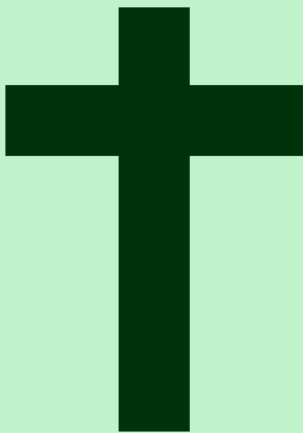

KILƏ-MİNDİ Kİ
SİĞİ

New Testament in Bedjond (CD:bjv:Bedjond)

KHLƏ-MƏNDİ KI SIGI

New Testament in Bedjond (CD:bjv:Bedjond)

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Bedjond

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Bedjond

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-11-01

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022
a4f34a03-c89e-55e0-bc3f-22f7829df823

Contents

Matiye	1
Marki	45
Luki	74
Ja	120
Kilə lə Njé kaw kilə je	152
Rom je	192
1 Koreti je	212
2 Koreti je	230
Galati je	242
Epəji je	249
Pilipi je	256
Kolosi je	261
1 Təsaloniki je	266
2 Təsaloniki je	271
1 Timote	274
2 Timote	281
Titi	286
Piləmo	289
Ebirə je	291
Jaki	308
1 Piyər	314
2 Piyər	320
1 Ja	324
2 Ja	330
3 Ja	331
Judi	332
Nə ki tē ki də	334

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Matiye ndangi

Ta ki də Poy ta ti ki Maji lə Jəju ki Matiye ndangi

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Matiye ndangi e ki kare dan Poy Ta je ti ki Maji ki sə, adi e Matiye, Marki, Luki ki Ja. NGA ningə, ta je ngay ki Matiye əl, toi me Poy Ta ti ki Maji lə Jəju ki Marki ndangi nōq to. J-a j-ingə:

MBə lə Ja Batisi ki ilə (3.1-12);

Batəm lə Jəju ki na ki su na-e (3.13-4.11);

Kilə je ki Jəju ra-de dənangi Galile ti, adi e kilə mbə Poy Ta ki Maji, ndo kosi dije ne, ki kaji njé moy je (4.12-18.35);

Kosi də rəbi ti mba kaw ki Jorijaləm (19-20);

Jorijaləm ti, Jəju ra ndə ngay əl, ra ndə ki asi dimasi kare be par, ningə tol ta ndə je ləne ki ta ki gangi ki dije gangi dəe ti, tōli-e-n, 6a go ti, j taa lo koy, tēē adi dije ooi-e ki lo lo (21-28).

Nə kare ki to ta dangi, Matiye ilə ngirə makitibi ləne ki kər gin ka lə Jəju nim, koji Jəju nim, taa dəkagilo ki Jəju e-n ngon bəy nim to. Ta ki ilə-n ngirə makitibi ləne kin əl adi goe ngal (1-2), ningə mee ti nōq, toji dəw ki e Jəju ki n-aw tə n-ndangi Poy Ta ki Maji lie kin kadi dije gəri-e təkə e ə e NGar ki nje kaji dije ki Luwə ə nə n-a n-ilə sie, e tə ə e Emanuwəl ki kər mee nə Luwə e səje, taa e tə ə Luwə a un-e kadi təl-n ta koji ra ləne ki un mindine də ti kəte nu kin to.

Nə kare ki to ta dangi bəy to me makitibi ti lə Matiye, e kosi ki əsi də ne ndo je lə Jəju ngay naa ti, asi gin mi, adi e:

Nə ndo ki də mbal ti (5-7) ki əl ta ki də pa njiyə ti ki dana ki Luwə isi nginə tae ki rə dije ti lie ki e ngar dade ti.

NDu je ki e ki kadi dije ki səbi kadi a iləi mbə ki kəbe ki e bəsi (10).

Kəbe lə Luwə ki e ki kal tae me kuji ta ti asi gin siri, e kəbe ki to lo bəyo ti bəsi, nə ndə ree a to ki taga pay (13).

Go rəbi kisi naa ti lə ngakonaa je me bəko ti ki sigi kin (18).

Go rəbi kisi də nja ti nginə-n rə ki tətə ki dəbəy ti ki kəbe ki sigi kin a re-n (24-25).

Makitibi lə Matiye toji Jəju tə Bəbe ki a re kadi adi ndune də bəko ti ləne ki sigi, tēē-n tae. Bəy to adi dije ki a uri me ti ne ndo ki awi ki ndooe kadi mai naji lie ki rə ndəgi dije ti to.

*Gin ka lə Jəju
(Lk 3.23-38)*

¹ Gin ka lə Jəju Kirisi ki ngon ka *Dabidi, ki ngon ka *Abirakam ə to kin: ² Abirakam oji *Isaki, Isaki oji *Jakobi, Jakobi oji Juda ki ngakəe je. ³ Juda əi ki Tamar oji Parəsi əi ki Jara, Parəsi oji Əsirom, Əsirom oji Aram, ⁴ Aram oji Aminadabi, Aminadabi oji Naso, Naso oji Salmə, ⁵ Salmə əi ki Rakabi oji Bowaji, Bowaji əi ki Rutu oji Obədi, Obədi oji Jəse, ⁶ Jəse oji ngar Dabidi.

Dabidi taa ne Uri oji-n Salomə, ⁷ Salomə oji Robowam, Robowam oji Abiya, Abiya oji Aja, ⁸ Aja oji Jojapa, Jojapa oji Joram, Joram oji Ojijasi, ⁹ Ojijasi oji Jowatam, Jowatam oji Akaji, Akaji oji Ejəkiyasi, ¹⁰ Ejəkiyasi Oji Manasi, Manasi oji Amə, Amə oji Jojijasi, ¹¹ Jojijasi oji Jəkonijasi ki ngakəe je. Dəkagiləe ti kin ə uwəi dije ki Jorijaləm awi səde bəə *Babilon ti[☆].

☆ 1:11 2 NGar je 24.12-16

12 Loki awi sæde Babilon ti, Jækoniyasi oji Salatijæl, Salatijæl oji Jorobabæl, 13 Jorobabæl oji Abiyudi, Abiyudi oji Eliyakim, Eliyakim oji Ajor, 14 Ajor oji Sadoki, Sadoki oji Akim, Akim oji Eliyudi, 15 Eliyudi oji Eliyajar, Eliyajar oji Mata, Matå oji Jakobi, 16 Jakobi oji Jisæpi ki ngaw mari. Ningæ Mari oji Jæju ki bari-e Kirisi ki e dæw ki Luwæ mbæte. 17 Hæ ngire dæ Abirakam ti biti dæ Dabidi ti, gin koji e dægi gide sæ, æ j dæ Dabidi ti biti kaw bæ Babilon e gin koji dægi gide sæ, taa j dæ kaw bæ Babilon ti biti koji Kirisi ti, e gin koji dægi gide sæ tæ.

*Koji Jæju
(Lk 2.1-7)*

18 Go ræbi koji Jæju Kirisi æ to kin. Kœe Mari e nje nongi læ Jisæpi ki uwæ dæe. Ningæ, loki ingæi-naa dæne ki dingæm æl bæy æ, Mari j sæm ki tægi læ NDil Luwæ. 19 Lo kin ti nõo be, Jisæpi ki nje nongi læ Mari, ki e dæw ki dana, ndigi kadi n-æ l ta kin ki taga n-ilæ-n ræsol dæ Mari ti al, adi oji mene ti kadi n-iyæi-naa ki Mari gidi ngæy par. 20 Loki oji ta kin be mene ti ningæ, malayka læ Bæbe tæe hœy me ni ti æl-e æ næ: «Jisæpi, ngon ka *Dabidi, iæal al kadi itaa Mari nei ti, tado ngon ki to mee ti kin, e ngon ki re ki go ræbi læ NDil Luwæ. 21 Mari a oji ngon ki dingæm, ningæ a indæ tœe næ Jæju, tado e æ e dæw ki a aji dije læne me majal je ti læde.»

22 Næ je kin pæti a rai næ be mba kadi ta ki Bæbe æl ki ta nje kæl ta ki tæe ti kæte nu kin tæl tane:

23 Bæbe æl ta ki ta nje kæl ta ki tæe ti æ næ:
«Oj ngon ki mandi ki gær dingæm æl bæy a j sæm,
A oji ngon ki dingæm,
Ningæ a bari-e næ Emanuwæl,
Ki kær gine næ: “Luwæ e sæje”^æ»

24 Loki Jisæpi ndæl dæ bi ti, ra tæki malayka æl-e-n, adi taa Mari nene ti, re sie kæy. 25 Næ gær-e ki dæne ki dingæm ti al, biti kadi Mari oji-n ngon Oji ngon ki dingæm, adi Jisæpi indæ tœe næ Jæju.

2

Ta ki dæ njæ næ gær je ki dæ mee je ti ki koji Jæju

1 Oji Jæju Bætilihæm^æ, dænangi ki Jude ti, dækagilo kœbe ti læ ngar Erodi. Go koje ti, njæ næ gær je ki dæ mee je ti, j lo kibæ kadi ti ræi Jorijalæm, 2 ningæ dæji æi næ: «NGar læ *Jipi je ki oji-e kin e ra be æ? J-o mee lie tæe lo kibæ kadi ti æ ji re kadi j-osi mækæsi je nangi nõe ti.» 3 Loki NGar *Erodi oo ta kin, mee gangi man, naa ti ki dije ki Jorijalæm ti ba pæti. 4 Be æ, ngar kaw ki bo je læ njæ kijæ næ mæsi kadi-kare je, ki njæ ndo ndu-kun je læ Luwæ, dæji-de se lo ki ra be æ a oji Kirisi ki e *Dæw ki Luwæ mbæte titi wa? 5 Æ æli-e æi næ: «A oji-e Bætilihæm, dænangi ki Jude ti, tado ta ki nje kæl ta ki ta Luwæ ti æl æ to kin:

6 “Sæi dije ki Bætilihæm ki dænangi ti ki Jude,
Kadi igæri tæki rœjeti,

Be læsi e ki ndæe goto al jagi dan bæ bo je ti ki dænangi ki Jude ti, ki ndæe to ti, Tado ngar ki nje kær nõo dije læm, je a tæe dansi ti.”^æ

7 Lo kin ti, Erodi bæ njæ næ gær je ki dæ mee je ti gidi ngæy, dæji-de se dækagilo ki ra wa bangi æ mee tæe-n wa? 8 Ba go ti, ilæ-de Bætilihæm ti æ næ: «Awi idæji ta ki rœjeti dæ ngon ti kin. Lo ki ingæi-e bæ, iræi æli-mi adi mi ka m-aw m-osi mækæsim nangi nõe ti tæ.»

9 Go ta ti læ ngar kin bæ, njæ næ gær je osi dæ ræbi ti isi awi. Æ loki isi awi ningæ yæ ooi mee ka ki ooi-e lo kibæ kadi ti ka kin æ a njiyæ nõde ti. Njiyæ re tæe dæ kæy ti ki ngon to ti bæ, a lo ka ti. 10 Loki ooi mee kin, ræde næl-de ngay. 11 Æ uri me

kay ti ningə, ooi ngon əi ki kəe Mari, 6a ɔsi məkəside nangi, piti-e. Go ti, tɛɛi ta bəl je ləde, adi-e ɔr, ki nduji kagi ki ətə maji, ki nom kagi. ¹² Go ne je ti kin, Luwə əl-de me ni ti kadi təlɪ gogi ki rəbi ki dɔ Erodɪ ti al. Be ə, təlɪ awi bə ləde ki rəbi ki rangi.

Ayi-naa ki Jəju awi sie Ejipi ti

¹³ Loki njé ne gər je awi ningə, malayka lə Bəbē tɛɛ me ni ti əl Jisəpi ə nə: «I taa un ngon əi ki kəe, ə ay aw sədə Ejipi ti. Aw isi ti noo biti kadi mi wa m-adi ndum bəy taa itəl ire sədə, tado *Erodɪ a sangi kadi n-təl ngon kin.»

¹⁴ Jisəpi i taa kondə noo, un ngon əi ki kəe, 6a ay aw sədə Ejipi ti. ¹⁵ Isi ti noo biti koy Erodɪ, adi ta ki Bəbē əl ki ndu njé kəl ta ki tae ti ə nə: «M-6ar ngonm kadi tɛɛ me bə ti ki Ejipi kɔ»[☆] kin təl tane.

Erodɪ təl ngan je ki kasi me bə ti ki Bətiləhəm

¹⁶ Loki *Erodɪ oo kadi njé ne gər je ədi-e, wongi ra-e ngay. Wongi ra-e adi un ndune kadi təlɪ ngan je ki kasi ki i dɔ bəl ki joo ti təl ki nangi ne pəti me bə ti ki Bətiləhəm, ki ngan bə je ki gidi ti. Bal kin e ki go dəkagilo ti ki njé ne gər je ɔji-e-n. ¹⁷ Be ə, ta lə njé kəl ta ki ta Luwə ti Jərəmi, ki əl təl-n tane. Jərəmi ə nə:

¹⁸ «NDu dəw 6a me bə ti ki Rama, Nɔ je, ki ndingə rɔ ki ətə bəl ngay je. Adi e Rasəl ə nɔ ngane je, NDigi kadi dəw səl mene al, Tado gotoi.»[☆]

Jisəpi təl Ejipi ti aw Najarəti

¹⁹ Loki *Erodɪ oy ngata 6a, go koye ti, malayka lə Bəbē tɛɛ ki rɔ Jisəpi ti, Ejipi ti me ni ti, əl-e ə nə: ²⁰ «I taa, un ngon ki kəe, ə itəlɪ awi dɔnangi Isirayəl ti gogi, tado dije ki isi sangi kadi n-təlɪ ngon ka oyi ngata.» ²¹ Jisəpi i taa, un ngon ki kəe, ə təlɪ awi dɔnangi *Isirayəl ti gogi. ²² Nə loki oo kadi Arkəlosi ɔ bə dɔ Jude ti to bawne Erodɪ ti, bəl ra-e kadi aw Jude ti. Be ə, Luwə əl-e me ni ti ade aw Galile ti yo. ²³ Aw isi me bə bo ti ki bari-e nə Najarəti. Be kadi ta ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli əi nə: «A bari-e dəw ki Najarəti ti kin təl-n tane.»

3

Ja ki nje ra dije batəm

(Mk 1.2-6; Lk 3.1-6; Ja 1.19-23)

¹ Bal je də go ti, Jə Batisi tɛɛ, ilə mbɛ dilə lo ti ki Jude ə nə: ² «Iyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kɔ, tado kɔbɛ lə Luwə e bəsi.» ³ Jə Batisi ə, e dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ta dɔe ti ə nə: «NDu dəw madi 6a dilə lo ti ə nə:

“Irai go rəbi lə Bəbē!
Irai go rəbi lie adi a njururu!»[☆]»

⁴ Jə ilə kibi ki ra ki bɪ jambal rəne ti, ningə dɔ mene ki nda tɔ. Ne kusoe e gibiri je ki tɔji je. ⁵ Dije ki bə bo Jorijaləm ti, ki dɔnangi Jude ti pəti, ki dɔnangi ki kadi ba Jurde ti pəti, rəi rɔ Ja ti, ⁶ rəi tari ndude dɔ majal je ti ləde, adi Jə ra-de batəm me ba Jurde ti.

⁷ Loki Jə oo adi *Parisi je, ki *Sadusi je ngay rəi kadi ra-de batəm 6a, əl-de ə nə: «Səi njé man majal təlɪ je be kam, nə ə əl səsi kadi ayi-naa wongi lə Luwə ki a re ə? ⁸ Maji kadi kilə rasi tɔji kadi səi dije ki iyəi pa njiyəsi je ki majal kɔ. ⁹ Ningə, kadi iyəi ta kɔji mesi ti kə nə: “Je ngan ka *Abirakam.” MBata, Luwə asi kadi a təl gəji mbal je kam ngan ka Abirakam ti kare. ¹⁰ Ki ne kin, kingə e bəsi kadi tigə ngirə kagi je gangi ngata. Kagi ki ra ki andi maji al ə, a tigəi-e

kadi iläi-e me por ti kə. ¹¹ Mi, m-ra səsi batəm me man ti, mba kadi toji taki iyəi pa njiyəsi je ki majal kə, nə dəw ki a re gom ti, e nje togi ki əti bəl, ki itə-m say. M-asi kadi sa ki njae ti ka m-ər al. E a ra səi batəm, me NDil Luwə ti, ki me por ti. ¹² Uwə kee to ne jine ti kadi to-n kə ko ki maji, əy me dam ti, 6a ilə tise por. E por ki a oy al ratata.»

Jəju ra batəm

(Mk 1.9-11; Lk 3.21-22; Jə 1.29-34)

¹³ Lo kin ti nqə, Jəju j Galile ti, re ta ba Jurde ti rə Jə ti, kadi Jə ra-e batəm. ¹⁴ Nə Jə ge kədi al, adi əl Jəju ə nə: «E mi ə kadi j, ira-m batəm, ningə j taa itəl ire rəm ti kadi m-ra-i batəm bəy to a?» ¹⁵ Nə Jəju əl-e ə nə: «Ki basine kin, ira be, tado e ki goe kin ə j-a ji təl-n ta ndigi lə Luwə.» Be ə, Jə ndigi də ti, ra-e-n batəm. ¹⁶ Loki Jəju ra batəm taa par, ə tēe me man ti ningə, loe ti nqə, ta dərə tēe, adi oo NDil Luwə risi tə də dum be re isi dəe ti. ¹⁷ Ningə, ndu ta madi tēe dərə ti, ə nə: «E kam e NGonm, nje ndigi ləm, ki rəm nəl-m dəe ti ngay*.»

4

Su na Jəju

(Mk 1.12-13; Lk 4.1-13)

¹ Go ti, NDil Luwə ər nq Jəju aw sie dilə lo ti, mba kadi su na-e. ² Jəju əgi rone kuso ne, kondə ki kada, ndə kuti sə, ə go ti 6ə ra-e. ³ Lo kin ti, su, nje na dije əti re rəe ti, əl-e ə nə: «Re j NGon lə Luwə ə, adi mbal je kin tali mapa adi m-o.»

⁴ Ə Jəju ile ti ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Dəw a isi ki dəne taa ki takul nē kuso par al, nə ki takul ta je pəti ki tēe ta Luwə ti to”.»*

⁵ Go ti, su aw ki Jəju me 6e ti ki Jorijaləm, ki e 6e bo lə Luwə, aw sie jam də kəy ti lə Luwə taa. ⁶ 6a əl-e ə nə: «Re j NGon lə Luwə ə, iyə jii taa osi adi m-o, tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Luwə a adi ndune malayka je ləne kadi a lai-ni dajide ti, mba kadi njai tigə mbal al*.”» ⁷ Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə to əi nə: A na Bəbe Luwə ləi al.*»

⁸ Su təl aw ki Jəju də mbal ti ki ngal taa ngay bəy, əje kəbe je ki dənangi ti ne pəti, ki nē kingə je ki me ti, ⁹ ningə əl-e ə nə: «M-a m-adi nē je kin pəti, loki re əsi məkəsi nangi nəm ti, ə ilə toji dəm.» ¹⁰ Jəju təl əl-e ə nə: «I *Sata, əti kə say. Tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “A əsi məkəsi nangi nq Bəbe Luwə ti ləi, ningə e ki karne ba par ə a re nqə ti kadi igose.”*»

¹¹ Be ə, su iyə Jəju ə əti aw. Ba malayka je rəi rə Jəju ti, rəi rai sie.

Jəju ilə mbe Poy Ta ki Maji Galile ti

(Mk 1.14-15; Lk 4.14-15)

¹² Dəkagilo madi uwəi Jə dangay ti, ə Jəju oo tae 6a, təl ər rone aw Galile ti. ¹³ Nə ke ə, iyə 6e bo ki Najarəti, ə aw isi Kapərnayim ti yo. Kapərnayim ki e 6e bo ki a kadi ba ti ki Galile, dənangi ti lə Jabilo je, ki Nəpitali je. ¹⁴ Be kadi təl ta ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ə nə:

¹⁵ «Səi dije ki Dənangi Jabilo ti ki dənangi Nəpitali ti,

Ki isi bası kadi ba ti,

Gidi ba Jurde ti,

Səl dije ki dənangi Galile ti,

Ki səi dije ki səi Jipi je al!

Uri mbisi oi:

¹⁶ Dije ki kəte isi lo ki ndul ti,

OOi kunji ki bo,

* 3:17 Pa je 2.7; Ejay 42.1 * 4:4 Dəterənom 8.3 * 4:6 Pa je 91.11-12 * 4:7 Dəterənom 6.16

* 4:10 Dəterənom 6.13

Ningə dije ki kəte isi 6e lə yo,
Ki e lo ki ndul kururu,
Lo kunjɪ tɛɛ dɔde ti.*»

¹⁷ Dɔ gangi loe ti kin, Jəju ilə ngirə kilə mbe ə nə: «tyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kɔ, tado kɔbe lə Luwə e bəsi rəsi ti.»

Njé ndo je ki dasay ki Jəju ɓar-de
(Mk 1.16-20; Lk 5.1-11)

¹⁸ NDɔ kare, Jəju a njiyə kadi ba bo ti ki Galile, ningə oo ngakonaa je joo, adi e Simɔ ki ɓari-e Piyər əi ki ngokone Andire ki əi njé ndo kanji je, a iləi bandi me man ti. ¹⁹ Jəju əl-de ə nə: «ɪrəi gom ti adi m-ndo səsi, kadi səi njé ndo dije kadi ingəi kaji.» ²⁰ Kalangi ba, iyəi bandi je ləde, ə awi uni go Jəju tə njé ndo je lie. ²¹ Jəju ɔti ki kəte sɔy ndəy ningə, oo ngakonaa je ki rangi joo: Jaki əi ki Jə ki əi ngan lə Jəbədə, isi me to ti ki ɓawde, isi rai go bandi je ləde, ɓa ɓar-de. ²² Loki Jəju ɓar-de ningə, kalangi ba, iyəi ɓawde Jəbədə ki to, ə awi uni go Jəju.

²³ Jəju njiyə dɔnangi Galile ti ba pəti, ndo ne dije me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je, ilə mbe Poy Ta ki Maji ki əji dɔ kɔbe lə Luwə, taa əji njé moy je ki njé rɔ to je ki dan dije ti tɔ. ²⁴ Tɔɓa lie sane dɔnangi ti ki Siri ba pəti, adi rəi ki dije pəti ki rɔde ra-de, njé rɔ to je ki dangi dangi, njé ki ndil je ki majal rai-de je, njé damsil je, ki njé rɔ koy je, adi əji-de. ²⁵ Kosi dije ngay rai go Jəju ti. Njé ki dɔnangi Galile ti je, dɔnangi Be bo je ti ki Dɔgi je, ɓe bo Jorijaləm je, ki dɔnangi Jude ti je, ki dɔnangi ki gidi ba Jurde ti je.

5

Jəju ndo ne njé ndo je ləne dɔ mbal ti

¹ Loki Jəju oo kosi dije kin ɓa, ɔti aw dɔ mbal ti, isi nangi, ningə njé ndo je lie rəi rəe ti. ² Lo kin ti, Jəju ilə rone ndo ne dije ə nə:

Maji ki rəjeti
(Lk 6.20-26)

³ «Maji-kur e lə njé ki ooi rɔde kadi n-asi al ta kəm Luwə ti, tado kɔbe lə Luwə e yade.

⁴ Maji-kur e lə njé ki isi nɔi ɓone, tado lo ti ə Luwə a sol mede.

⁵ Maji-kur e lə njé ki sɔli ləm ləm, tado Luwə a adi-de dɔnangi kadi-kare ti.

⁶ Maji-kur e lə njé ki ɓo ra ne ki go ndu Luwə ti e mede ti, tado lo ti ə a ingəi tɔgi.

⁷ Maji-kur e lə njé ki isi ooi kəm-to-ndoo lə dije, tado Luwə a ra sɔde maji.

⁸ Maji-kur e lə njé ki mede e kare dɔ Luwə ti, tado a ooi Luwə ki kəmde.

⁹ Maji-kur e lə njé ki isi sangi rəbi lapiya, tado a ɓari-de ngan lə Luwə.

¹⁰ Maji-kur e lə njé ki dije isi adi-de kɔ mbata ne ra ki dana, tado kɔbe lə Luwə e yade.

¹¹ Maji-kur e ləsi loki dije isi taji səsi je, isi adi səsi kɔ je, isi təti ta dəsi ti je mbata ləm. ¹² ɪrai rɔnəl, itiləi kole, tado ne kigə go jisi e ngay dɔrɔ ti. *Njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki rai kilə kəte nɔsi ti, ingəi kɔ kin be to.

Nje kun go Kirisi e kati ki kunjɪ ki dɔnangi ti

¹³ «Səi ə səi kati ki dɔnangi ti. Ningə kin ə mba kati goto ə, dəw a ra ban ə kadi a təl ade mba gogi ɓəy ə? Maje goto ngata; a ɓuki-e kɔ gidi lo ti kadi dije njiyəi dɔ ti par ngata.

¹⁴ «Səi ə səi kunjɪ ki dɔnangi ti. Ningə ɓe bo ki indəi-e dɔ mbal ti taa, asi kadi a ɓɔyɔ rone al. ¹⁵ Dəw a re ki lambi kəy ə dəbi ngo dɔ ti al. A ində dɔ ne ti taa mba kadi dije ki me kəy ti pəti ooi lo. ¹⁶ Be tɔ ə, sɔbi kadi adi dije pəti ooi kunjisi me

* 4:16 Ejay 8.23; 9.1

ne ra ki maji ti. Loki ooi ne rasi ki maji ningə, a iləi təji də Bawsi Luwə ti ki isi dərə ti.

Ne ndo ki də ndu-kun ti lə Luwə

¹⁷ «Səbi kadi igai təkı m-re kadi m-buji ndu-kun je lə *Mojı ə se ta lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti al. M-re mba buji-de al, nə m-re mba təl tade yo. ¹⁸ Təkı rəjeti, m-əl səsi, kəte nə kadi dərə əl ki dənangi kin a gotoi kə, ngon ku ta ki ndəy be, ə se ngon ndajı madi ki me ndu-kun ti lə Luwə ki ndangi ki dəw a ər kə goto. A to be bitı kadi ne je pəti ki ndangi me ti rai ne. ¹⁹ Dəw ki al də ngon ndu-kun ki ndəy be dan made je ti, ə ndo dije kadi rai təkı e ra-n be tə 6a, a e ki du ngay me bəkə ti ki dərə ti tə. Nə dəw ki təl rəne go ti, ə ndo dije, a e ki bo me bəkə ti ki dərə ti. ²⁰ Adi m-əl səsi: kin ə ne ra ki dana ləsi itə ya njé ndo ndu-kun je ki *Parisi je al ə, a uri me bəkə ti ki dərə ti al.

Ne ndo ki də wongı ti

²¹ «Səi, igəri maji təkı ndu ta əl kaje je ə nə: “A itəl dəw al, *dəw ki təl madine 6a, səbi kadi awi sie nə njé gangı ta je ti.”» ²² Nə mi m-əl səsi: «Dəw ki ra wongı ki ngokone, səbi kadi awi sie lo gangı ta ti; dəw ki taji ngokone “mbə”, səbi kadi awi sie lo gangı ta ti ki bo lə Jipi je, ə dəw ki 6a ngokone “ma”, səbi kadi iləi-e me por ti lə su. ²³ Kin ə aw ki kadi-kare ləi dıngiri lo kilə kadi-kare ti kadi Luwə, ə mei ole də ti kadi ngokoi aw səi ki ta madi 6a, ²⁴ maji kadi iyə kadi-kare kin nə, ə ire aw ilə noji naa ti sie 6ay taa itəl ire un kadi-kare ləi adi Luwə.

²⁵ «Kin ə isi awi lo gangı ta ti ki nje ta ləi 6a, loki səi də rəbi ti 6ay kin ə, isangi rəbi kadi ndusi osi go-naa ti sie kalangi, nə tə aw səi iləi ji nje gangı ta ti, adi nje gangı ta uni iləi ji asigar je ti, adi asigar je awi səi iləi-ni dangay ti. ²⁶ Təkı rəjeti, adi m-əli, a ite 6e lo kin ti al bitı kadi ugə dəbəy sisi 6ay taa a iyəi-ni taa.

Ne ndo ki də kuwə marım ti

²⁷ «İgəri ndu ki əl ə nə: “A uwə marım al, *kin maji. ²⁸ Nə mi m-əl səsi: “Dəw ki gə dəne ki kəm-nda 6a, uwə sie marım mene ti ngata.” ²⁹ Kin ə kəmi ki də ji kə ti rai adi osi me majal ti ə, ər-e ile kə. Tado e soti kadi ngon rəi kare goto, itə kadi iləi dərə ba pu me por ti lə su. ³⁰ Kin ə ji kə rai adi osi me majal ti ə, igange ile kə. Tado, e soti kadi ngon rəi kare goto, itə kadi iləi rəi ba pu me por ti lə su.

Ta ki də gangı-naa ti lə dəne ki dıngəm

³¹ «İgəri kadi ndu-kun əl 6ay tə nə: “Re dəw tuwə nene 6a, kadi ade makitibi gangı-naa.”» ³² Nə mi m-əl səsi: “Dəw ki ra ki tuwə nene mbata ne ki rangı, 6i e ta lə kaya ki ra, al ə, dəwe kin sur-e ta kuwə marım ti. A re dəw taa dəne ki ngawe tuwe 6a, dəwe kin təl nje kuwə marım tə.”

Ta ki də kibi rə ti

³³ «Ndu ta əl kaje je kəte 6ay tə ə nə: “Re ibi rəi də ne madi ti ə, a də ti, kadi ira ne ki ibi rəi də ti nə ‘Babe ti’.”» ³⁴ Nə mi m-əl səsi təkı a ibi rəi al tə kibi al. A ibi rəi ki dərə al, tado dərə a kimbər kisı Luwə; ³⁵ a ibi rəi ki dənangi al, tado dənangi e kimbər kində njae; a ibi rəi ki Jorijalam al, tado Jorijalam e be bo lə NGar ki bo; ³⁶ a ibi rəi ki jam dəi al, tado j asi kadi itəl bı dəi kare be ki nda ti ə se ki ndul ti al. ³⁷ Re ta ləsi e oyo 6a, ai də oyo ti, re ta ləsi e jagı 6a, ai də jagı ti par tə. NDəgi ta je ki a re go ti kin j rə su ti.

Ta ki də dal bə ti

³⁸ «İğəri kadi ndu ta əl ə nə: “Re dəw tə kəm madine 6a, to kadi e ki tə kəme tə, a re dəw tətə ngangı madine 6a, to kadi e tətə nğange tə.»³⁹ Nə mi m-əl səsi kadi itaj rə nje me ndul al. Re dəw ində dam mbəi ki kə ə, iyətə dame ki gəl ade ində 6əy. ⁴⁰ Re dəw aw səi nə nje gangı ta ti kadi taa kibı ki gəji ləi ə, ade e ki nğal də ti. ⁴¹ Re dəw ində gu dəi ti kadi injiyə njai dibi ə, injiyə sie njay dibi joo. ⁴² Dəw ki ra ki dəji ne ə ade, nıngə re dəw ndıməi ne ə oge al tə.

Ta ki də ndiği njé bə je ti

⁴³ «İğəri təkı ndu ta əl ə nə: “A indıği dəw madi, nə ə əsi ta nje bə ləi”.⁴⁴ Nə mi, m-əl səsi kadi indıği njé bə je ləsi, ə əli ta ki Luwə mbata lə njé ki isi adi səsi kə. ⁴⁵ İrai be nıngə, a səi nğan lə Luwə ki e Bawsi ki isi dərə ti. Tadə adi kadi əsi də njé me majı ti ki njé me majal. Adı ndi ədi də njé ra ne ti ki dana, ki njé ra ne ti ki dana al. ⁴⁶ Kın ə indıği njé ki ndıği səsi tə par ə, ne kigə go ji ri ə Luwə a adi səsi ə? *Njé taa la-mbə je ka rai be tə. ⁴⁷ Kın ə irai lapiya nğakəsi je par ə, ri ki to ta dangı ə irai ə? Tadə njé gər Luwə al ka rai be tə. ⁴⁸ Nıngə səi, səbi kadi indıği dije adi əsi taga pay təkı Bawsi Luwə ki isi dərə ti ndıği-n dije adi əsi taga pay kın be tə.»

6

Ta ki də ra ki njé ndoo je ti

¹ «Kadi oi majı, kın ə re isi rai ne ki ndu Luwə ndıği kadi irai 6a, kadi irai ta kəm dije ti ki kadi dije ooi səsi al. Re irai be 6a, Bawsi ki isi dərə ti, a adi səsi ne kigə go ji ləsi al. ² Kın ə ira ki nje ndoo ə, kadi ində gəngı də ti kadi dije ooi, al. İrai təkı nje kadi kəm dije isi rai gın kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ki go rəbi ti je kın al. Rai be mba kadi dije piti-de. Nə ki rəjeti, adi m-əl səsi, ıngəi ne kigə go ji ləde ngata. ³ Nə jı, loki ira majı ki njé ndoo je, majı kadi ji gəli gər ne ki ji kəi adi al. ⁴ Be nıngə, ne ləi ki adi kın to lo bəyə ti, 6a Luwə ki oo ne je ki to lo bəyə ti, a ıgəi kire.»

Ta ki də kəl ta ti ki Luwə

⁵ «Loki isi əli ta ki Luwə 6a, kadi irai təkı njé kədi kəm dije isi rai kın be al. Njé kədi kəm dije ki nəl-de ngay kadi ai taa me kəy ti lə *Jipi je, ki sil rəbi je, taa əli ta ki Luwə kın. Əi je rai be mba kadi dije ooi-de. Nə ki rəjeti, adi m-əl səsi, ıngəi ne kigə go ji ləde ngata. ⁶ Nə jı, loki ıge kəl ta ki Luwə 6a, majı kadi ur kəy toi ti, uti ta kəy dəi ti, 6a əl ta ki Luwə lo bəyə rə ti kın, nıngə Bawı Luwə ki isi lo ki bəyə ti, a oo, ə a adi ne ki idə-je.

⁷ «Loki isi əli ta ki Luwə 6a, əli ta ki də-naa ti, də-naa ti tə dije ki njé gər Luwə al be, al. Əi je ooi ə nə me ta ti ki kəl ngay kın ə Luwə a oo-n də ndude. ⁸ Majı kadi irai təkı əi je isi rai kın be al, tadə Bawsi Luwə gər ne je ki awı ki ndooe, kəte bəy taa kadi əli sie ta də ti.

Kuji kəl ta ki Luwə

⁹ «Səi 6a, kadi əli ta ki Luwə əli əi nə:

“Bawje ki isi me dərə ti taa,
Kadi dəw ki ra gər təkı jı Luwə,

¹⁰ Kadi kəbe ləi re.

Kadi dije rai ndıği ləi dənangı ti ne,
Təkı njé ki dərə ti isi rai kın be tə.

¹¹ Adı-je ne kusoje ki asi taje me ndə ti ki 6one.

¹² İyə go majal je ləje kə,

Təkı je wa ka j-iyə-n go majal je lə dije ki rai səje majal kə kın be tə.

¹³ Iyā-je adi j-osi me ne na ti al,

Nə kadi ər-je ji nje majal ti kə.

[MBata j ə, kəbe, ki təgi, ki təba e lai biti ki nq ti.]”

¹⁴ Kin ə re iyā go majal je la dije kə ba, Bawsi ki isi dərā ti a iyā go majal je ləsi kə tə. ¹⁵ A kin ə re iyā go majal je ki dije rai səsi kə al ba, Bawsi a iyā go majal je ləsi kə al tə.

Kəgi rə ne kuso

¹⁶ «Loki əgi rəsi ne kuso ba, maji kadi isikiti kəmsi sikiti sikiti tə ya njé kədi kəm dije be al. Əi, sikiti kəmdə mba kadi dije ooi-de tək n-əgi rade ne kuso. Nə ki rojeti, adi m-əl səsi, ingəi ne kigə go ji lade ngata. ¹⁷ Ningə j, loki əgi rəi ne kuso ba, maji kadi itogi ta kəmi suki, ə indu dəi. ¹⁸ MBA kadi dije gəri, tək əgi rəi ne kuso, al. Ningə, Bawi ki isi lo ki bəyo ti par ə oo, e ki gər ne ki to lo bəyo ti a adi səsi ne ki idəji-e.

Ne kingə ki dərā ti

(Lk 12.33-34)

¹⁹ «Imbōi ne kingə je mbata ləsi dənangi ti ne al. Dənangi ki e lo ki ne ki titi a ndusi je, yə je a oī je, taa njé bogi je a mbuti bole bər kadi bogii je. ²⁰ Nə kadi imbōi ne kingə je ləsi dərā ti taa, ki e lo ki ne ki titi a ndusi al nim, yə je a oī al nim, taa njé bogi je a mbuti bole bər ba a bogii al nim tə. ²¹ Tadə lo ki ne kingə lai e titi ə mei a e titi tə.»

Kəm e lambi lə darə

(Lk 11.34-36)

²² «Kəm dəw ə e lambi lə darə. Kin ə re kəmi oo lo maji ba, darəi pəti e me kunji je. ²³ A kin ə re kəmi oo lo maji al tə ba, darəi pəti e me til ti tə. A kin ə re kunji ki to rəi ti kin təl til ningə, a e til ki dum kəl tae.

Me ka sururu

(Lk 16.13; 12.22-31)

²⁴ «Dəw ki a ra kilə bəə lə ngar je joo goto: re əsi ta ki kare ə, a ndigi ki nungi, re kidi ki kare ə, a uwə ki ki nungi tə. A asi kadi irai bəə lə Luwə nim, bəə lə la nim al.

²⁵ «E mbata kin ə, m-əl səsi kadi adi mesi a sururu də ne kusosi ti, ki man kaysi ti, ki kadi isi ki dəsi taa al, taa də kibi kəsi ti al nim tə. Tadə kisi ki də taa itə ne kuso, taa darə dəw itə kibi ki kə tə. ²⁶ Igoi yəl je ki a nali dan nəl ti kin oi, dibi ko al nim, təti ko al nim, taa kawī ne me dam ti al nim tə, nə Bawsi ki isi dərā ti taa, adi-de ne usoi maji. Ə se, səi je, itəi yəl je kin gidi bay bay al wa? ²⁷ Nə dansi ti ə asi kadi a ilə ngon kadi ki ndəy be də ndəne ti ki takul me ka sururu ləne ə? ²⁸ Asi al, nga ra ban be ə mesi a sururu də kibi kəsi ti ə? Igoi puti kam je ki ai me wale ti kin oi. Rai kilə madi al nim, oji kibi al nim tə, ²⁹ nə ngar *Salomō ki təe ba ngay me ne kingə ti kin ka ə kibi ki ndole asi naa səde al. ³⁰ Ə kin ə Luwə ilə kibi rə ngan kagi je ti ki wale, ki j-o-de bəne, ə lo ti par ə a oī por kin be ningə, səi dije taa a ilə kibi rəsi ti al a? Səi tō je me kadi-me ti. ³¹ Adi mesi a sururu kadi əli ə nə: “Ri ə j-a j-uso wa? Ri ə j-a j-ay wa? J-a j-ingə kibi ra ə j-a j-ə wa?” al. ³² Ne je kin pəti, e dije ki gəri Luwə al, ə isi sangi ki nq kəmdə ti. Ningə Bawsi ki isi me dərā ti gər maji kadi awi ki ndooe tə. ³³ Isangi kəbe lə Luwə ki ndigi lie kəte, ningə a adi səsi ndəgi ne je kin pəti də ti. ³⁴ Adi mesi a sururu də ndə ki lo ti ti al. Tadə ndə ki lo ti ti aw ki me ka sururu ləne. NDə je pəti awi ki ne tō rə ki səbi dəde, bi awi ki made də ti al.»

7

Gangi ta dɔ-naa ti
(Lk 6.37-38, 41-42)

¹ Igangi ta dɔ dɔw ti al, kadi Luwə gangi ta dɔsi ti al tɔ. ² Tado Luwə a gangi ta dɔsi ti tɛki igangii dɔ madisi je ti be tɔ. Ningə kadi igəri tɛki go rəbi ki igangii ta dɔ dije kin ə Luwə a gangi-n ta dɔsi ti tɔ. ³ Ra ban be ə, oo burim wale ki to kam ngokoi ti yo, ə oo kagi ki boy ki to yai ti kin al ə? ⁴ Kagi ki boy ə to kəmi ti ne tɔ kin, nga ki go rəbi ki ban ə a əl ngokoi ə nə: «Adi m-un burim wale ki to kəmi ti kin,» ə? ⁵ I nje kədi kəm dije, un kagi ki boy ki kəmi ti kin ningə tə, a o lo ay njay kadi un-n burim wale ki kəm ngokoi ti.

⁶ «Oti kadi iləi ne ki ay njay adi bisi je, nə tə a ii təli ki dɔsi ti tə toi səsi. Taa ibuki madi-kəsi je ləsi nɔ kəsongi je ti al, nə tə a ii njiyoi dɔ ti, tibəi ki njade.»

Dəji ne Luwə
(Lk 11.9-13)

⁷ «Idəji, ə a adi səsi, isangi ə a ingəi, indəi ta kəy ə a tɛɛi adi səsi. ⁸ Tado dɔw ki dəji ə a adi-e, dɔw ki sangi ə a ingə, dɔw ki ində ta kəy ə a tɛɛi adi-e tɔ. ⁹ Nə dansi ti ə ngone dəje mapa ningə a un mbal taa ade ə? ¹⁰ Ə se dəje kanji ningə a un li taa ade ə? ¹¹ A kin ə səi ki səi dije ki kilə rasi majal kin mɔndi ə igəri rəbi kadi ne ki maji ngansi je ningə, ra ban be ə, Bawsi ki isi me dɔrə ti taa kin taa a adi ne ki maji dije ki dəji-e al ə?

¹² «Nə je pəti ki indigi kadi dije rai adi səsi kin ə irai adi-de tɔ. Tado e wa kin ə e ne ndo ki to me ndu-kun je ti lə *Mojɔ nim, me ta je ti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti ndangi nim tɔ.

Ta rəbi je ki joo
(13.23-24)

¹³ «Uri kəy ki ta rəbi ki mbəngirə, tado ta rəbi ki boy, tati pandangi, rəbi ki kun-e o əl, e rəbi ki nje kaw ki dije tuji ti. NGata ningə, e rəbe kin ə dije ngay uni. ¹⁴ Ningə ta rəbi ki nje kaw ki dije kaji ti taa e mbəngirə ba, ibə dije. Ba rəbe kin, njé kun-e je əi ngay al tɔ.

Njé ɓar rɔde njé kəl ta ki ta Luwə ti ki əi njé ngom je
(Lk 6.43-44)

¹⁵ «Indəi kəm-kədi dɔ rɔsi ti ki rɔ njé ɓar rɔde njé kəl ta ki ta Luwə ti ki əi njé ngom je. A rəi rɔsi ti, a oi gidide taga ne əi bati je, nə mede ti kəy, əi jagim je ki njé kuwə ne kul je. ¹⁶ A e ki go kilə ra njé ngom je ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti ə a igəri-de. Dəw a ijə kandi nju dɔ kon pa ti al, taa dɔw a ijə kandi mbay-kote dɔ kon ngə ti al tɔ. ¹⁷ Kagi ki maji, ɓa a andi kandi ki maji, ə kagi ki majal, a andi kandi ki majal tɔ. ¹⁸ Kagi ki maji a asi kadi a andi kandi ki majal al, taa kagi ki majal a asi kadi a andi kandi ki maji al tɔ. ¹⁹ Kagi ki ra ki andi kandi ki majal, a tigəi-e kadi iləi-e me por ti kɔ. ²⁰ Adi, a e ki go kilə ra njé ngom je ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, ə a igəri-de.

Njé ndo je ki rəjeti
(Lk 6.46; 13.25-27)

²¹ «E njé ki isi ɓari-mi “Babe, Babe!” tade ti ne par kin ə a uri kɔɓe ti lə Luwə al, nə e njé ki isi rai go ndigi ti lə Bai ki isi me dɔrə ti taa. ²² NDɔ gangi ta ti ə, dije ngay a əi nə: “Babe, Babe! e me toi ti al ə j-əl-n ta ki ta Luwə ti a? E me toi ti al ə ji tuwə-n ndil je ki majal a? E me toi ti al ə ji ra-n ne kɔji je ngay ki əti ɓəl ɓəl a?” ²³ Ba lo kin ti, m-a m-əl-de ki taga wangɔ m-ə nə: “Awi say nu, m-gər səsi ndo kare al, səi ki səi njé ra majal je!”»

Kəy je joo
(Lk 6.47-49)

²⁴ «Be ə, dəw ki ra ki oo ta je ki m-əl kin, ə təl rəne go ti ningə, to tə dəw ki nje kəm-kədi, ki ra kəy ləne dō dii ti be. ²⁵ Adi loki ndi ədi ningə, man kō lo re un kəy ka kin, nim taa nəl ka osi ki dō ti tō, nə kəy budi nangi al, tadō ngire e dō dii ti. ²⁶ Nə dəw ki ra ki oo ta je ki m-əl kin, ə təl rəne go ti al ningə, to tə dəw ki mbə, ki ra kəy ləne dō yangira ti be. ²⁷ Adi loki ndi ədi ningə, man kō lo re un kəy ka kin, nim taa nəl ka osi ki dō ti tō, bə kəy budi nangi mur mur, adi toe to dilə yiw.»

Təgi ne ndo lə Jəju
(Mk 1.22; Lk 4.32)

²⁸ Loki Jəju təl ta ta ləne, ne ndo lie əti kosi je bəl to ti ki dum. ²⁹ MBata ndo ne tə dəw ki aw ki təgi ki j rō Luwə ti, bi ndo ne tə njé ndo-de ndu-kun je lə Luwə al.

8

Jəju aji nje banji
(Mk 1.40-45; Lk 5.12-14)

¹ Loki Jəju j ki dō mbal ti isi risi ki nangi, kosi dije ngay əi goe ti. ² Nje banji kare tēe re rō Jəju ti, osi məkəsi ne nangi nōe ti, ningə əl-e ə nə: «Bəbe, re indigi ə, a adi banji ləm ur, kadi rəm ay njay.» ³ Jəju ilə jine, əde-n, ningə əl-e ə nə: «M-ndigi, ə kadi banji ləi ur, adi rōi ay njay.» Ba ta naa ti nōo banji lie ur, adi rəe ay njay. ⁴ Go ti Jəju əl-e ə nə: «Onoi kadi əl tae dəw madi, ə aw əji rōi nje kijə ne məsi kadi-kare, ningə adi kadi-kare ki go ndu-kun ti lə *Moji. İra be mba kadi gəri təkə banji ləi ur adi ingə rō nga.»*

Jəju aji ngon nje kilə lə nje kun dō buti asigar je ki bu
(Lk 7.1-10; Jə 4.43-54)

⁵ Loki Jəju isi ur ki me bə ki Kapərnayim ti ningə, dəw ki Rom ti kare ki nje kun dō buti asigar je ki bu, re rəe ti, nō ki dəe ti ə nə: ⁶ «Bəbe, ngon nje kilə ləm kare to moy bə nōo, njae oy ta gine ti, adi ingə kō ngay.» ⁷ Ə Jəju əl-e ə nə: «M-a m-aw kadi m-aje.» ⁸ Nə nje kun dō buti asigar je ki bu əl-e ə nə: «Bəbe, mi m-asi kadi ində njai ta kəy ti ləm al, ə əl ta kare par ə ngon nje kilə ləm a ingə rō nga. ⁹ M-əl be tadō, mi ki dəm mi gin təgi ti lə njé ki dəm ti, ningə m-aw ki asigar je ki əi gin təgi ti ləm tō. Adi re m-əl asigar kare m-ə nə: “Aw!” bə aw; kin ə m-əl ki nungi m-ə nə: “İre!” bə re; kin ə m-əl ngon nje kilə ləm m-ə nə: “İra ne ki be!” bə ra nee kin tō.» ¹⁰ Loki Jəju oo ta kin tae ti, pite, ə əl njé ki ai sie ə nə: «Təki rəjeti adi m-əl səsi, kō kadi-me ki be kin, m-ingə rō dəw madi ti dənangi ki *İsrayəl ti al bəy. ¹¹ NGA ningə, m-əl səsi bəy tō, dije ngay ki əi *Jipi je al, a jı ki lo kibə kadi ti je, lo kur kadi ti je, kadi rəi isi ta ne kuso ti ki *Abirakam je, ki *İsaki je, ki *Jakobi je me bəko ti ki dərā ti. ¹² Nə njé ki kəte bəko ki dərā ti səbi dəde, a tuwəi-de, buki-de kō taga, me til ti. Lōki a nōi je, a ngəi ngangide je titi.» ¹³ Bə, Jəju təl əl nje kun dō buti asigar je ki bu ka kin ə nə: «Maji, aw! Ningə kadi ngon nje kilə ləi aji ki go kadi-me ti ləi kin.» Ningə dō kade ti nōo, ngon nje kilə lie ingə rō ki nga tō.

Jəju aji njé moy je ngay
(Mk 1.29-34; Lk 4.38-41)

* **8:4** Ki go jıbal ra-e ti lə Jipi je, nje banji e dəw ki dije ooi-e kadi ay njay al, adi asi kadi aw lo ne ra je ti ki bə tō Luwə al, Ləbatiki 14.2-32.

¹⁴ Go ti, Jəju aw me kəy ti lə Piyər 6a, oo məme ki dāne to nangi, rəe o por rigi rigi. ¹⁵ Ə Jəju ədi jie, ningə, rəe ki kəte tingə ngay ka kin, təl səl, adi ingə rə nga. Go ti, i taa ra ne kuso adi Jəju.

¹⁶ Loki lo səl, dije rəi ki njé moy je ngay ki ndil je ki majal rai-de, rə Jəju ti. Adi Jəju tuwə ndil je ki majal ka kin dəde ti kə ki ta ki tane ti, taa aji njé moy je pəti tə. ¹⁷ Be mba kadi ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ka kin təl tane. Ejay ə nə:

«Dy tuji je,
Ki moy je ləje ki dāne ti^ə.»

*Kun go Jəju
(Lk 9.57-60)*

¹⁸ NDə kare, Jəju oo kosi dije ngay iləi-naa gəi gide, ningə əl njé ndo je ləne kadi n-gangi ba n-awi dame ti ki kare. ¹⁹ Lo kin ti, nje ndo ndu-kun lə Luwə kare re rə Jəju ti əl-e ə nə: «Nje ndo dije, m-a m-un goi lo je pəti ki a aw ti.» ²⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «Nja je ai ki 6e tode, ə yəl je ai ki kəyde tə, nə *mi NGon dəw m-aw ki lo ki kadi m-ilə dəm ti al.» ²¹ Dəw kare dan njé ndo je ti lə Jəju əl-e ə nə: «Ba6e, adi-m ta rəbi adi m-aw m-dibi bawm 6əy taa.» ²² Ə Jəju əl-e ə nə: «Un gom, ə iyə njé koy je adi dibi njé koy je ləde.»

*Jəju ndangi nəl ade a lo ka ti
(Mk 4.35-41; Lk 8.22-25)*

²³ Jəju al me to ti, 6a njé ndo je lie ali goe. ²⁴ Ningə yə, nəl ki bo ngay ibə səde busi də ba ti, adi to aw tə nduy man. Lo ti kin, Jəju isi to 6i. ²⁵ NGA ə, njé ndo je lie rəi ki rəe ti, ndəli-e ki nə tade ti əi nə: «Ba6e, aji-je, nə j-isi j-oy.» ²⁶ Ə Jəju əl-de ə nə: «Ra ban ə i6əli be ə? Səi dije ki kadi-me ləsi e ndikiri ba.» Ningə, i taa, ndangi nəl əi ki man ba, adi lo təl to jiji. ²⁷ Ne kin əti dije 6əl ngay, adi əli əi nə: «Dəw ə wa kam e dəw ki ban ə, nəl je ki ba je ka oi ta lie be ə?^ə»

*Jəju tuwə ndil je ki majal də dīngəm je ti joo
(Mk 5.1-20; Lk 8.26-39)*

²⁸ Loki Jəju re tēē gidi ba ti, dānangi ti lə dije ki Gadara, dīngəm je joo, ki ndil je ki majal rai-de tēēi ki də 6adi je ti rəi ingəi-e. Dije kin rai ne majal ngay, adi dəw ki kadi un rəbi kin goto.

²⁹ Lo kin ti, iləi rəde uri kol əi nə: «NGon lə Luwə, e ri ə ige rəje ti ə? Ire ne mba kadi adi-je kə kəte nə dəkagiloe ti a?» ³⁰ NGA ningə, kosi kəsongi je ngay a usoi ne kadi lo ti nə say ndəy. ³¹ Ə NDil je ki majal nəi də Jəju ti əli-e əi nə: «Re ituwə-je ə, adi j-aw me kəsongi je ti kam.» ³² NGA ə, Jəju əl-de ə nə: «Awi!» Ba tēēi, awi uri me kəsongi je ti, adi kosi kəsongi je 6īngəi-naa kadi mbal ti taa, tosi me ba ti, ayi-naa man oyi. ³³ Njé ngəm kəsongi je ayi-naa awi me 6e bo ti, ori poy ne ki ra ne, ki ne ki tēē də dīngəm je ti ki joo ki ndil je ki majal rai-de ka kin, pəti adi dije ooi. ³⁴ Dije pəti ki me 6e bo ti tēēi awi kadi ingəi Jəju, ə loki ooi-e 6a, dəji-e kadi iyə dānangi ləde ə aw.

9

*Jəju aji nje rə koy njururu
(Mk 2.1-12; Lk 5.17-25)*

¹ Jəju al me to ti, ində ba gangi, aw me 6e bo ti ləne. ² Dije madi oti dəw ki rəe oy njururu, me ne koti njé moy je ti, rəi sie rə Jəju ti. Loki Jəju oo kadi-me ləde ningə, əl dəw ki rəe oy njururu ka kin ə nə: «NGonm, uwə təgi ba, majal je ləi e ki kiyə go kə.» ³ Lo kin ti, njé ndo ndu-kun je lə Luwə ki nə je əli ta mede

ti əi nə: «Dəw kam əl ta ki mal dō Luwə ti!»⁴ Nə Jəju gər mər ta ləde, adi əl-de ə nə: «Ra ban ə isi iməri ta je ki majal mesi ti ə?»⁵ Kəl dəw kə nə: «Majal je ləi e ki kiyə go kə»⁶ ba nga ngay al, ə se kəl-e kə nə: «I taa, ə injiya» ə nga ngay al ə?»⁶ Re e be ba, m-a m-əji səi təkī mi NGon Dəw, m-aw ki təgi dənangī ti ne, mba kadi m-iyə-n go majal je lə dije kə.»⁷ Ningə, Jəju əl nje rō koy njururu ə nə: «I taa, un tuwə ləi, ə aw be.»⁷ Ba dīngəm i taa, ə un rəbi, aw be.⁸ Loki kəm kosi je ə o nē kin, ra-de bəl ki dum, adi iləi təji dō Luwə ti, ki adi dije təgi ki əti bəl be kin.

Jəju bar Matiye kadi un goe
(Mk 2.13-17; Lk 5.27-32)

⁹ Loki Jəju əti nōq isi aw ningə, lo də ti ki isi də, oo dīngəm ki bari-e nə Matiye, isi me kəy taa la-mbə ti. Ə Jəju əl-e ə nə: «Un gom.» Ba Matiye i taa, un go Jəju.¹⁰ Go ti, Jəju isi ta nē kuso ti me kəy ti lə Matiye. NGa ningə njé taa la-mbə je, ki ndəgi njé ra majal je, ngay, rəi isi naa ti ki Jəju, ki njé ndo je lie ta nē kuso ti.¹¹ Loki *Parisi je ooi Jəju isi uso nē ki dije kin ningə, əli njé ndo je lie əi nə: «Ra ban ə Nje ndo səsi nē isi uso nē ki njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je ə?»¹² Ə Jəju oo ndude, adi əl-de ə nə: «E dije ki njé moy je ə a sangi dəw ki nje ra moy, bi e njé rə nga je ə a sangi dəw ki nje ra moy, al.¹³ Awi isangi kadi igəri me ta ki Luwə əl ə nə: «E ra maji ə m-ge, bi m-ge kijə məsi kadi-kare al*». Tado, m-re mba bar njé ka dana je al, nə m-re mba njé ra majal je yo».

Jəju əl ta dō kiyə ta nē kuso
(Mk 2.18-22; Lk 5.33-39)

¹⁴*Njé ndo je lə Jə Batisi rəi ingəi Jəju əli-e əi nə: «Ra ban ə je ki *Parisi je j-iyə ta nē kuso, ə njé ndo je ləi rai al ə?»¹⁵ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Oi kadi dije ki bari-de lo nē kuso taa-naa ti, a əi ki rənəl al, dəkagilo ti ki nje taa dəne isi-n səde naa ti ə? NDō je a rəi nōq kadi a uni-e tade ti ningə, dəkagiloe ti kin ə a iyəi ta nē kuso.¹⁶ Dəw a un ta kibi ki sigi kadi ilə-n kəm kibi ki kəke al. Re e be ə, ta kibi ki sigi ka kin a i ki ki kəke raki raki, kadi bole a to wororo itə ki kəte bəy.¹⁷ Taa, dəw a un kasi kandi nju ki i al bəy uti me mbu nda je ti ki kəke al tō. Re e be ningə, loki kasi a i ba, mbu nda je a ndui, kadi kasi kandi nju a lo kō nim, taa mbu nda je ka təlī nē ki tuji kō nim tō. Be ə, re kasi kandi nju i al bəy ba, maji kadi mbu nda je əi ki sigi taa. Be ba, mbu a ndu al nim, kasi ki me ti ka a lo kō al nim tō.»

Jəju aji ngon ki dāne əi ki dāne ki nje moy məsi
(Mk 5.21-43; Lk 8.40-56)

¹⁸ Loki Jəju a əl-de ta kin ningə, nje kun dō *Jipi je kare, re əsi məkəsine nangi nqə ti, əl-e ə nə: «NGonm ki dāne ki du oy taji naa ti ne bəy. Nə re ire ində jii dəe ti ə, a təl təsi ndəl.»¹⁹ Jəju i taa, un goe əi ki njé ndo je ləne.

²⁰ Ningə, dāne kare ki moy məsi ade kō bəl dəgi gide e joo, re basi rō Jəju ti, ki rabi ki gide ti, ədi ta kibi lie.²¹ MBata əl mene ti ə nə: «Kin ə re ta kibi lie wa par mindi ə m-ədi ka, rəm a nga.»²² Jəju ilə rəti oo-e, ba əl-e ə nə: «Uwə təgi ba ngonm, kadi-me ləi aji.» Ningə dō kade ti wa kin par, dāne ingə rō nga.

²³ Loki Jəju re tēj me kəy ti lə ki bo lə Jipi je ka kin ningə, oo njé kəl nal je, ki kosi dije singəi sokito dō-naa ti, ə əl-de ə nə: «Əri rəsi gogi, ngon oy al, nə tō bi kare.» Dije ibəi Jəju kogii.²⁵ Loki adi kosi dije tēj taga ningə, Jəju ur kəy, uwə ji ngon, ba ngon ki dāne i taa.²⁶ Poy nē kin sane ki dənangī ki nōq ba pəti.

Jəju adi njé kəm tō je joo oi lo

²⁷ Loki Jəju isi aw, njé kəm tō je joo uni goe, əli ta ki ndude ki boy əi nə: «NGon ka Dabidi*, o kəm-to-ndoo ləje.»

* 9:13 Oje 6.6 * 9:27 İgöi Mk 10.47 ki ta ki dō ti gin makitibi ti nangi.

²⁸ Jəju re be ningə, njé kəm tɔ je ki joo ka kin rəi rəe ti bəsi, ə Jəju əl-de ə nə: «Oi kadi m-asi kadi m-ra ne kin wa kare wa?» Ə njé kəm tɔ je iləi-e ti əi nə: «Oyo, j-o kadi asi, Babe.» ²⁹ Lo kin ti, Jəju ədi kəmde, ə əl-de ə nə: «Maji, kadi ne je rai ne ki go kadi-me ti ləsi!» ³⁰ Ba, kəmde oo lo. Ningə, go ti, Jəju ndəji-de ki təgine ə nə: «O! maji, kadi dəw madi gər ne ki ra ne kin al.» ³¹ Nə loki tɛɛi ki taga be pər ə, iləi ngirə kəl ta ki dae ti ki go nangi ki nɔɔ pəti.

Jəju tuwə ndil ki majal dɔ dəw ta ki əl ta al

³² Loki njé kəm tɔ je tɛɛi awi ningə, dije rəi ki dingəm kare ki ndil ki majal ra-e adi əl ta al. ³³ Jəju tuwə ndil ki majal bə, dingəm ki kəte əl ta al ka kin, təl əl ta. Ningə ne kin əti kosi dije bəl ngay, adi əli əi nə: «J-o ne ki be kin dɔnangi *Isirayəl ti nja kare al bəy!» ³⁴ Nə *Parisi je əli əi nə: «E ki təgi lə ngar lə ndil je ki majal, ə isi tuwə-n ndil je ki majal.»

Jəju oo kəm-to-ndoo lə kosi je

³⁵ Jəju aw ki be bo je, ki ngan be je, ndo ne me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ilə mbə Poy Ta ki Maji əji dɔ kəbe lə Luwə, taa əji njé moy je, ki njé rɔ tɔ je pəti tɔ. ³⁶ Loki Jəju oo kosi je, oo kəm-to-ndoo ləde, tadɔ kɔ rade, təgide goto, awi tə bati je ki nje kul-de goto be*. ³⁷ Be ə, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Kɔ ki asi kijə, dilə e ngay, nə njé kije je əi ngay al. ³⁸ Ə əli ta ki Ba nje ko, adi ilə ki njé ra ko je me ko ti ləne.»

10

Njé ndo je lə Jəju ki dəgi gide e joo (Mk 3.16-19; Lk 6.14-16)

¹ Jəju bər njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo, adi-de təgi kadi tuwəəi ndil je ki majal je, əiji njé moy je, ki njé rɔ tɔ je, pəti. ² Tɔ njé kaw kilə je ki dəgi gide e joo ə tɔ kin: E ki dəsəy e Simo, ki bəri-e nə Piyər əi ki ngokone Andire; Jaki əi ki Ja ki ngan lə Jəbədəe; ³ Pilipi əi ki Batiləmi, Tomasi əi ki Matiye ki nje taa la-mbə; Jaki ki ngon lə Alpe əi ki Tade; ⁴ Simo ki e mbɔ njé rɔ mbata kingə dɔ lə be ləde ti əi ki Judasi Isikariyoti ki nje kun dɔ Jəju.

Jəju ilə njé kaw kilə je ləne ki dəgi gide joo (Mk 6.7-11; Lk 9.2-5; Lk 10.3-12)

⁵ Jəju ilə njé kaw kilə je ləne ki dəgi gide joo ki ndu kin ə nə: «Awi rɔ dije ti ki əi *Jipi je al, al, taa awi me be bo je ti ki *Safari ti al tɔ. ⁶ Awi ki rɔ gin kɔji ti ki *Isirayəl, ki toi tə bati je ki ndəmi be kin yo. ⁷ Dɔ rəbi ti, iləi mbə təkɔ kəbe lə Luwə e bəsi. ⁸ Ə əji njé moy je, adi njé koy je jii lo koy ti, adi banji ur kɔ rɔ njé banji je ti adi rɔde ay, ə ituwəi ndil je ki majal dɔ dije ti tɔ. E ne ki ingəi kare, ə adi dije kare tɔ. ⁹ Uni ɔr al nım, la al nım, silə al nım, iləi dɔ nda ti ki bədisi ti al. ¹⁰ Taa, uni bəl kaw mba al nım, əyi kibi joo al nım, əyi sa al nım, uni kəgi tɔsi al nım tɔ. Tadɔ səbi kadi nje ra kilə ingə ne kusone ji dije ti ki ra kilə dande ti. ¹¹ Loki uri me ngon be ti, ə se me be bo ti ə, idəji ta, ə re ingəi dəw ki asi kadi uwə səsi rəne ti bə, isi be lie nɔɔ bitɔ kadi awii. ¹² Loki uri me kəy ti ningə, irai dije ki me ti lapiya. ¹³ Kin ə re uwəi səsi ki rɔde ti bə, kadi lapiya ləsi aw ki dɔde ti, a kin ə re uwəi səsi ki rɔde ti al tɔ bə, kadi itəli itaai lapiya ləsi gogi. ¹⁴ A kin ə re, me kəy ti, ə se me be ti, dije mbati kuwəi səsi ki rɔde ti, ə se mbati koo dɔ ta ləsi bə, loki isi tɛɛi me be ti kin ki taga ə, indəi bu ki njasi ti kɔ.* ¹⁵ M-əl səsi təkɔ rɔjeti, ndɔ gangi ta ti ə, ta ki gangi ki dɔ bee ti kin a itə yə Sodom ki Gomər bəy*».

☆ 9:36 Kɔr Isirayəl je 27.17; 1 NGar je 22.17 * 10:14 Ki go kuji rae ti lə Jipi je, kində bu ki nja ti kɔ, tɔji təkɔ lo ki n-ji ti, ə se be ki n-itɛɛi me ti ki taga kin, ne kare ki dɔ-de sie naa ti goto. ☆ 10:15 Kilə ngirə ne je 18-19

Ko ki a inga njé ndo je la Jaju
(Mk 13.9-13; Lk 12.11-12; 21.12-19)

¹⁶ «Ki ne kin, mi, m-ilə sasi tə bati je dan jagim je ti. Maji kadi indəi kəm-kədi dō rōsi ti tə li je be, ə isəli ləm ləm tə də dum je be tō. ¹⁷ Adi kəmsi ədi dō rōsi ti ki rō dije ti, taddə a awi səsi lo gangi ta je ti, a tindəi səsi ki ndəy kabilyay gin kəy kaw-naa je ti. ¹⁸ A awi səsi nō njé kəbe je ti, ki nō ngar je ti ki boy ki mbata ləm. Lo kin ti, əi je, ki dije ki əi *Jipi je al, a e ta rəbi ki kadi a ingəai naji ki ma ki dōm ti rōsi ti. ¹⁹ Loki a uwəl səsi kadi a awi səsi lo gangi ta ti, onosi kadi mesi bəl, kə nə se ta ri ə a əli-de wa, ə se a əli-de ki kuje ki ban wa. Ta ki kadi a əli-de ba, Luwə a ində tasi ti loe ti nōq. ²⁰ Taddə e səi je wa ə a əli ta al, nə e NDil Bawsi Luwə ə a un səsi kadi əl-n ta.

²¹ «NGakonaa je a uni dō-naa awii lo təl-naa ti, baw ngon a aw ki ngon kadi tōli-e kō, ningə ngan je, mede a majal ki njé koji-de je, ə a uni dōde awi kadi tōli-de tō. ²² Dije pəti mede a majal səsi ki mbata ləm, nə dəw ki uwə rōne ba bita ta təl tae ti, ə a ingə kaji. ²³ Loki a adi səsi kō me be bo ti ki kare ə, ayi-naa awi ki nungi ti. Ningə təkəi rəjeti, adi m-əl səsi, a iləi ta nja be bo je ki *Isirayəl ti naa ti al bəy ə mi *NGon dəw m-a m-re. ²⁴ Nje ndo itə nje ndo-e ne əl, taa bəə itə bane al tō. ²⁵ Nje ndo, re asi ki nje ndo-e ne be ba, e ngay; ə bəə, re asi ki bane ba e ngay tō. Kin ə, ba nje kəy wa mindi ə, dije bari-e Bəljəbul ki e ngar la ndil je ki majal ningə, njé ki me kəy ti lie yadə a to ban?

Luwə ki karne ba ə e dəw ki səbi bəl-e
(Mk 8.38; Lk 9.26; 12.2-9)

²⁶ «İbəli-de al, taddə ne ra ki gidi ngəy ti ki gine a tē əl goto, taa ne ki to lo bəyō ti, ki dəw a gər al ka goto tō. ²⁷ Ne ki m-əl səsi lo ki ndul ti, əli tae kada wangi, ə ne ki dije kəti mbisi ti ngun ngun ngun, iləi mbee dō kagi ti taa tō. ²⁸ İbəli dije ki a təli darōsi par, bi asi təl ndilsi al kin, al. Nə kadi ibəli Luwə ki asi kadi tuji ndilsi əi ki darōsi naa ti me por ti lə su kin. ²⁹ Dije isi gati ki ngan yəl je joo ə gusi kare adi oi ne, nə ki kare dandə ti ki kadi osi nangi ki kanji kadi Bawsi Luwə ndigi goto. ³⁰ Ki oji dəsi, bi dəsi wa kin ka Luwə tidə kare kare gər kore. ³¹ İbəli ne madi al, səi je, Luwə oo ndasi itəi ngan yəl je ki ngay.

³² «Dəw ki ra ki un ndune ta kəm dije ti wangi, təkəi n-e dəw ləm, mi ka m-a m-un ndum nō Bai ti, ki isi dərə ti, təkəi e dəw ləm tō. ³³ Nə dəw ki naji ta kəm dije təkəi, n-gər-m al, mi ka m-a m-naji ta kəm Bai ti, ki isi dərə ti təkəi m-gər-e al tō.»

Jaju ə nə n-re ki rō dan dije ti
(Lk 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ «İgai mesi ti təkəi m-re ki lapiya dənangi ti al; m-re ki lapiya al, nə m-re ki rō dan dije ti. ³⁵ M-re ki gangi-naa dan ngon ki dingəm ti əi ki bawne, m-re ki gangi-naa dan ngon ki dəne ti əi ki kone, m-re ki gangi-naa dan ngon ki dəne ti əi ki məmne ki dəne. ³⁶ Dəw madi, dije ki me kəy ti lie e wa, a təli njé bə je lie*.

³⁷ «Dəw ki ndigi kone, ə se bawne itə-m, dəwe kin asi kadi e dəw ləm al. Dəw ki ndigi ngonne ki dingəm, ə se ki dəne itə-m, dəwe kin asi ta kadi e dəw ləm al. ³⁸ Dəw ki un kagi-dəsi ləne dəne ti, ə un gom, al, dəwe kin asi ta kadi e dəw ləm al. ³⁹ Dəw ki ge ngəm rōne ne wa, a ti tae, nə dəw ki ilə rōne kō ki mbata ləm, ta rəe a ti al.

Ta ki dō ne kigə go ji ti
(Mk 9.41)

⁴⁰ «Dəw ki uwə səsi ki rəne ti, e mi ə dəwe uwə-m ki rəne ti. Ningə dəw ki uwə-m ki rəne ti, e nje kilə-m ə uwe ki rəne ti tə. ⁴¹ Dəw ki uwə nje kəl ta ki ta Luwə ti ki rəne ti, mbata ke ki e nje kəl ta ki ta Luwə ti 6a, a ingə ne kigə go ji ki asi naa ki ya nje kəl ta ki ta Luwə ti wa kin be tə. Dəw ki uwə dəw ki dana ki rəne ti, mbata ke ki e dəw ki dana 6a, a ingə ne kigə go ji ki asi naa ki ya dəw ki dana wa kin be tə. ⁴² M-əl səsi təki rəjeti, dəw ki adi man ki səl wa kin par me ngon kal man ti, ki kare dan njé ki du ti ki dan njé ndo je ti ləm kin, mbata ke ki e nje ndo ləm 6a, dəwe kin, təki rəjeti, adi m-əl səsi, a nal ne kigə go ji ləne al.»

11

Ja Batisi əl ki Jəju (Lk 7.18-35)

¹ Ləki Jəju adi ndu kin njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo, gine gangi 6a, əti noo, aw ndo ne je, ilə mbe Poy Ta ki Maji je me 6e bo je ti ki danangi ti ki noo. ² Lo kin ti, Ja Batisi ki to kəy dangay ti, oo poy ne je ki Kirisi ra, adi ilə njé ndo je ləne, kadi dəji ta Jəju əi nə: ³ «I ə j dəw ki Luwə mbəte, ki səbi kadi a re ka kin ə se, e nay noo 6əy kadi ta ji ngəm tae ə?» ⁴ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Awi əli Ja ne je ki oi ki mbisi je, ki kəmsi je kin: ⁵ Njé kəm tə je ooi lo, njé məti je njiyəi maji, njé banji je ingəi rə nga, njé mbi bəy je ooi ta, njé koy je i taa lo koy ti, taa njé ndoo je ka, e ki kilə-de mbe Poy Ta ki Maji tə. ⁶ Maji-kur e lə dəw ki m-təl gin kosi lie, al.»

⁷ Ləki əti awi, Jəju ilə ngirə kəl kosi je ta ki də Jə ti ə nə: «E ri ə awi isi oi dilə lo ti ə? E gakira ki nəl isi aw sie ki yo je, ki ne je kin a? ⁸ A re e ə al ə, e ri wa bangi awi isi oi ə? E dəw ki ə kibi ki ndole ngay 6a awi oi-e ma? NGA njé ki əi kibi je ki ndole ngay ka, isi me kəy je ti ki ngar je isi ti. ⁹ Ə se e ri wa ə awi oi wa? E nje kəl ta ki ta Luwə ti ə awi oi-e ma? Re e ə, m-əl səsi m-ə nə oyo, e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki itə njé kəl ta je ki ta Luwə ti 6əy. ¹⁰ E ə makitibi lə Luwə əl ta ki dəe ti kəte ə nə: “M-a m-ilə ki nje kaw kilə ləm kəte kadi ra go rəbi noj ti.”

¹¹ Təki rəjeti, adi m-əl səsi, dan dije ti pəti ki dəne je oji-de kin, dəw ki bo itə Ja Batisi goto. Nə ki basine kin, dəw ki e ki du ngay me 6əkə ti ki dərə ti, bo ite.

¹² Lo kilə ngire dəkagilo ti lə Ja Batisi, biti 6one, kəbe lə Luwə e gin ne ra ki ki təgi ti, ningə njé təgi je sangi kadi n-taai-e gin təgide ti. ¹³ Makitibi je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti, ki ndu-kun je lə *Moji, əli ta ki də ne je ti ki a rai ne biti təji də Ja Batisi ti. ¹⁴ Re indigi kadi igəri gine maji 6a, Ja e nje kəl ta ki ta Luwə ti, Eli ki kadi a təl re. ¹⁵ Ə dəw ki aw ki mbine mba koo-n də ta 6a, kadi oo ta kin maji!

¹⁶ «M-o dəw ki kadi m-un-e m-əji-n dije ki dəkagilo ti ki 6one kin al. M-a m-ə nə toi tə ngan je ki du ki isi ta mbalo je ti, 6ari-naa ki yo je ki ne je əi nə: ¹⁷ “Ji kəl nal kadi indamii, ə imbati ndam, j-osi pa yo kadi inoij, ə imbati no.” ¹⁸ E be ə, Ja re, uso ne al nim, ay man al nim 6a, dije əli əi nə: “Dəe majal”, ¹⁹ NGA ə, mi *NGon dəw m-re, ə m-uso ne je, m-ay man je 6a, dije əli əi nə: “Mi nje kuso ne kadi, mi nje kay ne, mi madi njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je,” 6əy tə! Nə njé ki ndigi gosi lə Luwə, gari kadi gosi lə Luwə e gosi ki dana ki go kilə rae ti ki to ki taga.»

Be je ki mbati kiyə rəbi ne rade je ki majal ko (Mt 10.15; Lk 10.12-15)

²⁰ Lo kin ti, Jəju ilə rəne, kəl ki dije ki me 6e bo je ti, ki əi ə əi dije ki, ra ne kəji je ngay dande ti, nə iyəi rəbi ne rade je ki majal kə al, ə nə: ²¹ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi dije ki Koraje! Kəm-to-ndoo e ləsi səi dije ki Bətisayda! Ne kəji je ki əti

6al, ki Luwə ɔji dansi ti kin, re ne je kin rai ne me be bo Tir ti, ki be bo Sidɔ ti be ə, re dije ki me ti a iyəi rəbi ne rade je ki majal mari nu. Re a iyəi rəbi ne rade je ki majal kə, ki go rəbi kilə kibi kuwə ndoo rə ti, kəy-n bu por ki dɔ ti. ²² E be ə, m-əl səsi kadi igəri təkɪ, ndə gangɪ ta ti ə, ta ki gangɪ ki dɔ Tir ti ki Sidɔ, yəsi a nga ite. ²³ NGA ningə i Kapərnayim, o kadi a un dɔi taa bitɪ kadi ɔdi rə, nə Luwə a təl səi bitɪ kaw səi koo. Tado ne kɔji je ki rai ne Kapərnayim ti kin, re rai ne Sodom ti be ə, re bone kin be bo ki Sodom a a ki dɔne taa ne ɔy. ²⁴ E be ə, m-əl səsi kadi igəri təkɪ, ndə gangɪ ta ti ə, ta ki gangɪ ki dɔ dije ti ki Sodom a nga ngay tə yəsi be al.»

Jəju əi ki Bawne Luwə
(Lk 10.21-22)

²⁵ Dɔ gangɪ loe ti kin, Jəju un ta, əl ə nə: «Bai, ki i Ba dɔrə ki dɔnangɪ, m-ilə tɔji dɔi ti, təkɪ iɔyɔ ne je kin njé tər je, ki njé ne gər je, ə iteɛ ki dɔe adi ngan je ki du gəri. ²⁶ Oyo, Bai, e ndigi ləi kadi ne kin ra ne be.»

²⁷ Ba, Jəju əl dije ki ai nɔɔ ə nə: «Bai, adi-m ne je pəti, ningə dəw kare ki gər-m, mi NGon, goto, e Bai ki karne ba par, taa dəw kare ki gər Bai ka goto tɔ, e mi NGon ki karm ba par, ningə e dije ki mi wa ə m-ndigi kadi m-adi gəri-mi par tɔ.

²⁸ «Irai ki rəm ti, səi pəti ki ɔi rɔgɔgɔ gin ne koti ti ki ɔy, ə m-a m-adi səsi ɔri kəə. ²⁹ Uni jugi ləm, ə itaaɪ ne ndo ləm, tado mi dəw ki səl ləm ləm, taa mi nje kilə dɔm nangɪ nim tɔ. Re irai be ə, a ingəi lo kɔr kəə lə ndilsi. ³⁰ Mi, jugi ləm ɔy al, taa ne ki madi səsi kadi oti ka ɔle pəl pəl tɔ.»

12

Ta lə Jəju dɔ ndɔ taa kəə ti
(Mk 2.23-28; Lk 6.1-5)

¹ NDɔ kare, Jəju ində də me ndɔr gəme je ti, ndɔ taa kəə ti lə *Jipi je. *NJé ndo je lie ki əi sie, bo ra-de adi gangɪ dɔ ko je, usoi. ² Ə loki *Parisi je ooi-de ningə, əli Jəju əi nə: «O njé ndo je ləi rai ne ki kadi dəw ra ndɔ taa kəə ti al.» ³ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Itidəi ne ki ngar *Dabidi ra loki bo ra-de ki dije ki goe ti kin al a? ⁴ Dabidi ur me kəy ti lə Luwə ki ra ki kibi, əi ki dije ki gone ti, usoi mapa ki dije adi Luwə kadi-kare ti. E mapa ki kuso-e sɔbi dɔe al nim, sɔbi dɔ njé ki goe ti al nim, nə e njé kijə ne məsi kadi-kare par ə sɔbi dɔde kadi usoi. ⁵ Ə se ta ki ndu-kun lə *Moji ndangɪ əl ə nə: ndɔ taa kəə ti, njé kijə ne məsi kadi-kare je, rai kilə ki e ne ki kadi dəw ra ndɔ taa kəə ti əl, gin kəy ti lə Luwə, nə dəw tidə dɔde ti kadi e majal al kin, itidəi al a? ⁶ NGA ningə kadi m-əl səsi, lo ki j-a ti ne kin, ne ki bo ngay itə kəy lə Luwə to ti ne. ⁷ Ningə kin ə re igəri me ta ki ə nə: “E koo kəm-to-ndoo ə m-ge, bi e kilə məsi kadi-kare par al” kin ə, re a igangɪ ta dɔ dije ti ki ta ləde goto kin al. ⁸ Tado mi *NGon dəw, m-aw ki tɔgi dɔ ndɔ taa kəə ti.»

Jəju adi rə nga dɪngəm ki jie oy njururu
(Mk 3.1-6; Lk 6.6-11)

⁹ Jəju i nɔɔ, aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. ¹⁰ Ningə dɪngəm kare ki jie oy njururu e me kəy kaw-naa ti nɔɔ. Ba, dije sangɪ rəbi ki kadi n-indəi ta dɔ Jəju, adi dəji-e ta əi nə: «NDu-kun adi ta rəbi kadi dəw əji madine ndɔ taa kəə ti ə se əje al ə?» ¹¹ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Nə dansi ti ə, aw ki bati kare ba, ə bati ka kin osi be ti ndɔ taa kəə ti, ə aw un-e teɛ sie taga al ə? ¹² NGA ningə re e dəw ɔa, itə bati gidi bay bay! Əθ m-əl səsi təkɪ ndu-kun adi ta rəbi kadi dəw ra maji ndɔ taa kəə ti.» ¹³ Lo kin ti nɔɔ, Jəju əl dɪngəm ka kin ə nə: «Isurə jii.» Ə dɪngəm surə

jine 6a, jie təl to maji asi-naa ki ki nungi. ¹⁴ Ə loki *Parisi je teği taga 6a, awi ali-naa ta ki dō Jəju ti, kadi n-ooi se n-a n-rai ban ə n-a n-təli-e wa.

Jəju e 6əə kilə lə Luwə

¹⁵ Loki Jəju oo poy ne ki gei ra sie, əti lo kin ti noğ kō. Dije ngay uni goe, ningə aji njé moy je pəti tō. ¹⁶ Ba, ndəji-de ki tōgine, kadi rai adi dəw gər-ne al. ¹⁷ Ningə ne kin ra ne be kadi ta ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tae ti, Ejay kin*, təl tane. Luwə əl ə nə:

¹⁸ «Oi 6əə kilə ləm ki m-kəte,

Nje ndigi ləm, ki rəm nəl-m ngay kadi m-ilə jim dœ ti.

M-a m-ində NDil m dœ ti,

Ningə a ilə mbə ne ra ki dana rō gin 6e je ti ki dangi dangi*.

¹⁹ A kəli-naa ki dəw al nim, a ində ndu al nim.

Dəw a oo ndue əl ta ta mbalo ti al*.

²⁰ A budi gakira ki to ki mbəne nangi al,

Taa, a təl lambi ki isi oy al nim tō.

A ra be biti kadi tə ne ra ki dana o 6e*.

²¹ Gin 6e je ki dangi dangi a indəi mede dœ ti.»

Dije əi nə Jəju e ngar lə ndil je ki majal
(Mk 3.22-30; Lk 11.14-23)

²² Dije rai ki dingəm kare ki ndil ki majal ra-e adi kəme oo lo al nim, əl ta al nim, ə Jəju ade əl ta je, oo lo je. ²³ Ne kin əti kosi dije 6əl ngay, adi dəji-naa ta əli əi nə: «Dəw kam e *NGon ka Dabidi al ma?» ²⁴ Nə loki *Parisi je ooi ta kin ningə, əli əi nə: «E kam isi tuwə ndil je ki majal ki tōgi lə Bəljəbul, ki e ngar lə ndil je ki majal.» ²⁵ Jəju gər mər ta ləde adi əl-de ə nə: «Kin ə, dije ki me bəko ti ki kare ba, təli dō-naa ti rəi-naa ə, 6e kəe kin a tuji. Taa, 6e bo, ə se me kəy ki dije ki me ti təli dō-naa ti, rəi-naa, ki kadi a a taa ka goto tō. ²⁶ Kin ə re *Satə wa tuwə dije lə Satə, e wa adi dije lie təli dō-naa ti rəi-naa ə, lo kadi kəbe lie a aw ki kəte goto. ²⁷ Kin ə re e ki tōgi lə Bəljəbul ə m-tuwə-n ndil je ki majal ə, dije ki gosi ti tuwəi-de ki tōgi lə nə ə? Dije ki gosi ti wa a toji kadi ta ləsi e ta ki go ti al. ²⁸ A re e ki tōgi lə NDil Luwə ə m-isi m-tuwə-n ndil je ki majal tō ningə, tōji kadi kəbe lə Luwə re teğ rəsi ti ngata.

²⁹ «Ningə təki rəjeti, re dəw uwə dəw ki nje tōgi dœ kəte al ə, a asi kur me kəy ti lie, kadi ndur ne kingə lie al. Loki dœ ngata ningə, a ndur ne ki me kəy ti lie təki mene ge. ³⁰ Ningə kadi igəri, dəw ki e səm al, e nje kəsi-m ta, taa dəw ki kaw səm ne ki naa ti al, e nje tində ti tō. ³¹ Be ə, m-əl səsi təki, majal je pəti ki dije a rai-de, ə se ta je ki mal pəti ki dije a əli dō Luwə ti, Luwə a iyə goe kō adi-de, nə ta ki mal ki kəl dō NDil Luwə ti, Luwə a iyə go kō adi-de al ratata. ³² Kin ə re dəw əl ta ki majal əsi-n tam, mi *NGon dəw ə, Luwə a iyə go kō ade, nə re əl ta ki mal əsi-n ta NDil Luwə ə, Luwə a iyə go kō ade ki bone ti al nim, ki lo ti ti al nim, ratata.

Ta ki teğ ta dəw ti ki ngame dəw
(Mt 7.16-17; Lk 6.44-45)

³³ «Kin ə re kagi maji 6a, kande maji tō, a re kagi majal 6a, kande majal tō. Tado e ki kandi kagi ə dəw a gər-n kagi. ³⁴ Səi njé man majal tə li je be kam, a rai ban be ə ta ki maji a teğ tasi ti, səi ki səi dije ki majal ə? Tado e ne je ki rosi me dəw kin ə isi teğ tae ti. ³⁵ Dəw ki maji, kilə rae je teğ me ne ra ti ki maji ki uwə mee. Ningə dəw ki majal, kilə rae je teğ me ne ra ti ki majal ki uwə mee tō. ³⁶ M-əl səsi, ngan ta je ki galala pəti ki isi teğ ta dije ti kin, a əli gine ndō gangi ta ti. ³⁷ Tado e ki ta ki tai ti ə a ɔri ta dōi ti, ə e ki ta ki tai ti tō ə ta a uwəi.»

Parisi je daji Jaju ne koji
(Mt 16.1-4; Mk 8.11-12; Lk 11.16, 29-32)

³⁸ Nje ndo ndu-kun je ki *Parisi je uni ta ali Jaju ai na: «Nje ndo dije, ji ndigi kadi ira ne koji madi kare adi j-o.» ³⁹ Ə Jaju ila-de ti ə na: «Dije ki dəkagilo ti ki bone, əi dije ki majal, ki nje kuwə marim, ndigi kadi n-ooi ne koji, na ne koji madi ki rangi ki kadi a oi ore do ne koji la nje kal ta ki ta Luwə ti Jonasi, goto ngata. ⁴⁰ Tado, tə ka ki Jonasi ra kondə mitə, kadi mitə me kanji ti ki boy ka kin ə, mi *NGon dəw m-a m-ra kondə mitə, kadi mitə gin nangi ti tə. ⁴¹ NDə gangi ta ti ə, dije ki Ninibi ti a j taa ta kəm dije ti ki dəkagilo ti ki bone kin kadi a ilai ta dode ti. MBata, loki Jonasi ilə mbə Poy Ta ki Maji, dije ki Ninibi ti iyəi rəbi ne rade je ki majal kə. NGA ningə, ki basine kin, dəw ki itə Jonasi say e ne. ⁴² NDə gangi ta ti ə, ngar ki done ki j gin be ti, a j taa ta kəm dije ti ki dəkagilo ti ki bone kin kadi a ilə ta dode ti. MBata, i soy donangi ti nu ə ndə ki re kadi oo gosi ta la Salomə. NGA ningə, ki basine kin, dəw ki itə Salomə say e ne.

NDil ki majal ki təl re tone ti gogi
(Lk 11.24-26)

⁴³ «Loki ndil ki majal tē me dəw ti, aw ilə ki dilə lo ki tuti mba kadi n-ingə lo kisi ki rangi kadi n-ər kəə ti, nə ingə al ba, ⁴⁴ əl ə na: “M-a m-təl kadi m-aw lo kisi-m ti ki kəte m-isi ti ə m-tē ka kin gogi.” Loki təl aw gogi ningə, ingə me lo ka kin to kare, utai, rai adi maji. ⁴⁵ NGA ə, təl aw, əy ndil je ki majal itai-e e wa bəy siri, ba rai uri me dəw ti ka kin isi. Lo kin ti, ji kisi dəw kin ki dōe taa a majal ngay itə e ki kəte bəy. Be ə, dije ki majal ki dəkagilo ti ki bone ka a toi be to.»

Jaju əl ta la kone je ki ngakone je ki rəjeti
(Mk 3.31-35; Lk 8.19-21)

⁴⁶ Jaju isi əl ta kosi je ba bəy ningə, kəe je ki ngakəe je rai ai taga, sangi kadi n-əli sie ta. ⁴⁷ NGA ə dəw madi əl-e ə na: «O koji je ki ngakoi je ai taga noə, a sangi kadi n-əli səi ta.» ⁴⁸ Ə Jaju təl əl dəw ka kin ə na: «Nə je ə ai kom je, ki ngakom je ə?» ⁴⁹ Ba un jine taji-n nje ndo je lane, ə ə na: «Oi kom je, ki ngakom je ə isi kin. ⁵⁰ Tado dəw ki nje ra ndigi la Bawm ki isi me dərə ti ə, e ngokom je, e konanm je, ki kom je.»

13

Kuji ta ki do nje dibi ne ti
(Mk 4.1-9; Lk 8.4-8)

¹ NDəe ti kin, Jaju tē me kəy ti, aw isi kadi ba bo ti. ² Kosi dije ngay kawina-gai gide, adi aw al isi me to ti. Ba kosi dije pəti, ai ngangı ba ti ne. ³ Jaju əl-de ne je ngay me kuji ta je ti ə na: «Nje ndər kare aw kadi dibi ne, ⁴ ningə dəkagilo ti ki a ilə ko ne, kə ko je madi tosi ngangı rəbi ti adi yal je rai oi maki. ⁵ Ka ko madi je, tosi donangi njəkirə ti, adi lo kadi ingai donangi asi tam ilai ngirəde ti goto. Nə ke ə, təgi kalangi ba, tado ngirəde to taa ne. ⁶ Loki kadi əsi ningə, ngan ko je ka kin ndoləi mbaw, ba go ti, tuti kurim, tado ngirəde aw nangı boy al. ⁷ Kə ko je ki nungi, tosi dan kon je ti, adi kon je təgi ndəmi-de mbəl. ⁸ Nə kə ko je madi, tosi donangi ti ki maji, adi andi. Ki nə je andi əsi bu kare, nje ki nungi andi əsi kuti mehe, taa nje ki nungi bəy andi əsi kuti mitə to.» ⁹ Jaju ilə do ti ə na: «Dəw ki aw ki mbine mba koo-n do ta ba, kadi oo do ta kin maji!»

Gin ne ki Jaju ndo-n ne ki kuji ta je
(Mk 4.10-12; Lk 10.9-10)

☆ 12:40 Jonasi 2.1 ☆ 12:41 Jonasi 3.5 ☆ 12:42 1 NGar je 10.1-10

10 *NJé ndo je læ Jəju rəi rəe ti dəji-e əi nə: «MBA ri ə əl-de ta ki kuji ta je ə?»
 11 Ə Jəju əl-de ə nə: «M-əl-de ta ki kuji ta tadə səi, Luwə tɛɛ ki də nɛ ki to lo ɔyɔ
 ti ki əji də kɔɔbe lie adi igəri, nə əi je, Luwə tɛɛ ki dɔe adi-de al. 12 Tadə dəw ki aw
 ki nɛ jine ti, a adi-e də ti ɔəy, kadi to mbar mbar jie ti, nə dəw ki nɛ lie goto, e ki
 ndikiri wa ki aw-n jine ti kin ka, a taai jie ti wa ɔəy. 13 E mbata kin ə, m-əl-n-de
 ta ki kuji ta, tadə gɔi lo maji ka, ooi nɛ əl nɛm, ooi ta maji ka, gəri me al nɛm.
 14 E be kadi ta ki Luwə əl ki nje kəl ta ki tae ti Ejay kin təl tane. Ejay* əl ə nə:

“A ooi də ta maji, nə a igəri me al nɛm,

A igɔi lo maji, nə a ooi lo al nɛm,

15 Tadə me dije kin təl ngə ngororo.

Uti mbide,

NDəmi kəmde,

NDigi kadi kəmde oo lo al nɛm,

Kadi mbide oo ta al nɛm,

Taa kadi n-gəri nɛ madi kare al nɛm tə,

Nə təkɪ nɛ n-ji n-rəi rəm ti,

Adi m-aji-de*.”

16 «Nə səi, səi njé maji-kur, tadə kəmsi oo nɛ je maji nɛm, mbisi oo ta maji
 nɛm. 17 Təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ngay, ki njé ra nɛ je ki
 dana ngay, ndigi kadi kəmde oo nɛ ki səi je, kəmsi oo kin, nə asi koo al, ndigi
 kadi mbide oo də ta ki səi je, mbisi oo kin, nə asi koo al tə.

Jəju ər me kuji ta ki əji də nje kilə ko

(Mk 4.13-20; Lk 8.11-15)

18 «Səi, maji kadi gəri me kuji ta læ nje kilə ko kin maji. 19 NĞangi rəbi ki kə ko
 je tosi ti, e dəw ki oo ta ki də kɔɔbe ti læ Luwə, nə gər me al, ə su re ər ta ki dibi mee
 ti ka kin kə. 20 Dənangi njəkirə ki kə ko je tosi ti, e dəw ki oo ta læ Luwə nɛngə,
 taa langisi ba ki rənəl, 21 nə ta kin, ilə ngirəne mee ti al. E dəw ki nje kuwə ki
 ta læ Luwə dəkagilo ki ndəy be par. Dəkagilo ki kɔ je, ə se kində kəm-ndoo ki
 mbata ta læ Luwə re ɔə, iyə kadi-me læne kə kalangi ba. 22 Kə ko je ki tosi dan
 kon ti, e dəw ki oo ta læ Luwə, nə me ka sururu də nɛ je ti ki dənangi ti, ki ra ta
 nɛ maji je uti də ta ki oo, adi lo kadi andi goto. 23 Nɛngə, dənangi ki maji ki kə
 kə ko je tosi ti, e dəw ki oo ta læ Luwə, gər mee, adi andi maji. Dəe ki madi je andi
 ɔu kare je, ki nungi andi kuti mehɛ je, kuti miɔə je.»

Kuji ta ki də jəne ti

24 Jəju ində kuji ta ki rangi nɔde ti ɔəy ə nə: «Kɔɔbe læ Luwə, to tə dəw ki dibi
 kandi nɛ ki maji me ndər ti læne, 25 ə kondə, loki dije toi ɔi ɔi ɔi, nje bə lie re dibi
 jəne də nɛ ti ki maji ki dibi ka kin, ɔi aw. 26 Loki kandi nɛ ki maji ka kin ibə
 tɔgi, ə kande je isi tɛɛi ɔə, jəne ka kande tɛɛ tə. 27 Lo kin ti, njé ra kilə je awi əli
 ɔəde əi nə: “Baje, e kandi nɛ ki maji ə idibi me ndər ti læi tə, nga jəne je kin tɛɛi
 ra ə?” 28 Ə ɔəde əl-de ə nə: “E nje bə ə ra nɛ kin.” NGA ə njé ra kilə je dəji-e əi
 nə: “Indigi kadi ji rəy-de kə a?” 29 Nə ɔə nje ndər əl-de ə nə: “Jagi, lo rəy jəne je ti
 kin, a rəyi ki ko ki maji ba. 30 Ə iyəl-de adi tɔgi naa ti biti kagi lo kijə ko ti, nɛngə
 ndə kije ti ɔə, m-a m-əl njé kije je m-ə nə: Irəyi jəne je kin idəi ki dɔe dɔe kadi
 tə iləi por ɔəy taa, ijəi wa ki me dam ti læm.”»

Kuji ta də kə kagi ti ki ɔari-e mutadi

(Mk 4.30-32; Lk 13.18-19)

31 Jəju ində kuji ta ki rangi nɔde ti ɔəy ə nə: «Kɔɔbe læ Luwə to tə kə kagi madi
 ki ɔari-e nə mutadi ki dəw madi un dibi me ndər ti læne kin be. 32 Kə mutadi ə
 e kandi nɛ ki du itə ndəgi kandi nɛ je pəti, nə lo ki tɔgi ɔə, təl kagi təy ki bo itə

kam tay je pæti ki me ndor ti. Təl kagi ki bo, adi yəl je rai rai kəy tode bajie je ti.»

Kuji ta dō am ti

(Lk 13.20-21)

³³ Jəju əl-de kuji ta ki rangi bəy ə nə: «Kəbe ki dərā ti to titi-naa ki əm ki dāne madi un loy-n nduji ki me kee joo, adi nduji ki loy ba pæti i kin be.»

Jəju əl ta je pæti ki kuji ta

(Mk 4.33-34)

³⁴ Ta je kin pæti, Jəju əl kosi je ki kuji ta. Ta ki kadi əl-de ki kuji ta al, goto. ³⁵ E be kadi ta je ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tae ti kin təl tane. Nje kəl ta ki ta Luwə ti əl ə nə: «M-a m-tee tam kadi m-əl kuji ta je, m-a m-ilə mbə nē je ki toi lo bəyō ti lo kilə ngirə dərā ti ki dənangi ti nu kin^o.»

Kor gin kuji ta ki dō jəne ti

³⁶ Jəju iyə kosi je ə aw be. Loki rai be, njé ndo je lie rai rəe ti, daji-e əi nə: «Or-je gin kuji ta ki dō jəne ti ki a me ndor ti kin adi j-o.» ³⁷ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Dəw ki nje dibi ko nē ki maji kin, e mi NGon dəw; ³⁸ ningə ndor, e dənangi; ə kandi ko ki maji, e njé je ki ndigi kadi Luwə o be dode ti; jəne, e njé je ki uni go nje majal; ³⁹ nje bə ki nje dibe, e su; kagi lo kijə ko e dəbəy ndo; 6a njé kijə ko je əi malayka je tō. ⁴⁰ Tə ka ki, e ki rəy-n jəne buki poro, dəbəy ndo a to be tō. ⁴¹ *Mi NGon dəw m-a m-ilə ki malayka je ləm kadi tuji dije pæti ki njé kosi madide je kadi osi me majal ti, ki dije ki njé ra majal. ⁴² *Malayka je a buki-de me por ti ki dum kəl tae, ki e lo ki a nqi je a ngəi ngangide je titi. ⁴³ Lo kin ti, njé ra nē ki dana a unji tə kadi be me bəkō ti lə Bawde Luwə. Dəw ki aw ki mbine kadi oo-n dō ta 6a, kadi oo dō ta kin maji.

Kuji ta ki dō nē kingə ti ki to lo bəyō ti ki madi-kosi

⁴⁴ «Kəbe ki dərā ti to tə nē kingə ki bəyōi me ndor ti, ə dəw madi aw tee dō ti kin be. Dəw ka kin təl bəyō gogi, 6a rəe nəl-e ngay, adi aw gati ki nē maji je ləne pæti, ə iyə lae re ndogi-n ndor ka kin. ⁴⁵ Kəbe ki dərā ti to tə nje ra gati ki isi sangi madi-kosi ki ndole be. ⁴⁶ Lok i ingə e ki gate e ngay, təl aw gati ki nē kingə je ləne pæti, ə iyə lae re ndogi-n madi-kosi ka kin.

Kuji ta ki dō bandi ti

⁴⁷ «Kəbe lə Luwə to tə bandi ki dəw a ilə me ba ti ə a o y dō kō kanji je ki dangi dangi kam be. ⁴⁸ Lok i bandi ka kin rosi 6a, nje ndo ndor re-n ngang i ba ti, isi nangi, ningə tor njé ki maji maji me sukim ti, ə iyə njé ki tee i ne al buki-de kō. ⁴⁹ Kae ti ka kin ə, dəbəy ndo a e be tō. *Malayka je a rai kadi ori kəm dije ki njé ra nē je ki dana ki njé ra nē je ki dana al, naa ti. ⁵⁰ A buki dije ki njé ra nē je ki majal me por ti ki dum kəl tae, ki e lo ki a nqi je a ngəi ngangide je titi.»

⁵¹ Lo kin ti nqō, Jəju daji njé ndo je ləne ə nə: «Təri me ta je kin pæti a?» Ə iləi-e ti əi nə: «Oyo, ji gər.» ⁵² Ningə Jəju əl-de ə nə: «E be ə, nje ndo dije ndu-kun ki təl nje taa nē ndo ki dō kəbe ti lə Luwə, to tə 6a nje kəy ki ingə nē je ki sigi ki nē je ki kəke lo ngəm nē ti ləne kin be.»

Dije ki Najarəti ti adi mede Jəju al

(Mk 6.1-6; Lk 4.16-30)

⁵³ Lok i Jəju əl kuji ta je gine gangi 6a, oti lo ki a ti kin kō. ⁵⁴ Oti nqō, aw be bo ti ki tōgi ti. Jəju ndo nē dije gin kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. NDO-de nē ndo ki əti-de 6al, adi əli əi nə: «Gosi ta je ki ne kōji je kin ii-n ra ə? ⁵⁵ Ma ngon lə nje ragi kagi dō kəy ti wa ka am wa? Kəe al ə e Mari a? Ə Jaki je, ki Jiəpi je, ki Simō je ki Judi je to əl ə əi ngəqə je a? ⁵⁶ Taa, konane je ka isi səje ne tō al a? NGA nē je

kin pəti ingə ra dana?» ⁵⁷ Ta ki dəji kin əgi-de kadi adi mede Jəju, ə Jəju əl-de ə nā: «Nje kəl ta ki ta Luwə ti 6a, e me 6e koje ti, ki me kəy ti lie ə dije a kidi-e ti.» ⁵⁸ Lo kin ti, Jəju ra ne kəji je ngay al mbata mbati kadi-e mede.

14

Koy Ja Batisi

(Mk 6.14-19; Lk 9.7-9; 3.19-20)

¹ Dəkagiloe ti kin, *Erodi ki e nje kəbe dənangi ti ki Galile, oo ta tə6a lə Jəju. ² Ə əl njé ra kilə je ləne ə nā: «Dəw kin e Ja Batisi! E e ə j taa dan njé koy je ti. Gine kin ə, aw-n ki təgi mba ra-n ne je ki əti bəl bəl.» ³ Erodi əl be, tadə ndə ki adi uwəi Ja, dəoi-e ki sən, iləi-e dangay ti, mbata lə Erodiyadi, ki ne ngokəe Pilipi, ⁴ ki Ja əl-e ta də ti ə nā: «E go ti al kadi itaa-e nei ti.» ⁵ Me ta ti kin, Erodi ndigi təl Ja, nə bəl kosi je, tadə kosi je ooi Ja kadi e nje kəl ta ki ta Luwə ti. ⁶ NGA ə, ndə rənəl koji Erodi ti, ngon lə Erodiyadi ki dəne, tēē ndam nə dije ti ki bari-de lo ne kuso ti, ə nəl Erodi ngay, ⁷ adi Erodi un ndune ki kibi rə kadi n-ade ne je pəti ki dəji-ne. ⁸ Lo kin ti, kəe sule, adi əl ə nā: «Adi-m, tək i j-a-n wa kin, də Ja Batisi me supira ti.» ⁹ Me ngar tuji əji-n də ne ki ngon ki dəne dəje kin, nə ki mbata kun mindi ki un, taa ki mbata dije ki bər-de lo ne kuso ti kin tə 6a, un ndune kadi adi-e də Ja. ¹⁰ Be ə, adi dəw madi aw gangi də Ja kəy dangay ti, ¹¹ re-n me supira ti, adi ngon ki dəne ka kin, adi aw-n adi kone. ¹² *NJé ndo je lə Ja rəi uni nine awi dibi, 6a awi əri poye Jəju ade oo.

Jəju adi ne kuso dibi dije usoi

(Mk 6.30-44; Lk 9.10-17; Jə 6.1-15)

¹³ Loki Jəju oo ta kin 6a, un to ə aw əsi rəne ngərəngi ki karne ba, lo ki dije gotoi ti. Loki kosi je ooi tae 6a, j i ki be bo je ki dangi dangi awi ki njade goe ti. ¹⁴ Loki Jəju ur nangi me to ti, oo kosi dije ngay. Loki oo-de, oo kəm-to-ndoo ləde, adi aji njé moy je ləde. ¹⁵ Loki kadi aw tə ur 6a, njé ndo je əti ki rə Jəju ti əli-e əi nā: «Lo ki j-ai ti ne kin, e lo ki dije gotoi ti, ningə kadi isi ur tə ngata, ə ituwə kosi dije kam adi awi ki ngan 6e je ti, ndogi ne kuso usoi.» ¹⁶ Nə Jəju əl-de ə nā: «Awi ki ndoo kadi awi lo al, səi je wa adi-de ne usoi.» ¹⁷ Ə əli Jəju əi nā: «Ki j-a-n ne kin, j-aw ki mapa mi ə kanji joo tə par.» ¹⁸ Ba Jəju əl-de ə nā: «Irai adi-mi m-o.» ¹⁹ Ningə go ti, adi ndune kadi kosi dije ka kin isi nangi də wale je ti. Ba əy mapa ki mi ki kanji ki joo ka kin, un kəmne ki taa, əl ta ki Luwə mba kadi njangi dəe, ningə uwə gangi naa ti, adi njé ndo je, adi adi kosi je. ²⁰ Dije pəti usoi ne ndani maji, adi njé ndo je əyi gindi mapa je, ki kanji je ki nay, kare dəgi gide e joo 6əy. ²¹ Dije ki usoi ne kin asi dingəm je dibi mi, ki kanji tidə dəne je ki ngan je.

Jəju njiyə də man ti

(Mk 6.45-52; Jə 6.16-21)

²² NDəy ba go ti, Jəju əsi njé ndo je ləne kadi ali me to ti, awi gidi ba ti kəte nəne ti, dəkagiloe ti ki e a tuwə-n kosi je. ²³ Loki Jəju tuwə-de adi awi ningə, əti aw də mbal ti, əsi rəne ki karne, mba kəl ta ki Luwə. Loki kadi ur, Jəju isi loe ti nəq ki karne ba. ²⁴ Də gangi loe ti kin, to lə njé ndo je e dan ba ti, say ki ngangi ba ngata. Nəl ilə, sur to ki gogi gogi, adi pungi ba ra-de majal. ²⁵ Dan lo ti 6a, Jəju j a njiyə də man ti, isi aw ki rə njé ndo je ti. ²⁶ Ə loki njé ndo je ooi-e a njiyə də man ti ningə, dəde majal, adi əli əi nā: «E muwə dəw,» 6a bəl təl-de, adi uri kəl. ²⁷ Nə kalangi ba, Jəju əl-de ə nā: «Adi mesi osi nangi nə e mi, ə i bəli al!» ²⁸ Lo kin ti, Piyər ilə Jəju ti ə nā: «Ba6e, re e j ə, adi-m ndui adi m-njiyə də man ti m-aw

røi ti.» ²⁹ ð Jøju æl-e æ næ: «trel!» Ba Piyær i me to ti, ur dō man ti, njiyæ dō ti isi re ki rō Jøju ti. ³⁰ Næ loki Piyær oo næl ki isi ilæ 6a, 6al ra-e adi ilæ ngiræ nduy man, adi nō æ næ: «Bæbe, aji-m!» ³¹ ð kalangi ba, Jøju ilæ jine uwæn Piyær, 6a æl-e æ næ: «I daw ki kadi-me læi e ndikiri ba, ra ban æ i6adi æ?» ³² Ningæ loki ali taa me to ti 6a, gin næl gangi. ³³ ð njé ki isi me to ti ðsi mækæside nangi nōe ti, 6a æli-e æi næ: «Tæki røjeti, i NGon læ Luwæ wa!»

Jøju nga njé moy je dōnangi Gænjaræti ti
(Mk 6.53-56)

³⁴ Loki Jøju æi ki njé ndo je læne indæi ba gangi ningæ, tæei dōnangi Gænjaræti ti. ³⁵ Dije ki loe ti gæri Jøju, adi ilæi kilæ ki lo lo, dōnangi ki Gænjaræti ti ba pæti, æ dije ræi ki njé moy je pæti rœe ti. ³⁶ Dije nōi dō Jøju ti kadi iyæ njé moy je adi ðdi ta kibi lie par æ a ingæl rō nga, 6a dije pæti ki ðdi ta kibi lie ingæl rō nga to.

15

Jøju æl ta ki dō ne jibæl 6e ti
(Mk 7.1-13)

¹ *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je læ Luwæ ki madi je i Jorijalæm ti, ræi ingæl Jøju dæji-e æi næ: ² «MBA ri æ njé ndo je læi tæli rōde go ne jibæl 6e ti læ kaje je al æ? Ji dæji be tadō togi jide al par æ usoi ne.» ³ ð Jøju ilæ-de ti æ næ: «NGa sæi, mba ri æ itæli rōsi go ndu-kun ti læ Luwæ al mbata ne jibæl 6e læsi æ?» ⁴ Tæki røjeti, Luwæ æl æ næ: «ðsi gon bawi ki kōi.» Taa æl 6øy æ næ: «Dæw ki taji bawne æ se kone asi ta koy?» ⁵ Næ sæi, æli æi næ: «Dæw ki æl bawne æ se kone æ næ: «Næ maji je ki re m-a m-æsi-n sæli e kadi-kare ki m-indæ ta dangi mbata læ Luwæ ngata,» 6a, ⁶ dæwe kin aw ki ndoo kadi ðsi gon bawne al ngata. Lo kin ti, isi tuji ki ta læ Luwæ mbata ne jibæl 6e læsi.» ⁷ Sæi njé kædi kæm dije, ta ki Luwæ æl ki ta nje kæl ta ki tane ti Ejay dæsi ti e ta ki røjeti. Luwæ æl æ næ:

⁸ «Gin dije kin ðsi gonm ki nda tade kare, Næ mede e sæy sæm.

⁹ Tøji ki isi ilæi dæm ti, ndæe goto, Tadō ne ndo je ki isi ndoi dije ka, E kæm-kædi ki i rō dije ti to^æ.»

Næ ki nje tæl dæw ne ki to nje ti
(Mk 7.14-23)

¹⁰ Go ti, Jøju 6ar kosi dije ki rone ti, æ æl-de æ næ: «Uri mbisi maji oi ta læm, æ kadi igæri mee to. ¹¹ Næ madi ki i taga aw ta dæw ti ki a tæl dæw ne ki to nje ti ta kæm Luwæ ti goto. Næ ne ki tæe ta dæw ti æ a tæl dæw ne ki to nje ti.» ¹² Lo kin ti, njé ndo je læ Jøju ræi rœe ti æli-e æi næ: «Ta ki æl kin to me *Parisi je ngay, kin igær ma?» ¹³ ð Jøju ilæ-de ti æ næ: «Kagi ki ra ki Bai mæ-e al, a æri-e kō. ¹⁴ Iyæi-de, æi njé kæm tō je ki isi ndōri njé kæm tō je. NGa ningæ, re nje kæm tō ndōr nje kæm tō 6a, joo pu a osi me 6e ti.» ¹⁵ ð Piyær un ta æl-e æ næ: «Or me kuji ta kin adi j-o.» ¹⁶ Ba Jøju æl æ næ: «Adi sæi je wa ka igæri ne al to a? ¹⁷ Adi m-æl sæsi, ne je pæti ki ðdi ta dæw, a aw tæe kandæe ti, 6a go ti æ, tæe kō, aw 6e si ti. ¹⁸ Næ ne ki tæe ta dæw ti, e ne ki i ngame dæw ti, ningæ e kin æ e ne ki nje tæl dæw ne ki to nje ti. ¹⁹ NGa me dæw æ e lō ki mæar ta je ki majal isi tæe ti, ki tæl-naa, ki kuwæ marim, ki kaya ki ra, ki 6ogi, ki ma naji ki ngom, ki kæl ta ki majal dō-naa ti. ²⁰ ði je kin æ æi ne je ki isi tæli dæw ne ki to nje ti; næ kuso ne, ki kanji togi ji, a tæl dæw ne ki to nje ti al.»

Dāne ki Kana ti adi mene Jəju
(Mk 7.24-30)

²¹ Jəju i loe ti noo, or rone aw donangi ti ki Tir ki Sidō. ²² Ningə ya, dāne ki Kana ti kare tēē noo re, 6a un ndune ki taa əl ə nā: «Babe, *NGon ka Dabidi, o kam-to-ndoo ləm! tado ndil ki majal adi kō ngonm ki dāne ngay.» ²³ Nə Jəju ile ta ti al. Ba njé ndo je lie rəi rəe ti, əli-e əi nā: «ftuwe kō goje ti, tado a ində ndu goje ti.» ²⁴ Ə Jəju ilə ti ə nā: «E ngan *Isirayəl je, ki toi tə bati je ki nayi-naa be kam par ə Luwə ilə-m ki rōde ti.» ²⁵ Nə dāne re ɔsi makəsine nangi nqə ti ə nā: «Babe, ire ira səm!» ²⁶ Ə Jəju ile ti ə nā: «E go ti al kadi dəw un ne kuso lə ngan je, ilə adi ngan bisi je.» ²⁷ Ba dāne əl Jəju ə nā: «E rōjeti Babe, nga ke ə, ngan bisi je ki ai gin tabilə ti, a usoi yongirə ne je ki tēē ta bade je ti tosi nangi tə.» ²⁸ Lo kin ti, Jəju əl-e ə nā: «Dāne, kadi-me ləi bo ngay! Ningə kadi ingə ne ki to rəi kin, təkī idəji-n.» Ba ngone ki dāne ka kin, ingə rə nga dō kade ti wa kin noo tō.

Jəju aji njé moy je ngay
(Mk 7.31-37)

²⁹ Jəju ɔti loe ti noo, aw ta ba ti ki Galile. Al aw dō mbal ti, isi nangi. ³⁰ Kosi dije ngay rəi rə Jəju ti ki njé mətī je, ki njé kəm tə je, ki njé kingə tuji je, ki njé mbi bəy je, taa njé moy je ki rangi ngay noo bəy. Rəi ki njé moy je kin buki-de nō Jəju ti, 6a Jəju aji-de. ³¹ E ne ki ətī kosi je bəl ngay, kadi njé mbi bəy je əli ta nim, njé kingə tuji je ingəi rə nga nim, njé mətī je njiyəi nim, taa njé kəm tə je ka ooi lo nim tə, adi iləi tōji dō Luwə ti lə *Isirayəl je.

Jəju adi ne kuso dibi dije usoi bəy
(Mk 8.1-10; Mt 14.13-21)

³² Jəju bar njé ndo je ləne əl-de ə nā: «M-o kəm-to-ndoo lə kosi dije kin, tado ndo mitə bone ə əi səm naa ti, ningə, ne ki kadi usoi goto. Ba m-ge kadi m-tuwə-de ki mede ki 6o ba al, nə tə 6o i taa tōgide rəbə.» ³³ Ə njé ndo je lie dəji-e əi nā: «J-a j-i ki mapa ra dilə lo ti ne, ə kosi dije ki ətī bəl be kin a usoi asi-de ə?» ³⁴ Ba Jəju dəji-de ə nā: «Mapa ki jisi ti e ban ə?» Ə əli-e əi nā: «Mapa e siri ki ngan kanji je ndəy dō ti.» ³⁵ Ə Jəju əl kosi dije kadi isi nangi. ³⁶ Ba ɔy mapa ki siri ki ngan kanji je ka kin jine ti, ra oyo Luwə dō ti, ningə gangi naa ti, adi njé ndo je ləne, adi adi kosi dije usoi. ³⁷ Dije pətī usoi ne ndani, adi njé ndo je kawi ginde je ki nay, kare siri. ³⁸ Dije ki usoi ne, asi dingəm je dibi sə, ki kanji tidə dāne je ki ngan je. ³⁹ Go ti, Jəju tuwə kosi je adi awi, 6a al me to ti, aw donangi Magada ti.

16

Parisi je ki Sadusi je, dəji ne kōji Jəju
(Mk 8.11-13; Lk 12.54-56)

¹ *Parisi je ki *Sadusi je rəi rə Jəju ti, dəji-e kadi ra ne kōji ki i dərə ti adi-de n-ooi. Dəji-e be tə kulə ki kiyə mba kuwə-n dəw. ² Ə Jəju ilə-de ti ə nā: «Loki kadi aw tə ur ningə əli əi nā: “Lo a to maji, mbata dərə kər jo.” ³ Loki lo ti ki sī bati ningə, əli əi nā: “Bone ndi a ədi, mbata dərə kər wuu.” E be ə, asi kadi igəri kəm ne je ki a rai ne dərə ti, nə ne je ki isi rai ne dəkagilo ti ki bone taa asi gər al! ⁴ Dije ki dəkagilo ti ki bone, əi dije ki majal, ki njé kuwə marim, ndigi kadi n-ooi ne kōji, nə ne kōji madi ki rangi ki kadi a ooi ore dō ne kōji lə Jonasi, goto ngata.» Ba iyə-de, ə ɔti aw.

Əm lə Parisi je ki lə Sadusi je
(Mk 8.14-21; Lk 12.1-6)

⁵ Loki isi awi dam ba ti ki kare, me njé ndo je oy dō mapa ti ki kadi ɔyi. ⁶ NGA ningə Jəju əl-de ə nā: «Oi maji! İndəi kəm-kədi dō rəsi ti, ɔji-n dō əm lə *Parisi je,

ki əm lə *Sadusi je.» ⁷ Nə əi je isi məri ta kin yo dəde ti əi nə: «E mbata kəy ki j-əy mapa al!» ⁸ Nə Jəju gər ta ki mede ti, adi əl-de ə nə: «Səi dije ki kadi-me ləsi e ndikiri ba, mba ri ə isi məri ta ki də mapa ti ki əyi al ə? ⁹ İğəri me ne je al ka bəy a? Mesi ole də mapa ti ki mi ki dıngəm je dibi mi usoi kin al a? NDə ki əyi ndəge ki nay kare ban ə itəli ə? ¹⁰ Taa mapa ki siri ki dıngəm je dibi sə usoi kin ka mesi ole də ti al nım tə a? NDə ki əyi ndəge ki nay kare ban ə itəli ə? ¹¹ Ta ki m-əl m-ə nə: İndəi kəm-kədi də rəsi ti, əji də əm lə Parisi je, ki əm lə Sadusi je kin, e ta ki səbi də mapa al, kin ra ban be ə asi kadi igəri mee al ə?» ¹² Lo kin ti ngata ə gəri təkı əl-de kadi n-ındəi kəm-kədi də rəde ti, əji də əm ra mapa al, nə əji də ne ndo lə Parisi je ki Sadusi je.

Piyər əl təkı Jəju e dəw ki Luwə mbəte
(Mk 8.27-30; Lk 9.18-21)

¹³ Loki Jəju aw tē Səjare ti ki Pilipi ti, dəji njé ndo je ləne ta ə nə: «Dije isi əli ta ki dəm ti təkı mi *NGon dəw mi nə ə?» ¹⁴ Ə njé ndo je əli-e əi nə: «Dije madi əli əi nə i Jə Batisi; njé ki nungi əl nə i nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli; njé ki rangi bəy əi nə i nje kəl ta ki ta Luwə ti Jərəmi al ə ki kare dan njé kəl ta je ti ki ta Luwə ti.» ¹⁵ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «NGa səi je wa ki dəsi, əli əi nə mi nə ə?» ¹⁶ Ə Simə Piyər ile ti ə nə: «İ Kırısı, ki Luwə mbəte, NGon lə Luwə ki njé kisi kəm ba!» ¹⁷ Ba Jəju əl Simə ə nə: «İ nje maji-kur, Simə ki ngon Jonasi, tado e dəw bə tē ki də ne kin adi igr al, nə e Bai ki nje kisi me dərə ti taa ə tē ki dəe adi. ¹⁸ NGa nıngə m-a m-əli m-ə nə i Piyər (ki kər mee nə MBal), nıngə də mbal ti kin ə m-a m-ındə nğirə njé kaw-naa je ləm də ti. Təgi koy a ra sie ne madi al. ¹⁹ M-a m-adi lakəle kəbe ki dərə ti. Nıngə ne je pəti ki a də dənangi ti ne, a dəoi dərə ti tə, ə ne je pəti ki a tuti dənangi ti ne, a tuti dərə ti tə.» ²⁰ Ba ndəji njé ndo je ki təgine təkı ke n-e Kırısı ki Luwə mbəte kin, kadi əli tae dəw madi al.

Jəju əl ta koyne ki kine lo koy ti
(Mk 8.31-9.1; Lk 9.22-27)

²¹ İ dəkagiloe ti nəq, Jəju ilə nğirə təji njé ndo je adi gəri təkı, səbi kadi n-aw Jorijaləm, n-ıngə kə ngay ji ngatəgi je ti lə *Jipi je, ki ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je. A təli-ne, nə ndə ki kə mıtə lə ndə koyne bə, n-a n-tē lo koy ti. ²² Nə də ta ti kin, Piyər ər Jəju aw sie dəbi kare, nıngə ilə nğirə kəl sie ə nə: «Bəbe! Luwə a nğəm-i, ne kin a rai al!» ²³ Nə Jəju təl rəne, əl Piyər ə nə: «İtəl gəgi *Sata, ər rəi kə gom ti! İ jigi ki nje tigə-m, tado mər ta ləi e mər ta ki i rə Luwə ti al, nə e mər ta lə dije.»

²⁴ Nıngə go ti, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Re dəw madi ndigi njiyə gom ti nıngə, kadi o rəne tə ne madi al, kadi e wa un kagi-dəsi koy ləne, ə re un gom. ²⁵ Təkı rəjeti, dəw ki ge kaji rəne ne wa dənangi ti ne a ti ta rəne. Nə dəw ki ti ta rəne ki mbata ləm, a isi ki dəne taa gəgi. ²⁶ Kin ə re dəw ıngə ne maji je ki dənangi ti ne pəti tigə, nə ndile tuji ə, məje to ra be ə? Ne madi ki dəw a adi ər-n to ndilne to nəq a? ²⁷ Mi *NGon dəw m-a m-re ki malayka je ləm me təba lə Bai Luwə, nıngə m-a m-ıgə dəw ki ra go jie ki go kilə rae ti. ²⁸ Təkı rəjeti, adi m-əl səsi: dije madi dansi ti ne a oyi al bəy ə, a ooi-mi NGon dəw ki m-a m-re tə NGar kin.»

17

Jəju mbəl rəne
(Mk 9.2-3; Lk 9.28-36)

¹ NDə mehe go ti nıngə, Jəju ər Piyər nım, Jaki nım, taa Jə ki ngokə Jaki nım tə, ə aw səde də mbal ti ki ngal, say ki ndəge je. ² Loe ti nəq, Jəju mbəl rəne ta

kamde ti. Ta kame unji tã kadi be, taa kibi ki røe ti ka unji tã kadi be tã*. ³ Ningã loe ti nõõ, *Mojì ai ki Eli tẽgi ki røde ti hõy, a ãli ta ki Jõju. ⁴ Æ Piyør un ta ãl Jõju a nã: «Bãbe, kin a j-isi lo kin ti ne be par a maji ngay. Re ige a, m-a m-ra kãy-lo mitã: kare e yai, kare e ya Moji, a ki kare e ya Eli tã.» ⁵ Lokì Piyør a ãl ta tane ti ba bõy ningã ya, kil ndi ki kunje to, j sãbi dõde liti. Ba ndu ta madi tẽge me kil ndi ti a nã: «E kam e Ngonm ki m-ndige ngay, e ki nãl-m ngay kadi m-kãte, a oi ta lie.» ⁶ Lokì njé ndo je ooi dõ ta kin ba, osi ki ta kãmdẽ nangi, bõl tãl-de. ⁷ Æ Jõju re røde ti, ãdi-de a ãl-de a nã: «I taa, a adi bõl ra sãsi al.» ⁸ NGA ningã, lokì ai nã n-uni kãmdẽ ki taa ba, ooi dãw madi ki rangi al, ooi Jõju ki karne ba par.

⁹ Lokì jì dõ mbal ti isi uri ki nangi, Jõju indã ndu kin nõde ti a nã: «ãli ne ki ra ne adi oi kin dãw madi al, biti kadi mi *NGon dãw m-tẽge dan njé koy je ti.» ¹⁰ Go ti, njé ndo je dãji-e ai nã: «MBarì wa bangi a, njé ndo ndu-kun je ai nã sãbi kadi Eli re kãte taa a?» ¹¹ Æ ilã-de ti a nã: «E ki røjeti kadi Eli a re kadi ra go ne je pãti adi asi-naa gogi.» ¹² Ningã mi, adi m-ãl sãsi madi oi, Eli re ngata, nã dije gari al, adi rai sie ne ki mede ge. Be tã a, mi Ngon dãw ka m-a m-ingã-n kò jide ti. ¹³ Lo kin ti, njé ndo je gari kadi ta ki Jõju ãl-de kin sãbi dõ Jã Batisi.

Jõju nga ngon ki nje damsil (Mk 9.14-29; Lk 9.37-43)

¹⁴ Lokì tãli isi rãi ki rø kosi dije ti, dõngãm madi kare re rø Jõju ti, õsi makãsine nangi nõge ti, ãl-e a nã: ¹⁵ «Bãbe, o kãm-to-ndoo lã ngonm ki dõngãm, ki damsil ra-e adi ingã kò ngay kin. Taa taa, isi tosi ki poro je, ki me man ti je. ¹⁶ M-re sie rø njé ndo je lãi, nã asi kadi adi-e ingã rø nga, al.» ¹⁷ Lo kin ti, Jõju un ta ãl a nã: «Sãi dije ki dokagilo ti ki bõne ki sãi njé me nga je, sãi njé ra ne ki majal, kadi tã m-isi sãsi dokagilo ban bõy taa adi mesi a? Kadi m-a m-õsi gĩnsi dokagilo ban bõy taa a? Irai ki ngon rãm ti ne.» ¹⁸ Ba Jõju ndangi ndil ki majal ade tẽge rø ngon ti, par a ta naa ti nõõ, ngon ingã rø nga.

¹⁹ Go ti, njé ndo je rãi rø Jõju ti, lokì ai sie ki karde ba, dãji-e ai nã: «MBarì a je j-asi kadi jì tuwã ndil ki majal kin al a?» ²⁰ Æ Jõju ilã-de ti a nã: «Asi al, mbata kadi-me lãsi e ndikiri ba. Ningã kadi m-ãl sãsi tãki røjeti, re awi ki kadi-me ki e ndikiri ba tã kã kagi ki bari-e mutadi kin be mindi ka, a ãli mbal kam ai nã: «Õti, aw a nu be» a, a õti kadi aw a. Ne ki a dum dõsi goto. [²¹ Taa ko ndil je ki be kin, dãw a tuwã-de ki takul kãl ta ki Luwã ki kõgi rø ne kuso par. »]

Jõju tãl ãl ta ki dõ koyne ti ki kine lo koy ti bõy (Mk 9.30-32; Lk 9.43-45)

²² NDõ kare njé ndo isi naa ti pãti Galile ti, a Jõju ãl-de a nã: «A ilãi-mi *NGon dãw jì dije ti, ²³ kadi a tãli-mi, nã ndõ ki kò mitã lã ndõ koym a, m-a m-j taa lo koy ti.» Ta kin õr tõi njé ndo je a tãl õr bõy.

Jõju ai ki Piyør igã la-mbã ki me kãy ti lã Luwã

²⁴ Lokì Jõju ai ki njé ndo je rãi tẽgi Kaparnayim ti, njé ki isi taai la-mbã me kãy ti lã Luwã rãi rø Piyør ti dãji-e ai nã: «Nje ndo sãsi ne igã la-mbã ki me kãy ti lã Luwã al a?» ²⁵ Æ Piyør ilã-de ti a nã: «Oyo, igã la-mbã.» Ningã lokì Piyør re tẽge be ba, Jõju un ta kãte ãl-e a nã: «Mør ta lãi e ri a Simo? Nã je a ãi njé kigã la-mbã je ki njé kigã ne ki ngar je ki dõnangi ti ne gangi dõ dije ti a? E ngan njé be je a se e mba je a?» ²⁶ Æ Piyør ãl-e a nã: «E mba je.» Lokì a nã: «Mba je», Jõju a nã: «Re e be a, ngan njé be je, ai kare a. ²⁷ Nã re e be ka, kadi je jì tãl jigi tigã dije kam al, a aw baa, ilã kuy, uwã-n kanji ki dõsãy ki a re un kuy, ningã itẽge tãe, ba a ingã silã kare mbõe ti, kadi igã-n la-mbã lãi tã, yãm tã.»

18

*Daw ki e ki bo me beko ti la Luwa
(Mk 9.33-37; Lk 9.46-48)*

¹ Do kade ti wa kin, njé ndo je rai daji Jaju ai na: «Na e e ki bo me beko ti la Luwa e?» ² O Jaju bar ngon ki du ade re a dande ti, ³ ninga e al-de e na: «Taki rojeti, adi m-el sasi, re itali itoi ta ngan je ki du be al e, a uri me kobe ti la Luwa al jagi. ⁴ Daw ki sal dane lom lom ta ngon be e, dawwe kin a e ki bo ngay me beko ti la Luwa. ⁵ Re daw uwə ngon ki be kin rone ti, me tom ti e, e mi wa e dawwe kin uwə-m rone ti.

*Jaju ndaji dije do majal ti
(Mk 9.42-48; Lk 17.1-2)*

⁶ «Kin e taki daw madi ra adi ki kare dan njé ki du ti ki adi-mi mede, osi me majal ti e, e soti ngay bay mbata ti lie kadi doo mbal ki bo ngay minde ti, e osi-e, ilai-e bul ba ti. ⁷ Kam-to-ndoo ki do dije ti ki donangi ti ki njé re ki ne je ki isi tigai madide je jigi ti adi osi. Taki rojeti, sobi kadi ne je ki njé tigə dije jigi ti toi, na kam-to-ndoo e la daw ki nje ra kadi daw osi. ⁸ Kin e jii, e se njai rai-ni adi osi me majal ti e, igangi-de ila-de ko say. Tado, e soti ngay kadi ingə kaji ki jii ki kare, e se ki njai kare wa, itə kadi ingam jii je joo pu, e se njai je joo pu wa, e ilai-ni me por ti ki gine a gangi al kin. ⁹ Kin e kami kare rai adi osi majal ti e, or-e ile ko say. Tado, e soti kadi ingə kaji ki kami ki kare, itə kadi ingam ka kami je joo pu, e ilai-ni me dilə por ti la su. ¹⁰ Oi maji! Kadi ikidi ki kare dan ngan je ti kin al, tado, taki rojeti, malayka je lade isi ki dokagilo je pati, ta kam Bai ti ki isi dorə ti taa. [¹¹ MBata mi *NGon daw m-re mba kaji dije ki tade ti.] *

*Kuji ta do bati ti ki nay
(Lk 15.3-7)*

¹² «Daw madi aw ki bati je bu, e e ki kare nay ningə, iyə ndage je ki do jikare gide jikare do wale ti, e aw sangi e ki nay ka kin. E se ki go koe ti ləsi, ta ri e a əli do lo kin ti wa? ¹³ Taki rojeti, adi m-el sasi, re ingə bati ki nay kin e, rə e a nəl-e ngay dəe ti itə njé ki do jikare gide jikare ki nay-naa al kin. ¹⁴ Be to e, Bawsi ki isi me dorə ti, ge kadi ki kare ka tae ti dan ngan je ti kin al.»

Rəbi kingə daw ki ra majal

¹⁵ «Loki ngokoi ra majal e, aw inge, sai sie joo ba, ba ilə ji do majal ti lie ki ra, ade gər. Re oo ta lai ba, i ingə ngokoi gogi. ¹⁶ A re oo ta lai al ba, aw un daw ki rangi kare, e se dije joo wa sai, aw inge-n bay. Ira be mba kadi “ne je pati e ki kun-ndu do ti ki go ta ti la dije joo e se mitə ki kadi mai naje*.” ¹⁷ Kin e re mbati koo ta lade e, al njé kaw-naa je. E re mbati koo ta la njé kaw-naa je bay to ningə, kadi o-e tə daw ki gər Luwə al, e se tə nje taa la-mbə be. ¹⁸ Taki rojeti, adi m-el sasi: ne je pati ki a doo donangi ti ne, a doo dorə ti to, e ne je pati ki a tuti donangi ti ne, a tuti dorə ti to.»

¹⁹ «Taki rojeti, m-el sasi m-adi igəri bay taki re dije joo dansi ti, indai ndude naa ti donangi ti ne, kadi daji ne ri ki uwə mede e, Bai ki isi me dorə ti a adi-de. ²⁰ Tado lo ki dije joo e se mitə kaw-naa ti, me tom ti e, mi dande ti noo.»

Kiyə go majal je la naa ko

²¹ Lo kin ti, Piyər oti ki ro Jaju ti daje e na: «Baə, kin e ngokom ra sam majal e, kadi m-iyə go ko nja ban m-ade e? Kadi m-iyə go ko biti nja siri a?» ²² O Jaju əl-e e na: «M-el m-ə nə biti nja siri al, nə biti nja dosiri nja siri.

* **18:11** Bar ta kin goto me makitibi je ti madi ki ndangi kate nu ki ndon ta girəki. * **18:16** Dətərənəm 19.15

²³ «E be ə, kəbe lə Luwə to tə ta kin be. NDə kare ngar madi ge kadi njé ra kilə je ləne idəi kər ne je ləne nəne ti adi n-oo. ²⁴ Ə ilə ngire, adi rəi ki e ki kadi a ade la ki dum kidə kəre. ²⁵ Nə dingəm ka kin aw ki ne ki kadi igə-n kirə kin al, adi bae un ndune kadi gati sie ki nee, ki ngane je, ki ne maji je lie ba pəti to kirə ti kin. ²⁶ Ə nje ra kilə osi nangi nq bane ti, nq uwə njae ə nə: “Isi səm də ti, ə m-a m-igə-i kirə kin pəti.” ²⁷ NGA ə, lo kin ti, bae oo kəm-to-ndoo lie, adi iyə kirə ki dəe ti kin kə, ə iyə adi aw kare.

²⁸ «Loki dəw ki kirə e dəe ti ka kin ə nə n-tee ki taga ba, ingə madi-kilə lie kare ki e, aw ki kirə ləne ki ndəy be par dəe ti, ə osi sie uwe, səngirə minde, ningə əl-e ə nə: “Igə-m kirə ki dəi ti!” ²⁹ Ə made osi nangi nqə ti, nq dəe ti ə nə: “Isi səm də ti, ə m-a m-igə-i kirə kin.” ³⁰ Nə mbati, adi aw sie biti ile dangay ti, nginə-n ta kirə ki kadi igə-ne. ³¹ Loki madi kile je ooi ne ki ra kin ba, to rəde ngay adi awi ərɪ poy ne je kin pəti bade adi-e oo. ³² Ə ngar bar-e ade re, ba əl-e ə nə: “I nje ra kilə ki majal, m-iyə go kirə ki dəi ti pəti kə mbata nq ki inq dəm ti. ³³ NGA j, ri ə ɔgi kadi o kəm-to-ndoo lə madi təkɪ mi m-o-n kəm-to-ndoo ləi kin be tə ə? ³⁴ Lo kin ti, wongi ra bae dəe ti ngay, adi ilə sie dangay ti, lo ra kilə ti ki kə, biti kadi igə-n kirə ki dəne ti pəti tigə. ³⁵ Ningə Jəju ilə də ti ə nə: E be tə ə, Bai ki isi me darə ti taa, a ra-n səsi, loki dəw madi dansi ti, iyə go majal kə kiyə ki j ngame ti adi ngokone, al.”»

19

Ta ki də gangi-naa ti lə dəne ki dingəm (Mk 10.1-12)

¹ Loki Jəju təl ta ta je ba, ətɪ Galile ti, aw dənangi Jude ti, gidi ba Jurde ti. ² Kosi dije ngay uni goe, adi aji-de də moy je ti ləde. ³ *Parisi je ətɪ rəi rə Jəju ti, dəji-e ta tə kulə ki kiyə mba kuwə-n dəw əi nə: «NDu-kun adi ta rəbi kadi dingəm tuwə-n nene, ɔji də ne ki ra ki ra adi nəl-e al ə se adi ta rəbi al ə?» ⁴ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Hidəi ndu Luwə ki ndangi kin al biti a? NDU Luwə əl ə nə: “Lo kilə ngirə kində ne je ti, Nje kində ne je ra dingəm əi ki dəne», ⁵ ningə əl ə nə: E be ə, dingəm a iyə kone je ki bawne je, ə a tiyəi-naa ki nene, kadi təlɪ darə ki kare». ⁶ Lo kin ti, a əi joo al ngata, nə əl darə ki kare ba. Ningə ne ki Luwə dəo naa ti, maji kadi dəw gangi naa ti al.” ⁷ Ba əli Jəju əi nə: «NGa ra ban be ə *Moji adi ndu ə nə re dingəm tuwə nene ba maji kadi ade makitibi gangi-naa jie ti ə?» ⁸ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «E ki mbata me ngə ləsi ə Moji adi-n səsi ta rəbi kadi ituwəi nesi je, nə lo kilə ngirə ne je ti, e be al. ⁹ NGA ningə, adi m-əl səsi, re dəw tuwə nene, mbata ne ki rangi, bi e ta lə kaya ki ra, al, ə taa dəne ki rangi ə, dəwe kin təl nje kuwə marim.»

¹⁰ Lo kin ti, njé ndo je əli-e əi nə: «Re e kin ə e ndu ki to də dingəm ti ki rə dəne ti ə, taa dəne al e soti.» ¹¹ Ə Jəju əl-de ə nə: «Dije pəti gəri me ta kin al, nə njé ki Luwə adi-de ta rəbe par. ¹² Dije madi əi nqo, taai dəne al, mbata təgide sangi dəne goto, ningə e ne ki teei me kəde ti nu; njé ki madi je e mbata kər ki ərɪ-de kujɪ, ə njé ki nungi, mbati taa dəne mbata kəbe lə Luwə tə. Dəw ki asi kadi gər me ta kin ba kadi gar.»

Jəju njangi də ngan je ki du (Mk 10.13-16; Lk 18.15-17)

¹³ Dije rəi ki ngan je ki du rə Jəju ti kadi njangi dəde, ə əl ta ki Luwə ki mbata ti ləde, nə njé ndo je kəli səde. ¹⁴ Ə Jəju əl ə nə: «tyəi ngan je du adi-de rəi ki rəm

ti, bi ɔgi-de ta rabi al, tado kɔbe ki dora ti e ya dije ki toi ta ngan je ki du be.»
 15 Go ti, Jaju njangi dade, ba ɔti ila done aw lo ki rangi ti.

Ta ki do ngon ki basa ti ki nje ne kinga
 (Mk 10.17-31; Lk 18.18-30)

16 NDɔ kare, ngon ki basa kare re ro Jaju ti, ninga daje a na: «Nje ndo dije, e ri ki maji, a kadi m-ra, a m-a m-inga-n kaji ki a to biti ki no ti a?» 17 Ɖ Jaju al-e a na: «Mba ri a idaji-m ta do ne ki maji ti a? Daw ki maji e kare ba. Re ige kadi inga kaji ba, ital rai go ndu-kun je ti.» 18 Ɖ ngon ki basa ka kin daji Jaju a na: «NDu-kun je ki ra a?» Ba Jaju ile ti a na: «A tol daw al, a uwə marim al, a bogi al, a ma naji ki ngom do madi ti al», 19 ɔsi gon bawi ai ki koi, taa a ndigi daw madi ta darai j wa be to.» 20 Ninga ngon basa a na: «Ne je kin pəti, m-tal rom go ti. Nga ki ne kin, e ri bay a nay-m kadi m-ra a?» 21 Ɖ Jaju al-e a na: «Re ige kadi asi-naa tapi ta kam Luwa ti ba, aw, igati ki ne maji je lai pəti, adi lae nje ndoo je, ba a aw ki ne kinga ngay me dora ti, a ire un gom.» 22 Na loki ngon basa oo ta je kin ba, ɔti aw ki ronol al, tado e daw ki aw ki ne kinga ngay.

23 Ɖ Jaju al nje ndo je lane a na: «Taki rjeti, adi m-al sasi, a nga ngay ki ro nje ne kinga ti kadi ur me beko ti ki dora ti, 24 ninga m-tal m-al sasi bay, e ne ki nga ngay kadi jambal ki oi-e kin ur bole kon ku ne ti, na a nga ngay ita e kin bay kadi nje ne kinga ur me beko ti la Luwa.» 25 Ta kin ɔti nje ndo je bal ngay, adi ali ai na: «NGa kin a e be ninga, na wa bangi a asi kadi inga kaji a?» 26 Ɖ Jaju inda manjide ba ninga al-de a na: «Ki ro dije ti ba, daw ki asi goto, na Luwa ba, asi ra ne je pəti.» 27 Ɖ Piyar un ta al-e a na: «NGa o je ki, j-iyə ne je laje pəti ko, a j-un goi kin, ri a j-a j-inga a?» 28 Ɖ Jaju ile ti a na: «Taki rjeti, adi m-al sasi: ndo ki ne je pəti a inda ngirəde kində ki sigi, a mi *NGON daw m-a m-isi do kimbər kobe ti lam, ki dije a ilai toji dom ti kin ba, sai ki uni gom kin, sai ka a isi do kimbər kobe ti ki dogi gide joo kadi igangi ta do gin ka *Isirayal ti ki dogi gide joo. 29 Ninga re daw madi, iyə kay lane, ki ngakone je, ki konane je, ki kone, ki bawne, ki ngane je a se donangi lane ki mbata lam a, a inga ne je ki al do e kin, taa a inga kaji ki a to biti ki no ti to, ta ne ki sobi done. 30 Nga ninga, dije ngay ki kate, a tali nje ki gogi, a nje ki gogi, a tali nje ki kate to.»

20

Kuji ta do nje ra kilə me ndor nju ti

1 «Kobe la Luwa to ta ba nje ndor nju, ki tee ki si bati ba kadi n-oy nje ra kilə je kadi rai kilə me ndor nju ti lane kin be. 2 NDude ɔsi naa ti ki nje ra kilə je, kadi adi-de la ki lo ra kilə ti ki ndo kare, ba adi-de awi me ndor nju ti. 3 Loki tee ki kadi-ke jikare ninga, oo nje ra kilə je ki rangi bay, ki rai ai ta mbalo ti ki kanji ra kilə, 4 a al-de a na: “Sai ka, awi me ndu ti lam irai kilə, a m-a m-adi sasi ne kiga go ji ki asi go rabe ti.” 5 Ba ɔti awi. Loki tee taga ki kadi ki jam do be ti nim, ki kadi ki mbo be ti nim ba, ra kae ti ka kin bay. 6 Go ti, tee re ki kadi ki kadi ra biya bila ninga, oo nje ra kilə je ki rangi bay, ki rai ai noo, a al-de a na: “Ra ban a isi lo kin ti lo sol, ki kanji ra kilə a?” 7 Ɖ ilai-e ti ai na: “Daw ki un-je kilə ti goto.” Ɖ al-de a na: “Sai ka, awi me ndu ti lam irai kilə to.”

8 «Loki kadi ur ninga, ba nje ndor nju al nje ngam ne lie kare a na: “Ɔbar nje ra kilə je, a adi-de ne kiga go jide, ila ngire do nje re gogi ti, ital tae do nje re kate ti.” 9 Nje re ki kadi ra biya bila, na na ka inga la ki lo kilə ti ki ndo kare. 10 Lo kin ti, nje re do kate rai yade ngata ba, məri kadi n-a n-ingai la ki ita ya madide je, na ai ka, ingai la ki lo kilə ti ki ndo kare wa ka kin to. 11 Loki isi taai la kin, bai

ta ki nje ndor ¹² ali ai na: "NJé ki rai gogi ne kin, rai kilá kadi-kare ba par, ningá j adi-de la ki asi-naa ki yaje, je ki ji ra kilá si biti j-ilá kadi, adi kadi ndabi-je." ¹³ Lo kin ti, nje ndor al ta ki kare dande ti a na: "Madim, ne madi kare ki majal ki m-ra sai go. NDUje sai osi naa ti do la ti ki lo kilá ti ki ndo kare al ma? ¹⁴ Htaa ne lai, a aw. M-ge kadi m-adi e ki re gogi ne kin, taki m-adi kin be to. ¹⁵ E ta lam mi wa kadi ne ki mem ndigi a m-ra ki ne kingá lam al a? ð se e ta lai kadi mei oi mbata maji ki m-ra a?" ¹⁶ NGA ningá Jaju ilá ti a na: E be a, njé ki gogi a talii njé ki kate, a njé ki kate a talii njé ki gogi to.»

Jaju al ta do koyne ti ki kine lo koy ti bay
(Mk 10.32-34; Lk 18.31-34)

¹⁷ Ta kaw ki Jorijalam ti, loki ai do rabi ti, Jaju ija rone ki njé ndo je ki dogi gide e joo dabi kare, ningá al-de a na: ¹⁸ «Oi, j-isi j-awi ki Jorijalam ti, ningá a ilai-mi *NGon daw ji njé kun do njé kijá ne masi kadi-kare je ti ki njé ndo ndu-kun je. A gangi ta koy dom ti, ¹⁹ ningá a ilai-mi ji dije ti ki ai *Jipi je al, kadi kogi dom ti je, tindai-mi ki nday kabilay je, bai-mi kagi-dasi ti je. Na ndo mita la ndo koym ba, m-a m-tee lo koy ti.»

Ko Jaki ai ki Ja daji ne Jaju
(Mk 10.35-45)

²⁰ Go ti, ko ngan la Jabáde rai ki ngane je ro Jaju ti, ba ko ngan je asi makasine nangi no Jaju ti mba daje ne kare. ²¹ ð Jaju daje a na: «E ri a ige a?» Ningá, al a na: «Un ndui kadi nganm je ki joo kam, daw kare isi do ji koi ti, a e ki nungi isi do ji gali ti to, loki a isi do kimbær kobe ti lai.» ²² Lo kin ti noo, Jaju ile ti a na: «Igarí me ne daji lési kin al. A asi kadi ingai ko ki m-aw to m-ingá kam kare mindi wa?» Ba ali ai na: «Oyo, j-a j-asi kare.» ²³ ð Jaju al-de a na: «Ko ki m-aw to m-ingá kam a a ingá kare, na ta ki oji do kisi do ji kom ti, ki do ji galm ti; e ta lam kadi mi a m-adi sasi al. Lo je kin to mba dije ki Bai Luwá ra goe kate nu ki mbata ti lade.» ²⁴ NDagi njé ndo je ki dogi, loki oi ta je kin, rode nal-de ki ngan la Jabáde ki joo ka kin al. ²⁵ ð Jaju bar-de pæti ki rone ti, al-de a na: «Igarí kadi njé kobe je do gin dije ti ki dangi dangi ki donangi ti ne, isi to jogi do dije ti, adi-de ko, taa dije ki njé toba, oi be dode ti bay to. ²⁶ Na maji kadi to be dansi ti al. Re daw madi dansi ti, ndigi kadi n-e ki bo ningá, kadi tal nje ra kilá lési pæti. ²⁷ Taa re daw madi ndigi kadi n-e daw ki do kate dansi ti ningá, kadi tal bæ kilá lési to. ²⁸ E be to a, mi *NGon daw m-re mba kadi dije rai kilá adi-mi al, na kadi mi a m-ra kilá m-adi-de nim, taa m-adi rom kadi m-taa-n kosi dije ngay m-ilá-de taa nim to.»

Jaju aji njé kam to je joo
(Mk 10.46-52; Lk 18.35-43)

²⁹ Loki Jaju ai ki njé ndo je lene isi tee me be ti ki Jariko ki taga, kosi dije ngay nijyai gode ti muki muki. ³⁰ Ningá njé kam to je joo isi ngangí rabi ti. Loki ooi kadi e Jaju a isi inda da ningá, uni ndune ki taa ali ai na: «Babe, NGon ka Dabidi*, o kam-to-ndoo laje!» ³¹ Kosi je kangi-de kangi kadi uti tade, na njé kam to je uni ndude ki taa wa bay ai na: «Babe, *NGon ka Dabidi, o kam-to-ndoo laje!» ³² Lo kin ti, Jaju a lo ka ti, bar-de, ba daji-de a na: «E ri a, igei kadi m-ra madi sasi a?» ³³ ð ali-e ai na: «Babe, ji ge kadi kamje tee, adi j-o-n lo!» ³⁴ Jaju oo kam-to-ndoo lade, a odi kamde, par a ta naa ti noo, kamde oo lo, adi uni goe.

* **20:30** Igoi Mk 10.47 ki ta ki do ti gin makitibi ti nangi.

21

Jəju ur Jorijaləm ti ki kəsi-gon
(Mk 11.1-11; Lk 19.28-40; Jq 12.12-19)

¹ Loki Jəju əi ki njé ndo je læne rəi, indəi də 6e ki Jorijaləm bəsi, gidi 6e ti ki Bətipaje, ki kadi mbal kagi bini je ti, ilə njé ndo je joo, ² əl-de ə nə: «Awi me ngon 6e ti ki a nəsi ti kam. Lo kur ə wa ki a uri ki me 6e ti par ə, a ingəi kə koro əi ki ngon koro ki dəsi-de adi əi, 6a ituti-de, irəi səde adi-mi. ³ A re dəw madi dəji səsi ta də ti ə, əli-e əi nə: “Bəbe ə ge-de”, ə a iyə-de kalangəi ba kadi ituti-de.

⁴ «Nə kin a ra ne be mba kadi ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti əl kin təl tane:

⁵ “Əli dije ki *Siyə ti əli əi nə:

Oi ngar læsi a re dəsi ti,

E dəw ki səl ləm ləm,

fəsi də kə koro ti əi ki ngon koro*.”»

⁶ *Njé ndo je awi, rai təkəi Jəju əl-n-de. ⁷ Rəi ki kə koro əi ki ngon koro ka kin ningə, labi kibi je ləde gidide ti, 6a Jəju al isəi də ti. ⁸ Kəsi dije ngay labi kibi je ləde go rəbi ti. Njé ki nə je tətəi mbi kam je ə tələi də rəbi ti. ⁹ Nje njiyə nə Jəju ti, ki njé njiyə goe ti, uni ndude ki taa əli əi nə:

«Təji e ki də NGon ka Dabidi ti!

Ningə kadi Luwə njangəi də dəw ki re ki tə Bəbe!

Təji e ki də Nje kisi dərə ti taa*!»

¹⁰ Loki Jəju ur Jorijaləm ti, lo ki me 6e ti ba pəti ndigəi bir bir. Adi dije dəji rəde ta əi nə: «E dəw ki ban ə?» ¹¹ Ə kəsi je iləi-de ti əi nə: «E Jəju, nje kəl ta ki ta Luwə ti, ki Najarəti, dənangəi Galile ti.»

Jəju tuwə njé ra gati je nati kəy ti lə Luwə
(Mk 11.15-19; Lk 19.45-48; Jq 2.13-16)

¹² Go ti, Jəju aw ur nati kəy ti lə Luwə, ningə tuwə njé labi ne je ki njé ndogi ne je nati kəy ti lə Luwə kə. Jəju sur tabilə je lə njé mbəl la je tələ, naa ti ki ne kisi lə njé gati də dum je. ¹³ Ningə əl-de ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Kəy ləm a bari-e kəy kəl ta ki Luwə, nə səi, itəli-e lo 6əyo rə ti lə njé 6əgi je yo*!”» ¹⁴ Lo kin ti nə, njé kəm tə je ki njé mətəi je, rəi rəe ti nati kəy ti lə Luwə, adi adi-de rə nga. ¹⁵ Loki njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé ndo ndu-kun je ooi ne je ki əti 6əl ki Jəju ra-de, ki ndu ngan je ki isəi 6a ə nə: «Təji e ki də *NGon ka Dabidi ti,» kin 6a, mede 9-de, ¹⁶ adi əli Jəju əi nə: «O ta ki ngan je a əli kam ta?» Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Oyo, m-o, nə se itidəi ndu Luwə ki ndangi əi nə:

“İra adi ngan je ki du, ki njé to ta mba ti ka, tade ilə təji dəi ti,» kin al wa*?»

¹⁷ Ningə lo kin ti, Jəju iyə-de nə, ə tē me 6e bo ti kə, aw Bətani ti, aw to nu.

Jəju man kagi mbay-kote
(Mk 11.12-14, 20-24)

¹⁸ Lo ti ki sji, Jəju təl isəi re me 6e bo ti, ningə 6ə ra-e. ¹⁹ Ə oo kagi mbay-kote ki a kadi rəbi ti, tə kadi n-aw gin ti, nə loki re bəsi 6a, oo mbie je par bi oo kande al. Ə Jəju əl mbay-kote ka kin ə nə: «A andi gogi al biti ki nə ti.» Ba loe ti nə, mbay-kote tuti. ²⁰ Loki njé ndo je ooi ne kin 6a, əti-de 6əl ngay, adi dəji ta əi nə: «Ra ban ə loe ti ne par ə kagi tuti ə?» ²¹ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Təkəi rəjeti, adi m-əl səsi, re awi ki kadi-me, ə mesi təsi al ə, e ne ki m-ra ki mbay-kote kin par ə a rai al, nə re əli mbal kam əi nə: “Təi lo kin ti rangi, aw osi me ba ti,» ka ne kin a ra ne. ²² NGA ningə, ne je pəti ki a idəji ki kadi-me, me kəl ta ti ki Luwə ə, a ingəi.»

Ta ki daji do togi ti ki Jaju aw-n
(Mk 11.27-33; Lk 20.1-8)

²³ Jaju ur nati kay ti la Luwa, isi ndo ne dije ninga, njé kun do njé kijá ne mesi kadi-kare je, ki ngatogi je la *Jipi je, rai ki rae ti, daji-e ai na: «E ki togi ki i ra a isi ra-n ne je kin be a? ð na to a adi ndune a isi ira-n wa al-je adi j-o?» ²⁴ ð Jaju tal al-de a na: «Mi ka m-a m-daji sasi ta kare ba be to. Re ilai-mi ti ninga, m-a m-al sasi daw ki adi-m ndune kadi m-ra-n ne je kin to. ²⁵ Na a ila Ja kadi ra dije batam a? E Luwa a se e dije a?» Na tali a ali-naa ta dande ti ai na: «Re j-al-e j-a na: «E Luwa a ile» a, a daji-je a na se ra ban a j-adi Ja meje al wa? ²⁶ A kin a re j-al j-a na: «E dije a ilai Ja» a, e ta ki ro kosi je ti to, tado dije pati ooi Ja kadi e nje kal ta ki ta Luwa ti.» ²⁷ Be a, tali ali Jaju ai na: «Ji gar al.» ð Jaju ka tal ila-de ti a na: «Re igari al a, mi ka m-a m-al sasi togi ki m-isi m-ra-n ne je kin al to.»

Kuji ta do ngakona je ti ki joo

²⁸ Jaju al ta ki rangi bay a na: «Ali-mi ta lasi do ta ti kin adi-mi m-o. Dingam kare aw ki ngan dingam je joo, a un ta al ki dasy a na: «NGonm, aw ira kilá me ndor nju ti bone.» ²⁹ Ba ngon ka kin ila bawne ti a na: «M-a m-aw al,» a isi ba biti ninga me uwe ki ta, adi j aw. ³⁰ Dingam re ro ngon ti ki ko joo, al-e ka ta ki al ngokoe ka kin, ninga e al a na: «Oyo, m-a m-aw bawm,» ba aw al. ³¹ ð se dan ngan je ti ki joo kin e ki ra a ra go ndigi ti la bawne wa?» Ba ilai Jaju ti ai na: «E ki dasy.» ð Jaju al-de a na: «Taki rojeti, adi m-al sasi, njé taa la-mba je ki dane je ki njé ra kaya je a teei kobe ti la Luwa nosi ti. ³² Tado Ja Batisi re rosi ti, toji sasi rabi ki dana, na itaai mee al, na njé taa la-mba je ki dane je ki njé ra kaya je taai mee. ð sai je, oi ne kin be ka, mesi uwá sasi ki ta go gogi ba adi iyai ne rasi je ki majal ko, a itaai mee al.»

Kuji ta do njé ra kilá me ndor nju ti, ki njé me majal
(Mk 12.1-12; Lk 20.9-19)

³³ Go ti, Jaju al-de a na: «Uri mbisi oi kuji ta ki rangi bay. Daw kare ki nje ndor nju e noo, ninga inda singa gugi gide wuki. Ur be kadi ta mborai man nju ti, ninga ur ne ta ta kagi be, kadi dije isi do ti ngami ndor ka kin. Ba go ti, dooi ta naa ti ki dije ki njé ra kilá nju, kadi ta rai kile adi-e, a kagi loe ti ba, a kayi-naa nee, ninga e wa ati aw mba. ³⁴ Loka kagi lo kijá kandi nju asi ninga, ila baa je lone kadi awi taai kandi ne ndor ka kin, ki yane ji njé ra kile ti adi-ne. ³⁵ Na loka baa je awi ninga, njé ra kilá je uwai-de. Tindaí ki kare ngay, tali ki nungi, ba ki ko mita, tilai-e ki mbal toli-e to. ³⁶ Nje ndor tal ila ki baa je ki rangi, ngay ita e ki kate wa kin bay. Na rai sáde ko ne wa ki rai ki njé ki kate ka kin bay. ³⁷ Ta tal tae ti, dingam tal ila ngonne wa rade ti, a na: «A bali gidi ngonm.» ³⁸ Na njé ra kilá nju, loka ooi ngon ka kin ba ali-naa dande ti ai na: «Daroe a wa kam a a e nje ne nduwa, irai adi ji toli-e, ninga j-a j-uwai ndor nju kin yaje ti.» ³⁹ E be a, uwai ngon ka kin, ndori-e, awi sie gidi ndor ti taga, toli-e. ⁴⁰ ð se ndo ki dingam ki ba nje ndor kin a re a, ri a a ra ki njé ra kilá ndor je kin wa?» ⁴¹ Ninga ai je ali Jaju ai na: «A to kode, ba a adi ndor lone njé ki rangi, ki kadi a adi-e kande ki dakagilo ki oji.» ⁴² Ninga Jaju al-de a na: «Tidai me makitibi ti la Luwa oi al a? «MBal ki njé ra kay je mbati-e, E a tal mbal ki e togi kay. E kin e kilá ra Babé. E ne koji ki ati bal a to ta kamje ti kin*.»»

⁴³ Ninga adi m-al sasi bay to: «A taai kobe la Luwa jisi ti, kadi tali adi gin dije ki rangi ki kadi a raii kilá ki maji. ⁴⁴ NGa ninga, daw ki osi do mbal ti kin a, a tati njaki njaki, a re e a mbal kin osi doe ti to ninga, a rakite rakita rakita.» ⁴⁵ Loka

njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je ki *Parisi je ooi kuji ta kin 6a, gəri mee kadi e ta ki dɔde ti ə Jəju a əl. ⁴⁶ Ə sangi rəbi kadi n-uwəi-e, nə 6əli kosi je, tado kosi je ooi Jəju tə nje kəl ta ki ta Luwə ti.

22

Kuji ta ki oji dɔ 6ar dije lo nɛ kuso taa-naa ti (Lk 14.15-24)

¹ Jəju ilə rone əl-de ta ki kuji ta 6əy ə nə: ² «Kɔbe ki dɔrə ti to tə ta lə ngar ki ra nɛ kuso ki bo mbata ngone ki aw tə taa dāne kin be. ³ NGar ilə njé kilə je ləne adi awi əli dije ki 6ari-de lo nɛ kuso ti, kadi rəi, nə dije ka kin mbati. ⁴ NGar təl ində ta ta njé kilə je ti ki rangi 6əy ə nə: “Ki 6asine kin, nɛ kuso oy ngata, m-tol baw mangi je, ki biyə je ki bati je ləm, ki əməi maji, nɛ je pəti asi-naa, ə irəi lo nɛ kuso taa-naa ti.” ⁵ Nə dije ki 6ari-de ka kin, rai kilə ki ta lie kin al, njé ki madi awi ki wale je ləde, njé ki nə je awi ki lo gati je ti ləde, ⁶ ə njé ki nungɪ 6əy, uwəi njé kilə je adi-de kɔ je, tɔli-de je.

⁷ «Lo kin ti, wongi tɔl ngar, adi ilə ki asigar je ləne adi awi tɔli njé tɔl nɛ je ka kin nim, tiləi be je ləde por nim tɔ. ⁸ Ningə go ti, ngar əl njé kilə je ləne ə nə: “Nɛ kuso taa-naa oy ngata, nə dije ki e ki 6ar-de, əi dije ki asi ta tɛɛ loe ti al. ⁹ Awi ki ta tɔ rəbi je, i6ari dije pəti ki ingəi-de, adi-de rəi lo nɛ kuso taa-naa ti.” ¹⁰ Njé kilə je awi ki go rəbi je, kawɪ dije pəti ki ingəi-de, ki maji je, ki majal je, adi dije rosi me kəy ki kadi dije usoi nɛ taa-naa ti. ¹¹ Lokɪ ngar ə nə n-ur kəy kadi n-oo dije ki 6ari-de ka kin ningə, oo dɪngəm madi kare ki isi ki kibi kuso nɛ taa-naa rone ti al. ¹² Ə ngar əl-e ə nə: “Madim, ira ban ə ur kəy ne ki kanji kibi kuso nɛ taa-naa rəi ti ə?” Ba dɪngəm ka kin ilə ti al. ¹³ NGA ə ngar əl njé kilə je ləne ə nə: “Idɔi jie je ki njae, ə iləi-e taga lo ki ndul ti, ki e lo ki a nɔ je, a ngə ngangine je titi.” ¹⁴ Təki rɔjeti, Luwə 6ar dije ngay, nə njé ki mbəti je əi ngay al.»

Ta dɔ kigə la-mbə nje kɔbe ki bo Səjar ti (Mk 12.13-17; Lk 20.20-26)

¹⁵ *Parisi je ingəi-naa, əli-naa ta, kadi n-iyəi kulə n-uwəi Jəju me ta ti ki n-a n-dəji-e ə a tɛɛ tae ti. ¹⁶ Be ə, iləi njé ndo je ləde əi ki dije madi ki me buti ti lə *Erodi, adi awi əli-e əi nə: «Nje ndo dije, ji gər kadi i nje kəl ta ki rɔjeti, i nje ndo dije rəbi ki rɔjeti ki nəl Luwə nim, i6əl kəm dəw əl nim, tado i o nɛ ra ki gidɪ ti taga ne kam al. ¹⁷ Ə əl-je adi j-o ta ki mei ti: e loe ti ə se e loe ti al kadi dəw igə la-mbə nje kɔbe ki bo Səjar ə?» ¹⁸ Nə Jəju, təki gər-n me majal ləde, əl-de ə nə: «Səi njé kədi kəm dije! MBA ri ə iyəi kulə kadi uwəi-mi ə?» ¹⁹ Oji-mi silə ki kadi dəw a igə-n la-mbə adi-mi m-o.» Ba oji-e silə kare. ²⁰ NGA ə dəji-de ə nə: «Dɔ nə ə indəi, ə tɔ nə tɔ ə ndangi silə ti kin ə?» ²¹ Ə iləi-e ti əi nə: «E nje kɔbe ki bo Səjar.» Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Nɛ lə Səjar ə adi Səjar, nɛ lə Luwə ə adi Luwə tɔ.» ²² Ta ki Jəju əl-de kin dum dɔde, adi iyəi-e ə oti awi.

Ta dɔ ki njé koy je lo koy ti (Mk 12.18-27; Lk 20.27-38)

²³ NDəe ti nɔɔ, *Sadusi je ki əi dije ki ooi kadi njé koy je a iɪ taa lo koy ti al, rəi rɔ Jəju ti dəji-e əi nə: ²⁴ «Nje ndo dije, *Moji əl ə nə: “Re dəw madi oy, ki kanji kiyə ngan je tone ti 6a, sɔbi kadi ngokɔe taa dāne nduwə kin, oji-n ngan je, kadi tɛɛi to nje goto ti.” ²⁵ Ki oji dɔ ta kin, ndo ki to danje ti nɔɔ. NGakonaa je əi siri, ki dəsəy taa dāne, ningə oji-n ngon ki kadi tə ɔr toe əl 6əy ə oy, adi iyə dāne nduwə adi ngokone. ²⁶ Nɛ kin ra nɛ be, iɪ-n dɔ ki kɔ joo ti, ki ki kɔ mitə ti, bitɪ tɛɛ-n dɔ ki kɔ siri ti. ²⁷ Gode ti pəti, darə dāne wa re oy tɔ. ²⁸ NGA ə se ndo ki

njé koy je a *ii* taa lo koy ti ə, nā dande ki siri kin ə dāne kin a e nee wa? Tado əi pəti taai-e nede ti.» ²⁹ Ə Jəju ilə-de ti ə nā: «Səi dije ki indəmi rəbi, tado igəri makitibi lə Luwə al nīm, taa igəri tōgi lə Luwə al nīm tō. ³⁰ NDō ki njé koy je a *ii* taa lo koy ti, dingəm je ki dāne je a taai-naa al ngata. Pəti a toi tə *Malayka je be me dōrə ti. ³¹ Ki əji dō ki taa lo koy ti lə njé koy je, itidai ta ki Luwə əl səsi kin al a? ³² Luwə əl ə nā: “Mī Luwə lə *Abirakam, mī Luwə lə *Isaki, ki Luwə lə *Jakobi.” Luwə e Luwə lə dije ki njé kisi kəm ba, 6i e Luwə lə njé koy je al[○].” ³³ Kosi je ki ooi ta lə Jəju, ne ndo lie əti-de 6əl ngay.

NDu-kun ki itə ndəgi ndu-kun je
(Mk 12.28-34; Lk 10.25-28)

³⁴ Lōki *Parisi je ooi kadi Jəju dum dō *Sadusi je 6a, əi je kawī-naa. ³⁵ Ə ki kare dande ti, ki e nje ndo ndu-kun je, iyə kulə me ta ti, dəji Jəju ə nā: ³⁶ «Nje ndo, dan ndu-kun je ti lə Luwə pəti kin, e ki ra ə e dō madine je ti ə?» ³⁷ Ə Jəju ile ti ə nā: «A indigi Babe Luwə ləi ki ngamei ba pəti, ki ndili ba pəti, taa ki mər ta ləi ba pəti tō[○]. ³⁸ E kin ə e ndu-kun ki dōsəy ki itə ndu-kun je pəti. ³⁹ Ningə ndu-kun ki kō joo ki e ndu-kun ki ngā ngay tō ə to kin: A indigi dəw madi tə darəi i wa be tō[○]. ⁴⁰ *NDu-kun je lə *Moji ba pəti, ki ta je lə njé kəl ta ki ta Luwə ti, ngirəde e dō ndu-kun je ti ki joo kin.»

Dəw ki Luwə mbəte tō Dabidi tō
(Mk 12.35-37; Lk 20.41-44)

⁴¹ Lōki *Parisi je kawī-naa ka kin, Jəju dəji-de ta ə nā: ⁴² «Ki go mər ta ti ləsi dō Kirisi ti ki e *Dəw ki Luwə mbəte kin, oi kadi e gin koji ti lə nā ə?» Ə əli-e əi nā: «E ngon ka *Dabidi.» ⁴³ Ə Jəju əl-de ə nā: «Ra ban be ə Dabidi ki NDil Luwə e mee ti 6ar-e “Bam” ə? ⁴⁴ Tado Dabidi əl ə nā: “Babe Luwə əl Babe ləm ə nā: «Fre isi dō ji kōm ti ne, Biti kadi m-ilə njé bə je ləi gin tōgi ti[○].”

⁴⁵ «Ə re Dabidi 6ar-e Bane ə, ra ban taa Kirisi, ki e dəw ki Luwə mbəte a e ngon ka Dabidi ə?» ⁴⁶ Lo kin ti, dəw ki asi kadi ile ta ti kare be goto. Ningə i dō ndoe ti nu kin, dəw ka sangi kadi n-dəje ta al ngata.

23

Jəju gangi ta dō njé ndo ndu-kun je ti ki Parisi je
(Mk 12.38-40; Lk 11.39-52; 20.45-47)

¹ Jəju al kosi je ki njé ndo je ləne ə nā: ² «Njé ndo ndu-kun je ki *Parisi je, kilə ləde e kər gin ndu-kun lə *Moji. ³ NGA ningə səi, maji kadi itəli rōsi go ne je ti ki əli səsi, nə indaji kilə rade je al, tado rai ne ki əi je wa isi əli ki tade kin, al. ⁴ Dōoi ne ki əy indai dō dije ti, nə mbati kun ngon jide taa ndəy be kuwə-n səde tae. ⁵ Kilə rade je pəti, rai ki kadi dije ooi gidide. NGA n du-kun je ki ndangi iləi me ngan buwati je ti, ə dije dōoi nati nōde ti ə sə jide ti wa kin, rai yade adi boy, taa kulə je ki dije əsi sil kibi je ti kin ka, rai yade adi ngal tō[○]. ⁶ Əi dije ki gei lo kisi ki kəte nō dije ti, lo ne kuso ti, ki ne kisi ki kəte nō dije ti, gin kəy kaw-naa je ti. ⁷ Taa gei kadi dije rai-de lapiya ki buki-naa ti lo kingə-naa je ti lə kosi je nīm, kadi dije 6ari-de “Njé ndo dije” nīm tō. ⁸ Nə səi, adi dəw 6ar səsi “Nje ndo dije”, al, tado pəti, səi ngakonaa je, ningə Nje ndo səsi e kare ba tō. ⁹ I6ari dəw madi dōnangi ti ne “Bawsi” al, tado Bawsi e kare ba, ə isi dōrə ti taa. ¹⁰ Taa adi dəw 6ar səsi “Dije ki bo”, al tō, tado Dəw ki bo ləsi e kare ba, ə e Kirisi ki e dəw

○ 22:32 Təe ki taga 3.6, 15 ☆ 22:37 Dətarənom 6.5 ☆ 22:39 Ləbatiki 19.18 ☆ 22:44 Pa je 110.1

○ 23:5 Kor Isirayəl je 15.38-41

ki Luwə mbəte. ¹¹ Dəw ki bo dansi ti, a e nje ra kilə 6əə ləsi. ¹² Dəw ki un dōne ki taa, a iləi dōe ki nangi, ə dəw ki ilə dōne ki nangi, a uni dōe taa tō.

Kəm-to-ndoo e lə Parisi je ki njé ndo ndu-kun je

¹³ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je, ki *Parisi je. Səi njé kədi kəm dije! Isi uti ta rəbi ki kaw kōbe ti ki dōrə ti dō dije ti. Səi je wa uri me ti al, ningə dije ki gei kur me ti ka, əgi-de nim tō.

[¹⁴ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je. Itaai ne maji je lə njé ngaw koy je pəti pəti jide ti, ningə ədi kəm dije ki kəl ta ki Luwə ki gine gangi al, kadi dije ooi səsi, təkai səi dije ki maji. Go kilə ra je ti ki be kin, Luwə a gangi-n ta ki ngə ngay dōsi ti*.]

¹⁵ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! Awi mba, ayi-naa ngədi dōnangi rai je ti ki lo lo, dō ba ti je mba kadi ingəi dəw kare kōsi ti. Ə loki ingəi-e ningə, irai-e adi təl asi ta kaw me por ti nja joo itə səi je wa 6əy tō.

¹⁶ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé kər dije ta rəbi, ki kəmsi tō! Isi əli əi nə: “Re dəw ibi rōne ki kəy lə Luwə 6a, to kare, a re ibi rōne ki lər ki kəy lə Luwə ə, sōbi kadi ra ne ki ibi-n rōne.” ¹⁷ Səi mbə dije, dije ki kəmsi oo lo al! Lər e ne ki kəy lə Luwə, adi e yə Luwə. Ə se lər 6a e ki bo ngay ə se, kəy lə Luwə ki təl lər ne ki kində ta dangi ti kin wa? ¹⁸ Itəli əli 6əy əi nə: “Re dəw ibi rōne ki dingiri lo kində kadi-kare 6a, to kare, a re ibi rōne ki kadi-kare ə, sōbi kadi ra ne ki ibi-n rōne.” ¹⁹ Səi njé kəm tō je! E ri ə e ki bo ngay ə? E kadi-kare ə se e dingiri lo kində kadi-kare ki təl kadi-kare ne ki kində ta dangi ti kin ə? ²⁰ Dəw ki ibi rōne ki lo kində kadi-kare 6a, ibi rone ki dingiri lo kində kadi-kare nim, ki ne je pəti ki isi dō ti nim tō. ²¹ Dəw ki ibi rōne ki kəy lə Luwə 6a, ibi rōne ki kəy lə Luwə nim, ki Luwə ki isi me ti nim. ²² Dəw ki ibi rōne ki dōrə 6a, ibi rōne ki kimbər ngar lə Luwə nim, ki Luwə ki isi dō ti nim*.

²³ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je, ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije. Ori ne kare dan ki dōgi ti, me mbi kam je ti ki əti maji, ki me mbi kam ndir tay je ti, ki me ngan ne ndir tay je ti, adi Luwə, ningə indəi njasi dō ne je ti ki rojeti me ndu-kun ti lə Luwə, tə ne ra ki dana, ki koo kəm-to-ndoo, ki ra go ti. Ki rojeti, e kin ə e ne je ki sōbi kadi re a indəi kəmsi go ti irai, ki kanji kiyə ndəge je. ²⁴ Səi njé kər dije ta rəbi, ki kəmsi tō! Isi iləi ne ta ngoo man ti itaai man mbata ngan ku je ki du, ə isi tiwi kədi mesi ti.

²⁵ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je, ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! Itogi gidi ka man, ki gidi ka kuso ne adi ay, nə mee kəy rosi ki ne 6ogi je, ki ne ki ingəi ki go rəbi ngur ne ra ki majal. ²⁶ I Parisi ki nje kəm tō! Itogi me ka man, ningə gide a ay tō.

²⁷ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! Itoi tə dō badi je ki dije lati pō gidi ti adi ndai kam be: re o gide taga ne 6a, ndole, nə mee ki kəy rosi ki singə dije, ki ne je ki ndum. ²⁸ E be tō ə, gidisi ti taga ne, itōji adi dije ooi təkai səi njé təl rəsi go ndu Luwə ti, nə mesi ti kəy 6a, kədi kəm dije ki majal ki ra, rosi.

²⁹ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! Indəi badi njé kəl ta ki ta Luwə ti adi maji, irai badi dije ki dana adi ndole, ³⁰ ningə əli əi nə: “Re dōkagilo ti lə kaje je kin je nōo ə, re j-a j-ində roje naa ti səde kadi ji təl-n njé kəl ta je ki ta Luwə ti, al.” ³¹ Lo kin ti, səi je wa isi tōji kadi səi ngan ka njé təl njé kəl ta ki ta Luwə ti. ³² E ən ə, irai ki nōsi ti, itōlii ta ne ki kasi je iləi ngire!

* **23:14** Bar ta je ki me ne je ti kin [] goto me makitibi je ti ki njé ndange ndangi kate. ✧ **23:22** Ejay 66.1

³³ «Səi dije ki mansi majal tə li pi je be, ra ban ə iməri kadi a ayj-naa, ta ta ki gangi ti lə por ə? ³⁴ E mbata kin ə, m-a m-ilə-n ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki njé gosi je, ki njé ndo dije ta lə Luwə, rəsi ti. A tōli-de je, a bəi-de kagi-dəsi ti je, a tinda-de ki ndəy kabılay gin kəy kaw-naa ti je, taa a ngədi-de, ⁱⁱ səde be bo ti ki kare ə igangi səde be bo ti ki nunge ki kəte kəte. ³⁵ Lo kin ti, dije ki dana ki məside e ki buki kə, ilə ngire də Abəl ti, tē-n də Jakari ti ki ngon lə Barasi kin, ta məside a e dəsi ti. E Jakari ki ndə ki itōli-e dadan lo ti ki j kəy ti lə Luwə re lo dingiri kadi-kare ti kin[☆]. ³⁶ Təki rəjeti, adi m-əl səsi, ta ne təl je kin pəti a e də dije ti ki dəkagilo ti ki bəne.

Jəju əl ta də be bo Jorijaləm ti
(Lk 13.34-35)

³⁷ «Səi dije ki Jorijaləm ti, səi dije ki Jorijaləm ti, səi njé təl njé kəl ta je ki ta Luwə ti, səi njé tilə dije ki Luwə ilə səde adi səsi ki mbal tōli-de. Nja ngay, m-sangi kadi m-kaw səsi təkı kə kinjə a kaw-n ngane je gin bagine ti kin be, nə adi al. ³⁸ Ningə ki ne kin, Luwə a iyə kəy kaw-naa ləsi kə jisi ti. ³⁹ Tadə a oi-mi al ngata, biti ndə ki a əli əi nə: «Njangi də e də dəw ti ki re me tə Bəbe ti[☆]».

24

Jəju əl təkı kəy lə Luwə a tuji
(Mk 13.1-4; Lk 21.5-7)

¹ Jəju tē me kəy ti lə Luwə ki taga, isi aw ningə, njé ndo je lie, rəi rəe ti, əli-e kadi oo kəy lə Luwə ki dije indəi adi əti bəl kin! ² Ə Jəju un ta əl-de ə nə: «Nə je kin pəti, kəmsi oo maji, nə təkı rəjeti, adi m-əl səsi m-adi oi, mbal kare ki a nay kadi isi də made ti ne goto; a budi-de nangı mur mur.»

Nə je ki a rai ne kəte nə dəbəy ndə ti
(Mk 13.3-13; Lk 21.7-19)

³ Go ti, loki Jəju aw isi də mbal kagi bini je ti, njé ndo je lie rəi rəe ti, əli-e ta loki əi sie ki karde ba əi nə: «əl-je adi j-o, dəkagilo ki ra ti ə nə je kin a rai ne ə? Ə nə kəji ki ban ə a təji kadi ji gər təkı e dəkagilo ki kadi tə ire-n nim, e dəbəy ndə nim tə ə?» ⁴ Ə Jəju ilə-de ə nə: «İndəi kəm-kədi də rəsi ti, adi dəw ədi səsi al. ⁵ Tadə dije ngay a rai ki təm, a əli əi nə: «Mi ə mi Kirisi ki e Dəw ki Luwə mbəte», ningə a buki dije ngay wale tə. ⁶ A oi ka rə je ki e səsi bəsi, ki poy rə je ki e say, nə oi maji! Adi bəl ra səsi al. Ri ri ka nə je kin a rai, nə e dəbəy ndə al bəy. ⁷ Gin be madi a aw rə də gin be madine ti, kəbe madi a aw rə də kəbe madine ti; bo a o je, dənangi a yəkı je, ki lo je ki dangı dangı, ⁸ nə nə je kin pəti a toi tə lo kilə ngirə to ndoo ki a ra dəne kin be bəy. ⁹ Dije a uni dəsi, awi səsi kadi ingəi kə je, kadi tōli səsi je. Dije pəti ki əi *Jipi je al, mede a majal səsi ki mbata ləm. ¹⁰ Lo kin ti, dije ngay a iyəi kadi-me je ləde kə. A uni də-naa ki yo je ki ne je, a əsi-naa ta. ¹¹ Njé kəl ta ngom kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, a tēi, ədi dije ngay buki-de wale. ¹² Majal a taa dənangi taa ki kadi, dije ngay ndigi-naa ləde a təl gəgi. ¹³ Nə dəw ki uwə təgine ba biti dəbəy ti, a ingə kajı. ¹⁴ Poy Ta ki Maji ki də kəbe ti lə Luwə kin, dije a iləi mbəe ki dənangi pəti, kadi dije pəti ki gəri Luwə al ooi naji ki ma ki də ti. Ningə go ti, dəbəy ndə a re.

Ko ki bo ngay ki a re
(Mk 13.14-23; Lk 21.20-24)

¹⁵ «Ningə loki a oi dəw ki nje ra nə ki kəbi, dəw ki nje tuji lo, ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Daniyəl əl ta lie kin[☆], a uwə lo kisi lo ki ay njay ti kin bə, maji kadi dəw ki nje tidə nə je kin, gər gine maji. ¹⁶ Ningə njé ki isi Jude ti a ayj-naa ki də

☆ 23:35 Kılə ngirə nə je 4.8; 2 Poy ta je 24.20-22 ☆ 23:39 Pa je 118.26 ☆ 24:15 Daniyəl 9.27; 11.31; 12.11

mbal je ti. ¹⁷ Dəw ki isi dɔ kəy ti, a ur nangɪ kadi aw me kəy ti un ne madi tɛɛ-n al. ¹⁸ Dəw ki a e me ndɔr ti, a asi kadi təl re ɓe un kibi rɔne al. ¹⁹ NDɔe ti nɔɔ kin, kəm-to-ndoo ki gae goto a e lə dɔne je ki njé sɛm, ki njé kadi mba ngan je. ²⁰ Əli ta ki Luwə kadi ayi-naa ngodi kin ɓara al, taa kadi e ndɔ taa kəɔ ti al tɔ. ²¹ Tado dɔkagiloe ti kin, kɔ ki dije a ingəi, e kɔ ki dəw oo ndɔ kare al ɓay. Lo kilə ngirə dɔrɔ ki dɔnangɪ ti nu, biti ɓone, dəw oo ko kɔ kin nja kare al, taa dəw a oo ko kɔ kin gogi al tɔ. ²² Re ɓaɓe uwə ta ndɔ je kin gangɪ al ə, dəw kare ki a isi ki done taa goto. Nə ki mbata lə dije ki e wa mbəti-de ə, a uwə-n ta ndɔ je kin gangɪ. ²³ NGA ningə, re dəw əl səsi ə nə: “Kirisɪ ki e *Dəw ki Luwə mbəte ə e yo ɓo, e ə ne ɓo” ə, onosi kadi-e mesi. ²⁴ MBata kirisɪ je ki ngom, ki njé kəl kə nə n-ai njé kal ta je ki ta Luwə ti, a rai nɔɔ tə rai ne kɔji je ki əti ɓəl ki ne je ki dum kəl tae. A rai ra ki kadi tə njé wa ki Luwə mbəti-de kin ka, n-ɓuki-de wale. ²⁵ E be ə, m-əl səsi ne je kin kəte be kadi igəri.

NDɔ re NGon dəw

(Mk 13.24-31; Lk 21.25-31)

²⁶ «Kin ə re dəw əl səsi ə nə: “Dəw ki Luwə mbəte ə a dilə lo ti yo am” ə, awi al. Re əl səsi ə nə: “E ə ɓayɔ rɔne mɓɔ lo ti gogi nu am” ə adi-e mesi al. ²⁷ Ningə, təkɪ ndi təl j-n lo kibə kadi ti, aw-n lo kur kadi ti ka kin, kirem mi *NGon dəw ka e be tɔ. ²⁸ Loki nin to ti ə mal je a kawɪ-naa ti. ²⁹ NGay al par go kɔ je ti ki dɔkagiloe ti kin ɓa, kadi a tɛɛ kəmne al, nay a nda al, mee je a jɪ ki dɔrɔ ti tosi ki nangɪ, ningə tɔgi je ki dɔrɔ ti a yəki. ³⁰ Lo kin ti, ne kɔji ki dɔm ti mi NGon dəw a tɛɛ dɔrɔ ti, ningə gin kɔji je pəti ki dɔnangɪ ti ne a ndigəi rɔde. NGA ningə, a oi-mi NGon dəw m-a m-re me kil ndi ti ki tɔgi, me kunji ti ki əti ɓəl*. ³¹ M-a m-ilə malayka je ləm ki təbi ki ɓa ɔr lo dɔ kum dɔnangɪ ti ki sɔ kadi kawɪ njé ki Luwə mbəti-de ki naa ti. A kawɪ-de jɪ ngangɪ dɔnangɪ ti ki kare tɛɛi e ki nungɪ ti.

Ne ndo ki əji dɔ kagi mbay-kote

(Mk 13.28-31; Lk 21.29-33)

³² «Maji kadi igəri ne ndo ki dɔ kagi mbay-kote ti kin maji. Loki bajie je indəi rungiru, ə mbie iti kin ningə, igəri kadi nay ɓa e basi ngata. ³³ Be tɔ ə, loki oi ne je kin pəti rai ne ningə, maji kadi igəri təkɪ mi *NGon dəw mi ta kəy ti basi rɔsi ti. ³⁴ Ningə təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, dije ki isi ki dɔde taa ne kin a oyi tigə al ɓay ə ne je kin a rai ne. ³⁵ Dɔrɔ ki dɔnangɪ a gotoi ndɔ madi, nə ta ləm a to lo tone ti ba biti ki nɔ ti.

Luwə ki karne ba ə gər ndɔ ki dɔbəy ti

(Mk 13.32-37; Lk 17.26-30, 34-36; 12.39-40)

³⁶ «Dəw kare ki gər ndɔ əi ki dɔ kadi ki ne je kin a rai ne ti goto. *Malayka je ki dɔrɔ ti al nɪm, mi NGon lə Luwə ə wa al nɪm. Dəw ɓa e Bawje Luwə ki karne ba par ə gər. ³⁷ Ningə, ne ki ra ne dɔkagilo ti lə Nuwe kin ə, nee a ra ne ndɔ rem ti mi *NGon dəw tɔ. ³⁸ Kəte nɔ kadi man kɔ ki bo kin re, dije usoi je, ayi-naa je, taai-naa je, iləi ngande je ngaw ti je, biti ndɔ ti ki Nuwe ur-n me bato ti*. ³⁹ Me dije uwə-de ki ta al, biti kadi man ki bo re ɔ-n-de*. E be ə, kirem mi NGon dəw ka a to be tɔ. ⁴⁰ Dɪngam je joo a ai me ndɔr ti ɓa, a uni kare ə a iyəi ki nungɪ. ⁴¹ Dəne je joo a uri ne me bir ti ki kare, a uni ki kare ə a iyəi ki nungɪ. ⁴² Ə maji kadi isi dɔgi ti, tado igəri dɔ kadi ki ɓaɓe ləsi a re-n al. ⁴³ Igəri maji kadi re ɓa nje kəy gər dɔ kadi ki nje ɓogi a re-n dan lo ti ə, a isi kam ɓa, ɓi a iyəi nje ɓogi kadi ur kəy al. ⁴⁴ E mbata kin ə, səi ka, isi dɔ njasi ti tɔ, tado mi NGon dəw m-a m-re dɔ kadi ti ki igəri al.

* 24:30 Daniyal 7.13   * 24:38 Kilə ngirə ne je 6.9-7.6   * 24:39 Kilə ngirə ne je 7.7-24

Bəə kilə ki nje ra ne ki dana
(Lk 12.42-46)

⁴⁵ «Bəə kilə ki dana, ki kəme ədi, ə e dəw ki 6ae a inde də dije ti ki me kəy ti ləne kadi adi-de ne kuso ki də kadi ki kadi adi-n-de. ⁴⁶ Nje ra kilə kin a e nje maji-kur, lo ki 6ae təl ə inge ta kilə ti kin, a ra. ⁴⁷ Təki rəjeti adi m-əl səsi, a inde də ne maji je ti ləne pəti. ⁴⁸ A kin ə re e nje ra kilə ki majal ə, a əl mene ti ə nə: “Bam a re law al 6əy”, ⁴⁹ 6a a a ta tində madi-kiləne je ti, a uso je, a ay je ki njé kasi ra je. ⁵⁰ Lo kin ti, 6a nje kəy a re ki ndə ki e ində mene də ti al, ki də kadi ki gər al. ⁵¹ Bae a tuwe kə, kadi oo ne kə ki a ra dije ki njé kadi kəm dije, lo nə ti ki lo nğə ngangi ti.»

25

Kuji ta də ngan mandije ti ki dəgi

¹ «Kəbe ki dərə ti a to tə ta lə ngan mandije ki dəgi ki ɔyi lambi je ləde ə awi kadi tiləi kəm dəw ki aw tə taa dəne kin be. ² Njé ki mi əi mbə je ə njé ki mi əi njé kəm-kaa je tə. ³ Njé ki mbə je ɔyi lambi je ləde nə uni yibi ki rangi də made ti al. ⁴ Nə njé kəm-kaa je, ɔyi lambi je ləde ki yibi ki rangi də made ti. ⁵ Nğə nığə, loki dəw ki aw tə taa dəne ka kin re law al, 6i rade adi toi 6i. ⁶ Ə dan lo ti, ndu dəw 6a ə nə: “Oi nje taa dəne ka ə am, iteɛi itiləi kəme.” ⁷ Lo kin ti, ngan mandije ka kin pəti ndəli də 6i ti, indəi də lambi je ləde dana. ⁸ Nığə njé ki mbə je əli njé kəm-kaa je əi nə: “Adi-je yibi lambi ləsi ndəy, nə lambi je ləje isi ɔyi.” ⁹ Ə njé kəm-kaa je əli-de əi nə: “Jagi, a asi kadi j-əi səsi də ti al, ə awi rə njé gati ne ti indogi yasi.” ¹⁰ Ə loki mbə je awi lo ndogi yibi lambi ti nığə, nje taa dəne re tē. Njé ki isi də njade ti, uri sie kəy taa-naa ti, adi uti ta kəy dəde ti. ¹¹ Go ti gəgi 6əy nə njé ki nungi ka kin jii nğə rəi yade, əli əi nə: “Bəbe, Bəbe, iteɛ ta kəy adi-je!” ¹² Nə nje taa dəne ilə-de ti ə nə: “Təki rəjeti, adi m-əl səsi, m-gər səsi al.”» ¹³ Lo kin ti, Jaju ilə də ti ə nə: «E be ə, maji kadi isi də njasi ti, tadə igəri də ndəe ə se də kade al.

Kuji ta də njé kilə je ti ki mite
(Lk 19.12-27)

¹⁴ «Ta ki də Kəbe ti lə Luwə to tə ta lə dığəm ki isi aw mba ə 6a njé kilə je ləne adi-de ne kığə ləne kin be. ¹⁵ Adi dəw kare saki la mi, adi ki nungi saki la joo, nığə adi ki nungi 6əy saki la kare tə. Adi dəw ki ra ki go təge ti, 6a ɔti aw mba. ¹⁶ Be ə, nje kilə ki ingə saki la mi, aw ra-n gati, ingə saki la mi də ti. ¹⁷ Be tə ə, e ki ingə joo, ra, ingə joo də ti. ¹⁸ Nə e ki ingə saki la kare, aw ur 6e, dibi la ti ki 6ae ade ka kin.

¹⁹ «Nğə nığə, dəkagilo ngay go ti, 6a njé kilə je ka kin jii nğə re. Loki re 6a, dəji-de kadi ɔji kandi kilə je ləde ki rai nəne ti kadi n-oo. ²⁰ Lo kin ti, e ki ingə saki la mi ka kin, re nğə bəne ti ki saki la ki rangi mi də ti, nığə əl-e ə nə: “Bam, saki la ki mi ki adi-m ka, yə m-ra be m-ingə mi də ti kin.” ²¹ Ə Bae əl-e ə nə: “Maji ngay, jii nje kilə ki maji ki a dana. Təki a-n dana me ne ti ki ndəy be ka kin ə, m-a m-ində-i də ne je ti ki ngay tə. İre, ira səm rənəl.” ²² E ki ingə saki la joo ka kin, re nğə bəne ti ki saki la ki rangi joo də ti nığə əl-e ə nə: “Bam, saki la ki joo ki adi-m ka, yə m-ra be m-ingə joo də ti kin.” ²³ Ə Bae əl-e ə nə: “Maji ngay, jii nje kilə ki maji ki a dana. Nığə təkəi a-n dana me ne ti ki ndəy be ka kin ə, m-a m-ində-i də ne je ti ki ngay tə. İre, ira səm rənəl.” ²⁴ Ta təl tae ti, e ki ingə saki la kare ka kin, re nğə bəne ti əl-e ə nə: “Bam, m-gər kadi jii dəw ki nğə ngay: lo ki idibi ne ti al ka itəti nim, lo ki inaji ne ti al ka ɔy nim. ²⁵ Nə kin ə m-6əl, adi m-aw m-6əy lo ki adi-m ka kin nangi. Nığə ki 6asine kin, ne ləi ə to kin.” ²⁶ Lo kin ti, 6ae əl-e ə nə: “Jii nje kilə ki majal, jii nje dabi! İ igər maji kadi lo ki m-dibi ne ti al

ka m-tati nim, lo ki m-naji ne ti al ka m-oy nim. ²⁷ NGA ə re be kin ba, re a ində la ləm rə njé ngəm la je ti, ə təkɪ m-təl kin ba, re m-a m-taa ki mane də ti. ²⁸ Itaaɪ saki la ki kare ki jie ti kin adi e ki aw ki saki la dɔgi kin. ²⁹ Tado daw ki aw ki ne jine ti, a adi-e dɔ ti kadi to-e mbar mbar, nə daw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n kin ka a taai jie ti wa bəy. ³⁰ Ningə e ki e nje kilə ki ndae goto, iləi-e taga lo ki ndul ti ki a nɔ ti je, a ngə ngangine ti je.»

Ta ki gangi ki dɔbəy ti

³¹ Jəju əl bəy ə nə: «Loki mi *NGon daw m-a m-re me tɔgi ti ki əti bəl, ki malayka je pəti gom ti kin ba, m-a m-isi dɔ kimbər ngar ti ləm me tɔba ti. ³² Ningə gin be je ki dangi dangi a kawɪ-naa ki nɔm ti. M-a m-ɔr kəm dije naa ti təkɪ nje ne kul je a ɔr-n kam bati je ki biyə je naa ti kin be. ³³ M-ində bati je dɔ ji kɔm ti, ə m-a m-ində biyə je dɔ ji gəlɪm ti tɔ. ³⁴ Lo kin ti, ngar a əl njé ki dɔ ji kone ti ə nə: “Iraɪ, səi ki Bai ində jine dəsi ti kin, ə itaaɪ kɔbe ki Luwə ində dɔe naa ti mbata ti ləsi lo kilə ngirə dɔrə ki dɔnangi ti nu kin. ³⁵ MBata ɔo ra-m ə adi-mi ne m-uso; kində ra-m ə adi-mi man m-ay; mi mba ə uwəi-mi ki rəsi ti; ³⁶ m-a ki rəm kare ə adi-mi kibi m-ilə rəm ti; rəm to-m ə irai səm; m-to dangay ti ə irəi oi-mi.” ³⁷ NGA ə njé ra go ndu Luwə ti a iləi-e ti əi nə: “Babe, kadi ban ti ə j-o-i ɔo ra-i ə j-adi ne uso ə? Kində ra-i ə j-adi man ay ə? ³⁸ I mba ə j-uwəi ki roje ti ə? A ki rəi kare ə j-adi kibi ilə rəi ti ə? ³⁹ Rəi to-i ə ji ra səi ə? Ito dangay ti ə ji re j-o-i ə?” ⁴⁰ Ə ngar əl njé ra go ti je ə nə: “Təkɪ rojeti, adi m-əl səsi, dɔkagilo je pəti ki irai ne je kin ki ki du ngay dan ngakom je ti ki oi-de kam ba, e mi ə irai səm.”

⁴¹ «Ningə go ti, ngar a əl njé ki ai dɔ ji gəlne ti ə nə: “Əti say kə rəm ti, səi dije ki ndəl e dəsi ti! Awɪ me por ti ki gine a gangi al, ki Luwə ində dɔe dana mbata ti lə su əi ki malayka je ləne kin. ⁴² MBata ɔo ra-m, ə adi-mi ne m-uso al; kində ra-m, ə adi-mi man m-ay al; ⁴³ mi mba ə uwəi-mi ki rəsi ti al; m-a ki rəm kare ə adi-mi kibi m-ilə rəm ti al; rəm to-m ə irai səm al; m-to dangay ti ə irəi oi-mi al.” ⁴⁴ Ba əi je ka a iləi-e ti əi nə: “NGA Babe, kadi ban ti ə j-o-i ɔo ra-i ə j-adi ne uso al, ə se kində ra-i ə j-adi man ay al ə? I mba, ə se a ki rəi kare, ə se rəi to-i, ə se ito dangay ti ə ji mbatɪ ra səi ə?” ⁴⁵ Ə ngar a ilə-de ti ə nə: “Təkɪ rojeti, adi m-əl səsi, dɔkagilo je pəti ki irai ne je kin ki ki du ngay dan ngakom je ti ki oi-de kam, al ba, mi ka irai səm al jagi tɔ.” ⁴⁶ Lo kin ti, njé ra go ti al, a awɪ lo kɔ ti ki gine a gangi al, ə njé ra go ndu Luwə ti je a awɪ lo kaji ti ki bitɪ ki nɔ ti ɔ.»

26

*Kində dɔ ta naa ti mba təl Jəju
(Mk 14.1-2; Lk 22.1-2; Jq 11.45-53)*

¹ Loki Jəju təl ta ne ndo je lane ba, əl njé ndo je ləne ə nə: ² «Igarɪ kadi ndo joo par ə, ndo ra nay Paki a asi, kadi dije a iləi-mi *NGon daw ji dije ti kadi a bəi-mi kagi-dəsi ti.»

³ Lo kin ti nɔo, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatɔgi je lə *Jipi je, kawɪ-naa nati lo ti lə Kayipi ki e ki boy lə njé kijə ne məsi kadi-kare je. ⁴ Ningə indəi ndude naa ti kadi n-uwəi Jəju gidɪ ngəy n-təli-e. ⁵ Ba əli-naa əi nə: «Adi j-uwəi-e ndo ra nay ti al, nə tə j-ii j-osi me wongɪ ti lə dije.»

*Dəne madi ur yibi ki əti maji dɔ Jəju ti
(Mk 14.3-9; Jq 12.1-8)*

⁶ Jəju e me ɔe ti ki Bətani, me kəy ti lə Simo ki kəte e nje banji, ⁷ ningə dəne madi re ro Jəju ti ki ku mbal ki bari-e albatir ki yibi ki əti maji rosi. E yibi ki

gate e ngay. Ningə loki Jəju isi uso ne 6a, ur yibi ka kin dɔ Jəju ti. ⁸ Ə loki njé ndo je ooi ne kin be 6a, nəl-de al, adi əli əi nə: «Kəm tuji yibi kin kɔ be e ri ə?» ⁹ Asi kadi dəw iyə taa-n la ki ngay ə un ra-n ki njé ndoo je!» ¹⁰ Jəju oo ta ki isi əli be 6a, əl-de ə nə: «Mba ri ə isi njibəi dāne kin ə? Ne ki ra dɔm ti kin e kilə ki maji.» ¹¹ Njé ndoo je kam, isi sasi ne ki ndo je pəti, nə mi m-a m-isi sasi ki nɔ ti al. ¹² Yibi ki əti maji ki ur dɔm ti kin, ur ra-n go darəm ki a aw 6ada. ¹³ Ningə adi m-əl səsi ta ki rɔjeti: lo je pəti dɔnangi ti ne, ki dije a iləi mbe Poy Ta ki Maji kin titi, a ɔri poy ne ki dāne ra kin kadi mede ole-n dæ ti.

Judası un dɔ Jəju
(Mk 14.10-11; Lk 22.3-6)

¹⁴ Dəw kare ki mbɔ njé ndo je ti lə Jəju ki dɔgi gide joo, ki tæ nə Judası Isikariyoti aw ingə njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ¹⁵ əl-de ə nə: «Kin ə m-ilə Jəju jisi ti ə a adi-mi ri ə?» Ba əi je tidəi la silə kuti mitə adi-e*. ¹⁶ Hə ngire loe ti kin nɔɔ, Judası isi sangi dɔkagilo ki to kadi ilə-n Jəju jide ti.

Jəju uso ne Paki ki njé ndo je ləne
(Mk 14.12-16; Lk 22.7-13)

¹⁷ NDɔ ki dəsəy lə ra nay kuso mapa ki əm ɔde al, njé ndo je lə Jəju rəi dajie əi nə: «Lo ki ra be ə indigi kadi j-aw ji ra ne kuso Paki titi j-adi ə?» ¹⁸ Ə Jəju əl-de ə nə: «Awi me be bo ti kam, be lə dəw ki be, ə əli-e əi nə: “Nje ndo dije ə nə: «Dɔkagilo ləm e basi, ningə e be ləi ə m-a m-ra paki ti ki njé ndo je ləm.”» ¹⁹ *Njé ndo je awi rai təkı Jəju əl-n-de, adi rai ne kuso Paki.

Jəju əl təkı nje ndo kare a un dāne

²⁰ Loki kadi ur, Jəju isi ta ne kuso ti ki njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo. ²¹ Loki isi usoi ne, Jəju əl-de ə nə: «Təkı rɔjeti, adi m-əl səsi, dəw kare dansi ti ne a ilə-m ji dije ti.» ²² Lo kin ti, me njé ndo je təsi-de, adi dajı ta Jəju kare kare əi nə: «E mi be, Babe?» ²³ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Dəw ki ilə jine səm naa ti me ka ti kin ə, dəwe a ilə-m ji dije ti. ²⁴ Mi *NGon dəw m-a m-oy təkı ndangi me makitibi ti lə Luwə, nə kam-to-ndoo e lə dəw ki a ilə-m mi NGon dəw ji dije ti. Dəwe kin, koje al wa ka e soti ngay*.» ²⁵ Judası ki a ilə Jəju ji dije ti ka kin, dajı Jəju ə nə: «E mi be, Nje ndo dije?» Ə Jəju ile ti ə nə: «Tɛɛ tai ti.»

Ne kuso lə Babe
(Mk 14.22-25; Lk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

²⁶ Loki isi ta ne kuso ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə dɔ ti, uwə təti naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nə: «Itaai usoi, e kin e darəm.» ²⁷ Go mapa ti, Jəju un kəpi kasi kandi nju, ra oyo Luwə dɔ ti, ningə təl-n adi njé ndo je ə nə: «Itaai, ayi-naa pəti. ²⁸ E kin e məsim, məsi kun mindi ki sigi ki a ay mbata kosi dije, mba kiya go majal je lade kɔ. ²⁹ Ningə adi m-əl səsi, m-a m-ay kasi kandi nju ki rangi al, biti kadi m-a m-ay səsi ki sigi me beko ti lə Bai.»

Jəju əl təkı Piyər a naji ta gər-ne
(Mk 14.27-31; Lk 22.31-34; Jə 13.36-38)

³⁰ Loki osi pa kilə tɔji dɔ Luwə ti gine gangi*, tɛɛi awi dɔ mbal kagi bini je ti. ³¹ Ningə Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Kondɔ ne wa kin, a imbati-mi pəti, tadɔ ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “M-a m-təl 6a bati je, ningə kosi bati je a sanəi-naa ki lo lo*.” ³² Nə loki m-a m-ı lo koy ti, m-a m-aw kəte nɔsi ti, tə ngəm səsi Galile ti.» ³³ Lo kin ti, Piyər un ta əl Jəju ə nə: «Re dije pəti ə iyəi-ni kɔ ka, mi m-a m-iyəi kɔ əl jagi.» ³⁴ Ə Jəju təl əl-e ə nə: «Təkı rɔjeti, adi m-əli, me kondɔ ti ne wa kin, kəte bəy taa kadi kunə kinjə nɔ, a naji ta nja mitə ə nə igər-m al.»

³⁵ Nə Piyər əl-e ə nə: «Re e-n koy ka m-a m-oy səi, bi m-a naji ta gəri, al ratata.» Ningə ndəgi njé ndo je pəti əli ko ta wa ki Piyər əl ka kin tə.

Jəju əl ta ki Luwə Jətisəmane ti
(Mk 14.32-42; Lk 22.39-46)

³⁶ Go ti, Jəju əi ki njé ndo je ləne əti rəi lo ti madi ki bari-e nə Jətisəmane. Jəju əl-de ə nə: «Isi lo kin ti ne be ingəmi-mi, dəkagilo ti ki m-a m-aw nu kadi m-əl ta ki Luwə.» ³⁷ Jəju adi Piyər əi ki ngan lə Jəbədə ki joo awi sie. Lo kin ti, me-kə ki bəl ki me ndil ti ilə ngirə ra Jəju, ³⁸ adi əl-de ə nə: «Me-kə rosi mem rosi ki asi koy. Isi lo kin ne be, isi səm kəm bi itoi bi al.» ³⁹ Jəju əti ki kəte ndəy ningə, osi ki ta kəmne nangi, əl ta Luwə ə nə: «Bai, re to ban ə, əsi kə kin adi də ngərəngi rəm ti! Nə ke ə kadi e ki go ndigi ti ləm al, nə ki go ndigi ti ləi yo taa.» ⁴⁰ Jəju təl re rə njé ndo je ti ningə ingə-de, isi toi bi, adi əl Piyər ə nə: «Kin ka asi kadi isi səm kəm də kadi ki kare be al biti a? ⁴¹ Isi kəm ba, əli ta ki Luwə, kadi osi me ne na ti al. NDil ndigi ra ne ki maji, nə darə e ki to.» ⁴² Təl ər ndane səde ki kə joo, bə əl ta ki Luwə ə nə: «Bai, kin ə re kə kin, səbi kadi m-ingə bi lo kəse ngərəngi rəm ti goto bə, kadi ira ndigi ləi.» ⁴³ Loki təl re rə njé ndo je ti ningə, ingə-de isi toi bi bəy, kəmde əy diriri. ⁴⁴ Jəju iyə-de ə təl ər ndane bəy, əl ta ki Luwə ki kə mitə, un go mindine ki kəte ka kin bəy. ⁴⁵ Go ti, təl re rəde ti əl-de ə nə: «Htoi ta bi ti ne, isi əri kəə bəy a? Də kadi kilə-m mi *NGom dəw ji njé ra majal je ti asi ngata. ⁴⁶ II taai adi j-awi, nje kilə-m ji dije ti ə re am!»

Kuwə Jəju
(Mk 14.43-52; Lk 22.47-53; Jq 18.3-12)

⁴⁷ Loki ta nay ki ta Jəju ti bə bəy ningə, Judasi, ki e ki kare dan njé ndo je ti ki dəgi gide e joo isi re. Re ki kosi dije ngay gone ti. Dije ki njé kuwə kiyə kasigar je, njé kuwə gal jide ti je. Kosi je kin, e njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatəgi je lə *Jipi je ə iləi-de. ⁴⁸ Judasi ki nje kun də Jəju, əl-de ne ki n-a n-ra kadi tə gəri Jəju ə nə: «Dəw ki m-a m-uwe rəm ti rututu kin bə, e darə ə wa ən ə, uwəi-e.» ⁴⁹ E be ə, re tē taa par ə, səbi Jəju əl-e ə nə: «M-uwə ji, Nje ndo dije!» Ningə, uwe rututu ki rone ti. ⁵⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «Madim, ira ne ki ire kadi ira.» Bə loe ti noo, dije indəi jide də Jəju ti uwəi-e. ⁵¹ Ningə yə, ki kare dan njé ki əi naa ti ki Jəju, ində jine də kiyə kasigar ləne, ər tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, bə tigə mbie lati gangi. ⁵² Nə Jəju əl-e ə nə: «Hlə kiyə kasigar ləi toe ti gogi, mbata dije ki njé rə ki kiyə kasigar a tuji-de ki kiyə kasigar tə. ⁵³ Se o kadi m-asi kadi m-dəji təgi Bai, ə a ilə ki kosi malayka je didi kuti bəy bəy kadi rəi rə ləm al wa? ⁵⁴ Nə kin ə re e be ə, lo kadi makitibi lə Luwə ki əl ə nə ne je a rai ne be kin təl ta ne goto.»

⁵⁵ Go ti, Jəju əl kosi je ə nə: «To tə ne ki mi nje bogi, ə irəi ki kiyə kasigar je, ki gəl je taa kadi uwəi-mi be? NDə je pəti, mi səsi naa ti gin kəy ti lə Luwə, m-ndo dije ne, ka uwəi-mi al. ⁵⁶ Nə ne je kin pəti rai ne be bəne mba kadi ta lə njé kəl ta ki ta Luwə ti ki ndangi, təli tade.» Lo kin ti, njé ndo je lie pəti əyi-naa ə iyəi-e.

Jəju a nə njé gangi ta je ti lə Jipi je
(Mk 14.53-65; Lk 22.54-55, 63-71; Jq 18.12-18)

⁵⁷ Njé kuwə Jəju je, awi sie nə ki bo ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki təe nə Kayipi. E lo ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatəgi je lə *Jipi je kawinaa ti. ⁵⁸ Piyər ə yə adi ndəe ngal, bə njiyə-n go Jəju ti, ndəy, ndəy, biti re ur-n gode ti, nati lo ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ka kin. Re isi naa ti ki paja je kadi n-oo se ne kin a təl tane ba wa.

⁵⁹ Njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé gangi ta je lə Jipi je bə pəti, sangi rəbi kadi n-ingəi dije ki njé təti ta ki ngom də Jəju ti, kadi n-gangii ta koy dəe ti, ⁶⁰ nə ingəi-de al. Dije ngay ki njé təti ta rəi əli ta ki ngom dəe ti kin ka,

asi-naa ti al. Ta tøl tae ti, dije joo ræi æli æi næ: ⁶¹ «Dingæm kin æl æ næ: “M-asi kadi m-tuji kæy læ Luwæ kə, æ m-tæl m-indæ gogi me ndo ti ki mitæ.”» ⁶² Æ ki bo læ njé kijæ nē mæsi kadi-kare je j̄ taa æl Jəju æ næ: «Ta madi ki kadi æl do ta ti ki dije a æli do i ti kam goto a?» ⁶³ Næ Jəju a tane mbæ. Æ ki bo læ njé kijæ nē mæsi kadi-kare je æl Jəju æ næ: «Ki tō Luwæ ki nje kisi kəm ba, m-dæji kadi æl-je se j̄, æ j̄ Kirisi ki Luwæ mbæte, ki e NGON læ Luwæ wa?» ⁶⁴ Æ Jəju æl-e æ næ: «Tee tai ti! NGA ningæ m-æ sasi taga wanḡi m-adi oi tæki kaw ki kate noo, a oi-mi *NGon dæw m-isi do j̄i kə Luwæ ti ki nje tægi, m-a m-j̄ dora ti m-re me kil ndi ti[☆]» ⁶⁵ Lo kin ti, ki bo læ njé kijæ nē mæsi kadi-kare je til kib̄i je ki rone ti, ba æl æ næ: «Æl ta ki mal do Luwæ ti. E kin, j̄i sangi kadi dæw madi ki rangi taa æl ta dæe ti bøy a? Sæi je wa oi ndue ki æl-n ta ki mal do Luwæ ti adi oi ki mbisi ne. ⁶⁶ Ta læsi ki dæe ti e ri æ?» Ba dije ilæi-e ti æi næ: «E dæw ki sœbi koy.» ⁶⁷ Ningæ tibi man tade kæme ti je, b̄iri j̄ide æsi-e-n je. Taa njé ki n̄a je tindæi mbæe je tō, ⁶⁸ ba æli-e æi næ: «Je ba, j̄i dæji, j̄i Kirisi ki Luwæ mbæte, kadi ira nje ndo ndil, æ i b̄a tō dæw ki indæi adi j-o.»

Piyær naji ta gær Jəju

(Mk 14.66-72; Lk 22.56-62; Jā 18.15-18, 25-27)

⁶⁹ Loki Piyær isi nanḡi ta mbalo ti, tagane ningæ, dæne kare ki dan dæne je ti ki njé ra kilæ me kæy ti læ ki bo læ njé kijæ nē mæsi kadi-kare je re rō Piyær ti æl-e æ næ: «j̄ ka, j̄i kə Jəju, dingæm ki Galile ti kin tō.» ⁷⁰ Næ Piyær naji ta kəm dije pæti æ næ: «Jagi, m-gær me ta læi ki ige kal kin al.» ⁷¹ Go ti, Piyær oti isi aw ki ta ndogi ti be, ningæ dæne ki rangi kare, ki nje ra kilæ me kæy ti læ ki bo læ njé kijæ nē mæsi kadi-kare je oo-e, ba æl njé ki ai loe ti noo æ næ: «Dæw kam e ki Jəju ki Najaræti ti tō.» ⁷² Æ nja kare bøy Piyær naji æ næ: «Jagi, tæki rojeti, m-gær dingæm kin al!» ⁷³ Ba njaba go ti æ, dije ki ai sæde noo, oti ki rō Piyær ti æli æi næ: «Tæki rojeti, j̄i ka, j̄i ki kare dan dije ti lie tō, taa ndui ki isi æl-n ta wa kin ka toji kadi j̄i dæw lie.» ⁷⁴ Æ lo kin ti, Piyær ibi rone ki ta ki nga ngay æ næ: «M-ibi rōm kadi Luwæ ra sœm nē ki nga, re m-æ l ta ki ngom. M-gær dingæm kin al.» Ba ta naa ti noo, kunæ kinjæ nō. ⁷⁵ NGA ningæ me Piyær ole do ta ti ki Jəju æl-e æ næ: «Kæte taa kadi kunæ kinjæ nō, a naji ta nja mitæ æ næ igræ-m al.» ka kin, adi Piyær indæ lo tee taga, nō ki man kœmne.

27

Aw̄i ki Jəju nō Pilati ti ki e nje kōbe

(Mk 15.1-2, 11-14; Lk 23.1-5; Jā 18.28-38)

¹ Loki lo ti, njé kun do njé kijæ nē mæsi kadi-kare je pæti, ki ngatogi je læ *Jipi je, ingæi-naa, uni ndude kadi n-tōli Jəju. ² Be æ, doōi Jəju, aw̄i sie ilæi-e j̄i *Pilati ti, dæw ki Rom ti ki e nje kōbe donangi Jude ti.

Koy Judasi

(Knjk 1.8-9)

³ Loki Judasi ki nje kun do Jəju kadi-de oo kadi gangi ta koy do Jəju ti ba, me uwe ki ta adi tæl ki la ki silæ kuti mitæ aw-n adi njé kun do njé kijæ nē mæsi kadi-kare je, ki ngatogi je læ *Jipi je, ka kin, ⁴ ningæ æl-de æ næ: «M-ra majal, m-un do dæw ki ra nē madi al.» Æ æl je æli-e æi næ: «Ta kare ki usi-je ti noo goto. E kin e ta læi j̄i.» ⁵ Lo kin ti noo, Judasi oti ilæ la ki adi-e ka kin me kæy ti læ Luwæ, æ aw ilæ kilæ. ⁶ Njé kun do njé kijæ nē mæsi kadi-kare je oyi la ka kin ningæ æli æi næ: «E go ræbe ti al kadi j̄i buki la kin do made ti ki me kæy ti læ Luwæ, tadæ e la mæsi.» ⁷ Be æ, go ndude ti ki osi go-naa ti, uni la ka kin ndogi lo ndr̄æ læ nje kib̄æ ngoo, rai tæ lo dib̄i mba je. ⁸ E mbata kin æ, bit̄i b̄one ka isi b̄ari lo ka kin «lo mæsi». ⁹ Lo kin ti, ta ki nje kal ta ki ta Luwæ ti j̄ærami æl æ næ: «Taai silæ kuti mitæ ba par tæ la

ki ngan *Isirayal je oji doe ti. ¹⁰ Adi la kin ndogi lo la nje kibə ngoo, təkɪ Bəbɛ əl-m*.*»

Jəju a nɔ ngar Pilati ti

(Mk 15.2-5, 11-14; Lk 23.1-5; Jq 18.28-38)

¹¹ Jəju a nɔ nje kɔbɛ, *Pilati ti, ə nje kɔbɛ dɔjɛ ə nɔ: «I ngar la *Jipi je a?» Ə Jəju əl-e ə nɔ: «E ta ki tɛɛ tai ti.» ¹² Me ta je ti la njɛ kun dɔ njɛ kijə nɛ məsi kadi-kare je ki ngatɔgi je ki isi tati dɔ Jəju ti kin, Jəju tɛɛ tane ila-de ti al. ¹³ Ə nɔɔ be, Pilati əl Jəju ə nɔ: «O ta je pəti ki dije a indai doi ti kam al a?» ¹⁴ Ka Jəju tɛɛ tane ile ti al, adi ndɔje ngay.

Dije gangi ta koy dɔ Jəju ti

(Mk 15.6-14; Lk 23.13-23; Jq 18.39-40)

¹⁵ Dɔ ɓal je pəti, lo ra nay Paki ti, nje kɔbɛ a ɔr dangay kare ile taa, adi e dɔw ki kosi je daji-e kadi ɔr-e dangay ti. ¹⁶ Ningə dɔkagiloe ti kin, dangay madi kare ki dije əli ta lie ngay ki tɔe nɔ Barabasi e nɔɔ. ¹⁷ *Pilati daji kosi je ki kawɪ-naa nɔɔ ə nɔ: «Nə ə igɛi kadi m-iyɛ taa m-adi sasi ə? Jəju Barabasi ə se Jəju ki e *Dəw ki Luwə mbəte ə?» ¹⁸ Pilati daji ta kin be mbata gər maji kadi e ni ə ra-de dɔ Jəju ti ə ilai-e jine ti. ¹⁹ Loki Pilati isi lo gangi ta ti, nee adi əli-e ə nɔ: «ɪndə roi me ta ti la dɔw ki dana kam al, tado kondɔ ne m-ingə kɔ ngay me ni ti mbata lie.»

²⁰ Njɛ kun dɔ njɛ kijə nɛ məsi kadi-kare je, ki ngatɔgi je la *Jipi je sulai kosi je adi daji Pilati kadi ɔr Barabasi adi-de ə təl Jəju kɔ. ²¹ Nje kɔbɛ təl un ta daji-de ə nɔ: «Nə dan dije ti ki joo kin ə igɛi kadi m-ɔr-e dangay ti m-adi sasi ə?» Ba ilai-e ti əi nɔ: «Barabasi!» ²² Ə Pilati, daji-de ə nɔ: «NGa ri ə kadi m-ra ki Jəju ki bari-e Dəw ki Luwə mbəte ə?» Ba pəti əli əi nɔ: «E ɓa, sɔbi ɓe kagi-dəsi ti!» ²³ Ə Pilati təl daji-de ə nɔ: «E ri ki majal ə ra ə?» Nə uni ndude ki taa ngay ɓay əli əi nɔ: «Sɔbi ɓe kagi-dəsi ti!» ²⁴ Loki Pilati oo kadi nɛ madi ki kadi n-a n-ra goto, taa dije isi rai adi ngə ki dɔ made ti ɓay, un man togi-n jine ta kəm kosi je ti, ningə əl-de ə nɔ: «Ta məsi daw ki dana kam e dɔm ti al. E ta lasi*.*» ²⁵ Ningə dije pəti ilai-e ti əi nɔ: «Kadi ta məse e dɔje ti ki dɔ nga ləje je ti!» ²⁶ Be ə, Pilati ɔr Barabasi adi-de, nga ningə Jəju taa adi indai-e ki ndəy kabilay, ɓa ile ji asigar je ti kadi ɓai-e kagi-dəsi ti.

Asigar je ibai Jəju kogii

(Mk 15.16-20; Lk 23.11; Jq 19.2-3)

²⁷ Asigar je la *Pilati awi ki Jəju me lo ti ki boy ki Pilati isi ti wa kin, lo ti ki bari-e piratuwar, ningə kawɪ ndəgi asigar je pəti ki doe ti. ²⁸ MBa kadi ta ibai-e kogii, ɔri kibi lie, ə ilai kibi ngal ki kər rɔe ti. ²⁹ Oji jɔgi kon ilai doe ti, ə ilai gakira ji kɔe ti tɔ, ɓa ɔsi məkəsɪde nangɪ nɔe ti ə mbai sie əi nɔ: «Lapiya ngar la *Jipi je!» ³⁰ Tibi man tade doe ti, taai gakira jie ti, indaii doe. ³¹ Loki ibai-e kogii asi-de ningə, ɔri kibi ngal ki kər ka kin rɔe ti kɔ, ə təl ilai kibi je lie wa rɔe ti gogi, ɓa awi sie kadi ɓai-e kagi-dəsi ti.

Bai Jəju kagi-dəsi ti

(Mk 15.21-32; Lk 23.26-43; Jq 19.17-27)

³² Loki asigar je isi tɛɛi me ɓe bo ti ki taga ningə, ingai dingəm kare ki Sirən ti, ki tɔe nɔ Simɔ. Uwai-e, indai tɔgi doe ti adi oti kagi-dəsi la Jəju. ³³ Awi tɛɛi lo madi ti kare to nɔɔ, bari-e nɔ Golgota, ki kər me nɔ: «Lo ki to tɔ ka dɔ dɔw be.» ³⁴ Adi-e kasi kandi nju ki bui naa ti ki nɛ ki ati kadi Jəju ay, ə loki ɔdi tane ti ɓa, mbati kay. ³⁵ Asigar je ka kin ɓai Jəju kagi-dəsi ti, ningə tigai kir (mbare) dɔ kibi je ti lie, ləbi-naa*.* ³⁶ Go ti, təl isi nɔɔ, isi ngamɪ tae.

³⁷ NDangi me bati, ne ki ra e n-bai-e-n kagi-dasi ti, indai doe ti taa ai na: «Daw kam e Jaju, ngar la *Jipi je.» ³⁸ Loe ti noo, bai nje bogi je joo kagi-dasi ti. Ki kare do ji koe ti e ki nungi do ji gale ti to*. ³⁹ Dije ki nje da raba, tigai dode, ninga taji-e, ⁴⁰ ai na: «I ki nje tuji kay la Luwa, a tal ra e ki rangi me ndo ti ki mita ka kin, re i NGon la Luwa a, aji roi i wa, a i taa do kagi-dasi ti ur nangi adi j-o!» ⁴¹ Be to a, nje kun do nje kija ne masi kadi-kare je, ki nje ndo ndu-kun je, ki ngatogi je la Jipi je ibai Jaju kogii ai na: ⁴² «Aji dije ki rangi, na e wa asi kaji rone al! NGar la *Isirayel je ka kam, kaje a wa ki j-a ne kin, kadi i taa do kagi-dasi ti ur nangi adi j-o, ninga j-a j-o ta lie ta ta ki rojeti!» ⁴³ Uwa kul Luwa an a, re Luwa ndige a, kadi taa-e ile taa adi j-o. MBata al a na: «Mi NGon la Luwa.» ⁴⁴ Taa baw kaya je ki bai-de kagi-dasi ti naa ti sie ka kin ka taji-e kae ti wa kin to.

Koy Jaju

(Mk 15.33-39; Lk 23.44-49; Jq 19.28-30)

⁴⁵ Ha ngire kadi ti ki a jam do be ti, lo ndul donangi ti ba pati, biti kadi ki mita ki lo solo. ⁴⁶ Do kadi ti ki mita, Jaju no ki ndune ki bo a na: «Eli, Eli, lama sabatani?» Kor me na: «Luwa lam, Luwa lam, mbari a iy-a m ko a*?» ⁴⁷ Dije madi dan nje ti ki ai noo, ooi ndue, ninga ali ai na: «Oi daw ka ya a bar Eli!» ⁴⁸ Ninga kalangi ba, daw kare dande ti, ay ngodi, un ne ki to hom hom, ila me man kandi ndu ti ki masi, ninga ila ta gakira ti adi Jaju kadi ay. ⁴⁹ Na ndage je ali ai na: «Ingam adi j-o se Eli a re aje wa?» ⁵⁰ Lo kin ti noo be, Jaju tal no ki ndune ki bo bay, ninga kae tee. ⁵¹ Ba go ti, kibi gangi lo ki a me kay ti la Luwa, til dana joo, i taa nu biti re nangi. Donangi yaki, taa mbal je ka taji dana to. ⁵² Ta do badi je tee, adi dije ngay ki adi mede Luwa i taa lo koy ti. ⁵³ Go ti gogi, loki Jaju tee lo koy ti ba, dije ka kin awi me be ti ki Jorijalam ki e be bo ki ay njay. Dije ngay ooi-de ki kamde. ⁵⁴ Loki ki bo ki do buti asigar je ti ki bu ai ki asigar je ki nje ngam Jaju ki ai sie ooi donangi ki yaki, ki ne ki ra ne kin ba, bal tal-de adi ali ai na: «Taki rojeti, daw kin e NGon la Luwa.»

Dibi Jaju

(Mt 27.57-61; Lk 23.50-55; Jq 19.38-42)

⁵⁵ Dane je ngay ai noo, ai say, indai kamde a ooi ne je ki isi rai ne. Ai dane je ki uni go Jaju Galile ti nu, mba kadi rai sie. ⁵⁶ Dande ti, Mari ki Magidala e noo nim, Mari ki ko Jaki ai Jisapi nim e noo, taa ko ngan la Jabade ka e noo nim to. ⁵⁷ Loki kadi aw ta ur, dingam ki nje ne kinga kare ki Arimate ti, ki toe na Jisapi i noo re. E ka e daw ki tal rone nje ndo ti la Jaju to. ⁵⁸ Jisapi aw ro *Pilati ti daje nin Jaju, a Pilati adi ndune kadi adi-e. ⁵⁹ Jisapi un nin Jaju, dole ki ta kibi ki sigi, ⁶⁰ ba ile me be nin ti ki adi uri me mbal ti basine bay mbata lone wa, ninga nduguru mbal ki bo ila ta ti, a oti aw. ⁶¹ Loe ti kin, Mari ki Magidala ai ki Mari ki nungi ai noo, isi nangi sobi no badi.

Asigar je ngami ta badi Jaju

⁶² Lo ti go ti, ki e ndo ki re go ndo kindo do ne je dana mba ndo taa kae ti ba, nje kun do nje kija ne masi kadi-kare je awi naa ti be la *Pilati, ⁶³ ali-e ai na: «Daw ki bo laje, meje ole do ti taki ndo ki nje ngom dawo kin al, dokagilo ti ki a-n ki done taa bay al a na: «NDo ki ko mita la ndo koym ba, m-a m-i taa lo koy ti.» ⁶⁴ A adi ndui adi dije ngami do badi biti ndo ki ko mita, na ta nje ndo je lie rai bogi nine, a tali ali ai na: «I lo koy ti.» Lo kin ti, a rai kadi ta ngom kin a ita ki kate bay.» ⁶⁵ A Pilati al-de a na: «Asigar je ki kadi ngami ta lo a ai am, a awi

sæde adi ngæmi dɔ badi tæki igei.» ⁶⁶ Lo kin ti, awi dɔ badi ti, tiyæi tae, ningæ indæi asigar je kadi ngæmi tae.

28

Jəju i lo koy ti

(Mk 16.1-8; Lk 24.1-11; Jə 20.1-2)

¹ Go ndɔ taa kɛɛ ti, adi e ndɔ dimasi ki gin lo, Mari ki Magidala æi ki Mari ki nungi awi kadi n-ooi dɔ badi. ² Lo kin ti nɔɔ be, dɔnangi yæki yæki ki æti bæl ngay, tadɔ malayka kare re nduguru mbal ta badi ti kɔ, 6a tæl isi dɔ ti. ³ Rœ unji tæ kadi be, taa kibi ki rœ ti nda tæ buy be tɔ. ⁴ Loki asigar je ki njé ngæm dɔ badi ooi-e, bæl tæl-de adi tæli toi tæ nin je be. ⁵ Næ malayka un ta æl dæne je æ næ: «Sæi, i bæl al, tadɔ m-gær kadi isi sangi Jəju ki dije bæl-e kagi-dæsi ti. ⁶ E goto ne, i taa lo koy ti tæki e wa æl-n. Irai oi lo ki to ti æ to kare kin. ⁷ Ningæ kadi awi law æli njé ndo je lie tæki “i taa dan njé koy je ti, 6a aw kadi a nginæ sasi Galile ti. Lo kin æ a oi-e ti.” E kin æ e ta ki kadi m-æ sasi.»

⁸ Dæne je æti ta badi ti ki ngodɔ njade ti, bæl ra-de, næ rɔde næl-de ngay. Awi æri poy nɛ ki ra nɛ kin adi njé ndo je lie ooi. ⁹ NDæy ba go ti, Jəju aw ingæ-de, æl-de æ næ: «M-uwæ jisi!» Ningæ æl je æti ki rɔ Jəju ti, uwæi njæe, æsi mækæside nangi nɔɔ ti. ¹⁰ Ə Jəju æl-de æ næ: «i bæl al; æ awi æli ngakom je kadi awi Galile ti. Lo kin æ a ooi-mi ti.»

Ta je ki tɛɛ ta asigar je ti

¹¹ Loki dæne je njiyæi dɔ ræbi ti isi awi, asigar je madi ki dan njé ngæm dɔ badi ti, awi me bɛ bo ti, æli njé kun dɔ njé kijæ nɛ mæsi kadi-kare je nɛ je pæti ki ra nɛ kin adi ooi. ¹² Be æ, njé kun dɔ njé kijæ nɛ mæsi kadi-kare je kaw-i-naa ki ngatɔgi je læ *Jipi je, uni ndude. Ba go kun-ndu ti, adi asigar je la ngay, ¹³ æ æli-de æi næ: «Ta ki kadi æli æ to kin: æli æi næ: “Njé ndo je lie æ ræi bogi ninne kondɔ, loki j-isi ji to bi.” ¹⁴ Ə re ta kin osi mbi njé kɔbɛ ki bo ti æ, je wa j-a gær lo ta ki kadi j-æ-l-e kadi j-ɔ-r-n ta dæsi ti.» ¹⁵ Be æ, asigar je taai la ka kin, 6a rai ki go ndu ti ki adi-de. E bɛ æ, ta kæ næ njé ndo je bogi nin Jəju kin, isi njiyæ-n dan Jipi je ti biti bone.

Jəju ilæ njé ndo je læne

¹⁶ *Njé ndo je ki dɔgi gide kare awi Galile, dɔ mbal ti ki Jəju æl-de kadi awi ti. ¹⁷ Loki awi æ ooi-e ningæ, æsi mækæside nangi nɔɔ ti, næ ki madi je badi kadi e Jəju. ¹⁸ Ə Jəju æti basi ki rɔde ti, æl-de ta je kin æ næ: «Luwæ adi-m tɔgi je pæti me dɔræ ti, ki dɔ dɔnangi ti. ¹⁹ Awi ki rɔ gin dije ti ki dɔnangi ti ne pæti, itæli-de njé ndo je ti læm, irai-de batæm me tɔ Baw ti, ki NGon ti, ki NDil Luwæ ti*[☆]. ²⁰ Ningæ indoi-de kadi ngæmi go nɛ je pæti ki m-dæji sasi kadi irai. NGA ningæ, mi, m-a mi sasi naa ti ki ndɔ je pæti, biti dæbæy ndo ti.»

☆ 28:19 Mk 16.15; Knjk 1.8

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Marki ndangi

Ta ki də Poy ta ti ki Maji lə Jəju ki Marki ndangi

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Marki ndangi, e ki kare dan Poy Ta je ti ki Maji lə Jəju Kirisi ki ndangi sə. Adi e Matiye, Marki, Luki, ki Ja. Dande ti ki sə kin, Marki ə nje ndange ndangi adi gəji. Taa, go ndər gine ti 6a, təji kadi Marki ə ndange a e kəte tə.

Təki j-o-n təe də ti, e Marki ki ngon lə Mari ki noji Barnabasi (Knjk 12.12; 13.5; Kolosi je 4.10) ə e nje ndangi Poy Ta ki Maji kin.

Lo kilə ngirə ta ti wa bəy, Marki təji Jəju tə «NGon Luwə». Nə Jəju ndigə kadi tə kin to lo bəy tə bitə kagi-dəsi ti bəy taa kadi dije gəri. A gəri təki nje kun də buti asigar je ki 6u əl-n lo koo ti ki oo Jəju lo koy ti ki oy kin be.

Kəte taa kadi Jəju, NGon Luwə re, maji kadi dəw madi re nge ti ra rəbi lie. E be ə Jə Batisi re ra-n rəbi lə Jəju, ningə ra-e-n batəm tə (1.2-11).

Go na ti ki su na Jəju dilə lo ti, go batəm ti ki Jə Batisi ra-e, Jəju ilə ngirə kilə ləne ki taga ta kəm dije ti. Lo kin ti, Marki təji təgi kəbe ki Jəju aw-n, ki go rəbi 6ar ki 6ar dije kadi uni goe, ki go rəbi ne ndo ki ndo kosi je, ki go rəbi ne kəji je ki əti bəl, ki nga ki nga njé moy je (1.14-8.30).

Go ti, Marki təji Jəju ki un rəbi ki Jorijaləm, lo kə ti, ki lo koy ti, ki lo kə lo koy ti (8.31-10.52). Nja mitə, Jəju əl njé ndo je ləne ta də koy ti ki n-a n-oy, nə gəri me ta lie al. Taa, dəkagilo je pəti, əl ta səbi-n dəne tə «NGon dəw», nə dije gəri-e al tə.

Jəju ur Jorijaləm ki kəsi-gon, nə ingə ndor ki rə njé kun də Jipi je ti, loki tuwə njé ra gati je me kay ti lə Luwə kə. Ningə lo kin ti, e ta rəbi ki Jəju ingə kadi ndo-n dəbəy ne ndo njé ndor-e je, ki kosi je, ki njé ndo je ləne (11-13). Bəy tə, Marki təji ndo ki dəbəy ti ki joo ki e dəbəy ndə lə Jəju. Me ndo ti ki dəbəy ti ki joo kin ə j-ingə ne kuso ki dəbəy ti ki Jəju uso ki njé ndo je ləne, ki ta ki əl ki Luwə Jətisəmane ti, ki kuwə ki uwəi-e, ki gangi ki gangi ta koy də ti, ki 6ə ki 6əi-e kagi-dəsi ti, ki kilə ki iləi-e 6e nin ti (14-15).

Go ti, lo təl tae ti, Jəju j lo koy ti ndo ki kə mitə lə ndo koye, adi dəne je ki awi də 6adi ti, ingə 6e nin tə kare. Be ə, dəne je ayi-naa kadi awi ərə poye njé ndo je lie adi-de ooi (16.1-8).

Ningə se, loki j itidə Poy Ta ki Maji lə Jəju Kirisi ki Marki ndangi kin ilə nangi ə, igər maji təki Jəju e «NGon Luwə» ki rəjeti wa wa? Se igər təki nje kun də buti asigar je ki 6u əl-n lo koo ti ki oo Jəju lo koy ti ki oy be tə wa?

Ja ki nje ra dije batəm

(Mt 3.1-12; Lk 3.1-18; Ja 1.19-28)

¹ Poy Ta ki Maji ki əji də Jəju Kirisi, ki NGon lə Luwə, ə kulə ngire to kin.

² NDangi me makitibi ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti, Ejay, əi nə:

«Mi Luwə m-a m-ilə ki nje kaw kilə ləm kəte nqi ti,

Kadi ra go rəbi nqi ti.

³ Ndu dəw madi 6a dilə lo ti ə nə:

Irai go rəbi lə Babe!

Irai go rəbi lie adi a njururu!»[✧]

⁴ Jə Batisi tēj ilə mbə dilə lo ti ə nə: «tyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kə, adi rai sasi batəm, mba kadi Luwə iyə-n go majal je ləsi kə.» ⁵ Dije pəti ki dənangi Jude ti ki 6e bo Jorijaləm ti, rəi rə Jə ti, təri ndude də majal je ti ləde, adi Jə ra-de

batəm me ba Jurde ti. ⁶ Kibi ki Jā ilə rəne ti, e ki ra ki bj jambal, ningə də mene ki nda tə. Ne kusoe e gibiri je ki taji je par. ⁷ Jā əl kosi dije ə nə: «Dəw madi ki nje tugi ki əti bəl, ki itə-m say, a re gom ti nōq. E dəw ki kilə sa lie ka m-asi kilə dəm nangi tuti al. ⁸ Mi, m-ra səi batəm me man ti, nə e, a ra səi batəm, me NDil Luwə ti.»

Jā ra batəm Jəju

(Mt 3.13-17; Lk 3.21-22; Jq 1.29-34)

⁹ Dəkagiloe ti kin, Jəju i Najarəti ti, ki e ngon beko ki Galile ti, re adi Jā ra-e batəm, me ba Jurde ti. ¹⁰ Loki Jəju isi tee me man ti, oo dərə tee tane, ningə oo NDil Luwə, risi tə də dum be re isi dœe ti. ¹¹ Ningə, ndu ta madi tee dərə ti, ə nə: «i Ngonm ki nje ndigi ləm, ki i ne rənəl ləm ki bo ngay*»

¹² Kalangi ba go ti, NDil Luwə əsi Jəju aw sie dilə lo ti. ¹³ Jəju ra ndə dəsə dilə lo ti. *Satə re rœe ti, na-e. Jəju e naa ti ki da je ki wale, malayka je rai sie.

Jəju lə mbe Poy Ta ki Maji Galile ti

(Mk 1.12-17; Lk 4.14-15)

¹⁴ Go kuwə ti ki uwai Jā dangay ti, Jəju aw Galile ti, ilə mbe Poy Ta ki Maji lə Luwə ə nə: ¹⁵ «Dəkagilo ki Luwə oji ka re nga, ningə koʒe lə Luwə ka, e basi rəsi ti tə. Iyaji go rəbi njiyəsi je ki majal kə, ə adi mesi Poy Ta ki Maji.»

Dije ki dəsəy ki Jəju 6ar-de

(Mt 4.18-22; Lk 5.1-11)

¹⁶ NDə kare, Jəju a də kadi ba bo ti ki Galile ningə, oo Simo əi ki ngokone Andire ki əi njé ndo kanji je, a iləi bandi me man ti. ¹⁷ Jəju əl-de ə nə: «trai gom ti adi m-ndo səsi, kadi itəli njé ndo dije kadi ingəi kaji.» ¹⁸ Kalangi ba, iyaji bandi je ləde, ə awi uni go Jəju tə njé ndo je lie. ¹⁹ Jəju əti ndəy kəte ningə, oo Jaki əi ki Jā ki əi ngan lə Jəbəde, isi me to ti, isi rai go bandi je ləde. ²⁰ Kalangi ba, Jəju 6ar-de, ningə iyaji bawde Jəbəde ki njé ra sie kilə je, me to ti, ə awi ki Jəju.

Jəju aji dəw ki ndil ki majal ra-e

(Lk 4.31-37)

²¹ Jəju əi ki njé ndo je ləne awi Kapərnayim ti. Jəju ur kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ki ndo taa kəə ləde, ningə ilə ngirə ndo ne. ²² Ne ndo lie, əti dije ki isi ooi dœe bəl ki dum, mbata ndo ne ki tugi ki ingə rə Luwə ti, bi ndo ne tə njé ndo ndu-kun je al. ²³ Ningə, dəw madi kare ki ndil ki majal ra-e, isi me kəy kaw-naa ti ləde nōq, nō ki ndune ki bo ə nə: ²⁴ «Jəju ki Najarəti, ri ə, ige roje ti ə? Ire mba kadi ituji-je a? M-gər-i maji: i ki Kay njay lə Luwə.» ²⁵ Jəju ndangi ndil ki majal ki tōgine ə nə: «Uti tai, ə itee kə rə dingəm ti kam.» ²⁶ Lo kin ti, ndil ki majal, ndaji dingəm rururu, ki tōgine, ningə tee rœe ti ki nō tane ti. ²⁷ Ne kin əti dije bəl, adi daji-naa ta dande ti əi nə: «Ri ə ra ne be ə? Oi ne ndo ki sigi, ki aw ki tōgine ngay kin! Ningə, ndil je ki majal ka, ilə-de gin tōgine ti, adi təli rəde go ndue ti bəy tə.» ²⁸ E be ə, dije sanai-naa ki tōba lə Jəju, donangi ki Galile ti kalangi ba.

Jəju adi rə nga njé moy je ngay

(Mt 8.14-17; Lk 4.38-41)

²⁹ Loki teej kəy kaw-naa ti lə *Jipi je ka kin ningə, Jəju əi ki Jaki nim, Jā nim, awi me kəy ti lə Simo əi ki Andire. ³⁰ Məm Simo ki dəne, rœe o por rigi rigi, adi to nangi. Be ə, loki Jəju ur me kəy ti ningə, kalangi ba, əli-e ta rə to lie. ³¹ Jəju re rœe ti, uwə jie, un-e ki taa, ningə, rœe ki kəte tingə ngay ka kin, təl sol, adi ingə rə nga. Go ti, ra ne kuso adi-de.

³² Loki lo sol, go kadi kur ti, dije rai ki njé moy je, ki dije pəti ki ndil je ki majal, rai-de, rə Jəju ti. ³³ Dije pəti ki me be bo ti kawinaa ki ta kəy ti, ta kəy ti. ³⁴ Jəju

* 1:11 Pa je 2.7; Ejay 42.1

adi rō nga, njé moy je ki dangi dangi, taa tuwə ndil je ki majal dōde ti kō tō. Ningə, adi ta rəbi, ndil je ki majal kadi əli ta al, tadō gəri-e bəti.

Jəju ilə mbə Poy Ta ki Maji Galile ti
(Lk 4.42-44)

³⁵ Ta gin lo ti, loki lo tijə al bəy, Jəju j taa, tēē me kəy ti aw dilə lo ti, ningə loe ti nōq, ilə ngirə kəl ta ki Bawne. ³⁶ Simō əi ki ndəgi dije ki əi sie, awi sangi Jəju. ³⁷ Loki ingəi-e ningə, əli-e əi nə: «Dije pəti a sangi-ni.» ³⁸ Ə Jəju əl-de ə nə: «Adi j-awi ngan bə je ti, ki kadi ti kin ngata, tadō, səbi kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji nu tō. MBata, m-re kadi m-ra kilə kin.» ³⁹ E be ə, Jəju njiyə dōnangi Galile ti ba pəti, ilə mbə Poy Ta ki Maji me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je, ningə tuwə ndil je ki majal tō.

Jəju nga nje banji
(Mt 8.1-4; Lk 5.12-16)

⁴⁰ Nje banji əti re rō Jəju ti, əsi məkəsi sine nangi nōe ti, ningə nō dəe ti ə nə: «Re indigi ə, a adi banji ləm ur, kadi rəm ay njay.» ⁴¹ Jəju oo kəm-to-ndoo lie, adi ilə jine əde-n, ningə, əl-e ə nə: «M-ndigi, ə kadi banji ləi ur, adi rəi ay njay.» ⁴² Ta naa ti nōq banji lie ur, adi rəe nga. ⁴³ Ningə kəte bəy taa kadi Jəju iyə adi aw, ndəje ki təgine ngay, ⁴⁴ ə əl-e ə nə: «Onoi kadi əl tae dəw madi, ə aw əji rəi nje kijə nē məsi kadi-kare, ningə adi kadi-kare ki ndu-kun lə *Moji dəji. Ira be mba kadi gəri təkə banji ləi ur adi ingə rō nga.» *⁴⁵ Nə loki dingəm ka kin əti aw ningə, ilə mbə dō nē ti ki Jəju ra sie kin, adi dije pəti ooi. Nē kin ra adi Jəju asi kadi ur me bə bo ti ki rangi, ta kəm dije ti ja ja al ngata. Be ə, isi gidə bə ti, dilə lo ti, ningə dije j ki lo je ki dangi dangi, rəi rəe ti.

2

Jəju adi rō nga dəw ki rəe oy njururu
(Mt 9.1-8; Lk 5.17-26)

¹ NDō ngay al go ti, Jəju təl aw Kapərnayim ti. Dije gəri kadi e me kəy ti nōq. ² Dije kawī-naa ngay, adi lo ibə-de ndingə ndingə, lo ki kadi dəw ilə njane ti ka goto, bitə ki ta kəy ti taga. Lo kin ti, Jəju ndo-de Poy Ta ki Maji lə Luwə. ³ Dije madi oti dəw ki rəe oy njururu rəi sie rō Jəju ti. Dingəm je sō, ə oti-e. ⁴ Lo kadi awi sie, iləi-e nōq Jəju ti goto, mbata, dije ibəi lo ndingə ndingə. E be ə, ali taa, ndui dō kəy*, səbi dō lo ki Jəju e ti, ningə ki bole ka kin ə, iləi nje moy ki nē koti njé moy je, ki dōoi kulə ti, nōq Jəju ti. ⁵ Loki Jəju oo kadi-me ləde ningə, əl dəw ki rəe oy njururu ka kin ə nə: «NGonm, majal je ləi e ki kiyə go kō.» ⁶ Njé ndo ndu-kun je lə Luwə ki nā je isi me kəy ti nōq, isi məri ta əi nə: ⁷ «Ra ban ə dəwe kam, əl ta be ə? Əl ta ki mal dō Luwə ti. Luwə ki karne ba par ə asi kiyə go majal lə dije kō, dəw ki rangi goto.» ⁸ Ta naa ti nōq, Jəju gar mər ta je ləde kin, adi əl-de ə nə: «Ra ban isi iməri ta je ki be kin mesi ti ə? ⁹ Kəl nje rō koy njururu kə nə: «Majal je ləi e ki kiyə go kō» bə nga ngay al ə se, kəl-e kə nə: «J taa, un tuwə ləi, ə injiyə,» ə nga ngay al ə? ¹⁰ Re e be bə, m-a m-əji səi təkə mi NGon Dəw, m-aw ki tōgi dōnangi ti ne, mba kadi m-iyə-n go majal je lə dije kō.» Ningə, Jəju əl nje rō koy njururu ə nə: ¹¹ «J taa, un tuwə ləi, ə aw bə.» ¹² Bə dingəm j taa ta naa ti nōq, un tuwə ləne, ə tēē ta kəm dije ti aw. Bəl ra dije pəti, adi iləi tōji dō Luwə ti əi nə: «Jagi, j-o nē ki be kin kəte al bəy!»

* **1:44** Ki go jibəl ra-e ti lə Jipi je, nje banji e dəw ki dije ooi-e kadi ay njay al, adi asi kadi aw lo nē ra je ti ki bə tō Luwə al. * **1:44** Ləbatiki 14.2-32 * **2:4** Kəy ki əli ta dō ti e kəy ki rai adi dəe lay. E kuji ra kəy ki dōnangi Paləsitin ti.

*Jəju 6ar Ləbi**(Mt 9.9-13; Lk 5.27-32)*

¹³ Jəju təl aw kadi ba bo ti gogi. Dije pəti rai rəe ti, ningə ndo-de ne. ¹⁴ Loki Jəju isi də ningə, oo *Ləbi ki ngon lə Alpe, isi me kəy taa la-mbə ti. Jəju əl-e ə nə: «Un gom.» Ningə Ləbi i taa, un go Jəju. ¹⁵ Go ti, Jəju isi ta ne kuso ti me kəy ti lə Ləbi. *Njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je, ngay, isi naa ti ki Jəju ki njé ndo je lie ta ne kuso ti, mbata ko dije ki be kin ngay ə njiyəi goe ti, muki muki. ¹⁶ Loki njé ndo ndu-kun je ki me buti ti lə *Parisi je ooi Jəju isi uso ne ki njé taa la-mbə je ki njé ra majal je ningə, əli njé ndo je lie əi nə: «Tə, Basi isi uso ne ki njé taa la-mbə je ki njé ra majal je a?» ¹⁷ Jəju oo ndude, adi əl-de ə nə: «E dije ki njé moy je ə a sangi dəw ki nje ra moy, 6i e njé rə nga je ə a sangi dəw ki nje ra moy, al. Ningə, m-re mba 6ar dije ki dana al, nə m-re mba dije ki njé ra majal je yo.»

*Kəl ta ki Luwə ki kiyə ta ne kuso**(Mt 9.14-17; Lk 5.33-39)*

¹⁸ NDə kare njé ndo je lə Jə Batisi əi ki *Parisi je iyəi ta ne kuso. Dəkagilo ti kin ə dije rai rə Jəju ti dəji-e əi nə: «Ra ban ə njé ndo je lə Jə əi ki njé ndo je lə Parisi je, isi iyəi ta ne kuso, ə yai je, rai al ə?» ¹⁹ Jəju ilə-de ti ə nə: «Oi kadi e go rəbe ti kadi dije ki 6ari-de lo ne kuso taa-naa ti, a iyəi ta ne kuso dəkagilo ti ki nje taa dāne isi-n səde naa ti a? Jagi dəkagilo ti ki nje taa dāne isi-n səde naa ti, a asi kiyə ta ne kuso, al. ²⁰ NDə je a rai nōo kadi a uni-e tade ti ningə, dəkagiloo ti kin ə a iyəi ta ne kuso. ²¹ Dəw a un ta kibi ki sigi kadi ilə-n kəm kibi ki kəke al. Re e be ə, ta kibi ki sigi ka kin, a i ki ki kəke raki raki, kadi bole a to wororo itə ki kəte 6əy. ²² Taa, dəw a un kasi kandi nju ki i al 6əy uti me mbu nda je ti ki kəke al to. Re e be ningə, loki kasi a i 6a, mbu nda je a ndui. Ningə mbu nda je ki kasi kandi nju je pəti a təli ne ki tuji kə. Be ə, re kasi kandi nju i al 6əy 6a, maji kadi mbu nda je əi ki sigi taa.»

*Ta lə Jəju də ndə ta kəə ti**(Mt 12.1-8; Lk 6.1-5)*

²³ Jəju ində də me ndər gəme je ti, ndə taa kəə ti lə *Jipi je. *Njé ndo je lie ki əi sie, gangi də ko je də njiyə ti usoi. ²⁴ Ningə *Parisi je əli Jəju əi nə: «O ne ki to kin: njé ndo je ləi rai ne ki kadi dəw ra ndə taa kəə ti al.» ²⁵ Jəju əl-de ə nə: «Itidəi ne ki ngar *Dabidi ra loki ne ngə səde, ə 6o ra-de ki dije ki goe ti kin ndo kare al biti a? ²⁶ Dabidi ur me kəy ti lə Luwə, dəkagilo ti ki Abiyatar ə e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo. Dabidi un mapa ki dije adi Luwə kadi-kare ti, ki njé kijə ne məsi kadi-kare par ə səbi dode kadi usoi, uso, ə adi dije ki gone ti usoi to.» ²⁷ Jəju təl əl-de 6əy ə nə: «Luwə ər ndə ta kəə ində ta dangi mba maji lə dəw, 6i ra dəw mbata ndə ta kəə al. ²⁸ E be ə, mi *NGon dəw, ndə taa kəə wa ka m-aw ki təgi də ti.»

3*Jəju adi rə nga dāngəm ki jie oy njururu**(Mt 12.9-14; Lk 6.6-11)*

¹ Jəju təl aw kəy kaw-naa ti gogi 6əy. Ningə dāngəm kare ki jie oy njururu e me kəy kaw-naa ti nōo. ² Dije isi jəke isi indəi kəmde kadi n-ooi se Jəju a adi dāngəm kin rə nga ndə ta kəə ti wa? E ta bole ki isi sangi kadi n-indəi ta dəe ti. ³ Jəju əl dāngəm ki jie oy njururu ka kin ə nə: «I taa ire dana ne, ta kəm dije ti pəti.» ⁴ Ningə Jəju təl dəji ndəgi dije ə nə: «Ri ə maji mba kadi dāw ra ndə ta kəə ti ə? Kadi dəw ra maji ə se kadi dəw ra majal ə? Kadi dəw nagi madine ta yo ti ə se kadi iye adi tuji kə ə?» Lo to jiji, dəw kare ka əl ta al. ⁵ Jəju ində kəmne gə-n-de ba pəti, ki wongi, mee tinge dode ti ngay mbata me ngə ləde. Ningə əl

dingəm ka kin ə nə: «tsurə jii.» Dingəm surə jine ningə, jie təl to maji kare. ⁶ Ə loki *Parisi je teeji taga 6a, awi kalangi ba ingai njé ki gin *Erodi ti əli-naa səde ta ki dɔ Jəju ti kadi n-ooi se n-a n-rai ban ə n-a n-təli-e wa.

Kosi dije rai rɔ Jəju ti

(Mt 4.25; 12.15-16; Lk 6.17-19)

⁷ Jəju ətə awi ki njé ndo je ləne ta ba Galile ti. Ningə kosi dije ngay rai goe ti. Kosi dije ka kin i dɔnangi Galile ti je, dɔnangi Jude ti je, ⁸ be bo Jorijaləm ti je, dɔnangi Idume ti je, dɔnangi ki gidɔ ba Jurde ti je, taa dije ki isi gəi gidɔ be bo ki Tir ki Sidɔ ba pəti ka rai goe ti tɔ. Kosi dije kin rai rɔ Jəju ti, mbata oy poy ne je ki ra. ⁹ Jəju əl njé ndo je ləne kadi indai dɔ to madi dana dangi adi-ne, mba kadi kosi dije mborəi-ne al. ¹⁰ Təki rɔjeti, Jəju adi rɔ nga dije ngay, adi dije pəti ki awi ki moy rɔde ti, nagi rɔde mba kadi n-ɔdi rɔe. ¹¹ Loki dije ki ndil je ki majal uwai-de gin tɔgide ti ooi-e ningə, əsi məkəsɔde nangi nɔe ti, uni ndude ki taa nɔi əi nə: «I NGon lə Luwə!» ¹² Nə, ndəji-de ki tɔgine kadi rai adi dəw gər-ne al.

Jəju mbəti njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo

(Mt 10.1-4; Lk 6.12-16)

¹³ Go ne je ti kin, Jəju aw dɔ mbal ti, 6ar njé ki ge-de, ningə rai rɔe ti. ¹⁴ MBɔ dije ti ki 6ar-de kin ə Jəju mbəti njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo ki kadi əi sie naa ti ki dɔkagilo je pəti. Əi sie naa ti, mba kadi ilə-de adi awi iləi mbe Poy Ta ki Maji. ¹⁵ Taa awi ki tɔgi kadi tuwai ndil je ki majal tɔ. ¹⁶ Tɔ dije ki dɔgi gide e joo ki Jəju mbəti-de ə to kin: Simɔ, ki Jəju ində tɔe nə Piyər, ¹⁷ Jaki, ki ngon lə Jəbədə əi ki ngokone Jə, ki Jəju 6ar-de joo pu nə Bowanərjəsi, ki kər me nə «ngan lə ndangindi*», ¹⁸ ki Andire, ki Pilipi, ki Batiləmi, ki Matiye, ki Tomasi, ki Jaki ki ngon lə Alpe, ki Tade, ki Simɔ ki e mɔɔ njé rɔ mbata kingə dɔ lə 6e ləde ti, ¹⁹ taa Judasi Isikariyoti ki nje kun dɔ Jəju tɔ.

Jəju ki nojine je

²⁰ Jəju aw 6e ningə, kosi dije rai uti kəm lo ka ka 6əy, adi lo kadi əi ki njé ndo je ləne ingai dɔkagilo kadi usoi ne ka goto. ²¹ Loki noje je ooi poy ta kin ningə, rai mba kadi n-ərɔi-e n-awi sie 6e, tadɔ əli əi nə: «Dəe isi dana al.»

(Mt 12.24-29; Lk 11.15-22)

²² Njé ndo ndu-kun je lə Luwə ki i Jorijaləm ti əli əi nə: «Bəljəbul isi mee ti. Ningə e ki tɔgi lə ngar lə ndil je ki majal, ə isi tuwə-n ndil je ki majal.» ²³ Be ə Jəju 6ar-de ki rone ti ningə, ər-de gin ne je me kuji ta je ti ə nə: «Oi kadi *Satə a tuwə dije lə Satə ban? ²⁴ Kin ə, dije ki me 6eko ti ki kare ba, təli dɔ-naa ti rai-naa ə, 6eko kin a a taa al. ²⁵ Loki dije ki me kəy ti ki kare ba təli dɔ-naa ti, rai-naa, me kəye kin a ra tɔgi kaw kəte al. ²⁶ Re Satə ə wa adi dije lie təli dɔ-naa ti ki rɔ, adi gangi-naa dana joo ə, kɔbe lie a ra tɔgi kaw ki kəte al, gine a gangi. ²⁷ Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, kin ə re dəw uwə dəw ki nje tɔgi dɔɔ-e kəte al ə, a asi kur me kəy ti lie, kadi ndur ne kingə lie al. Loki dɔɔ-e ngata ningə, a ndur ne ki me kay ti lie təki mene ge. ²⁸ M-əl səsi təki rɔjeti: Majal je pəti ki dije rai, se ne taji je pəti ki a tee tade ti ki dɔ Luwə ti, Luwə a iyə goe kɔ adi-de. ²⁹ Nə re dəw əl ta ki mal dɔ NDil Luwə ti ningə, Luwə a iyə go kɔ ade al ratata. Dəw kin a oti kəy majal ləne kin ki nɔne ti.» ³⁰ Jəju əl-de ta kin be mbata njé ndo ndu-kun je əli əi nə: «Aw ki ndil ki majal rone ti.»

Ko Jəju ki ngakɔe je ki rɔjeti

(Mt 12.46-50; Lk 8.19-21)

* **3:17** Bowanərjəsi (ngan lə ndangindi) e tɔ ki Jəju ində dɔ Jaki əi ki Jə. Dəw gər ne ki ində-n to kin dɔde ti al, nə dije madi ndəri gine ningə əli əi nə Jəju 6ar-de ngan lə ndangindi mbata əi dije ki ne ra ki ki tɔgi to məside ti.

³¹ Kò Jəju ki ngakɔe je rəi ai taga, ningə iləi dəw kare kadi ɓar-e adi-de. ³² Kosi dije ngay gəi gide wuki. Loki rəi əli-e əi nə: «O kɔi je, ki ngakɔi je ai taga noo, a sangi-ni.» ³³ Ningə Jəju təl əl-de ə nə: «Nə je ə əi kom je ki ngakom je ə?» ³⁴ Ba go dije ki isi gəi dɛe wuki ka kin, ningə əl ə nə: «Oi kom je, ki ngakom je ə isi kin. ³⁵ Tado dəw ki nje ra ndigi lə Luwə ə, e ngokom je, e konanm je, ki kom je.»

4

Kuji ta ki do nje dibi ne ti (Mt 13.1-9; Lk 8.4-8)

¹ Jəju ilə ngirə kadi ndo dije ne kadi ba bo ti ɓəy. Kosi dije ngay kawina gəi gide, adi aw, al isi me to ti, nangi do ba ti. Kosi dije ai ngang ba ti ne, təl kəmede ki dɛe ti. ² Jəju ndo-de ne je ngay me kuji ta je ti. Me ne ndo ti lie, əl-de ə nə: ³ «Nje ndɔr kare aw kadi dibi ne, ⁴ ningə dɔkagilo ti ki a ilə ko, kə ko je madi tosi ngang rəbi ti adi yəl je rəi oɪ maki. ⁵ Kə ko je ki nungi tosi dɔnangi njəkirə ti, adi lo kadi ingəi dɔnangi asi tam iləi ngirəde ti goto. Nə ke ə tɔgi kalangi ba, tado ngirəde to tane. ⁶ Loki kadi ɔsi ningə, ngan ko je ka kin ndoləi mbaw, ɓa go ti, tuti kurim, tado ngirəde aw nangi boy al. ⁷ Kə ko je ki nungi, tosi dan kon je ti, adi kon je tɔgi ndami-de mbəl, lo kadi andi goto. ⁸ Nə kə ko je madi tosi dɔnangi ti ki maji. Be ə, tɔgi kalangi ba, adi andi. Ki nə je andi asi kuti mitə, njə ki nungi andi asi kuti mehe, taa njə ki nungi ɓəy andi asi ɓu kare tɔ.» ⁹ Go ti ningə, Jəju əl-de ə nə: «Dəw ki aw ki mbine mba koo-n do ta ɓa, kadi oo do ta kin maji!»

MBa ri ə Jəju ndo ne ki kuji ta je ə? (Mt 13.10-15; Lk 8.9-10)

¹⁰ Loki kosi dije awi ningə, njə ki njə nay sie, ki njə ndo je lie ki dɔgi gide e joo, daji-e kadi ɔr-de gin kuji ta je ki ndo-n ne kadi n-gəri. ¹¹ Ə əl-de ə nə: «Səi, Luwə tɛɛ ki do ne ki to lo ɓəyɔ ti ki ɔji do kɔɓe lie adi səsi. Nə ndəgi dije ki ai taga, ingəi ne ndo je pəti ki kuji ta. ¹² E be mba kadi, «Re goi lo maji ka ooi ne al nim, Re ooi do ta maji ka gəri me al nim, Tado re gəri me ningə, A təlɔ rɔde go Luwə ti kadi Luwə iyə go majal je ləde kɔ».❖»

Jəju ɔr me kuji ta ki ɔji do nje dibi ko (Mt 13.18-23; Lk 8.11-15)

¹³ Jəju əl-de ə nə: «Igəri me kuji ta kin al a? A re igəri me kuji ta kin al ə a rai ban ə a igəri ndəge je ə?» ¹⁴ Nje kilə ko, ne kilə lie e Poy Ta ki Maji lə Luwə. ¹⁵ Kə ko ki tosi ngang rəbi ti, ɔji do dije madi ki ooi ta lə Luwə, ningə *Satə re ɔr ta ki ooi ka kin mede ti kalangi ba kɔ. ¹⁶ NGA ningə, əi je ki tosi dɔnangi njəkirə ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə ningə, taai langisi ba ki rɔnəl, ¹⁷ nə ta kin, ilə ngirəne mede ti al. Əi dije ki njə kuwə ki ta lə Luwə dɔkagilo ki ndəy be par. Dɔkagilo ki kɔ je, ə se kində kəm-ndoo ki mbata ta lə Luwə re ɓa, iyəi kadi-me ləde kɔ kalangi ba. ¹⁸ Kə ko ki tosi dan kon je ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə, ¹⁹ nə me ka sururu do ne je ti ki dɔnangi ti, ki ra ta ne maji je ki dɔnangi ti, taa ɓo ne je ki rangi ki dangi dangi, uti do ta ki ooi, adi lo kadi andi goto. ²⁰ Ningə, ndəgi kə ko je ki tosi dɔnangi ki maji ti, ɔji do dije ki ooi Poy Ta ki Maji, ningə taai mede ti, ə tɛɛi ki kandidate tɔ. Ki madi je andi kuti mitə je, kuti mehe je, ki ɓu kare je.

Kuji ta ki ɔji do lambi (Lk 8.16-18)

²¹ Ningə Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Dəw a re ki lambi kəy ə dəbi ngo dō ti, ə se ində gin tirə ti a? A ində dō ne ti taa. ²² Ne je pəti ki e ki ra gidi ngəy ti, a to taga ta kəm dije, ə ne je ki e ki ra lo bəyō ti, a to ki taga pay tō. ²³ Re dəw aw ki mbine mba koo-n dō ta ningə, kadi oo maji.» ²⁴ Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Maji kadi uri mbisi maji oi dō ta, bi oy ki nōō be al. Ba kadi igəri təki go rəbi ki igangii ta dō dije kin ə Luwə a gangi-n ta dōsi ti tō. Ningə ta ki gangi ki dōsi ti a itə e ki sai igangi dōde ti kin bəy. ²⁵ Be ə, dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e dō ti bəy. Nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n jine ti kin ka, a taai jie ti wa bəy.»

Kuji ta ki əji dō kandi ne ki dibi

²⁶ Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Kōbe lə Luwə to tə dəw ki aw dibi ne me ndər ti ləne be. ²⁷ Go ne dibi ti kin, re nje ndər to bi ə se, to bi al ka, kondō ki kada, ne ki dibi, ibə ə isi togi tō, ki kanji kadi nje dibe gər-n rəbi ki isi togi-n. ²⁸ Nangi wa ki dərone, ra adi ko ibə ə togi, kade tee, ningə go ti gogi, or dōne, ə andi. ²⁹ Ningə dəkagilo ki dō ko kər asi lo kijə ti, dəw re ijə ko tadō nayē asi*.»

Kuji ta ki dō kə kagi ti ki bari-e mutadi

(Mt 13.31-32; Lk 13.18-19)

³⁰ Jəju əl-de bəy ə nə: «Ri ə j-a j-uni kadi j-əjii kōbe lə Luwə ə? Ə se kuji ta ki ban ə j-a j-un kadi j-əl-n ta ki dō ti ə? ³¹ Kōbe lə Luwə to tə kandi ne ki bari-e mutadi kin be. E kandi ne ki du itə kandi ne je pəti ki dəw isi dibi dōnangi ti ne. ³² Loki dəw dibe ningə, togi ə təl kagi tay ki bo, itə ndəgi kagi tay je pəti. Bajie je ki tōi, boyi ngay, kadi yəl je uwəi lo kisi dō ti.» ³³ Ki kuji ta je ngay ki toi be, ki dije asi kadi gəri, ə Jəju ndo-n-de ta lə Luwə. ³⁴ Ta ki kadi əl-de ki kuji ta al, goto. Ningə dəkagilo ki nayi ki njé ndo je ləne wa par ba, or-de me pəti.

Jəju ndangi nəl ade a lo ka ti

(Mt 8.18, 23-27; Lk 8.22-25)

³⁵ Me ndəe ti nōō, dō ji lo səl ti ningə, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Adi ji gangi ba, j-awi dame ti ki kare.» ³⁶ İyəi kosi dije, ningə njé ndo je awi ki Jəju me to ti ki re e ti kəte. To je ki rangi dani-e. ³⁷ Ningə, nəl ki bo ngay bə səde busi dō bati. Pulum ta man ində kadi to bigim bigim adi man isi rosī to. ³⁸ Jəju lə ne gəti-n done, ə to mongi to ti, isi to bi. *Njé ndo je lie ndəli-e ki nō tade ti əi nə: «Nje ndo, j-isi j-oy be ka oo al a?» ³⁹ Jəju ndəl dō bi ti, ndangi nəl, ə əl man ba ə nə: «A lo ka ti! Adi lo to jijiji!» Loe ti nōō, nəl ta kəə adi lo təl to jijiji. ⁴⁰ Ningə, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Ra ban ə ibəli be ə? Biti bone ka adi mesi al bəy a?» ⁴¹ Bəl rade ngay, adi dəji-naa ta dande ti əi nə: «Dəw ə wa kam e nā ə, nəl je ki ba je ka ooi ta lie be ə*?»

5

Jəju tuwə ndil je ki majal dō dīngəm ti dōnangi Gərasa ti

(Mt 8.28-34; Lk 8.26-39)

¹ Jəju əl ki njé ndo je ləne teeji gidi ba ti, dōnangi ti lə dije ki Gərasa ti. ² Loki Jəju j me to ti ur nangi ningə, taji naa ti nōō, dəw madri kare ki aw ki ndil ki majal rone ti, tee dō badi je ti re inge. ³ Dəw ka kin ra be dō badi je ti. Re e ki kulə gindi ka, dəw kare ki asi dōe lo ka ti goto. ⁴ Dōci-e ki kulə gindi nja bay bay, taa iləi kangila gindi njae ti tō. Nə gangi kulə gindi riw riw, taa təti gindi nōsi nōsi tō. Dəw ki asi kuwe gin tōgine ti goto. ⁵ Dəkagilo je pəti, kondō ki kada, lo njeye e dō badi je ti ki dan mbal je ti ki wuy ki kur tane ti. Ningə tijə rone gangi bati bati ki gaji mbal je. ⁶ Loki oo Jəju say nu bəy ningə, ay ki ngōdi re əsi

makæsine nangî nõe ti. ⁷ Ningæ ur kól ki tógine ngay æ næ: «Jæju ki NGon læ Luwæ ki nje kisi dora ti taa nu, e ri æ ige rom ti æ? M-uwæ njai me tó Luwæ ti, adi-m kó al!» ⁸ Æl ta kin be tadó ta ki Jæju æl-e æ næ: «Í ndil ki majal, iteë kó ró dingæm ti kin.» ⁹ Jæju dæje æ næ: «Tói næ na?» E tæl æl-e æ næ: «Tóm næ “kosi njé ró je”, mbata ji bay ngay.» ¹⁰ Nô ki dó Jæju ki nja naa ti nja naa ti kadi tuwæ-de kó me be ti kin al.

¹¹ Dókagiloe ti kin, kosi kósongi je ngay a usoi ne kadi mbal ti nõo. ¹² NDil je ki majal nõi dó Jæju ti æli-e æi næ: «tuwæ-je adi j-aw dan kósongi je ti kam, j-ur mede ti.» ¹³ Jæju ndigi sæde dó ti, adi teëi me dingæm ti ka kin, æ awi uri me kósongi je ti. Taji naa ti nõo, kosi kósongi je ki asi dibi joo kare, ðingæi-naa kadi mbal ti taa, tosi me ba ti, adi ayi-naa man oyi. ¹⁴ Njé ngæm kósongi je ayi-naa awi me be bo ti, ki me ndór je, ori poy ne ki ra ne kin dije, adi dije awi kadi n-ooi ne ki ra ne ka kin. ¹⁵ Loki dije ka kin rai teëi ró Jæju ti ningæ, ooi dingæm ki aw ki ndil je ki majal ka kin isi ræe ti. Ooi-e kadi isi ki angal ki maji, taa isi ki kibi rone ti tó. Ne je kin ra adi bæl rade ngay. ¹⁶ Ningæ dije ki awi lo ne je ti ki Jæju ra, ori madide je poy ne ki teë dó dingæm ti ki aw ki ndil je ki majal, ki ne ki teë dó kósongi je ti. ¹⁷ Be æ, ilæi ngiæ kadi nõi dó Jæju æi næ: «Njai ba, iyæ dónangi læje, æ aw.» ¹⁸ Dókagilo ti ki Jæju isi al me to ti gogi ningæ, dingæm ki Jæju tuwæ ndil je ki majal me ti ka kin dæje kadi n-aw sie. ¹⁹ Næ Jæju odi al, æ æl-e æ næ: «Óti aw be dan noji je ti, or-de poy ne ki Babe ra sai ki koo kæm-to-ndoo ki æti bæl ki oji doi ti kin.» ²⁰ E be æ, dingæm ka kin óti aw dónangi be bo je ti ki dægi, or poy ne je ki Jæju ra sie. Dije pæti ki oy ta kin, æti-de bæl.

*Ta læ ngon læ Jayrusi ki ta læ dæne ki nje moy mæsi
(Mt 9.18-26; Lk 8.40-56)*

²¹ Loki Jæju tæl aw gidi ba ti ki to ningæ, kosi dije ngay kawî-naa ræe ti kadi ba ti. ²² Ningæ dingæm kare ki dan njé kun dó kæy kaw-naa ti læ *Jipi je, ki tæe næ Jayrusi re. Loki oo Jæju ningæ, osi nangi njæe ti, ²³ nõ dæe ti ki man kæmne æ næ: «NGonm ki dæne ki du isi oy. Njai ba, kadi aw indæ jii dæe ti adi ingæ ró nga, æ oy al.» ²⁴ Jæju óti aw sie, ningæ kosi dije ngay njiyæi goe ti, mboræi-e ki yo je ki ne je.

²⁵ Dæne kare ki moy mæsi ade kó bæl dægi gide e joo e dan kosi dije ti nõo. ²⁶ Moy kin ade kó ngay, adi ay ngodi ngay tó go dije ti ki njé ra dije moy, næ tuji ne kingæ læne dó ti kó kare, ningæ ingæ kó jide ti tæ kingæ yo. Moy aw ki kate tæ kaw par par, ne ki tó soti goto. ²⁷ Dæne ka kin oo ta læ Jæju. Be æ, dan kosi dije ti, re ki ræbi ki gidi Jæju ti, odi ta kibi lie. ²⁸ MBata æl mene ti æ næ: «Kin æ re ta kibi lie par æ m-odi æ, rom a nga.» ²⁹ Ningæ taji naa ti nõo par gin mæsi lie gangi, adi gær me rone ti tæki rone nga ngata. ³⁰ Loe ti nõo, Jæju gær me angalne ti tæki tægi teë rone ti. Be æ, tæl kæmne gogi dan kosi je ti, dæji-de æ næ: «Næ æ odi ta kibi læm æ?» ³¹ *Æ njé ndo je lie æli-e æi næ: «Í wa igær maji kadi kosi je mboræi-ni ki yo je ki ne je, æ itæl idæji æ næ: “Næ odi-m bæy a?”» ³² Næ Jæju nay ki lo go lo ti gæ gidine kadi n-oo dæne æ wa ki ra ne kin. ³³ Bæl ra dæne ka kin ngay, adi dadi par par, mbata gær ne ki ra-e me ræe ti. Be æ, re osi nangi nja Jæju ti, æl-e ta je ki rojeti pæti ki to mee ti. ³⁴ Næ Jæju æl-e æ næ: «NGonm, kadi-me læi aji. Aw ki lapiya, æ kadi ingæ ró nga dó moy ti læi.»

³⁵ Loki Jæju a al ta ba bæy ningæ, dije madi jii me kæy ti læ Jayrusi, ki e ki bo dó kæy kaw-naa ti læ Jipi je, ræi æli Jayrusi æi næ: «NGoni oy, itapi Nje ndo, al ngata.» ³⁶ Loki Jæju oo ta kalde be ningæ, use dó ti al, æ æl ki bo ki dó kæy kaw-naa ti æ næ: «Adi bæl rai al, adi mei par!» ³⁷ Jæju ogi kadi dije awi sie, næ iyæ Piyær nim, Jaki nim, Jæ ki ngoko Jaki nim par æ adi awi sie. ³⁸ Loki rai teëi be læ ki bo ki dó kæy kaw-naa ti ningæ, Jæju oo dije ki isi singæi sokito, isi nõi je, uri wuy je. ³⁹ Jæju

ur me kəy ti ningə, əl-de ə nə: «Ra ban ə dije singəi də-naa ti sokito ki nq be ə? NGon oy al, nə to bi kare.»⁴⁰ Dije ibəi Jəju kogii. Be ə, Jəju adi dije pəti tē taga, ningə baw ngon nim, kq ngon nim, njé ndo je lie ki dani-e nim par ə awi sie me kəy ti ki ngon to ti.⁴¹ Jəju uwə ji ngon, əl-e ə nə: «Talita kumi!»^{*} Adi kər me nə: «NGon ki dəne, m-əli m-ə nə, i taal!»

⁴² Taji naa ti noq, ngon ki dəne i taa, njiyə, tadə bale e dəgi gide e joo. Ne ki Jəju ra kin əti dije bəl ki dum.⁴³ Lo kin ti, Jəju daji-de kadi əli ta ne ki ra ne kin dəw madi al. Ningə, əl-de kadi adi ne kuso ngon ki dəne ka kin uso.

6

Dije ki Najarəti ti taai me Jəju al (Mt 13.53-58; Lk 4.16-30)

¹ Jəju i loe ti noq, aw be bo ti ki təgi ti*, naa ti ki njé ndo je ləne. ² Loki ndo ta kəə lə *Jipi je asi ningə, Jəju ilə ngirə ndo dije ne me kəy kaw-naa ti lə Jipi je. Dije ngay ki oi ne ndo lie, ne ndo kin əti-de bəl, adi əli əi nə: «Dəw kam, ingə ne ndo kin ra ə? Ə nq ə ade gosi ta ki əti bəl be kin ə? Təgi ki ra-nə ne kəji je ki əti bəl be kin ingə ra ə? ³ Ma nje kijə kagi wa ka am wa? E ngon lə Mari al a? Jaki je, ki Jose je, ki Judi je, ki Simo je, əi ngakəje je al a? Taa, konane je ka isi səje ne to al a?» Ta ki daji kin əgi-de kadi adi mede Jəju. ⁴ Be ə, Jəju əl-de ə nə: «Nje kəl ta ki ta Luwə ti ba, e me be koje ti, ki dan noje je ti, ki me kəy ti lie ə dije a kidi-e ti.» ⁵ Lo kadi Jəju ra ne kəji ki əti bəl me be ti ki Najarəti ti goto, nə ində jine də njé moy je ti ki nə je gandi gandi par, adi-de ingəi rə nga. ⁶ NDəji Jəju ngay ki mbata mbati ki mbati kadi-e mede.

Jəju ilə njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo (Mt 9.35; 10.1, 5-14; Lk 9.1-6)

Jəju njiyə ki ngan be je ki gugi də Najarəti, ndo dije ne. ⁷ Ningə, Jəju bar njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo, ə ilə-de joo joo. Adi-de təgi də ndil je ti ki majal to. ⁸ Jəju ndər mbide kadi uni ne kare mbata də rəbi al, nə gəl kare ba par. Əl-de ə nə: «A uni ne kuso al nim, bəl al nim, taa a bigiri la me kulə də bədisi ti al nim to. ⁹ Həi sa njasi ti, ə awi ki kibi kare ba.» ¹⁰ Kin ə uri me kəy ti madi, ə uwə səsi rəne ti ə, isi ti ratata ndə kawsi ti. ¹¹ Ə re lo madi ti, ə dije mbati kuwəi səsi ki rəde ti, ə se mbati koo də ta ləsi, loki isi tēje me be ti kin ki taga ningə, indəi bu ki njasi ti kə†, mba kadi to tə ne ndəji ndude. ¹² *NJé ndo je awi iləi mbe Poy Ta ki Maji mba kadi dije iyəi kalde ki majal kə. ¹³ Tuwəi ndil je ki majal ngay taa uri yibi də njé moy je ti ngay adi ingəi rə nga to.

Koy Ja Batisi (Mt 14.1-12; Lk 9.1-6)

¹⁴ NGar *Erodi oo ta lə Jəju, tadə təba lie asi lo je naki naki. Dije ki nə je əi nə: «Ja Batisi i taa dan njé koy je ti. Gine kin ə aw-n ki təgi mba ra-nə ne je ki əti bəl bəl.» ¹⁵ Nje ki nungi əli əi nə: «E Eli ki nje kəl ta ki ta Luwə ti.» NJé ki nə je bəy əli əi nə: «E nje kəl ta ki ta Luwə ti ta njé ki rəi kəte kin be tə.» ¹⁶ Loki Erodi oo ta kin ningə, əl ə nə: «E Ja ki ndə ki madi gangi dəe ka ə j lo koy ti.»

¹⁷ Erodi əl be, tadə ndə ki adi uwəi Ja, dəi-e ki san, iləi-e dangay ti, mbata lə Erodiyadi, ki ne ngokəje Pilipi, ki tae nene ti,¹⁸ ə Ja əl-e ta də ti ə nə: «E go ti al kadi itaa ne ngokəi, nei ti*.» ¹⁹ Wongi ra Erodiyadi də Ja ti ngay, adi sangi rəbi təl-e, nə asi təl-e al. ²⁰ Tadə Erodi bəl Ja, gər kadi e dəw ki nje ra ne ki dana, taa e dəw ki ay njay to. Be ə, Erodi ngəm-e-n maji. Loki Erodi oo ta kəl Ja ningə,

* 5:41 Talita kumi: e ta arame ki Jipi je isi əli to dəkagilo ti lə Jəju.

* 6:1 Be ki Jəju təgi ti e Najarəti,

dənangi ti ki Galile. † 6:11 Ta lə kində bu ki nja ti kə ba, igəi Mt 10.14 ki ta ki də ti ki e gin ti nangi.

☆ 6:18 Ləbatiki 18.16; 20.21

ta kin uwe ki ta, nā be ka, Erodī ge koo ta kəl Jā par par. ²¹ NDō ki maji ki Erodīyadi isi sangi kate kate ka re nga. Adi e ndō rōnəl koji Erodī, ə Erodī adi rai ne kuso. Ningə ndəe ti kin, Erodī bar ki bo je ləne nim, bar njé kun dō njé ro je ləne nim, taa bar njé tōba je ki dōnangi Galile ti tō. ²² Dōkagilo kuso ne ti, ngon lə Erodīyadi ki dāne, ur kəy gode ti, ndam. NDam lə ngon ki dāne kin nəl Erodī ngay, taa nəl dije ki bar-de lo ne kuso ti ngay tō, adi ngar əl ngon ki dāne ka kin ə nā: «tədaji-m ne ki mei ge par ə m-a m-adi.» ²³ Erodī aw bitī un ndune ki kibi rō ade ə nā: «Nē je pəti ki idəji-m, ə m-a m-adi. Re e dəbi kōḡe ləm ka a ingə.» ²⁴ NGon ki dāne tēe aw taga, aw dəji kone ə nā: «E ri ə kadi m-dəje ə?» Ə kōe əl-e ə nā: «təd-je dō Jā Batisi.» ²⁵ NGon ki dāne təl langisi ba aw rō ngar ti əl-e ə nā: «Təki j-a-n taji-naa ti ne wa kin, kadi adi-m dō Jā Batisi me supira ti.» ²⁶ Me ngar tuji əji-n dō ne ki ngon ki dāne dəje kin, nā lo kadi əge goto ki mbata kun mindi ki un, taa ki mbata dije ki bar-de lo ne kuso ti tō kin. ²⁷ Be ə, taji-naa ti nōḡ, ngar un ndune adi asigar kare ki nje ngəm-e kadi aw kəy dangay ti gangi dō Jā re-n. ²⁸ Asigar aw gangi dō Jā me supira ti, re-n adi ngon ki dāne, ningə ngon ki dāne ka kin təl-n adi kone. ²⁹ Loki njé ndo je lə Jā oi poye ningə, rai uni nīne awi dibi.

Jəju adi ne kuso dīngəm je dibi mi usoi
(Mt 14.13-21; Lk 9.10-17; Jā 6.1-15)

³⁰ Loki njé kaw kilə je təlī lo kilə je ti lade ningə, kawī-naa rō Jəju ti, əri-e poy ne je ki rai ki ne je ki ne je ki ndoi dije adi-e oo. ³¹ Kosi dije ngay awi nim, təlī nim adi lo kadi njé ndo je ingəi ngon dōkagilo ndi be kadi usoi ne ka goto. Be ə, Jəju əl-de ə nā: «tərai adi j-awi lo ki dije gotoi ti mba kadi əri kəə ndəy.» ³² Be ə, ali me to ti mba kaw kosi rōde ngərəngi, lo ki dije gotoi ti. ³³ Dije ngay ooi-de lo kawde ti, ə gari-de bəti tō. Dije iī 6e bo je ti ki dangi dangi, əyi-naa ki njade bur bur awi kate, lo ki Jəju ki njé ndo je isi awi ti.

³⁴ Loki Jəju un nangi me to ti ningə, oo kosi dije ngay. Loki oo-de, oo kəm-to-ndoo lade, tadə ai tə bati je ki nje kul-de goto be. E be ə, Jəju un dōkagilo ngay ndo-n-de ne. ³⁵ Loki kadi yəti rōne ki bəlme taa njé ndo je əti ki rō Jəju ti əli-e əi nā: «Lo ki j-ai me ti ne kin, e lo ki dije gotoi ti, ningə kadi isi ur tō. ³⁶ Maji kadi ituwə dije kam adi awi ki lo ndər je ti, ki ngan 6e je ti, ndogi ne kuso usoi.» ³⁷ Nə Jəju təl əl-de ə nā: «Səi je wa adi-de ne usoi.» Ningə, njé ndo je dəji-e əi nā: «Kadi j-aw ji ndogi mapa asi silə 6u joo^z j-adi-de usoi wa?» ³⁸ Jəju təl əl-de ə nā: «Mapa ki jisi ti e ban ə? Awi dan dije ooi.» Loki awi dan dije ti, dəji ningə, təlī əli-e əi nā: «Mapa e mi, ə kanji joo tō.» ³⁹ Jəju un ndune adi-de kadi adi dije isi nangi ki kute kute dō wale ti ki mbəl. ⁴⁰ Be ə, dije uwəi-naa 6u 6u je, kuti mi kuti mi je, ə isi nangi ki bare bare. ⁴¹ Jəju əy mapa ki mi ki kanji ki joo, un kəmne ki taa, əl ta ki Luwə mba kadi njangi dō ne kuso kin. Go ti, Jəju uwə mba je ka kin gangi naa ti ə dō njé ndo je kadi ləbi kosi dije. Kanji je ki joo ka, Jəju ləbi dije pəti tō. ⁴² Dije pəti usoi ne ndani maji. ⁴³ Ningə, njé ndo je əyi gindi mapa je, ki kanji je ki nay, kare dōgi gide e joo 6əy. ⁴⁴ Dije ki usoi ne kin asi dīngəm je dibi mi.

Jəju njiyə dō man ti
(Mt 14.22-33; Jā 6.16-21)

⁴⁵ NDəy ba go ti, Jəju əsi njé ndo je ləne kadi ali me to ti, awi gidi ba ti kate nōne ti, ki kaw ki 6e bo Bətisayda ti nu. Ningə dōkagiloe ti kin, e a tuwə kosi je kadi awi. ⁴⁶ Loki Jəju adi-de awi ningə, əti aw dō mbəl ti mba kəl ta ki Luwə. ⁴⁷ Loki lo ndul ngata ningə, to e dan bati, ə Jəju e ki karne ba ə nay nangi gogi.

‡ 6:37 Silə kare, dōkagilo ti lə Jəju, e la ki lo ra kilə ndō ti ndō kare. Adi silə 6u joo e la ki lo ra kilə ndō ti ndō 6u joo.

48 Jəju oo kadi njé ndo je ləne ingəi kə ngay lo kəsi to ti, tado nəl ilə, sur to ki gogi gogi, adi pungi ba ra-de majal. Dan lo ti 6a, Jəju i a njiyə də man ti, isi aw ki rəde ti, ningə ge kadi n-də tade 6əy. 49 Ə loki ooi-e a njiyə də man ti ningə, ooi kadi e muwə dəw yo, adi uri kəl. 50 Əi je wa pəti ooi-e, adi 6əl rade ngay. Nə kalangi ba, Jəju əl-de ə nə: «Adi mesi osi nangi nə e mi, ə iβəli al!» 51 Jəju al gode ti me to ti ningə, gin nəl gangi. Nə je kin əti-de 6əl ngay. 52 Tado ki rojeti, njé ndo je gəri kəm nə ki Jəju ra oji də mapa kin al, ki mba me ngə ləde.

Jəju adi rə nga njé moy je dənangi Gənjərəti ti
(Mt 14.34-36)

53 Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne indəi ba gangi ningə, tēēi dənangi Gənjərəti ti, indəi to ləde nangi. 54 Loki uri nangi taa par ə, dije gəri Jəju; 55 adi ayi-naa ngodi asi be je ki dənangi Gənjərəti ti naki, naki. Dije iləi rəde, oyi njé moy je ləde me nə koti njé moy je ti, rəi sade rə Jəju ti. 56 Lo je pəti ki aw ti, ngan 6e je, ki 6e bo je, ki lo ndər je, dije rəi ki njé moy je buki-de ta mbalo ti, ə nqi də Jəju ti kadi iyə njé moy je adi ədi ta kibi lie par ə a ingəi rə nga. Ningə, njé ki ədi ta kibi lie, ingəi rə nga to.

7

Jəju ki nə jibəl 6e
(Mt 15.1-9)

1 *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je madi ii Jorijaləm ti, kawinaa də Jəju ti. 2 Ningə ooi kadi njé ndo je lie ki madi je usoi nə ki jide ki yoro, ki kanji togi ki go jibəl rae ti. 3 NGa ningə tək rojeti, Parisi je əi ki *Jipi je ba pəti, a usoi nə ki kanji kadi a togi jide kadi ay njay al. Adi e kində kəm go nə jibəl 6e ti lə kade je. 4 Be tə ə, re təli suki ti ningə, a ndogi man rəde suki suki 6əy taa a usoi nə. Awi ki nə jibəl 6e je ki rangi ngay ki indəi kəmde go ti 6əy tə togi nə kay man je ki ngo je ki ngoo ningə-kasi je, ki go rəbi ra-e ti.

5 Parisi je ki njé ndo ndu-kun je dəji Jəju əi nə: «Mba ri ə njé ndo je ləi təli rəde go nə jibəl 6e ti lə kaje je al? Usoi nə ki jide ki yoro ki kanji togi kin me nə ri ə?» 6 Jəju ilə-de ti ə nə: «Ta ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tane ti Ejay dəsi ti e ta ki rojeti. Səi njé kədi kəm dije, tado Luwə adi Ejay ndangi ə nə:

“Gin dije kin əsi gonm ki nda tade kare,
Nə mede e say səm.

7 Təji ki isi iləi dəm ti, ndae goto,
Tado nə ndo je ki isi ndoi dije ka,
E kəm-kədi ki i rə dije ti to.”*

8 Jəju əl-de ə nə: «Iyəi ndu-kun lə Luwə dəbi kare, ə itəli rəsi go nə jibəl 6e ti lə dije yo.»

9 Ningə, Jəju əl 6əy ə nə: «To rəsi al kadi iyəi go ndu-kun lə Luwə kalangi ba mba kadi ingəmi go nə jibəl 6e ləsi! 10 Tək rojeti, *Moji ə nə: “Cəsi gon bawi ki kəi.” Taa əl 6əy ə nə: “Dəw ki taji bawne ə se kone asi ta koy.”* 11 Nə səi, əli əi nə: “Re dəw madi əl bawne ə se kone ə nə: «Nə maji je ki re m-a m-əsi-n səli ə e kərbə,» adi e kadi-kare lə Luwə.” 12 E kin oji kadi uti ta rəbi kadi dəw madi ra nə əsi-n sol bawne ə se kone. 13 Igoi tuji ki isi tuji ta lə Luwə ki nə jibəl 6e ləsi, ki isi indoi dije ki kəte kəte kin oi! Taa nə je ki rangi ki toi be ngay ki isi rai e nqə 6əy.»

Nə je ki a ra dəw adi ay njay al ta kəm Luwə ti
(Mt 15.10-20)

14 Go ti ningə, Jəju ɓar kosi dije ki rone ti ɓəy ə əl-de ə nə: «Səi pəti, uri mbisi maji oi ta ləm, ə kadi igəri mee to.» 15 Ne madi ki j taga aw me dəw ti, ki a təl-e ne ki to nje ti goto. Nə ne ki j me dəw ti ə a təl dəw ne ki to nje ti. 16 [Re dəw madi aw ki mbine kadi oo-n dɔ ta ningə, kadi oo.] 17 Loki Jəju iyə kosi dije, ə təl aw me kəy ti ningə, njé ndo je lie dəji-e kadi ɔr-de gin kuji ta ka kin. 18 Jəju əl-de ə nə: «Adi səi je wa ka igəri ne al tɔ a? Igəri me ta ki m-ge kəl kin al a? Ne pəti ki j taga ki aw me dəw ti, ne kare ki a təl-e ki nje ti goto. 19 Təki rɔjeti, ne je kin pəti awi ngame ti al, nə awi kandae ti yo, ɓa go ti, tɛɛi kɔ.» Ta lə Jəju kin tɔji kadi ne kuso je pəti əi ki kay njay. 20 Ningə Jəju əl-de ɓəy ə nə: «Ne ki j me dəw ti ə e ne ki nje təl dəw ne ki to nje ti. 21 E me dəw ti kəy, e ngame dəw ti ə, mər ta je ki majal isi tɛɛ ti, ki kaya ki ra, ki ɓogi, ki təl-naa, 22 ki kuwə marim, ki ra kəm-nda ne, ki me ndul, ki kədi-naa, ki ne ra ki go rabe ti al, ki kɔji rɔ, taa kilə ra je ki to mbə to. 23 Ne je kin pəti j me dəw ti, ningə əi ə təl-e ne ki to nje ti.»

Dəne ki mba adi mene Jəju (Mt 15.21-28)

24 Jəju j loe ti nɔɔ ningə, aw dɔnangi ti ki Tir. Aw ur me kəy ti madi, ge kadi dije gəri gone al, nə loe goto. 25 Təki rɔjeti, re wa ki Jəju re tɛɛ ɓəy par ə, dāne madi ki ndil ki majal isi adi kɔ ngone ki dāne oo ta lie, ə ay re osi nangi njae ti. 26 E dāne ki e Jipi al, ɓe koje e Pənəsi, dɔnangi Siri ti. Nɔ ki dɔ Jəju ti kadi tuwə ndil ki majal ki isi adi kɔ ngonne kin kɔ. 27 Nə Jəju əl-e ə nə: «Iyə adi ngan je ki me kəy ti usoi asi-de ɓəy taa. Tadɔ e go ti al kadi dəw un ne kuso lə ngan je, ilə adi ngan bisi je.» 28 Ə dāne ka kin ilə ti ə nə: «E rɔjeti ʼBabe, nə ke ə, ngan bisi je ki ai gin tabilə ti, a usoi yongirɔ ne je ki tɛɛ ta ngan je ti tosi nangi to.» 29 Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ta kul ta ki tɛɛ tai ti kin, ɔti aw ɓe ləi, tadɔ ndil ki majal tɛɛ me ngonni ti ki dāne kɔ ngata.» 30 Dāne ka kin təl aw ɓe ningə, ingə ngonne, to dɔ tirə ti kare, mbata ndil ki majal ka kin tɛɛ rɔe ti kɔ.

Jəju adi nje mbi ɓəy oo ta

31 Jəju j dɔnangi Tir, gangi Sido, ningə ində dɔnangi ɓe bo je ki dɔgi gangi ɓəy taa re tɛɛ ta ba Galile ti. 32 Dije rəi ki dɔngəm kare ki mbie ɓəy, ki lo kəl ta to rɔe, rɔ Jəju ti, dəji-e kadi ində jine dɔe ti, kadi ingə rɔ nga. 33 Jəju ɔr-e ki kare ba aw sie say ki kosi dije. Loki tilə ngan jine je mbi nje moy ti ningə, tibi man tane ɔdi-n ndon dɔngəm ka kin. 34 Go ti ningə, Jəju un kəmne ki dɔrɔ ti, ilə kəɔ puu, ə əl ə nə: «Epata» (kɔr me ta kin nə: imbuti). 35 Taji naa ti nɔɔ par ə mbi dɔngəm ka kin mbuti, ə ndone tuti adi əl ta ay njay njay. 36 Jəju ndor mbi dije ki oy ne kin kadi dəw əl tae kəte adi dəw ki rangi oo al. Loki ndor mbide ki nja naa ti naa ti kadi dəw ɔr poy ne kin al ningə, kadi be ɓəy ə dije ɔri poy ne rae ki kəte kəte. 37 Ne ra Jəju ɔti kosi dije ɓəl ngay adi əli əi nə: «Ne rae je pəti maji: Ra njé je ki mbide ɓəy adi ooi dɔ ta, taa ra mbiki je adi əli ta to.»

8

Jəju adi ne kuso dije dibi sɔ (Mt 15.32-39)

1 Me ndo je ti kin, kosi dije ngay kawinaa təkɔ rangi ɓəy dɔ Jəju ti. Ningə, ne ki kadi usoi goto. Be ə Jəju ɓar njé ndo je ləne əl-de ə nə: 2 «M-o kəm-to-ndoo lə kosi dije kin, tadɔ ndo mitə ɓone ə əi səm naa ti, ningə ne ki kadi usoi goto. 3 Re m-tuwə-de madi awi ɓe ki mede ki ɓo ba ə, ɓo a taa tɔgide rəba, tadɔ njé ki madi dande ti j say ə rəi.» 4 *NJé ndo je lie təlɔ əli-e əi nə: «J-a j-ingə mapa ra dilə lo ti ne, ə a usoi asi-de ə?» 5 Jəju dəji-de ə nə: «Mapa ki jisi ti e ban ə?» Ə əli-e əi nə: «Mapa e siri.» 6 Go ti ningə, Jəju əl kosi dije kadi isi nangi. Jy mapa ki siri

ka kin jine ti, ra oyo Luwə dɔ ti ningə, gangi naa ti, ə adi njé ndo je ləne, kadi adi kosi dije. Be ə, njé ndo je taai ləbi kosi dije tɔ. ⁷ Awi ki ngan kanji je jide ti tɔ. Jaju ra oyo Luwə dɔ ti ə adi njé ndo je ləne kadi ləbi dije tɔ. ⁸ Dije usoi ne ndani, adi, njé ndo je kawi ginde je ki nay, kare siri. ⁹ Dije ki usoi ne, asi dibi sɔ. Go ti ningə, Jəju iyə-de adi awi. ¹⁰ Kalangi ba go ti, Jəju əi ki njé ndo je ləne ali me to ti, awi donangi Dalmanuta ti.

Parisi je daji ne kɔji Jəju
(Mt 16.1-4)

¹¹ *Parisi je jii nɔɔ rai ningə, ilai ngirə naji ta ti ki Jəju, ɓa daji-e kadi ra ne kɔji madi ki j dɔrɔ ti adi-de n-ooi. Daji-e be tɔ kulə ki kiyə mba kuwə-n dəw. ¹² Jəju ila mené puu, ə əl-de ə nɔ: «MBari ə dije ki dɔkagilo ti ki ɓone daji mba kadi n-ooi ne kɔji ki ətɔ ɓəl ə? Təki rɔjeti, adi m-əl səsi madi oi, ne kɔji madi ki kadi dəw a ra ki mbata lade goto.» ¹³ Be ə, Jəju iyə-de, ə al me to ti mba kaw dam ba ti ki kare.

Əm lə Parisi je nim, əm lə Erodi nim
(Mt 16.5-12)

¹⁴ Me njé ndo je oy dɔ mapa ti ki kadi ɔyi. E ki jide ti ki isi me to ti e kare ba par. ¹⁵ Jəju ndaji-de, ə əl-de ə nɔ: «Oi maji! Adi kamsi ədi da rəsi ti, ɔji-n dɔ əm lə *Parisi je, ki əm lə Erodi*.» ¹⁶ *NJé ndo je naji-naa ta dande ti əi nɔ: «Jəju əl be tado ji rai ki mapa all!» ¹⁷ Jəju gər ta ki mede ti, adi əl-de ə nɔ: «MBA ri ə isi naji-naa ta dansi ti dɔ mapa ti ki ɔyi al ə? Iğari me ne je al ka ɓəy a? Kəmsi tɛɛ dɔ ne je ti madi al ka ɓəy a? Səi dije ki ku dɔsi goto a? ¹⁸ Kəmsi to mba kadi oi lo al a? Rai mbisi kadi oi dɔ ta al a? Mesi ole dɔ ti al a? ¹⁹ NDɔ ki m-ləbi mapa mi, dɪngəm je dibi mi kin, gindi mapa ki nay, ɔyi kare ban ə?» Ningə əli əi nɔ: «J-ɔy kare dɔgi gide e joo.» ²⁰ «NGa ndɔ ki, m-ləbi mapa siri dɪngəm je dibi sɔ kin, ginde je ki nay, ndɔ ki ɔyi kare ban ə?» Ningə əli-e əi nɔ: «J-ɔy kare siri.» ²¹ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nɔ: «Iğari al ɓəy a?»

Jəju adi nje kəm tɔ kare oo lo me be ti ki Bətisayda

²² Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne rai tɛɛi me be ti ki Bətisayda ti ningə, dije rai ki nje kəm tɔ kare rɔ Jəju ti. Dije ka kin nɔi dɔ Jəju ti kadi ɔde. ²³ Jəju uwə ji nje kəm tɔ ka kin, ə aw sie gidi be ti. Loki yom kəme ki man tane ningə, ində jine dɔe ti ə daje ə nɔ: «O ne madi a?» ²⁴ Nje kəm tɔ go lo ningə ə nɔ: «M-o dije, nə to ə toi tɔ kagi je ə a njiyəi be.» ²⁵ Jəju təl ində jine dɔ kəme ti nja kare ɓəy adi oo lo ay njay njay ngata. Ingə rɔ nga, ta oo ne je pəti ay njay njay tɔ. ²⁶ Go ti ningə, Jəju iyə adi aw be ləne, ə əl-e ə nɔ: «Oti təl kaw me be ti kin gogi.»

Piyər gər kadi Jəju e Kirisi, ki MBəti lə Luwə
(Mt 8.13-20; Lk 9.18-21)

²⁷ Jəju ətɔ loe ti nɔɔ ningə, awi ki njé ndo je ləne ngan be je ti ki gidi Səjare ti, ki Pilipi. Loki əi dɔ rəbi ti, Jəju daji-de ə nɔ: «Dije isi əli ta ki dɔm ti təkɔ mi nɔ ə?» ²⁸ Ə njé ndo je əli-e əi nɔ: «Dije madi əi nɔ j Ja Bətisi; njé ki nungɔ əi nɔ j nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli; njé ki rangi ɓəy əi nɔ j ki kare dan njé kəl ta je ki ta Luwə ti.» ²⁹ Ningə, Jəju təl re daji-de əi je wa ə nɔ: «NGa səi wa ki dɔsi, əli əi nɔ mi nɔ ə?» Ə Piyər ile ti ə nɔ: «I Kirisi, ki Luwə mbəte.» ³⁰ Jəju ndaji-de ki tɔgine kadi əli ta kin kate kadi dəw ki rangi oo al.

Jəju al ta koyne ki kine lo koy ti
(Mt 16.21-28; Lk 9.22-27)

* **8:15** Əm lə Parisi je e ne ndo lade ki ngom, ningə əm lə Erodi e mbati kun me kadi Jəju tɔ.

³¹ Go ta je ti kin ningə, Jəju ilə ngirə kadi ndo-de təkə ne *NGon dəw n-a n-ingə kə ngay. *NGatəgi je lə *Jipi je, ki ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je a mbati-ne. Dije a təl-ne, nə ndə ki kə mitə lə ndə koyne ba, n-a n-tee lo koy ti. ³² Əl-de ta je kin pəti ay njay. Piyər ər Jəju aw sie dəbi kare, ningə ilə ngirə kəl sie. ³³ Nə Jəju təl rəne, gə njé ndo je ləne ningə ndangi Piyər ki təgine ngay ə nə: «İtəl gəgi *Sata, ər rəl kə gom ti! tadə mər ta ləi e mər ta ki j rə Luwə ti al, nə e mər ta lə dije.»

³⁴ Go ti ningə, Jəju bar kosi dije ki njé ndo je ləne, ningə əl-de ə nə: «Re dəw madi ndigə njiyə gom ti ningə, kadi oo rəne tə ne madi al, kadi e wa un kagi-dəsi koy ləne, ə re un gom. ³⁵ Təki rəjeti, dəw ki ge kaji rəne ne wa dənangi ti ne a ti ta rəne. Nə dəw ki ti ta rəne ki mbata ləm, ə se ki mbata Poy Ta ki Maji, a aji rəne tə. ³⁶ Kin ə re dəw ingə ne maji je ki dənangi ti ne pəti tigə, nə ndile tuji ə, maje to ra be ə? ³⁷ Ne madi ki dəw a adi ər-n to ndilne to noq a? ³⁸ Təki rəjeti, re rə dəw madi səl-e ki mbata ləm, ə se ki mbata ta ləm ta kəm dije ti ki njé ra kaya ki njé ra majal ki dəkagilo ti kin, mi NGon dəw m-a m-ra rəsəl dəe ti tə, ndəe ti ki m-a m-re-n me kəsi-gon ti lə Bawm, naa ti ki malayka je ki ayi njay.»

9

¹ Jəju əl-de bəy ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi: dije madi dansi ti ne a oyi al bəy ə, a ooi kəbə lə Luwə ki a re ki təgine kin.»

Jəju mbəl rəne

(Mt 17.1-13; Lk 9.28-36)

² NDə mehe go ti ningə, Jəju ər Piyər nim, Jaki nim, taa Ja nim tə, ə al aw səde də mbal ti ki ngal, ki karde ba, say ki ndəge je. Loe ti kin noq, Jəju mbəl rəne ta kəmdə ti. ³ Kibi je lie ndoləi kəy kəy, taa ndai ndə ki dəw ki dənangi ti ne ki kadi a togi kibi adi nda be goto. ⁴ Ningə lo kin ti noq, Eli əi ki *Moji teeji ki rəde ti həy, a əli ta ki Jəju. ⁵ Ə Piyər un ta əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, kin ə j-si lo kin ti ne be par ə maji ngay. J-a ra kəy-lo mitə: kare e ya, kare e ya Moji, ə ki kare e ya Eli tə.» ⁶ Piyər gər ta wa bangi ki kadi əl al, tadə əi ki madine je ki joo pu, bəl rade ngay. ⁷ Ningə, taji naa ti noq, kil ndi j səbi dəde liti. NDU ta madi tee me kil ndi ti ə nə: «E kam e NGonm ki m-ndige ngay, ə oi ta lie.» ⁸ Ki kəm ki kində jipi, njé ndo je goi lo gə gidide, nə dəw kare ka ooi-e al. Jəju ki karne ba par ə ooi-e rəde ti. ⁹ Ləki j j də mbal ti isi uri ki nangi ningə, Jəju ndəji-de kadi əri poy ne ki ra ne ə ooi kin dəw madi al, bitə kadi ne *NGon dəw n-tee dan njé koy je ti. ¹⁰ *Njé ndo je təl rəde go ta ti ki Jəju əl-de, nə ke ə, gəri me ta ki nə: «Ki taa dan njé koy je ti kin» al, adi naji-naa ta də ti dande ti.

¹¹ Go ti, njé ndo je daji-e əi nə: «MBarə ə, njé ndo ndu-kun je əi nə səbi kadi Eli re kəte taa ə?» ¹² Jəju ilə-de ti ə nə: «E ki rəjeti kadi Eli a re kəte bəy taa, mba kadi ra go ne je pəti adi asi-naa gəgi. NGA ra ban ə, ndangi me makitibi ti lə Luwə, səbi dəm mi NGon dəw bəy əi nə: “NGon dəw a ingə kə ngay, taa dije a kidi-e tə?” ə? ¹³ Təki rəjeti, adi m-əl səsi madi oi, Eli re, ə dije rai sie ne ki mede ge, təkə ndangi me makitibi ti səbi-n dəe.»

Jəju nga ngon ki ndil ki majal ade kə

(Mt 17.14-21; Lk 9.37-43)

¹⁴ Ləki təl rəi rə ndəgi njé ndo je ti ningə, oi kosi dije iləi-naa gəi dəde wuki, ningə njé ndo ndu-kun je ə isi naji-naa ta ti səde tə. ¹⁵ Ləki kosi dije ooi Jəju ningə, ndəji-de ngay, adi ayi-naa bur bur ki rəe ti, uwəi jie rai-e lapiya. ¹⁶ Jəju dəji njé ndo je ləne ə nə: «Ta ri ə isi naji-naa ta də ti səde ə?» ¹⁷ Dəw madi kare dan kosi dije ti əl-e ə nə: «Nje ndo dije, m-re ki ngonm rəi ti, tadə e gin təgi ti

lā ndil ki ra-e adi əl ta al. ¹⁸ Lo je pəti ki ndil kin i sie ti ningə, ige ile nangi, adi kulum tae ibə jugi jugi, ngə ngangine gururu gururu, ningə nda-je ray, ade to tə kagi be. Be ə, m-dəji njé ndo je lai kadi tuwəi ndil ki majal kin dəe ti kə, nə asi təgi al.» ¹⁹ Lo kin ti, Jəju un ta əl njé ndo je ləne ə nā: «Səi dije ki dəkagilo ti ki bəne ki səi njé me nga je, kadi tə m-isi səsi dəkagilo ban bəy taa adi mesi ə? Kadi m-a m-əsi ginsi dəkagilo ban bəy taa ə? İrəi ki ngon rəm ti ne.» ²⁰ Loki rai ki ngon rəe ti ningə, taji naa ti noo wa ki ndil ki majal oo Jəju par ə, dadi ngon ka kin nangi nangi, ba man tae i kulum mbuki mbuki, ningə bi-e ile nangi, ade nduguru nangi. ²¹ Jəju dəji Bawe ə nā: «Dəkagilo ki ra ti ə ne kin ilə sie ngire ə?» Ə Baw ngon ile ti ə nā: «İlə ngire lo ki ngon to du ba bəy. ²² Ningə, taa taa ndil ki majal kin, isi sur-e tile ki poro je, ki me man ti je, kadi təl-e, ə re asi ra ne madi ə, oo kəm-to-ndoo ləje, ira səje.» ²³ Ə Jəju təl əl-e ə nā: «Re asi... kin əl be ki mba ri ə? Dəw ki adi mene, asi ra ne je pəti.» ²⁴ Ta naa ti noo, baw ngon əl ta ki ndune ki bo ə nā: «M-adi mem, nə kadi-me ləm ə e ngay al, ə ira səm!» ²⁵ Loki Jəju oo kadi kosi dije isi ayi-naa bur bur ki rəe ti ningə, ndangi ndil ki majal ə nā: «İ ndil ki majal ki nje bəy mbi dije ki nje kadi dije əli ta al, m-un ndum kadi itee rə ngon ti ki kə, ə ire gogi al ratata!» ²⁶ Ndil ki majal ka kin ur kəl, ra ngon adi dadi nangi nangi ki təgine ngay, ningə tēe rəe ti kə. NGon təl to təkə oy be, adi dije pəti ki ooi ne ki ra ne, əli əi nā: «Oy ngata.» ²⁷ Nə Jəju uwə ji ngon un-e ur-e taa. ²⁸ Loki Jəju ur me kəy ti, ə njé ndo je lie isi sie ki karde ba, dəji-e əi nā: «MBari ə je j-asi kadi ji tuwə ndil ki majal kin al ə?» ²⁹ Jəju təl əl-de ə nā: «Ko ndil je ki be kin, dəw a tuwə-de ki go rəbi kəl ta ki Luwə taa.»

*Jəju təl əl ta ki də koyne ti ki kine lo koy ti bəy
(Mt 17.22-23; Lk 9.43-45)*

³⁰ Əi, əti loe ti noo ningə, indəi dənangi Galile gangi. Jəju ge kadi dəw madi gər gone al. ³¹ Tadə un dəkagilo mba kadi ndo-n ne njé ndo je ləne. Be ə əl-de ə nā: «A iləi-mi *mi NGon dəw ji dije ti kadi a təli-mi, ningə loki təli-mi oy ba, ndə ki kə mətə lə ndə koym ə, m-a m-i taa lo koy ti.» ³² *Njé ndo je gari me ta lie kin al, ningə bəli kadi dəji-e ta də ti tə.

*Jəju un ta lə ngan je ki du ndo-n ne njé ndo je ləne
(Mt 18.1-5; Lk 9.46-48)*

³³ Loki rai tēe me be ti ki Kapərnayim, ə uri me kəy ti ningə, Jəju un ta dəji-de ə nā: «Ta ri ə kəte isi naji-naa ta də ti də rəbi ti ə?» ³⁴ Nə təli isi kekeke, tadə, də rəbi ti, naji-naa ta, kadi n-gəri se nə ə e ki bo wa? ³⁵ Jəju isi nangi, ningə bər njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo, əl-de ə nā: «Re dəw madi ge kadi n-e dəw ki dəsəy ningə, maji kadi təl rəne dəw ki dəbəy ti nim, nje ra kilə bəə kadi ndəge je pəti nim tə.»

³⁶ Go ti, Jəju un ngon ki du, ur-e dande ti, ə loki ore rəne ti ba, əl-de ə nā: ³⁷ «Re dəw madi uwə ngon ki be kin rəne ti me təm ti ə, e mi wa ə dəwe kin uwə-m rəne ti. Ningə, dəw ki uwə-m ki rəne ti, e mi ə uwə-m ki rəne ti al, nə e nje kilə-m ə uwe ki rəne ti.»

*Dəw ki e nje kəsi-m ta al e dəw ləm
(Lk 9.49-50)*

³⁸ Jə əl Jəju ə nā: «Nje ndo dije, j-o dəw madi ki a tuwə ndil je ki majal me təi ti, ə ji ndigi kadi j-əge də ra ne kin, tadə e njiyə səje goi ti al.» ³⁹ Jəju ilə-de ti ə nā: «Oti kadi əgi-e də, tadə dəw kare ki a ra ne ki əti bəl me təm ti ki kadi a təl kalangi ba əl ta ki majal dəm ti goto. ⁴⁰ Təki rəjeti, dəw ki əsi-je ta al e dəw ləje. ⁴¹ Taa re dəw madi adi səi man kəy me ngon kal man ti par, mbata ke ki səi dije lə Kirisi ka, dəwe kin, təkə rəjeti, adi m-əl səsi, a nal ne kigə go ji ləne al.»

NDaji-naa dɔ majal ti
(Mt 18.6-9; Lk 17.1-2)

⁴² «Kin ə təkɪ dəw madi ra adi ki kare dan njé ki du ti ki adi-mi mede, osi me majal ti ə, e soti ngay ɓəy mbata ti lie kadi dɔɔɪ mbal ki bo ngay minde ti, ə iləi-e me ba ti. ⁴³ Kin ə jii kare rai adi osi me majal ti ə, igange ile kɔ. Tado, e soti kadi ingə kaji ki jii ki kare, itə kadi ingəm jii je joo pu, ə iləi-ni me por ti lə su, me por ti ki a oy al ratata kin. [⁴⁴] * ⁴⁵ Kin ə njai kare rai adi osi me majal ti ə, igange ile kɔ. Tado, e soti kadi ingə kaji ki njai ki kare, itə kadi ingəm njai je joo pu, ə iləi-ni me por ti lə su. [⁴⁶] ⁴⁷ Kin ə kəmi kare rai adi osi me majal ti ə, ɔr-e ile kɔ. Tado, e soti kadi ur kɔɓe ti lə Luwə ki kəmi ki kare, itə kadi ingəm kəmi joo pu, ə iləi-ni me por ti lə su. ⁴⁸ Loki kode je ki me ti oyi al, taa por ki sɛm ti ka oy al ratata tɔ. ⁴⁹ Təki rɔjɛti, dəw ki ra ka por kɔ je a ra-e adi ay njay, təkɪ kati a ra-n nɛ kuso adi nəl be. ⁵⁰ Kati e nɛ ki maji, nə loki nələ goto ə, ri ə a rai kadi a təl nəl gogɪ ə? Nɛ ki kadi dəw a ra-n goto. Ningə maji kadi itɔji hal ki maji ki rɔ-naa ti, ə isi ki naa ki lapɪya dansi ti.»

10

Ta ki dɔ gangi-naa ti lə dāne ki dingəm
(Mt 19.1-9; Lk 16.18)

¹ Jəju i loe ti nɔɔ, aw dɔnangɪ Jude ti, gidɪ ba Jurde ti. Kosi dije kawɪ-naa gəi gide wuki ɓəy. Ki go jibəl ra-e ti lə Jəju, ilə ngirə ndo-de nɛ. ² *Parisɪ je ɔti rəi rɔ Jəju ti, ningə kadi tə iyəi kulə uwəi-e-n me ta ti, daji-e əi nə: «NDu-kun adi ta rəbi kadi dingəm tuwə-n nene ə se adi ta rəbi al ə?» ³ Jəju daji-de ə nə: «NDu-kun ri ə *Mojɪ adi sai dɔ ti ə?» ⁴ Əi təlɪ əli-e əi nə: «Mojɪ adi ta rəbi kadi dingəm tuwə nene, nə ke ə, kadi ade makitibi gangi-naa jie ti*.» ⁵ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «E ki mbata me ngə ləsi ə Mojɪ ndangi-n ndu-kun kin adi səsi. ⁶ Nə lo kilə ngirə kində nɛ je ti, Luwə ra dingəm əi ki dāne. ⁷ E be ə, dingəm a iyə kone je ki bawne je, ə a tiyəi-naa ki nene, ⁸ kadi təlɪ darɔ ki kare. Lo kin ti, a əi joo al ngata, nə a əi darɔ ki kare ba.* ⁹ Ningə nɛ ki Luwə dɔɔ naa ti, maji kadi dəw gangi naa ti al.» ¹⁰ Loki təlɪ rəi ɓe, njé ndo je lie daji-e ta dɔ ti ɓəy. ¹¹ Ə Jəju əl-de ə nə: «Re dəw tuwə nene, ə taa dāne ki rangɪ ə, dəwe kin təl nje kuwə marim, tado nee ki kəte isi nɔɔ ɓəy. ¹² A re e dāne ə mbati ngawne ə taa dingəm ki rangɪ ka, e nje kuwə marim tɔ.»

Jəju njangi dɔ ngan je ki du
(Mt 19.13-15; Lk 18.15-17)

¹³ Dije rəi ki ngan je ki du rɔ Jəju ti kadi njangi dɔde, nə njé ndo je kɔli sɔde. ¹⁴ Loki Jəju oo kilə ra njé ndo je ləne ningə, nəl-e al adi əl-de ə nə: «iyəi ngan je ki du adi rəi rɔm ti, oti kadi ɔgi-de ta rəbi, tado kɔɓe lə Luwə e yə dije ki toi tə ngan je ki du be. ¹⁵ Təkɪ rɔjɛti, adi m-əl səsi, dəw ki ndigi kadi Luwə ɔ ɓe dɔe ti tə ngon ki du be al, a ur kɔɓe ti lə Luwə al ratata.» ¹⁶ Go ti, Jəju uwə ngan je ki du ka kin ki rɔne ti, ində jine dɔde ti, njangi dɔde.

Ta lə Jəju əi ki dəw ki nje nɛ kingə
(Mt 19.16-30; Lk 18.18-30)

¹⁷ Loki Jəju ɔti osi dɔ rəbi ti ningə, dingəm madi kare ay re osi nangɪ njae ti, ningə dajɛ ə nə: «Nje ndo ki maji, e ri ə m-a m-ra ə m-a m-ingə-n kaji ki a to biti ki nɔ ti ə?» ¹⁸ Jəju əl-e ə nə: «MBa ri ə iɓar-m dəw ki maji ə? Dəw kare ki maji goto, nə Luwə ki karne ba par ə e dəw ki maji. ¹⁹ I igar ndu-kun je lə Luwə ki ə

* **9:44** Bar ta ki joo kin, dije madi əli təkɪ goto me makitibi je ti ki njé ndange ki kəte ndangi. * **10:4** Dətəranom 24.1 * **10:8** Kilə ngirə nɛ je 1.27; 2.24

nā: «A təl dəw al, a uwə marim al, a ɓogi al, a ma naji ki ngom dō madi ti al, a ra ne ki majal ki dəw madi al, ɔsi gon bawi əi ki koi kin maji.»²⁰ Dingəm ka kin əl-e ə nā: «Nje ndo, ne je kin pəti m-təl rəm go ti dəkagilo kilə ngirə basam ti nu.»²¹ Jəju gō dingəm ka kin ki rənəl, ningə əl-e ə nā: «Ne kare be ə nayi kadi ira. Aw, igati ki ne maji je ləi pəti, adi lae njé ndoo je, ɓa a aw ki ne kingə ngay me dərə ti, ə ire un gom.»²² Nə loki dingəm ka kin oo ta je kin ningə, kame il kiriri, ə ɔti aw ki rənəl al, tado e dəw ki aw ki ne kingə ngay.

²³ Jəju gō njé ndo je ləne ki gəi gide, ningə əl-de ə nā: «A e ne ki nga ngay rō njé ne kingə je ti kadi uri me ɓeko ti lə Luwə!»²⁴ Ta lə Jəju kin ndo-je-de, nə Jəju a dō ti kərəɓə ɓa ə nā: «NGanm je, e ne ki nga ngay kadi dəw ur me ɓeko ti lə Luwə.»²⁵ E ne ki nga ngay kadi jambal ki oi-e kin ur bole kon ku ne ti, nə a nga ngay itə e kin ɓəy kadi nje ne kingə ur me ɓeko ti lə Luwə.»²⁶ Ta kin əti-de ɓəl dō made ti ɓəy, adi daji-naa dande ti əi nā: «NGa kin ə e be ningə, nā ə asi kadi ingə kaji ə?»²⁷ Jəju ində manjide ɓa, ningə əl-de ə nā: «Ki rō dije ti ɓa, dəw ki asi goto, nə ki rō Luwə ti ɓa, ne ki dum-e goto, tado asi ra ne je pəti.»²⁸ Ə Piyər ilə rone əl-e ə nā: «NGa o je ki, j-iyə ne je ləje pəti kə, mba kadi j-un-n goi kin.»²⁹ Jəju ile ti ə nā: «Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, re dəw madi, iyə kəy ləne, ki ngakone je, ki konane je, ki kone, ki bawne, ki ngane je ə se dɔnangi ləne ki mbata ləm, ə se ki mbata Poy Ta ki Maji ningə,³⁰ dəwe kin a ingə kəy je, ki ngakone je, ki konane je, ki kone je, ki ngane je, ki dɔnangi, nja ɓu dō ti. A ingə ne je kin, naa ti ki kō dəkagilo ti ki ɓone, taa dəkagilo ti ki a re, a ingə kaji ki a to biiti ki nō ti tō.³¹ NGa ningə, dije ngay ki kate, a təli njé ki gogi, ə njé ki gogi, a təli njé ki kate tō.»

Jəju əl ta dō koyne ti ki kine lo koy ti ɓəy
(Mt 20.17-19; Lk 18.31-34)

³² Jəju əi ki njé ndo je ləne əi dō rəbi ti, isi awi ki Jorijaləm. Jəju njiyə nōde ti nōde ti. Lo kin ti, ɓəl ra njé ndo je lie ngay, taa njé njiyə gode ti ka ɓəl rade tō. Jəju təl ɓar njé ndo je ki dōgi gide e joo rone ti, ningə ilə ngirə kadi əl-de ne je ki a ra-e Jorijaləm ti ə nā: ³³ «Oi, j-isi j-awi ki Jorijaləm, ningə a iləi-mi *mi NGon dəw ji njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je ti. A gangi ta koy dōm ti, ningə go ti, a iləi-mi ji dije ti ki əi *Jipi je al.³⁴ A kogi dōm ti, a tibi man tade dōm ti je, a tindəi-mi ki ndəy kabilay je, taa a təli-mi tō. Nə ndo ki kō mītə lə ndo koym ɓa, m-a m-tɛɛ lo koy ti.»

Ne daji lə Jaki əi ki Ja
(Mt 20.20-28)

³⁵ Go ta je ti kin ningə, Jaki əi ki Ja ki əi ngan lə Jəbəde, rəi rō Jəju ti ɓasi, əli-e əi nā: «Nje ndo, ji ndigi kadi ira ne ki j-aw tə daji kam adi-je.»³⁶ Jəju daji-de ə nā: «Ri ə igəi kadi m-ra madi səsi ə?»³⁷ Ningə, təli əli-e əi nā: «Re indigi dō ti səje ə, adi dəw kare isi dō ji koi ti, ə e ki nungi isi dō ji gəli ti tō, loki a isi dō kɔɓe ti ə dije a iləi toji dōi ti kin.»³⁸ Jəju əl-de ə nā: «Iğəri me ne daji ləsi kin al. A asi kadi ingəi kō ki m-aw tə m-ingə kam kare mindi wa? Taa, batəm ki to kō ngay ki m-aw tə m-ingə kam a ingəi kare tō wa?»³⁹ ɓa əli əi nā: «Oyo, j-a j-asi kare.» Ə Jəju əl-de ə nā: «Təki rɔjeti, a asi kadi ingəi kō ki m-aw tə m-ingə kam kare, taa batəm ki to kō ngay ki m-aw tə m-ingə kam a ingəi kare tō.⁴⁰ Nə ta ki oji dō kisi dō ji kom ti ə se dō ji gəlm ti; e ta ləm kadi mi ə m-adi səsi al. Lo je kin to ki mba dije ki rai goe kate nu ki mbata ləde.»⁴¹ Loki ndəgi njé ndo je ki dōgi ooi ta je kin ɓa, rōde ilə ngirə nal-de al ki Jaki əi ki Ja.⁴² Be ə, Jəju ɓar-de pəti ki rone ti, əl-de ə nā: «Iğəri kadi njé je ki indəi-de tə njé kɔɓe dō gin dije ti ki dangi dangi ki dɔnangi ti ne, isi tə jōgi dō dije ti, adi-de kō, taa dije ki njé tɔɓa, oɪ ɓe

* 10:19 Tɛɛ ki taga 20.12-16; Dətərənəm 5.16-20

dɔde ti ɔy tɔ. ⁴³ Nə a e be dansi ti al. Re dɔw madi dansi ti, ndigi kadi n-e ki bo ningə, kadi təl nje ra kilə ləsi pəti. ⁴⁴ Taa re dɔw madi ndigi kadi n-e dɔw ki dɔ kəte dansi ti ningə, kadi təl ɔə kilə ləsi pəti tɔ. ⁴⁵ Tado mi *NGon dɔw m-re mba kadi dije rai kilə adi-mi al, nə kadi mi ə m-ra kilə m-adi-de nim, taa m-adi rom kadi m-taa-n kosi dije ngay m-ilə-de taa nim tɔ.»

Jəju tee kəm Bartime ki nje kəm tɔ
(Mt 20.29-34; Lk 18.35-43)

⁴⁶ Jəju əi ki njé ndo je ləne rai teei Jəriko ti. Loki isi teei me ɔe bo ti ki taga ki kosi dije ngay gode ti, nje kəm tɔ kare ki tɔe nə Bartime, e ngon lə Time, isi ngangɔ rəbi ti nɔɔ, isi kəy nɛ. ⁴⁷ Loki oo kadi e Jəju ki Najarəti ti ə isi ində də ningə, un ndune ki taa nɔ ə nə: «Jəju ki *NGon ka Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm!»* ⁴⁸ Dije ngay kəngi-e kəngi kadi uti tane, nə nje kəm tɔ un ndune ki taa dɔ made ti wa ɔy ə nə: «NGon ka *Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm!» ⁴⁹ Lo kin ti, Jəju a lo ka ti, ə nə: «ɪbari-e adi-mi.» Ningə ɔari nje kəm tɔ ka kin, ə əli-e əi nə: «Uwə roi ba, j taa, nə isi ɔari.» ⁵⁰ Loki oo dɔ ta je kin ningə, bi kibi ləne, ilə kɔ, ə j taa rati aw rɔ Jəju ti. ⁵¹ Jəju dajə ə nə: «E ri ə, ige kadi m-ra madi ə?» Ə nje kəm tɔ əl-e ə nə: «Nje ndo, m-ge kadi kəm oo lo!» ⁵² Ə Jəju əl-e ə nə: «Aw! tado kadi-me ləi aji.» Par ə, ta naa ti nɔɔ, kəme oo lo, adi un go Jəju dɔ rəbi njiye ti.

11

Jəju ur Jorijaləm ti ki kosi-gon
(Mt 21.1-11; Lk 19.28-40; Jq 12.12-19)

¹ Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne indəi dɔ ɔe ki Jorijaləm ɔasi, gidi ngan ɔe je ti ki Bətipaje ki Bətani, ki kaw kadi mbal kagi bini je ti, ilə njé ndo je ləne joo. ² Jəju əl-de ə nə: «Awi me ngon ɔe ti ki a nɔsi ti kam. Lo kur ə wa ki a uri ki me ɔe ti par ə, a ingəi ngon koro ki dɔɔi-e adi a. E ngon koro ki dɔw al gide ti al ɔy. Ituti-e, irəi sie adi-mi. ³ A re dɔw madi daji səsi ə nə: “MBA ri ə a rai nɛ be,” wa ə, əli-e əi nə: “Bəɔe ə ge-e, ə a təl ilə sie ɔasine ba.”» ⁴ *NJé ndo je awi ningə yə ingəi ngon koro ki dɔw dɔe taga ta kəy ti, kadi rəbi ti. Adi tuti-e. ⁵ Dije madi ki ooi-de lo tuti koro ti daji-de əi nə: «E ri ə a irai-e be ə? Ituti ngon koro kin mba ri ə?» ⁶ Ningə njé ndo je iləi-de ti təkɔ Jəju əl-n-de, ɔa iyəi-de adi awi. ⁷ Loki rai ki ngon koro ka kin ningə, labi kibi je ləde gide ti, ɔa Jəju al isi dɔ ti. ⁸ Dije ngay labi kibi je ləde go rəbi ti. Nje ki madi je, e mbi kam je ki wale ə tati tiləi ti. ⁹ NJé njiyə nɔ Jəju ti ki njé njiyə goe ti uni ndude ki taa əli əi nə: «Tɔji e ki dɔ Luwə ti! Ningə kadi Luwə njangi dɔ dɔw ki re ki tɔ Bəɔe. ¹⁰ Kadi Luwə njangi dɔ kɔɔe ki a re, adi e kɔɔe lə kaje *Dabidi. * Tɔji e ki dɔ Luwə ti, me dərə ti taa.»

¹¹ Jəju ur Jorijaləm ti, aw me kəy ti lə Luwə. Loki ində kəmne oo nɛ je pəti ki gə gide ningə, əi ki njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo teei awi Bətani ti, tado lo səl ngata.

Jəju man kagi mbay-kote
(Mt 21.18-19)

¹² Loki lo ti go ti, Jəju əi ki njé ndo je teei Bətani ti ki taga, ningə ɔo ra-e. ¹³ Jəju oo kagi mbay-kote ki mbie tɔ dɔ ti, a say nu, ningə ɔti aw gin ti kadi n-oo se n-a n-ingə kande dɔ ti kadi n-uso wa? Nə loki re ɔasi rɔ kagi ti ningə, oo mbie je

* **10:47** NGar Dabidi ra ɔal asi dibi kare ɔy taa oji Jəju, adi ɔa Jəju kə nə “NGon ka Dabidi”, me ə nə dɔw ki gin koji ti lə Dabidi. * **11:10** Kaje Dabidi, kɔr me ə nə Dabidi ki je dije ki gin koji ti lie. MBata Dabidi ra ɔal asi dibi kare ɔy taa oji Jəju Kirisi.

par, 6i oo kande al, tado e nay kandi mbay-kote al 6ay. ¹⁴ Be ə Jəju əl mbay-kote ə nə: «Kadi dəw uso kandi gogi al biti ki nq ti.» *NJé ndo je lie ooi ndu ta ki əl.

Jəju tuwə njé ra gati je me kəy ti lə Luwə
(Mt 21.10-17; Lk 19.45-48; Jq 2.13-16)

¹⁵ Loki rai teɛi Jorijaləm, Jəju aw ur nati kəy ti lə Luwə, ningə ilə rone tuwə njé labi ne je ki njé ndogi ne je nati kəy ti lə Luwə kə. Jəju sur tabilə je lə njé mbəl la je tilə, naa ti ki ne kisi lə njé gati də dum je. ¹⁶ İyə dəw madi adi un ne də-n me kəy ti lə Luwə al. ¹⁷ Ningə ndo-de ne ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Kəy ləm a ibari-e kəy kəl ta ki Luwə ki to ki mbata lə gin dije pəti, nə səi, itəli-e lo 6oyə rə ti lə njé bogi je yo.”»* ¹⁸ Loki ki njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé ndo ndu-kun je ooi ta je kin ningə, sangi rəbi kadi n-təli Jəju, nə 6əli tado kosi je ndigi ne ndo lie ngay. ¹⁹ Loki lo səl ningə, Jəju əi ki njé ndo je teɛi me be bo ti kə.

Kadi-me ki kəl ta ki Luwə

²⁰ Loki lo ti ki sj, Jəju əi ki njé ndo je isi indəi də ningə, njé ndo je ooi kagi mbay-kote ki tuti dəe ti ratata ki ngire ti. ²¹ Loe ti noq, me Piyər ole də ne ti ki ndə ki ra ne, adi əl Jəju ə nə: «Nje ndo ki bo, o kagi ki ndə ki iman-e ka tuti am.» ²² Ningə Jəju təl əl njé ndo je ləne ə nə: «Maji kadi adi mesi Luwə. ²³ Təki rojeti, adi m-əl səsi, re dəw madi əl mbal kam ə nə: “Əti lo kin ti rangi, aw osi me ba ti”, ki kadi-me, ki kanji 6adi, ə gər təkə ta ki n-əl kin a ra ne 6a, Luwə a ra ade. ²⁴ E be ə, m-əl səsi madi igəri təkə, ne je pəti ki idəji Luwə me kəl sie ta ti, maji kadi indəi dəsi ti təkə ingəi ki bəlme, ningə Luwə a ra adi səsi. ²⁵ Loki j taa kadi əli ta ki Luwə, re ta to dansi ti ki dəw madi ə, maji kadi iyəi goe kə adi-e, kadi Bawsi ki isi dərə ti, iyə-n go majal je ləsi kə adi səsi to. [²⁶ MBata, re iyəi go majal je lə dije ki rangi kə al ningə, Bawsi ki isi me dərə ti, a iyə go majal je ləsi kə al to.]†

Ta ki dəji də togi ti lə Jəju
(Mt 21.23-27; Lk 20.1-8)

²⁷ Jəju əi ki njé ndo je ləne təli rai Jorijaləm ti 6ay. Loki Jəju isi njiyə nati kəy ti lə Luwə, njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatogi je, ²⁸ rai dəji-e əi nə: «E ki togi ki j ra ə isi ra-n ne je kin be ə? Ə nə to ə adi ndune kadi ira-n-de wa əl-je adi j-o?» ²⁹ Jəju təl əl-de ə nə: «M-a m-dəji səsi ta kare be par. Re iləi-mi ti ningə, m-a m-əl səsi dəw ki adi-m ndune kadi m-ra-n ne je kin to. ³⁰ Nə ə ilə Jə kadi ra dije batəm ə? E Luwə ə se e dije wa əli-mi adi m-o.» ³¹ Nə təli a əli-naa ta dande ti əi nə: «Re j-əl-e j-ə nə: “E Luwə ə ile” ə, a dəji-je ə nə se ra ban ə j-ade meje al wa? ³² Ə j-a j-əl j-ə nə: E dije ə iləi Jə al to...» Təki rojeti, 6əli kosi je, tado dije pəti gəri dode ti kadi Jə a nje kəl ta ki ta Luwə ti ki rojeti. ³³ Be ə təli əli Jəju əi nə: «Ji gər al.» Ə Jəju təl ilə-de ti ə nə: «Re igəri al ə, mi ka m-a m-əl səsi togi ki m-isi m-ra-n ne je kin al to.»

12

Kuji ta də njé ra kilə me ndər nju ti, ki njé me majal
(Mt 21.33-46; Lk 20.9-19)

¹ Go ti Jəju lə rone əl-de ta ki kuji ta ə nə: «Dingəm kare ndər nju, ningə ində singə gugi gide wuki. Ur 6e kadi tə mborəi man nju ti, ningə ur ne tə ta kagi be, kadi dije isi də ti ngəmi ndər ka kin. ʔa go ti, dsoi ta naa ti ki dije ki njé ra kilə nju, kadi tə rai kilə adi-e, ə kagi loe ti 6a, a kayj-naa nee, ningə e wa ofi aw mba. ² Loki kagi lo kijə kandi nju asi ningə, ilə 6əə ləne kare kadi aw taa kandi

* 11:17 Ejay 56.7; Jərəmi 7.11 † 11:26 Bar ta kin dije madi əli təkə goto me makitibi je ti ki njé ndange ki Kate ndangi.

ne ndor ka kin, ki yane ji njé ra kile ti adi-ne. ³ Nə loki bəə aw ningə, njé ra kilə je uwəi-e, tindəi-e ngay, ə tuwəi-e adi təl ki jine kare aw. ⁴ Nje ndor təl ilə bəə ki rangi bəy. E ka, tindəi dəe mbuki mbuki je, taji-e je ta. ⁵ Be ka, dingəm ka kin təl ilə bəə ki rangi bəy. Bəə kin uwəi-e tōli-e, taa njé ki goe ti ka, tindəi-de je, tōli-de je wa bəy tō. ⁶ Lo kin ti, ngonne ki dingəm ki ndige ngay, par ə nay ki karne sie. Ə un-e ile tə dōbəy dəw rəde ti, tadə əl ə nə: “A bəli gidi ngonm.” ⁷ Nə njé ra kilə nju ka kin əli-naa dande ti əi nə: “Darə ə wa kam ə a e nje ne nduwə, ə adi ji tōli-e, ningə ndor nju kin a e ne ləje.” ⁸ E be ə, uwəi ngon ka kin tōli-e, iləi nine gidi ndor ti taga. ⁹ Ə se dingəm nje ndor kin a ra ban wa? A re kadi təl njé ra kilə je kin kə, ə sangi njé ki rangi ində-de ta ndor ti. ¹⁰ Itidəi ta kin me makitibi ti lə Luwə oi al a?

“MBal ki njé ra kəy je mbati-e,
E ə təl mbal ki e təgi kəy.

¹¹ E kin e kilə ra Bəbe.

E ne kəji ki əti bəl ə to ta kəmje ti kin.”*[☆]

¹² Lo kin ti, ki bo je ki də *Jipi je ti, sangi rəbi kadi n-uwəi Jəju, tadə gəri maji kadi kuji ta ki Jəju əl kin səbi dəde, nə bəli kosi je, adi iyəi-e, ə əti awi lo ləde.

Ta də kigə la-mbə Səjar ti ki e ngar ki bo
(Mt 22.15-22; Lk 20.20-26)

¹³ Ki bo ki də *Jipi je ti iləi *Parisi je madi ki dije madi ki me bəti ti lə *Erodi ti rə Jəju ti mba kadi tə n-iyəi kulə n-uwəi-e-n ki ta ki tae ti. ¹⁴ Rəi əli-e əi nə: «Nje ndo, ji gər kadi j nje kəl ta ki rəjeti, taa i bəl kəm dəw al nim. I o ne ra ki gidi ti taga ne kam al, taa j nje ndo dije rəbi lə Luwə ki goe ki rəjeti. Ə əl-je adi j-o: e loe ti ə se e loe ti əl kadi dəw igə la-mbə nje kəbe ki bo Səjar ə? Kadi tə j-igə la-mbə ə se j-igə al ə?» ¹⁵ Nə Jəju gər kadi kəm dije lade adi əl-de ə nə: «MBa ri ə iyəi kulə kadi uwəi-mi ə? İrai ki silə kare adi-mi m-o.» ¹⁶ Ə rəi ki silə kare adi-e, ningə dəji-de ə nə: «Də nə ə indəi, ə tə nə tə ə ndangi silə ti kin ə?» Ə iləi-e ti əi nə: «E nje kəbe ki bo Səjar.» ¹⁷ Jəju təl əl-de ə nə: «Nə lə Səjar ə adi Səjar, ne lə Luwə ə adi Luwə tə.» Lo kin ti, ta lə Jəju dum dəde ngay.

Ta də kə njé koy je lo koy ti
(Mt 22.23-33; Lk 20.27-38)

¹⁸ *Sadusi je ki əi dije ki ooi kadi njé koy je a jii taa lo koy ti al, rəi rə Jəju ti dəji-e əi nə: ¹⁹ «Nje ndo dije, *Moji ndangi ndu kin me makitibi ti adi-je ə nə: “Re dəw madi, ngokəe taa dəne, ə ngokəe ka kin oji ngon ki dəne ka kin al bəy ə oy ningə, kadi taa dəne nduwə kin, oji-n ngan je kadi tēēi to nje goto ti.”*[☆] ²⁰ Ki oji də ta kin, ngakonaa je əi siri. Ki dəsəy taa dəne, ə oji-n ngon ki kadi tə ər toe al bəy par ə əti oy. ²¹ Ki kə joo re taa dəne nduwə ka kin, ningə oji sie ngon bə ər to nje goto ka kin al bəy ə re oy ka bəy. Ki kə mītə re ə kae ti ə wa ka kin bəy. ²² Adi ngakonaa je ki siri kin, taai dəne ki kare kin pəti tigə, ka dəw kare ki dande ti ki oji sie ngon bəy taa kadi oy goto. Gode ti pəti, darə dəne wa re oy to. ²³ Ə se ndə ki njé koy je a jii taa lo koy ti, ə əi je a jii lo koy ti ə, nə dande ti ə dəne kin a e nee ə? Tadə əi siri pəti taai-e nede ti.» ²⁴ Jəju əl-de ə nə: «Səi dije ki indəmi rəbi, ningə kadi igəri təkə indəmi rəbi tadə igəri makitibi lə Luwə al nim, taa igəri tēgi lə Luwə al nim tə. ²⁵ Təkə rəjeti, ndə dije a jii taa lo koy ti, dingəm je ki dəne je a taai-naa al ngata. Pəti a toi tə *Malayka je be me dərə ti. ²⁶ Ta ki oji də kə ki njé koy je a jii taa lo koy ti, itidəi ta ki oji də por ki o me ngə ti, ə e ki kəl tae me makitibi ti lə Moji kin al a? Luwə əl Moji ta lo kin ti ə nə: “Mi Luwə

lā *Abirakam, mi Luwə lə *Isaki, ki Luwə lə *Jakobi.”²⁷ Luwə e Luwə lə dije ki njé kisi kəm ba, bi e Luwə lə njé koy je al. Indəmi rəbi ndəm ki də gangi.»

*NDu-kun ki itə ndu-kun je
(Mt 22.34-40; Lk 10.25-28)*

²⁸ Nje ndo ndu-kun kare ki oo ndude lo naji-naa ta ti, lo ki oo adi Jəju ilə ta *Sadusi je ti maji ngay, ətə aw rə Jəju ti dəje ə nə: «Dan ndu-kun je ti pəti kin, e ki ra ə e ki dəsəy dan ti ə?»²⁹ Jəju əl-e ə nə: «NDu-kun ki dəsəy ki itə ndu-kun je pəti ə to kin: “O *Isirayəl! Babe Luwə ləje e Babe ki e karne ba. ³⁰ A indigi Babe Luwə ləi ki ngamei ba pəti, ki ndili ba pəti, ki mər ta ləi ba pəti, taa ki təgi ba pəti tə.”³¹ Ningə ndu-kun ki kə joo ə to kin: “A indigi dəw madi tə darəi j wa be tə.” *NDu-kun ki rangi ki itə ndu-kun je ki joo kin goto.»³² Njé ndo ndu-kun je lə Luwə əl Jəju ə nə: «Maji ngay Nje ndo! ta ki əl e ta ki rəjeti: Babe Luwə ləje e karne ba par ə e Luwə, Luwə ki rangi goto. ³³ Ningə, kadi dəw ndige ki ngamene ba pəti, ki ne gər ki dəne ba pəti, ki təgine ba pəti, taa kadi dəw ndigi dəw madine tə darəne wa be tə. E kin e soti ngay itə də je ki kijə məside kadi-kare ti, kilə por də ti tə kadi-kare, ki kijə məsi kadi-kare je ki dangi dangi ki kadi Luwə.»³⁴ Loki Jəju oo kadi nje ndo ndu-kun kin ilə ta ti ki kəm-kədi, ningə əl-e ə nə: «I say al ki kəbe lə Luwə.» Go ta je ti kin, dəw ka sangi kadi n-dəji ta Jəju al ngata.

*Kirisī ki Dabidi
(Mt 22.41-46; Lk 20.41-44)*

³⁵ Loki Jəju isi ndo dije ne gin kəy ti lə Luwə, dəji-de ta ə nə: «Ra ban be ə njé ndo ndu-kun je əli par əi nə Kirisī ki e *Dəw ki Luwə mbəte e ngon ka *Dabidi ə?»³⁶ Dabidi ə wa ki dəne, loki NDil Luwə ra kilə mee ti, əl ə nə:

“Babe Luwə əl Babe ləm ə nə:

«Ire isi də ji kəm ti ne,

Biti kadi m-ilə njé bə je ləi gin təgi ti.»³⁷

³⁷ «Dabidi ə wa ki dəne bə-e Bane, nga ki go rəbi ki ban taa Kirisī e-n ngon ka Dabidi *ə?» Kosi dije ngay ooi ta lə Jəju ki rənəl.

*Jəju gangi ta də njé ndo ndu-kun je ti lə Luwə
(Mt 23.1-12; Lk 20.45-47)*

³⁸ Me ne ndo ti lə Jəju ki isi ndo kosi je, əl-de ə nə: «Indəi kəm-kədi də rəsi ti ki rə njé ndo ndu-kun je ti. Əi dije ki gei njiyə ki kibi ngal, taa gei kadi dije rai-de lapiya ki buki-naa ti lo kingə-naa je ti lə kosi je tə. ³⁹ Gin kəy kaw-naa je ti, ə se lo ne kuso ti, a gei lo kisi dije ki bo, kəte nə dije ti. ⁴⁰ Taai ne maji je lə nje ngaw koy je pəti pəti jide ti, ningə adi kəm dije ki kəl ta ki Luwə ki gine gangi al, kadi dije ooi-de təkə n-əi dije ki maji. Go kilə ra je ti ki be kin, Luwə a gangi-n ta ki ngə ngay dəde ti itə ndəgi dije.»

*Kadi kare lə nje ngaw koy ki nje ndoo
(Lk 21.1-4)*

⁴¹ Jəju isi səbi nə lo kilə kadi-kare, isi isi oo kilə ki dije isi ləi kadi-kare. Njé ne kingə je ngay adi la ngay ngay. ⁴² Ningə nje ngaw koy ki nje ndoo kare re ki ngan silə joo, tə ne ki tēe ne əl ilə tə. ⁴³ Adi Jəju bə njé ndo je ləne əl-de ə nə: «M-əl səsi təkə rəjeti, nje ngaw koy ki nje ndoo kam ilə kadi-kare itə ndəgi dije pəti. ⁴⁴ Tadə ndəgi dije adi burim la je ləde, nə nje ngaw koy kin adi ne kingə ki me kəy ti ləne ba pu. E bay ne ki nay jie ti kadi ra-n ki rəne ə un adi kin.»

²⁷ 12:26 Tēe ki taga 3.2, 6   ²⁸ 12:30 Dətərənəm 6.4-5   ²⁹ 12:31 Ləbətiki 19.18   ³⁰ 12:36 Pa je 110.1

* 12:37 NGon ka Dabidi, kər me ə nə dəw ki gin koji ti lə Dabidi (10.47; 11.10).

13

Jəju əl ta lə kəy kaw-naa ki a tuji
(Mt 24.1-3; Lk 21.5-7)

¹ Lōki Jəju isi tēē me kəy ti lə Luwə isi aw ningə, nje ndo lie kare əl-e ə nə: «Nje ndo dije, oo mbal je ki rai kəy, ki kəy je ki boy boy ki əti bəl ki dum kam!»

² Jəju təl əl-e ə nə: «O kəy je ki boy boy kam maji, mbal kare ki a nay kadi isi də made ti goto; a budi-de nangi mur mur.»

Nə je ki a rai nə kəte nō dəbəy ndə ti
(Mt 24.3-13; Lk 21.7-9)

³ Go ti, lōki Jəju aw isi də mbal kagi bini je ti, səbi də kəy lə Luwə. Piyər nim, Jaki nim, Jə nim, Andire nim, dəji-e ta lōki əi sie ki karde əi nə: ⁴ «Əl-je adi j-o, dəkagilo ki ra ti ə nē je kin a rai nə ə? Ə nē kəji ki ban ə a toji kadi ji gər təkəi nē je kin pəti a indəi nangide ə?»

⁵ Lo kin ti Jəju lə rəne əl-de ə nə: «İndəi kəm-kədi də rəsi ti, adi dəw ədi səsi al. ⁶ Dije ngay a rai ki təm, a əli əi nə: “Mi ə mi Kirisi”, ningə a buki dije ngay wale to. ⁷ Lōki a oi kə rə je ki e səsi bəsi, ki poy rə je ki e say, adi bəl ra səsi al. Re e ri ri ka nē je kin a rəi, nə e dəbəy ndə al bəy. ⁸ Gin bə madi a aw rə də gin bə madine, kəbə madi a aw rə də kəbə madine ti; dənangi a yəki je, bə a o je ki lo je ki dangi dangi, nə nē je kin a toi tə lo kilə ngirə to ndoo ki a ra dəne kin bə bəy. ⁹ Ningə ki əji dəsi səi je wa, maji kadi isi də njasi ti maji, tadə dije a awi səsi lo gangi ta je ti, a tindəi səsi gin kəy kaw-naa je ti. A awi səsi kadi ai nō njə kəbe je ti, ki nō ngar je ti ki boy ki mbata ləm. Lo kin ti a e ta rəbi ki kadi a ingəi naji ki ma ki dəm ti rəsi ti. ¹⁰ NGata ningə, nē ki dəsəy, səbi kadi Poy Ta ki Maji osi mbi dije ti ki dənangi ti ne pəti. ¹¹ Lōki a uwəi səsi kadi a awi səsi lo gangi ta ti, onosi kadi mesi bəl, kə nə se ta ri ə a əli nō njə gangi ta je ti wa? Ta wa ki Luwə a ində tasi ti loe ti nōq kin ə əli-de par. Tadə e səi je wa ə a əli ta al, nə e NDil Luwə ə a ində tasi ti kadi əli. ¹² NGakonaa je a uni də-naa awii lo təl-naa ti, baw ngon a aw ki ngon kadi təl-e kə, ningə ngan je, mede a majal ki njə kəji-de je, ə a uni dəde awi kadi təl-de tə. ¹³ Dije pəti mede a majal səsi ki mbata ləm, nə dəw ki uwə təgine ba bitə dəbəy ti a ingə kaji.

Ko ki bo ngay ki a re
(Mt 24.15-25; Lk 21.20-24)

¹⁴ «Ningə lōki a oi dəw ki nje ra nē ki kəbi, ki nje tuji lo, ki a uwə lo kisi lo ti ki e lo ki səbi kadi e ti al*». Maji kadi dəw ki nje tidə nē je kin gər gine maji. Ningə njə ki isi Jude ti a ayi-naa ki də mbal je ti. ¹⁵ Dəw ki isi də kəy ti a ur nangi bə a aw me kəy ti kadi təl un nē madi tēē-n al. ¹⁶ Dəw ki a e me ndər ti, a asi kadi təl re bə un kibi rəne al. ¹⁷ NDəe ti nōq kin, kəm-to-ndoo ki gəe goto a e lə dəne je ki njə səm, ki njə kadi mba ngan je. ¹⁸ Əli ta ki Luwə kadi nē kin ra nē bəra al. ¹⁹ Ki rəjeti, a e dəkagilo kə ki dəw oo ndə kare al bəy. Lo kilə ngirə dərə ki dənangi ti, ki Luwə ində-n nē je nu, bitə bəne, dəw oo ko kə kin nja kare al, taa dəw a o o ko kə kin gogi al tə. ²⁰ Re Bəbe uwə ta ndə je kin gangi al, dəw kare ki a isi ki dəne taa goto. Nə ki mbata lə dije ki e wa mbəti-de, tə dije ləne kin ə, uwə-n ta ndə je kin gangi. ²¹ NGA ningə, re dəw əl səsi ə nə: “Kirisi, ki e *Dəw ki Luwə mbəte ə aw yo am, e ə aw ne am” ə, adi-e mesi al. ²² MBata kirisi je kin ngom, ki njə kəl kə nə n-əi njə kəl ta je ki ta Luwə ti, a rai nōq tə rai nē kəji ki nē je ki əti bəl bəl ki dum kəl tae. A rai kadi tə re to ban ə njə wə ki Luwə mbəti-de

* **13:14** Lo ki səbi kadi e ti al: E kəy lə Luwə. ✨ **13:14** Daniyə 9.27; 11.31; 12.11 † **13:15** Dənangi Palasitin ti, dije rai kəy adi doe ki taa lay, ningə dəe ki taa ki lay ka kin ə e lo kisi kər kəg. Mt 24.17.

kin ka n-ɓuki-de wale. ²³ E be ə, kadi, səi isi dɔ njasi ti, m-əl səsi ne je kin pəti kadi igəri.

NDɔ re NGon dɔw

(Mt 24.29-31; Lk 21.25-28)

²⁴ «Ningə, dɔkagiloe ti ka kin, go kɔ je ti kin ɓa, kadi a tɛɛ kəmnə al, nay a nda al, ²⁵ mee je a ɟi ki dɔrɔ ti tosi ki nangi, ningə tɔgi je ki me dɔrɔ ti a yəki. ²⁶ Lo kin ti ə yə a oi-mi *NGon dɔw m-a m-re me kil ndi ti. M-a m-re ki tɔgi, me kunji ti ki əti ɓəl. ²⁷ M-a m-ilə malayka je ləm kadi tɔ dɔ kum dɔnangi ti ki sɔ, a kawɪ njé ki mbəti-de ki naa ti. A kawɪ-de ɟi ngangɪ dɔnangi ti ki kare tɛɛi e ki nungɪ ti.

Nɛ ndo ki əji dɔ kagi mbay-kote

(Mt 24.32-36; Lk 21.29-33)

²⁸ «Maji kadi igəri ne ndo ki dɔ kagi mbay-kote ti kin maji. Loki bajje je indai rungiru, ə mbie iti kin ningə, igəri kadi nay ɓa e ɓasi ngata. ²⁹ Be tɔ ə, loki oi ne je kin rai ne ningə, maji kadi igəri təkɪ mi *NGon dɔw mi ta kəy ti, ɓasi rɔsi ti. ³⁰ Ningə təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, dije ki isi ki dɔde taa ne kin a oyi tɪgə al ɓəy ə ne je kin a rai ne. ³¹ Dɔrɔ ki dɔnangi a gotoi ndɔ madi, nə ta ləm a to lo tone ti ba ratata ki nɔ ti.

Luwə ki karne ba ə gər ndɔ ki dɔbɔy ti

(Mt 24.42; 25.13-15; Lk 12.36-38; 19.12-13)

³² «Dɔw kare ki gər ndɔ ə se dɔ kadi ki ne je kin a rai ne ti goto. *Malayka je ki dɔrɔ ti al nim, mi NGon lə Luwə ə wa al nim. Dɔw ɓa, e Bawje Luwə ba par ə gər. ³³ Maji kadi oi go rɔsi, isi dɔgi ti, tado igəri dɔ kade kin al. ³⁴ A to tɔ ta lə dingam kare ki iyə me kəy ləne ə aw mba kin be. Kəte ɓəy taa kadi aw, iyə kilə je ki me kəy ti ji njé kilə je ti ləne. Adi nɔ nɔ kilə ki sɔbi dɔe kadi ra, ningə ndəji nje ngəm ta kəy kadi isi dɔgi ti. ³⁵ Ə maji kadi isi dɔgi ti, tado igəri ndɔ ki ɓa nje kəy a re-n al. A re lo sɔɔ, ə se dan lo ti, ə se ndu nɔ kinjə ti, ə se ki sɟi, igəri al. ³⁶ Re tɛɛ pati ningə, kadi ingə səi dɔ ɓi ti al. ³⁷ Ta ki m-əl səsi kin, e dije pəti ə m-əl-de. fsi dɔ njasi ti.»

14

Ta kəji ki dɔ tɔl Jəju ti

(Mt 26.1-5; Lk 22.1-2; Jɔ 11.47, 49, 53)

¹ Nay ndɔ joo kate kadi ndɔ ra nay Paki, ki nay mapa ki əm ɔde al asi. Njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, sangi rəbi kadi n-uwəi Jəju gidɪ ngəy n-tali-e. ² Be ə, əli-naa əi nɔ: «Adi j-uwəi-e ndɔ ra nay ti al nə dije a ɟi tɔ rai wongi.»

Dəne madi ur yibi ki əti maji dɔ Jəju ti

(Mt 26.6-13; Jɔ 12.1-8)

³ Jəju e me ɓe ti ki ɓətani, me kəy ti lə Sɪmɔ ki kəte e nje banji. Loki Jəju isi uso ne, dənə madi re ki ku mbal ki ɓari-e albatir ki yibi ki əti maji rɔsi. Yibi kin gate e ngay, rai ki man kagi ki ɓari-e nar. Dənə tɔ ku, ningə ur yibi ka kin dɔ Jəju ti. ⁴ Dije madi dan njé ki əi loe ti nɔɔ, rɔde nəl-de al adi əli-naa dande ti əi nɔ: «Kəm tuji yibi bin kɔ be par kin nə ri ə? ⁵ Asi kadi dɔw taa-n la ki al dɔ kilə ti ki ndɔ ɓu mitə be ka e ki ra-n ki njé ndoo je!» To rɔde adi əli ta dənə ka kin ngay. ⁶ Nə Jəju əl-de ə nɔ: «Iyɔi dənə kin jəke. MBarɪ ə isi njibəi-e ə? Ne ki ra dɔm ti kin e kilə ki maji. ⁷ Njé ndoo je kam, isi səsi ne ki ndɔ je pəti, adi ndɔ ki mesɪ ndigɪ par ə a rai sɔde, nə mi, m-a m-isi səsi ki nɔ ti al. ⁸ Dənə kin ra ne ki asi go tɔgine: Jy yibi rɔm ti kəte kadi tɔ darɔm aw-n ɓada. ⁹ Ningə adi m-əl səsi

ta ki rɔjeti: lo je pɛti dɔnangi ti ne, ki dije a ilɛi mbɛ Poy Ta ki Maji titi, a ɔri poy ne ki dɛne ra kin kadi mede ole-n dɛe ti.»

Judasɪ un dɔ Jɔju

(Mt 26.14-16; Lk 22.3-6)

¹⁰ Judasɪ Isikariyoti ki e ki kare mbɔ njɛ ndo je ti lɛ Jɔju ki dɔgi gide joo, aw indɛ dɔ ta naa ti ki njɛ kun dɔ njɛ kijɛ nɛ mɛsi kadi-kare je, mba kadi ilɛ-n Jɔju jide ti. ¹¹ Loki ki bo je ooi ta ki ta Judasɪ ti, rɔde nɛl-de ngay adi uni mindide kadi n-adi-e la. Loe ti noo, Judasɪ ilɛ ngirɛ sangi kadi n-oo se n-a n-ra ban ɛ n-a n-ingɛ dɔkagilo ki to kadi n-ilɛ-n Jɔju jide ti wa.

Jɔju uso nɛ Paki ki njɛ ndo je lɛne

(Mt 26.17-19; Lk 22.7-13)

¹² NDɔ ki dɔsɔy lɛ ra nay kuso mapa ki ɛm ɔde al, ki e ndɔ ki dije isi tɔli ngan dɔgi bati je mbata nɛ kuso Paki, njɛ ndo je lɛ Jɔju dɔji-e ɛi nɛ: «Lo ki ra be ɛ indigi kadi j-aw ji ra nɛ kuso Paki titi, j-indɛ dɛe dana j-adi uso ɛ?» ¹³ Ningɛ Jɔju ilɛ njɛ ndo je lɛne joo, ɛl-de ɛ nɛ: «Awi me be bo ti kam ba, a ingai dingɛm kare ki oti gum man dɛne ti ningɛ uni goe. ¹⁴ Me kɛy ki ur ti ɛ, ɛli ba nje kɛy kin ɛi nɛ: “Nje ndo dije ɛ nɛ se me kɛy ki ra ɛ kadi n-re n-uso nɛ Paki ti ki njɛ ndo je lɛne wa?” ¹⁵ A ɔji sɛsi me kɛy ki boy. Me kɛy kin to taa, e ki ra oy, ki nɛ je ki me ti pɛti. Lo kin ɛ a rai nɛ kuso Paki titi kadi j-usoi. ¹⁶ *NJɛ ndo je ii taai, awi me be bo ti ka kin ningɛ, ingai nɛ je pɛti asi naa tɛki wa ki Jɔju ɛl-n-de, adi rai nɛ kuso Paki, indɛi dɛe dana.»

Nje ndo kare ki a un dɔ Jɔju

¹⁷ Loki kadi ur, Jɔju re ki njɛ ndo je lɛne ki dɔgi gide e joo. ¹⁸ Ningɛ loki isi ta nɛ kuso ti, Jɔju ɛl-de ɛ nɛ: «Tɛki rɔjeti, adi m-ɛl sɛsi, dɛw kare dansi ti ki isi usoi sɛm nɛ ne kin, a ilɛ-m ji dije ti.» ¹⁹ Me njɛ ndo je ilɛ ngirɛ tɔsi-de, adi dɔji ta Jɔju ki bare bare ɛi nɛ: «E mi be?» ²⁰ Jɔju ɛl-de ɛ nɛ: «E dɛw kare dansi ti sɛi ki dɔgi gide e joo wa kin. E ki isi ilɛ jine sɛm naa ti me ka ti wa kin. ²¹ Mi *NGon dɛw m-a m-oy tɛki ndangi me makitibi ti lɛ Luwɛ^ɔ, nɛ kɛm-to-ndoo e lɛ dɛw ki a ilɛ-m mi NGon dɛw ji dije ti. Dɛwe kin, koje al e soti ngay.»

Nɛ kuso lɛ Babɛ

(Mt 26.26-30; Lk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

²² Loki isi ta nɛ kuso ti, Jɔju un mapa, ra oyo Luwɛ dɔ ti, uwɛ tɛti naa ti, tɛl-n adi njɛ ndo je, ningɛ ɛl-de ɛ nɛ: «Itaai, e kin e darɔm.» ²³ Go mapa ti, Jɔju un kɔpi kasi kandi nju, ra oyo Luwɛ dɔ ti, ningɛ tɛl-n adi njɛ ndo je ayi-naa pɛti dande ti, ²⁴ ningɛ ɛl-de ɛ nɛ: «E kin e mɛsim, mɛsi kun mindi ki sigi ki a ay mbata kosi dije. ²⁵ Ningɛ tɛki rɔjeti, adi m-ɛl sɛsi m-a m-ay kasi kandi nju ki rangi al, biti kadi m-a m-ay ki sigi me beko ti lɛ Luwɛ.» ²⁶ Loki osi pa kilɛ tɔji dɔ Luwɛ ti gine gangi, tɛɛi awi dɔ mbal kagi bini je ti.

Jɔju ɛl tɛki Piyɛr a naji ta gɛr-ne

(Mt 26.31-35; Lk 22.31-34; Jɔ 13.36-38)

²⁷ Jɔju ɛl njɛ ndo je lɛne ɛ nɛ: «A imbati-mi pɛti, tadɔ ndangi me makitibi ti lɛ Luwɛ ɛi nɛ: “M-a m-tɛl ba bati je, ningɛ bati je a sanɛi-naa ki lo lo”^ɔ. ²⁸ Nɛ loki m-a m-ɛi lo koy ti, m-a m-aw kɛte nɔsi ti, tɛ ngɛm sɛsi Galile ti.» ²⁹ Piyɛr ɛl Jɔju ɛ nɛ: «Re dije pɛti ɛ iyɛi-ni ko ka, nɛ kin a ra nɛ rɔm ti mi Piyɛr al.» ³⁰ Jɔju tɛl ɛl-e ɛ nɛ: «J, tɛki rɔjeti, adi m-ɛli, bonɛ, me kondɔ ti wa kin, kunɛ kinjɛ nɔ nja joo al bɛy ɛ a naji ta nja mitɛ ɛ nɛ igɛr-m al.» ³¹ Nɛ Piyɛr a dɔ ndune ɛ nɛ: «Re e-n koy ka m-a m-oy sɛi, bi m-a naji ta gɛri, al ratata.» Ningɛ ndɔgi njɛ ndo je pɛti ɛli ko ta wa ki Piyɛr ɛl ka kin to.

Jəju əl ta ki Luwə Jətisəmane ti
(Mt 26.36-46; Lk 22.39-46)

³² Go ti, Jəju əi ki njé ndo je ləne ətɪ rəi lo ti madi ki tɔe nə Jətisəmane. Jəju əl-de ə nə: «tsi lo kin ti ne be inginəi-mi, dəkagilo ti ki m-a m-əl ta ki Luwə.»
³³ Jəju adi Piyər nım, Jaki nım, Jə nım awi sie. Lo kin ti, dadi ki bəl ki me ndil ti ilə ngirə ra Jəju. ³⁴ Adi Jəju əl-de ə nə: «Me-kə rosi mem rosi ki asi koy. Tsi lo kin ti ne be, isi kəm bi itoi bi al.» ³⁵ Jəju ətɪ ki kəte ndəy, ningə osi ki nangi, dəji Luwə kadi re to ban ə, ətɪ dɔ kadi kə kin ngərəngi rone ti. ³⁶ Jəju ə nə: «Aba! Bai, ne ki dum təgi goto, ə ətɪ kə kin ngərəngi kə rəm ti! Nə ke ə kadi e ndigɪ ləm al, nə kadi e ndigɪ ləi yo taa.» ³⁷ Jəju təl re rə njé ndo je ti ki mitə, ningə ingə-de, isi toi bi, adi əl Piyər ə nə: «Simɔ, isi to bi wa bitɪ a? Asi kadi isi kəm dɔ kadi ki kare be al bitɪ a? ³⁸ Tsi kəm ba, əli ta ki Luwə, kadi osi me ne na ti al. NDil ndigɪ ra ne ki maji, nə darə e ki tɔ.» ³⁹ Ningə təl ər ndəne səde ki rangi bəy, əl ta ki Luwə, un go mindine ki kəte wa ka kin bəy. ⁴⁰ Loki təl re rə njé ndo je ti ningə, ingə-de isi toi bi bəy, kəmde ɔy diriri, lo ta ki kadi əli ka gəri al. ⁴¹ Jəju təl aw, re ki kə mitə, əl-de ə nə: «Itai ta bi ti ne, isi ərɪ kəə bəy a? Asi be nga! Dəkagilo re kadi a iləi-mi *NGon dəw ji njé ra majal je ti ngata. ⁴² II taai adi j-awi, nje kilə-m jide ti ə re am!»

Kuwə Jəju
(Mt 26.47-56; Lk 22.47-53; Jə 18.3-12)

⁴³ Loe ti noq, loki ta nay ki ta Jəju ti ba bəy ningə, Judasi, ki e ki kare dan njé ndo je ti ki dɔgi gide e joo, ə tɛtɛ isi re. Re ki kosi dije ngay gone ti. Dije ki njé kuwə kiyə kasigar je, njé kuwə gəl jide ti je. Kosi je kin, e njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatəgi je, ə iləi-de. ⁴⁴ Judasi ki nje kun dɔ Jəju, əli-naa səde ne ki n-a n-ra kadi tə gəri Jəju ə nə: «Dəw ki m-a m-uwe rəm ti rututu kin ɔa, e darə ə wa ən ə, uwəi-e, indəi kəmsi goe ti awi sie!» ⁴⁵ E be ə, tɛtɛ ə wa ki Judasi re tɛtɛ par ə, səbi Jəju əl-e ə nə: «Nje ndo dije!» Ningə, uwe rututu ki rone ti. ⁴⁶ Ba loe ti noq dije, ki rəi ki Judasi ka kin indəi jide dɔ Jəju ti uwəi-e. ⁴⁷ Loki uwəi-e, ki kare dan njé ki əi sie naa ti, ər kiyə kasigar, tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ɔa tiga mbie lati gangi. ⁴⁸ NGa ningə Jəju un ta əl-de ə nə: «To tə ne ki mi nje bogi, ə irəi ki kiyə kasigar je, ki gəl je taa kadi uwəi-mi be? ⁴⁹ NDɔ je pəti, mi dansi ti gin kəy ti lə Luwə, m-ndo dije ne, ka uwəi-mi al, nə e kin to be ɔone mba kadi ta je ki ndangi me makitibi ti lə Luwə təl tade.» ⁵⁰ Lo kin ti, njé ndo je lie pəti ayi-naa ə iyəi-e ⁵¹ NGon ki basa kare, ki dole rone ki ta kibi ə wa par, un go Jəju. Dije uwəi ngon ki basa ka kin, ⁵² nə, iyə ta kibi ki dolə-n rone ka kin jide ti, ə ay ki rone kare aw.

Jəju a no njé gangi ta je ti lə Jipi je
(Mt 26.57-68; Lk 22.54-55, 63-71; Jə 18.12-18)

⁵³ Njé kuwə Jəju, awi sie no ki bo ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je. E lo ki njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatəgi je, ki njé ndo ndu-kun je, pəti kawɪ-naa ti. ⁵⁴ Piyər adi ndae ngal, ə njiyə-n go Jəju ti, ndəy, ndəy, re ur-n gode ti kəy, nati lo ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ka kin. Re isi naa ti ki paja je ta por ti, isi ndibi. ⁵⁵ Njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé gangi ta je lə *Jipi je, ba pəti, sangi rəbi ta madi kadi n-gangii ta koy dɔ Jəju ti, nə ingəi al. ⁵⁶ Dije ngay tati ta je ki ngom dɔe ti, nə ta ki tətɪ je ləde aw go-naa ti al. ⁵⁷ Njé ki nə je jɪ ai taa ki njade, taa tətɪ ta je ki ngom minde ti əi nə: ⁵⁸ «j-ɔ tae ti əl ə nə: «M-a m-tuji kəy lə Luwə ki dije rai ki jide kam kə, ningə me ndɔ ti ki mitə, m-a m-təl m-ində e ki rangi gogi. A e kəy ki dəw a ra ki jine al.» ⁵⁹ Dɔ ta ti wa kin ka, ndu njé tətɪ ta je osi go-naa ti al. ⁶⁰ Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je jɪ taa dan dije ti, dəji Jəju ə nə: «Ta ki dije a əli dɔi ti kam, a əl ta madi dɔ ti al a?»

61 Nə Jəju a tane mbə, tē tane ilə-de ti al. Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je dəji Jəju ta ki rangi bəy ə nə: «E i, ə i Kirisi ki Luwə mbəte, ki e NGon lə Luwə ki dije isi iləi tōji dōe ti kin a?» 62 Ə Jəju əl-e ə nə: «E mi wa, ningə a oi-mi *NGon dəw m-isi dō ji kō Luwə ti ki nje tōgi, m-a m-i dōrə ti m-re me kil ndi ti.» 63 Ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je til kibi je ki rone ti, bə əl ə nə: «E kin, ji sangi kadi dəw madi ki rangi əl ta dōe ti bəy a?» 64 Səi je wa oi ndue ki əl-n ta ki mal dō Luwə ti ki mbisi ne. Ta ri ə iməri dōe ti ə?» Ə dije pəti gangi ta dō Jəju ti, kadi e dəw ki sōbi koy. 65 NJé ki nā je, iləi gin tibi man tade dōe ti, ndəmi ta kəme, ningə bəri jide əsi-e-n, ə əli-e ə nə: «Indō ndil, ə i bə tō dəw ki indəi adi j-o.» Loe ti nō, paja je taai Jəju, bə agi ki ta tində mbəe ti.

Piyər naji ta gər Jəju

(Mt 26.69-75; Lk 22.56-62; Jq 18.15-18, 25-27)

66 Loki Piyər e ta mbalo ti, nangi ne bəy, dəne kare ki dan dəne je ti ki njé ra kilə me kəy ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je i nō re. 67 Ə loki oo Piyər isi ndibi por ningə, ində manje bə, bə əl-e ə nə: «I ka, i ki Jəju ki Najarəti ti tō al a?» 68 Nə Piyər naji ə nə: «Jagi m-gər-e al, taa m-gər me ta ləi ki i gə kəl kin al tō.» Go ti Piyər əti njiyə isi aw ki ta ndogi ti, [ningə kunə kinjə nō.] 69 Dəne ka kin ilə kəmmə oo-n Piyər, ningə təl re dō ta ti ka kin bəy, əl dije ki ai loe ti nō ə nə: «Dingəm kam e ki kare dan dije ti lie tō.» 70 Piyər təl naji nja kare bəy, ə nə n-gər-e al. Ningə njaba go ti ə, dije ki ai səde nō, rəi əli Piyər bəy əi nə: «Təki rojeti, i ka, i ki kare dan dije ti lie tō, tādō i dəw ki Galile ti.» 71 Ə lo kin ti, Piyər ibi rone ki ta ki ngə ngay ə nə: «M-ibi rəm kadi Luwə ra səm ne ki nga, re m-əl ta ki ngom. M-gər dingəm ki a əli ta lie kam al.» 72 Bə ta naa ti nō, kunə kinjə nō ki kō joo. NGA ningə, me Piyər ole dō ta ti ki Jəju əl-e ə nə: «Kəte taa kadi kunə kinjə nō nja joo, a naji ta nja mitə ə nə igər-m al,» ka kin, adi Piyər ində lo tē taga ki ngōdi njane ti, nō ki man kəmmə.

15

Awi ki Jəju nō ngar Pilati ti

(Mt 27.1-2, 11-14; Lk 23.1-5; Jq 18.28-38)

1 Ki sī bati bə, njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je, ingəi-naa ki ngatōgi je, ki njé ndo ndu-kun je, ki njé gangi ta je lə *Jipi je bə pəti, uni ndude, bə dōi Jəju, awi sie iləi-e ji *Pilati ti. 2 Ə Pilati dəji Jəju ə nə: «I ngar lə Jipi je a?» Bə Jəju ile ti ə nə: «E ta ki tē tai ti.» 3 NJé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je təti ta je ngay dō Jəju ti. 4 Ə Pilati təl dəji Jəju ta ki rangi bəy ə nə: «A əl ta madi al a? O ta je pəti ki dije a indəi dōi ti kam!» 5 Nə Jəju tē tane ilə ti al, adi ndōji Pilati ki dum.

Gangi ta koy dō Jəju ti

(Mt 27.15-26; Lk 23.13-25; Jq 18.39-19.16)

6 Dō bəl je pəti, lo ra nay Paki ti, *Pilati ər dangay kare ile taa, adi e dəw ki kosi je dəji-e kadi ə-re dangay ti adi-de. 7 NGA ningə dingəm kare ki bəri-e nə Barabasi e dangay ti nōqo ti. Uwəi-de dangay ti əi ki madine je əji-n dō təl ki təl dəw, lo wongti ti ki ra-de dō njé kōbe je ti. 8 Kosi je awi rō Pilati ti, ningə dəji-e kadi ra ne ki isi ra kəte kate ka kin adi-de. 9 NGata ə Pilati dəji-de ə nə: «I gəi kadi m-iyə ngar lə *Jipi je taa madi səsi wa?» 10 Pilati dəji ta kin be, mbata gər maji kadi e ni ə ra njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je dō Jəju ti ə iləi-e jine ti. 11 Nə njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare suləi kosi je adi dəji Pilati kadi ər Barabasi yo adi-de bi Jəju al. 12 Pilati dəji-de bəy ə nə: «I gəi kadi m-ra ri ki e ki bəri-e ngar lə Jipi je ə?» 13 Bə əi je təl uni ndude ki taa əli Pilati əi nə: «I bə kagi-dəsi ti!» 14 Pilati dəji-de ə nə: «E ri ki majal ə ra ə?» Ningə uni ndude ki taa

ngay 6øy, əli əi nə: «İbe kagi-dəsi ti!» ¹⁵ E be ə, mba kadi rə kosi je nəl-n-de, Pilati or Barabasi adi-de. Ningə go ti, adi indəi Jəju ki ndəy kabilay, ə ile ji asigar je ti kadi 6əi-e kagi-dəsi ti.

Asigar je ibəi Jəju kogii
(Mt 27.27-31; Jə 19.2-3)

¹⁶ Asigar je ɔri Jəju awi sie dana, lo ti ki bari-e pɔrətuwar, me lo ti ki boy ki *Pilati isi ti wa kin nɔɔ, ningə bari ndəgi asigar je pəti adi-de rəl. ¹⁷ Loe ti nɔɔ, iləi kibi ki kər pɔr pɔr* rə Jəju ti, ə oji jəgi kon iləi dəe ti tə. ¹⁸ Ningə, iləi rəde rai-e lapiya əi nə: «Lapiya ngar lə *Jipi je!» ¹⁹ İndəi dəe ki gakira, tibi man tade dəe ti, ə ɔsi məkəside nangi, rai tə ne ki isi ɔsi gone be. ²⁰ Loki ibəi-e kogii asi-de ningə, ɔri kibi ki kər pɔr pɔr ka kin rəe ti kə, ə təli iləi kibi je lie wa rəe ti gogi, 6a tɛɛi sie taga kadi awi 6əi-e kagi-dəsi ti.

Bəi Jəju kagi-dəsi ti
(Mt 27.32-44; Lk 23.26-43; Jə 19.17-27)

²¹ Dingəm kare ki Sɔrən ti, təe nə Simɔ, e baw Aləgijandır əi ki Rupusi, j wale, ningə asigar je uwəi-e indəi təgi dəe ti adi oti kagi-dəsi lə Jəju. ²² Awı ki Jəju lo madi ti kare to nɔɔ, bari-e nə Golgota, ki kər me nə: «Lo ki to tə ka də dəw be.» ²³ Gei kadi n-adi-e kasi kandi nju ki bui naa ti ki ne ki bari-e nə mir†, kadi ay, nə Jəju mbati kəy. ²⁴ Go ti, asigar je 6əi-e kagi-dəsi ti, 6a tıgəi kir (mbare) də kibi ti lie, kadi n-ooi ne ki dəw ki ra dande ti a ingə*. ²⁵ E ki kadi ki jikare, ə 6əi-e-n kagi-dəsi ti. ²⁶ NDangi me bati, ne ki ra ə n-6əi-e-n kagi-dəsi ti əi nə: «NGar lə *Jipi je.» ²⁷ Bəi njə 6ogi je joo naa ti sie kagi-dəsi ti. Ki kare də ji kəe ti, ki nungı də ji gəle ti tə. [²⁸ Be kadi ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Tıdai-e dan njə ra majal je ti» kin təl-n tane.]‡ ²⁹ Dije ki njə də rəbə, tıgəi dəde, ningə taji-e, ə əli əi nə: «Ma, j ki nje tuji kəy lə Luwə, ə təl ra e ki rangi me ndə ti ki mitə ka kam! ³⁰ Aji rəi j wa, ə j taa də kagi-dəsi ti ur nangi adi j-o!» ³¹ Be to ə, njə kun də njə kijə ne məsi kadi-kare je, ki njə ndo ndu-kun je, ibəi Jəju kogii dande ti əi nə: «Aji dije ki rangi, nə e wa asi kaji rəne al! ³² Kırısı, ki Luwə mbəte, ngar lə *İsırayəl je ka kam, kaje ə wa ki j-a ne kin, kadi j taa də kagi-dəsi ti ur nangi adi j-o, adi ta j-o-n ta lie tə ta ki rəjetı!» Njə ki 6əi-de kagi-dəsi ti naa ti sie ka kin ka taji-e tə.

Koy Jəju
(Mt 27.45-56; Lk 23.44-49; Jə 19.28-30)

³³ Loki kadi a jam də 6e ti, lo ndul dənangi ti ba pəti, biti kadi ki mitə ki lo sɔb. ³⁴ Ningə kadi ti ki mitə, Jəju nɔ ki ndune ki bo ə nə: «Eloyi, Eloyi, lama sabatani?» Kər me nə: «Luwə ləm, Luwə ləm, mbari ə iyə-m kə ə?» ³⁵ Dije madi dan njə ti ki ai nɔɔ, ooi ndue, ningə əli əi nə: «Oı dəw ka a 6ar Eli!» ³⁶ Dəw kare dande ti ay ngədi, un ne ki to hom hom, ilə me man kandi ndu ti ki masi, ningə ilə ta gakira ti adi Jəju kadi ay, 6a əl ə nə: «İngəmi adi j-oı se Eli a re rise nangi də kagi-dəsi ti wa?» ³⁷ Lo kin ti nɔɔ be, Jəju nɔ ki ndune ki bo, ningə kəəe tɛe. ³⁸ Go ti, kibi gangi lo ki a me kəy ti lə Luwə, til dana joo, j taa nu biti re nangi. §

* **15:17** Dəkagiloe ti kin, kibi ki kər pɔr pɔr, sɔbi də ngar je par ə kadi oy. † **15:23** Mir e yibi ki rai ki nɔm kagi madi dənangi Paləsitin ti nɔɔ. Gate e ngay, ningə lo ki dəw oy 6a, a ɔyi rə nin ti 6əy taa a dibi. Taa lo ki rə dəw to-e ngay ningə, rai adi 6a rəe yigiro ndəy. ✧ **15:24** Pa je 22.19 ‡ **15:28** Bar ta kin dije madi əli təkı goto me makitibi ti je ki njə ndange kate ndangi. § **15:38** Kibi gangi lo kin gangi lo ki kay njay ki lo ki kay njay naa ti. Lo ki kay njay njay, e ki bo lə njə kijə ne məsi kadi-kare je par ə a un majal lə kosi je kadi aw-n me ti nɔɔ Luwə ti. Loki Jəju oy, kibi ka kin til dana joo, adi ta rəbi to mbata lə dije pəti kadi awı nɔ Luwə ti. Tɛe ki taga 26.31-33.

³⁹ Ki bo læ buti asigar je ki bu, ki a ta kəm Jəju ti, oo-e lo koy ti ki oy, əl ə nə: «Təki rojeti, dəw kin e NGon læ Luwə.» ⁴⁰ Dəne je madi ai noo tɔ, ai say, indəi kəmde a ooi ne je ki isi rai ne. Dande ti, Mari ki Magidala e noo nim, Mari ki kɔ Jaki ki ibari-e ngon ki e kɔ Jose e noo nim, taa Salome e noo nim tɔ. ⁴¹ E əi je kin ə ndolai go Jəju, ta rai sie me ne ge je ti lie loki e-n Galile ti. Ningə, dəne je ki rangi ngay ki rəi sie Jorijaləm ti ka əi noo bəy tɔ.

Jisəpi un nin Jəju dibi
(Mt 27.57-61; Lk 23.50-55; Jq 19.38-42)

⁴² NDəe ti kin, e ndo ki dije a əsi nja ne je naa ti indəi, adi e ndo ki no ndo ta kəə ti. ⁴³ Loki lo səl, Jisəpi ki Arimate ti, ki e dəw kare ki dije buki-e ti ngay dan nje gangi ta je ti læ *Jipi je re. E wa ka isi nginə ta kəbe læ Luwə ki kadi a re kin tɔ. Bəl ra-e al, adi aw rɔ *Pilati ti dəje nin Jəju. ⁴⁴ Loki Pilati oo kadi Jəju oy ɔa, əte bəl, adi ilə go nje kisi dɔ buti asigar je ki bu, ade re, ningə dəje ə nə se Jəju oy mari nu wa? ⁴⁵ Loki oo ta ki ta nje kisi dɔ asigar je ti ningə, adi ta rəbi Jisəpi kadi un nin Jəju. ⁴⁶ Jisəpi ndogi ta kibi, risi nin Jəju dɔ kagi-dəsi ti re-n nangi, dole, ile me be nin ti ki uri me mbal ti, ningə nduguru mbal ilə ta ti. ⁴⁷ Mari ki Magidala əi ki Mari ki kɔ Jose ai, a oi lo ki iləi Jəju ti.

16

Jəju i lo koy ti
(Mt 28.1-8; Lk 24.1-11; Jq 20.1-2)

¹ Loki ndo taa kəə də, Mari ki Magidala nim, ki Mari ki kɔ Jaki nim, Salome nim, ndogi yibi kagi ki əti mbi, mba kaw koy rɔ nin Jəju ti. ² NDɔ dimasi, ki sɔ bati ba, loki kadi isi bə kin, ə yə awi dɔ badi ti. ³ Loki isi awi ningə, əli-naa dande ti əi nə: «NGa kin, naa ə tɔ nduguru mbal ta badi ti rangi adi-je ə?» ⁴ Nə loki uni kəmde ningə, ooi kadi mbal ka kin, dəw nduguru-e rangi. ⁵ Dəne je kin uri me be badi ti ningə, oi ngon ki basa madi kare, ilə kibi ngal ki nda rone ti, isi-n ki dɔ ji kɔ ti. Lo kin ti, bəl ra dəne je. ⁶ Nə, ngon ki basa ka kin əl-de ə nə: «təbali al. Isi sangi Jəju ki Najarəti ti, ki dije bəi-e kagi-dəsi ti, nə e goto ne, i taa lo koy ti. Oi lo ki iləi-e ti ə to kare kin. ⁷ Ningə ki basine kin, awi əli Piyə əi ki ndəgi nje ndo je læ Jəju təkɔ a aw kadi nginə səsi Galile ti. Lo kin ə a oi-e ti, təkɔ əl-n səsi kəte.» ⁸ Dəne je tɛɛi, ɔri ngɔdi ta badi ti isi awi, dadi par par ki bəl, gəri rəbi rɔde al. Ta ka əli dəw al, mbata bəl təl-de.*

Jəju əi rone Mari ki Magidala

⁹ [Jəju i lo koy ti ki ndo dimasi, sɔ bati ba. Loki i lo koy ti, dəw ki dəsəy ki tɔje rone e Mari ki Magidala, ki ndo ki tuwə ndil je ki majal siri dɔe ti kɔ. ¹⁰ Ningə, Mari ə e nje kaw kəl nje ndo je lie ki isi ta kuwə ndoo ti ki ta no ti. ¹¹ Nə loki Mari əl-de təkɔ Jəju i lo koy ti, adi ne wa n-oo-e ki kəmne, nje ndo je taai me al.

Jəju əi rone nje ndo je joo

¹² Go ti, Jəju əi rone kəji ki to-n ta dangi nje ndo je joo ki əi dɔ rəbi ti, isi awi ki ngan be je ti. ¹³ Loki Jəju ingə-de, təl awi ɔri poye ndəge je, nə ndəge je taai mede al tɔ.

Jəju əi rone nje ndo je ki dəgi gide kare

¹⁴ Ta təl tae ti, Jəju əi rone nje ndo je ki dəgi gide e kare loki isi usoi ne. Lo kin ti, Jəju kəl sade dɔ me ngə ti, ki kəm kuti ləde, mbata mbati taai me nje ki ooi-e təkɔ i lo koy ti. ¹⁵ Go ti, əl-de ə nə: «Awi ki dɔ be je ki dənangi ti ne pəti, iləi

* **16:8** Be nin ləde dənangi Paləsitin ti e mbal ə uri kade ta be ningə, læi nin ti, ɔa ndugui mbal ki rangi uti tae.

mbẹ Poy Ta ki Maji mbi dije ti p̄ati. ¹⁶ D̄aw ki un mene, ə rai-e batəm, ningə a ingə kaji, nə d̄aw ki mbati kun mene, ta ki gangi a e d̄ae ti. ¹⁷ Ne k̄oji je ki njé ki uni mede adi Luwə a ɔ̄ji ə to kin: me t̄əm ti, a tuwəi ndil je ki majal, a əli ndon ta je ki mba. ¹⁸ A uwəi li je ki jide, ningə re ayi-naa ne ki nje t̄al d̄aw ka, a ra s̄ade ne madi al. A indai jide d̄o njé moy je ti, adi njé moy je ingəi r̄o nga.»

J̄aju t̄al aw d̄ora ti

¹⁹ Go ta je ti ki Babe J̄aju əl-de, uni-e awi sie d̄ora ti, adi isi d̄o ji k̄o Luwə ti. ²⁰ Go kawə d̄ora ti, njé ndo je awi ilai mbẹ Poy Ta ki Maji. Babe e s̄ade naa ti, adi-de t̄ogi adi rai ne je ki əti ɓal ɓal. Ne k̄oji je kin to be, kadi t̄oji t̄aki ta lə njé ndo je e ta ki r̄ojeti.][†]

[†] **16:20** Bar ta je kin dije madi əli t̄aki goto me makitibi je ti ki njé ndange k̄ate ndangi.

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Luki ndangi

Ta ki də Poy Ta ti ki Maji lə Jəju ki Luki ndangi

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Luki ndangi e ki kare dan Poy ta je ti ki Maji ki ndangi sə, adi e Matiye, Marki, Luki ki Ja. Ningə kae ti wa ki j-o-n me makitibi ti lə Matiye ka kin ə, ta je ngay ki Luki əl, toi me Poy Ta ti ki Maji lə Jəju ki Marki ndangi noo tə. J-a j-ingə:

Ja Batisi ki tee ilə mbe tə dəw ki nje ra rəbi nə Jəju ti (3.1-20);

Batəm lə Jəju ki na ki Su na-e (3.21-4.13);

Kilə je ki Jəju ra-de ki taga ta kəm dije ti dnanangi Galile ti, adi e kilə mbe Poy Ta ki Maji, ki kaji njé moy je (4.14-9.50);

Jəju osi də rəbi ti, i Galile aw Jorijalam ti (9.51-19.28). Nə ne kare, Luki tee ki ngan ta je ki rangi ngay ki Marki əl al, tə kuji ta ki də dingəm ti ki Samari ki nje me-maji, kuji ta ki də nje ne kingə ti ki mbə, kuji ta ki də ngon ti ki nje koo maji rəne ki tae ti ə təl re kin, taa ngan ta je ki rangi ngay tə ta kaw Jəju 6e lə Marti əi ki Mari kin je.

Nə je ki Jəju ra-de Jorijalam ti (19.29-21.38), ki awi biti təli tade də kə je ti ki inge, ki də koye ti (22-23).

Luki təl ta makitibi ləne ki ra nay Paki (24), ningə lo kin ti, əl ta ki də Jəju ti ki, go teee lo koy ti, ingə njé ndo je joo də rəbi ti ki kaw Emawusi nim, əl ta ki də kawə dərə ti nim.

Nə ki me makitibi ti lə Luki ki to dangi ki ya Marki, e ta ki Luki əl də kəte ndəy be, ə əl-n ta lə dəw ki makitibi kin səbi dəe nim, gin ne ki ndangi-n makitibi kin nim tə (1.1-4). Go ngon ta ti kin, Luki ilə ngirə ndangi Poy Ta ki Maji lə Jəju kin ki kər gin ne je ki rai ne dəkagilo koji Jəju ti əi ki Ja Batisi (1-2). Lo kin ti ə j-a j-ingə ta ki malayka əl ki Mari nim, ta ki də koji Ja batisi ti nim, ta ki də njé kul da je ti ki awi oi Jəju, taa j-a j-ingə pa lə Mari ki osi nim, lə Jakari nim, lə Siməyo nim tə. Lo kilə ngirə ta ti kin bəy 6a, Luki əl nga dan ta ləne ki ma naje kin ki taga ngata: adi e ngirə Jəju ki i rə Luwə ti nim, kee gin koji ti ki rojeti lə Isirayəl je nim, kire ki re mbata lə gin dije pəti ki dnanangi ti ne kin nim tə. Lo kin ti, Luki təji ndigi ki Luwə ndigi dije ki madide je ooi tode al (njé də səl, ki njé ki dije əsi-de ngərangi, ki dəne je, ki njé ndoo je, ki mba je) nim, təji rənəl ki bo ki njiyə naa ti Poy Ta ki Maji nim tə.

Dan Poy Ta je ti ki Maji ki sə, Luki ə ta girəki lie ki ndangi-n makitibi kin to ay njay ngay. Luki dangi makitibi kin adi dije ki əi girəki je ki gari ne madi ngay də ne jibəl 6e ti lə Isirayəl je al, adi ər gin ta ləne njəti njəti kadi ne madi to mba rəde ti al. Ki rə dije ti ki bone kin 6a, Luki ə e Poy Ta ki Maji ki dəw tidə 6a gər maji ngay nim, a ingə kadi Jəju e Nje kaji dije pəti nim tə.

Kilə ngirə ta

¹ Təwopil, dije ngay adi rəde, ndangi ne je ki rai ne danje ti ne kin ki goe goe. ² NDangi tək, njé ki ooi ne je kin ki kamde əli-je. OOi ki kamde lo kilə ngire ti nu, ə təli njé kilə mbe Poy Ta ki Maji lə Luwə. ³ Be ə, mi ka, m-sangi gin ne je pəti ki rai ne kin, lo kilə ngire ti nu kəre kəre kadi m-o. Ningə go sange ti ki m-sangi, m-o maji ngay kadi, m-ndangi me makitibi ti ki goe goe madi i ki bo Təwopil. ⁴ Lo kin ti, a gər kadi ne ndo je ki ingə-de e ne ndo ki rojeti.

Ta koji Ja Batisi

⁵ Dɔkagilo ti ki *Erodi e-n ngar ki Jude ti, dingəm kare isi nɔ tɔe nɔ Jakari. Jakari e ki kare me buti ti lɔ nje kijɔ ne mɔsi kadi-kare ki bari-e Abiya. Tɔ nee nɔ Elijabəti. E ngon dane ki gin koji ti lɔ *Aro. ⁶ Jakari əi ki Elijabəti joo pu əi dije ki dana ta kəm Luwə ti. Təl rɔde maji ngay go ndu-kun je ti ki go rəbi je ti lɔ 'Bəbe pəti. ⁷ Nə ingai ngon al, tado Elijabəti e kuji. Ningə e dɔkagilo ki, əi joo pu, bugəi ngata. ⁸ NDɔ kare Jakari isi ra kilɔ kijɔ mɔsi kadi-kare ta kəm Luwə ti, tado e ndɔ ra kilɔ lɔ buti lie. ⁹ Ningə, ki go rae ti lɔ nje kijɔ ne mɔsi kadi-kare je, kir osi dɔ Jakari ti kadi ur me kəy ti lɔ Luwə. Ur kəy kadi buki nduji kagi ki əti mbj poro*. ¹⁰ Loki Jakari a buki nduji kagi ki əti mbj poro kin, kosi dije ngay ai taga ne ə əli ta ki Luwə. ¹¹ Loe ti nɔɔ, malayka lɔ Bəbe tɛɛ hɔy ki rɔ Jakari ti, a ki dɔ jɔ ki lo buki nduji kagi ti be. ¹² Loki Jakari oo malayka ka kin ningə, ndile tɛɛ ay ay sar; bəl təl-e. ¹³ Nə Malayka əl-e ə nɔ: «tɛbəl al Jakari, tado Luwə oo dɔ ndu ta ki əl sie. Nei Elijabəti a oji ngon adi, a ində tɔe nɔ Jɔ. ¹⁴ A e ne rɔnəl ləi ki bo ngay, taa dije ngay a rai rɔnəl dɔ koje ti tɔ. ¹⁵ Tado a e dəw ki bo ta kəm Bəbe ti. A ay kasi nju al nim, a ay ndəgi kasi je ki əm ɔde al nim tɔ. Loki to me kone ti bəy, NDil Luwə a rose. ¹⁶ A təl ki ngan *Isirayəl je ngay re səde rɔ Bəbe Luwə ti ləde. ¹⁷ A njiyɔ ta kəm Bəbe ti ki NDil nim, ki tɔgi lɔ nje kəl ta ki ta Luwə ti, Eli nim tɔ. A njiyɔ ki NDil nim ki tɔgi nim mba kadi ilə noji ngan je ki bawde je naa ti. Taa kadi njé dɔ ngə je təl njé kaw ki hal lə dije ki dana, mba kadi dije indəi dɔ rɔde dana mbata lə Bəbe.» ¹⁸ Jakari daji malayka ə nɔ: «Ki go rəbi ki ban ə m-a m-gər-n kadi e ta ki rojeti ə? Tado mi ki dɔm m-bigə, taa nem ka bale al dɔ lo tɔ ngata.» ¹⁹ Ba malayka təl əl-e ə nɔ: «Mi Gabiriyəl, ki nje ra kilɔ ta kəm Luwə ti. Luwə ilə-m kadi m-əli ta, m-ilə Poy Ta ki Maji kin mbi ti. ²⁰ O maji, a təl mbiki, adi a asi kəl ta madi al, biti kadi ndɔ ki ne je ki m-əli tae kin rai ne bəy taa. A e be, tado adi mei dɔ ta je ti ki m-əli kin al. Ne je kin a rai ne dɔkagiloe ti ki Luwə oji.»

²¹ Me lo kin ti, kosi je toi ta ngəm ta Jakari ti, ta ndɔji-de, tado Jakari un dɔkagilo ngay me kəy ti lɔ Luwə. ²² Loki ində lo tɛɛ ki taga ki rɔ kosi je ti ningə, asi kadi əl-de ta al. Loki əl-de ta al, gəri kadi oo ne me ndil ti me kəy ti lɔ Luwə. Jakari əl-de ta ki jine par, ə isi ki mbiki ti.

²³ Loki təl ta kilɔ ningə, təl aw me kəy ti ləne. ²⁴ Ba ngay al go ti, nee Elijabəti j səm. Elijabəti bɔyɔ rɔne kəy, adi dəw oo-e al, asi nay mi, ə əl ə nɔ: ²⁵ «O! maji ki Bəbe ra səm kin. Bəbe ində kəmne gom ti, ɔr rɔsɔl dɔm ti dan dije ti.»

Ta koji Jəju Kirisi

²⁶ Me nay ti ki kɔ mehe, Luwə ilə malayka Gabiriyəl me be bo ti ki tɔe nɔ Najaratɔ, dɔnangi ti ki Galile. ²⁷ He rɔ ngon mandɔ ti madi ki gər ngaw al bəy, ki dingəm kare ki tɔe nɔ Jisəpi, ki gin koji ti lɔ *Dabidi uwə dɔe. Tɔ ngon mandɔ ka kin nɔ Mari. ²⁸ Malayka ur kəy go Mari ti əl-e ə nɔ: «M-uwə jii Mari, j ki ingə me-maji ta kəm Luwə ti, Bəbe e naa ti səi.» ²⁹ Ta kin əti Mari bəl, adi daji rɔne ta ə nɔ se gin kuwə jɔ kin e ri wa? ³⁰ Malayka əl-e ə nɔ: «tɛbəl al Mari, tado ingə maji ta kəm Luwə ti. ³¹ A j səm, a oji ngon ki dingəm, a ində tɔe nɔ Jəju. ³² A e ki bo, a bari-e Ngon lə nje ke dɔ ne je ti pəti. Ningə, Bəbe Luwə a ade kimbər ngar lə kae Dabidi. ³³ A o be dɔ gin koji ti lɔ *Jakobi biti ki nɔ ti. Ningə kɔbɛ lie a ində ngangine al tɔ.» ³⁴ Mari əl malayka ə nɔ: «Go rəbi ki ban ə ne je kin a rai ne ə? Tado m-gər ngaw al bəy.» ³⁵ Malayka əl-e ə nɔ: «NDil Luwə a re dɔi ti, Luwə ki e dɔ ne je ti pəti a buki tɔgine dɔi ti. E mbata kin ə, ngon ki a oje j rɔ Luwə ti, a bari-e Ngon Luwə. ³⁶ O noji Elijabəti ki bigə wa kin ka j səm tɔ. E ki dije bari-e kuji ka ə yə j səm ra nay mehe kin. ³⁷ J səm tado ne ki dum Luwə goto.»

* 1:9 Tɛɛ ki taga 30.7-8

³⁸ Mari ə nə: «Mi bəə lə Bəbe, maji kadi Luwə ra səm təki tēe-n tai ti.» Loe ti kin, malayka iyə Mari ə ətə aw.

Mari aw mba dō Elijabəti ti

³⁹ Me ndə je ti ki go ti, Mari j taa, aw law law ki dənangi ki mbal je əi ti, me be ti ki Jude. ⁴⁰ Aw ur me kəy ti lə Jakari, uwə ji Elijabəti. ⁴¹ Loki Elijabəti oo ndu Mari ningə, NGon ki mee ti ədi rəne ndur kuti kuti. Ningə NDil Luwə rose tō. ⁴² Lo kin ti, Elijabəti un ndune ki taa, əl Mari ə nə: «Luwə adi maji uri dan dəne je ti pəti. Ningə NGon ki to mei ti ka maji ur-e tō. ⁴³ Ra ban ə mi kin par, Luwə buki-m ti kədi be biti, adi kō Bam re me kəy ti ləm ə? ⁴⁴ Loki m-o ndui ki uwə-n jim, ngon ki mem ti ədi rəne ndur ki rənəl. ⁴⁵ I nje maji-kur, tadə adi mei kadi ne je ki Bəbe əli tae a tōli tade.»

Pa lə Mari

⁴⁶ Be ə Mari ə nə:
«NGə mem osi pa ilə tōji dō Bəbe ti.
⁴⁷ NDilm ra rənəl dō Luwə ti ki nje kaji-m.
⁴⁸ Tadə Luwə təl kəmne oo-n bəə ləne ki dəne ki asi ne madi al.
E be ə, kaw ki kəte nōō,
Dije pəti a bari-mi nje maji-kur ki dō lo je ki dangi dangi.
⁴⁹ MBata Luwə ki nje tōgi pəti,
Ra ne je ki əti bəl bəl mbata ti ləm.
Maji kadi təe e ki kay njay.
⁵⁰ Ningə, kadi me-maji lie to ki dō bəl je dō bəl je dō dije ti ki nje bəl NDile.
⁵¹ Luwə əji tōgine pəti ki taga,
Njé ki ngamede rosi ki kōji rə,
Luwə tində-de sane-de.
⁵² Sur njé tōgi je tilə-de dō kimbər ngar je ti ləde,
Ningə njé dō səl, un dəde ki taa tō.
⁵³ Adi ne kingə rosi ji njé ndoo je,
Ə tuwə njé ne je jide kare adi awi.
⁵⁴ Əsi sil *Isirayəl ki bəə kilə lie,
Adi mee ole dō me-maji ti ki mbata dije lie.
⁵⁵ Me ole dō ti təki un-n mindine adi kaje je kəte nu.
Un adi Abirakam ki gin koji lie ba pəti ki nō ti.»
⁵⁶ Mari isi ki Elijabəti asi nay mitə, ningə təl aw be.

Koji Jə Batisi

⁵⁷ Dəkagilo koji ngon lə Elijabəti asi, ə oji ngon ki dingəm. ⁵⁸ Njé gədi kəy je lie ki noje je ooi poy maji ki Luwə ra sie adi rai sie rənəl. ⁵⁹ Loki ndə ki kō jijoo go koji ngon ti asi ningə, rai kadi ijəi mətə^ə. Dije ndigi kadi n-bari-e ki tō bawe ki Jakari. ⁶⁰ Nə kōe əl-de ə nə: «Jagi, a bari-e nə Jə.» ⁶¹ Ə dije əli Elijabəti əi nə: «Dəw ki gin koji ti ləi ki təe to be goto.» ⁶² Lo kin ti, dəji bawe ta ki jide əi nə se ge kadi n-bari ngon ka kin nə nə wa? ⁶³ Jakari dəji adi rai ki ba ndangi ne adi-e, ningə ndangi ne ti: «Təe e Jə.» Lo kin ti, ta ndōji dije pəti. ⁶⁴ Loe ti nōō, ta Jakari tēe, ndone tuti adi əl ta ilə-n tōji dō Luwə ti. ⁶⁵ Ne kin ra bəl dije pəti ki me be je ti ki dō lo ti ki nōō, taa go nangi mbal je ti ki Juda pəti, dije əli tae ki lo lo. ⁶⁶ Dije pəti ki ooi poy ta kin ngəmi mede ti, ə əli əi nə: «NGon kin a təl ri ə?» Təki rəjəti, ji Bəbe e dəe ti.

Pa lə Jakari

⁶⁷ NDil rosi Jakari ki baw ngon, adi əl ta ki ta Luwə ti ə nə:

68 Tɔji ki dɔ Baʒe ti, ki Luwə lə *Isirayəl, MBata re oo dije ləne, taa-de ilə-de taa.

69 E ə tɛɛ ki Nje kaji ki Nje tɔgi gin koji ti lə *Dabidi adi-je.

70 Tɛɛ sie takɪ ilə-n mbeɛ ki ta njé kəl ta je ki tae ti ki ayi njay, dɔkagilo ti ki mari nu.

71 Nje kaji ki a taa-je ji njé bə je ti ləje ki njé koo kəmje je al pəti.

72 E be ə, Luwə tɔji-n me-maji ləne ki rɔ kaje je ti, Nim taa, me ole dɔ kilə mindi ti ki ay njay nim tɔ.

73 Kilə-mindi ki go minde ti ki un adi ka je *Abirakam.

74 Kun mindi ki a ra kadi ji ra kilə bəə lie ki kanji bəl, Loki a taa-je ji njé bə je ti ləje.

75 Kadi ji njiyə ta kəme ti, me kay njay ti nim, me ka dana ti nim, Dɔkagilo pəti ki je-n ki dɔje taa.

76 I ngonm, a bari-ni nje kəl ta ki ta Luwə ti ki e dɔ nɛ je ti pəti, MBata a njiyə nɔ Baʒe ti kadi ira rəbi lie.

77 Lo kin ti, dije lie a gəri kaji ki aji-de ki go rəbi kiyə go majal je ti ləde kə.

78 Luwə e nje me-maji.

Ki takul me-maji ki koo kəm-to-ndoo lie ə, Kunji ki dɔrə ti unji-n dɔje ti tə kadi be.

79 Kunji kin unji dɔ dije ti ki isi me til ti nim, Me ndil koy ti nim,

MBa kadi ndɔr-je ta rəbi, aw səje dɔ rəbi kisi-maje ti.

80 Ngon ka kin tɔgi, təl dəw ki mbuji me ndil ti. Ra be dilə mbo ti, biti ndɔ ki tɛɛ-n taga ta kəm Isirayəl ti.

2

Koji Jəju (Mt 1.18-25)

1 Dɔkagiloe ti kin, nje kɔbe ki bo Səjar Ogusiti un ndune kadi rai kər dije ki dɔnangi ti pəti me makitibi ti. 2 Kində tɔ ki dɔsəy kin e dɔkagilo ti ki Kiriniwusi e-n nje kɔbe dɔnangi ti ki Siri. 3 Dije pəti awi kadi ndangi tɔde, Nə nə ka aw be koji-ne ti. 4 E be ə, Jisəpi ka j be bo Najarəti ti, dɔnangi Galile ti, isi aw be bo ti lə *Dabidi, ki bari-e Bətiləhəm, dɔnangi Jude ti. MBata Jisəpi e dəw ki gin koji ti lə Dabidi. 5 Awi kadi indai tɔde naa ti ki Mari ki nje nongi lie, ki a ki səm.

6 Loki əi Bətiləhəm ti nɔɔ bəy ningə, ndɔ koji ngon lə Mari asi. 7 Mari oji ngonne ki dɔsəy tə ngon ki dingəm. Bir ngon ka kin ki kibi, ile me nɛ ngəm nɛ kuso ti lə da je, tado lo ki kadi adi-de toi ti goto me kəy to mba je ti.

Njé kul da je

8 Njé kul da je əi me mu ti, dɔ lo ti ki nɔɔ, indai bi taa isi ngəmi da je ləde kondɔ. 9 Ningə yə ooi malayka lə Baʒe tɛɛ hɔy ki rɔde ti. Tɔba lə Baʒe unji gugi dade, adi bəl tɔl-de. 10 Nə malayka əl-de ə nə: «fəli al, mbata m-re ki Poy Ta ki Maji kadi madi səsi. Poy Ta ki Maji kin a e nɛ ronəl ki bo ngay mbata ti lə dije pəti ki dɔnangi ti ne. 11 E bɔne ə oji nje kaji me be ti lə *Dabidi adi səsi. Nje kaji ki e Kirisi, Baʒe. 12 Ningə nɛ ki a igəri-e-n ə to kin: A ingəi ngon ki kasi ki biri-e ki kibi, ə iləi-e me nɛ ngəm nɛ kuso ti lə da je.»

13 Ta naa ti nɔɔ, kosi njé rɔ je ki dɔrə ti, tɛɛi, indai rɔde naa ti ki malayka ki kare ka kin, ningə osi pa tɔji Luwə əi nə: 14 «Tɔba e ki dɔ Luwə ti ki nje kisi dɔrə ti taa nu. Taa, kisi maji ki dɔ dɔnangi ti, ki rɔ dije ti ki Luwə ndigi-de tɔ.»

15 Loki malayka je iyəi-de ə təli awi dɔrə ti gogi, njé ngəm da je əli-naa dande ti əi nə: «Adi j-awi biti ki Bətiləhəm ti j-oi nɛ ki ra nɛ ə Baʒe tɛɛ ki dɔe adi-je kin.»

16 **II** taai kalangi awi ningə yə, ingəi Mari əi ki Jisəpi, naa ti ki ngon ki kasi ki əli-
e me ne nğəm ne kuso ti lə da je. 17 Loku ooi ngon ki kasi ka kin ningə, go ti əri
gin ne je ki əli-de ɔji dɔ ngon ki kasi kin. 18 Dije pəti ki ooi ta ki njé ngəm da je
əri goe, əti-de ɓəl. 19 Mari ngəm ne je kin pəti mene ti, mər ta dɔ ti ki goe goe.
20 Njé ngəm da je təli gogi ki pa, ki kilə toji dɔ Luwə ti tade ti. MBata Luwə adi-
de ooi ne je ki mbide je, ki kəmde je. Ningə ne je ka kin rai ne ki go rəbe ə wa
ki malayka ilə-n-de mbeɛ ka kin to.

Kəji Jəju me kəy kaw-naa ti

21 Loku ndɔ ki kɔ jijoo go koji ngon ti asi, ijəi mətə[☆], ningə indəi tɔe nə Jəju. E
tɔ ki malayka əl-de, loki kɔe a ki səme al ɓəy, kadi tɔ ɓari-e-n. 22 Ningə, loki ndɔ
ki e ndɔ kay rɔ ki go ndu-kun ti lə *Mojɔ asi[☆], Jisəpi əi ki Mari awi ki ngon ka
kin Jorijaləm ti kadi toji-e ɓəbe, 23 ki go ndange ti ki ndangi me ndu-kun ti lə
ɓəbe əi nə: «NGan dər je ki ɓangəm pəti a əi ki kində ji dɔde ti mbata lə ɓəbe[☆].»
24 Nim taa, rai kadi adi də kərməsi je joo ə se ngan də dum je joo kadi-kare ti,
ki go ndange ti ki ndangi me ndu-kun ti lə ɓəbe[☆].

Pa lə Siməyɔ

25 Dɔngəm kare e Jorijaləm ti noɔ tɔe nə Siməyɔ. E dəw ki dana taa e dəw ki
nje ra go ndigi ti lə Luwə tɔ. Isi nginə ta nje kaji *Isirayəl mari nu ba. Ningə
NDil Luwə e dɔe ti tɔ. 26 NDil Luwə əl-e kəte ade gər təkɔ n-a n-oy al ɓiti kadi
n-oo Kirisi ki ɓəbe kəte ki kəme ɓəy taa n-a n-oy. 27 NDil ɔse kadi aw gin kəy
ti lə Luwə, ningə təkɔ njé koji Jəju awi sie gin kəy ti kadi rai ki go ndu-kun ti
lə ɓəbe, 28 Siməyɔ taa Jəju jine ti, ningə ilə toji dɔ Luwə ə nə: 29 «Basine, ɓəbe,
iyə ɓəə ləi ade aw maje, ki go ta ti ləi ngata, 30 MBata ka kəmm oo nje kaji dije
ngata. 31 Kaji ki ində dɔe dana ta kəm kosi je ti pəti. 32 E kunji ki kadi unji dɔ
gin dije ti pəti, taa a e toji ki dɔ dije ti ləi, Isirayəl tɔ.»

33 Ta ki Siməyɔ əl dɔ Jəju ti əti kɔe je ki bawe je ɓəl. 34 Siməyɔ tər ndune dɔde
ti, ningə əl Mari ə nə: «Maji kadi igər maji, ngon ki oje kin a e rəbi kosi nim rəbi
kɔ taa nim lə dije ngay dɔnangi Isirayəl ti. Taa, re tə ne ki nje re ki ta kasi-naa
al tɔ. 35 A adi gir ta ki ngame dije ti ngay, gine a tɛɛ taga. Ningə rɔi j wa ti, kiyə
rɔ a gangi ndili dana tɔ.»

An ra oyo Luwə mbata Jəju

36 Dəne kare ki nje kəl ta ki ta Luwə ti isi noɔ, tɔe nə An. E ngon lə Panuwəl,
gin koji ti lə Ajər. Loku taa dɔngəm mandine ti, isi sie asi ɓal siri ba par ə ngawe
oy. Ningə ki ɓasine kin, An tɔgi ngay ngata. 37 ɓale e dɔ jijoo gide e sɔ. Nje
ngaw koy kin e me kəy ti lə Luwə ki dɔkagilo je pəti. Kondo ki kada e me kəy ti
lə Luwə, əl sie ta, ɔgi rɔne ne kuso. 38 E be ə, dɔkagiloe ti kin, e ka tɛɛ noɔ re tɔ.
Osi pa ilə-n toji dɔ Luwə ti, taa əl ta ki dɔ ngon ti kin dije pəti ki isi nginəi kadi
Luwə taa Jorijaləm ji njé ɓə je ti tɔ.

39 Loku njé koji Jəju je rai ne je pəti ki go ndu ɓəbe ti ningə, təli awi Galile me
ɓe bo ti ləde ki Najarəti ti gogi. 40 Ningə, ngon ka kin tɔgi, aw ki singane. Rosi ki
tər, ta me-maji lə Luwə e sie naa ti tɔ.

Jəju e me kəy ti lə Luwə loki ɓale e dɔgi gide e joo

41 Dɔ ɓal je pəti, njé koji Jəju awi lo ra nay ti ki ɓari-e nay paki. 42 Loku Jəju ra
ɓal dɔgi gide e joo ningə, awi ki njé koji-ne je lo ra nay ti təkɔ isi rai kəte kəte go
kuji rae ti[☆]. 43 Ningə, loki ndɔ ra nay tigə ɓa, njé koji Jəju je isi təli gogi, nə Jəju
nay gogi Jorijaləm ti, ki kanji kadi njé koje je gəri go. 44 Njé koji Jəju je ooi nə

☆ 2:21 Ləbatiki 12.3 ☆ 2:22 Ləbatiki 12.6 ☆ 2:23 Tɛɛ ki taga 13.2, 12 ☆ 2:24 Ləbatiki 12.8

☆ 2:42 Tɛɛ ki taga 12.1-27; Dətərənom 16.1-8

Jəju nay nja madide je ti ki uni səde rəbi, adi njiyəi ndo kare 6əy taa ilai ngirə sange dan nojide je ti ki madide je. ⁴⁵ Sangi-e, nə sangi-e pi ingəi-e al. Loki ingəi-e al, təli tui dade awi Jorijaləm ti gogi sange ti. ⁴⁶ Sangi-e biti ndo ki kə mitə ningə yə, ingəi-e, isi gin kəy ti lə Luwə dan njé ndo ndu-kun je. Isi dande ti, isi ur mbine oo-n ta je ki isi əli tə, dəji-n-de ta tə. ⁴⁷ Dije pəti ki ooi ta kəl Jəju kin, nə gar lie, ki ta ki tur lie, əti-de 6əl ngay. ⁴⁸ Loki njé koje je ooi-e, əti-de 6əl ngay, adi kəpə əl-e ə nə: «NGonm, ra ban ə ira səje nə be ə? O je ki bawi, j-a ta sangi ti ki nə kəmje ti.» ⁴⁹ Ningə əl-de ə nə: «tsangi-mi ki mba ri ə? Səbi kadi m-ra kilə gin kəy ti lə Bai kin, igəri ə se igəri al ə?» ⁵⁰ Nə njé koje je gari me ta lie kin al.

⁵¹ Ningə go ti, Jəju təl aw səde Najarəti ti gogi. Jəju təl rəne go ta ti lə njé koji-ne je. Kəpə ngəm nə je pəti ki rai nə kin mene ti. ⁵² Jəju təgi darəne ti nim, me gosi ti nim tə, adi ingə maji ta kəm Luwə ti nim, ta kəm dije ti nim pəti.

3

Jə ilə mbə Poy Ta ki Maji (Mt 3.1-12; Mk 1.1-8; Jə 1.19-28)

¹ Dəkagiloe ti kin, nje kəpə ki bo Səjar, ki bari-e nə Tībər o 6e 6əl dəgi gide e mi. Ningə Posi *Pilati ə e nje kəpə dənangi ti ki Juda, *Erodi e ngar dənangi ti ki Galile, Pilipi ki ngon kə Erodi e ngar dənangi ti ki Iture ki dənangi ki Tirakonitidi, ningə Lisaniyasi e ngar dənangi ti ki Abilən tə. ² An əi ki Kayipi ə əi njé kijə nə məsi kadi-kare je ki bo ki dəkagiloe ti noo. Ningə, dəkagiloe ti noo kin, Jə ki ngon lə Jakari e dilə lo ti ə Luwə əl-e ta. ³ Jə aw dənangi Jurde ti pəti, ilə mbə ə nə: «tyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kə, adi rai səsi batəm, mba kadi Luwə iyə-n go majal je ləsi kə.» ⁴ Ra tək ndangi me makitibi ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti, Ejay, əi nə:

«NDU dəw madi 6a dilə lo ti ə nə:

Irai go rəbi lə Ba6e!

Irai go rəbi lie adi a njururu.

⁵ Uti bole 6e je adi asi naa,

Ikəsi də mbal je ki də gadi je adi asi ta nangi bərəre;

Irai rəbi je ki rugi gəndi gəndi adi a njururu;

Irai rəbi kəkiri je adi osi naa ti lay.

⁶ Lo kin ti, dije pəti a gəri kaji ki Luwə aji-je[☆].

⁷ Kosi dije ki rai kadi Jə rade batəm, Jə əl-de ə nə: «Sai njé man majal tə li je be kam, nə ə əl səsi kadi ayi-naa wong i lə Luwə ki a re ə? ⁸ Maji kadi kilə rasi təji kadi səi dije ki iyəi pa njiyəsi je ki majal kə. Ningə oti kadi əli mesi ti əi nə: “Je ngan ka *Abirakam.” MBata, Luwə asi kadi a təl gəji mbal je kam ngan ka Abirakam ti kare. ⁹ Ki 6asine kin, kingə e 6asi kadi tigə ngirə kagi je gangi ngata. Kagi ki ra ki andi maji al ə, a tigəi-e kadi iləi-e me por ti kə.»

¹⁰ Kosi dije dəji Jə əi nə: «E ri ə kadi ji ra ə?» ¹¹ Ə Jə əl-de ə nə: «Dəw ki aw ki kibi joo ə, maji kadi adi kare dəw ki aw-n al, ningə dəw ki aw ki nə kuso ə, maji kadi ra-n ki e ki aw-n al tə.»

¹² *Njé taa la-mbə je ka, rai kadi Jə rade batəm tə. Ningə dəji Jə əi nə: «Nje ndo, e ri ə kadi ji ra ə?» ¹³ Ba Jə əl-de ə nə: «ftaai la al də e ki dəji səsi kadi itaai kin al.»

¹⁴ Asigar je ka dəji əi nə: «NGa je, e ri ə kadi ji ra ə?» Jə əl-de ə nə: «tndəi təgi də dəw ti itaai la lie al, taa, itəti ta ngom indəi dəe ti al tə. Ai də la nay ti ləsi wa kin par.»

Jə ilə mbə lə dəw ki a re gone ti

¹⁵ Dɔkagiloe ti kin, dije isi nginai dɔw ki a re, adi daji rɔde ta se Ja e Kirisi ki Luwə kote al biti wa? ¹⁶ Ə Ja əl dije pəti ə nə: «Mi, m-ra səsi batəm me man ti, nə dɔw madi a re gom ti nɔq, a ra səi batəm me NDil Luwə, ki me por ti. E dɔw ki tɔge əti ɓəl, itə-m say, kilə sa lie ka m-asi tuti al. ¹⁷ Dɔw kin uwə kee to ne jine ti kadi to-n ka ko ki maji, oy me dam ti, ɓa ilə tise por. E por ki a oy al ratata.»

¹⁸ Ja adi dije ta koji je ki rangi ngay, ilə-n-de mbe Poy Ta ki Maji.

¹⁹ Ne kare ɓəy, Ja kəl ki *Erodi ki e nje kɔɓe dɔnangi ti ki Galile, mbata taa ki taa Ērodiyadi ki ne ngokone nim, taa ra ne je ki rangi ki majal ngay nim tɔ.

²⁰ Nə, ne je ki go ti al pəti ki Erodi ra kin ka, təl uwə Ja dangay ti do ti ɓəy.

Jəju ra batəm

(Mt 3.13-17; Mk 1.9-11)

²¹ Loki dije pəti rai batəm ningə, Jəju ka ra batəm tɔ. Ə Loki isi əl ta ki Luwə ɓa, ta dɔrə tɛe. ²² NDil Luwə, risi tə də dum be isi dɔe ti. Ningə, ndu ta madi tɛe dɔrə ti, ə nə: «! Ngonm ki nje ndigi ləm, ki j ne rɔnəl ləm ki bo ngay.»

Gin ka lə Jəju

(Mt 1.1-17)

²³ Jəju ilə ngirə kilə ləne, loki ɓale e kuti mitə. Ki go gər-e ti ki dije gəri, Jəju e ngon lə Jisəpi, Jisəpi ki ngon lə Əli, ²⁴ Ningə Əli e ngon lə Mata, Mata e ngon lə *Ləbi, Ləbi e ngon lə Məlsi, Məlsi e ngon lə Yanay, Yanay e ngon lə Jisəpi, ²⁵ Jisəpi e ngon lə Matatiyasi, Matatiyasi e ngon lə Amosi, Amosi e ngon lə Nawim, Nawim e ngon lə Əsili, Əsili e ngon lə Nagay, ²⁶ Nagay e ngon lə Mati, Mati e ngon lə Matatiyasi, Matatiyasi e ngon lə Səməyin, Səməyin e ngon lə Yosəki, Yosəki e ngon lə Yoda, ²⁷ Yoda e ngon lə Yowana, Yowana e ngon lə Rəsa, Rəsa e ngon lə Jorobabəl, Jorobabəl e ngon lə Salatiyəl, Salatiyəl e ngon lə Nəri, ²⁸ Nəri e ngon lə Məlki, Məlki e ngon lə Adi, Adi e ngon lə Kosam, Kosam e ngon lə Elmadam, Elmadam e ngon lə Ər, ²⁹ Ər e ngon lə Jəju, Jəju e ngon lə Eliyəjar, Eliyəjar e ngon lə Yorim, Yorim e ngon lə Mata, Mata e ngon lə Ləbi, ³⁰ Ləbi e ngon lə Siməyo, Siməyo e ngon lə Juda, Juda e ngon lə Jisəpi, Jisəpi e ngon lə Yonam, Yonam e ngon lə Eliyakim, ³¹ Eliyakim e ngon lə Mələya, Mələya e ngon lə Məna, Məna e ngon lə Matata, Matata e ngon lə Nata, Nata e ngon lə *Dabidi, ³² Dabidi e ngon lə Jəse, Jəse e ngon lə Obədi, Obədi e ngon lə Bowaji, Bowaji e ngon lə Sala, Sala e ngon lə Naso, ³³ Naso e ngon lə Aminadabi, Aminadabi e ngon lə Adimin, Adimin e ngon lə Arni, Arni e ngon lə Əsirom, Əsirom e ngon lə Pərəsi, Pərəsi e ngon lə Juda, ³⁴ Juda e ngon lə *Jakobi, Jakobi e ngon lə *Isaki, Isaki e ngon lə *Abirakam, Abirakam e ngon lə Təra, Təra e ngon lə Nawor, ³⁵ Nawor e ngon lə Sərugə, Sərugə e ngon lə Rəwu, Rəwu e ngon lə Peləgi, Peləgi e ngon lə Ebər, Ebər e ngon lə Səla, ³⁶ Səla e ngon lə Kaynam, Kaynam e ngon lə Arpasadi, Arpasadi e ngon lə Səm, Səm e ngon lə Nuwe, Nuwe e ngon lə Ləməki, ³⁷ Ləməki e ngon lə Matusaləm, Matusaləm e ngon lə Ənəki, Ənəki e ngon lə Yərədi, Yərədi e ngon lə Malələl, Malələl e ngon lə Kaynam, ³⁸ Kaynam e ngon lə Ənosi, Ənosi e ngon lə Səti, Səti ki ngon lə Adam, Adam ki ngon lə Luwə.

4

Su na Jəju

(Mt 4.1-11; Mk 1.12-13)

¹ Go NDil Luwə ti ki rosi Jəju, Jəju təl ta ba Jurde ti re. Təl re ningə, NDil Luwə ɔr nɔe aw sie dilə lo ti. ² Su na-e ndə dɔsɔ dilə lo ti. NDə ki Jəju ra dɔsɔ kin, usɔ ne madi al, adi ɓo ra-e. ³ Nɔq be, su əl-e ə nə: «Re j Ngon lə Luwə ə, adi mbal

kin adi təl mapa adi m-o.» ⁴ Ə Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: Dəw a isi ki dənə taa ki takul ne kuso par al*.»

⁵ Su aw ki Jəju də lo ti taa, 6a ki kəm ki kində jipi, oje kəbe je ki dənangi ti ne pəti ade oo. ⁶ Loki oje ningə, təl əl-e ə nə: «M-a m-adi təgi də kəbe je ti kin ki ne kingə je ki me ti pəti. Tadə e ne ki adi-mi me jim ti, ningə dəw ki mem ndigi ə m-ade. ⁷ Re j, əsi məkəsi nangi nəm ti ə, m-a m-adi ba pəti tə yai.» ⁸ Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “A əsi məkəsi nangi nə Bəbe Luwə ti ləi, ningə e ki karne ba par ə a re nəe ti kadi igose.”*»

⁹ Go ti gogi, su aw ki Jəju Jorijaləm ti, aw sie jam də kəy ti lə Luwə taa. Loki aw sie taa, ningə əl-e ə nə: «Re j NGon lə Luwə ə, iyə jii taa əsi adi m-o, ¹⁰ tadə ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: Luwə a adi ndune malayka je ləne kadi tə indəi kəmdə goi ti. ¹¹ Bəy taa, a lai-ni dajide ti, mba kadi njai tigə mbal al*.» ¹² Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “A na Bəbe Luwə ləi al”.*» ¹³ Loki su tigə ki ne na je ki kadi n-na-n Jəju 6a, ər rəne gogi say rəe ti. ər rəne nginə-n dəkagilo ki rangi.

*Jəju ilə ngirə kilə Galile ti
(Mt 4.12-17; Mk 1.14-15)*

¹⁴ Lo kin ti, Jəju təl Galile. Re ki təgi ki j rə NDil Luwə ti. Tə Jəju 6a ki də lo je ki nə pəti. ¹⁵ NDə ne me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je. Dije pəti iləi təji dəe ti.

*Dije ki Najarəti ti mbati taai ne ndo lə Jəju
(Mt 13.54-58; Mk 6.1-6)*

¹⁶ Jəju aw Najarəti ti, ki e be ki təgi ti. Təki isi ra-n kəte kəte, loki ndə taa kəə əsi ningə, Jəju aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. Jəju j taa kadi n-tidə makitibi. ¹⁷ Loki j taa, adi-e makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay, ki kəl. Jəju rirə makitibi ka kin ningə, ingə ta ki ndangi əi nə:

¹⁸ «NDil lə Bəbe e dəm ti,
Bəbe kəti-m kadi m-ilə mbe Poy Ta ki Maji njə ndoo je.
Bəbe ilə-m kadi m-əl dangay je ta tēde kəy dangay ti,
Kadi m-əl njə kəm tə je təkəi, kəmdə a oo lo.
Kadi m-taa njə ki dije isi indəi kəmdə ndoo m-ilə-de taa.

¹⁹ Kadi m-ilə mbe 6al me-maji lə Bəbe kin.»

²⁰ Go ti, Jəju kə makitibi ka kin, ningə təl-n adi nje kilə ki me kəy ti, ə isi nangi kadi əl ta. Dije pəti ki me kəy kaw-naa ti buki kəmdə ki dəe ti.

²¹ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «Ta ki oi kin, təl tane dəsi ti 6one.» ²² Dije pəti mai naji lə Jəju, taa mbe me-maji ki tēe tae ti əti-de 6əl ki dum to, adi əli-naa əi nə: «Ma, e ngon lə Jisəpi rəje ti ne al a?» ²³ Be ə Jəju əl-de ə nə: «M-gər kadi a əli-mi kuji ta ki ə nə: “J nje ra dije mōy, əji rəi j wa,” kin. A əli-mi əi nə: “J-o poy ne je pəti ki ira Kapərnayim ti kin, ə ira 6e koji ti ne be tə adi j-o”.» ²⁴ Jəju təl əl-de bəy ə nə: «M-əl səsi ta ki rəjeti, nje kəl ta ki ta Luwə ti ki 6e koje uwe rəne ti maji goto. ²⁵ Ki rəjeti, dəkagilo ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli, njə ngaw koy je əi ngay *Isirayəl ti. Nə loki ndi ədi dənangi ti al 6al mətə ki nusi, ə 6o o ki dənangi pəti*» ²⁶ dəw kare dande ti ki Luwə ilə Eli rəe ti goto. E nje ngaw koy ki Sarəpita ti, dənangi ki Sidə ti yo ə Luwə ilə Eli ki rəe ti*» ²⁷ NJə banji je ka əi ngay Isirayəl ti dəkagilo ti lə Elije tə, nə e ki kare ki kadi Luwə ər banji rəe ti goto. E Nama ki Siri ti yo ə Luwə ər banji rəe ti*» ²⁸ Loki dije ki isi gin kəy kaw-naa ti ooi ta kin, wongi təl-de pəti. ²⁹ Lo kin ti, jii taai tuwəi Jəju me 6e bo ti kə, ningə awi sie

* 4:4 Dətərənom 8.3   * 4:8 Dətərənom 6.13   * 4:11 Pa je 91.11-12   * 4:12 Dətərənom 6.16

* 4:25 1 NGar je 17.1   * 4:26 1 NGar je 17.8-16   * 4:27 2 NGar je 5.1-14

jam dɔ mbal ti ki indai ɓe bo ti. Awi sie ti mba kadi n-suri-e n-lai-e n-tɔli-e kɔ.
³⁰ Nə Jəju ur dande ti aw.

Dingəm ki ndil ki majal ra-e
 (Mk 1.21-28)

³¹ Jəju aw Kapərnayim ti, ki e ɓe bo ki dɔnangi Galile ti. Jəju ndo ne dije ndo taa kəɗ ti. ³² Ne ndo lie ɗi dije ɓal ki dum. Ɖti-de ɓal ki dum tado al ta ki tɔgi ki j rɔ Luwə ti. ³³ Ningə, dəw madi kare ki ndil ki majal ra-e, isi me kəy kaw-naa ti lade nɔɔ, nɔ ki ndune ki bo ə nə: ³⁴ «Jəju ki Najarəti, ri ə ige rɔje ti ə? Ire mba kadi ituji-je a? M-gar-i maji: j ki Kay njay lə Luwə.» ³⁵ Jəju ndangi ndil ki majal ki tɔgine ə nə: «Uti tai, ə iteɗ kɔ rɔ dingəm ti kin.» Lo kin ti, ndil ki majal bi dingəm ile dande ti, ningə tɛɛ rɔe ti ki kanji kade kɔ. ³⁶ Ne kin ɗi dije pəti ɓal, adi daji-naa ta dande ti əi nə: «Ta kin e ta ki ban ə ɗi ɓal be ə? Dəw kam aw ki tɔgi kɔɓe dɔ ndil je ti ki majal, ndangi-de ki tɔgi ki j rɔ Luwə ti adi tɛɛi kɔ!»
³⁷ E be ə, tɔɓa lə Jəju sane ki dɔnangi ki nɔɔ pəti.

Jəju adi rɔ nga njé moy je ngay
 (Mt 8.14-17; Mk 1.29-34)

³⁸ Loki Jəju j kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, aw me kəy ti lə Simɔ. Məm Simɔ ki dɔne, moy ra-e, rɔe tingə ngay. Be ə, əli Jəju kadi ra ne madi mbata ti lie. ³⁹ Jəju rugi rɔne dɔe ti, ndangi rɔ ki tingə ngay ka kin adi iyɛ. Kalangi ba go ti, məm Simɔ j taa ra ne kuso adi-de.

⁴⁰ Lo solo, ta kadi kur ti, dije pəti ki awi ki dije ki moy je ki dangi dangi rai-de, rai sɔde rɔ Jəju ti. Jəju ində jine dɔde ti kare kare pəti adi ingai rɔ nga. ⁴¹ NDil je ki majal ka tɛɛi rɔ dije ti ngay ki nɔ tade ti əi nə: «j NGon lə Luwə!» Nə Jəju ində tɔgi dɔde ti, adi-de ta rɔɓi kadi əli ta al, tado gəri-e ɓəti kadi e Kirisi.

Jəju ilə mbe Poy ta ki Maji me kəy kaw-naa je ti
 (Mk 1.35-39)

⁴² Loki lo ti, Jəju tɛɛ me ɓe bo ti aw dilə lo ti. Kosi dije ngay sangi-e, awi ingai-e. Loki ingai-e, ndigi kadi n-uwai-e nangi rɔde ti kadi ta aw lo al. ⁴³ Nə Jəju əl-de ə nə: «Sɔɓi kadi m-ilə mbe Poy Ta ki Maji ki ɔji dɔ kɔɓe lə Luwə ndagɔ ɓe bo je ti tɔ, tado e ki mbata ta kin ə Luwə ilə-m.» ⁴⁴ E be ə, Jəju ilə-n mbe Poy Ta ki Maji me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je dɔnangi Jude ti.

5

Dije ki dɔsɔy ki Jəju ɓar-de
 (Mt 4.18-22; Mk 1.16-20; Jə 21.1-11)

¹ NDɔ kare, Jəju e ɓasi kadi ba bo ti ki Gənarəti ti. Kosi dije uwai-naa gəi gide mba kadi n-ooi ta lə Luwə. ² Lo kin ti, Jəju oo to je joo ki isi ngangɔ ba ti. Ɖi to je ki njé ndɔ je ki me ti indai-de ə awi a togi bandi je lade. ³ Jəju al me to ti ki kare ki e yə Simɔ, ningə əl Simɔ ade iyə ngangɔ ba ə aw ki dana ndəy. Go ti, Jəju isi nangi me to ti ndo ne kosi dije. ⁴ Loki əl ta oy ningə, əl Simɔ ə nə: «Aw ki dana lo ki man u ti, ə ilai bandi je lasi indoi kanji je.» ⁵ Simɔ təl əl-e ə nə: «Bəɓe, j-ilə bandi ndɔ biti lo ti, nə kanji kare ka j-ingə al. Nə tək e j ə idəji-m, m-a m-ilə bandi tək əl-m.» ⁶ Loki ilai bandi je lade, ɔyi kanji kəy ki to ɓal, adi bandi je lade ka ge gangi. ⁷ Lo kin ti, daji madide je ki əi me to ti ki nungi kadi rai rai sɔde. Madide je rai, adi ɔyi kanji ka kin rosi to je ki joo. Kanji rosi to je adi to je awi tɔ ndui man. ⁸ Loki Simɔ oo ne kin, osi, ɔsi məkəsine nangi nɔ Jəju ti əl-e ə nə: «Bəɓe, ɔsi rɔi ngarangi rɔm ti, tado mi nje ra majal.» ⁹ Simɔ ki made je ki əi sie, ɓal rade ɔji-n go kanji ki ɔyi me bandi ti to ɓal ngay. ¹⁰ Jaki ki Jə ki ngan lə Jəɓəde ki əi ki Simɔ ka ɓal rade tɔ. Ɖ Jəju əl Simɔ ə nə: «Adi ɓal rai al, kaw ki

kæte noo, e dije ngata ə a isa-de.» ¹¹ Lo kin ti, tæli ræi ki to je ngangï ba ti, ningə iyəi ne je pæti ə uni go Jəju tə njé ndo je lie.

Jəju nga nje banji kare
(Mt 8.1-4; Mk 1.40-45)

¹² NDə ki rangi, Jəju e me 6e bo ti kare, ningə dingəm kare ki banji ra-e tee noo re. Loki oo Jəju ningə, osi ki ta kəmne nangi noe ti, no ki dæe ti ə nə: «Bæbe, re indigi ə a adi banji læm ur, kadi rəm ay njay.» ¹³ Jəju ilə jine ɔde-n ningə əl-e ə nə: «M-ndigi, ə kadi banji læi ur, adi ræi ay njay.» Ba ta naa ti noo par ə banji ur, adi ræe ay njay. ¹⁴ Go ti, Jəju ade ndune kadi əl tæ dæw madi al, ningə əl-e ə nə: «Nje kijə ne mæsi kadi-kare yo ə aw oje ræi, ningə adi kadi-kare tæki ndu-kun ti læ *Mojï dæji-n*¹⁵. Ira be mba kadi gæri tæki banji læi ur adi ingə rə nga.» ¹⁵ Tɔbæ læ Jəju sanæ ki lo lo adi dije ræi kosi kosi mba kadi n-ooi ta lie je kadi aji-n-de də moy je ti læde je. ¹⁶ Nə Jəju ɔr rone aw lo je ti ki to dilæ mba kæl ta ki Luwə.

Jəju nga dæw ki nje rə koy njururu
(Mt 9.1-8; Mk 2.1-12)

¹⁷ NDə kare Jəju isi ndo ne dije ningə. *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je isi dan dije ti noo tɔ. Dije ij ki ngan 6e je pæti ki dɔnangi Galile ti, ki dɔnangi Jude, ki 6e bo Jorijalæm. Bæbe əji tɔgine me kajï njé moy je ti. ¹⁸ Lo kin ti, dije madi oti dæw kare ki rœe oy njururu, me ne koti njé moy je ti, ræi sie rə Jəju ti. Sangi ræbi kadi n-awi sie kæy n-ilæi-e no Jəju ti. ¹⁹ Nə gæri ræbi ki kadi awi sie al, tadɔ dije əi ngay. Be ə, ali taa, ræi bole də kæy ti ningə, ilæi nje moy ki ne koti njé moy je, ilæi-e dan kosi dije ti no Jəju ti. ²⁰ Loki Jəju oo kadi-me læde ningə, əl dingəm ə nə: «Majal je læi e ki kiyə go kɔ.» ²¹ Njé ndo ndu-kun je læ Luwə ki Parisi je ilæi ræde mæri ta ningə əli əi nə: «Dæwe kam e nə ə əl ta ki mal də Luwə ti be ə? Luwə ki karne ba par ə asi kiyə go majal je læ dije kɔ, dæw ki rangi goto.» ²² Jəju gær mær ta je læde ki mede ti adi əl-de ə nə: «Ra ban ə isi imæri ta je ki be kin mesi ti ə? ²³ Kæl dæw kə nə: “Majal je læi e ki kiyə go kɔ” 6a nga ngay al ə se, kæl-e kə nə: “I taa ə injiyə” 6a nga ngay al ə? ²⁴ Re e be 6a, m-a m-ɔji sæi tæki mi NGon Dæw, m-aw ki tɔgi dɔnangi ti ne, mba kadi m-iyə-n go majal je læ dije kɔ.» Ningə, Jəju əl nje rə koy njururu ə nə: «I taa, un tuwə læi, ə aw 6e.» ²⁵ Ta naa ti noo, dingəm ka kin ij taa ta kəm dije ti pæti, un tirə ki kæte to ti, ə tee aw 6e ki kilæ toji də Luwə ti tane ti. ²⁶ Dije pæti, ne kin æti-de 6æl adi ilæi toji də Luwə ti. Bæl rosi mede adi əli əi nə: «J-o ne ki mba 6one.»

Jəju 6ar Læbi
(Mt 9.9-13; Mk 2.13-17)

²⁷ Go ti Jəju tee ningə yə oo dæw kare ki nje taa la-mbæ kadi njé kɔbe je ki 6ari-e nə *Læbi, isi me kæy taa la-mbæ ti. Loki oo Læbi ningə əl-e ə nə: «Un gom.» ²⁸ Ningə Læbi iyə ne je pæti, ə ij taa un go Jəju.

²⁹ Go ti, Læbi ra ne kuso ki bo ngay me kæy ti læne, 6ar-n Jəju. Lo ne kuso ti kin, njé taa la-mbæ je, ki ndægi dije ki rangi əi sæde titi noo. ³⁰ *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je 6ai ta, əli njé ndo je lie əi nə: «Ra ban ə isi usoi ne je, ayi-naa je ki njé taa la-mbæ je, ki njé ra majal je ə?» ³¹ Jəju un ta əl-de ə nə: «E dije ki njé moy je ə a sangi dæw ki nje ra moy, 6i e njé rə nga je ə a sangi dæw ki nje ra moy, al. ³² Ningə, m-re mba 6ar dije ki dana al, nə m-re mba dije ki njé ra majal je yo mba kadi iyəi kilæ rade je ki majal.»

Jəju əl ta ki də kɔgi rə ne kuso ti
(Mt 9.14-15; Mk 2.18-20)

* 5:14 Læbæti ki 14.2-32 * 5:14 Ki go jibæl ra-e ti læ Jipi je, nje banji e dæw ki dije ooi-e kadi ay njay al, adi asi kadi aw lo ne ra je ti ki 6a to Luwə al.

³³ NJé ki madi je əli Jəju əi nə: «Taa taa, njé ndo je lə Jə Batisi əi ki njé ndo je lə *Parisi je isi iyəi ta ne kuso, taa isi əli ta ki Luwə tə, ə njé ki yai je, isi usoi ne je, ayi-naa man je.» ³⁴ Ə Jəju əl-de ə nə: «A asi kadi ogi dije ki bari-de lo ne kuso taa-naa ti kuso ne a? Dokagilo ki nje taa dəne isi-n səde naa ti kin, a asi kəgi-de kuso ne əl.» ³⁵ NDə je a rəi noq kadi a uni-e tade ti ningə tə, a iyəi ta ne kuso.

Nə ndo lə Jəju aw naa ti ki kəki ne ndo lə Parisi je al

(Mt 9.16-17; Mk 2.21-22)

³⁶ Jəju əl-de kuji ta kare ə nə: «Dəw a gangi ta kibi ki sigi kadi ilə-n kəm e ki kəke al. Re e be ə, kibi ki sigi a e ki gangi kə, ningə ta kibi ki sigi ka kin uwəi naa ki ki kəke al bəy tə, adi joo pu təl ne ki tuji. ³⁷ Taa, dəw a un kasi kandi nju ki ki j al bəy uti me mbu nda je ti ki kəke al. Re e be ningə, loki kasi a j bə mbu nda je a ndui, kadi kasi lo kə. Ningə mbu nda je təli ne ki tuji kə. ³⁸ Be ə, re kasi kandi nju j al bəy bə, maji kadi mbu nda je əi ki sigi taa. ³⁹ Lokl dəw ay kasi kandi nju ki j ningə, a ge e ki j al bəy al ngata. Tado dije əli əi nə: “Kasi ki j ə maji”»

6

Ta lə Jəju də ndə taa kəə ti

(Mt 12.1-8; Mk 2.23-28)

¹ NDə kare, Jəju ində də me ndə r gəme je ti. E ndə taa kəə lə *Jipi je. Ningə, njé ndo je lie ki əi sie, gangi də ko je jide ti, təmi usoi. ² Ə *Parisi je madi əli-de əi nə: «Ra ban ə irai ne ki kadi dəw ra ndə taa kəə ti al be ə?» ³ Jəju əl-de ə nə: «Itidəi ne ki ngar *Dabidi ra loki bə ra-de ki dije ki goe ti kin al biti a? ⁴ Dabidi ur me kəy ti lə Luwə, un mapa ki dije adi Luwə kadi-kare ti uso*, ningə təl-n adi dije ki goe ti usoi tə. Usoi mapa ki e ne ki sobi kadi njé kijə ne məsi kadi-kare je par ə usoi*» ⁵ Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Mi *NGon dəw m-aw ki təgi də ndə taa kəə ti.»

Jəju adi rə nga dingəm ki jie oy njururu

(Mt 12.9-14; Mk 3.1-6)

⁶ *NDə taa kəə ki rangi, Jəju aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ndo ne dije. Ningə dingəm kare ki ji koe oy njururu, e me kəy kaw-naa ti noq. ⁷ NJé ndo ndu-kun je ki *Parisi je isi jəke isi indəi kəmde kadi n-ooi se Jəju a adi dingəm kin rə nga ndə ta kəə ti lə Jipi je wa? E ta bole ki isi sangi kadi n-ingəi bə n-indəi ta dəe ti. ⁸ Nə Jəju gər mər ta je ləde, adi əl dingəm ki jie oy njururu ka kin ə nə: «J taa, a dana ta kəm dije ti pəti.» Dingəm j a taa. ⁹ Ningə Jəju təl dəji ndəgi dije ə nə: «M-dəji səsi m-o, e ri ə maji kadi dəw ra ndə ta kəə ti ə? Kadi dəw ra maji ə se kadi ra majal ə? Kadi dəw nagi madine ta yo ti ə se kadi iyə adi tuji kə ə?» ¹⁰ Jəju ində kəmne go-n-de ba pəti, ningə əl dingəm ka kin ə nə: «tsurə jii.» Dingəm surə jine, ningə jie təl to maji kare. ¹¹ Wongi təl njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, adi əli-naa ta dande ti də ne ti ki kadi n-rai ki Jəju.

Jəju mbəti njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo

(Mt 10.1-4; Mk 3.13-19)

¹² Me ndəe je ti kin, Jəju aw də mbal ti mba kəl ta ki Luwə. Əl ta ki Luwə kondə biti lo ti. ¹³ Lokl lo ti, Jəju bə r njé ndo je ləne. Ningə mbə njé ndo je ti kin ə, mbəti-de dəgi gide e joo, bə r-de njé kaw kilə je. ¹⁴ Adi e Simə, ki ində təe nə Piyər əi ki ngokone Andire, ki Jaki, ki Ja, ki Pilipi, ki Batiləmi, ¹⁵ ki Mətiye, ki Tomasi, ki Jaki, ki ngon lə Alpe, ki Simə ki bari-e dəw ki e mbə njé rə mbata kingə də lə bə ləde ti, ¹⁶ ki Judi ki ngon lə Jaki, taa Judasi Isikariyoti ki təl nje kun də Jəju tə.

Jəju aji njé moy je dan kosi dije ti
(Mt 4.23-25)

¹⁷ Jəju i ki njé kaw kilə je dɔ mbal ti re tee lo ti ki gide asi naa maji ningə, ingə kosi njé ndo je ləne, ki kosi dije ngay ki i dɔnangi Jude ti je, njé ki be bo Jorijaləm ti je, njé ki be bo je ti ki kadi ba ti ki Tir je ki Sidɔ je. Rəi mba koo ta lə Jəju je mba kadi aji-de dɔ moy je ti ləde je. ¹⁸ Njé ki ndil je ki majal yəti angalde ingəi rɔ nga tɔ. ¹⁹ Ningə kosi dije pəti sangi kadi n-ɔdi rəe, tadɔ tɔgi madi isi tee rəe ti adi-de rɔ nga.

Maji-kur ki kəm-to-ndoo
(Mt 5.1-12)

²⁰ Jəju un kəmne oo-n njé ndo je ləne ningə əl-de ə nə: Səi njé ndoo je, səi njé maji-kur, tadɔ kɔbe lə Luwə e yəsi.
²¹ Səi ki ɔo isi ra səsi ɔone, səi njé maji-kur, tadɔ lo ti ə a indani. Səi ki isi nɔi ɔone, səi njé maji-kur, tadɔ lo ti ə a kogi.
²² Maji-kur e ləsi loki dije isi mbati səsi, dije isi tuwəi səsi, dije isi taji səsi, dije isi əli ta je ki majal dəsi ti, mbata ti ləm mi *NGon dəw. ²³ NDɔ ki ne je kin tee dəsi ti ə, maji kadi irai rɔnəl, itii bal, tadɔ ne kigə go jisi e ngay dərə ti. Tadɔ e be ə kade je adii kɔ njé kəl ta je ki ta Luwə ti, kəte.
²⁴ Nə səi njé ne kingə, səi njé kəm-to-ndoo. Səi njé kəm-to-ndoo tadɔ ingəi ne səl me ləsi ngata.
²⁵ Səi ki ɔone indani, səi njé kəm-to-ndoo, tadɔ lo ti ə ɔo a ra səsi. Səi ki ɔone isi kogi, səi njé kəm-to-ndoo, tadɔ lo ti ə a uwəi ndoo je a nɔi je.
²⁶ Səi ki dije isi əli ta ki maji maji dəsi ti, səi njé kəm-to-ndoo, tadɔ e be ə kade je rai ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ki njé ngom je.

NDigi njé bə je
(Mt 5.39-47)

²⁷ Ningə səi ki isi o ta ləm, m-əl səsi kadi indigi njé bə je ləsi, irai maji ki njé ki isi ɔsi səsi ta. ²⁸ Injangi dɔ njé ki isi mani səsi, ə əli ta ki Luwə mbata lə njé ki isi əli ta je ki majal dəsi ti.
²⁹ Re dəw ində dam mbəi ki kare ə, iyəti dame ki nungi ade ində ɔəy. Re dəw taa kibi ki ngal lai ə, ade e ki gɔji dɔ ti. ³⁰ Dəw ki ra ki dəji ne ə ade, ningə dəw taa ne lai ə idəji goe al tɔ. ³¹ Ne je ki indigi kadi dije rai adi səsi kin ə, irai kae ti wa kin adi-de tɔ. ³² Kin ə indigi njé ki ndigi səsi tɔ par ə, oyo ri ə kadi dəw ra səsi ə? Dəw a ra sasi oyo al, tadɔ njé ra majal je ka ndigi njé ki ndigi-de tɔ. ³³ Kin ə irai maji ki njé ki rai səsi maji par ningə, oyo ri ə kadi dəw ra səsi ə? Dəw a ra səsi oyo al, tadɔ njé ra majal je ka rai təkɪ irai kin be tɔ. ³⁴ Kin ə adi njé ki igəri maji kadi a ugəi səsi bangi par ə tunəi səsi ne ningə, oyo ri ə kadi dəw ra səsi ə? Dəw a ra səsi oyo al, tadɔ njé ra majal je ka, adi njé ki gəri maji kadi a ugəi-de kər ne ləde gogi par ə tunəi-de ne tɔ. ³⁵ Maji kadi indigi njé bə je ləsi, irai maji ki nɔɔ par, ə adi dije tunəi səsi ne ki kanji kadi indai mesi dɔ kinge ti gogi. E be ə a ingəi ne kigə go ji ki bo, taa a səi ngan lə nje kisi dɔ ne je ti pəti tɔ. Tadɔ e nje ra maji ki dije ki gəri ra oyo al ki dije ki nje me majal.

Igangi ta dɔ dije ti al

³⁶ Maji kadi səi njé ra maji ki ngay təkɪ Bawsi Luwə e-n nje ra maji ki ngay kin be tɔ. ³⁷ Igangi ta dɔ dəw ti al, ningə Luwə a gangi ta dəsi ti al tɔ. Uwəi dəw ki ta al, ningə Luwə a uwə səsi ki ta al tɔ. Iyəi go majal lə dəw kɔ, ningə Luwə a iyə go majal ləsi kɔ tɔ. ³⁸ Adi, ə Luwə a adi səsi tɔ. Luwə a buki posi kibi ti ləsi kadi rosi maji: a yəkɪ, mbisi digi digi, buki kadi rosi re puu kɔ. Tadɔ go rəbi ki igangii ta dɔ dije kin ə Luwə a gangi-n ta dəsi ti tɔ.

³⁹ Ningə Jəju təl əl-de ta kare me kuji ta ti bəy ə nə: «Nje kəm tə a ndər nje kəm tə madine ban ə? A ndər-e al, tadə re ndər-e ə a osi joo pu me 6e ti. ⁴⁰ Nje ndo itə nje ndo-e nē al, re e nje ndo ki bae ndo-e nē bərəre bərəre maji ningə, a to tə bane be.

⁴¹ «Ra ban be ə, o burim wale ki to kəm ngokoi ti yo, ə o kagi ki boy ki to yai ti i wa kin al ə? ⁴² Kagi ki boy ki to kəmi ti i wa kin o al ningə, ki go rəbi ki ban ə a asi kadi əl ngokoi ə nə: “NGokom, adi m-un burim wale ki to kəmi ti kin,” ə? I nje kədi kəm dije, un kagi ki boy ki kəmi ti kin ningə tə, a o lo ay njay kadi un-n burim wale ki kəm ngokoi ti.

Kagi ki kande

(Mt 7.16-20; 12.33-35)

⁴³ «Kagi ki maji ki kadi a andi kandi ki majal goto, taa kagi ki majal ki kadi a andi kandi ki maji ka goto tə. ⁴⁴ E ki kandi kagi ki sobi də kage kin ə a gəri-e-n. Dəw a ijə kandi mbay-kote də kon pa ti al, taa dəw a ijə kandi nju də kon bar ti al tə. ⁴⁵ Dəw ki maji, kilə rae tē me nē ra ti ki maji ki uwə mee. Ningə dəw ki majal, kilə rae tē me nē ra ti ki majal ki uwə mee tə. Tadə e nē je ki rosi me dəw kin ə isi tē tae ti.

Təl rə go ndu ti

(Mt 7.24-27)

⁴⁶ «Ra ban ə ibari-mi “Bəbe, Bəbe”, ə irai nē ki m-əl səsi al ə? ⁴⁷ Dəw ki ra ki re rəm ti, oo ta ləm, ə təl rəne go ti ningə, e dəw ki to tə dəw ki m-a m-əl səsi ta lie kam be. ⁴⁸ To tə dəw ki nje ra kəy, ki ur 6e də dii ti adi əbi maji, bəy taa, ində gin kəy ti kin be. Loki man i ningə, man kə lo re un kəy ka kin, nə asi kadi tə kəy ka kin al, tadə ində adi ngə maji. ⁴⁹ Nə dəw ki oo ta ləm, ə təl rəne go ti al, to tə dəw ki ində kəy ləne dənangi ti taa ne kare, ki kanji kur 6e kində gine ti be. Loki man kə re un kəy ka kin ningə, ndəy ba bəy par ə kəy budi nangi mur mur kə.»

7

Jəju aji ngon nje kilə lə ki bo ki də asigar je ki bu

(Mt 8.5-13)

¹ Loki Jəju əl ta je kin pəti kosi dije 6a, əti aw Kapərnayim ti. ² Me 6e ti kin, dəw kare ki nje kun də buti asigar je ki bu, aw ki ngon nje kilə ləne kare ki e moy, to ta koy ti. Ningə e ngon nje kilə ki bae ge ta lie ngay. ³ Be ə, loki ki bo lə asigar je ka kin oo ta lə Jəju ningə, ilə ngatəgi je madi, ki əl ngatəgi lə *Jipi je, adi-de awi ingəi Jəju kadi dəji-e adi re səde aji ngon nje kilə ləne kin. ⁴ Loki rəi ingəi Jəju ningə, nōi dəe ti ki nja naa ti naa ti əi nə: «Dingəm kin, e dəw ki asi kadi ira sie me nē dəji ti lie kin, ⁵ tadə ndigi-je je Jipi je ngay, taa e e tə ə ra kəy kaw-naa ləje adi-je.» ⁶ Ə Jəju əti aw səde. Awi, ə loki indəi də kəy bəsi ningə, ki bo lə asigar je ka kin ilə madine je madi adi awi əli Jəju əi nə: «Bəbe, itəpi rəi al, tadə mi m-asi kadi ində njai ta kəy ti ləm al. ⁷ E mbata kin ə, mi wa m-aw-n ki rəm rəi ti al. NGA ningə, m-dəji kadi əl ta kare par ə ngon nje kilə ləm a ingə rə nga. ⁸ M-əl be tadə, mi ki dəm mi gin təgi ti lə njé ki dəm ti, ningə m-aw ki asigar je ki əi gin təgi ti ləm tə. Adi re m-əl asigar kare m-ə nə: “Aw!” 6a aw; kin ə m-əl ki nungi m-ə nə: “fre!” 6a re; kin ə m-əl ngon nje kilə ləm m-ə nə: “fra nē ki be!” 6a ra nēe kin tə.»

⁹ Loki Jəju oo ta je kin 6a, piti ki bo lə asigar je ka kin, ningə təl kəmne ki də kosi dije ti ki a njiyəi goe ti, əl-de ə nə: «Adi m-əl səsi, ko kadi-me ki be kin, dənangi ki *Isirayəl ti wa ka m-ingə al bəy.» ¹⁰ Loki njé kaw kilə je əi nə n-təli 6e ningə yə ingəi ngon nje kilə ka kin, rəe nga adi isi kare.

Jəju adi ngon basa ki Nayim ti təsi ndəl

11 Jəju ət̪i nɔɔ aw ʁe bo ti ki t̪e n̪ə Nayim. *Njé ndo je lie ki kosi dije ngay uni goe awi sie. 12 Loki r̪ai t̪eji ʁasi ki ta r̪abi ki ur ki me ʁe ti ka kin ning̃ə, dije isi awi ki d̪əw ki oy kadi d̪ibi-e. D̪əw ki oy ka kin e ngon l̪ə d̪əne ki nje ngaw koy kare be. E ngon ki ding̃əm ki kare ba be, adi kosi dije ngay ki me ʁe ti, isi dani d̪əne ka kin lo d̪ibi ngone. 13 Loki Jəju o d̪əne ka kin ning̃ə, k̃əm k̃o ra-e ngay mbata ti l̪ə d̪əne ka kin, adi əl-e ə n̪ə: «ɦ̃ɔ al.» 14 Jəju aw kadi k̃əsi yo ti, il̪ə j̃ine ədi-n. Njé koti nin je ai nangi, ʁa Jəju əl ə n̪ə: «Basa, m-əli kadi j̃ taa!» 15 Ning̃ə nje koy j̃ isi taa, ə il̪ə ngir̃ə k̃əl ta. Jəju t̪əl ule j̃i k̃oe ti. 16 Dije p̃əti, n̪e je kin ət̪i-de ʁəl, adi il̪ə t̪oji d̪o Luw̃ə ti əi n̪ə: «Nje k̃əl ta ki ta Luw̃ə ti kare ki bo t̪eɟ danje ti ne: Luw̃ə re ra ki dije l̪əne.» 17 N̪e ki ra n̪e kin, poye rosi d̪onangi ki Jude ti p̃əti ki ngan ʁe je ki g̃əi g̃ide.

J̃a Batisi d̃əji ta ki d̃o Jəju ti (Mt 11.2-6)

18 *Njé ndo je l̪ə J̃a ər̪i-e poy n̪e ki ra n̪e kin adi-e oo, ə J̃a ʁar njé ndo je l̪əne joo, 19 il̪ə-de r̪o ʁaʁe ti adi d̃əji-e əi n̪ə: «j̃ ə j̃ d̪əw ki Luw̃ə mb̃əte, ki s̃əbi kadi a re ka kin ə se, e nay nɔɔ ʁəy kadi t̪ə j̃i ng̃əm tae ə?» 20 Loki r̪ai t̪eji r̪o Jəju ti, əli-e əi «E J̃a Batisi ə il̪ə-je ki r̪oi ti kadi j̃i d̃əji se “j̃ ə j̃ d̪əw ki Luw̃ə mb̃əte, ki s̃əbi kadi a re ka kin ə se, e nay nɔɔ ʁəy kadi t̪ə j̃i ng̃əm tae wa?”»

21 D̃okagiloe ti wa ki isi d̃əji-e ta kin, Jəju isi aji njé moy je ngay nim, njé m̃əti je nim, isi tuw̃ə ndil je ki majal d̃o dije ti nim, taa adi njé k̃əm t̪o je ngay ooi lo nim t̪o. 22 Ning̃ə il̪ə njé kil̪ə je ti l̪ə J̃a ə n̪ə: «Awi əli J̃a n̪e je ki oi ki mbisi je, ki k̃əmsi je kin: Njé k̃əm t̪o je ooi lo, njé m̃əti je n̪iỹəi maji, njé banji je ing̃əi r̪o nga, njé mbi ʁəy je ooi ta, njé koy je j̃i taa lo koy ti, taa njé ndoo je ka, e ki kil̪ə-de m̃b̃e Poy Ta ki Maji t̪o. 23 Maji-kur e l̪ə d̪əw ki m-t̪əl g̃in kosi lie, al.»

Jəju əl ta ki d̃o J̃a ti (Mt 11.7-11)

24 Loki njé ndo je l̪ə J̃a t̪əli awi, Jəju il̪ə ngir̃ə k̃əl kosi je ta ki d̃o J̃a ti ə n̪ə: «E ri ə awi isi oi dil̪ə lo ti ə? E g̃akira ki n̪əl isi aw sie ki yo je, ki ne je kin a? 25 A re e ə al ə, e ri wa bangi awi isi oi ə? E d̪əw ki ɔ kibi ki ndole ngay ʁa awi oi-e ma? N̪G̃a njé ki ɔi kibi je ki gate e ngay ka, isi lo je ti ki sol lum, isi me k̃əy je ti ki boy ki ngar je isi ti. 26 Ə se e ri wa ə awi oi wa? E nje k̃əl ta ki ta Luw̃ə ti ə awi oi-e ma? Re e e ə, m-əl s̃əsi m-ə n̪ə oyo, e nje k̃əl ta ki ta Luw̃ə ti ki it̪ə njé kal ta je ki ta Luw̃ə ti ʁəy. 27 E e ə makit̪ibi l̪ə Luw̃ə əl ta ki d̃oe ti k̃əte ə n̪ə: “M-ə m-il̪ə ki nje kaw kil̪ə l̪əm k̃əte kadi ra go r̪abi n̪oi ti*.” 28 Ning̃ə adi m-əl s̃əsi, dan dije ti p̃əti ki d̪əne je oji-de kin, d̪əw ki bo it̪ə J̃a goto. N̪ə ki ʁasine kin, d̪əw ki e ki du ngay me ʁek̃ɔ ti l̪ə Luw̃ə bo ite. 29 Dije p̃əti ki ooi ta lie, naa ti ki njé taa la-m̃b̃ə je g̃əri kadi Luw̃ə ra n̪e ki dana, adi adi J̃a ra-de bat̃əm. 30 N̪ə *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je ɔsi n̪e ki Luw̃ə ind̃ə d̃əe dana mbata ti l̪əde n̪əng̃əng̃i, adi mbati kadi J̃a ra-de bat̃əm. 31 M-o d̪əw ki kadi m-un-e m-ɔji-n dije ki d̃okagilo ti ki ʁone kin al. Toi t̪ə n̪ə wa ka m-g̃ər al. 32 M-a m-ə n̪ə toi t̪ə ngan je ki du ki isi ta mbalo ti, ʁari-naa ki yo je, ki ne je əi n̪ə: “j̃i kol nal kadi ind̃amĩ, ə im̃bati ndam, j-osi pa yo kadi in̪oi, ə im̃bati n̪o.” 33 E be ə, J̃a Batisi re, ə uso mapa al nim, əy kasi nju al nim ʁa, əli əi n̪ə: “D̃əe majal.” 34 N̪G̃a ə, mi *NGon d̪əw m-re, ə m-uso n̪e je, m-əy man je ʁa, s̃əi əli əi n̪ə: “Mi nje kuso n̪e kadi, mi nje k̃əy n̪e, mi madi njé taa la-m̃b̃ə je, ki njé ra majal je,” ʁəy t̪o! 35 N̪ə ngan l̪ə Luw̃ə p̃əti ki ndigi gosi lie, g̃əri kadi gosi lie e gosi ki dana.»

Jəju aw me k̃əy ti l̪ə Parisi kare ki ʁari-e n̪ə Simo

36 Parisi kare 6a Jəju kadi aw uso səne ne. Be ə, Jəju aw isi sie ta ne kuso ti. 37 Lo kin ti, dāne kare ki me 6e ti kin tee noo re. E dāne ki nje ra kaya, ə gər kadi Jəju isi 6e lə Parisi ki bari-e Simo kin noo, isi uso ne. Dāne re ki ku mbal ki bari-e albatir ki yibi ki əti maji rosi. 38 Re isi go Jəju ti, njae ti, isi no, ningə yom nja Jəju ki man kəme, 6a bər ki bisi dāne. Go ti, təl tən nja Jəju, 6a buki yibi ti ka kin. 39 Lo kin ti, Parisi ki 6a Jəju 6e ləne ka kin əl mene ti ə nā: «Kin ə re dāngəm kin e nje kəl ta ki ta Luwə ti təkɪ rɔjeti ə, asi kadi a gər dāne ki isi ɔde kin, asi kadi a gər kilə ra-e je ki majal kin.» 40 Ə Jəju əl-e ə nā: «Simo, m-aw ki ta kare ne kadi m-əli.» NGA ə Simo ilə Jəju ti ə nā: «Nje ndo dije, əl-m.» 41 Ba Jəju əl-e ə nā: «Dāngəm kare adi la dije joo, ində kirə ti. Ki kare kadi a uge kirə ki lo kilə ki ndo bu mi, ə ki nungɪ kadi a uge kirə ki lo kilə ti ki ndo kuti mi tɔ. 42 Nə lokɪ asi kadi ugəi kirə ka kin dode ti əl, dāngəm ki nje la ka kin iyə kɔ ki go me-maji ti adi-de joo pu. Ə se dan dije ti ki joo kin, e ki ra a ndigɪ dāngəm ki nje la kin ngay ə?» 43 Ningə Simo ilə Jəju ti ə nā: «M-o kadi e e ki la ki dɔe ti e ngay ə 6ae iyə kɔ kin ə a ndigɪ nje la kin ngay.» Ə Jəju əl-e ə nā: «Ta ləi e ta ki rɔjeti.» 44 Ningə təl kəme ki dɔ dāne ti ka kin, 6a əl Simo ə nā: «O dāne kin ə? M-re 6e ləi, ə man ki kare ka imbəl dɔ njam ti əl, nə e, yom njam ki man kəme, taa bər ki bisi dāne 6ay. 45 I uwə-m ki rɔi ti jururu əl, nə e, lokɪ m-ur kəy nu, ra kilə kəy njam jururu ki rone ti. 46 I ibuki yibi dɔ njam ti əl, nə e, buki yibi ki əti maji dɔ njam ti pɔ pɔ. 47 Be ə, m-a m-əli təkɪ e ki go rəbi majal je lie ki ngay ki kiyə kin ə, oji-n ndigɪ-naa ki əti 6əl kin. Ningə dəw ki majal je lie e ki kiyə go kɔ ngay əl, a tɔji ndigɪ-naa ki ngay əl tɔ.» 48 Ba Jəju əl dāne ka kin ə nā: «Majal je ləi e ki kiyə go kɔ kadi.» 49 Lo kin ti, dije madi ki isi sie ta ne kuso ti iləi ngirə kəl mede ti əi nā: «Dəw kin e nā ə aw bitɪ kadi iyə go majal lə dije kɔ ə?» 50 Nə Jəju əl dāne ə nā: «Kadi-me ləi əji, aw ki lapɪya.»

8

Dəne je ki njiyəi go Jəju ti

1 Go ti, Jəju aw ki 6e bo je, ki ngan 6e je, əl ta, ilə-n mbɛ Poy Ta ki Maji ki oji dɔ kɔ6e lə Luwə. *Njé ndo je lie ki dɔgɪ gide joo əi sie naa ti. 2 Taa, dāne je madi ki ndo ki Jəju tuwə ndil je ki majal dode ti kɔ je, e ki adi-de rɔ nga dɔ moy je ti ləde je kin ka əi noo tɔ. Adi e Mari ki Magidala ki ndo ki Jəju tuwə ndil je ki majal siri dɔe ti kɔ kin nim, 3 Jan ki ne Suja, ki e dāngəm ki nje ngəm ne lə *Erodi kin nim, Sujan nim, taa ndəgɪ dāne je ki rangɪ ngay 6ay tɔ. Əi kin ə əi dāne je ki njé ra ki Jəju ki ne kingə je ləde.

Kuji ta ki dɔ nje dibi ne ti (Mt 13.1-9; Mk 4.1-9)

4 Kosɪ dije ki iɪ ki 6e bo je ki dangɪ dangɪ, kawɪ-naa ki dɔ Jəju ti, ə Jəju əl-de kuji ta madi ə nā: 5 «Nje ndɔr kare aw kadi dibi ne, ningə dəkagilo ki a ilə ko ne, kə ko je madi tosi ngangɪ rəbi ti, adi dije njiyəi dɔ ti, yəl je rəi oɪ maki. 6 Ka ko je madi tosi dāngɪ njəkirə ti, adi lokɪ mbie je əi nə n-teɛi 6a, təlɪ tuti kurɪm, mbata lo ki sɔl ki kadi iləi ngirəde ti goto. 7 Kə ko je ki nungɪ, tosi dan kon je ti, adi kon je tɔgɪ səde naa ti, təlɪ ndəmi-de mbɔl. 8 Nə kə ko je madi, tosi dāngɪ ti ki maji, adi tɔgɪ, kandidate tee. Dəe kare andi asi 6u, 6u.» NGA ningə, Jəju təl dɔ ta ləne kin ə nā: «Dəw ki aw ki mbine mba koo-n dɔ ta 6a, kadi oo dɔ ta kin maji!»

Gin ne ki Jəju əl-n ta me kuji ta ti (Mt 13.10-17; Mk 4.10-12)

9 *Njé ndo je lə Jəju daji-e əi nə se kuji ta kin me nə ri wa? 10 Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Səi, Luwə tɛɛ ki də nɛ ki to lo bəyɔ ti ki ɔji də kɔbɛ lie adi igəri, nə ndəge je, nɛ kin e ki kɔji-dɛ ki kuji ta, mba kadi:

“Re kəmdɛ oo lo maji ka, ooi nɛ al, MBide oo də ta maji ka gəri me al”[☆]»

Jəju ɔr me kuji ta ki də nje dibi nɛ ti
(Mt 13.18-23; Mk 4.13-20)

11 Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Kuji ta kin, me ə to kin: kə ko, e ta lə Luwə. 12 E ki tosi ngangɪ rəbi ti, e dije madi ki ooi ta lə Luwə, ningə su re ɔr ta ki oi ka kin mede ti kə, nə tə pa nɛ ta iɪ adi mede Jəju kadi iɪ ingəi kaji. 13 Kə ko ki tosi dənangi njəkirə ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə ɓa, taai ki rənəl, nə lo kadi ta kin ilə ngirəne mede ti ngə goto. Adi mede ngon kagi lo ki ndəy be par, nə loki kɔ je tɛɛ dɔde ti ɓa, iyəi go kadi-me ləde kə. 14 Kə ko ki tosi dan kon ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə, nə go ti, me ka sururu, ki nɛ maji je, ki koo maji rə ki dənangi ti ne ɔgi-de kadi tɔgi me kadi-me ti ləde. 15 Ningə kə ko ki tosi dənangi ti ki maji, əi dije ki ooi ta lə Luwə ki ngamede ki maji, ngame ki rɔjeti, ningə ngəmi mede ti, uwəi tɔgide ba, adi kandi kilə ləde tɛɛ.»

Kuji ta ki də kunji ti
(Mk 4.21-25)

16 «Dəw a ində por lambi ti kadi dəbi ngo də ti al, taa ində gin tirə ti al tə. A ində də nɛ ti taa, kadi dije uri kəy ɓa, oi lo ki kunje. 17 Tado nɛ ki to lo bəyɔ ti, ki gine a tɛɛ al goto, taa nɛ ki to lo bəyɔ ti, ki a to taga kadi dije gəri al ka goto tə. 18 Maji kadi uri mbisi maji oi də ta ki isi oi, ɓi kadi oi ki nɔɔ be al. Tado dəw ki aw ki nɛ jine ti, a adi-e də ti bəy. Nə dəw ki nɛ lie goto, e ki ndikiri wa ki ində mene də ti kin ka, a taai jie ti wa bəy.»

Ko Jəju ki ngakɔe je
(Mt 12.46-50; Mk 3.31-35)

19 Kɔ Jəju ki ngakɔe je rəi kadi n-ooi-e, nə lo kadi tɛɛi rɔe ti goto mbata kosi dije ki əi ngay. 20 Ə əli-e əi nə: «O kɔi je, ki ngakɔi je əi taga nɔɔ, a sangi kadi n-ooi-ni.» 21 Ningə Jəju təl əl-de ə nə: «Kom je, ki ngakom je ə əi dije ki ooi ta lə Luwə, ɓa təli rɔde go ti, rai kile.»

Jəju ndangi nəl adi a lo ka ti
(Mt 8.18, 23-27; Mk 4.35-41)

22 NDə kare, Jəju al me to ti əi ki njé ndo je ləne, ningə əl-de ə nə: «Adi ji gangi ba j-awi dame ti ki kare.» Ba awi. 23 Loki isi ɔsi to isi gangi ba kin ɓa, Jəju to ɓi maki. Ə nəl ki bo ngay ɔsi də ba ti, ra adi man rosi to, əi ta yo ti. 24 Lo kin ti, njé ndo je rəi ki rɔe Jəju ti, ndəli-e ki nɔ tade ti əi nə: «Njé ndo dije, Njé ndo dije, j-isi j-oy!» Loki Jəju ndəl, ndangi nəl je ki pungɪ man je adi təli toi jəke, lo to jijiji. 25 Ba təl əl njé ndo je ə nə: «Kadi-me ləsi to ra be tɔy ə?» NGA ningə ɓəl ra-de, nɛ kin əti-de ɓəl ngay, adi daji-naa ta dande ti əi nə: «Dəw ə wa kam e nə ə nəl je ki man je ka əl-de ta par ə təli rɔde goe ti be ə?»

Jəju tuwə ndil je ki majal də dingəm madi ti
(Mt 8.28-34; Mk 5.1-20)

26 Jəju əi ki njé ndo je ləne rəi tɛɛi dənangi ti ki Gərasa, ki a ta ɓe ti ki Galile. 27 Loki kɔ Jəju i me to ti ur ki nangɪ ningə, dingəm kare ki me ɓe ti ki Gərasa, i nɔɔ re ki rə Jəju ti. E dingəm ki ndil je ki majal rai-e. Əi dəkagilo ngay, dingəm kin ilə kibi rɔne ti al nim, isi ɓe me kəy ti al nim. Lo kise e də ɓadi je ti par. 28 Loki oo Jəju ningə, ɔsi nangɪ njae ti, ɓa əl ta ki ndune ki boy ə nə: «Jəju ki Ngon lə Luwə ki nje kisi dərə ti taa nu, e ri ə igɛ rəm ti ə? Njai ba, adi-m kɔ al.» 29 Əl be tado

Jəju adi ndune ndil ki majal kadi tee rɔ dingəm ti kin kɔ. NJa ngay ndil ki majal kin i ki dingəm ka kin ɓa ra-e. Dije dɔɔi-e ki kulə gindi je, ilai kangila gindi njae ti je, nə gangi kulə gindi je kin riw riw ə tətɪ kangila gindi je kin nusi nusi rone ti kɔ, ɓa ndil je ki majal ɔsi-e adi aw ki dilə lo dilə. ³⁰ Ə Jəju daje ə nə: «Tɔi nə na?» Ba e ilə Jəju ti ə nə: «Tom nə kosi njé rɔ je.» Tado ndil je ki majal ngay uri me ti. ³¹ Lo kin ti, ndil je ki majal ka kin nɔi dɔ Jəju ti kadi adi-de n-awi lo dangay ti lə ndil je ki majal al. ³² Kosi kɔsongi je ai lo ti kin nɔɔ a usoi ne dɔ mbal ti, ə ndil je ki majal ka kin nɔi dɔ Jəju ti kadi adi-de n-awi mede ti. Ba Jəju adi-de ta rəbi kadi awi mede ti. ³³ NDil je ki majal teei me dingəm ti, awi uri me kɔsongi je ti ka kin. Ningə yə, kɔsongi je ɓingəi-naa kadi mbal ti taa, tosi me ba ti, ayi-naa man oyi. ³⁴ Loki dije ki njé ngəm kɔsongi je ooi ne ki ra ne kin ɓa, ayi-naa awi me ɓe bo ti ki ngan ɓe je, ɔri poy ne ki ra ne kin dije. ³⁵ Dije teei awi kadi n-ooi ne ki ra ne kin. Be ə, loki rai teei rɔ Jəju ti ningə, ooi dingəm ki ndil je ki majal teei me ti ka kin, isi nja Jəju ti. OOI-e kadi isi ki kibi rone ti, ki angal ki maji, adi ra-de ɓal. ³⁶ Njé ki ai lo ne ti ki ra ne kin, ɔri madide je poye, taji rəbi ki dingəm ki aw ki ndil je ki majal kin ingən rɔ nga. ³⁷ Lo kin ti nɔɔ be, dije ki dɔnangi Gərasa ti, ɓal tɔl-de, adi daji Jəju kadi iyə dɔnangi ləde ə aw. Ə Jəju al me to ti, təl gogi. ³⁸ Dingəm ki Jəju tuwə ndil je ki majal dɔe ti kɔ ka kin daji Jəju kadi n-aw sie, nə Jəju tuwe ³⁹ ə nə: «ɪtal aw ɓe, ɔr poy ne je pəti ki Luwə ra səi kin adi dije ooi.» Be ə, dingəm aw ilə mbɛ ne ki Jəju ra sie kin me ɓe bo ti ki tae ba.

*Ta lə ngon lə Jayrusi ki dāne ki ta lə dāne ki nje moy məsi
(Mt 9.18-26; Mk 5.21-43)*

⁴⁰ Loki Jəju təl re, kosi daji uwəi-e ki rɔde maji, tado pəti isi nginəi tae. ⁴¹ Ningə yə dingəm kare ki tɔe nə Jayrusi, ki e nje kun dɔ kəy kaw-naa lə *Jipi je i nɔɔ re. Re ɔsi nja Jəju ti, nɔ dɔe ti kadi re aw ɓe ləne. ⁴² Kadi aw ɓe ləne mbata ngone ki dāne ki e kare ɓa, ɓale e dɔgi gide joo to ta koy ti. Loki Jəju isi aw, kosi dije mborəi-e ki yo je ki ne je, lo kor kəə goto. ⁴³ Dan kosi dije ti kin, dāne kare ki moy məsi ade kɔ ɓal dɔgi gide joo e nɔɔ. Dāne kin tuji ne kingə ləne kɔ pəti ji njé ra dije moy ti, nə dəw ki kadi ade rɔ nga goto. ⁴⁴ Dāne re basi rɔ Jəju ti, ki rəbi ki gide ti, ɔdi ta kibi lə Jəju par ə, ta naa ti nɔɔ, məsi gangi rɔe ti. ⁴⁵ Loe ti nɔɔ Jəju daji ə nə: «Nə ə ɔdi-m ə?» Ningə dije pəti naji-e ti əl nə n-ɔdi-e al. NGa ə Piyər əl-e ə nə: «Babe, e dije ki rɔsi gidi, mborəi-ni ki yo je ki ne je kin ə ɔdi-ni.» ⁴⁶ Nə Jəju ə nə: «Dəw madi ɔdi-m, m-gər kadi tɔgi tee rɔm ti.» ⁴⁷ Loki dāne oo kadi ne ki n-ra kin Jəju gər ɓa, dadi par par, ɔsi nja Jəju ti. Ningə ɔr go ne ki ra ə adi n-ɔdi-n Jəju kin ta kəm dije ti pəti. Taa, ɔr-de go kingə ki ingə rɔ nga ta ji naa ti nɔɔ par kin tɔ. ⁴⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «NGonm, kadi-me ləi aji. Aw ki lapiya.»

⁴⁹ Loki Jəju a əl ta ba ɓəy ningə, dəw kare i ɓe lə nje kun dɔ kəy kaw-naa lə Jipi je re. Re əl Jayrusi ə nə: «NGoni oy, itapi Nje ndo dije al ngata.» ⁵⁰ Nə Jəju ki oo dɔ ta kin əl Jayrusi ə nə: «Adi rai ɓal al, adi mei par, ə a aji.» ⁵¹ Loki rai teei me kəy ti, Jəju iyə ta rəbi adi dəw ur kəy go ngon ti al. Adi Piyər nim, Ja nim, Jaki nim, haw ngon əi ki kɔ ngon nim tɔ par ə uri sie kəy go ngon ti. ⁵² Dije pəti nɔi je, ndingən rɔde je mbata ti lə ngon, nə Jəju əl-de ə nə: «Inɔi al, ngon oy al, nə to ɓi kare.» ⁵³ Ba ibəi Jəju kogii, mbata gəri kadi ngon oy. ⁵⁴ Nə Jəju uwə ji ngon, ɓa əl-e ta ki ndune ki boy ə nə: «NGonm, i taa.» ⁵⁵ Lo kin ti, ngon tosi ndal, adi i taa ta ji naa ti nɔɔ. Ba Jəju daji-de kadi adi-e ne uso. ⁵⁶ Ne kin ra ɓal njé kojé je ngay. Nə Jəju adi-de ndune kadi əli tae dəw madi al.

9

Jəju ilə njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo
(Mt 10.1-9, 11-14; Mk 6.6-13)

¹ Jəju bar njé ndo je ki dɔgi gide joo, adi-de tɔgi, ki kɔbe dɔ ndil je ti ki majal pəti, taa kadi ajii njé moy je tɔ. ² Jəju ilə-de kadi iləi mbɛ Poy Ta ki Maji ki ɔji dɔ kɔbe lə Luwə, taa kadi adi rɔ nga dije tɔ. ³ Ningə əl-de ə nə: «Uni nɛ madi mbata dɔ rəbi al nɪm, uni kagi tɔsi al nɪm, uni bɔl al nɪm, uni mapa al nɪm, uni la al nɪm, taa kadi awi ki kibi rɔsi joo al nɪm tɔ. ⁴ Ə me kəy ki ra ki uri ti 6a, a isi titi noɔ biti kadi awii. ⁵ A kin ə re, me be ti, dije mbati kuwəi səsi ki rɔde ti 6a, loki isi tɛɛi me be ti kin ki taga ə, indəi bu ki njasi ti kɔ*, mba kadi to tə nɛ ndəji ndude.» ⁶ *NJé ndo je iləi dɔde awi ki be be, iləi mbɛ Poy Ta ki Maji, taa aji njé moy je ki lo lo tɔ.

Ta ndəji Erodɪ dɔ Jəju ti
(Mt 14.1-2; Mk 6.14-16)

⁷ Loki *Erodɪ ki e nje kɔbe dɔnangi ti ki Galile, oo poy nɛ je ki isi rai nɛ kin 6a, ta ndəje dɔ Jəju ti, tado dije madi əli əi nə: «E Jə Batisi ə j taa dan njé koy je ti.» ⁸ NJé ki nungɪ əli əi nə: «E Eli ki nje kəl ta ki ta Luwə ti ə tɛɛ.» NJé je ki nɛ je bəy əli əi nə: «E njé kəl ta je ki ta Luwə ti ki kəte je kin ə ki kare j dan njé koy je ti.» ⁹ Lo kin ti Erodɪ əl ə nə: «Jə, e mi wa ə ndɔ ki madi gangi dɔe, nga e na bəy ə m-isi m-o ta je ki be kin dɔe ti wa ka m-gər al.» Ba sangi kadi n-oo Jəju.

Jəju adi nɛ kuso dɪngəm je dibi mi usoi
(Mt 14.13-21; Mk 6.30-44; Jə 6.1-15)

¹⁰ Loki njé kaw kilə je təli noɔ rəi 6a, ɔri Jəju poy nɛ je ki rai adi-e oo. Ə Jəju ɔr-de, aw səde kadi be bo ti ki bari-e Bətisayda. ¹¹ Nə kosi je gəri gode, adi awi gode ti. Jəju uwə-de ki rone ti, əl-de ta ki dɔ kɔbe ti lə Luwə, taa aji njé je ki sangi rɔ nga tɔ. ¹² Ningə loki kadi aw tə ur, njé ndo je ki dɔgi gide e joo, rəi rɔ Jəju ti əli-e əi nə: «Ituwə kosi dije kam adi awi ki ngan be je ti, ki lo ndər je ti, sangi lo to je ki nɛ kuso je, tado lo ki j-ai ti ne kin, e lo ki dije gotoi ti.» ¹³ Nə Jəju əl-de ə nə: «Səi je wa adi-de nɛ usoi.» Ə njé ndo je əli əi nə: «J-aw ki mapa mi ə kanji joo wa be tɔ par, adi re e be al wa ningə kadi je wa j-aw ji ndogɪ mapa mbata ti lə kosi dije kin pəti wa ta.» ¹⁴ Dɪngəm je asi dibi mi loe ti noɔ. Nə Jəju əl njé ndo je ə nə: «Adi-de isi nangi, uwəi-naa asi kuti mi, kuti mi be.» ¹⁵ *NJé ndo je rai təkɪ Jəju əl-n-de, adi adi-de isi nangi pəti. ¹⁶ Ə Jəju ɔy mapa ki mi ki kanji ki joo ka kin, 6a un kəmne ki taa, əl ta ki Luwə mba kadi njangi dɔ nɛ kuso kin. Go ti, Jəju uwə mapa je ka kin gangi naa ti, ə təl-n adi njé ndo je kadi ləbi kosi dije. ¹⁷ Dije pəti usoi nɛ ndani maji. Ningə, njé ndo je ɔyi gindi mapa je ki nay, kare dɔgi gide e joo bəy.

Piyər gər kadi Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte
(Mt 16.13-20; Mk 8.27-30; Jə 6.67-71)

¹⁸ NDɔ kare Jəju isi əl ta ki Luwə gidi lo ti gogi, njé ndo je lie əi sie naa ti, ə Jəju daji-de ə nə: «Kosi je isi əli ta ki dɔm ti təkɪ mi nə ə?» ¹⁹ Ə iləi-e ti əi nə: «Dije madi əli əi nə j Jə Batisi, njé ki nungɪ əi nə j nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli; njé ki rangi bəy əi nə e njé kəl ta ki ta Luwə ti ki kəte je kin ə e ki kare dande ti ə j dan njé koy je ti.» ²⁰ Ningə Jəju əl-de ə nə: «NGA səi wa ki dɔsi, əli əi nə mi nɛ ə?» Ba Piyər ile ti ə nə: «I Kirisi ki Luwə mbəte.» ²¹ Jəju ndəji njé ndo je ki tɔgine ngay kadi əli ta kin dəw madi al.

* 9:5 Ta lə kində bu ki nja ti kɔ 6a, igɔi Mt 10.14 ki ta ki dɔ ti ki e gin ti nangi.

Jəju əl ta koyne ki kine lo koy ti
(Mt 16.24-28; Mk 8.34-9.1)

²² Jəju ilə də ta ti kin ə nə: «Səbi kadi mi *NGon dəw m-a m-ingə kə ngay. *NGatəgi je lə *Jipi je, ki ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndukun je a mbati-mi. Dije a təli-mi, nə ndə ki kə mətə lə ndə koy m 6a, m-a m-tee lo koy ti.» ²³ Go ti, Jəju əl dije pəti ə nə: «Re dəw madi ndigi njiyə gom ti ningə, kadi oo rəne tə ne madi al, kadi ndə je kare kare pəti, e wa un kagi-dəsi koy lane, ə re un gom. ²⁴ Təki rəjeti, dəw ki ge kaji rəne ne wa dənangi ti ne a ti ta rəne. Nə dəw ki ti ta rəne ki mbata ləm, a aji rəne tə. ²⁵ Kin ə re dəw ingə ne maji je ki dənangi ti ne pəti tigə, nə kadi e wa ti ta rəne, ə se tuji rəne ə, maje to ra be ə? ²⁶ Təki rəjeti, re rə dəw madi səl-e ki mbata ləm, ə se ki mbata ta ləm ningə, mi NGon dəw ka, m-a m-ra rəsəl dəe ti tə, ndəe ti ki m-a m-re-n me kəsi-gon ti ləm, ki me kəsi-gon ti lə Bawm, ki me kəsi-gon ti lə malayka je ki ayi njay.» ²⁷ Təki rəjeti, adi m-əl səsi: dije madi dansi ti ne a oyi al bəy ə, a oi kəbə lə Luwə ki kəmde.

Jəju mbəl rəne
(Mt 17.1-8; Mk 9.2-8)

²⁸ NDə jijoo go ta je ti kin ningə, Jəju ər Piyər nim, Ja nim, taa Jaki nim tə, ə al aw səde də mbal ti kadi n-əli ta ki Luwə. ²⁹ Ləki Jəju isi əl ta ki Luwə ningə, ta kəme mbəl, taa kibi lie təl nda bal bal tə. ³⁰ Ningə loe ti noq, dīgəm je joo a əli sie ta. Dīgəm je ka kin e *Moji əi ki Eli. ³¹ Teei me tə bə ti, a əli sie ta əji də kaw ki a aw Jorijaləm ti kadi oy, təl-n ta kilə lane. ³² Piyər əi ki madine je, bi təl-de maki. Ə ləki ə nə n-ndəli ningə, ooi kunji Jəju ki dīgəm je ki joo ki ai sie. ³³ Ləki dīgəm je ka kin iyəi Jəju ə isi awi bə, Piyər əl Jəju ə nə: «Bəbe, kin ə j-isi lo kin ti ne be par ə maji ngay. J-a ra kəy-lo mətə: kare e yəi, kare e yə Moji, ə ki kare e yə Eli tə.» Piyər gər me ta ki isi əl kin al. ³⁴ Ə ləki a əl ta tə kəl bə bəy ningə, kil ndi j re səbi dəde liti. Ləki kil ndi isi səbi dəde kin, bəl təl njé ndo je. ³⁵ Lo kin ti, ndu ta madi tee me kil ndi ti ə nə: «E kam e NGonm, e ə e dəw ki m-kəte, ə oi ta lie.» ³⁶ Go ndu ta ti kin, Jəju təl nay ki karne bə, dəw oo dəw madi ki rangi kade ti al. *NJé ndo je ngəm tade, ta kare ka əli dəw madi ndəe ti noq də ne je ti ki ooi kin, al.

Jəju aji ngon ki ndil ki majal ra-e
(Mt 17.14-18; Mk 9.14-27)

³⁷ Lo ti go ti, Jəju əi ki njé ndo je ləne ki mətə ij də mbal ti isi rəi ki nangi bə, kosi dije ngay tələi kəme. ³⁸ Ningə dan kosi dije ti ka kin, dīgəm kare un ndune ki taa ə nə: «Nje ndo dije, m-nə ki dəi ti kadi igə ngonm kin adi-m, tadə e ki karne bə jim ti. ³⁹ Dəkagilo je madi bə, ndil ki majal a uwə, ra-e adi ur kəl, ə yəke ki təgine, adi kulum tae ibə jugi jugi. A ade kə ratata, tə ne ki a iyə al be bəy taa təl iyə. ⁴⁰ Be ə, m-dəji njé ndo je ləi kadi tuwəi ndil ki majal kin dəe ti kə, nə asi kadi tuwəi-e al.» ⁴¹ Lo kin ti, Jəju un ta əl ə nə: «Səi dije ki dəkagilo ti ki bəne ki səi njé me ngə je, səi njé ra ne ki majal, kadi tə m-isi səsi dəkagilo ban bəy taa ə? Kadi m-a m-əsi ginsi dəkagilo ban bəy taa ə? İre ki ngoni rəm ti ne.» ⁴² Ləki ngon isi re bəsi ki rə Jəju ti ningə, ndil ki majal ka kin un-e, əte nangi, yəke ki təgine, nə Jəju ndangi ndil ki majal ade tee rə ngon ti, adi ngon ingə rə nga, bə təl sie adi bawə. ⁴³ Lo kin ti, dije pəti, ta ndəji-de də təgi Luwə ti ki əti bəl kin.

Jəju təl əl bəy kadi n-a n-oy
(Mt 17.22-23; Mk 9.30-32)

Ləki ne je pəti ki Jəju ra, əti dije pəti bəl, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: ⁴⁴ «Oi ta ki m-aw tə m-əl səsi kin maji: A iləi-mi *NGon dəw ji dije ti.» ⁴⁵ Nə njé ndo je gəri

me ta kin al. Ta kin to ki ndame ba mba kadi gəri me al. Ningə ɓəli kadi daji ta Jəju dɔ ti tɔ.

Jəju un ta lə ngan je ki du ndo-n ne njé ndo je ləne
(Mt 18.1-5; Mk 9.33-37)

⁴⁶ *NJé ndo je iləi ngirə naji-naa ta ti kadi n-gəri se nā dande ti ə e ki bo wa? ⁴⁷ Jəju gər ta ki mede ti, adi un ngon ki du, ur-e ade a gəđine ti, ⁴⁸ ningə əl-de ə nə: «Re dəw madi uwə ngon kin ki rone ti me tam ti ə, e mi wa ə dəwe kin uwə-m ki rone ti. Ningə, dəw ki uwə-m ki rone ti, e nje kilə-m ə uwe ki rone ti.» Təki rɔjeti, dəw ki e ə e ki du ngay dansi ti, e dəwe kin ə e ki bo dansi ti.

Dəw ki e nje kəsi-m ta al e dəw ləm
(Mk 9.38-41)

⁴⁹ Jə un ta əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, j-o dəw madi ki a tuwə ndil je ki majal me tɔi ti, ə ji ndigi kadi j-oge dɔ ra ne kin, tado e njiyə səje goi ti al.» ⁵⁰ Nə Jəju ile ti ə nə: «Ŋgi-e dɔ al, tado dəw ki əsi səsi ta al, e dəw ləsi.»

NGon be kare ki Samari ti mbati kuwə Jəju ki rone ti

⁵¹ Loki dəkagilo nay ɓasi kadi a uni Jəju awi sie dɔrɔ ti, Jəju ilə ndune kadi gar n-aw Jorijaləm ti. ⁵² Be ə, ilə njé kaw kilə je none ti kəte. *NJé kaw kilə je awi, uri me ngon ɓe ti ki *Samari mba kadi indai dɔ re lə Jəju naa ti kəte. ⁵³ Nə dije ki ngon ɓe ti ka kin mbati kuwə Jəju ki rɔde ti tado isi aw ki Jorijaləm. ⁵⁴ Loki njé ndo je lie, Jaki əi ki Jə ooi ta kin ɓa, əli Jəju ə nə: «Babe, indigi kadi ji daji por j-adi i dɔrɔ ti, osi dade ti, ro-de kɔ a?» ⁵⁵ Ə Jəju təl kəmne, kəl səde. ⁵⁶ Ba ni rəbi, awi ngon ɓe ti ki rangi.

Kun go Jəju
(Mt 8.19-22)

⁵⁷ Loki əi dɔ rəbi ti, dəw madi əl Jəju ə nə: «M-a m-un goi lo je pəti ki a aw ti.» ⁵⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «NJa je ai ki ɓe tode, ə yəl je ai ki kəyde tɔ, nə *mi NGon dəw m-aw ki lo ki kadi m-ilə dəm ti al.» ⁵⁹ Go ti, Jəju əl dəw ki rangi ə nə: «Un gom.» Ningə dəw ka kin əl-e ə nə: «Babe, adi-m ta rəbi adi m-aw m-dibi bawm ɓəy taa.» ⁶⁰ Nə Jəju əl-e ə nə: «fyə njé koy je adi dibi njé koy je ləde, nə i aw ilə mbə kɔɓe lə Luwə.» ⁶¹ E ki rangi ɓəy əl ə nə: «Babe, m-a m-un goi, nə m-dəji kadi adi-m ta rəbi adi m-aw m-əl ta ki kadi j-iyə-n-naa ki njé ki me kəy ti ləm ɓəy taa.» ⁶² Ə Jəju əl-e ə nə: «Dəw ki uwə dɔ kəsi mangi, ə təl ilə rəti gogi ɓa, dəwe kin kɔɓe lə Luwə e ki ta təe al.»

10

Jəju ilə njé ndo je kuti siri gide joo
(Mt 9.37-38; 10.7-16; Mk 6.8-11; Lk 9.3-5)

¹ Go ne je ti kin, Jəju mbati njé ndo je ki rangi kuti siri gide joo, ɓa ilə-de joo joo ki ɓe bo je ki lo je ki dangi dangi ki ɔji kadi re e wa a aw ti. ² Ningə əl-de ə nə: «Ko ki əsi kijə, dile e ngay, nə njé kije je əi ngay al. Ə əli ta ki Ba nje ko, adi ilə ki njé ra ko je me ko ti lie. ³ Ningə ki ɓasine kin, osi dɔ rəbi ti awi! M-ilə səsi təngan bati je dan jagim je ti. ⁴ Uni la al nim, uni ɓəl al nim, uni sa njasi al nim tɔ. Taa ai rəbə ta lapiya ki ra ti al nim tɔ. ⁵ Kin ə awi kadi uri me kəy ti madi ɓa, ne ki dəsəy, əli əi nə: “Lapiya ki dɔ me kəy ti kin.” ⁶ Ningə kin ə re dəw ki nje ndigi lapiya isi me kəye ti kin noo ɓa, lapiya ləsi a aw ki dɔe ti. A re dəw goto ɓa, lapiya ləsi a təl ki rəsi ti tɔ. ⁷ Isi me kəy ti ki uwə səsi ki rone ti kin noo, ne kuso ki adi səsi ə usol, man ki adi səsi ə ayi-naa. Tado səbi kadi nje ra kilə ingə ne kigə go ji ləne, ji dije ti ki ra kilə dande ti. Iɓii kəy joo al. ⁸ Kin ə re uri me ɓe ti, ə ɓe uwə səsi ki rone ti ɓa, ne ki adi səsi ə usol par. ⁹ Re dije ki moy ra-de

ai me be ti kin noo ə, aji-de. Ba əli dije ki me be ti ai nā: “Kōbe lə Luwə e basi ki rōsi ti.” ¹⁰ A re uri me be ti, ə dije ki me be ti kin uwai səsi ki rōde ti al 6a, iteji ki taga ta mbalo ti, ə əli ai nā: ¹¹ “Bu ki me be ti ləsi ki nay gin sa njaje ti ka, j-ində kō gogi j-adi səsi. Ningə kadi igəri təkī kōbe lə Luwə e basi.” ¹² Ə adi m-əl səsi m-adi igəri təkī ndo gangi ta ti ə, ta ki gangi ki dō be ti kin a itə yə Sodom bəy^ϕ.

¹³ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi dije ki Koraje! Kəm-to-ndoo e ləsi səi dije ki Bətisayda! Ne kōji je ki əti bəl, ki Luwə oji dansi ti kin, re ne je kin rai ne me be 6o Tir ti ki be bo Sido ti be ə, re dije ki me ti a iyəi rəbi ne rade je ki majal mari nu. Re a iyəi rəbi ne rade je ki majal kō, ki go rəbi kilə kibi kuwə ndoo rō ti, kisi-n bu por ti. ¹⁴ E be ə, kadi igəri təkī, dəkagilo gangi ta ti ə, ta ki gangi ki dō Tir ti ki Sido, yasi a nga ite. ¹⁵ NGa ningə i Kapərnayim, o kadi a un dōi taa biti kadi ədi rā, nə Luwə a təl səi biti kaw səi koo^ϕ.»

¹⁶ Jəju təl əl njé ndo je ləne bəy ə nā: «Dəw ki oo ta ləsi, e mi ə dəwe kin oo ta ləm. Ə dəw ki əsi səsi ngerəngi 6a, e mi ə dəwe kin əsi-m ngerəngi. Ningə dəw ki əsi-m ngerəngi 6a, e nje kilə-m tō ə ose ngerəngi.»

Təl njé ndo je ki kuti siri gide joo

¹⁷ *Njé ndo je ki kuti siri gide joo ki Jəju ilə-de, təl lo kilə ti ki rənəl, ningə əli Jəju ai nā: «Babe, ndil je ki majal ka, lo ki ji 6a tōi 6a, iləi dōde gin tōgije ti.»

¹⁸ Jəju əl-de ə nā: «M-o *Sata i dōra ti osi ki dōnangi ti tō təl ndi be. ¹⁹ Ningə m-adi səsi tōgi kadi injiyai dō li je ti, dō ni je ti, ki dō tōgi je ti pəti ki nje bə aw-n. Ne madi kare ki kadi a ra səsi majal goto. ²⁰ NGa ningə kadi irai rənəl mbata kilə ki ndil je ki majal iləi dōde gin tōgisi ti kin al, nə kadi irai rənəl mbata tōsi ki e ki ndangi me dōrā ti taa.»

Rənəl lə Jəju (Mt 11.25-27)

²¹ Dəkagiloə ti noo, NDil Luwə ra adi rənəl rosi me Jəju, ə Jəju əl ə nā: «Bai, ki i Ba dōrā ki dōnangi, m-ilə toji dōi ti, təkī i bəyō ne je kin njé tər je, ki njé ne gər je, ə iteji ki dōe adi ngan je ki du gəri. Oyo, Bai, e ndigi ləi kadi ne kin ra ne be.»

²² Ba, Jəju əl dije ki ai noo ə nā: «Bai, adi-m ne je pəti, ningə dəw kare ki gər-m, mi NGon, goto, e Bai ki karne ba par, taa dəw kare ki gər Bai ka goto tō, e mi NGon ki karm ba par, ningə e dije ki mi wa ə m-ndigi kadi m-adi gəri-mi par tō.» ²³ Go ti, Jəju təl kəmne ki dō njé ndo je ti əl-de ki karde ba ə nā: «Səi njé maji-kur mbata ne ki kəmsi oo kin! ²⁴ *Njé kəl ta je ki ta Luwə ti ngay ki ngar je ngay ndigi kadi kamde oo ne ki səi je, kəmsi oo kin, nə asi koo al, ndigi kadi mbide oo dō ta ki səi je, mbisi oo kin, nə asi koo al tō.»

Kuji ta dō dəw ki Samari ti ki nje me-maji

²⁵ Nje ndo ndu-kun kare əsi nangi i taa, ningə dəji ta kare Jəju tə ta kuwə-naa ki ta ə nā: «Nje ndo dije, e ri ə sōbi kadi m-ra kadi tə m-ingə-n kaji ki biti ki nō ti ə?» ²⁶ Ə Jəju əl-e ə nā: «E ta ri ə ndangi me ndu-kun ti? Ə go gər-e ləi e ban?» ²⁷ Ba nje ndo ndu-kun ka kin ilə Jəju ti ə nā: «A indigi Babe Luwə ləi ki ngəmei ba pəti, ki ndili ba pəti, ki tōgi ba pəti, ki mər ta ləi ba pəti. Ningə a ndigi dəw madi tə darəi i wa be tō^ϕ.» ²⁸ Ə Jəju əl-e ə nā: «Ta ki m-dəji, ilə-m ti maji ki dum. Ə ira be, 6a a ingə kaji.» ²⁹ Nje ndo ndu-kun sangi kadi n-toji təkī ne dəw ki dana, adi təl dəji Jəju ə nā: «Nə ə e dəw madim ə?» ³⁰ Ə Jəju əl-e ə nā: «Dingəm kare i Jorijaləm isi aw Jariko, 6a osi ji kaya je ti ki njé gangi rəbi, adi taa ne je lie pəti jie ti, tindəi-e adi to ta koy ti, ningə iyəi-e ə oti awi. ³¹ Go ti 6a, nje kijə ne məsi kadi-kare i noo re teje dōe ti, nə loki oo-e, gangi say aw lo ləne.

☆ 10:12 Kilə ngirə ne je 19.24-28 ☆ 10:15 Ejay 14.13-15 ☆ 10:27 Dətəronom 6.5; Ləbatiki 19.18

³² Go ti, dæw ki gin koji ti lə *Ləbi kare j̄ nɔɔ re tɔ, nə loki oo d̄ingəm ka kin ɓa, gangi say aw lo ləne. ³³ Go ti ningə, dæw ki *Samari ti kare ki isi aw mba j̄ nɔɔ re tɛɛ d̄o d̄ingəm ti ka kin. Loki oo-e, oo kəm-to-ndoo lie ki r̄ɔjeti. ³⁴ Be ə, re r̄ɔe ti, ur yibi kasi nju ta do ti, d̄ɔɔ-n, ningə un-e inde d̄o koro ti ləne, aw sie lo to mba je ti, ində kəmne goe ti. ³⁵ Lo ti go ti, d̄ingəm ki Samari ti ka kin ɔr la ki asi ra kilə nd̄o joo adi nje kində kəmne go kəy mba je ti, ningə əl-e d̄o ti ə n̄ə: “Ində kəmi goe ti maji, a re n̄e ki ində-n kəmi goe ti, al d̄o e ki madi kin ɓa, nd̄o t̄alm ə, mi wa m-a m-igə-i.” ³⁶ Ningə Jəju d̄aje ta d̄o ti ə n̄ə: «Dan dije ti ki mitə kin, e ki ra ə e madi d̄ingəm ki kaya je ki nj̄e gangi r̄əbi gangi-e kin ə?» ³⁷ Ba, nje ndo ndu-kun ə n̄ə: «E e ki oo kəm-to-ndoo lie kin.» NGa ə Jəju əl-e ə n̄ə: «Re e be ningə, j̄ ka kadi aw, ə ira be tɔ.»

Jəju aw ɓe lə Marti əi ki Mari

³⁸ Jəju əi ki nj̄e ndo je ləne j̄ d̄o r̄əbi ti r̄əi t̄ɛɛi ngon ɓe ti kare be ningə, d̄ane madi ki t̄e nə Mari uwə Jəju r̄one ti me kəy ti. ³⁹ Marti aw ki ngokone ki d̄ane ki t̄e nə Mari nɔɔ. Ə ngok̄e ka kin re isi nangi nja Bəbe Jəju ti, isi oo d̄o ta ki Jəju isi əl. ⁴⁰ Nə Marti a ta ngan kilə je ti ki nj̄ae ɔdi nangi al, aw yo je ki ne je. Ningə t̄ɛɛ pati, re əl Jəju ə n̄ə: «Bəbe, ra ban ə ngokom Mari iȳə-m adi m-a ta kilə je ti ki karm ba be ka usi al par ə? Əl-e adi re ra s̄əm kilə je.» ⁴¹ Ə Bəbe əl Marti ə n̄ə: «Marti, Marti, mei osi nangi al, adi aw ki yo je ki ne je mbata n̄e je ngay. ⁴² Nə n̄e ki soti e kare ba. Ningə Mari un n̄e ki maji itə n̄e je p̄ati. E n̄e ki d̄aw a taa jie ti al.»

11

Jəju ndo nj̄e ndo je ləne r̄əbi kəl ta ki Luwə (Mt 6.9-13)

¹ ND̄o kare Jəju isi əl ta ki Luwə lo madi ti. Loki əl ta ki Luwə gine gangi ningə, nje ndo lie kare əl-e ə n̄ə: «Bəbe, indo-je kəl ta ki Luwə t̄əki J̄a Batisi ndo-n nj̄e ndo je ləne kin be tɔ.» ² Ə Jəju əl-de ə n̄ə: «Loki isi əli ta ki Luwə ningə, kadi əli əi n̄ə:

“Bawje,
Kadi d̄aw ki ra ḡər toi t̄əki j̄ Luwə,
Kadi k̄ɔbe l̄ai re.

³ Adi-je n̄e kusoje ki asi taje ki nd̄o je nd̄o je.

⁴ Iȳə go majal je l̄aje k̄o, tad̄o je wa ka,
J-iȳə go majal l̄ə dije p̄ati ki rai s̄aje majal k̄o tɔ.
Iȳə-je adi j-osi me n̄e na ti al”.

⁵ Ba Jəju t̄əl əl-de ɓay ə n̄ə: «Kin ə, d̄aw kare dansi ti je be, aw ki mad̄ine nɔɔ, ə j̄ dan lo ti aw ində ta kəy d̄əe ti ə n̄ə: “Mad̄im, itunə-m mapa mitə, ⁶ mbata mad̄im kare j̄ mba ti re t̄ɛɛ d̄om ti, nə n̄e ki kadi m-ra-e-n mba goto.” ⁷ Ə re made ka kin to ki kəy nɔɔ ə n̄ə: “Itapi-m al, ta kəy e ki kuti ngata, ningə je ki nganm je j̄i to nangi tɔ, ɓi lo kadi m-a m-j̄ taa m-adi mapa goto.” ⁸ M-əl s̄əsi kadi iḡəri, kin ə re j̄ taa ade mapa kin mbata ke madi-naa l̄əde al ka, a j̄ kadi ade n̄e je p̄ati ki ge, mbata ta kəy ki a ində ki naa ti naa ti kin. ⁹ Ningə mi, m-əl s̄əsi: Id̄əj̄i, ə a adi s̄əsi, isangi ə a inḡai, ind̄ai ta kəy ə a t̄ɛɛi adi s̄əsi. ¹⁰ Tad̄o d̄aw ki d̄əji ə a adi-e, d̄aw ki sangi ə a inḡə, d̄aw ki ində ta kəy ə a t̄ɛɛi adi-e tɔ. ¹¹ Baw ngon ki ra dansi ti ə ngone d̄aje kanji, ningə a un li yo taa ade ə? ¹² Ə se ngone d̄aje kaw, ningə a un ni yo taa ade ə? ¹³ A kin ə s̄əi ki s̄əi dije ki kilə rasi majal kin mindi ə iḡəri r̄əbi kadi n̄e ki maji ngansi je ningə, ra ban be ə, Bawje ki isi d̄or̄ə j̄ taa kin taa, a adi ND̄i:ne dije ki d̄əji-e al ə?»

Jəju əi ki ndil je ki majal
(Mt 12.22-30; Mk 3.22-27)

¹⁴ ND_o kare Jəju tuwə ndil ki majal d_o dingəm kare ti ki ndil ka kin ra-e adi əl ta al. Loki ndil ki majal tēē 6a, dingəm ki kəte əl ta al ka kin, təl əl ta, adi əti kosi dije bəl ngay. ¹⁵ Ningə dije madi əli əi nə: «E ki tōgi lə Bəljəbul ki e ngar lə ndil je ki majal, əisi tuwə-n ndil je ki majal.» ¹⁶ Ə njé ki nungí, kadi nai-e-n 6a, dəji-e kadi ra ne kəji madi kare ki j d_ora ti adi-de n-ooi. ¹⁷ Nə Jəju gər mər ta lade bəti, adi əl-de ə nə: «Kin ə, dije ki me bək_o ti ki kare ba, təl d_o-naa ti r_oi-naa ə, 6e k_oe kin a tuji, ningə kəy je a budi d_o-naa ti mur mur t_o. ¹⁸ Kin ə re *Sata ə wa adi dije lie təl d_o-naa ti r_oi-naa ə, lo kadi k_ob_e lie a aw ki kəte goto. M-əl be mbata əli əi nə e ki tōgi lə Bəljəbul ki e ngar lə ndil je ki majal ə m-isi m-tuwə-n ndil je ki majal. ¹⁹ Kin ə re e ki tōgi lə Bəljəbul ə m-tuwə-n ndil je ki majal ə, dije ki gosi ti tuwəl-de ki tōgi lə n_ə ə? Dije ki gosi ti wa a t_oji kadi ta lasi e ta ki go ti al. ²⁰ A re e ki tōgi lə Luwə ə m-isi m-tuwə-n ndil je ki majal t_o ningə, t_oji kadi k_ob_e lə Luwə re tēē r_osi ti ngata. ²¹ Kin ə dəw ki t_oge e ngay, ki aw ki ne r_o je, ngəm ta kəy ləne ə, ne kare ki a ədi kadi ne kingə lie goto. ²² A re dəw madi ki t_oge ite re ur goe ti ə t_ote r_o ə, a əy ne r_o je lie ki ində mene d_o ti kin pəti, taa a sane ne kingə je lie t_o. ²³ Ningə kadi igəri, dəw ki e səm al, e nje k_osi-m ta, taa dəw ki kaw səm ne ki naa ti al, e nje tində t_o t_o.»

Loki ndil ki majal təl re me dəw ti gogí
(Mt 12.43-45)

²⁴ «Loki ndil ki majal tēē me dəw ti, aw ilə ki dilə lo ki tuti mba kadi n-ingə lo kisi ki rangi kadi n-ər kəə ti, nə ingə al 6a, əl ə nə: “M-a m-təl kadi m-aw lo kisi-m ti ki kəte m-isi ti ə m-tēē ka kin gogí.” ²⁵ Loki təl aw gogí ningə, ingə me lo ka kin, utəi, rai adi maji. ²⁶ NGA ə, təl aw, əy ndil je ki majal itəi-e e wa bəy siri, 6a rəi uri me dəw ti ka kin isi. Lo kin ti, ji kisi dəw kin ki dəe taa a majal ngay itə e ki kəte bəy.»

Maji ki rəjeti

²⁷ Loki Jəju a əl ta kin ba ningə, dəne kare ilə ndune dan kosi je ti ə nə: «Maji-kur e d_o dəne ti ki nje koji ki nje kadi mba.» ²⁸ Nə Jəju ile ti ə nə: «Maji-kur 6a e d_o dije ti ki njé koo ndu Luwə ə təl r_ode go ti kin yo taa.»

Dije dəji ne kəji
(Mt 12.38-42)

²⁹ Dije uwəi naa muki muki gidí Jəju ti, adi Jəju əl-de ə nə: «Dije ki dəkagilo ti ki bone kin əi dije ki maji al. Dəji kadi t_o n-ooi ne kəji madi, nə ne kəji madi ki rangi ki kadi dəw a ra ore-n d_o ne kəji lə Jonasi, goto ngata. ³⁰ MBata, təkí Jonasi e-n ne kəji mbata ti lə dije ki Ninibi ti ka kin ə^o, mi NGon dəw m-a mi-n ne kəji mbata lə dije ki bone t_o. ³¹ ND_o gangi ta ti ə, ngar ki dəne ki j gin 6e ti, a j taa ta kəm dije ti ki dəkagilo ti ki bone kin kadi a ilə ta d_ode ti. MBata, j soy d_onan_ogi ti nu ə nd_o ki re kadi oo gosi ta lə Salom_o^o. NGA ningə, ki basine kin, dəw ki itə Salom_o say e ne. ³² ND_o gangi ta ti ə, dije ki Ninibi ti a j taa ta kəm dije ti ki dəkagilo ti ki bone kin kadi a ilə ta d_ode ti. MBata, loki Jonasi ilə mb_e Poy Ta ki Maji, dije ki Ninibi ti iyəi rəbi ne rade je ki majal k_o^o. NGA ningə, ki basine kin, dəw ki itə Jonasi say e ne.

Njyə me kunjí ti
(Mt 5.15; Mk 4.21; Lk 8.16)

³³ «Dəw a ində por lambi ti kadi bəy_o ə se dəbi ngo d_o ti al, nə a ində d_o ne ti taa, kadi dije uri kəy 6a, ooi lo ki kunjé. ³⁴ Kəm dəw ə e lambi lə darəe, re kəmi

oo lo maji 6a, daroi ba pæti e me kunjji ti to. A kin æ re kæmi oo lo maji al ningæ, daroi e me til ti to. ³⁵ Æ indæ manji røi adi kunjji ki aw-n røi ti tæl til al. ³⁶ Kin æ re daroi pæti e me kunjji ti ki kanji kadi ngon til ndæti kade 6a, daroi a unji njay njay tæki lambi a unji-n doi ti kin be to.»

Jaju gangi ta dæ Parisi je ti ki njé ndo ndu-kun je ti
(Mt 23.4-36)

³⁷ Loki Jaju æl ta oy ningæ, Parisi kare 6ar-e kadi aw uso ne 6e læne. Be æ, Jaju aw isi sie ta ne kuso ti al. ³⁸ Lo kin ti, ta ndæji Parisi ka kin ngay kadi Jaju togi jine kate nõ ne kuso ti al. ³⁹ Næ Jaju æl-e æ næ: «Sæi *Parisi je, ki ne kin, isi itogi gidi ka man, ki gidi ka kuso ne adi ay, næ ngur 6ogi, ki me ndul rosi mesi. ⁴⁰ Sæi dije ki mbæ, Luwæ ra gidi ne, æ ra me ne to. ⁴¹ Maji kadi adi njé ndoo je ne ki e me ka ti, æ ne je pæti a ayi njay ki røsi ti.

⁴² «Kæm-to-ndoo e læsi sæi Parisi je. Ori ne kare dan ki dægi ti, me mbi kam je ti ki æti maji, ki me mbi kam je ti ki dangi dangi ki mba ndir tay, adi Luwæ^æ, ningæ indæi njasi dæ ne ra ki dana ti ki dæ ndigi-naa ti læ Luwæ. Ki røjeti, e kin æ e ne je ki sœbi kadi re a indæi kæmsi go ti irai, ki kanji kor kæm ndæge je. ⁴³ Kæm-to-ndoo e læsi, sæi Parisi je, mbata igei lo kisi ki kate nõ dije ti gin kæy kaw-naa je ti, taa igei kadi dije rai sæsi lapiya lo kingæ-naa je ti læ kosi je to. ⁴⁴ Kæm-to-ndoo e læsi sæi, mbata itoi tæ dæ 6adi je ki ne ki tæji kadi dæw gær-n-de goto, adi dije njiyæi dæde ti ki nõo be par kin be.»

⁴⁵ Lo kin ti, nje ndo ndu-kun kare æl Jaju æ næ: «Nje ndo dije, me ta ti læi ki isi æl kin, e je to æ isi itaji-je!» ⁴⁶ Æ Jaju ilæ ti æ næ: «Oyo, kæm-to-ndoo e læsi, sæi njé ndo ndu-kun je to, tadæ indæi ne ki oy ngay dæ dije ti, næ ngon jisi ki ndæy be ka uni taa, uwæi sæde ne ki kæy kin al. ⁴⁷ Kæm-to-ndoo e læsi! Indæi 6adi njé kæl ta ki ta Luwæ ti ki e bawsi je wa æ tæli-de. ⁴⁸ Lo kin ti, isi tæji tæki indigi ki bawsi je dæ kilæ rade ti ki rai, mbata æi je æi njé tæl njé kæl ta ki ta Luwæ ti, ningæ sæi je sæi njé kindæ 6adide to. ⁴⁹ E mbata kin æ, Luwæ æl ta me tær ti æ næ: “M-a m-ilæ ki njé kæl ta je ki tam ti, ki njé kaw kilæ je, m-adi-de, 6a a tæli-de je, a adi-de ko je.” ⁵⁰ E be mba kadi dæjii dije ki dækagilo ti ki 6one, mæsi njé kæl ta je ki tam ti ki buki ko lo kilæ ngiræ doræ ki dængangi ti nu biti 6one. ⁵¹ Mæsi ki ilæ ngire dæ Abæl ti nu biti tæe-n dæ Jakari ti, ki ndæ ki tæli-e dadan lo ti ki i dingiri kadi-kare ti re kæy ti læ Luwæ^æ. Ki røjeti, adi m-æl sæsi tæki dije ki dækagilo ti ki 6one a ugæi kiræ ne je ki ra ne kin. ⁵² Kæm-to-ndoo e læsi, sæi njé ndo ndu-kun je ki ta ræbi ne gær e jisi ti, æ sæi wa uri me ti al nim, taa dije ki gei kadi tæ n-uri me ti ka ægi-de nim to.»

⁵³ Loki Jaju tæe me kæy ti ka kin 6a, njé ndo ndu-kun je ki Parisi je ilæi ngiræ ra togi dæ Jaju ti je, dæji-e ta je ki dangi dangi. ⁵⁴ Sangi ræbi me ta je ti kadi ta n-ingæi ta ki go ti al tæe ti 6a n-uwæi-e-n.

12

Kæl ta ay njay tæki Jaju e NGon dæw
(Mt 10.26-33, 19-20)

¹ Dækagiloe ti kin, dibi dije ki bay bay æ kawinaa dæ Jaju ti, adi mbisæi-naa ki yo je, ki ne je. Lo kin ti, Jaju æl njé ndo je læne æ næ: «Ne ki dæ kate, maji kadi indæi kæm-kædi dæ røsi ti æji-n dæ æm læ *Parisi je, adi e kædi kæm-naa læde. ² Ne ra ki gidi ngæy ti ki gine a tæe al goto, taa ne ki to lo 6oyø ti, ki dæw a gar al ka goto to. ³ MBata, ta je pæti ki æli lo ki ndul ti, dije a oi dæe kada wangi, æ ta je ki uwæi tasi mbinaa ti taa æli kæy korœki, dije a ilæi mbæe dæ kagi ti taa to.»

⁴ Sæi ki sæi madim je, m-əl sæsi kadi ifæli dije ki a tæli daræsi par, æ go ti asi ra ne ki rangi al, kin al. ⁵ M-a m-tæji sæsi dæw ki sæbi kadi ifæli-e. Dæw ki sæbi kadi ifæli-e e Luwæ ki a tæl daræsi, 6a tæl a dæ ti nqo kadi ila sæsi me por ti læ su bæy kin. Tæki ræjeti, e æ sæbi kadi ifæli-e. ⁶ Dije isi gati ki ngan yæl je mi æ gusi joo adi oi ne, næ ki kare dande ti ki kadi me Luwæ oy dæe ti goto. ⁷ Ki æti bæl ngay wa bæy ki kadi igæri, bji dæsi wa kin ka Luwæ tidæ kare kare gær kære. Ifæli ne madi al, sæi je, Luwæ oo ndasi itæi ngan yæl je ki ngay. ⁸ M-əl sæsi ta ki ræjeti kadi igæri tæki, dæw ki ra ki un ndune ta kæm dije ti wangi tæki n-e dæw læm, mi *NGon dæw m-a m-əl ta wangi ta kæm malayka je ti læ Luwæ tæki e dæw læm tæ. ⁹ Næ dæw ki naji ta ta kæm dije ti tæki n-gær-m al, mi NGon dæw m-a m-naji ta ta kæm malayka je ti tæki m-gær-e al tæ. ¹⁰ Dæw ki æl ta ki majal æsi-n tam mi NGon dæw æ, Luwæ a iyæ go majal je lie kæ, næ dæw ki æl ta ki mal æsi-n ta NDil Luwæ, Luwæ a iyæ go majal lie kæ al ratata. ¹¹ Lok i a uwæi sæsi kadi awi sæsi lo kaw-naa je ti læ *Jipi je kadi gangi ta dæsi ti, a awi sæsi nq ngar je ti, ki nq njæ kqbe je ti, onosi kadi mesi bæl kæ næ se a asi kadi inaji ta dæsi ti wa, se ta ri æ a æli wa. ¹² Tado, loe ti wa nq kin, NDil Luwæ a ndo sæsi ta ki kadi æli.

Kuji ta dæ nje ne kingæ ti ki mbæ

¹³ Dæw kare dan kosi dije ti æl Jæju æ næ: «Nje ndo dije, æl ngokom adi, ne nduwæ ki bawje iyæ adi-je kin, kay yam adi-m.» ¹⁴ Æ Jæju æl-e æ næ: «Dæw ki indæm kadi tæ mi nje ngang i ta dansi ti æ se kadi tæ mi nje kay sæsi ne kingæ goto.»

¹⁵ Ba tæl æl dije pæti æ næ: «Maji kadi indæi kæm-kædi dæ ræsi ti æji-n dæ mal ne kingæ ki duniyæ ti. Tado re dæw ingæ-n ne tæ ri, tæ ri ka, ne kingæ lie kin æ a ra adi isi-n ki dæne taa al.»

¹⁶ Ba Jæju tæl æl-de kuji ta madi æ næ: «Dingæm madi kare ki nje ne kingæ isi nqo, lo ndær je lie, ingæ ne me ti ngay. ¹⁷ Æ dæji ræne ta æ næ: “E ri æ kadi tæ m-ra dana? Lo ki kadi tæ m-kaw ne ndær ti læm goto.” ¹⁸ Ningæ tæl æl æ næ: “Maji, ne ki m-a m-ra æ to kin: m-a m-ndu dam je læm ki kæte kin kæ, 6a m-a m-ur dam je ki boyi ngay kadi tæ m-kaw ne ko je læm ti pæti, naa ti ki ndægi ne maji je læm. ¹⁹ Ningæ m-a m-əl mem ti m-æ næ: “Basine m-aw ki ne kingæ ki to mbar mbar kadi m-ra-n bæl bæy bæy, æ kadi m-uwæ kæ ræm, m-uso je, m-ay je, m-o-n maji ræm.” ²⁰ Næ Luwæ æl-e æ næ: “I mbæ dæw ki isi æl ta kin, kondæ ki ne wa kin ndæi a asi. Æ se ne je ki isi kaw ki dæ-naa ti kin, a e yæ næ wa?” ²¹ E kin æ e ne ki a tæe dæ dæw ti ki nje kaw ne kingæ je ki naa ti mbata læ ræne wa, 6i mbata ti læ Luwæ al.»

Kindæ me dæ Luwæ ti (Mt 6.25-33)

²² Jæju æl njæ ndo je læne æ næ: «E mbata kin æ, m-əl sæsi kadi adi mesi a sururu dæ ne kusosi ti, ki kadi isi ki dæsi taa al, taa dæ kibi kosi ti al nim tæ. ²³ Tado kisi ki dæ taa itæ ne kuso, taa daro dæw itæ kibi ki kæ tæ. ²⁴ Igøi kaga je oi, dibi ko al nim, tæti al nim, taa awi ki lo madi ki kadi ngæmi ne ti mba ndæ ki lo ti ti al nim, dam læde ka goto nim tæ, næ Luwæ isi adi-de ne usoi maji. Ningæ sæi, oi kadi Luwæ oo ndasi itæ yæl je al a? ²⁵ Næ dansi ti æ asi kadi a ilæ ngon kadi ki ndæy be dæ ndæne ti ki takul me ka sururu læne æ? ²⁶ Kin æ ne ki ndæy be kin ka asi kadi irai ki dærsæi al, ra ban be æ mesi osi nangi dæ ndægi ne je ti al æ? ²⁷ Igøi puti kam je ki ai me wale ti kin oi. Resi kilæ madi al nim, oji kibi al nim tæ, næ ngar *Salomo ki tæe 6a ngay me ne kingæ ti kin ka æ kibi ki ndole asi naa sæde al^æ. ²⁸ Æ kin æ Luwæ ilæ kibi ræ ngan kagi je ti ki wale, ki j-o-de 6one, æ lo ti par æ a oi por kin be ningæ, ra ban æ sæi dije taa a ilæ kibi ræsi ti al æ? Sæi tæ je me kadi-me ti. ²⁹ Adi ta ga al dæsi æji-n dæ ne kusosi æ se man kaysi al. ³⁰ Ne je kin pæti, e dije ki gæri

Luwə al ki dɔnangi ti ne kin ə isi sangi ki nɔ kəmde ti, nə səi, Bawsi gər maji kadi awi ki ndooe tɔ. ³¹ Nɛ ki kadi isangi, e kɔbɛ lie, ningə a adi səsi ndəgi ne je kin dɔ ti. ³² Səi ki itoi tɔ ne kul je ki ngay al, ki isi uni go bade be kin, adi bəl ra səsi al, mbata Bawsi oo maji ngay kadi adi səsi bəkɔ ləne.

Kində ne kingə rɔ Luwə ti

(Mt 6.19-21)

³³ «ƒgati ki ne maji je ləsi, ə adi lae njé ndoo je. Irai bəl la ki a tuji al, ikawi ne kingə je ləsi dɔrɔ ti, ki e lo ki nje bogi a tɛɛ ti al nim, e lo ki yɔ goto ti nim kin.

³⁴ Tado lo ki ne kingə ləsi e titi ə mesi a e ti tɔ.

Kuji ta dɔ kisi dɔ nja ti

³⁵ «Isi dɔ njasi ti ki kibi ra kilə, adi por lambi je ləsi ɔ maji. ³⁶ Ningə kadi itoi tɔ dije ki isi ngəmi ta təl bade ki aw lo taa naa ti be. Isi ngəmi tae kadi re təl taa, ə ində ta kəy ba tɛɛi adi-e. ³⁷ Maji-kur e dɔ bəə kilə je ti ki, bade təl ba ingə-de isi dɔ njade ti. Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, bade a un kibi kilə ləne ilə rɔne ti, ə a adi-de isi nangi kadi adi-de ne usi. ³⁸ Kin ə re təl dan lo ti, ə se ta gin lo ti, ə ingə-de isi dɔ njade ti ə, maji a ur-de.

³⁹ «ƒgəri maji kadi re ba nje kəy gər dɔ kadi ki nje bogi a re-n ə, a iyə nje bogi kadi ur kəy al. ⁴⁰ Ə səi ka, isi dɔ njasi ti tɔ, tado mi *NGon dəw m-a m-re dɔ kadi ti ki ƒgəri al.»

⁴¹ Lo kin ti, Piyər daji Jəju ə nɔ: «Babɛ, kuji ta ki əl kin sɔbi dɔje je par ə se sɔbi dɔ dije pəti ə?» ⁴² Ə Babɛ əl-e ə nɔ: «Nje ngəm ne ki e dəw ki dana, ki kəme ədi, ə e dəw ki bae a inde dɔ me kəy ti kadi ləbi ne kuso dije ki kadi ki kadi adi-n-de. ⁴³ Nje ra kilə kin a e nje maji-kur, lo ki bae təl ə inge ta kilə ti kin, a ra. ⁴⁴ Təki rɔjeti kadi m-əl səsi, a inde dɔ ne maji je ti ləne pəti. ⁴⁵ A kin ə re nje ra kilə kin əl mene ti ə nɔ: “Bam a re law al bəy” ə, a a ta tində ndəgi njé kilə je ti ki dəne ki ki dingəm, a ta kuso ti, ki ta kəy ti, ra-n kasi ra. ⁴⁶ Lo kin ti, ba nje kəy a re ki ndɔ ki e ində mene dɔ ti al, ki dɔ kadi ki e gər al. Bae a tuwe kɔ, kadi oo ne kɔ ki a ra dije ki nje ra ne ki dana al. ⁴⁷ Bəə kilə ki gər ndigi ra lə bane maji, nə ində rɔne ta ndigi ra ti kin ra al, a ingə ndəy ta bay bay. ⁴⁸ NGa ningə, bəə kilə ki gər ndigi ra lə bane al, ə ra ne ki asi ta kində ə, a ingə kində ngay al. ƒgəri kadi dəw ki adi-e ngay, a daji-e ngay tɔ, ə dəw ki adi-e ne ngay kadi ngəm, a gei ne ngay jie ti tɔ.

Jəju re ki gangi-naa

⁴⁹ «M-re ki por dɔnangi ti; ningə kin, m-ndigi kadi por ka kin ɔ ngata! ⁵⁰ Sɔbi kadi m-nduy me kɔ ti təkɔ dəw a ra-n batəm kin be. Ningə e ne ki adi-m kɔ me ndilm ti, biti kadi ne je tɔli tade. ⁵¹ Kadi ƒgai mesi ti təkɔ m-re ki lapiya dɔnangi ti, al. M-əl səsi, m-re ki lapiya al jagi, nə m-re ki gangi-naa yo. ⁵² Ningə ki basine kin, dije mi ki isi me kəy ti ki kare a gangi-naa, dije ki mitə a əsi ta njé ki joo, ə dije ki joo a əsi ta njé ki mitə. ⁵³ Baw ngon a əsi ta ngonne ki dingəm, ngon ki dingəm a əsi ta bawne; kɔ ngon a əsi ta ngonne ki dəne, ngon ki dəne a əsi ta kone; kɔ ngon ki dingəm a əsi ta məmne; ngon ki dəne a əsi ta məmne ki dənɛ.»

Ta dɔ dəkagilo ti

(Mt 16.2-3)

⁵⁴ Jəju əl kosi je ə nɔ: «Loki oi ndi i lo kibə kadi ti ningə, ta naa ti nɔɔ əli əi nɔ: “NDi a ədi”, ba ndi ədi tɔ. ⁵⁵ A re oi nəl ki i gin ɔe ti ə isi ilə ningə, əli əi nɔ: “Lo a tingə”, ba lo tingə ka tɔ. ⁵⁶ Səi dije ki njé me nga, asi kadi ƒgəri kəm ne je ki a

rai ne ðonangi ti ne, ə se ðora ti, ningə ðakagilo ki bone kin 6a, asi kadi igəri ne je isi ra ne titi al!

Kində də ta naa ti ki nje ta ləi

(Mt 5.25-26)

⁵⁷ «Ra ban be ə səi je wa, ne ki to kadi igangi ta ki dana də ti ə, igangi al ə? ⁵⁸ Kin ə isi awi lo gangi ta ti ki nje ta ləi 6a, loki səi də rəbi ti 6əy ə, isangi rəbi kadi ndusi osi go-naa ti sie, nə tə aw səi iləi ji nje gangi ta ti, adi nje gangi ta uni iləi ji asigar je ti, adi asigar je iləi-ni dangay ti. ⁵⁹ Ningə adi m-əli, a iteə lo kin ti al biti kadi uga ðəbəy sisi 6əy taa a iyəi-ni taa.»

13

Maji kiyə pa njiyə ki majal kə

¹ Ðakagiloe ti noq ə, dije madi rəi əli Jəju ta lə dije ki Galile ti ki ndo ki *Pilati ki nje kəbe adi təli-de ðakagilo ti ki isi ijəi məsi kadi-kare adi Luwə. ² Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «igiri kadi dije ki Galile ti ki ingəi ne ki to ki əti 6əl be kin e mbata ke ə əi njé ra majal je ki ngay itəi ndəgi dije ki Galile ti a? ³ Jagi e be al. Ningə səi je wa ka adi m-əl səsi, re iyəi pa njiyəsi je ki majal kə al ə, kosi a tə pəti be tə. ⁴ Se oi kadi dije ki dəgi gide e jijoo ki ndogi bər ki Silowe ti osi dode ti təl-de kin, majal lade itə ndəgi dije ki Jorijaləm ti pəti tigə a? ⁵ Jagi e be al. Ningə səi je wa ka adi m-əl səsi, re iyəi pa njiyəsi je ki majal kə al ə, kosi a tə pəti be tə.»

Kuji ta də kagi mbay-kote ti ki andi al

⁶ Go ta je ti kin, Jəju əl kuji ta kare ə nə: «Ðingəm kare aw ki kagi mbay-kote kare ki m-ə me ndər nju ti ləne, ə ndə kare aw kadi tə n-ijə kande 6a ingə kande də ti al. ⁷ Ə əl nje ngəm ndər ləne ə nə: “O, asi 6al mitə ngata ə m-sangi kadi m-ijə kandi mbay-kote kam m-uso, nə m-ingə kande al. Maji kadi itige kə, tado kame ki kadi a uti-n lo kare goto.” ⁸ Nə nje ngəm ndə ka kin ile ti ə nə: “Bam, iyə adi a 6al kare 6əy. M-a m-ər gine kadi m-6uki sji ne je njae ti. ⁹ Dəmaj i ə 6al ki rangi ə a andi. A re 6al ki rangi ə andi al 6əy ə tə adi m-tige kə mindi.”»

Jəju ki ndə taa kəə

¹⁰ NDə kare Jəju isi ndo ne dije kəy kaw-naa ti madi kare ndə ta kəə ti. ¹¹ Ningə me kəy kaw-naa ti ka kin, dəne kare ki ndil ki majal uwə, ilə tae nangi, asi 6al dəgi gide jijoo isi me ti noq. NDil ki majal ka kin dəə-e ngon, lo kadi ndaji taa maji goto tə goto. ¹² Loki Jəju oo-e ningə 6ar-e ə əl-e ə nə: «Dəne j ki taa kiyə taa də tə ti ləi.» ¹³ Jəju ində jine dəe ti, 6a ta ji naa ti noq par ə, dəne ndaji rone taa maji, ningə ilə ngirə kilə təji də Luwə ti. ¹⁴ Lo kin ti, ki bo ki də kəy kaw-naa lə jipi je ka kin, mee 9-e mbata kadi ki Jəju adi dəw rə nga ndə taa kəə ti, adi əl kosi dije ə nə: «NDə ki kadi dije rai kilə e mehe*, ə irəi ndəe je ti ki mehe kin adi adi səsi rə nga, 6i e ndə taa kəə ti al!» ¹⁵ Babe əl-e ə nə: «Səi njé kədi kəm dije! dəw ki ra dansi ti ə tuti mangi ləne ə se koro ləne ndə ta kəə ti, lo kuso ne ti aw sie lo kəy man ti al ə? ¹⁶ NGa dəne kam ki e ngon ka *Abirakam, ki *Sata uwe gin təgi ti ləne asi 6al dəgi gide e jijoo be kin ə, kadi m-tute m-ile taa al mba ke ki e ndə ta kəə a?» ¹⁷ Ðakagiloe ti ki Jəju isi əl ta kin ningə, rə njé bə je lie səl-de ngay. Nə rə kosi dije nəl-de ngay mbata ne je ki əti 6əl ki Jəju isi ra.

Kuji ta ki də kə kagi ti ki 6ari-e mutadi

(Mt 13.31-33; Mk 4.30-32)

¹⁸ Go ti ningə Jəju ə nə: «M-a m-əji səsi ne ki titi-naa ki kəbe lə Luwə, m-a m-un ne kare kadi m-əji-n səsi. ¹⁹ To titi-naa ki kandi kagi madi ki a 6ari-e nə mutadi ki dəw madi un dibi me ndər ti ləne kin be. Kandi kagi ka kin ibə, təgi, adi yəl

je uwai lo kisi bajie je ti.» ²⁰ Jaju tal əl bəy ə nə: «M-a m-un ne ki rangi kare kadi m-əji-n səsi kəbe lə Luwə. ²¹ To titi-naa ki əm ki dəne madi un ləy-n nduji ki me kee joo, adi nduji ki ləy ba pəti i kin be.»

Ta də rəbi ti ki mbəngirə
(Mt 7.13-14)

²² Luki Jaju isi aw Jorijalam ti, ndo ne dije be bo je ti ki ngan be je ki ində man titi. ²³ Ningə dəw madi dəje ə nə: «Babe, dije ngay al ba par ə a aji a?» Ə Jaju əl-de ə nə: ²⁴ «Uwai təgisi ba kadi uri kəy ki ta rəbi ki mbəngirə, tadə adi m-əl səsi, dije ngay a sangi kadi n-urii nə a asi al. ²⁵ Luki 6a nje kəy a i taa, ə a uti ta kəy ningə, səi je inayi-naa taga, ilai ngirə kində ta kəy əi nə: “Babe, iteə ta kəy adi-je!” kin 6a, e a əl səsi ə nə: “Səi, m-gər lo ki i ti al.” ²⁶ Lo kin ti, a əli əi nə: “J-uso səi nim, j-ay səi nim, taa ta mbalo je ləje ə indo ne dije ti nim tə.” ²⁷ Nə, a əl səsi ə nə: “M-gər lo ki i ti al, əri rəsi kə rəm ti. Səi pəti səi njə ra majal je.” ²⁸ Loe ti kin, a nəi je, a ingəi ngangisi je, loki a oi *Abirakam je, ki *Isaki je, ki *Jakobi je, ki njə kəl ta ki ta Luwə ti pəti me bəko ti lə Luwə. Ningə səi je, a tuwəi səsi buki səsi kə taga. ²⁹ Dije a i ki lo kibə kadi ti je, lo kur kadi ti je, jam də be ti je, gin be ti je, kadi rəi isi ta ne kuso ti bəko ti lə Luwə. ³⁰ Lo kin ti, dije madi ki əi njə ki gogi a təli njə ki kəte, ə dije ki madi ki əi njə ki kəte a təli njə ki gogi tə.»

Jaju əl ta ki də Jorijalam ti

³¹ Dəkagiloe ti wa kin, *Parisi je madi rəi rə Jaju ti əli-e əi nə: «Əti lo kin ti kə, aw lo ki rangi ti, tadə *Erodi ge kadi n-təli.» ³² Ə Jaju əl-de ə nə: «Awi əli nja dəw kam, təki bəne ki lo ti, m-a m-tuwə ndil je ki majal nim, m-a madi dije rə nga nim tə, 6a ndə ki kə mitə ə m-a təl ta kilə ləm. ³³ Ningə səbi kadi m-un ta rəbi ləm me ndə ti ki bəne nim, lo ti nim, lo ti ki go ti nim, tadə e ne ki go rəbe ti al kadi nje kəl ta ki ta Luwə ti, oy lo ki rangi ti, bi oy Jorijalam ti al.

³⁴ «Səi dije ki Jorijalam ti, oyo, səi ki Jorijalam ti, səi ki səi njə təl njə kəl ta je ki ta Luwə ti, səi njə təl dije ki Luwə ilə səde adi səsi ki mbal təli-de. NJa ngay, m-sangi kadi m-kaw səsi təki kə kinjə a kaw-n ngane je ki təde gin bagine ti kin be, nə ədi al. ³⁵ Ningə ki ne kin, Luwə a iyə kəy kaw-naa ləsi kə jisi ti. Ə adi m-əl səsi madi oi təki a oi-mi al bitə kadi dəkagilo madi a re ki a əli əi nə: “Njangi də e də dəw ti ki re me tə Babe ti.”»

14

Jaju nga dəw ndə ta kəə ti

¹ NDə kare, Jaju aw me kəy ti lə nje kər nə *Parisi je kare mba kuso ne, ndə taa kəə ti. Dije ki isi nəq, isi indəi manji Jaju ba ooi-e. ² Dəngəm kare ki moy ti-e a nə Jaju ti nəq. ³ Ə Jaju dəji njə ndo ndu-kun je ki Parisi je ə nə: «Ta rəbi tə kadi dəw nga-n dəw ndə ta kəə ti ə se goto ə?» ⁴ Nə dəw ilə Jaju ta ti al. Ə Jaju təl rəne ki rə nje moy ti, ade rə nga ningə əl-e ade aw. ⁵ Go ti Jaju əl-de ə nə: «Nə dansi ti ə, ngone, ə se mangi lie wa osi be man ti ndə taa kəə ti, ə un-e taji-naa ti nəq al ə?» ⁶ Ningə lo kadi iləi-e ta ti ki dəji kin goto.

Ta ki də kəji rə ti

⁷ Luki Jaju oo kadi dije ki bari-de lo ne kuso ti kin sangi lo kisi ki kəte nə dije ti 6a, əl-de kuji ta madi ə nə: ⁸ «Loki dəw madi bari lo ne kuso taa-naa ti ə, oti kadi aw igangi rəi isi kəte nəq dije ti. Dəmajal ə, bari dəw ki itai loe ti nəq tə, ⁹ ningə kadi nje bər səsi joo pu ka kin re, əli ə nə: “I taa ə iyə lo kisi kin adi madi,” 6a a e ki rəsəl ki bo ngay ə a aw kadi isi-n lo ki gogi ti. ¹⁰ Nə loki dəw madi bari, maji kadi aw isi loki gogi ti, adi nje bər-i ə wa loki re ningə əli ə nə: “Madim, i taa ire isi kəte yo be.” Lo kin ti, a e kəsi-gon ləi ta kəm madi je ti pəti ki bari-de lo ne

kuso ti kin. ¹¹ Təki rəjeti, dəw ki ra ki un dəne taa, ə a iləi dəe nangi, ningə dəw ki nje kulə dəne nangi ə, a uni dəe taa tə.»

Ba njé ndoo je lo ne kuso ti

¹² Go ti Jəju əl dəw ki nje bar-e ka kin ə nə: «Loki ira ne kuso ki be kin, ki kada ə se ki lo səl, oti kadi ibar madi je ki ngakoi je ki noji je, ə se njé gədi kəy be je lai ki njé ne kingə je. Tado əi je ka a bari-ni ndo madi ti to, ningə a igəi-ni ne ki ndo ki ira adi-de ka kin gogi. ¹³ Nə loki ira ne kuso rənəl ki ngay be kin, maji kadi ibar njé ndoo je ki njé je ki ta rəde asi-naa al, ki njé məti je, ki njé kəm to je. ¹⁴ Ningə roi a nəl-i, tado a ingəi ne kadi a igəi-ni gogi al. Təki rəjeti, Luwə a igəi ndo ki a tēē ki njé ra ne je ki dana lo koy ti.»

Bar dije ki bo lo ne kuso ti (Mt 22.1-10)

¹⁵ Loki oi ta kin ningə, dəw kare mbə dije ti ki isi lo ne kuso ti əl Jəju ə nə: «Rənəl e lə dəw ki a uso ne me beko ti lə Luwə!» ¹⁶ Ningə Jəju təl əl-e ə nə: «Ndo kare, dingəm madi ra ne kuso ki bo ngay bar-n dije ngay. ¹⁷ Dəkagilo kuso ne ti ningə, ilə nje kilə ləne adi aw əl dije ki bar-de ka kin ə nə: “Ne kuso oy ngata ə irəl.” ¹⁸ Nə dije pəti ki bari-de ka kin, kare, kare, iləi ngirə kadi dəji me-səl. E ki dəsəy əl-e ə nə: “M-ndogi lo ndor ngəsine bəy, m-isi m-aw kadi m-o; ə m-dəji kadi adi mei səl dəm ti.” ¹⁹ E ki rangi ə nə: “M-ndogi mangi je dəgi ngəsine bəy, m-a m-aw kadi m-na-de m-o; ə m-dəji kadi adi mei səl dəm ti.” ²⁰ E ki rangi ə nə: “M-taa dəne ngəsine bəy, adi lo kadi m-a m-aw goto.” ²¹ Nje kilə təl aw rə bane ti, əl-e ta je pəti ki əli-e kin ade oo. Lo kin ti, wongi təl ba nje kəy ka kin, adi əl nje kilə ləne ə nə: “I taa kalangi, aw ta mbalo je ti, ki go rəbi je, ibar njé ndoo je, ki dije ki ta rəde asi-naa al, ki njé kəm to je, ki dije ki njé məti je, ire səde.” ²² NDəy go ti ningə, nje kaw kilə re əl bane ə nə: “Bam, ji ra ne je ki idəji ka kin, nə lo kisi nay nə bəy.” ²³ Ə bae əl-e ə nə: “Cti aw taga do rəbi je ti, ki lo ndor je, ində təgi do dije ti adi-de rəi mba kadi-me kəy ləm rosi.” ²⁴ Təki rəjeti adi m-əl səi, dəw kare mbə dije ti ki m-bar-de kəte kin ki a ədi ne kuso ləm kin tane ti goto.»

Kiyə ne je pəti mba kun go Jəju (Mt 10.37-38)

²⁵ Kosi dije ngay isi njiyəi ki Jəju do rəbi ti. Jəju təl ilə rəti ningə əl-de ə nə: ²⁶ «Re dəw madi re rəm ti ə ge-m itə bawne ki kone al, nene ki ngane je al, ngakone je ki konane je, ə se darne wa al ə, a asi ke nje ndo ləm al.» ²⁷ Taa dəw ki un kagi-dəsi ləne ə njiyə gom ti, al, a asi ke nje ndo ləm al to. ²⁸ Təki rəjeti, nə dansi ti ə loki aw tə kində ndogi bər ki ngal ningə, isi nangi ilə kər ne ra kilə je naa ti, mba kadi n-oo se n-a n-asi təl ta kilə kin kare wa al ə? ²⁹ Nə re ində gin kəy ə təl tae al ə, dije pəti ki a oy gin kəy ki ində kin, a kogi dəe ti. ³⁰ A əli əi nə: «Oi, dingəm ki ilə ngirə kadi ində kəy, nə təge asi kadi təl tae al kin!» ³¹ Ə se ngar ki ra ə loki isi aw kadi rə ki ngar madine ki rangi ningə, isi nangi ə dəji ta rone oo se ki njé rə je ləne ki dibi kuti kin n-a n-aw n-ilə-n rə madine ki isi re ki njé rə je ləne ki əi dibi kuti joo kin kare wa al ə? ³² Re oo kadi təgine a asi al ningə, a ilə dəji ta ngar madine, mba sangi rəbi lapiya, loki ndəe ngal bəy. ³³ Ta ki dəsi ti ka to be to. Iməri ta maji oi taa, adi rəsi, tado dəw ki e bəsi mba kiyə ne kingə je ləne al, a asi ke nje ndo ləm al.

Kati ki nəle goto (Mt 5.13; Mk 9.50)

³⁴ «Iğəri kadi kati e ne ki maji, nə loki nəle goto, ə se ri ə dəw a ra-n kadi təl nəl gogi ə? ³⁵ Ne ki kadi dəw a ra-n goto. A maji mba dənangi al nim, a maji

mba ne ki a adi tōgi dōnangi kin al nim tō. A buki-e kō gidi lo ti. Dəw ki aw ki mbine kadi oo-n ta, ningə kadi oo ta kin maji.»

15

Kuji ta ki oji dō ne ki kare ki nay (Mt 18.12-14)

¹*Njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je, rai ki rō Jəju ti mba kadi n-ooi ta ki isi al. ²*Parisi je, ki njé ndo ndu-kun je, indəi ngəne ki Jəju ə əli əi nə: «Oi! Dəw ka uwə njé ra majal je rone ti nim, uso səde ne nim!» ³ Ə Jəju əl-de kuji ta madi kare ə nə: ⁴ Nə dansi ti ə re aw ki bati je bu, ə e ki kare nay ningə, a iyə ndəge je ki dō jikare gide jikare dō wale ti, ə aw sangi e ki nay kin, ratata kadi inge bəy taa al ə? ⁵ Loki inge ningə, ki rōnal un-e ile bagine ti. ⁶ Ningə ə aw be, 6a madine je ki njé gədi kəy be je ləne, əl-de ə nə: «trai irai rōnal səm tado m-ingə ngon bati ləm ki nay ka!» ⁷ Be tō ə adi m-əl sasi, rōnal a e ngay me dōrə ti mbata lə nje ra majal kare ki iyə go rəbi njiyəne ki majal kō, itə njé je ki dana ki dō jikare gide jikare ki ta ki dō mbəl pa njiyə ti, e ta ləde al kin al. ⁸ Dəne madi kare aw ki ne mbi ki gate e ngay asi dōgi, ə e ki kare nay. Loki e ki kare nay, dəne ində por lambi ti je, itə me kəy je, sangi-n ne mbi ləne ka kin, biti ingə bəy taa, taa kəə. ⁹ Loki ingə ngata ningə, 6a madine je, ki njé gədi kəy be je ləne, əl-de ə nə: «trai səm rōnal, tado m-ingə ne mbi ləm ki nay ka kin!» ¹⁰ Be tō ə, adi m-əl sasi, rōnal e ngay mbō malayka je ti lə Luwə, mbata nje ra majal kare ki iyə rəbi pa njiyəne ki majal kō.

Kuji ta ki oji dō ngon ki nje kaw kaya

¹¹ Jəju təl əl bəy ə nə: «Dingəm kare aw ki ngan je joo. ¹² Ə e ki du əl bawne ə nə: “Bai, adi-m ne nduwə ləm.” Be ə bawə ləbi ne kingə ləne ngane je ki joo. ¹³ NDō ngay al go ti ningə, e ki du gati ki ne je pəti ki ingə, ə aw mba me be ti ki say. Me be ti ka kin ə tuji ki la ləne kō me kaya ti ki ra. ¹⁴ Loki tuji ki la ləne ka kin pəti tigə ningə, 6o ki bo osi me be ti ka kin. Ningə ilə ngirə kadi ne je pəti to rōe ngata. ¹⁵ Aw ra kilə be lə dəw madi kare me be ti kin noo. Dingəm ka kin ade kilə ngəm kəsongi je wale. ¹⁶ Bo kuso ne kuso lə kəsongi je to me ti, nə dəw ki ade goto. ¹⁷ Be ə ilə ngirə kadi mər ta, ningə əl rone ə nə: “Njé ra kilə je əi ban be lə bai, ə usoi ne dum-de dum-de, ə mi ta m-isi m-oy yo 6o be ə! ¹⁸ M-a m-i taa ə m-aw rō bai ti m-a m-əl-e m-ə nə: «M-ra majal m-osi-n ta Luwə, taa m-osi ti ta tō. ¹⁹ M-asi ta kadi iḃar-m ngoni al. Ira-m təki kare mbō njé ra kilə je ti ləi be.»” ²⁰ Be ə, i taa osi rəbə mba təl kaw rō bawne ti. Loki nay say ki kəy bəy ningə, bawə oo-e. Loki oo-e, aw ki me-kō ki ngay mbata lie, adi ay ngōdi tilə tae, uwe rututu, ore njarara rone ti. ²¹ NGon əl bawne ə nə: “Bai m-ra majal m-osi-n ta Luwə nim, m-osi-i i wa ta nim tō, m-asi ta kadi iḃar-m ngoni al.” ²² Nə bawə əl njé ra kilə je ə nə: “Irai ki kibi ki maji itə ndəge je kalangi ilai rō ngonm ti. Həi ningə ngon jie ti ə ilai sa njae ti tō. ²³ Irai ki ngon mangi ki bo mbul mbul itəli-e adi j-usoi ji rai rōnal. ²⁴ Tado ngonm kin oy ə təl isi ki dəne ta. Nay ə e ki kinge!” Ningə ilai ngirə kadi rai rōnal. ²⁵ Dəkagiloe ti kin, ngokəe ki ngatōgi e wale. Loki isi təl wale ə e ngosi ki kəy ningə oo ndu ne kində je ki ndam je. ²⁶ Bar nje ra kilə kare, ə dəje nə se ri ə isi ra ne wa. ²⁷ Nje ra kilə ka kin əl-e ə nə: “NGokōi ə re ə bawī adi təli ngon mangi ki bo mbul mbul tado təl ki lapiya.” ²⁸ NGon ki ngatōgi ra wongi adi mbatī kaw kəy. Bawə tēē taga mba kadi səl me ade ur kəy. ²⁹ Nə əl bawne ə nə: “O 6al ngay ə m-isi m-ra kilə madi, ndō kare ki m-mbatī təl rōm go ta ti ləi goto. Nə ndō kare ki adi-m ngon biyə be adi-m m-ra-n rōnal ki madim je goto. ³⁰ Nə loki ngoni ki tuji ne kingə ləi dō kaya dəne je ti kin re ningə, itəl ngon mangi ki bo mbul mbul ade.” ³¹ Ningə bawə əl-e ə

nə: “I, ngonm, i sɛm ne naa ti ki ndo je pɛti, adi ne je pɛti ki e yam e yai. 32 Nə e go ti kadi ji ra ne kuso ji ra-n rɔnəl, tadɔ ngokɔi kam oy ə təl isi ki dɔne taa, nay ə e ki kinge!”»

16

Kuji ta ki ɔji dɔ nje ngəm ne ki e nje ra ne ki dana al

¹ Go ti ningə Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Dingəm kare ki nje ne kingə aw ki nje kində kəmne go ne je ti ki me kəy ti ləne nɔɔ. Dije rəi əli-e əl nə: “Nje ngəm ne je ləi isi tuji ki ne kingə ləi tigə.” ² Nje kəy ɓar nje ra kilə ləne əl-e ə nə: “Ta ri ə m-isi m-o dɔi ti ba ə? ɔji-m go ne je ki ɔji dɔ kilə ləi ki me kəy ti adi-m m-o. Tadɔ kaw ki kəte nɔɔ kin, a asi kində kəmi go ne je ti ləm al ngata!” ³ Nje ngəm ne əl rɔne ə nə: “Bam ge kadi m-ində kəm go ne kingə je ti ki me kəy ti al ngata kam, m-a m-ra ri nga am ə? NDɔr dɔnangi ə, tɔgim asi kadi m-ndɔr-n al. Kaw kəy ne ə, rɔm a sɔl-m tɔ. ⁴ M-gər ne ki m-a m-ra mba kadi dije a uwəi-mi ki rɔde ti me kəy ti ləde loki ɓam tuwə-m kilə ti.” ⁵ Be ə, ɓar njé kirə je lə ɓane kare kare. Əl nje kirə ki dɔsəy ə nə: “Kirə lə ɓam e ban dɔi ti ə?” ⁶ Nje kirə ki dɔsəy ka kin ə nə: “Ku yibi ɓu kare.” Ningə əl-e ə nə: “Makitibi kirə ləi ən, isi nangi kalangi, indangi me ti kuti mi.” ⁷ Go ti ningə əl ki nungi ə nə: “I yai e ban ə?” Nje kirə ki kɔ joo əl-e ə nə: “Yam e saki gəme ɓu kare.” Ningə əl-e ə nə: “Makitibi kirə ləi ən, indangi me ti dɔ jijoo.” ⁸ Lo kin ti, ɓa nje ne ilə tɔji dɔ nje ngəm ne ti ki majal ka kin, tadɔ ra ne ki kəm-kədi. Dije ki gəri Luwə al rai ne ki kam-kədi ngay me kilə rade ti dandɛ ti itə ngan je lə lo kunjɛ.»

Luwə əi ki la

⁹ Go ti, Jəju əl ə nə: «Adi m-əl səsi, uwəi madi ki ne kingə ki go rəbe ti al ki dɔnangi ti ne kin, mba kadi ndo ki goto jisi ti ə, madi si je ka kin uwəi səsi rɔde ti lo kisi ti ki ratata. ¹⁰ Dəw ki ra ki asi ta kadi dəw ade mene dɔ ne ti ki ndəy, a asi kadi dəw ade mene dɔ ne ti ki boy tɔ. Dəw ki nje ra ne ki dana al me ne ki ndəy ti, a ra ne ki dana al me ne ki boy ti tɔ. ¹¹ E be ə, re dəw asi kadi mene al dɔ ne kingə ki go rəbe ti al ki dɔnangi ti ne kin ə, nɔ ə a adi ne kingə ki rojeti ə? ¹² Re dɔw asi kadi adi mene al dɔ ne ti lə dəw ki rangi ə, na ə a adi yai ki sɔbi dɔi ə?. ¹³ Nje ra kilə madi, ki a ra kilə ɓəə lə ngar je joo goto: re ɔsi ta ki kare ə, a ndigi ki nungi, re kidi ki kare ə, a uwə ki nungi tɔ. A asi kadi irai ɓəə lə Luwə nim, ɓəə lə la nim al.» ¹⁴ *Parisɛ je ki njé ge ta lə la, ibəi Jəju kogii loki ooi ta je kin pəti. ¹⁵ Ningə Jəju əl-de ə nə: «Irai rɔsi tɔ dije ki njé ra ne ki dana be ta kəm dije ti, nə Luwə gər mesi. Tadɔ ne ki dije ooi tɔ ne ki nga ngay ta kəmde ti kin, e ne tɔ koo al ta kəm Luwə ti.»

NDu-kun əi ki kɔɓe lə Luwə

¹⁶ «NDU-kun ilə ngire dɔ *Moji ti, ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, biti dɔkagilo ti lə Jə Batisi, nə go ti nu kin ɓa, dije iləi mɓe Poy Ta ki Maji lə kɔɓe lə Luwə, ningə dəw ki ra, ində tɔgine kadi ur-n me ti. ¹⁷ Dɔrə əi ki dɔnangi a dɛi kɔ təkɛ ɔ al be par, nə a ngə ngay kadi dəw ɔr ngon ku ta ki me ndu-kun ti lə Luwə kɔ. ¹⁸ Dingəm ki ra ki tuwə nene, ə taa e ki rangi, e nje kuwə marim. Taa dəw ki nje taa dɛne ki ngawe tuwe ka təl nje kuwə marim tɔ.»

Nje ne kingə əi ki Lajar

¹⁹ «Dingəm kare ki nje ne kingə ki nje kilə kibi ki ndole pir pir ki gate e ngay e nɔɔ. NDɔ je kare kare pəti, isi ra rɔnəl mɓata isi maji. ²⁰ Nje ndoo kare ki tɔe nə Lajar ki do bay ində rɔe yəngi yəngi, re tɔ ta kəy ti lie. ²¹ Ge kadi n-uso burim ne kuso je ki tosi nangi ta tabilə kuso ne ti lə nje maji. Nə bisɛ je yo ta rəi tɔni ta do bay lie. ²² NDɔ kare nje ndoo ka kin oy, adi malayka je rəi uni-e

awi sie kadi *Abirakam ti. Nje maji ka re oy tɔ, adi dibi-e. ²³ Loki e koo, ingə kɔ ngay. Ningə loki un kəmne taa ɓa, oo Abirakam say nu be ki Lajar kade ti. ²⁴ Nje maji ka kin un ndune ki taa nɔ ə nɔ: “Bai Abirakam, o kəm-to-ndoo ləm, əl Lajar adi ilə ta ngon jine man ti, kadi re sɔl-n ndonm mbata m-ingə kɔ ngay me por ti.” ²⁵ Ə Abirakam əl-e ə nɔ: “NGonm, adi mei ole dɔ ti təkɪ ndɔ ki ingə maji me duniyɔ ti, ə Lajar ingə nɛ ki to tɔ. NGosine, ɓori man nɔ kəme ti, nɔ ɓ, ɓ me nɛ ki to ti tɔ ngata. ²⁶ Ningə ki bo tɔy, ngosine bole ɓe ki bo to danje ti sasi, adi dɔw ki ge kadi n-aw rɔsi ti ka, a asi kadi a man dɔ ti aw rɔsi ti al, taa dɔw a asi kadi a man dɔ ti re rɔjeti al nim tɔ.” ²⁷ Ə nje maji əl ə nɔ: “Re e be ningə, njai ba, bawm, ilə Lajar ade aw əl njé ki me kəy ti lə bai. ²⁸ Tado ndəgi ngakom je nayɪ nɔɔ əi mi ɓəy, ə kadi aw ndɔr mbide kadi rəi, tɛɛi lo kɔ ti kin al ngata.” ²⁹ Ə Abirakam əl-e ə nɔ: “NGakɔi je awi ki ndu-kun ki *Moji ndangi ki ta je ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ndangi nɔɔ. Maji kadi ooi dɔ ndude.” ³⁰ Nje maji ə nɔ: “E kin asi al bawm Abirakam. Re dɔw madi ɓ dan nje koy je ti ne ə aw ingə-de ə, a mbəli pa njiyəde.” ³¹ Ə Abirakam təl əl-e ə nɔ: “Re ooi ta lə Moji al nim, ta lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti al nim ə, kin ə dɔw ɓ-n dan njé koy je ti aw rɔde ti ka, a ooi tɔ ta ki rɔjeti al wa kin.”»

17

Ta dɔ kosi me majal ti (Mt 18.7, 6; Mk 9.42)

¹ Jəju əl njé ndo je ləne ə nɔ: «Lo kadi dije a osi me majal ti al goto. Nə kəm-to-ndoo e dɔ dɔw ti ki majal re ki takule. ² A e soti ngay ɓəy mbata ti lie kadi dɔɔi mbal ki bo ngay minde ti, ə iləi-e me ba ti, itə kadi ra adi ki kare be par dan ngan je ti ki du ngay kin, osi, adi Luwə gangi ta dɔe ti.» ³ Indəi kəm-kədi dɔ rɔsi ti! Re ngokɔi ra majal ə, maji kadi indange dɔ ti, re tu kalne ə, iyə go majal lie kɔ ade. ⁴ Re ra majal sɔi nja siri me ndɔ ti ki kare ka, re re rɔi ti nja siri dɔji kiyə go kɔ ə, iyə go kɔ ade.

Təgi kadi-me

⁵ *Njé kaw kilə je əli ɓaɓe əi nɔ: «ɪlə kadi-me dɔ made ti ləje adi-je.» ⁶ Ə ɓaɓe əl-de ə nɔ: «Təkɪ rɔjeti, re awi ki kadi-me ki e ndikiri ba tɔ kɔ kagi ki ɓari-e mutadi kin be mindi ka, asi kadi əli kagi mbay-kote kam əi nɔ: “Ɔr ki ngirəi ba ə aw imə rɔi me ba ti”, ə a təl rɔne go ta ti ləsi.

Kilə lə ɓəə kilə

⁷ «Re dɔw madi dansi ti aw ki nje ra kilə madi ki e nje ndɔr ə se e nje kul da je, ə nje kilə kin təl wale re ə, a əl-e ə nɔ: “ɪre kalangi isi nangi uso nɛ a?” Jagi a əl-e ba al. ⁸ Ta ki a əl-e ɓa, a əl-e ə nɔ: “ɪra rɔi maji, ira go nɛ kuso ləm, ire-n adi-m. Ningə loki m-isi m-uso nɛ je, m-ay je kin ningə, tɔ go ti ɓ uso yaj je, ay je tɔ.” ⁹ NGA ningə, nɛ kare, dɔw kin a ra oyo nje kilə ləne mbata təl ki təl rɔne go ndu je ti lie kin, al. ¹⁰ Be ə, ta ki dɔsi ti ka e be tɔ. Loki irai nɛ je pəti ki Luwə un ndune kadi irai ningə, maji kadi əli əi nɔ: “Je njé ra kilə je ki nda je goto, ɓi ra kilə ki sɔbi kadi ɓi ra par.”»

Jəju nga njé banji je dɔgi

¹¹ Loki Jəju isi aw Jorijaləm ti, ində man mɓo dɔnangi *Samari ti ki dɔnangi ki Galile ti. ¹² Loki isi ur me ngon ɓe ti ningə, njé banji je dɔgi rəi langi tae, ɓa ai nangi say ɓ, ¹³ uni ndude ki taa əli-e əi nɔ: «Jəju, nje ndo dije, oo kəm-to-ndoo ləje!» ¹⁴ Loki oo-de ningə əl-de ə nɔ: «Awi ɔji rɔsi njé kijə nɛ məsi kadi-kare je*.» Ningə dɔ rəbi kawde ti ɓəy par ə, ingəi rɔ nga. ¹⁵ Ki kare dande ti, loki oo kadi

ingə rə nga ningə, təl də njane ti, ki kilə təji də Luwə ti, ki ndune ki bo. ¹⁶ Re osi ki ta kəmne nangi nō Jəju ti, ra-e oyo. E dīngəm ki Samari ti. ¹⁷ Ə Jəju əl ə nə: «Njé banji je ki dōgi pəti ingəi rə nga, ə njé ki jikare awi ra ə?» ¹⁸ MBode ti pəti, dəw kare ki təl re ilə təji də Luwə ti goto. Dəw 6a, e dəw ki Samari ti kin ki karne ba par. ¹⁹ Ningə Jəju əl dəw ki Samari ti ka kin ə nə: «I taa aw, tadə kadi-me ləi aji.»

Koβe lə Luwə

(Mt 24.23-28, 37-41)

²⁰ NDə kare *Parisi je dəji Jəju ta ki əji də dəkagilo re koβe lə Luwə. Ə Jəju əl-de ə nə: «Koβe lə Luwə a re tə ne ki dije a ooi-e ki kəmde njə njə al. ²¹ A e ki kəl kə nə: “E yo 6o”, “E ne 6o”, al. Təki rəjeti, koβe lə Luwə e dansi ti ne ngata.» ²² Go ti ningə əl njé ndo je ə nə: «NDə madi a re nōo ki a ndingəi ngay kadi oi ndə kare me ndə je ti lə NGon Dəw, nə lo kadi a oi goto. ²³ Ningə əl sasi əi nə: “Kirisī e yo”, “Kirisī e ne”, nə awi al, əyi-naa ngədi awi loe ti al. ²⁴ Ningə, təki ndi təl ə lo ay njay njay, i dam dənangi ti ki kare tē-ən dame ti ki nungi ka kin ə, ndə rem mi *NGon dəw ka a to be tə. ²⁵ Nə kəte nō ti, səbi kadi mi NGon Dəw m-ingə kō ngay, kadi dije ki dəkagilo ti ki 6one kin mbati-mi 6əy taa. ²⁶ Ningə, ko ne ki ra ne dəkagilo ti lə Nuwe kin ə, ne e a ra ne ndə ki mi NGon dəw m-a m-re-n ti tə. ²⁷ Dije usoi je, əyi-naa je, taai-naa ki yo je ki ne je, biti ndə ti ki Nuwe ur-n me bato ti. Go ti ningə man kō ki bo re tuji dije pəti[☆]. ²⁸ A to tə ne ki ra ne dəkagilo ti lə Loti be tə: Dije usoi je, əyi-naa je, ndōgi ne je nim, gaŋi ki ne je nim, məi kagi je nim, rai kəy je nim tə. ²⁹ Nə ndə ki Loti tē-ən me 6e bo ti ki Sodom, Luwə adi ndi por ki ne je ki njé taa por i dərə ti o dije təl-de pəti[☆]. ³⁰ NDə ki mi NGon dəw m-a m-tē-ə hōy ka, ne je a rai ne be tə. ³¹ Me ndə ti kin, dəw ki isi də kəy ti, a ur nangi kadi əy ne je ləne ki me kəy ti tē-ən taga al. Be tə ə, dəw ki a e me ndə ti ka, a təl re 6e al tə. ³² Adi mesi ole də ne ti ki tē-ən də ne Loti ti, ki ilə rəti ə ingə yo kin[☆]. ³³ Dəw ki sangi kadi n-ngəm rəne ki nō ti, a ti ta rəne. Nə dəw ki ti ta rəne mbata ləm ə, a ngəm rəne ki nō ti tə. ³⁴ Adi m-əl səsi, me kondəe ti kin, dije joo a toi də tirə ti ningə, a uni ki kare, a iyəi ki nungi. ³⁵ Dəne je joo, a uri ne naa ti, a uni ki kare ə, a iyəi ki nungi. ³⁶ [Dingəm je joo, a rai kilə me ndə ti ki kare ə, a uni ki kare ə a iyəi ki nungi.] ³⁷ Ningə, njé ndo je dəji Jəju əi nə: «Bəbe, lo ki ra ti ə, ne je kin a rai ne ə?» Ə əl-de ə nə: «Loki nin a to ti, e ə mal je a kawī-naa ti.»

18

Nje gangi ta əi ki dāne ki nje ngaw koy

¹ Jəju əl kuji ta madi njé ndo je ləne, təji-n-de kadi əli ta ki Luwə taa taa, 6i kadi təgide goto ta ti al, ² ə nə: «Nje gangi ta kare isi 6e bo ti madi nōo. E dəw ki 6əl Luwə al nim, taa ilə koji də dəw ti al nim tə. ³ Ningə me 6e bo ti ka kin, dāne kare ki nje ngaw koy isi ti nōo tə. Dəne ka kin re ki dəkagilo je pəti əl-e ə nə: “Igangi ta ka ki to danje ti ki nje ta ləm ka kin adi-m.” ⁴ Nje gangi ta ka kin mbati dəkagilo ngay. Nə təl əl ta rəne ə nə: “Re m-6əl Luwə al nim, taa m-ilə koji də dəw madi ti kare al ka, ⁵ dāne ki nje ngaw koy kam tapi-m ngay. Səbi kadi m-gangi ta lie made, mba kadi təl re gogi ndə ki rangi ti, tapi-m 6əy al ngata.” ⁶ Bəbe ilə də ti 6əy ə nə: «Maji kadi oi ta ki nje gangi ta ki dana al, əl kin maji. ⁷ Səi oi kadi Luwə a gangi ta ki dana adi dije lie ki isi nōi dəe ti kondo je ki kada je kin al a? A isi gərərə ba 6i a ra səde al a? ⁸ Adi m-əl səsi, a gangi ta ki dana

☆ 17:27 Kilə ngirə ne je 6.9-7.24

☆ 17:29 Kilə ngirə ne je 18.20-19.25

☆ 17:32 Kilə ngirə ne je

kalangi ba adi-de. Nə ne kare 6a, se ndo ki mi NGon Dəw m-a m-təl m-re ə, m-a m-ingə dije ki adi mede donangi ti wa mindi wa?»

Parisi əi ki nje taa la-mbə

⁹ Jəju əl kuji ta ki do njé je ti ki ooi rəde tə dije ki dana ə kidi ndəgi dije ¹⁰ ə nə: «Dingəm je joo, awi kəy kaw-naa ti mba kəl ta ki Luwə; ki kare e Parisi, ki nungi e nje taa la-mbə tə. ¹¹ Parisi j i a taa ə əl ta ki oji do rəne mene ti ə nə: «Luwə ləm, m-ra-i oyo tado mi m-to ta ndəgi dije ki njé bogi je ə se njé ra ne je ki go ti al, ki njé kuwə marim, taa tə nje taa la-mbə kam al tə. ¹² Me ndo je ti ki siri, m-əgi rəm ne kuso ti nja joo, madi Luwə ne kare me ki doği ti, me ne kingə je ti ləm pəti.» ¹³ Nə nje taa la-mbə 6a, əsi rəne ngərəngi nu, kun ka ge kun kəmne ki dərəj ti al, ra rəne ndoo, ə əl ə nə: «Luwə ləm, oo kəm-to-ndoo ləm tado mi nje ra majal!» ¹⁴ Adi m-əl səsi, e nje taa la-mbə ə tal aw be ləne ki ta ki kər do ti noo Luwə ti, 6i e Parisi al. Tado dəw ki un dəne taa ə, a iləi dəe nangi, ningə dəw ki ilə dəne nangi, a uni dəe taa tə.»

Jəju ində jine do ngan je ti ki du

(Mt 19.13-15; Mk 10.13-16)

¹⁵ NGan je ki kasi wa kin ka, dije rəi səde rə Jəju ti mba kadi njangi dode. Nə loki njé ndo je ooi ne kin 6a, kəli səde. ¹⁶ Nə Jəju adi rəi ki ngan je ki du rəe ti 6a əl ə nə: «Iyəi ngan je ki du adi rəi rəm ti, oti kadi oği-de ta rəbi, tado kəbe lə Luwə e yə dije ki toi tə ngan je ki du be. ¹⁷ Təki rojeti, adi m-əl səsi, dəw ki ndigi kadi Luwə o be dəe ti tə ngon ki du be, al, a ur kəbe ti lə Luwə al ratata.»

Nje ne kingə

(Mt 19.16-30; Mk 10.17-31)

¹⁸ Ki bo lə *Jipi je kare, dəji Jəju ə nə: «Nje ndo ki maji, e ri ə m-a m-ra ə m-a m-ingə-n kaji ki a to biti ki nō ti ə?» ¹⁹ Ə Jəju əl-e ə nə: «Mba ri ə iɓar-m dəw ki maji ə? Dəw kare ki maji goto, nə Luwə ki karne ba par ə e dəw ki maji. ²⁰ I igər ndu-kun je lə Luwə ki ə nə: «A uwə marim al, a təl dəw al, a bogi al, a ma naji ki ngom do madi ti al, a əsi gon bawi ki kəi*.» ²¹ Ningə dingəm təl əl Jəju ə nə: «Nə je kin pəti m-təl rəm go ti dəkagilo kilə ngirə basam ti nu.» ²² Go ta je ti kin Jəju əl-e ə nə: «Nə kare be ə nayji kadi ira 6əy. Aw igati ki ne kingə je ləi pəti, iləbi lae njé ndoo je, 6a a aw ki ne kingə ngay me dorə ti, ə ire un gom.» ²³ Nə loki ta kin osi mbi dingəm ti ka kin, rəe təl nəl-e al, tado e dəw ki ne kingə lie e ngay. ²⁴ Loki Jəju oo-e kadi mee o-e ningə əl ə nə: «E ne ki ngə ngay rə njé ne kingə je ti kadi uri me beko ti lə Luwə. ²⁵ E ne ki ngə ngay wa kadi jambal ki oi-e kin ur bole kon ku ne ti, nə a ngə ngay itə e kin 6əy kadi nje ne kingə ur me beko ti lə Luwə.» ²⁶ Njé ki isi ooi do ta lə Jəju əli ə nə: «NGa kin ə e be ningə, nə ə asi kadi ingə kaji ə?» ²⁷ Jəju ilə-de ti ə nə: «Nə ki dəw asi al, Luwə asi ra.» ²⁸ Piyər əl-e ə nə: «NGa je kin, j-iyə ne kingə je ləje pəti kə, ə j-un goi kin.» ²⁹ Jəju əl-de ə nə: «Təki rojeti, adi m-əl səsi, re dəw madi, iyə kəy lane, ki nene, ki ngane je, ki ngakone je, ki nojine je, ki mbata kəbe lə Luwə ə, ³⁰ a ingə ne je al do e kin, dəkagilo ti ki bone, taa dəkagilo ti ki a re, a ingə kaji ki a to biti ki nō ti tə.»

Jəju əl ta ki do koyne ti ki kine lo koy ti

(Mt 20.17-19; Mk 10.32-34)

³¹ Jəju 6ar njé ndo je ləne ki doği gide e joo ki rəne ti, ningə əl-de ə nə: «Oi, j-isi j-awi ki Jorijalam ti, ne je pəti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti ndangi oji dəm mi *NGon dəw, a təli tade. ³² Tado a iləi-mi ji dije ti ki əi *Jipi je al kadi tə kogi dəm ti je, taji-mi je, taa a tibi man tade dəm nim tə. ³³ Go ti, loki tindəi-mi ki ndəy kabilay ningə, a təli-mi. Nə ndo mitə lə ndo koym 6a, m-a m-təe lo koy ti.» ³⁴ Nə

* 18:20 Təe ki taga 20.12-16; Dətərənəm 5.16-20

ne kare ki njé ndo je gari me ta ti kin goto. E ta ki to lo bəyɔ ti rɔde ti. Gari me ta ki Jəju ge kəl-de al.

Jəju adi nje kəm tɔ oo lo Jəriko ti
(Mt 20.29-34; Mk 10.46-52)

³⁵ Loki Jəju e basi ki be ki Jəriko ningə, nje kəm tɔ madi isi ngangɪ rəbi ti nɔɔ, isi kɔy ne. ³⁶ Loki nje kəm tɔ oo ka kosi dije ki isi indai də bur bur ningə, daji ta se ri ə isi ra ne wa. ³⁷ Ə əli-e əi nə: «Jəju ki Najarəti ə isi ində də.» ³⁸ Nje kəm tɔ ilə ngirə kadi un ndune ki taa, ə nɔ ki təgine, ə nə: «Jəju ki NGon ka Dabidi*, o kəm-to-ndoo ləm!» ³⁹ Dije ki njé njiyə kəte nɔ dije ti kəngi-e kəngi kadi uti tane, nə nje kəm tɔ un ndune ki taa də made ti bəy ə nə: «NGon ka *Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm!» ⁴⁰ Jəju a lo ka ti, 6a un ndune kadi rai sie rəne ti ne. Loki re rəe ti basi ningə, Jəju daje ə nə: ⁴¹ «E ri ə ige kadi m-ra madi ə?» Ə nje kəm tɔ əl-e ə nə: «Babe, m-ge kadi kəm oo lo!» ⁴² Jəju əl-e ə nə: «O lo! Kadi-me lai aji.» ⁴³ Par ə, loe ti nɔɔ, kəme oo lo, adi un go Jəju ki kilə taji də Luwə ti tane ti. Loki kosi dije ooi ne kin ningə, iləi ngirə kosi-gon Luwə.

19

Jəju əi ki Jase

¹ Loki Jəju ur me be ti ki Jəriko ə isi ində də ningə, ² dɪngəm ki nje ne kingə kare ki tɔe nə Jase, ki e boy də njé taa la-mbə je ti isi nɔɔ. ³ Dɪngəm kin sangi kadi n-oo se Jəju e nə dana wa, nə lo kadi oo Jəju goto, mbata kosi dije, tadə e dəw ki gəji. ⁴ Be ə, ay ngədi kate, aw al də kagi mbay-kote ti, kadi n-oo Jəju ki a man ki rəbi ki loe ti kin. ⁵ Loki Jəju re tee loe ti ka kin ningə, un kəmne ki taa, əl Jase ə nə: «Jase, ur nangɪ ne law, tadə sɔbi kadi m-isi me kəy ti lai ɔone.» ⁶ Lo kin ti, Jase ur nangɪ law, uwə Jəju rəne ti ki rənəl.

⁷ Dije pəti ki ooi ne kin, bai ta də Jəju ti əli əi nə: «Aw isi be lə nje ra majal.» ⁸ Nə Jase a taa, əl Babe ə nə: «Babe, m-a m-adi nusi ne kingə ləm njé ndoo je. A kin ə re m-taa ne lə dəw ki al də maji ə, m-a m-təl m-ige kire gogi nja sɔ.» ⁹ Lo kin ti, Jəju əl-e ə nə: «Bone səi ki njé ki me kəy ti lai ingəi kaji, tadə j ka j ngon ka *Abirakam tɔ. ¹⁰ Tadə ki rɔjeti, mi *NGon dəw m-re mba kadi m-sangi dije ki tade ti, m-aji-de.»

Dəw ki aw kadi indai jəgi ngar dɔe ti
(Mt 25.14-30)

¹¹ Jəju e basi ki Jorijaləm adi dije ooi kadi kɔbe lə Luwə a ɔdi rəne loe ti nɔɔ. Loki dije uri mbide isi oi ta ki Jəju isi əl-de ba bəy ningə, Jəju un kuji ta kare tane ti kadi ¹² əl-de ə nə: «Dɪngəm kare ki oji-e me maji ti isi aw be madi ti ki say kadi indai jəgi ngar dɔe ti bəy taa tə təl. ¹³ Be ə, kəte bəy taa kadi aw, ɔar njé kilə je ləne dɔgi, adi dəw ki ra dande ti mbal ɔr kare, ningə əl-de ə nə: «Htaai, irai gati biti kadi m-təl m-re m-ingə-n səsi.» ¹⁴ Nə dije ki me be ti lie jɪ gine ti, ə iləi dije goe ti əli əi nə: «Ji ndiği al kadi dəw kin re isi ngar dɔje ti.» ¹⁵ Be ka, indai jəgi ngar dɔe ti. Be ə, loki təl re be ningə, ɔar njé kilə je ləne ki adi-de la ka kin kadi n-oo se e ri ə rai wa. ¹⁶ Dəw ki də kəte re, ningə əl ə nə: «Bam, mbal ɔr ki kare ki adi-m ka, yə m-ingə dɔgi də ti kin.» ¹⁷ Ə ngar əl-e ə nə: «Maji ngay, j nje kilə ki maji. Ningə təkɪ a-n dana me kində kəm go ne ti ki ndəy be, m-ində-i nje kɔbe də be bo je ti dɔgi.» ¹⁸ Dəw ki kɔ joo re, ningə əl ə nə: «Bam, mbal ɔr ki kare ki adi-m ka, yə m-ingə mi də ti kin.» ¹⁹ Ə ngar əl-e kɔ ta wa ka kin tɔ ə nə: «I, isi ta nje kɔbe də be bo je ti mi.» ²⁰ E ki rangi re ningə əl ə nə: «Bam, mbal ɔr ki

* 18:38 Iğoi Mk 10.47 ki ta ki do ti gin makitibi ti nangɪ.

kare ki adi-m ka ya to kin, m-aw m-ḅəyḅ-e ta kibi ti m-ade to. ²¹ Tado m-ḅəli. I, i daw ki nga ngay, ne ki ində al ka un nim, ne ki idibi al ka itati nim.” ²² Lo kin ti ngar əl-e ə nə: “I nje kilə ki majal. Ningə m-a m-gangi ta dāi ti ki ta ki tēḅ tai ti i wa. I igər maji kadi mi daw ki nga ngay, ne ki m-ində al ka m-un nim, ne ki m-dibi al ka m-təti nim. ²³ NGa ra ban be ə re a ində la ləm lo ngəm la ti al ə? Re ində lo ngəm la ti ə, m-təl kin re m-a m-taa ki mane dō ti.” ²⁴ Go ti ngar əl dije ki ai loe ti nḅḅ ə nə: “Itaai mbal ər ki kare ki jie ti kin adi e ki aw ki mbal ər dḅgi kin.” ²⁵ Ə dije əli ngar əi nə: “E kam aw ki mbal ər dḅgi ngata.” ²⁶ Nə ngar əl-de ə nə: “M-əl səsi tək, dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e dō ti, nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n kin ka a taai jie ti wa ḅəy. ²⁷ Ningə njé bə je ləm, ki mbati kadi mi ngar dō ti, irəi səde, itəli-de ta kəm ti ne.”»

Jəju ur Jorijaləm ti ki kəsi-gon
(Mt 21.1-11; Mk 11.1-10; Jə 12.12-16)

²⁸ Go ta je ti kin, Jəju gangi kəte nḅ kosi je ti, un rəbi ki kaw ki Jorijaləm. ²⁹ Loki Jəju re tēḅ basi ki be ki Bətipaje əi ki be ki Bətani, ki kaw ki kadi mbal je ti ki bari-de mbal kagi bini je kin ḅa, ilə njé ndo je lane joo ³⁰ ə nə: «Awi me ngon be ti ki a nḅsi ti kam. Loki a uri ki me be ti, a ingəi ngon koro ki dḅəi-e adi a. E ngon koro ki dəw al gide ti nja kare al ḅəy. Ituti-e, irəi sie adi-mi. ³¹ A re daw madi dəji səsi ə nə: “MBa ri ə isi ituti ngon koro kin” ə, əli-e əi nə: “E Bəḅe ə ge-e.”»

³² Njé ki Jəju ilə-de ka kin awi ningə yə, ingəi ne je tək wa ki Jəju əl-n-de. ³³ Be ə, tuti ngon koro ka kin ningə, ḅa njé koro je dəji-de əi nə: «MBa ri ə ituti ngon koro kin ə?» ³⁴ Ningə njé ndo je iləi-de ti əi nə: «Bəḅe ə ge-e.» ³⁵ Loki rəi ki ngon koro ka kin adi Jəju ḅa, labi kibi je ləde gide ti, ə adi Jəju al isə dō ti. ³⁶ Kəti wa ki isə ətəi kəte kəte kin ḅa, dije labi kibi je ləde dō rəbi ti adi-e njiyə dō ti. ³⁷ Loki Jəju isə re basi ki Jorijaləm ti ki rəbi ki i ki dō mbal kagi bini je ti kin ḅa, kosi njé ndo je lie, rəde nəl-de ngay adi uni ndude ki taa, pitii Luwə mbata ne kəji je pəti ki ra adi oi ki kəmde, ³⁸ əi nə:

«Kadi Luwə njangi dō ngar ki re ki tō Bəḅe!
Kadi Lapiya re ki dō dərə ti, ə tḅəa e ki dō Luwə ti ki isə taa dō dərə ti tō.»

³⁹ *Parisi je madi ki əi dan kosi je ti əli Jəju əi nə: «Bəḅe, əl njé ndo je ləi adi uri tade naa ti.» ⁴⁰ Ə Jəju əl-de ə nə: «M-əl səsi m-adi oi, re əi je uri tade naa ti ə, gəji mbal je a singəl.»

Jəju nḅ mbata be bo Jorijaləm

⁴¹ Loki Jəju ində dō be ki Jorijaləm basi ə un kəmne oo-e-n ningə, man nḅ re kəme ti. ⁴² Man nḅ re kəme ti adi əl ə nə: «Kin ə re dəkagilo ki je ti ḅone kin, i wa igər rəbi lapiya kin ə re a e soti səi, nə kəmi tēḅ dō ti al. ⁴³ NDḅ je ki nga a rəi nḅḅ kadi njé bə je ləi a iləi-naa gəi dəi, a iləi-naa ki ta tō rəbi je pəti, a uti-ni nguy lo kadi itēḅ goto. ⁴⁴ A budi-ni nangi mur mur ki dije ləi. MBal madi ki kadi dəw a iyə adi isə dō made ti goto. Tado kəmi tēḅ dō dəkagilo ti ki Luwə re-n kadi ra-n səi kin al.»

Jəju tuwə njé ra gati je kə me kəy ti lə Luwə

⁴⁵ Go ti, Jəju aw ur nati kəy ti lə Luwə, ningə ilə rəne tuwə njé labi ne je titi kə. ⁴⁶ Ningə əl-de ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Kəy ləm a ibari-e kəy kəl ta ki Luwə, nə səi, itəli-e lo ḅəyḅ rə ti lə njé ḅogi je yo.”»

⁴⁷ NDḅ je pəti, Jəju ndo dije ne gin kəy ti lə Luwə. Lo kin ti, njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé ndo ndu-kun je, ki njé kun dō dije me be, sangi rəbi kadi n-təli Jəju, ⁴⁸ nə gəri rəbe al, tado kosi je indəi mbide maji ngay go ta ti lə Jəju.

20

*Ta ki daji do tagi ti ki Jaju aw-n
(Mt 21.23-27; Mk 11.27-33)*

¹ NDō kare, Jaju isi ndo dije ne me kay ti la Luwə, ilə-n mbə Poy Ta ki Maji ningə, njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatəgi je, teēi nōō rai. ² Loki rai ningə əli-e əi nā: «Əl-je adi j-o, e ki tagi ki j ra ə isi ra-n ne je kin be ə? Ə nā tə ə adi ndune ə isi ira-n ə?» ³ Ə Jaju təl əl-de ə nā: «Mi ka m-a m-dəji səsi ta kare kadi əli-mi adi m-o tō. ⁴ Nə ə ilə Jə kadi ra dije batəm ə? E Luwə ə se e dije?» ⁵ Nə təli a məri ta dande ti əi nā: «Re j-əl-e j-ə nā: “E Luwə ə ile” ə, a dəji-je ə nā se ra ban ə j-ade meje al wa? ⁶ A kin ə re j-əl j-ə nā: “E dije ə iləi Jə” ə, kosi je ba pəti a tiləi-je ki mbal təli-je, tadə gəri maji ngay kadi Jə e nje kəl ta ki ta Luwə ti.» ⁷ Be ə, təli əli Jaju təkə n-gəri dəw ki ile al. ⁸ Ə Jaju ilə-de ti ə nā: «Re igəri al ə, mi ka m-a m-əl səsi tagi ki m-isi m-ra-n ne je kin al tō.»

*Kuji ta do dije ti ki njé ra kilə ndər nju, ki njé me majal
(Mt 21.33-46; Mk 12.1-12)*

⁹ Go ti, Jaju ilə rəne əl ta *jipi je me kuji ta ti ə nā: «Dingəm kare ndər nju, ningə dōoi ta naa ti ki dije ki njé ra kilə nju, kadi tə rai kilə adi-e, ə kagi loe ti 6a, a kayi-naa nee, ningə e wa əti aw mba ki goe ngal. ¹⁰ Loki kagi lo kijə kandi nju asi ningə, ilə bəə ləne kare kadi aw taa kandi ne ndor ka kin, ki yane ji njé ra kilə je ti adi-ne. Nə loki bəə aw ningə, njé ra kilə je, tindəi-e ngay, ə tuwəi-e adi təl ki jine kare aw. ¹¹ Nje ndər təl ilə bəə ki rangi bəy. Nə e ka, tindəi-e je, taji-e je, ə tuwəi-e adi təl ki jine kare aw. ¹² Be ka dingəm ka kin təl ilə bəə ki nje kə mitə bəy. Ba e ki nje kə mitə kin, njé ra kilə je ka kin tindəi-e, adi-e do, ə tuwəi-e adi-e aw. ¹³ Lo kin ti, nje ndər daji ta rəne ə nā: “E ri ə kadi m-ra ə? M-a m-ilə ki ngonm ki dingəm ki m-ndige ngay kin. E ə, a bəli gide.” ¹⁴ Nə njé ra kilə nju, loki kəmdə osi dō ngone ti 6a, əli-naa ta kin dande ti əi nā: “Darə e wa kam ə a e nje ne nduwə. Ji təli-e j-adi ndər nju kin təl ne ləjəl!” ¹⁵ Be ə, ndəri ngon ka kin, aw si gie gidi ndər ti taga, təli-e. Ə se dingəm ki nje ndər kin a ra sədə ban wa? ¹⁶ A re kadi təl njé ra kilə je kin kə, ə sangi njé ki rangi ində-de ta ndər ti.» Loki dije ooi ta ki Jaju əl kin 6a, əli əi nā: «Jagi, ne kin a re ne ba al.» ¹⁷ Nə Jaju go-de ba ningə əl-de ə nā: «Ta ki makitibi lə Luwə əl ə nə “MBal ki njé ra kay je mbati-e, E ə təl mbal ki e tagi kəy”, kin me nə ri ə?»

¹⁸ «Dəw ki ra ki osi dō mbal ti kin ə, a tətə njəki njəki, a re e ə mbal kin ə osi dōe ti tō ningə, a rəkite rəkite tō.»

*Ta do kiga la-mbə nje kəbe ki bo Səjar ti
(Mt 22.15-22; Mk 12.13-17)*

¹⁹ Njé ndo ndu-kun je, ki ki bo je ki dō njé kijə ne məsi kadi-kare je ti, sangi rəbi kadi n-uwəi Jaju loe ti wa kin nōō, tadə gəri maji kadi kuji ta ki Jaju əl kin sōbi dōde, nə bəli kosi je. ²⁰ Be ə, indəi kəmdə go Jaju ti, 6a iləi dije madi ki rai rōde tə dije ki dana be rōe. Həi-de rōe ti mba kadi tə me ta ti ki a teē tae ti kin 6a, n-uwəi-e-n, n-iləi-e ji njé kəbe je ti. ²¹ Dije ka kin daji Jaju əi nā: «Nje ndo dije, ji gər kadi j nje kəl ta ki rəjeti, taa j nje ndo ne ki rəjeti tō. Kər kəm dəw dana goto roi ti, isi indo dije rəbi ki rəjeti ki nəl Luwə. ²² Ə əl-je adi j-o: e loe ti ə se e loe ti al kadi j-igə la-mbə nje kəbe ki bo Səjar ə?» ²³ Nə Jaju ki gər kadi isi ədi kəme, əl-de ə nā: ²⁴ «Adi-mi silə kare adi-mi m-o, se dō nā ə indəi ti, ə tō nā tō ə ndangi ti wa?» Ningə əli əi nā: «E nje kəbe ki bo Səjar.» ²⁵ NGata ə Jaju əl-de ə nā: «Nə lə Səjar ə adi Səjar, ne lə Luwə ə adi Luwə tō.» ²⁶ Lo kin ti, lo kadi uwəi Jaju ki ta ki tae ti nō kosi je ti goto. Ta ki tur-de ti kin dum dōde, adi ai tade mbə.

Ta ki daji la Sadusi je do ki nje koy je lo koy ti
(Mt 22.23-33; Mk 12.18-27)

²⁷ Ba go ti, *Sadusi je ki ai dije ki nje maji taki nje koy je a ii taa lo koy ti al, ki madi je dande ti, rai ro Jaju ti daji-e ai na: ²⁸ «Nje ndo dije, *Moji ndangi ndu kin me makitibi ti adi-je a na: “Re daw madi, ngokoe taa dane, a ngokoe ka kin oji ngan je ki dane ka kin al bay a oy ninga, sobi kadi taa dane nduwə kin oji-n ngan je kadi tee to nje goto ti.”» ²⁹ Ninga ki oji do ta kin, ngakonaa je ai siri. Ki dasay taa dane, a oji-n ngon al bay par a oy. ³⁰ Ki ko joo re taa dane nduwə ka kin, ba kae ti wa bay. ³¹ Re tee do ki ko mitə be, adi ngakonaa je ki siri kin, taai dane ki kare kin pəti, ba oyi ki kanji kadi daw kare dande ti oji sie ngon. ³² Ta tol tae a, darə dane wa re oy to. ³³ NGA a se ndo ki nje koy je a ii taa lo koy ti a, na dande ti a dane ka kin a e nee wa? Tado ai siri pəti taai-e nede ti.» ³⁴ Ə Jaju əl-de a na: «Dəngangi ti ne kin a dingəm je ki dane je isi taai-naa. ³⁵ Nə dije ki Luwə oo-de kadi asi kadi a ii taai lo koy ti, kadi isi me beko ti ki sigi, a taai-naa al ngata. ³⁶ Taa a oyi al to, tado a toi tə malayka je be. Əi ngan la Luwə tado Luwə adi-de ii lo koy ti. ³⁷ Ninga ta ki na nje koy a ii taa lo koy ti, Moji wa əl ta ay njay do ti kadi nje koy je a ii taa lo koy. Loki əl ta oji-n do por ki o me nga ti, Moji bar Luwə a na: “Luwə la *Abirakam, Luwə la *Isaki, ki Luwə la Jakobi:”» ³⁸ Ninga Jaju ilə do ti taki Luwə e Luwə la dije ki nje kisi kəm ba, bi e Luwə la nje koy je al. Tado ta kəm Luwə ti, dije pəti isi ki dode taa.» ³⁹ Lo kin ti, nje ndo dije ndu-kun ki na je əli Jaju ai na: «Nje ndo dije, əl ta maji ngay.» ⁴⁰ Ninga sangi kadi n-dəji-e ta ki rangi al ngata.

Kirisi ai ki Dabidi
(Mt 22.41-45; Mk 12.35-37)

⁴¹ Jaju daji-de ta a na: «Ra ban be a dije əli par ai na Kirisi ki e *Daw ki Luwə mbəte e ngon ka *Dabidi a? ⁴² Tado Dabidi a wa ki dane əl me makitibi Pa je ti a na:

“Babe Luwə əl Babe ləm a na:
«Re isi do ji kom ti ne,

⁴³ Biti kadi m-aw ki nje ba je lai m-ilə-de gin togi ti».”

⁴⁴ «Ə re Dabidi bar Kirisi Bane a, ra ban taa Kirisi a e ngon ka Dabidi a?»

Jaju gangi ta do nje ndo ndu-kun je ti
(Mt 23.37-39; Mk 12.38-40)

⁴⁵ Jaju əl nje ndo je ləne ta kəm kosi je ti ki isi oi do ne ndo lie ⁴⁶ a na: «Indai kəm-kədi do rasi ti ki ro nje ndo ndu-kun je ti. Əi dije ki gei njiyə ki kibi ngal, taa gei kadi dije rai-de lapiya ki buki-naa ti lo kingə-naa je ti la kosi je to. Gin kəy kaw-naa je ti, a se lo ne kuso je ti, a gei lo kisi dije ki bo, kəte no dije ti. ⁴⁷ Taai ne maji je la nje ngaw koy je pəti pəti jide ti, ninga ədi kam dije ki kəl ta ki Luwə ki gine gangi al, kadi dije ooi-de taki n-ai dije ki maji. Go kilə rade je ti ki be kin, Luwə a gangi-n ta ki nga ngay dode ti itə ndəgi dije.»

21

Kadi kare la nje ngaw koy ki nje ndoo
(Mk 12.41-44)

¹ Jaju un kəmne isi oo-n nje ne kingə je ki isi iləi kadi-kare ləde me ne kadi-kare ti. ² Ningə oo nje ngaw koy ki nje kəm-to-ndoo kare re ki ngan silə joo ilə to. ³ Ə Jaju əl a na: «M-əl sasi taki rəjeti, nje ngaw koy ki nje ndoo kam ilə kadi-kare itə ndəgi dije pəti. ⁴ Tado ndəgi dije pəti kam, adi burim la je ləde, na

nje ngaw koy kin, me ndoo ti lie, ne ki nay jie ti kadi ra-n ki rone a un ba pu adi.»

Jəju əl ta lə kəy kaw-naa ki a tuji

(Mt 24.1-2; Mk 13.1-2)

⁵ Go ti, dije madi isi əli ta də kəy ti lə Luwə, əli əi nə: mbal je ki ndole ki rai, ki ne je ki dije adi Luwə kin ra adi kəy kin əti bəl ki dum biti. Nə Jəju əl-de ə nə: ⁶ «Nə je pəti ki oi-de kin, ndə madi a re nqo ki mbal kare ki a nay kadi isi də made ti goto; a budi-de nangi mur mur.»

Nə kəji je ki a təji dəkagilo ki kə ki a re

(Mt 24.3-8; Mk 13.3-8)

⁷ Lo kin ti, dije ka kin dəji Jəju əi nə: «Nje ndo dije, dəkagilo ti ki ra bangi ə ne je kin a rai ne ə? Ə ne kəji ki ban ə a təji kadi dije gərii dəkagiloe kin ə?» ⁸ Ə Jəju əl-de ə nə: «İndəi kəm-kədi də rəsi ti, iyəi ta rəbi adi dəw ədi səsi al. Tadə dije ngay a rai ki təm əi nə: “Mi ə mi Kirisi”, taa a əli tə əi nə: “Dəkagilo re ngata”, nə maji kadi uni gode al. ⁹ Luki a oi ka rə je, dije a i ki naa ki rə je kin, adi bəl ra səsi al. Tadə ri ri ka ne je kin a rai bəy taa, nə e dəbəy ndə ta ji naa ti nqo al bəy.»

¹⁰ Ba Jəju əl-de bəy ə nə: «Gin 6e madi a aw rə də gin 6e madine, kəbe madi a aw rə də kəbe madine ti. ¹¹ Dənangi a yəki, yəki ki əti bəl, taa ki lo je ki dangi dangi, moy je ki njé tə ko dije a osi je, 6o a o je. Ningə ne je ki əti bəl ngay a i ki dərə ti rai ki ne kəji je ki tə bəl.»

Dəkagilo kində kəm-ndoo

¹² «Nə kəte nqə ne je ti kin piti, dije a indəi jide dəsi ti, a adi səsi kə. A awi səsi lo kaw-naa je ti, a buki səsi dangay ti, a awi səsi nqə ngar je ti ki boy, ki nqə njé kəbe je ti ki mbata ləm. ¹³ Lo kin ti, e ta rəbi ki a ingəi kadi imai naji ləm ki rəde ti. ¹⁴ Ningə ne ki kadi indəi dəsi ti ə to kin. Onosi kadi isangi ta madi indəi dəsi ti kəte kadi tə əli-de inajii ta dəsi ti. ¹⁵ Tadə mi wa m-a m-adi səsi ta ki gosi ki kadi əli-de. Ningə njé kəsi səsi ta a asi kadi awi ki ta madi ki kadi əsi kəm yəsi ə se kadi najii al. ¹⁶ A oi kadi kəsi je, ki bawsi je, ki ngakəsi je, nojisi je ba pəti, ki madisi je a uni dəsi kadi adi dije. Ningə a gangi ta koy də dije ti ngay dansi ti. ¹⁷ Dije pəti mede a majal səsi ki mbata ləm. ¹⁸ Nə bisi dəsi kare ka a osi kə al. ¹⁹ Ningə e me kuwə təgi ba ti ə yə a ingəi kaji.»

Tuji ki a tē də be bo Jorijaləm ti

(Mt 24.15-21; Mk 13.14-19)

²⁰ «Luki a oi njé rə je iləi-naa gəi də Jorijaləm kin 6a, kadi igəri təki dəkagilo tuje asi ngata. ²¹ Be ə, dije ki isi Jude ti a ayi-naa ki də mbal je ti, ə kadi njé ki isi me be bo Jorijaləm ti, tēgi ki taga kə, ningə kadi dije ki awi wale, təli me be bo ti al. ²² Tadə a e ndə gangi ta ki kadi ne je pəti ki Makitibi lə Luwə əl tae a rai ne. ²³ NDəe ti kin, kəm-to-ndoo ki gəe goto a e lə dəne je ki njé səm, ki njé kadi mba ngan je. Tadə kəm-to-ndoo ki ngay a ra dije, taa wongə lə Luwə a re dəde ti me beə ti kin tə. ²⁴ Dije a təli-de ki kiyə kasigar, a uwəi-de awi səde bəə ti də be je ti ki dangi dangi. Dije ki gəri Luwə al a njiyəi də Jorijaləm mbisəi-e mbaraki mbaraki, biti kadi dəkagilo ləde ki Luwə oji ində ngangine.»

Re NGon dəw

(Mt 24.29-31; Mk 13.24-27)

²⁵ «Dəkagiloe ti kin, ne je ki tə bəl a tēgi kəm kadi ti je, ki nay je, ki mee je*. Man ba a j, kae a 6a ki taa, adi dije ki gin 6e je ti ki dangi dangi, bəl a təl-de. ²⁶ Bəl a təl-de adi dadi par par, isi nginəi ta ne ki a tē dəde ti dənangi ti. Tadə

* 21:25 Ejay 13.10; Ejəkəl 32.7; Juwəl 3.3-4

tɔgi je ki dɔrɔ tɔ a yɛki. ²⁷ Lo kin ti ə yə ə oi-mi *NGon dɔw m-a m-re me kil ndi ti. M-a m-re ki tɔgi, me kunji ti ki ɛti ɓɛl*. ²⁸ Loki nɛ je kin rai nɛ ningə, maji kadi irai rəsi, ɔri dəsi taa, tado kagi lo kingə dɔ ləsi e ɓasi.» ²⁹ Ningə Jəju un nɛ kare ndo-n-de nɛ ə nɔ: «Igoi kagi mbay-kote ki ndəgi kagi je oi. ³⁰ Loki mbie ilə ngirə kiti kin ningə, igəri kadi nay ɓa e ɓasi ngata. ³¹ Be tɔ ə, loki oi nɛ je kin rai nɛ ningə, maji kadi igəri tɛki kɔɓe lə Luwə e ɓasi. ³² Ningə tɛki rɔjeti, adi m-əl sasi, dije ki isi ki dɔde taa ne kin a oyi tigə al ɓəy ə nɛ je kin a rai nɛ. ³³ Dɔrɔ ki dɔnangi a gotoi ndo madi, nə ta ləm a tɔ lo tone ti ba ratata ki nɔ ti.

Kisi dɔgi ti

³⁴ «Maji kadi isi dɔgi ti, ɓi adi gɔ nɛ kuso ki gɔ nɛ kay, ki taga ki dɔ nɛ ki duniya ti ne uwə mesi adi ndo kin uwə sasi nangi busi al. ³⁵ Kadi uwə sasi nangi tɛki bandi a osi-n dɔ kanji je ti kin be al. Tado e nɛ ki a osi dɔ dije ti pɛti ki dɔnangi ti. ³⁶ Ningə kadi itoi ɓi al, əli ta ki Luwə ki dɔkagilo je pɛti kadi tɔ ingəi tɔgi idumi dɔ nɛ je pɛti ki a rai nɛ kin, ə kadi iteɓi ai taa ta kəmm *mi NGon dɔw ti.»

³⁷ Re kada ɓa, Jəju ndo nɛ dije gin kəy ti lə Luwə. A re kondɔ tɔ ningə, tɛɛ aw dɔ mbal ti ki ɓari-e dɔ mbal kagi bini je ti. ³⁸ Loki lo ti njay tɔ ɓa, kosi je rai gin kəy ti kadi ooi dɔ ta lie.

22

Judası un dɔ Jəju

(Mt 26.1-5, 14-16; Mk 14.1-2, 10-11)

¹ Nay mapa ki əm ɔde al, ki ɓari-e nay Paki e ɓasi*. ² Njɛ kun dɔ njɛ kijə nɛ məsi kadi-kare je, ki njɛ ndo ndu-kun je, sangi rəbi kadi n-uwəi Jəju n-tali-e, nə ɓali kosi je. ³ Ningə *Sata ur me Judasi ti ki ɓari-e Isikariyoti ki e ki kare mɔɓo njɛ ndo je ti lə Jəju ki dɔgi gide joo. ⁴ Ur me ti ade aw indəi tɔ naa ti ki njɛ kun dɔ njɛ kijə nɛ məsi kadi-kare je ki njɛ kun dɔ njɛ ngəm ta kəy lə Luwə, dɔ rəbi ti ki kadi ilə-n Jəju jide ti. ⁵ Lo kin ti, rɔ njɛ je ki Judasi aw ingə-de ka kin nəl-de ngay adi ndude osi naa ti kadi n-adi-e la. ⁶ Judasi ndigi dɔ ti, nga ningə ilə ngirə sangi rəbi ki to kadi ilə-n Jəju jide ti ki kanji kadi kosi je ooi loe.

Jəju adi indəi dɔ nɛ kuso Paki naa ti

(Mt 26.17-19; Mk 14.12-16)

⁷ NDɔ kuso mapa ki əm ɔde al, ki e ndo ki kadi dije tɔli ngan dɔgi bati je mbata nɛ kuso Paki asi. ⁸ Ə Jəju ilə Piyər əi ki Jə ə nɔ: «Awi indəi dɔ nɛ kuso Paki dana kadi j-usoi.» ⁹ Ba əi je tɔli daji-e əi nɔ: «Lo ki ra be ə indigi kadi j-aw ji ra nɛ kuso titi ə?» ¹⁰ Ningə Jəju ilə-de ti ə nɔ: «Awi, loki isi uri ki me ɓe ti ɓa, a ingəi dɔngəm kare ki oti gum man done ti ningə uni goe, uri me kəy ti ki ur ti. ¹¹ Loki uri goe ti ɓa, əli ɓa nje kəy kin əi nɔ: «Nje ndo dije ə nɔ kadi ji daji se me kəy ki ra ə kadi n-uso nɛ Paki ti ki njɛ ndo je ləne wa?» ¹² Lo kin ti, a oji sasi me kəy ki boy. Me kəy kin tɔ taa, ki nɛ je pɛti me ti. Lo kin ə a rai nɛ kuso ti kadi j-usoi. ¹³ Piyər əi ki Jə awi ningə, ingəi nɛ je pɛti asi naa tɛki wa ki Jəju əl-n-de ka kin, adi rai nɛ kuso Paki, indəi dɔe dana.»

Nɛ kuso lə Babe

(Mt 26.26-29; Mk 14.22-25; 1Kor 11.23-26)

¹⁴ Loki dɔ kadi asi, Jəju əi ki njɛ kaw kilə je isi ta nɛ kuso ti. ¹⁵ Ə Jəju əl-de ə nɔ: «M-ndigi ngay kadi m-uso nɛ Paki kin sasi ɓəy taa kadi m-ingə kɔ. ¹⁶ Ningə m-əl sasi, m-a m-uso sasi ki rangi gogi al, biti kadi nɛ kuso kin tɔl tane me ɓekɔ ti lə Luwə.» ¹⁷ Go ti, Jəju taa kɔpi kasi kandi nju, ra oyo Luwə dɔ ti, ningə tɔl-n adi njɛ kaw kilə je ə əl-de ə nɔ: «Itaai ayi-naa dansi ti, ¹⁸ Tado, m-a m-ay kasi kandi

nju ki rangi al, biti kadi beko la Luwə re-n.»¹⁹ Go ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə do ti, uwə təti naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nə: «E kin e darəm, ki e ki kun kadi mbata lasi. Itaa usoi kadi mesi ole-n dəm ti.»²⁰ Go ne kuso ti, Jəju un kəpi kasi kandi nju, ra təki ra-n kəte ka kin be bəy, ningə əl-de ə nə: «Kəpi kin e kun mindi ki sigi me masim ti ki a ay mbata lasi».

²¹ «Ningə kadi igəri təki dəw ki a ilə-m ji dije ti, isi səm ta ne kuso ti ki ne wa kin. ²² Mi *NGon dəw m-a m-oy təki Luwə oji-n, nə kəm-to-ndoo e la dəw ki a ilə-m mi NGon dəw ji dije ti.»²³ Lo kin ti, njé kaw kilə je iləi rəde isi dəji-naa ta dande ti se naa dande ti ə kadi a ra ne ki be kin wa?

Dəw ki e ki bo

(Mt 20.24-28; 19.28; Mk 10.41-45)

²⁴ Go ti, njé kaw kilə je iləi ngirə naji-naa ta ti ki tögide əi nə se nə ə a e ki bo dande ti wa? ²⁵ Ə Jəju əl-de ə nə: «NGar je ki oi be do gin dije ti ki dangi dangi ki donangi ti ne, rai rəde kadi n-əi bəbe je do dije ti, taa njé ki tōgi kōbe e jide ti, indəi tōgi do dije ti adi bəri-de njé ra maji je to. ²⁶ Nə səi, maji kadi irai təki əi je isi rai kin be al. Dəw ki e ki tōgi dansi ti, maji kadi təl rone dəw ki do du ti, ningə kadi dəw ki nje kun dosi, təl nje ra kilə lasi to. ²⁷ Tadə dəw ki nje kisi ta ne kuso ti nim, dəw ki nje re ki ne kuso nim, dande ti ki joo kin, e ki nje kisi ta ne kuso ti ə e ki bo al a? Ningə mi, m-isi dansi ti tə nje re ki ne kuso kadi səsi. ²⁸ Səi ə səi dije ki uwəi tōgisi ba səm me kō ti. ²⁹ Ningə təki Luwə ki Bai adi-m kōbe ka kin ə, mi m-adi-n səsi to. ³⁰ A usoi je, a ayi-naa je səm me beko ti ləm. Ningə a isi do kimbər kōbe ti kadi igangi ta do gin ka *Isirayəl ti ki dōgi gide joo.»

Jəju əl təki Piyər a naji ta gər-ne

(Mt 26.31-35; Mk 14.27-31; Jə 13.37-38)

³¹ Jəju əl Simō ə nə: «Simō, Simō, Su dəji ta rəbi kadi n-siyə səsi təki dəw a siyə-n ko me kee ti be. ³² Nə mi, m-əl ta ki Luwə mbata ti ləi, kadi ilə kadi-me ləi kə al. Ningə loki a təl ki rəm ti, maji kadi ilə dingəm me ngakōi je ti.»³³ Ə Piyər əl Jəju ə nə: «Bəbe, mi basi kadi re e dangay ka m-a m-aw ti səi. A re e-n koj ka m-a m-oy səi.»³⁴ Ə Jəju təl əl-e ə nə: «Piyər, adi m-əli, bone wa kin, kunə kinjə nō al bəy ə, a naji ta nja mita təki igər-m al.»

La, ki bəl, ki sa nja

³⁵ Jəju əl njé ndo je ə nə: «Loki kəte m-ilə səsi ki kanji kadi uni la, ə se bəl, ə se sa njasi kin ne madi du səsi ma?» Ə iləi Jəju ti əi nə: «Jagi, ne madi du-je al.»³⁶ NGA ə Jəju əl-de ə nə: «Ningə ki ngəsine kin, dəw ki aw ki la ba kadi un jine ti, e ki aw ki bəl ə kadi un jine ti. A kin ə re dəw madi aw ki ne kati al ə kadi or kibi ki rone ti gati-n ə iyə lae ndogi-n ne kati kare uwə jine ti to. ³⁷ Adi m-əl səsi, səbi kadi ne ki makitibi la Luwə əl tae ə nə: “Tidəi-e dən njé ra majal je ti,” kin ra ne dəm ti. Ningə ne ki səbi kadi a re dəm ti kin, a ra ne.»³⁸ Ə njé ndoo je əli-e əi nə: «Bəbe, ne kati ə e joo kin.» Ba əl-de ə nə: «E wa kin asi.»

Jəju əl ta ki Luwə do mbal kagi bini je ti

(Mt 26.36-41; Mk 14.32-38)

³⁹ Go ti Jəju tēe, ningə təki isi ra-n kəte kəte, un ta rəbi isi aw ki do mbal kagi bini je ti. *Njé ndo je lie uni goe. ⁴⁰ Loki rəi tēe do mbal ti, Jəju əl njé ndo je ə nə: «Əli ta ki Luwə, kadi osi me ne na ti al.»⁴¹ Ba or rone say ndəy, ningə osi makəsine nangi, əl ta ki Luwə ə nə: ⁴² «Bai, re indigi ə, osi kō kin ngərangi ko rəm ti. Nə ke ə kadi e ndigi ləm mi al, nə kadi e ndigi ləi j wa ə təl tane.»⁴³ Lo kin ti nōq be, malayka kare j dərə ti re ade tōgi. ⁴⁴ Bəl ra Jəju, NDile isi nangi al, adi əl ta ki Luwə ki tōgine, təte tosi nangi tə kər məsi be.

⁴⁵ Go kəl ta ti ki Luwə, Jəju i taa, təl re rə njé ndo je ti ningə, ingə-de, isi toi bi ki me-ko. ⁴⁶ Ə əl-de ə nə: «Wa! isi itoi bi wa biti a? İI taai, ə əli ta ki Luwə, kadi osi me ne na ti al.»

Kuwə Jəju

(Mt 26.47-55; Mk 14.43-49; Jq 18.3-11)

⁴⁷ Loki Jəju a əl ta ba bəy ningə, kosi dije teəi noo isi rai. Judasi, ki e ki kare dan njé ndo je ti lə Jəju ki dəgi gide e joo ə e nōde ti. Re ki rə Jəju ti kadi n-uwe ki rəne ti. ⁴⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «E ki kuwə ki a uwə-m mi *NGon dəw ki rəi ti ə a ilə-m ji dije ti!»

⁴⁹ Loki njé njiyə ki Jəju ooi ne je ki isi ra ne kin be 6a, dəji Jəju əi nə: «Bəbe, səbi kadi ji tigə-de ki ne kati ə se kadi ji ra ban ə?» ⁵⁰ Ningə loe ti noo, ki kare dande ti ər kiyə tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, 6a tigə mbie ki də ji kə ti lati gangi. ⁵¹ Nə Jəju əl-de ə nə: «Asi be ngata, iyəi-de adi rai.» Ningə ilə jine ədi-n mbi paja ka kin, 6a mbie təl to maji gogi. ⁵² Go ti, Jəju un ta əl ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé je ki njé ngəm ta kəy lə Luwə, ki ngatəgi je ə nə: «To tə ne ki mi nje bogi, ə irəi ki kiyə kasigar je, ki gəl je taa kadi uwəi-mi be?» ⁵³ NDə je pəti, mi səsi naa ti gin kəy ti lə Luwə, nə jisi ədi-m al, ningə e ndə ləsi 6one, e ndə ki kadi təgi je ki majal ədi rəde me til ti.»

Piyər naji ta gər Jəju

(Mt 26.57-27.1; Mk 14.53-15.1; Jq 18.13-27)

⁵⁴ Lo kin ti, uwəi Jəju, awi sie, uri sie kəy lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je. Piyər adi ndəe ngal ndəy, ningə un gode isi aw səde. ⁵⁵ Dije iləi por dana nati lo ti, isi ta ti, adi Piyər aw isi ta ti səde. ⁵⁶ Ningə ngon dəne kare ki nje ra kilə me kəy ti, oo Piyər isi kunji por ti, ə ində manje ba, ningə əl ə nə: «E ki isi kin ka, kəte e sie to.» ⁵⁷ Nə Piyər naji ə nə: «Dəne, m-gər-e al.» ⁵⁸ Ba ndəy go ti ə dəw ki rangi oo Piyər, ningə təl əl bəy ə nə: «İ ka, i dan dije ti lie to.» Nə Piyər ilə dəw ti ka kin ə nə: «Jagi, mi səde al.» ⁵⁹ Biti asi kadi-kare go ti, ningə dəw ki rangi təl re də ti bəy ə nə: «Ki rəjeti, dingəm kin kəte e sie to, tadə e dəw ki Galile ti.» ⁶⁰ Ə Piyər ile ti ə nə: «Dingəm, m-gər me ta ləi ki ige kadi əl kin al.» Ba ta naa ti noo wa ki Piyər isi əl ta tane ti ba bəy ningə, kuna kinjə nq. ⁶¹ Loe ti noo, Jəju ilə rəti gə Piyər, 6a me Piyər ole də ta ti ki Jəju əl-e ə nə: «Bone wa kin, kəte bəy taa kadi kunə kinjə nq, a naji ta nja mitə ə nə igər-m al», ka kin. ⁶² Piyər ində lo teə taga, nq ki man kəmne.

Dije taji Jəju, tindəi-e

(Mt 26.67-68; Mk 14.65)

⁶³ Dije ki njé ngəm Jəju, mbəi sie je, tindəi-e je. ⁶⁴ Ba dəi kəme ə əli əi nə: «Nə ə indəi wa igər dəwe adi j-o!» ⁶⁵ Taa ne taji je ki rangi ngay teə tade ti ki rəe ti to.

Jəju a nq njé gangi ta je ti lə Jipi je

(Mt 26.59-66; Mk 14.55-64; Jq 18.19-24)

⁶⁶ Loki lo ti ningə, ngatəgi je lə *Jipi je, ki njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ingəi-naa, awi ki Jəju nq njé gangi ta je ti lə Jipi je. ⁶⁷ Ningə əli-e əi nə: «Re e i ə i Kirisi ki Luwə mbəte ə əl-je adi j-o.» Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Re m-əl səsi ka a taai mem al. ⁶⁸ Taa re m-dəji səsi ta ka a iləi-mi ti al to. ⁶⁹ Ningə ki j-ai ta jije ti ne kin, ilə ngire 6one kin, mi *NGon dəw m-a m-isi də ji kə Luwə ti ki nje təgi ngata.» ⁷⁰ Ba pəti dəji-e əi nə: «Adi i ngon lə Luwə ta?» Ə Jəju əl-de ə nə: «Səi je wa əli ki tasi təkə, mi NGon lə Luwə.» ⁷¹ Lo kin ti, əli əi nə:

«E kin, ji sangi kadi dæw madi ki rangi æl ta dœe ti bæy a? J-æi je wa j-oi ta ka tae ti ki mbije ne ngata kin.»

23

Jəju a nŋ ngar Pilati ti

(Mt 27.2, 11-14; Mk 15.1-5; Jq 18.28-38)

¹ Go ti, ɔi taai pæti awi ki Jəju nŋ *Pilati ti. ² Ningə lo kin ti, ilæi rœde isi indæi ta dŋ Jəju ti æi næ: «Dingəm kam j-inge isi sulæ dije kadi ɔuki-de wale. Əl-de kadi ugæi la-mbæ nje kŋ ki bo Səjar al. Taa a dŋ ti nŋŋ æl bæy tæki n-e Kirisi, n-e ngar.»

³ Ə Pilati dæji Jəju æ næ: «ɔ ngar læ *Jipi je a?» Ba Jəju ile ti æ næ: «E ta ki tɛɛ tai ti.»

⁴ Lo kin ti, Pilati æl ki bo je læ njé kijæ nŋ mæsi kadi-kare je ki kosi je æ næ: «M-ingə nŋ madi ki asi kadi m-gangi-n ta dŋ dingəm ti kin al.» ⁵ Næ uwæi tade ngæ æi næ: «E nje sulæ dije ki nŋ ndo læne kadi tæi rŋ. Hæ ngire Galile ti, un-n dŋnangi ki Jude ba pæti, biti æ tɛɛ-n rŋjeti ne kin.»

Jəju a nŋ Erodi ti

⁶ Loki *Pilati oo ta kin ningə dæji æ næ se dingəm kin e dæw ki Galile ti wa? ⁷ Ə loki oo kadi Jəju i gin bœkŋ ti læ *Erodi ningə, ilæ sie adi Erodi ki dækagiloe ti kin e Jorijaləm ti nŋŋ tŋ. ⁸ Loki Erodi oo Jəju ɔji-n dŋ ta lie ki dije isi æli. Erodi indæ mene ti kadi Jəju a ra nŋ kŋji je kadi n-oo. ⁹ Ə dæje ta je ngay, næ Jəju ile ti al. ¹⁰ Ki bo je læ njé kijæ nŋ mæsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je æi nŋŋ, isi sækŋ dŋ Jəju ki tŋgide. ¹¹ Erodi æi ki asigar je læne kidi Jəju, mbæi sie, ɔa ilæi kibi ki ndole rœe ti, æ tæli ilæi sie adi Pilati gogi. ¹² NDœe ti nŋŋ, Erodi æi ki Pilati ki kæte æi njé bŋ je læ naa, tæli madi-naa je.

Gangi ta koy dŋ Jəju ti

(Mt 27.11-26; Mk 15.1-15; Jq 18.39-19.16)

¹³ *Pilati ɔar ki bo je læ njé kijæ nŋ mæsi kadi-kare je ki njé kun dŋ kosi je, ¹⁴ æl-de æ næ: «ɔræi ki dingəm kin adi-mi æi næ e nje sulæ dije ɔuki-de wale, næ me ta ti ki m-dæje nŋsi ti ne kin, m-ingə nŋ ki majal ki isækŋ-e-n, ki asi kadi m-gangi-n ta dœe ti al. ¹⁵ *Erodi ka ingə nŋ madi al tŋ, tædŋ tæli ilæ sie rŋjeti gogi. Nŋ ki asi kadi dæw tæi-e-n goto. ¹⁶ Be æ, m-a m-adi indæi-e par æ m-a m-iyæ taa.» [¹⁷ Pilati æl be mbata dŋ ɔal je pæti, lo ra nay paki ti, sŋbi kadi Pilati ɔr dæw kare dangay ti adi-de.]

¹⁸ Næ dije pæti uni ndude ki taa æli æi næ: «ɔtœl-e kŋ æ ɔr Barabasi adi-je.» ¹⁹ Barabasi e dæw ki uwæi-e dangay ti mbata e dan dije ti ki wongŋ ra-de dŋ njé kŋbæ je ti me ɔe ti nim, tæli dæw nim.

²⁰ Ningə tæki Pilati ndigi-n kadi n-iyæ Jəju taa, tæ dæji-de ta dŋ ti bæy. ²¹ Næ æi je æli ta ki ndu ki ngæ ngay æi næ: «ɔbæ kagi-dæsi ti, iɔe kagi-dæsi ti.»

²² Pilati re sæde dŋ ti bæy ki kŋ mitæ æ næ: «E ri ki majal æ dingəm kin ra æ? Nŋ ki asi kadi dæw tæi-e-n goto, adi m-a m-adi indæi-e par æ m-a m-iyæ taa.» ²³ Næ æi je æi dŋ ndude ti, uni ndude ki taa, æli ta ki tŋgide ngay itæ ki kæte kadi ɔe kagi-dæsi ti tæ ɔæ wa. ²⁴ Be æ, Pilati un ndune kadi n-ra nŋ ki kosi je ndigi. ²⁵ Adi ɔr Barabasi ki ndigi kadi ɔr-e adi-de. Barabasi e dæw ki uwæi-e dangay ti mbata e dan dije ti ki rai wongŋ dŋ njé kŋbæ je ti nim, taa tæli dæw nim. NGA ningə ndigi kadi tæ Jəju taa n-ule ji asigar je ti kadi rai sie nŋ ki go ndigi ti læde æi kosi je.

Awi ki Jəju ki lo ɔe kagi-dæsi ti

(Mt 27.32; Mk 15.21)

²⁶ Loki asigar je isi awi ki Jəju ningə, ingæi Sɔmŋ, dæw ki Sɔræn ti, ki j wale, ɔa indæi kagi-dæsi læ Jəju dœe ti, adi otŋ goe ti. ²⁷ Kosi dije ngay uni go Jəju. Dæne je indæi kadide nŋi, ndingæi rœde mbata lie. ²⁸ Be æ, Jəju yæti kæmne ki dœde ti,

əl-de ə nā: «Dāne je ki Jorijaləm, inqi-mi al, nā kadi inqi rōsi sai je wa, ə inqi ngansi je. ²⁹ MBata ndō a re nōq kadi dije a əli əi nā: «Maji-kur ə dō kuji dāne je ti, e dō njé je ti ki oji ngon ndō kare al, ki iləi mba ta ngon ti al.» ³⁰ Lo kin ti nōq be, dije a əli mbal je əi nā: «Osi doje ti!» Ə a əli dii je əi nā: «Ibōyōi-je!» ³¹ Kin ə dāw ra kagi mbəl be ningə, kagi ki tuti taa yəe a to ban ə?»

³² Lo kin ti, rəi ki baw kaya je ki njé təl ne joo kadi təl-de naa ti ki Jəju.

Dije bəi Jəju kagi-dəsi ti

(Mt 27.33-44; Mk 15.22-32; Jq 19.17-24)

³³ Lōki rəi tēgi lo ti ki bəri-e «Ka dō dāw» 6a, asigar je bəi Jəju kagi-dəsi ti, loe ti nōq, taa bəi baw kaya je ki joo ka kin naa ti ki Jəju dō kagi-dəsi ti tō. Bəi ki kare dō ji kōe ti, ə bəi ki nungi dō ji gəle ti tō. ³⁴ Ningə Jəju əl ə nā: «Bai, adi mei səl dade ti, tado gəri ne ki a rai kam al.» Nōq be, asigar je tigəi kir (mbare) dō kibi ti lie, ləbi-naa. ³⁵ Kosi dije ai nōq a goi-de, ningə njé kun dō *Jipi je ibəi Jəju kogii əi nā: «Aji dije ki rangi, ən ə, kadi aji rone e wa adi j-o tō, təki re e Kirisi lə Luwə ki Luwə mbəte.» ³⁶ Asigar je ka kin agi ki rō Jəju ti, mbəi sie, 6a adi-e kasi ki masi kade ay. ³⁷ Ningə əli-e əi nā: «Re i ngar lə Jipi je ə, aji rōi i wa adi j-o.» ³⁸ Ba ndangi ne madi 6ay tō me ba ti, indəi taa dō Jəju ti əi nā: «Dəw kam e ngar lə Jipi je.»

³⁹ Ningə baw kaya kare ki bəi-e dō kagi-dəsi ti taji Jəju ə nā: «I əl ə nā i Kirisi ki Luwə mbəte a? Aji rōi i wa, ə aji-je səl.» ⁴⁰ Nə e ki nungi kəl ki madine ə nā: «I ki ta ki gangi ki kare wa kin isi dōi ti tō kin, ibəl Luwə al a? ⁴¹ Ki oji doje, e go ti, tado e ne ki je wa ji dibi ə ji təti kande, nā e, ne madi kare ki majal ki ra goto.» ⁴² Ba e ki nje kəl ki madine ka kin təl əl Jəju ə nā: «Jəju, ndō ki a re tə ngar ə, adi mei ole dəm ti.» ⁴³ Ə Jəju ile ti ə nā: «Təki rōjeti, adi m-əli, 6one wa kin a i səm naa ti me 6e rənəl ti.»

Koy Jəju

(Mt 27.45-56; Mk 15.33-41; Jq 19.28-30)

⁴⁴ Ki kadi ki kaw ki jam dō 6e ti be, ə lo ndul dānangi ti biti kadi ki mitə ki lo səl. ⁴⁵ Kadi ur dana, dāw oo-e al. NGa ningə, kibi ki gangi lo ki me kəy ti lə Luwə gangi dana lə naa je joo. ⁴⁶ Ba Jəju un ndune ki taa ə nā: «Bai, m-iyə ndilm me jii ti.» Ningə go ta ti kin 6a kəe tē. ⁴⁷ Lōki ki bo lə asigar je oo ne je ki rai ne kin be 6a, ilə tōji dō Luwə ti ə əl ə nā: «E ki rōjeti, dāw kin e dāw ki dana.» ⁴⁸ Kosi dije ki əi lo ne ti kin, lōki ooi ne ki ra kin 6a, təli 6e je ki kadide ki kində, ndingəi rōde. ⁴⁹ Dije pəti ki gəri Jəju, ki dāne je ki i sie Galile ti, ai say indəi kəmde a ooi ne je ki isi rai ne.

Kilə Jəju 6e nin ti

(Mt 27.57-61; Mk 15.42-47; Jq 19.38-42)

⁵⁰ Lo kin ti nōq be ə, dingəm kare ki tōe nā Jisəpi i nōq re. Jisəpi e ki kare dan njé gangi ta je ti lə *Jipi je, e dāw ki maji, e dāw ki dana, ⁵¹ adi ne je ki made je dōi naa ti ə rai kin, e ndigəi səde dō ti al. Jisəpi e dāw ki Arimate ti, ki e 6e lə Jipi je. E isi nginə ta kōbe lə Luwə ki kadi a re. ⁵² Jisəpi aw rō *Pilati ti, dəje nin Jəju. ⁵³ Be ə, aw risi nin Jəju dō kagi-dəsi ti, re-n nangi, dole ki kibi, 6a aw ilə me 6e nin ti ki rai kadi mbal ti. E 6e ki dāw ilə nin ti al 6ay. ⁵⁴ NDəe ti kin, e ndō ki dije isi əsi nja ne je naa ti, tado lo ti par ə e ndō taa kəe. ⁵⁵ Dāne je ki i ki Jəju Galile ti nu, rəi sie, awi naa ti ki Jisəpi. Aw gōi 6e nin ki kadi iləi Jəju ti ka kin, ə ooi kuji kilə ki iləi nine. ⁵⁶ Go ti, təli awi 6e, indəi dō yibi kagi ki əti mbi, naa ti, mba kōy rō nin Jəju ti. Ningə ndō kər kəe, uwəi kō rōde təki ndu-kun əl-n.

* 23:30 Oje 10.8   ✨ 23:35 Pa je 22.8-9   ✨ 23:36 Pa je 69.22   ✨ 23:45 Tēje ki taga 26.31-33

✨ 23:56 Tēje ki taga 20.10; Dətərənom 5.14

24

*Jəju i lo koy ti**(Mt 28.1-8; Mk 16.1-8; Jq 20.1-13)*

¹ NDə dimasi ki sɔ̄ bati ba 6a, ɔ̄ne je awi dɔ̄ badi ti ki yibi kagi ki ɔ̄ti mbi ki indai dɔ̄e dana mba kɔ̄y rɔ̄ nin Jəju ti. ² Loki awi ningə, ingəi mbal ki uti ta badi ka kin dɔ̄w nduguru-e rangi. ³ Loki uri me badi ti 6a, oi nin Baʒe Jəju, al. ⁴ Loe ti nɔ̄ɔ̄ be, gəri nɛ̄ ki kadi rai al, ningə yə dingəm je joo ki ilai kibi ki ndoy rɔ̄de ti, tɛ̄ɛi hɔ̄y ki rɔ̄de ti. ⁵ Bəl təl-de, adi ilai dɔ̄de ki nangi, nə dingəm je ka kin əli-de əi nə: «Ra ban ə isi sangi dɔ̄w ki isi kəm dan njé koy je ti ə? ⁶ E goto ne ngata, i taa lo koy ti. Ningə maji kadi adi mesi ole dɔ̄ ta ti ki əl səsi loki e-n Galile ti bəy kin.» ⁷ Əl ə nə: «Səbi kadi dije a ilai-mi *mi NGon dɔ̄w ji njé ra majal je ti kadi bəi-mi kagi-dəsi ti, 6a go ti, m-a m-i taa lo koy ti ki ndɔ̄ ki kɔ̄ mitə go koym ti.» ⁸ Lo kin ti, mede ole dɔ̄ ta ti ki Jəju əl. ⁹ Be ə, loki təli dɔ̄ badi ti, rai ɔ̄ri poy nɛ̄ je kin njé ndo je ki dɔ̄gi gide kare əi ki ndəge je pəti adi-de oi. ¹⁰ NJé kər poy nɛ̄ kin njé kaw kilə je e Mari ki Magidala nim, Jan nim, Mari ki kɔ̄ Jaki nim, ki ndəgi ɔ̄ne je ki əi səde. ¹¹ Nə njé kaw kilə je ooi ta kin tə ta ni adi taa ta lə ɔ̄ne je ka kin al. ¹² Lo kin ti nɔ̄ɔ̄, Piyər ə i ki ngɔ̄di, aw ilə mbəne be nin ti ningə, oo ta kibi je ki doləi nin par ə a nangi. Nɛ̄ kin ndoʒi Piyər ngay, loki isi təl ki be.

*Jəju əi ki njé ndo je joo dɔ̄ rəbi ti ki kaw Emawusi**(Mk 16.12-13)*

¹³ NDəe ti wa ka kin, njé ndo je joo isi awi ngon be ti kare ki bari-e Emawusi, ki a asi kulə mətər dɔ̄gi gide kare ki be bo ki Jorijaləm. ¹⁴ *NJé ndo je ki joo ka kin, a əli-naa ta dɔ̄ nɛ̄ je ti ki ra nɛ̄ kin. ¹⁵ Ningə loki a əli-naa ta, a naji-naa ti ka kin ningə, Jəju tɛ̄ɛi uwə səde rəbi. ¹⁶ Nə kəmde uti dɔ̄e ti adi gəri-e al. ¹⁷ Ə Jəju dəʒi-de ə nə: «E ri ə a naji-naa ta ti dɔ̄ rəbi ti be ə?» Ningə təli ai lo ka ti, kəmde il kiriri. ¹⁸ Ba ki kare dande ti ki tɔ̄e nə Kiləwopasi əl Jəju ə nə: «i ki kari ba par ə i dɔ̄w ki isi Jorijaləm ti ne ki kanji kadi oo ka nɛ̄ je ki rai nɛ̄ me ndo je ki nɛ̄ kin!» ¹⁹ Ə təl dəʒi-de ə nə: «E ri ə ra nɛ̄ ə?» Ningə ilai-e ti əi nə: «Nɛ̄ ki ra nɛ̄ ɔ̄ji-n dɔ̄ Jəju ki Najarəti ti, ki e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki aw ki tɔ̄gi ngay. Aw ki tɔ̄gi me kilə rane ti nim, me ta kəlne ti nim, nɔ̄ Luwə ti ki nɔ̄ dije me ti pəti. ²⁰ Nə ki bo je ki dɔ̄ njé kijə nɛ̄ məsi kadi-kare ti, ki njé kun dɔ̄ jipi je, uwəi-e, ilai-e ji dije ti kadi gangi ta koy dɔ̄e ti, ə bəi-e dɔ̄ kagi-dəsi ti. ²¹ Je j-o kadi e ə e dɔ̄w ki kadi a taa *Isirayəl je ila-de taa. Ningə me nɛ̄ je ti kin pəti, 6one ə e ndo ki kɔ̄ mitə ki nɛ̄ je kin rai nɛ̄. ²² Nə nɛ̄ kare, ɔ̄ne je ki me ɔ̄ti ti laje əli-je nɛ̄ ki ndoʒi-je ngay. Tɛ̄ɛi ki sɔ̄ bati ba awi dɔ̄ badi ti, ²³ nə oi nine al, 6a təli rai əli-je təki malayka je tɛ̄ɛi rɔ̄de ti əli-de təki a ki ɔ̄ne taa. ²⁴ Ə madije je madi awi dɔ̄ badi ti 6a, oi nɛ̄ je təki wa ki ɔ̄ne je əlii. Ningə e wa taa, dɔ̄w oo-e al.» ²⁵ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «Səi dije ki nɛ̄ gər ləsi goto, ngə səsi kadi adi mesi kalangi ba nje kəl ta ki ta Luwə ti! ²⁶ Səbi kadi Kirisi a ingə kɔ̄ be taa kadi a ingə-n tɔ̄6a ləne.» ²⁷ Be ə, ɔ̄r-n-de gin makitibi je pəti ki əl ta ki dɔ̄e ti, ilə ngire dɔ̄ ndu-kun ti lə *Moj i tɛ̄ɛ-n dɔ̄ njé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti.

²⁸ Loki indai dɔ̄ be ki isi awi ti 6asi 6a, Jəju ra dɔ̄ kəmne ti tə nɛ̄ ki a aw ki kəte be. ²⁹ Ə gangi-e əi nə: «Kadi ur ngata, adi lo dibi, ə nə isi nangi rojeti.» Be ə, tɔ̄ aw səde lo kiside ti. ³⁰ Loki isi ta nɛ̄ kuso ti səde, un mapa, ra oyo Luwə dɔ̄ ti, uwə təti naa ti, 6a təl-n adi-de. ³¹ Lo kin ti ngata ə, kəmde tɛ̄ɛi adi gəri-e təki e Jəju, nə loe ti nɔ̄ɔ̄, Jəju tən jipi adi ooi-e al. ³² Ə təli isi əli-naa əi nə: «Loki isi əl-je ta dɔ̄ rəbi ti, isi ɔ̄r-n-je gin nɛ̄ je ki ndangi me makitibi je kin, tɔ̄ tə nɛ̄ ki e por ə isi ɔ̄ meje ti be.»

³³ Ba loe ti nɔɔ, ɔi taai, tɔli ilɔi dɔde kaw Jorijalɔm gogi. Awi ingɔi njɛ ndo je ki dɔgi gide kare ki ndage je ki gode ti kaw-i-naa isi. ³⁴ Ɖ pɛti ɔli njɛ ndo je ki joo ka kin ɔi nɔ: «E ta ki rɔjeti kadi Baɓe ɔ lo koy ti! Tee ingɔ Simɔ, adi Simɔ oo-e ki kɛmne!» ³⁵ Lo kin ti, njɛ ndo je ki joo, ilɔi rɔde ɔri-de gin ne je ki ingɔ-de dɔ rɔbi ti, ki gɛr ki gɛri Jɔju lo tɔti mapa ti.

*Jɔju ɔji rɔne njɛ ndo je lɔne
(Ja 20.19-23)*

³⁶ Loki isi ɔli-naa ta ba ɓɔy ningɔ, Jɔju wa tee hɔy dande ti, ɔl-de ɔ nɔ: «Lapiya e sɛsi.» ³⁷ Lo kin ti, ɓɔl tɔl-de, ndilde tee. Gai kadi e ndil ɔ ooi-e. ³⁸ Ɖ Jɔju ɔl-de ɔ nɔ: «Ra ban ɔ ndilsi goto je, mesi tɔsi je be ɔ? ³⁹ Igɔi jim je, ki njam je kin oi, e mi wa. NDil aw ki dane je, ki singɔne je tɔki oi-mi kin al.» ⁴⁰ Lo kin ti, tɔji-de jine je, ki njane je adi-de ooi. ⁴¹ Rɔnɔl dum dɔ njɛ ndo je, e ne ki ɔti-de ɓɔl ki dum, adi lo kadi ooi tɔ e ne ki rɔjeti nga. Ɖ Jɔju dɔji-de ɔ nɔ: «Awi ki ngon ne kuso ne ɔ?» ⁴² Ba adi-e ngon dam kanji ki ndaw. ⁴³ Ɖ Jɔju taa, uso ta kɛmde ti.

⁴⁴ Ningɔ go ti, ɔl-de ɔ nɔ: «Ta je ki ndɔ ki m-ɔl sɛsi loki mi-n sɛsi ɓɔy ɔ to kin: NDɔ ki m-ɔl sɛsi tɔki, ne je pɛti ki ndangi me ndu-kun ti la *Mojji je, ki me ta ti la njɛ kɔl ta je ki ta Luwɔ ti, ki me pa kosi je ti kin, sɔbi kadi a tɔli tade be.» ⁴⁵ Lo kin ti nga ɔ, Jɔju adi-de ku dɔde, kadi gɛri me makitibi la Luwɔ. ⁴⁶ Ningɔ ɔl-de ɔ nɔ: «E ta ki ndangi kɛte, tɔki mi Kirisi m-a m-ingɔ kɔ, dije a tɔli-mi, ɓa go ti, m-a m-ɔ taa dan njɛ koy je ti ki ndɔ ki kɔ mitɔ la ndɔ koy m». ⁴⁷ Dije a ilɔi mɓe ki tɔm, ilɔ ngire Jorijalɔm ti, biti ki rɔ gin dije ti pɛti, kadi dije iyɔi go rɔbi ne rade je ki majal kɔ, kadi Luwɔ iyɔ-n go majal je lɔde kɔ tɔ. ⁴⁸ Ningɔ sɔi ɔ sɔi njɛ ma naji kin. ⁴⁹ Ki ɔji dɔm, m-a m-ilɔ ki ne ki Bai un mindine dɔ ti kadi n-a n-adi sɛsi kin. Ningɔ a isi be bo ti ne biti kadi tɔgi ki ɔ dɔrɔ ti kin re dɔsi ti ɓɔy taa.»

*Jɔju aw dɔrɔ ti
(Mk 16.19-20; Knjk 1.9-14)*

⁵⁰ Go ti, Jɔju aw ki njɛ ndo je lɔne ɓasi kadi be ti ki Bɔtani, ɓa ɔy jine ki taa, njangi dɔde. ⁵¹ Loki njangi dɔde ningɔ, iyɔ-de ɔ ɔr rɔne kɔ rɔde ti, ɓa uni-e awi sie dɔrɔ ti. ⁵² Lo kin ti nɔɔ, njɛ ndo je ɔsi makɛside nangi noe ti, ɓa tɔli gogi Jorijalɔm ti ki rɔnɔl ngay. ⁵³ Dɔkagilo je pɛti, ɔi gin kɔy ti la Luwɔ, ilɔi tɔji dɔ Luwɔ ti.

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Ja ndangi

Ta ki də Poy ta ti ki Maji lə Jəju ki Ja ndangi

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Ja ndangi e ki kare dan Poy ta je ti ki Maji ki so (Matiye, Marki, Luki ki Ja). NGA ningə ta je ki aw naa ti ki njé ki mitə e ngay al. Ta je ki aw naa ti səde, e ta ki də koy Jəju Kirisi ti ki kaw ki ta təl ta makitibi ti kin par. Ne je madi ki Ja əl tae, made je əli al, tə ta lə taa-naa ki Kana ti (2.1-12), ki ta lə Nikodəm ki aw ingə Jəju (3.1-21), ki ta lə dāne ki Samari ti əi ki Jəju (4.1-12), ki ta lə dāngəm ki rəe oy njururu ki Jəju aje (5.1-18), taa ta lə dəw ki kəme tə lo koje ti nu ə Jəju adi kəme oo lo (9.1-41) je kin. Ne ki rə Jəju ti ki Ja a də ti ngay, e ne ndo je lie ki ndo dije.

Me ta ti ki Ja ilə-n ngirə makitibi ləne kin (1.1-18), təji Jəju kadi e Ta lə Luwə. Ta ki təl rone dəw ti, re dan dije ti ki dānangi ti ne. Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Ja ndangi kin asi kadi dəw gangi kəy kəme asi joo:

Kəy kəme ki dəsəy (1.19-12.50) əl ta ki də naji ki ma ti ki dije ki dangi dangi (Ja Batisi, Andire, Pilipi ki Nataniyəl) mai də Jəju ti, nə nə ma ki go lo koode ti ləne. Taa əl ta də dije ti ki dangi dangi ki Jəju ingə-de nim, ne koji je ki asi gin siri ki Jəju ra nim tə, ki kadi dije sangi gine gəri maji. Ja təl ta kəy kəm ta ləne ki dəsəy kin ki kəsi də ta je ki dangi dangi ki Jəju əl naa ti (12.37-50).

Kəy kəme ki kə joo, əl ta lə Jəju ki tēe ki ta je ki təgide to, ki rai rəde tə ta je ki dəw a əl nginə-n ndəne kam be, ki rə njé ndo je ti ləne (13-16). Lo kin ti, Jəju əl ta ki Bawne, ningə me kəl ta ti ki Baw Luwə, ində də rone dana kadi ngəm-n koy ki a re dəe ti, ba dəji Bawne kadi ində kəme go njé kun gone ti ki n-a n-iyə-de tone ti kin maji (17). Ta lə Ja təl osi go ndəgi Poy ta je ti ki Maji ki mitə, loki əl-n ta kuwə ki uwa Jəju, ki gangi ki gangi ta koy dəe ti, bəi-e kagi-dəsi ti, ningə go ti tēe dan njé koy je ti kin (18-20). NDə ra nay Paki ti, Jəju tēe ingə Mari ki Magidala nim, ingə njé ndo je ləne nim. Taa go ti, təl tēe ingə-de kingə ki rangi bəy mbata lə Tomasi ki made je əli-e ta lə Jəju ki tēe lo koy ti ə naji kin kadi tə e ka oo-e tə. To tə ne ki Ja əl gin ne ki ndangi-n Poy Ta ki Maji kin (20.30-31), təl-n ta makitibi ləne ngata be, bəy taa təl re də tēe ti ki Jəju tēe ingə njé ndo je siri ta ba ti kin.

Gin ne ki Ja ndangi-n Poy Ta ki Maji kin (20.30-31) ə ilə jine də ti kin ə a ra kadi dəw ki tidə makitibi kin ba, a gər ay njay təkə Jəju e darə Kirisi wa ki Luwə mbəte ki səbi kadi a re ka kin nim, e NGon lə Luwə nim. E lo kin ti ə dəw ki ra a ingə-n kaji təkə Jəju wa əl-n ə nə: «Mi rəbi, mi ta ki rəjeti, mi kisi ki də taa...» (14.6).

Jəju e ta ki j rə Luwə ti

1 Lo kilə ngirə ne je ti pəti, dəw ki e ta e noq ngata,

Dəw ki e ta e naa ti ki Luwə,

Dəw ki e ta e Luwə.

2 Lo kilə ngirə ne ti, dəw ki e ta e naa ti ki Luwə.

3 E ə Luwə un-e ra-n ne je pəti.

Ne ki Luwə ra-e ki kanje e goto*.

4 Dəw ki e ta ka kin ə e nje kadi dije isi ki dəde taa.

Ningə kisi ki də taa ki j rəe ti kin ə e kunji də dije ti ki dānangi ti ne.

5 Kunji unji də til ti,

Nə til uwə kunji ka kin ki rone ti al.

* 1:3 Kilə ngirə ne je 1.3; Pa je 33.6, 9

⁶ Luwə ilə dəw kare ki təe nə Ja ade re.

⁷ Re tə nje ma naji kadi ma naji lə kunji, Kadi dije pəti adi mede kunji ki takule.

⁸ Ja e kunji al, nə e nje ma naji lə kunji.

⁹ Dəw ki e ta kin e ə e kunji ki rəjeti.

Kunji ki rəjeti ki re dənangi ti ne, Unji də dije ti pəti.

¹⁰ Dəw ki e ta e dənangi ti ne.

Ningə e ə Luwə un-e ra-n dije ki dənangi ti ne,

Nə dije ki dənangi ti ne gəri-e al.

¹¹ Dəw ki e ta kin re dan dije ti lie,

Nə dije lie uwəi-e ki rəde ti al.

¹² NGA ningə, njé ki uwəi-e ki rəde ti,

Adi e njé ki adi-e mede, adi-de ta rəbi kadi təli ngan lə Luwə.

¹³ Təli ngan lə Luwə, ki go koji ti ki məsi təki dije isi ojii-naa kin al nim, Ki go ndigti ti lə dəw al nim, nə e Luwə wa ə ra adi təli ngane je.

¹⁴ Dəw ki e ta, təl darə dəw ki rəjeti,

Uwə lo kisi danje ti.

Me-maji, ki ne ki rəjeti rosi mee.

Je j-o təba lie. E təba ki NGon ki kare ba ingə ki rə Bawne ti.

¹⁵ Ja un ndune ki taa, ma-n naji lie ə nə:

«E ə e dəw ki m-əl ta lie kəte m-əl m-ə nə:

“Dəw ki re gom ti, e ki bo dəm ti,

Tadə e isi ki dənə taa kəte nəm ti.”

¹⁶ «Je pəti, j-ingə ne maji ki j rəe ti, ki go me-maji ti lie.

Adi-je maji-kur ki əsi go naa go naa.

¹⁷ Luwə adi-je ndu-kun ki go rəbi lə Moji[☆],

Nə me-maji ki ne ki rəjeti rəi ki go rəbi lə Jəju Kirisi.

¹⁸ Dəw ki oo Luwə goto, nə NGon ki kare ba,

Ki e Luwə ə isi kadi Bawne ti, ə ra adi ji gər-e.»

Ta ki Ja Batisi əl də rəne ti

(Mt 3.1-12; Mk 1.2-8; Lk 3.15-17)

¹⁹ Loki *Jipi je ki Jorijaləm ti iləi njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé je ki gin koji ti lə *Ləbi ki rə Ja ti dəji-e ə nə: «*İ nə ə?*» ²⁰ Ba, Ja əl-de wangi ki taga, ki kanji

yəti ta ə nə: «Mi Kirisi al.» ²¹ Njé ki iləi-de ka kin təli dəji-e əi nə: «NGa i nə dana?

İ nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli a?» Ə Ja ilə-de ti ə nə: «Jagi, mi Eli al.» Təli dəji-e bəy

əi nə: «*İ Nje kəl ta ki ta Luwə ti ki j-isi ji ngəm-e a?*» Ja ə nə: «Jagi, mi Nje kəl ta

ki ta Luwə ti al[☆].» ²² Lo kin ti noo, əli-e əi nə: «NGa i nə dana bangi wa əl-je adi

j-o, tadə səbi kadi j-a ji tal ki ta madi kadi j-aw-n ki rə njé je ti ki iləi-je. Ta ri ə əl

də rəi ti i wa ə?» ²³ Noo be ngata ə Ja ilə-de ti ə nə:

«Mi ə mi dəw ki ndue bə dilə lo ti ə nə:

“*İrai go rəbi lə Bəfe adi a njururu!*”[☆]

Təki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl-n.»

²⁴ Njé ki iləi-de ka kin əi *Parisi je. ²⁵ Ə təli dəji Ja Batisi bəy əi nə: «A kin ə re j Kirisi al nim, j Eli al nim, taa j Nje kəl ta ki ta Luwə ti ki j-isi ji ngəm-e kin al

nim tə ə, ra ban ə isi ira dije batəm ə?» ²⁶ Ə Ja əl-de ə nə: «Mi m-ra dije batəm

me man ti, nə dəw madi e mbəsi ti noo ki igəri-e al. ²⁷ E re gom ti, nə kilə sa

ki njəe ti ka mi m-asi kadi m-tuti al.» ²⁸ Ne je kin pəti rai ne Bətani ti, dam ba

Jurde ti, ki Ja ra dije batəm ti.

Ta ki Jā Batisi al dō Jəju ti

²⁹ Lo ti dō ti, Jā oo Jəju ki isi re ki rōe ti ningə əl ə nā: «Oi *NGon dāgi bati lə Luwə ki nje kər majal lə dije ki dōnangi ti ne kō. ³⁰ E ə e dəw ki m-əl ta lie kəte m-əl m-ə nā: «Dəw ki re gom ti, e ki bo dōm ti, tadə e isi ki dōne taa kəte nōm ti.» ³¹ Mi ki dōm m-gər-e kəte al, nə m-re m-ra dije batəm me man ti mba kadi m-adi *Isirayəl je gəri-e-n.» ³² Jā ma naji ə nā: «M-o NDil Luwə j taa, risi tə dō dum be re isi dōe ti. ³³ Mi m-gər-e al, nə Luwə ki ilə-m adi m-re m-ra dije batəm me man ti ə əl-m ə nā: «Dəw ki a o NDil j taa risi re isi dōe ti kin ə, a ra dije batəm me NDil ti.» ³⁴ Ningə mi, m-o ne kin ki kəm, adi m-ma naje təkī dəw kin e NGon Luwə.» ³⁵ Lo ti ki go ti, Jā təl re loe ti ka kin bəy, əi ki njé ndo je ləne joo. ³⁶ Be ə, loki Jəju isi də, adi kəme e ki dōe ti oo-e-n, ningə əl ə nā: «Oi NGon dāgi bati lə Luwə.» ³⁷ Loki njé ndo je lə Jā ooi dō ta kin ningə, uni go Jəju. ³⁸ Loki Jəju ilə rəti ningə, oo-de kadi isi uni goe, ə dāji-de ə nā: «Ə ri ə isi sangi ə?» Ə əi je iləi-e ti əi nā: «Rabi, lo ki isi ti e ra be ə?» («Rabi» kər me nā: Nje ndo dije) ³⁹ Jəju əl-de ə nā: «İrai, ə a oi.» Be ə, awi, ooi loki Jəju isi ti. Ba isi, təlī ta ndō ləde rōe ti nōq. Dō kadi, e kadi ki sō ki lo solō.

⁴⁰ Andire ki ngokō Simō Piyər e dəw kare dan dije ti ki joo ki ooi ta ta Jā ti ə uni go Jəju. ⁴¹ Dəw ki dōsay ki Andire inge, e ngokōe Simō. Ə əl-e ə nā: «J-ingə Məsi.» («Məsi» kər me nā «Kirisī, ki e dəw ki Luwə mbəte.») ⁴² Ba, aw ki Simō rō Jəju ti. Ə Jəju gō Simō ba ningə əl Simō ə nā: «İ Simō, ki ngon lə Jonasi. A bari-ni Səpasi», («Səpasi», kər me nā «Piyər».)

Pilipi əi ki Nataniyəl

⁴³ Lo ti ki go ti, Jəju un ndune kadi n-aw dōnangi Galile ti. Dō rəbi ti, ingə Pilipi, ningə əl-e ə nā: «Un gom.» ⁴⁴ Pilipi e dəw ki Bətisayda ti, ki e be lə Andire əi ki Piyər. ⁴⁵ Go ti, Pilipi aw ingə Nataniyəl, ningə əl-e ə nā: «J-ingə dəw ki *Mojī əl ta lie me ndu-kun ti, taa njé kəl ta je ki ta Luwə ti ka əli ta lie tō ka kin. E Jəju ki ngon lə Jisəpi ki Najarəti ti.» ⁴⁶ Ə Nataniyəl əl-e ə nā: «Be ki Najarəti ti kam kadi ne ki maji a tēē ti tō ma?» Ə Pilipi əl-e ə nā: «İre o.» ⁴⁷ Loki Jəju oo Nataniyəl isi re ki rōe ti, əl ta dōe ti ə nā: «Oi *Isirayəl ki rōjeti, ki dəw asi kingə ne ki majal rōe ti al.» ⁴⁸ Lo kin ti nōq, Nataniyəl dāji Jəju ə nā: «İra ban ə igər-m ə?» Ə Jəju əl-e ə nā: «Kəte bəy taa kadi Pilipi bar-i, loki isi gin kagi mbay-kote ti kin m-o-i.» ⁴⁹ NGata ə Nataniyəl əl Jəju ə nā: «Nje ndo dije, j NGon lə Luwə, j ngar lə Isirayəl je.» ⁵⁰ Jəju ile ti ə nā: «MBata kəl ki m-əli m-ə nā m-o-i gin kagi mbay-kote ti kin ə adi-m mei, nə a o ne je ki əti bəl itə e kin bəy.» ⁵¹ Taa Jəju təl ilə dō ta ti kin bəy ə nā: «Təkī rōjeti, m-əl səsi, a oi dōra tēē tanə, ningə malayka je lə Luwə a awi ki taa je, təlī ki nangi je dōm ti mi *NGon dəw.»

2

Jəju ra man adi təl kasi lo taa-naa ti ki Kana

¹ NDō joo go ti, taa-naa to Kana ti ki Galile. Kō Jəju e loe ti nōq, ² ningə bari Jəju əi ki njé ndo je ləne loe ti tō. ³ Dō gangi lo madi bā, kasi goto. Ə kō Jəju əl-e ə nā: «Dije ayi-naa kasi tigə.» ⁴ Nə Jəju ile ti ə nā: «E ri ə ige rōm ti ə dāne? Dō kadi lam asi al bəy.» ⁵ Ba kōe əl njé ləbi ne je ə nā: «Nə ri ki əl səsi ə irai.» ⁶ NGA ningə gum je mehe ki kibə ki mbal isi nōq, tə gum je ki *Jipi je isi ədi man ki mee ti ndogi rōde ki go kuji ne ra je ti ləde kadi tə awi ki ta dōde al, ta kəm Luwə ti. Gum je ka kin, ki kare mee a asi mbul joo je mitə je kare. ⁷ Jəju əl njé ra kilə je ə nā: «Uti man me gum je ti kin adi rosi,» ningə uti man me ti adi rosi bututu. ⁸ Ba Jəju əl-de ə nā: «Ədi ngata, ə awii adi nje kində kəmne go ne kuso je ti,» bā ədi awii adi-e. ⁹ Nje kində kəmne go ne kuso ti ədi man ki təl kasi ka kin tane ti. Gər lo ki kasi kin tēē ti al, nə njé ra kilə je ki ədi kasi kin gari maji. Nje kində

kəmne go ne kuso ti ɓar nje taa dāne ¹⁰ əl-e ə nā: «Dije əi njé kadi kasi ki nəl dije ayi-naa kəte, adi loki dije ayi-naa adi rade ɓəy taa təli dō e ki nəl al ti, nga j ra ban ə ingəm kasi ki nəl adi isi bitɪ dō kadi ki ne kin ə?» ¹¹ E kin ə e ne koji lə Jəju ki dō kəte ki ra Kana ti, dənangi Galile ti. Ra oji-n tɔgine, ningə njé ndo je lie adi-e mede. ¹² Go ne je ti kin, Jəju aw Kapərnayim ti, əi ki kone je, ki ngakone je, ki njé ndo je ləne; nə ke ə isi Kapərnayim ti ndo ngay al.

*Jəju tuwə njé ra gati je me kəy ti lə Luwə
(Mt 21.12-17; Mk 11.15-17; Lk 19.45-46)*

¹³ NDō ra nay Paki lə *Jipi je e ɓasi ə Jəju aw Jorijaləm ti^o. ¹⁴ Jorijaləm ti, Jəju ingə njé gati mangi je, njé gati bati je, ki njé gati ki də dum je nati kəy ti lə Luwə, taa njé mbəl la je ka isi mbəli la je ləde nɔo tō. ¹⁵ Lo kin ti, Jəju ra ndəy kulə, tuwə-n-de pəti nati kəy ti lə Luwə kō, naa ti ki mangi je, ki bati je, taa njé mbəl la je ka, sane la je ləde kō, tində tabilə je ləde tilə tō. ¹⁶ Ningə əl njé gati də je ə nā: «Oyi ne je kin pəti kō lo kin ti rangi, ningə kadi irai me kəy lə Bai tə lo gati ləsi al.» ¹⁷ Lo kin ti, me njé ndo je ole dō ta ti ki ndangi me makitibi ti əi nā: «Ta lə kəy ləi uwə mem kuwə ki a təl-m.»^{*} ¹⁸ Nə Jipi je uni ta əli-e əi nā: «Nə koji ri ə a tɔji kadi ji gər-n təkɪ aw ki tɔgi kadi ira-n ne je ki ira kin ə?» ¹⁹ Ə Jəju əl-de ə nā: «Itɔi kəy lə Luwə kam, ə me ndo ti ki mitə, m-a m-təl m-ində taa gogi.» ²⁰ Ə Jipi je əli-e əi nā: «Ji ra ɓal kuti sɔ gide mehe ɓa ji ra kəy lə Luwə kam oy, ningə j a təl ində rangi me ndo ti ki mitə a?» ²¹ Kəy ki Jəju əl tae kin e darəe. ²² NGA ningə, ndo ki Jəju j-i-n taa dan njé koy je ti kin, me njé ndo je ole dō ti təkɪ ndo ki əl ta kin, ɓa adi mede ta lə Luwə ki ndangi nim, adi mede ta ki Jəju əl ka kin nim.

Jəju gər ne je pəti ki me dəw ti

²³ LOKI Jəju e-n Jorijaləm ti, dɔkagilo ra nay pakɪ ti, dije ngay adi-e mede, loki oi ne koji je ki ra adi ooi ki kəmde. ²⁴ Nə Jəju ə, taa mede al, tadə gər-de pəti maji ngay, ²⁵ taa aw ki ndoo kadi dəw ma naji dō dəw ti ade al tō, tadə e wa gər ne je pəti ki to me dəw ti.

3

Jəju əi ki Nikodəm

¹ Me ɓuti ti lə *Parisi je, dingəm kare e nɔo, təe nə Nikodəm. E ki kare dan ki boy je ti lə *Jipi je. ² Dingəm kin re rə Jəju ti kondə əl-e ə nā: «Nje ndo dije, ji gər kadi Luwə iləi kadi ire indo-je ne, tadə dəw ki asi kadi ra ne je ki əti ɓəl təkɪ isi ira-n kin be ki kanji kadi Luwə e sie goto.» ³ Jəju əl-e ə nā: «Təkɪ rojeti, adi m-əli, dəw ki asi kadi a oo kɔbe lə Luwə ki kanji kadi oji-e koji ki sigi goto.» ⁴ Lo kin ti, Nikodəm dəji Jəju ə nā: «Dəw a ra ban be ə a təli oji-e koji ki sigi, loki tɔgi ngata kin ə? A asi kadi təl aw me kone ti gogi ɓəy kadi oji-e ki kɔ joo a?» ⁵ Jəju ile ti ə nā: «Təkɪ rojeti, adi m-əli, dəw ki asi kadi a ur kɔbe ti lə Luwə ki kanji kadi oji-e me man ti, ki me NDil ti goto. ⁶ Darə dəw ki koo ki kəm, e ki koji me məsi ti, ningə darə ki ndil, e NDil Luwə ə oje tō. ⁷ Ta ki m-əli m-ə nā: «Sɔbi kadi oji səsi koji ki sigi?» kin, adi əti ɓəl al. ⁸ Tadə nəl ilə lo ti ki me ndigi, ningə j o kae ki isi ɓa, nə igər lo ki j ti al nim, igər lo ki isi aw ti al nim tō. Be ə, dəw ki NDil oje ka e be tō.» ⁹ Lo kin ti, Nikodəm dəji Jəju ə nā: «Ne kin a ra ne ki go rəbi ki ban ə?» ¹⁰ Ə Jəju əl-e ə nā: «Ji j nje ndo dije ndu-kun ki dije gəri dɔi *Isirayəl ti ka igər ne je kin al ɓəy a? ¹¹ Təkɪ rojeti, adi m-əli, j-əl ta dō ne ti ki ji gər, taa ji ma naji dō ne ti ki j-o ki kəmje tō, nə səi, indigi naji ki ma ləje al. ¹² LOKI m-əl səsi ta dō ne je ti ki dənangi ti ne ə adi-mi mesɪ al, ə ra ban be a adi-mi mesɪ dō ne je ti ki

dōrā ti ki m-a m-əl səsi tae ə? ¹³ Dəw ki aw dōrā ti goto. Re e dəw ə, e mi *NGon dəw ki karm ba par ə m-ɨ dōrā ti m-re dōnangi ti. ¹⁴ Ningə təkɨ *Mojɨ ilə-n li ki rai-e ki ningə-kasi ta kagi ti dilə lo ti ka kin ə⁸, sɔbi kadi bəi-mi mi NGon dəw taa dō kagi-dəsi ti tɔ. ¹⁵ MBa kadi dəw ki adi-m mene ɓa, dəwe isi ki dōne taa biti ki nɔ ti. ¹⁶ Tado Luwə ndigi dije ki dōnangi ti ne ngay, ə adi-de NGone ki koji kare be, mba kadi dəw ki ade mene ɓa, kadi dəwe kin tuji ko al, nə kadi isi ki dōne taa biti ki nɔne ti. ¹⁷ Ne ki kadi dəw gər, Luwə ilə NGonne dōnangi ti mba kadi gangi-n ta dō dije ti ki dōnangi ti al, nə ilə sie mba kadi aji-de. ¹⁸ Dəw ki adi mene NGon Luwə, Luwə a gangi ta dɔe ti al, nə dəw ki ade mene al, dəwe kin Luwə gangi ta dɔe ti ngata. Tado mbati kadi mene NGon Luwə ki kare ba kin. ¹⁹ Go rəbi ki ta ki gangi re-n ə to kin: Kunji re dōnangi ti, nə dije ki dōnangi ti ndigi til yo ə mbati kunji, mbata kilə rade je e ki majal. ²⁰ Dije pəti ki əi njé ra majal, mbati kunji, awi ki rɔe ti al. Ningə ki rɔjeti, ɓəli kaw rɔ kunji ti, nə tə kunji toji ne rade je ki majal ki taga. ²¹ Nə dije ki njé təl rade go ndu Luwə ti, əi rəi ki rɔ kunji ti, mba kadi kunji toji kilə rade je ki taga wangi. Əi kilə je ki rai-de ki go ndu Luwə ti.»

Ja Batisi əi ki Jəju

²² Go ne je ti kin, Jəju əi ki njé ndo je ləne ɔti awi dōnangi Jude ti. Isi ti səde nɔɔ ba, ra-n dije batəm. ²³ Jə ka a ra dije batəm Enɔ ti, ki e ɓasi kadi Salim ti nɔɔ tɔ. Tado e lo ki man e ti ngay. Ningə dije rəi ki rɔe ti adi rade batəm. ²⁴ Dɔkagiloe ti kin, uwəi Jə dangay ti al ɓəy.

²⁵ Be ə, njé ndo je lə Jə ki nā je, naji-naa ta ti ki Jipɨ kare be, dō togi rɔ mba kadi Luwə ɔr-n ta dō dəw ti kɔ. ²⁶ Go ti, awi ingəi Jə əli əi nə: «Baje, dəw ki ndo ki ai sie dam ba Jurde ti ki kare, ki ndo ki ima naji lie ka kin, e ka a ra dije batəm tɔ, adi dije pəti awi ki rɔe ti.» ²⁷ Ə Jə ilə-de ti ə nə: «Dəw ki asi kadi ingə ne madi ki rangi ki dōne dɔ e ti ki Luwə wa ade kin goto. ²⁸ Səi je wa ka asi kadi imai naji ləm dɔ ta ti ki m-əl m-ə nə: “Mi, mi Kirisi al, nə mi dəw ki iləi-mi kadi m-re kəte nɔe ti.” ²⁹ Kadi igəri təkɨ, dəw ki nje taa dəne ə e ngaw dəne, ningə ki ɔji dɔ basa madi ngaw dəne, e, e kadi basa madine ti kadi oo ta lie, ə loki basa made əl ta ə osi mbie ti ɓa, rɔe nəl-e ngay dɔ ti. NGA ningə, e kin ə e rɔnəl ləm, ningə e rɔnəl ki tae asi-naa bərəre. ³⁰ Sɔbi kadi tɔɓa lie aw ki dɔ made ti dɔ made ti, ə kadi mi, m-təl ki gogi gogi.

Dəw ki ɨ dōrā ti

³¹ «Dəw ki ɨ dōrā ti e dɔ ne je ti pəti, ningə dəw ki dōnangi ti ne e ne ki dōnangi ti, adi əl ta dɔ ne je ti ki dōnangi ti ne par. Nə dəw ki ɨ dōrā ti e dɔ ne je ti pəti. ³² Ma naji dɔ ne je ti ki oo ki kəmne je ki mbine je. Nə dəw ki ndigi naji ki ma lie goto. ³³ Dəw ki ndigi naji ki ma lie ɓa, dəwe toji kadi Luwə əl ta ki rɔjeti. ³⁴ Təkɨ rɔjeti, dəw ki Luwə ile, əl ta je ki ta Luwə ti, tado Luwə rose ki NDilne. ³⁵ Baw NGon ndigi NGon, adi iyə ne je pəti me jie ti. ³⁶ Dəw ki adi mene NGon, a isi ki dōne taa biti ki nɔne ti, nə dəw ki təl rone go ndu ti lə NGon al, kisi ki dɔ taa lie goto, wongi lə Luwə a e dɔe ti.»

4

Jəju əi ki dəne ki Samari ti

¹ Dije əli adi *Parisi je ooi təkɨ Jəju əi njé ndo je gone ti itə Jə, taa rade batəm ite tɔ. ² NGA ningə təkɨ rɔjeti ɓa, Jəju wa ra dije batəm al, nə e njé ndo je lie. ³ Ə loki Jəju oo kadi Parisi je ooi ta kin be ɓa, iyə dōnangi Jude ə təl aw Galile ti. ⁴ NGA ningə kadi aw Galile ti, sɔbi kadi a ində dōnangi ki *Samari ti gangi.

⁵ E be ə aw tɛɛ ʒe bo ti ki ʒari-e Sisar ki e say al ki lo ndɔr ki ndɔ ki *Jakobi adi ngonno Jisəpi[☆]. ⁶ E loe ti wa kin ə bilə man lə Jakobi to ti. Ə Jəju njiyə ɔ ʒa, təl isi nangi ta man ti ka kin. E dɔ kadi ti ki kaw ki jam dɔ ʒe ti be.

⁷ Lo kin ti noɔ, dəne ki Samari ti kare re kadi ɔdi man ə Jəju əl-e ə nə: «Adi-m man m-ay.» ⁸ *Njé ndo je lie ʒa awi me ʒe ti kadi ndogi ne kuso. ⁹ Nə dəne ki Samari ti ka kin əl Jəju ə nə: «E ta kin ban ə? I Jipi tɔ, ra ban be ə a dəji-m mi ki mi dəne ki Samari ti man kadi ay ə?.» Dəne əl be mbata *Jipi je gei kadi n-əi ki Samari je n-indəi rəde naa ti dɔ ne madi ti kare al. ¹⁰ Jəju ile ti ə nə: «Kin ə re kəte igər kadi-kare lə Luwə nim, dəw ki nje dəji man kay kin nim ə, re j ə re a dəje kadi adi man kaji kadi ay.» ¹¹ Dəne əl-e ə nə: «Bəbe! Aw ki ne kodi man al tɔ, taa bilə man əbi tɔ, nga a ra ban be ə a ingə man kaji kin ə? ¹² I ɔ rəi kadi itə bawje Jakobi ki adi-je man kin nim taa e wa əi ki nganne je ayi-naa ki da je ləne nim kin a?.» ¹³ Jəju ile ti ə nə: «Dəw ki ay man ki j-a-n ne kin, kində a ra-e ʒay; ¹⁴ nə dəw ki a ay man ki m-a m-ade kin, kində a ra-e gogi al ratata. Man ki m-a m-ade kin yo ə a təl ta ʒe man ki man kaji a tɛɛ ti.» ¹⁵ Dəne əl ə nə: «Bəbe, adi-m man ki a əl tae kin kadi kində ra-m gogi al, taa kadi m-təl m-re-n ne be gogi m-ɔdi man al ngata tɔ.» ¹⁶ Ə Jəju əl-e ə nə: «Aw, iʒar ngawi əl itəl ire ne.» ¹⁷ Ba dəne əl Jəju ə nə: «Dəw oo ngawm al.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ta ləi e ki rɔjeti kadi əl ə nə dəw oo ngawi al, ¹⁸ tado itaa dɪngəm je mi, nə e ki isi sie ʒasine kin e ngawi al. Lo kin ti e ta ki rɔjeti ə əl.» ¹⁹ Noɔ be ngata ə dəne əl ə nə: «Bəbe, m-ɔr kadi j nje kəl ta ki ta Luwə ti. ²⁰ Bawje je ɔsi məkəsidi nangi nɔ Luwə ti dɔ mbal ti kin, ningə səi əli əi nə lo kəsi məkəsi nangi nɔ Luwə ti e Jorijaləm.» ²¹ Jəju əl-e ə nə: «Dəne, itaa mem. Dəkagilo re ki kadi a ɔsi məkəsi nangi nɔ Bawje Luwə ti dɔ mbal ti kam al nim, Jorijaləm ti al nim. ²² Səi dije ki Samari ti, ɔsi məkəsi nangi nɔ Luwə ti ki igəri-e əl, nə je, j-ɔsi məkəsi nangi nɔ Luwə ti ki ji ɔr-e, tado kaji j rɔje ti je Jipi je. ²³ NGA ningə ndɔ re, ʒa e ndɔ ki kadi njé kəsi məkəsi ki rɔjeti nangi nɔ Luwə ti a ɔsi məkəsi nangi nɔ Bawje Luwə ti me NDil ti ki me ne ɔ ra ti ki rɔjeti. Əi je kin ə əi njé kəsi məkəsi ki rɔjeti nangi nɔ Luwə ti ki Bawje isi sangi-de. ²⁴ Luwə e NDil, ningə kadi njé kəsi məkəsi nangi nɔje ti ɔsi me NDil ti ki me ne ɔ ra ti ki rɔjeti.» ²⁵ Ə dəne əl-e ə nə: «M-ɔr kadi Dəw ki mbəti lə Luwə ki ʒari-e Kirisi kin a re. Ningə ndɔ ki a re ʒa, a ɔr-je me ne je pəti.» ²⁶ Ə Jəju əl-e ə nə: «E darəm mi wa ə m-a m-əli ta am.»

²⁷ Lo kin ti noɔ be, njé ndo je lə Jəju tɛɛi noɔ rəi, ningə ndɔji-de ngay kadi ooi Jəju a əl ta ki dəne dəw, nə dəw ki kadi əl-e ə nə: «E ri ə ige jie ti ə?» Ə se «mba ri ə əl-e ta ə?» goto. ²⁸ Dəne iyə gum man ləne noɔ be, ə ay aw me ʒe bo ti əl ə dije ə nə: ²⁹ «Irai oi dəw ki əl-m ne je pəti ki m-ra kin. A e Kirisi al biti a?» ³⁰ Ba dije tɛɛi me ʒe bo ti ki taga awi ki rɔ Jəju ti. ³¹ Loki dəne ɔti aw kin ə njé ndo je əli Jəju ai nə: «Nje ndo dije, uso ne!» ³² Nə Jəju əl-de ə nə: «Mi m-aw ki ne kuso ki kadi m-uso ki e ne kuso ki igəri al.» ³³ Dɔ ta ti kin njé ndo je dəji-naa ta dande ti əi nə: «Dəw madi ade ne uso ma?» ³⁴ Ə Jəju əl-de ə nə: «Ne kuso ləm e ra go ndigi ti lə Nje kilə-m, ki tɔl ta kilə lie. ³⁵ Səi əli mesi ti əi nə: “Nay sɔ ʒay ə ko a asi təti,” nə mi m-a m-əl səsi m-ə nə: uni kəmsi ki taa igoi ndɔr oi; ko tuti asi kijə ngata! ³⁶ Ki j-a ne kin, dəw ki nje təti ko ingə ne kigə go ji ləne ningə kaw kandi ne ki dɔ-naa ti mba kisi ki dɔ taa ki biti ki nɔ ti kadi tə dəw ki nje dibi ne nim nje tətə nim rai rənəl naa ti. ³⁷ Tado kuji ta ki ə nə: “Dəw kare dibi ə e ki nungti təti” kin e ki rɔjeti. ³⁸ M-ilə səsi m-adi awi təti ko me ndɔr ti ki səi je irai kile al. Njé ki rangi ingəi kɔe, ningə səi irəi təti kandi kilə ləde.» ³⁹ Dije ki donangi Samari ti pəti ki me ʒe bo ti kin adi mede Jəju dɔ naji ki ma ti ki dəne ma dɔe ti ə nə: «əl-m ne je pəti ki m-ra.» ⁴⁰ NGA ningə loki rəi tɛɛi rɔe ti, dəji-e kadi isi səde, ə

☆ 4:5 Kilə ngirə ne je 33.19; Jojuwe 24.32

Jəju isi səde ndo joo. ⁴¹ Ki takul ta ki tae ti, dije ki njé kade mede ai ngay wa bəy; ⁴² ningə əli dāne əi nə: «E ki mbata ta je ki əl-je wa kin par ba j-ade-n meje al, nə je wa j-o ta ki tae ti ki mbije, ningə ji gər kadi e nje kaji dije təkɪ rɔjɛti.»

Nɛ kɔji ki kɔ joo ki me be ti ki Kana

⁴³ NDɔ joo go ti, Jəju ɔti noo təl aw dɔnangi Galile ti gogi. ⁴⁴ Ningə e wa ma naji ə nə: «Dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti ki ingə kɔsi-gon me be kɔji-ne ti goto.»

⁴⁵ Nə loki re tɛɛ Galile ti, dije ki dɔnangi Galile ti uwsai-e ki rɔde ti maji ngay, tado əi je wa ka awi lo ra nay ti ki Jorijaləm tɔ adi ooi nɛ je pəti ki Jəju ra lo ra nay ti ki kəmede.

⁴⁶ Jəju təl re Kana ki Galile ti ki ndo ki ra man adi təl kasi ti. Ningə dingəm kare ki e dāw ki bo lə asigar je ki isi ra kilə ki ngar, ə rɔ ngone ki dingəm to-e Kapərnayim ti e noo. ⁴⁷ Loki dingəm ka kin oo kadi Jəju j Jude ti re dɔnangi Galile ti, re inge, nɔ ki dɔe ti kadi aw Kapərnayim ti aji ngonne ki to ta koy ti kin. ⁴⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «Kin ə re oi nɛ kɔji je, ki nɛ je ki ɔti bəl ki kəmsi al ə a asi kadi a adi mesi al ratata.» ⁴⁹ Dəw ki bo ki nje ra kilə ki ngar ka kin əl Jəju ə nə: «Babe, təkɪ ngonm oy al bəy kin ire be ləm.» ⁵⁰ Nə Jəju əl-e ə nə: «Aw, ngonni aji ngata.» Ba dingəm taa me Jəju dɔ ta ti ki əl, adi osi dɔ rəbi ti aw. ⁵¹ Ə loki e dɔ rəbi ti isi təl, bəə je lie awi tiləi kəme əli-e əi nə: «NGoni aji!» ⁵² Ningə daji-de se kadi ki ban ə rɔ ngon to-n soti wa? Ba əli-e əi nə: «E tagine ki kadi ki dɔgi gide mitə ə rɔe ki tingə ngay kəte ka kin təl sol.» ⁵³ Lo kin ti, baw ngon oo kadi e dɔ kadi ti wa ki Jəju əl-e-n ə nə: «NGoni aji ngata» kin. Loe ti noo, dingəm adi mene Jəju, naa ti ki dije ki me kəy ti lie ba pəti. ⁵⁴ E kin ə e nɛ kɔji ki kɔ joo ki Jəju ra loki təl-n Jude ti re Galile ti.

5

Jəju aji dingəm ki rəe oy njururu

¹ Go nɛ je ti kin, *Jipi je rai nay ləde adi Jəju aw Jorijaləm ti. ² NGA ningə Jorijaləm ti, lo ndogi man ki bari-e ki ta ebirə nə Bətisata to noo, bəsi kadi ta rəbi ndogi bər ti ki dije isi awii ki nɛ kul je me be bo ti. Pal je əi mi ta lo ndogi man ti ka kin, ³ ningə gin pal je ti ka kin njé moy je toi ti mbar mbar: njé kəm tɔ je, njé məti je, ki njé rɔ koy njururu je. [Toi isi nginai ta man ki kadi ɔdi rɔne; ⁴ tado malayka lə Babe kare a ur me man ti kadi buu. Nje moy ki dɔsəy ki osi me man ti ki buu ka kin ba, re moy lie to-n ban ban ka ingə rɔ nga.] ⁵ Loe ti kin, dəw ki moy ra-e bəl kuti mitə gide jijoo e ti noo. ⁶ Jəju oo-e to nangi, ningə loki əli-e təkɪ to me kɔ ti kin be bəl ngay, dəje ə nə: «tɛge kingə rɔ nga a?.» ⁷ Ə nje moy ile ti nə: «Babe, dəw ki kadi un-m ilə-m me man ti loki man isi ɔdi rɔne kin goto. Loki m-ə nə m-aw ba, dəw ki rangi ur me ti noo m ti.» ⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «J taa, un tuwə ləi ə injiyə aw.» ⁹ Ningə ta naa ti noo, dingəm ingə rɔ nga adi un tuwə ləne ə injiyə aw.

NGA ningə ndo ti kin e ndo taa kəə. ¹⁰ Ə Jipi je əli dingəm ki ingə rɔ nga ka kin əi nə: «Bone e ndo taa kəə, e go ti al kadi ɔti tuwə ləi injiyə-n.» ¹¹ Nə əl-de ə nə: «E dəw wa ki adi-m rɔ nga kin ə əl-m ə nə: “Un tuwə ləi ə aw.”» ¹² Ə daji-e ta əi nə: «Dəw ə wa ki əli ə nə: “Un tuwə ləi ə aw kin e nɔ ə?”» ¹³ Nə dəw ki ingə rɔ nga gər-e al, tado Jəju ur kaki dan kosi dije ti ki ai loe ti noo kin. ¹⁴ NGAN kadi je go ti, Jəju təl inge nati kəy ti lə Luwə bə əl-e ə nə: «O, bəsinə kin ingə rɔ nga ngata. Ningə kadi ira majal al ratata nə tə nɛ madi ki ngə ngay tɛɛ dɔi ti bəy.» ¹⁵ Lo kin ti, dingəm aw əl Jipi je təkɪ e Jəju ə adi-ne rɔ nga. ¹⁶ E be ə, Jipi je awii ki ta ki Jəju ki ra nɛ kin ndo taa kəə ti. ¹⁷ Nə Jəju əl-de: «Biti bone ka Bai isi ta ra ki dije ti, ningə mi ka sɔbi kadi m-ra ki dije tɔ.» ¹⁸ Ki mbata ta ki Jəju əl kin, njé

kun dɔ Jɪpi je sangi rəbi ki rangi dɔ made ti kadi n-təli-e; tado əli əi nə Jəju ra ne buji-n ndɔ taa kəə par al, nə əl ɔəy tɔ ə nə Luwə e Bawne ki oji-ne, adi ra rone kadi ne dəw ki n-asi-naa ki Luwə.

Tɔgi kɔɔbe ki NGon lə Luwə aw-n

¹⁹ Jəju təl un ta əl-de ə nə: «Oyo, təkɪ rɔjɛti, adi m-əl səsɪ, mi NGon lə Luwə m-asi kadi m-ra ne dɔ rəm al. E ne ki m-o Bai ra ə mi m-ra. Ne ki Bai ra ɔa, mi NGone m-ra kae ti wa kin tɔ. ²⁰ Tado Bai ndigi-m mi NGone adi tɔji-m ne je pəti ki e wa ra. A tɔji-m kilə ra je ki əti ɔəl ɔəl ngay ɔəy ki kadi a ra səsɪ ɔəl. ²¹ Tado tə ka ki Bai un-n njé koy je lo koy ti adi isi kəm ka kin ə, mi NGone, m-ge ɔa, m-a m-ade isi kəm tɔ. ²² Bai gangi ta dɔ dəw ti al, nə adi-m tɔgi mi NGone kadi m-gangi ta dɔ dije ti, ²³ kadi dije pəti ɔsi gonm təkɪ ɔsi gon Bai be tɔ. Dəw ki ɔsi gonm mi NGon al, ɔsi gon Bai ki nje kilə-m al jagi tɔ. ²⁴ Təkɪ rɔjɛti, adi m-əl səsɪ, dəw ki oo ta ləm, taa adi mene nje kilə-m nim tɔ ɔa, dəwe kin a ingə kaji ki biti ki nɔ ti. Ta ki gangi a ɔsi dɔe ti al, nə dɔ dɔ koy ngata adi e me kaji ti. ²⁵ Təkɪ rɔjɛti, adi m-əl səsɪ, ndɔ a re, ningə ndɔe re ngata ki kadi njé koy je a ooi dɔ ndum mi NGon lə Luwə. NGA ningə dije ki a oi dɔ ndum a isi kəm ba. ²⁶ Tado tə ka ki Bai ə e nje kadi dije kaji ka kin ə, adi-m mi NGone tɔgi kadi m-adi dije kaji tɔ. ²⁷ Adi-m mi NGone tɔgi kadi m-gangi-n ta dɔ dije ti, mbata mi *NGon dəw. ²⁸ Ningə kadi adi əti səsɪ ɔəl al, tado ndɔ re ngata ki kadi dije pəti ki toi be nin ti a ooi dɔ ndum. ²⁹ Njé ki rai ne ki maji a tɛɛi lo koy ti mba kaw ki kaji ti, ə njé ra ne ki majal a tɛɛi lo koy ti mba kaw ki lo gangi ta ti tɔ*. ³⁰ Mi m-asi kadi m-ra ne njé madi dɔ rəm al. Mi m-gangi ta ki go ndu ti ki m-ingə rɔ Luwə ti. NGA ningə, ta ki gangi ləm e ta ki gangi ki dana tado m-isi m-sangi ndigi ləm al nə m-isi m-sangi ndigi lə nje kilə-m.»

Naji ki ma dɔ Jəju ti

³¹ Jəju əl ə nə: «Kin ə re e mi wa ə m-ma naji dɔ rəm ti ə re dəw ki a ndigi səm dɔ naji ki ma ti ləm goto. ³² Nə e dəw ki rangi ə ma naji dɔm ti, ningə m-gər kadi naji ki ma dɔm ti kin e ta ki rɔjɛti. ³³ Səi iləi ki dije rɔ Ja Batisi ti, ə Ja ma naji ki rɔjɛti dɔm ti. ³⁴ Mi m-aw ki ndoo kadi dəw ma naji dɔm ti al, nə m-əl be mba kadi ingəi kaji. ³⁵ Ja Batisi e lambi ki kində por ti mba koo lo, ningə indigi kadi irai rənəl kunje ti ngon kagi lo kare. ³⁶ NGA ningə mi naji ki kadi dije mai dɔm ti itə yə Ja say. Kilə je ki m-ra-de, adi e kilə je ki Bai adi-m kadi m-ra kin əl ta dɔm ti taa tɔji kadi Bai ilə-m tɔ. ³⁷ Bai wa ki ilə-m, ma naji dɔm ti. Nə ke ə sai oi ndue ndɔ kare al nim, oi ta kəme al nim. ³⁸ Ingəmi ta lie mesi ti al tado mi ki ilə-m kin adi-mi mesi al. ³⁹ Isi sangi gin ta lə Luwə maje maje tado oi kadi a ingəi kaji ki biti ki nɔ ti me ti; nga ningə e ta lə Luwə wa kin ə e nje ma naji dɔm ti. ⁴⁰ Nə səi imbati rəi rəm ti kadi ingəi kaji ki biti ki nɔ ti. ⁴¹ Mi m-sangi kadi dije piti-mi al. ⁴² Ningə ne kare ki m-o rɔsi ti, m-gər kadi indigi Luwə al. ⁴³ Mi m-re ki tɔ Bai, nə imbati kadi uwəi-mi ki rɔsi ti. Ningə kin ə dəw ki rangi re ki tɔne wa ɔa, a uwəi-e ki rɔsi ti maji. ⁴⁴ Səi ki isi sangi kadi ingəi tɔji ki kadi səi je wa iləi dɔ-naa ti ki yo je ki ne je yo, ɔi isangi kadi ingəi tɔji ki j rɔ Luwə ti ki e ki karne ba ə e Luwə kin al, ningə a rai ban be ə a adi-mi mesi ə? ⁴⁵ Kadi oi təkɪ e mi ɔa m-a m-ində ta dɔsi ti nɔ Bai ti al, nə e *Moji ki indəi mesi dɔe ti kin ə a ində ta dɔsi ti. ⁴⁶ Ningə kin ə re adi mesi Moji təkɪ rɔjɛti dɔ ta ti ki ndangi ə re a adi-mi mesi tɔ, nə e kadi ki adi-e mesi al ə adi-mi mesi al tɔ, tado e ta ki dɔm ti ə Moji ndangi. ⁴⁷ Ə re oi ta ki ndangi kin tə ta ki rɔjɛti al ə ra ban be ə a adi-mi mesi dɔ ta ti ki m-əl ə?»

6

*Jəju adi ne kuso dije dibi mi usoi**(Mt 14.13-21; Mk 6.30-44; Lk 9.10-17)*

¹ Go ne je ti kin, Jəju ɔti nɔɔ, aw gidi ba ti ki Galile, ki ɓari-e ba ki Tɪbəriyadi.
² Kosi dije ngay uni goe, tado dije ooi ne kɔji je ki ɔti ɓal ki Jəju ra do njé moy je ti aji-n-de. ³ Jəju al do mbal ti taa, ningə isi nangi ki njé ndo je ləne. ⁴ Dɔkagiloe ti kin, nay la *jipi je ki ɓari-e nay Paki e ɓasi.

⁵ Loki Jəju un kəmne ningə, oo kosi dije ngay ki isi rai ki rœ ti. Ə daji Pilipi ə nə: «J-a j-ingə mapa ra ə j-a ji ndogi kadi kosi dije kin pəti usoi ə?» ⁶ Jəju daji ta kin be mba kadi oo-n ta ki me Pilipi ti, tado e wa gər ne ki kadi a ra ɓəti. ⁷ Ə Pilipi ile ti ə nə: «Kin ə re ji ndogi mapa ki la kilə ki ndo bu joo mindi ka asi kadi a ɔdi tade ndəy ndəy pəti al.» ⁸ Lo kin ti, nje ndo la Jəju kare ki tœ nə Andire, ki e ngoko Simo Piyar, əl Jəju ə nə: ⁹ «NGon ki dingəm kare, aw ki mapa mi, ki e mapa ki rai ki ko ki ɓari-e ɔrji, taa ngan kanji je joo tɔ. Nə e kin e ne ki kadi dəw əl tae kadi dije ti ki bore be kin al*» ¹⁰ Ə Jəju ə nə: «Adi dije pəti isi nangi.» Loe ti kin, wale e ngay titi, adi dije uwai lo isi ti nangi. Dije kin asi dingəm je dibi mi. ¹¹ Be ə, Jəju un mapa, ra oyo Luwə do ti, ɓa ləbi dije pəti ki ai loe ti nɔɔ kin. Un kanji ləbi-de kae ti ka kin to. Adi-de ki go me ge ti ləde. ¹² Loki usoi asi-de ngata ɓa, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Kawu ginde je ki nay kin, kadi dəw iyə ne madi kɔ al.» ¹³ Be ə, mapa ki mi ki dije usoi, njé ndo je kawu ginde ki nay kare dagi gide e joo. ¹⁴ Loki dije ooi ne kɔji ki ɔti ɓal ki Jəju ra kin ningə əli əi nə: «Ki rɔjeti, dəw kin e NJe kəl ta ki ta Luwə ti ki ɓobi kadi tə re donangi ti ka kin ə wa.» ¹⁵ NGA ningə, Jəju gər kadi a rai tə uni-e awi indəi-e ngar, adi təl ɔr rone aw gogi do mbal ti, ki karne ba.

*Jəju njiyə do man ti**(Mt 14.22-27; Mk 6.45-52)*

¹⁶ Loki lo səl, njé ndo je la Jəju awi kadi ba ti. ¹⁷ Awi ali me to ti, uni tade kawu ki Kapərnayim ti, ki e dam ba ti ki kare. Lo kin ti, lo ndul dode ti, taa Jəju ka təl re rɔde ti al ɓəy tɔ. ¹⁸ Nəl ilə ki tagine ngay, adi man j pu pu. ¹⁹ *NJé ndo je ɔsi to asi kulə mətər mi be ningə, oi Jəju ka a njiyə do man ti isi re ki ra to ti. Loki ooi Jəju a njiyə do man ti, ɓal ra-de ngay. ²⁰ Nə Jəju əl-de ə nə: «E mi, ə iɓəli al!» ²¹ Lo kin ti, ndigi kadi n-uni Jəju me to ti, nə ta naa ti nɔɔ par ə, to ɔdi nangi lo ki isi awi ti.

Kosi je sangi Jəju

²² Lo ti go ti, kosi je ki nayi-naa gidi ba ti, oi kadi tagine to e kare ba par ə njé ndo je la Jəju ali me ti awi do rɔde, ɓi Jəju al me ti səde al. ²³ Lo kin ti nɔɔ, to je ki rangi jɪ Tɪbəriyadi ti rai, ai lo ka ti, ɓasi kadi lo ti ki ʔabə əl ta do mapa ti titi ə tɛɛ bay bay adi-de usoi ka kin. ²⁴ Loki kosi je ooi Jəju al nim, njé ndo je lie al nim ɓa, ali me to je ti awi ki Kapərnayim sangi Jəju ti.

Jəju e mapa kuso koy al

²⁵ Loki ingəi Jəju dam ba ti ki kare, daji-e əi nə: «Nje ndo dije, ire itɛɛ ne kadi ban ti ə?» ²⁶ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Adi m-əl səsi ta ki rɔjeti, isi sangi-mi mbata mapa ki usoi ndan mesi, ɓi e mbata gər ɓa igəri me ne kɔji je ki m-ra kin al. ²⁷ Maji kadi irai kilə mba ne kuso ki a ndum kin al, nə mba ne kuso ki a to biti ki nɔ ti. E ne kuso ki mi *NGon dəw m-a m-adi səsi, mbata Luwə ki Bawje ra ndaji kare rɔm ti mba tɔji-m təkɪ mi dəw ləne.» ²⁸ Lo kin ti, kosi je təlɪ daji-e əi nə: «E ri ə ɓobi kadi ji ra taa kadi ji ra-n kilə ki Luwə ndigi ə?» ²⁹ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Ne ki Luwə ge rɔsi ti, e kadi adi mesi dəw ki ile.» ³⁰ Be ə əli-e əi nə: «Ne kɔji

ri ə a ra taa kadi j-o ə j-adi-n me je ə? Kilə ri ə a ra ə?»³¹ Kaje je usoi ne kuso ki j dora ti ki bari-e na man. Be ə ndangi me makitibi ti əli ə na: «Adi-de usoi mapa ki j dora ti taa*»³² Lo kin ti, Jəju təl əl-de ə na: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi, e *Moji ə adi səsi mapa ki j dora ti al, nə e Bai Luwə ə adi səsi mapa ki rəjeti ki j dora ti taa.³³ MBata mapa lə Luwə ki adi dije, e mapa ki j dora ti taa ki nje kadi dije ki dɔnangi ti ne isi ki dode taa.»³⁴ Be ə, təl əli-e əi na: «Baḃe, adi-je mapa kin ki ndəe ndəe adi j-uso.»

³⁵ Jəju əl-de ay njay ə na: «Mi mapa ki dəw uso ə a oy al. Dəw ki re rəm ti 60 a ra-e al nim, dəw ki adi-m me ne ka, kində a ra-e al nim tə.»³⁶ Ningə m-əl səsi təki oi-mi, nə adi-mi mesi al.³⁷ NJé ki Bai adi-m-de a rəi rəm ti. Ningə dəw ki re rəm ti, m-a m-tuwe al jagi.³⁸ MBata m-j dora ti, m-re dɔnangi ti mba ra ndigi ləm al, nə kadi m-ra ndigi lə nje kilə-m.³⁹ Ningə ne ki nje kilə-m ki ilə-m ndigi kadi m-ra ə to kin: ndigi kadi tə m-ti ta dəw kare dan dije ti ki adi-m-de kin al, nə kadi m-təe səde ji koy ti dɔbəy ndo ti.⁴⁰ E kin ə e ne ki Bai ndigi: ndigi kadi dije pati ki ooi-mi NGon lə Luwə ə adi-mi mede, ingə kajji ki to biti ki no ti, ə kadi m-təe səde ji koy ti dɔbəy ndo ti.

⁴¹ *Jipi je bai ta dɔ Jəju ti mbata əl ə na: «Mi mapa ki j dora ti taa.»⁴² Ningə əli-naa dandə əi na: «Jəju kam, e ngon lə Jisəpi al a? Ji gər kəje je ki bawe je maji tɔ, nga ra ban be ə əl ə nə n-j dora ti taa ə n-re ə?»⁴³ Jəju təl əl-de ə na: «təbai ta dansi ti al.⁴⁴ Dəw ki asi kadi re rəm ti ki kanji kadi Bai ki ilə-m, or-e ta rəbi goto. Ningə re Bai tē ta rəbi ade 6a, mi m-a tē sie ji koy ti dɔbəy ndo ti.⁴⁵ NDangi me makitibi ti lə ki kare dan NJé kəl ta ki ta Luwə ti əi na: “Pəti, Luwə a ndo-de ne*,” ningə dəw ki ra ki oo ndu Luwə ki Bai ə taa ne ndo lie, dəwe kin re rəm ti.⁴⁶ E kin 6a tɔji kadi dəw oo Bai Luwə al; e nje ki rə Luwə ti ki karne ba ə oo Bai Luwə.⁴⁷ Ki rəjeti, m-əl səsi, dəw ki un mene adi-m, ingə kajji ki to biti ki no ti.⁴⁸ Mi mapa ki dəw uso ə a oy al.⁴⁹ Dila mbo ti, kasi je usoi ne kuso ki j dora ti ki bari-e na man, ka oyi.⁵⁰ Nə mapa ki j dora ti kin, e mapa ki kadi re dəw uso 6a, dəwe a oy al.⁵¹ Mi mapa kisi kəm ba ki j dora ti taa. Re dəw uso mapa kin 6a, dəwe a oy al. Mapa ki m-a m-adi, e darəm ki kadi dije isii kəm ba.»

⁵² Lo kin ti, Jipi je naji-naa ta ngay dandə ti əi na: «Dəw kin a ra ban ta kadi a adi-je darəe kadi j-uso ə?»⁵³ Ə Jəju əl-de ə na: «Ki rəjeti, adi m-əl səsi, re usoi darəm mi NGon dəw al nim, ayi-naa məsim al nim ə, a ingə kajji al.⁵⁴ Dəw ki uso darəm ə ay məsim tɔ ningə, dəwe kin a ingə kajji ki to biti ki no ti, ningə m-a m-təe sie ji koy ti dɔbəy ndo ti.⁵⁵ MBata darəm e ne kuso ki rəjeti, ə məsim e ne kay ki rəjeti tɔ.⁵⁶ Dəw ki uso darəm nim, ay məsim nim tɔ 6a, je sie je naa ti kare ba.⁵⁷ Bai ki ilə-m isi kəm ba adi mi m-isi kəm ba ki takule. Be ə, dəw ki uso darəm a isi kəm ba ki ta kulm tɔ.⁵⁸ E kin ə e mapa ki j dora ti taa. E tə mapa ki kasi je usoi ə oyi kin al, nə e mapa ki dəw uso 6a, dəwe kin a oy al, a isi ki dɔne taa ki ndəe ndəe.»⁵⁹ Ta je kin tē ta Jəju ti lo ki isi ndo-n ne dije gin kay kaw-naa ti lə Jipi je, me 6e ti ki Kapərnayim.

Ta ki nje kadi kajji ki biti ki no ti

⁶⁰ Dije ngay dan njé ndo je ti lə Jəju, loki ooi ta kin ta Jəju ti ningə, əli əi na: «Ta kin e ta ki nga ngay, dəw ki asi kadi a ində mbine go ti goto.»⁶¹ Jəju gər mene ti kadi njé ndo je lie isi bai ta dɔ ta ti lie. Be ə əl-de ə na: «Ta kin tigə səsi jigi ti a?»⁶² A kin ə re oi-mi *NGon dəw m-təl m-aw taa lo kisi ti ki m-isi ti kəte kin ə a rai ban ə?⁶³ E NDil ə e nje kadi dəw isi ki done taa. Dəw ki darəne e ne madi al. Ningə ta je ki m-əl səsi kəte kin e NDil nim e kisi ki dɔ taa nim.⁶⁴ Nə dije madi dansi ti adi-mi mede al.» Jəju əl be, tado lo kilə ngire ti 6əy, gər dije

ki a adi-e mede al, taa gər dəw ki nje kile ji njé bə je ti tɔ. ⁶⁵ Jəju ilə dɔ ti bəy ə nə: «E mbata kin ə m-əl səsi m-ə nə: “Dəw ki Bai ade ta rəbi al, asi kadi a re rəm ti dərəne al.”» ⁶⁶ I dɔ ndəe ti nɔɔ kin, ngay je dan njé ndo je ti lie təli goe ti, mbati njiyəi sie. ⁶⁷ Ə Jəju tu rəne ki rɔ njé ki dɔgi gide joo ti əl-de ə nə: «NGa səi, a awi al yane ma?» ⁶⁸ Nə Piyər əl Jəju ə nə: «Bəfə, j-a j-aw ki rɔ naa ti ə? I ə ta kaji e me ji ti. ⁶⁹ Je, meje pəti e dɔi ti. Ningə ji gər kadi i Nje kay njay ki Luwə ile.» ⁷⁰ Jəju təl əl-de ə nə: «E mi ə m-mbətəi səsi səi ki dɔgi gide e joo kin, nə dəw kare dansi ti, ndil su e mee ti.» ⁷¹ Lo kin ti, Jəju isi əl ta ki dɔ Judasi ti ki ngon lə Simɔ Isikariyoti ti. Tadɔ e ə e dəw kare dan njé ndo je ti ki dɔgi gide e joo ki a ilə Jəju ji njé bə je ti.

7

NGako Jəju je adi mede Jəju al

¹ Go ti, Jəju nay ki lo njiyə ti dɔnangi Galile ti, ge al kadi n-njiyə n-aw ə n-təl dɔnangi Jude ti, tadɔ njé kun dɔ *Jipi je isi sangi kadi n-təli-e. ² NGA ningə dɔkagilo ra nay lə Jipi je ki kadi isi gin Kəy lo ti e bəsi[☆], ³ ə ngako Jəju je əli-e əi nə: «I ne ə aw dɔnangi Jude ti adi njé ndo je ləi ka ooi ne je ki isi ra-de kin tɔ. ⁴ Dəw ki ndigi kadi dije ooi-ne kam a ra ne je kuti lo ti al. NGA ningə, təkəi isi ra ne je ki əti bəl kin, maji kadi ira adi dije pəti ooi-ni.» ⁵ Nə təkəi rojeti, ngakɔe je wa adi-e mede al. ⁶ Ə Jəju əl-de ə nə: «NDɔ ləm re al bəy; nə səi je, ndɔ je pəti to maji mbata ti ləsi. ⁷ Dije ki dɔnangi ti ne kin a awi səsi ki ta al, nə mi bə, mede majal səm mbata m-əl kilə rade je ki majal ki taga. ⁸ Səi ə awi lo ra nay ti kin. Mí bə, m-a m-aw al, tadɔ ndɔ ləm nay bəy.» ⁹ Go ta je ti ki əl kin, isi Galile ti ba. ¹⁰ Nə loki ngakɔe je awi lo ra nay ti, e ka əti osi dɔ rəbi ti tɔ ki kanji kadi dəw oo-e. Aw tə lo kaw ki lo bɔyɔ ti be.

Nə ndo ki lo ra nay kisi gin Kəy lo ti

¹¹ Dɔkagilo ra nay ti, njé kun dɔ *Jipi je sangi Jəju ningə dəji əi nə: «E lo ti ki ra be ə?» ¹² Dije naji-naa ta ti ngay dɔe ti dan kosi je ti; njé ki nə je əli əi nə: «E dəw ki maji,» ə njé ki nungi əli əi nə: «Jagi, isi buki kosi dije wale,» tɔ. ¹³ E be ka dəw ki kadi əl ta lie ki taga wangi goto, bəli njé kun dɔ Jipi je.

¹⁴ NDɔ je ki mba ra nay də tɛɛ dana ngata bə Jəju aw gin kəy ti lə Luwə, isi ndo ne dije. ¹⁵ E ne ki ndoɔi Jipi je ngay adi dəji-naa ta əi nə: «E kam dəw ndo-e ne əl to, nga ra ban ə gər ne əti bəl be ə?» ¹⁶ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Nə ki m-isi m-ndo kin ngire i rəm ti al, nə ngire i rɔ Luwə ti ki nje kilə-m. ¹⁷ Kin ə re dəw ndigi kadi n-ra ne ki Luwə ndigi bə, lo kin ti ə a gər ay njay se ne ki m-isi m-ndo kin ngire i rɔ Luwə ti ə se e mi wa ə m-ində ngire wa. ¹⁸ Dəw ki nje kəl ta ki tɔne wa isi sangi tɔbə ləne wa. Nə dəw ki nje sangi tɔbə lə nje kilə-ne a əl ta ki rojeti, ningə ne ki dana al goto rɔe ti tɔ. ¹⁹ *Moji adi səsi ndu-kun adi itaai maji, nə dəw ki təl rɔne go ti goto. NGA ra ban ə isi sangi kadi itəli-mi ə?» ²⁰ Ə kosi je əli-e əi nə: «I aw ki ndil ki majal mei ti! Nə ə isi sangi kadi n-təli ə?» ²¹ Ə Jəju təl un ta ilə-de ti ə nə: «M-ra ne kare ba be, ə səi pəti əti səsi bəl! ²² Moji adi səsi ndu kadi ijəi mətəi ngan je (ningə e ndu ki tɛɛ rɔ Moji ti ne par al, nə e kajə je ki kəte nu ə adi ndu kin) bə səi isi ijəi mətəi ngan je ndɔ taa kəɔ ti[☆]. ²³ Kin ə re ijəi mətəi ngon ndɔ taa kəɔ ti kadi tə dəw kidi ndu-kun lə Moji al ə, ra ban ə mesi to səsi dəm ti mi ki m-aji darɔ dəw ba pəti ndɔ taa kəɔ ti ə? ²⁴ Iyəi ta gangi ta ki go lo koo ti ləsi, ə igangi ta ki dana.»

Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte

☆ 7:2 Labətiki 23.34-36; Dətarənom 16.13

☆ 7:22 Labətiki 12.3; Kilə ngirə ne je 17.10-13

²⁵ Dije ki Jorijaləm ti əli əi nə: «Dəw kam al ə dije isi sangi kadi n-təli-e a? ²⁶ NGA yə a əl ta taga wangi am, ə dəw əl-e ta madi al! Njé kun dəje je ooi kadi e Kirisi ə se? ²⁷ Ki ne kin, ji gar lo ki dəw kin i ti maji, nə ndə ki Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte a tēg həy 6a, dəw kare ka a gər loki i ti al.» ²⁸ Lo kin ti, Jəju ki isi ndo dije ne gin kəy ti lə Luwə un ndune ki taa ə nə: «tgai kadi igəri-mi maji, taa igəri lo ki m-i ti to! Ningə e mi wa 6a m-ilə rəm al, nə Luwə ki nje kilə-m e dəw ki asi kadi dəw ində mene dəe ti. Səi, igəri-e maji al. ²⁹ Mi m-gər-e maji tadə m-i rəe ti, taa e e ə ilə-m tə.» ³⁰ Lo kin ti, dije isi sangi kadi n-uwəi Jəju, nə dəw ki kadi ində jine dəe ti goto, tadə ndə lie asi al 6əy. ³¹ Ningə dan kosi je ti, dije ngay adi-e mede 6a əli əi nə: «Dəkagilo ki Kirisi a re ə a ra ne kəji je ki itə yə dīgəm kin wa?» ³² Ə ta ki kosi je isi kəti gin mindide ti oji də Jəju kin osi mbi *Parisi je ti, adi Parisi je, ki njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je iləi njé ngəm də lo je ləde kadi awi uwəi Jəju. ³³ Ə Jəju əl ə nə: «M-a mi səsi ngan ndə je ndəy 6əy, 6a m-a m-aw ki rə nje kilə-m ti. ³⁴ A sangi-mi nə a ingəi-mi al, tadə lo ki m-a mi ti kin a asi kadi a awi ti al.» ³⁵ Ə də ta ti kin *Jipi je dəji-naa ta əi nə: «Lo ki ra be ə a aw ti ə kadi j-a j-inge al ə? A aw go ngakone je ti ki sanəi-naa dan Girəki je ti kin kadi aw ndo ne Girəki je ma? ³⁶ Ta ki əl ə nə: “A sangi-mi nə a ingəi-mi al, tadə lo ki m-a mi ti kin a asi kadi a awi ti al,” kin me nə ri ə?»

Dəbəy ndə ra nay

³⁷ Dəbəy ndə ra nay, ki e ndə ki bo ngay 6a[☆], Jəju i a taa un ndune əl ə nə: «Kin ə re dəw madi kində ra-e ə, kadi re rəm ti ay man. ³⁸ Dəw ki adi-m mene 6a, “ndə man ki nje kadi dije isi ki dəde taa a tēg ngamee ti,” təki Makitibi lə Luwə əl-n.» ³⁹ Lo kin ti; Jəju isi əl ta lə NDil Luwə ki kadi dije ki adi-e mede a ingəi, mbata dəkagiloe ti kin NDil Luwə re də dije ti al 6əy, tadə Jəju ingə kəsi-gon al 6əy.

Kosi je gangi-naa mbata lə Jəju

⁴⁰ Dan kosi je ti, dije madi ki ooi ta kəl Jəju əli əi nə: «Təki rəjeti, dəw kam e Nje kəl ta ki ta Luwə ti ki səbi kadi a re ka kin ə wa!» ⁴¹ Njé ki nə je əli əi nə: «E Kirisi ki Luwə mbəte.» Nə njé ki nungi 6əy naji əi nə: «Kadi Kirisi e dəw ki Galile ti a? ⁴² Makitibi lə Luwə əl təki Kirisi a e dəw ki gin kəji ti lə *Dabidi, ningə a tēg ki ta rəbi ki Bətiləhəm ti, ki e ngon 6e kəji Dabidi[☆].» ⁴³ E be ə, kosi je gangi-naa mbata lə Jəju. ⁴⁴ Dije madi dande ti ndigi kuwe, nə dəw ki kadi ində jine dəe ti goto.

Me ngə lə njé kun də Jipi je

⁴⁵ Njé ngəm ta lo lə *Jipi je ki awi kadi uwəi Jəju ka kin, təli rəi rə njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je ti əi ki *Parisi je, ə njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je ki Parisi je dəji-de əi nə: «Ra ban ə irəi sie al ə?» ⁴⁶ Ə njé ngəm lo je əli əi nə: «NDə kare j-o dəw əl ta təki dīgəm kin isi əl-n al.» ⁴⁷ Ə Parisi je dəji-de əi nə: «Səi je ka iyəi rəsi adi ədi səsi tə a?. ⁴⁸ Oi dəw kare be dan njé ki boy je ti ə se dan Parisi je ti ade mene noo a? ⁴⁹ Kosi je kam əi dije ki gəri ndu-kun lə *Moji al, əi dije ki Luwə a tuji-de kə!»

⁵⁰ Nikodəm ki e ki kare dan Parisi je ti ki kəte aw rə Jəju ti un ta əl-de ə nə: ⁵¹ «Kin ə re dəw oo ta ki ta dəw ti al nīm, taa oo ne ki ra al nīm ə, ndu-kun ləje a gangi ta dəe ti al[☆].» ⁵² Nə iləi-e ti əi nə: «I ka i dəw ki Galile ti tə a? Isangi gine maji o, nje kəl ta ki ta Luwə ti ki kadi e dəw ki Galile ti goto.» ⁵³ [Go ti, dəw ki ra ka əti aw 6e ləne.

8

Jəju əi ki dənə ki nje kuwə marim

¹ Jəju ətəi nōō aw dō mbal kagi bini je ti. ² Nə loki lo ti njay par ə təl re nati kəy ti lə Luwə. Dije pətəi rai ki rəe ti, ə isi nangi isi ndo-de ne. ³ Lo kin ti, njé ndo ndu-kun je, ki *Parisi je rai ki dənə ki indəi jide dəe ti lo kuwə marim ti, adi-e a ta kəm dije ti, ⁴ ningə əli Jəju əi nə: «NJe ndo dije, dənə kam j-ində jije dəe ti lo kuwə marim ti. ⁵ NGa ningə, *Moji əl-je me ndu-kun* ti kadi ko dənə je ki be kin ji tilə-de ki mbal ji təl-de kō, ə se j, ta ləi e ri wa?» ⁶ Əli ta kin be tə kulə ki kiyə kadi uwəi Jəju tə indəi ta dəe ti. Nə Jəju ilə dənə nangi ə isi ndangi ne ki ngon jine nangi. ⁷ Ə loki nayi-naa ki lə dəje ta ti, Jəju ər dənə taa əl-de ə nə: «Dəw ki dansi ti ne ki ra majal nja kare al 6a, kadi ile ki mbal dəsəy.» ⁸ Jəju əl ta be 6a təl ilə dənə nangi gogi, isi ndangi ne nangi. ⁹ Ə loki ooi ta kin 6a, ətəi kare kare, ilə ngire dō njé ki tōgi ti, təl-n dō njé ki du ti. Ta təl tae ti, Jəju nay ki karne ba. Dənə ka kin ə a dadan lo ti; ¹⁰ ə Jəju un dənə ki taa əl-e nə: «Dənə, dije ka awi ra? Dəw kare ka gangi ta dōi ti al a?» ¹¹ Ba dənə ile ti ə nə: «Ba6e, dəw kare ka gangi ta dōm ti al.» ə Jəju əl-e ə nə: «Mi ka m-gangi ta dōi ti al jagi tō, nga ningə aw, ə ira majal gogi al.»*

Jəju e kunji ki dənangi ti

¹² Jəju təl əl-de 6əy ə nə: «Mi kunji ki dənangi ti, dəw ki un gom, a njiyə me til ti al, kunji ki nje kadi dije isi ki dode taa a unji dəe ti.» ¹³ Lo kin ti, *Parisi je əli-e əi nə: «I wa ə isi ma naji ki dōi ti 6a, naji ki ma ləi e ki rōjeti al.» ¹⁴ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Re mi wa m-ma naji dō rōm ti ka m-gər kadi naji ki ma ləm e ta ki rōjeti, tadō mi m-gər lo ki m-i ti nim, m-gər lo ki m-isi m-aw ti nim, nə səi je, igəri lo ki m-i ti al nim, igəri lo ki m-isi m-aw ti al nim tō. ¹⁵ Səi isi gangi ta ki go lo koo ti lə dəw, nə mi m-gangi ta dō dəw ti al. ¹⁶ A kin ə re m-gangi ta nōō 6a, e ta ki gangi ki go rəbe ti, tadō mi ki karm ə m-gangi ta al, Bai ki nje kilə-m e səm naa ti. ¹⁷ Ningə me ndu-kun ti ləsi wa ka ndangi əi nə: “Kin ə re dije joo mai naji, ə naji ki ma ləde aw go-naa ti 6a, ta ləde e ta ki rōjeti.”* ¹⁸ Mi wa m-ma naji dō rōm ti, ningə Bai ki ilə-m ka ma naji ləne dōm ti tō.» ¹⁹ Ningə dəji-e əi nə: «Bawi e lo ki ra ti dana?» Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «igəri-mi al, taa igəri Bai al tō. Kin ə re igəri-mi ə re a igəri Bai tō.» ²⁰ Ta je kin tee ta Jəju ti loki isi ndo-n dije ne nati kəy ti lə Luwə. İsi lo ti ki ne je ki dije isi iləi kadi-kare titi adi Luwə isi ti. NGa ningə dəw uwe al, tadō ndō lie asi al 6əy.

Jəju əl ta dō kawne rō Bawne ti

²¹ Jəju əl-de ta ki rangi 6əy ə nə: «M-a m-aw, ningə a sangi-mi, nə a oyi me majal je ti ləsi. Lo ki m-a m-aw ti kin a asi kadi a awi ti al.» ²² Lo kin ti, *Jipi je əli-naa əi nə: «A təl rōne ə se ra ban ə əl ə nə: “Lo ki m-a m-aw ti kin a asi kadi a awi ti al a?»” ²³ Ə Jəju əl-de ə nə: «Səi, səi dije ki dənangi ti nangi ne, ə mi, mi dəw ki dōrə ti taa nu tō; səi dije lə dənangi, nə mi, mi dəw lə dənangi al. ²⁴ Ningə e mbata kin ə m-əl-n səsi m-ə nə: “A oyi me majal je ti ləsi.” Kin ə re adi-mi mesi təkəi mi “NJe kisi nōō” al ə, a oyi me majal je ti ləsi.» ²⁵ Ə dəji-e əi nə: «I wa kam i nā ə?» Ba Jəju ilə-de ti ə nə: «Mi dəw ki m-əl səsi lo kilə ngire ti nu wa kin. ²⁶ NGa ningə, ki oji dəsi, m-aw ki ta ngay kadi m-əl je, m-gangi je; nə ta ki m-ingə rō nje kilə-m ti kin par ə m-a m-ilə mbeə rō dije ti ki dənangi ti ne. E, ta lie e ta ki rōjeti.» ²⁷ Jəju isi əl-de ta ki dō Bawne Luwə ti nə əi je gəri me ta kin al. ²⁸ Ə Jəju əl-de ə nə: «NDō ki a 6əi-mi *mi NGon dəw taa kagi-dəsi ti kin

* 8:5 Ləbətiki 20.10; Dətərənəm 22.22-24

* 8:11 [] Bar ta je kin goto me makitibi je ti ki mari kəte

ki e ta lə Luwə ki ndangi tə kun mindi ki sigi.

* 8:17 Dətərənəm 19.15; 17.6

6a, a gəri kadi mi «NJe kisi nōō»; taa a gəri kadi m-ra ne madi dō rōm al tō, nā e ne ki Bai ndo-m ə m-isi m-əl. ²⁹ NJe kilə-m e səm naa ti; iyə-m ki karm al, tado dōkagilo je pəti m-ra ne ki nəl-e.» ³⁰ Loki Jəju əl ta kin be, dije ngay adi-e mede.

NGan ka Abirakam

³¹ Jəju əl *Jipi je ki adi-e mede ə nā: «Kin ə re ai dō njasi ti me ta ti ləm 6a, sai njé ndo je ləm ki rōjeti. ³² A gəri ne ki rōjeti, ningə ne ki rōjeti kin a taa səsi ilə səsi taa ji 6əə ti.» ³³ Ə əi je əli Jəju əi nā: «Je ngan ka *Abirakam, ningə ji ra 6əə lə dəw ndo kare al tō, nga ra ban be ə i əl ə nā ne ki rōjeti a taa-je ilə-je taa ji 6əə ti ə?» ³⁴ Ə Jəju ilə-de ti ə nā: «Təki rōjeti, adi m-əl səsi: dəw ki ra ki ra majal, e 6əə lə majal. ³⁵ Bəə a isi ki dije ki isi ra 6əə ləde kin biti ki nō ti al, nā ngon koji-de a isi səde biti ki nō ti. ³⁶ Adi re NGON lə Luwə taa səsi ji 6əə ti ilə səsi taa 6a, a səi dije ki taa kilə taa ki rōjeti ji 6əə ti. ³⁷ NGA ningə, m-gər kadi səi ngan ka Abirakam; nā isi sangi kadi itōli-mi tado imbati ta ləm. ³⁸ Mi m-isi m-əl ne ki m-o rō Bai ti, nā səi 6a, isi rai ne ki bawsi əl səsi tō.» ³⁹ Ningə iləi Jəju ti əi nā: «Kaje e Abirakam.» Ə Jəju əl-de ə nā: «Kin ə re səi ngan ka Abirakam təki rōjeti ə re a rai kilə ra Abirakam. ⁴⁰ Mi m-əl səsi ne ki rōjeti ki m-ingə rō Luwə ti, ningə ki basine kin isi sangi kadi itōli-mi. E kin e kilə ki Abirakam ra al jagi. ⁴¹ Səi isi rai kilə ra bawsi.» Ningə iləi Jəju ti əi nā: «Je ngan je ki koji gin kaya ti al; Bawje e kare ba ə e Luwə.» ⁴² Ə Jəju əl-de ə nā: «Kin ə re Luwə e Bawsi ə re a indigi-mi, tado m-təe rəe ti ə m-re lo kin ti. E mi wa ə m-re ki dōm al, nā e e ə ilə-m. ⁴³ MBata ri ə igəri me ta ləm al ə? Igəri al tado asi kadi uri mbisi go ta ti ləm al. ⁴⁴ Su ə e bawsi, ningə indigi kadi irai ndigi lə bawsi. E dəw ki e nje təl dije lo kilə ngirə kosi ti lie nu. E a me ne ra ti ki rōjeti nja kare al, tado ne ki rōjeti goto rəe ti. Kin ə re əl ta ki ngom 6a, e kin ə e ta ki osi 6oe ti, tado e nje ngom nim, e baw ne ra ki ngom nim. ⁴⁵ Mi 6a, mi nje kəl ta ki rōjeti ə imbati kadi adi-mi mesi. ⁴⁶ Nə dansi ti ə asi kadi tōji təki m-ra majal ə? A kin ə re m-əl ta ki rōjeti ə, ra ban ə imbati kadi-mi mesi ə? ⁴⁷ Dəw ki e yə Luwə, a oo ta lə Luwə, ningə səi, oi ta lie al, mbata səi yəe je al.»

Jəju əi ki Abirakam

⁴⁸ Lo kin ti, *Jipi je əli Jəju əi nā: «E go rəbe ti kadi j-əl j-ə nā: i dəw ki *Samari ti, taa ndil ki majal isi mei ti tō.» ⁴⁹ Ə Jəju əl-de ə nā: «Jagi, ndil ki majal goto mem ti, nā ne kare ki m-o 6a, mi m-osi gon Bai, ə səi imbati kosi gonm tō par. ⁵⁰ Mi m-isi m-sangi kadi dije iləi tōji dōm ti al. Dəw ki isi sangi kadi dije iləi tōji dōm ti e nōō, e ə a gangi ta kin adi-m. ⁵¹ Ningə təki rōjeti, adi m-əl səsi, dəw ki təl rone go ta ti ləm 6a, dəwe kin a oy al ratata.» ⁵² Lo kin ti nōō, Jipi je əli-e əi nā: «Ki ne kin, ji gər maji ngata təki ndil ki majal isi mei ti. *Abirakam oy, taa njé kəl ta je ki ta Luwə ti ka oyi tō, ningə i əl ə nā: “Dəw ki təl rone go ta ti ləi 6a, dəwe kin a oy al ratata.” ⁵³ I itə kaje Abirakam ki oy kin a? Taa njé kəl ta ki ta Luwə ti ka oyi tō! I o rōi kadi i nā ə?» ⁵⁴ Ba Jəju ilə-de ti ə nā: «Kin ə re m-tōji rōm mi wa ningə, e tōji ki ndae goto. NGA ningə, dəw ki nje kilə tōji dōm ti e Bai. E ki isi əli ta lie əi nā e Luwə ləsi, ⁵⁵ nā igəri-e al. Mi m-gər-e. Kin ə re m-əl m-ə nā m-gər-e əl, re m-a mi nje ngom tə səi je be tō. Nə mi m-gər-e, taa m-təl rōm go ta ti lie tō. ⁵⁶ Kasi Abirakam ra rōnəl ngay mbata ində mene ti kadi n-a n-oo ndo ki m-a m-re-n. NGA ningə oo ndo rem, adi rəe nəl-e ngay.» ⁵⁷ Lo kin ti, Jipi je dəji Jəju əi nā: «Ira 6al kuti mi al 6əy ə kəmi oo Abirakam a?» ⁵⁸ Ə Jəju ilə-de ti ə nā: «Təki rōjeti, adi m-əl səsi, kəte nō koji Abirakam ti, “Mi m-isi nōō.”» ⁵⁹ Lo kin ti nōō be, kəi mbal kadi n-tiləi Jəju, nā ur dan kosi je, ə tēe gin kəy ti lə Luwə kō, aw.

9

Jəju aji nje kəm tɔ kare

¹ Loki Jəju isi ində də ningə, oo dəw ki kəme tɔ lo koje ti nu isi. ² *NJé ndo je lie daji-e əi nə: «Nje ndo dije, dingəm ki kəme tɔ lo koje ti nu kin, kəme tɔ oji-n dɔ majal lie e wa ə se, oji-n dɔ majal lə njé koje je ə?» ³ Ə Jəju əl-de ə nə: «E ta lə majal lie al nım, e ta lə majal lə njé koje je al nım, nə kəme tɔ be mba kadi Luwə oji-n tɔgine taga kadi dije gəri. ⁴ Dəkagilo ki kadi tɔ bəy, sɔbi kadi ji rai kilə lə dəw ki nje kilə-m, tado lo a ndul ɓa, lo kadi dəw a ra kilə goto. ⁵ Təki mi-n dɔnangi ti ne bəy, mi kunji ki dɔnangi ti.» ⁶ Loki Jəju əl ta je kin be ɓa, go ti, tibi man tane nangi, lɔy-n nangi, ɔr gidi kəm nje kəm tɔ ti ka kin. ⁷ Ningə, əl nje kəm tɔ ə nə: «Aw itogi kəmi lo ndogi man ti ki Silowe». «Silowe» kɔr me nə «nje kaw kilə». Be ə, nje kəm tɔ aw togi kəmne loe ti ka kin, ɓa ta təl-e, kəme oo lo maji. ⁸ NJé gadi kay je lie, ki njé je ki kəte isi ooi-e lo kɔy nɛ ti, əli əi nə: «Ma, e kam e dəw ki nje kisi nangi, kɔy nɛ ka kin al a?» ⁹ Ningə njé ki nɔ je əli əi nə: «E darə e wa.» Ə njé ki nungi əli əi nə: «Jagi e e al, nə e dəw ki nje titi naa sie.» Ningə e wa ki dɔne əl ə nə: «E darəm mi wa.» ¹⁰ NGata ə daji-e ta əi nə: «Re e j wa ə, ra ban be ə kəmi oo lo ə?» ¹¹ Ə əl-de ə nə: «Dingəm ki tɔe nə Jəju ə lɔy nangi ɔr gidi kəm ti, ə əl-m ə nə: «Aw Silowe ti itogi kəmi», ə m-aw m-togi kəmm, par ə kəmm oo lo maji.» ¹² Ningə daji-e əi nə: «Dingəm kin e ra be ə?» Ə əl-de ə nə: «M-gər al.»

Parisi je daji ta dingəm ki kəte kəme tɔ ka kin

¹³ Lo kin ti, ɔri dingəm ki kəte kəme tɔ ka kin awi sie rɔ *Parisi je ti. ¹⁴ Ningə, ndəe ti ki Jəju lɔy-n nangi ki man tane ɔr gidi kəme ti adi kəme oo lo ka kin e ndɔ taa kəə. ¹⁵ Ə Parisi je daji-e ta ki yade rangi bəy se n-ra ban ə n-oo lo wa? Ə əl-de ə nə: «Jəju ɔr nangi ki lɔy kəmm ti, ə m-aw m-togi kəmm, ə ngɔsine kəmm oo lo.» ¹⁶ Lo kin ti, Parisi je ki madi əli əi nə: «Dəw ki ra nɛ kin e dəw ki j rɔ Luwə ti al, tado ində kəmne go ndɔ taa kəə ti al.» Nə njé ki nungi əli əi nə: «Ra ban be ə, dəw ki nje ra majal par a aw ki togi kadi ra-n nɛ koji je ki əti bəl be kin ə?» Be ə, ta kin re ki gangi-naa dande ti. ¹⁷ Ningə təli daji nje kəm tɔ ka kin bəy əi nə: «NGa j wa ki dɔl, ta ri ə əl dɔ dəw ti ki tɛɛ kəmi adi kəmi oo lo kin ə?» Ə nje kəm tɔ əl ə nə: «E nje kəl ta ki ta Luwə ti.» ¹⁸ *Jipi je mbati kadi mede təki e dəw ki kəte kəme tɔ, ə ngɔsine dəw tɛɛ kəme adi kəme oo lo. Rai biti adi njé koje je rai. ¹⁹ Ə daji-de ta əi nə: «Dəw kəm e ngonsi wa təki rɔjeti a? A re e ngonsi wa ə, kəme tɔ lo koje ti wa a? A re kəme tɔ lo koje ti ə, ra ban be ə ngɔsine kəme oo lo ə?» ²⁰ Ə njé koje je əli əi nə: «Ji gər maji kadi e ngonje wa, taa kəme tɔ lo koje ti nu tɔ. ²¹ Nə ki oji dɔ kəme ki ngɔsine oo lo, ə se nə ə tɛɛ kəme adi kəme oo lo wa kin ə, ji gər nɛ kare me ti al. Ningə e wa tɔgi gangi ə nə idəji-e, ə a əl ta ki dɔ rɔne ti.» ²² NJé koje je əli ta kin be mbata bəl ki bəli Jipi je. Tado Jipi je dɔɔi ta naa ti kadi tɔ dəw ki re əl ə nə Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte ɓa, sɔbi tuwe gin kəy kaw-naa ti ləde kɔ. ²³ E mbata kin ə, njé koje je əli əi nə: «E wa tɔgi gangi ə nə, idəji-e.» ²⁴ Ə Parisi je ɓari dəw ki kəte kəme tɔ ka kin adi-e re ki kɔ joo, ningə əli-e əi nə: «Əl ta ki rɔjeti, ɔsi-n gon Luwə. Ji gər kadi dingəm kin e nje ra majal.» ²⁵ Lo kin ti, dingəm ki kəte kəme tɔ ka kin əl-de ə nə: «E nje ra maji, ə se e nje ra majal wa ka m-gər nɛ kare me ti al, nɛ kare ki m-gər maji ən: kəte kəm tɔ, ningə ngɔsine kəmm oo lo.» ²⁶ Ningə təli əli-e əi nə: «E ri ə ra sɔi ə? Ə ra ban tɔ ə adi kəmi oo lo ə?» ²⁷ Lo kin ti əl-de ə nə: «Ta kin m-əl sɔsi kəte ngata, ə imbati koo ta ləm, ə ra ban ə igei kadi m-təl m-əl sɔsi bəy ə? İndigi kadi itəli njé ndo je lie tɔ a?» ²⁸ Loki əl Parisi je ta be ɓa, əi je taji-e ə əli-e əi nə: «Ji ə j nje ndo

lie, nə je, je njé ndo je lə *Moji. ²⁹ Ji gər kadi Luwə əl ta ki Moji, nə dəw ləi kin, ji gər lo ki tɛɛ ti al.» ³⁰ Ə dingəm ka kin əl Parisi je ə nə: «E ne ki əti bəl ngay kadi dəw ki səi, igəri loki tɛɛ ti al tɔ, ə dəwe ka kin taa adi kəmm oo lo. ³¹ Ji gari maji kadi dije ki njé ra majal, re əli ta ki Luwə ə, Luwə oo dɔ ta ləde al, nə dəw ki nje bəl Luwə, ki nje təl rone go ndue ti, Luwə oo dɔ ta lie. ³² Ki mari nu wa kin, ndo kare kadi j-o nə daw madi ə adi kəm dəw ki tɔ lo koje ti nu oo lo be kin, m-o al bəy. ³³ Kin ə re dingəm kin j rɔ Luwə ti al ə, ne madi kare ki asi kadi ra goto.» ³⁴ Lo kin ti, əli-e əi nə: «I dəw ki a me majal ti lo koji ti nu kam ə, ige kadi j ə indo-je ne!» Ba tuwəi-e adi tɛɛ taga. ³⁵ Jəju oo kadi tuwəi-e, ə loki inge, dəje ə nə: «I adi mei *NGon dəw a?» ³⁶ Ə əl Jəju ə nə: «Bəbe, NGon dəw ə e na wa əl-m adi tə m-ade mem.» ³⁷ Ningə Jəju əl-e ə nə: «I o-e ki kəmi, e darə e wa ə isi əli ta kin.» ³⁸ Be ə, dingəm ka kin əl Jəju ə nə: «Bəbe, m-adi mem.» Ba əsi makəsi ne nangi nɔe ti. ³⁹ Jəju əl-e ə nə: «M-re dənangi ti ne mba gangi ta, m-re mba kadi dije ki kəmdə tɔ, ooi lo, ə kadi njé ki kəmdə oo lo, təli njé kəm tɔ je tɔ.» ⁴⁰ Loki Parisi je madi ki ai ki Jəju nɔɔ, ooi dɔ ta ki Jəju əl kin ningə, dəji-e əi nə: «Je ka je njé kəm tɔ je tɔ a?» ⁴¹ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Kin ə re səi njé kəm tɔ je təkɪ rɔjeti ə, re majal ləsi a goto, nə təkɪ j-isi-n, ə oi rəsi kadi kəmsi oo lo kin bə, majal ləsi to lo tone ti ba.»

10

Kuji ta ki dɔ bə bati je ti

¹ Jəju əl ə nə: «Təkɪ rɔjeti adi m-əl səsi. Kin ə re dəw madi ur go bati je ti ki ta kəy al, nə j bal ki dɔ bɔr ki rəbi ki rangi bə, dəwe kin e nje bɔgi, e baw kaya. ² Nə dəw ki ur kəy go bati je ti ki ta kəy, e ə e bə bati je. ³ Nje ngəm ta kəy bati je tɛɛ ta kəy ade, bə bati je ooi dɔ ndue. Ningə bə bati je ləne kare kare ki tɔde, tɛɛ səde taga. ⁴ Loki tɛɛ ki bati je ləne pəti taga ningə, əti njiyə nɔde ti, bə bati je uni goe, tɔdɔ gəri ndue. ⁵ Bati je a uni go dəw ki rangi al. Re ooi dəw ki rangi bə, a əyi-naa say kɔ kade ti, tɔdɔ gəri ndu dije ki rangi al.» ⁶ Jəju əl-de kuji ta kin, nə gəri ne ki əl-de ta dɔ ti kin al. ⁷ Ə təl əl-de bəy ə nə: «Təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, mi ta kəy bati je. ⁸ Dije pəti ki rəi nɔm ti, əi njé bɔgi je, ki baw kaya je, adi bati je ooi ta ləde al.» ⁹ Mi ta kəy, re dəw ur kəy ki rəbi ki rɔm ti bə, dəwe a ingə kaji. A ur kəy nim, a tɛɛ nim, taa a ingə ne kusone nim tɔ. ¹⁰ Nje bɔgi re bə, re mba bɔgi, re mba təl ne, ə re mba tujɪ ne tɔ par. Nə mi, m-re mba kadi dije ingəi kaji. Ningə kadi e kaji ki to mbar mbar.

¹¹ «Mi bə bati je ki m-ul bati je maji. Dəw ki ul bati je maji, adi rone mbata bati je ləne. ¹² Nə dəw ki e nje ngəm bati je mba kingə la par bə e bade al, loki oo jagim isi re ki dɔ bati je bə, iyə bati je ə əy, adi jagim re uwə-de je, sane-de je. ¹³ Nje ngəm bati je mbata kingə-n la kin əy, tɔdɔ ne lie e la par ə isi sangi, adi oo lo kadi ində rone kɔ ti mbata lə bati je al. Mi, mi bə bati je ki m-ində kəmm go bati je ti maji. ¹⁴ M-gər bati je ləm, ə bati je ləm gəri-mi tɔ. ¹⁵ Gəri-mi təkɪ Bai gər-m ə mi m-gər-n Bai kin be tɔ. Be ə, m-adi rɔm mbata bati je ləm. ¹⁶ M-aw ki bati je ki rangi nɔɔ bəy ki əi me kəy ti ne al. Əi je ka, səbi kadi m-re səde me kəy ti tɔ. A ooi ndum bə, a təli ne kul je ki kare ba gin bade ti ki kare ba. ¹⁷ Bai ndigi-m, mbata m-ilə rɔm kɔ kadi tə m-təl m-ingə kingə ki rangi. ¹⁸ Dəw ki a ində tɔgi dəm ti kadi m-ilə rɔm kɔ goto. E mi wa ə m-adi ki me ndigi ləm. M-aw ki tɔgi kadi m-adi-n nim, kadi m-taa-n nim. E kin ə e ndu ki m-gər ki rɔ Bai ti.» ¹⁹ Ta lə Jəju kin təl re ki gangi-naa ki rangi dan *Jipi je ti bəy. ²⁰ NGay je dande ti əli əi nə: «NDil ki majal isi mee ti, dɔe a dana al, ə ra ban ə isi oi ta lie ə?» ²¹ Ə

njé ki nungí ãli ãi ná: «Dəw ki ndil ki majal isi mee ti əl ta be al. Dəw ki ndil ki majal isi mee ti asi kadi a tɛɛ kəm njé kəm tɔ je al.»

Jipi je mbati koo mbide ti tãki Jaju e NGon Luwə

²² Dɔkagiloe ti kin, *Jipi je isi rai nay tɔr ndu dɔ kəy ti lə Luwə Jorijaləm ti. E dɔkagilo kul ti. ²³ Jaju ilə lo aw je təl je gin pal ti lə *Salomɔ, nati kay ti lə Luwə. ²⁴ Jipi je iləi-naa gəi gide, ningə əli-e əi ná: «Kadi ban ti ə a əl-je ta ki kadi meje osi nangi ə? Kin ə re j̄ Kiris̄i ki Luwə mbəte ə, əl-je wangi adi j-o.» ²⁵ Ə Jaju əl-de ə ná: «Ta kin m-əl səsi kəte ngata, nə imbati kadi itaai ta ləm. Ne je ki m-isi m-ra-de me tɔ Bai ti kin mai naji dɔm ti. ²⁶ Nə səi, imbati kadi-mi mesi. Imbati tado səi dan bati je ti ləm al. ²⁷ Bati je ləm ooi ndum, m-gər-de, ningə əi je uni gom tɔ. ²⁸ M-adi-de kaji ki to biti ki nɔ ti, bi tade a t̄j al. Taa dəw ki kadi ində tɔgine taa-n-de jim ti ka goto tɔ. ²⁹ Bai ki nje kadi-m-de aw ki tɔgi dɔ dije ti pəti, adi dəw madi ki asi kadi ində tɔgi taa-n-de ji Bai ti goto. ³⁰ Je ki Bai je dije ki kare ba.» ³¹ Lo kin ti, Jipi je təl̄i kəi mbal bəy kadi n-tiləi Jaju n-tɔli-e. ³² Ə Jaju əl-de ə ná: «M-ra nə je ki maji maji ngay ta kəmsi ti ki tɔgi ki j̄ rɔ Bai ti, nga e ki ra ə igei kadi itiləi-mi ki mbal itɔli-mi ki mbae ə?» ³³ Ə Jipi je əli-e əi ná: «E mbata nə maji ki ira ə ji ge kadi ji tiləi ki mbal ji tɔli al, nə e ki mbata ta ki mal. Tado j̄ ki j̄ dəw kare par əl ə nə j̄ Luwə*.» ³⁴ Jaju əl-de ə ná: «Luwə əl me ndu-kun ti ləsi ə ná: “Mi m-əl səsi, səi luwə je”. ³⁵ Dije ki Luwə əl-de ta ləne ə Luwə bər-de luwə je kin. Ningə igəri maji kadi dəw asi tɔgi buji ta lə Luwə al. ³⁶ Mi, e Luwə ə mbati-m, ilə-m donangi ti, ə m-əl-n m-ə nə mi NGon Luwə, ningə səi əli əi nə se mi n̄ə ə m-əl m-ə nə mi NGon Luwə wa b̄a, mi nje kəl ta ki mal dɔ tɔ Luwə ti, kin e mba ri ə? ³⁷ Kin ə re m-ra kilə lə Bai al ningə tə adi-mi mesi al! ³⁸ A kin ə re m-isi m-ra kilə lə Bai ningə, re adi-mi mesi al ka, adi mesi kilə je ki m-ra-de ka kin nday taa. Adi mesi kadi igəri tãki Bai isi mem ti, ə mi m-isi me Bai ti tɔ.» ³⁹ Lo kin ti, sangi rəbi nja kare bəy kadi n-uwəi Jaju, nə tɛɛ mbode ti aw. ⁴⁰ Jaju təl aw gidi ba Jurde ti, lo ti ki kəte J̄a ra dije batəm ti. Jaju aw isi loe ti kin nɔɔ. ⁴¹ Dije ngay awi rəe ti, ningə əli-naa əi ná: «J̄a ra nə madi kare ki əti bəl al, nə nə je pəti ki əl əji-n dɔ d̄ingəm kin e nə je ki rɔjeti.» ⁴² Lo kin ti nɔɔ be dije ngay adi mede Jaju.

11

Ki Lajar lo koy ti

¹ D̄ingəm kare ki nje mɔy e nɔɔ, tɔe nə Lajar. Isi me b̄e ti ki Bətani ki e ngon b̄e lə Mari əi ki ngokone Marti. ² E darɔ Mari wa kin ə a əy yibi ki əti maji nja Bəbe ti nim, bər njae ki bis̄i d̄one nim. NGA ningə e ngokɔe Lajar ə rɔe tɔ-e. ³ NGakonaa je ki d̄ane ki joo kin iləi dəw madi ade aw əl Jaju ə ná: «Bəbe, basa madi e mɔy.» ⁴ Loki Jaju oo ta kin ningə əl ə ná: «Mɔy lə Lajar kin a tɔl-e al, nə e mɔy ki re kadi tɔji tɔgi Luwə, taa kadi dije iləi tɔji d̄om ti mi NGon Luwə tɔ.» ⁵ Jaju ndigi Marti əi ki ngokɔe Mari, taa ndigi Lajar tɔ. ⁶ Jaju oo maji kadi Lajar e mɔy, nə isi lo ti ki isi ti kin ba ndɔ joo bəy. ⁷ Go ti, əl njé ndo je ləne ə ná: «Adi j̄i təl̄i j-awi Jude ti gogi.» ⁸ Ə *NJé ndo je lie əli-e əi ná: «Nje ndo dije, ndo ngay al ne bəy ə *Jipi je sangi kadi n-tiləi-ni ki mbal n-tɔli-ni ka kin ə, ige kadi itəl aw Jude ti bəy a?» ⁹ Jaju ilə-de ti ə ná: «NGan kadi e dɔgi gide joo me kadi ti ki kare. Ningə kin ə re dəw njiyə kada ə a osi al, tado oo lo maji. ¹⁰ A re njiyə kondɔ ə a osi, tado oo lo maji al.» ¹¹ Go ta ti kin, Jaju ilə ta ki rangi dɔ ti ə ná: «Madije Lajar tɔ bi, ningə m-a m-aw kadi m-ndəl-e.» ¹² Ə njé ndo je əli-e əi ná: «Bəbe, re e bi ə tɔ ə a ndəl bəy.» ¹³ Jaju əl ta lə koy Lajar, nə njé ndo je ooi tãki e ta lə bi

ki kare. ¹⁴ ð Jəju əl-de ay njay ə nə: «Lajar oy. ¹⁵ NGA ningə ki əji dəsi, rəm nəl-m ngay kadi m-goto loe ti, kadi tə səi je adii-mi mesi. Ba ki ne kin, adi j-awi dəe ti.» ¹⁶ ð Tomasi ki isi bari-e «NDingə» əl ndəgi njé ndo je ə nə: «J-əi ka kadi j-awi sie tə j-oyi sie.»

Jəju e nje kadi dije təli isi ki dode taa

¹⁷ Loki Jəju re tēē Bətani ti, oo kadi dibi Lajar ra ndo sə ngata. ¹⁸ Bətani e basi ki Jorijaləm, asi kulə mətər mitə be par, ¹⁹ adi *Jipi je ngay rai rə Marti ti əi ki Mari kadi səli mede əji-n do koy lə ngokode. ²⁰ Loki Marti oo kadi Jəju a re nqo, j aw tilə kəme, ningə Mari taa isi yəne nangi me kəy ti. ²¹ Marti ki aw tilə kəm Jəju, əl Jəju ə nə: «Babe, kin ə re j saje ne ə re ngokom a oy al. ²² Nə ki ne wa kin ka m-gər kadi ne je pəti ki idəji Luwə ə a adi.» ²³ ð Jəju əl-e ə nə: «NGokoi a j lo koy ti.» ²⁴ Ningə Marti ile ti ə nə: «E ki rəjeti, m-gər kadi ndo ki njé koy je a j taa lo koy ti dəbəy ndo ti ə, Lajar a j taa lo koy ti tə.» ²⁵ Lo kin ti, Jəju əl-e ə nə: «Mi nje kadi dije j taa lo koy ti, ki nje kadi dije isi ki dode taa. Dəw ki adi-m mene, re oy mindi ka, a təl isi ki done taa. ²⁶ NGA ningə, dəw ki isi ki done taa, ə adi-m mene ba, dəwe kin a oy al ratata. M-dəji se oo be wa?» ²⁷ Ba Marti ile ti ə nə: «Oyo, Babe, m-adi mem tək i j ə j Kirisi ki Luwə mbəte, j ə j NGon lə Luwə, j ə j dəw ki səbi kadi a re dənangi ti.»

Jəju nq mbata koy lə Lajar

²⁸ Go ta ti ki Marti əl kin ba, əti aw bar ngokone Mari, əl-e ta nangi yəgiri be ə nə: «Nje ndo dije a nqo, ə isi dəji kadi aw.» ²⁹ Loki Mari oo ta kin taa par ə j taa kalangi aw ki rə Jəju ti. ³⁰ Jəju ur me be ti əl bəy, e lo ti wa ki Marti aw inge ti kəte ka kin bəy. ³¹ *Jipi je ki isi me kay ti ki Mari, isi səli mee, loki ooi-e j taa kalangi, tēē taga, ooi ə nə isi aw ki do badi ti kadi nq wa, adi j taa goe ti. ³² Loki Mari aw tēē lo ti ki Jəju a ti, ə oo Jəju ba, osi nangi njae ti, ningə əl-e ə nə: «Babe, kin ə re j saje ne ə re ngokom a oy al.» ³³ Loki Jəju oo kadi Mari isi nq, taa Jipi je ki j goe ti ka isi nqi tə ba, mee ur made, taa ndile isi nangi al tə. ³⁴ ð dəji-de ə nə: «Həi-e ra be ə?» Ba əli-e əi nə: «Babe, ire ə a o.» ³⁵ Lo kin ti, Jəju nq. ³⁶ ð Jipi je əli əi nə: «Oi təji ki təji ndigi ki ndige kin.» ³⁷ Nə njé ki nungi əli əi nə: «Tēē kəm nje kəm tə, nga ra ban ə asi kadi əgi Lajar koy al təy?»

Jəju adi Lajar j lo koy ti

³⁸ Lo kin ti, me Jəju təl ur made kur ki rangi bəy, adi əti aw ki do badi ti. Ningə e bole mbal ə indəi mbal made utii tae. ³⁹ Jəju əl-de ə nə: «Ūri mbal kin kə», nə Marti ki konan nje goto əl Jəju ə nə: «Babe, ra ndo sə ngata, adi a əti.» ⁴⁰ ð Jəju əl-e ə nə: «M-əli m-ə nə ri ə? M-əli m-ə nə re adi mei ə a o təgi Luwə.» ⁴¹ Lo kin ti, əri mbal kə, ə Jəju un kəmne ki taa ningə əl ə nə: «Bai, m-ra-i oyo tək i o do ndum. ⁴² M-gər kadi ta je ki m-isi m-əl səi kin o do ndum dərə, nə m-əl ta kin be mbata kosi dije ki gəl gidim kin, kadi adi-mi mede tək i e j ə ilə-m.» ⁴³ Go ta ti kin ba, Jəju un ndune ki taa əl ta ki təgine ə nə: «Lajar, itēē taga!» ⁴⁴ Ningə nje goto Lajar ində lo tēē taga. Jie je ki njae je e ki ragi ki ta kibi, taa ta kəme e ki dole ki kibi tə. ð Jəju əl-de ə nə: «tuti-e, ə iyəi-e adi aw.»

Dije dəsi ta naa ti kadi n-təli Jəju (Mt 26.1-5; Mk 14.1-2; Lk 22.1-2)

⁴⁵ *Jipi je ngay ki awi rə Marti ti, ə ooi ne ki Jəju ra, adi mede Jəju. ⁴⁶ Nə njé ki nə je awi ingəi *Parisi je, əli-de ne ki Jəju ra. ⁴⁷ Lo kin ti, njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki Parisi je, əsi do njé gangi ta je lə Jipi je naa ti, ningə dəji-naa əi nə: «E ri dana ə kadi ji rai ə? Dingəm kin ra ne je ki əti bəl bəl ngay!» ⁴⁸ Kin

ə re j-iyəi-e j-adi ra ne je ləne kin ki nqone ti ə, dije pəti a adi-e mede, ningə dije ki Rom ti a rəi kadi tuji kəy lə Luwə, taa a tuji gin be ləje tə!»⁴⁹ Ə Kayipi ki e ki kare dan njé kun də Jipi je ti, ki bale ti nqo e ki bo də njé kijə ne məsi kadi-kare je ti, un ta əl-de ə nə: «İgəri ne kare me ne ti ki isi ra ne kin al!»⁵⁰ İməri ta maji oi! E soti ngay mbata ti ləsi kadi ba kal dəw kare oy mbata lə gin dije kosi, ə gin be ki tae ba inga tuji al.»⁵¹ NGa ningə e ta ki Kayipi wa 6a əl ki dəne al, nə təkı bale ti nqo e ki bo də njé kijə ne məsi kadi-kare je ti, Luwə ində ta tae ti adi ilə mbee kəte təkı səbi kadi Jəju a oy mbata lə gin be lə Jipi je.⁵² Ningə a oy mbata lə gin be lə Jipi je par al, nə a oy mba kadi kaw-n ngan lə Luwə ki sanəi-naa ki lo je dangi dangi kin kadi təli gin dije ki kare ba.⁵³ İ də ndəe ti nqo kin, njé kun də Jipi je uni ndude kadi n-təli Jəju.⁵⁴ E be ə, Jəju ində ngangı njıyə taga ta kəm Jipi je ti. Ər rone aw 6asi kadi dılə lo ti, me ngon be ti ki bari-e Epirayim. Aw isi ti nqo ki njé ndo je ləne.

⁵⁵ Dəkgəlo ra nay lə Jipi je ki bari-e Paki e 6asi, adi dije ngay awi Jorijaləm ti kəte nq ti kadi tə rai ne je ki go kuje ti ləde əi Jipi je kadi Luwə oo-n-de tə dije ki kanji majal.⁵⁶ Dije ka kin əi gin kəy ti lə Luwə, ningə isi sangi Jəju, ə dəji-naa ta dande ti əi nə: «Mər ta ləsi e ri ə? Kadi a re lo ra nay ti al a?»⁵⁷ Ne kare 6a, njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki Parisi je adi ndu kadi re dəw madi oo lo ki Jəju e ti 6a, kadi əl-de adi n-awi n-uwəi-e.

12

*Mari 6uki yibi ki əti maji nja Jəju ti
(Mt 26.6-13; Mk 14.3-9; Lk 7.36-50)*

¹ NDə mehe kəte nq ra nay Paki ti, Jəju aw Bətani ti ki Lajar isi ti. Lajar ki ndo ki ade j taa lo koy ti.² Lo kin ti nqo, rai ne kuso ki tə Jəju. Marti ə e nje kadi-de ne kuso, ningə Lajar e ki kare dan njé kisi ta ne kuso ti ki Jəju.³ Mari un yibi ki rai ki man kəgi ki bari-e nar, a rosi ngon ku be, 6uki nja Jəju ti, ningə go ti, bər njae ki bisi dəne. E yibi nar dərəe ki gate e ngay. Baye taa me kəy.⁴ Lo kin ti, Judasi Isikariyoti ki e ki kare dan njé ndo je ti lə Jəju, e ki a un də Jəju, əl ə nə:⁵ «MBA ri ə e ki gati ki yibi kin, taa-n la ki lo kilə ti ki ndo 6u mitə be ka e ki ra-n ki njé ndoo je al ə?»⁶ Judasi əl ta kin be mba to 6a ta lə njé ndoo je to rəe al, nə mbata e nje bogi. E ə 6əl la e jie ti, adi isi bogi la ki isi 6uki me ti ndəy ndəy.⁷ Nə Jəju əl ə nə: «İyəi Mari jəke! Ra ne kin be nginə-n ndo ki kadi darəm a aw-n 6ada.⁸ Njé ndoo je kam, isi səsi ne ki ndo je pəti, nə mi m-a m-isi səsi ki nq ti al.»

Dije dəəi ta naa ti kadi n-təli Lajar

⁹ Kosi *Jipi je ngay ooi kadi Jəju e Bətani ti, adi rəi. Ningə rəi mbata lə Jəju par al, nə rəi mba koo Lajar ki Jəju ade j taa lo koy ti ka kin tə.¹⁰ E be ə, njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je uni ndude kadi n-təli Lajar kə,¹¹ mbata e ta lie ə ra adi Jipi je ngay iyəi-de ə adi mede Jəju.

*Jəju ur me be ti ki Jorijaləm ki kəsi-gon
(Mt 21.1-11; Mk 11.1-11; Lk 19.28-40)*

¹² Lo ti go ti, kosi dije ki ngay ki rəi Jorijaləm, ooi kadi Jəju isi re Jorijaləm,¹³ ə yıi baji tan je, ə tēēi taga gidi be ti, awi tilə kəme. Ningə lo kin ti, uni ndude ki taa əli əi nə: «Təji e ki də Luwə ti! Ningə kadi Luwə ində jine də dəw ti ki re ki tə Bəbe, kadi Luwə ində jine də ngar ti lə *Isirayəl je!»¹⁴ Jəju ingə ngon koro, ningə al isi dəe ti təkı ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:

¹⁵ «İ6əl al, 6e bo *Sıyo!
İgo lo o, ngar ləi isi re,

Isi dɔ ngon koro ti.✠»

¹⁶ Dɔsay ba, njé ndo je lie gəri me ne je ki isi rai kin al, nɔ loki dije isi ilai toji dɔ Jəju ti ngata ɓa kadi mede ole dɔ ti tɔki makitibi la Luwə əl ta lie kadi ne kin a ra ne dɔe ti be. Ningə e nee ka ə isi ra ne dɔe ti kin.

¹⁷ Dije ngay ki ndo ki əi sie naa ti loki ndəl Lajar ade tɛɛ ɓada, dan njé koy je ti, mai naji lie. ¹⁸ Ningə e naji ki ma lade kin ə ra adi kosi dije awi tiləl kame, tado ooi kadi ra ne kɔji ki əti ɓəl ngay kin. ¹⁹ Lo kin ti, *Parisi je əli-naa dande ti əi nɔ: «Oi to ki taga ta kamsi ti ne kadi asi ra ne madi al; dije pəti ɓuki-naa ki goe ti!»

Girəki je sangi kadi n-ooi Jəju

²⁰ Girəki je madi əi dan dije ti ki rəi Jorijaləm lo ra nay ti kadi əsi makəsidi nangi nɔ Luwə ti. ²¹ Girəki je ka kin rəi ɓasi rɔ Pilipi ti ki e dɔw ki ngon ɓe ti ki Bətisayda ki Galile ti, daji-e əi nɔ: «Ji ndigi kadi j-o Jəju.» ²² Ə Pilipi aw əl Andire, nga ə indai rɔde naa ti joo pu awi əli Jəju. ²³ Jəju ilə-de ti ə nɔ: «Ki ne kin ɓa, ndo asi kadi Luwə toji tɔgim mi *NGon dɔw ki taga ngata. ²⁴ Ningə ki rojeti, adi m-əl səsi, kə ko ki kare ki osi nangi kin re oy al ə, a to ki karne ɓa par, a re oy to ɓa, a tɛɛ ki kə ko je ki rangi ngay. ²⁵ Dɔw ki ndigi koo maji rone, a ti tae, nɔ dɔw ki iyə ta koo maji rone dɔnangi ti ne, a ngəm rone kadi kaji ki biti ki nɔ ti. ²⁶ Kin ə re dɔw madi ge ra kilə ɓəə ləm ɓa, sɔbi kadi un gom, nga ningə nje kilə ɓəə ləm kin a e səm lo ti ki m-a m-ɔ ti. Dɔw ki nje ra kilə ɓəə ləm, Bai Luwə a əsi gone.»

Jəju əl ta ki dɔ koyne ti

²⁷ Jəju əl ə nɔ: «Ki ne kin, ndilm isi nangi al, ə se ta ri ə kadi m-əl wa? Kadi m-əl m-ə nɔ: “Bai, aji-m ta dɔ kadi ti ki nga ki a re dɔm ti kin a?” NGA e mbata dɔ kadi wa kin ə m-re biti m-tɛɛ-n ne kin. ²⁸ Bai, itoji adi dije gəri to ɓa ləl.» Ningə ndu dɔw ɓa əi ki dɔrɔ ti ə nɔ: «M-adi dije gəri to ɓa ləm ngata, nɔ m-a m-adi-de gəri ɓəy.» ²⁹ Kosi dije ki əi loe ti nɔɔ ə ooi ndu ta kin ki mbide əli əi nɔ: «E ndi ə ndangi ne.» Ningə njé ki nungi əli əi nɔ: «Malayka kare ə əl-e ta.» ³⁰ Ə Jəju əl-de ə nɔ: «NDu ta ki ɓa ə oi kin tɛɛ mbata ləm mi al, nɔ tɛɛ ki mbata ləsi səi je. ³¹ Ki ne kin, e dɔkagilo ki kadi Luwə a gangi-n ta dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne ngata, e dɔkagilo ki kadi Luwə a uwə-n nje majal ki isi ində tɔgine dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne, ile gidi lo ti ko ngata. ³² NGA ningə mi, ndo ki dije a ɓəi-mi taa dɔ kagi-dəsi ti kin ɓa, m-a m-ndor dije pəti ki rəm ti.» ³³ Me ta ti kin, Jəju toji kadi gəri se go rəbi ki ban ə a oy-n wa?. ³⁴ Ə kosi je əli-e əi nɔ: «J-ingə me makitibi ndu-kun je ti ləje tɔki Kirisi ki e dɔw ki Luwə mbəte, a isi biti ki nɔne ti ɓi a oy al✠, nga ra ban be ə j əl ə nɔ: “Sɔbi kadi a ɓəi NGon dɔw taa dɔ kagi-dəsi ti ə?” Ə NGon dɔw ə wa kin e nɔ dana ə?» ³⁵ Ba Jəju əl-de ə nɔ: «Kunji e dansi ti ne dɔkagilo ndəy ɓəy. Ningə kadi injiyai ki nɔsi ti loki kunji isi unji dəsi ti kin, kadi tɔ til ingə səsi dɔ rəbi ti al. Tado dɔw ki njiyə me til ti, gər lo ki isi aw ti al. ³⁶ Dɔkagilo ki kunji e səsi kin ɓa, adi mesi kunji, kadi tɔ itəli dije ki me kunji ti.» Loki Jəju əl-de ta be ningə, əti aw ɓəyɔ rone say ta kəmde ti.

Jipi je mbati kadi mede Jəju

³⁷ Jəju ra ne kɔji je ki əti ɓəl ɓəl ta kəm *Jipi je ti ka, mbati kadi-e mede. ³⁸ E kin toji ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ə nɔ: «Babe, nɔ ə taa ta ki tɛɛ taje ti osi mbide ti kin ə?» E nɔ je ə Babe toji-de tɔgine ə✠?»

³⁹ Ningə darɔ Ejay ə wa təl a nɔɔ ɔr gin ne ki asii kadi mede al ə nɔ:

⁴⁰ «Luwə tɔ kəmde,
Kadi tɔ ooi lo al,

Adi mede nga ngororo,
Kadi tã gãri nẽ madi kare al,
Kadi tã tãli kãmdẽ rɔ Luwã ti al,
Nã tã Luwã j̄ aji-de.✠»

⁴¹ Ejay al ta kin be mbata kunji Jəju ki oo kãte nu ə əl-n ta dɔe ti.

⁴² Nẽ kare ɓa, dan njẽ kun dɔ Jipi je ti wa kin, ngay je adi mede Jəju, nã mbati kãli ki taga mbata lã *Parisi je ki kadi a tuwã-de kɔ gin kãy kaw-naa ti lãde əi Jipi je✠. ⁴³ Oi maji ngay kadi dije ə piti-de ə e soti itã kadi Luwã ə piti-de.

Ta ki ta Jəju ti ə a gangi ta

⁴⁴ Jəju əl ta ki ndune ki boy ə nã: «Dãw ki adi-m mene ɓa, e mi ə adi-m mene al, nã e nje kilã-m ə ade mene; ⁴⁵ ningã dãw ki oo-m ə, oo nje kilã-m tɔ. ⁴⁶ Mi, mi kunji, ə m-re dɔnangi ti ne mba kadi dãw ki adi-m mene ɓa, dãwe njiyã me til ti al. ⁴⁷ Kin ə re ta lãm osi mbi dãw ti, ə dãwe ra-n kilã al ə, e mi ɓa m-gangi ta dɔe ti al, tãdɔ m-re dɔnangi ti ne kadi m-aji dije ɓi kadi m-gangi ta dɔde ti al. ⁴⁸ Dãw ki mbati-m nim, taa ta lãm al nim ə, aw ki nje gangi ta dɔne ti ngata. Tãdɔ e nẽ je ki m-ndo dije wa kin ə, a gangi ta dɔe ti dɔbãy ndɔ ti. ⁴⁹ Tãki rɔjeti, m-əl ta ki dɔ rɔm al, nã e Bai ki nje kilã-m ə adi-m ndu je ki kadi m-əl nim, m-ndo nim. ⁵⁰ NGA ningã, m-gar kadi ndu ki Luwã adi kin ə, e nje re ki kaji ki biti ki nɔ ti. Ta je ki m-əl, m-əl-de tãki Bai əl-m.»

13

Jəju togi nja njẽ ndo je lãne

¹ Kãte nɔ ra nay Paki ti, Jəju gər kadi ndɔ re nga kadi tã iyã dɔnangi ə aw rɔ Bawne ti. Jəju ki ndigi njẽ ki yãne je ki dɔnangi ti ne mari nu, ndigi-de biti kadi tãl tãe. ² Jəju əi ki njẽ ndo je lãne isi ta nẽ kuso ti lo solɔ. Ningã dɔkagiloe ti kin, su indã ta ga kulã Jəju j̄ njẽ ɓã je ti me Judasi ti ki ngon lã Simɔ Isikariyoti ngata. ³ Jəju wa ki dɔne gər kadi Bawne Luwã ilã nẽ je pãti jine ti, ningã gər tãki n-j̄ rɔe ti ə n-re, adi n-a n-tãl n-aw rɔe ti gogi. ⁴ Jəju j̄ taa ta nẽ kuso ti, ɔr kibi lãne ki ilã dɔ made ti, ɓa un ta kibi dɔɔ-n ɓɔdine. ⁵ Go ti, mbãl man me nẽ ti, ɓa ilã rɔne togi nja njẽ ndo je lãne, ə ɓar njade ki ta kibi ki kãte dɔɔ-n ɓɔdine ka kin. ⁶ Loki Jəju re tẽẽ dɔ Simɔ Piyar ti ɓa, Simɔ Piyar əl-e ə nã: «Bãbe, j̄ ə kadi itogi njam a?» ⁷ Ə Jəju əl-e ə nã: «Nẽ ki m-isi m-ra kin, ta ji naa ti ne igər al, nã a gər mee ki ɓay ti.» ⁸ Be ka Piyar əl Jəju ə nã: «Jagi, j̄ a togi njam al.» Ə Jəju ile ti ə nã: «Kin ə re m-togi njay al ɓa, nẽ madi ki ɓaw-je naa ti sãl goto.» ⁹ Ningã Piyar əl ə nã: «Bãbe, re e be ɓa, itogi njam par al, nã kadi itogi jim je, ki dãm je tɔ.» ¹⁰ Ə Jəju əl-e ə nã: «Dãw ki ndogi man, aw ki ndoo togi njane par, ɓi rɔe je pãti al, tãdɔ ndãgi rɔe je ay njay. NGA ningã sãl je, rɔsi ay njay, nã e dije pãti ɓa rɔde ay, al ɓay tɔ.» ¹¹ Lo kin ti, Jəju gər dãw ki a ule ji njẽ ɓã je ti, ə əl-n ə nã: «E sãl pãti ɓa rɔsi ay, al.» ¹² Loki Jəju togi njade gine gangi ningã, un kibi lãne ilã rone ti, ə tãl aw isi ta nẽ kuso ti gogi, ɓa əl-de ə nã: «igãri me nẽ ki m-ra sãsi kin a? ¹³ Isi bari-mi Nje ndo dije je, Bãbe je, ningã e go rãbe ti, tãdɔ e mi ə wa. ¹⁴ NGA ningã re mi ki mi Nje ndo dije je, mi Bãbe je ə m-togi njasi ningã, sãl ka sãbi kadi itogi njanaa ki yo je ki ne je tɔ. ¹⁵ E nẽ ə m-ɔji sãsi, kadi sãl ka indaji, irai tãki m-ra sãsi kin be tɔ. ¹⁶ Tãki rɔjeti, adi m-əl sãsi, ɓɔã itã ɓane al, taa ngon nje kaw kilã itã nje kile al tɔ. ¹⁷ Tãki igãri ngata kin ə, irai kile ə, rɔsi a nãl sãsi ngay. ¹⁸ E sãl pãti ɓa m-isi m-əl ta lãsi al; m-gar dije ki m-mbãti-de. NGA ningã, sãbi kadi ta ki makitibi lã Luwã əl kin ra nẽ. Makitibi əl ə nã: “Dãw ki isi uso sãm nẽ, tu gajine ɔsi-m✠.” ¹⁹ M-əl sãsi ta kin ɓasine, kadi tã ndɔ ki nẽe a ra nẽ

ba, igəri tæki “Mi Nje kisi nõo.” ²⁰ Tæki rojeti, adi m-əl səsi, dæw ki uwæ dæw ki m-ile ki rone ti, uwæ-m ki rone ti, æ dæw ki uwæ-m ki rone ti, uwæ nje kilæ-m ki rone ti tæ.»

Jaju æl tæki Judasi a un dæne

(Mt 26.21-25; Mk 14.18-21; Lk 22.21-23)

²¹ Go ta je ti kin, ndil Jaju isi nangi al, adi ta tæe tæe ti ki taga æ næ: «Tæki rojeti, adi m-əl səsi, dæw kare dansi ti ne a ilæ-m ji dije ti.» ²² Lo kin ti, njé ndo je lie goi kæm-naa, ningæ dæji-naa se nã dana æ isi æl ta lie wa. ²³ Ki kare dan njé ndo je ti, ki e dæw ki Jaju ndige, isi kadi Jaju ti basi. ²⁴ Æ Simo Piyar ra ne yögiræ nangi æl-e-n kadi dæji Jaju se isi æl ta læ nã dana wa. ²⁵ Nje ndo ka kin oy ki dæ Jaju ti, ningæ dæje æ næ: «Bæbe, dæwe e nã æ?» ²⁶ Æ Jaju ile ti æ næ: «E dæw ki m-a m-ade mapa ki m-gangi, m-ilæ me tay ti kin.» Ningæ Jaju gangi mapa ilæ me tay ti, adi Judasi ki ngon læ Simo Isikariyoti. ²⁷ Loki Judasi taa mapa ka kin taa par æ, *Sata ur mee ti. Æ Jaju æl-e æ næ: «Næ ki to mei ti kadi ira ka kin, ira law!» ²⁸ Dan dije ti ki isi sie ta ne kuso ti kin, dæw ki kadi gær se mba ri æ æl-e ta kin be wa goto. ²⁹ Tæ ka ki Judasi e-n nje koti bæ la ka kin, ngay je ooi tæki Jaju dæje kadi aw ndogi ne ki kadi n-rai nay Paki, æ se kadi aw adi ne madi njé ndoo je wa be. ³⁰ Judasi taa mapa ki Jaju ade ka kin taa par æ tæe taga. Dæ kade ti kin, lo ndul ngata. ³¹ Loki Judasi tæe bæ, Jaju æl æ næ: «Ki basine kin, dije ilæi toji dæm ti mi *NGon dæw, ningæ mi NGon dæw m-ra m-adi dije ilæi toji dæ Luwæ ti tæ. ³² Kin æ re m-ra m-adi dije ilæi toji dæ Luwæ ti bæ, Luwæ wa ki done a adi dije ilæi toji dæm ti mi NGon dæw tæ. NGA ningæ e ne ki a ra ne basine. ³³ NGanm je, mi səsi ne, naa ti dækagilo ki ndæ be par. A sangi-mi, ningæ tæki m-æl-n *Jipi je, m-æl səsi bone tæ tæki: “Lo ki m-a m-aw ti, a asi kadi awi ti al.” ³⁴ M-adi səsi ndu-kun ki sigi ki e ta kadi indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je. Maji kadi indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je tæki mi m-ndigi-n səsi kin be tæ. ³⁵ Kin æ re indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je bæ, dije pæti a gæri tæki sæi njé ndo je læm.»

Jaju æl tæki Piyar a naji ta gær-ne

(Mt 26.33-35; Mk 14.29-31; Lk 22.31-34)

³⁶ Simo Piyar dæji Jaju æ næ: «Bæbe, a aw ra æ?» Æ Jaju ile ti æ næ: «Lo ki m-a m-aw ti, a asi kadi un gom ki basine kin al, næ a un gom ki bæy ti.» ³⁷ Ba Piyar dæji Jaju æ næ: «Bæbe, mba ri æ m-a m-asi kadi m-un goi ki basine kin al æ? Mi basi ngay kadi m-ilæ ræm kæ mbata læi!» ³⁸ Lo kin ti, Jaju ilæ Piyar ti æ næ: «Adi j basi ngay kadi ilæ ræi kæ mbata læm wa ta? Tæki rojeti, adi m-æli, kunæ kinjæ nõ al bæy æ, a naji ta nja mitæ æ næ igær-m al.»

14

Jaju e ræbi ki kaw ki ræ Luwæ ti

¹ Jaju æl njé ndo je læne æ næ: «Sæbi kadi mesi bæ al, adi mesi Luwæ, æ adi-mi mesi tæ. ² Me bæ ti læ Bai, kæy je e ngay nõo. Kin æ re e ne ki rojeti al æ, re m-a m-æl səsi, tadæ m-aw kadi m-ındæ dæ lo dana mbata ti læsi. ³ Loki m-aw, æ m-ındæ dæ lo dana gine gangi ningæ, m-a m-tæl tæ m-re kadi m-oy səsi, m-aw səsi ræm ti, kadi tæ lo ki mi ti, sæi ka sæi ti tæ. ⁴ Sæi, igəri ræbi ki kaw lo ti ki m-isi m-aw ti.» ⁵ Lo kin ti, Tomasi æl Jaju æ næ: «Bæbe, ji gær lo ki isi aw ti al tæ, æ ra ban be æ j-a ji gær ræbi ki kaw ti æ?» ⁶ Æ Jaju æl-e æ næ: «Mi ræbi, mi ta ki rojeti, mi kisi ki dæ taa. Ræbi ki rangi ki kadi dæw asi kaw-n ræ Bai Luwæ ti goto. ⁷ Re igəri-mi bæ, a igəri Bai tæ. NGA ningæ, tæki j-a-n ne wa kin, igəri-e nim, oi-e nim tæ.» ⁸ Ningæ Pilipi æl Jaju æ næ: «Bæbe, itæji-je Bawje Luwæ adi j-o-e par æ, e wa kin asi-je naki.» ⁹ Æ Jaju ile ti æ næ: «Pilipi, e mari nu ba æ m-a səsi ne kin ka igær-m al bæy a? Dæw ki oo-m bæ, oo Bai Luwæ tæ. Ra ban be æ æl æ næ: “Itæji-je Bawje Luwæ adi j-o-e?”

¹⁰ O tə ta ki rəjeti al kadi mi m-isi me Bai ti, ə Bai isi mem ti a? Ta je ki m-isi m-əl səsi kin, e mi wa ki dəm 6a m-isi m-əl al; e Bai ki isi mem ti ə isi ra kilə je lane. ¹¹ Adi-mi mesī təkī mi m-isi me Bai ti, ə Bai isi mem ti tə kin. A re adi-mi mesī də ta je ti ki m-isi m-əl al ə, kilə ra je lə Luwə ki oi ki kəmsi kin yo ə, adii mesī ndəy. ¹² Təkī rəjeti, adi m-əl səsi, dəw ki adi-m mene 6a, e ka a ra ne je ki m-isi m-ra-de kin tə. A ra ne je ki əti bəl ngay 6əy, mbata mi m-isi m-aw rə Bai ti. ¹³ NGa ningə, ne je pəti ki idəji me təm ti ə, m-a m-ra m-adi səsi, mba kadi mi NGon, m-ra m-adi dije iləi təji də Bai Luwə ti. ¹⁴ Kin ə re idəji ne madi me təm ti ə, m-a m-ra m-adi səsi.»

Jəju un ndune kadi n-a n-ilə ki NDil Luwə

¹⁵ Jəju ilə ta ki rangi də ti 6əy ə nə: «Kin ə re indigi-mi ə, a təli rəsi go ndu-kun je ti ləm. ¹⁶ Ningə mi, m-a m-dəji Bai Luwə kadi ilə ki Nje ra səsi ki rangi, ki a isi səsi biti ki nə ti. ¹⁷ E ə e NDil ki nje ra ne ki rəjeti, ki dije ki dənangi ti ne asi kadi taai-e mede ti al, tadə ooi-e al, taa gəri-e al tə, nə səi je, igəri-e, mbata isi kadisi ti ne, taa a isi mesī ti tə. ¹⁸ M-a m-iyə səsi ki karsi tə ngan kal je be al, nə m-a m-təl kadi m-re rəsi ti. ¹⁹ Nay ngay al kadi dije ki dənangi ti ne a ooi-mi al ratata, nə səi je, a oi-mi, tadə m-isi ki dəm taa, taa səi je ka a isi ki dəsi taa tə. ²⁰ NDəe ti kin ə, a oi kadi mi me Bai ti, ningə səi, səi mem ti, ə mi, mi mesī ti tə. ²¹ Dəw ki nje ndigi-m, e dəw ki ngəm go ndu-kun je ləm maji nīm, təl rəne go ti nīm. Bai a ndigi dəw ki nje ndigi-m, ningə mi ka m-a m-ndige tə, taa m-a m-təje rəm ki taga kadi gər-m tə.» ²² Judi (ki Judasi Isikariyoti al) əl Jəju ə nə: «Bəbe, ra ban be ə je par ə a təji-je rəi ki taga kadi ji gər-i, bi a təji rəi ki taga kadi ndəgi dije ki dənangi ti ne kin gəri-ni al ə?» ²³ Jəju ile ti ə nə: «Dəw ki ndigi-m ə, a ngəm go ta je ləm. Bai a ndige, ningə je ki Bai Luwə joo pu j-a ji re rəe ti, j-a j-ində 6e naa ti sie. ²⁴ Dəw ki ndigi-m al, təl rəne go ta je ti ləm al. Ta je ki isi tē tē tam ti ə isi oi kin, e ta je ki mi wa m-əl ki dəm al, nə e ta je ki j rə Bai ti ki nje kilə-m. ²⁵ M-əl səsi ta je kin dəkagilo ki mi səsi naa ti ne 6əy kin. ²⁶ Nje ra səsi, NDil ki Bai a ilə sie adi səsi me təm ti kin, a ndo səsi ne je pəti, taa a ole mesī də ne je ti pəti ki m-əl səsi tə. ²⁷ M-iyə lapiya m-adi səsi, m-adi səsi lapiya. Ningə mi m-adi səsi təkī dije ki dənangi ti ne adii səsi al. Adi mesī osi nangi, ibəli al. ²⁸ Oi tē tē tam ti m-əl m-ə nə: “M-a m-aw, ə m-a m-təl m-re rəsi ti”. Ningə kin ə re indigi-mi ə, a irai rənəl də kaw ti ki m-isi m-aw rə Bai ti, tadə e, e ki bo itə-m. ²⁹ M-əl səsi ta kin basine, kəte taa kadi ne je rai ne, kadi tə loki a rai ne 6a, adii mesī. ³⁰ M-a m-əl səsi ta gogi al ngata, tadə, nje majal ki isi ində təgine də dije ti ki dənangi ti ne, re. Ningə e aw ki təgi madi dəm ti al, ³¹ nə a inga ta rəbi kadi ra adi dije gəri təkī m-ndigi Bai, ə m-ra ne je təkī Bai dəji-m kadi m-ra. II taa lo kin ti adi j-awi.»

15

Jəju e kagi nju ki rəjeti

¹ Jəju əl ə nə: «Mi, mi kagi nju ki rəjeti, ningə Bai e 6a nje ndəy nju tə. ² Baji nju ki j rəm ti, ə andi al ə, Bai a tige kə, nə e ki andi maji 6a, a tige ngan bajie je ki majal kə kadi andi ki kəte də made ti. ³ Ningə səi, ne ndo ki m-ndo səsi, ra adi səi dije ki ayi njay ngata. ⁴ Ə re uwəi rəsi rəm ti ngə 6a, mi m-a m-uwə səsi rəm ti ngə tə. NGa ningə, tə ka ki baji kagi a asi kadi andi ki kanji kagi al ka kin ə, səi ka a asi kadi irai ne madi ki kanji kadi uwəi rəsi rəm ti, al tə. ⁵ Mi kagi nju, ə səi bajim je tə. Dəw ki uwə rəne rəm ti ngə, ə mi m-uwə rəm ti tə 6a, a ra ne je ki maji maji ngay, tadə a asi kadi irai ne madi ki maji kanjim al. ⁶ Dəw ki uwə rəne ngə rəm ti al, a iləi-e kə gidi lo ti tə baji kagi be. Baji kagi je ki tuti, a kəi-de kadi buki-de poro kadi oji por kə. ⁷ Kin ə re uwəi rəsi rəm ti ngə, ə ta ləm

isi mesi ti tɔ ɓa, idɔji ne ki indigi ɔ a ingai. ⁸ Ne ki a ra kadi dije ilai toji do Luwə ti ki taga, e ta kadi irai kilə je ki maji maji, ki do-naa ti, do-naa ti nim, kadi itoji tɔki sai njé ndo je lam ki rojeti nim tɔ. ⁹ Mi m-ndigi sasi tɔki Bai ndigi-m be tɔ. NGA ningə, maji kadi ai do njasi ti, me ndigi ti ki m-ndigi sasi. ¹⁰ Kin ɔ re itəli rəsi go ndu-kun je ti lam ɔ, a ai do njasi ti, me ndigi ti ki m-ndigi sasi, tɔki m-təl-n rom go ndu-kun je ti la Bai Luwə, ɔ m-a-n do njam ti, me ndigi ti ki e ndigi-m kin be tɔ.

¹¹ «M-əl sasi ta je kin be mba kadi rɔnəl ki mem ti e rɔnəl ləsi tɔ, ningə kadi rɔnəl ləsi e rɔnəl ki asi-naa tapi. ¹² *NDu-kun lam ɔ to kin: Indigi-naa ki yo je ki ne je dansi ti, tɔki m-ndigi-n sasi kin be tɔ. ¹³ Kin ɔ re dɔw un rɔne ilə kɔ mbata lə madine je ɔ, ne madi ki rangi ki kadi a ra, toji-n ndigi-naa ki itə e kin goto ngata. ¹⁴ Kin ɔ re irai ne ki m-dɔji sasi kadi irai ɓa, sai madim je. ¹⁵ M-ɓar sasi ɓəə kilə je al ratata, tado ɓəə kilə gər ne ki ɓae isi ra al. NGA ningə mi, m-ɓar sasi madim je, mbata m-adi sai igəri ne je pəti ki m-ingə rɔ Bai Luwə ti. ¹⁶ E sai je ɓa imbəti-mi al, nə e mi ɔ m-mbəti sasi. Ningə, m-adi sasi kilə kadi awi, irai kilə je ki maji maji, ki a to ratata. ʼBa lo kin ti, Bai a adi sasi ne je pəti ki idɔji-e ki tɔm. ¹⁷ Ne kare ki m-dɔji sasi, e ta kadi indigi-naa ki yo je ki ne je dansi ti.»

Dije ki donangi ti ne, mede majal ki Jaju ai ki njé ndo je lone

¹⁸ Jaju al ɓəy ɔ nə: «Kin ɔ re dije ki donangi ti ne ɔsi sasi ta ɔ, kadi igər tɔki e mi ɔ ɔsi-mi ta kəte nɔsi ti. ¹⁹ NGA ningə, kin ɔ re sai uwai ki dije ki donangi ti ne ɓa, re dije ki donangi ti ne a ndigi sasi; nə ki ne kin, sai uwai sɔde al, tado m-mbəti sasi, m-teɛ sasi kɔ dande ti. Ningə e mbata kin ɔ, ɔsi sasi ta. ²⁰ Ə adi mesi ole do ta ti ki m-əl sasi kəte m-ɔ nə: “Bəə itə ɓane al” kin. Kin ɔ re adi-mi kɔ ɓa, a adi sasi kɔ tɔ, a re tɔli rɔde go ta ti lam ɓa, a tɔli rɔde go ta ti ləsi tɔ. ²¹ Ki ne kin, a adi sasi kɔ mbata lam, tado gəri dɔw ki nje kilə-m al. ²² Kin ɔ re m-re al, re m-əl-de ta al ɔ, re dɔw a tidə majal je ləde dɔde ti al; nə ki ne kin, lo kadi a əli əi nə: “Gər ə ji gər al,” kadi dɔw iyə-n go majal je ləde kɔ goto. ²³ Dɔw ki mee majal sɔm ɓa, mee majal ki Bai Luwə tɔ. ²⁴ Kin ɔ re m-ra kilə madi ki dɔw madi ki rangi ra nja kare al, dande ti al ɔ, re dɔw a tidə majal je ləde dɔde ti al; nə ki ne kin, ooi kilə ram je ki kəmdə. Be ka, mede majal sɔm nim, majal ki Bai nim. ²⁵ Ningə, e ne ki ra ne be mba kadi ta ki ndangi me makitibi ti la Luwə ai nə: “Mede majal sɔm ki kanji ta madi,✧” kin nee ra ne.

²⁶ «Nje ra sasi ki m-a m-ilə sie ki tɔ Bai Luwə, a re. Ningə e ɔ e NDil ki nje kəl ne je ki rojeti do Luwə, ki a i rɔ Luwə ti. E ɔ a ma naji dɔm ti. ²⁷ NGA ningə, sai ka a mai naji lam tɔ, tado sai sɔm naa ti lo kilə ngirə ne je ti nu.»

16

¹ «M-əl sasi ta je kin be pəti mba kadi tɔ iyəi ta kadi-me ləsi al. ² Dije a tuwai sasi kɔ gin kəy kaw-naa je ti. Ningə ndo je a rai wa ɓəy ki kadi njé ki a tɔli sasi, a əli mede ti əi nə e kilə la Luwə ɔ yə n-isi n-rai. ³ A rai be, mbata gəri Bai al nim, gəri-mi al nim. ⁴ NGA ningə, m-əl sasi ta je kin be kəte, kadi tɔ ndo ki nee je a rai ne ɓa, mesi ole do ti tɔki ndo ki m-əl sasi. M-əl sasi ta je kin lo kilə ngire ti nu al, tado mi sasi naa ti ne.

Kilə ra NDil Luwə

⁵ «Ki ɓasine kin, m-isi m-aw ki rɔ nje kilə-m ti, nə dɔw kare dansi ti ki kadi dɔji-m ɔ nə: “Isi aw ra wa ka,” goto. ⁶ Mesi ur made mbata ta je ki m-əl sasi. ⁷ NGA ningə, e ta ki rojeti ɔ m-əl sasi: maji ngay mbata ti ləsi kadi m-aw, tado re m-aw al ɔ, dɔw ki nje ra sasi ki sɔbi kadi a re kin, a re al. A re m-aw tɔ ɓa, m-a m-ilə sie m-adi sasi. ⁸ Ə loki a re ɓa, a ra kadi dije ki donangi ti ne gəri ne ki e

majal ki ra, ki ne ra ki dana, ki ta ki gangi. ⁹ Kadi gari ne ki e majal ki ra, tado mbati kadi-mi mede, ¹⁰ kadi gari ne ra ki dana, tado m-isi m-aw ro Bai ti, ninga sai a oi-mi gogi al ratata, ¹¹ kadi gari ta ki gangi, tado gangi ta do nje majal ti ngata. Adi e nje majal ki isi inda togine do dije ti ki donangi ti ne.

¹² «M-aw ki ta je ngay bay kadi m-al sasi, na ki basine kin, a al dasi. ¹³ NGA ninga, dokagilo ki NDil ki nje koji ne je ki rojeti a re ba, a ra kadi igari ne je pati ki rojeti. A al ta ki tone wa al, na a al ne je pati ki inga ro Luwa ti, ninga a ila sasi mbe ne je ki a rai ne lo ti ti to. ¹⁴ E toji toba lam ki taga, tado e ta je lam, a a ila sasi mbee. ¹⁵ Ne je pati ki e ya Bai, e yam to. E mbata kin a, m-al-n m-a na: E ta je lam, a NDil a ila sasi mbee.»

Me ko tal ronol

¹⁶ Jaju al a na: «Nay dokagilo nday ba kadi a oi-mi al, ninga dokagilo nday go ti a, a tali oi-mi gogi.» ¹⁷ E nje ndo je madi ali-naa dande ti ai na: «Ta ki al-je a na: "Nay dokagilo nday ba kadi a oi-mi al, ninga dokagilo nday go ti a, a tali oi-mi gogi," kin mee na ri e? Taa al ta ki kare bay a na: "Tado m-isi m-aw ro Bai ti." ¹⁸ E "dokagilo nday" ki al tae kin me na ri to e? Ji gar me ta ki ge kal-je kin al!» ¹⁹ Loki Jaju gar kadi nje ndo je lie isi sangi kadi daji-e ta ba, al-de a na: «tsi daji-naa ta dansi ti oji do ta ki m-al sasi m-a na: "Nay dokagilo nday ba kadi a oi-mi al, ninga dokagilo nday go ti a, a tali oi-mi gogi," kin. ²⁰ NGA ninga, taki rojeti, adi m-al sasi: A noi je, a ndigai ndoo je, na dije ki donangi ti ne a rai ronol. Me ko a ra sasi, na me-ko lasi kin a tal ronol. ²¹ Loki dane aw ta oji ngon ba, e me ko ti, tado dokagilo ko lie re, na loki ngon tee roe ti ngata ba, mee oy do ko ti, mbata ronol daw ki oje ile donangi ti. ²² Ninga, sai ka, ki basine kin, sai me ko ti, na m-a m-tal m-o sasi, kadi ronol a rosi mesi, ninga e ronol ki daw a oi mesi ti goto al. ²³ NDoe ti kin, a daji-mi ta do ne madi ti al ngata. Ninga, taki rojeti, adi m-al sasi, Bai a adi sasi ne je pati ki idaji-e ki tom. ²⁴ Biti bone ka, idaji ne madi ki tom al bay. Idaji a a ingal, kadi ronol lasi asi-naa tapi.

Jaju tati ro dije ki donangi ti ne

²⁵ «M-al sasi ta je kin me kuji ta ti, na ndo je a rai noo kadi m-a m-al sasi ta me kuji ta ti al ngata, na m-a m-al sasi ta ki do Bai Luwa ti wangi taga. ²⁶ I do ndoe ti kin, a daji ne Bai ki tom, ninga m-a m-al sasi al, taki m-isi m-al ta ki Bai mbata ti lasi, ²⁷ tado Bai Luwa e wa ndigi sasi. Luwa ndigi sasi, mbata indigi-mi, taa adi mesi taki m-i roe ti a m-re to. ²⁸ M-i ro Bai ti a m-re donangi ti ne, ninga ki basine kin, m-a m-iyə donangi a m-tal m-aw ro Bai ti gogi.» ²⁹ E nje ndo je lie ali ai na: «O, ki ne kin, ya al-je ta ay njay, ki kanji kal me kuji ta ti kin. ³⁰ Ninga ki basine kin, ji gar kadi igar ne je pati, taa ta je ki to me daw ti bay, kadi ta daw daji ka igar kate. Lo kin ti, j-adi meje kadi i ro Luwa ti.» ³¹ E Jaju ila-de ti a na: «Adi mesi ngata a? ³² Oi, do kadi isi re, ninga ki ne kin, re tee ne ngata ki kadi dije a sanai sasi ki lo kare kare. A iyə-mi ki karm, na mi ki karm al, tado Bai Luwa e sam naa ti ne. ³³ M-al sasi ta je kin pati be, mba kadi lapiya e mesi ti, me kində ro naa ti sam. A ingai ko donangi ti ne, na kadi uwai togisi ba, tado m-tati ro nje togi je ki donangi ti ne ngata.»

17

Jaju al ta ki Luwa mbata lane wa nim, mbata la nje ndo je lane nim

¹ Go ta ti ki Jaju al kin ba, un kamne ki taa dora ti, ninga al a na: «Bai, ndo re nga. Itoji toba lam, mi NGoni ki taga adi dije gari, kadi to mi NGoni, m-toji toba lai ki taga madi dije gari to. ² I, adi-m togi do dije ti pati, kadi to m-adi nje ki iyə-de jim ti, isi ki dode taa biti ki no ti. ³ Kisi ki do taa biti ki no ti, e ta kadi daw

gəri, i ki i ki kari ba ə i Luwə ki rəjeti kin nim, kadi gər Jəju Kirisi ki e dəw ki ile kin nim. ⁴ M-təji təba ləi m-adi dije ki dənangi ti ne pəti gəri, ningə kilə ki adi-m kadi m-ra ka m-təl tae maji tə. ⁵ Ki ɓasine kin, Bai, m-dəji kadi adi-m m-ingə kosi-gon ta kəmi ti təkɪ ndə ki adi-m kəte nɔ kində dərə ti, ki dənangi ti kin.

⁶ «M-ra m-adi dije ki ɔy-de dan madide je ti ki dənangi ne, adi-m kin gəri-ni. Əi dije ləi, ə iyə-de me jim ti, ningə tali rəde maji go ta ti ləi. ⁷ Ki ɓasine kin, gəri kadi ne je pəti ki adi-m, i roi ti. ⁸ Tado m-adi-de ta je ki adi-m, ningə taai. Loki taai ɓa, gəri kadi m-i roi ti, adi adi-mi mede təkɪ e i ə ilə-m. ⁹ Ningə e mbata ti ləde ə m-əl səi ta. M-əl səi ta mbata lə dije ki dənangi ti ne al, nə mbata lə njé ki iyə-de me jim ti, tado njé ki iyə-de me jim ti kin əi dije ləi. ¹⁰ Ningə ne je pəti ki e yam, e yai, ə ne je pəti ki e yai, e yam tə. NGA ningə, əi je, təji təba ləm ki taga adi dije ooi. ¹¹ Mi, m-a mi dənangi ti ne al ngata, m-isi m-aw ki roi ti, nə əi je, isi dənangi ti ne ɓəy. Be ə, Bai Luwə ki njé kay njay, m-dəji kadi ində kəmi gode ti maji. Ində kəmi gode ti ki təgi ləi, ki e təgi ki adi-m m-ra-n kilə kin, kadi tə əi kare ba təkɪ je səi je kare ba kin be tə. ¹² Dəkagilo ki mi səde, m-ində kəm gode ti maji ki təgi ləi ki adi-m. M-dəbi bagim dəde ti, adi dəw kare ka tae ti al. Dəw ɓa, e e ki sɔbi kadi tae a ti kadi tə ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə təl-n tane ka kin par*. ¹³ NGA ningə, ki ɓasine kin, m-isi m-aw ki roi ti, ə m-əl ta kin be təkɪ mi-n səde dənangi ti ne ɓəy kin, kadi tə əi wa ingəi rɔnəl ki mem ti, ki e rɔnəl ki asi-naa tapi kin. ¹⁴ M-adi-de ta ləi ningə, dije ki dənangi ti ne ɔsi-de ta mbata ke ki əi dije ki dənangi ti ne al, təkɪ mi mi-n dəw ki dənangi ti ne al kin be tə. ¹⁵ NGA ningə, m-dəji kadi ɔy-de kə dənangi ti ne al, nə kadi ɔsi Nje majal ngərangi dəde ti. ¹⁶ Əi dije ki dənangi ti ne al, təkɪ mi mi-n dəw ki dənangi ti ne al kin be tə. ¹⁷ Maji kadi un-de ki ta ki rəjeti, ində-de ta dangi tə dije ləi. Ta ləi e ta ki rəjeti. ¹⁸ Ningə, mi ka, m-ilə-de dənangi ti, təkɪ ilə-m dənangi ti ka kin be tə. ¹⁹ Mi wa, m-un rəm m-ində ta dangi tə dəw ləi mbata ti ləde, kadi tə əi je ka, əi ki kində ta dangi me ta ki rəjeti tə dije ləi tə.

Jəju əl ta ki Luwə mbata ti lə dije pəti ki a adi-e mede

²⁰ «M-əl səi ta mbata ti lə njé ki m-ilə-de kin par al, nə mbata ti lə dije pəti ki a adi-mi mede, ki go rəbi lə ta ki a tɛɛ ta njé je ti ki m-ilə-de. ²¹ M-dəji kadi pəti, təlɪ dije ki kare, təkɪ i Bai, ində roi naa ti səm, ə mi m-ində rəm naa ti səi kin be. Kadi əi ka indəi rəde naa ti səje tə, kadi tə dije ki dənangi ti ne adi mede təkɪ e i ə ilə-m. ²² Mi m-adi-de kosi-gon ki adi-m, kadi tə əi dije ki kare, təkɪ je səi je-n dije ki kare kin be tə. ²³ Mi m-ində rəm naa ti səde, ningə i, ində roi naa ti səm tə; ɓa lo kin ti, a asi kadi əi dije ki kare ba ki rəjeti, kadi dije ki dənangi ti ne gəri təkɪ e i ə ilə-m nim, indigi-de təkɪ indigi-m be nim tə. ²⁴ Oyo, Bai, njé ki adi-m-de kin, m-ndigi ngay kadi əi səm naa ti, lo ti ki m-a mi ti, kadi oi kosi-gon ki m-aw-n, kosi-gon ki i adi-m. M-əl m-ə nə adi-m kosi-gon, mbata indigi-m kəte nɔ kində dərə ti ki dənangi. ²⁵ Bai ki nje ra ne ki dana, dije ki dənangi ti ne gəri-ni al, nə mi m-gər-i, taa njé ki adi-m-de ka gəri təkɪ e i ə ilə-m tə. ²⁶ M-ra m-adi gəri-ni, ningə m-a m-adi gəri-ni ki kəte ɓəy, kadi tə ko ndigi ki indigi-m kin to mede ti nim, kadi mi wa mi naa ti səde nim tə.»

18

Kuwə Jəju

(Mt 26.47-56; Mk 14.43-50; Lk 22.47-53)

¹ Go ta ti ki Jəju əl ki Luwə kin ɓa, ɔti ki njé ndo je ləne, ali də lo, awi dam ngon man ti madi ki ɓari-e Sadiro. Loe ti kin, lo ndar ki dəw mə kagi je ti to nɔɔ, ə uri me ti. ² Judasi ki nje kun də Jəju, gər lo kin maji, mbata e lo ki Jəju

ai ki njé ndo je læne isi ræi ti taa taa. ³ E be æ, Judasi un dɔ buti asigar je læ kɔbɛ ki Rom, aw sæde loe ti ka kin. Taa njé kun dɔ njé kijə nɛ mæsi kadi-kare je, ki *Parisi je, ilæi njé ngəm ta kəy læ Luwə adi æi sæde nɔɔ tɔ. Dije ki go Judasi ti kin oti kiyə kasigar je, ki lambi je, ki por ngəl je. ⁴ Lo kin ti, Jəju ki gər nɛ pəti ki a re dɔe ti, æti ki rɔde ti, dæji-de æ nɛ: «Isi sangi nɔ æ?» ⁵ Ba æi je ilæi-e ti æi nɛ: «J-isi ji sangi Jəju ki Najarəti ti.» Ə Jəju æl-de æ nɛ: «E mi wa æ m-a am.» Judasi wa ki nje kun dɔ Jəju ka kin ka a sæde nɔɔ tɔ. ⁶ Loki Jəju æl-de æ nɛ: «E mi wa æ m-a am» kin ɔa, gædi gogi, ningə tɛɛi tosi. ⁷ Jəju təl dæji-de ɔəy æ nɛ: «Isi sangi nɔ wa?» Ba æi je ilæi-e ti æi nɛ: «J-isi ji sangi Jəju ki Najarəti ti.» ⁸ Ə Jəju æl-de æ nɛ: «M-əl səsi m-ə nɛ, e mi wa æ m-a am. Ə re e mi æ isi isangi-mi ɔa, iyəi ndægi dije kam adi awi.» ⁹ To be kadi ta ki tɛɛ ta Jəju ti ki rɔ Bawe Luwə ti æ nɛ: «Njé ki adi-m-de, dæw kare ka m-ti tae al» kin, tɔl tane. ¹⁰ Simɔ Piyər ki oti kiyə kasigar rɔne ti, ɔr tigə-n paja læ ki bo læ njé kijə nɛ mæsi kadi-kare je, ɔa ɔdi mbie ki dɔ ji kɔ ti, tigə lati gangi. Tɔ paja ka kin nɛ Malkusi. ¹¹ Ə Jəju æl Piyər æ nɛ: «Ilə kiyə læi sawe ti gogi. O kadi m-a m-ingə kɔ ki Bai ində dæe dana mbata ti læm kin al a?»

Jəju a nɔ An ti

(Mt 26.57-58; Mk 14.53-54; Lk 22.54)

¹² Buti asigar je læ kɔbɛ ki Rom, naa ti ki nje kun dɔde nim, ki njé ngəm ta kəy læ Luwə ki *Jipi je ilæi-de ka kin nim, uwæi Jəju dɔɔi-e. ¹³ Dɔ kate, awi sie ɔe læ An* ki e məm Kayipi. Kayipi æ e ki bo læ njé kijə nɛ mæsi kadi-kare je ɔale ti kin. ¹⁴ NGa ningə e darɔ Kayipi wa kin æ e nje kəl kə nɛ: «E soti ngay mbata ti læsi kadi ba kal dæw kare oy mbata læ gin dije kosi*.»

Piyər naji ta gər Jəju

(Mt 26.69-70; Mk 14.66-68; Lk 22.55-57)

¹⁵ Simɔ Piyər æi ki nje ndo kare ki dan njé ndo je ti læ Jəju, uni go Jəju. Nje ndo kare ki æi ki Piyər ka kin e dæw ki ki bo læ njé kijə nɛ mæsi kadi-kare je gər-e, adi ur nati kəy ti læ ki bo læ njé kijə nɛ mæsi kadi-kare je, naa ti ki Jəju ki uri sie kəy. ¹⁶ Piyər æ isi yane taga, ɔasi ta kəy ti. Lo kin ti, nje ndo ki ki bo læ njé kijə nɛ mæsi kadi-kare je gər-e ka kin, tɛɛ taga, æl ta ki dæne ki nje ngəm ta kəy, ɔa go ti, dæne iyə Piyər ade ur kəy. ¹⁷ Dæne ki nje ngəm ta kəy ka kin æl Piyər æ nɛ: «I ka j dan njé ndo je ti læ dingəm kin tɔ al a?» Ə Piyər ile ti æ nɛ: «Jagi, mi sæde al.» ¹⁸ Kul ɔr, adi njé ra kilə je, ki njé ngəm ta lo je, ilæi por a ndibi. Piyər ka a sæde ta por ti ka kin nɔɔ, a ndibi sæde tɔ.

An dæji ta Jəju

¹⁹ Ki bo læ njé kijə nɛ mæsi kadi-kare je dæji ta Jəju dɔ njé ndo je ti lie ki dɔ nɛ ndo ti lie ki isi ndo dije. ²⁰ Ə Jəju ilə ti æ nɛ: «M-əl ta dije taga wangi, taa ki ndo je, ndo je, m-isi m-ndo nɛ dije gin kəy kaw-naa je ti læ *Jipi je nim, gin kəy ti læ Luwə nim, ki e lo je ki dɔ Jipi je pəti isi ɔsi-naa ti. Nɛ madi ki m-əl lo ɔyɔ ti goto. ²¹ NGa ra ban æ idæji-m ta ɔəy æ? Idæji ta njé ki isi ooi-mi lo kəl ta ti kin o, gəri ta ki m-isi m-əl-de maji ngay.» ²² Dɔ ta ti kin, nje ngəm ta lo kare ki a sæde nɔɔ, ində mbɔ Jəju, æ æl-e æ nɛ: «Adi e be æ kadi tur-n ta ki bo læ njé kijə nɛ mæsi kadi-kare je ti a?» ²³ Ə Jəju ile ti æ nɛ: «Kin æ re ta ki m-əl kin, majal æ, ɔji maje al adi-m m-o, a re m-əl maji tɔ æ, ra ban be æ ində-m æ?» ²⁴ Lo kin ti, An adi awi ki Jəju ki dɔɔ ki dɔɔi-e kin be ɔe læ Kayipi, ki e ki bo læ njé kijə nɛ mæsi kadi-kare je.

* **18:13** An ka ndo ki e bo læ njé kijə nɛ mæsi kadi-kare je tɔ ki ɔal ki 6 tɛɛ 15 ti go Kirisi ti. Go ti gogi ka, Jipi je buki-e ti tæki bo læ njé kijə nɛ mæsi kadi-kare je wa ka kin ɔəy. Lo ta ki gangi je ti læ Jipi je ɔa, e æ dije ooi ta lie ngay. * **18:14** Jə 11.49

Piyər təl naji bəy təkı n-gər Jəju al
(Mt 26.71-75; Mk 14.69-72; Lk 22.58-62)

²⁵ Piyər isi ta por ti nōō, isi ndibi por, ə əli-e əi nə: «Ma, j ka j dan njé ndo je ti lie tə al a?» Nə Piyər naji ə nə: «Jagi, mi səde al.» ²⁶ Ki kare dan njé ra kilə je ti lə ki bo lə njé kijə nē məsi kadi-kare je, ki e noji dingəm ki Piyər tigə mbie gangi, əl Piyər ə nə: «Dəw ki m-ə-e sie, lo ndər ti ki məi kagi je ti kin, e j əl ə nə ə?» ²⁷ Nə Piyər naji wa bəy. Ba ta ji naa ti nōō, kunə kinjə nō.

Jəju a nō Pilati ti
(Mt 27.1-2, 11-14; Mk 15.1-5; Lk 23.1-5)

²⁸ Loki jii ki Jəju bə lə Kayipi bə, awi sie kəy ti ki boy ki *Pilati ki e nje kəbə ki ngar ki Rom ti inde dō dənangi ti ki Jude ti isi titi. E si bəti ba bəy. Ningə njé kun dō *Jipi je mbati kur me kəy ki boy ti, kadi tə n-awi ki ta dəde ti al, ta kəm Luwə ti, kadi tə n-usoi nē lo ra nay Paki ti. ²⁹ E mbata kin ə, Pilati tē ingə-de taga, ningə dəji-de ə nə: «E ri ə isəkii dingəm kam ə?» ³⁰ Ba, əi je iləi-e ti əi nə: «Kin ə re e dəw ki nje ra nē ki majal al ə, re j-a ji re sie, j-u le jii ti al.» ³¹ Ə Pilati əl-de ə nə: «Səi je wa, itaa-i, awi gangi ta dəe ti ki go ndu-kun je ti ləsi, səi Jipi je.» Nə əli Pilati əi nə: «Je, dəw adi-je ta rəbi ki kadi ji gangi-n ta koy dō dəw ti al.» ³² E bə ə, ta ki Jəju wa əl kadi toji-n ko koy ki a oy kin təl tane. ³³ Pilati təl ur me kəy ti ki boy, bər Jəju, ningə dəje ə nə: «J ngar lə Jipi je a?» ³⁴ Ə Jəju təl dəji Pilati ə nə: «Ta kin, e j wa ə əl ə se, e dije ki rangi ə əli-ni ta ki dəm ti ə?» ³⁵ Ba Pilati əl Jəju ə nə: «Mi ki o-m kin mi Jipi a? E dije ki gin bə ti ləi ə wa nim, njé kun dō njé kijə nē məsi kadi-kare je nim, ə rəi səi iləi-ni jim ti! NGA ningə m-dəji se e ri ə ira wa?» ³⁶ Ə Jəju ile ti ə nə: «Mi ngar ki dənangi ti ne al, re mi ngar ki dənangi ti ne ə, re dije ki gom ti, a rəi dəm ti kadi dəw ilə-m ji njé kun dō Jipi je ti al; nə ke ə mi ngar ki dənangi ti ne al.» ³⁷ Ningə Pilati dəje ə nə: «Adi j ngar ta?» Ba Jəju ile ti ə nə: «E ta ki j ə tē tətəi ə nə mi ngar. Mi, oji-mi, ningə m-re dənangi ti ne mba kadi m-ma naji dō nē ki rəjeti. NGA ningə, dəw ki e me nē ki rəjeti, təl rəne go ta ti ləm.» ³⁸ Lo kin ti, Pilati dəje ə nə: «E ri ə e nē ki rəjeti ə?»

Gangi ta koy dō Jəju ti
(Mt 27.15-31; Mk 15.6-20; Lk 23.13-25)

Go ta ti ki Pilati dəji kin bə, təl tē taga rə Jipi je ti əl-de ə nə: «M-ingə ta madi kare ki kadi m-gangi-n ta dō dəw ti kin al. ³⁹ NGA ningə, ki go jibəl rae ti ki isi rai kətə, kətə, ə dəkagilo ra nay Paki bə, m-iyə dangay kare taa m-adi səsi kin, indigi dō ti kadi m-iyə ngar lə *Jipi je taa madi səsi a?» ⁴⁰ Nə əi je, uni ndude ki taa əli əi nə: «Jagi, e al, e Barabasi ə ji ndigi kadi iye taa.» Barabasi ki əli ta lie kin, e baw kaya.

19

¹ *Pilati adi ndune asigar je kadi awi ki Jəju, ningə kadi indəi-e ki ndəy kabilay. ² Asigar je oji jəgi kon iləi dəe ti, ningə iləi kibi ngal ki kər pır pır rəe ti tə. ³ Njıyəi rəi rəe ti, ningə əli-e əi nə: «Lapıya, ngar lə Jipi je!» Ba buki jide mbəe ti, indəi-e. ⁴ Nja kare bəy, Pilati tē rə kosi je ti əl-de ə nə: «Maji, m-a m-re sie taga rəsi ti ne, kadi igəri təkı m-ingə ta madi kare ki kadi m-gangi-n ta dəe ti al.» ⁵ Lo kin ti nōō bə, Jəju tē taga ki jəgi kon dəne ti nim, ki kibi ngal ki kər pır pır rəne ti nim. Ningə Pilati əl-de ə nə: «Dingəm ka yə a am!» ⁶ Nə loki, njé kun dō njé kijə nē məsi kadi-kare je, ki njé ngəm ta lo je lə Jipi je, ooi-e bə, iləi ngirə kəl ta ki ndude ki boy əi nə: «İbə kagi-dəsi ti! İbə kagi-dəsi ti!» Ə Pilati əl-de ə nə: «Səi je wa, itaa-i, awi İbəi-e kagi-dəsi ti, tādō mi, m-ingə ta madi ki kadi m-gangi-n ta koy dəe ti al.» ⁷ Ningə Jipi je əli Pilati əi nə: «J-aw ki ndu-kun kare nōō, bə ki go ndu-kun ti ka kin, e dəw ki səbi kadi a oy, tādō əl ə nə n-e NGon

læ Luwə[☆].» ⁸ Loki Pilati oo ta kin 6a, ade 6æl ki dō made ti 6əy, ⁹ ə təl ur me kəy ti ki boy, ningə dəji Jəju ə nə: «L, i ra ə?» Nə Jəju ile ta ti al. ¹⁰ Ə Pilati əl Jəju ə nə: «Mi ə m-dəji ta ə ilə-m ti al a? İgər kadi m-aw ki təgi kadi m-ge ə m-iyə-i taa nim, m-ge ə m-6ə-i kagi-dəsi ti nim, ə se igər al ə?» ¹¹ Jəju ile ti ə nə: «Kin ə re e təgi ki Luwə wə a adi dərə ti nu kin al ə, aw ki təgi madi kare dəm ti al. ʔa e mbata kin ə, dəw ki nje kilə-m jii ti, majal lie e ngay itə yai.» ¹² Də ta ti wa kin 6a, Pilati sangi kadi n-iyə Jəju, nə Jipi je iləi kəl, ə əli-e əi nə: «Kin ə re iye taa 6a, i madi Səjar ki e ngar ki bo kin al. Dəw ki ə nə n-e ngar 6a, dəwe kin e nje ta læ Səjar.» ¹³ Loki Pilati oo ta kin 6a, adi awi ki Jəju taga, ningə e wa isi dō kimbər ngar ti, lo ti ki 6ari-e Gaji mbal je ki kində nangi, ki ta ebirə ə nə «Gabata». ¹⁴ E ndo ki kadi lo ti par ə e kilə ngirə ra nay Paki, ningə e kadi ki jam dō 6e ti be. Ə Pilati əl Jipi je ə nə: «Oi ngar læsi.» ¹⁵ Nə uni ndude ki taa əli əi nə: «Kadi oy kəl! kadi oy kəl! İfə kagi-dəsi ti!» Ə Pilati əl-de ə nə: «Kadi tə m-6ə ngar læsi kagi-dəsi ti a?» ʔa njé kun dō njé kijə nē məsi kadi-kare je əli əi nə: «Dəw oo ngar ləje ki rangi al, ngar ləje e Səjar par.» ¹⁶ Lo kin ti, Pilati ilə Jəju ji asigar je ti kadi 6əi-e kagi-dəsi ti.

Dije 6əi Jəju kagi-dəsi ti
(Mt 27.32-44; Mk 15.21-32; Lk 23.26-43)

Asigar je uwəi Jəju awi sie. ¹⁷ E wa oti kagi-dəsi ləne, tē-ŋ gidi 6e bo ti ki taga, kadi aw-n lo ti ki 6ari-e «Ka dō dəw», ki ta ebirə nə «Golgota». ¹⁸ E loe ti kin ə asigar je 6əi Jəju ti, kagi-dəsi ti. ʔəi dije joo kagi-dəsi ti sie, ki kare dō ji kəe ti, ə ki kare dō ji 6əle ti tō, ningə e wa a dana. ¹⁹ *Pilati adi rai ngon ba, ndangi nē me ti, indəi taa dō kagi-dəsi ki Jəju a ti. Nē ki ndangi me ti nə: «Jəju ki Najarəti ti, ngar læ *Jipi je.» ²⁰ Loki 6əi Jəju ti, kagi-dəsi ti ka kin e 6asi ki 6e bo, adi Jipi je ngay tidəi nē ki ndangi kin. NDangi ki ta ebirə nim, ki ta latē nim, taa ki ta girəki nim tō. ²¹ Ə njé kun dō njé kijə nē kadi-kare je əli Pilati əi nə: «Nē kin, sɔbi kadi re a ndangi “ngar læ Jipi” be al, nə re a ndangi “dingəm kam əl ə nə n-e ngar læ Jipi je” taa e go rəbe ti.» ²² Nə Pilati əl-de ə nə: «Nē ki m-ndangi 6a, ndange ka m-ndangi kin.» ²³ Loki asigar je 6əi Jəju kagi-dəsi ti gine gangi 6a, kəi kibi je lie, kəyi gin sɔ, sɔbi dode kare kare. Ningə nay kibi ngal ki dəw uu al, nə oji ta naa ti be par, i taa re nangi. ²⁴ Ə asigar je əli-naa əi nə: «Adi ji tili kibi ngal kin al, nə adi ji tigəi kir (mbare) dō ti j-oi se nə ə a e yəe wa.» Ningə e nē ki a to be kadi ta ki ndangi me makitibi ti læ Luwə əi nə:
«Kəyi-naa kibi je lie,
Ə tigəi kir dō kibi ngal ti lie tō» kin təl tane[☆].

Ningə e nēe ka yə asigar je rai kin.

²⁵ Kə Jəju əi ki ngokone ki dāne nim, Mari ki ne Kiləwopasi nim, taa Mari ki Magidala nim ai nō, 6asi kadi kagi-dəsi ti ki 6əi Jəju ti. ²⁶ Loki Jəju oo kone, ə oo nje ndo ləne ki e Jəju ndigi, a gədi kəe ti 6a, əl kone ə nə: «Dāne, o ngonni ə a am.» ²⁷ ʔa go ti, əl nje ndo ləne ka kin ə nə: «O kəi ə a am.» Ningə, ndəe ti nō, nje ndo ka kin aw ki kə Jəju rəne ti.

Koy Jəju
(Mt 27.45-56; Mk 15.33-41; Lk 23.44-49)

²⁸ Go nē je ti kin, Jəju gər kadi gin nē je pəti gangi ngata 6a, əl ta kin kadi təl ta ta ki ndangi me makitibi ti læ Luwə ə nə: «Kində ra-m[☆].» ²⁹ NGo ki kasi nju ki masi rosi isi nō, ə asigar je ndui nē ki to hom hom me kasi nju ti ki masi ka kin, iləi ta kagi ti ki 6ari-e ijopi, 6a iləi ta Jəju ti. ³⁰ Ə loki Jəju njibi kasi ki masi ka kin ningə, əl ə nə: «Gin nē je pəti gangi ngata», 6a ilə dāne nangi, ningə kəəe tē.

Asigar kare əsi kadi Jəju ki ningə

³¹ E ndo ki kadi lo ti do ti ə, e ndo taa kəə. E ndo taa kəə ki to ta dangi, ə, kadi tə nin je ai do kagi-dəsi ti ba ndo taa kəə ti al[☆], Jipi je awi dəji Pilati kadi adi budi njade, ə ərri-de kə do kagi-dəsi ti. ³² Lo kin ti, asigar je awi budi nja dəw ki dəsəy nim, e ki kə joo nim, ki bəi-de kagi-dəsi ti naa ti ki Jəju. ³³ Loki rəi tēji do Jəju ti ba, oi kadi e oy ngata, adi budi njae al. ³⁴ Ningə asigar kare ə əsi kade ki ningə, ba ta naa ti noq, məsi əi ki man tēji ta do ningə ti ka kin. ³⁵ Dəw ki ər go ne je kin, oo ki kəmne, ningə naji ki ma lie e ki rəjeti, taa e wa gər kadi e ta ki rəjeti ə n-əl tə, mba kadi tə səi ka adii mesi[☆]. ³⁶ Təki rəjeti, ne je kin rai ne be mba kadi tə ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Singe kare ka dəw a tətə al[☆]», kin təl tane. ³⁷ Taa ndangi ta ki rangi bəy me makitibi ti lə Luwə əi nə: «A gəi lo ki rə dəw ti ki əsi kade ki ningə[☆].»

Ilai Jəju be nin ti

(Mt 27.57-61; Mk 15.42-47; Lk 23.50-56)

³⁸ Go ne je ti kin, Jisəpi ki e dəw ki Arimate ti, aw dəji ta rəbi *Pilati kadi n-ər nin Jəju. Jisəpi e nje ndo lə Jəju ki ra rone lo bəy ti, mbata bəl *Jipi je. Pilati ade ta rəbi, adi aw ər nin Jəju. ³⁹ Nikodəm ki ndo ki aw ingə Jəju kondə ka kin ka, aw ki nduji kagi je ki əti maji joo ki mba kəy rə nin ti. NDUji kagi je ki bəri-de mir əi ki alowəsi, poləi-de naa ti asi kiləw kuti mitə be. ⁴⁰ Dije ki joo kin, uni nin Jəju, doləi ki ta kibi lə. Lo dole ti, buki nduji kagi ki əti maji titi ndəy, ndəy, taa doləi, ki go kuji rae ti lə Jipi je ki isi rai ki nin je ləde bəy taa iləi be ti. ⁴¹ Lo ki bəl Jəju ti, kagi-dəsi ti ka kin, lo ndər ki məi kagi je ti to noq, ningə me ndər ti ka kin, be ki to sigi, ki dəw iləi nin ti al bəy to ti noq. ⁴² NGA ningə, tə ka ki lo ti ə a e ndo taa kəə lə Jipi je, iləi Jəju me be ti ka kin, tadə e bəsi kade ti.

20

Jəju i lo koy ti

(Mt 28.1-10; Mk 16.1-8; Lk 24.1-12)

¹ NDə dimasi ki gin lo, lo ki lo to piti piti ba bəy, Mari ki Magidala isi aw do badi ti ningə, oo kadi mbal ki uti ta badi ka kin, dəw uwə ər. ² Ə Mari ay ngədi, aw ingə Piyər əi ki nje ndo kare ki Jəju ndige, əl-de ə nə: «Uwəi Bəbe ərri-e bada, ningə ji gər lo ki iləi-e ti al.» ³ Piyər əi ki nje ndo ki kare ka kin tēji, isi awi ki do badi ti. ⁴ Ayi-naa ngədi joo pu, nə nje ndo ki kare ka kin ay ngədi itə Piyər, adi aw tēj do badi ti kəte nge ti. ⁵ Loki aw tēj, ilə mbəne, go lo ningə, oo ta kibi je ki doləi nin ə a, nə ur me be ti al. ⁶ Piyər ki e goe ti, i yane noq re ba, ur me be ti, oo ta kibi je ki doləi nin ə a, ⁷ taa oo ta kibi ki iləi jam do Jəju ti to ə to. Ta kibe kin to naa ti ki əi je ki doləi nin kin al, nə dəw bīndi adi to yane dangi. ⁸ Go ti, nje ndo ki kare ki re kəte ka kin, ur me be ti to, adi oo ne je ki kəmne nim, adi mene kadi e ne ki rəjeti nim to. ⁹ NGA ningə, biti tēj loe ti kin ka, tijə-de ti kadi Jəju a i taa dan njə koy ti, təki makitibi lə Luwə əl-n tae kəte kin, al bəy[☆]. ¹⁰ E be ə, njə ndo je ki joo, təli iləi dəde awi be.

Jəju təji rəne Mari ki Magidala

(Mk 16.9-11)

¹¹ Loki njə ndo je awi, Mari a taga, kadi badi ti bəsi, a noq. Loki a noq, ilə mbəne go-n lo be nin ti ba, ¹² oo malayka je joo ki əi kibi ki nda, ə isi lo ti ki kəte iləi nin Jəju ti. Ki kare isi toe ti, kaw ki dəe ti, ə e ki nungi isi kaw ki njae ti to. ¹³ *Malayka je dəji-e əi nə: «Dəne, ra ban ə a noq ə?» Ə Mari ilə-de ti ə nə: «Əri

☆ 19:31 Dətərənəm 21.22-23 ☆ 19:35 Ja 20.31 ☆ 19:36 Tēj ki taga 12.46; Pa je 34.21 ☆ 19:37 Jakari 12.10 ☆ 20:9 Pa je 16.10

Baβe ləm, ningə m-gər lo ki ilai-e ti al.» ¹⁴ Loki əl ta be ningə, ilə rəti 6a, oo Jəju, nə gər kadi e Jəju al. ¹⁵ Ə Jəju dəje ə nə: «Dəne, ra ban ə a nō ə? İsi sangi nā ə?» Ningə Mari oo ə nə e nje ra kilə me ndər ti ki to nōq ka kin wa, adi əl-e ə nə: «Bam, re e j ə ər-e ə, oji-m lo ki ile ti, adi m-aw m-un-e.» ¹⁶ Jəju bar-e: «Mari!» Ə Mari yəti rəne ki rəe ti, un ndune ki taa, əl-e ə nə: «Rabunil!» ki ta ebirə, ki kər me nə «Nje ndo dije!» ¹⁷ Lo kin ti, Jəju əl-e ə nə: «Ədi rom al, tadə m-aw dorə ti rə Bai ti al 6əy. NGA ningə, ki basine kin 6a, aw rə ngakom je ti, əl-de təkı m-aw rə Bai ti ki e Bawsi tə kin, m-aw rə Luwə ti ləm ki e Luwə ləsi tə kin.» ¹⁸ Ə Mari ki Magidala aw ingə njə ndo je əl-de ə nə: «M-o Baβe ki kəm!» Ningə əl-de ta je ki Jəju əl-e ka kin adi-de ooi.

Jəju təji rəne njə ndo je
(Mt 28.16-20; Mk 16.14-18; Lk 24.36-49)

¹⁹ NDə dimasi ti wa nōq lo sələ, njə ndo je kawı-naa me kəy ti madi, ningə uti ta kəy mbuki dade ti, mbata bəli njə kun də *jipi je. Ə Jəju re, a taa dande ti, əl-de ə nə: «M-dəji kadi lapiya e səsi!» ²⁰ Ba lo kin ti, təji-de to do ki jie ti je, kade ti je adi-de ooi. Rə njə ndo je nəl-de ngay, loki ooi Baβe. ²¹ Jəju təl əl-de 6əy ə nə: «M-dəji kadi lapiya e səsi! NGA ningə, təkı Bai ilə-m, mi ka m-ilə səsi tə.» ²² Ba go ta je ti kin, Jəju to kəəne də njə ndo je ti, ə əl-de ə nə: «Htaai NDil Luwə mesi ti. ²³ Dije ki a iyəi go majal je ləde kə, Luwə a iyə go majal je ləde kə tə, ə njə ki a mbati kiyə go majal je ləde kə, Luwə a tidə majal je ləde dade ti ba tə.»

Jəju əi ki Tomasi

²⁴ Loki Jəju re rə njə ndo je ti kin, Tomasi ki bari-e NDigə, ki e ki kare dan njə ndo je ti e səde loe ti al. ²⁵ Ə ndəgi njə ndo je əli-e əi nə: «J-o Baβe ki kəmje.» Nə Tomasi əl-de ə nə: «Kin ə m-o to do poyti ki 6əi je kin al nim, m-ilə ngon jim to poyti ti kin al nim, taa m-ilə jim m-ədi-n to do ningə ki əsi kade kin al nim ə, m-a m-adi səsi mem al jagı.» ²⁶ NDə jijoo go ti, njə ndo je təli ingəi-naa me kəy ti 6əy, ningə e kin Tomasi e səde ngata. Uti ta kəy mbuki dade ti, ə Jəju re, a taa dande ti, əl-de ə nə: «M-dəji kadi lapiya e səsi!» ²⁷ Ningə əl Tomasi ə nə: «Tomasi, ilə ngon jii lo kin ti, ə igə jim je kin oo, taa ilə jii ədi-n to do ningə ki kadim ti kin o tə. Onoi kadi mei nga, maji kadi adi mei.» ²⁸ Lo kin ti nōq, Tomasi əl Jəju ə nə: «Baβe ləm! Luwə Ləm!» ²⁹ Ə Jəju əl-e ə nə: «E koo ki o-m ki kəmi ne kin ə adi-n mei. Ningə adi m-əli m-adi igər təkı njə rənəl je ə əi dije ki adi mede ki kanji koo ne ki kəmde*.»

Gin ndangi makitibi kin

³⁰ Jəju ra ne kəji je ki rangı ngay wa 6əy ta kəm njə ndo je ti ləne, ki e ki ndangi me makitibi ti kin al. ³¹ Nə e je kin e ki ndangi-de be mba kadi adii mesi təkı Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte, e Ngon lə Luwə. Ningə loki adi mesi kin 6a a ingəi kaji ki biti ki nōq ti ki takule.

21

Jəju təji rəne njə ndo je siri ta ba ti ki Tıbəriyadi
(Lk 5.1-11)

¹ Go ti gogi, Jəju təl tē ingə njə ndo je 6əy taa ba ti ki Tıbəriyadi. Rəbi ki tē ingə-n-de ə to kin: ² NDə madi, Simə Piyər nim, Tomasi ki bari-e NDingə nim, Natanıyal nim ki əi dije ki Kana ti ki Galile tə, ngan lə Jəbəde ki joo tə, njə ndo je lə Jəju ki rangı əi joo tə isi naa ti. ³ Ə Simə əl-de ə nə: «M-a m-aw baa kadi m-ndə kanji je.» Ba ndage je əli-e əi nə: «Je ka j-a j-aw səi tə.» Ningə tēəi, ali me to ti awı, nə kondəe ti kin, ngon kanji kare ka uwəi al. ⁴ Loki lo ti, Jəju re a ta ba ti nōq, nə njə ndo je gəri təkı e Jəju al. ⁵ Ə Jəju əl-de ə nə: «NGan je, uwəi kanji

ndəy al a?» Ba iləi-e ti əi nə: «Jagi, ngon kanji kare ka j-uwə al.» ⁶ Ningə, Jəju əl-de ə nə: «Həi bandi dam to ti, ki də ji kəsi ti kin, ə a uwəi kanji je.» Ə loki iləi bandi 6a, bandi əy kanji koy ki asi kadi ndəri tēgi taga al. ⁷ Lo kin ti, nje ndo ki Jəju ndige əl Piyər ə nə: «E Bəbe.» Ə loki ta ki əl ə nə: «E Bəbe», kin osi mbi Piyər ti taa par ə, Piyər ilə kibi ləne rəne ti, tado kəte a ki rəne kare, ningə osi me man ti. ⁸ Lo ki ai ti kin, e say al ki ngangı ba, ai asi kulə bi kare be par, adi ndəgi njé ndo je awi ki to ndəy ndəy ki ngangı ba ti, ndərii bandi ki kanji rosi ka kin gode ti.

⁹ Loki uri nangı ningə, ooi por ki dəw ilə kanji ti, taa mapa ka to noo to. ¹⁰ Jəju əl-de ə nə: «Həi ki kanji je ki uwəi-de ka kin ne adi j-o.» ¹¹ Ə Simo Piyər əl me to ti, ndər bandi ki kanji rosi ka kin nangı. E kanji je ki boy boy wa ə əi bu ki kuti mi gide mitə (153). Kərde wa ki to 6əl kin nə, bandi gangı al. ¹² Jəju əl-de ə nə: «Həi usoi ne.» NGA ningə, dəw kare dan njé ndo je ti ki kadi dəji Jəju ə nə: «I na wa?» goto, tado gəri maji kadi e Bəbe. ¹³ Jəju əti rəde ti, un mapa adi-de, ningə ədi-de kanji to. ¹⁴ Loki Jəju i taa dan njé koy je ti kin, e tēg ki kə mitə ngata ə tēg ki rə njé ndo je ti ləne kin.

Jəju əi ki Piyər

¹⁵ Go ne kuso ti, Jəju dəji Simo Piyər ə nə: «Simo ki ngon lə Jonasi, indigi-m itə njé je ki isi kin a?» Ə Simo ile ti ə nə: «Oyo, Bəbe, igər kadi m-ndigi.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ul bati je ləm.» ¹⁶ Jəju təl dəji Simo 6əy ki kə joo ə nə: «Simo ki ngon lə Ja, indigi-m a?» Ə Simo ile ti ə nə: «Oyo, Bəbe, igər kadi m-ndigi.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ul bati je ləm.» ¹⁷ Jəju təl dəji Simo 6əy ki kə mitə ə nə: «Simo ki ngon lə Ja, indigi-m a?» Ba lo kin ti, me Piyər o-e də təl ti ki Jəju təl dəje 6əy ki kə mitə ə nə: «Indigi-m a?» kin, adi ile ti ə nə: «Bəbe, igər ne je pəti, igər kadi m-ndigi.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ul bati je ləm. ¹⁸ NGA ningə, təkı rəjeti, adi m-əli: dəkagilo basai ti, i wa idəo nda 6ədi ti, ə aw lo ki mei ndigi, nə dəkagilo ki a 6igə 6a, a əy jii taa kadi dəw ki rangı ə a dəo nda 6ədi ti, ə aw səi lo ti ki mei ndigi al.» ¹⁹ Ta je kin Jəju əl be kadi təji-n go rəbi koy ki Piyər a oy kadi ilə-n təji də Luwə ti. Go ti, Jəju əl-e ə nə: «Un gom.»

Nje ndo ki Jəju ndige

²⁰ Piyər ilə rəti gogi ningə, oo nje ndo ki Jəju ndige, e ki ndo ki, lo ne kuso ti, əy ki də Jəju ti, dəje ə nə: «Bəbe, nə ə a iləi ji dije ti ə?» ka kin. ²¹ Loki Piyər oo-e 6a, dəji Jəju ə nə: «Bəbe, ə e kam, e ri ə a ra-e ə?» ²² Ə Jəju əl Piyər ə nə: «Kin ə re m-ndigi kadi isi ki dəne taa biti kadi tə m-təl m-re m-inge-n ka, e kin ta ləi goto ti. I, ta ləi e ta kadi un gom par.» ²³ Ta kin sane dan njé kadi-me je ti təkı nje ndo kam a oy al. Nə ki rəjeti, kadi Jəju əl Piyər ə nə: «A oy al» kin, əl-e be al. Ta ki əl-e 6a, əl-e ə nə: «Kin ə re m-ndigi kadi isi ki dəne taa biti kadi tə m-təl m-re m-inge-n ka, e kin ta ləi goto ti.»

²⁴ E darə nje ndo-e ə wa kin ə ma naji də ne je ti, ndangi-de me makitibi ti kin. NGA ningə ji gər kadi naji ki ma lie e ta ki rəjeti.

²⁵ Jəju ra ne je ki rangı ngay wa 6əy. Re dəw ə nə n-ində tane wa nəm n-ndangi-de pəti me makitibi je ti ə, m-ga kadi dənangi wa kin pəti, makitibi je kin a ibə.

Kilə lə Njé kaw kilə je

Ta ki dɔ kilə ti lə Njé kaw kilə je

Makitibi Kilə lə njé kaw kilə je e makitibi ki kɔ joo ki Luki ndangi. Ningə əi ki Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Luki ndangi, rai rɔde tə makitibi ki kare ba ə dəw gangi gin joo be. Me e ki dɔsəy ti ki e Poy Ta ki Maji, Luki a dɔ dɔkagilo ti ki Jəju ra dɔnangi ti ne (1.1), ningə i dɔ kawə dɔrɔ ti (1.11), ki kilə ki ra ki NDilne dan njé ndo je ti, ki kində ngirə njé kaw-naa je, Luki əl tae me makitibi ti lə njé kaw kilə je.

E makitibi ki adi tɔgi njé kaw-naa je lə Kirisi, tado əl ta ki dɔ kində ngirə njé kaw-naa je ti dan Jipi je ti təkɪ to-n Jorijaləm kin nim, kində ngirə njé kaw-naa je dan dije ti ki əi Jipi je al təkɪ to-n Aṭiyosi, ki Pilipi, ki Koreti... kin nim tɔ. Lo kin ti, j-o dɔ nja Pol me kilə mbɛ Poy Ta ti ki Maji ki dɔ 6e je, dɔ 6e je nim, j-o rɔ ki kadi a ingə njé kaw-naa lə Kirisi kin nim tɔ, nə dumi dɔ rɔ kin ki tɔgi lə NDil Luwə.

Luki ki nje ndangi makitibi kin tɔji kadi oo lo ne je madi ki kəmne, tado ki Tirowasi kaw Pilipi ti, Luki əl ə nə: «Ji sangi rəbi kadi J-aw...» (16.10-40) Ningə kaw tɛ Jorijaləm ki dije a uwəi Pol kin nim (20.5-21.18), taa kaw ki ta tɔl ta ta ti, ki Səjare kaw Rom ti ki Pol nginə 6al joo 6əy taa kadi dije gangi ta lie kin ka Luki tɔji təkɪ əi naa ti tɔ (27-28). Lo kilə ngirə makitibi ti wa 6əy, Luki tɔji lo je ki a əl ta tɔ tɛɛ-n titi adi ay njay kəte (1.8). J-ingə:

Kində ngirə njé kaw-naa je ki dɔsəy Jorijaləm ti (1.1-8.3);

Poy Ta ki Maji ki sane ki ndəgi lo je ki dɔnangi Isirayəl ti (8.4-12.25);

Poy Ta ki Maji ki sane ki ndəgi 6e je ki kadi ba Məditərane ti tɛɛ Rom ti (13.1-28.31).

Ta lə Luwə ki dije sanəi ki lo je ki j-əl tae kin, j-ingə me ta ti ki njé kaw kilə je iləi mbɛ je əli tae je, ə e ki ndangi me makitibi ti kin. NGa ningə, Jəju Kirisi ki njé kaw kilə je əli ta lie ki rɔ Jipi je ti je, ki rɔ dije ti ki əi Jipi je al je kin, e darɔ Jəju wa ki oji-e dɔnangi Paləsitin ti, ə tɔgi ti, njiyə ti kin. NDil əsi njé ndo je lie adi əli ta ki dɔe ti, dɔ kilə rae ti, ki dɔ ne ndo je ti lie.

Makitibi kilə lə njé kaw kilə je tɔji rəbi kilə ki kadi njé kaw-naa je ki dɔkagilo je ti pəti rai, adi e kilə kilə mbɛ poy ta ki Maji lə Jəju Kirisi ki rɔ dije ti pəti, bitɪ ki ta soy dɔnangi ti.

Kaw Jəju dɔrɔ ti

¹ Təwopil, me makitibi ti ləm ki dɔsəy*, m-ndangi ta je ki oji dɔ ne je ki Jəju ilə ngire ra je, ndo dije je. ² Ne je ki ra bitɪ tɛɛ-n me ndo ti ki Luwə un-e-n aw sie dɔrɔ ti. Ningə kəte 6əy taa kadi aw dɔrɔ ti, Jəju mbəti njé kaw kilə je ləne, adi-de ndu-kun je ləne ki go rəbi lə NDil Luwə. ³ Go koye ti, Jəju oji rɔne njé kaw kilə je ləne. Oji-de ki rəbi je ki dangi dangi kadi gəri təkɪ n-a ki dɔne taa. NDɔ kuti so go ti ningə, tɛɛ hɔy ki rɔde ti əl-de ta dɔ kɔbe ti lə Luwə. ⁴ NDɔ kare ki isi uso ne səde, Jəju əl-de kadi tɛɛi gidɪ 6e bo Jorijaləm ti al. Nə kadi ngami bitɪ kadi Bawne adi-de kadi-kare ki un mindine dɔ ti kadi n-a n-ade kin 6əy taa*. Ningə əl-de ə nə: «E kadi-kare ki mi wa m-əl səsi tae kəte ngata. ⁵ Jə ra dije batəm me man ti, nə səi je, me ndo je ti ki ngay al ne ə, a rai səsi batəm me NDil Luwə ti.»

⁶ *Njé kaw kilə je lə Jəju ki kawɪ-naa rɔe ti dəji-e əi nə: «Bəbe, e dɔkagilo ti ki ngosine wa kin ə a taa kɔbe adi *Isirayəl a?» ⁷ Əl-de ə nə: «E ta ləsi kadi igəri dɔ kade ə se dɔ gangi lo je ki Bai oji ki go lo kɔbe ti ləne al.» ⁸ Nə a ingəi tɔgi loki

NDil Luwə a re dəsi ti. A təli njé ma naji ləm me be bo Jorijaləm ti nim, dənangi Jude ti ba pəti nim, *Samari ti nim, ratata ki ta soy dənangi ti.

⁹ Loki Jəju əl-de ta je kin gine gangi ningə, ooi-e isi aw ki taa me nəl ti. Ningə kil ndi re uti kəmde adi ooi-e al. ¹⁰ Kəmde naa ki taa dərə ti, lo koo go Jəju lo kawə ti, ningə, dingəm je joo ki iləi kibi je ki nda bal bal tēēi həy ki rəde ti, ningə əli-de əi nə: ¹¹ «Dije ki Galile ti, mba ri ə ai a igoi lo ki taa dərə ti be ə? Darə Jəju wa ki uni-e tasi ti awi sie dərə ti kin ə, a təl re təkəi oi goe lo kawə dərə ti kin be to.»

Buti lə njé kaw kilə je

¹² Be ə njé kaw kilə je lə Jəju təli də mbal kagi bini ti awi Jorijaləm ti gogi. MBal kagi bini kin e bəsi ki be bo Jorijaləm. ¹³ Loki rəi tēēi Jorijaləm ti ningə, ali aw me kəy ti kare ki e də made ti taa, lo ki rai tə lo kiside kəte kəte. Adi e Piyər nim, Jə nim, Jaki əi ki Andire nim, Pilipi əi ki Tomasi nim, Batiləmi əi ki Matiyə nim, Jaki ki ngon lə Alpe nim, Simo ki nje rə mbata ta kingə də lə be ləne nim, taa Judi ki ngon lə Jaki nim to. ¹⁴ Əi pəti, ki mede ki kare ba, kawī-naa nəm nəm mba kadi əli ta ki Luwə, naa ti ki dənə je madi. Mari ki kə Jəju e dande ti nim taa ngakə Jəju je nim to.

Matiyasi un to Judasi

¹⁵ Me ndə je ti kin, njé kadi-me je kawī-naa asi bu ki kuti joo. Ningə Piyər j taa dan ngakone je ti əl ə nə: ¹⁶ «NGakom je, səbi kadi ne ki NDil Luwə əl tae me Makitibi ti lə Luwə təl tane. Tadə NDil Luwə, əl ta kəte ki ta *Dabidi, əji-n də Judasi ki ər nə dije ki rəi uwəi Jəju. ¹⁷ Judasi e ki kare danje ti, ningə aw ki kilə ləne ki səbi dənə kadi ra danje ti to. ¹⁸ Ki la ki adi-e mba kigə-n go ji kilə ki majal ki ra kin ə, Judasi aw ndogi-n lo ndər. Me ndər ti ki ndogi ka kin ə, j taa osi ti, dəe su ki nangi, me ndu adi tie ale mba dənangi ti. ¹⁹ Dije pəti ki dənangi Jorijaləm ti ooi ta kin. Be ə bari lo ndər ka kin ki ta be ləde ə nə: “Akəldama”, kər me ta kin nə: “Lo ndər məsi.” ²⁰ Ningə ndangi me makitibi Pa je ti əi nə:

“Kadi kəy lie e ki kiyə kə nim,
Kadi dəw kare ka isi me ti al nim✧,”
Taa ndangi bəy əi nə:
“Kadi dəw ki rangi un toe.”

²¹ «Be ə, maji kadi ji mbəti dəw kare mbə dije ti wa ki njiyəi səje naa ti ki ndə je pəti ki Bəfə Jəju aw-n səje nim təl-n səje nim wa kin. ²² Hə ngire də batəm ti lə Jə, ratata tēē-n də ndə ti ki Luwə un-n Jəju taje ti awi sie dərə ti. Kadi dəw kare dande ti, e nje ma naji, naa ti səje təkəi Jəju j lo koy ti.»

²³ Lo kin ti, rəi ki dije joo əji-de, ki dəsəy e Jisəpi ki bari-e nə Barsabasi, ki indəi təe ki rangi nə Jusitisi, ningə ki kə joo e Matiyasi. ²⁴ Ningə əli Bəfə əi nə: «Bəfə, j igər ngame dije pəti tigə, ə əji-je se mbə dije ti ki joo kin, e ki ra ə imbəte wa? ²⁵ MBəte kadi un ta kilə bəə lə njé kaw kilə je ki Judasi iyə tae ə aw lo ti ləne ki səbi dəe kadi aw ti kin.» ²⁶ Rai yuki, ningə yuki osi də Matiyasi ti, adi Matiyasi ore kadi njé kaw kilə je ki dəgi gide e kare.

2

Re lə NDil Luwə

¹ Loki ndə nay Patəkoti asi ningə✧, njé kadi-me je pəti kawī-naa lo kare ba. ² Ta naa ti nəq, ka ne madi j dərə ti, bə tə nəl bo ki ilə ki təgine kin be. Ka ne ka kin taa lo me kəy ti ki isi ti. ³ Ooi ne je ki toi tə por ə ndone je tēēi bilim bilim be, tēēi, kəyī-naa dəde ti kare kare. ⁴ NDil Luwə rosi mede pəti, adi iləi ngirə

kæl ndon ta je ki rangi ki dæw gær me al, ki go kindæ ti ki NDil Luwæ indæ-n tade ti kadi æli.

⁵ Ningæ me ndæe je ti kin, *Jipi je ki njé bæl Luwæ, ii ki dō be je ki dangi dangi ki dānangi ti ne pæti, ræi kawī-naa Jorijalæm ti. ⁶ Loki ooi ka ne kin ningæ, ayi-naa ngōdi ræi kawī-naa, kosi kosi, bæl rade tado na na, dande ti, oo dō ndu njé kadi-me je ki isi æli ta ki ndon ta bē læne. ⁷ Nē kin æti-de bæl ngay adi ndilde ay ur kaki, ooi kadi e ne ki rojeti al, adi æli æi nā: «Dije ki isi æli ta kin pæti æi dije ki j Galile ti, ⁸ nga ban be æ na na danje ti, oo ta ki tæe tade ti ki ndon ta bē læne æ? ⁹ Je dije ki Partæji ti, ki Medi ti, ki Elamiti ti, ki njé ki dānangi Mejojpotami ti nim, ki Jude ti nim, Kapadosi ti nim, taa Pō ti ki e ngon bē ki dānangi Aji ti nim, ¹⁰ Piriji ti nim, Pampili ti nim, Ejipi ti, ki dānangi Libi ti ki e bāsi ki Siræn, æ se njé ki dānangi Rom ti. ¹¹ Je pæti je Jipi koji je ki Jipi tæl je. J-i Kiræti ti ki Arabi ti. Be ka, joo dō ndude ki æli ta ki ndon ta bē læje, oji dō ne je ki æti bæl ki Luwæ ra.» ¹² Æi pæti ndilde ay ur kaki adi gæri ta wa ki kadi æli al, ningæ æli-naa mbōde ti æi nā: «Kor me ne ki ra ne kin næ ri æ?» ¹³ Næ njé ki na je kogi dō njé kæl ndon ta je ti ki dangi dangi ki dæw gær dæe al, æi nā: «E kasi nju æ ayi-naa ngay æ rade.»

Piyær æl ta kosi dije

¹⁴ Piyær j a taa ki ndægi njé kaw kilá je ki dægi gide e kare, ningæ un ndune ki taa æl ta kosi dije æ nā: «Uri mbisi maji oi dō ta læm sæi *Jipi je, ki sæi pæti ki isi Jorijalæm ti ne. Sæbi kadi igæri ne ki isi ra ne kin tæ. ¹⁵ Dije madi dansi ti ooi kadi e kasi æ ra dije kam. Næ Jagi kasi rade al! J-a sj kadi nda ti bøy! ¹⁶ Næ ngosine ne ki ndō ki nje kæl ta ki ta Luwæ ti Juwæl æl tæe ka kin æ ra ne:

¹⁷ “Nē je ki Luwæ æl tæe kadi a rai ne me ndō je ti ki dōbøy ti ka æ toi kin: M-a m-ilæ ki NDilm dō dije ti pæti.

NGansi je ki dingæm ki njé ki dæne a tæli njé kæl ta ki ta Luwæ ti,
Basa je læsi a ooi ne je me ndil ti,
Bigæ je læsi, a ooi ne je ki to lo bøyō ti me ni ti.

¹⁸ Oyo me ndō je ti kin,

M-a m-ilæ ki NDilm dō ngan njé kilá je ti læm ki dingæm ki njé ki dæne.
A æi njé kæl ta ki tam ti.

¹⁹ M-a m-ra ne je ki dæw asi ra al me dōræ ti taa nu,
Ningæ dānangi ti ne, m-a m ra ne koji je ki æti bæl,
Adi e: mæsi nim, por nim, sa ki su luy luy nim tæ,

²⁰ Kæte bøy taa kadi ndō ki bo ngay, ki rosi ki tōbæ læ Bæbe kin a re,
Lo ki kada a tæl lo ki ndul, ningæ nay a tæl mæsi.

²¹ Ningæ me ndō ti kin, dije pæti ki bæi tō Bæbe a ingæi kaji*.”

²² «Sæi *Isirayæl je, uri mbisi maji oi ta ki m-a m-æl sasi. Igæri pæti kadi Jøju ki Najaræti, dingæm kin ki Luwæ oje ki taga kadi n-ndige, æ Luwæ ra ne je ki dæw asi ra al ki ne koji je ki æti bæl ki takule dansi ti ne. ²³ Dingæm kin, ilæi-e jisi ti ki go ndu-kun ti ki Luwæ un, æ se ki go koji ta ra ti lie ki to kæte. Ningæ sæi adi dije ki gæri Luwæ al tæli-e ki ræbi bæ ki bæi-e kagi-dæsi ti. ²⁴ Næ Luwæ gangi kulæ yo ræe ti kō ade j lo koy ti, tado koy aw ki tōgi kadi uwe gin tōgine ti bē nin ti al.

²⁵ *Dabidi æl ta oji-n dæe æ nā:

“M-o Bæbe ki dōkagilo je pæti nōm ti,
Tado e dō ji kom ti mba kadi m-tæe m-osi al.

²⁶ E mbata kin æ rōnæl rosi mem adi m-osi-n pa tō.
Be æ, bē nin ti ka, darōm a or kææ ki kindæ me dō ti,

²⁷ J Bæbe, a iyæ-m kō koo al,

A iyæ bææ læi ki a dō njane ti ade ndum bada al tō.

28 I ə ɔji-m rəbi kadi m-təl m-isi-n ki dəm taa, Ningə a adi-m rənəl me kei naa ti səm[⊙].”

29 Piyər təl əl ɔy ə nā: «NGakom je, adi m-əl səsi ta ki rɔjeti: Kaje Dabidi oy təkɪ rɔjeti adi dibi-e. Dɔ ɓade to danje ti ne bitɪ ɓone. 30 E nje kəl ta ki ta Luwə ti, ə ɔr kadi Luwə un mindine ade ki kibi rɔ kadi n-a n-adi dəw kare ki ɔin ka ti lie a ɔ ɓe toe ti[⊙]. 31 Dabidi ɔr nɛ ki a ra nɛ lo ti ti, adi əl ta ki lo koy ti lə Kirisi kin kəte. E ta lie ə Dabidi ə nə Luwə a iye lo ki koo ti al, taa a iye² darɔe adi ndum ɓe nin ti al tɔ. 32 Jaju ki m-isi m-əl ta lie kin, Luwə ade j dan njé koy je ti, j-əi pəti ji ɔəri maji. 33 Go ti ningə, Luwə un-e aw sie dɔra ti adi isi dɔ ji kɔe ti. Ningə ngosine Luwə ade NDilne təkɪ un-n mindine. NDil kin ə, Luwə buki dɔje ti, təkɪ oi ngosine ki kamsi je, ki mbisi je kin. 34 Təkɪ rɔjeti, Dabidi aw dɔra ti al, nə əl ə nā: “Babe əl Babe lam ə nā: ɔre isi dɔ ji kom ti, 35 ratata kadi m-ilə njé ɓa je ləi ɔin tɔgi ti[⊙].” 36 E be ə, rɔ Jaju wa ki iɓəi-e kagi-dəsi ti kin ə, Luwə ade e Babe nim, Kirisi nim tɔ. E kin ə e nɛ ki sɔbi kadi dije pəti ki Isirayəl ti ɔəri maji.»

Njé ki adi mede Kirisi dəsɔy

37 Loki dije ooi ta kin ningə, mede ole wuti wuti adi dɔji Piyər əi ki ndəgi njé kaw kilā je əi nā: «NGakɔje je, e ri ə kadi ji ra ə?» 38 Ə Piyər təl əl-de ə nā: «ɔyɔi rəbi nɛ rasi je ki majal kɔ, ningə kadi dəw ki ra dansi ti adi rai-e batəm me tɔ Jaju Kirisi ti, mba kadi majal je ləsi e ki kiyə go kɔ. Ba a ingəi NDil Luwə. 39 Təkɪ rɔjeti, kun mindi lə Luwə e ki mbata ləsi nim, mbata lə ngansi je nim, ki mbata dije ki isi sɔy nim. Sɔbi dɔ dije pəti ki Babe Luwə ləje a ɓar-de.» 40 Piyər əl-de ta je ki rangi ngay go ti ɔy mba kadi ma-n naji, ningə ilə dingəm mede ti ə əl-de ə nā: «ɔgani-naa ki ɔin dije ki majal ki ɓone kin, mba kadi Luwə aji-n səsi.» 41 Dije pəti ki taai ta lə Piyər, rai-de batəm. NDɔe ti ka kin, dije asi dibi mitə rəi orəi kadi njé kadi-me je ki kate.

42 Hə ngire dəkagiloe ti kin, rəi nəm nəm mba koo dɔ nɛ ndo lə njé kaw kilā je nim, lo ra madi-naa ti nim, lo tətɪ mapa ti nim, ta lo kəl ta ti ki Luwə nim tɔ. 43 *Njé kaw kilā je rai nɛ je ki dəw asi ra al ki nɛ kɔji je ki əti ɓəl ngay adi dije pəti isi ki ɓəl mede ti. 44 Njé kadi-me je indəi rɔde naa ti kare ba ə kawi nɛ kingə je ləde dɔ-naa ti kare ba tɔ. 45 Gati ki nɛ kingə je ki nɛ maji je ləde ə ləbi-naa lae ki go nɛ ge ti lə dəw ki ra. 46 NDɔ je kare kare pəti, ki me ki kare ba, ingəi-naa me kəy ti lə Luwə. Ningə awi ki me kəy je ti lənəa usoi nɛ kuso lə Babe nim, taa usoi nɛ je ləde ki rənəl nim, ki me ki səl ləm ləm. 47 Osi pa je iləi tɔji dɔ Luwə ti, ningə dije pəti ndigi ta ləde tɔ. NDɔ je kare kare pəti, Babe adi kɔr dije ki aji-de, re dɔ made ti par par.

3

Piyər adi rɔ nga dəw ki njae oy

1 NDɔ kare Piyər əi ki Jə isi awi kəy kaw-naa ti mba kəl ta ki Luwə dɔ kadi ti ki mitə ki lo solɔ. 2 Dəkagiloe ti kin ə dije awi ki dəw ki njae oy lo kɔje ti nu, indəi-e ta kəy kaw-naa ti. Dəw ka kin, ndɔ je kare kare pəti, a indəi-e ta kəy kaw-naa ti ki ɓari-e nā: «Ta Kəy ki NDole». Indəi-e mba kadi kəy nɛ dije ki isi uri kəy kaw-naa ti. 3 Loki ɔɔ Piyər əi ki Jə ki isi uri ki kəy kaw-naa ti ningə, kɔy-de nɛ. 4 Piyər əi ki Jə uri kəmde ki dɔe ti, ningə Piyər əl-e ə nā: «ɔgɔ-je ne!» 5 Nje nja koy go-de, ga mene ti kadi n-a ningə nɛ madi jide ti. 6 Nə Piyər əl-e ə nā: «M-aw ki la al nim, ki or al nim kadi m-adi. Nə nɛ ki m-aw jim ti e tɔgi Jaju Kirisi. Be ə kadi-me tɔ Jaju Kirisi ki Najarəti ti, j taa ə njiyə!» 7 Piyər uwə taji kɔe, ɓa un-e ki taa. Ta naa ti nɔɔ par ə njae je ki gul njae je təlɪ toi maji kare. 8 J bal a taa ə ilə

ngirə njiyə. Aw səde naa ti kəy kaw-naa ti. Ti bal ki rənəl nim ilə toji dɔ Luwə ti nim tɔ. ⁹ Dije pəti ooi-e lo njiyə ti nim, lo kilə toji dɔ Luwə ti nim tɔ. ¹⁰ Dije gəri-e maji kadi e nje məti ki kəte e nje kisi ta kəy kaw-naa ti ki bəri-e nə: «Ta Kəy ki NDole», isi kəy ne wa ka am. Loki dije ooi ne ki tɛɛ dɛe ti kin nɪngə, ndilde ay ur kaki adi bəl rade ngay.

Piyər əl ta kosi dije

¹¹ Nje nja koy ka kin iyə go Piyər əi ki Ja al. Ne kin ra adi ndil dije pəti ay ur kaki. Be ə, dije pəti ayi-naa ngədi kawinaa ki dɔde ti dɔde ti lo ti ki bəri-e nə: «Pal la Salomɔ». ¹² Loki Piyər oo ne kin nɪngə, əl kosi dije ə nə: «NGan *Isirayəl je, ban ə ne ki ra ne ne kin əti səsi bəl kədi be ə? Ban ə uri kəmsi ki doje ti tə ne ki e je wa ki tɔgije, ə se e ki takul kaw ki j-aw ki bəl Luwə meje ə j-adi-n dɪngəm kam njiyə-n be ə? ¹³ Jagi, e Luwə la *Abirakam, la *Isaki, la *Jakobi, Luwə la kaje je ə ilə toji dɔ bəə kilə ti ləne Jəju, ki iləi-e ji *Pilati ti, Pilati un ndune kadi n-ile taa, nə səi imbati. ¹⁴ Oyo, səi inaji ta gər nje kay njay ki nje ra ne ki dana. Nɪngə idəji kadi iləl dəw ki nje təl dije taa toe ti. ¹⁵ E be ə, adi tɔli e ki e nje kadi dije isi ki dɔde taa. Nə Luwə ade j dan njé koy je ti, j-əi pəti ji gəri maji. ¹⁶ E mbata kadi ki j-adi meje Jəju kin ə, tɔgi ki to me tɔe ti, adi tɔgi dɪngəm ki oi-e, taa igəri-e kin, kadi j a-n taa. Oyo, kadi-me ki tɔge to, ki takul Jəju, adi dɪngəm kin rɔ nga ki rɔjeti, e ne ki ra ne ta kəmsi ti pəti adi oi ne. ¹⁷ NGəsine ngakom je, m-gər maji ngay kadi ne ki irai kin, e ki go gər-e ti al, səi je ki njé kər nɔsi je pəti. ¹⁸ Nə, e ki rəbi kin ə, Luwə təl-n ta ne ki ilə mbe kəte ki takul njé kəl ta je ki tae ti pəti ə nə: Kirisi ki n-un ndune kadi n-a n-ile, a ingə kɔ. ¹⁹ NGəsine, iyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kɔ, ə təli irəi rɔ Luwə ti mba kadi iyə-n go majal je ləsi kɔ. ²⁰ Nɪngə Bəbe a adi səi dəkagilo kər kəə, a ilə ki e ki ində dɛe naa ti kəte tə Kirisi, adi e Jəju, adi səi. ²¹ Nə ngəsine kin, səbi kadi Jəju isi dərə ti, biti kadi Luwə təl ne je pəti ki dɔnangi ti ki sigi gogi, təkɪ ilə-n mbe me bəl je ti ki man, ki takul njé kəl ta je ki tae ti ki ayi njay. ²² Be ə, *Moji ə nə: “Bəbe Luwə ləsi a adi nje kəl ta ki tae ti, ki to tə mi be, a j dan ngakosi je ti, ki mbata ləsi, a oi dɔ ta je pəti ki a əl səsi. ²³ Dəw ki mbati təl rɔne go ta ti ki nje kəl ta ki ta Luwə ti kin a əl nɪngə, Luwə a tuje kɔ dan dije ti ləne ki koy.” ²⁴ *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti, ilə ngire dɔ Samiyəl ti nu ki njé re goe ti, əli ta dɔ dəkagilo ti ki jisi me ti bone kin kəte. ²⁵ Səi, ə səi dije ki ta ki Luwə əl ki ta njé kəl ta je ki tae ti kin səbi dəsi, taa kun mindi ki Luwə un adi kaje je loki un ndune adi Abirakam kin səbi dəsi tɔ. Luwə un mindine ə nə: “Gin koji je ki dɔnangi ti ne pəti a ingəi ndu ki tɔr dɔ ti ki takul gin ka ləi.” ²⁶ E ki mbata ləsi kəte, ə Luwə tɛɛ-n ki bəə ləne, ile adi səsi mba kadi njangi dəsi, ki takul ra ki ra adi nə nə iyə go rəbi njiyə je ləne ki majal kɔ.»

4

Piyər əi ki Ja ai nɔ njé gangi ta je ti la Jipi je

¹ Loki Piyər əi ki Ja isi əli ta kosi dije tə kəl ba bəy ə, njé kijə ne məsi kadi-kare je ki madi nim, ki bo ki dɔ kəy kaw-naa ti nim ta ki dije madi ki mbɔ buti ti la *Sadusi je, tɛɛi ki rɔde ti həy. ² Wongi ra njé kər nɔ *Jipi je ngay mbata ooi Piyər əi ki Ja isi ndoi ne kosi dije, nɪngə əli-de əi nə: «Təkɪ Jəju jɪ-n lo koy ti wa kin ə, njé koy je ka a jɪ lo koy ti tɔ.» ³ Uwəi-de iləi-de kəy dangay ti ratata lo ti, tadɔ lo səl ngata, adi lo kadi gangi ta dɔde ti goto. ⁴ Nɪngə mbɔ njé je ti ki ooi ta ləde, ngay je dande ti adi mede. Be ə, ra adi kər dɪngəm je rɛ dɔ made ti adi asi dibi mi kare. ⁵ Lo ti dɔ ti nɪngə, njé kər nɔ Jipi je nim, ngatɔgi je nim ta njé ndo ndu-kun je nim, kawinaa me bə bo ti ki Jorijaləm. ⁶ Lo kawinaa ti kin,

An ki e ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je e ti noo, taa Kayipi nim, Ja nim, Aləgijandır ki ndəgi dije pəti ki me kəy ti lə nje kijə ne məsi kadi-kare ti ki bo ka kin nim ka əi noo tə. ⁷ Adı rəi ki Piyər əi ki Ja nōde ti ki nō njé kaw-naa je ti, 6a dajı-de ta əi nə: «Ki tōgi ki jı ra, ə se me tə nā ti ə irai ne kin ə?» ⁸ Ningə Piyər, NDil Luwə rosi mee, adi əl-de ə nə: «Səi njé kōbe je ki ngatōgi je, ⁹ dajı-je ta 6one oji də ne ki maji ki jı ra ki dəw ki njae oy ki kuji ne ki jı ra ə ingə-n rə nga. ¹⁰ Maji kadi səi pəti igəri ay njay, taa dije pəti ki *Isirayəl ti ka, kadi gəri maji tə. E me tə Jəju Kirisi ki Najarəti ti ə jı ra-n ne kin. E ki takul Jəju wa ki 6əl-e də kagi-dəsi ti ə Luwə ade jı taa dan njé koy je ti wa kin ə, dingəm kin a-n ta nōsi ti, ki rə ki nga. ¹¹ E mbal ki səi njə ra kəy je imbati-e, nə e ə təl mbal ki ndae itə made je pəti, e mbal ki nje kadi tōgi kəy. ¹² Kaji e me tə ti ki karne ba. Tə ki rangi ki Luwə adi dəw dənangi ti ne mbō dije ti ki mba kadi j-ingəi kaji goto.» ¹³ NDōji njé gangi ta je ki ki bo lə Jipi je ngay loki oi Piyər əi Ja əli ta ki kanji 6əl, tadə gəri-de kadi əi dije ki kare ki kanji ne ndo. Nə ke ə gəri kadi əi dije ki əi naa ti ki Jəju mari nu. ¹⁴ Nə loki ooi dingəm ki ngai-e ka kin a gədide ti ningə, gəri lo ta ki kadi əli-de al. ¹⁵ Be ə uni ndude adi Piyər əi ki Ja, taa dingəm ka kin nim kadi tēgi taga, ningə naji-naa ta mbōde ti ə əi nə: ¹⁶ «Ri ə j-a rai ki dije kam ə? Tadə rai ne kōji ki əti 6əl ki to ndalo ti ay njay adi dije ki Jorijaləm ooi poye. Lo kadi jı naji goto. ¹⁷ Nə ke ə kadi poy ta kin aw ki kəte kəte mbō dije ti al ngata. Adı j-iləi jije kəmde ti kadi kaw ki kəte noo kam, əli dəw madi ta ki tə Jəju al ngata.» ¹⁸ Go ta je ti kin, awi ki Piyər əi ki Ja kəy gogi ə ogi-de ki tōgide kadi əli ta ə se ndoi ne ki tə Jəju al ngata. ¹⁹ Nə Piyər əi ki Ja əli-de əi nə: «Əli-je adi joo, se e go rəbe ti, ta kəm Luwə ti, kadi jı təl rəje go ta ti ləsi yo ə j-iyə ta lə Luwə wa? ²⁰ Ki oji dəje, j-a j-asi kuti taje də ne ti ki j-o ki kəmje nim, ki mbije nim kin al.» ²¹ Lōki iləi jide kəmde ti ki kə joo 6əy ningə, iyəi-de adi awi. Təki rəjeti, ingəi ne madi rōde ti ki asi kuwə-n-de dangay ti al, tadə dije pəti piti Luwə mba ne ki ra ne kin. ²² Bal dingəm ki ingə rə nga ki takul ne kōji ki əti 6əl kin, itə kuti sə.

Njé kadi-me je əli ta ki Luwə

²³ Go kiyə-de ti, Piyər əi ki Ja awi ingəi madide je ki njé kadi-me je, ori-de poy ne je pəti ki ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki ngatōgi je əli-de. ²⁴ Lōki madide je ooi ta lade gine gangi ngata ningə, pəti ki me ki kare, əli ta ki Luwə əi nə: «Bəbe, jı ə ira dərə ki dənangi, taa ira ba bo ki ne je pəti ki me ti tə. ²⁵ E jı ə adi NDili əl ta ki ta kaje *Dabidi ki 6əə ləi ə nə: “Gin 6e je ki dangi dangi tōi rə ki ndangi kare be. Taa kōji ta ra je ləde to rōde ti kare! ²⁶ Ngar je ki dənangi ti ne indəi də rōde dana mba kaw rə, Njé kōbe je indəi rōde naa ti, əsi ta Bəbe ki dəw lie ki mbate tə Ngar”. ²⁷ Təki rəjeti, e me 6e bo ti kin ə, *Erodi əi ki Pōsi *Pilati, naa ti ki gin 6e je ki dangi dangi ki ngan *Isirayəl je indəi rōde naa ti əsi ta 6əə kilə ləi ki ay njay, ki e Jəju ki imbəte tə Kirisi. ²⁸ Ne je ləde ki rai kin, e təl ə təl ta kōji ra je ləi pəti ki oji kəte, ki tōgi, me ndigi ti ləi. ²⁹ Basine Bəbe, oo jide ki isi iləi kəmje ti kadi indəi je 6əl ti kin! Adı 6əə je ləi tōgi kadi iləi mbə ta ləi ki me ki ti kati. ³⁰ Ningə, kadi oji tōgi me tə 6əə kilə ti ləi ki ay njay Jəju, kadi njé moy je ingəi rə nga nim, taa kadi ne kōji je ki ne je ki dəw asi ra al rai ne nim tə. ³¹ Lōki tai kəə ta kəl ta ti ki Luwə ningə, dənangi yəki yikiti yikiti gin njade ti, lōki ki kawı-naa ti. Ba NDil ki kay njay rosi mede pəti adi iləi mbə ta lə Luwə ki rə ki tı kati.»

Njé kadi-me je indəi rōde naa ti

³² Njé kadi-me je pəti indəi rōde naa ti ki ngəme ki kare ki gir ta ki kare. Dəw kare ki ində gunə ki ne kingə ləne ki səbi dənə goto, ne je pəti e yəde. ³³ Ki tōgi

ki əti bəl ngay ə njé kaw kilə je mai naji ki lo koy ti lə Bəbe Jəju. Ningə, kare kare pəti, Luwə jangi dəde jangi də ki əti bəl ngay. ³⁴ Be ə dəw kare dande ti ki ne to rəe goto. Tado njé je ki ay ki lo ndər je ki kəy je, uni gati ə rəi ki lae, ³⁵ adi njé kaw kilə je. Ningə njé kaw kilə je ləbi la ka kin dande ti pəti, 6a nə nə ingə ki go ne ge je ti lie.

³⁶ Dəw madi kare ki təe nə Jisəpi, ki e gin koji ti lə *Ləbi, ki donangi Sipir ti, ki njé kaw kilə je indəi təe nə Barnabasi, kər me nə: «Dəw ki nje kilə dīgəm me dije ti.» ³⁷ e ka, aw ki lo ndər, ə un lo ndər ləne ka kin gati-n, ə re ki lae adi njé kaw kilə je.

5

Ta ki ngom lə Ananiyasi əi ki Sapira

¹ Dīgəm madi kare ki təe nə Ananiyasi əi ki dəne ləne Sapira, gati ki ne kingə ləde kare to. ² Ananiyasi əi ki dəne ləne Sapira indəi ndude naa ti, 6əyoi nusi la, ə awi ki ndəge adi njé kaw kilə je. ³ Piyər əl-e ə nə: «Ananiyasi, ra ban ə iyə *Satə adi ur me ti bore be ə? Ɔr nusi la lo ndər ləi ingəm, ə əl ta ki ngom NDil ki kay njay! ⁴ Ri ə əgi kadi ingəm ne kingə ləi ə? A re gati-n ə bəlme ka, ri ə əgi kadi la ki ingə kin, ira-n ne ki me ge ə? Ne ki iga me ti kin e ne ki majal. E dije ə əl-de ta ki ngom al, nə e Luwə ə əl-e ta ki ngom.» ⁵ Loki Ananiyasi oo ta kin par ə, osi nangi, oy. Dije pəti ki ooi poy ta kin, bəl ra-de ngay. ⁶ Basa je rəi rəi ninə, 6a uni-e, awi dibi-e. ⁷ Asi ngirə kadi mitə go ti, dəne lie re ur kəy ki kanji kadi gər ne ki ra ne. ⁸ Piyər dəje ə nə: «Əl-m adi-m m-o, se kər la ki igati ki lo ndər ləsi wa ə n wa?» Ə dəne əl-e ə nə: «Oyo, kər la ki j-ingə wa ən.» ⁹ Lo kin ti, Piyər əl-e ə nə: «Ra ban ə indəi ndusi naa ti mba kadi soki NDil ki kay njay lə Bəbe ə?» O ka nja dije ki awi ki ngawi dibi-e ə 6a ta kəy ti kin, i ka a awi səi to. ¹⁰ Ta naa ti noo par ə Sapira osi nja Piyər ti nangi, oy. Loki basa je ki njé kaw dibi ngawe uri kəy ningə, ingəi ninə adi uni-e awi sie dibi-e kadi ngawe ti. ¹¹ Ne ki ra ne kin, ra adi njé kaw-naa je pəti, bəl rade ngay, taa dije pəti ki ooi poy ta kin ka, bəl rade ngay to.

Njé kaw kilə je rai ne je ki əti bəl bəl

¹² *Njé kaw kilə je rai ne je ki əti bəl ki ne je ki dəw asi ra al ngay dan dije ti. Njé kadi-me je pəti, kawi-naa lo kare ba, gin pal ti lə *Salomo, ta kəy ti lə Luwə. ¹³ Dije ki rangi ki adi mede Luwə al 6əy bəli kadi rəi rəde ti. Be ka, piti njé kadi-me je ngay. ¹⁴ Dīgəm je ki dəne je ngay ngay adi mede Bəbe, adi kərde ore do njé kadi-me je ki də ti də ti. ¹⁵ Dije awi bitə əyi njé moy je ki taga kadi rəbi ti, tiləi-de də tirə je ti ə se də kagi ti ki otii-de, mba kadi re Piyər man ningə, ndile ur də e ki ra ti wa kare dande ti. ¹⁶ Dije ngay i 6e je ti ki gidi 6e bo Jorijalam ti, rai bur bur ki njé moy je ki dije ki ndil je ki majal yəti dəde. Ningə pəti ingəi rə nga.

Uwəi njé kaw kilə je dangay ti

¹⁷ Go ne je ti kin, ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki dije ki goe ti ki əi me buti ti lə *Sadusi je, jangi ra-de ngay də njé kaw kilə je ti. Adi uni ndude kadi n-a rai ne madi. ¹⁸ Be ə, uwəi njé kaw kilə je iləi-de kəy dangay ti. ¹⁹ Nə dan kondə ti, malayka lə Bəbe re tēg ta kəy dangay, loki adi tēgi taga ningə, əl-de ə nə: ²⁰ «Awi me kəy kaw-naa ti, iləi mbe ta ki nje kadi dəw təl isi ki dəne taa kin adi dije pəti ooi!» ²¹ *Njé kaw kilə je təl i rəde go ti, adi lo ti ki si 6ati ba par ə, awi kay kaw-naa ti, iləi ngirə kadi ndoi ne dije. Ki bo ki də njé kijə ne məsi kadi-kare je ti ki dije ki goe ti, bari ngatəgi je ki njé gangi ta, ki ngatəgi je lə ngan *Isirayəl je pəti. Ningə iləi kəy dangay ti mba kadi rəi ki njé kaw kilə je to. ²² Nə

loki njé kilā je awi ningā, ingāi-de kāy dangay ti al, adi tāli rai ʔri-de poye ai nā:
²³ «J-ingā ta kāy dangay e ki kuti mbuki maji nim, njé ngām ta kāy je ka ai ta
kāy ti nōō nim tō, nā loki j-ur me kāy ti ningā, j-ingā dāw madi al.» ²⁴ Lōki ki bo
ki dō njé ngām ta kāy kaw-naa ti ai ki ki bo ki dō njé kijā ne māsī kadi-kare ti
ooi ta kin ningā, ndilde ay ur kaki, adi dāji-naa ta dō ne ti ki a ra ne go ne ti kin.
²⁵ Ba dāw madi re al-de a nā: «Dingām je ki adi uwāi-de dangay ti ka kin, ai kāy
kaw-naa ti nōō, isi ndoi ne dije.» ²⁶ Ki bo ki dō kāy kaw-naa ti aw ki dije lāne
uwā-n njé kaw kilā je re sāde, nā ke a indāi gu dōde ti al tadō bāli kadi kosi dije
ki kawī-naa dō ne ndo ti lā njé kaw kilā je a tilāi-de ki mbal tāli-de. ²⁷ Lōki rai
sāde ningā, awi sāde kāy ngangī ta ti ki bo. ʔ ki bo lā njé kijā ne māsī kadi-kare
je al-de a nā: ²⁸ «J-ogī sasi ki tōgije kadi indoi ne kosi dije ki tō dingām kin. ʔ sai
itali rōsi go ta ti lāje al, asi dōnangi Jorijalām naki ki ne ndo lāsi, ningā igēi kadi
māse e doje ti bāy.» ²⁹ Nā Piyār ai ki ndāgi njé kaw kilā je āli-de ai nā: «Tāl rō go
ta ti lā Luwā e soti itā tōl rō go ta ti lā dije. ³⁰ Luwā lā kaje je adi Jāju ki itōli-e ki
rābi bā-e dō kagi-dāsi ti kin, tēē lo koy ti. ³¹ E a Luwā un-e, inde ade isi taa, dō ji
kone ti tā NGar ki itā ngar je pāti, taa nje kaji dije tō. Luwā inde kadi, ki ta rābi
lie, Isirayāl je iyāi rābi ne rade je ki majal kō, adi n-iyā-n go majal je lāde kō tō.
³² Je njé ma naji dō ne je ti ki rai ne kin, naa ti ki NDil ki kay njay ki Luwā adi
njé je ki tāli rōde go ta ti lie.» ³³ Lōki njé gangī ta je ooi ta kin ningā, wongī rade
ngay dō njé kaw kilā je ti, adi ndigi tāli-de. ³⁴ Nā e ki kare ki mbōde ti ki tōe nā
Gamaliyāl ʔsi nangī j taa. E Parisi ki nje ndo dije ndu-kun, e dāw ki dije pāti gei
ta lie ngay. Lōki j taa dande ti ningā, dāji mba kadi adi njé kaw kilā je iyāi rōde
dābi kare jō. ³⁵ Ba go ti, al-de a nā: «Isirayāl je, indāi manji ne ki igāi kadi rai ki
dije kam maji oi taa. ³⁶ Dōkagilo ngay al ne bāy a, dāw madi ki tōe nā Tāda tōji
rōne kadi ne dāw ki nga. ʔr dije asi bū sō gone ti. Nā dije rāi tāli-e adi dije ki goe
ti ka kin sanāi-naa. Dāw oo ta lie al bōne. ³⁷ Goe ti ningā, Juda ki Galile ti, tēē
dōkagilo ndangi tō dije me makitibi ti, ʔy dije ngay gone ti ra-n wongī. Nā e wa
ka dije tāli-e tō, adi dije ki goe ti sanāi-naa kō. ³⁸ NGōsine, ta lām a tō kin: Oti
kadi irai ne madi ki dije kam, iyāi-de adi awi lo lāde. Ne ki kadi igāri a tō kin,
re kōji ta ra je lāde ki kilā rade je j rō dije ti a, gin ne je kin a gangī tō yā ndāge
je be tō. ³⁹ Nā re ne je kin j rō Luwā ti a, lo kadi sai a ʔgi dō goto. Oti kadi inai rō
ki Luwā.»

Lo kin ti, njé gangī ta je ndigi goe ti. ⁴⁰ Be a, tāli bari njé kaw kilā je kāy gōgi,
bā, adi tīndāi-de, a ndōri mbide kadi āli ta ki tō Jāju al, ningā iyāi-de adi awi.
⁴¹ Njé kaw kilā je tēēi lo gangī ta ti ki rōnāl mba koo ki Luwā oo-de adi asi naki
kadi ingāi kō mbata lā Jāju. ⁴² Ningā ki ndō je kare kare pāti, me kāy kaw-naa
ti a se me kāy je ti madi, njé kaw kilā je nayi ki lo ndo ne dije ti nim, ki lo kilā
mbē Poy Ta ki Maji ti, tēki Jāju e Kirisi.

6

Kindā njé koo go njé kaw-naa je

¹ Dōkagiloe ti kin, kār njé ndo je j ki dō made ti ki kate kate. Be a, ra adi *Jipi
je ki njé kāl ta Girāki bāi ta dō Jipi je ti ki njé kāl ta Ebīrā. Njé kāl ta Girāki bāi
ta mbata njé ngaw koy je lāde ingāi ne kuso ki dije isi lābi ki ndō je kare kare
pāti kin, tā ndāge je al. ² Be a, njé kaw kilā je ki dāgi gide e joo kawī njé ndo je
ki naa ti, āli-de ai nā: «A e ne ki go ti al kadi j-iyā ta kāl ta lā Luwā, a ji tōl ji nay ta
ne lābi ti. ³ MBata kin a, ngako je je, maji kadi ikōti dije siri dansi ti, ki dije mai
naji lāde maji nim, NDil Luwā rosi mede nim, taa awi ki kām-kādi nim tō, mba
kadi j-ilā kilā kin jide ti. ⁴ Be mba kadi j-un-n rōje j-indā ta dangi mbata kāl ta
ki Luwā ki mbata ndo ne dije.» ⁵ Ta kōji je kin nāl njé ndo je pāti. Be a, mbāti
Etīyān ki e dāw ki rosi ki kadi-me nim, ki NDil ki kay njay nim tō. Taa mbāti

Pilipi nim, Pirokɔr nim, Nikanɔr nim, Timɔ nim, Parmənasi nim, taa Nikola ki e dɔw ki Atiyosi ti, ki tɔl Jipi nim tɔ. ⁶ Rəi sɔde oji-de njé kaw kila je, adi əli ta ki Luwə mbata ləde, indəi jide dɔde ti nim, njangi dɔde nim tɔ. ⁷ Ta lə Luwə aw ki kəte par par. Kɔr njé ndo je j̄ dɔ made ti ngay me ɓe bo ti ki Jorijaləm. Taa njé kijə nɛ məsi kadi-kare je wa ngay ka adi mede Jəju tɔ.

Awi ki Etiyən lo gangi ta ti

⁸ Etiyən e dɔw ki rosi ki me-maji nim, ki tɔgi lə Luwə nim, taa ra nɛ je ki dum ra ki nɛ kɔji je ki əti ɓəl ɓəl dan dije ti nim tɔ. ⁹ Ningə dije madi iləi ngirə kadi naji ta ki Etiyən. Dije kin əi njé ki me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. Əi njé je ki ɓari rɔde: «Dije ki taa kiyə taa.» Adi əi Jipi je ki j̄ Sirən ti nim, Aləgijandəri ti nim, ki njé ki j̄ Silisi ti nim, taa ki dɔnangi Aji ti nim tɔ, ¹⁰ nɔ tɔgi ta kəldə asi go yə Etiyən ti al, tado Etiyən əl ta ki kəm-kədi ki NDil Luwə ade. ¹¹ Lo kin ti, awi ndogi dije ki la ki jide ti kadi əli əi nɔ: «je wa j-o ki mbije kadi Etiyən əl ta ki mal dɔ *Moji nim, dɔ Luwə nim tɔ.» ¹² Be ə, suləi kosi dije nim, ngatɔgi je nim, taa njé ndo ndu-kun je nim adi rəi uwəi Etiyən dɔ jie ti, awi sie lo gangi ta ti ki bo. ¹³ Indəi njé ma naji je ki ngom adi tətɔ ta dɔe ti, əli əi nɔ: «Dingəm kam ta kəə ta kəl ta ki mal dɔ kəy ti lə Luwə ki e lo ki ay njay kin al nim, taa dɔ ndu-kun ti lə Moji al nim tɔ.» ¹⁴ Təki rɔjeti, je wa j-o ndue ki əl-n kadi Jəju ki Najarəti ti a tuji kəy kin, ə a yəti nɛ kagi ɓe je ki Moji adi-je. ¹⁵ Dije pəti ki lo gangi ta ti ki bo, uri kəmdə pəti dɔ Etiyən ti, ningə ooi kadi ta kəme to tɔ yə malayka be.

7

Etiyən əl ta nɔ njé gangi ta je ti

¹ Ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je dɔji ta Etiyən ə nɔ: «Ta je ki dije əli dɔi ti kin, e ki rɔjeti wa ta?» ² Etiyən ile ti ə nɔ: «Səi bawm je ngakom je ki, uri mbisi oi dɔ ta ki m-a m-əl səsi kam maji. Me ndɔ je ti ki kəte, Luwə ki nje piti oji rone kaje *Abirakam, dɔkagilo ti ki isi-n me ɓe ti ki Mejopotami ti ɓəy, kəte ɓəy taa kadi aw uwə lo kisi dɔnangi Aram ti. ³ Luwə əl-e ə nɔ: “I taa iyə ɓe ləi ki njé koji je ə aw me ɓe ti ki m-a m-oji.” ⁴ E be ə, Abirakam iyə me ɓe ki Kalde ə re uwə lo kisi Aram ti. Ningə go koy bawɛ ti, Luwə ade j̄ taa re me ɓe ti ki isi ti ngosine kin. ⁵ Nɛ nduwə ki Luwə adi Abirakam me ɓe ti kin goto. NGon nusi lo ki ndikiri ɓe ka ade al. Nə un ndune ade kadi n-a n-ade ɓe kam ba pəti. Taa n-a n-adi ngan kae je toe ti tɔ. Dɔkagilo ti ki Luwə isi əl ta Abirakam kin, Abirakam oji ngon al ɓəy. ⁶ Ta ki Luwə əl-e ə to kin: “NGan kai je a isi tɔ mba je dɔnangi ti ki rangi nim, dije a rai-de ɓəə ti nim, ta dije a adi-de kɔ asi ɓəl ɓu sɔ nim tɔ.” ⁷ Go ta je ti kin, Luwə əl ə nɔ: “Gin dije ki rai-de ɓəə ti kin, mi wa m-a m-gangi ta dɔde ti. Go ti ningə, a tɛgi me ɓe mba ti ki rade ɓəə ti kin kɔ, ə a tali rai me ɓe ti ki j̄ ti ə awi ɓəə ti kin mba kadi rai əsi məkəsidi nangi nɔm ti.” ⁸ Ba Luwə ade nɛ kilə mindi ki e kijə mɔti. Be ə, loki Abirakam oji *Isaki ningə ndɔ jijoo go ti par ə ijə mɔte. Isaki ra be to mbata ngone *Jakobi. Jakobi ka ra be to mbata ngane je ki əi gin *Isirayəl je ki dɔgi gide e joo.”

⁹ «Ningə ni ki me ngan lə Jakobi ti ra adi gati ki ngokode Jisəpi adi awi sie tɔ ɓəə me ɓe ti ki Ejipi ti. Nə Luwə e sie naa ti.” ¹⁰ Be ə, ɔr-e me kɔ je ti pəti. Ningə me-maji lə Luwə ki e sie, ade kəm-kədi ta kəm Parawɔ ti ki e ngar ki Ejipi ti. Adi Parawɔ un-e inde tɔ nje kɔɓe dɔnangi ki Ejipi ti, taa dɔ me kəy ti ləne pəti tɔ.” ¹¹ Dɔkagiloe ti kin ə, ɓo ki bo osi dɔnangi Ejipi ti ba pəti, taa dɔnangi Kana ti tɔ. E dɔkagilo kəm-to-ndoo ki əti ɓəl ngay. Lo kadi bawje je ingəi nɛ ndikiri usoi

✧ 7:3 Kila ngirə nɛ je 12.1 ✧ 7:4 Kila ngirə nɛ je 11.32; 12.5 ✧ 7:5 Kila ngirə nɛ je 12.7; 13.15; 17.8
 ✧ 7:7 Tɛgi ki taga 3.12 ✧ 7:8 Kila ngirə nɛ je 17.10-14; 21.4 ✧ 7:9 Kila ngirə nɛ je 37.11, 28; 39.2, 21 ✧ 7:10 Kila ngirə nɛ je 41.39-41

goto*. ¹² Loki Jakobi oo kadi ne kuso to me be ti ki Ejipi ti ningə, ilə nnganne je ki əi kaje je adi awi ki dəsəy. ¹³ Loki təl ilə-de ki kə joo ningə, Jisəpi ra adi ngakəje je gari-e. Lo kin ti, Parawo ka, gər-n gin koji lə Jisəpi tə*. ¹⁴ Go ti ningə, Jisəpi ilə go bawne Jakobi ti ade re ki gin koji lie ba pəti, asi dije dəsiri gide e mi*. ¹⁵ Jakobi aw Ejipi ti ningə oy ki kəte noo. Kaje je ka oyi noo nim tə*. ¹⁶ Təli ki singəde rəi dənangi Kana ti, me be bo ti ki təe nə Sisəm. Dibi-de be nin ti ki Abirakam ndogi ki la ji nngan lə Amər ti me be ti ki Sisəm*.

¹⁷ «Dəkagilo təl kon kun mindi ki Luwə un adi Abirakam e bəsi. Ningə kər nngan Isirayəl je bay ki də made ti də made ti dənangi Ejipi ti, ¹⁸ biti dəkagilo ti ki ngar ki rangi ki gər Jisəpi al o-n be dənangi Ejipi ti*. ¹⁹ Ngar ka kin uwə dije ləje ra-n kilə ki al də maji nim, adi-de kə nim, ta ində gu dəde ti adi iyəi ngande je ki kasi kə, biti kadi oyi*. ²⁰ Dəkagilo ti kin ə, oji *Mojī ki me-maji lə Luwə e dəe ti adi oti-e me kəy ti lə bawə asi nay mitə*. ²¹ Ningə loki dum dəde adi iləi-e kə, nngon lə Parawo ki dənə tēē dəe ti, ə un-e ote tə nngonne wa be*. ²² Be ə Moji ingə-n ne ndo ki oji də kəm-kədi pəti ki dənangi Ejipi ti. Adi aw ki tōgi me ta kəl-e ti nim, me kilə rae ti nim tə.

²³ «Loki bəle e kuti sə ningə, mər ta re dəe ti mba kadi n-aw n-oo ngakone je ki əi nngan Isirayəl je. ²⁴ Dəkagilo ti ki e-n ki ngakone je ə, oo dəw kare ki Ejipi ti isi adi kə ki kare dandə ti. Be ə, re rə də ngokone ti adi ində dəw ki Ejipi ti ka kin təl-e. ²⁵ Moji gir kadi ngakone je a gəri təkī Luwə ə ilə sənə mba kadi n-taa dəde. Nə ngakəje je gəri al. ²⁶ NDə ki go ti, oo ngakone je joo ki əi Isirayəl je isi rəi-naa. Ire a dandə ti mba kadi gangi-de naa ti. Əl-de ə nə: “Səi ngakonaa je tə, ə ban ə isi rai na majal be ə?” ²⁷ Ningə e ki nje tində ngokone ka kin əse ngarəngi, ə əl-e ə nə: “Nə ə indəi dəje ti tə ngar ləje, ə se nje gangi ta danje ti ə? ²⁸ Ire təl-m təkī tagine itəl-n dəw ki Ejipi ti ka kin be a?” ²⁹ Loki Moji oo də ta kin ningə, bəl ra-e, adi aw uwə lo kisi tə mba dənangi Madiya ti. Dənangi Madiya ti ə Moji taa dənə oji-n nngan je joo*.

³⁰ «Bal kuti sə go ti ningə, malayka tēē hōy rəe ti dilə lo ti, bəsi ki də mbal Sınay, dan ndon por ti me gu ti ki isi o por. ³¹ Loki Moji oo ne kin ningə, ndile ay ur kaki. Moji ge kadi n-oo ne kin maji adi əti re bəsi rə ti. Loe ti noo ə oo də ndu Bəbe ə nə: ³² “Mi Luwə lə kai je, Luwə lə Abirakam, Luwə lə Isaki, Luwə lə Jakobi.” Moji bəl dadi par par, lo kadi un kəmne ki taa goto. ³³ Ə Bəbe əl-e ə nə: “Or sa njai ti tadə lo ki a ti kam e lo ki ay njay. ³⁴ M-o kəm kə lə dije ləm me be ti ki Ejipi ti. M-o də timə ki isi timəi rusi rusi, ə m-ur nangi m-re kadi m-taa-de m-ilə-de taa. Ningə ki bəsi ne kin, ire adi m-ilə-i Ejipi ti gogi*.”

³⁵ «Oi maji! E Moji ki ngakəje je əsi-e ngərəngi, ə əli-e əi nə: “Nə indəi dəje ti tə ngar ləje ə se nje gangi ta danje ti ə”, wa kin ə, Luwə ile tə ngar nim, taa nje taa-de kilə-de taa nim, ki takul tōgi lə malayka ki tēē sie hōy me gu ti, kin nim tə. ³⁶ E ə tēē səde ki takul ne ra je ki dəw asi ra al nim, ki takul ne koji je nim, me be ti ki Ejipi ti. Taa dəkagilo ti ki isi indəi ba bo kasi gangi nim, dəkagilo ti ki rai bəl kuti sə dilə lo ti kin nim tə*. ³⁷ E darə Moji ki kare wa kin bəy ə tə ə əl nngan Isirayəl je ə nə: “Luwə a tēē ki nje kəl ta ki tane ti kare dansi ti səi je wa, ki a to tə mi be*.” ³⁸ Loki nngan Isirayəl je kawī-naa dilə lo ti ka, e Moji wa kin ə taa ta ta malayka ti də mbal Sınay ti, əl kaje je. E ə taa ta kaji kin rə Luwə ti, mba kadi adi-je*. ³⁹ Nə kaje je mbati kadi təli rəde go ta je ti lie. Ningə ki bo

* 7:11 Kilə ngirə ne je 41.54-57   * 7:13 Kilə ngirə ne je 45.1-4, 16   * 7:14 Kilə ngirə ne je 45.9-10, 17-18   * 7:15 Kilə ngirə ne je 46.1-7   * 7:16 Kilə ngirə ne je 23.3-16; Jojuwe 24.32   * 7:18 Tēē ki taga 1.7-8   * 7:19 Tēē ki taga 1.10-11, 22   * 7:20 Tēē ki taga 2.2   * 7:21 Tēē ki taga 2.3, 5, 10   * 7:29 23-29: Tēē ki taga 2.11-15, 21-22; 18.3-4   * 7:34 30-34: Tēē ki taga 3.1-10   * 7:36 35-36: Tēē ki taga 2.14; 7.3; 14.21   * 7:37 Dətarənom 18.15-18   * 7:38 Tēē ki taga 19.1-20.17; Dətarənom 5.1-33

tøy, òsi-e ngərəngi. Mede e dɔ təl kaw dɔnangi Ejipi ti gogi. ⁴⁰ Dɔkagilo ti ki Moji nay dɔ mbal Sinay ti ɔəy, rai rɔ *Arɔ ti əli-e əl nɔ: “Ira kagi yo je ki kadi ɔri noje, tado ji gar ne ki ra Moji ki nje tɛɛ sɛ me ɓe ti ki Ejipi ti kin al.” ⁴¹ Be ə me ndo je ti kin, ibəi ngon yo madi ki to tə ngon baw mangi be, ə ilai kadi-kare adi-e. Ba rai rənəl ngay ɔsi gon ne ki əi je wa ibai ki jide kin[☆]. ⁴² Nə Luwə təl gidine adi-de, iyə-de kɔ adi isɪ ta ra yo ti, ki kɔsi-gon ne je ki dɔrɔ ti tə nay je ki kadi je ki mee je tə kagi yo je ləde, təkɪ ndangi me makitibi ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti: “Səi dije ki Isirayəl, ɓal kuti sɔ ki irai dilə lo ti kin se da je ki itəli-de ki ndəgi kadi-kare je adi, e mi ə adi-mi a? ⁴³ Jagi, səi oti kəy yo lə kagi yo ləsi Moloki yo, ki mee lə kagi yo ləsi Rəpə, yo je ki səi wa irai-de ki jisi mba kadi ɔsi məkəsisi nɔde ti. MBata ne rasi je kin ə, m-a m-adi njé bə je ləsi a uwəi səsi, awi səsi say tə mba je gidi *Babilon ti ɓəy[☆]”.

⁴⁴ «Me dilə lo ti, kaje je ai ki kəy kibi kingə-naa ki Luwə. Moji ra kəy kibi ka kin təkɪ Luwə un-n ndune ade. Ra go kuje ti ki oo. ⁴⁵ Iyəi kəy kibi ka kin adi gin koji je ləde ki rangi, ki əi kaje je ki rəi gode ti. Kəy kibi kin ə jide ti, loki Jokuwe ɔr nɔde adi rai taai dɔnangi lə gin dije ki dangi dangi ki Luwə tuwə-de nɔde ti. Kəy kibi ka kin, to biti dɔkagilo ti lə Dabidi[☆]. ⁴⁶ Me-maji lə Luwə e ki *Dabidi adi daji ta rəbi mba kadi n-ra kəy n-adi Luwə lə Jakobi[☆]. ⁴⁷ Nə e *Salomɔ yo ə ra kəy adi Luwə[☆]».

⁴⁸ «NGA ningə Luwə ki e ki dɔkagilo je ti pəti, a isɪ me kəy ti ki dəw ra ki jine al. Təkɪ nje kəl ta ki tae ti ə nɔ: ⁴⁹ “Dɔrɔ e kimbar ngar ləm, ningə dɔnangi e ne kində njam.” Bəbe əl ɓəy ə nɔ: “Kəy ki ban ə, a irai adi-mi ə? Lo ki ra a e lo kuwə rɔ ləm ə? ⁵⁰ Se e mi al ə, nɔ tøy ə, ra ne je kin pəti ə[☆]?”

⁵¹ «Səi dije ki njé tɔ rɔ je, itɛɛi mesi al nim, ibəyi mbsi nim dɔ ta ti lə Luwə tə dije ki njé gər Luwə al be. Itoi tə bawsi je wa be. Ne kin ə ra adi, isɪ ta rɔ ki NDil Luwə ti, ki dɔkagilo je pəti. ⁵² Nje kəl ta ki ta Luwə ti ki ra tə bawsi je adi-e kɔ al ə? Əi je ə tɔli njé kilə mbɛ kəte, ki ɔji dɔ re lə dəw ki e kare ba, ki e dəw ki dāna. Ningə ngəsine, loki Kirisi re, səi je uni dɔe, ə tɔli-e tɔ. ⁵³ Oyo, səi ingəi ndu-kun lə Luwə ki takul malayka je, nə lo kadi itəli rəsi ti go ti goto.»

Tiləi Etiyən ki mbal tɔli-e

⁵⁴ Loki njé gangi ta je ki bo lə *Jipi je ooi dɔ ta ki Etiyən əl ningə, wongi rade ngay adi ngəi ngangide mur mur dɔe ti. ⁵⁵ Nə Etiyən ki NDil Luwə rose, un kənne taa ki dɔrɔ ti ningə oo kunji Luwə nim, taa oo Jəju ki a taa dɔ ji kɔ Luwə ti nim tɔ. ⁵⁶ Əl ə nɔ: «Oi, m-o dɔrɔ tɛɛ tane, ningə m-o NGon Dəw a taa dɔ ji kɔ Luwə ti.» ⁵⁷ Loki ooi dɔ ta kin ningə, uri kəl ki ndude ki bo ə uti mbide dɔ ta ti lie, ə ɓuki-naa dɔe ti.

⁵⁸ NDri-e awi sie taga gidi ɓe bo ti, ə tiləi-e ki mbal tɔli-e. Dije ka kin iyəi kibi je ləde rɔ ngon ki basa ti ki tɔe nə Sol. ⁵⁹ Dɔkagilo ti ki isɪ tiləi-e ki mbal, Etiyən əl ta ə nɔ: «Bəbe Jəju, itaa ndilm ki rəi ti.» ⁶⁰ Go ti ningə ɔsi məkəsine nangi, ə al ta ki ndune ki bo ə nɔ: «Iyə go majal kin kɔ adi-de!» Go ta je kin ti, ningə Etiyən oy.

8

Kində kəm-ndoo ki ra njé kaw-naa je

¹ Sol e mbo dije ti ki ndigi kadi tɔli Etiyən. Dɔ ndɔe ti kin kində kəm-ndoo ki bo ngay tɛɛ dɔ njé kaw-naa je ti ki Jorijaləm. Adi njé kadi-me je pəti sanəi-naa ki go lo je. Awi ki Jude ti je ki *Samar ti je. *Njé kaw kilə je wa par ə nayi-naa

☆ 7:41 39-41: Kor Isirayel je 14.3; Tɛɛ ki taga 32.1-6 ☆ 7:43 42-43: Amosi 5.25-27 ☆ 7:45 44-45: Tɛɛ ki taga 25.9, 40; Jokuwe 3.14-17 ☆ 7:46 2 Samiyəl 7.1-16; 1 Poy ta je 17.1-14 ☆ 7:47 1 NGar je 6.1-38; 2 Poy ta je 3.1-17 ☆ 7:50 49-50: Ejay 66.1-2

Jorijaləm ti. ² Dije ki njé bəl Luwə dibi Etiyən, nõi-e ngay. ³ Nə Sol 6a, ɔr njé kaw-naa je nja. Aw ki ta kəy ta kəy uwə dingəm je ki dənə je buki-de dangay ti. ⁴ Njé ki sanəi-naa ka kin awi ki lo lo iləi mbə Poy Ta ki Maji.

Pilipi me be ti ki Samari

⁵ E be ə, Pilipi ki aw me be bo ti ki *Samari, ilə dije mbə Poy Ta ki Maji lə Kirisi. ⁶ Kosi dije ba pəti, loki ooi ta je ki Pilipi əl je ki ne kəji je ki ra adi ooi ki kəmde ningə, uri mbide ki də ta ti lie. ⁷ Tado ndil je ki majal tēgi me njé moy je ti ngay ki nō ki boy tade ti. Taa, dije ki rəde oy ki njé məti je ngay ingəi rə nga tə. ⁸ Rənəl ki bo ngay to me be bo ti kin. ⁹ Kəte taa kadi Pilipi re, dingəm madi ki təe nə Simo isi me be bo ti kin nō. E nje ra mbəli, adi ɔr ndil dije ki me be ti ki Samari ngay. Ra rənə kadi ne dəw madi ki əti bəl ngay. ¹⁰ Adi dije pəti, i də ngan je ki du ti, biti ki də dije ki tōgi ti, angalde e ki dəe ti. Əli əi nə dingəm kam aw ki tōgi lə Luwə ki e tōgi ki əti bəl ngay. ¹¹ Angal dije e ki dəe ti, tado e mari nu ba ə isi ɔr ndilde ki mbəli ki ra ləne. ¹² Nə loki dije adi mede Pilipi ki ilə-de mbə Poy Ta ki Maji ki oji də kəbe lə Luwə nim, ki Jəju Kirisi nim tə ningə, dingəm je ki dənə je adi Pilipi ra-de batəm. ¹³ Simo wa ki dənə ka adi mene tə. Loki Pilipi ra-e batəm ningə, iyə go Pilipi al. Loki oo ne kəji je ki ne je ki əti bəl ngay ka kin ningə, e wa təl re əte bəl ngay bəy tə.

Piyər əi ki Ja me be ti ki Samari

¹⁴ Loki njé kaw kilə je ki isi Jorijaləm ti ooi kadi dije ki *Samari ti taai ta lə Luwə ningə, iləi Piyər əi ki Ja ki rəde ti. ¹⁵ Loki rəi tēgi Samari ti ningə, əli ta ki Luwə mba kadi njé kadi-me je ingəi NDil Luwə. ¹⁶ Tado NDil re də dəw madi ti kare dande ti al bəy. E batəm par ə rai-de me tə Bəbe Jəju ti. ¹⁷ E be ə, Piyər əi ki Ja indəi jide dəde ti kadi ingəi NDil Luwə. ¹⁸ Loki Simo oo kadi e ki go rəbi lə ji ki kində də ti lə njé kaw kilə je ə NDil re-n də njé kadi-me je ti ningə, adi Piyər əi ki Ja la, ¹⁹ əl-de ə nə: «Mi ka adi-mi tōgi kin tə kadi tə dəw ki m-a m-ində jim dəe ti ba, ingə NDil Luwə tə.» ²⁰ Ə Piyər əl-e ə nə: «Kadi la ləi kin tuji naa ti ki darəi. Tado ində me ti kadi a ndogi kadi-kare lə Luwə ki la. ²¹ Ne ki 6a təi, ə se ne ki səbi dəi goto me ne ti ki j-a-n kam, tado me i e dana nō Luwə ti al. ²² Maji kadi itər ndui də majal ti ləi, ə əl ta ki Bəbe adi re to ban ə, iyə go kəji ta je ki me ti kin kə. ²³ Tado m-o kadi me i ati kanana, taa majal doləi dole tə.» ²⁴ NGa ə, Simo əl Piyər əi ki Ja ə nə: «Kadi səi je wa əli ta ki Bəbe mbata ləm, kadi ne madi kare me ne je ti ki əli tae kin tēe dəm ti al.» ²⁵ Loki Piyər əi ki Ja mai naji, ə ndoi ta lə Bəbe tə ningə, təli ki Jorijaləm ti gogi. fləi mbə Poy Ta ki Maji me ngan be je ti ki Samari ngay ki go rəbi go rəbi.

Ta lə Pilipi əi ki kuji dingəm ki e dəw ki boy ki Etiyopi ti

²⁶ NDə kare Malayka lə Bəbe əl Pilipi ə nə: «I taa aw ki gin be ti be, də rəbi ti ki i Jorijaləm aw ki Gaja ti, ki e rəbi ki dilə lo ti kin.» ²⁷ Pilipi i taa kalangi aw ningə, ingə dingəm kare ki dənangi Etiyopi, ki e ki boy, ki nje ngəm ne maji je lə ngar ki dənə ki Etiyopi ti, ki təe nə Kandası. Dingəm kin aw Jorijaləm ti əsi dənə nangi nō Luwə ti ə isi təl ki be gogi. ²⁸ İsi me pusi ti ləne, isi tidə makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay. ²⁹ Lo kin ti, NDil Luwə əl Pilipi ə nə: «Əti aw bəsi ki rə pusi ti kin.» ³⁰ Pilipi ay ngədi aw ningə, oo ndu dingəm ki Etiyopi ti ka kin isi tidə makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay. Pilipi dəje ə nə: «İgar me ta ki isi tidə kin maji wa a?» ³¹ Dingəm ka kin əl-e ə nə: «Re nje kər mee kadi-m goto ə m-a m-gər ban ə?» Ba dəji Pilipi adi al taa goe ti, isi gəde ti me pusi ti. ³² Ta ki isi tidə ə to kin: «Əri-e tə bati ki dəw isi aw sie kadi təl-e be; Tə ngon bati ki a tane mbə nō nje kijə bje ti be.

E be ə, tɛɛ-n tane al.

³³ Həi rəsəl dəe ti, gangi ta lie ki go rəbi ki dana al.

Nə ə a ər gin koji lie ə?

Tadə indəi ngangı ndə kisi ki də taa lie*.»

³⁴ Ningə, kuji dingəm un ta əl Pilipi ə nə: «M-dəji kadi əl-m adi m-o, nə ə nje kəl ta ki ta Luwə ti isi əl ta lie be ə? İsi əl ta ki də rone ti wa ə se isi əl ta də dəw madi ti ki rangi ə?» ³⁵ Lo kin ti nga ə, Pilipi ingə rəbi adi un ta tane ti, ningə ki rəbi lə makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay kin, ile-n mbə Poy ta ki ki Maji lə Jəju. ³⁶ Loki njiyəi isi awi ningə, tɛɛi ta man ti, ə kuji dingəm ka kin əl ə nə: «Man ə am, nga ri ə ɔgi kadi m-ra batəm ə?» ³⁷ [Pilipi əl-e ə nə: «Re adi mei Luwə təkı rojeti ə, nə ki ɔgi ra batəm goto.» Kuji dingəm ə nə: «M-adi mem təkı Jəju Kirisi e NGon Luwə.»] ³⁸ Lo kin ti, adi pusi a nangi, ningə əl ki Pilipi joo pu, uri me man ti adi Pilipi ra-e batəm. ³⁹ Loki tɛɛi me man ti ki taga ningə, NDil Bəbe un Pilipi aw sie adi kuji dingəm oo-e al. Nə e ilə rəbi ləne ki rənəl aw. ⁴⁰ Pilipi aw tɛɛ me be ti ki Ajoti, ilə mbə Poy Ta ki Maji me be bo je ti pəti ki tɛɛ ti, biti tɛɛ-n Səjare ti.

9

Sol adi mene Bəbe Jəju

(Knjk 22.6-16; 26.12-18)

¹ Dəkagiloe ti kin, gir ta ki də kadi kə njé ndo je ti lə Bəbe ki də təl-de ti to də Sol ti bəy. ² Be ə, aw rə ki boy ti lə njé kijə nə məsi kadi-kare je, dəje makitibi mba kadi n-aw-n lo kaw-naa je ti lə *Jipi je ki me be ti ki Damasi, kadi re n-ingə dingəm je ki dāne je ki njé ndole go nə ndo ki sigi kin ə n-dəə-de n-re sədə Jorijaləm ti.

³ Loki Sol e də rəbi ti, ində də be ki Damasi basi ningə, kunji madi tɛɛ pati, i ki dərə ti, unji gə dəe. ⁴ Tɛɛ osi nangi ningə, oo də ndu ta madi əl-e ə nə: «Sol, Sol, mbata ri ə isi adi-m kə be ə?» ⁵ Sol dəje ə nə: «I nə ə Bəbe?» Ningə, Bəbe əl-e ə nə: «E mi Jəju ki isi adi-m kə.» ⁶ I taa aw me be bo ti ə, a əli-ni nə ki kadi a ira. ⁷ Njé ki isi awi ki Sol təl i ai lo ka ti. Bəl təl-de adi lo kadi əli ta goto. OOi də ndu ta, nə ooi dəw madi al. ⁸ Sol i taa, tɛɛ kəmne maji, nə oo lo al, adi made je uwəi jie, ndəri-e tə ndər, ə awi sie Damasi. ⁹ İsi loe ti nɔɔ ndə mitə ki kanji kadi oo lo. Uso nə əl nım, ay man əl nım tə. ¹⁰ Ningə nje ndo lə Jəju kare isi Damasi ti nɔɔ, təe nə Ananiyasi. Bəbe bər-e me nə koo me ndil ti ə nə: «Ananiyasi», ningə Ananiyasi ndigi ə nə: «Mi ne Bəbe». ¹¹ Bəbe təl un ta əl-e ə nə: «Aw un rəbi ki bari-e rəbi ki kə ti, ə idəji me kəy ti lə Judasi, dəw ki təe nə Sol ki Tarsi ti, isi nɔɔ isi əl ta ki Luwə. ¹² OO dəw madi ki təe nə Ananiyasi me nə koo me ndil ti, ur kəy goe ti ningə, ində jine dəe ti kadi oo lo gogi.» ¹³ Ə Ananiyasi əl ə nə: «Bəbe, m-o ta lə dəw kin ta dije ti ngay, oji də kə je pəti ki adi dije lai ki me be ti ki Jorijaləm. ¹⁴ Ningə, ki ne kin, re ki təgi ki ingə rə ki boy je ti lə njé kijə nə məsi kadi-kare je, kadi uwə dije ki isi əli səi ta, dəə-de.» ¹⁵ Nə Bəbe əl-e ə nə: «Aw, tadə dingəm kin e nə ra kilə ki m-kote kadi əl ta ləm nɔ gin dije ti ki duniya ti, ki nɔ ngar je ti, ki nɔ *İsırayəl je ti. ¹⁶ Mi wa m-a m-əje kə je pəti ki a tɛɛ dəe ti ki mbata ləm.» ¹⁷ Ananiyasi aw, ur kəy ində jine dəe ti, ningə əl-e ə nə: «NGokom Sol, e Bəbe ə ilə-m, e Jəju ka ki tɛɛ ingəi də rəbi ti ki isi re-n ka kin ə ilə-m kadi m-adi ə lo. Ningə kadi NDil Luwə rəsi tə.» ¹⁸ Ta naa ti nɔɔ, nə je ki toi tə ngəy kanji je be tɛɛi kəm Sol ti tosi, adi təl oo lo gogi, ningə i taa adi rai-e batəm. ¹⁹ Go ti, uso nə bə, təl ingə təgi nə gogi. Sol təl isi ki njé ndo je lə Jəju ki me be ti ki Damasi ngan ndə je jə bəy.

Sol ndo ta lə Luwə Damasi ti

²⁰ Ta naa ti nḡḡ, Sol aw ilə mbe me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je ə nā: «Jəju e NGon Luwə.» ²¹ Dije pəti ki ooi dɔ ta kin ta Sol ti, ndɔji-de ngay adi əli əi nā: «E kam al ə e nje kadi kɔ dije ki Jorijaləm ti ki njé ɓa tɔ kin a? Re ne a un girə mba kadi uwə-de, dɔɔ-de aw sade rɔ ki boy je ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je al bita a?» ²² Nə Sol uwə rone nga adi kəme e kəte me kadi-me ti lie. Jipi je ki Damasi ti gəri lo ta ki kadi əli-e al, loki tɔji-de kadi Jəju e Kirisi.

²³ Ra ndɔ je go ti ɓa, Jipi je ɔji-naa ta mba kadi n-tali-e ²⁴ Nə ta kɔji lade tɛɛ mbi Sol ti. NGəmi ta rəbi kada je kondɔ je mba kadi n-tali-e. ²⁵ Be ə, me kondɔ ti madi, njé ndo je lə Sol, uni-e me kare ti, tuyi-e adi osi gidɪ ndogɪ bɔr ti.

Sol me ɓe ti ki Jorijaləm

²⁶ Go ti, Sol aw tɛɛ me ɓe ti ki Jorijaləm ɓa, sangi kadi n-ində rone naa ti ki njé ndo je, nə pəti ɓəli-e, tado dəw ki taa mee kadi e nje ndo ki rɔjeti goto. ²⁷ Be ə, Barnabasi un-e me jine ti, aw sie rɔ njé kaw kilə je ti, ɔr-de go kingə ki Jəju ingə Sol dɔ rəbi ti, ki koo ki oo Jəju əl-e ta, ki ta ki əl ki taga wangi Damasi ti me tɔ Jəju ti. ²⁸ Dɔ gangi loe ti nḡḡ, Sol aw sade je, təl sade je naa ti me ɓe ti ki Jorijaləm. Əl ta ki kadi-me me tɔ ɓaɓe ti. ²⁹ Əl ta ki *Jipi je ki njé kəl ta Girəki, naji-naa sade ta ti. Nə sangi rəbi kadi n-tali-e. ³⁰ Loki ngakɔje je ooi tae ningə, ɔri-e awi sie Səjare ti. Ningə adi-e aw me ɓe ti ki Tarsi.

³¹ *Njé kaw-naa je pəti ki dɔnangi Jude ti ki tae ba, ki dɔnangi Galile ti, ki dɔnangi *Samari ti, isi ki Lapiya. Ingəi tɔgi, njiyəi me ɓəl ɓaɓe ti, taa kɔrde j ki dɔ ti dɔ ti ki takul tɔgi lə NDil Luwə tɔ.

Piyər aji dingəm ki tɔe nə Ene

³² Taki Piyər a njiyən ki lo je pəti oo-n dije lə Luwə, ndɔ kare aw tɛɛ rɔ njé ti ki me ɓe ti ki Lida. ³³ Lo kin ti, ingə dingəm kare ki tɔe nə Ene, ki tɔ dɔ tirə moy ti ra ɓal jijoo. Tado rɔe oy. ³⁴ Piyər əl-e ə nā: «Ene, Jəju Kirisi adi rɔ nga, j taa, ikaw ne toi.» Ningə Ene j taa ta naa ti nḡḡ. ³⁵ Dije pəti ki me ɓe ti ki Lida ki Sarɔ ooi-e, ɓa adi mede ɓaɓe.

Piyər ndəl Dorkasi lo koy ti

³⁶ Dəne madi e dan njé ndo je ti ki me ɓe bo ti ki Jope nḡḡ, tɔe nə Tabita. Tɔ kin ki ta Girəki nə Dorkasi. E dənə ki njé ra kilə je ki maji maji ngay, taa e nje ra ki njé ndoo je ki ne ki me jine ti tɔ. ³⁷ Moy ra-e dəkagiloe ti kin adi oy. Loki ndogɪ-e man ningə, awi iləi-e me kəy ti ki kare taa. ³⁸ Be ki Lida e ɓasi ki Jope. Be ə, loki njé ndo je ooi kadi Piyər e me ɓe ti ki Lida nḡḡ ningə, iləi dingəm je joo rɔe ti kadi re kalangi ingə-de. ³⁹ Piyər j taa aw sade. Loki re tɛɛ rɔde ti ningə, ɔri-e awi sie me kəy ti ki taa. Njé ngaw koy je pəti iləi-naa gəi dɔe ki nɔ, ningə tɔji kibi je ki dangi dangi ki kɔji ta naa ti ki Dorkasi ɔji dəkagilo ti ki isi-n sade ki dənə taa ɓəy. ⁴⁰ Piyər adi dije pəti tɛɛi taga, ɓa ɔsi məkəsine nangi əl ta ki Luwə, ningə tu rone ki rɔ nin ti əl ə nā: «Tabita j taa.» Loki tɛɛ kəmne oo Piyər ningə, ndu rone, j isi taa. ⁴¹ Piyər ilə jine un-e-n ki taa, ɓa, ɓa dije lə Luwə ki njé ngaw koy je, ɔji-de Tabita ki dɔe taa. ⁴² Poy ne kin sane ki dɔnangi ki Jope ba pəti, adi dije ngay adi mede ɓaɓe. ⁴³ Piyər ra ndɔ asi tati me ɓe ti ki Jope, me kəy ti lə nje kɔr gidɪ ngirə ki tɔe nə Simɔ.

10*Kərnəy ki e dəw ki Rom ti oo ne me ndil*

¹ Dingəm madi isi me ɓe ti ki Səjare nḡḡ, tɔe nə Kərnəy. E ki boy dɔ buti asigar je ti ki bu kare, ki ɓari-e «buti ki Itali ti». ² E dəw ki nje ra ne ki go ndu Luwə ti, taa, naa ti ki dije pəti ki me kəy ti lie, əi njé kəsi dɔde nangi nɔ Luwə ti tɔ. Ra

maji ki njé ndoo je ngay, taa al ta ki Luwə taa taa tɔ. ³ NDɔ kare, ki kadi ki mitə ki lo sɔlɔ, oo malayka la Luwə me ne koo me ndil ti ur me kəy ti lie, ningə ɓar-e ə nə: «Kornəy.» ⁴ Kornəy ur kəmne dæe ti ki ɓəl, ningə əl-e ə nə: «E ri ə ʔaʔe?» NGa ə malayka əl-e ə nə: «Kəl ta ki Luwə lai ki maji ki isi ra ki njé ndoo je kin tee rɔ Luwə ti, ə Luwə ga doi ti. ⁵ Ningə ki ngosine kin, ila dingam je me ɓe ti ki Jope adi ɓari Simo ki ɓari-e nə Piyər ade re. ⁶ Isi me kəy ti la Simo ki nje kor gidi ngirə ki kəy lie e kadi bati. ⁷ Loki malayka ki əl-e ta kin ɔti ningə, Kornəy ɓa ngan njé kila je lane joo ki nje rɔ lane kare ki nje ɓəl Luwə mbɔ njé ki əi naa ti sie ki dɔkagilo je pəti adi-de rəi. ⁸ Rəi adi ɔr-de go ne je pəti ki ra ne ɓe adi-de ooi ningə, ila-de adi awi Jope ti.»

Piyər oo ne me ndil ti me ɓe ti ki Jope

⁹ Lo ti go ti, loki əi dɔ rəbə isi awi, indəi dɔ ɓe bo ɓasi ningə, Piyər al dɔ kəy ti ki taa, ki kadi ki dan ɓe ti mba kəl ta ki ʔaʔe. ¹⁰ Bo ra-e adi ge kuso ne. Ningə loki isi rai ne kuso mba kadi uso ɓa, oo ne me ndil ti. ¹¹ OO ta dɔrə a tagira, ningə oo ne madi ki to tɔ ta kibi ki tati ki dəw uwə sile je ki sɔ be ə j̄ ki taa isi re ki nangi. ¹² Me ne ti ka kin, da je ki dangi dangi əi titi: da je ki njade e sɔ je, ki njé kagi nangi je, ki yəl je. ¹³ Ningə, ndu ta madi tee əl-e ə nə: «Piyər, j̄ taa itol uso.» ¹⁴ Nə Piyər ə nə: «Jagi ʔaʔe, mi m-uso ne ki ne ki majal ɔde, ə se ne ki to nje nja kare al*.» ¹⁵ NDU ta təl re əl Piyər kəl ki kɔ joo ɓəy ə nə: «Ne ki Luwə təl-e ki kay njay ti, kadi j̄ o-e tə e ne ki to nje al.» ¹⁶ Ne kin ra ne be nja mitə, ningə ta naa ti nɔɔ təl ndɔri-e ki dɔrə ti gogi. ¹⁷ Piyər gər me ne ki oo me ndil ti kin al, adi isi dɔji rone ta dɔ ti, ningə yə dingəm je ki Kornəy ila-de ki a sangi kəy la Simo rəi ai ta kəy ti. ¹⁸ Ba dɔji ta ki ndude ki boy ə nə: «E me kəy kin ə Simo ki ɓari-e nə Piyər isi ti ti a?» ¹⁹ Piyər isi mər ta dɔ ne ti ki oo me ndil ti kin ba ɓəy ningə, NDil Luwə əl-e ə nə: «O dingəm je mitə a sangi-ni. ²⁰ J̄ taa, ur nangi, ə aw sɔde ki kanji kadi mei tɔsi, tado e mi ə m-ilə-de.» ²¹ Piyər re rɔ dingəm je ti ka kin əl-de ə nə: «E mi ə mi dəw ki isi isangi-e, ə se e ri ə isi isangi-mi wa?» ²² Əli-e əi nə: «E Kornəy ki e ki boy dɔ buti asigar je ti ki ɓu, ki e dəw ki dana, taa e nje ɓəl Luwə tɔ kin ə ilə-je. E dəw ki *Jipi je pəti əli ta lie maji. Malayka la Luwə re tee ki dɔ ta rəe ti əl-e kadi ilə goi ti kadi ire me kəy ti lie kadi oo dɔ ta ki tai ti.» ²³ Piyər aw sɔde ra-de mba, adi-de lo toi. Loki lo ti go ti ningə, j̄ taa aw sɔde. NGakoje je madi ki me ɓe ti ki Jope dani-e. ²⁴ Lo ti ki rangi ningə teeji Səjare ti. Kornəy ɓar nojine je ki madine je isi nginə-n-de kəte. ²⁵ Loki Piyər ur me kəy ti ningə, Kornəy j̄ taa tilə kəme, ɓa osi nanga njae ti, ilə dɔne nangi. ²⁶ Nə Piyər əl-e ə nə: «J̄ taa, tado mi ka mi dəw tɔ.» Ningə ɔsi sɔle un-e-n ki taa. ²⁷ Wali-naa taa urri ki kəy ningə, Piyər oo kosi dije ngay kawinaa isi. ²⁸ Lo kin ti Piyər əl-de ə nə: «Səi je, igəri maji təkɪ ndu-kun ləje ɔgi kadi dəw ki e Jipi ində rone naa ti ki dəw ki e Jipi al, ə se kadi ur me kəy ti lie. Nə Luwə əl-m kadi m-o dəw madi tə ne ki majal, ə se ne ki to nje al. ²⁹ E mbata kin ə, m-mbati-n ɓa ləsi al, m-re ki kanji kəl ta madi ki rangi. Ningə təkɪ iɓari-mi, m-dəji səsi kadi m-o se e ri ə iləi gom ti wa?» ³⁰ Kornəy ə nə: «Asi ndɔ sɔ ɓone, ki dɔ kadi ki təkɪ made wa kin be, adi e kadi ki mitə ki lo sɔlɔ, ə m-isi m-əl ta ki Luwə me kəy ti ləm, ningə dingəm madi ki ilə kibi ki nda bal bal tee a nɔm ti, əl-m ə nə: ³¹ «Kornəy, Luwə oo dɔ ta ki isi əl sie, taa ga dɔ maji ti ki isi ra ki njé ndoo je kin tɔ. ³² Ə kadi ilə dəw madi Jope ti, iɓar Simo ki ɓari-e nə Piyər adi re. Isi me kəy ti la Simo ki nje ra kilə ngirə, ki isi kadi ba ti ɓasi.» ³³ ʔe ə, ta naa ti nɔɔ par, m-ilə-de rəi ti, ə yə ira maji adi ire tɔ kin. Ningə ki ngosine kin, je pəti j̄-isi nɔi ti ne kadi j̄-o dɔ ta je pəti ki ʔaʔe ində tai ti kadi əl-je.»

Piyər əl ta lə Luwə me kəy ti lə Kərnəy

³⁴ Lo kin ti, Piyər un ta tane ti əl ə nə: «Tə ki rəjeti, m-gər kadi kər kəm dəw dana goto rə Luwə ti. ³⁵ Dəw ki ra ra, dan gin dije ti ki dangi dangi, ki e nje bəl ndile, ki nje ra ne ki dana ba, uwe ki rone ti. ³⁶ Hə ki ta ləne ki rə ngan *Isirayəl je ti, ilə-n-de mbə lapiya ki takul Jəju Kirisi ki e Bəbe lə dije pəti. ³⁷ Təki igəri, e ne ki ilə ngirəne Galile ti, go batəm ti ki Jə ilə mbəe ə ra ne dənangi Jude ti ba pəti. ³⁸ Igəri kadi ki Luwə adi Jəju ki Najarəti ti NDilne, ki tōgi kin maji. Jəju aw ki lo lo, ra maji ki dije, taa aji dije pəti ki isi gin tōgi ti lə su tə. Tado Luwə e sie naa ti. ³⁹ Je ə je njé ma naji də ne je ti pəti ki ra dənangi ti lə *Jipi je ki Jorijaləm ti. Bəi-e kagi-dasi ti, tōli-e. ⁴⁰ Nə Luwə ade j lo koy ti ndə ki kə mitə lə ndə koye. Ade ta rəbi adi tōji rone taga, ⁴¹ ki rə dije ti pəti al, nə ki rə njé ma naji je ti ki Luwə kəti-de kəte. Adi e je ki j-uso sie je, j-ay sie je, go tēe dan njé koy je ti[☆]. ⁴² Jəju un ndune adi-je kadi j-ilə mbə ki rə gin dije ti, ə kadi ji tōji taki e ne ə yə Luwə ində-ne tə nje gangi ta də njé kisi ki dode taa ti ki njé koy je. ⁴³ *Njé kal ta je ki ta Luwə ti pəti mai naji dəe ti əli əi nə: “Dəw ki ra ki ade mene ba, Luwə a iyə go majal je lie kə me təe ti[☆].” ⁴⁴ Loki Piyər isi əl ta je kin ba bəy ningə, NDil ki kay njay risi ki də dije ti ki isi ooi də ta lie. ⁴⁵ Ne kin əti bəl njé kadi mede Luwə ki əi Jipi je ki dani Piyər, loki ooi kadi Luwə buki NDilne də gin dije ti ki əi Jipi je al tə. ⁴⁶ Tado ooi ndude isi əli ta ki ta be je ki dangi dangi iləi tōji də Luwə ti. ⁴⁷ Ningə Piyər əl ə nə: «Ki təki ingəi NDil Luwə tə je be tə kin, ne ki əgi-de də ra batəm goto.» ⁴⁸ Be ə Piyər un ndune adi rai-de batəm me tə Bəbe ti, ba go ti, dəji Piyər kadi isi səde ngan ndə je bəy taa kadi tə təl.

11*Jorijaləm ti, Piyər əji ne je ki rai ne*

¹ *Njé kaw kilā je ki ngakə je ki isi Jude ti ooi kadi dije ki əi *Jipi je al ka ooi ta lə Luwə tə. ² Loki Piyər aw Jorijaləm ti, njé kadi mede Luwə, ki əi njé kijə mətide je gaki-e ngay, ³ əi nə: «Aw rə dije ti ki ijəi mətide al, aw uso səde ne!» ⁴ Lo kin ti, Piyər ilə rone ər-de go ne je ki rai ne ki goe goe adi-de ooi.

⁵ Piyər əl ə nə: «Mi me be bo ti ki Jope, ningə loki m-isi m-əl ta ki Luwə, m-o ne me ndil ti. E ne madi ki to tə ta kibi ki tati ki dəw uwə sile je ki sə be ə j dərə ti, risi biti re nəm ti. ⁶ M-ur kəm ki də ta kibi ti ka kin m-isi m-go, ningə m-o da je ki njade e sə, ki njé kagi nangi, ki da je ki wale ki yəl je ki njé nal kadi rə ti. ⁷ Ningə m-o ndu ta madi əl-m ə nə: “Piyər, j taa, itəl uso.” ⁸ Ə m-əl m-ə nə: “Jagi Bəbe, ne ki to nje ədi tam nja kare al.” ⁹ Kə joo, ndu ta təl tēe dərə ti bəy əl-m ə nə: “Nə ki Luwə təl-e ki kay njay ti ba, kadi o-e tə ne ki to nje al.” ¹⁰ Ne kin ra ne be asi nja mitə, ningə təli tuyi-e dərə ti. ¹¹ Ningə ta naa ti nōo, dīgəm je mitə ki iləi-de me be ki Səjare ti, ki rəm ti rəi ay ta kəy ti ki m-isi ti. ¹² NDil əl-m kadi m-aw səde bi m-mbati al. E be ə dīgəm je ki mehə kam dani-mi, ə j-ur-n me kəy ti lə Kərnəy. ¹³ Kərnəy əji-je go rəbi ki n-oo-n malayka ki tēe ki rone ti, me kəy ti ləne, əl ə nə: “Hə dəw madi me be ti ki Jope kadi əl Simo ki bəri-e Piyər kadi re. ¹⁴ A əli ne je ki a rə səi kadi ingə kaji naa ti ki njé ki me kəy ti ləi.” ¹⁵ Loki m-a m-əl ta ba bəy ningə, NDil Luwə risi re dode ti təki ndə ki re-n dəje ti lo kilə ngire ti ka kin be. ¹⁶ Ra adi mem ole də ta ti lə Bəbe ki ə nə: “Jə ra batəm me man ti, nə səi je, a rai səsi batəm me NDil Luwə ti[☆].” ¹⁷ Ə se, təki Luwə adi-n-de kadi-kare ki kare wa təki adi-n-je, j-əi ki j-adi meje Bəbe Jəju Kirisi kin, kadi mi m-ndor Luwə wa?» ¹⁸ Loki ooi də ta kin ningə, angalde osi nangi adi iləi tōji də

Luwə ti əi nā: «Gin dije ki duniya ti ka Luwə adi-de kaji ki go rəbi kiyə go majal kə tə.»

Kində gin njé kaw-naa je me be ti ki Atiyosi

¹⁹ Kində kəm-ndoo ki tee də Etiyan ti ra adi njé ndo je sanəi-naa[☆], awi biti teeji me be ti ki Pənəsi, ki Sipiir, ki Atiyosi. Loki awi, əli ta lə Luwə Jipi je par bi dəw ki rangi al. ²⁰ MBode ti noo, dije ki na je ki əi gin koji ti ki Sipiir, ki Sirən ki awi Atiyosi ti, əli ta ki maji lə Baje Jəju gin dije ki əi *Jipi je al ki bari-de Girəki je tə. ²¹ Təgi Bəbe e səde naa ti adi dije ngay təli ki rə Bəbe ti adi-e mede. ²² Poy ne je ki ra ne kin tee rə njé kaw-naa je ti ki isi Jorijalam, adi iləi Barnabasi adi-e aw Atiyosi ti. ²³ Loki aw tee rəde ti, ə oo me-maji lə Luwə ki ra kilə ningə, rə nəl-e ngay adi əsi ginde pəti ki ta lə Luwə kadi ai də njade me kində rə naa ti ki Bəbe. ²⁴ Barnabasi e dəw ki dana, NDil Luwə rose, taa aw ki kadi-me tə, adi kosi dije ngay rəi ki rə Bəbe ti. ²⁵ Barnabasi aw me be ti ki Tarsi mba kadi sangi Sol. ²⁶ Loki inge ningə, aw sie Atiyosi ti, rai bal kare titi. Kawi-naa ki njé kaw-naa je, ndoi ta lə Luwə kosi dije ngay. E me be ti ki Atiyosi ə yə dije iləi ngirə bar njé ndo je ti, dije lə Kirisi (kirətiye je). ²⁷ Dəkagiloe ti noo, njé kəl ta je ki ta Luwə ti jii Jorijalam awi biti ki Atiyosi. ²⁸ E ki kare dande ti, tə nə Agabusi[☆], i taa ningə əl ta ki takul NDil təkii bə ki bo ngay a o dənangi ti ki tae ba. Ningə ne ka kin ra ne dəkagilo ti lə nje kəbe ki bo ki bari-e nə Kilodi tə. ²⁹ *Njé ndo je uni ndude kadi n-iləi ki ne ki jide ti, nā nā ki go təge ti kadi n-dji ngakode je ki isi Jude ti. ³⁰ Adi ne maji je ləde ka kin Barnabasi əi ki Sol adi awi adi ngatəgi je.

12

Kində kəm-ndoo ki ra njé kaw-naa je ki Jorijalam ti

¹ Dəkagiloe ti wa kin ə ngar *Erodi ilə ngirə kadi kə njé kaw-naa je ki nā je ti. ² Təl Jaki ki ngoko Jā ki kiyə kasigar. ³ Nə Loki oo kadi nəl *Jipi je ngay, ningə təl adi uwəi Piyər bəy. E dəkagilo ra pəti mapa ki kanji əm[☆]. ⁴ Loki uwe ile dangay ti ningə, adi njé rə je sə sə nja sə ngəmi-e. Ra be kadi tə n-tee sie taga nə kosi je ti go pəti paki ti. ⁵ Piyər to dangay ti, nə njé kaw-naa je iyəi ta kəl ta ki Luwə al ki mbata lie.

⁶ Me kondəe ti ki kadi re lo ti ə, Erodi tee sie nə kosi je ti ka kin ningə, Piyər to bi mbə asigar je, dəi-e ki kulə gindi joo. Ningə njé ngəm lo je, ai ta kəy ti, a ngəmi ta kəy dangay tə. ⁷ Lo kin ti, malayka lə Bəbe kare tee pati, adi kunje taa lo me kəy dangay ti, lo ki Piyər to ti. Malayka ində Piyər kade ti ndəl-e-n ə nā: «I taa kalangi!» Ba kulə gindi je ki jie ti teeji tosi. ⁸ Malayka əl-e ə nā: «Idəo nda ki bədi ti, ə itilə sa njay ti.» Ningə Piyər ra təkii əl-e-n. Malayka əl-e bəy ə nā: «Ilə kibi ləi rəi ti ə un gom.» ⁹ Piyər tee goe ti, nə gər təkii e malayka ə re tee sie təkii rojeti, al. OO təkii e ne ki oo me ndil ti. ¹⁰ Loki indəi nje ngəm lo ki də kəte, ki ki kə joo dəl ningə, rəi teeji ta ta rəbi gindi ti ki aw ki bə bo ti, ta rəbi wa tee dərəne ba nəde ti, adi teeji taga awi də rəbi ti. Loki teeji də rəbi ti ningə, ta naa ti noo, malayka iye ə aw. ¹¹ Loki angale re rəe ti ningə əl ə nā: «M-o ay njay ngata təkii e Bəbe ə ilə ki malayka ləne adi re tee səm ji Erodi ti, ki ta ne je ti ki majal pəti ki kosi Jipi je oji kadi rai səm.» ¹² Loki ga ta be ningə, ilə dəne aw be lə Mari ki kə Jā ki bari-e nə Marki. Dije ngay kawi-naa me kəy ti noo isi əli ta ki Luwə. ¹³ Loki ində ta kəy ningə, ngon nje kilə ki dāne ki təe nə Rodi əti re kadi n-oo. ¹⁴ Gər ndu Piyər adi ta rəbi ka tee al par ə, rəe nəl-e ngay adi təl ki ngədi aw əl-de ə nə Piyər a ta kəy ti noo. ¹⁵ Əli-e əi nā: «I nje kone.» Nə a də ndune ti təkii e ta ki rojeti. NGA ə təlil əli əi nā: «E malayka lie.» ¹⁶ Loe ti kin, Piyər a ta kində ta kəy ti par par. Ə loki rəi teeji ta kəy ningə, e Piyər ə wa, adi gəri lo ta ki kadi

əli al. ¹⁷ Əl-de ta ki jine kadi əli ta al, ningə ər-de go tēē ki Babe tēē sie dangay ti adi gəri. Go ti, əl-de ə nā: «Awi əli Jaki ki ndəgi ngakoje je adi ool.» Ningə tēē aw lo ki rangi ti.

¹⁸ Loki lo ti ningə, də asigar je isi dana al. Dəji-naa se ri dana ə Piyər təl wa?

¹⁹ Ngar Erodı sange ngay nə inge al. Go ti, dəji ta asigar je, 6a un ndune kadi təl-de kə. Piyər iyə dənangi Jude ə j aw Səjare ti, aw isi titi nu.

Koy lə ngar Erodı

²⁰ *Erodı aw ki ta ki dije ki Tir ti, ki Sidə. Ə dije ki Tir ki Sidə indəi ndude naa ti rəi ingəi-e. Loki ndogi me Bilasıtusi ki nje koo go ta lə ngar Erodı taai ningə, dəji kadi lapiya to dande ti. Kadi lapiya to mbata ne maji je ki dənangi ti ləde ngire e me be ti lə ngar Erodı. ²¹ Loki tēē me ndə ti ki oji ningə, Erodı ilə kibi kəbe ləne rəne ti, isi də kimbər ngar ti ləne, əl kosi dije ta kongi kongi. ²² Kosi dije iləi təji dəe ti əi nā: «E ndu luwə madi bi e ndu dəw al.» ²³ Loe ti noo malayka lə Babe inde oje mbata adi kəsi-gon Luwə al. Go ti, kode je indəi rəe yangi yangi adi oy. ²⁴ Nə ta lə Luwə taa lo aw ki kəte kəte, adi kər njé ndo je re ki də made ti. ²⁵ Loki Barnabasi əi ki Sol təl kon kilə ləde ki awi ki mba kadi rai ningə, iyəi be bo ki Jorjaləm ə awi. Uni Ja ki bari-e Marki naa ti səde ə təl awi me be ti ki Atyosı gogi.

13

Njé kaw-naa je indəi Barnabasi əi ki Sol ta dangi mbata kilə lə Babe

¹ *Njé kəl ta je ki ta Luwə ti ki njé ndo ne je lə Luwə isi dan njé kaw-naa je ti ki Atyosı ti noo. Adi e: Barnabasi ki Simə ki bari-e Nijər, ki Lisiyusi ki be lie e Siran ti, ki Manaye ki otı-de naa ti ki *Erodı ki isi də dənangi ti ki Galile^ə, ki Sol tə. ² NDə kare be əsi məkəsıde nangi no Luwə ti ə əli ta sie ki kəgi rə ne kuso tə. Ningə NDil ki kay njay əl-de nā: «Kadi ərı Barnabasi əi ki Sol indəi-de ta dangi mbata kilə ki m-bar-de kadi rai.» ³ NGata ə, loki ogi rəde ne kuso ə əli ta ki Luwə ningə, indəi jide dəde ti ə iyəi-de adi awi, ⁴ təkı NDil ki kay njay əl-n-de. E be ə, Barnabasi əi ki Sol awi me be ti ki Sələsi. Ningə ai noo gangi awi Sıpir ti. ⁵ Loki ki tēēi Salamin ti ningə, əli ta lə Luwə me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. Ja Marki e kadıde ti tə nje ra səde tə. ⁶ Loki indəi də dər je ki be ti ki Sıpir ti gangi ningə, awi tēēi me be ti ki Paposi. Loe ti noo, ingəi Jipi kare be ki təe nə Bar-Jəju ki e nje ra mbəli, ki ə nā ne nje kəl ta ki ta Luwə ti. ⁷ İsi naa ti ki dəw ki boy ki təe nə Sərjıyusi Polusi ki e nje ne gər. Sərjıyusi Polusi bar Barnabasi əi ki Sol oji-de adi gəri təkı n-aw ki bə koo ta lə Luwə tade ti. ⁸ Nə Elimasi ki kər gin təe nə nje mbəli tə-de rə. Ge kadi dəw ki boy kın adi mene Kirisi al. ⁹ Be ə, Sol ki bari-e Pol NDil Luwə rose adi ur kəmne ki dəe ti, ¹⁰ əl-e ə nā: «İ ngon lə su, tə dəw ki kadi kəm dije rosi meı. İ nje kəsi ta ne ra je ki dana pəti. A iyə go rəbi ndor ta lə Luwə al a?» ¹¹ Ki basıne kın, Babe a indəi oji, kəmi a oo lo al, ningə a o kəm kadi al bitı dəkagılo madi. Ningə ta naa ti noo par ə kəme ndul kururu adi oo lo al, a mam lo. Sangi dəw ki kadi ər-e ta rəbi. ¹² Loki dəw ki boy oo ne ki ra ne kın ningə, adi mene, mbata ne ndo ki də Babe ti ki adi-e, əte bəl ngay.

Pol əl ta Lə Luwə me be ti ki Atyosı ki Pisidi ti

¹³ Pol əi ki madıne je ali me bato ti me be ti ki Paposi, awi me be ti ki Pərji ki Pampili ti, ningə Ja Marki^ə iyə-de ə təl aw Jorjaləm ti gogi. ¹⁴ Loki əti me be ti ki Pərji ningə, awi tēēi me be ti ki Atyosı ki Pisidi ti, awi me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je ki ndə taa kəə, isi nangi. ¹⁵ Loki njé tidə makitibi je, tidəi makitibi ndu-kun ki makitibi lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti ningə, ki boy je ki njé ngəm kəy kaw-naa

iləi əli-de əi nə: «NGakoje je, kin ə awi ki ta kadi əli dije, ə kadi əli.» ¹⁶ Ə Pol i taa, yəki jine tade ti kadi isi kekeke, ningə əl-de ə nə: «Səi *Isirayəl je ki dije ki njé bəl Luwə, kadi oi də ta ləm. ¹⁷ Luwə laje, j-əi kosi Isirayəl je, kəti bawje je, ningə ra sədə adi oji naa ki kəte kəte, loki isi me 6e ti ki Ejipi ti. Jr-de tēē sədə ki taga ki takul tōge ki ngay. ¹⁸ Asi bəl dōsə ki adi-de ne usoi dilə lo ti. ¹⁹ Loki tə ko gin dije siri ki dōnangi ti ki Kana nōde ti ningə, təl ki dōnangi ka kin adi-de tə ne nduwə. ²⁰ Ne je pəti ki ra ne kin, a ra bəl asi bu sə ki dōmi. Go ti ningə, adi-de njé gangi ta je bit i tēē-n də nje kəl ta ki ta Luwə ti Samiyəl. ²¹ Ningə, dəji ngar adi Luwə adi-de Sawul ki ngon lə Kisi, ki e gin ka ti lə Bənjame, adi q 6e dōde ti bəl dōsə. ²² Loki jr-e kə ningə, ində *Dabidi ngar ti toe ti. Dabidi ki ma naji lie ə nə: “M-ingə Dabidi ki e ngon lə Jəse, ki e dəw ki go me ndigi ti ləm. A təl kon ne je pəti ki mem ndigi.” ²³ E gin ka ti lie ə, Luwə adi Jəju ki nje kaji Isirayəl tēē ti, ki go kun mindi ti lie. ²⁴ Kəte nō re Jəju ti, Jə ilə mbē kadi dije təri ndude, ningə kadi rai batəm. Hə mbē kin ki rə kosi Isirayəl je ti ba pəti. ²⁵ Loki Jə aw kadi təl ta kilə ləne ningə, əl ə nə: “Mi dəw ki isi igai ta dəe ti kin al. Nə e a re gom ti nōq ki kilə sa ki njae ti ka mi m-asi tuti al.”

²⁶ «NGakom je ki gin ka ti lə *Abirakam, ki njé bəl Luwə ki dansi ti, e j-əi je ə Luwə ilə ki ta kaji kin rəje ti. ²⁷ Dije ki njé kisi Jorijaləm ti əi ki ki boy je ləde gəri dəw ki e Jəju kin al, taa gəri me ta je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki isi tidəi ki ndə taa kəə je pəti kin al tə. Be ə loki gangi ta də Jəju ti, təl ta ta je ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ndangi. ²⁸ Ingəi ne madi kare ki asi kadi təl-i-e-n al, nə dəji *Pilati kadi təl-e par. ²⁹ Loki təl kon ne je pəti ki ndangi me makitibi ti oji dəe ningə, adi risi-e də kagi-dəsi ti nangi, ile me 6e nin ti. ³⁰ Nə Luwə ade i dan njé koy je ti. ³¹ Asi ndə ngay ki tēē ki rə dije ti ki i j sie dōnangi Galile ti nu, ə rəi sie bit i Jorijaləm ti, əi je kin ə əi njé ma naji lie ki nō kosi dije ti. ³² Je ka j-isi j-ilə səsi mbē Poy Ta ki Maji kin tə. Poy Ta ki Maji ki e ta kun mindi ki Luwə un mindine də ti adi bawje je. ³³ Luwə təl ta kun mindi kin ki rəje ti j-əi ngande je ki go rəbi tēē ki adi Jəju tēē lo koy ti tək i ndangi me makitibi pa je ti əi nə:

“I NGonm,
Ki m-oji bone.”

³⁴ «Luwə ade i lo koy ti bi ade ndum me 6e ti al, tək i əl-n ə nə:
“M-a m-adi səsi ne,
Ki m-un mindim də ti m-adi Dabidi,
Ki e ne ki asi kadi indəi mesi də ti.”

³⁵ «E mbata kin ə, əl-n me makitibi ti lo madi ti bəy ə nə: “A iyə dəw ləi ki ay njay kadi ndum al.” ³⁶ Nə Dabidi, loki ra kilə dəkagilo ti lane ki go koji ta ra ti lə Luwə ningə, oy adi dibi-e gədi kae je ti, ningə ndum me 6e ti. ³⁷ Nə e ki Luwə ade i lo koy ti ndum me 6e ti al.

³⁸ «Kadi igəi maji ngakom je, tək i e ki takule ə isi oi də Poy Ta ki Maji ki oji də ki yə go majal kə, ki kər ta də ti ki asi kadi ingəi me ndu-kun lə *Moj i ti al. ³⁹ E ki takule tə ə, re dəw ki adi mene ningə, a ingə ta ki kər də ti. ⁴⁰ MBata kin ə, kadi oi go rəsi maji nə tə ta ki njé kəl ta ki ta Luwə ti əli kin tae təl dəsi ti:

⁴¹ *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti əli əi nə:

“Səi njé kəji rəsi,
Kadi oi go rəsi maji,
A oi ne ki a əti səsi bəl bit i kadi a gotoi kə.

✧ 13:18 17-18: Tēē ki taga 1.7; 12.51; Kər Isirayəl je 14.34; Dətərənəm 1.31 ✧ 13:19 Dətərənəm 7.1; Jəjuwe 14.1 ✧ 13:22 21-22: 1 Samiyəl 8.5, 19; 10.21; 13.14; 16.12 ✧ 13:25 Jə 1.20, 27; Mt 3.11; Mk 1.7; Lk 3.16 ✧ 13:29 28-29: Mt 27.22-23, 57-61; Mk 15.13-14, 42-47; Lk 23.21-23, 50-56; Jə 19.15, 38, 42 ✧ 13:31 1.3 ✧ 13:33 Pa je 2.7 ✧ 13:34 Ejay 55.3 ✧ 13:35 Pa je 16.10

Tadō dōkagilo ti ləsi, m-a m-ra ne madi.
Nē ki re dāw ɔr səsi poye ka, a adi mesi dō ti al[☆].”»

⁴² Lōki Pol əi ki Barnabasi isi tēēi taga ningə, dāji-de kadi ndō taa kəə ki gogi ə kadi təli rəi ndoi-de ta kin 6əy. ⁴³ Lōki kosi njé kaw-naa je sanəi-naa ningə, Jipi je ki dije ki təli Jipi je, dani Pol əi ki Barnabasi, a wali-naa ta sədə. Ningə Pol əi ki Barnabasi ilai dingəm mede ti kadi uwai rōde ba me me-maji ti lə Luwə kin.

Pol əi ki Barnabasi yəti rōde ki rō gin dije ti ki əi Jipi je ti

⁴⁴ *NDō taa kəə ti ki gogi ningə, kosi dije ngay ki me 6e bo ti kawinaa ki naa ti kadi n-ooi dō ta lə Bəbe. ⁴⁵ Lōki *Jipi je ooi kosi dije ningə, ni ra-de adi taji Pol, ə əli ta je ki mal dō ta ti lie. ⁴⁶ Pol əi ki Barnabasi əli-de ki me ki tī kati əi nə: «E səi je ə kadi j-ila səsi mbə ta kin kəte, nə təkɪ imbatɪ ə oi təkɪ səi je asi ta kaji ki bitɪ kin al, je j-a jɪ təl jɪ yətɪ rɔje ki rɔ gin dije ti ki əi Jipi je al ti. ⁴⁷ Tadō Bəbe ləje un ndune adi-je ə nə:

“M-ində-i kadi j kunji ki mbata gin dije ki dōnangi ti,
Ki mbata kadi aw ki ta kaji bitɪ ki dōbəy dōnangi ti[☆].”»

⁴⁸ Lōki gin dije ki əi Jipi je al ooi dō ta kin ningə, rai rənəl ngay dō ti, adi ilai tōji dō ta ti lə Bəbe, adi dije pəti ki Luwə kəti-de ki mbata kaji ki bitɪ ki nɔ ti, adi mede. ⁴⁹ Ta lə Bəbe sane ki dōnangi ki Atiyosi ti ki tae ba. ⁵⁰ Nə Jipi je sulai dāne je ki əi dāne je ki njé tōba ki me 6e ti, ki njé kosi makəsɪde nangi nɔ Luwə ti, ki dije ki boy ki me 6e ti adi indai kəm Pol əi ki Barnabasi ndoo, ningə tɪbəl-de me 6e ti ləde kə. ⁵¹ Pol əi ki Barnabasi indai bu ki njade ti ki dō 6e ti ləde ningə, ɔti awi me 6e ti ki Ikoniyom[☆]. ⁵² Ki rō njé ndo je ti lə Jaju 6a, rōde nəl-de ngay, taa NDil Luwə ka rosi mede tə.

14

Pol əi ki Barnabasi me 6e ti ki Ikoniyom

¹ Lōki Pol əi ki Barnabasi awi Ikoniyom ti, awi me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je ki Ikoniyom ti tə. Awi əli dije ta lə Luwə kəl ki ra adi dije ngay ki əi Jipi je ki njé ki əi Girəki je adi mede Luwə. ² Nə Jipi je madi ki njé me nga, indai ta ki majal me dije ti ki əi Jipi je al, sulai-de dō ngakoje je ti. ³ Be ka, Pol əi ki Barnabasi isi Ikoniyom ti ndō bay bay. Əli ta lə Luwə ki me ki tī kati, indai tōgide dō Bəbe ti ki ma naji dō me-maji ti lie ki isi ilai mbəe, adi-de tōgi adi rai nē kōji je ki nē je ki əti 6əl. ⁴ Lo kin ti, dije ki me 6e bo ti gangi naa lo joo, njé ki madi je əi go Jipi je ti, njé ki nungi əi go njé kaw kilā je ti tə. ⁵ Njé ki əi Jipi je al, ki njé ki əi Jipi je, ki ki bo je ləde indai dō rōde dana kadi n-adi kō Pol əi ki Barnabasi, kadi n-tɪl-ai-de ki mbal n-tɪli-de. ⁶ Nə Pol əi ki Barnabasi ooi ta kin, adi ayi-naa awi 6oyoi rōde 6e bo je ti ki Likawoni, ki Lisitir, ki Dərbi, ki ngan lo je ki gidɪ ti. ⁷ Lo je ti kin ka, ilai mbə Poy Ta ki Maji titi tə.

Pol əi ki Barnabasi me 6e ti ki Lisitir

⁸ Me 6e ti ki Lisitir, dingəm kare ki njae oy ta gine ti isi nɔo. Njae oy lo koje ti nu, adi njiyə nja kare al. ⁹ Ə ndō kare, ur mbine isi oo-n ta ki Pol a əl. Ba, Pol uwə kəmne ki dē ti oo-e-n ba ningə, oo kadi aw ki kadi-me ki kadi ingə-n kaji. ¹⁰ Lo kin ti, Pol əl-e ta ki tōgine ə nə: «I, a taa dō njai ti!» Ba Dingəm ibə nangi j a taa, a njiyə.

¹¹ Lo ki kosi dije ooi nē ki Pol ra kin ningə, uni ndude ki taa, əli ta ki ta likawoni əi nə: «Yo je təli rōde dije ti, rəi uri nangi danje ti.» ¹² Be ə, 6ari Barnabasi «Jəsi», ə 6ari Pol «Ərməsi» tə, mbata Pol ə e nje kəl ta. ¹³ Nje kijə nē məsi kadi-kare lə Jəsi, ki isi ta lo ti taga gidɪ 6e bo ti, re ki baw mangi je ki tōy

ne je ki ndole røde ti. Re sáde, ningá, ndude e naa ti ki kosi je, kadi n-iláí mási n-adi Pol áí ki Barnabasi. ¹⁴ Ná loki, njé kaw kilá je, Pol áí ki Barnabasi ooi poy ta kin, gangi kibi røde ti, áa ayí-naa ki ró kosi je ti, uni ndude ki taa, áli-de áí ná: ¹⁵ «Madije je, ra ban á a rai ne be á? Je ka je dije tá sáí be to, ningá, re j-ilá sási mbe Poy Ta ki Maji ningá, e mba kadi iyáí kagi yo je ki ndade goto ki isi rai-de, á kadi itali rási go Luwá ti ki nje kisi kám ba, Luwá ki nje ra dórá ki dónangí ki ne je pátí ki me tí*¹⁶ Dókagilo je ti ki man káte, Luwá iyá dije pátí adi uni rábí ki mede ndigi. ¹⁷ Be wa kin ka iyá ta tóji me-maji láne, al. Há ki man ndi dórá ti adi sási je, adi sási dókagilo ki maji adi ingáí kandi ne je, adi sási ne kuso ki to mbar je, adi rónál rosi mesi je.» ¹⁸ Ta je wa ki áli kin ka, ngá sáde ngay kadi ógi kosi je kilá mási nangi kadi-de.

¹⁹ Lo kin ti, *Jipi je ki ii Atiyosi ki Pisidi ti, ki Ikoniýom, ráí, suláí kosi dije ka kin, búki-de gode ti, adi tiláí Pol ki mbal kadi n-táí-e, áa ndari-e, awi sie, iláí-e gidi áe ti, ooi á ná oy. ²⁰ Ná loki njé ndo je kawí-naa ki dáe ti, i taa, táí aw me áe bo ti gogi. Ba lo ti ki go ti, áí ki Barnabasi awi ki Dárbi ti.

Pol áí ki Barnabasi táí gogi ki Atiyosi ti ki Siri

²¹ Loki Pol áí ki Barnabasi iláí mbe Poy Ta ki Maji Dárbi ti, dije ngay táí njé ndo je lá Kirisi. Ba áí je, táí uni dá njade, tejei Lisitir, ki Ikoniýom, ki Atiyosi ki Pisidi ti. ²² Háí dínám me njé ndo je ti, adi-de ta kóji kadi uwáí tógide ba me kadi-me tí láde. Ba, ai dá ti nóó áli-de á ná: «E ki kó ki ngay á j-a j-o-n kóbe lá Luwá.» ²³ Pol áí ki Barnabasi indáí njé kór nóó njé kaw-naa je dá njé kaw-naa je ti pátí ki tejei dande ti. Ógi røde ne kuso, áli ta ki Luwá, áa go ti, iyáí-de jí Bábe ti ki uni mede adi-e. ²⁴ Ii nóó, indáí me áe ki Pisidi gangi, awi tejei Pampili tí*²⁵ Háí mbe Poy ta lá Luwá me áe ti ki Párji, áa awi tejei ta ba ti ki Atali. ²⁶ Lo kin ti nóó, uni báto ki kaw Atiyosi ti. Atiyosi ki e áe ki ndó ki njé kór nóó njé kaw-naa je ki me ti, iyáí-de jí Luwá ti. Iyáí-de jí Luwá ti kadi me-maji lie e dáde ti mbata kilá ki ii lo ra-e ti kin. ²⁷ Loki tejei Atiyosi ti, kawí njé kaw-naa je, áli-de ne je pátí ki Luwá un-de ra-n. Óji-de tejei ki Luwá tejei ta rábí kadi-me adi dije ki áí *Jipi je al. ²⁸ Isi ki njé ndo je dókagilo ngay Atiyosi ti.

15

Kingá-naa ki Jorijalám dá ta kijá mótí ti

¹ Dije ki ná je ii Jude ti ráí Atiyosi ti, ndoi ngakoje je ne áí ná: «Kin á re adi ijáí mótisi ki go ndu ti lá *Mojí al á, a ingáí kaji al*²» ² Ne ndo kin re ki ta kasi-naa al, ki gaki-naa ki bo ngay mbe njé ndo-e ti je ki Pol áí ki Barnabasi. Lo kin ti nóó be, uni tade kadi Pol áí ki Barnabasi, naa ti ki ngakoje je madi, awi Jorijalám ti ingáí njé kaw kilá je ki ki boy je lá njé kaw-naa je mbata ta kin. ³ *NJé kaw-naa je ki Atiyosi adi-de ne ki kadi ra sáde dá rábí mba ti. Uni rábí, tejei Pánási ti áí ki *Samarí, óri dije gin ne je ki goe goe, go rábí ki dije ki áí *Jipi je al táí adii mede Kirisi. Ta kin adi rónál ngako je pátí. ⁴ Loki ráí tejei Jorijalám ti, njé kaw-naa je, ki njé kaw kilá je, ki ngatógi je lá njé kaw-naa je uwáí-de ki røde ti. Pol áí ki Barnabasi áli poy ne ki Luwá ra sáde adi-de ooi. ⁵ Ná dije ki ná je, ki adi mede dan *Parisi je ti uni ta áli áí ná: «Maji kadi dije ki áí Jipi je al, adi-de ijáí mótide á ngámi go ndu-kun je lá Mojí áy tá taa.» ⁶ Lo kin ti, njé kaw kilá je ki ngatógi je lá njé kaw-naa je kawí-naa mba kadi indáí manji ta kin. ⁷ Loki naji-naa ta adi dande ngal áa, Piyar ósi nangi i taa áli-de á ná: «NGakom je, táki igaríi, e mari nu á Luwá mbáti-m dansi ti mba kadi m-ilá mbe Poy ta ki Maji ró dije ti ki áí Jipi je al, kadi ooi á adi mede. ⁸ Luwá ki gar me dije, ma naji láde maji ki go rábí

NDil Luwə ki adi-de təkɪ adi-n-je be tɔ⁹. 9 Əi je ə je tɔ, Luwə ɔr kəɱ dəw dana al, mbata e ki takul kadi-me ləde ə Luwə adi ngamede ay-n njay. 10 Ningə ki basine kin, mba ri ə isi sangi ta Luwə ki ne kində ki ɔy mindi njé kadi-me je ti ə? Ne ki je wa ə se bawje je ka j-awi ki tɔgɪ kadi j-otii al. 11 Ne ki j-adi meje dɔ ti ə tɔ kin: E ki takul me-maji la Babe Jəju ə yə j-ingəi kaji, j-əi ki j-əi Jipi je, kae ti ləde əi Jipi je al ka kin tɔ.»

12 Ba, dije pəti uti tade, uri mbide kadi ooi dɔ ta lə Barnabasi əi ki Pol ki a əli-de ɔji dɔ poy ne kɔji je ki ne je ki əti ɔəl je ki Luwə rade ki takul Pol əi ki Barnabasi dan dije ti ki əi Jipi je al. 13 Loki iləi ta nangɪ ningə, Jaki un ta əl ə nə: «NGakom je, uri mbisi oi ta ləm basine¹⁴. 14 Simo j taa əl-je ne, adi j-oi rəbi ki lo kilə ngire ti wa nu, Luwə ində-n kamne go ti maji, kadi ɔr dije ki nɔ je dan dije ti ki əi Jipi je al, ində-de dangi tə dije ləne. 15 Ta je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti awi go-naa ti lo kare ba ki ta kin. Tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:

16 “Go ne je ti kin, m-a m-re kadi m-ra 6e lə *Dabidi ki budɪ kin rangi.

M-a m-ra e ki sigi gogi, m-a m-ra toe ti gogi tɔ,

M-a m-ində taa gogi.

17 MBa kadi ndəgi dije sangi Babe,

Adi e gin dije pəti ki uni tɔm dɔde ti.

Babe əl ta kin be.

18 Babe ki nje tɛɛ ki gin ne ki ində dɔe naa ti mari nu adi dije gəri¹⁹.”

19 «E mbata kin ə, mi m-o maji ngay kadi j-iləi kagi nɔ dije ti ki əi Jipi je al ki adi mede Luwə kin, al. 20 Adi ji ndangi makitibi par j-adi-de kadi usoi da ki dəw ilə kadi-kare ti adi yo je al, kadi sangi-naa lo kaya ti al, kadi usoi da ne ki dəw tu mində al, kadi usoi məsi da al tɔ²¹. 21 NGA ningə, ilə ngire mari nu ba bi ti ɔone, dije ki njé ndo madide je ndu-kun lə Moji əi me ɔe bo je ti kare kare, nim ndɔ kare kare ki e ndɔ taa kəə lə Jipi je, dije a tidəi ndu-kun kin me kəy kaw-naa je ti tɔ.»

Makitibi mba kilā-n kadi njé kaw-naa je ki Atiyosi

22 Be ə, ngatɔgi je lə njé kaw-naa je, ki njé kaw kilə je, ki njé kaw-naa je, ndigi kadi n-mbəti dije ki nɔ je dande ti kadi uni tode dani Pol əi ki Barnabasi awi səde Atiyosi ti. Mbəti Judi ki ɔari-e nə Barsabasi əi ki Silasi. Əi joo pu, ngakɔde je taai mede maji. 23 Ta ki ndangi Makitibi ti adi-de ə tɔ kin:

«Je njé kaw kilə je ki ngatɔgi je lə njé kaw-naa je, ji ndangi makitibi kin j-adi səi ngakɔje je ki isi ɔe bo Atiyosi ti ki dɔnangi je ki Siri ti ki Silisi ki səi gin kɔji lə Jipi je al, ji ra səsi lapiya. 24 J-o poy dije madi jɪ danje ti ne awi rɔsi ti tuji mesi, təlɪ səsi gogi ki ta je ləde, ningə e je 6a j-ilə-de al. 25 Be ə, j-o maji kadi j-ində taje naa ti kare ba, ji mbəti dije j-ilə-de ki rɔsi ti, naa ti ki Barnabasi əi ki Pol ki əi njé ndigi je laje. 26 Əi ki iləi rɔde kɔ mbata tɔ Babe laje Jəju Kirisi. 27 E kin ə, j-ilə-n Judi əi ki Silasi. Dije ki joo kin a əli səsi ne je kin ki tade. 28 MBata NDil Luwə nim, je wa nim, j-un nduje kadi dəw ində ne ki rangi gidi ne ti ki e ne ki ndae tɔ ti kin, dɔsi ti ki tɔgi al ngata. 29 Ningə ne ki kadi irai ə tɔ kin: kadi usoi da ki dəw ilə kadi-kare ti adi yo je al, usoi məsi da al, usoi da ki dəw tu mində al, isai-naa lo kaya ti al. Pəti itoi be ningə, a rai ne ki maji. Itaa lapiya laje, je ki je ngakɔsi je.»

30 Iyɔl njé ki mbəti-de ka kin adi awi Atiyosi ti. Loki awi tɛɛi Atiyosi ti, kawi njé kadi-me je ki naa ti, ə iləi makitibi ka kin jide ti. 31 Loki tidəi makitibi ka kin ningə, rɔde nəl-de ngay tado ingəi ta je ki gido de tɔgi me ti. 32 Təki Judi əi ki Silasi wa əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, uni dɔkagilo ngay iləi dingəm me ngakɔ je ti, mbisi njade me kadi-me ti. 33 Isi səde dɔkagilo ndəy 6a, ngakɔ je uwəi jide,

☆ 15:8 7-8: 10.44; 11.15 ☆ 15:13 12.17 ☆ 15:18 16-18: Amosi 9.11-12 ☆ 15:20 Tɛɛ ki taga 34.15-16; Ləbatiki 17.10-16; Ləbatiki 18.6-23

indāi-de ta rābi ti kadi awi ki lapīya, tāli ki rō njé kilā-de je ti gogi. ³⁴ [Nā Silasi oo maji ngay kadi n-isi Aṭiyosi ti.]

³⁵ Pol ai ki Barnabasi isi Aṭiyosi ti, naa ti ki ndāgi dije ki rangi, ndoi dije ne, ilāi-de mbē Poy Ta ki Maji lā Bābe.

Pol ai ki Barnabasi iyāi-naa

³⁶ NDāy go ti, Pol al Barnabasi a nā: «Adi ji təl j-un dō njaje me be bo je ti pəti ki j-əl ta lā Bābe titi kin, a ji go ngakoje je j-o se tāli toi ban wa?» ³⁷ Lo kin ti, Barnabasi ndigi kadi Jā Marki aw sāde. ³⁸ Nā Pol oo kadi e loe ti al kadi Jā Marki ki ndō ki iyā-de Pampili ti, 6i aw sāde lo kaw kilā ti al kin, kadi aw sāde bone bāy. ³⁹ Minda kasi-naa al ki bo ngay to dande ti adi iyāi-naa nōo be. Barnabasi un Jā Marki, a uni bato ki aw ki Sipiir ti. ⁴⁰ NGA Pol a un Silasi a awi. NGakoje je iyāi-de ji Bābe ti. ⁴¹ Pol je njiyāi dānangi Siri ti ki dānangi Silisi ti ilāi dingam me njé kaw-naa je ti ki lo lo.

16

Pol ingā Timote

¹ Pol re tēe Dārbi ti, go ti aw Lisitir ti. Lo kin ti a, ingā nje ndo kare ki tōe nā Timote. Kōe e nje kadi-me ki e Jipi, a bawe e Girāki to. ² NGakoje je ki Lisitir ki Ikoniyom aḷi ta lie maji ngay. ³ Adi Pol ndigi kuwe jine ti kaw sie. Be a, aw sie ijā mōte, mbata *Jipi je ki rai be lo je ti kin, gāri-e bōti kadi bawe e Girāki. ⁴ Be bo je pəti ki tēēi ti, oji ngakoje je ndu-kun je ki njé kaw kilā je ki ngatōgi je lā njé kaw-naa je ki Jorijalām ti uni. Ba aḷi-de kadi rai go ndu je ti ka kin. ⁵ *NJé kaw-naa je ingāi tōgi me kadi-me ti lode, ningā korde j dō made ti ki ndāe ndāe.

Pol aw Masāduwan ti

⁶ NDil Luwā aḷi-de kilā mbē Poy Ta ki Maji ngan be je ti ki Aji. Adi oti nōo, indāi dānangi Piriji ki dānangi Galasi mani. ⁷ Loki rāi tēēi bāsi ki Misi, sangi rābi kadi n-awi Bitini ti, nā NDil Jəju aḷi-de rābi. ⁸ Be a, indāi dānangi ki Misi gangi, awi tēēi ta ba ti ki Tirowasi. ⁹ Loe ti kin a, kondō 6a, Pol oo dāw kare ki Masāduwan ti me ndil ti re a dāe ti. Dāw ka kin al Pol a a nā: «Njai ba, ire Masāduwan ti ira sāje.» ¹⁰ Go ne koo me ndil ti lā Pol, ta naa ti nōo, ji sangi rābi kadi j-aw Masāduwan ti, mbata ji gār maji tāki Luwā a wa a bār-je kadi j-aw j-ilā mbē Poy Ta ki Maji titi. ¹¹ J-al bato Tirowasi ti nōo, 6a j-osi ji tēē dō dār Samotiras ti. Lo ti ki go ti ningā, ji tēē Nəyapolis ti. ¹² J-i loe ti nōo, j-aw Pilipi ti, ki e be bo ki dāsāy ki dānangi ti ki Masāduwan, ki e gin kōbe ti ki Rom. J-isi nōo, ji ra ngan ndō je asi tati. ¹³ Ningā ndō ta kəə ti lā *Jipi je, ji tēē gidī be bo ti taḷa, kadi j-aw kadi mbo ti. J-aw ti mbata ji gir kadi j-a j-ingā lo kəl ta ki Luwā titi. Loki j-aw ningā, j-isi nangi rō dāne je ti ki kawi-naa loe ti, j-əl-de ta. ¹⁴ Dān dāne je ti ka kin, e ki kare isi nōo, tōe nā Lidi. E dāne ki be bo ti ki Tiyatir. E nje labi ta kibi ki kār pir pir. Ningā e dāw ki nje bāl Luwā tō. Isi oo ta, 6a Bābe tēē ngamee, adi indā mbine maji go ta je ti ki Pol isi al. ¹⁵ Ra batām naa ti ki njé ki me kāy ti lāne. Ba bār-je kadi j-aw be lāne a nā: «Kin a re oi-mi kadi mi nje kadi mem Bābe 6a, irāi isi be lām.» A dō ta ti kin nga, kadi ji ndigi gone ti.

Uwāi Pol ai ki Silasi dangay ti Pilipi ti

¹⁶ NDō kare j-isi j-aw ki lo kəl ta ti ki Luwā 6a, dāne ki nje ra kilā me kāy ti kare re ingā-je. Dāne kin aw ki ndil ndō, adi lo ki indā gara 6a, ingā-n ne ngay adi bane je. ¹⁷ Un goje ki Pol je 6a, al ta ki ndune ki boy a nā: «Dije ki ai kam ai bāe je lā Luwā ki e dō ne je ti pəti. Rāi a oji sāsī rābi kaji.» ¹⁸ Dāne ra ne kin be ndāne bāy bāy goje ti. Be a, ta təl tae ti, wongi ra Pol dāe ti, adi təl tane al ndil

ki isi me dāne ti ka kin ə nā: «Me tɔ Jəju Kirisi ti, m-əli kadi iteɛ kɔ me ti.» Ningə ta naa ti nɔɔ, ndil teɛ kɔ me dāne ti.

¹⁹ Loki ɓae je ooi kadi ne kingə ne lade ka, ində ngangine ɓa, uwai Pol əi ki Silasi awi sade ta mbalo ti, nɔ njé kɔɓe je ti. ²⁰ Awi sade nɔ njé gangi ta je ti əli-de əi nā: «Dije ki oi-de kam əi *Jipi je, ə rai ki ndu ki majal me ɓe bo ti laje. ²¹ Rəi ki ne jibəl ɓe je ki, je ki je Rom je, sɔbi doje al, kadi tə ji taa, ji ra-n kilə.» ²² Kosi dije jii, buki-naa dɔ Pol ti əi ki Silasi. Ba, njé gangi ta je, adi ngii kibi rɔde ti, tindai-de ki gɔl. ²³ Loki indai-de maji ɓa, awi buki-de dangay ti, ningə əli nje ngəm dangay je kadi ngəm-de maji. ²⁴ Loki nje ngəm dangay je ingə ndu kin be ɓa, aw sade kəy dangay ti ki duni nu, taa ilə kangila njade ti.

²⁵ Kondə dan lo ti, Pol əi ki Silasi jii isi əli ta ki Luwə, osi pa ilai tɔji dɔ Luwə, ə ndagi dangay je ooi ndude. ²⁶ Ningə, ki kəm ki kində jipi, dɔnangi yəki ki tɔgine ngay. Yəki yəki ki ra adi ngirə kəy dangay ka j ɓaki ɓaki. Ba ki ta naa ti nɔɔ, ta kəy je teɛi nim, kulə gindi ki dɔɔi dangay je pəti ka tuti nim tɔ. ²⁷ Lo kin ti nɔɔ, nje ngəm dangay je j dɔ bi ti. Loki j dɔ bi ti ə oo ta kəy je a tagira, oo ə nə dangay je ayi-naa wa, adi ɔr kiyə ləne kadi tə n-təl-n rəne kɔ. ²⁸ Ə Pol Un ndune ki taa ngay əl-e ə nā: «Ituji rai al, nə j-a ne pəti.» ²⁹ Lo kin ti, nje ngəm dangay je daji por, ɓa nagi rəne ur kəy, osi nɔ Pol ti ki Silasi ki dadi. ³⁰ Go ti, adi-de teɛi taga, ningə daji-de ə nā: «Bam je, e ri ə kadi m-ra ə m-a m-ingə-n kaji ə?» ³¹ Ə əli-e ə nā: «Adi mei Baɓe Jəju, ə a ingə kaji səi ki njé ki me kəy ti lai.» ³² Lo kin ti, ilai-e mɓe ta lə Baɓe, naa ti ki njé ki me kəy ti lie. ³³ Dan kondə ti wa kin nɔɔ, nje ngəm dangay je aw ki Pol əi ki Silasi, togi do je lade, ɓa kalangi ba go ti, adi rai-e batəm naa ti ki dije ki me kəy ti ləne. ³⁴ Go ti, təl aw sade me kəy ti ləne, adi-de ne kuso usoi, rai rənal me kəy ti mbata kadi ki adi mede Luwə.

³⁵ Loki lo ti ningə, njé gangi ta je ilai paja je lade ki rɔ nje ngəm dangay je ti əi nā: «Iyɛ dije kin adi awi.» ³⁶ Ə nje ngəm dangay je re əl Pol ta kin ə nā: «Njé gangi ta je əi nə kadi m-iyə səsi madi awi, ə nə teɛi awi lo ləsi ki lapiya.» ³⁷ Nə Pol əl paja je ə nā: «Je dije ki Rom ti tɔ*, ə adi dije indai je ta kəm kosi je ti, ki kanji gangi ta dɔ je ti. Ə go ti, buki je dangay ti be par tɔ. Ningə ɓasine, iyəi-je taa lo ngəy ti be par a? A e be al! Adi əi je wa rai ki rɔde iyəi-je taa!» ³⁸ Ə paja je təli ki ta kin awi rɔ njé gangi ta je ti, adi ɓəl ra njé gangi ta je ngay. Bəl ra-de, loki ooi kadi Pol je əi dije ki Rom ti. ³⁹ Be ə, jii, rai rɔde ti, daji-de me-səl, ɓa iyəi-de kadi awi, ə daji-de kadi teɛi me ɓe bo ti kin kɔ ngata. ⁴⁰ Loki Pol əi ki Silasi teɛi dangay ti ɓa, awi ɓe lə Lidī. Awi ooi ngakoje je ki njé kadi-me je, ilai dingəm mede ti ɓa awi.

17

Pol əi ki Silasi me ɓe ti ki Təsaloniki

¹ Pol əi ki Silasi indai Ampipolisi ki Apoloni gangi, ɓa awi teɛi Təsaloniki ti. Ningə Təsaloniki ti, *Jipi je awi ki lo kaw-naa lade nɔɔ. ² Be ə, Pol aw ti, təkɔ isi ra-n ki lo je pəti. Asi ndo taa kəɔ mitə go-naa ti, Pol naji-naa ta ti ki Jipi je dɔ ta je ti ki me makitibi ti lə Luwə. ³ Ɔr-de gin ta je, tɔji-de adi gəri təkɔ, makitibi lə Luwə əl kadi Kirisi a oy, ɓa go ti, a tɔsi ndəl dan njé koy je ti. Ningə, Pol əl-de təkɔ e darɔ Jəju wa ki n-isi n-əl-de ta lie kin ə e Kirisi. ⁴ Jipi je ki na je, ta kin ra kilə rɔde ti, adi indai rɔde naa ti ki Pol əi ki Silasi. Kosi Girəki je, ki dāne je ngay ki əi dāne je ki njé tɔɓa je ka indai rɔde naa ti sade ta. ⁵ Ə lo kin ti, jangi ra Jipi je, adi kawɔ dije ki a ilai lo ki go rəbi kare, adi ɔsi dɔ dije naa ti, rai ndu ki me ɓe. Awi teɛi me kəy ti lə Jaso, sangi Pol əi ki Silasi kadi n-uwai-de, n-awi sade taga, nɔ kosi je ti. ⁶ Nə loki ingai-de al, uwai Jaso əi ki njé kadi-me je ki madi je, awi

* 16:37 22.25-29; 23.27

sæde nɔ njé gangi ta je ti. Ba əli ta ki ndude ki boy əi nā: «Dije ki tuji dɔnangi ki tae ba ka, rai tɛɛi ne. ⁷ Rai ə, Jasɔ uwə-de rɔne ti ɓe lāne. Dije kin pəti, nɛ rade e nɛ ra ki ɔsi ta ndu-kun je lā Njé kɔɓe ki bo Sajar. Əi əli təkɪ ngar madi ki rangi e nɔɔ tɔe nā Jaju.» ⁸ Ta kin adi wongi kosi je ki njé gangi ta je, ⁹ adi uwəi Jasɔ ki ndəɔ njé kadi-me je adi ugəi la ɓəy taa iyəi-de taa.

Pol əi ki Silasi me ɓe ti ki Bəre

¹⁰ Loki lo ə nā n-gɔi par ə, njé kadi-me je adi Pol əi ki Silasi awi Bəre ti. Lo ki rai tɛɛi Bəre ti ɓa, awi kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. ¹¹ Jipi je ki Bəre ti, awi ki mər ta ki maji ngay itə njé ki Təsaloniki ti. Taaɪ ta lə Luwə ki me ki maji ngay. NDəri gin ta lə Luwə ki ndɔ je pəti, kadi n-ooi se ta je ki Pol je əli-de kin e ta ki rɔjeti wa. ¹² Be ə, ngay je dande ti adi mede, taa dan Girəki je ti, dāne je ki njé tɔɓa, ki dingəm je ngay adi mede tɔ.

¹³ Nə loki Jipi je ki Təsaloniki ti, ooi kadi Pol isi ilə mɓe ta lə Luwə Bəre ti nɔɔ ningə, təli awi gode ti ɓəy, awi suləi kosi je adi rai ndu. ¹⁴ Lo kin ti, njé kadi-me je sangi rəbi kalangi ba adi Pol aw ki kadi ba bo ti. NGA ningə, Silasi əi ki Timote ə nayi-naa Bəre ti. ¹⁵ Njé ki dani Pol, dani-e biti, awi tɛɛi sie Atən ti. NGata ɓa, loki isi təli, Pol adi-de ndune kadi Silasi əi ki Timote rai law ingəi-ne.

Pol me ɓe ti ki Atən

¹⁶ Loki Pol isi ngəm Silasi əi ki Timote, angale tuji mbata yo je ki dije isi rai-de, rɔsi me ɓe bo kin. ¹⁷ Pol naji-naa ta ti ki *Jipi je, ki dije ki təli Jipi je, me kəy kaw-naa ti lə Jipi je, taa ki ndɔ je pəti, ta mbalo ti, ki dije ki ingə-de. ¹⁸ Njé nɛ gər je ki bari-de ɔpikir je ki isitoyisi je ka naji-naa ta ti sæde tɔ. Ə njé ki madi je əli əi nā: «Nje ta je kam ta ri ə a əl ə?» Ningə njé ki nungi əli əi nā: «To tə nɛ ki e nje kal ta ki dɔ yo je ti ki mba be ə am.» Əli be mbata ooi kadi Pol isi ilə mɓe Poy Ta ki Maji lə Jaju nim, isi ilə mɓe kje lo koy ti nim. ¹⁹ Be ə, uwəi Pol, awi sie rɔ njé gangi ta je ti, ɓa əli-e əi nā: «To kadi əl-je ta dɔ nɛ ndo ti ki sigi ki isi indo kin adi ji gər a? ²⁰ MBata isi əl-je ta je ki mbije oo nja kare al, ə kadi ɔr gine maji adi j-o.» ²¹ Ningə nɛ kare ki sɔbi gər, dije ki Atən ti pəti, ki mba je ki isi dande ti, dɔkagilo ləde ki ngay e mba kəl-n ta je, koo-n ta je ki mba.

²² Lo kin ti, Pol j a taa, dan njé gangi ta je ti, ɓa un ta əl ə nā: «Sai dije ki Atən ti, m-o kadi səi dije ki, pole yo ləsi əti ɓəl ki dum. Ipələi yo me nɛ je ti pəti. ²³ Tado, loki m-njiyə me ɓe ti, m-o nɛ je ki isi ɔsi məkəsisisi nangi nɔde ti. M-o lo gugi yo madi wa ɓəy ki indəi nɛ dɔ ti əi nā e lo lə “yo ki igəri-e al,” ningə e e ki isi ɔsi məkəsisisi nangi nɔe ti ki kanji gər-e ka kin ə m-isi m-ilə səsi mɓe ta lie. ²⁴ E Luwə ki nje ra dɔrə ki dɔnangi ki nɛ je pəti ki me ti, e ki e Ba dɔrə ki dɔnangi. E nje kisi me kəy ti ki dəw ra ki jine al. ²⁵ Taa aw ki ndoo kadi dəw ra kilə madi ade al tɔ, tado e ə e nje kadi dəw isi kəm ba nim, nje kadi dəw kəɔ ki nɛ je pəti nim tɔ*. ²⁶ Ki dəw ki kare ba be ə ində-n dije pəti adi taaɪ dɔnangi. Ində dɔkagilo adi-de nim, ində gangi lo kiside nim tɔ. ²⁷ Luwə ində nɛ je kin be mba kadi dije sangi-e-n. Dəmajɪ ə a ingəl-e me mam lo ti ləde. Ki rɔjeti, Luwə e say al ki dəw ki ra danje ti. ²⁸ Tado kisi ki dɔ taa ləje e me jie ti. E ə e nje kadi j-ɔdi rɔje, ki nje kadi j-isi kəm. E mbata kin ə njé gosi ta je ləsi ki madi je əli əi nā: “Je ka je ngane je tɔ.” ²⁹ Ə re je ngan Luwə je ɓa, sɔbi kadi j-o Luwə kadi e dəw ki tɔ tə yo ɔr je, ki yo la je ki dije ləi-de, ə se yo mbal je ki dije tɔli-de ki gosi ki dɔde ti kin be al. ³⁰ Luwə iyə go nɛ ki dije rai kəte dɔ day ti, dɔkagilo ti ki gəri-e al ɓəy kin kɔ, nā ki ne kin, Luwə daji dije pəti, ki lo je pəti, kadi iyəi rəbi nɛ rade je ki majal kɔ. ³¹ Tado ɔr ndɔ kare ində nɔɔ kadi ta a gangi-n ta dɔ dije ki dɔnangi ti ne pəti ki rəbi ki dana. A gangi ta kin ki rəbi lə dəw kare ki kəte mbata kilə kin, ə tɔje ki taga adi dije pəti gəri-e ki rəbi kje dan njé koy je ti.»

* 17:25 24-25: 7.48; 1 NGar je 8.27; EJay 42.5

³² Loki Pol əl ta kɔ lo koy ti, ə osi mbide ti ningə, njé ki madi je ɪbæi-e kogii, ə njé ki nungi əli əi nə: «J-a j-o ta lai kin ndo ki rangi ti.» ³³ E be ə, Pol tɛɛ-n dande ti, aw. ³⁴ Nə be ka, ki madi je dande ti nayi-naa go Pol ti, adi mede Jəju Kirisi. Dande ti kin, Dənisi ki e ki kare dan njé gangi ta je ti e səde nɔɔ, taa dənə ki bari-e nə Damarisi ki ndəgi dije ki rangi ka əi səde nɔɔ to.

18

Pol me be ti ki Koreti

¹ Loki Pol j Atən ti ningə, aw Koreti ti. ² Lo kin ti nɔɔ, ingə Jipi kare ki tɔe nə Akilasi, ki gine e Pɔ, ij Itali ki nene Pirisil rəi ngosine bəy. Rəi mbata nje kɔbe ki bo ki Rom ti ki tɔe nə Kilodi un ndune kadi *Jipi je pəti tɛɛi Rom ti ko. Pol aw ingə Akilasi je nɔɔ, ³ ningə təkɪ kilə ki kadi rai ingəi nɛ e kilə ki kare ba, adi e kilə kɔji kibi ra kəy, Pol isi səde, adi rai kilə kin naa ti. ⁴ *NDɔ taa kəɔ je pəti, Pol un ta, əl me kəy kaw-naa ti lə Jipi je. Əl ki kuje ki sangi kadi Jipi je ki Girəki taai tə ta ki rəjeti.

⁵ Nə loki Silasi əl ki Timote ij Masəduwan ti rəi ingəi-e*, Pol un dəkagilo ləne pəti mba kəl-n ta lə Luwə. Tɔji Jipi je kadi gəri təkɪ Jəju e Kirisi. ⁶ Nə Jipi je tɔi-e rɔ, taji-e, adi Pol jəngi bu kibi ləne tade ti, ə əl-de ə nə: «Ta masisi e dəsi ti! mi m-goto me ti. Ningə ki basine kin, dije ki əi Jipi je al ə m-a m-aw ki rɔde ti ngata.» ⁷ Be ə, Pol j nɔɔ, aw be lə Titusi Jusitusi, ki e dəw kare ki nje kaw nɔ Luwə ti, ki kəy lie ndunəi-naa ki kəy kaw-naa lə Jipi je. ⁸ Kirisipusi, ki e ki boy dɔ kəy kaw-naa ti lə Jipi je əi ki dije ki me kəy ti ləne ba pəti, adi mede Babe. Taa dije ki Koreti ti ngay, ki ooi ta lə Pol ka adi mede tɔ, adi rai-de batəm.

⁹ NDɔ kare kondɔ, Babe əl Pol ta me ni ti ə nə: «fɔl al, əl ta ki nɔi ti, bi uti tai al. ¹⁰ Tado mi səi naa ti, dəw madi kare ki a ilə jine kadi ədi təkɪ majal goto. Dije ki əi dije ləm əi ngay me be bo ti kin ne.» ¹¹ Be ə Pol isi-n Koreti ti bal kare ki nay mehe, ndo-n dije ta lə Luwə.

Pol a nɔ Galiyo ti

¹² Dəkagilo ti ki Galiyo e-n nje kɔbe ki Akay, *Jipi je dəsi ta naa ti dɔ Pol ti, adi awi sie nɔ njé gangi ta je ti, ¹³ əi nə: «Dəw kam isi aw ki dije kadi əsi dɔde nangi nɔ Luwə ti, ki go ndu-kun ti al.» ¹⁴ Pol ra kadi tə n-əl ta ningə, Galiyo un ta tane ti kəte əl Jipi je ə nə: «Kin ə re e ta lə nɛ təl, ə se ta lə majal madi ki ngə ngay ə to be ə, re m-a m-o ta ləsi, səi Jipi je. ¹⁵ Nə təkɪ e ta ki naji-naa ti ki oji dɔ ta je, ki tɔ je, ki ndu-kun je ləsi ki sɔbi dəsi kin ɔa, ai dansi ti nɔɔ. Mi m-a m-gangi ta ki be kin al.» ¹⁶ Ba tuwə-de lo gangi ta ti ko. ¹⁷ Ə loe ti nɔɔ, dije pəti uwəi Sositən ki e ki boy dɔ kəy kaw-naa ti lə Jipi je, indəi-e, nə usi Galiyo nɛ kare dɔde ti al.

Pol təl aw Atiyosi ti

¹⁸ Pol təl isi Koreti ti nɔɔ dəkagilo asi ta ti bəy. Ba go ti, iyə njé kadi-me je, ə un bato ki kaw ki Siri ti, naa ti ki Pirisil əi ki Akilasi. Pol adi ngisəi dɔe Sakire ti, mbata un mindine adi Luwə*. ¹⁹ Awi tɛɛi Epəji ti, Pol iyə Pirisil əi ki Akilasi ə aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, naji-naa ta ti səde. ²⁰ Jipi je kin dəji Pol kadi isi səde ngan ndo je bəy, nə Pol ndigi al. ²¹ Ba əl-de ə nə: «NDɔ ki rangi, ə Luwə ndigi ə, m-a m-təl ta m-re rəsi ti bəy,» ningə iyə-de ə aw. ²² Ba un bato Epəji ti, aw Səjare ti. Loki tɛɛ Səjare ti, aw uwə jɪ njé kaw-naa je, ɔa un rəbi aw Atiyosi ti. ²³ Pol ra ngan ndo je nɔɔ, ɔa təl ilə dɔne gogi. Aw tɛɛ Galasi ti ki Piriji ti, adi tɔgi njé ndo je pəti.

Apolosi me be ti ki Epəji ki me be ti ki Koreti

²⁴ Jipi kare ki tœ ná Apolosi, ki e dœw ki gine e Alægijandiri ti re Epaji ti. E dœw ki bal ta to tae ti, taa gær ta la Luwə maji to. ²⁵ NDOI-e ræbi ta la Baŋe, adi ila mbe ta la Jəju ki rœnal ki ngay, ndo dije ne ki do Jəju ti ki go ræbe ti. Næ ke ə, gær batəm la Jə par. ²⁶ Hla rœne, əl ta la Luwə kəy kaw-naa ti la *Jipi je ki me ki ti kati. Næ loki Pirišil əi ki Akilasi ooi-e lo kəl ta ti, bari-e rœde ti, oji-e go ræbi la Luwə ay njay, adi-ə gær. ²⁷ Go ti, ndigi kaw Akay ti, ə ngakoje je ndigi do ti sie, adi rai makitibi adi njé ndo je ki Akay ti kadi uwai-e rœde maji. Loki aw tee Akay ti, ki go me-maji ti la Luwə, ra ki njé ki adi mede Luwə ngay. ²⁸ Tado dum do Jipi je ki tœgi ta lane taga wangi ta kəm dije ti. Toji ki ta la Luwə jine ti tæki Jəju e Kirisi.

19

Pol e me be ti ki Epaji

¹ Dokagilo ti ki Apolosi e-n Koreti ti, Pol inda dœnangi ki mbal je əi ti ki dœnangi Aji ti gangi, 6a re tee Epaji ti. Ingə njé ndo je la Jəju ki na je ti noo. Adi dæji-de ə nā: ² «Loki adi mesi Jəju kin, ingəi NDil Luwə a?» Ə tali ilai-e ti əi nā: «Jagi, ko ka j-o kate kadi NDil Luwə e noo al.» ³ Pol tæl dæji-de 6ay ə nā: «Batəm ki ban ə ingəi ə?» Ə əli-e əi nā: «J-ingə batəm la Jə Batisi.» ⁴ Be ə, əl-de ə nā: «Oyo, Jə ra batəm *Isirayəl je mba kadi tori ndude do majal je ti lœde. Ə tæl əl-de 6ay kadi tæ adi mede dœw ki a re gone ti noo, adi dæwe kin e Jəju.» ⁵ Loki ooi ta je kin ningə, adi rai-de batəm me to Baŋe Jəju ti. ⁶ Be ə, Pol inda jine dœde ti, ə NDil Luwə risi dœde ti. Ningə ilai ngirə kadi əli ta ki ndon ta je ki dangi dangi nim, taa əli ta ki ta Luwə ti nim to. ⁷ Dingəm je pæti ki əi lo ne je ti kin asi dœgi gide e joo. ⁸ Go ti, asi nay mitə go-naa ti, Pol tee ə aw kəy kaw-naa ti la *Jipi je, əl-de ta ki kanji bal. Hla mbe kœbe la Luwə, əl-de ki go ræbe, kadi ooi tæ ta ki rojeti mba kadi taai ta kin to. ⁹ Næ Jipi je ki na je dande ti rai me ngə, adi mbati kadi adi mede. Əli ta kidii ne ndo la Pol ki oji go ræbi ta la Baŋe kin ta kəm kosi dije ti. Be ə, Pol iyə-de ə əti aw ki njé ndo je me kəy ndo ne ti ki tœ næ Tiranusi. Ningə ki ndo je kare kare pæti, ndo-de ne. ¹⁰ Ne ndo kin, Pol ra kile asi bal joo. Be ə, ra adi Jipi ki dije ki ə Jipi je al ki isi dœnangi Aji ti, ooi ta la Baŋe. ¹¹ Luwə ra ne kœji je ki əti 6əl ki takul Pol. ¹² Adi, dije oyi ta kibi ki kare je ki ta kibi leji je ki jite ədi, awi ədi njé moy je adi ingəi rə nga nim, ndil je ki majal ka iyə-de nim to.

¹³ Jipi je ki na je ki njé njiyə ki go 6e je, kadi n-tuwai ndil je ki majal, əi je ka gei kadi n-6ai to Baŋe Jəju do dije ti ki əi gin tœgi ti la ndil je ki majal to. Adi əli əi nā: «Me to Jəju ti ki Pol isi ila mbe ta lie, m-dæji sasi kadi iteei ko.» ¹⁴ Dije ki njé ra ne be ka kin, əi siriri. Əi ngan la Jipi kare ki tœ næ Səba. E ki bo la njé kijə ne mæsi kadi-kare je. ¹⁵ NDil ki majal tæl ila-de ti ə nā: «M-gær Jəju, taa m-gær dœw ki e Pol to, nə səi, səi na je ə?» ¹⁶ Lo kin ti, dœw ki ndil je majal isi me ti ka kin i ur dœde ti uwə-de tœsəso. Ningə inda-de kində ki dœw oo go madine al, adi teei me kəy ti ki kəy ki rœde kare, ki kibi ki gangi rœde ti bati bati ki mæsi. ¹⁷ Dije pæti ki be bo Epaji ti, ki Jipi je, naa ti ki dije ki əi Jipi je al, gæri go ne ki ra ne kin maji. Əi pæti 6əl ra-de, adi əsi gon Baŋe Jəju. ¹⁸ Dije ngay ki əi njé kadi-me je ræi tori ndude, ə əli kilə rade je ki majal ki taga no dije ti. ¹⁹ NJé ki na je dan njé ra mbəli je ti, ræi ki makitibi ra mbəli je lœde, kawwi ki do-naa ti ə ilai por ta kəm dije ti. Gati makitibi je lœde kin asi silə dibi kuti mi nja dibi kare. ²⁰ E be ə, ki takul tœgi la Baŋe, ta la Luwə sane lo je ti ki kate kate ki tœgine to. ²¹ Go ne je ti kin, NDil Luwə əsi Pol adi un ndune kadi n-aw 6e bo Jorijaləm ti. Do ræbi kawte ti, inda dœnangi Masəduwan ki Akay gangi. Ningə Pol əl ə nā: «Re m-aw m-tee 6e bo Jorijaləm ti 6a, maji kadi m-aw m-o dœnangi Rom to.» ²² Pol ila ki njé ra

sie kilā je joo, Timote ai ki Erasi adi-de awi dɔnangi Masəduwan ti. Ningə e wa, isi dɔnangi Aji ti ba njaba bəy.

Nə je ki rai ne Epəji ti

²³ Dɔkagiloe ti kin, ta kasi-naa al ki bo ngay i dɔ rəbi ta ti lə Babe me be ti ki Epəji. ²⁴ Dəw kare ki tɔe nə Dəmetirusi, e kɔdi ki nje ra ningə kasi je. E nje ra ngan kəy yo ki dāne ki a bari-e nə Artəmisī. Kilā kin ra adi e soti ki njé kilā je lie ngay. ²⁵ Be ə, Dəmetirusi kaw kɔdi je ki dije pəti ki isi ki dɔde taa ki takul kilā kin naa ti, ə əl-de ə nə: «Madim je, igəri kadi e ki takul kilā kin ə, j-isi j-ingəi ne maji. ²⁶ Səi je oi ki kəmsi taa ki mbisi tɔ, kadi e Epəji ti ne par al, nə dɔnangi Aji ti ba pəti, ə dɔngəm ki tɔe nə Pol kam təl dɔ kosi dije basi. E əl-de ə nə: “Kagi yo je ki dije rai ki jide ai Luwə al.” ²⁷ E kilā je ki j-isi rai kin par ə dije a ooi tə ne ki kare al, ne kəy lə yo ki dāne ki bo ki e Artəmisī kin ka, dije a ooi-e ne madi ti al tɔ. Lo kadi dije a əli ə nə: “Artəmisī e yo ki dāne ki bo,” goto. Artəmisī ki dije ki dɔnangi Aji ti ki ndəgi dɔnangi ba pəti əsi gone kin.» ²⁸ Loko kɔdi je ooi ta je kin ningə, wongɔ rade ngay, adi iləi ngirə kadi əli ta ki ndude ki boy əi nə: «Artəmisī lə Epəji je, e ki bo.» ²⁹ Kalangi ba go ti ningə, lo singə sokito ki ta tate ba me be bo ti. Dije ndəri Gayusi ai ki Arisitarki, dije ki Masəduwan ti, ki əi madi mba lə Pol je kəmdə ti, ə ngɔdi təl-n-de ki ta mbalo ti. ³⁰ Pol ndigi mba kadi n-tɔji rone kosi dije, nə njé ndo je əgi-e. ³¹ Ningə basa madi Pol je madi ki əi dije ki bo ki dɔnangi Aji ti, iləi kilā rɔe ti, əli-e kadi aw ta mbalo ti al. ³² Ta mbalo ti, ne ki to ay njay dɔ dije ti goto. Ta je ki isi tɔe ta dije ti əi ta je ki dangi dangi. Ningə dije ngay dan madide je ti gəri gin ne ki kawī-naa al. ³³ Dije ki nə je dan kosi dije ti ɔri gin ne ki ra ne kin adi Aləgijandir ki *Jipi je indəi-e tə nje kun dɔde kin ade oo. Aləgijandir ilə jine taa, dəji-n dije mba kadi ai kekeke, tado ge kal ta, ɔr-n ta dɔde ti. ³⁴ Loko gəri-e kadi e Jipi ningə, əi je pəti iləi bilə ki ndude ki bo asi ngirə kadi joo je be əi nə: «Artəmisī lə Epəji je, e ki bo.» ³⁵ Ta təl ta ti ningə, nje ndo ndu-kun ki me be bo ti, re ra adi lo to jijiji, bəy taa əl-de ə nə: «Səi dije ki Epəji ti, nə ə gər kadi be ki Epəji ti, e nje ngəm kəy lə Artəmisī ki e yo ki dāne ki e ki bo kin al ə, ə se nə ə gər kadi e nje ngəm mbal ki e bana kəme ki i dərə ti əsi kin al ə?» ³⁶ E kin e ne ki dum maji. Maji kadi uwəi angalsi indəi nangi, ə iməri ta taa irai ne. ³⁷ Səi je ə ɔri dije kam irəi səde ne, nga, ne madi ki majal ki rai əsi ta kəy kin goto, taa əli ta ki mal dɔ yo ti ləje ki dāne Artəmisī al tɔ. ³⁸ Re Dəmetirusi ai ki dije ki njé ra kilā je ləne, ai ki ta ki dəw madi ningə, ndo gangi ta je to noo, ə maji kadi awi ooi njé gangi ta je. ³⁹ Re ne madi ki rangi to noo kadi idəji ə, ndo ki kadi njé kində manji ta je kin ki go rəbe ti to noo. ⁴⁰ Ne je ki rai ne bone kin, asi kadi dije iləi ta dɔje ti tə njé kal dɔ ndu je, tado ta madi ki j-a j-əli ə j-a j-ɔrii ta dɔje ti, ki ɔji go kaw-naa lə dije ki bone kin goto. Be ə, go ta je ti ki nje ndo ndu-kun əl, tuwə dije adi sanəi-naa.

20

Pol aw dɔnangi Masəduwan ti

¹ Loko wongɔ lə dije yogiro ningə, Pol ilə bar njé ndo je, ilə dɔngəm mede ti bəy taa rade lapiya ə ɔti aw Masəduwan ti. ² Pol ingə dɔkagilo je ngay ilə-n dɔngəm me njé kadi-me je ti loko isi ində dɔnangi ka kin gangi. Ningə gangi ki kəte noo aw Girəki ti. ³ Pol isi ti noo nay mətə. Dɔkagilo ti ki kadi un bato ki kaw ki dɔnangi Siri ti ningə, gər kadi *Jipi je ləi tade nangi kadi n-rai sie ne ki majal. Be ə, təl un rəbi ki Masəduwan ti. ⁴ MBo dije ti ki dani-e a ingə Sopatər ki ngon lə Pirusi ki Bərə ti nim, Arisitarki ai ki Səgɔdusi ki əi dije ki Tasaloniki ti nim, Gayusi ki Dərbi ti nim, Timote nim, taa Tisiki ai ki Tiropim ki əi dije ki dɔnangi Aji ti nim tɔ. ⁵ Dije kin ɔti kəte noje ti, awi nginai-je Tirowasi ti. ⁶ Je 6a,

go ndo je ti lā mapa ki ra ki kanji əm, ə j-al me bato ti me be ti ki Pilipi j-isi j-aw. J-aw, ji ra ndo mi rəbə, 6a j-aw j-ingə madije je Tirowasi ti, ji ra ndo siri.

Pol me be ti ki Tirowasi

⁷ NDō dimasi, ji kaw-naa mba kuso mapa, Pol a aw lo ti ti, adi əl ta ki njé ndo je. Be ə, əl ta ratata dan lo dœ ti. ⁸ Ji kaw-naa me kay ti ki e dō made ti taa. Ningə me kəy ti ka kin, lambi je ngay əi ti noo. ⁹ Loki Pol isi əl ta adi ngal, Basa kare ki tœ nə Etikusī isi pənətir ti, to bi maki, adi bi un-e, i kəy ti ki kō mitə dō made ti, tēə osi. Loki dije əi nə n-uni-e 6a, basa oy. ¹⁰ Pol ur nangi, dabi rone dœ ti ə un-e jine ti 6a əl-de ə nə: «Kadi mesi gangi man al nə to kəm 6əy!» ¹¹ Go ti, Pol təl al aw ta gogi, gangi mapa uso. Un ta ki tane ti gogi biti ta gin lo ti, 6a ət aw. ¹² NGA ningə, dije ərī basa awi sie be kəm, adi dije pəti mede osi nangi.

Pol i Tirowasi ti aw Mile

¹³ Je j-aw kəte ki bato me be ti ki Asosi. Me beə ti kin ə, j-a j-un Pol naa ti saje. Tado ki go kəji ta ti lie, ge kadi n-un rəbi ki njane. ¹⁴ Loki re ingə-je Asosi ti, j-un-e me bato ti naa ti saje ə j-aw Mitilən ti. ¹⁵ Lo ti go ti ningə, j-ət noo, ji re ji tēə ta lo ti ki Kiyō. NDō ki go ti ningə, ji tēə Samosi. NDō ki kō sō 6əy taa ji tēə Mile ti. ¹⁶ Pol ndigi kadi n-a lo ka ti Epəji ti al nə pane taa dəkagilo də dəne ti dənangi Aji ti. Ge mba kadi n-aw kalangi kadi re to-n ban wa ka, ndo Pətəkoti osi dəne ti Jorijaləm.

Pol al ta ngatōgi je me be ti ki Mile

¹⁷ Loki Pol e me be ti ki Mile 6a, ilə 6ar ngatōgi je lə njé kaw-naa je ki Epəji ti. ¹⁸ Loki rai tēəi rœ ti ningə, əl-de ə nə: «tğəri rəbi pa njiyəm dəkagilo je pəti ki mi-n səsi naa ti, ilə ngire dō ndo ki dəsəy ti ki m-re-n dənangi Aji ti. ¹⁹ M-ra kilə 6əə lə Babe ki dō ki səl ləm ləm, me man nō ti ki me nē na je ti ki m-ingə ki rəbi je ki dangi dangi ki go rəbi kilə ta nangi ki j rō *Jipi je ti ki madi. ²⁰ Səi igəri 6əti, m-6əyō səsi dō nē madi kare al. M-ilə səsi mbē Poy Ta ki Maji ta m-ndo səsi nē je pəti ki a ra səsi maji tō, taga dan kosi dije ti nim, me kəy je ti nim tō. ²¹ M-ilə mbē Jipi je nim, Girəki je nim kadi təlī rōde go Luwə ti ə iyəi go rəbi nē rade je ki majal kin kō, taa kadi adi mede Babe ləje Jəju Kirisi tō. ²² Ki basine kin, NDil Luwə ində dōm ti, adi m-isi m-aw Jorijaləm ti ki kanji kadi m-gər nē ki a ra-m nu. ²³ Nē ki m-gər, me be bo je ti kare kare ki m-tēə ti, NDil Luwə adi-m m-gər təkī dangay je ki kō je isi nginai-mi noo. ²⁴ Ki oji dōm, kisi ki dō ta ləm e nē madi ta kəm ti al. Nē ge ləm e kadi m-aw ratata m-təl ta ngodi ləm, ə kadi m-ra kilə 6əə ki m-ingə jī Babe ti kin maji. Adi e kilə kilə mbē Poy Ta ki Maji ki oji dō me-maji lə Luwə. ²⁵ Ningə basine, m-gər kadi səi pəti ki m-njiyə dānsi ti ə m-ilə səsi mbē Poy Ta ki Maji ki oji dō kōbe lə Luwə kin, a oi kəm gogi al ratata ngata. ²⁶ E be ə, m-əl ta ləm taga ay njay bone, ta məsisi səi pəti goto dōm ti. ²⁷ Tado kəji ta ra je lə Luwə pəti, m-ilə mbē dō ti madi oi. Nē ki m-6əyō dœ rōsi ti goto. ²⁸ Indai kəm-kədi dō rōsi ti səi je wa, taa dō nē kul je ti ki NDil Luwə adi səsi kadi ingəmi-de kin tō. Maji kadi indai kəmsi go njé kaw-naa je ti lə Luwə ki ndogi-de ki məsine, tə njé ngəm nē kul je ki maji. ²⁹ M-gər kadi loki m-a m-goto dānsi ti, dije madi ki a toi tē jagim je ki njé me ndul, a rəi uri dānsi ti ə a rai njé kaw-naa je majal. ³⁰ Ningə mbōsi ti wa ka, dije madi a təlī njé rugi ta ki rojeti mba kadi təlī njé kaw-naa madi je njé ndo je ti ləde. ³¹ Maji kadi isi dōgi ti, adi mesī ole dō ti, təkī me 6al ti ki mitə ki m-ra dānsi ti, kondō ki kada, kare kare pəti, m-iyə ta kilə dingəm mesi ti al, ki man nō kəm ti. ³² Ningə ngōsine, m-ilə səsi jī Luwə ti, taa m-ndəji səsi ki ta lie ki go me-maji ti lie tō. Ta kin aw ki tōgi mba kadi adi itōgii me kadi-me ti, taa Luwə a adi səsi nē maji je pəti ki isi ngəm mbata ti lə dije pəti ki əi yəe je tō. ³³ Lo ki mi dānsi ti, m-ra kəm-nda la, ə

se or ə se kibi la dāw madi dansi ti al. ³⁴ Səi je wa igəri bəti, kadi ki oji dō kisi ki dō taa ləm, ə se ki ya madi-kiləm je, m-ra kilā ki jim mi wa. ³⁵ M-əji səsi ki lo je pəti, ə se ki dəkagilo je pəti kadi irai kilā be mba kadi indai kəmsi go njé ndoo je ti. Ningə maji kadi mesi ole dō ta ti ki Babe Jəju wa əl ki tane ə nə: “Maji-kur e ngay dō ji ti ki adi itə ji ki taa.” ³⁶ Go ta je ti ki Pol əl kin ningə, əsi makəsiine nangi, 6a əl ta ki Luwə ki mbata ti ləde pəti. ³⁷ Ba go ti, əi pəti, buki-naa ki nō ti, tosi mindi Pol ti uwəi-e, orəi-e ki rōde ti. ³⁸ Ta lie ki əl-de ə nə: «A oi kəm gogi al, ngata» kin or togide ngay. Ningə dani-e biti awi sie ta bato ti.

21

Kaw Pol ki Jorijaləm ti

¹ Go kiyə-naa ti ki ngatōgi je la njé kaw-naa je ki Epəri ti, j-al me bato ti, ə j-aw njururu dō dər ti ki tōe nə Kosi. Lo ti go ti ningə, ji tēē me 6e bo ti ki Rodi. J-otī Rodi ti 6a j-aw 6e bo ti ki Patara. ² J-ingə bato ki isi aw Pənəsi ti adi j-al me ti j-aw sie. ³ Loki j-o dō dər Sipir ki kəmje be ningə, j-iyē ki dō ji gal je ti ə j-or taa ki dōnangi Siri ti. J-aw j-ur nangi Tir. Lo kin ti nōō ki a ərī nē je ki me bato ti nangi. ⁴ J-ingə njé ndo je me 6e ti ka kin nōō, adi j-isi səde asi ndo siri. *NJé ndo je ka kin, NDil Luwə əsi-de adi əli Pol kadi aw Jorijaləm ti al. ⁵ Nə loki dəkagilo ləje asi ningə, j-i taa, j-un ta rəbi ləje. Njé ndo je pəti, ki nede je, ki ngande je dani je biti tēēi səje gidī 6e bo ti. Loe ti nōō, j-əsi makəsije nangi ta ba ti, j-al ta ki Luwə. ⁶ Go ti, loki j-əl-naa ta je ki dōbəy ti ki kadi j-iyə-n-naa 6a, j-al me bato ti ə əi je təlī ki 6e je ləde tō. ⁷ J-ində ngangī kaw mba ləje ki bato, lo ki j-i Tir ti ji re ji tēē Toləmayisi ti. Me 6e bo ti kin nōō, j-uwə ji ngakoje je, 6a j-isi səde ndo kare. ⁸ Lo ti dō ti ningə, ji re ji tēē Səjare ti. J-aw me kəy ti la Pilipi ki e nje kilā mbə Poy Ta ki Maji, ki e mbō dije ti ki siri ki njé kində kəmde go nē maji je ti la njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti*. J-isi rəe ti nōō. ⁹ Me kəy ti lie, ngan dane je sō ki gəri dingəm al 6əy, ki əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti isi səm ti nōō. ¹⁰ J-isi me kəy ti la Pilipi ka kin ji ra ndo ngay nga 6a kadi nje kəl ta ki ta Luwə ti ki tōe nə Agabusi i Jude ti re ingə je nōō*. ¹¹ Nje kəl ta ki ta Luwə ti ka kin un nda dō 6ədi la Pol dō-n jine je ki njane je, ningə əl ə nə: «NDil Luwə əl ə nə, me 6e bo ti ki Jorijaləm, ki bo je la *Jipi je a dōoi 6a nje nda dō 6ədi kin be. Ningə a iləi-e ji dije ti ki əi Jipi je al.» ¹² Loki j-o ta kin ningə je ki ngakoje je ki Səjare ti j-uwə nja Pol, ji dəje kadi aw Jorijaləm ti al. ¹³ Nə Pol ilə-je ti ə nə: «Oti kadi inoī adi mem gangi man. Mi Pol mi bəsi kadi dije tōi-mi par al, nə re oji dō koy ka, mi bəsi kadi m-oy ki mbata tō Babe Jəju Jorijaləm ti.» ¹⁴ Loki j-o kadi Pol yəti ndune go ta je ti ki j-əl-e, al, je ka ji təl ji ta kəə tō, ə ji təl ji daji kadi Luwə ra ndigi ləne par. ¹⁵ Go ndo je ti ki ban wa ki ji ra dōnangi Səjare ti, ji ra go rəje ə j-otī j-aw Jorijaləm ti. ¹⁶ Njé ndo je ki madi ki Səjare ti awi səje naa ti Jorijaləm ti. Loki ji tēē Jorijaləm ti ningə dani je me kəy ti ki dāw madi ki tōe nə Minaso, adi j-isi ti. E dāw ki Sipir ti. E ki kare mbō njé ndo je ti ki dōsəy. ¹⁷ Loki ji re ji tēē Jorijaləm ti, ngakoje je uwəi-je rōde ti ki rōnəl ki əti 6əl. ¹⁸ Lo ti dō ti, Pol aw səje me kəy ti la Jaki. Lo kin ti ə, j-ingə ngatōgi je la njé kaw-naa je pəti, titi nōō. ¹⁹ Go kuwə ji ti ki Pol uwə jide ningə, or-de poy nē je ki Luwə ra ki mbata gin dije ki əi Jipi je al, ki takul kilā lie kin, bəre bəre adi-de ooi. ²⁰ Go nē je ti ki Pol or-de poye kin ningə, iləi tōji dō Luwə ti, 6a əli Pol əi nə: «NGokoje, ində kəmi o, Jipi je dibi bay bay ə adi mede Jəju, nə pəti uwəi go ndu-kun la *Moji nga. ²¹ Ningə ki basine kin ooi ta dōi ti təkī isi indo Jipi pəti ki isi tə mba je dōnangi je ti ki rangi kadi iyəi go ndu-kun je la Moji kō nim, əl-de kadi ijəi mōti ngande je al nim, taa nē jibəl 6e je la Jipi je ka kadi uni goe al nim tō. ²² Adi ji giri dō nē ti ki kadi ji rai,

tadò a ooi poyi kadi ire ka par am! ²³ Be ə, maji kadi ira ne je ki j-a j-ali kam. J-aw ki dije sò mbò je ti ne ki uni mindide kadi n-indəi ròde ta dangi mbata la Luwə. ²⁴ Maji kadi ər dije kin goi ti, ə ira səde ne jibəl be kay rə də majal ti, ə igə dəde mba kadi ngisəl dəde^ə. Ningə dije pəti a gəri kadi poy ta je pəti ki ooi oji dəi e ta je ki ngom. Tadò j wa ki dəi, itəl rəi go ndo kun je ti la Moji. ²⁵ Ki oji də dije ki əi Jipi je al ki adi mede, ndu-kun je ki j ndangi j-ilə-n j-adi-de, e kadi usoi da ki dəw gugi-n yo al nim, kadi usoi məsi al nim, da ki dəw tu minde al nim, taa kadi sangi-naa ki go lo kaya ti ka goto dande ti tə^ə.» ²⁶ E be ə, lo ti go ti ningə, Pol aw ki dije ki sò ka kin, ay rəne səde, 6a goto ur nati kəy ti la Luwə, oji ndə ki gin kay rə ləde a gangi-n, ə kadi dəw ki ra dande ti a re-n ki kadi-kare, kadi adi Luwə.

Dije uwəi Pol

²⁷ Loki nay basi kadi gin ndə ki siri gangi, *Jipi je madi ki jii dənangi Aji ti, ooi Pol kəy kaw-naa ti, sulai kosi dije dəe ti ə osi sie uwəi-e, ²⁸ ningə əli ta ki ndude ki bo əi nə: «Sai dije ki *Isirayəl, irəi əsi gin je! Dəw kam ə, e nje ndo dije ki lo je pəti kadi əsi ta dije ləje nim, ndu-kun je ləje nim taa kəy kaw-naa kin nim tə. Ningə ki rangi 6əy, re ur ki dije ki ijəi mətide al nati kəy ti la Luwə mba kadi təl-n lo ki ay njay kin, lo ki to nje ti.» ²⁹ Əli ta kin be, mbata kəte ooi Tiropim, dəw ki be bo Epəji ti sie me 6e bo Jorijaləm ti. Adi giri kadi re ur sie kəy kaw-naa ti. ³⁰ Dije awi pir pir də-naa ti me 6e bo ti ki Jorijaləm ti ba pəti. Ningə dije tēēi ki lo njo njo isi rəi bur bur. Rəi uwəi Pol tēēi sie kəy kaw-naa ti taga. Ningə taji naa ti njo uwəi ta kəy je uti. ³¹ Dije sangi kadi n-təli Pol. Ningə kəte 6əy taa kadi təl-i-e, poy ta osi mbi ki bo ki də asigar je ti ki Rom ti təkəi 6e bo Jorijaləm ba pəti a ki njane taa. ³² Taji naa ti njo par ə, j taa əy asigar je ki ki bo je ki də buti asigar je ti ki 6u, ə ay ngodi ki rə kosi dije ti. Loki kosi dije ka kin ooi ki bo ki də asigar je ti ki asigar je ningə, taai kəə ta kində Pol ti. ³³ Loki re tēē rə kosi dije ti, ki bo ki də asigar je ti ka kin əti basi ki rə Pol ti, un ndune adi uwəi-e, ə adi dəəi-e ki kulə gindi joo. Ningə təl dəji ta ə nə: «Nə e dīgəm kam ə? Ə ri ə ra ə?» ³⁴ Ningə tur ta to dangi dangi dan kosi dije ti, ta ləde un go-naa al. Adi lo kadi ki bo ki də asigar je ti ka kin oo ta ki rəjeti goto. Be ə un ndune kadi awi ki Pol me ndogi bər ti ki ngal, lo kisi asigar je ti ³⁵ Loki Pol re tēē rigi lo njiyə je ti kin ningə, loe goto adi asigar je uni-e, tadò kosi dije bətirəi-e ki wongni ngay. ³⁶ Kosi dije ki isi njiyəi goe ti bur bur əli ki ndude ki boy əi nə: «Adi jii təl-e!»

Pol əl ta ngakone Jipi je

³⁷ Kəte 6əy taa kadi asigar je awi sie me ndogi bər ti ki ngal ki lo kiside ti, Pol dəji ta ki bo ki də asigar je ti ə nə: «A adi-m ta rəbi kadi m-əl-n ta kare a?» Ningə ki bo ki də asigar je ti ka kin dəje ə nə: «İgər kəl ta Girəki 6əti a? ³⁸ M-gər al adi m-əji m-ə nə j dəw ki Ejipi ti ki ndə ki me ndə je ti ki gogi ne kin, sulə dije adi rai wongni, ə ər-de asi dije dibi sò ki bundungi je jide ti, ə ur-n wale kin.» ³⁹ Ə Pol ə nə: «Jagi, mi Jipi ki be bo ti ki Tarsi ki dənangi Silisi ti, mi dəw ki me 6e 6o ti ki təe 6a, ə njai ba iyə-m adi-m m-əl dije kin ta.» ⁴⁰ Be ə, ki bo ki də asigar je ti ade ta rəbi. Pol j a taa də rigi lo njiyə ti, əy jine dəji-n kosi dije kadi uri mbide. Loki lo to jijiji ningə, əl-de ta ki ta ebirə.

22

¹ Pol əl ə nə: «NGakom je ki bawm je, uri mbisi maji kadi ooi ta ki m-aw tə m-əl səi basine kadi m-naji-n ta dəm ti kin.» ² Loki ooi kadi Pol əl-de ta ki ta Ebirə ningə, təli adi lo to jijiji wa 6əy kadi n-ooi ta lie. ³ Be ə Pol əl-de ə nə: «Mi Jipi ki oji-mi Tarsi ti, ki dənangi Silisi ti. Nə oti-mi Jorijaləm ti ne. Gamaliyə^ə ə e nje

ndo-m ndu-kun lā kaje je kadi m-gər kōre kōre. Kāte m-tingə bil mbata lā Luwə təkī ai basine kin be tō. ⁴ M-adi kō dije kī njé kun go ne ndo kī m-isi m-ndo kin kadi kī asi ta koyde. M-uwə-de, dāne je kī dingəm je, m-tō-de m-tilā-de dangay ti. ⁵ Kī bo lā njé kijə ne məsi kadi-kare je kī ngatōgi je pəti asi kadi a mai naji lām dō ta ti kin. Əi je wa ə m-taa makitibi jide ti je be kadi m-uwə-m ngako je kī Damasi ti kī njé kun go ne ndo kin. M-uwə-de kadi m-re səde Jorijaləm ti ne m-buki-de dangay ti. ⁶ Lokī mi dō rəbi ti, m-re bāsi kī Damasi ti, ningə kī kadi kī e bāsi kī jam dō be 6a, ta naa ti nōo par ə, kunji kī bo ngay i dōra ti re unji gə dām. ⁷ M-osi kī ta kəm nangi, ningə m-o ndu ta madi əl-m ə nā: “Sol, Sol, mbata ri ə isi adi-m kō be ə?” ⁸ Ə m-ile ti m-ə nā: “I nā ə Bābe?” Ningə təl əl-m ə nā: “E mi Jaju kī Najarəti ti kī isi adi-m kō.” ⁹ Njé kī əi səm ooi kunji ka kin maji, nā ooi ndu dəw kī isi əl-m ta al. ¹⁰ Lo kin ti, m-dəje m-ə nā: “Bābe, e ri ə kadi m-ra ə?” NGata ə Bābe əl-m ə nā: “I taa aw Damasi ti nōo, ə a əli-ni ne je pəti kī kadi ira.” ¹¹ Kunji kī əti bəl ngay ka kin ra adi kəmm oo lo al, adi dije kī əi səm ndəri-mi tə ndər ə awi səm Damasi ti. ¹² Ningə Damasi ti, dingəm kare kī bari-e nā Ananiyasī isi nōo. E dəw kī nje ra go ndu-kun ti, adi Jipi je pəti kī Damasi ti ndigi ta lie ngay. ¹³ E ə aw rəm ti əl-m ə nā: “NGokom Sol, kadi kəmi oo lo.” Ningə ta naa ti nōo par ə kəmm oo lo adi m-o-e. ¹⁴ Bā əl-m ə nā: “Luwə lā kaje je mbəti kəte nu mba kadi igər ndigi lie, ə kadi o nje ka dana, taa kadi o ta kī tae ti tō. ¹⁵ Tado ə i nje ma naji lie dō ne je ti kī o kī kəmi nim, o kī mbii nim, kī rō dije ti pəti. ¹⁶ Ningə kī basine kin, ne kī nay kadi dəw ra goto ngata. Ə I taa, ifa tō Luwə, ə ira batəm, adi majal je lāi e kī togi kō.”»

Pol əl ta dō kilā ti kī ingə

¹⁷ «Lokī m-təl m-re Jorijaləm ti, m-isi m-əl ta kī Luwə gin kəy ti lie ningə, m-o ne me ndil ti. ¹⁸ M-o Bābe əl-m ə nā: “I taa law kadi iteə kō Jorijaləm ti, tado a taa naji lāi kī a ma dām ti al.” ¹⁹ Lo kin ti, m-əl-e m-ə nā: “Bābe, dije kin gəri maji kadi e mi ə kəte mi nje kaw kī lo kaw-naa je lə *Jipi je, m-uwə njé kī adi-ni mede, m-tində-de je, m-tilā-de dangay ti je. ²⁰ Taa lokī ndō kī isi tōli nje ma naji lāi Etiyən kin ka, mi loe ti nōo tō. Adi ndum e naa ti kī njé tōl-e je, mi wa m-isi ta kibi je ti lade m-ngəm.” ²¹ Nə Bābe əl-m ə nā: “Aw, tado m-a m-ilā-i say rō dije ti kī əi Jipi je al.”»

Pol əl təkī ne dəw kī Rom ti

²² Lokī uri mbide ooi ta lə Pol biti tēgi dō ta ti kin 6a, uni ndude kī taa əli əi nā: «Dəw kī be kin e dəw kī kadi goto kō dōnangi ti. E dəw kī kadi isi kī done taa al.» ²³ Uri kəl ningə, tōri kibi je lade tilāi kō, ə kəi bu sanəi kī taa. ²⁴ Lo kin ti, nje kun dō asigar je un ndune kadi awi kī Pol me ndogi bər ti kī ngal kadi dāji-e ta kī ndəy kadi əl ne kī ra ne ə adi dije isi ilāi bilā dōe ti kin. ²⁵ Nə, lokī dōoi Pol kadi indāi-e 6a, Pol əl kī bo lə asigar je kare kī a nōo ə nā: «Adi awi kī togi kadi indāil dəw kī Rom ti kī ta ka dəw gangi dōe ti al wa?» ²⁶ Lokī kī bo lə asigar je oo ta kin ningə, aw əl kī bo kī dōde ti ə nā: «Ira ne kī aw tə ra kin al, dəw kam e dəw kī Rom ti.» ²⁷ Lo kin ti, kī bo kī dō asigar je ti re rō Pol ti dāje ə nā: «Əl-m adi m-o, i dəw kī Rom ti a?» Ə Pol əl-e ə nā: «Oyo, mi dəw kī Rom ti.» ²⁸ Ə kī bo kī dō asigar je ti əl Pol ə nā: «Mi m-adi lā ngay bəy taa kadi m-təl-n dəw kī Rom ti.» Nə Pol əl-e ə nā: «Yam mi, ojii-mi tə kōji.» ²⁹ Par ə, ta naa ti nōo, dije kī kəte kadi indāil Pol, dāji-e-n ta ka kin tōri rōde gogi. Kī bo kī dō asigar je ti wa ka bəl ra-e tō, lokī oo kadi Pol e dəw kī Rom ti, ə n-adi dōoi-e kī kulə gindi.

Pol a nō njé gangi ta je ti lə Jipi je

³⁰ Ki bo ki do asigar je ti sangi kadi n-gar ne wa ki *Jipi je saki Pol kin ay njay. Be a, lo ti do ti ninga, adi tuti Pol, 6a adi ndune kadi ki bo je la njé kijé ne masi kadi-kare je ki njé gangi ta je la Jipi je kawinaa, 6a aw ki Pol nde ti.

23

¹ Pol go njé gangi ta je la Jipi je ba, 6a al-de a na: «NGakom je, mem uwam ki ta nday al, do ka-m no Luwa ti biti bone.» ² Ninga ki bo la njé kijé ne masi kadi-kare je ki bari-e na Ananiyasi adi ndune dije ki ai kadi Pol ti kadi indai tae. ³ Pol al-e a na: «E i a Luwa a indai, i bor ki koy po gidi ti kadi nda kare. Isi ne kadi igangi ta dom ti ki go ndu-kun ti, ninga itel al do ndu-kun, adi ndui kadi indai-mi bay.» ⁴ NJé ki ai kadi Pol ti basi ali-e ai na: «Itaji ki bo la njé kijé ne masi kadi-kare je la Luwa a?» ⁵ Pol al-de a na: «NGakom je, m-gar kadi e ki bo la njé kijé ne masi kadi-kare je la Luwa al. Tado ndangi me makitibi ti la Luwa ai na: “A al ta ki majal do ngar ti la dije lai al.”» ⁶ Loki Pol gar kadi dije ki kawinaa kin, njé ki na je ai *Sadusi je, a njé ki nungi ai *Parisi je ninga, un ndune ki taa dan njé gangi ta je ti a na: «NGakom je, mi Parisi, nje koji-m e Parisi». Ninga e ki mbata kindé ki m-inda mem do ki lo koy ti la njé koy je kin a rai sam lo gangi ta ti.» ⁷ Loki Pol al ta kin 6a, ta ki naji-naa ti i dan Parisi je ti ki Sadusi je, adi dije gangi-naa. ⁸ Tado Sadusi je ali ai na dije a ii lo koy ti al, taa malayka je, ki ndil je ka gotoi to. Na Parisi je ali taki ne je kin too noo. ⁹ Lo singa sokito, a njé ndangi ndu-kun je ki me buti ti la Parisi je ii taa ali ta ki togide ali ai na: «Je j-o ne madi kare ki majal ro dingam ti kin al. Domaji a e ndil a se malayka wa a al-e ta.» ¹⁰ Loki ta kasi-naa al aw ki kate kate, ki bo la asigar je bal kadi dije kin ii ribai Pol. Be a, un ndune adi asigar je kadi rai ori Pol awi sie me ndogi bor ti ki ngal gogi. ¹¹ Kondó go ti 6a, Babe tee oy ro Pol ti al-e a na: «Uwa tgi ba. Taki ima-n naji lam Jorijalam ti, maji kadi ima naji kin Rom ti to.»

Dije doo ta naa ti kadi n-tali Pol

¹² Loki lo ti, *Jipi je uni mindide kadi n-usoi ne al nim, n-ayi-naa man al nim, biti kadi n-tali Pol bay taa. ¹³ NJé ki doo ta naa ti kin ali do kuti so kare. ¹⁴ Ninga awi ali ki bo je la njé kijé ne masi kadi-kare je, ki ngatogi je ai na: «J-un mindije ki nga ngay kadi j-uso ne al nim, j-ay man al nim, biti kadi ji tal Pol bay taa.» ¹⁵ Ninga ki basine kin, sai je kadi ndusi e naa ti ki njé gangi ta je, a kadi awi ingai ki bo la asigar je, ali-e taki igei kadi re ki Pol nosi ti kadi indai manji ta lie maje maje oi. NGA a, loki Pol a re 6a, tee rasi ti al bay a je j-a ji tal-e. ¹⁶ NGon la konan Pol kare oo ta kin, adi aw go Pol ti me ndogi bor ti ki ngal al-e. ¹⁷ Be a, Pol 6ar nje kun do buti asigar je ki bu kare al-e a na: «Aw ki ngon kin ro ki bo ti la asigar je. Aw ki ta kare noo kadi al-e.» ¹⁸ Nje kun do asigar je ki bu aw ki ngon ka kin ro ki bo ti a al-e a na: «Dangay ki bari-e Pol a 6ar-m, a na m-re ki ngon kin rai ti, taki aw ki ta kare noo kadi ali.» ¹⁹ Ki bo la asigar je, uwanga kin jine ti, or-e aw sie dam kare, 6a daje a na: «Ta ri a aw-n kadi al-m a?» ²⁰ NGon ka kin al-e a na: «Jipi je doo ta naa ti kadi n-daji-ni kadi itee ki Pol lo ti ti, no njé gangi ta je ti lade, taki gei kadi n-indai manji ta lie maje maje n-ooi. ²¹ Na maji kadi o ta lade al. Tado dije ki itai kuti so kare a toi raba kadi uwai-e. Uni mindide ki nga ngay be kadi n-usoi ne al nim, n-ayi-naa man al nim, biti kadi n-tali-e bay taa. Ki basine kin, isi do njade ti, isi ngina ndu lai par.» ²² Ki bo la asigar je, ndaji ngon ki basa ka kin kadi al ta kin kate adi daw ki rangi oo al, 6a iye adi aw. ²³ Go ti, ki bo la asigar je, 6a njé kun do asigar je ki bu ai joo al-de a na: «Osi nja asigar je bu joo naa ti, njé sinda je do siri, a njé ninga je bu joo to. Ba isi do njasi ti kadi kadi ki kuti joo gide kare 6a, uni ta rabi ki kaw ki Sajare ti. ²⁴ Indai do sinda je

✧ 23:5 Tee ki taga 22.27

✧ 23:6 26.5; Plp 3.5

✧ 23:8 Mt 22.23; Mk 12.18; Lk 20.27

naa ti adi Pol tō. Ə kadi awi iteği sie rō nje kōbe ti, Pəlisi ki kanji kadi ne madi ra-e.»²⁵ Ki bo lə asigar je ndangi makitibi kin be adi nje kōbe ə nā: ²⁶ «Mi Kilodi Lisiyasi ə m-ndangi makitibi kin m-adi ki bo ləm, nje kōbe Pəlisi. Ne ki dōsay, m-uwə jii! ²⁷ Ningə dingəm kin, Jipi je uwəi-e kadi re a tōli-e, ə loki m-o kadi e dəw ki Rom ti, m-aw ki asigar je m-taa-e-n jide ti. ²⁸ M-sangi kadi m-gər ne wa ki ra ə Jipi je səki-e-n, adi m-aw sie nō njé gangi ta je ti lade əi Jipi je. ²⁹ Lo kin ti ə, m-o kadi səki-e oji dō ndu-kun je ləde, nə ne madi kare ki majal ki ra ki asi kadi dəw təl-e-n ə se uwe-n dangay ti goto. ³⁰ Eli-mi kadi Jipi je isi sangi rəbi kadi n-təli-e, be ə, m-un-e law m-ilə sie m-adi. Ba m-əl-de kadi awi səki-e rōi ti nu.»³¹ Asigar je rai təki ki bo ləde oji-n-de, adi awi ki Pol kondō ratata teği sie Atipatisi ti. ³² Lo ti dō ti, asigar je ki njé nja təli gogi lo kicide ti, ə iyəi njé sində je adi awi ki Pol. ³³ Loki teği Səjare ti, njé sində je adi makitibi nje kōbe, ə oji-e Pol tō. ³⁴ Nje kōbe tidə makitibi ka kin, bə dəji Pol se e dəw ki dōnangi ti ki ra wa? Ba oo kadi Pol e dəw ki Silisi ti. ³⁵ Ə l Pol ə nā: «M-a m-o ta ki tai ti, ndo ki njé səki-je wa a rəi.» Ningə adi ndune kadi ngəmi Pol me kəy ngar ti lə *Erodi.

24

Jipi je indəi ta dō Pol ti

¹ NDō mi go ti, ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bari-e nə Ananiyasi re Səjare ti. Dije ki dani-e rəi sie əi ngatōgi je taa nje naji ta dō dije ti ki bari-e nə Tərtulusi tō. Ananiyasi ki dije ki goe ti kin awi səki Pol rō nje kōbe ti ki dōnangi Səjare ti.² Loki bari Pol bə, Tərtulusi ilə ngirə kində ta dōe ti nōq nje kōbe ti ə nā: ³ «*!* ki bo, Pəlisi, ki takuli, ki takul gosi kōbe ləi, ki takul ne je ki itu ginde ki mba maji lə dije me be ə, j-isi-n ki lapiji. E kin e maji ki ji gər ki lo je pəti me ne je ti pəti. ⁴ Ningə, kadi j-indəi kō ti ngay al, ji dəji kadi ur mbi, ki go me-maji ti ləi kadi o-n dō ta ki j-a j-əli ta je kare joo. ⁵ J-o kadi dingam kam e nje tuji be. Re ki gangi-naa dan *Jipi je ti ki lo je pəti dōnangi ti ne. E nje kun dō buti lə dije ki Najaratəi ti.⁶ Aw bitə kadi n-təl ki kəy lə Luwə lo ki tō nje ti, ə j-uwe. [⁷ Ji ndigə kadi ji gangi ta dōe ti ki go ndu-kun ti ləje, nə nje kun dō asigar je ki bari-e nə Lisiyasi, re ində tōgi taa-e-n jije ti. ⁸ Ningə un ndune kadi njé kində ta dōe ti rəi nōi ti.] Kin ə idə-je ta ə, i wa a oo kadi ta je ki j-əli dōe ti kin e ta ki rōjeti.»⁹ Jipi je indəi rode naa ti ki Tərtulusi əi nā, ta je ki əl dō Pol ti e ta ki rōjeti.

Pol un ta tane ti nō Pəlisi ti ki nje kōbe

¹⁰ Njé kōbe ra ne madi adi-n ta rəbi Pol kadi əl ta. Be ə, Pol un ta tane ti ə nā: «M-gər kadi asi bal ngay ə isi gangi ta me be ti ləje ne. Ningə, e ki go taa ki m-taa me i ə m-a m-naji-n ta dōm ti nōi ti. ¹¹ Asi kadi i wa isangi gine ə a igər maji. Kaw ki m-aw Jorijaləm ti m-əsi dōm nangi nō Luwə ti kin, man dō ndo ki dōgi gide e joo al bəy. ¹² Ningə, loki m-aw kin, e gin kəy ti lə Luwə, ə se gin kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ə se lo madi ti ki rangi me be bo ti nōq, dəw ki oo-je, j-isi ji naji-naa ta ti ki dəw madi, ə se oo-m m-isi m-sulə dije goto. ¹³ Taa dije wa ki ai ne kam, asi kadi oji ne madi kare dō ta ti ki indəi dōm ti kin, kadi e ta ki rōjeti, al tō. ¹⁴ Ningə, m-gər nōi ti ne təki, m-isi m-ra kilə bəə lə Luwə lə bawm je. M-ra kilə kin ki go rəbi ki əi je ki indəi ta dōm ti kin, ooi kadi e go rəbi ki loe ti al. Mi m-o kadi ne je pəti ki ndu-kun lə *Moji əl tae, ki ne je pəti ki njé kal ta je ki ta Luwə ti əli tae əi ne je ki rōjeti. ¹⁵ M-ində mem dō ne ti kin rō Luwə ti. Ningə əi je ka, ində mede dō ti tō. Pəti, j-ində me je ti kadi dije ki njé ra ne ki dana ki njé ra ne ki dana al, a j lo koy ti. ¹⁶ E mbata kin ə, m-ində tōgi dō rōm ti mba kadi angalm uwə-m ki ta nō Luwə ti al nim, nō dije ti al nim tō. ¹⁷ Go bal je ti ki bay bay ki m-goto, m-re ki la kadi m-ra-n ki dije ləm, taa ki kadi-kare kadi m-adi

Luwə tə. ¹⁸ Lo kin ti, e Jipi je ki Aji ti, ə ingəi-mi m-a m-ra kuji ne ra je ki mba kay rə njay gin kəy ti lə Luwə. Loki ingəi-mi kin, dije uwəi-naa gidim ti al nim, taa dəw ra ne ki biriri al nim tə*. ¹⁹ NGa ningə, e Jipi je ki Aji ti ka kin ə re a rəi nqi ti ne kadi tə indəi ta dəm ti, loki re awi səm ki ta madi. ²⁰ A re e be al tə ningə, njé kində ta dəm ti ki ai ne ka kin, əli ta ne ki m-təl ə ooi tae, loki m-a-n nq njé gangi ta ti lə Jipi je ka kin adi j-o. ²¹ Ta kare ki m-un ndum taa nqde ti m-əl m-ə nə: “E ki mba kadi ki m-adi mem kadi njé koy je a j lo koy ti ə m-a-n nqi ti lo gangi ta ti ne*”, kin wa ə e ta ki kare ba ki ai də ti wa taa.”

²² Pəlisi ki gər rəbi lə Kirisi maji*, or ndə kəte, ningə əl-de ə nə: «NDə ki Lisiyasi ki nje kun də asigar je re ə tə m-ində manji ta ləsi kin bəy.» ²³ Ningə adi ndune adi ki bo lə asigar je ki bə, kare ki nje ngəm Pol kadi ngəm-e dangay ti. Nə ke ə kadi iyə Pol adi ilə rone, taa kadi iyə ta rəbi adi dəw lie ki ra ki ge kadi n-ra sie ka, kadi ra sie ta.

Pol a nq Pəlisi ti əi ki nee Dirusil

²⁴ Asi ndə je go ti, Pəlisi təl rəi ki nene Dirusil ki e Jipi. Loki rəi, ilə adi rəi ki Pol adi əl-e ta ki də kadi-me Jəju Kirisi ti. ²⁵ Nə loki Pol əl ta tēe-n də ne ra ti ki dana, ki kuwə rə gin təgi ti, ki ta ki gangi ki a re bə, bəl ra Pəlisi adi əl Pol ə nə: «Asi ngata, ə aw tə ndə ki m-ingə dəkagilo ki rangi ə m-a m-bari bəy.» ²⁶ Ningə ga mene ti təkəi Pol a adi-ne la wa, adi taa taa, bə Pol adi re wal sie ta. ²⁷ Bəl man joo də Pol ti, ningə Porsiyusi Pəsitusi or to Pəlisi. Pəlisi ndigi kadi n-ra ne ki nəl *Jipi je adi iyə Pol dangay ti ba.

25

Pol ndigi kadi n-aw nq nje kqbe ti ki bo ki Rom

¹ NDə mitə go ree dənangi ti ki kadi a o be də ti, Pəsitusi j Səjare ti aw Jorijaləm. ² Lo kin ti, ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki ki bo je lə *Jipi je, rəi səki də Pol rəe ti. ³ Me səki ti, dəji Pəsitusi ki nq kəmde ti kadi ra səde ə ilə ki Pol Jorijaləm. Nə ki rəjeti bə, indəi də ta naa ti kadi tə gangi Pol də rəbi ti təl-e. ⁴ Nqə be, Pəsitusi əl-de ə nə: «Pol e dangay ti Səjare, taa mi wa ki dəm ka ndə ngay al ə m-a m-təl kadi m-aw Səjare ti. ⁵ Ə nə, re dingəm kin ra ne ki go ti al nqə bə, maji kadi ki bo je ləsi awi səm naa ti səki-e.»

⁶ Pəsitusi ra ndə ki asi Jijoo, a re ngay ə dəgi be par, ə təl aw Səjare ti gogi. Loki təl re ə, lo ti ki rangi go ti ningə, aw lo gangi ta ti, un ndune adi rəi ki Pol nqde ti. ⁷ Loki Pol re, Jipi je ki j Jorijaləm ti iləi-naa gəi dəe, indəi ta je ki ngə ngə ngay dəe ti. Nə asi kadi oji ne je ki rəjeti ki ay njay be də ti al. ⁸ Bə ə, Pol naji ta dəne ti ə nə: «M-ra ne madi ki majal ki ndu-kun lə Jipi je al nim, ki kəy lə Luwə al nim, taa m-əsi-n ta Səjar al nim tə.» ⁹ Pəsitusi ki ndigi ra ne ki nəl Jipi je, əl Pol ə nə: «Indigi kadi aw Jorijaləm ti kadi gangi ta dəi ti də ta ti kin ta kəmm ti a?» ¹⁰ Ə Pol ə nə: «Jagi, e nq lo gangi ta ti lə nje kqbe ki bo Səjar ə ki m-a ti, ə e lo ki a gangi ta dəm ti titi. Təki j wa igər-n maji, ne madi kare ki majal ki m-ra ki Jipi je goto. ¹¹ Kin ə re m-ra ne ki dana al, ə se m-təl ne ki asi koym, ə m-a mbati koy al. A re ta je ki indəi dəm ti e ta je ki rəjeti al ə, dəw ki a ilə-m jide ti goto. M-dəji kadi m-o Səjar.» ¹² Lo kin ti, Pəsitusi əli-naa ta ki njé kqji ta je ləne, bə go ti əl Pol ə nə: «Idəji kadi o Səjar bə, a aw nq Səjar ti.»

Pol a nq Agiripa ti əi ki Bəranisi

¹³ Asi ndə je go ti, ngar Agiripa əi ki konane Bəranisi rəi Səjare ti mba kuwə j j Pəsitusi. ¹⁴ Rai ndə je asi ta ti rəe ti nqə, adi Pəsitusi ində ta lə Pol nq ngar Agiripa ti əl-e ə nə: «Pəlisi iyə dingəm madi dangay ti nqə. ¹⁵ Adi loki m-aw

Jorijaləm ti, ki bo je lā njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ki bo je lā *Jipi je rai səki-e rəm ti, ə dəji-mi kadi m-gangi ta koy dœ ti. ¹⁶ Ə m-əl-de təkī rəbi ra-e lā dije ki Rom ti e be al. Dəw ki Rom ti a ilā dəw ji njé səke je ti ki kanji kadi dəwe ingə ta rəbi naji-n ta dœne ti nō njé səke je ti al. ¹⁷ Be ə, rai ne, ningə, m-ndigi kadi ndə je man kare al, adi lo ti ki rangi go ti par ə m-aw lo gangi ta ti m-adi rai ki dingəm ka kin. ¹⁸ M-ga mem ti kadi ne madi ki ngā ki ra ta to nō, nə loki njé səke je rai ningə, dəw oo lo ne madi ki ngā ki ra ki kadi indəi ta dœ ti be al. ¹⁹ E ta ki naji par ə naji-naa ti sədə ɔji dō rəbi ra Luwə lade əi je wa nim, ɔji dō dəw madi ki tœ nə Jəju ki oy ə Pol ə nə isi kam ba. ²⁰ Ta lade kin, m-gər lo kuje ki kadi m-ra ti al, adi m-dəji Pol ə wa m-ə nə se ndigi kadi aw Jorijaləm ti kadi e ki gangi ta kin dœ ti wa. ²¹ Nə Pol ndigi kadi nje kœbe ki bo ki Rom ti taa oo ta ləne. Be ə, m-un ndum kadi ngəmi-e dangay ti, biti kadi tə m-ilə sie madi nje kœbe ki bo ki Rom ti, Səjar.» ²² Agiripa əl Pəsitusi ə nə: «M-ndigi ngay kadi m-o ta lə dingəm kin t.» Ə Pəsitusi əl-e ə nə: «Lo ti ə a oo ta ki tae ti.» ²³ Lo ti ki rangi, Agiripa əi ki Bərənisi rai ki dije ngay gode ti, urii lo gangi ta ti. Ki bo lə asigar je ki ki bo je ki me 6e bo ti əi sədə. NGA ə, Pəsitusi un ndune adi rai ki Pol. ²⁴ LOKI Pol re, Pəsitusi un ta əl ə nə: «J ngar Agiripa ki dije pəti ki isi ne, oi dəw kin. E ə kosi Jipi je ngay rai səki-e rəm ti ne je, ki Jorijaləm ti je. LOKI səki-e, uni ndude ki taa əi nə e daw ki səbi kadi goto kō. ²⁵ Ki rəm ti, mi m-o ne madi ki ngā ki ra ki asi koy al. Ningə, təkī e wa dəji kadi n-oo nje kœbe ki bo ki Rom ti, m-un ndum kadi m-ade aw. ²⁶ M-gər ta wa ki kadi tə m-ndangi me makitibi ti m-adi nje kœbe ki bo ki Rom ti ɔji dō ta lie kin al. E be ə, m-adi re nōsi ti ne, ki bo tɔy, m-adi re nōi ti j ngar Agiripa kadi tə go ta ti ki a idə-je 6a, m-ingə ne ki kadi tə m-ndangi. ²⁷ Tado m-o kadi e ne ki go rəbe ti al kadi m-ilə ki dangay Rom ti, kanji kəl ta ki dije indəi dœ ti.»

26

Pol naji ta dō rone ti nōq Agiripa ti

¹ Agiripa əl Pol ə nə: «Ta rəbi e ləi kadi inaji-n ta dō rai ti.» Lo kin ti, Pol un jine ki taa, ningə ta ki əl dō rone ti ə to kin: ² «NGAR Agiripa, rəm nəl-m ngay kadi m-ingə ta rəbi 6one, m-əl-n ta dō rəm ti ɔji-n dō ta je pəti ki *Jipi je indəi dœm ti. ³ M-əl be tado igər ne jibəl 6e je, ki ta ki naji je lade pəti maji. Ningə, m-dəji kadi ilā mei nangi pō, kadi o-n ta ki m-a m-əli kin maji. ⁴ Jipi je pəti gəri ne ram je, lo kilə ngirə basam ti. Gəri maji tado m-tōgi dan dije ti ləm, Jorijaləm ti. ⁵ Gəri-mi mari ngay, ningə re ndigi ə, asi kadi a mai naje. Mai naje təkī ne ram je e ki go rəbi ra-e ti lə *Parisi je, ki e 6uti ki ngā ngay dan 6uti je ti ki njé ra ta lə Luwə ləje. ⁶ Ningə ki 6asine kin, rai səm lo gangi ta ti, tado m-ində mem maji dō ne ti ki Luwə un ndune adi kaje je kadi n-a n-adi-de. ⁷ Gin koji ləje ki dōgi gide joo, indəi mede ti kadi kun-ndu kin a tōl tane. Be ə, rai kilə lə Luwə ki tōgide kondō ki kada. Ningə e ki mbata kində me dō ti kin ə Jipi je indəi ta dœm ti, ngar! ⁸ Ra ban be ə səi Jipi je oi kadi e ta ki rəjeti al kadi Luwə a tōsi njé koy je ndəl lo koy ti ə? ⁹ «Mi wa ki dœm, kəte m-o kadi e go ti ngay, kadi m-rō ki tōgim, ki rəbi ki dangi dangi kadi dəw 6a tō Jəju ki Najarəti ti kin al. ¹⁰ Ningə e kin ə e kilə ra-m ki m-ra Jorijaləm ti. Be ə, ki tōgi ki m-ingə ki rō ki bo je ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, m-6uki-n njé kadi-me je ngay dangay ti. NGA ningə loki gangi ta koy dode ti 6a, m-ndigi dō ti. ¹¹ Taa taa, m-aw ki lo kaw-naa je lə Jipi je pəti, m-adi-de kō. Ningə m-ində gu dode ti kadi naji ta gər Kiriši. Mem tingə-m ngay dode ti, adi m-aw biti gode ti, ki dō 6e je ki rangi, m-adi-de kō. ¹² E goe ti kin ə, m-ji-n m-isi

m-aw Damasi ti kadi m-uw-ə-de. Ki bo je la njé kijə ne məsi kadi-kare je adi-mi təgi je, adi-mi ndude je, kadi m-ra-n kilá kin. ¹³NGar, loki mi də rəbi ti, ki kadi ki jam də be ti, m-o kunji madi ki unji itə kadi j dərə ti re gə dəm, je ki njé ki gom ti. ¹⁴Ji tē j-osi nangi, ningə, m-o ndu dəw madi əl-m ta ki ndon ta Ebirə ə nə: “Sol, Sol, mbata ri ə isi adi-m kə be ə?” Mba ri ə uwə rəi ngə tə mangi ki uwə rone ngə ta kində ti la bae be ə? E ne ki ndangi kare! ¹⁵Lo kin ti m-dəje m-ə nə: “J naa ə Babe?” Ningə, Babe əl-m ə nə: “E mi Jəju ki isi adi-m kə.” ¹⁶Ningə j a taa də njai ti. Ne ki m-tē m-ingə-i ə to kin: M-kəti kadi itəl bəə kilá lam, ningə kadi ima naji də koo ti ki o-m kin je, də koo ti ki a o-m bəy je. ¹⁷M-a m-dəbi bagim dəi ti ji Jipi je ti ki ji ndəgi dije ti ki m-a m-ilə-i ki rəde ti. ¹⁸Mba kadi itē kənde, ər-de lo ki ndul ti, itē səde lo kunji ti. Kadi ər-de kəbe ti la su, ire səde kəbe ti la Luwə, kadi Luwə iyə go majal je ləde kə, kadi ingəi lo dan dije ti ki Luwə ər ta dəde ti me kadi-me Jəju ti. ¹⁹Lo kin ti, NGar Agiripa, m-tə rə ne koo me ndil ti ki j dərə ti kin al. ²⁰M-ilə mbe kadi-me Kirisi, ki mbe kiyə go ne ra je ki majal kə. M-ilə mbe kin ki rə dije ti ki Damasi, ki rə dije ti ki Jorjaləm, ki rə dije ti ki dənangi Jude ti ba pəti, ki ki rə dije ti ki əi Jipi je al. Ningə m-dəji-de kadi kilá ra-de toji təkə rəjeti, iyə go ne rade je ki majal kə. ²¹E mbata kin ə, Jipi je uwəi-mi gin kəy ti la Luwə kadi n-təli-mi. ²²Nə Luwə dəbi bagine dəm ti bitə bone, adi m-a ki dəm taa, m-isi ma naji ki dəm ti noq dije ti ki boy ki no dije ti ki du. M-ilə mbe ne ki rangi al, nə e mbe ne ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti je ki *Moji je əli tae. ²³Əli təkə Kirisi a ingə kə, a dəw ki dəsəy ki a j taa dan njé koy je ti to. Ningə a j taa kadi ilə mbe kunji ki rə Jipi je ti ki ki rə dije ti ki əi Jipi je al.»

²⁴Pol a ma naji ki dəne ti ba bəy ningə, Pəsitusi un ndune ki taa əl-e ə nə: «Pol, dəi majal! Ne gər ləi ki ngay tuji dəi kə.» ²⁵Nə Pol əl-e ə nə: «Ki bo, dəm majal al, ta je ki m-əl, e ta ki rəjeti, ki kəme to. ²⁶NGar Agiripa gər gin ne je kin maji, adi asi kadi m-ti rəm kati m-əl-e ta. M-gər kadi ne ki dum-e goto, tadə e ne je ki rai ne lo bəyo ti al. ²⁷NGar Agiripa, adi mei də ta je ti ki njé kəl ta ki ta Luwə ti əli tae kin ə se adi al? M-gər kadi adi mei də ta je ti kin.» ²⁸Ningə NGar Agiripa əl Pol ə nə: «Nay ngay al par ə a iyəti angalm kadi m-təl nje kun go Kirisi ə a am!» ²⁹Pol ilə ti ə nə: «Re e ki ngəsine ti, ə se ki bəy ti ka, m-dəji Luwə kadi ra be. Ningə kadi j ki kari par al, nə kadi səi ki dije pəti ki isi ooi ndum ne kin, itəli itoi tə mi be to. Ke ə kadi ai me ka dangay ti kin al.» ³⁰Lo kin ti, NGar Agiripa je, ki nje kəbe ki dənangi ti ki noq kin je, Bəranisi je, ki ndəgi dije pəti ki əi səde, əri rəde gogi. ³¹Loki isi əri rəde gogi, əli-naa dandə ti əi nə: «Dingəm kin ra ne madi kare ki asi kadi dəw təl-e-n ə se uwe-n dangay ti al.» ³²Ə ngar Agiripa əl Pəsitusi ə nə: «Dingəm kin, e dəji ki dəji kadi n-aw noq Səjar ti kin al ə asi kadi iyə taa.»

27

Kaw Pol Rom ti

¹Loki uni ndude kadi j-aw ki bato ki Itali ti, iyəi Pol əi ki ndəgi dangay je ki rangi ji nje kun də buti asigar je ki bu ki bari-e nə Juliyusi, me buti ti la Ogusiti kadi ngəm-de. ²J-al me bato ti ki Adirami ti, ki a un rəbi ki ay ngangə lo ki Aji ti. Loki j-əti j-isi j-aw, Arisitarki ki Təsaloniki ki dənangi Masəduwan ti e səje naa ti. ³Lo ti go ti, ji re ji tē Sidə. Lo kin ti noq, Juliyusi ki ində kəmne go Pol ti maji ngay, iyə ta rəbi ade kadi aw rə made je ti kadi rai sie. ⁴Go ti, j-j j-ilə doje, j-un kadi dər ki bari-e nə Sipir. Ji təl be, tadə nəl un-je ki gogi gogi. ⁵J-aw j-ində ba bo bəsi kadi Silisi ti əi ki Pampili gangi. J-aw ji tē Mira, dənangi ti ki Lisi. ⁶Lo kin ti, nje kun də buti asigar je ki bu, ingə bato ki Aləgijandiri ti, ki isi aw Itali ti, ə adi j-al me ti.

⁷ Ji ra ndo ngay do ba ti. Bato ay ngodi nday nday ba be, ninga j-inga ko ngay bay taa ji tee be bo ti ki Nidi. Nal ogi-je kaw ki kate, adi ji tee ki rabi ki gin dar ti ki Kirati, kaw ki kadi Salmone ti. ⁸ Lo kati kate e lo tol naa. J-oti nday nday j-inda kadi lo biti taa ji re ji tee lo ti madi ki bari-e na: «Ta ba ki Maji», basi kadi be bo ti ki bari-e na Lase.

⁹ Kagi lo man ngay do je ti. Dokagilo kogi ro ne kuso ki nay kul ti ka do to*, adi kaw ki kate la bato ka tal re nga ki asi koy daw. ¹⁰ E mbata kin a, Pol ndaji-de a na: «Kama je, m-o kadi kin a re ji ndigi kadi j-uni ta mba laje ki kate a, e mba ki ne je a tuji ti. Ninga e bato ki ne je ki me ti par a a tuji al, daraje wa ka a tuji to.» ¹¹ Na nje kun do buti asigar je ki bu oo ta la Pol al, oo ta la nje kuwa ngandi bato je ai ki ki bo ki dode ti yo. ¹² Ta ba kin maji kadi daw isi titi dokagilo kul ti al, adi dije ngay ndigi kadi n-awi ta re to ban wa ninga n-tegi do dar ti ki Kirati, ki bari-e Pansi. Ta ba kin tu rone ki lo kur kadi ti, j gin be ti biti ki do be ti. E a kadi n-isi ti kadi ta kagi lo kul gangi dode ti titi.

¹³ Lo kin ti, ngon nal madi ila, j ki gin be ti be re, adi oi kadi ndigi ra la de a tal tane maji. Be a, ii taai tuti bato, a ilai dode ki kadi dar ti ki Kirati ngosi ngosi isi awi. ¹⁴ Na nday ba go ti par a, nal ki bo madi ki bari-e na Okarilo j ki do dar ti, re osi dode ti. ¹⁵ Nal un bato done ti. Lo kuwa bato nangi tae ti goto, j-iy a ro je ki jie ti adi aw saje ki noo par. ¹⁶ J-aw ji tee gin dar ti, ki bari-e na Koda. Lo ka kin taa nal do je ti, adi j-inga ta rabi j-inda-n jije do ngon bato ti. ¹⁷ Loki nje ra kilá me bato ti uni-e indai me bato ti ki bo ba, dolai bato ki bo ka kin ki kilá bindi bindi. Ji bal kadi j-aw j-osi do je yangira ti ki Sirti, adi uni gindi ngo ki doo bato ti ilai-e do man ti, go bato ti. E be a, nal aw saje ki noo. ¹⁸ Nal ro saje ki togine ngay, adi lo ti do ti, dum dode a, buki ne je madi ki me bato ti ko. ¹⁹ ND do ki ko mita go ti, oyi ne ki ro bato ti ki jide buki ko. ²⁰ ND do ngay, j-asi kadi j-o kadi al nim, j-asi kadi j-o mee je al nim. Nal nay ki lo kilá ti ki togine, adi daw ki inda mene do tee ti goto.

²¹ J-uso ne al kagi lo ngay, a Pol j a taa dan dije ti, al-de a na: «Kama je, kin a re oi ta lam a j-isi Kirati ti ba a, ne je a tuji je, nay ko je be al. ²² Ninga ki basine kin, m-ilá dingam mesi ti kadi uwai togisi ba, tado daw ki a tuji dansi ti goto. Ne ki a tuji, e bato ki gin je ti. ²³ Luwa lam ki m-isi m-ra kilá lie kin, malayka lie kare tee hay ki rom ti kondó ne al-m a na: ²⁴ “Pol, ifal ne madi al. Ifal al tado, sobi kadi a a no Sajar ti. Ninga Luwa a aji dije pati ki ai sai me bato ti adi.” ²⁵ E be a ngakom je, m-daji sasi kadi ilai mesi nangi. Madi mem Luwa lam kadi a tee saje taki al-n. ²⁶ Na j-a ji tali taje majal do dar ti.»

²⁷ Je me lo ki ndo ti ki ko dogi gide so, na nal un je aw saje ki do ba bo ti ki bari-e Adiriyatiki. Loki ji tee dan lo ti, nje ra kilá me bato ti ooi kadi je basi ki donangi. ²⁸ Loki ilai ne ki kadi daw gar-n ku man ninga, adi nangi asi tati ji daw kuti joo. Loki awi ki kate say nday ninga, ilai bay ba, adi nangi lo tati ji daw ti dogi gide mi. ²⁹ Bali kadi j-aw j-osi ro je mbal madi ti, adi buki gindi ki doo bato so ko, a isi ngina kadi lo ti law. ³⁰ Njé ra kilá me bato je ti sangi rabi kiy a bato kadi n-ayi-naa, adi uni ngon bato indai do ba ti ninga, uni gira ai na n-a n-awi kadi n-doo go kilá gindi ki doo no bato ti. ³¹ Na Pol al nje kun do buti asigar je ki bu nim, asigar je wa nim a na: «Kin a dije kin isi saje me bato ti ba al a, daw kare ka a tee dansi ti al.» ³² Be a, asigar je gangi kulá ngon bato ka kin a iyai-e adi aw.

³³ Kate bay taa kadi lo ti, Pol ilá dingam me dije ti pati a na: «Oi, ndo dogi gide so bone ki isi ingami, ki kanji kadi usoi ne. ³⁴ Ninga ki basine kin, m-daji sasi kadi uni ne usoi, tado e kin a a ra sasi kadi ta itegi kaji ti. M-al sasi taki ngon bisi do daw kare dansi ti a osi ko al.» ³⁵ Loki Pol al-de ta ba ninga, un mapa ra oyo

Luwə dɔ ti ta kəm dije ti pəti 6a uso. ³⁶ Lo kin ti nɔɔ nga ə, dije pəti uwai rɔde nga usoi ne. ³⁷ Pəti, je dije 6u joo ki dɔ siri gide mehe me bato ti. ³⁸ Loki usoi ne dani maji 6a, ɓuki game kɔ kadi bato ɔle kal.

³⁹ Loki lo ti, njé kuwə ngandi bato je gəri lo al. Nə ne ki ooi e sil ba ki aw tɔl ta ne dɔ yangira ti par. Ə uni ndude kadi n-rai ndəy ndəy ta re to ban ə n-awi ki bato titi. ⁴⁰ Ningə tuti gindi je ki dɔɔi bato ti, ɓuki ba, ə ai dɔ ti nɔɔ tuti kilá ki dɔɔi ne ləl bato je tɔ. Go ti, ɔyi kibi ki nje kuwə nəl taa. ɔyi taa kadi tə nəl sur bato aw sie ki dɔ yangira ti ka kin. ⁴¹ Loki isi awi 6a, ɔsi bato dibi yangira ti ki tɔgi man ki j̄ yo je ne je re ɔsi naa ti adi a. Nɔ bato dibi yangira ti tuti tuti adi lo kadi ɔti kəte goto. Ningə goe ki gogi, man re ki tɔgine ində tuji-n tɔ. ⁴² Asigar je adi ndunge asi-naa kadi tə n-tɔli dangay je nə tə ki madi dande ti j̄ ur me man ti ay aw. ⁴³ Nə nje kun dɔ buti asigar je ki 6u ndigi kaji Pol, adi ɔgi-de dɔ kadi rai ndigi lade. Adi ndune kadi dije ki gari kal man tosi me man ti kəte, awi ki dɔ yangira ti. ⁴⁴ Ningə kadi ndage je isi dɔ kagi ti je, dɔ nusi bato ti je, uni gode. E be ə, dije pəti awi tɛje dɔ yangira ti ki kanji kadi ne madi ra-de.

28

Pol me 6e ti ki Malti

¹ Go tɛje ki ji tɛje ta yo ti nga 6a j-o kadi tɔ dər ki je ti ka kin nə Malti. ² Dije ki isi dɔ dər ti ka kin uwai-je ki rɔde ti ki rɔnəl ki dəw oo gae nja kare al. Rai por ki bo ngay adi j-a ta ti pəti, tadɔ ndi ədi adi kul o ngay. ³ Pol saa ngəngirə kadi n-ɓuki poro 6a, por ra adi li pi tɛje ti naa jie ti. ⁴ Loki dije ki me 6e ti ooi li naa ji Pol ti ningə, əli-naa dande ti əi nə: «Ki rɔjeti, dingəm kin e nje tɔl dije. Be ə, tɛje ta man ti aji ka, ta ki gangi lə Luwə ndigi kadi a ki dɔne taa al.» ⁵ Nə Pol siyə li ile me por ti, ə ngon rɔe ki ndəy ka to-e al. ⁶ Dije pəti nginai kadi rɔ Pol ti a se osi wati oy wa be. Nə loki nginai pi ne madi ra-e al, əli əi nə: «Dəw kam e yo.» ⁷ Lo lə ki bo ki dɔ dər ti ka kin, ki tɔe nə Pibilusi, to kadi lo ti nɔɔ ngɔsi. Ə Pibilusi uwə-je ki rɔne ti maji ngay, adi-je kəy ji to-n ndoje mitə. ⁸ Ningə baw Pibilusi to moy nangi: rɔe tingə je, ndəgi məsi je. Ə Pol j̄ taa aw ində jine dɔe ti adi ingə rɔ nga. ⁹ Go ti, ndəgi njé moy je ki me 6e ti rai ingəi Pol adi adi-de rɔ nga tɔ. ¹⁰ Dije ɔsi gonje nɔɔ be. NGa ningə, loki kagi lo asi kadi j-aw ngata 6a, adi-je ne je ki j-aw ki ndooe kadi ra saje dɔ rəbi mba ti.

Kaw Pol Rom ti

¹¹ Ji ra nay mitə nɔɔ be 6əy taa kadi j-ilə dɔje ki bato ki j̄ Aləgijandiri ti ki bari-e nə Kasitor nim, Polusi nim. Bato kin, kagi lo kul man dɔe ti me 6e ti kin. ¹² Loki j-aw ji tɛje Sirakusi, j-isi ti nɔɔ ndɔ mitə. ¹³ Lo kin ti nɔɔ, j-j̄ j-un kadi ba, j-aw ji tɛje Rəjiyo. Lo ti go ti, nəl ki j̄ gin 6e ti ilə ngirə kulə, ə ji ra ndɔ joo 6a ji tɛje Pujol. ¹⁴ Me 6e ti kin ə j-ingə ngakoje je ki daji-je adi ji ra ndɔ siri sɔde 6əy taa j-aw. E be ə j-aw-n ki njaje kadi ji tɛje-n Rom ti. ¹⁵ NGakoje je ki Rom ti ki ooi poyje, rai tilai kəmje biti lo suki ti ki Apiyusi ki e lo kəy kuso ne je ki mitə. Loki Pol oo-de, ra oyo Luwə, ə təl ingə tɔgi. ¹⁶ Go tɛje je Rom ti, adi ta rəbi Pol kadi isi lo ləne ki asigar kare ki kadi ində kəmne goe ti.

Pol ma naji lə Jaju Kirisi Rom ti

¹⁷ NDɔ mitə go ti, Pol 6a ki bo je lə *Jipi je kadi rai ingəi-e. Loki kawinaa, Pol əl-de ə nə: «NGakom je, m-ra ne madi m-ɔsi-n ta dije ləje al nim, m-ɔsi-n ta ne jibəl 6e lə kaje je al nim tɔ. Nə Jipi je uwəi-mi Jorijalam ti iləi-mi dangay ti j̄ Rom je ti. ¹⁸ Go ta ti ki Rom je daji-mi, ingəi ne madi ki asi kadi dəw gangi-n ta koy dɔm ti al, adi ndigi kadi iyəi-mi. ¹⁹ Nə Jipi je ɔdi al. Lo kin ti, e gu dɔm ti kadi m-daji ka nɔ Səjar ti, ki kanji kadi m-ində-n ta dɔ dije ti ləm. ²⁰ E mbata

kin ə, m-dəji kadi m-ingə səsi, m-əl səsi ta. Tado e ki mbata ne kində me do ti lə *Isirayəl ə m-to-n dangay ti kin.» ²¹ Lo kin ti, Jipi je əli-e əi nə: «J-ingə makitibi madi ki j Jude ti ki əl ta ki do i ti al, taa ngako je je madi ki kadi rəi əli-je ta je ki do i ti ə se bari toi majal ka goto to. ²² Nə ji ndigi kadi əl-je ta ləi ki oji do buti ki j me ti kin adi j-o. Tado ji gər kadi ki lo je pəti, dije odi ta lə bu ti kin al.»

²³ Be ə, oji-naa ndo ba rəi ngay ingəi Pol lo kise ti. Pol ilə-de mbe koḡe lə Luwə. A do ndu-kun ti lə *Moj ki nje kəl ta ki ta Luwə ti, ma-n naji lə Jəju. Taa sangi kadi n-buki-de gone ti oji do to Jəju to. Əli-naa ta si biti lo sol-de. ²⁴ Dije madi ooi kadi ta ki əl-de e ta ki rəjeti, nə njé ki nung ki mbati kadi mede to. ²⁵ Lo ki j sanəi-naa ki ndu kasi-naa al, Pol əl-de ə nə: «Ta ki NDil Luwə əl bawsi je ki ta nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay e ta ki rəjeti.

²⁶ NDil əl-e ə nə:

“Aw ingə dije kam ə əl-de ə nə:
A oi ta ki mbisi, nə a igəri me al;
A igoi lo ki kəmsi, nə a oi lo al.

²⁷ Tado ngamede ilə mii.

Bəyi mbide je, ndəmi kəmdə je,
MBa kadi kəmdə oo lo al nim, mbide oo ta al nim.

MBa kadi n-gəri ne kare al, nə tə n-ji n-təli rəde gom ti adi m-aji-de*.”»

²⁸ Pol təl ilə ti bəy ə nə: «Kadi igəri tək i, ta kaji lə Luwə kin, ilə-n adi dije ki əi Jipi je al. Ningə əi je a uri mbide kadi ooi.» ²⁹ [Loki Pol əl ta kin ningə, Jipi je ji taa, awi ki ta ki naji-naa dande ti.] ³⁰ Pol ra bal joo ta kasi-naa me kəy ti ki uwə. Ningə dije pəti ki rəi rəe ti, uwə-de ki rəne ti. ³¹ Pol ilə mbe koḡe lə Luwə nim, ndo dije ta ki do Baḡe Jəju Kirisi ti ki me ki kare ki kanji kadi ne madi oḡe do nim to.

Makitibi ki Pol ndangi adi Rom je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Rom je

Bal ngay al go koy Jəju ti, ki kje lo koy ti, dije əli təkɪ Jipi je madi ki təlɪ njé kun go Kirisi, tə Akilasi je ki Pirsil je kin, iləi ngirə kilə mbə Poy Ta ki Maji Rom ti. Rom ə e be bo ki e do made je ti do kagilo kobe ti lə dije ki Rom ti. E be ə, lo ki Pol isi ilə mbə Poy Ta ki Maji Siri ti, ki Girəsi ti, njé kaw-naa je indəi ngirəde Rom ti ngata. NGA ningə, təkɪ Luwə əl-n Pol kadi aw bitɪ ki do bəy do nangi ti, Pol un ndune kadi n-aw Rom ti par al, nə kadi n-aw bitɪ Esipay ti. Ningə Pol aw mba ləne kin ə se aw al wa ka dəw gər. Nə kadi ində-n do mba ka kin dana, ndangi makitibi kin adi njé kaw-naa je madi ki isi kaw-naa me kəy ti lə Akilasi əi ki Pirsil (1.7; 16.3-5).

Me makitibi ti ki Pol ndangi kin, ingə rəbi əl-n njé kaw-naa je ki Rom ti ay njay adi-de gəri kee nje kaw kilə ki rə dije ti ki əi Jipi je al. Ningə ta ki Pol əl-de ə nə: «Poy Ta ki Maji kin e tɔgi lə Luwə ki kadi aji dəw ki adi mene Jəju Kirisi. Kaji ki ilə ngirəne do Jipi je ti kəte, taa re tee-n do dije ti ki əi Jipi je al» (1.16) kin, kaw do ta je pəti ki Pol əl dije ki dangi dangi naa ti.

Ta ki do kulə noji ti ki kadi to dan Jipi je ti ki dije ki əi Jipi je al ə e ta ki bo ngay ki rə dije ti ki do say ki njé kun go Kirisi. Ningə ta kin j-ingə me makitibi je ti ki rangi ki Pol ndangi tɔ, tə makitibi ki ndangi adi Galati je be kin. Pol or go rəbi ki Luwə aji-n dəw ki ra ra ki tae ti ə un mene ade, adi ay njay tɔ (1.18; 8.39).

Go ti, Pol ilə jine do mbati ti ki dam Isirayəl je madi mbati Kirisi ngon kagi lo ki nday be. Əl təkɪ mbati Kirisi ləde kin a asi kadi əi kagi no ndigi ra ti lə Luwə al (9-11). Ningə ki basine kin, maji lə Luwə ki tɔji ki rə dije ti ki əi Jipi je al kin, to kadi dije gəri təkɪ Luwə bar dəw ki ra kadi isi ki dɔne taa kisi ki ta dangi mbata ti lie (12.1-15.13).

Pol təl ta makitibi ləne ki ta kaw mba lie ki bəy ti do nangi ti ki Rom nim ki ta kuwə ji-naa nim (15.14-16.27).

Dəw ki ilə rəne tidə makitibi kin maji, a oo ndigi ra lə Luwə ki mba kaji gin dije pəti ki do nangi ti kin kadi e ne ki əti bəy ngay. Ningə a aw səde kadi əi ka awi nɔ Luwə ti ki ngame ki rəjeti, ki səbi kadi j-aw-n nɔ Luwə ti.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki bəə kilə lə Jəju Kirisi ə m-ndangi ta kin m-adi səsi. Mi ki Luwə bar-m tə nje kaw kilə, ində-m ta dangi mba kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lie. ² Poy Ta ki Maji ki Luwə ində ta njé kəl ta ki tae ti kəte, adi əli tae me makitibi ti lie ki ay njay*. ³ E Poy Ta ki Maji ki oji do NGone ki oji-e gin ka ti lə ngar Dabidi*. ⁴ Adi e Bəbə ləje, Jəju Kirisi, ki Luwə un dɔe taa tə NGone, ki tɔgi lə NDil Luwə, loki ji-n taa dan njé koy je ti. ⁵ E ki takul Jəju Kirisi ə, Luwə ra-n səm maji adi m-təl-n nje kaw kilə lie mba kadi dije pəti ki do nangi ti ne, adi-e-n mede, təlɪ rəde go ta ti lie kadi təe 6a-n. ⁶ Səi ka səi mbɔ dije ti kin tɔ. Səi dije ki Luwə bar səsi kadi səi dije lə Jəju Kirisi.

⁷ Səi pəti ki isi Rom ti, ki Luwə ndigi səsi ə bar səsi tə dije ləne, kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə ki Bawje əi ki Bəbə ləje Jəju Kirisi e səsi naa ti.

Pol ndigi ngay kadi n-aw n-oo njé kadi-me je ki Rom ti

⁸ Nə ki do say, m-ra oyo Luwə ləm me tɔ Jəju Kirisi ti ki mbata ti ləsi pəti. Tado dije əli ta ki do kadi-me ti ləsi ki do duniya ba pəti. ⁹ Luwə ki m-isi m-ra kilə bəə lie ki me ki kare, ki go rəbi kilə mbə Poy Ta ki Maji lə NGone, asi kadi a ma naji

læm. E gær maji tæki m-isi m-əl ta læsi ki døkagilo je pæti. ¹⁰ Ningə m-isi m-dəje ki ndə je pæti, kadi re e ndigilie ə, kadi adi-m ta rəbi adi m-aw-n rəsi ti. ¹¹ M-ndigi ngay kadi m-aw m-o səsi, m-adi səsi kadi-kare læ NDil Luwə ki kadi ra səsi adi ingai me kadi-me ti læsi. ¹² Taa, kisije naa ti, a ra kadi kadi-me ki kare ki j-awi, j-a j-ilai dingəm me naa ti yo ki ne. ¹³ NGakom je ki dæne ki ki dingəm, m-ndigi kadi igəri tæki, m-sangi rəbi ngay kadi m-aw rəsi ti, nə biti bone ka m-ingə rəbi al. M-ndigi kadi m-aw, adi m-ingə kandi kilə rəsi ti tæki m-ingə-n rə ndəgi dije ti ki dənangi ti ne kin be tə[☆]. ¹⁴ Səbi kadi m-ində kəmm go dije ti pæti, njé kəm tēē je ki njé kəm tēē al je, njé ne gær je ki njé ne gær al je. ¹⁵ E mbata kin ə, m-ndigi ngay kadi m-aw m-ilə səsi mbə Poy Ta ki Maji, səi ki isi Rom ti tə. ¹⁶ Tado mi Pöl, rəm səl-m al kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji. Poy ta ki Maji kin e təgi læ Luwə ki kadi aji dæw ki adi mene Jəju Kirisi. Kaji ki ilə ngirəne də *Jipi je ti kəte, taa re tēē-n də dije ti ki ai Jipi je al. ¹⁷ Ki rəjeti, Poy Ta ki Maji təji rəbi ki Luwə tidə-n dije ki adi-e mede dije ti læne. E ki go rəbi kadi-me tæki makitibi læ Luwə əl-n ə nə: «Dæw ki Luwə tide dæw ti læne ki go rəbi kadi-me lie, a isi ki dæne taa[☆].»

Majal læ dije ki ai Jipi je al

¹⁸ Luwə isi dərə ti taa nu, təji wongi læne də dije ti ki njé ra majal, njé ra ne ki go rəbe ti al. Kilə rade je ki majal uti də ne ki rəjeti. ¹⁹ Kilə ra Luwə to ki taga wangi kadi dæw gær. Luwə wa təji dije kilə rane ki taga. ²⁰ Tæki rəjeti, lo kilə ngirə kində ne je ti nu, ne je ki to rə Luwə ti, ki dæw oo-de ki kəmne al, ki təge ki biti ki nə ti, ki kee Luwə, ne je kin toi ki taga me kilə rae ti kadi dæw gær ki ne gær ki aw-n dæne ti. Adi ne ki kadi me Luwə a səl-n də dæw ti goto. ²¹ Dije gəri Luwə maji, nə mbati kadi əsi kure nim, mbati təl ki oyo kade nim, tæki səbi kadi raii. Tagade ur-de wale yo, ne gær læde goto, adi ilai rəde me lo ki ndul ti. ²² Ooi rəde tə njé gosi je, nə tæli mbə je. ²³ Kadi əsi məkəsidi nangi nə Luwə ti ki nje koy al ningə, əsi məkəsidi nangi nə ne je ti ki dije rai-de tə bana kəm dije ti ki ndə madi ə a gotoi, tæli-de yəl je ti, tæli-de da je ti ki njade e sə, ki njé ki nje kagi nangi.

²⁴ E mbata kin ə, Luwə iyə-n-de me ne ra je ti ki majal ki mede ndigi, adi ilai rəsəl də rəde ti ai je wa. ²⁵ Uni ne ki rəjeti læ Luwə mbəli ne ki ngom. Ningə əsi dəde nangi nə ne je ti ki Luwə ində-de kin yo, ə iyəi Luwə ki nje kində ne je, ki kəsi-gon e lie biti ki nə ti kin. *Amen.

²⁶ E mbata kin ə, Luwə iyə-n-de me ngur darə ti ki to rəsəl. Nede je, iyəi ta sangi-naa læ dæne ki dingəm ki go rəbe ti, ə tæli nayi-naa ta sangi-naa ti ki go rəbe ti al. ²⁷ Dingəm je ka iyəi taa sangi nede je, ə nayi-naa ta sangi-naa ti dande ai je wa. Rai ne ki kəbi ki naa, adi ingai ne kigə go kilə rade ki ur səde wale.

²⁸ Loki mbati kadi n-gəri rəbi læ Luwə, Luwə iyə-de adi uni rəbi ki go ne gær ti læde ki rugi, ki asi kadi ər-de ta rəbi al. Lo kin ti, isi ta ne ra ti ki kadi dæw ra al. ²⁹ Ne ra ki dana al rəsi mede, ai njé ra majal je, ai njé ra kəm-nda ne læ dije, ai njé me ndul je, jangi rəsi mede, ai njé təl dije, ai njé kəl, njé kədi dije, ne rade e ki go rəbe ti al, ai njé tæti ta də dije ti, ³⁰ ai je wa isi əli ta ki majal də-naa ti, ai njé bə je læ Luwə, njé ta ki to, njé kun dəde taa, njé kəji rəde, mər ta læde pæti e də majal ti ki ra, ai njé tə rə njé kəji-de je, ³¹ ne gær læde goto, ai dije ki ooi to mindide al, ai dije ki usi-de də dæw ti al, taa ooi kəm-to-ndoo læ dæw al tə. ³² Gəri ta ki gangi læ Luwə maji, kadi dije ki njé ra ne ki be kin, ai dije ki asi ta koy, nə toi ta ra ti par par. Ningə e ai je wa par ə rai al, nə dije ki rangi ki isi rai ka, ndigi səde də ti tə.

2

Ta ki gangi la Luwə

¹ I ki isi gangi ta do madi je ti, re ji-n na na ka, daw a iyə go ko adi al, tado isi gangi ta do dije ti ki njé ra ne je ki majal, na kilə rai to tə kilə rade be to. Adi ta ki isi gangi kin, isi gangi ta do roi ti i wa. ² Ji gər maji, kadi Luwə isi gangi ta, ki go rəbi ki dana, do dije ti ki njé ra ne je ki majal ki be kin. ³ Nga i ki isi gangi ta do dije ti ki njé ra ne je ki majal, ningə isi ra ne je ki isi rai ka kin to kin, kadi o ə nə, i a goto me ta ki gangi ti la Luwə, al. ⁴ I, isi kidi ra maji la Luwə ki əti bəl, ki kore me lie, ki kisi do ti lie, ki kanji kadi igər tək, ra maji lie kin isi əsi kadi iyə rəbi ne rai je ki majal ko. ⁵ Isi ta ra me nga ti, imbat i kiyə rəbi ne ra ki majal ko. Lo kin ti, isi kaw wongi ki pangilae al do i ti, isi nginə-n ndo ki, Luwə ki nje gangi ta ki dana, a re-n kadi əji-n wongi ləne do dije ti ki njé ra ne je ki majal. ⁶ Luwə ki nje kigə daw ki ra kirə kilə rae[☆]. ⁷ Dije ki uwəi təgide ba me ne ra ti ki maji, isi sangii təba, ki kəsi-gon, ki isi sangi kadi n-oyi al, Luwə a adi-de kisi ki do taa ki biti ki no ti. ⁸ Nə njé ki njé kur wale, njé tə ro ta ki rəjeti, ə təli rəde go ne ra ti ki dana al, Luwə a mbati-de, a adi wongi lie ki bo osi dode ti. ⁹ A adi me-ko ki bəl a ra dije pəti ki njé ra majal. A ilə ngire do *Jipi je ti bəy taa re-n do dije ti ki əi Jipi je al ti. ¹⁰ Ningə dije ki njé ra maji, Luwə a adi-de təba, ki kəsi-gon, ki kisi-maje. A ilə ngire do Jipi je ti bəy taa re-n do dije ti ki əi Jipi je al. ¹¹ Tado kar kəm naa goto ro Luwə ti. ¹² Dije ki əi Jipi je al ki rai majal ki kanji gər ndu-kun la *Moji, a tuji ki go lo gər-e ti al wa kin to, nə Jipi je ki gəri ndu-kun la Moji bəti ə rai majal, ndu-kun a gangi ta dode ti to. ¹³ Ningə, e njé ki isi ooi ndu-kun mbide ti be par ba Luwə isi ər ta dode al, nə əi njé ki isi ooi, ə təli rəde go ti ə, Luwə isi ər ta dode ti. ¹⁴ Dije ki əi Jipi je al, ki gəri ndu-kun la Moji al, nə isi rai ne ki ndu-kun dəji, ki kanji gər kin, əi je wa əi ndu-kun ki nje gangi ta do rəde ti. ¹⁵ Me lo ti kin, taji kadi, ne ki ndu-kun dəji kadi daw ra kin, e ki ndangi ngamede ti. Ningə, mede ki isi uwə-de ki ta ka ma naji do ta ti kin, taa gangi ki isi gangi ta do rəde ti je, isi ər ta do rəde ti je kin ka ma naje to. ¹⁶ Ningə tək mbe Poy Ta ki Maji ki m-isi m-ilə, əl-n, e kin ə e ne ki a ra ne ndo ti ki Luwə a un Jəju Kirisi kadi a gangi-n ta do ne je ti pəti ki dije bəyoi mede ti.

Jipi je ki ndu-kun la Moji

¹⁷ Ningə i ki isi bar roi Jipi, ki a do ndu-kun ti nga, roi isi nəl-i do Luwə ti lai; ¹⁸ ki igər ne ki e ndigi lie maji, ndu-kun ndoi ne kadi ikəti ne ki maji dan ki majal ti. ¹⁹ I o roi maji ngay kadi asi kor njé kəm to je ta rəbi, o roi kadi i kunji la dije ki ai lo ki ndul ti, ²⁰ i nje ndo ne njé ne gər al je, nje ndo ne ngan je ki du. I isi ra ne je kin be, mbata o kadi me ndu-kun ti, ingə ne gər, ki ta ki rəjeti ngata. ²¹ I isi indo ne dije, nə asi kadi indo roi i wa al, isi ilə mbe kadi dije bogi al, ə i wa isi bogi. ²² Isi əl dije kadi sangi-naa kaya ti al, nə i wa isi sangi dəne je ki lo kaya ti, isi əl ta lə yo je ki ra majal, ə isi ikə ne me kəy ti ləde. ²³ Isi ira rənəl do ndu-kun ti, nə isi al dəe, adi imbat i kəsi-gon Luwə. ²⁴ Lo kin ti, tək ndangi me makitibi ti la Luwə, dije ki əi *Jipi je al isi əli ta ki mal do Luwə ti mbata kilə rasi səi ki səi Jipi je[☆].

²⁵ Ningə kadi igəri maji tək ki jə mət i e ne ki ndae to, loki daw isi təl rəne go ndu-kun ti, nə loki itəl roi go ndu-kun ti al ə, səi ki daw ki ijə mətine al, asi-naa. ²⁶ Kin ə daw ki ijə mətine al, təl rəne go ndu-kun ti ə, Luwə a oo-e tə daw ki ijə mətine. ²⁷ Dəwe ki ijə mətine ki go daro ti al, nə təl rəne go ndu-kun ti kin, a gangi ta do i ti. A gangi ta do i ti, i ki aw ki ndu-kun ki ndangi me ji ti, taa ijə mət i to, nə itəl roi go ndu-kun ti al kin. ²⁸ Tək rəjeti, ke Jipi, e ba gid i ti taga ne al, taa

kijə mōti e me ndaji ki rō ti kin al tō, ²⁹ nə ke Jipi ki rōjeti e me ti kəy. Ningə kijə mōti, e kijə mōti ki ngame ti. E kijə mōti ki j rō NDil Luwə ti, ɓi me ndu-kun ti ki ndangi al. Dəw ki ki ijə mōtine, e dəw ki ingə toji ki rō Luwə ti ɓi rō dije ti al.

3

Dəw ki dana goto

¹ Ke Jipi, maje to ti, kijə mōti, ndae to ti. ² Maje e ngay me ne je ti pəti, tado, e *Jipi je ə Luwə ilə ta ləne jide ti kəte. ³ Ə re ki madi je ai dō njade ti al ə, ka dō nja ti al ləde a ra kadi Luwə yəti ndune al. ⁴ Luwə a yəti ndune al jagi! Ningə sɓbi kadi Luwə e nje kəl ta ki rōjeti, ə dije pəti əi njé kəl ta ki ngom, təkɪ ndangi me makitibi ti əi nə:

«Sɓbi kadi dije gəri ka dana ləi me ta kəli ti,
A re awi kadi gangi ta dōi ti ə,
Kadi ta uwəi al, kadi iteɛ me ti*».

⁵ Kin ə re majal ki j-isi ra, toji kadi Luwə e dəw ki dana ə, dəw oo ta ki kadi j-əl al. Kin ə re Luwə ingə tɔba me majal raje ti, ə a nɔɔ ra səje wongɪ ə, e dəw ki rōjeti al. M-əl ta kin be ki go koe ti lə dəw. ⁶ Ningə kadi igəri təkɪ, Luwə e dəw ki dana al, al jagi. Kin ə Luwə e dəw ki dana al ə, a asi kadi gangi ta dō duniya ti al. ⁷ Ningə kin ə, kadi me ta ngom ti ki isi tɛɛ tam ti, ta ki rōjeti lə Luwə tɛɛ ki taga, kadi Luwə ingə-n tɔba ə, gine e ri ə kadi dəw a gangi ta dɔm ti tə nje ra majal ɓəy ə? ⁸ J-a j-əl ki kəte par j-ə nə: «Ji rai majal j-adi ne ki maji tɛɛ me ti.» Təkɪ dije madi indəi ta dɔm ti əi nə: mi ə m-ə nə ji ra majal kadi ne ki maji tɛɛ me ti ka kin be. Dijee ki əli ta kin asi ta kadi dəw gangi ta koy dode ti.

⁹ Ningə e ne ki kadi dəw əl-n ə nə: je ki je Jipi je, j-itə ndəgi dije al. J-itə-de al, ningə j-əl ta dō ti ngata j-ə nə: Jipi je ki dije ki əi Jipi je al, pəti, əi gin tɔgi ti lə majal. ¹⁰ Təkɪ makitibi lə Luwə əl-n ə nə:
«Dəw kare be ki kadi e dəw ki dana goto.

¹¹ Dəw kare be ki kadi gər ne goto,
Dəw kare be ki kadi sangi Luwə goto.

¹² Pəti iyəi rəbi ki maji, ndəmi rəbi.
Dəw kare ki nje ra maji goto*.

¹³ Rəbi mindide to tə ɓe nin ki tae to tagira be,
NDonde e ndon kəl ta ki ngom,
NDa tade rosi ki kəngɪ li*.

¹⁴ Isi mani dije man ki to kəl tae al,
Tade ati kanana dō dije ti*.

¹⁵ NJade e nja kəy law ki lə təl ne ti,

¹⁶ Lo ki dəi ti ɓa, dō njade e ne ki tuji ki me-ko.

¹⁷ Əi dije ki gəri rəbi lapiya al*.

¹⁸ Bəl Luwə ki ndəy goto mede ti*».

¹⁹ Ji gər kadi ne je pəti ki ndu-kun əl, əl dije ki əi gin ndu-kun ti, mba kadi ta dəw madi tɛɛ əl ta dō rɔe ti al, ə kadi dije pəti gəri go majal je ləde nɔ Luwə ti. ²⁰ E mbata kin ə, dəw ki Luwə a tide dəw ti ləne ki go rəbi təl rō go ndu-kun ti goto*. MBata ndu-kun to mba kadi ɔji dije adi gəri ne ki ɓari-e majal.

Luwə tidə dije, dije ti ləne ki go rəbi ka dō nja ti lə Jəju Kirisi

²¹ Ki ngə sine kin, Luwə toji-je go rəbi ki tidə-n dije, dije ti ləne* ki kanji ndu-kun. Ningə e, ndu-kun lə Moji ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti mai naje. ²² Luwə tidə dije, dije ti ləne ki go rəbi ka dō nja ti lə Jəju Kirisi. Ta rəbi kin to mbata ti lə dije

* 3:4 Paje 51.6 * 3:12 10-12: Paje 14.1-3; 53.2-4 * 3:13 Paje 5.10 * 3:14 Paje 10.7 * 3:17 15-17: Ejay 59.7-8 * 3:18 Paje 36.2 * 3:20 Paje 143.2 * 3:21 1.17

pəti ki adi mede Jəju Kirisi, tado dije pəti asi-naa. ²³ Dije pəti əi njé ra majal je, adi tɔba lə Luwə nal-de. ²⁴ Nə Luwə tidə-de dije ti ləne kare, ki kanji kadi ugəi nɛ madi. E ki go me-maji ti lie, me tɔ Jəju Kirisi ti ki taa-de gin tɔgi ti lə majal ilə-de taa. ²⁵ E Jəju Kirisi ə, Luwə un-e tə nɛ kigə dɔ majal, me mase ti ki ay, ki go rəbi ka dɔ nja ti lie. Luwə ra be mba kadi tɔji-n nɛ ra ki dana ləne, mbata majal je ki dije rai-de kəte, tidə goe al, ²⁶ dɔkagilo kisi dɔ ti lie. Luwə tɔji nɛ ra ki dana ləne dɔkagilo ti ki ɔone, mba kadi e-n nje ka dana, taa kadi tidə-n dije ki indəi mede dɔ me-maji ti lə Kirisi, dije ti ləne tɔ. ²⁷ Nɛ kare ki kadi dəw ində-n gune goto, mbata nɛ ki Luwə a dɔ ti, e təl rɔ go ndu-kun ti al, nə e kadi-me Jəju Kirisi. ²⁸ Ji gər maji kadi Luwə tidə dəw, dəw ti ləne ki go rəbi kadi-me Jəju Kirisi, ɔi e ki go rəbi təl rɔ go ndu-kun ti al. ²⁹ Luwə e Luwə lə *Jipi je par al. Ki rojeti, e Luwə ləde par al, nə e Luwə lə ndəgi dije pəti tɔ. ³⁰ MBata Luwə e kare ba. E ə tidə Jipi je dije ti ləne ki go rəbi kadi-me Jəju Kirisi nim, a tidə ndəgi dije, dije ti ləne ki go rəbi kadi-me Jəju Kirisi nim tɔ. ³¹ Loki j-adi meje Kirisi kin, tɔji kadi nda ndu-kun goto al. Lo kin ti, ji tɔji kadi ndae e ngay tə ke yo.

4

Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne

¹ Kadi j-əl ta lə kaje *Abirakam ɔa, nɛ madi ki ingə ki go tɔge ti e wa goto. ² Kin ə Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne ki takul kilə rae je ə, asi kadi Abirakam a ində-n gune wa, nə a ində gune nɔ Luwə ti al. ³ Tado, ta ki makitibi lə Luwə əl ə nə: «Abirakam adi mene Luwə, ə Luwə tide dəw ti ləne*.» ⁴ Ningə nɛ kare, dəw ki ra kilə ingə-n nɛ kigə go ji, nɛ ki ingə kin, ingə kare al, nə e nɛ ki ingə tɔ kilə ti ki ra. ⁵ Kin ə dəw ra kilə madi al, nə adi mene kadi Luwə e nje tidə dəw ki nje ra majal dəw ti ləne ə, Luwə a tide dəw ti ləne, ki go kadi-me Luwə ti. ⁶ E be ə, *Dabidi un-n ndune ki taa əl-n ta lə maji ki j rɔ Luwə ti re ki dɔ dəw ti. Adi e dəw ki Luwə tide dəw ti ləne ki kanji gɔ kilə rae je. ⁷ Dabidi ə nə: «Dije ki Luwə iyə nɛ rade je ki go ti al kɔ, Luwə bɔr majal je ləde kɔ, əi njé maji-kur je. ⁸ Dəw ki Luwə tidə majal lie dɔe ti al e nje maji-kur*.»

⁹ Maji kin e mbata lə njé kijə mɔti par al, nə e mbata lə njé kijə mɔti al je tɔ. Tado j-əl j-ə nə: Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne ki takul kadi-me lie. ¹⁰ Ə se nɛ kin ra nɛ dɔkagilo ti ki ra wa? Se e kəte nɔ kijə mɔti Abirakam ti ə se e go ti wa? Nɛ kin ra nɛ kəte nɔ ti, ɔi e go ti gogi al. ¹¹⁻¹² Ningə kijə mɔti re go ti gogi tə ndaji, ki kadi tɔji təkɔ Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne, ki takul kadi-me ki adi mene, dɔkagilo ti ki ijə-n mɔtine al ɔəy. Lo kin ti, dije ki ijəi mɔtide al ka Luwə tidə-de dije ti ləne nim, dije ki ijəi mɔtide ka tidə-de dije ti ləne nim tɔ. Ningə Abirakam təl baw dije pəti ki ijəi mɔtide al, ki adi mede, taa təl baw dije ki ijəi mɔtide tɔ. Adi əi njé je ki uwəi kul kijə mɔti par al, nə uni dɔ nja bawje Abirakam ki un, ə adi mene Luwə kəte nɔ kijə mɔtine ti kin*.

Luwə un mindine mbata ti lə dije pəti ki adi-e mede

¹³ Luwə un mindine adi *Abirakam ki dije ki gin koji ti lie təkɔ dɔnangi e nɛ nduwə ləde. Ningə e ki mbata təl ɔa Abirakam təl rone go ndu-kun ti al, nə e ki mbata tidə ki Luwə tide dəw ti ləne ki go rəbi kadi-me Luwə*. ¹⁴ Kin ə re nɛ nduwə kin e mbata ti lə dije ki njé təl rɔde go ndu-kun ti par ningə, nda kadi-me goto, taa kun mindi lə Luwə ka təl nɛ ki kəme goto tɔ. ¹⁵ Tado ndu-kun ə e nje re ki wongi lə Luwə. MBata lo ki ndu-kun goto ti, kal dɔ ndu-kun ka goto ti tɔ.

* 4:3 Kilə ngirə nɛ je 15.6 ✧ 4:8 Pa je 32.1-2 ✧ 4:11-12 Kilə ngirə nɛ je 17.9-14 ✧ 4:13 Kilə ngirə nɛ je 12.2-3; 17.4-6; 22.15-18

¹⁶ Lo kin ti, ne maji ki Luwə un mindine kadi n-a n-adi dəw kin, dəw a ingə ki go rəbi kadi-me Luwə. Be mba kadi e ne kadi-kare ki Luwə adi, ki ndae to ti mbata lə dije pəti ki adi mede tə Abirakam be, 6i mbata ti lə dije ki njé təl rəde go ndu-kun ti par al. Abirakam ki e bawje je dije pəti. ¹⁷ Makitibi lə Luwə əl ta də Abirakam ti ə nə: «M-ra-i tə baw dije ngay ki donangi ti ne[☆].» Abirakam e bawje ta kəm Luwə ti ki ade mene. Luwə ki nje kadi njé koy je jii lo koy ti, ki nje kadi ne je ki kəte gotoi, toi. ¹⁸ Abirakam adi mene Luwə, adi təl baw dije ngay ki donangi ti ne təkə makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Gin dije lai a bayi-naa tə mee je ki dərə ti be[☆].» Lo kin ti, ne ki kadi dəw ində mene də ti goto, nə Abirakam aw ki kində me də ti. ¹⁹ Abirakam aw ki 6al ki asi 6asi ki 6u kare, ningə gər kadi n-təgi, təgine goto, taa nene Sara ka e kuji tə, nə go lo kin al, adi mene kadi kun mindi lə Luwə ki un kin a ra ne[☆]. ²⁰ Abirakam ilə kadi-me ləne kə al, taa mee təsi də kun mindi ti lə Luwə əl to. Ingə təgi tə kingə me kadi-me ti ləne, ilə-n təji də Luwə ti. ²¹ Ningə gər dəne ti maji ngay kadi ne ki Luwə un mindi kadi n-ra kin, aw ki təgi kadi a ra-n. ²² E mbata kin ə, Luwə tidə-n Abirakam dəw ti ki dana. ²³ Ningə loki makitibi ə nə: «Luwə tidə Abirakam dəw ti ki dana,» kin, e ki mbata lə Abirakam ki karne par al. ²⁴ Nə e ta ki səbi doje tə. Je ki kadi Luwə a tidə-je dije ti ki dana, ki takul kadi-me ləje. J-adi meje Luwə ki j ki Ba6e ləje Jəju dan njé koy je ti. ²⁵ Jəju ki Luwə un-e adi koy mbata majal je ləje[☆], ningə un-e dan njé koy je ti tēē sie mba kadi tidə-n-je dije ti ləne.

5

Kulə noji naa ti ki Luwə

¹ Loki Luwə tidə-je dije ti ləne ki go rəbi kadi-me ləje, danje sie e ki lapiya ki takul Ba6e ləje Jəju Kirisi. ² E ki takul Jəju Kirisi, ki go rəbi kadi-me ə, j-ingə-n maji-kur lə Luwə. Maji-kur ki j-a me ti, j-isi ji ra rənəl, tadə j-ində meje də ti kadi j-a je gin tə6a ti lə Luwə. ³ E ki bo ngay, me kə ti ka ji ra rənəl, tadə ji gər kadi kə a re ki kore me, ⁴ ningə dəw ki nje kore mene, a a də njane ti me ne je ti ki to, ə dəw ki nje ka də nja ti, e dəw ki aw ki ne kində me də ti, ⁵ ningə ne ki ində mene də ti kin, a e ne ki ngom al. Tadə Luwə tə-je biyə ti ki ndigi-naa ki ində ngameje ti ki go rəbi lə NDile ki adi-je. ⁶ Kirisi re oy mbata ti lə njé ra majal je, loki j-asi kadi ji ra ne madi ki dərəje al. Ningə oy ki dəkagilo ki Luwə wa əji. ⁷ Dəw ki dana wa mindi ka, nga ngay kadi dəw a adi rəne koy ti mbata lie. Re dum wa ningə, dəw ki nje ra ne ki maji, ə dəw made ki rangi, a uwə rəne ba kadi oy mbata ti lie. ⁸ Lo kin ti, Luwə təji-je ndigi ki ndigi-je ki taga adi j-o. Luwə adi Kirisi re oy mbata ti ləje, dəkagilo ti ki ji nay-n me majal ti ki ra bəy. ⁹ Ningə, təkə 6asine, kadi rə koy ti lə Kirisi, təl-je dije ti ki dana ta kəm Luwə ti kin 6a, ki bo ngay 6əy, Kirisi a aji-je ta wongi ti lə Luwə ki a re. ¹⁰ Kəte je njé bə je lə Luwə, nə e wa ilə-je noji naa ti sane ki go rəbi koy NGone. Təkə ilə-je noji naa ti ki rəne, e wa a aji-je me kisi kəm ti lə NGone. ¹¹ Ningə e e kin par al, rəje nal-je ngay ta kəm Luwə ti, mbata lə Ba6e ləje Jəju Kirisi ki un-e ilə-n-je noji naa ti ki rəne.

Adam ai ki Kirisi

¹² E ki go rəbi lə dəw ki kare be ki e Adam, ə majal re-n də duniya ti, ningə majal re-n ki koy, koy ədi dije pəti, tadə dəw ki ra majal al goto, dije pəti rai majal[☆]. ¹³ Ningə, kəte taa kadi Luwə tēē ki də ndu-kun adi *Mojī, majal ki ra to me duniya ti ne ngata, nə təkə e dəkagilo ti ki ndu-kun goto 6əy, Luwə tidə majal je ki dije isi rai al. ¹⁴ Ne kare, yo o 6e də dije ti pəti, ilə ngire də Adam ti

☆ 4:17 Kilə ngirə ne je 17.5 ☆ 4:18 Kilə ngirə ne je 15.5 ☆ 4:19 Kilə ngirə ne je 17.1, 15-22 ☆ 4:25 Eja 53.4-6 ☆ 5:12 Kilə ngirə ne je 2.17; 3.6, 17-19

biti tēē-n dō Moji ti. Njé ki ali dō ndu Luwə al, təkɪ Adam al dō ndu Luwə kin be ka, yo ɔ be dōde ti. Adam e bana kəm dəw ki sɔbi kadi a re. ¹⁵ NGa ningə, nē ki kadi dəw a oji-n majal lə Adam əi ki kadi-kare me-maji lə Luwə kin naa ti goto. E ki rɔjeti kadi dije ngay oyi koy majal lə dəw ki kare ki e Adam kin, nə me-maji lə Luwə e ki bo ngay. Ningə nē ki Luwə adi kosi dije ngay kare, ki go rəbi lə dəw kare be par, ki e Jəju Kirisi kin, ndae e ngay. ¹⁶ Kadi kare lə Luwə ki adi kin, kande to ta dangi ki kandi majal lə dəw ki kare ba kin. Majal lə dəw ki kare kin, ndu ki osi dō ti e ta ki gangi, nə kadi-kare ki re go nē ra go ti al je ti ki ngay, kande e ta ki kər dō ti. ¹⁷ Kin ə re, ki ta rəbi lə dəw ki kare be par, ki ta rəbi majal lie, yo ɔ-n be dō dije ti pəti ningə, ki ta rəbi lə Jəju Kirisi ki kare wa kin, j-a j-ingə-n nē ki maji ngay ki rɔ Luwə ti ɔəy. Dije pəti ki Luwə adi-de maji-kur ki to mbar, ki kadi-kare kər ta dō ti, a ɔi be ki takul Kirisi.

¹⁸ NGa ningə, təkɪ ki go rəbi majal lə dəw ki kare ba ki e Adam, ta ki gangi osi-n dō dije ti pəti ka kin ə, ki go rəbi nē ra ki dana lə dəw ki kare ba, ki e Jəju Kirisi, dije pəti Luwə a tidə-de dije ti ləne kadi isi ki dōde taa biti ki nɔ ti. ¹⁹ Təkɪ, ki go rəbi təl rɔ go ta ti al lə dəw ki kare ba, dije pəti osi me majal ti kə kin ə, ki go rəbi təl rɔ go ta ti lə dəw ki kare ba, Luwə a ɔr-n ta dō kosi dije ti ngay tɔ.

²⁰ Lokɪ ndu-kun tēē ɔa, majal oji-n naa ki dō ti, nə lokɪ majal oji naa ti ɔa, me-maji lə Luwə tɔ mbar mbar ti ti wa ɔəy. ²¹ Təkɪ majal ɔ-n be ki koy ka kin ə, me-maji lə Luwə ɔ be ki kaji mba kadi dije isi ki dōde taa biti ki nɔ ti, ki takul Bəbe ləje Jəju Kirisi tɔ.

6

Koy me majal ti, ə kisi kəm ba me Kirisi ti

¹ Ta ri ə kadi j-əli-naa me lo kin ti ə? Se kadi tə ji nayi-naa ki lo ra majal ti kadi tə me-maji lə Luwə to-n mbar mbar ki dɔje ti wa? ² Jagi, e be al. Tado j-əi dije ki j-oyi, ji gangi-naa ki majal, nga ra ban be ə kadi tə ji təli j-isi me majal ti ɔəy ə? ³ Igəri maji kadi j-əi pəti ki ji rai batəm mbata ti lə Jəju Kirisi, batəm kin tɔji kadi j-əi dije ki j-oyi naa ti ki Kirisi. ⁴ Ki go rəbi lə batəm kin, dibi-je naa ti sie, me koye ti. NGa ningə, təkɪ Kirisi jii-n taa dan njé koy je ti ki tɔgi ki əti bəl ngay lə Bawje Luwə ka kin ə, je ka j-isi ki dɔje taa kisi ki sigi tɔ.

⁵ Ningə, kin ə re, j-ində rɔje naa ti ki Kirisi təkɪ rɔjeti me koye ti ə, j-a j-ii taa lo koy ti, təkɪ jii-n lo koy ti kin be tɔ. ⁶ Kadi ji gər maji təkɪ, hal dəw ki to rɔjeti kəte kin, e ki ɔə-e kagi-dəsi ti ki Kirisi ngata, mba kadi tə majal ki rɔje ti e ki tuji kɔ, kadi je-n gin tɔgi ti lə majal al ngata. ⁷ Tado dəw ki oy, majal ɔ be dɔe ti al ngata. ⁸ Kin ə re j-oyi naa ti ki Kirisi ə, j-adi meje kadi j-a j-isi ki dɔje taa naa ti sie. ⁹ Ji gər kadi Kirisi ki j taa dan njé koy je ti kin, təl oy gogi al; koy aw ki tɔgi dɔe ti al ngata. ¹⁰ Kirisi ki oy, oy koy majal, ningə e koy ki nja kare par, mbata majal je pəti. Ningə ki ɔasine kin, isi ki dɔne taa mbata lə Luwə. ¹¹ Be tɔ ə, səi ka, maji kadi oi rəsi tə dije ki oyi koy majal, ningə isi ki dəsi taa mbata lə Luwə, me njyə naa ti ki Kirisi.

¹² Maji kadi adi majal ɔ be dō rəsi ti al. Kadi itəli rəsi go ndigi ti lə darɔ al. ¹³ Adi ngon rəsi madi kare ra nē ki majal al, kadi təl nē ra kilə ki go rabe ti al, al. Nə kadi uni rəsi ba pəti mbata kilə lə Luwə, tɔ dije ki jii taa dan njé koy je ti. Kadi darəsi ba pəti e mbata kilə lə Luwə, kadi təl nē ra kilə ki dana. ¹⁴ Lo kin ti, majal a ɔ be dəsi ti al, tado səi gin tɔgi ti lə ndu-kun al, nə me-maji lə Luwə ə e dəsi ti.

Gangi-naa ki majal mba təl-n rɔ go ndu Luwə ti

¹⁵ Ta ri ə kadi j-əl dō lo kin ti ə? Se j-a ji ra majal mbata ke ki je gin tɔgi ti lə ndu-kun al, nə je gin tɔgi ti lə me-maji lə Luwə yo wa? Jagi, e be al. ¹⁶ Igəri ɔəti

kadi kin ə re un rəi kadi ira kilə adi dəw madi 6a, itəl 6əə lə dəwe kin. Adi re uni rəsi kadi irai majal ningə, səi 6əə lə majal kadi aw səsi koy ti, a re itəli rəsi go ndu Luwə ti tə ningə, təl rə go ti kin a aw səsi me ne ra ti ki dana tə. ¹⁷Ji ra oyo Luwə mbata kəte səi 6əə lə majal, nə ki ngəsi sine kin, itəli rəsi ki me ki kare go rəbi ne ndo ti ki maji ki ingəi. ¹⁸Luwə taa səsi ji majal ti ilə səsi taa, adi itəli, səi gin təgi ti lə ne ra ki dana ngata. ¹⁹M-əl ta lə 6əə tə ne ki majal ə se ne ra ki dana əi dije ə isi rai 6əə ləde be, mbata re e be al ə, kasi al ləsi a ra kadi igəri me ta kin al. Təki kəte uni rəsi ba pəti indəi ta ne ti ki to nje, ki ne ra ki majal, ki a aw ki dəw kadi tə rə Luwə ka kin ə, maji kadi, ki ngəsi sine kin, uni rəsi indəi ta ne ra ti ki dana, ki a aw səsi adi ayi njay. ²⁰Dəkagilo ti ki səi 6əə lə majal kin, usi səsi də ne ra ti ki dana al. ²¹NGa ningə, e ri ə kadi a ingəi me ne ti kin 6əy ə? Ne kin e ne ki mesi ole də ti ə adi səsi rəsəl, tadə ta təl tae e koy. ²²Ningə ki ngəsi sine kin, təkə Luwə taa-n səsi ilə səsi taa, adi itəli 6əə kilə je lie, kilə rasi a aw səsi me kay njay ti, kadi ta təl tae ə ingəi kaji ki bitə ki nq ti. ²³Tadə ne kigə kirə majal e koy, ningə ne kadi ki Luwə adi-je kare e kaji ki bitə ki nq ti, me njijə naa ki Bəbe ləje Jəju Kirisi.

7

Nje kadi-me Kirisi e dəw ki e gin təgi ti lə ndu-kun al

¹NGakom je ki konanm je, igəri maji kadi ta ki m-isi m-əl səsi kin, m-əl səsi tə dije ki gəri ndu-kun maji. Ningə ndu-kun aw ki təgi də dəw ti loki dəw isi-n ki dəne taa 6əy kin par. ²E be ə, dəne ki taa ngaw, ndu-kun dəw-e naa ti ki ngawe, loki ngawe isi-n ki dəne taa 6əy kin par. A kin ə re ngawe oy 6a, ndu-kun ki dəw-e naa ti ki ngawe kin e dəw ti al ngata. ³Re ngawe isi ki dəne taa 6əy ə təl taa dīgəm ki rangi ningə, dije a ooi-e tə nje kuwə marim. A re ngawe oy 6a, ndu-kun e dəw ti al ngata, adi re taa dīgəm ki rangi ka, dəw a oo-e tə nje kuwə marim al. ⁴Ne kin to be ki rəsi ti tə. Səi dije ki oyi naa ti ki Kirisi, me darə ti, igangi-naa ki ndu-kun, adi səi lə dəw ki rangi ngata. Dəwe kin e Kirisi ki nje ki dan njé koy je ti, mba kadi kilə rajə e ya Luwə. ⁵Təki rəjeti, dəkagilo ti ki kəte j-isi ji ra-n ndigi lə darəje, ngur ne ra je ki majal, ki ndu-kun ndu-de ki taa, ədi rəne rəje ti, adi ji ra ne ki aw səje ki koy ti. ⁶Nə ki ngəsi sine kin, ji goto gin ndu-kun ti, tadə j-oy, ji gangi-naa ki ne ki kəte uwa-je dangay ti. Adi ji ra kilə gin təgi ti ki sigi, ki e təgi lə NDil Luwə, 6i ji ra kilə gin təgi ti ki kəte ki e təgi lə ndu-kun ki ndangi kin al ngata.

⁷Ta kin mee nə ri ə? Təji kadi ndu-kun e majal a? Jagi, ndu-kun e majal al, nə kə ə, e ndu-kun ə e nje kəji-m majal kadi m-gər-e. Kin ə re ndu-kun əl-m ə nə: «A ira kəm-nda al,» al ə, re m-a m-gər ne ki 6ari-e kəm-nda al[☆]. ⁸Lo kin ti, majal ingə rəbi ki ndu-kun təl ade kin kadi ində-n kəm-nda je ki dangi dangi mem ti. Tadə kin ə re ndu-kun goto ə, majal a təl ne ki koy kə. ⁹Kəte loki ndu-kun goto 6əy, m-isi kəm. Nə loki ndu-kun re, majal nga ə təl nje kisi kəm. ¹⁰Ningə mi, m-oy, adi ndu-kun ki kadi aw səm ki kaji ti ka kin, ki ɔji dəm, təl aw səm koy ti yo. ¹¹Tadə majal, ingə rəbi ki ndu-kun təl ade ka kin, adi ədi-m ki go rəbi lə ndu-kun, aw səm adi yo. ¹²Lo kin ti, ndu-kun ay njay, kun-ndu ay njay, e ne ki dana, e ne ki maji tə.

Dəw e gin təgi ti lə majal

¹³*NDu-kun ki e ne ki maji, a təl kadi e rəbi kingə yo ləm al jagi. Ningə e majal ə e nje re ki yo dəm ti, ki go rəbi lə ne ki maji, mba kadi təji-n rəne ki taga, taa kadi təji-n təgine ki rəjeti ki e majal tə, ki go rəbi lə kun-ndu. ¹⁴Ji gər kadi ndu-kun e ne lə NDil, nə mi, mi dəw ki me darə ti, ki majal ndogi-m. ¹⁵Təki

☆ 7:7 Təe ki taga 20.17; Dətərənəm 5.21

rojeti, m-gər kəm ne je ki m-isi m-ra-de al. Ne ki m-ndigi ra kin ə, m-ra al, ningə ne ki nəl-m al kin taa m-ra tɔ. ¹⁶ Kin ə re e ne wa ki m-ndigi ra al kin taa m-ra ningə, m-ndigi dɔ ti ki ndu-kun kadi e ne ki maji. ¹⁷ Lo kin ti, e mi ɓa m-isi ra ne al, nə e majal ki isi me rɔm ti. ¹⁸ Tado m-gər kadi me rɔm ti ki e darɔ ki tɔ kin, ne ra ki maji a isi titi al. ¹⁹ Tado m-ra ne ki maji ki m-ndigi ra kin al, ə ne ki majal ki m-ndigi ra al kin yo taa m-ra. ²⁰ Kin ə, e ne ki m-ndigi ra al yo ə m-ra ningə, e mi ɓa m-isi ra al, nə e majal ki isi me rɔm ti ə isi ra. ²¹ M-gər ndu kin kadi e be ngata: loki mi, m-ndigi kadi m-ra ne ki maji ɓa, ne ki majal yo ə re to ta kəm ti kadi m-ra. ²² Mem ti korɔki ɓa, m-ingə rɔnəl me ndu-kun ti lə Luwə. ²³ Nə m-gar me rɔm ti kadi tɔgi madi ki rangi isi nɔ, isi rɔ ki ndigi ra ki e ɓom ti. Tɔgi kin ra adi m-təl ɓəə lə majal ki isi me rɔm ti. ²⁴⁻²⁵ Ki ne gər ləm, m-isi m-ra kilə ɓəə lə Luwə, nə me darɔ ti ki tɔ, m-isi m-ra kilə ɓəə lə majal ki ində tɔgine dɔm ti. Mi dəw ki nje kəm-to-ndoo, dəw ki kadi a taa-m ji darɔ ti ki e ne lə yo kin goto. Tɔji e ki dɔ Luwə ti ki aji-m ki go rəbi lə ʼBabe ləje Jəju Kirisi!

8

Kisi ki dɔ taa ki tɔgi lə NDil Luwə

¹ Ki ɓasine kin, dije ki indai rɔde naa ti ki Kirisi, ta ki gangi goto dɔde ti ngata. ² Tado tɔgi lə NDil Luwə ki nje kadi dəw isi ki dɔne taa me kinda rɔ naa ti ki Kirisi, taa-je ilə-je taa ji tɔgi ti lə majal ki tɔgi lə koy. ³ E ne ki ndu-kun lə *Mojj asi kadi ra al, mbata darɔ ki tɔ ra adi tɔge goto. Nə Luwə ra ne kin ki go rəbi lə NGone wa, ade kadi ɔr majal. Re ki darɔ ki titi-naa ki yə dəw ki nje ra majal, gangi-n ta dɔ majal ti ki aw ki tɔgi dɔ darɔ dəw ti. ⁴ Luwə ra be mba kadi ndigi ra ki dana lə ndu-kun lə Moji tol tane dɔje ti, je ki j-isi njiyə ki go ndigi ti ləje al, nə j-isi njiyə ki go ndigi ti lə NDil Luwə yo kin. ⁵ Təki rojeti, dije ki isi gin tɔgi ti lə darɔde, isi rai ndigi lə darɔde, nə dije ki isi gin tɔgi lə NDil Luwə, isi rai ndigi lə NDil Luwə tɔ. ⁶ Ra ndigi lə darɔ, a aw ki dəw ɓe lə yo, nə ra ndigi lə NDil Luwə, a aw ki dəw ade ingə kaji, a ade ingə lapiya. ⁷ Ra ndigi lə darɔ, e təl dəw nje ɓa ti lə Luwə. Dəw ki nje ra ndigi lə darɔ, e dəw ki ilə dɔne gin ndu-kun ti lə Luwə al, tado asi kadi a ra al. ⁸ Dije ki isi gin tɔgi ti lə darɔde, asi kadi a rai ne ki nəl Luwə al. ⁹ Nga ningə səi je, isi gin tɔgi ti lə darɔsi al, nə isi gin tɔgi ti lə NDil Luwə. MBata NDil Luwə isi mesi ti. Re dəw aw ki NDil Kirisi mene ti al ə, e dəw lə Kirisi al. ¹⁰ Re Kirisi isi mesi ti ə, darɔsi kin a oy ə wa, mbata lə majal, nə NDil Luwə e kisi ki dɔ taa ləsi, mbata səi dije ki Luwə tidə səsi dije ti ləne. ¹¹ A re NDil Luwə ki nje tɛɛ ki Jəju dan njé koy je ti isi mesi ti ə, Luwə ki nje tɛɛ ki Jəju dan njé koy je ti a adi darɔsi ki koy təl isi kəm ki takul NDile ki isi mesi ti.

¹² Lo kin ti, ngakom je ki dɔne ki ki dingəm, j-awi ki kirə dɔje ti, ningə e kirə lə darɔ kadi tɔ ji ra-n ndigi lə darɔ al. ¹³ Tado re isi ta ra ne ti ki go ndigi ti lə darɔsi ə a oyi. A re uni NDil Luwə, itɔli kilə ra je lə darɔsi ɓa, a isi ki dɔsi taa tɔ. ¹⁴ MBata dije pəti ki NDil Luwə isi ɔr-de ta rəbi əi Ngan lə Luwə. ¹⁵ Tado NDil ki ingal-e, e NDil ki kadi ra səsi ɓəə ti al, taa e NDil ki kadi təl ində ɓəl mesi ti ɓəy al tɔ. Nə e NDil ki nje ra səsi ngan koti ti. E ki ta rəbi lə NDil kin ə j-isi ji ɓar-n ne ki nduje ki taa boy j-ə nə: «Aba, Bawje» ¹⁶ NDil wa kin ə e nje tɔji ndilje kadi gər təki je ngan lə Luwə. ¹⁷ Ə re je ngan lə Luwə ɓa, je ka j-a j-ingə ne maji je ki Luwə un ndune dɔ ti kadi n-a n-adi dije ləne kin tɔ. J-a j-ingə ne maji je kin naa ti ki Kirisi, mbata j-ingə kɔ naa ti sie, kadi je-n naa ti sie me tɔɓa ti lie.

Tɔɓa ki a re

¹⁸ M-gər maji kadi kə ki dəkagilo ti ki bone kin asi naa ki tɔba ki Luwə a tɛɛ ki dɛ kadi ji gər kin al. ¹⁹ Nə kində je pəti isi rəle, isi ngəmi dəkagilo ki Luwə a tɔji-n tɔba lə ngan ləne. ²⁰ Tado nə kində je osi gin tɔgi ti lə tɔgi je ki ndade goto. E ki me ndigi ləde wa al, nə e Luwə wa ə ndigi be kadi əi gin tɔgi je ti kin. ²¹ Ningə isi indai mede dɔ ti tɔ kadi ndɔ kare ə, a tɛɛi gin tɔgi ti ki nje tuji-de ki uwə-de bəə ti kin. A tɛɛi gin ti kɔ mba kadi ingəi dɔde naa ti ki ngan lə Luwə, taa kadi əi me tɔba lə ngan lə Luwə tɔ. ²² Ki basine kin, ji gər kadi nə kində je kin pəti isi timəi rusi rusi tə dənə ki ndoo ra-e be. ²³ Ningə e nə kində je par dərɔde al, je ki j-ingə NDil Luwə tə nə ki dəsəy dan kadi-kare je ti Luwə ka, ji timə rusi rusi tɔ, j-i-si ji nginə kadi Luwə təl-je ngane ti, kadi taa-je ilə-je taa. ²⁴ Tado Luwə aji-je, nə e kin j-i-si ji ngəm tae tə ngəm bəy. NGA ningə, re dəw oo nə ki isi ngəm tae ki kəmne ningə, e nə ki isi ngəm tae al ngata. Dəw ki kadi oo nə ki kəmne, ə təl isi ngəm tae tə ngəm bəy goto. ²⁵ A re ji ngəm ta nə ki j-o ki kəmje al ningə, ji ngəm tae ki kore me. ²⁶ E be tə ə, NDil Luwə isi re ra-n səje, me tɔgi goto ti ləje. Tado ji gər kəl ta ki Luwə təkɔi sɔbi kadi j-əl-e-n al, nə NDil Luwə wa isi əl sie ta toje ti ki ndu ki dəw asi gər me al. ²⁷ Ningə Luwə ki gər ngameje, gər nə ki NDil ndigi kadi əl-e, tado NDil isi əl ta ki Luwə, mbata maji lə dije lə Luwə, təkɔi Luwə wa ndigi-n.

²⁸ Ji gər kadi nə je pəti rai nə mba kadi maji ki dije ki ndigi Luwə, adi e dije ki e wa bər-de ki go kɔji ti ləne. ²⁹ MBata njé ki Luwə gər-de kəte, ə un ndune dode ti kadi toi tə NGone Kirisi be, mba kadi Kirisi e-n ngon ki ngatɔgi lə kosi ngakɔje. ³⁰ Adi e njé ki Luwə kɔti-de kəte, Luwə bər-de tɔ, njé ki Luwə bər-de, ɔr ta dode ti tɔ, ningə njé ki ɔr ta dode ti, adi-de tɔba tɔ.

NDigi ki Luwə ndigi dəw, e ndigi ki bo ngay

³¹ Ta ki kadi j-əl dɔ lo ti kin goto. Re Luwə e səje ə, dəw ki kadi a ɔsi-je ta goto. ³² Luwə ki un kɔ dɔ NGone ti wa kɔ al, nə un-e ile kɔ mbata ti ləje pəti, a adi-je nə je pəti kare naa ti ki NGone. ³³ Dəw ki kadi a ində ta dɔ dije ti ki Luwə kɔti-de goto, mbata e Luwə wa ə ɔr ta dode ti. ³⁴ Dəw ki kadi a gangi ta dode ti goto, mbata Kirisi e nje koy. Ki bo ngay, e ə j taa dan njé koy je ti, isi dɔ ji kɔ Luwə ti, isi əl ta ki Luwə ki mbata ləje. ³⁵ Dəw ki asi kadi a gangi-je naa ti ki ndigi ki Kirisi ndigi-je kin goto. E kəm-to-ndoo, ə se me-kɔ asi al, kində kəm-ndoo, ə se bɔ, ə se ndoo, ə se tuji, ə se koy, asi al. ³⁶ Makitibi lə Luwə əl ə nə:

«MBata ləi,

Koy e kadije ti basi ki sji je, kada je, ki lo sɔlo je.

Dije ooi-je tə da je ki dəw isi aw səde lo tɔl-de ti be[✧].»

³⁷ Nə me nə je ti kin pəti, j-a ji tətɔi rɔ ki tɔgi ki ngay ki nje ndigi-je adi-je.

³⁸ MBata m-gər maji, təkɔi rɔjeti, kadi e koy al nim, e kisi ki dɔ taa al nim, e malayka je al nim, e tɔgi lə ndil je ki majal al nim, e nə ki bone al nim, nə ki lo ti ti al nim, e tɔgi je ki me duniya ti al nim, ³⁹ e tɔgi je ki taa al nim, e ki nangi al nim, e nə kində madi al nim, nə madi kare ki kadi a gangi-je naa ti ki ndigi ki Luwə ndigi-je kin goto. E ndigi ki ndigi-je ki go rəbi lə Babe ləje Jəju Kirisi kin.

9

Luwə kɔti ngan Isirayəl je tə dije ləne

¹ Me kində rɔ naa ti ki Kirisi, ta ki m-aw tə m-əl kin e ta ki rɔjeti bi e ta ngom al. NGA ningə, mem ki kəy wa ka, ki tɔgi lə NDil Luwə, ma naji dɔ ta ti kin kadi e ta ki rɔjeti. ² Me kɔ ki bo ngay ra-m, ningə mem to-m ki dɔ ndɔ je mbata ti ³ lə ngakom je ki gin kɔji ti ləm. M-ndigi kadi darəm wa, Luwə man-m, kadi m-gangi-naa ki Kirisi mbata maji ləde. ⁴ Adi e ngan *Isirayəl je, ki Luwə təl-de

[✧] 8:36 Pa je 44.23

ngane ti, toji-de toba lāne adi gəri, un mindine adi-de, adi-de ndu-kun, adi isi kawi-naa nge ti, ilā ndune adi-de⁵, taa ai gin koji ti lā kade je ki Luwə ɓar-de kate. E ai je a Kirisi tee gin koji ti lade to. Kirisi ki e do ne je ti pəti. Maji kadi toji e do Luwə ti ki do kagilo ki je ki do kagilo je⁶.

⁶ E kin toji kadi ndu Luwə təl ne ki ndae goto al. Taki rojeti, dije ki gin koji ti lā Isirayal ai ngan Isirayal je doro al,⁷ taa dije ki gin koji ti lā *Abirakam ai ngan tie je pəti al, tado Luwə al Abirakam ə nə: «E ki gin koji lā *Isaki ə j a ingə-n dije ki gin koji ti lai⁸.» ⁸ Ne kin toji kadi ngan ti Abirakam pəti ə ai ngan lā Luwə al, nə e ngan je ki oji-de ki go kun-ndu ti lā Luwə ki un adi Abirakam ə ai ngane je ki rojeti. ⁹ MBata Luwə un ndune be ə nə: «Do kagiloe wa kin be ə, m-a m-re, ningə Sara a ingə ngon kare⁹.»

¹⁰ Lo kin ti, gine gangi al ɓay, Rəbeka ka e noo ɓay to. E ki Isaki ki kare wa ka kin to ə oji-n nga ndingə je ki joo. ¹¹ NGa ningə, kate no koji ngan je ti kin, loki rai ne ki maji ki ne ki majal al ɓay ə, Luwə kati ki kare ki go me ndigi ti lāne mba kadi ndigi ra lie təl-n tane. ¹² Luwə kati ngon kare ki go ndigi ti lā dəw madi al, nə e ki go ndigi ti lie e Luwə ki ɓar-de, ə əl-n Rəbeka ə nə: «NGon ki ngatəgi a ra ɓəə lə e ki du¹².» ¹³ Ta kin tee taki makitibi lā Luwə əl-n ə nə: «M-ndigi *Jakobi, ə m-mbati Esuwa¹³.»

¹⁴ Ta ki kadi j-əl do lo kin ti goto, Luwə e nje ra ne ki dana, ne ra ki dana al goto rəe ti jagi. ¹⁵ Tado əl *Mojī ə nə: «M-a m-ra maji ki dəw ki kadi m-ra sie maji, ə m-a m-o kəm-to-ndoo lə dəw ki kadi m-o kəm-to-ndoo lie to¹⁵.» ¹⁶ E kin e ki go ndigi ti lā dəw madi al, taa e ki go kilə ti ki ra ngay al to, nə e ki go ndigi ti lā Luwə ki nje koo kəm-to-ndoo. ¹⁷ E be to ə, Luwə əl-n ta ngar Parawo me makitibi ti lāne ə nə: «E mi wa ə m-inda-i lo kin ti mba kadi m-oji-n to gim ki rai ti, ə kadi tom ɓa-n ta dije ti pəti ki donangi ti ne to¹⁷.» ¹⁸ Lo kin ti, kadi ji gər taki Luwə oo kəm-to-ndoo lə dəw ki go me ge ti lāne, ə adi me dəw ngə ki go me ndigi ti lāne to.

Wongi ki koo kəm-to-ndoo lə Luwə

¹⁹ Dəw madi a əl-m ə nə re Luwə ra ne ki mee ndigi ningə, se ra ban ə isi aw ki ta ki dije ɓay wa? Tado dəw ki kadi ta ro ndigi lie goto. ²⁰ Nə j dəw kare par j nə ə kadi inaji ta Luwə ti ə? NGoo asi kadi a əl ɓane ə nə: «Mba ri ə ira-m adi m-to be,» wa al. ²¹ Nje kibə ngoo, asi kadi, ki wanji ki kare wa kin, ibə-n ngoo ki gate e ngay, ə ki wanji ki kare wa kin, ibə-n e ki gate e ngay al to. ²² Lo kin ti, Luwə ndigi ngay kadi oji wongi lāne, ə adi dije gəri toge to, nə ore mene ə təl ore ɓay do dije ti ki asi tuji, kadi ɓungi wongi lāne dode ti, tuji-n-de kə. ²³ Nə, Luwə ndigi ngay to kadi n-toji toba lāne ki ro dije ti ki asi koo kəm-to-ndoo, ki ində dode dana kate mba kadi isi sone me toba ti lāne. ²⁴ NGa ningə, dije kin e j-ai je ki Luwə ɓar-je. Bar-je dan *Jipi je ti par al, nə ɓar-je dan ndəgi dije ti ki ai Jipi je al to. ²⁵ Ningə e ta ki Luwə wa əl me makitibi ti lə Oje ə nə:

«Dije ki kate ai dije ləm al,

M-ɓar-de dije ləm ɓone,

Ə dije ki kate ai njé ndigi je ləm al,

M-ɓar-de njé ndigi je ləm ɓone²⁵.

²⁶ NGa ningə, lo ti wa ki dije əli-de ti ai nə:

“Sai dije lə Luwə al” kin,

A ɓari-de ti, ngan lə Luwə ki nje kisi kəm ba²⁶.»

⁵ 9:4 Tee ki taga 4.22; Dətarənom 7.6; Oje 11.1   ⁶ 9:5 Knjk 2.29   ⁷ 9:7 Kilə ngirə ne je 21.12

⁸ 9:9 Kilə ngirə ne je 18.10   ⁹ 9:12 Kilə ngirə ne je 25.23   ¹⁰ 9:13 Malasi 1.2-3   ¹¹ 9:15 Tee ki taga 33.19

¹² 9:17 Tee ki taga 9.16   ¹³ 9:25 Oje 2.25   ¹⁴ 9:26 Oje 2.1

²⁷ Ejay ilā mbē ki yāne tō, ōji-n dō n̄gan *Isirayal je ə n̄a: «Kin ə re n̄gan Isirayal je bāyi-naa t̄ə yangira ki ta ba ti be ka, e n̄jé ki madi je par ə a inḡai kaji. ²⁸ Tadō Babe əl ə n̄a ta l̄ane n-a n-tol tae kadi osi taga rap̄i nim, kalangi ba nim tō d̄onangi ti ne*» ²⁹ Ninḡə e t̄ə ko ta ki Ejay wa ka əl b̄ay ə n̄a: «Kin ə re Babe ki n̄je t̄oḡi p̄ati, f̄ȳə dije madi t̄ə ḡin koji l̄aje əl ə, Re j-a ji to t̄ə Sodom be, Re j-a ji titi naa ki Gom̄ər be*»

Isirayal əi ki kaji ki re ki go r̄abi kadi-me Kirisi

³⁰ Ta ki kadi j-əl dō ta ti kin ə to kin: dije ki ḡəri Luw̄ə al, ki sanḡi r̄abi kadi n-əi dije ki dana al, n̄ə Luw̄ə ər ta d̄ode ti adi t̄əli dije ki dana. T̄əli dije ki dana ki go r̄abi kadi-me Kirisi. ³¹ NGA ninḡə, n̄gan *Isirayal je ki sanḡi kadi n-əi dije ki dana ki go r̄abi l̄ə ndu-kun taa, t̄ēji lo ndu-kun ti ka kin al. ³² T̄ēji loe ti al mbata ooi kadi e n̄e ki n-a n-inḡai ki r̄abi kil̄ə ki ra yo ̄bi ki r̄abi kind̄ə me dō ra maji ti l̄ə Kirisi al. Lo kin ti, awi t̄iḡai njade mbal ti, awi t̄ə kosi. ³³ T̄əki makitibi l̄ə Luw̄ə əl-n ə n̄a: «Oi, me ̄be bo ti ki Siyo, M-ind̄ə mbal ki n̄je t̄iḡə d̄əw nōo, E mbal ki n̄je t̄iḡə d̄əw kil̄ə, N̄ə d̄əw ki ade mene, n̄e a tule naa ti al*»

10

Jipi je ki dije ki əi Jipi je al, Bade e kare ba

¹ NGakom je, n̄e ki uw̄ə mem ngay ki m-isi m-d̄əji Luw̄ə mbata ti l̄ə *Jipi je, e kadi inḡai kaji. ² Tadō m-asi kadi m-ma naji l̄əde, t̄əki tinḡai bil mbata ti l̄ə Luw̄ə, n̄ə ke ə e tinḡə ki n̄e ḡər goto me ti. ³ T̄əki rojeti, ḡəri r̄abi ki Luw̄ə isi ər-n ta dō dije ti al, adi isi sanḡi r̄abi kin ki d̄ode əi je wa. Lo kin ti, əi je, gotoi dō r̄abi ti ki Luw̄ə isi ər-n ta dō dije ti. ⁴ Tadō Kirisi ə e ta t̄ol ta ndu-kun, mba kadi d̄əw ki ade mene ̄ba, Luw̄ə ər ta dō d̄əwe ti.

Kaji to mbata d̄əw ki ra ki adi mene Babe

⁵ *Moj̄i wa əl ta ōji-n dō k̄ər ta dō ti ki go r̄abi l̄ə ndu-kun ə n̄a: «D̄əw ki t̄əl r̄one go ndu-kun ̄ba, d̄əwe a aji ki r̄abi l̄ə ndu-kun ka kin*» ⁶ Ninḡə ta ki ōji dō k̄ər ta dō ti ki r̄abi kadi-me ə to kin: «Oti kadi əl mei ti ə n̄a: n̄ə ə a aw d̄əra ti wa?» Tadō Kirisi j̄ d̄əra ti ə re. ⁷ Taa, n̄ə ə a aw ko wa ka, əl be al t̄ə, tadō Kirisi j̄ lo koy ti dan n̄jé koy je ti. ⁸ Makitibi l̄ə Luw̄ə əl ə n̄a: «Ta l̄ə Luw̄ə e kadi ti ̄ba, to tai ti kadi əl, e nḡamei ti. E ta kin ə j-isi j-ilā mbēe*» ⁹ T̄əki rojeti, re ta t̄ēj tai ti t̄əki J̄əju e Babe, ə re adi nḡamei kadi Luw̄ə un-e taa dan n̄jé koy je ti ̄ba, a inḡə kaji. ¹⁰ Tadō kadi-me ki j̄ nḡame ti ə Luw̄ə a ər ta dō d̄əw ti, ninḡə ta ki t̄ēj ta d̄əw ti ə a aji d̄əw t̄ə. ¹¹ Tadō makitibi l̄ə Luw̄ə əl ə n̄a: «D̄əw ki ra ki ade mene, n̄e a tule naa ti al*» ¹² Lo kin ti, dangi dangi goto dan *Jipi je ti ki dije ki əi Jipi je al. P̄ati Babe ki kare wa kin ə e Babe l̄əde. E ki n̄je kadi n̄e maji dije p̄ati ki ̄bai t̄ə. ¹³ Tadō makitibi l̄ə Luw̄ə əl ə n̄a: «D̄əw ki ra ki ̄ba t̄ə Babe a inḡə kaji*» ¹⁴ NGA ninḡə, kin ə dije adi-e mede al ə, lo kadi a ̄bai t̄ə goto, a kin ə d̄əw əl-de ta lie al ə, lo kadi a adi-e mede goto, a kin ə d̄əw ki n̄je kil̄ə mbē ta lie goto ə, lo kadi a ooi ta lie goto t̄ə. ¹⁵ A kin ə dije ki n̄jé kaw kil̄ə je gotoi ə, lo kadi d̄əw a ilā mbē ta lie goto t̄ə. Makitibi l̄ə Luw̄ə əl ta dō ti be ə n̄a: «E n̄e ki to r̄on̄əl ngay kadi d̄əw oo n̄ja n̄jé kil̄ə mbē Poy Ta ki Maji*» ¹⁶ N̄ə dije madi mbati t̄əli r̄ode

go Poy ta ti ki Maji. NGA ningə, Ejay dəji ta do lo kin ti ə nə: «Babe, dəw ki taa meje do mbe ti ki j-ilə kin goto*».¹⁷ Ji gər təkı dəw a adi mene ki go rəbi lə Poy Ta ki Maji ki oo, nga ningə, Poy Ta ki Maji kin, e mbe ta lə Kirisi.¹⁸ Ə kadi m-dəji m-o se Jipi je ooi ta kin al biti wa? Ooi ta kin maji. Tado makitibi lə Luwə əl ta do ti ə nə:

«NDu njé kilə mbe Poy Ta ki Maji aw ki do be je pəti, taa, dije ki isi dəbəy lo je ti ki dənangi ti ne pəti ka, ta ki tade ti osi mbide ti to*».

¹⁹ Ə kadi m-dəji m-o se ngan *Isirayəl je gəri me ta ki ba kin al wa? Moji əl ta ki ta Luwə ti do lo kin ti ə nə:

«M-a m-adi jangi ra səsi do dije ti ki dəw gər ginde al, M-a m-adi wongi ra səsi ngay do dije ti ki əi dije ki ne gər ləde goto*».

²⁰ Ejay aw biti əl ta ki ta Luwə ti ə nə:

«Dije ki sangi ka sangi-mi al, ingəi-mi, M-tee ki dəm taga m-adi dije ki dəji-mi ne madi al.»

²¹ Nə ki oji do ngan Isirayəl je, Moji ilə do ti ə nə:

«NDo je pəti, m-ilə jim m-adi dije ki njé təl rəde go ta ti al, Dije ki njé tə ro*».

11

Luwə mbati ngan Isirayəl je al

¹ M-dəji kadi m-o se Luwə mbati dije ləne ki əi ngan *Isirayəl je kin wa? Jagi, Luwə mbati ngan Isirayəl je al. MBata mi ki dəm, mi ngon Isirayəl, mi gin koji ti lə *Abirakam, me koji ti lə Bənjame.² Luwə mbati dije ləne al, əi dije ki kəti-de kəte mari nu. Soi je, ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli, əl me makitibi ti lə Luwə, səki-n do ngan Isirayəl je ro Luwə ti kin, igəri maji.³ Eli əl ə nə: «Babe, təl njé kəl ta je ki tai ti pəti tiga, lo je ki dije isi iləi kadi-kare ti adi-ni kin, budi-de nangi mur mur, e mi ki karm par ə m-nay, ningə isi sangi kadi n-təli-mi to.»

⁴ Nə ta ki Luwə tur-e ti ə to kin: «M-ngəm dije dibı siri ta dangi, tə dije ləm, ki osi makəsıde nangı nō yo bal ti al*».⁵ Be to ə, dəkagilo ti ki bone, ngon buti ngan Isirayəl je madi nayi-naa, kadi isi tə dije ki Luwə kəti-de ki go me-maji ti ləne.

⁶ Luwə kəti-de ki go me-maji ti ləne, bi e ki go kilə rade ti al. Re e be al ningə, me-maji lə Luwə kin a e me-maji ki rəjeti al.⁷ Me ta kin nə ri ə? Mee nə ne ki ngan Isirayəl je sangi, ingəi nee al, ningə e dije ki Luwə wa kəti-de ə ingəi. Ba ndəge je, təl njé me nga je.⁸ Njé me nga je təkı makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Luwə adi angalde oy njum,
Adi kəmde oo lo al,
Ningə adi mbide bəy ndəngirə to.
Ne kin ra ne biti bone*».

⁹ NGA ningə *Dabidi ka əl ta do lo kin ti to ə nə:

«Kadi ne kuso rənəl ləde təl gum kuwə-de,
Kadi təl bandi ki kadi osi ti,
Kadi e rəbi kosi, kadi e kində kəji.

¹⁰ Kadi kəmde to adi ooi lo al,
Adi kai gidide ki dəkagilo je pəti*».

¹¹ M-dəji kadi m-o se jigi ki tigə *Jipi je ilə-de kin kadi a ii taa al biti wa? Jagi, a ii taa, nə ki go rəbi lə ne ra ki go ti al ki rai, ə ndəgi dije ingəi kaji. Ingəi kaji kadi jangi ra-n Jipi je.¹² NGA ningə, kin ə re ne ra ki go ti al lə Jipi je ki rai, təl maji lə dije pəti ki dənangi ti ne, kin a to ləde təl maji lə dije ki əi Jipi je al ningə, təji kadi re indəi rəde ta kaji ti ki ro tıde ba, maji ləde a to mbar mbar.

* 10:16 Ejay 53.1 * 10:18 Pa je 19.5 * 10:19 Dətarənom 32.21 * 10:21 Ejay 65.1-2 * 11:4 3-4: 1 Ngar je 19.10, 18 * 11:8 Dətarənom 29.3; Ejay 6.10 * 11:10 9-10: Pa je 69.23-24

Kaji lə dije ki əi Jipi je al

13 Səi ki səi *Jipi je al, təkɪ mi-n nje kaw kilə ki rə dije ti ki əi Jipi je al, m-əl səsi kadi igəri təkɪ m-piti kilə ki to jim ti. 14 M-piti mba kadi se a əsi dije ki gin koji ti ləm adi jangi ra-de, kadi təkɪ madi je ingəi kaji wa. 15 Kin ə kər ki Luwə ər Jipi je gogi, e rəbi kulə noji naa ti lə Luwə əi ki dije ki dənangi ti ne ningə, təlde ki rə Luwə ti gogi a e ne ki maje e ngay. A e kɪ lo koy ti kaw lo kisi ki də taa ti.

16 Ningə kin ə re dam mapa ki rai ki ko ki dəsəy e yə Luwə 6a, ndəgi mapa ba pəti e yəe tə, a kin ə ngirə kagi e yə Luwə 6a, bajie je əi yə Luwə tə. 17 Ningə *Isirayəl to təkɪ bini ki be be. Luwə gangi bajie je madi kə, ə uni-ni j ki j gin koji lə Isirayəl al, ki j kagi bini ki wale, re tiyəi-ni tode ti dan ndəge je ti, adi a də ngirə bini ti ki be, isi njibi bote tə. 18 Ningə j, e ne ki kadi ikidi-n baji kagi je ki gangi-de kə kin al. Kin ə ina kadi ikidi-de ə, kadi mei ole də ti təkɪ e j ə a də ngirəde ti bi e ngirəde 6a a dəi ti al. 19 Dəmaji ə, a əl ə nə: «Gangi bajie je ə tiyəi-mi tode ti.» 20 Ningə e ki rojeti kadi gangi-de mbata əi, ooi to ra maji lə Kirisi al, 6a j, tiyəi-ni tode ti mbata uwə kul ra maji lə Kirisi. Nə re e be ka, kadi ində gui al, adi bəl rai tə ra yo. 21 Tadə kin ə, kagi ki be wa mindi ka Luwə gangi bajie je ningə, kadi o rai maji nə j taa a iyəi al jagi. 22 Kadi igər təkɪ Luwə e nje ra maji ə kadi igər təkɪ e dəw ki ngə ngay tə. Luwə e dəw ki ngə ki rə dije ti ki osi, ə e dəw ki nje ra maji ki rai ti j tə. Nə ke ə, kadi a də njai ti me ra maji ti lie kin. A re e be al ə, a gangi iləi kə təkɪ baji kagi ki be kin be tə. 23 NGa ningə, ki oji də ngan Isirayəl je, kin ə iyəi ta me ngə ləde ə, Luwə a təl kadi tiyə-de tode ti gogi mbata aw ki təgi kadi tiyə-n-de gogi. 24 Kin ə j ki j baji kagi bini ki wale mindi, ə Luwə gangi re tiyəi ta kagi bini ti ki be ki e lə ləi al kin ningə, ngan Isirayəl je ki əi baji kagi bini ki be kin 6a, Luwə a təl tiyə-de maji gogi lo tode ti.

Ta ki də kaji ti lə ngan Isirayəl je

25 NGakom je, m-ndigi kadi igəri gin ta lə Luwə ki to lo bəyɔ ti kin, bi kadi isi day al. Be al ə a oi rəsi təkɪ njé gosi ki ngay. Ningə kadi igəri təkɪ dam *Isirayəl je madi, mede a ngə biti kadi dije ki gəri Luwə al pəti, teji kaji ti. 26 Lo kin ti ngə ə yə Isirayəl je pəti a ingəi kaji təkɪ makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Nje taa də dije a j Siyo ti ə a re,
A ər kal də ta lə dije ki gin koji ti lə Jakobi kə.

27 E kin ə e kun mindi ki a də-je naa ti səde,
Loki m-a m-ər majal ləde kə».

28 Kin ə ji gə mbati ki *Jipi je mbati Poy Ta ki Maji kin 6a, j-a j-ə nə əi njé bə je lə Luwə. Ningə e kin ə e kaji ləsi. Nə re ji gə koti ki Luwə koti-de kin tə 6a, j-a j-ə nə Luwə ndigi-de bəy mbata ti lə kade je tə. 29 Tadə Luwə adi dəw ne ə təl taa jie ti al, taa 6a dəw ə təl tuwe al tə. 30 Kəte mari, ali ta ta Luwə ti, nə basine, Luwə oo kəm-to-ndoo ləsi, mbata kal ki Jipi je ali tae. 31 Be tə ə, əi ka ali tae bone, mba kadi Luwə oo-n kəm-to-ndoo ləsi. Lo kin ti ngə ningə, əi ka Luwə a oo kəm-to-ndoo ləde tə. 32 Tadə Luwə adi ta rəbi dije pəti alii də ta, mba kadi oji-n-de me-maji ləne.

Təji ki də Luwə ti

33 Ki rəjeti, ne kingə lə Luwə al də lo, gosi, ki ne gər lie əti bəl ki dum! Dəw ki kadi gər me ta ki gangi lie goto, dəw ki kadi gər kəji ra lie goto.

34 E ə Makitibi lə Luwə əl-n ə nə:
«Dəw ki gər ta ki me Bəbe ti goto,
Dəw ki kadi oje ta goto».

35 «Taa dəw ki kadi un ne adi Luwə kəte,
Kadi təkɪ go ti ə Luwə ugə kire ka goto təkɪ».

³⁶Tadɔ e Luwə ə ində ne je pəti, ne je pəti toi ki takule, mbata ti lie. Kadi tɔba e lə Luwə ki dɔkagilo je ki dɔkagilo je! *Amen!

12

Njɔyə ki nəl Kirisɪ

¹NGakom je, tɔki Luwə ɔji-n-je me-maji ləne ki taga adi ji gəri, m-ilə dingəm mesi ti kadi uni darosi wa tɔ kadi-kare ki kəm, indəi ta dangi tɔ ne ki nəl Luwə, adi-e. E kin ə e kɔsi-gon Luwə ki rɔjeti ki kadi ɔsi gone. ²Ningə kadi uni go rəbi ne ra ki dije isi rai dɔkagilo ti ki bone kin al, nə kadi iyəi rɔsi adi ne gər ki sigi ki Luwə adi səsi kin, mbəl səsi. Lo kin ti, a gəri kəm ne ki e ne ki Luwə ndigi: adi e ne ki maji, ne ki nəl-e, ne ki go rəbe ti.

³Ki takul kadi-kare ki Luwə adi-m, m-əl dəw ki ra dansi ti kadi uni ta rɔsi ki al dɔ maji al, nə kadi oi ta rɔsi ki go rəbe ti, dəw ki ra, ki go tɔgi kadi-me ti lie ki Luwə ade. ⁴Darɔje e kare ba, nə ngan rɔje je əi dangi dangi. Ningə nə nə aw ki kilə ləne ki sɔbi dɔne. ⁵Be tɔ ə, ji bay, nə je kare ba me kində rɔ naa ti ki Kirisɪ. Je ki doje doje, nə je ngan rɔ-naa je. ⁶Ningə, Luwə adi-je kadi-kare je ki dangi dangi ki go me-maji ti lie ki adi-n-je. Kin ə re e kadi-kare kəl ta ki tae ti ə adi ə, kadi ira-n kilə ki go kadi-me Kirisɪ ti. ⁷Kin ə re dəw madi aw ki kadi-kare ra kilə dan dije ti ə, kadi ra kile; kin ə dəw madi aw ki kadi-kare ndo ne dije ə, kadi ndo-de ne. ⁸Kin ə dəw madi aw ki kadi-kare kilə dingəm me dije ti ə, kadi ilə dingəm mede ti; kin ə dəw madi aw ki kadi-kare kadi ne dije ə, kadi adi ki me-nda; kin ə dəw madi aw ki kadi-kare kər nɔ dije ə, kadi ɔr nɔde ki rɔ ki tɔ kati; kin ə dəw madi aw ki kadi-kare koo kəm-to-ndoo lə dije ə, kadi oo kəm-to-ndoo ləde ki rɔnəl.

⁹Maji kadi ndigi-naa ki dansi ti e ndigi-naa ki rɔjeti. Ningə kadi ɔsi ne ki majal ngərangi, ə kadi uwəi go ne ra ki maji ngə tɔ. ¹⁰Maji kadi indigi-naa dansi ti ndigi-naa lə ngakonaa je. Ningə kadi dəw ki ra sangi kadi n-e taa n-buki madine je ti. ¹¹Kadi sɔi dije ki njé ra kilə, ki dabi goto rɔsi ti, ə irai kilə lə Bəbe ki me ki kare tɔ. ¹²Ningə kadi irai rɔnəl dɔ ne ti ki isi ngəmi tae, kadi ɔr əi mesi dɔ kɔ ti, ə uwəi tɔgisi ba me kəl ta ti ki Luwə tɔ. ¹³Kadi irai ki ngakɔsi je me ne je ti ki to rɔde, ə kadi uwəi mba je ki rɔsi ti maje. ¹⁴Injangi dɔ dije ki nje kadi səsi kɔ; injangi dɔde bi imani-de al. ¹⁵Irai rɔnəl ki dije ki isi rai rɔnəl, ə inɔi ki dije ki isi nɔi tɔ. ¹⁶Maji kadi ndusi ɔsi go-naa ti. Isangi rəbi ne ra ki tɔba al, nə kadi isangi rəbi ne ra ki dɔe du. Ningə kadi oi rɔsi tɔ njé gosi ki ngay al tɔ.

¹⁷Re dəw ra səsi majal ə, ugəi-e kirə majal ki ra səsi kin ki majal al. Indəi dɔ rɔsi ti kadi irai maji ta kəm dije ti pəti. ¹⁸Kin ə re ta rəbi lapiya e rɔsi ti, ə tɔ kadi isangi ə, isangi adi lapiya tɔ dansi ti ki dije pəti. ¹⁹NGakom je, kadi sɔi je wa ugəi kirə majal ki dəw ra səsi al, nə iyəi wongi lə Luwə adi ɔdi dəwe. Tadɔ Luwə əl me makitibi ti ləne ə nɔ:

«Mi ə mi nje kigə kirə majal ki dəw ra ki madine.

Dəw ki ra ne ki majal ki madine,

Mi ə m-a m-ɔje kame to ti^ϕ.»

²⁰Luwə ilə dɔ ti ɔy tɔ ə nɔ:

«Re ɔo ra nje bə lai ə, ade ne uso,

Re kində ra-e ə, ade man ay.

Re ira be ningə,

A to tɔ yal por ə ɔy buki dɔe ti be^ϕ.»

²¹Adi majal dum dɔi al, nə kadi idum dɔ majal ki maji ki ra.

13

Təl rə go ndu ti lə nje kəbe je

¹ Kadi dəw ki ra ka tal rəne go ndu ti lə njé kəbe je ki isi də be ti. Tado kəbe ki to ban ban ka e Luwə ə e nje kadi dəw, ningə njé ki isi də be ti, e Luwə ə ində-de. ² E mbata kin ə, dəw ki ində gune ya nje kəbe ti, isi əsi ta ndu Luwə. Njé ki isi indəi gude ya nje kəbe je ti, isi ndəri ta ki gangi lə Luwə rəi ki dəde ti. ³ Ningə, dije ki njé ra ne ki maji 6a isi 6əli njé kəbe je al, nə e dije ki njé ra ne ki majal ə isi 6əli-de. Ə re ige kadi i6əl nje kəbe al 6a, ira ne ki maji par ə a piti. ⁴ Tado nje kəbe e dəw ki isi ra kilə adi Luwə mba kadi kilə rasi e kilə ra ki maji. A kin ə re isi ira ne ki majal 6a, i6əl nje kəbe, mbata e kare 6a aw ki ne kati al. Loki nje kəbe gangi ta də dəw ti 6a, isi ra kilə lə Luwə, əji wongi lie də dəw ti ki nje ra ne ki majal ade gər. ⁵ E mbata kin ə, maji ngay kadi dəw ilə dəne gin təgi ti lə nje kəbe je. Ningə kadi ilə dəne gin təgi ti mbata 6əl wongi lə Luwə al, nə mbata mər ta ki maji ki me dəw ti ndigi kadi dəw ra be. ⁶ E gine kin to ə isi igei la-mbə, tado dije ki isi taai la-mbə jisi ti, əi dije ki Luwə adi-de kilə kin kadi rai. ⁷ Lo kin ti, maji kadi adi dəw ki ra ne ki səbi kadi adi-e. Adi la-mbə dəw ki səbi kadi adi-e la-mbə, adi ne ki gangi dəsi ti dəw ki səbi kadi adi-e, i6əli dəw ki səbi kadi i6əli-e, ə əsi gon dəw ki səbi kadi əsi gone to.

NDigi-naa ki yo je ki ne je

⁸ Adi kirə ne lə dəw madi to dəsi ti al. Kirə ki kadi to dəsi ti 6a, kadi e kirə ndigi-naa ki kadi indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je par. Tado dəw ki nje ndigi madine, e dəw ki ra go ndu Luwə ti ilə taga pəy. ⁹ M-əl be, mbata ndu-kun je lə Luwə əl ə nə: «A uwə marim al, a təl dəw al, a 6ogi al, a ndingə ne lə madi al.» Ningə ndu-kun je kin, ki ndəgi ndu-kun je ki rangi pəti, a ingə-de me ndu-kun ti ki kare ki ə nə: «A ndigi dəw madi tə darəi i wa be» kin*. ¹⁰ Dəw ki nje ndigi dəw, a ra ne madi kare ki majal ki dəw madine al. Tado dəw ki nje ndigi madine, e dəw ki ra go ndu Luwə ti ilə taga pəy.

Kisi də nja ti mba təl Kirisi

¹¹ Igəri dəkagilo ki j-si ti ne kin maji, kadi e dəkagilo ki kadi indəli də bi ti ngata. MBata dəkagilo ki kəte j-ilə-n ngirə kində meje də ra maji ti lə Luwə kin, kaji e say səje 6əy, nə ki 6asine kin, kaji e rəjeti 6asi ngata. ¹² Lo ki ndə nay ngay al ngata, lo ki ti e 6asi, ə maji kadi j-əsi ne ra je ki me til ti ngərəngi, ə adi j-oti ne rə je ki kadi ji rəi kada. ¹³ Adi pa njiyəsi e ki go rəbi ti ki maji, tə dije ki njé njiyə kada wangi. Kadi səi dije ki njé kuso ne kədi al nim, go kay kasi al nim, kadi səi njé kaya ki ra al nim, njé koo maji rəde al nim, njé kol ki njé ra jangi al nim. ¹⁴ Maji kadi oti Ba6e Jəju Kirisi rəsi ti tə ne rə ləsi. Ningə kadi adi ndigi ra lə darə uwə mesi al, nə tə i i irai majal ki e ndigi ra lie.

14

Kadi dəw gangi ta də ngokone ti al

¹ Dəw ki e tə me kadi-me Kirisi ti, maji kadi uwəi-e ki rəsi ti ki kanji kadi igangi ta də ne ti ki to mee ti. ² Dəmaj i ə dəw madi, aw ki kadi-me ki uso-n ne je pəti kare, ne kanji kadi mee uwe ki ta, ningə e ki nungi, ki kadi-me lie e ki tə, o mbi kam par tə. ³ Lo kin ti, səbi kadi dəw ki nje kuso ne je pəti, kidi dəw ki nje kuso ne je madi al kin al, ningə dəw ki nje kuso ne je madi al, maji kadi kidi dəw ki nje kuso ne je pəti al tə, tado e ka Luwə uwe ki rəne ti tə. ⁴ I nā ə kadi igangi ta də njé ra kilə ti lə dəw ki rangi ə? Re uwə rəne ba ta kilə ti ə se əsi

* 13:9 Təq ki taga 20.13-17; Dətarənom 5.17-21; Ləbətiki 19.18

nangi ka, e kin e ta la 6ae. Ninga a uwə rone ba taa, tado Babe aw ki tōgi kadi ade uwə-n rone ba.

⁵ Dəw madi a əl ə nə ndo je madi itə naa, ə dəw ki nungi a ə nə ndo je asi-naa pəti to. Nə maji kadi dəw ki ra ka aw ki me ki kare do ndu ti lie ki a do ti. ⁶ Dəw ki oo kadi ndo madi itə ndagi ndo je madi kin, əl mba kosi-n gon Luwə, ə dəw ki uso ne je pəti, uso kadi əsi-n gon Luwə to, mbata ra oyo Luwə do ti. Taa dəw ki uso ne je pəti al ka, ra mbata kosi-gon Luwə to, tado ra oyo Luwə do ti to. ⁷ Təki rojeti, dəw ki danje ti ki kadi isi ki dōne taa kisi ləne wa goto, taa dəw ki danje ti ki kadi oy koy ləne wa ka goto to. ⁸ Re j-isi ki doje taa ə e mbata la Babe, a re j-oy ə j-oy mbata la Babe to. Adi kin ə re e-n kisi ki do taa, ə se e-n koy ka, je ne la Babe. ⁹ Tado Kirisi oy, i lo koy ti mba kadi e-n Ba njé koy je ki njé kisi kəm je. ¹⁰ NGA j, ra ban ə isi gangi ta do ngokoi ti ə? Ra ban ə isi ikidi ngokoi ə? Kare kare pəti, j-a ji tēgi j-ai ta kəm Luwə ti kadi a gangi ta doje ti. ¹¹ Tado Babe əl me Makitibi ti ləne ə nə:

«Mi Babe, təki m-isi-n ki dōm taa, m-əl səsi təki:

Dije pəti a əsi məkəside nangi nōm ti,

Dije pəti a iləi toji dōm ti*»

¹² Lo kin ti, dəw ki ra a idə kor kilə rane ki sōbi dōne wa nō Luwə ti.

¹³ Adi ji taai kəə ta gangi ta do-naa ti. Ningə kadi isangi rəbi kadi iləi jigi nō ngokosi ti al. Həi jigi adi tige ile, ə se aw sie adi osi me ne ki majal ti al. ¹⁴ M-gər, to ay njay ki takul Babe Jəju, təki ne ki to nje goto. A re dəw madi oo kadi ne madi e ki to nje 6a, to nje mbata ti la dəwe wa kin. ¹⁵ Re ituji me ngokoi mbata la ne ki isi uso ningə, isi njiyə ki go rəbi ndigi-naa ti al jagi. Igo rəi maji, kadi ta la ne kuso par ə adi dəw ki Kirisi oy mbata ti lie kin aw-n tuji ti al. ¹⁶ Kadi ne ki e ne ki maji ki rəsi ti, təl ne ki kadi ndəgi dije əli ta ki majal do ti al. ¹⁷ Tado kōbe la Luwə e ta la ne kuso ki ne kay al, nə e ta la ne ra ki dana, ta la lapiya ki rənəl ki NDil ki ay njay adi dəw. ¹⁸ Dəw ki isi ra kilə la Kirisi ki go rəbe kin, e dəw ki nje ra ne ki nəl Luwə nim, dije ndigi ta lie nim to.

¹⁹ Adi ji sangi rəbi ki kadi re ki lapiya nim, rəbi ki kadi ji tōgi naa ti me kadi-me ti nim. ²⁰ Maji kadi ituji kilə la Luwə mbata la ne kuso al. E ki rojeti kadi ne kuso je pəti dəw a uso, nə e go rəbe ti al kadi dəw uso ne ki kadi təl jigi tigə ngokoe ile me ne ki majal ti. ²¹ Maje ki ngay, e kadi dəw uso da al nim, ay kasi al nim, kadi ra ne madi kare ki kadi tigə ngokoe ile al. ²² Kadi-me ləi ki a do ti kin, ingəm tə ya i nō Luwə ti. Maji-kur e do dəw ti ki me uwe ki ta do rəbi ti lie al. ²³ Nə dəw ki me uwe ki ta do ne ti ki isi uso, ta ki gangi e dōe ti, mbata e dəw ki kilə rae e ki go kadi-me ti al. NGA ningə, ji gər kadi ne je pəti ki dəw ra-de ki go kadi-me ti al, e majal.

15

Kadi dəw sangi rəbi ne ki kadi adi rənəl madine

¹ J-ai ki j-awi ki tōgi me NDil ti, maji kadi ji gəti njé je ki əi to je, ki kanji sangi rəbi ne ki nəl meje. ² Maji kadi dəw ki ra danje ti sangi kadi ra ne ki nəl ngokone. Ra ne ki nəl-e ki mba maji lie kadi tōgi-n me ndil ti. ³ Kirisi ki dōne, sangi ne ki nəl rone al, nə təki Makitibi la Luwə əl-n: «Nə taji je ki sōbi kadi aw ki do ti, təl ki dōe ti yo*» ⁴ NGA ningə, ne je pəti ki ndangi me Makitibi ti dəkagilo ti ki kəte kin, ndangi mba kadi tə təl ne ndo mbata ti ləje. Makitibi ndo-je kadi kore me ki kuwə tōgi ba ləje re ki kində me do ti. ⁵ Maji kadi Luwə ki nje re ki kore me ki kuwə tōgi ba ra adi tasi asi-naa maji təki Jəju Kirisi ndigi-n. ⁶ Lo kin ti, a iləi toji do Luwə ti ki e Baw Babe ləje Jəju Kirisi ki me ki kare ki ndu ki kare.

Poy Ta ki Maji mbata la dije pəti

⁷Uwəi naa rə naa ti yo je ne je təkɪ Kirisɪ uwə-n səsi rəne ti kin be, mba kadi Luwə ingə-n tɔba. ⁸Təkɪ rɔjɛti, m-əl səsi, Kirisɪ təl nje ra kilə lə *Jipi je mba kadi təl-n ta ndu-kun ki Luwə un adi kade je. ⁹Taa re mba kadi dije ki əi Jipi je al, iləi tɔji dɔ Luwə ti mbata me-maji lie, təkɪ Makitibi lə Luwə əl-n ə:

«M-a m-piti dan gin be je ti ki dangi dangi,
Taa m-a m-osi pa m-ilə-n tɔji dɔi ti tɔ*.»

¹⁰Ningə təl əl bəy ə nə:

«Səi gin be je ki dangi dangi, irai rənəl ki dije lə Bəbe*.»

¹¹Bəy tɔ:

«Iləi tɔji dɔ Bəbe ti, səi gin be je pəti,
Osi pa, ipiti-e-n, səi gin dije pəti*!»

¹²Nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl tɔ ə nə:

«Dəw ki gin koji ti lə Jəse kare a re,
E ə i taa kadi a ɔ be dɔ gin be je ti ki dangi dangi,
Ningə e tɔ ə gin bee je kin a indəi mede dɔe ti*.»

¹³Kadi Luwə ki e nje re ki ne kində me dɔ ti, adi rənəl, ki lapɪya lie tə səsi biyə ti, me kadi-me ti. Ningə kadi tɔgi NDil Luwə adi kində me dɔ ti ləsi aw ki kəte kəte tɔ.

Kilə lə Pol

¹⁴NGakom je, ki ɔji dɔsi, mi ki dəm, m-gər maji, kadi mər ta ki maji rosi mesi, ne gər ki dum səsi goto, taa asi gaki kadi adi-naa ta kɔji yo je ki ne je tɔ. ¹⁵Be ka, ki madi je, m-ndangi makitibi ki tɔge to m-adi səsi kadi m-ole-n mesi. Ningə m-ra be ɔji dɔ maji ki Luwə ra səm. ¹⁶Luwə ra adi m-un rəm m-ilə kɔ mbata kilə lə Jaju Kirisɪ ki rɔ dije ti ki əi *Jipi je al. Ində-m ta dangi kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lie, kadi dije ki əi Jipi je al təlɪ kadi-kare ki nəl Luwə, kadi-kare ki NDil Luwə e dɔ ti. ¹⁷Asi kadi m-ində gum me tɔ Jaju Kirisɪ ti ɔji-n dɔ kilə lə Luwə. ¹⁸NGa ningə, re m-əl ta ɔa, m-əl ta dɔ ne ti kare ba par, adi e kun ki Kirisɪ un-m ra-n kilə adi dije ki əi Jipi je al təlɪ rɔde go ndue ti kin. Kirisɪ ra kilə ki ta ki tam ti nim, ki kilə ram nim, ¹⁹taa ki tɔgi ne kɔji je, ki ne je ki əti ɔəl, ki tɔgi lə NDil Luwə. Be ə, i Jorijaləm ti bitɪ tɛɛ-n ɪiri ti, m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lə Kirisɪ ki lo je pəti. ²⁰Ningə m-ndigi ngay kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lo ki tɔ Kirisɪ ɔa ti al bəy par, mba kadi m-ində ngirə kilə ləm dɔ kilə ti ki dəw madi ində ngire kəte al. ²¹Loki m-ra be kin ɔa, m-ra təkɪ Makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Dije ki dəw ilə-de mbə ta lie al a ooi-e,

ə dije ki ta lie osi mbide ti al, a gəri me ta kin tɔ*.»

Kaji ra lə Pol

²²E kin ə e ne ki ɔgi-m ta rəbi ki dəkagilo je pəti kadi m-aw rəsi ti. ²³Nə ki basine kin, m-aw ki lo madi ki kadi m-ra kilə ti go lo je ti kin al ngata. E be ə, asi ɔal ngay ɔone, m-ndingə kadi m-aw rəsi ti. ²⁴M-a m-aw dəkagilo ti ki m-a m-aw-n ɪsɪpay ti. Tado, m-ində mem ti kadi kawm ə, m-a m-tɛɛ dɔsi ti kadi m-o səsi, ningə kadi irai səm adi m-aw m-tɛɛ titi. Nə ke ə, m-a m-o səsi kadi ngure ɔr dəm ti ndəy bəy taa m-a m-gangi m-aw. ²⁵Ningə ki basine kin, m-isi m-ang Jorijaləm ti mba ra ki dije lə Luwə ki isi nu. ²⁶Tado dije lə Luwə ki isi dɔnangi Masaduwan ti ki dɔnangi Akay ti uni ndude kawi ne kadi n-rai ki njé ndoo je ki dan dije ti lə Luwə ki isi Jorijaləm ti. ²⁷Uni ndude rai ne kin, ningə e ne ki sɔbi kadi rai səde be wa. Tado kəte, dije ki əi *Jipi je al ingəi ne maji ki go NDil ti rɔde ti əi ki əi Jipi je, ningə basine sɔbi kadi dije ki əi Jipi je al, rai ki Jipi je ki ne

* 15:9 Pa je 18.50; 2 Samiyəl 22.50

* 15:10 Dətarənəm 32.43

* 15:11 Pa je 117.1

* 15:12

Ejay 11.10 * 15:21 Ejay 52.15

ki e ne maji la daro ki to jide ti to. ²⁸ Be a, re m-ra kilə kin gine gangi, adi m-ilə kande ne kaw kin ji dije ti la Luwə ki Jorijaləm 6a, m-a m-aw isipay ti ki rəbi ki do si ti. ²⁹ M-gər kadi kawm ki m-a m-aw ki ro si ti, m-a m-aw ki njangi do la Kirisi ki to mbar mbar.

³⁰ NGakom je, m-ilə dingəm mesi ti ki takul Baβe laje Jəju Kirisi, ki takul ndiginaa la NDil Luwə, kadi indai ro si naa ti səm, irəi ki kəl ta ki Luwə mbata ti ləm. ³¹ Əi ta ki Luwə mba kadi taa-m ji njé me nga je ti ki Jude, taa kadi tə kadi-kare ki m-a m-aw-n Jorijaləm kin ka, dije la Luwə taai ki rənəl to. ³² Lo kin ti, m-a m-aw m-təe ro si ti ki rənəl, ningə re Luwə ndigi 6a, m-a m-aw-n ko rəm ro si ti ndəy to. ³³ Kadi Luwə ki nje kadi Lapiya e naa ti səsi pəti. *Amen!

16

Kuwə ji-naa

¹ M-ilə konanje Pəbe ki e diyakir dan njé kaw-naa je ti ki me 6e ti ki Sakire kin jisi ti. ² M-dəji səsi kadi uwəi-e ki ro si ti me to Baβe ti, uwəi-e ro si ti kuwə ki asi ta to dəw la Luwə. Adi ro si, irai sie me ne je ti pəti ki aw ki ndooe, tado e dāne ki ra ki dije ngay, taa mi wa ki dəm ka ra səm to. ³ Uwəi ji Pirisika əi ki Akilasi adi-mi, əi madi-kiləm je me kilə ti la Jəju Kirisi. ⁴ Əi je ə uni rəde, ilai ko, ajii-mi. Ningə e mi ki karm ə m-ra-de oyo al, nə e njé kaw-naa je pəti, ki əi *Jipi je al ə rai-de oyo. ⁵ Uwəi ji njé kaw-naa je ki isi me kəy ti ləde adi-mi to. Uwəi ji nje ndigi ləm Epaynəti adi-mi, e ə e dəw ki do səy ki adi mene Kirisi dənangi Aji ti. ⁶ Uwəi ji Mari ki e dəw ki ra kilə ngay mbata ti ləsi kin adi-mi. ⁷ Uwəi ji nojim je Andironikusi əi ki Juniyasi ki əi madi dangay je ləm kin adi-mi. Əi njé kaw kilə je ki dije gari gode maji ngay dan madide je ti, taa adi mede Kirisi nəm ti wa 6əy. ⁸ Uwəi ji nje ndigi ləm me to Baβe ti Ampilyatusi adi-mi. ⁹ Uwəi ji madi-kiləje me kilə ti la Kirisi, Urbe əi ki nje ndigi ləm ki ngay Isitasi adi-mi. ¹⁰ Uwəi ji Apələsi ki e dəw ki toji kadi ki adi mene Kirisi ki taga kin adi-mi. Uwəi ji dije ki me kəy ti la Arisitobul adi-mi to. ¹¹ Uwəi ji nojim Erodiyoy adi-mi, taa uwəi ji dije ki me kəy ti la Narsisi ki adi mede Baβe adi-mi to. ¹² Uwəi ji Tirpən əi ki Tirpoji ki əi dāne je ki rai kilə la Luwə ngay kin adi-mi, taa uwəi ji konanm Pərsidi ki e dāne ki ra kilə la Luwə ngay to kin adi-mi. ¹³ Uwəi ji Rupusi ki e dəw ki Luwə kəte kin adi-mi, taa uwəi ji kəe ki e kom to kin adi-mi. ¹⁴ Uwəi ji Asekirti nim, Piləgo nim, Ərməsi nim, Patirobasi nim, Ərməsi nim, ki ndəgi ngakoje je ki əi səde kin adi-mi. ¹⁵ Uwəi ji Pilologi əi ki Juli adi-mi, uwəi ji Nəre əi ki konanne adi-mi, taa uwəi ji Olimpasi ki dije la Luwə pəti ki əi sie adi-mi to. ¹⁶ Uwəi ji-naa kare kare ki kuwə-naa ro naa ti ki toji kadi səi ngakonaa je ki me Kirisi ti. *Njé kaw-naa je la Kirisi pəti uwəi jisi.

Ta ki dəbət i

¹⁷ NGakom je, m-ilə dingəm mesi ti kadi indai kəm-kədi dərəsi oji-n do dije ki njé re ki gangi-naa dansi ti, ki nje buki dije wale kadi taji ro ne ndo ki səi ingəi. Maji kadi əri ro si rəde ti ko. ¹⁸ Tado ko dije ki be kin, isi rai kilə la Baβe laje Kirisi al, nə isi rai kilə mba kandade yo. Ki kuji ta je ki tade ti, ki to-naa pe pe, ə isi ədi dije ki kəmde tijə do ne ki majal ti al. ¹⁹ Ki oji do si, dije pəti gəri təl ro go ta ti ləsi. Lo kin ti, m-ra rənəl oji-n do si. NGA ningə m-ndigi kadi kəmsi tijə do ne ki maji ti, ə kadi kəmsi ay njay kadi əri ro si ko me ne ki majal ti. ²⁰ Ningə Luwə ki nje re ki lapiya a rigiji do *Satə gin njasi ti basine. Maji kadi me-maji la Baβe laje Jəju Kirisi e naa ti səsi.

²¹ Madi kiləm Timote u wəi jisi, taa nojim je Lusiyusi nim, Jasoy əi ki Sosipatar nim uwəi jisi. ²² Ningə mi Tərtiyusi ki nje ndangi makitibi la Pol kin, m-uwə

jisi me kində rə naa ti lə Babe. ²³ Gayusi[☆] ki m-isi be lie uwə jisi. Erasi[☆] ki e nje ngəm la ki me be bo ti ki ne uwə jisi, taa ngokoje Kartusi ka uwə jisi tɔ. [²⁴ Kadi me-maji lə Babe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti.]

Kilə tɔji ki dɔ Babe ti

²⁵ Tɔji ki dɔ Luwə ti ki asi kadi adi səsi tɔgi ki go rəbi lə Poy Ta ki Maji lə Jəju Kirisi ki m-ilə səsi mbɛe. Ki rəbi lə Poy Ta ki Maji kin, Luwə tɛɛ ki dɔ nɛ ki to lo ɔɔyɔ ti lo kilə ngire ti nu, ²⁶ nə basine gine tɛɛ taga wangi kin. Gine tɛɛ ki taga wangi ki rɔ dije ti ki əi *Jipi je al, ki takul makitibi ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ndangi. NDangi ki go ndu ti lə Luwə ki nje kisi biti ki nɔ ti kadi dije ki əi Jipi je al adii mede Luwə, ə kadi tɛli rɔde go ndue ti. ²⁷ Tɔji ki dɔ Luwə ti ki e ki karne ba ə e nje gosi, ki dɔkagilo ki dɔkagilo me tɔ Jəju Kirisi ti. *Amen!

Makitibi ki dɔsay ki Pol ndangi adi Koreti je

Ta ki dɔ makitibi ti ki dɔsay ki Pol ndangi adi Koreti je

MBa lə Pol ki kɔ joo ki mba kilə mbɛ Poy Ta ki Maji ki aw, aw tɛɛ Koreti ti ki ɛ ɛ ɛ bo kare ki dɔnangi Girasi ti. Loki Pol aw tɛɛ Koreti ti, isi ti nɔɔ ra nay dɔgi gide jijoo. Ningə njé kaw-naa je ki Pol ində ngirəde, əi dije ki əi Jipi je al, ki əi njé tɔ ba je al.

Koreti e ɛ ɛ bo ki nɛ kingə e ngay me ti ki takul toe kadi ba bo ti ki ra adi bato je rai ngay titi. Njé ra gati je uwai naa ti be, taa njé nɛ gər je ki dangi dangi ka əi ngay me ti tɔ. Nə nɛ kare ki majal, kaya ki ra rosi mee. Ra adi njé kaw-naa je ki əi ngə ɔy kin, nɛ je ngay tilə-de naa ti. Lo kin ti, Pol ga ta ngay dɔde ti, tado loki iyə-de ə aw lo ki rangi ti, nja naa ti naa ti, ingə poyde ki ade rɔnəl al. E be ə, ndangi-n makitibi ki asi sɔ be adi-de. Makitibi je ki joo ə j-ingə-de me Kilə-mindi ti ki sigi ne kin, nə njé ki joo dəw gər lo ki tade ti ti al. Pol əl ta ləde: ki kare me 1 Kor 5.9-13, ə e ki nungi me 2 Kor 2.3 tɔ. Ningə makitibi je ki joo ki j-ingə dan made je ti ne kin, Pol ndangi-de dɔkagilo mba ti lie ki kɔ mitə ki mba kilə mbɛ Poy Ta ki Maji. Ki dɔsay Pol ndange Epəji ti, ə e ki kɔ joo ndange Epəji ti wa tɔ ə sɛ dɔnangi Masəduwan ti wa be.

Me makitibi ti ki dɔsay kin, go ta kuwə ji-naa ti, ki kəl ta ki Luwə ki mbata maji lie ki ra (1.1-9), Pol dəji njé kaw-naa je ki Koreti ti kadi indəi ngangi gangi-naa ki tɔ dande ti kin nim (1.10-4.21), kadi əsi kaya ki ra ngərangi nim (5), kadi iyəi ta kaw ki ndu kasi-naa al ki dande ti nɔ njé gangi ta je ti ki gəri Luwə al kin nim tɔ (6.1-11). Pol tɔ a nɔɔ əl-de ɔy tɔ kadi gəri lo kində kəmde go darade ti ki e kəy kisi NDil Luwə kin tɔ (6.12-20). Ningə go ta kɔji je ti kin, Pol tur ta je ti ki dangi dangi ki njé kaw-naa je dəji-e me makitibi ti ki iləi adi-e. Adi e ta ki oji dɔ:

Taa-naa (7);

Ta ki dɔ kuso da je ti ki awi nɔ kagi yo je ti, ki ta ki dɔ pa njiyəde me nɛ je ti pəti ki aw naa ti ki ya Luwə al (8.1-11.1);

Ta ki dɔ njé kaw-naa je ti ki nɛ kuso lə Bəbe (11.2-34);

Ta ki dɔ kadi-kare je ti lə NDil Luwə (12-14);

Ki ta ki dɔ ki njé koy je lo koy ti (15).

Pol tɔl ta makitibi ləne ki poy ta je madi tɔ (ta ki dɔ nɛ kaw ti nim, ndigi ra je lə Pol nim...), kuwə ji-naa tɔ (16).

Me nɛ je ti pəti ki asi-naa al dan Koreti je ti kin, Pol əl-de təkɔ təl rɔ go ndu ti lə Kirisi par ə a ra kadi nɛ je asi-naa. NGA ningə ndigi-naa ki rojeti lə ngakonaa je ə e rəbi ki maji itə rəbi je pəti tɔ (13).

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki Luwə ɔar-m, ki go me ndigi ti lie kadi mi nje kaw kilə lə Jəju Kirisi, naa ti ki ngokɔje Sositan[☆]. ² j-uwə jisi səi njé kaw-naa je ki isi Koreti[☆] ti, j-uwə jisi səi njé ki Luwə ɔr səsi me majal ti kɔ ki go rəbi kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi, j-uwə jisi səi njé ki Luwə ɔar səsi tɔ dije ki kay njay ləne, j-uwə jisi səi dije pəti ki, me lo je ti ki dangi dangi, isi ɔai tɔ Bəbe ləje Jəju Kirisi, Bəbe ləsi ki Bəbe ləje.

³ Kadi me-maji ki kisi-maje lə Bawje Luwə əi ki Bəbe Jəju Kirisi e dəsi ti.

Ra maji lə Luwə me Kirisi ti

⁴ M-ra oyo Luwə ləm ki ndɔ je ndɔ je ki mbata ləsi. M-ra-e oyo oji dɔ me-maji lie ki tɔ dəsi ti me kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi. ⁵ Tado me kində rɔ naa ti ki Kirisi

kin ə maji ur-n səsi me kuji ta ti ki me ne gər ti. ⁶ Naji ki ma ki do Kirisi ti e ki ma ki tōgi dansi ti, ⁷ adi kadi-kare madi kare ki du səsi goto. İsi ingəmi ndo ki Baʕe ləje Jəju Kirisi a tēe-n həy. ⁸ Kirisi wa ki done a adi səsi tōgi kadi uwəi rəsi ba bitı dəbəy ndo ti. A adi uwəi rəsi ba mba kadi ndo təl-e 6a səi ki ta dəsi ti al. ⁹ MBata Luwə ki nje 6ar səsi, ilə səsi naa ti ki NGone Jəju Kirisi ki Baʕe ləje, e Luwə ki nje ka do ndune ti. ¹⁰ NGakom je, m-ndəji səsi me to Baʕe ti ləje Jəju Kirisi kadi adi ndusi e naa ti. Adi gangi-naa goto dansi ti. Maji kadi adi tagasi je ki angalsi je e naa ti kare ba. ¹¹ Mba ri ə m-əl ta kin be wa? M-əl be mbata dije ki Kolowe ti əli-mi ta ki dəsi ti adi-m m-o. ¹² Ningə ne ki m-ge kadi m-əl səsi, m-o təkı dansi ti dəw madi ə nə: «Mi dəw lə Pol», ki nungi ə nə: «Mi dəw lə Apolosi», ki rangi ə nə: «Mi dəw lə Piyər», ə e ki rangi 6əy ə nə: «Mi lə Kirisi». ¹³ Ə se Kirisi e ki gangi rəne dana wa? Se e Pol ə 6əi-e do kagi-dəsi ti mbata ləsi wa? Se rai səsi batəm me to Pol ti wa? ¹⁴ M-ra oyo Luwə təkı ra adi m-ra batəm dəw madi kare dansi ti al. Dije ki m-ra-de batəm e Kirisipusi əi ki Gayusi par. ¹⁵ Dəw madi kare ki a ə nə rai ne batəm me tom ti goto. ¹⁶ Dije ki m-ra-de batəm 6əy to 6a, e njé ki me kəy ti lə İsitəpanasi. Ki rangi to noo ningə, m-o al ngata. ¹⁷ E ki mba kilə mbe Poy Ta ki Maji ə Kirisi ilə-m, 6i e ki mba ra batəm al. Kilə mbe Poy Ta ki Maji kin e ki gosi ta ki ta ti al. Re e ki gosi ta ki ta ti ningə, koy Kirisi do kagi-dəsi ti a təl ne ki ndae goto.

Kirisi e tōgi ki tər lə Luwə

¹⁸ Mbe koy Kirisi do kagi-dəsi ti e ta mbə ki rə dije ti ki isi awi tuji ti. Nə ki rəjeti je ki j-ingə kaji ningə e tōgi lə Luwə. ¹⁹ Makitibi lə Luwə ə nə: «M-a m-tuji tər lə njé tər je, ningə njé ne gər je, m-a m-ro ta ne gər ləde kadi təl ne ki kare.» ²⁰ Nje tər e ra be? Nje ndo ndu-kun e ra be? Nje naji ta e ra be? Tər lə dəw ki duniya ti ə yə Luwə təl-e ne ki mbə ti. ²¹ E be mbata tər ki dənangi ti ne asi kadi aw ki dije adi gəri tər lə Luwə al. E be ə Luwə ndigi ngay kadi n-aji dije ki adi-e mede. Dije ki adi-e mede ki go rəbi kilə mbe Poy Ta ki Maji ki dəw oo ə to tə ta mbə yo. ²² *Jipi je daji kadi n-ooi ne kəji, Girəki je sangi tər to. ²³ Ki səbi doje ningə, j-ilə mbe Kirisi ki 6əi-e do kagi-dəsi ti. Mbe kin təl jigi tigə Jipi je, ə e ta mbə ki rə dije ti ki əi Jipi je al to. ²⁴ Nə ki rə dije ti əi Jipi je ki dije ki əi Jipi je al, ki Luwə 6ar-de ningə, mbe lə Kirisi kin e tōgi ki tər lə Luwə mbata ti ləde. ²⁵ Tado ta mbə lə Luwə kin e tər ki itə tər lə dije, ə tōgi goto lə Luwə kin e tōgi ki itə tōgi lə dije.

²⁶ NGakom je, indəi kəmsi maji oi. Dansi ti ki Luwə 6ar səsi kin, njé tər je ki go darə ti əi ngay al, njé tōgi je əi ngay al, njé toʕa je əi ngay al to. ²⁷ Ningə kadi igəri təkı Luwə kəti ne je ki njé tōgi al ki dənangi ti ne mba kadi ilə-n rəsol do ne je ti ki njé tōgi. ²⁸ Luwə kəti ne je ki kəme goto, ne ki dije kidi-e dənangi, ne je ki əi ne madi al, mba ro-n ta ne je ki dije ooi ndade. ²⁹ Be mba kadi dəw madi ində gune no Luwə ti al. ³⁰ E Luwə ə ilə səsi naa ti ki Kirisi. Kirisi ki 6one e tər ləje ki j rə Luwə ti. E ə, ki go rəbi lie, Luwə ər-n ta doje ti, adi j-ayi njay, ugə doje ji majal ti. ³¹ E be təkı makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Dəw ki ge kində gune ningə, maji kadi un Baʕe ə ində-n gune.»

2

Kilə mbe Poy Ta ki Maji lə Pol

¹ NGakom je, loki m-aw dansi ti, m-ilə səsi mbe poy ta ki rəjeti lə Luwə, ki to lo 6əyə ti, e ki ne gər ki al dəsi ə se ki tər ta ə m-ilə-n səsi mbe kin al. ² MBata loki mi dansi ti, ne ki rangi ki m-sangi goto. M-sangi kadi igəri Kirisi par kare ba.

Adi e Kirisi ki ɓai-e kagi-dəsi ti. ³ Loki mi dansi ti, mi me tɔgi goto ti. M-əl səsi ta me dadi ti ki ɓal. ⁴ Ne ki m-ndo səsi ki mbe Poy Ta ki Maji ki m-ilə səsi kin, e ki ta ne gar lə dəw al. E ki go kɔji tɔgi ti lə NDil Luwə. ⁵ Be mba kadi kadi-me ləsi ilə ngirəne dɔ ne gar ti lə dəw al, nə dɔ tɔgi ti lə Luwə yo ta. ⁶ Ningə, je ka ji ndo njé kadi-me je ki tɔgi gangi me ndil ti ki me tər tɔ. Nə ke ə e tər lə dije ki dɔnangi ti ne al. Ta e tər lə njé tɔgi je ki dɔnangi ti ne ki ndo madi ə a tuji kin al tɔ. ⁷ J-ilə mbe tər lə Luwə. Tər ki kuti gide ki to lo ɓoyo ti. E tər ki Luwə ində dɔe dana kəte nɔ kində duniya ti mbata tɔɓa ləje. ⁸ Tər ki dəw kare ki dan njé tɔgi je ti ki dɔnangi ti ne ki gar goto. Re kəmdə tɛɛ dɔ tər ti kin ə re a ɓay ʒaɓe ki nje tɔɓa kagi-dəsi ti al. ⁹ Ningə, təkə makitibi lə Luwə əl-n, e ne ki kəm dəw oo al, e ne ki mbi dəw oo al, e ne ki dəw ga mene ti al tɔ. E ne ki Luwə ində dɔe dana mbata ti lə dije ki ndigi-e*. ¹⁰ Nga ningə, Luwə tɛɛ ki dɔe adi-je ki go rəbi lə NDil. MBata NDil oo gin ne je pəti. NDigi ra je lə Luwə ki to lo ɓoyo ti ka NDil oo. ¹¹ Ki ɔji dɔ dəw, dəw madi ki gar ne je ki to rɔ madine ti goto. E ndil ki to rɔ dəw ti kin par ə gar ne je ki to rɔe ti. E be ə, ya Luwə ka to be tɔ. NDil Luwə ki karne ba par ə gar ne je ki to rɔ Luwə ti. ¹² Nga ningə, ndil ki e meje ti je kin e NDil ki dɔnangi ti ne al, nə e NDil ki j taa rɔ Luwə ti nu, mba kadi ji gar-n ne je ki Luwə adi-je ki go me-maji ti lie. ¹³ Ningə, j-əl tae ki rəbi ne gar lə dəw al, nə ki rəbi lə NDil. E be ə, j-isi j-ɔr gin ne ki rɔjeti lə NDil, j-adi dije ki go NDil ti. ¹⁴ Dəw ki aw ki NDil Luwə me ne ti al, asi kadi a ingə ne ki rɔjeti ki j rɔ Luwə ti al. MBata e NDil Luwə par kare ba ə adi dəw gar ne je ki rɔjeti kin. ¹⁵ Dəw ki aw ki NDil Luwə mene ti asi gangi ta dɔ ne je ti pəti, ningə dəw ki rangi asi gangi ta dɔe ti al. ¹⁶ Makitibi əl ə nə: «Nə ə gar ta ga lə ʒaɓe wa? Se nə ə asi kɔje ta wa*?» Dəwe goto, nə je, j-aw ki taga lə Kirisi.

3

Gangi-naa ki to dan njé kaw-naa je ti ki Koreti

¹ NGakom je, ki rɔjeti ɓa, ta ki m-əl səsi kəte kin m-əl səsi tə dije ki go darɔ ti, tə dije ki əi ngan je ki du me kadi-me Kirisi ti. M-əl səsi ta tə dije ki go ndil ti al. ² E mbata kin ə, m-adi-n səsi ne kuso ki ngə al, m-adi səsi mba yo. Tado tɔgisi asi kadi usoi ne ki ngə al. Biti ɓone wa kin ka asi kadi usoi ne ki ngə al. ³ Asi al, tado səi dije ki go darɔ ti ɓay. Səi dije ki go darɔ ti, isi njiyə ki go darɔ ti. M-əl be mbata isi rai-naa ni je, isi gaki-naa je. ⁴ Loki dəw madi ə nə ne dəw lə Pol, ningə ki nungi ə nə ne dəw lə Apolosi kin se e njiyə ki go darɔ ti ə se e ri wa? ⁵ Apolosi ki Pol əi nə je ə? Apolosi ki Pol əi ɓəə kilə je lə Luwə. Əi ɓəə kilə je ki go rəbi ləde ə adi mesɔ ʒaɓe. Dəw ki ra danje ti ra kilə ləne təkə Luwə ade-n. ⁶ Mi m-dibi ko, Apolosi e nje ra man dɔ ti, ningə Luwə ə e nje ra kadi ibə. ⁷ Nje mə ko ki nje ra man dɔ ti əi ne madi al. Dəw ki kadi tɔe ɓa dɔ ti e Luwə ki nje ra kadi tɔgi. ⁸ Nje dibe ki nje ra man dɔ ti asi-naa. Ningə dəw ki ra dande ti a ingə ne kigə go ji ki asi ta kilə lie ki ra. ⁹ MBata je madi-kilə je lənaa me kilə ti lə Luwə. Ningə səi, səi ndo lə Luwə, səi kəy kində je lie. ¹⁰ Ki go me-maji ti lə Luwə ki ilə-n kilə ləne jim ti, m-ində ngirə kilə dansi ti tə nje kində ngirə kilə ki maji. Ningə ki ɓasine kin dəw ki rangi ində ta jim. Ke ə, kadi dəw ki ində ta kilə kin ɓa, ində kəmne go kinde ti ki a ində maji. ¹¹ Dəw a ində ngirə kilə kin rangi al ngata. NGirə kilə ka ə to ne ə e Jəju Kirisi par. ¹² Nga ningə re dəw ində ta kilə kin ki ɔr, ə se arjə, ə se ki mbal ki ndole, ində ki kagi, ə se burim wale, ə se ki kadi ne ka, a to ki taga. ¹³ MBata ndo gangi ta ti ə, ne je pəti ginde a tɛɛ, ningə por a naa tɔgi kilə je pəti kadi dije a oy maje ki maje al. ¹⁴ Re kilə ki dəw ində dɔ ngire ti kin, ngə a taa ningə, ɓae a ingə ne kigə go jine. ¹⁵ A kin ə, kilə kin por

o-e tō ningā, 6ae a ingā ne kigā go jine al. Dəw kin a ingā kaji, nā e kaji ki a tēe-n ta por ti jati jati. ¹⁶ Səi 6a səi kəy kisi Luwā, nā igəri se igəri al wa? ¹⁷ Re dəw tuji kəy kisi Luwā ningā, Luwā a tuje dəwe kin tō. MBata kəy lə Luwā ay njay, ningā səi ə, səi kəy kisi Luwā. ¹⁸ Maji kadi dəw ndam ki rone al. Kin ə re dansi ti, dəw madi oo rone tə nje tər ki go taga ti ki dɔnangi ti ne ningā, maji kadi dəwe kin təl rone mbə ti. Təl rone mbəti kadi tə ingā-n tər ki rɔjeti. ¹⁹ Tado tər ki dɔnangi ti ne Luwā oo kadi e dɔ majal. Be ə makitibi lə Luwā ə nā: «Luwā uwā njé tər je ki ta me ta ngom je ti lədə.» ²⁰ Taa təl əl ɔay tō ə nā: «Luwā gər taga lə njé tər je, ningā oo kadi e ne madi al.» ²¹ Səbi kadi dəw madi un dije ində-n gunə al, mbata ne je pəti e yəsi. ²² E-n Pol, ə se Apolosi, ə se Piyər, ə se dɔnangi, ə se kisi ki dɔ taa, ə se koy, ə se ne je ki bone ə se ki lo ti ti, ne je kin pəti e yəsi. ²³ Ningā səi, səi yə Kirisi, ə Kirisi e yə Luwā tō.

4

Kilə ra njé kaw kilə je

¹ Ningā, maji kadi oi-je tə 6əə kilə je lə Kirisi. Oi-je tə njé ngəm ne je lə Luwā, ne ki rɔjeti ki to lo 6ɔyɔ ti. ² NGa ningā, ne ki 6a nje ne a ge rɔ nje ngəm ne ti, e ka dana par. ³ Ki ɔji dɔm, ta kadi səi, ə se njé gangi ta dɔ dije ti, igangi ta dɔm ti ra-m 6əl al. Ta mi wa ki dɔm, m-gangi ta dɔ rɔm ti al tō. Tado m-ra ne ki majal al. ⁴ Ningā, e kin ə a ra kadi mi dəw ki dana al. Bəbe wa ə a gangi ta dɔm ti. ⁵ MBata kin ə, maji kadi igangi ta dɔ dəw ti kəte nɔ dɔkagiloe ti al. Ingəmi dɔkagilo ki Bəbe a re ə, ne je ki toi lo 6ɔyɔ ti me til ti, a ilə kunji dɔde ti kadi a toi taga wakisa ta kəm dije ti. Ningā a tēe ki gin ndigi ra lə dəw ki ra ki to me ti. Lo kin ti, Luwā a ilə tɔji dɔ dəw ti ki ra, ki go kilə rae ti. ⁶ NGakom je, m-əl səsi ta ki go kuje je ki dangi dangi ɔji dɔ Apolosi nim, ɔji dɔm mi wa nim, mba kadi indoi ne rɔje ti. M-ra be mba kadi dəw ra yəne adi al dɔ ndu ki makitibi lə Luwā əl kin al. MBa kadi uni dəw indəi gusi, indori-naa al. ⁷ Se nā ə e nje ra kadi ito dangi dan dije ti wa? Se e Luwā ə e nje kadi ne je pəti ki aw-n kin al wa? NGa ə re e Luwā ə adi ne je pəti ki aw-n kin ningā, ra ban be ə isi ində-n gui tə ne ki e j wa ə ingā ki dɔrɔi be ə? ⁸ Ki basine kin, ingəi ne asi səsi ngata, səi njé ne kingə je. Kin isi ɔi be ki kanji kadi je səsi dɔ ti. M-ndigi kadi e 6ekɔ ki rɔjeti wa ə ɔi be, adi j-ɔ-n səsi. ⁹ Ningā, tō təkɔ je ki madi je ki njé kaw kilə je kin, Luwā ində-je go dije ti gogi be. Ji tō tə dije ki gangi ta koy dɔde ti be. MBata Luwā iyə-je ji dije ti adi ji təl ne koo ta kəm dije ti pəti. Ta kəm malayka je ti ki ta kəm dije ti. ¹⁰ Je, ji təl mbə je mbata ti lə Kirisi, ningā səi, səi njé kəm-kaa je me Kirisi ti. Je njé tɔgi al, nā səi, səi njé tɔgi je. Je, dije isi kidi-je, ningā səi, dije isi 6uki səsi ti. ¹¹ Biti bone ka j-isi j-ingā kɔ. Ne kusoje goto, man kəyje goto, kibi koje goto. Dije isi adi-je kɔ, j-ilə mbir mbir ki lo. ¹² Darɔje je wa, ji ra kilə j-ɔ rɔgɔgɔ taa j-ingā ne kusoje me ti[☆]. Dije taji-je ka, ji njangi dɔde, rai-je kɔ ka j-uwā tɔgi je ba. ¹³ Əli ta je ki majal dɔje ti ka, j-ilə dingəm me naa ti. Biti bone ka dije ooi-je tə sɔ ki kɔsi kilə kɔ. Ooi-je tə tɔ dije ki ndade goto.

¹⁴ M-al səsi ta tə nganm je ki njé ndigi ləm. E ki mba kulə-n rəsəl dəsi ti 6a m-ndangi-n ta kin m-adi səsi al, nā e ki mba kadi m-tēe-n kəmsi maji dɔ ne je ti. ¹⁵ Ningā, re njé kər nɔsi je ki me kadi-me Kirisi ti əi dibi kuti ka, bawsi ki go ndil ti e kare ba. MBata mi ə mi bawsi ki nje kilə səsi mbə Poy Ta ki Maji lə Kirisi. ¹⁶ E be ə, m-dəji səsi kadi oi go njam maji. ¹⁷ M-ilə Timote[☆] ki rəsi ti ki mbata ta kin. Timote ki e ngonm ki nje ndigi ləm, ngonm ki dana me ta ti lə Bəbe. Timote a ole mesi dɔ ne ndo ti ləm me kisi ki dɔ taa ti ki Kirisi. Kuje ki m-isi m-ndo-n njé kaw-naa je ki lo je pəti. ¹⁸ Dije madi sii gidide, ooi təkɔ m-a

☆ 4:12 Knjk 18.3; 20.34 ☆ 4:17 Knjk 16.1

m-tal tə m-tee̯ rōsi gogi al ngata. ¹⁹ Nə re Luwə ndigi ə dəkagilo ngay al par ə m-a m-tee̯ rōsi ti nōq. Ningə dijeje ki njé si gidide kin, m-a m-o-n ta kælde par al, nə m-o-n kilə ki togide asi ra tə. ²⁰ Tadə kōbe lə Luwə e me ta ki kəl ti al, nə e me tōgi ti. ²¹ E ri ə indigi dana? Indigi kadı m-aw rōsi ti ki gəl jim ti ə se kadı m-aw ki ngame ki rōsi ki ndigi-naa, ki e ngame ki səl ləm ləm ə.

5

Kaya ki to dan njé kaw-naa je ti ki Koreti

¹ Dije əli ki lo lo adi m-o təkı kaya ki to kəl tae al to dansi ti. Dije ki gəri Luwə al ka, dəw ingə ko kaya ki be kin dande ti al. J-o kadı dəw kare dansi ti isi sangi ne bawne. ² Ə səi, isi sii gidisi. Ne kin, e ne ki kadı a adi səsi ndingə rə. Ningə dəw ki be kin e dəw ki kadı a tuwəi-e dansi ti kə. ³ Ki oji dəm, mi say səsi, nə təkı mi səsi naa ti me ndil ti, m-gangi ta də dəwe ti kin me tə Jəju Kirisi ti. M-gangi ta dəe ti təkı mi səsi naa ti be. ⁴ Ningə loki a kawı-naa ə mi səsi naa ti me ndil ti, tōgi Bəbe ləje Jəju a e naa ti səje də ta ki gangi ti kin. ⁵ Dəw ki be kin, səbi kadı iyəi-e ji Satə ti kadı tuji darəe kə. *Satə tuji darəe kə kadı ndile ingə kajı ndə təl Bəbe Jəju ti. ⁶ Ne ki kadı isii gidisi, mi m-o al jagi. Se igəri al wa? Əm ki ndəy be ki dəw ləy-n nduji, a ra adi nduji i. ⁷ Səbi kadı əri əm ki kəke dansi ti kə, mba kadı səi nduji ki ləy ki sigi. Səi nduji ki ləy ki sigi mbata əm goto dansi ti. Əm ki kəke goto dansi ti, tadə ngon bati ra nay taa kilə taa ləje e ki kijə minde. ⁸ Adi ji rai nay taa kilə taa kin ki əm ki kəke al. Adi ji rai ki əm majal al, adi ji rai ki əm me ndul al. Nə adi ji rai ki nduji ki ləy ki əm goto me ti, ki e nduji ki ay njay, ki rəjeti. ⁹ Me makitibi ti ki m-ndangi kate madi səsi kin, m-əl səsi kadı indoləi-naa ki dije ki njé ra kaya je al. ¹⁰ Ningə, m-əl be mbata lə dije pəti ki dənangi ti ne ki njé ra kaya je, ə se njé ra majal je, ə se njé bogi je, ə se njé kəsi dəde nangi nō kagi yo je ti, al. Re e be ningə, a tee̯i kə dande ti. ¹¹ Ne ki m-əl səsi, səbi də dəw ki ə nə ne nje kadı-me, ningə isi ta ra kaya ti, isi ta ra mal la ti, isi ta kəsi dəde nangi nō kagi yo je ti, isi ta ne taji ti, isi ta ra gə kasi ti, ki ta bogi ti. Dəw ki be kin ə kadı indəi rōsi naa ti sie al. ¹² E ta ləm mi ə kadı m-gangi ta də dije ti ki əi njé kadı-me je al, al. Ningə, e njé ki əi dan njé kaw-naa je ti ə kadı a gangi ta dəde ti. ¹³ Njé ki əi njé kadı-me je al, e Luwə ə a gangi ta dəde ti. Ituwəi dəw ki nje me ndul dansi ti kə.

6

Ta ki gangi ki dan njé kadı-me je ti

¹ Loki ta to dansi ti, səi ki adi mesi Jəju ningə, itəli uni awi nō njé kōbe je ti ki gəri Luwə al bəy tə. İrai be ki mba ri wa ka dəw gər al? Uni ta awi nōde ti, ə iyəi dije lə Luwə. ² Se igəri kadı dije ki kay njay lə Luwə ə a gangi ta də dije ki dənangi ti ne al wa? Kin ə igəri kadı e səi je ə a igangi ta də dije ti ki dənangi ti ne ningə, ra ban be ə asi kadı igangi ngan ta je ki majal be ki to dansi ti al ə? ³ Se igəri kadı e j-əi je ə j-a ji gangi ta də malayka je ti al wa? Ə kin ə e be ningə, ra ban be ə j-asi kadı ji gangi ngan ta je ki toi danje ti bone kin al ə? ⁴ Gine e ri ə, loki ngan ta je ki be kin toi dansi ti ningə, uni awi rə dije ti ki əi ne madi al dan njé kaw-naa je ti ə? ⁵ M-əl səsi ta kin be kadı rōsi səl səsi. Ningə, se dəw madi kare be ki nje kam-kədi, ki kadı gangi ta dan ngakone je ti ki njé kadı-me je goto biti wa? ⁶ Ə kadı ngakonaa je ki me Kirisi ti uni-naa awi nō dije ti ki gəri Luwə al! ⁷ Ki rəjeti bə, kaw ə wa ki awi ki naa lo gangi ta ti kin, tōji kasi al ləsi ki taga ngata. Se ra ban ə indigi kadı isi də ti ki njé ki rai səsi ne ki go rəbe ti al kin al wa? Se ra ban ə iyəi adi tuji ne ləsi par al wa? ⁸ Ə, səi yo ta itəli isi rai ne

ki go ræbe ti al, isi bogi ngakosi je ki me Kirisi ti. ⁹ Igari kadi njé ra ne je ki go ræbe ti al, a oy kóbe læ Luwæ al, æ se igari al wa? Maji kadi ædi ræsi al, tado njé ra kaya je, ki njé ra yo je, ki njé kuwæ marim je, ¹⁰ ki dingam je ki njé sangi-naa je, ki njé bogi je, ki njé kæm-nda je, ki njé kasi ra je, ki njé taji ne je, ki njé taa ne læ dije do gu ti je, dije kin pæti a ooi kóbe læ Luwæ al. ¹¹ Ne je kin æ e kilæ ra dije madi dansi ti kæte. Næ basine, sæ dije ki Luwæ togi sæsi adi ayi njay, Luwæ indæ sæsi ta dangi mbata ti lie, Luwæ or ta dæsi ti ki to Bæbe læje Jøju Kirisi, taa ki takul NDil ki kay njay to.

Darøje e Kay kisi NDil Luwæ

¹² Dije madi æli æi næ: «Ta ræbi to kadi m-ra ne je pæti ki mem ndigi kare.» E ki røjeti, «ta ræbi to kadi m-ra ne je pæti ki mem ndigi kare,» næ ne je pæti maji sæm dæro al. «Ta ræbi to kadi m-ra ne je pæti ki mem ndigi kare.» Næ m-ndigi kadi ne madi aw ki tægi dæm ti al. ¹³ Ne kuso e ki mbata me dæw, æ me dæw to mbata ne kuso to, næ Luwæ a tuji-de joo pu kæ. Næ darø dæw e mbata kaya al. Darø dæw e mbata Bæbe, ningæ Bæbe ka isi mbata dæw to. ¹⁴ Tæki Luwæ adi Bæbe i-n taa lo koy ti ka kin æ, a adi je ka j-a j-i taa lo koy ti to. A adi j-i taa lo koy ti ki takul toge.

¹⁵ Se igari kadi daræsi je æi ngan rø Kirisi al wa? Se m-a m-un ngan rø Kirisi kadi m-tæl-e ngan rø kaya dæne ti wa? Jagi m-a m-ra be al. ¹⁶ Se igari kadi dæw ki ilæ rone naa ti ki kaya dæne, tæli darø ki kare ba sie al wa? Tado makitibi læ Luwæ æ næ: «Dije ki joo kin a tæli darø ki kare.» ¹⁷ Næ, dæw ki ilæ rone naa ti ki Bæbe, e naa ti sie kare ba me ndil ti to. ¹⁸ E mbata kin æ, kadi imbati kaya sangi dæne je. Tado, ndægi majal je ki dæw rade, æi gidi røe ti tagane, næ dæw ki isi sangi dæne kaya ti, isi ra majal æsi-n ta rone e wa. ¹⁹ Se igari kadi daræsi je e kæy kisi NDil Luwæ al wa? NDil ki e mesi ti kin i rø Luwæ ti, Luwæ æ adi sæsi. Daræsi e ya Luwæ, bi e yæsi al. ²⁰ Maji kadi ilæi toji do Luwæ ti me daræsi ti, tado Luwæ igæ dæsi ki gati ki ngay.

7

Ta ki dæ taa-naa ti

¹ Ta ki øji do ta je madi ki æli-mi me makitibi ti ki indangi adi-mi. M-o maji ngay kadi dingæm tæje kadi dæne ti al. ² Næ mba kadi dæw osi me kaya ki ra ti al, maji kadi dingæm ki ra ka aw ki dæne læne ki øji dæne, æ dæne ki ra ka kadi aw ki dingæm læne ki øji dæne to. ³ Maji kadi dingæm ki ra ka adi nene ne ki sæbi kadi ade, ningæ kadi dæne ka adi ngawne ne ki sæbi kadi ade to. ⁴ MBata dæne aw ki tægi do rone ti al, næ e ngawæ æ aw ki tægi do ti. Be to æ, dingæm ka aw ki tægi do rone ti al, næ e nee æ aw ki tægi do ti. ⁵ Maji kadi øgi-naa ræsi al. Re øgi-naa ræsi ningæ, kadi e ki go mindisi ki osi naa ti mba kadi uni ræsi æli ta ki Luwæ. Ningæ go ti æ, itæli awi naa ti gogi. Be mba kadi *Satæ ingæ ræbi na-n sæsi al. Ingæ ræbi na sæsi loki asi kuwæ ræsi ngæ al. ⁶ Ta ki m-æl sæsi kin, e ndu 6a m-adi sæsi al, næ e go ræbi madi æ m-øji sæsi. ⁷ M-ndigi ngay kadi dingæm je pæti toi tæ mi be, næ ke æ, næ na ka aw ki kadi-kare læne ki Luwæ ade. *Kadi kare je æi dangi dangi: dæw kare aw ki kadi-kare ne madi, æ e ki nungi aw ki kadi-kare ne ki rangi to.

⁸ M-æl buwæ je ki njé ngaw koy je, tæki to maji ngay kadi isi dærode tæ mi be. ⁹ Næ ke æ re, asi kadi uwæi røde ngæ al 6a, maji kadi taai dæne, æ se taai dingæm ki rangi. Tado, taa-naa e soti kadi dæw indæ gu do ngur darø ti.

¹⁰ Ki øji do dije ki taai-naa ki bælme, maji kadi dæne tæje ji ngawne ti al. Ningæ, ndu kin e mi æ m-un al, næ e Bæbe æ un. ¹¹ A re dæne tæje ji ngawne ti 6a, a taa

dingam ki rangi al. Re e be al to ninga, kadi tal aw ji ngawne ti gogi. Ə kadi dingam ka tuwa nene al to*.

¹² Ki oji do ndagi dije ninga, e mi ə m-əl-de ta, bi e Babe al. M-əl kadi re, dingam ki un mene adi Kirisi, aw ki dane ki gar Kirisi al, ə dane ka kin ndigi kadi n-isi sie ba, maji kadi tuwe al. ¹³ Ə re dane ki un mene adi Kirisi, aw ki dingam ki gar Luwa al, ə dingam ka kin ndigi kadi n-isi sie ka, maji kadi mbate al to. ¹⁴ Tado, dingam ki gar Luwa al a e ki kay njay ki takul nene. Ninga dane ki gar Luwa al ka, a e ki kay njay ki takul ngawne to. Re e be al ninga, ngande je a əi ki kay njay al. Nə ki rojeti, əi ki kay njay. ¹⁵ A kin ə re, e ki gar Luwa al, ndigi mbati-naa ninga, ta rəbi to mbata ti lie. Tado goe ti kin, ne madi ki do nje kun mene kadi Kirisi naa ti ki nje gar Luwa al goto. Luwa bar səsi kadi isi ki naa ki lapiya. ¹⁶ Daw gar al, ki go rəbi kisi naa ti kin, do maji ə, i dane a aji ngawi, ə se i dingam a aji nei.

Ka do nja ti me bar ti ki Luwa bar daw

¹⁷ Kadi ne ra daw ki ra e ki go kadi-kare ti lie. Kadi kare ki Babe ade ki go kise ti ki doe taa, kate taa kadi Luwa bar-e-n. E kin e ta ki m-ndangi madi nje kaw-naa je pəti. ¹⁸ Kin ə re daw madi ija mətine kate taa kadi Luwa bar-e ninga, kadi tal ra rone to nje kijə mətə al bəy be al. A kin ə re daw madi ija mətine al bəy, ə Luwa bar-e ninga, kadi tal aw ija mətine al ngata. ¹⁹ M-adi igəri təkəi kijə mətə e ne madi kare al. Taa kijə mətə al ka e ne madi al to. Ne ki sobi kində kəm go ti, e ngəm go ndu-kun je la Luwa. ²⁰ Maji kadi, na na ka isi me ji kisi ti ləne ki isi-n kate taa kadi Luwa bar-e-n. ²¹ Kin ə i bəə kate taa kadi Luwa barəi ə, kadi iga ta do kei bəə ti kin al. Re ta rəbi to mba kadi or kulə bəə mindi ti mindi ka, maji kadi a me bəə ti wa kin ira-n kilə ki maji. ²² Tado bəə ki Babe bar-e, e daw ki kulə bəə or minde ti ngata, e daw la Babe. Be to ə, daw ki e ba rone ki Luwa bar-e, tal bəə la Kirisi. ²³ Kadi igəri təkəi igəi do si ki gati ki ngay, bi kadi itəli bəə je la dije al. ²⁴ NGakom je, kadi na na ka, isi ki go ji kise ti ki isi-n kate taa kadi Luwa bar-e-n.

Ta ki do dije ti ki taai-naa al bəy, ki nje ngaw koy je

²⁵ Ki oji do dije ki taai-naa al bəy, m-ingə ndu madi ro Babe ti kadi m-adi-de al. Ninga, m-a m-əl-de ta ki go koe ti ləm ki m-o. Mi ki Luwa o kəm-to-ndoo ləm, ə tal-m daw ti ki asi kadi itaai mee.

²⁶ Ne ki mi m-o maji ngay kadi daw ra ə to kin: do kagilo ki j-isi ti ne kin ə dingam isi ki karne par ə, m-o kadi a e so-e ti, tado e do kagilo ki nga ngay. ²⁷ Be ə, re itaa dane ngata ba maji kadi isi sie par. A kin ə re itaa dane al bəy ə, isi par bi isangi rəbi taa dane al. ²⁸ Ninga, kin ə itaa dane ə, e majal ə ira al. Taa re ngon ki mandī taa dingam ka, e majal ə ra al to. Nə dije ki nje taa-naa a ingəi ko ki ndo je pəti me kisi ki do taa ti ləde. E be ə, m-ndigi kadi uri me ko ti kin al.

²⁹ NGakom je, ne ki kadi m-əl sasi ə to kin: do kagilo ki noje ti nay ngay al ngata. Ə kadi kaw ki kate noo kam, nje taa dane je toi to dije ki taai dane al be. ³⁰ Kadi nje ki isi noi-naa toi to dije ki noi-naa al be, kadi nje ki isi rai rənəl toi to dije ki rai rənəl al be, kadi nje ki ndogi ne je toi to dije ki awi ki ne madi al be, ³¹ kadi nje ki isi maji ki ne kingə ki donangi ne ti toi to dije ki isi maji al be. Tado donangi ki ne maji ki me ti ba pəti a gotoi.

³² Ninga, m-ndigi kadi isi ki kanji ta ki ga. Tado daw ki taa dane al bəy isi sol do kilə ti la Babe. Isi sangi kadi n-ra ne ki nəl Babe. ³³ Nə daw ki taa dane, isi sol mbata ne je ki donangi ti ne. Isi sangi kadi n-ra ne ki nəl nene yo to. Adi e daw ki ta gae to joo. ³⁴ Be to ə, dane ki taa dingam al, ə se ngon ki mandī ka toi be to. Isi soli mbata kilə la Babe, kadi n-əi dije ki maji me darəde ti nim, me ndilde ti

nim. Nə dəne ki taa dingəm, isi sol mbata ne je ki dɔnangi ti ne. Isi sangi kadi n-ra ne ki nəl ngawne yo tɔ. ³⁵ E ki mbata maji ləsi ə m-əl-n səsi ta kin ɓi e ki mba kadi m-ɔgi-n səsi dɔ ne madi al. Ningə, m-ndigi kadi irai e ki go rabe ti ki maji, mba kadi iti rəsi kati me kində rɔ naa ti ki Babe, ɓi ki me ki joo al. ³⁶ Kin ə re, dingəm uwə dɔ ngon ki mandɔ ngata, ə oo kadi re n-taa-e al ə n-ra sie ne ki majal ɓa, maji kadi taai-naa par ɓi e majal al. ³⁷ Nə kin ə re, go nongi ti, dɔw un ndune kadi n-taa dəne al, kanji gu ki kində dɔ ti, dɔwe ra maji. Ra maji, loki uwə rone ngə sangi dɔne kin al. ³⁸ E be ə, re dingəm uwə dɔ ngon ki mandɔ taai-naa sie par ka maji. A kin ə re, təl iyə goe adi taai-naa al ə maji ngay ɓəy tɔ.

³⁹ Dɔkagilo ki dingəm isi ki dɔne taa ɓəy ɓa, kadi dɔne iyə ngawne al. Nə re ngawe oy ningə, kulə goto minde ti. Ta rabi to kadi taa dingəm ki me ndigi. Nə ke ə kadi e dingəm ki me Kirisi ti taa. ⁴⁰ Ningə, ki go koe ti ləm, m-o kadi re nje ngaw koy kin isi dɔne ti par ə maji ngay. M-əl be mbata, mi ka m-gər kadi m-aw ki NDil Luwə mem ti tɔ.

8

Ta dɔ da ti ki gugi yo

¹ Ki ɔji dɔ da ki gugi yo ningə, m-o kadi j-əi pəti, j-əi njé ne gər təkɔ rɔjeti. Nə ne gar e nje re ki kɔji rɔ. NDigi-naa ə yə e nje ra ki dɔw kade tɔgi me kadi-me ti lie. ² Re dɔw madi oo rone tɔ nje ne gər ningə, dɔwe kin gər ne ki rɔjeti al ɓəy.

³ Nə re dɔw ndigi Luwə ningə, Luwə gər dɔwe kin.

⁴ Ə se kadi dɔw uso da ki poli yo ə se kadi uso al wa? Ta ki kadi j-əl ən: Ji gər kadi yo madi kare goto dɔnangi ti ne. Taa, Luwə ki rangi goto, Luwə e karne ba par ə isi nɔɔ. ⁵ Dije isi ɓari ne je madi dɔrə ti, ə se dɔnangi ti ne luwə je. Ə re, isi ɓari-de luwə je, ə adi luwə je ki ɓaɓe je ɓayi-naa ka*, ⁶ ki rɔje ti je ɓa, Luwə e karne ba ə isi nɔɔ. Luwə ki Bawje, ki nje kində ne je pəti, ki j-isi ki dɔje taa ki takule. Taa Babe e kare ba tɔ. E ki go rabi lie ə Luwə ində-n ne je pəti. Taa, j-isi ki dɔje taa, ki go rabi lie tɔ.

⁷ Nə dije ki na je gəri ki be kin al. Ki madi je, rai yo je ki ndəe ndəe, adi ki ɓone wa kin ka, loki isi usoi da ki poli yo ningə, usoi təkɔ e da lə yo je ki rɔjeti ka kin tɔ. Taga ləde, tɔge goto, adi ooi rɔde tɔ dije ki to nje. ⁸ E ne kuso ə e nje kaw sɔje rɔ Luwə ti al. Re j-usoi al ə, ne kare ki du-je goto; a re j-usoi ə, ne kare ki j-ingəi dɔ made ti goto tɔ. ⁹ Re e be ka, kadi oi go rəsi maji. Oi go rəsi maji, kadi taa ki Kirisi taa səsi ilə səsi taa kin, təl rabi ki kadi adii njé ki əi to je, tosii me majal ti al. ¹⁰ Təkɔ dɔw ki to, oo-i, j ki igər ne maji, isi uso ne kəy ra yo ti. Loki oo-i kin, se a ra kadi a aw ki kəte kəte me kuso da je ti ki Poli yo al wa? ¹¹ E be ə, ngokoje ki to, ki Kirisi oy mbata lie kin, a tuji ki go rabi ne gər ləi. ¹² Majal ki isi irai ɔsi ta ngakɔsi je, isi irai adi do taga je ləde ki tɔge goto kin, e majal ki isi irai indori Kirisi tɔ. ¹³ E be ə, re e ki mbata ne kuso ə kadi ngokom osi-n me majal ti ɓa, m-a m-uso da al, mba kadi m-adi ngokom osi-n me majal ti al.

9

Nə ki sɔbi kadi dɔw ra ki ne ki sɔbi kadi dɔw ingə

¹ M-ndəji səsi m-o se mi dɔw dɔrəm al wa? Se mi nje kaw kilə al wa? Se m-o Jəju ki Babe ləje ki kəm al wa? Se sɔi kandi kilə ləm me tɔ Babe ti al wa? ² Re ndəgi dije ə ooi mi tɔ nje kaw kilə al ka, ki rəsi ti mi nje kaw kilə. Tado ne ki tɔji kadi mi nje kaw kilə, e kində rɔ naa ti ləsi ki Kirisi kin.

³ Ta ki kadi m-rɔ-n ki njé kində ta dɔm ti ə to kin: ⁴ Se sɔbi kadi kilə ki j-isi ra kin, j-ingə ne loe ti j-uso al wa? ⁵ Se sɔbi kadi j-aw ki dɔne madi tə neje təkɔ

* 8:5 10.20-21

ndəgi njé kaw kilə je, ki ngako Babe je, ki Piyər je isi rai al wa? ⁶ Se sɔbi dɔje je ki Barnabasi* par kadi tɔ ji ra kilə taa j-ingə nɛ j-uso wa? ⁷ Əli-mi adi m-o, se ndɔ kare oi asigar ki ra kilə asigar ləne ki nɛ kingə lie e wa e noo wa? Ə se nɔ ə ndɔr nju ningə uso kandi nɛ ndɔr ka kin al wa? Ə se nɔ ə ul bati je ningə ay mbade al wa?

⁸ Ta kin m-əl ki go ta kəl dije ti par wa? *Ndu-kun lə *Mojɔ ka əl ta kin be tɔ ə nɔ: ⁹ «Dəw a dɔ ndugidu ta mangi ti al, dɔkagilo ti ki a njiyə dɔ ko ti mba kadi kande tɛɛ*.» E mbata lə mangi je ki da wa kin ə Luwə aw-n ki ta ki ga kin wa?

¹⁰ Se e mbata ti ləje je wa kin ə Luwə əl-n ta kin al wa? Təki rɔjeti, e mbata ti ləje ə əl-n ta kin. Tado sɔbi kadi dəw ki nje ndɔr, ində mene dɔ ti təkɔ ndɔr kin n-a n-ingə nɛ loe ti. Taa kadi dəw ki nje kində ko gər təkɔ n-a ningə nɛ dɔ jine.

¹¹ Təkɔ ji dibi nɛ lə ndil dansi ti kin, e go ti al kadi ji tətɔ kande ki kadi maji ki daroje rasi ti wa? ¹² Re dije madi ingəi nɛ kin ningə, ra ban be ə je kin bəy taa kadi j-a j-ingə əl ə?

Re e be ka, j-ində tɔgi kin dɔsi ti al. J-ore meje dɔ nɛ je ti pəti mba kadi j-ilə kagi nɔ poy ta ti ki maji kin al.

¹³ Igəri maji kadi dije ki njé ra kilə me kəy ti lə Luwə, usoi nɛ ki me kəy ti lə Luwə. Igəri maji kadi njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, usoi nɛ kadi-kare kin*. ¹⁴ Be tɔ ə, dije ki njé kilə mbɛ Poy Ta ki Maji, Babe un ndune kadi ingəi nɛ kusode me kilə kilə mbɛ Poy Ta ti ki Maji kin*.

¹⁵ Nə mi, m-ində tɔgi kin dɔ dəw ti al. M-ndangi ta kin mba kadi m-dəji-n go nɛ madi al tɔ. Re e koy ka, m-ndigi koy par. E nɛ rənəl ləm, Dəw madi ki kadi a taa jim ti goto. ¹⁶ Ningə, Poy Ta ki Maji ki m-ilə mbɛ kin e nɛ ki kadi m-a m-ində-n gum al. E kilə ki isi dɔm ti, sɔbi kadi m-ra. Ningə kəm-to-ndoo e ləm, lokɔ m-ilə mbɛ Poy Ta ki Maji kin al. ¹⁷ Re e kilə ki m-ra ki dɔm mi wa ɓa, sɔbi kadi m-a m-ingə nɛ kigə go jim. Nə təkɔ e kilə ki isi dɔm ti kadi m-ra, m-ra təkɔ isi-n dɔm ti kadi m-ra-n ka kin. ¹⁸ Nɛ kigə go ji ləm e ri ə? Nɛ kigə go ji ləm e Poy Ta ki Maji ki m-ilə mbɛ. M-ilə mbɛ ki kanji kadi m-ingə nɛ ki sɔbi kadi m-ingə loe ti.

¹⁹ Mi dəw dərɔm, mi ɓəə al. Nə be ka, m-ra rəm ɓəə ti lə dije pəti mba kadi m-ingə-n dije ngay m-adi Kirisi. ²⁰ Lokɔ mi dan *Jipi je ə, m-təl rəm Jipi ti mba kadi m-ingə-n Jipi je. Mi gin ndu-kun ti lə Mojɔ al, nə lokɔ mi dan dije ti ki əi gin ndu-kun ti lə Mojɔ ə, m-ra rəm tɔ dəw ki e gin ndu-kun ti sɔde mba kadi m-ingə-n-de. ²¹ Re mi dan dije ti ki gəri ndu-kun lə Mojɔ al ə, m-ra rəm tɔ dəw ki gər ndu-kun lə Mojɔ al be mba kadi tɔ m-ingə-n-de. Nə ki rɔjeti ɓa, mi gin ndu-kun ti lə Luwə, tado m-təl rəm go ndu-kun ti lə Kirisi. ²² Re mi dan tɔ je ti ə, m-ra rəm tɔ ti mba kadi m-ingə-n tɔ je m-adi Kirisi. M-təl rəm nɛ je ti pəti rɔ dije ti pəti mba kadi tɔ dije madi ingəi kaji. ²³ M-ra nɛ je kin pəti mbata ti lə Poy Ta ki Maji. M-ra mba kadi m-ingə-n nɛ maji ki əl tae tɔ.

²⁴ Igəri kadi dije ki njé kay ngɔdi, pəti ayi-naa ngɔdi dɔ bangi ti, nə kare ba dande ti par ə ingə nɛ kigə go njəe, ə se igəri al? Maji kadi ayi-naa ngɔdi ki kuje ki kadi ingəi nɛ ngɔdi ləsi. ²⁵ Njé kay ngɔdi je, lo na rɔ ti ləde, dəw ki ra ka ində dɔ rɔne ti kadi tɔ n-ingə-n jɔgi kɔsi-gon. Ningə e jɔgi kɔsi-gon ki ndɔ madi ə a tuji, nə je, jɔgi kɔsi-gon ləje a tuji al ratata. ²⁶ E be ə, mi m-isi m-ay ngɔdi, ningə, m-ay ngɔdi lə njé kəm tɔ je ki noo be al. Taa m-isi m-rɔ tɔ, ningə rɔ ki m-isi m-rɔ, m-ɓir jim m-ində-n nəl al tɔ. ²⁷ M-isi m-ində dɔ darɔm ti, kadi m-ule gin tɔgim ti. M-ule gin tɔgim ti mba kadi, mbɛ Poy Ta ki Maji ki m-isi m-ilə kin, lo ti ə ɔri-mi kɔ al.

* 9:6 Knjk 9.27; 11.22-25, 30 ✧ 9:9 Dətarənom 25.4; 1Tim 5.18 ✧ 9:13 Ləbətiki 6.9, 19; Dətarənom 18.1-3 ✧ 9:14 Mt 10.10; Lk 10.7

10

Nę kaji dō Isirayal ti dilə lo ti

1 NGakom je, m-ndigi kadi igari tēki kaje je pəti njiyāi gin kil ndi ti[☆], taa gangi dan ba bo tō[☆]. 2 Luwə ra-de batəm me kil ndi ti nim, me ba bo ti nim, tadō indāi rōde naa ti ki *Mojī. 3 Pəti, usoi nę kuso ki i dōra ti[☆]. 4 Taa əi pəti, ayi-naa man ki i dōra ti tō. Ayi-naa man ki tēę me mbal ti ki i dōra ti, ki isi dan gode[☆]. MBal ka kin e Kirisi. 5 Be ka, ngay je dande ti, kilə rade nəl Luwə al, adi oyi, ninde a dō-naa ti dilə lo ti. 6 Nę je kin pəti rai nę be, mba kadi e nę ndo ləje. E nę ndo mbata ti ləje, mba kadi, 6one ki majal ra-je tēki ra-n-de kəte kin be al ngata[☆]. 7 İrai yo tēki dije madi dande ti rai kin al. Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Dije isi nangi usoi je ayi-naa je, ningə go ti, ii taai ndami-naa[☆].» 8 İbuki rōsi me kaya ti ki ra tēki dije madi dande rai kin be al. Kaya ki ra kin ə adi dije dibi kuti joo gide e mitə oyi ndō kare ba be[☆]. 9 Oti kadi ji nai Kirisi tēki njē ki madi dan kaje je ti nai-e-n, ə adi li je tōi-de tōli-de kin be al[☆]. 10 Oti kadi ji 6ai ta tēki njē ki madi je dande ti rai, adi malayka ki nje tuji dije, tō-n kode kin be al[☆]. 11 Nę je kin tēę dō kaje je ti be, mba kadi e nę ndo mbata ti ləje. Ningə, ndangi me makitibi ti be, mba kadi oji-je, je ki je 6asi ki dəkagilo ki dōbəy ti. 12 E be, dəw ki oo kadi n-a dō njane ti maji ningə, kadi ində kəm-kadi dō rone ti. İndə kəm-kadi mba kadi osi me majal ti al.

13 Nę na ki a tēę dōsi ti ki kadi a e nę na ki dəw asi kuwə təgine ba me ti al goto. Ningə, Luwə ki nje ra nę ki dana, a iyə ta rəbi kadi nę na ki al dōsi tēę dōsi ti al tō. Dəkagilo ki nę na tēę dōsi ti ningə, a adi səsi tōgi kadi uwəi rōsi ba me ti. A ilə rəbi kadi itēęi me ti kō.

Kadi njē kadi-me je rai madi-naa ki yo ki ra al

14 E be ə, njē ndigi ləm, maji kadi ayi-naa say kadi yo ti ki ra. 15 M-əl səsi ta tə njē tər je. Kadi səi je wa indāi manji ta ki m-əl səsi kin oi. 16 Loki j-isi j-ayi-naa man nju, ji rai oyo dō ti taa j-ayi-naa. Ə se e kin, e ra madi-naa dō məsi Kirisi ti al wa? Ə se mapa ki j-isi ji ləbi-naa danje ti j-usoi kin e madi-naa dō darō Kirisi ti al wa[☆]? 17 Be ə, mapa e kare ba, ningə re ji bay ka, ji tēli darō ki kare me mapa ti ki ji ra madi-naa dō ti. 18 Oi ta lə ngan *Isirayal je ki go darō ti: Njē ki usoi da je ki kijə mindide kadi-kare ti kin, se rai me kasi-naa ki Luwə nq dingiri ti ki adi kadi-kare titi kin al wa[☆]? 19 Ta ki m-ndigi kadi m-əl dō lo kin ti ə to kin: da ki pole-n yo ə se yo wa ki dōne, se e nę madi wa? 20 E nę madi al. Ningə, tēki dije adi kadi-kare kin ndil je ki majal[☆], 6i adi Luwə al[☆], m-ndigi kadi irai me kasi-naa ki ndil je ki majal al. 21 E go ti al kadi ayi-naa me kōpi ti lə Bə6e, ningə itəli ayi-naa me kōpi ti lə ndil je ki majal 6əy tō. Taa e go ti al kadi usoi naa ti ki Bə6e, ə itəli usoi ki ndil je ki majal 6əy tō. 22 Se ji ndigi sangi ta Bə6e kadi jangi ra-e dōje ti wa? Ə se tōgije itə yā Bə6e wa?

Kadi Luwə ingə kasi-gon me nę je ti pəti

23 Dije madi əli əi nə: «Ta rəbi to mba kadi dəw ra nę je pəti ki mee ndigi kare.» E ki rōjeti, «ta rəbi to mba kadi dəw ra nę je pəti ki mee ndigi kare,» nə nę je pəti maji ki dəw dōro al. «Ta rəbi to mba kadi dəw ra nę je pəti ki mee ndigi kare.» Nə nę je pəti a ra maji ki njē kaw-naa je al. 24 Kadi dəw madi dansi ti sangi maji lə rone par al, nə kadi sangi maji lə ndəge je tō taa.

☆ **10:1** Tēę ki taga 13.21-22; 14.19-20   ☆ **10:1** Tēę ki taga 14.22-29   ☆ **10:3** Tēę ki taga 16.35   ☆ **10:4** Kōr Isirayal je 20.8-11   ☆ **10:6** Kōr Isirayal je 11.4   ☆ **10:7** Tēę ki taga 32.6   ☆ **10:8** Kōr Isirayal je 25.1-18   ☆ **10:9** Kōr Isirayal je 21.5-6   ☆ **10:10** Kōr Isirayal je 17.6-14   ☆ **10:16** Mt 26.26-28; Mk 14.22-24; Lk 22.19-20   ☆ **10:18** Ləbetiki 7.6, 15-16   ☆ **10:20** 1Tim 4.1   ☆ **10:20** Dətaranom 32.17

25 Ne je pəti ki dije isi gatii sukɪ ti, kadi usoi ki kanji kadi mesi uwə səsi ki ta. 26 Tado, dənangi ki ne je ki me ti pəti e ya Baḃe*. 27 Re dəw ki nje kadi-me al, ɓar səsi ki ne kuso, ə awi loe ti ningə, kadi usoi ne je pəti ki adi səsi ki kanji daji gine, nə tə mesi i uwə səsi ki ta do ti. 28 A re dəw madi əl səsi ə nə e da ki gugi yo ningə, kadi usoi al. Usoi al mbata ti lə dəw ki əl səsi, taa mbata lə me kuwə ki ta to. 29 Me kuwə ki ta ki m-əl tae kin, e səi je al, nə e me kuwə ki ta lə dəwe ki nje kəl ta kin. Ra ban be ə, me kuwə ki ta lə dəw kin rangi par a ilə kagi nɔ ne ti ki ta rəbi to kadi m-ra ə? 30 Re ne kuso to, ə m-ra oyo do ti taa m-uso ə, ra ban be ə dəw a əl-m ta ki majal do ti ə?

31 E be ə, re e ne kuso ə usoi, re e ne kay ə ayi, ə se ne ri ki irai, maji kadi irai adi Luwə ingə kəsi-gon me ti. 32 Maji kadi ne madi kare me kilə rasi ti, tal jigi tigə *jipi je al nim, tigə dije ki əi jipi je al, al nim, taa tigə njé kaw-naa je lə Luwə al nim to. 33 E mbata kin ə, mi wa ki dəm, m-ində tɔgi do rəm ti, kadi m-nəl dije pəti me ne ram je ti pəti.

11

1 Indaji-mi təkɪ mi ka m-ndaji-n Kirisi be to.

Maji kadi dāne doo dāne do kagilo kaw-naa ti.

2 M-ilə toji dəsi ti, tado taa taa, mesi isi ole dəm ti. M-ilə toji dəsi ti ɓay to, tado ingəmi go ne je ki m-ndo səsi maji təkɪ m-əl-n səsi. 3 Ningə ne ki m-ndigi kadi igəri ə to kin: Kirisi e do dingəm ti, dingəm e do dāne ti, ningə Luwə e do Kirisi ti to. 4 Ə re dingəm ki ra, ki isi əl ta ki Luwə, ə se isi əl ta ki ta Luwə ti ki done ki doo ningə, ilə rəsəl do dəw ti ki isi dœ ti. 5 A kin ə re e dāne ki ra ki isi əl ta ki Luwə, ə se əl ta ki ta Luwə ki kanji doo dāne ningə, ilə rəsəl do ngawne ti to. Tado to təkɪ ngisə dāne be. 6 Re dāne doo dāne al ningə, kadi ijə dāne. A re e ne ki to rəsəl kadi dāne ijə dāne ningə, maji kadi doo dāne. 7 E go ti al kadi dingəm doo dāne, tado e bana kəm Luwə, taa e ne kəsi-gon lie to*. Ningə dāne e ne kəsi-gon lə dingəm to. 8 E be, tado e dingəm ə Luwə ə dam rəe ra-n dāne ɓi e dāne ɓa Luwə ə dam rəe ra-n dingəm al. 9 Ningə, Luwə ra dingəm mbata ti lə dāne al, nə e dāne ə Luwə ra-e mbata ti lə dingəm*. 10 E ki mbata kin ə, kadi dāne doo dāne mbata *Malayka je. Do ki doo, toji kadi dāne e gin tɔgi ti. 11 Ningə, ki ta kəm Baḃe ti, dāne a isi ki kanji dingəm al, taa dingəm a isi ki kanji dāne al nim to. 12 Tado Luwə ə dam rəe dingəm ti, ningə dāne ə oji dingəm to. Ba ne je pəti i ro Luwə ti. 13 Ningə, səi je wa iməri ta do ti oi se e go rəbe ti kadi dāne əl ta ki Luwə ki kanji doo dāne wa? 14 Se ji gəri kadi e ne ki go rəbe ti al kadi dingəm aw ki ɓi do ki ngal al wa? 15 Nə ki ro dāne ti ɓa, yingə do ki ngal e ne kəsi-gon mbata ti lie, tado Luwə ade yingə do ki ngal mba kadi e ne kuti dœ. 16 A kin ə re, dəw madi naji ta ta kin ningə, kadi dəwe gər təkɪ j-aw ki jibəl rae ki rangi al. Je wa al nim, njé kaw-naa je lə Luwə al nim to.

Ne kuso lə Baḃe

17 M-aw tə m-ilə jim do ne ti kare ki to kin. Ningə e ne ki m-a m-ilə-n toji dəsi ti al. M-ilə toji dəsi ti al, tado loki ikawi-naa ningə, ne je ki to ra al yo ə isi ta ti isi rai, ɓi irai ne ki kadi to səsi soti al. 18 Ne kare, m-o kadi loki ikawi-naa ɓa, gangi-naa to dansi ti. Ningə, m-gər kadi ta je ki m-o kin, e ki rojeti a to dan ti nɔɔ. 19 Maji kadi gangi-naa to dansi ti wa to taa. Tado gangi-naa kin ə, a ra kadi dije gəri, njé je ki əi dije lə Luwə təkɪ rojeti dansi ti. 20 Ningə, loki ikawi-naa, e ne kuso lə Baḃe ɓa isi usoi al. 21 E ne kuso lə Baḃe al tado, do kagilo kuso ne ti ɓa, nɔ nɔ bətirə ki ta ne kuso ti ləne ki ii-n ɓe kadi uso. Ra adi njé ki nɔ je isi ki

60, ə njé ki nungi, kasi rade tɔ. ²² Ə se ta kəy je ləsi ki kadi isi ti usoi je ayi-naa je goto wa? Se e koo 6a oi nda njé kaw-naa je lə Luwə al wa? Se irai be mba kadi ilai rɔsəl dɔ njé je ti ki ne ləde goto wa? Ta ri ə kadi tə m-əl səsi me lo kin ti ə? Kadi m-ilə tɔji dəsi ti a? Jagi, ki ɔji dɔ lo kin ningə, m-a m-ilə tɔji dəsi ti al.

²³ Tado ne ndo ki m-ingə rɔ Bəbe ti ə m-ndo səsi ə to kin: Me kondɔ ti ki kadi ilai Bəbe Jəju ji njé tɔl-e je ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə dɔ ti, ²⁴ uwə tətɔ naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nə: «E kin e darɔm ki to mbata ti ləsi. Itaaɔ usoi kadi mesi ole-n dəm ti.» ²⁵ Go ne kuso ti, Jəju un kəpi kasi kandi nju, ra təkɔ ra-n kəte ka kin be ɔəy, ningə əl-de ə nə: «Kəpi kin e kun mindi ki sigi me məsɔm ti. Dəkagilo je pətɔ ki a ayi-naa ningə, kadi mesi ole-n dəm ti.» ²⁶ Ningə, dəkagilo je pətɔ ki a usoi mapa kin, ə se a ayi-naa kəpi kin 6a, ilai mbe koy Bəbe bitɔ kadi re-n. ²⁷ E mbata kin ə, dəw ki uso mapa ə se ay kəpi lə Bəbe ki kanji ndər gin rone ningə, aw ki ta dɔne ti dɔ darɔ Bəbe ti ki dɔ məse ti. ²⁸ Be ə, maji kadi dəw ki ra ndər gin rone kəte ɔəy taa uso darɔ Bəbe nim ay məse nim. ²⁹ Tado dəw ki uso nim ay nim ki kanji gir ta mene ti kadi e darɔ Bəbe ningə, e wa ə isi ɔr ta ki gangi re-n dɔne ti. ³⁰ Ne kin ə ra adi njé moy je ki njé tɔgi goto je əi ngay dansi ti. Ningə ki ngay je dansi ti oyi tɔ. ³¹ Re j-əi je wa ji gangi ta dɔ rɔjeti ningə, j-a j-osi me ta ki gangi ti lə Luwə al. ³² Ningə, ki go rəbi lə ta ki gangi kin, Luwə ində-je ɔji-je mba kadi ta ki gangi osi doje ti naa ti ki dije ki gari Luwə al, al.

³³ E be ə, ngakom je, loki ikawi-naa kadi usoi ne ningə, ingami-naa. ³⁴ Re dəw madi 60 ra-e ə, maji kadi uso ne me kəy ti ləne. Be mba kadi kaw-naa ləsi ɔr ta ki gangi re-n dəsi ti al. Ki ɔji dɔ ndəgi ta je, ndo ki m-tɛɛ dansi ti ə m-a m-ində dɔe naa ti ɔəy.

12

Kadi kare lə NDil

¹ Ki ngosine kin ngakom je, m-ge kadi igəri kadi-kare je ki dangi dangi lə NDil, 6i kadi isi day dɔ ti al. ² Dəkagilo ti ki igəri Luwə al ɔəy, injiyəi tə njé kəm tɔ je go yo je ti ki mbi ɔəy. ³ E be ə, m-əl səsi kadi ay njay. Dəw kare ki NDil lə Luwə ɔr nɔe ki a ə nə: «NDəl e dɔ Jəju ti» goto. Ta dəw madi ki a ə nə: «Jəju e Bəbe» ki kanji kadi NDil ɔr nɔe ka goto tɔ. ⁴ *Kadi-kare je e dangi dangi nə NDil ki nje kadi-de e kare ba. ⁵ Kilə 6əə je to dangi dangi, nə Bəbe e kare ba. ⁶ Kilə ra je to ta dangi dangi, nə Bəbe ki kare ba ə ində me njé ra-e ti pətɔ. ⁷ Luwə adi kadi-kare ki go NDil ti dəw ki ra mba kadi ra maji ki kosi dije pətɔ. ⁸ E be ə, ki go rəbi lə NDil ki kare wa kin, Luwə adi dəw madi kuji kəl ta ki kəm-kədi, ə adi ki nungi kuji kəl ta ki ne gər. ⁹ Ki madi, Luwə ade kadi-me, ningə ki nungi ade kadi-kare nga njé moy je ki go rəbi lə NDil ki kare wa kin. ¹⁰ Adi ki madi, kadi-kare ra ne je ki əti bəl bəl; adi ki nungi, kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti; ki nungi, kadi-kare kər nin NDil Luwə ki ndil je ki ngom naa ti; adi ki nungi, kadi-kare kəl ndon ta je ki dangi dangi; ningə adi ki nungi ɔəy, kadi-kare kər gin ta je ki dangi dangi tɔ. ¹¹ Kadi-kare je wa pətɔ kin, e ki go rəbi lə NDil ki kare wa kin ə Luwə adi-n daw ki ra ki go me ndigi ti ləne.

¹² Təkɔ darɔ dəw e kare ba, nə əw ki ngan rɔje je ngay, ngan rɔje je ki ngay kin, re bayi-naa tə ri ka, əi darɔ ki kare. Dije pətɔ ki indəi rɔde naa ti ki Kirisi ka toi be tɔ. ¹³ Tado j-əi pətɔ, *Jipi je ki gin dije ki dangi dangi; 6əə je ki dije ki əi 6a rɔde je; j-ingəi batəm me NDil ti ki kare ba. Taa j-ayi-naa man me NDil ti ki kare wa kin tɔ. ¹⁴ Darɔ dəw e ngon rɔje ki kare ba al, nə e ngon rɔje je ki dangi dangi. ¹⁵ Kin ə re nja ə nə: «Mi ji al, adi mi ki kare dan ngan rɔ je ti al», ningə kəl-e ki be kin par ə ɔr nja kɔ dan ngan rɔje je ti al. ¹⁶ Kin ə re mbi ə nə: «Mi kəm al, adi mi ki kare dan ngan rɔje ti al», ningə kəl-e ki be kin par ə

or mbi kə dan ngan rəje je ti al. ¹⁷ Kin ə re darə pəti e kəm ə, dəw a oo ta ban ə? Kin ə re darə pəti e mbi ə, dəw a əti bay ne ban ə? ¹⁸ Ki rəjeti, Luwə ində ngan rəje je kare kare ki kilə ki səbi dəde ki go ndigi ti ləne. ¹⁹ Kin ə re ngan rəje je pəti əi ngon rə ki kare ba ningə, dəw a əl ta lə darəje al. ²⁰ NGen rəje je əi ngay nə darəje e kare ba. ²¹ Ningə lo kadi kəm əl ji ə nə: «M-gər-i al», goto; taa lo kadi də əl nja ə nə: «M-gər-i al», goto tə. ²² NGen rəje je madi ki toi tə ne ki təgide goto be kin, awi ki ndade ngay. ²³ Ningə, ngan rəje je ki j-oi-de ta ne madi al me rəje ti kin ə, j-oi gode ngay. Ə njé ki j-oi-de tə ne ki maji kəl tae al kin ə ji ngəmi-de maji tə. ²⁴ NGen rəje je ki ingəi kəsi-gon, awi ki ndoo kəsi-gon al nga. Luwə ində-je ki ngan rəje je ki dangi dangi, ningə ngan rəje je ki kəsi-gon du-de, Luwə əsi gonde ngay. ²⁵ Luwə ra be mba kadi gangi-naa goto me darə ti. Ningə kadi ngan rəje je ki dangi dangi indəi kəmde go-naa ti pəti. ²⁶ Adi re ngon rə kare ingə kə ningə, ndəgi rəje je pəti ingəi kə sie naa ti. A re ngon rə kare ingə kəsi-gon ningə, ndəgi rəje je pəti ingəi kəsi-gon sie naa ti tə.

²⁷ NGəsi sine səi nga rə Kirisi, ningə səi kare kare pəti, səi nga rə ki səbi dəsi. ²⁸ E be ə, dan njé kaw-naa je ti, Luwə ində njé kaw kilə je tə dije ki dəsəy də njé kaw-naa je ti; ki kə joo, ində njé kəl ta je ki tae ti; ki kə mətə, ində njé ndo ne je. Ningə go ti, Luwə adi kadi-kare je ki dangi dangi, adi e kadi-kare ra ne kəji je ki əti bəl bəl, ki kadi-kare nga njé moy je, ki kadi-kare ra ki njé kaw-naa je, ki kadi-kare kər nə dije, ki kadi-kare kəl ndon ta je ki dangi dangi. ²⁹ Pəti əi njé kaw kilə je al, pəti əi njé kəl ta ki ta Luwə ti al, pəti əi njé ndo ne je al, pəti əi njé ra ne kəji je ki əti bəl bəl al. ³⁰ Pəti awi ki kadi-kare nga njé moy je al, pəti awi ki kadi-kare kəl ndon ta je ki dangi dangi al, pəti əi njé kor gin ta je ki dangi dangi al. ³¹ Indəi təgi də rəsi ti kadi ingəi kadi-kare je ki ndade e ngay itə ndəge je, ningə m-a m-əji səsi rəbi ki maji ngay itə ne je pəti.

13

NDigi-naa

¹ Kin ə m-əl ndon ta lə dije ki dangi dangi, ə se ndon ta lə malayka je mindi ka, ki dangi-naa goto rəm ti ə m-to tə ningə-kasi ki bə kəy kəy, ə se gal ki siyə saki saki kam be par. ² Re m-aw ki kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti, ə se kadi-kare gər gin ne je ki to lo bəyə ti pəti tigə, ə se m-aw ki ne gər je pəti, ə se m-aw ki kadi-me ki təge e ngay asi kadi m-ər-n mbal lo kae ti kəte ka, re m-aw ki ndigi-naa al ə mi ne madi al. ³ Re m-adi ne kingə je ləm pəti njé ndoo je, re m-ilə rəm por mbata kingə-n təba ka, re ndigi-naa goto rəm ti ə, ne kare ki m-a m-ingə me ti goto.

⁴ Dəw ki nje ndigi-naa aw ki kore me, e nje ra maji, e nje ra ta ne al, e nje təji rəne al, e nje kində gunə al tə. ⁵ Nje ndigi-naa a ra ne ki to rəsəl al, a sa ne mbata maji lə rəne par al, a ra wongə kalangə al, taa a uwə dəw mənə ti al tə. ⁶ Nje ndigi-naa a ra rənəl də ne ki go rəbe ti al, al, nə a ra rənəl də ne ki rəjeti yo. ⁷ Nje ndigi-naa e nje kiyə go majal kə, e nje ngəm go kadi-me, e nje kində me də ti, e nje kore mənə də ne je ti pəti.

⁸ Kəl ta ki ta Luwə ti a goto ndə madi, kəl ta ki ndon ta je ki dangi dangi a goto ndə madi, gər gin ne je ki dangi dangi a goto ndə madi tə, nə ndigi-naa a to ratata. ⁹ Ningə, ne gər ləje asi-naa bərəre al, taa ta ki ta Luwə ti ki j-isi j-əl ka asi-naa bərəre al tə. ¹⁰ Loki nje kasi-naa pəti a tē hōy ningə, ne je pəti ki asi-naa al a gotoi.

¹¹ Loki mi ngon bəy, ta kəlm e ta kəl ngon ki du, gir ta ləm e gir ta lə ngon ki du, ə se kəji ta ləm e kəji ta lə ngon ki du. Nə loki m-təl dəw ki təgi, m-iyə ne ra lə ngon ki du kə. ¹² Ki bəne kin, j-isi j-oi ne je tə ne ki koo me kətirongə ti be, adi

j-oi piti piti ba 6ay, na ndo madi a re noo kadi j-a j-oi-e ki kamje ja ja. Dokagilo ti ki bone m-gar ne je pæti al 6ay, na ndo madi a re noo kadi m-a m-gar ay njay njay taki Luwæ gar-m jeje kin be to. ¹³ Ki bone kin ne je ki mita kin toi lo tode ti, adi e: kadi-me nim, kindæ me do ti nim, ndigi-naa nim to, na e ki bo ngay dande ti e ndigi-naa.

14

Kadi kare je ki dangi dangi ki Luwæ adi njæ kadi-me je

¹ Kæte no ne je ti pæti, isai ræbi ndigi-naa ki ro ki ti kati. Ningæ, kadi isai ræbi kadi-kare je ki go NDil ti to. Ki bo toi, e kadi-kare kæl ta ki ta Luwæ ti. ² Dæw ki isi æl ta ki ndon ta je ki rangi ki dije gæri al, isi æl ta ki dije al, na isi æl ta ki Luwæ, tado dæw ki gær do ta lie ki isi æl goto. E ki takul NDil Luwæ æ isi æl-n ta ki to lo 6oyo ti kin. ³ Ningæ, dæw ki isi æl ta ki ta Luwæ ti, isi æl ta ki dije mba kadi awi ki kæte kæte me kadi-me ti læde. Isi ila dingam mede ti taa isi söl mede to. ⁴ Dæw ki nje kæl ta je ki dangi ki dæw gær dæe al, isi mbusi rone e wa me kadi-me ti læne, na dæw ki nje kæl ta ki ta Luwæ ti isi mbusi nja kosi njæ kaw-naa je do kadi-me ti læde.

⁵ M-ndigi kadi sai pæti æli ndon ta je ki dangi dangi ki dæw gær dæe al, na ndigi læm ki ngay e ki mba kadi æli ta ki ta Luwæ ti. Tado dæw ki nje kæl ta ki ta Luwæ ti, e do dæw ti ki nje kæl ndon ta je ki rangi ki dæw gær dæe al. A re dæw madi ær me ta læ nje kæl ndon ta je ki dangi dangi ka kin adi kosi njæ kaw-naa je kadi mbusi-n njade wa taa. ⁶ NGakom je, kin æ bone m-re rasi ti æ m-æl ta ki ndon ta je ki igæri al ningæ, maje e ri mbata ti læsi æ? Kin æ re ta læm ki m-æl, tee ki do ne ki to lo 6oyo ti adi sasi al nim, adi sasi ne gær al nim, oji sasi ne ki a ra ne lo ti ti al nim, ta adi sasi ne ndo al nim to ningæ, ne kare ki maji ki m-ra mbata ti læsi goto.

⁷ E kae ti læ ne kosi pa je tæ nal je ki kænde je ka kin be to. Kin æ ndude 6a dangi dangi maji al æ, ra ban æ dæw a gær-n ndu nal ki ndu kænde æ? ⁸ Kin æ nje kæl tæbi kæl adi ay njay al æ, na æ a indæ do rone dana kadi a aw ro æ? ⁹ Be to æ, sai njæ kæl ndon ta je ki dangi dangi ki dæw gær dæe al ka itoi be to. Kin æ ta ki æli, dæw gær dæe al æ, ra ban be æ a gær me æ? A gær me al tado isi æli ta læsi me nal ti ko kare. ¹⁰ Kadi igæri taki ndon ta je æi ngay donangi ti ne. Ningæ ta je ki dangi dangi kin pæti, kor mede to noo. ¹¹ Kin æ re m-gær me ta ki dæw a æl-m al ningæ, dæwe kin a oo-m tæ mba rone ti, æ mi ka m-a m-o-e ti mba rom ti to. ¹² Be to æ, taki isi sangi kadi-kare je ki go NDil ti, isangi ki ro ki ti kati, na ke æ kadi e kadi-kare ki a mbusi nja kosi njæ kaw-naa je taa.

¹³ Ningæ dæw ki nje kæl ndon ta je ki dangi dangi ki dæw gær dæe al kin, maji kadi dæji Luwæ kæm-kædi kor gine kadi dije gæri. ¹⁴ MBata re m-æl ta ki Luwæ ki ndon ta je ki dangi dangi ki dæw gær me al 6a, me NDil ti mi ki Luwæ, na ne gær læm ra kilæ al. ¹⁵ Ningæ ne ki kadi m-ra æ to kin: M-a m-æl ta ki Luwæ me ndil ti, na m-a m-æl ta ki ne gær to. M-a m-osi pa me ndil ti, na m-a m-osi pa ki ne gær to. ¹⁶ Kin æ ira oyo Luwæ me ndil ti par, ki kanji kadi dæw ki isi mbo njæ kaw-naa je ti oo do oyo ki isi ra Luwæ kin ningæ, ban be æ a ra «Amen» do ti æ? ¹⁷ Re ira oyo Luwæ læi maji ngay ka, lo kadi ra maji ki dæw ki isi mbo njæ kaw-naa je ti goto.

¹⁸ Ki takul Luwæ æ yæ m-gær-n kæl ndon ta je ki dangi dangi ki dæw gær dæe al mitæ sasi pæti. ¹⁹ Næ no njæ kaw-naa je ti æ, m-ndigi kæl ku ta je mi ki dije gæri dæe kadi m-ndo-n ne njæ kaw-naa je, maji toy kadi m-æl ta ngay ki ndon ta je ki dæw gær dæe al.

²⁰ NGakom je, oti kadi ta kælsi to tæ ta kæl ngan je ki du be. Re oji do majal ningæ, itoi tæ ngan je ki du, na re oji do ta ki kæl 6a, maji kadi ta kælsi e ta kæl dije ki togi gangi. ²¹ NDangi me makitibi ti læ Luwæ æi næ: «M-a m-æl ta gin dije kin ki

ndon ta ki mba, m-a m-ndumə ta mba je kadi m-əl-n-de ta. Be ka, a ooi dɔ ta ləm al².»

²² E be ə kadi-kare kəl ta ndon ta je ki dangi dangi ki dəw oo dɛe al e ne kɔji mbata dije ki gəri Luwə al, bi e mbata njé kadi-me je al. Ningə, kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti e ne kɔji mbata njé kadi-me je bi e ki mbata dije ki gəri Luwə al, al.

²³ Kin ə təkɪ njé kaw-naa je pəti kawɪ-naa, ningə əli ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dɛe al, ə dije madi ki gəri ta lə Luwə maji al bəy, ə se njé ki adi mede Luwə al, rai lo kaw-naa ti kin ə a bari səsi mbə je al a? ²⁴ Kin ə re njé kadi-me je pəti əli ta ki ta Luwə ti, ə nje kadi-me al, ə se dəw ki gər ta lə Luwə maji al bəy ur kəy ka, ta je ki ta Luwə ti ki dije pəti əli kin a uwe ki ta, taa a ra kadi a gər təkɪ n-e nje ra majal tɔ. ²⁵ Gir ta je ki mee ti a kujəi ki taga. Ningə a osi nangi nɔ Luwə ti ə nə: «Ki rɔjɛti, m-gər kadi Luwə e dansi ti ne.»

Maji kadi njé kadi-me je rai ne je ki rəbe rəbe lo kaw-naa je ti ləde

²⁶ NGakom je, ri je ri je ə səbi ra lo kaw-naa je ti ləsi ə? Loki ikawɪ-naa, dəw madi osi pa, dəw madi ndo ne, dəw madi ɔr gin ne ki to lo bəyɔ ti, dəw madi əl ndon ta je ki dəw gər dɛe al, ningə dəw madi ki rangi isi nɔɔ tə nje mbəl ta ka kin tɔ. Kadi ne je kin pəti mbisi nja njé kaw-naa je. ²⁷ Re dije madi gei kəl ndon ta je ki dəw gər dɛe al ningə, səbi kadi əi joo al ə mitə be par taa. Ningə kadi əli ta ki go naa go naa, ə kadi nje kər gin ta ka kin to tɔ taa. ²⁸ Re dəw ki kadi ɔr gin ta ləde kin goto dan njé kaw-naa je ti ningə, maji kadi isi tade mbə. Əli ta ki darəde wa nim ki Luwə nim mede ti par. ²⁹ Ki ɔji dɔ nje kəl ta ki ta Luwə ti, səbi kadi dije joo ə se mitə wa əli ta dandɛ ti, ningə ndage je indəi manji ta ləde ooi.

³⁰ Re Luwə əl ta ki dəw madi ki rangi dan njé kaw-naa je ti ningə, səbi kadi nje kəl ta ki ta Luwə ti ki kəte taa kəə ta kəl ta ti. ³¹ MBata səi pəti, asi kadi əli ta ki ta Luwə ti ki go naa go naa kadi indoi-naa ne, iləi dingəm me naa ti. ³² Njé kəl ta je ki ta Luwə ti awi ki tɔgi dɔ kadi-kare ti ki Luwə adi-de. ³³ Tadɔ Luwə e Luwə ki nje ra ne ki tae ale mbə al, nə e Luwə ki nje kadi dije isi ki naa ki lapɪya.

³⁴ Təkɪ njé kaw-naa je isi rai dandɛ ti lo je ti ki dangi dangi, maji kadi dāne je isi ki tade ki mbə dan njé kaw-naa je ti. Dəw adi-de ta rəbi kadi əli ta al. Ningə, kadi iləi dɔde gin tɔgi ti təkɪ ndu-kun əl-n. ³⁵ Re ne madi ki gəri gine ay njay al to ningə, kadi dəji ngawde je me kəy ti. Tadɔ e ne ki go rəbe ti al kadi dāne əl ta dan njé kaw-naa je ti. ³⁶ E səi ə ta lə Luwə ilə ngirəne rəsi kəte a? Ə se e səi par ə re tɛɛ dansi ti ə? ³⁷ Re dəw madi gir mene ti kadi n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti, ə se n-e nje kaw ki kadi-kare lə NDil ningə, maji kadi dəwe gər təkɪ ne je ki m-ndangi m-adi səsi kin i rɔ Bəbe ti. ³⁸ Re dəw madi mbati kadi gər ne je kin ningə, to taga kadi Luwə gər dəwe kin al tɔ.

³⁹ Be ə, ngakom je, isangi rəbi kadi əli ta ki ta Luwə ti, ningə oti kadi ɔgi dɔ kəl ndon ta je ki dəw gər dɛe al. ⁴⁰ Nə ke ə kadi ne je pəti rai ne go rəbi ki dana.

15

Ta ki Jaju Kirisi lo koy ti

¹ NGakom je, m-ole mesi dɔ Poy Ta ti ki Maji ki ndo ki m-ilə səsi mbɛe kəte ka kin. E ta ki itaaɪ ə uwəl goe səm bɪti ɓone. ² E Poy Ta ki Maji kin ə adi səsi kaji, loki uwəl goe səm təkɪ ndo ki m-ilə-n səsi mbɛe. Re e be al ningə, kadi-me ləsi e ne ki ndangi kare.

³ Tadɔ ne ndo ki dɔsɔy ki madi səsi e ne ndo ki mi wa ə m-taa. Adi e Kirisi ki oy mbata majal je ləje təkɪ makitibi lə Luwə əl-n⁴. ⁴ Dibi-e ra ndo mitə ningə tɛɛ lo koy ti təkɪ ndangi me makitibi ti lə Luwə⁵. ⁵ Tɛɛ həy ki rɔ Piyər ti taa ki

rɔ njé ndo je ti ki dɔgi gide e joo tɔ*. ⁶ Go ti gogi ningə, tɛɛ hɔy ki rɔ ngako je ti ki asi bu mi ki gide ki kawī-naa. Dije ngay dan dije ti kin isi ki dɔde taa ɔɔy. Ki madi je dande ti ə oyi. ⁷ Go ti ɔɔy, tɛɛ hɔy ki rɔ Jaki ti taa ki rɔ njé kaw kilə je ti pəti tɔ. ⁸ Gode ti pəti ningə, tɛɛ ki rɔm ti hɔy, mi ki mi ngon ki kɔr*. ⁹ Mi ki du dan njé kaw kilə je ti pəti, tado m-asi kadi dəw ɔar-m nje kaw kilə al. M-asi al, tado mi nje kadi kɔ njé kaw-naa je lə Luwə*. ¹⁰ Nə e ki takul me-maji lə Luwə ə m-təl-n dəw ki be kin ɔone. Ningə me-maji lie ki mbata ləm e ki ndangi al tɔ. Tado m-ra kilə m-itə ndagi njé kaw kilə je pəti. Ke ə e mi ki dam ə m-ra kilə kin al, nə e me-maji lə Luwə ə e səm. ¹¹ E be ə, re e mi ə se ndagi njé kaw kilə je ka, e Poy Ta ki Maji ki kare wa kin ə j-isi j-ilə səsi mbeɛ.

Ta ki njé koy je lo koy ti

¹² Je j-isi j-ilə mbe ki Kirisi lo koy ti, ə dije madi dansi ti əi nə: «Njé koy je a ii lo koy ti al,» tɔ kin e ta ki ban dana? ¹³ Re njé koy je a ii lo koy ti al ningə, Kirisi ka i lo koy ti al tɔ. ¹⁴ Ə re Kirisi i lo koy ti al ningə, j-ilə mbe ki ndangi, taa kadi-me ləsi ka e ki ndangi tɔ. ¹⁵ Re e ki rɔjeti, kadi njé koy je a ii lo koy ti al, ə je j-əl j-ə nə: «Luwə tɛɛ ki Kirisi lo koy ti» ningə, lo kin ti, j-i təl njé ma naji je ki ngom dɔ Luwə ti. Tado Luwə tɛɛ ki Kirisi lo koy ti al. ¹⁶ Re njé koy je a ii lo koy ti al ningə, Kirisi ka i lo koy ti al tɔ. ¹⁷ Ə re Kirisi i lo koy ti al ningə, kadi-me ləsi e nɛ ki ndangi kare, isi me majal ti ləsi ba ɔɔy. ¹⁸ Ningə njé je ki oyi me Kirisi ti ka tade ti tɔ. ¹⁹ Re nɛ kində me dɔ ti ləje ki j-adi-n meje Kirisi e mbata nɛ je ki ɔone par ningə, je njé kəm-to-ndoo ki itə ndagi dije pəti.

²⁰ Nə ke ə, Kirisi i taa dan njé koy je ti təkɪ rɔjeti. E kandi ki dɔsɔy lə njé je ki oyi. ²¹ Ningə, təkɪ e ki go rəbi lə dəw ki kare ə yo re-n dɔ dije ti dɔnangi ti ka kin ə, ki go rəbi lə dəw ki kare, njé koy je a i taa lo koy ti tɔ. ²² Təkɪ koy ɔr-n go dije ti pəti ki go rəbi lə Adam ka kin ə, dije pəti a təlɪ kadi isi ki dɔde taa ki go rəbi lə Kirisi tɔ*. ²³ Ke ə, ki lo koy ti kin a e ki go loe go loe. Kirisi a i kəte tɔ kandi ki dɔsɔy, ningə dɔkagilo təl-e ti, njé je ki adi-e mede a ii taal lo koy ti tɔ. ²⁴ Go nɛ je ti kin pəti ningə dɔɔy nɛ je a re. Kirisi a tuji kɔɔbe je, ki tɔgi kɔɔbe je, ki tɔgi ndil je ki majal, ɔɔy taa a təl ki kɔɔbe adi Luwə ki Bawje. ²⁵ Tado, sɔbi kadi Kirisi a ɔ be bitɪ kadi Luwə ilə njé bəje je gin njae ti*. ²⁶ Ningə, nje bə ki dɔɔy ti ki a tuje e koy. ²⁷ Tado makitibi lə Luwə ə nə: «Luwə ilə nɛ je pəti gin tɔge ti*.» Ningə kəl kə nə «nɛ je pəti əi gin tɔge ti» kin ɔji kadi Luwə e gin tɔgi ti lə Kirisi tɔ al. E Luwə ə ilə nɛ je pəti gin tɔgi ti lə Kirisi. ²⁸ Dɔkagilo ki nɛ je pəti əi gin tɔgi ti lə Kirisi ningə, N'Gon wa ki dɔne a ilə dɔne gin tɔgi ti lə Luwə ki nje kulə nɛ je pəti gin tɔge ti, mba kadi Luwə e nɛ je pəti me nɛ je ti pəti tɔ.

²⁹ Re e be al ningə, njé je ki adi isi rai-de batam to njé koy je ti kin, rai be mbata kingə ri me ti ə? A ingəi ri me ti loki njé koy je a ii taa lo koy ti al? ³⁰ Taa je wa ka, ki mba ri ə ki ndo je pəti j-ilə-n rɔje jɪ koy ti ə? ³¹ Ki rɔjeti, ngakom je, ki ndo je kare kare pəti m-a ta koy ti. Ningə m-ingə rɔnəl ki takulsi ki mbata kində rɔ naa ti ləje dɔ kilə ti ki Jəju Kirisi, ki e Bəbe ləje. ³² Me ɔe bo ti ki Epəji, m-rɔ ki da je ki wale. Ningə re e ki go rəbi nɛ ra lə darɔ par ə, e ri ə m-a m-ingə me ti ə? Re njé koy je a ii lo koy ti al ningə, adi «j-usoi je j-ayɪ-naa je nə lo ti ə j-a j-oyi*.» ³³ Ədi rɔsi al, «tndole-naa ki nje ra majal ə a təl nje ra majal tɔ.» ³⁴ Maji kadi itəlɪ iməri ta ki maji, ə itaai kəə ta ra majal ti. MBata dije madi ngay dansi ti gəri Luwə al. M-əl ta kin be mba kadi adi səsi rɔsəl.

Darɔ ki i lo koy ti

* 15:5 Lk 24.34, 36; Mt 28.16-17; Mk 16.14; Jə 20.19 * 15:8 Knjk 9.3-6 * 15:9 Knjk 8.3 * 15:22 Kilə ngirə nɛ je 3.17-19; Rm 5.12-21 * 15:25 Pa je 110.1 * 15:27 Pa je 8.7 * 15:32 Ejay 22.13

³⁵ Dije madi a daji ta ai na se ki go rabi ki ban ba dije a ji lo koy ti wa? ³⁶ ai se a ji ki daro ki ban wa? ³⁷ Ninga e daro ne wa ki idibi kin a ba al, na e kande ki me ti. Domaji a e kandi tay, a se kandi ne madi ki rangi. ³⁸ Luwa wa ade kadi ro ki go me ndigi ti lane. Ninga kandi ne ki ra ka, Luwa ade kadi ro ki sobi dse.

³⁹ Ne je ki nje kadi rade pati, darode to dangi dangi bi titi-naa al. Daro dije to ta dangi, daro da je to ta dangi, daro yal je to ta dangi, taa daro kanji je to ta dangi to. ⁴⁰ Ne kinda je ki dora ti, ndolede e dangi taa ne kinda je ki donangi ti ne ndolede e ta dangi to. ⁴¹ Kadi asi ta dangi, nay nda ta dangi, taa mee je ndoyde to ta dangi to. Ninga daro mee je wa kin ka ndoyde to dangi dangi bay to.

⁴² Be a, ki lo koy ti la nje koy je ka to be to. Daro daw ki dibi e daro ki a ndum, na daro ki a j lo koy ti e daro ki a ndum al. ⁴³ Dibi-e ta daro ki dangi ti, na a tee lo koy ti ki daro ki kasi-gon. Dibi-e ta daro ki toge goto, na a tee ki daro ki tigi. ⁴⁴ Dibi-e ta daro daw, na a tee lo koy ti ki daro ki go NDil ti. Taki daro ki go lo daw ti to ka kin a, daro ki go ndil ti ka to noo to. ⁴⁵ E be a, makitibi la Luwa a na: «Adam ki dsay e daw ki nje kisi ki dne taa[☆],» ninga Adam ki dabay ti e NDil ki nje kadi dije kaji. ⁴⁶ E Adam ki go NDil ti a re kate al, na e e ki go daro ti a re kate, ninga e ki go NDil ti uti goe. ⁴⁷ Adam ki dsay, e daw ki donangi ti ne, tado e bu donangi a Luwa iba. Na Adam ki ko joo i dora ti taa a re. ⁴⁸ Be a, daw ki Luwa ra-e ki bu donangi titi-naa ki ne kinda je ki donangi ti ne, a daw ki i dora ti taa, titi-naa ki ne kinda je ki dora ti taa to. ⁴⁹ Ninga, taki ji titi-naa ki daw ki rai-e ki bu donangi ka kin a, j-a titi-naa ki e ki i dora ti taa to.

⁵⁰ NGakom je, m-al sasi madi oi taki daro ki masi asi kadi a oo kobe la Luwa al, taa daro ki ndum asi kadi tee lo ti ki dum ndum, al to. ⁵¹ M-ge kadi igari ne ki to lo bayo ti kin: J-ai pati j-a j-oyi al, na j-ai pati j-a mbali raje. ⁵² Tabi ki dabay ti a ba ninga, ta bel kam ki kinda sibi be par a dije pati a mbali. Loka tabi a ba ninga, nje koy je a ji ki ro ki a dum ndum, ninga je, j-a mbal raje. ⁵³ Tado sobi kadi ro ki ndum un ro ki dum ndum, taa ro ki koy kadi un ro ki dum koy nim to. ⁵⁴ Loka ro ki ndum a un ro ki dum ndum, a ro ki koy a un ro ki dum koy kin ninga, ta ki makitibi la Luwa a na:

«Ro tati yo ratata[☆]» kin a tol tane.

⁵⁵ «I yo, tati ro lai e ra?»

I yo, kangi e ra[☆]»

⁵⁶ Kangi yo e majal, ninga tigi majal e ndu-kun to. ⁵⁷ Adi ji rai oyo Luwa ki adi ji tati ro ki takul Babe laje Jaju Kirisi.

⁵⁸ Lo kin ti, ngakom je ki nje ndigi lam, uwai tigi ba, ai do njasi ti me kilu ti la Babe ki kanji ko. Tado ko ki isi ninga me kilu ti la Luwa kin e kare ki ndangi al.

16

Ne kaw mbata nje kaw-naa je ki Jorijalam

¹ Ki oji do ne kaw ki mbata la dije la Luwa ki isi Jorijalam ti[☆], m-daji sasi kadi irai taki m-aji-n nje kaw-naa je ki donangi Galasi ti kin be to. ² M-al sasi kadi ndo ki do kate la ndo je ki siri pati pati, kadi daw ki ra dansi ti, or ne me ne ti lane nday ngam dangi mbata kilu kin. Kadi or ki go tige ti ki Luwa ade-n. Frai be mba kadi m-re bay taa ikawi ne, al. ³ Ninga, dokagilo ki m-a m-tee dansi ti ba, m-a m-ilu ki dije ki sai je wa imbati-de, Jorijalam ti. M-a m-adi-de makitibi jide ti kadi awi ki kadi-kare je lasi. ⁴ A kin a re to kadi mi wa m-aw ki rom ninga, a awi sam naa ti to.

Koji kaw mba la Pol

⁵ M-a m-tee rasi ti noo ki ta rabi ki Masaduwan ti. Tado, m-a m-inda donangi ki Masaduwan gangi*. ⁶ Domaji a, m-a m-ra ndo je rasi ti. Maji a ba ka a gangi dam ti rasi ti, kadi ta indai-mi ta rabi ti adi m-aw lo ki sobi kadi m-aw ti. ⁷ Kawm kin, m-ge kadi re Luwa ndigi sam do ti ninga, m-ra sasi ngan ndo je ki asi tati. Kadi m-o sasi ki njam taa par al. ⁸ Ninga, m-a m-isi me be bo ti ki Epaji ratata dokagilo Patakoti ti. ⁹ NJe ba je lam ai ngay Epaji ti, na ta rabi to tagira nom ti wotangi kadi m-ra-n kilal lam*.

¹⁰ Re Timote re tee dansi ti ninga*, irai-e adi e ki ronal dansi ti, tado e ka isi ra kilal la Babe ta mi be to. ¹¹ Kadi daw madi kare dansi ti kide al. Ninga kadi indai-e ta rabi ti kadi re tee rom ti ki maje. Tado m-isi m-ngam-e ki ndagi ngako je ki a ai sie. ¹² Ki oji do ngakoje Apolosi, m-ilal dingam me ti ngay kadi aw rasi ti, inda rone naa ti ki ngakoje je ki isi awi ki rasi ti, na mee ndigi kaw ki basine ti kin al bay*. ND do ki inga rabi a a aw bay.

Ta ki koji ki dabay ti ki kuwa ji-naa

¹³ Isi dagi ti, ai do njasi ti me kadi-me ti lasi, ai dingam a uwai togisi ba. ¹⁴ Maji kadi irai kilal je pati me ndigi-naa ti.

¹⁵ NGakom je, m-gar kadi igari Isitapanasi ki dije ki me kay ti lie maji*. Oi dije ki dsay ki adi mede donangi ti ki Akay. Ninga, ki go me ndigi ti lade, uni rade kadi rai ki dije la Luwa. Be a, m-daji sasi ne kare bay. ¹⁶ Maji kadi, itali rasi go ta ti la dije ki be kin, a itali rasi go ta ti la dije ki indai rade ta kilal ti isi rai sade to.

¹⁷ Rom nal-m ngay do re ti la Isitapanasi, ki Portunatusi, ki Akaykusi. Tado, rai ne je ngay adi-mi tosi ti. ¹⁸ Uwai angalm indai nangi taki rai sasi ka kin be to.

¹⁹ *NJe kaw-naa je ki donangi Aji ti uwai jisi. Akila ai ki Pisisil*, naa ti ki nje kaw-naa je ki isi me kay ti lade uwai jisi ngay to. ²⁰ NGakoje je pati uwai jisi. Maji kadi uwai ji-naa mbosi ti ki ronal.

²¹ Ninga, e mi Pol a wa a m-dangi ta kuwa ji kin ki jim. ²² Re daw madi dansi ti ndigi Luwa al ninga, kadi Luwa man-e. «Marana ta», Babe re. ²³ Kadi me-maji la Babe Jaju e naa ti sasi. ²⁴ M-ndigi sasi kare kare pati me kindar naa ti ki Jaju Kirisi.

Makitibi ki ko joo ki Pol ndangi adi Koreti je

Ta ki do makitibi ti ki ko joo ki Pol ndangi adi Koreti je

Makitibi ti ki ko joo ki Pol ndangi adi Koreti je kin, ta ki me ti toji kadi dan Pol ai ki nje kaw-naa je ki Koreti ti maji boy al. Dije madi tuji me Pol ngay ki ta kalde je ki kilə rade je. Awi biti əli təkı Pol aw ki togi ki kadi e-n nje kaw kilə la Jəju Kirisi al. Lo kin ti, Pol əl ta ngay. Nə re Pol əl ta ngay mindi ka, toji nje kadi-me je ki Koreti ti təkı n-ndigi-de wa kin nim, n-sangi rəbi kulə noji naa ti səde nim. E be ə, əl-n ta la rəne ki nəl-ne ngay loki poyde ki maji re tee rəne ti (7.5-15).

Go ta je ti ki oji do ne je ki nga nga ki tee doe ti donangi Epəji ti (1.1-11), Pol ole me nje kadi-me je ki Koreti ti do ne je ti ki to ki n-ingə rəde ti me kulə noji ti ki to dande ti n-əi səde je, ningə toji nda kilə la nje kaw kilə la Jəju Kirisi adi-de gəri to. Pol ər-de gin ne ki n-əl-n-de ta je ki nga nga me makitibi ti ləne ki dosay ki n-adi-de, ningə əl-de təkı n-ingə rənəl go ti, mbata ta ki nga ki n-əl-de, kandidate ki maji tee go ti (1.12-7.16).

NGa ningə, ki oji do ne kaw ki mba ra-n ki nje kadi-me je ki donangi Jude ti (8-9), Pol dəji Koreti je kadi əi nje ra maji, ningə əl-de ə nə: «təgəri ra maji la Babe laje Jəju Kirisi maji. Kirisi ki e nje ne kingə, nə ra rəne nje ndoo ti mbata ləsi, kadi me ndoo ti lie, səi, itəli nje ne kingə je» (8.9).

Me ndəgi ta je ti ki re go ti (10-13), Pol təl ilə jine kam dije ti ki nje kəl kə nə e asi kadi e nje kaw kilə al kin. Ba təl ta makitibi ləne ki ngon ta ki ndəy be ki əl ki mindi ki maji (13.11-13).

NDu Pol ki j-ingə me makitibi ti lie ne kin, isi sangi maji la darəne wa al, nə isi sangi kadi gəri təkı e togi ki Luwə wa ə ade ə isi ra-n kilə lie, ningə kadi taai Poy Ta ki Maji kin tə ta ki rəjeti nim, kadi gəri Kirisi tə Babe ləde nim to.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilə la Jəju Kirisi ki go ndigi ti la Luwə, naa ti ki ngoko je Timote, j-uwə jisi səi nje kaw-naa je la Luwə ki isi Koreti ti, taa j-uwə ji dije la Luwə ki isi donangi ti ki Akay ti tae ba pəti to^φ. ² Kadi me-maji ki kisi-maje la Bawje Luwə əi ki Babe Jəju Kirisi e naa ti səsi.

Pol ra oyo Luwə

³ J-ilə toji do Luwə ti ki Baw Babe laje Jəju Kirisi. Bawje ki me-maji lie to mbar mbar, ki e Luwə ki nje səl me me ne je ti pəti. ⁴ E ə e nje səl me je do ko je ti ki dangi dangi, mba kadi je ka ji səl me dije ki ko je ki dangi dangi tee dode ti to. Kadi ji səl mede ki me-səl ki j-ingə rəe ti. ⁵ Be to ə, təkı j-ingə-n ko la Kirisi ngay, Kirisi səl meje ngay to. ⁶ Re j-isi j-ingə ko ba, e ki mba kadi mesı səl-n, taa e mbata kaji ləsi to. Re me je səl ba, e ki mba kadi adi səsi me-səl to. NGa ningə, me-səl kin a ra kadi tə uwəl toğisi ba me ko ti təkı j-isi j-ingə ko kin be to. ⁷ Lo kin ti, j-ində meje do si ti njiriri, tado ji gər kadi loki isi indəi rəsi naa ti səje do ko ti, isi indəi rəsi naa ti səje do me-səl ti ki j-isi j-ingə to.

⁸ NGakom je, ji ndigi kadi igəri go ko ki tee doje ti donangi Aji ti kin. Dije adije ko kadi ki dum kəl tae, e ko ki al do singəje. Dəw ki ində mene do ti kadi n-a n-isi ki dəne taa goto. ⁹ Je j-ində meje ti kadi je dije ki dangi ta koy doje ti ngata. Ningə e be mba kadi j-uwə-n kul rəje je wa al, nə kadi j-uwə kul Luwə ki nje kadi nje koy je ji lo koy ti. ¹⁰ E e ə taa-je ta ko koy ti kin, ningə a nay ki lo taa-je tae ti. E ə j-ində meje doe ti, kadi a taa-je ta ko koy ti kin bəy. ¹¹ Ningə, səi wa

ka isi indai rōsi ta ti tō, me kəl ta ti ki Luwə mbata ti ləje. Luwə a ra səje maji ki rəbi ne ki dije ngay daji mbata ti ləje. Lo kin ti, maji kin a təl ne ra oyo lə dije ngay mbata ti ləje to.

Pol yati ndune oji dō kaw mba ləne

¹² Ne ki adi-je rōnəl, meje uwə-je ki ta al, ji gər kadi njiyəje dan dije ti ki gəri Luwə al, e ki hal ki səl ləm ləm, ki ne ra ki rōjeti ki j rō Luwə ti. Ningə e njiyə ki ji njiyə ki gosi lə dəw al, nə ki ra maji lə Luwə. Ki bo ngay, e ki pa njiyə kin ə ji njiyə-n ki rōsi ti. ¹³ Ta ki ji ndangi j-adi səsi kin, e ta madi ki rangi al, nə e ne ki itidai ə igəri me wa kin par. NGa ningə, m-gər kadi a gəri me ay njay bəy. ¹⁴ Taki igəri ndəy ngata kin, a igəri ay njay, ndō təl Babe Jəju ti ki j-a je ne rōnəl ləsi təkī a səi ne rōnəl ləje kin be tō. ¹⁵ Ki me ki ti kati kin ə, m-ndigi kadi səi ə m-teḗ dōsi ti kəte, kadi m-adi səsi ingai ra maji ki kō joo. ¹⁶ NGa ningə kadi m-ji dōsi ti taa m-aw dōnangi Masəduwan ti, ə m-ji Masəduwan ti bəa[✧], m-təl m-re dōsi ti gogi bəy kadi tə irai səm me ne ge je ti ləm kadi m-aw Jude ti. ¹⁷ NDum ki m-un kin, m-un ki nōḡ be par al, taa ndigi ra je ləm e ki go mər ta ti lə dəw kadi tə m-al m-ə nə «oyo» ə m-təl m-ə nə «jagi» al. ¹⁸ Luwə asi kadi ma naji ləm: ta je ki j-al səsi e «oyo» nim «jagi» nim al. ¹⁹ Tado Jəju Kirisi, NGon lə Luwə ki je ki Silasi je ki Timote je[✧] j-ilə səsi mbə ta lie kin e «oyo» nim «jagi» nim al. E dəw ki ta ki a ingə rōe ti e «oyo» par. ²⁰ Ningə kun mindi je lə Luwə pəti, Kirisi ə e nje tōji-de kə nə «oyo» e ki rōjeti, taa e ki go rəbi lie tə ə j-isi j-əl-n j-ə nə «Amen», mba kulə-n tōji dō Luwə ti tō. ²¹ Ningə e Luwə ə e nje kadi-je nim, səi je nim, tōgi me kində rō naa ti ki Kirisi. E ə mbəti-je ində-je ta dangi mbata ləne. ²² E e tō ə ində ndaji ləne rōje ti tə ne ləne, taa ində NDilne meje ti tə ne ki adi-je dō kəte dan ne maji je ti ki ində ta dangi mbata ləje, kadi a adi-je.

²³ Mi m-daji Luwə kadi gangi ta ndəm, re m-ngom: ningə e mba kadi m-tuji mesi al, ə m-təl m-re-n Koreti ti gogi al. ²⁴ Ningə ji sangi rəbi kadi j-ində tōgi dōsi ti kadi adi mesi al jagi, tado isi uwai tōgisi ba me kadi-me ti ne ngata. Ne ki j-isi ji sangi, e kində rō naa ti səsi dō kilə ti mba kadi ingai rōnəl.

2

¹ Ki oji dəm, m-o maji ngay kadi m-təl m-aw rōsi ti gogi al, nə tə m-tuji mesi. ² Tado re m-tuji mesi ə, dəw ki a adi-m rōnəl goto. Dəw ki a adi-m rōnəl bə, e səi ka ki m-a m-tuji mesi ka kin par. ³ Ningə, e gine kin ə, m-ndangi-n makitibi tə ndangi m-adi[✧] səsi kadi tə m-aw ki rōm al. M-aw ki rōm al nə tə dije ki kadi adi-mi rōnəl, təli tuji mem tə tuji yo. M-gər maji ngay, ki oji dōsi, kadi rōnəl ləm e rōnəl ləsi pəti. ⁴ E ki me-kō ki ngay, ki me ki ur made, ki man nō ki tō kəm ə m-ndangi-n makitibi m-adi səsi. Ningə e ki mba kadi m-tuji-n mesi al, nə kadi igəri ndigi ki m-ndigi səsi.

Me Pol səl dō dəw ti ki nje tuji mee

⁵ Re dəw madi e nje gin me ki tuji bə, e mi ə tuji mem al, nə e səi pəti ə tuji mesi. Ki kadi j-əl j-adi al dō maji al bə, tuji me dije madi dansi ti. ⁶ Ningə ko dəw ki be kin, ta kosi je ki kaw-naa ki dōe ti wa kin ase naki. ⁷ E be ə, ki basine kin, kadi adi mesi səl dōe ti, ə ilai dingəm me ti, nə tə me tuji ki al dō maji j tōy dōe. ⁸ Lo kin ti, m-daji səsi kadi oji-e ndigi ki indigi-e adi gər. ⁹ NGa ningə, gin ndangi ki m-ndangi makitibi m-adi səsi e kadi m-na mesi m-o se itəli rōsi go ta ti me ne je ti pəti wa. ¹⁰ Lōki mesi səl dō dəw ti ki ra ne ki majal, mi ka mem a səl dōe ti tō. NGa ningə, re mem səl, lōki ne madi tō kadi mem səl dō ti bə, e mbata ti ləsi ə mem səl-n ta kəm Kirisi ti. ¹¹ MBa kadi *Satə ingə ta rəbi dōje ti al, tado ji gəri ndigi ra je lie bəti.

Me Pol a sururu

¹² Loki m-aw m-tee Tirowasi ti kadi m-ilə mbe Poy Ta ki Maji lə Kirisi, m-o kadi Babe tee ta rəbi pay adi-m, ¹³ nə mem a sururu, tado m-ingə ngokom Titi al. E be ə, m-iyə njé kadi-me je, ə m-un ta rəbi kaw Masəduwan ti[☆].

Təti rə me kində rə naa ti ki Kirisi

¹⁴ J-ilə toji do Luwə ki əy-je ki dokagilo je pəti adi-je me rə ti ki Kirisi təti kin. Luwə un-je ilə-n mbe lə Kirisi ki lo je pəti adi dije gəri-e tə nom kagi ki baye əti maji ki sane ki lo lo be. ¹⁵ Lo kin ti, ji to tə nom kagi ki baye əti maji, ki Kirisi un adi Luwə be. J-əti maji, mbata ti lə dije ki isi sangi kaji nim, mbata ti lə dije ki isi awi tuji ti nim tə. ¹⁶ Ki rə dije madi ti, e bay yo ki isi aw səde koy ti, nə ki rə njé ki nungi ti, e bay kaji ki isi aw səde kaji ti tə. Ə se nə ə asi kadi ra kilə kin wa? ¹⁷ Je ji to tə ndəgi dije ngay ki isi uni ta lə Luwə tə nə ra gati kin al. J-əl ta ki rəjeti, ki j rə Luwə ti, ta kam Luwə ti me kində rə naa ti ki Kirisi.

3

Bəə kilə je ki me kilə mindi ti ki sigi

¹ Kadi m-dəji m-o se j-isi ji sangi kadi ji toji rəje je wa ka bəy wa? Se kadi ji ra təkə dije madi isi rai, ə isi taai makitibi lo ki rangi ti kadi ma naji dode ti ki rəsi ti je taai jisi ti awi ki lo ki rangi ti je kin be wa? ² Makitibi ki kadi ma naji dəje ti ba, e darəsi səi je wa. Səi makitibi ki ndangi ngame je ti, ki dije pəti gəri nim isi tidəi nim. ³ To ki taga kadi səi makitibi ki Kirisi ndangi adi-je jije ti, ilə-n-je. Kirisi ndangi ki man ndangi nə makitibi ti al, nə ndangi ki NDil Luwə ki nje kisi kəm ba; e makitibi ki ndangi do mbal ti al, nə ndangi ngame dəw ti[☆].

⁴ E kin ə e me je ki j-adi ta kam Luwə ki takul Kirisi. ⁵ Ningə j-a j-əl j-ə nə e ki təgije je wa ə ji ra-n nə madi al, nə e ki təgi ki j rə Luwə ti. ⁶ E Luwə wa tə ə adi-je təgi, adi ji təl-n njé ra kilə bəə je me kun mindi ti ki sigi. E kun mindi ki e gin *NDu-kun ti al, nə e gin NDil Luwə ti. Tado NDU-kun ki ndangi e nje re ki koy, nə NDil Luwə e nje re ki kaji.

⁷ Kəte ndu-kun e ki ndangi ki ku ta je kare kare go-naa ti do ba mbal ti, ba kunji Luwə unji do ti. *Moji ki nje re ki ndu-kun ka kin, ta kəme o por wor wor, ki lo kadi ngan *Isirayal je goi ta kəme goto[☆]. Ningə ta kəme ki o por kin, unji dokagilo ndəy be par ə gine a gangi. Ə re ra kilə ki NDU-kun ki nje re ki koy adi təba be ningə, ⁸ ra kilə ki NDil Luwə a əti bəl ki dum bəy. ⁹ Re kilə lə NDU-kun ki a aw ki dije me ta ki gangi ti adi təba ningə, kilə ki kadi Luwə tidə-n dije dije ti ləne a adi təba ki əti bəl ngay bəy. ¹⁰ J-asi kadi j-əl j-ə nə, təba ki do kəte, təge goto nq təba ti ki bone kin, ki e təba ki itə e ki kəte say. ¹¹ Kin ə nē ki lo ti ə a ində də ə ingə təba ningə, nē ki a to biti ki nq ti təba lie a əti bəl ki dum. ¹² Nē ki j-isi ngəm tae kin ə ra adi j-aw ki me ki tji kati. ¹³ Je ji ra təkə Moji ra-n kin al. Moji ki ilo kibiti ta kəmne ti kadi ngan Isirayal je ooi ta təl ta kunji ki lo ti ə a goto kin al[☆]. ¹⁴ Nē gər lə ngan Isirayal je goto, dode bəy bəy. Ningə biti bone kin ka, loki isi tidəi Kun mindi ki kəke ba, kibiti kin to ba wa bəy. To ba, dəw un kəmde ti al, tado e ki kində rə naa ti ki Kirisi ə kibiti kin a goto-n kə ta kəmde ti. ¹⁵ Biti bone kin ka, loki isi tidəi makitibi je ki Moji ndangi kin ə, kibiti madi uti kəmde do nē gər ti wa bəy. ¹⁶ E ki go rəbi kadi-me Kirisi par ə kibiti kin a goto-n ta kəm dəw ti[☆]. ¹⁷ Tado Babe e NDil, ningə loki NDil Babe e titi, loe ti kin ə taa kiyə taa e titi tə. ¹⁸ Ningə j-əi pəti, kibiti e ki goto kəmje ti kə, adi ji toji təba lə Babe rəje ti təkə kətrongi a toji-n ndil dəw be. Lo kin ti, ji mbal ji to tə Babe wa be. Babe ki e NDil adi təba lie unji dəje ti unji kunji ki əti bəl ki do made ti, do made ti.

☆ 2:13 12-13: Knjk 20.1 ☆ 3:3 Tee ki taga 24.12; Jərəmi 31.33; Ejəkəl 11.19; 36.26 ☆ 3:7 Tee ki taga 34.29 ☆ 3:13 Tee ki taga 34.33 ☆ 3:16 Tee ki taga 34.34

4

Kirisí e naa ti kí njé kaw kilá je

¹Táki e kilá kí Luwá a adi-je kí go me-maji ti lie, tógije goto ta ti al. ²Je jí mbati ne ra kí lo báyó ti, kí ne kí to rósál kí díje isi rai. Pa njiyáje e kí lo kádi kám-naa ti al, taa jí mbír ta lə Luwá dam kare al tó. Loki jí tóji ne kí rójeti kí taga ba, jí sangi kádi jí taa me díje ta kám Luwá ti tə taa yo. ³NGa ningə, re Poy Ta kí Maji kí j-isi j-ilá mbee kí n, to lo báyó ti ba, to lo báyó ti mbata lə díje kí isi awi tuji ti, ⁴mbata lə njé me nga je. Su kí nje kóbe də dónangi ti ne, bəy angalde bəy, ne gər ləde goto, adi lo kádi ooi kunji Poy Ta kí Maji kí nje tóji tóba lə Kirisí kí n goto. Kirisí kí e bana kám Luwá wa. ⁵Táki rójeti, j-isi j-ilá mbe róje je wa al, nə e Jəju Kirisí kí Bábə a j-isi j-ilá mbee. NGA ningə je wa je bəə lasi mbata ti lə Jəju. ⁶Tadó Luwá kí nje kəl ə nə: «Kádi kunji unji dan til ti»[✧] kí n ə adi kunje unji ngameje ti, mba kádi jí gər-n kəti bəl lie kí unji pal kám Kirisí ti kí n.

⁷Ningə ne maji lə NDil kí n, j-oti daróje ti kí tó kí to tə ngoo kí kibə kí nangi be kí n. E be kádi to ay njay táki tógi kí əti bəl kí n i rə Luwá ti 6i j róje ti je al. ⁸Kó je kí dangi dangi kawí-naa kí dóje ti, nə budí singə je al; meje gangi man, nə j-ore meje nga wa kí n. ⁹Díje indəl kámje ndoo, nə Luwá iyə-je kə al; təti-je nangi, nə tóli-je al. ¹⁰Daróje isi oy kó koy lə Kirisí kí dəkagilo je pəti, mba kádi díje ooi táki Kirisí isi kám ba daróje ti. ¹¹Tadó je kí j-isi kí dóje taa, j-isi ta kóy ti kí dəkagilo je pəti mbata ti lə Kirisí. E be kádi díje ooi táki Kirisí isi kám ba daróje ti kí ndə madi ə a oy kí n. ¹²Lo kí n ti, je j-a je ta kóy ti kádi tə səi isi kám ba tə.

¹³Táki e ndil kádi-me kí kare ba ə isi ra kilá meje ti, makitibi lə Luwá ə l ə nə: «E mbata kádi kí m-adi mem Luwá ə m-əl ta lie»[✧]. Ningə je ka e mbata kádi kí j-adi meje Luwá ə j-əl ta lie tə. ¹⁴Tadó jí gər kádi, Luwá kí tēē kí Bábə Jəju lo kóy ti kí n, a tēē səje lo kóy ti kí Kirisí tə. A tēē səje kádi ində je ním, səi je ním kadine ti. ¹⁵Nə je pəti kí tēē dóje ti e mbata maji lasi. Ningə, lo kí n ti, ra maji lə Luwá a to mbar mbar kádi aw kí də díje ti kí kəte kəte. Aw kí kəte kəte kádi tə díje kí njé kal ta kí Luwá, rai-e-n oyo je, piti-e-n je, tó mbar mbar kí də ti.

¹⁶E mbata kí n ə, j-ingə-n tógi par par. Re daróje kí koo kí kám ne kí n ə tóge isi təl kí gogi ka, ndilje isi ingə tógi kí rangi kí ndə je ndə je. ¹⁷Tadó kó je kí j-isi j-ingə-de bəne kí n, e kó kí dəkagilo lie e ndəy be par, taa əle kəl kare tə, loki j-un j-ində kádi tóba ti kí əti bəl, kí dəbəye goto kí a re go kó je ti kí n. ¹⁸Nə jí j-isi j-ay ngəde, e ne kí dəw oo kí kámne kí n al, nə e ne kí dəw oo kí kámne al yo. Ne kí dəw oo kí kámne, ndəe e ngay al, nə ne kí dəw oo kí kámne al, a to bití kí nq ti.

5

Daró kí sigi

¹Ji gər maji kádi re daróje kí je me ti dónangi ti ne, ə ra rəne tə kəy-lo be kí n tuji ə, j-aw kí daró kí sigi kí e kəy kí Luwá ra adi-je me dərə ti nq, kí e kəy kí dəw ra kí jine al. E Kəy kí a to bití kí nq ti. ²Ningə kí basine kí n, j-isi jí timə rusi rusi, jí ndigi ngay kádi j-aw j-ur me kəy ti ləje kí dərə ti kí n. ³NGa ningə, re j-ur me kəy ti kí dərə ti kí sigi kí n ə, dəw a oo-je kí róje kare al. ⁴Tadó kisije me daró ti, kí e kəy-lo kí n, jí timə rusi rusi, ne al də singəje. Ningə jí ndigi kádi j-ər róje kə me daró ti kí n al, nə jí ndigi kádi j-ilə daró kí dərə ti də ti, kádi daró kí kám dabi jine də daró ti kí kóy. ⁵Ningə e Luwá wa ə ində kádi ne je kí n a rai ne be dóje ti. E e ə ində NDilne meje ti tə ne kí adi-je də kəte dan ne maji je ti kí ində ta dangi mbata ləje, kádi a adi-je.

⁶ Lo kin ti, j-uwə tɔgije ba ki dɔkagilo je pəti. Ningə ji gər kadi loki je me daro ti ki dɔnangi ti ne kin ɔəy ɔa, je gididi kəy ti laje, say ki Babe. ⁷ Təki rɔjeti, e kadi-me Kirisi ə j-isi j-aw-n, bi e kəmje ɔa oo lo ə j-isi j-aw-n al. ⁸ J-uwə tɔgi je ba ə j-isi j-aw-n, ningə ji ndigi ngay kadi j-iyə daro kin, ə j-aw j-ində ɔe kadi Babe ti. ⁹ NGa ningə, re j-isi-n me daro ti kin, ə se ji tuse j-iyə, ne ki uwə meje, e ta kadi ji nəl Babe. ¹⁰ Tado sɔbi kadi j-a ji tɛe kare kare kadi j-a no Kirisi ti, lo gangi ta ti lie. Dəw ki ra ka a ingə ne ki sɔbi dɔne, ki go kilə rae ti ki un darone ra-n: ki re e-n kilə ki maji ə se kilə ki majal.

¹¹ Gin ne ki kadi ji ɔəl-n Babe, ji gər maji, e ə j-isi sangi rəbi kadi ji buki-n dije goje ti. Luwə gər-je ay njay, ningə m-gər kadi səi je ka, ki kadi əli ta ki ngom al ɔa, igəri-mi ay njay to. ¹² Ji ndigi kadi ji təl j-əl ta do rɔje ti rangi ɔəy taa kadi igəri-je, al, nə j-adi səsi ta rəbi kadi rɔsi nəl səsi dɔje ti. Lo kin ti, a ingəi ta ki kadi a turi dije ti ki isi indəi gude ki ne ra ki gidide ti ne kare, bi ne ra ki ngamede ti al kam. ¹³ Re e rɔjeti kadi je dije ki dɔje goto ɔa, e mbata ti lə Luwə ə dɔje goto-n, a re je njé kəm-kaa je to ɔa, e mbata ti ləsi ə je-n njé kəm-kaa je to. ¹⁴ Təki rɔjeti, ndigi-naa lə Kirisi o ɔe dɔje ti, je ki ji gər təki dəw kare ba oy mbata ti lə dije pəti, adi dije pəti oyi kin. ¹⁵ Oy mbata ti lə dije pəti, mba kadi dije ki isi ki dɔde taa, isi ki mbata ləde əi je wa al ngata, nə mbata ti lə dəw ki oy ə j lo koy ti mbata ləde kin.

¹⁶ NGa ningə, j-a j-o dəw ki go koo-e ti lə dəw al biti ngata. Re kəte je, j-o Kirisi ki go koe ti lə dəw ka, ki ɔasine kin, j-a j-o-e be al ratata ngata. ¹⁷ Re dəw ində rone naa ti ki Kirisi ɔa, e ne kində ki sigi. Ne je ki kəke dəi kə, ne je ki rɔe ti pəti, təli ne ki sigi. ¹⁸ Ningə ne je kin pəti j rə Luwə ti, ki nje təl kulə-je noji naa ti səne, ki rəbi lə Kirisi. Luwə ki adi-je kilə kulə dije noji naa ti sie e wa. ¹⁹ Tado e Luwə ə, ki rəbi lə Kirisi, ilə-n dije ki duniya ti, noji naa ti səne, ki kanji tidə majal je ləde ki rai. NGa ningə, ində ta kulə noji naa ti taje ti kadi j-ilə mbɛe.

²⁰ Je dije ki Luwə ilə-je tə nje ra kilə to Kirisi ti. NGa ningə, Luwə un-je ɔar-n səsi ki rone ti. Me to Kirisi ti, j-uwə njasi ba, iləi noji naa ti ki Luwə. ²¹ Kirisi ki ra majal al, nə Luwə əy majal je laje ki dɔe ti. Oy ki dɔe ti, mba kadi ki rəbi lie, Luwə tidə-n-je dije ti ləne.

6

¹ Təki je j-ində rɔje naa ti ki Luwə do kilə ti, ji dɔji səsi kadi ikidi ra maji lə Luwə ki ingəi kin al. ² Tado Luwə wa əl ə nə:

«Dokagilo ti ki maji, m-o do ndui,
NDo ki e ndo kaji dije, m-re m-osi sili.»

NGa ningə, dɔkagilo ki maji nga ə to kin, ndo kaji dije nga ə re kin*.

³ Kadi tə kilə ki j-isi ra kin ta goto do ti, ji sangi rəbi kadi ji tigə dəw madi jigi ti al. ⁴ Ne ki j-isi sangi, ji sangi kadi ji tɔji me ne je ti pəti, təki rɔjeti, je ɔəə kilə je lə Luwə. J-uwə tɔgije ba ə ji təl j-uwə ɔəy, me kɔ je ti, me kəm-to-ndoo ti, me ɔəl ti, ⁵ gin kində ti lə dije, me dangay ti, ki me sulə ti ki dije sulai kosi je dɔje ti. Me kilə ti ki al do singaje, lo to bi goto, lo kuso ne goto, ka j-uwə tɔgije ba*. ⁶ Ji tɔji kadi je ɔəə kilə lə Luwə me kay njay ti, me gər Luwə ti, me kore me ti, me ra maji ti. NDil Luwə e sɔje naa ti, ji ndigi dije ndigi ki rɔjeti. ⁷ Ji tɔji kadi je ɔəə kilə lə Luwə me kilə mbɛ ta ti ki rɔjeti, ki j-ilə ki tɔgi lə Luwə. Ne kati laje, ki də rə laje, e ne ra ki dana ta kam Luwə ti. ⁸ Dije əsi gonje je, iləi rɔsɔl dɔje ti je, əli ta ki majal dɔje ti je, əli ta ki maji je. J-isi j-əl ta ki rɔjeti kin ka ooi-je tə njé ngom je, ⁹ gəri-je ɔəti, nə ooi-je tə dije ki gəri-de al be, j-a ji njiyə ki dɔje taa, nə ooi-je tə njé koy je. Uwəi-je dangay ti ki kanji təl-je, ¹⁰ tuji meje ka rɔje nəl-je par par.

Je njé ndoo je, nà jì tál dije ngay njé nē kingə ti, to tə nē ki nē ləje goto be, nà ki rəjeti 6a, nē kingə je pəti e yaje.

¹¹ Səi dije ki Koreti ti, j-əl səsi ka kəm ta, jì tēē meje ki rəsi ti. ¹² Jì tɔji səsi ndigi ki jì ndigi səsi ki taga, nə e səi je ə iteēi mesi adi-je al. ¹³ Lo kin ti, m-əl səsi ta təkì baw ngan je a əl-n ngane je ta kin be. Ningə jì daji səsi kadi səi ka, iteēi mesi adi-je təkì je jì tēē-n meje j-adi səsi ka kin be tɔ.

Gangi naa ki majal

¹⁴ Maji kadi ilai dəsi ki nɔɔ be par gin jugi ti ki kare ba ki njé ki gəri Luwə al kam al. Nē ki rəjeti ki nē ki majal a indai rəde naa ti al; kunjì əi ki til asi kadi a indai rəde naa ti al. ¹⁵ Lo kadi Kiriši əi ki Su tade asi naa goto; dəw ki gər Luwə əi ki dəw ki gər Luwə al, nē ki a uwəi-naa dɔ ti goto. ¹⁶ Nē ki a ore kəy lə Luwə ki kagi yo je naa ti goto. Tado j-əi 6a, j-əi kəy lə Luwə ki nje kisi kəm ba təkì Luwə wa əl-n ə nə:

«M-a m-ra 6e dande ti, ə m-a m-njiyə sade naa ti,
M-a mi Luwə ləde, ə əi a əi dije ləm tɔ*.»

¹⁷ E mbata kin ə, Ba6e əl-n ə nə:

«İgangi-naa ki dije ki gəri-mi al,
ɔdi nē ki to nje al,
Ba mi m-a m-uwə səsi ki rəm ti*.»

¹⁸ Ba6e ki nje tɔgi pəti əl 6əy ə nə:

«M-a mi Bawsi, ə səi, a səi ngan ləm ki dingəm ki ki dənə*.»

7

¹ Njé ndigi je ləm, təkì j-ingəi ndu-kun je ki Luwə un adi-je be kin, maji kadi j-əi je wa, j-ayi rəje njay dɔ nē ti ki a tuji darəje ki ndilje. Ningə adi j-indai rəje ta dangi me bəl Luwə ti.

Rənəl lə Pol

² Indai-je dan ursi ti! Dəw madi ki jì ra sie majal goto, dəw ki jì tɔ ko nē lie goto, taa dəw ki j-əde jì taa nē lie ka goto tɔ. ³ Ningə m-əl ta kin be kadi m-gangi-n ta dəsi ti al, tado m-əl kəte ngata təkì j-ində səsi dan urje ti kadi re e koy ə koy, kaji ə kaji. ⁴ M-ti mem kati ki rəsi ti, rəm nəl-m ngay dəsi ti. M-ingə tɔgi ngay, rənəl tɔl dəm, me-kɔ je ti ki j-ingə-de.

⁵ Loki jì re jì tēē dənangi Masəduwan ti nu kin, lo kər kəə goto, j-ingə kɔ je ki dangi dangi, rɔ gə gidije, bəl rəsi meje. ⁶ Nə Luwə ki nje kilə dingəm me dije ti ki njé səl dəde, adi-je tɔgi ki rəbi re lə Titi. ⁷ NGa ningə, e re lə Titi par ə adi-je tɔgi al, nə e tɔgi ki adi-e kin tɔ ə adi-je tɔgi. Titi əl-je təkì indigi ngay kadi oi-mi, taa man nɔ re kamsi ti nim, ta ɔ mesi nim mbata ti ləm. Lo kin ti, m-ingə rənəl ngay dɔ madi ti 6əy.

⁸ Re makitibi ki m-ndangi m-adi səsi kəte kin tuji mesi ka, m-ndingə rəm dɔ ti al. Re m-ndingə rəm dɔ ti 6a, e mba koo ki m-o kadi tuji mesi dəkagilo madi ti*. ⁹ Ningə ki basine kin, rəm nəl-m mbata mesi ki tuji kin al, nə mba ke ki me tuji ləsi aw səsi adi iyəi rəbi nē ra ki majal kə. Mesi ki tuji kin ə e nē ki Luwə ndigi, adi-je j-əl təkì nē madi ki majal kare ki jì ra səsi goto. ¹⁰ Tado me tuji ki nəl Luwə, re ki kiyə rəbi nē ra ki majal kə, mba kadi tēē ki dəw kaji ti, ki kanji kadi dəw ndingə rəne dɔ mee ti ki tuji kin. Nə me tuji ki dəw iyə-n rəbi nē rane ki majal kə al, a re ki koy. ¹¹ Ki basine kin, səi je wa oi kandi me tuji ki nəl Luwə kin ki kamsi. Ra adi itoi 6i dɔ rəsi ti al! İdəji me-səl ki rɔ tɔsi nim, indingəi rəsi ngay nim, bəl təl səsi nim, indigi ngay kadi oi-mi nim, ta ɔ mesi mbata ləm nim, taa tasi e dɔ dəw ti ki ra nē ki gɔ rəbe ti al ka kin nim tɔ. İtɔji me nē je ti pəti təkì

* 6:16 Ləbatiki 26.12; Ejəkəl 37.27   * 6:17 Ejay 52.11; Ejəkəl 20.34   * 6:18 2 Samiyal 7.14; Ejay 43.6   * 7:8 2.3

ta kin səi, igotoi me ti. ¹² NGa ningə, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi mbata lə dəw ki ra ne ki go rəbe ti al kin al nim, taa mbata lə dəw ki ne ki go rəbe ti al kin tuji me al nim to. Nə e mba kadi səi je wa, oi tingə ki itingəi bil mbata ti ləje kin ki kəmsi, ta kəm Luwə ti. ¹³ E kin ə e ne ki adi-je tōgi. Ningə j-ingə tōgi par al, nə j-ingə rənal ki bo ngay ə wa bəy to, loki j-o nəl ki rə Titi nəl-e mbata kuwə ki səi pəti uwəi angale indəi nangi me kalsi ti ki itoji. ¹⁴ Kində ki m-un səsi m-ində-n gum ki rəe ti kin, rəm səl-m al. Tə ka ki j-al-n səsi ta ki rəjeti ki ndə je, piti ki ji piti səsi nō Titi ti tōji rəne ki taga kadi e ta ki rəjeti. ¹⁵ Lo kin ti, rəe nəl-e ngay bəy dəsi ti, loki me ole də təl rə go ta ti ləsi pəti, ki kuwə ki uwəi-e ki rəsi ti ki buki-naa ti ki bəl. ¹⁶ Rəm nəl-m ngay adi m-ində mem dəsi ti me ne je ti pəti.

8

Kaw ne mba ra-n ki njé kadi-me je ki Jorijaləm

¹ NGakom je, ji ndigi kadi igəri maji ki Luwə ra ki njé kaw-naa je ki dənangi Masəduwan ti kin. ² Kō je ki dangi dangi tēg dode ti, nə be ka rəde nəl-de ki al də maji, adi me ndoo ti ləde ki ngay wa kin ka, adi ne maji je ləde ngay ki me ki kare. ³ M-ma naji ləde də ti təkəi adi ki go tōgide ti, ki madi je adi ki al də tōgide wa bəy. Ningə e ki me ndigi ləde wa ə adii. ⁴ Dəji-je ə təl dəji bəy, kadi j-adi-de ta rəbi kadi n-əi ka n-iləi jide me ne kaw ti ki mbata lə dije lə Luwə ki isi Jorijaləm ti kin tə^o. ⁵ Rai ne ki al də e ki j-ində meje də ti kadi a rai. Uni rəde wa adi Bəbe kəte, ningə go ti, uni adi-je to, ki go ndigi ti lə Luwə. ⁶ E mbata kin ə, j-ilə-n dingəm me Titi ti kadi təl aw təl ta kilə ne kaw ki mba ra maji kin, təkəi ilə-n ngire dansi ti ngata kin. ⁷ NGa ningə, təkəi səi njé ne ki to mbar me ne je ti pəti, adi e me kadi-me ti, me kuji kəl ta ti, me ne gər ti, me tingə bil ti ki kanji to bi də rə ti, ki me ndigi-naa ti ki ji tōji səsi rəbe, maji kadi itoji təkəi kilə ra maji kin e ne kingə ləsi ki awi mbar mbar to. ⁸ Ningə e ne ki m-ində dəsi ti ki tōgi al; re m-əl səsi ta tingə bil lə madisi je 6a, e mba kadi səi, oji ndigi-naa ləsi ki rəjeti adi dije gəri, me ne kaw ti kin. ⁹ Tadə igəri ra maji lə Bəbe ləje Jəju Kirisi maji. Kirisi ki e nje ne kingə, nə ra rəne nje ndoo ti mbata ləsi, kadi me ndoo ti lie, səi, itəli njé ne je. ¹⁰ E ta ki go koe ti ləm ki m-o ə m-əl də ti. Ningə e ta ki səbi dəsi wa maji, mbata səi, ə səi dije ki dəsəy ki irai kilə kin. Səi dije ki dəsəy me ra-e ti par al, nə səi dije ki dəsəy me kun-ndu ti ki mba ra-e. ¹¹ Ə ki basine kin, maji kadi itəli ta kilə kin, mba kadi, ki go tōgisi ti, kilə ki irai ngata nim, ndigi ra-e nim, isi naa ti lay. ¹² MBata, loki dəw adi ne ki me ki kare, Luwə taa ne lie ki adi kin ki go tōge ti ki me kəy ti, bi ne ki aw-n al par ə, Luwə a ində menə də ti al. ¹³ Ningə e ta kadi ji ra səsi kadi osi me ndoo ti al. Osi me ndoo ti kadi e so madisi je ti al, nə e ta kadi asi-naa yo. ¹⁴ Ki basine kin, ki ne ləsi ki to mbar kin, asi kadi a rai ki njé ki ne isi to rəde, ningə ndə ki ne ləde a to mbar ə ne to rəsi 6a, a rai səsi to. Lo kin ti ə a asi-naa, ¹⁵ təkəi makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Dəw ki əy ngay, dəw oo pa ne lie al, ningə dəw ki əy ngay al, ne ki du-e goto^o.»

Titi ki madine je madi awi Koreti ti

¹⁶ J-ilə tōji də Luwə ti ki ra adi ta ləsi to rə Titi təkəi to-n rəm kin be to. ¹⁷ Titi ndigi ta ki j-ində nōje ti kadi təl aw rəsi ti. Ningə kəte bəy taa ka, e wa ki dəne to rəe ngay mbata ləsi, adi e ki me ndigi lie e wa ə isi aw-n rəsi ti. ¹⁸ J-ilə ngokoje kare j-adi aw sie. E ngokoje ki njé kaw-naa je ki dangi dangi əli ta lie maji oji-n də kadi rə lie mbata Poy Ta ki Maji. ¹⁹ Bəy to, e dəw ki njé kaw-naa je ki dangi dangi iləi jide dəe ti kadi aw səje mba ki mba kilə ne kaw ki mbata ra maji kin. E kilə ki j-adi rəje ki mbae mba kadi to Bəbe ingə-n kəsi-gon, taa kadi ji tōji-n ndigi ra maji ki rəsi meje kin to. ²⁰ Ki oji də la ki dije adi-je ngay kadi je ə j-ində

kəmje go kilə ti ki kadi ra, j-ində kəm-kədi dō ti kadi dije ooi-je tə dije ki rojeti al, al. ²¹ Ji sangi kadi ji ra ne ki nəl Luwə par al, nə ji sangi kadi ji ra ne ki nəl dije tō. ²² Njé kaw ki rōsi ti kin, j-ilə ngokō je kare sədə nō bəy. E dəw ki nja ngay, ji na-e, adi j-o tingə bil lie. Ningə ki bəsi ne kin, to rəe ngay kadi n-e me kilə ti kin tō, mbata taa ki taa mesi. ²³ Ningə ki oji dō Titi, e madi njiyə ləm, taa e madi-kiləm ki rōsi ti tō. Ba, ndage je ki dani-e, əi ngan njé kilə je lə njé kaw-naa je ki dangi dangi ki mba kadi Kirisi ingə-n kōsi-gon tō. ²⁴ Itōji dije kin adi gəri təkī indigi-de ndigi ki rōjeti. Lo kin ti, njé kaw-naa je ki dangi dangi a gəri təkī indigi-de ndigi ki rōjeti, taa tōji ki j-isi j-ilə dōsi ti ta kəmde ti kin ka e ki rōjeti tō.

9

Luwə ndigi dəw ki adi ne ki rənəl

¹ Ki oji dō ne kaw ki kadi ji ra-n ki dije lə Luwə ki isi Jorijaləm ti, kəm kadi m-ndangi ta dō ti m-adi səsi, m-o al. ² M-gər ndigi ra maji ki rōsi mesi kin, adi m-piti səsi ki taga ta kəm dije ti ki dōnangi Masəduwan ti[☆]. M-əl-de m-ə nā: «NGakoje je ki dōnangi Akay ti isi dō njade ti kal ne kal.» Ningə tingə bil ləsi kin ra adi njé kaw-naa je ngay ndəli. ³ Lo kin ti, m-ilə ngakoje je ki rōsi ti kadi piti ki ji piti səsi oji-n dō lo kin, təl ne ki kare al. Ningə təkī m-əl-n, m-ndigi ngay kadi isi dō njasi ti təkī rōjeti wa tō. ⁴ Tadō kin ə re dije ki dōnangi Masəduwan ti awi səm rōsi ti, ə isi dō njasi ti al ningə, je ki ji taa mesi kin, j-a təl dije ki rōde səl-de, nga ningə, rōsəl ki bo ngay a e dōsi ti səi je wa. ⁵ E mbata kin ə, m-o maji ngay kadi m-dəji ngakoje je madi kin kadi awi kəte nōm ti, rōsi ti, kadi kawī nja kadi-kare me ndigi ki uni ndusi dō ti kin. Loki e ki kōsi njae naa ti pəti ə dəw oo bə, a e ne kadi ki me ndigi, bi e ne ki dəw ində tōgi dō madine ti ə adi-n al. ⁶ Ningə kadi igəri təkī: «Dəw ki dibi ne ndəy be, A təti ndəy be tō; Ə dəw ki dibi ne ngay, Ə təti ngay tō.»

⁷ Kadi dəw ki ra adi ki go kōje ti ki oji mene ti, bi ki ndingə rō ə se ki tōgi madi ki kində dō ti al. Tadō Luwə ndigi dəw ki adi ki rənəl. ⁸ Luwə aw ki tōgi kadi adi maji je ki dangi dangi ndogi səsi man ti. Lo kin ti, a awi ki ne je pəti ki kadi ra səsi ki dəkagilo je pəti. A to səsi mbar mbar kadi uni irai kilə je ki maji. ⁹ Təkī makitibi lə Luwə əl-n ə nā: «Kəy ne kingə ləne ki me ndigi adi njé ndoo je, Ra maji lie to ki ndō je ndō je[☆].»

¹⁰ Luwə ki nje kadi ko ne nje dibi ne ki nje kadi ne kuso dəw uso, a adi səsi ko ne ki to mbar mbar, taa a ra kadi tōgi tō. Lo kin ti, ra maji ləsi a tēē ki dōne ki taga wangi. ¹¹ NGA ningə a səi njé ne kingə je me ne je ti pəti, kadi iraii maji ki me ndigi ləsi ki kəte kəte. Ningə a ra kadi dije ki a iləi jisi adi j-adi-de kin, a təlī ki oyo adi Luwə tō. ¹² Kadi kare ləsi kin, a ra ki njé kadi-me je par al, nə a ra kadi dije təlī ki oyo ngay adi Luwə tō. ¹³ Loki əi oi maji lə kilə kin bə, a iləi tōji dō Luwə ti mbata təl ki itəlī rōsi go Poy ta ti ki Maji lə Kirisi, imai naje ki taga kin, ki maji ki irai sədə ə ikayī ne maji je ləsi adi-de nim adi ndəgi dije pəti nim kin tō. ¹⁴ A əli ta ki Luwə mbata ti ləsi, tōji ndigi-naa ləde ki rōsi ti, oji-n dō maji lə Luwə ki ində nangi ripi ripi ki dōsi ti kin. ¹⁵ Tōji e ki dō Luwə ti mbata kadi-kare lie ki dəw oo gəe al kin.

10

Pol rō dō kilə ti ki to me jie ti

¹ Dije ai nā mi Pol, loki m-o kamsi 6a m-ilā dōm nangi, a re mi say tō ningā, m-un dōm taa, m-ra madi ngā sasi. Nā m-dāji sasi ki takul sōl lōm lōm ki me-maji lā Kirisi, ² kadi irai-mi adi m-ra m-adi ngā sasi al, dōkagilo ti ki m-a m-re-n dānsi ti. Tado m-indā dōm ti kadi m-a m-ra m-adi ngā ki dije madi ki isi āli ai nā j-isi ji ra kilā lā dije kare kin. ³ E ki rōjeti kadi je dije, nā j-isi rō ko rō ki dije isi rōi-naa kin al. ⁴ Nē rō je ki j-isi rō-n, e nē rō ki j rō dāw ti al, nā e nē rō ki tōge j rō Luwā ti, kadi tuji tōgi je ki ngā ngā. Ji tuji-n taga je lā dije ki e taga je ki go rābe ti al, ⁵ ji budi nē je pāti ki re ki kun dō taa ōgi gār Luwā ko. J-a ji ra kadi mār ta je lā dije e mār ta ki kadi tāl re sade go ndu ti lā Kirisi. ⁶ NGA ningā, je 6asi kadi j-indā ba kal dije madi ki a tāli rōde go ta ti al j-ōji-de, ndō ti ki sōi pāti a tāli rōsi maji go ta ti.

⁷ Igoi nē je ki to ta kamsi ti ne kin! Re dāw madi gār tijāne ti kadi ne dāw lā Kirisi 6a, sōbi kadi indā nē kare kin dāne ti tō: re e dāw lā Kirisi 6a, je ka je dije lā Kirisi tō. ⁸ A re m-ra rōnal ki al dō lo nday, ōji-n dō tōgi ki Bābe adi-je mba kadi j-ōsi-n ginsi ki kate, 6i kadi ji tuji-n sasi al kin ka, rōm sōl-m al. ⁹ M-ndigi kadi dāw oo-m m-to tā dāw ki nje kadi sasi 6al me makitibi je ti lōm ki m-ndangi m-adi sasi kin al. ¹⁰ Tado dije madi āli ai nā: «Pol, re o makitibi je ki ndangi 6a, e ta je ki ngā ngā, tōgide tō, nā lo ki re ki rōne 6a, dāw oo tōge al, taa ta kāle ka ndae goto tō.» ¹¹ Ningā kadi dāw ki al ta kin gār dāne ti maji tōki, kae ti wa ki oo-n-je me makitibi ti ki j-isi say ji ndangi ka kin ā, re ji re ki rōje ka, kilā ki j-a ji ra a to be to.

¹² Tōki rōjeti 6a, je j-asi-naa ki dije madi ki njē kun ta rōde kin al, ā se j-a j-un rōje j-ōji kadide ti al. Nē kare, kun ki isi uni ndude ai je wa par ā rai kilā, isi goi lo ki rōde wa par kin, ra adi nē gār lade goto. ¹³ NGA ningā, ki ōji doje, j-a j-ōji rōje ki al dō loe al, nā j-a j-ōji rōje ki go gangi kilā ti ki Luwā adi-je ā adi j-aw biti ji tēe-n rōsi ti kin. ¹⁴ Tā kin ā re j-ā nā j-aw biti ji tēe rōsi ti ā, ji tōji rōje ki al dō gangi loe al. Tado j-aw biti ji tēe rōsi ti dōsay ki Poy Ta ki Maji lā Kirisi, tōki rōjeti. ¹⁵ Lo kin ti, ji tōji rōje ki al dō gangi kilā lāje al, j-indā guje ki kilā lā dije ki rangi al. Nā j-indā meje ti kadi kadi-me lāsi a aw ki dō made ti, kadi j-ingā rābi ji ra-n kilā je ki āti 6al ngay dānsi ti. J-a ra ki go gange ti ki Luwā ōji-je kadi ji ra. ¹⁶ J-a j-ilā mbe Poy Ta ki Maji go nangi je ti ki say gidisi ti, ki kanji kadi ji tōji rōje ki kilā lā dije ki rangi ki rai gangi lo ti lade ki sōbi dade. ¹⁷ Dāw ki ge kindā gune ningā, maji kadi un Bābe ā indā-n gune*. ¹⁸ E dāw ki Bābe pite ā ndae to ti 6i e dāw ki nje kun ta rōne 6a ndae to ti al.

11

Pol ai ki njē kaw kilā je ki njē ngom

¹ Re asi kadi ōsi ginm nday me dō majal ti lōm ningā, m-ā nā oyo ōsi ginm 6e! ² Jangi ra-m mbata ti lāsi, ningā e jangi ki j rō Luwā ti. M-uwā dāsi mbata ti lā dingām kare ba be, ki e Kirisi, kadi tā m-tēe sasi nōe ti tō ngon ki mandī ki maji njay, ki gār ngaw al 6ay. ³ Nā m-6al kadi nē gār lāsi, tōl nē gār ki majal, kadi gangi dōo ki idōi-naa naa ti ki Kirisi maji, ā ai dana kin, naa ti. Gangi sasi naa ti, ōsi sasi ngārangi, tōki Su ādi-n Awa ki ta ngom lāne kin be*. ⁴ Dāw madi ki rangi a j nōo kadi re ilā sasi mbe Jaju ki rangi ki e ki j-ilā sasi mbe kate, a adi sasi ndil ki rangi ki e ki ingoi kate kin, ā se a adi sasi Poy Ta ki Maji ki rangi ki e ki itaai kate kin ka, a jī kadi ōsi gine ki tōgisi par. ⁵ Nē kare, mi m-o nē ki njē kaw kilā je ki ooi rōde tōki ngay kin itai-mi al. ⁶ Dōmaji ā m-aw ki kuji kāl ta ngay al, nā ki ōji dō nē gār 6a, mi me ti nōo. E nē ki j-ōji sasi taga wangī me nē je ti pāti ki rābi je ki dangi dangi.

⁷ Ningə kadi m-dəji səsi m-o se Poy Ta ki Maji lə Luwə ki mi wa m-ilə səsi mbəe ki də ki kilə nangi kadi m-un dəsi taa, taa m-ilə səsi mbəe kare ki kanji kingə ne loe kin, e ne ki loe ti al ə m-ra wa? ⁸ M-taa ne ji njé kaw-naa je ti ki rangi, ki əi je ə rai səm 6a m-ra-n kilə dansi ti. ⁹ Dəkagilo ti ki m-ji-n dansi ti, ə ne to-n rəm kin, dəw madi ki m-oy-e goto. E ngakoje je ki ji dənangi Masəduwan ti ə rai səm me ne je ti ki to rəm. Me ne je ti pəti, m-uwə təgim ba kadi m-oy dəw madi al, ningə, m-a m-nay ki lo kuwə təgim ba ti wa kin. ¹⁰ M-əl wangi təkə dəw madi ki kadi a ɔgi-m kində gum ki ta kin dənangi Akay ti goto. Ningə m-əl ki rəbi lə ta ki rəjeti ki i rə Kirisi ti ə isi mem ti kin. ¹¹ MBA ri ə m-əl ta kin be ə? M-əl be mbata e ndigi 6a m-ndigi səsi al, al. Luwə gər maji kadi m-ndigi səsi!

¹² Ne ki m-ra kin, m-a m-nay ki lo ra ti ki nəm ti, kadi m-ɔgi-n dije madi kin rəbi. Dije ki isi sangi rəbi kadi indəi gude təkə n-asi-naa səje. ¹³ Ko dije kin əi njé kaw kilə je, ki njé ngom je, əi njé ra kilə je ki rəjeti al, ki təlī rəde njé kaw kilə je ti lə Kirisi. ¹⁴ Ningə e ne ki əti dəw 6əl al, tadə *Sata wa ki dəne ka isi təl rəne malayka ti ki aw ki kunjī. ¹⁵ E ne ki mba al, kadi njé ra kilə je lə Su təlī rəde njé ra kilə je ti lə Luwə ki rəjeti. Nə a təlī tade ki go kilə rade ti ki majal.

Ko je ki ingə Pol

¹⁶ M-təl m-əl 6əy, kadi dəw oo-m tə dəw ki dəe goto al. A re be al ningə, indigi kadi mi dəw ki dəm goto, kadi mi ka m-ində-n gum ndəy tə, təkə isi rai ki dije madi ki isi indəi gude, ə indigi səde kin be tə. ¹⁷ Ta ki m-aw tə m-əl kin, m-əl ki go ndigi ti lə Bəbe al, nə m-əl ki go də majal ti ləm. Ningə m-gər kadi e ne ki asi kində gu. ¹⁸ MBata dije ngay isi indəi gude ki go koe ti lə dəw, adi mi ka m-a m-ində gum tə. ¹⁹ Səi ki səi dije ki kəmsi ay njay, ə ki me ndigi ləsi wa, itəlī isi ɔsi gin dije ki dəde majal. ²⁰ ɔsi ginde adi isi rai səsi 6əə ti, adi isi usoi səsi, adi isi taai ne jisi ti, ooi tosi al, buki jide kəmsi ti indəi səsi. ²¹ M-əl ta kin ki rəsol, ningə e ne ki tōji kadi je dije ki tōgije goto. Lo kin ti, m-əl ta tə dəw ki dəe majal be: ne ki dije madi ooi tə ne kində gude, mi ka m-ində-n gum tə. ²² Re əi nə n-əi Ebirə je ə? Mi ka mi Ebirə tə. Re əi nə n-əi ngan *Isirayəl je ə? Mi ka mi koji Isirayəl tə. Re əi nə n-əi ngan ka *Abirakam ə? Mi ka mi ngon ka Abirakam tə. ²³ Re əi nə n-əi njé kilə je lə Kirisi ə? M-a m-əl ta tə dəw ki dəe goto be m-ə nə m-itə-de me ti səy. Tadə m-ra kilə m-itə-de nim, m-ra dangay m-itə-de nim, m-ingə kində m-itə-de nim, mi ta yo ti 6asi 6asi ki dəkagilo je pəti nim tə. ²⁴ Asi nja mi, *Jipi je indəi-mi ta ndəy kuti mitə gide jikare*, ²⁵ asi nja mitə, Rom je tindəi-mi ki gəl, dije tiləi-mi ki mbal nja kare kadi n-təlī-mi, man uwə-m nja mitə, m-ra kondə kare ki kada kare gin man ti*. ²⁶ Me kaw mba je ti ləm ki ngay, asi kadi man mbo a uwə-m, asi kadi kaya je ki njé gangi rəbi rai-mi, asi kadi ngakom Jipi je tēēi tam ti ə rai-mi, asi kadi njé gər Luwə al tēēi tam ti ə rai-mi, asi kadi me be bo ti, ne ki majal tēēi dəm ti, asi kadi ne ra-m dilə lo ti, asi kadi ba uwə-m, asi kadi ngakom je, ki əi ngakom ki rəjeti al rai-mi*. ²⁷ M-ra kilə je madi ki m-ɔ bəgə me ti, ne je ki ngə ingə-m; dəkagilo je ngay bi ɔdi kəm al, 6o ra-m nim, kində ra-m nim, taa taa m-ingə ne kuso al, kul ɔ-m, m-a ki rəm kare. ²⁸ Ki kanji kəl ne je madi, ne ki uwə mem ki ndə je, m-mər ta də njé kaw-naa je ti ki dangi dangi pəti. ²⁹ Kin ə tōgi dəw madi goto ə, mi ka təgim goto tə, kin ə dəw madi iyə rabi lə Kirisi ə, uso-m singəm ti mur mur. ³⁰ Kin ə re e ta kində gu 6a, m-ində gum ki tōgi goto ləm. ³¹ Ningə Luwə ki Baw Bəbe Jəju, Luwə ki kəsi-gon e dəe ti biti ki nō ti, gər kadi m-əl ta ngom al. ³² Loki m-tēēi Damasi ti, nje kōbe ki gin ngar Arətasi ti adi dije toi ta rəbi je ti ki be bo ti kadi uwəi-mi. ³³ Nə uni-mi me

kare ti, tuyi-mi ki bole bər adi m-ḡ taa ki ngal ndogɪ bər ki gəi gidi 6e bo m-osi nangi. E be ə m-ṭe-n jie ti[☆].

12

Ne je ki Babe adi Pol oo me ndil ti

¹ Kində gu e ne ki ndae goto, nə m-a m-nay ki lo kində gum ti 6əy. Ningə m-a m-əl ta dō ne je ti ki Babe adi m-o me ndil ti ki ne je ki ṭeṭ ki dōe adi m-gər. ² M-gər dɪngəm kare ki nje kadi mene Kirisi, ki asi 6al dōgi gide sɔ bone, Luwə un-e awi sie biti me dərɔ ti ki kō mitə. Ningə dɪngəm kin, Luwə un-e ki darəe wa kin be ə se e me ndil ti wa ka m-gər al, nə Luwə gər[☆]. ³ M-gər kadi dɪngəm kin Luwə un-e, nə un-e ki darəe wa kin be ə se e me ndil ti wa ka m-gər al, nə Luwə gər 6ati. ⁴ Luwə un-e aw sie biti kōḡe ti ləne, adi oo ta je ki dum kadi dəw əl ki tane. E ta je ki adi dəw madi ta rəbi kadi təl əl rangi al[☆]. ⁵ M-a m-ində gum ki oji dō dəwe kin, nə ki oji dōm, m-a m-ində gum 6a, m-ində me tōgi goto ti ləm kin par. ⁶ A re kadi m-ində gum ka, dəw a oo-m tə dəw ki dōe goto al, tadə e ta ki rōjeti ə m-a m-əl. Nə m-mbati kində gum, nə pane taa dəw oo-m tə dəw ki ngay ki al dō ne ki oo-m m-isi m-ra ə se oo tam ti. ⁷ Ningə mba kadi m-ində gum ki ne koo me ndil ti ki əti 6al kin al, m-ingə məti madi rəm ti. Nje kaw kilə lə *Satə kare ə ingə kilə kadi tə ində-m kadi m-ində gum al. ⁸ Asi nja mitə, m-nō dō Babe ti kadi ər kō kin rəm ti kō. ⁹ Nə Babe əl-m ə nə: «Me-maji ləm asi naki, tadə m-isi m-oji tōgim me tōgi goto ti ləi.» Adi m-a m-ində gum ki tōgi goto ləm, kadi tōgi Kirisi e dōm ti. ¹⁰ E mbata kin ə, tōgim goto ka m-ra rənəl nim, dije taji-mi je, adi-mi me-kō je, indəi kəmm ndoo je, adi-mi kō je mbata ti lə Kirisi ka, m-ra rənəl par, tadə loki tōgim goto kin 6a, e ə m-ingə tōgi ti.

Me Pol osi nangɪ al mbata ti lə Koreṭi je

¹¹ Basine m-təl dəw ki dōe majal, ningə e səi ə indəi tōgi dōm ti adi m-təl nje dō majal. Səi ə re a mai naji dōm ti, tadə re mi ne madi al ka, ne ki njé kaw kilə je ki ngai ngay kam itəəl-mi goto. ¹² Ne je ki tōji kadi mi nje kaw kilə rai ne dansi ti adi oi. M-uwə tōgim ba me ne je ti ki ngə, m-ra ne kōji je, ki ne je ki əti 6al, ki tōgi je ta kəmsi ti. ¹³ E ri ə ndəgi njé kaw-naa je ki rangi ingəi itəi səsi ə? Ne kare ki m-gər 6a, e kōy ki mi ne ki kōy dōsi ti al kin par. NGA ningə, kadi mesɪ səl dōm ti ki oji dō ne ki go ti al kin!

¹⁴ Ki basine kin, njam e ta rəbi ti kadi m-aw m-o səsi ki kō mitə[☆]. Ningə kawm ki m-a m-aw kam, m-a mi ne ki kōy dōsi ti al, tadə e darəsi wa ə m-isi m-sangi, 6i m-sangi ne kingə ləsi al. Təki rōjeti, e baw ngan je ə a ngəmi ne kingə mbata ti lə ngənde je, 6i e ngan je 6a a ngəmi ne kingə mbata ti lə bawde je al. ¹⁵ Ningə ki oji dōm, mi basi ngay kadi m-ra ne kō dōsi ti. Darəm ə wa ba pəti, mi basi ngay kadi m-ra kō mbata ti ləsi. M-gər kadi re m-ndigi səsi ngay be kin ə, səi a indigi-mi ngon ndigi al.

¹⁶ Dije madi a əli əi nə e ki rōjeti kadi mi ne kōy ki dōsi ti al, nə a əli təki mi nje kədi kəm dije, m-tə səsi ki ta ngom m-taa-n ne ləsi. ¹⁷ Ə se dan dije ti ki m-ilə-de ki rəsi ti kin, dəw madi ki m-un girə dōe ti m-taa-n ne jisi ti e nōo wa? ¹⁸ M-dəji Titi m-ade aw dansi ti, ningə m-ilə ngokoje kare m-adi aw sie tō[☆]. Ə se Titi un girə taa-n ne madi jisi ti wa? Titi a un girə taa-n ne jisi ti al, tadə je səde je kin, je dije ki ndil ki kare ba ə isi ər-je ta rəbi, taa j-isi j-un go rəbi ki kare ba tō.

¹⁹ Mari nu ba, isi oi ə nə j-isi ji sangi kadi j-ər ta dōje ti ki nōsi ti, nə jagi, e nō Luwə ti, me kində rō naa ti ki Kirisi ə j-isi j-əl-n ta. Ningə ne je kin pəti, e mba

kadi ɔsi ginsi ki kate me kadi-me ti ləsi. ²⁰ Təki rɔjeti, m-6əl kadi loki m-aw m-tee dansi ti 6a, m-ingə səsi ta ne ra ti ki nəl-m al. Ə re m-ingə səsi ta ne ra ti ki nəl-m al 6a, ne ki m-a m-ra a nəl səsi al tɔ. M-6əl kadi m-aw 6a, m-tɔr ta kəl-naa ti, ki ta jangi ki ra ti, ki ta wongi ti, ki ta ni ti, ki ne taji ti, ki ta kəl-naa ta ti, ki ta kɔji rɔ ti, ki ta ne ra ki biriri ti. ²¹ M-6əl kadi kirem dansi ti me ndo je ti ki a re kin, Luwə ilə rɔsɔl dɔm ti ta kəmsi ti. M-6əl kadi m-aw m-a ta no ti mbata dije madi ngay ki kate rai majal, nə iyəi rəbe kɔ al, ə isi ta ne kabi ti, ki ta sangi-naa kaya ti, ki ta ne ki to ra al ti ba.

13

Ta kɔji ki dɔbɔy ti ki kuwə ji-naa

¹ E kaw ki kɔ mitə[☆] ngata ə m-a m-aw dansi ti am. NGa ningə, j-a j-o go ta lə dije ki rai majal təki makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Ta je pəti a e ki kun-ndu dɔ ti ki naji ki ma lə dije joo ə se mitə[☆]» ka kin. ² Lo kin ti, m-əl dije ki ndo ki rai majal kate ki njé je ki rangi pəti, təki re m-təl m-aw dansi ti gogi ə, dəw ki m-a m-isi sie dɔ majal ti lie goto. Ningə ta kin e ta ki ndo ki m-əl kate, kawm dansi ti ki kɔ joo kin ngata, nə ki 6one mi say səsi kin ka, m-təl m-re dɔ ti 6ay. ³ M-a m-isi səsi dɔ ti al, tado isi sangi kadi oi ne ki tɔji kadi Kirisi əl ta ki rəbi ki rɔm ti. Kirisi ki, ki rɔsi ti aw ki tɔgi, isi ɔji tɔgine dansi ti. ⁴ E ki rɔjeti kadi dije 6ai Kirisi kagi-dəsi ti mbata tɔge ki goto, nə isi ki dɔne taa ki tɔgi lə Luwə. Be tɔ ə, je ka, tɔgi je goto me kində rɔ naa ti ki Kirisi, nə j-a j-isi ki dɔje taa, naa ti sie ki tɔgi lə Luwə, ta kəm-naa ti.

⁵ Indəi manji rɔsi səi je wa oi se isi njiyəi tə njé kadi-me je wa wa? A igəri kadi Kirisi e dansi ti noo. A re be al ningə, asi kadi oi lo wa ki ai ti dana me kində manji rɔ ti ləsi kin al tɔ ən. ⁶ M-gər maji kadi a igəri təki je ji gər lo ki j-a titi. ⁷ J-əl ta ki Luwə kadi irai ne madi kare ki majal al. Ji sangi kadi j-ɔji təki je ə j-ingə me ti al, nə ji sangi kadi j-o səsi irai ne ki maji. Təki re tɔ tə ne ki je j-osi ti be ka, kadi j-o səsi irai ne ki maji. ⁸ Tado je j-aw ki tɔgi madi ki kadi j-ɔsi-n ta ta ki rɔjeti al. J-aw ki tɔgi ki kadi ji ra-n kilə ki rɔjeti par. ⁹ Loki tɔgije goto, nə səi tɔgisi e ngay 6a, j-ingə rɔnəl. Ningə ne ki j-isi daji Luwə, e ta kadi itɔgi ki kate. ¹⁰ E mbata kin ə, mi say səsi ka, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi kadi tə re ndo ki m-tee dansi ti 6a, m-ra madi nga səsi ki tɔgi ki Bəbe adi-m kin al. Tɔgi ki Luwə adi-m kadi m-ɔsi-n ginsi kadi awi ki kate yo, 6i kadi m-tuji-n səsi al.

¹¹ Ki ne kin, ngakom je, maji kadi isi ki rɔnəl, awi ki kate kate, kadi iləi dingəm me-naa ti, adi ndusi osi go-naa ti, ə isi ki lapiya, ningə Luwə ki nje ndigi dije ki nje kadi lapiya a e naa ti səsi.

¹² Uwəi ji-naa kare kare pəti ki kuwə-naa rɔ ti. Njé kadi-me je pəti uwəi jisi.

¹³ Kadi me-maji lə Bəbe jəju Kirisi, lə Luwə ki nje ndigi dije, ki lə NDil Luwə ki nje kuwə dije naa ti, e naa ti səsi pəti. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi Galati je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Galati je

Bal 6u mita kate no koji Jaju, dije ki bari-de Salti Gol je awi biti teji Aji ti ki du (bone bari-e Turki ki Aji ti), 6a uwai lo kisi isi ti noo. NGa ninga dije madi ki gin koji ti lade a bari-de Galati je. Galati je isi donangi ti ki e basi kadi 6e bo ti ki bone bari-e Akara.

Loki Pol aw mba lane ki ko joo mba kilā mbe Poy Ta ki Maji a tee rōde ti (Knjk 16.6), ki madi je adi mede Jaju Kirisi. MBA ki ko mita ka Pol aw tee rōde ti bəy to (Knjk 18.23).

Ne kare, go Pol ti, dije madi ki rangi awi teji rōde ti, ndoi-de kadi ai ki ai Jipi je al, a uni go Kirisi kin, maji kadi teli rōde go ndu-kun ti la Jipi je, ki bo ngay, maji kadi ijai motide. Na Pol oo kadi e kin e ne ndo ki go rabe ti al. Re e be 6a, ki go ndil ti, a ra kadi Galati je ki nje kun go Kirisi kin a teli 6aa la ndu-kun ki sobi do Jipi je. E be a, loki Pol, domaji a a isi Epaji ti, a oo kadi Galati je isi sangi kadi teli rōde go ne ndo ti ki go rabe ti al kin 6a, to rae ngay adi ndangi makitibi kin adi-de.

NGa ninga, kadi ta Pol tal-n ki Galati je, re sade do rabi ti ki rojeti, ila jine do ne je ti mita kadi gari:

Ol-de ta ki do rone ti e wa, adi e kadi ki tal adi mene Jaju Kirisi nim; ndu ki nje kaw-naa je ki Jorijalam adi-e taki e go rabe ti al kadi daw inda togi do nje kun go Kirisi ti ki ai Jipi je al kadi teli rōde go ndu-kun ti la Jipi je nim; ndu kasi-naa al lade ai ki Piyar do tal ti ki Piyar ge tal rone go ndu ti lade ki adi kin nim. Pol al Galati je adi gari taki n-aw ki togi mba kilā-n mbe Poy Ta ki Maji, ninga a do ti noo al-de taki e Babe Jaju Kirisi wa a adi-ne togi kin, adi n-e nje kaw kilā la Jaju Kirisi to (1-2).

A do ndu Luwa ti me Kilā-mindi ti ki kake, al-n-de taki e ki rabi tal ro go ndu-kun ti 6a daw a inga-n kaji al, na e ki go rabi kadi-me Jaju Kirisi a daw a inga-n kaji (3-4).

Pol tal ta ta lane ki daji ki daji-de kadi njiai ki me ndigi lade gin togi ti la NDil Luwa, tado e NDil Luwa a inda ne je ki sigi ki kadi daw ra adi nal Luwa (5-6). Sobi kadi nje kaw-naa je ki ra, a se nje kun go Kirisi ki ra, oo do ndu kin, a un ra-n kilā ki ngame ki kare, kadi tee gin 6aa ti la ndu-kun je pati.

Kuwaji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilā la Jaju Kirisi, ki nje kaw kilā la Luwa ki Bawje ki adi Jaju Kirisi i taa dan nje koy je ti a m-ndangi makitibi kin. Ki rojeti, mi nje kaw kilā ki go ndigi ti la dije al, taa ki takul daw madi al to. ² Je ki ngakom je pati ki ai sam naa ti ne, j-uwai jisi sai nje kaw-naa je ki isi donangi Galasi ti^a. ³ Ji daji kadi Bawje Luwa ai ki Babe laje Jaju Kirisi adi me-maji ki kisi-maje lade e naa ti sasi. ⁴ Jaju ki, e wa ila rone ko gangi-n daje mba kadi Luwa iyā-n go majal je laje ko, kadi to taa-n-je gin togi ti la majal ki donangi ti ne. Jaju Kirisi ra be mbata e go ndigi ti la Bawje Luwa. ⁵ Kadi j-ilai toji do Luwa ti ki dokagilo je ki dokagilo je. *Amen!

Poy Ta ki Maji e kare ba

⁶ E Luwa a bar sasi ki takul Kirisi ki ra sasi maji, nga ban be a, itali gidisi kalangi ba adi-e, a itali rōsi go poy ta ti ki rangi yo a^o? E ne ki ati-m 6al ngay. ⁷ A oi taki Poy Ta ki Maji ki rangi to noo 6ay, na Poy Ta ki Maji ki rangi goto. E dije

par ə isi yəti dəsi ki ne ndo je ləde ki rangi, mba kadi n-yətii gin Poy Ta ki Maji lə Jəju Kirisi. ⁸ Kin ə re dəw madi ki rangi, ə se e-n je wa, ə se malayka ki dora ti, re ilə səsi mbə poy ta ki to ta dangi ki e ki j-ilə səsi mbəe kin ningə, kadi dəwe kin Luwə man-e. ⁹ Ta kin j-əl səsi ngata, nə m-təl m-re də ti ngəsine kadi m-əl səsi bəy: re dəw madi ilə səsi mbəe poy ta ki to ta dangi ki e ki ingəi kin ningə, kadi dəwe kin Luwə man-e.

¹⁰ Ningə ki ngəsine kin, m-isi m-sangi kadi m-ingə maji rə Luwə ti bi m-isi m-sangi kingə maji rə dije ti al. M-isi m-sangi kadi m-nəl dije al. Re m-isi m-sangi kadi m-nəl dije bəy ningə, m-a mi nje ra kilə bəə lə Kirisi al.

Poy Ta ki Maji ki j rə Kirisi ti

¹¹ M-əl səsi madi igəri ngakom je, təki Poy Ta ki Maji ki m-ilə səsi mbəe kin e ta lə dəw al. ¹² Ningə e Jəju Kirisi ə tēe ki dəe adi-m m-igər, bi e dəw madi bə adi-m al, taa e dəw madi bə ndo-m al tō.

¹³ M-gər kadi oi poy kilə ram je ki m-ra dəkagilo ti ki kəte mi-n me kuji ra ne ti lə Luwə, ki *Jipi je isi rai kin bəti. M-ində kəm njé kaw-naa je ndoo kində ki al də maji, taa m-sangi kadi m-tuji-de kə tə. ¹⁴ Me kuji ra Luwə ti, ki Jipi je isi rai, m-ra yam madi əti bəl, itə yə madim Jipi je ki bəl koji-de e naa ti səm. M-ra m-itə-de tado m-tingə bil mbata ne jibəl bə lə kam je. ¹⁵ Nə Luwə ki ər-m ində-m ta dangi loki mi-n me kom ti bəy, bər-m ki go me-maji ti lie. ¹⁶ Ningə, loki Luwə oo maji, ə tēe ki də NGonne adi-m, mba kadi m-ilə mbəe gin dije ki əi Jipi je al, m-aw m-taa ta kōji rə dəw madi ti al, ¹⁷ taa, m-aw Jorijaləm ti m-ingə njé je ki əi njé kaw kilə je ki kəte nqm ti al nim tō. Kalangi ba, m-j taa m-aw dōnangi Arabi ti, taa m-təl m-re Damasi ti. ¹⁸ Bal mitə go ti bəy taa, m-aw Jorijaləm ti kadi m-gər Piyər, m-isi rəe ti ndə dəgi gide e mi. ¹⁹ Ningə lo kin ti, m-o nje kaw kilə madi ki rangi al. Dəw ki m-o-e e Jaki ki ngokə Bəbē. ²⁰ Ki nq Luwə ti, ta ki m-ndangi m-adi səsi kin e ta ki rōjeti bi m-əl ta ngom al. ²¹ Go ti m-əti m-aw dōnangi Siri ti ki dōnangi Silisi ti. ²² Nə dəkagiloe ti kin, njé kaw-naa je lə Kirisi ki dōnangi Jude ti ooi darəm ki kəmde al. ²³ Poy ta ləm par ə ooi ki ndu mbə əi nə: «Dəw ki kəte isi ində kəmje ndo ka, bəsine kin e wa nga ə a ilə mbə Poy Ta ki Maji ki kadi dije adi mede Kirisi, ki ndə ki ndigi kadi n-tuji kə ka.» ²⁴ Lo kin ti, iləi tōji də Luwə ti mbata ləm.

2

Kingə-naa lə njé kaw kilə je Jorijaləm ti

¹ Bal dəgi gide e sə go ti, m-təl m-aw Jorijaləm ti gogi bəy. J-aw naa ti ki Barnabasi. Madi Titi aw səje naa ti tō. ² M-təl m-aw Jorijaləm ti gogi tado Luwə tēe ki də adi-m kadi m-aw gogi. M-aw m-bər njé kər nq njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti, ki dije ooi ta ləde, dam kare, m-ər-de gin Poy Ta ki Maji ki m-isi m-ilə mbəe dan dije ti ki əi *Jipi je al. M-ər-de gine be mba kadi kilə je ki m-ra kate ki e ki nay kadi m-ra bəy kin e ki ndangi kare al. ³ Madi kiləm Titi ki e səm e Girəki, nə dəw madi ki ində gu dəe ti kadi ijə mətine goto. ⁴ Ta lə kijə məti, e ta lə ngako je je ki ngom, ki rai uri danje ti ki go ngəy ə gei kadi tə Titi ijə mətine. Dəwe je kin rai uri danje ti kadi n-gəri gin taa ki yə taa ləje ki Jəju Kirisi taa-je ijə-je taa. NDigi kadi je bəə je gin ndu-kun ti. ⁵ Nə ngon dəkagilo ki ndəy be ka j-iyə j-adi-de kadi dumi dəje al. Be mba kadi ta ki rōjeti lə Poy Ta ki Maji kin to-n lo tone ti mbata ləsi. ⁶ Ningə dije ki əi njé kər nq njé kaw-naa je, ki əi je ə əi dije ki ndəge je isi ooi ta ləde, usi-m də ke ki boy ti ləde al. Tado Luwə oo dəw madi təki e ki ngay itə made al. Ningə dije ka kin indəi gu dəm ti kadi m-ra ne

✠ **1:14** 13-14: Knjk 8.3; 22.3-5; 26.9-11 ✠ **1:16** 15-16: Knjk 9.3-6; 22.6-10; 26.13-18 ✠ **1:18** Knjk 9.26-30 ✠ **1:19** 2.9; Knjk 15.13 ✠ **2:1** Knjk 11.30; 15.2 ✠ **2:4** 1.7

madi ki rangi al to. ⁷ Ne kare ki gari, gari kadi Luwə ə adi-m kilə kilə mbe Poy Ta ki Maji dan dije ti ki əi Jipi je al. Adi-m təkı adi-n Piyər e nje kilə mbe Poy Ta ki Maji dan Jipi je ti ka kin be to. ⁸ Luwə ində Piyər adi e nje kaw kilə rə Jipi je ti, ə ində-m adi mi nje kaw kilə rə dije ti ki əi Jipi je al to. ⁹ Jaki nim, Piyər nim, Ja nim ə əi dije ki ndəge je ooi-de kadi əi təgi njé kaw-naa je. Ningə əi je wa kin ka gari kadi ki rojeti, Luwə ə ilə kilə kin jim ti, ki go me-maji ti lie. E be ə, adi-je ji kəde adi j-uwə təkı ndude e naa ti səje kadi je j-aw rə dije ti ki əi Jipi je al ə əi je awi rə Jipi je ti to. ¹⁰ Ne ki dəji-je, e kində kəm go njé ndoo je ti. Ningə e kin e ne ki m-ində kəm go ti maji m-isi m-ra to[☆].

Pol ndangi Piyər me be bo ti ki Aṭiyosi

¹¹ Loki Piyər re Aṭiyosi ti[☆], ra ne ki go rəbe ti al, adi m-ndange ta kəm dije ti. ¹² M-ndange, tado, kəte nə kadi dije madi ki Jaki ilə-de rəi tēgi rəde ti, Piyər usə nje naa ti ki dije ki əi *Jipi je al. Nə loki dije kin rəi tēgi rəde ti, Piyər ər rəne gogi, mbati kuso ne ki dije ki usə səde ne kəte ka kin. MBati kuso səde ne, tado bəl njé kijə mətide ki oo-de. ¹³ Ra adi njé kaw-naa je ki na je ki əi Jipi je, ndaji Piyər me tulə rə naa ti kin to. Biti kadi Barnabasi wa ki dəne osi me hal kadi kəm-naa ti ləde ka kin to. ¹⁴ Loki m-o kadi ne rade un go rəbi ki rojeti lə Poy Ta ki Maji al, m-əl Piyər ta kəm dije pəti m-ə nə: «Re j ki j Jipi, iyə ne ra Jipi je, ə ira ne lə Jipi je al, e go ti al kadi ində gu də dije ti ki əi Jipi je al kadi rai ne lə Jipi je.» ¹⁵ J-əi ningə, j-əi Jipi koji be je, bi j-əi ndəgi dije ki njé ra majal je kam al. ¹⁶ Ji gər kadi Luwə tidə dəw dəw ti ləne ki takul kadi-me Jəju Kirisi par, bi ki go rəbi ra go ndu-kun ti lə *Moji al. E be ə, je wa ka, j-un meje j-adi Jəju Kirisi mba kadi Luwə ər-n ta dəje ti. ər ta dəje ti ki go rəbi kadi-me Kirisi bi ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti lə Moji al. Tado dəw kare ki Luwə ə ər ta dəe ti ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti lə Moji goto[☆]. ¹⁷ Kin ə re, je Jipi je, ji sangi rəbi kadi Luwə ər-n ta dəje ti ki go rəbi kadi-me Kirisi ningə, toji kadi je njé ra majal je tə ndəgi dije ki əi Jipi je al be to. Ə se e kin toji kadi Kirisi e nje ra kilə lə majal wa? Jagi e be al. ¹⁸ Ningə, re m-təl m-aw go ndu-kun je ti ki m-iyə-de kə kate kin bəy ə, mi wa m-toji kadi mi nje kal də ndu-kun. ¹⁹ Ki oji də ndu-kun, m-oy koy ki e ndigi lə ndu-kun, mba kadi m-isi ki dəm taa mbata lə Luwə. Mi ki bə kagi-dəsi ti naa ti ki Kirisi. ²⁰ Ningə kisi-m ki dəm taa, e mi ə m-isi ki dəm taa al, nə e Kirisi ə isi me darəm ti. Kisi-m ki dəm taa dəw ti, m-isi me kadi-me NGon Luwə ti. NGon Luwə ki ndigi-m ə adi rəne mbata ləm. ²¹ Ningə, m-ndigi kadi ra maji lə Luwə kin e ne ki kə kare al. Tado re e ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti lə Moji ə Luwə ər-n ta də dəw ti ningə, koy lə Kirisi e ne ki ndangi kare ba.

3

NDu-kun ki kadi-me

¹ Səi dije ki Galati, ti dəsi a dana al! Dəsi a dana al, tado j-ər səsi gin koy lə Kirisi də kagi-dəsi ti ay njay ta kəmsi ti adi oi, ə itəli adi dəw madi ki rangi re yəl səsi. ² M-əl səsi ne kare madi igari: E mbata Poy Ta ki Maji ki itaai, ə adi mesi kin, ə Luwə adi-n səsi NDil Luwə bi e mbata ra go ndu-kun ti lə *Moji al. ³ Dəsi a dana al! Lo kilə ngire ti, uwəi kul NDil Luwə, ningə ki basine kin igəi kadi uwəi kul rəsi ngata. ⁴ NGA kə ki ingəi bore be kin kadi e kare ki dangi a? A e go ti al kadi e kare ki ndangi. ⁵ Luwə adi səsi NDil ne ki ay njay taa ra ne koji je ki əti bəl dānsi ti to. Ə se ra be mbata təl ki itəli rəsi go ndu-kun ti lə Moji wa? Jagi e be al, ra mbata taa ki itaai Poy Ta ki Maji ki kadi-me.

Kadi-me lə Abirakam

⁶ E be ə, Luwə tidə-n *Abirakam dəw ti ləne, ɓar-e-n dəw ki dana, mbata adi mene Luwə^ϕ. ⁷ Səbi kadi igəri maji təkɪ dije ki uni mede adi Kirisi ə əi nɔan lə Abirakam ki rɔjeti^ϕ. ⁸ Makitibi lə Luwə əl ta ɓal ngay kəte təkɪ dije ki əi *Jipi je al, Luwə a tidə-de dije ti ləne ki takul kadi-me ləde. Poy Ta ki Maji kin e ki kəl Abirakam təkɪ Luwə a njangi dɔ dije pəti ki dɔnangi ti ne ki takule^ϕ. ⁹ E be ə, njé ki adi mede, Luwə a njangi dɔde təkɪ njangi-n dɔ Abirakam ki adi mene be.

¹⁰ Dije pəti ki gai kadi Luwə a ɔr ta dɔde ti ki takul təl rɔ go ndu-kun ti lə *Moji, ndəl e dɔde ti. NDəl e dɔde ti, tadɔ makitibi lə Luwə ə nɔ: «Dəw ki ra ki ində kəmne go ndu-kun je ti pəti, ki e ki ndangi me makitibi ti lə Luwə kin ki dɔkagilo je pəti al ningə, ndəl e dɔe ti^ϕ.» ¹¹ Ji gər maji kadi dəw ki Luwə a təl-e dəw ti ləne ki takul təl rɔ go ndu-kun ti goto. Tadɔ makitibi lə Luwə ə nɔ: «Dəw ki adi mene Luwə ə e dəw ki dana, ningə ki takul kadi-me lie ə a isi-n ki dɔne taa^ϕ.» ¹² Ki rɔjeti, ngirə ndu-kun e dɔ kadi-me ti al, əi nɛ je ki dangi dangi. Makitibi lə Luwə ə nɔ: «Dəw ki ra go ndu-kun je ti ɓa a ingə kaji ki go rəbi təl rɔ go ti^ϕ.» ¹³ Kirisi taa-je ilə-je taa ta ndəl ti lə ndu-kun. Kirisi ɔr to je, un ndəl ki dɔje ti ki dɔne ti. MBata makitibi lə Luwə ə nɔ: «Dəw ki ɓai-e dɔ kagi-dəsi ti e dəw ki Luwə ndɔle^ϕ.» ¹⁴ E be mba kadi njangi dɔ ki Luwə un mindine kadi n-adi Abirakam kin, dije ki əi Jipi je al ka ingəi ki takul Jəju Kirisi, ə kadi ki go rəbi lə kadi-me, j-ingə NDil Luwə ki Luwə un ndune kadi n-adi-je.

NDu-kun əi ki kun mindi

¹⁵ NGakom je, m-a m-un nɛ kare ki j-isi j-oi ki ndə je pəti dɔnangi ti ne mba kadi m-ɔji-n sasi nɛ kin: loki dəw un mindine, ndangi me makitibi ti, dəw made ki rangi ki asi kadi tuji kilə mindi lie kin, ə se kadi ilə nɛ ki rangi dɔ ti goto.

¹⁶ Ningə kun mindi ki Luwə un adi *Abirakam, ki dəw ki gin koji ti lie ka e be tɔ. Makitibi lə Luwə ə nɔ: «Luwə un mindine adi dəw ki gin koji ti lə Abirakam^ϕ,» adi e dəw kare ba, ki e Jəju Kirisi, ɓi makitibi ə nɔ: «Luwə un mindine adi dije ki gin koji ti lə Abirakam,» tə dije ki ɓayi-naa, al. ¹⁷ Nɛ ki m-ge kadi m-əl ə to kin: Luwə un mindine adi Abirakam maji. Ningə asi ɓal ɓu sɔ ki kuti mitə go ti ɓəy taa, ndu-kun re. *NDu-kun ki re go gogɪ kin ra tɔgi kadi tuji kun mindi ki Luwə un adi Abirakam kəte kin al. Re ndu-kun tuji kun mindi kin ningə, kun mindi lə Luwə a təl nɛ ki kɔ kare. ¹⁸ Re Luwə adi nɛ dije ki go rəbi təl rɔ go ndu-kun ti ningə, tɔji kadi e ki go kun mindi ti ə Luwə adi-n nɛ dije al. NGA je j-o kadi e ki go rəbi kun mindi ə Luwə adi maji-kur re-n dɔ Abirakam ti tɔ.

Kilə lə ndu-kun

¹⁹ Re e be ningə, se kilə ra ndu-kun ki Luwə adi *Jipi je e ri wa? Luwə adi ndu-kun mba kadi gəri majal rade je ki isi rai ta kəm Luwə ti. *NDu-kun to be ki naa ti, biti kadi nginə-n dəw ki gin koji ti lə *Abirakam ki a re. Adi e dəw ki Luwə un ndune ade. Loki Luwə ndigi kadi ndu-kun, e malayka je ə Luwə ilə-n-de ki go rəbi lə dəw ki kare ki a mbɔ Luwə ti ki dije kadi ilə-de noji naa ti^ϕ.

²⁰ Ningə nje ka mbɔ dije ti kadi ilə-de noji naa ti, a a mbɔ dije ti ki ɓayi-naa, nə Luwə e kare ba ɓi ɓay al. ²¹ Ə se e kin ɔji kadi ndu-kun ɔsi ta kun mindi lə Luwə wa? Jagi ɔse ta al. Re ndu-kun madi to nɔɔ, asi kadi adi dije kaji ningə, m-gər kadi re ndu-kun a ɔr ta dɔ dije ti nɔ Luwə ti. Ke ə ndu-kun ki be kin goto.

²² Makitibi lə Luwə əl təkɪ dije pəti ki dɔnangi ti əi gin tɔgi ti lə majal. To be mba kadi kun mindi ki Luwə un adi dije ki adi-e mede, təl tane me kadi-me Kirisi ti.

²³ Kəte taa kadi dɔkagilo kadi-me Jəju Kirisi re, j-isi tə dangay je gin tɔgi ti lə ndu-kun. J-isi gin ti biti kadi Luwə tɛɛ ki dɔ kadi-me Jəju Kirisi adi-je.

ϕ 3:6 Kilə ngirə nɛ je 15.6; Rm 4.3   ϕ 3:7 Rm 4.16   ϕ 3:8 Kilə ngirə nɛ je 12.3   ϕ 3:10 Dətərənɔm 27.26   ϕ 3:11 Abakuki 2.4   ϕ 3:12 Ləɓatiki 18.5; Rm 10.5   ϕ 3:13 Dətərənɔm 21.23   ϕ 3:16 Kilə ngirə nɛ je 12.7   ϕ 3:19 Knjɪ 7.53

²⁴ Dɔkagiloe ti kin ndu-kun to tɛ nje kindɛ kɛmne goje ti biti kadi Kirisi re-n. Lo kin ti nga ɛ Luwɛ ɔr-n ta dɔje ti ki takul kadi-me Kirisi. ²⁵ Ningɛ loki dɔkagilo kadi-me Kirisi re kin, je gin tɔgi ti lɛ ndu-kun ki kate isi indɛ kɛmne goje ti ka kin al ngata. ²⁶ MBata sɛi pɛti, sɛi ngan lɛ Luwɛ ki takul kadi-me Jɛju Kirisi. ²⁷ Sɛi pɛti, rai sɛi batɛm lɛ Kirisi, adi itoi tɛ Kirisi wa be. ²⁸ NGɔsine, dangi dangi goto mbɔ dije ti. Jipi ɛ se Girɛki goto; bɛɛ ɛ se dɛw ki e bɛ rɔne goto; dɛnɛ ɛ se dingɛm goto. Pɛti, sɛi kare ba me kindɛ rɔ naa ti ki Jɛju Kirisi. ²⁹ Re sɛi dije lɛ Jɛju Kirisi ningɛ, sɛi gin koji lɛ Abirakam tɔ. A ingɛi nɛ je pɛti ki Luwɛ un ndune kadi n-adi Abirakam ki dije ki gin koji ti lie tɔ.

4

Njɛ kadi-me je ɛi bɛɛ je al ngata

¹ Nɛ ki kadi m-adi igɛri ɛ to kin: NGon ki bawe iyɛ nɛ nduwɛ ade, e ɛ e bɛ nɛ kingɛ je pɛti ki bawe iyɛ, nɛ loki nay ngon bɛy, to ta dangi ki bɛɛ al. ² To ta dangi al, tɛdɔ e gin tɔgi ti lɛ njɛ kote je ki njɛ ngɛm nɛ maji lie, biti kadi dɔkagilo ki bawe ɔji asi bɛy taa, a adi-e nɛ nduwɛ lie. ³ J-ɛi ka to be tɔ. Loki ji gɛri Jɛju Kirisi al, j-ɛi bɛɛ je gin tɔgi ti lɛ majal je ki dangi dangi ki dɔnangi ti nɛ^ɔ. ⁴ Nɛ loki dɔkagilo ki Luwɛ ɔji asi, Luwɛ ilɛ NGone adi re. NGon ki dɛnɛ oje gin ndu-kun ti lɛ *Jipi je. ⁵ Re mba kadi taa dɔ dije ki isi gin tɔgi ti lɛ ndu-kun, taa kadi tɛ tɛl-je ngan lɛ Luwɛ ti tɔ. ⁶ Sɛi ngan lɛ Luwɛ ki rɔjeti, be ɛ Luwɛ ilɛ-n NDil ngonne me je ti. NDil ki adi j-isi bari Luwɛ Aba! ki kɔr me nɛ Bai^ɔ. ⁷ E be ɛ, j bɛɛ al ngata, nɛ j ngon lɛ Luwɛ. Ɖ re j ngon lɛ Luwɛ ningɛ, Luwɛ a adi nɛ nduwɛ je pɛti ki ngɛm mbata lɛ nganne je ki go me-maji ti lie.

Pol bɛl kadi Galati je tɛli awi gin ndu-kun ti gogi

⁸ Kɛte, loki igari Luwɛ al bɛy, isi irai bɛɛ lɛ luwɛ je ki dangi dangi, nɛ ki rɔjeti bɛ, ɛi luwɛ je al. ⁹ NGA ki basine igɛri Luwɛ, taa Luwɛ gɛr sɛsi tɛ yɛnɛ je tɔ, ɛ igɛi tɛl kaw gin nɛ je ti ki tɔgide goto, taa ndade ka goto ka kin bɛy. Igei tɛl kaw ra bɛɛ lɛde bɛy. ¹⁰ Isi indɛi kamsi go ndɔ je madi ti, go nay je ti, go dɔkagilo je ti, ki go bɛl je ti madi bɛy! ¹¹ M-bɛl kadi kilɛ ki m-ra dansi ti be kin to kare rɔm ti ki ndangi.

¹² NGakom je, m-uwɛ njasi ki ngangɛ ti ba, itoi tɛ mi be, tɛdɔ mi ka m-to tɛ sɛi be tɔ. Igari maji, nɛ madi ki majal kare ki irai sɛm goto. ¹³ Kadi mesi ole dɔ ti, tɛki e ki go rɛbi lɛ moy ɛ m-ilɛ-n sɛsi mbɛ Poy Ta ki Maji ki m-ilɛ sɛsi dɔsɛy. ¹⁴ Me rɔ to ti lɛm, rɔm maji kadi daw oo ki kɛmne al, adi re a kidi-mi je, injei-mi je, nɛ irai nɛ kin sɛm al. Uwɛi-mi rɔsi ti tɛ kuwɛ yo. Ningɛ Oi-mi tɛ malayka lɛ Luwɛ ɛ se Jɛju Kirisi wa ki dɛnɛ be yo. ¹⁵ Dɔkagiloe ti kin rɔsi nɛl sɛsi ngay, nga basine rɔnɛl ka kin goto ngata. M-gɛr maji kadi dɔkagiloe ti kin re ingɛi rɛbi kadi ɔri kɛ kɛmsi adi-mi ka re ɔri adi-mi. ¹⁶ Ningɛ bone m-tɛl nje bɛ lasi mbata kɛl ki m-ɛl sɛsi ta ki rɔjeti. ¹⁷ Dije ki isi ɛdi sɛsi kin, rai nɛ tɛ nɛ ki ta lɛsi to rɔde ngay be, nɛ ki rɔjeti, gir ta lɛde e gir ta ki majal. Isi ndigi kadi n-gangi sɛsi naa ti sɛm, kadi n-awi sɛsi gode ti yo. ¹⁸ Nɛ ki m-o maji ngay, e ta kadi itingɛi bil me nɛ ra je ti ki maji ki dɔkagilo je pɛti. Dɔkagilo ki m-goto sɛsi ka maji kadi uwɛi nɛ ra ki maji ba bi iyɛi tae al. ¹⁹ NGA nɛm je, m-ingɛ kɔ ki rangi bɛy ki mbata lɛsi tɛ dɛnɛ ki nje ndoo be, biti kadi itɛli dije ki tɔgi gangi me ta ti lɛ Kirisi. ²⁰ M-ndigi ngay kadi mi sɛsi naa ti ki basine wa kin, kadi m-ɛl sɛsi ta ki ndu ki sobi kɛl-n sɛsi ta. Tɛdɔ m-gɛr nɛ wa ki kadi m-ra dana ki mbata lɛsi, al.

Kun mindi je ki joo, Agar ɛi ki Sara

²¹ Səi ki indigi kadi isi gin tōgi ti lə ndu-kun, təki rojeti, igəri me ta ki ndu-kun əl kin al. ²² Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Abirakam oji ngan je ki d̄ingəm joo: ki kare, kōe e bəə ə ki nungi kōe e bəə al. Dəne ki bəə tōe nə Agar, ə e ki e dəw dərone tōe nə Sara tō*» ²³ NGon lə dəne ki bəə, oje təki ojii ndəgi ngan je pəti ki d̄onangi ti, nə ngon lə dəne ki e dəw dərone, koje to ta dangi. Luwə un mindine adi kəte dō koje ti*²⁴ Me ta je ti kin Luwə oji-je ne kare kadi ji gər. Dəne je ki joo kin oji dō kun mindi je joo ki Luwə un: Kun mindi ki dō mbal Sınay ti e Agar ki a oji bəə je. ²⁵ Agar e mbal Sınay ki Arabi ti, to tə bə bo ki Jorijaləm ki dōkagilo ti ki bōne kin be. To be, mbata Jorijaləm ki dije ki me ti pəti əi bəə je gin tōgi ti lə ndu-kun. ²⁶ Nə Jorijaləm ki dərā ti, e bəə al. E ə e koje tō. ²⁷ Makitibi lə Luwə ə nə: «İ kuji dəne, ira rənəl, i ki igər to ndoo ngon al, ur kəl rənəl. MBata dəne ki ngawe mbate a aw ki ngan je ngay itə e ki isi ki ngawne*» ²⁸ NGakom je, səi, itoi tə *Isaki ki *Abirakam oje ki go kun mindi ti ki Luwə un ade kin be. ²⁹ Dōkagiloe ti kin, ngon ki oji-e tə ndəgi ngan je pəti ki d̄onangi ti adi kō e ki oji-e ki tōgi lə NDil Luwə. Ko ne wa ki ra ne kin ə isi ra ne bōne bəy. ³⁰ Ə se ta ri ə makitibi lə Luwə əl wa? Makitibi lə Luwə əl ə nə: «İtuwai dəne ki bəə ki ngone kō, tādō ngon lə dəne ki bəə a i tə kingə ne nduwə naa ti ki ngon lə dəne ki e dəw dərone*» ³¹ NGakom je, ki oji dōje, j-əi ngan lə dəne ki bəə al, nə j-əi ngan lə dəne ki e dəw dərone yo taa.

5

Kirisi taa je iyə-je taa

¹ Kirisi taa-je iyə-je taa mba kadi j-əi ki taa kiyə taa ki dō gangi. Ai dō njasi ti, iyəi rōsi kadi dəw madi təl səsi bəə ti bəy al ngata. ² Oi maji, mi Pol m-əl səsi ta taga wangi. Re adi ijəi mətisi bəy ningə, Kirisi a təl ne ki kare ki rōsi ti. ³ M-ndər mbisi ki kō joo bəy, dəw ki ra ki adi ijəi mətə ningə, səbi kadi ində tane dəm go ndu-kun je ti. ⁴ Səi dije pəti ki isi sangi kadi Luwə ər ta dōsi ti ki go rəbi lə ndu-kun, səi ki gangi naa ti ki Kirisi. A asi kingə ra maji lə Luwə al ratata. ⁵ Ki səbi dōje, j-ində meje ti kadi Luwə a ər ta dōje ti tādō j-adi meje Jəju Kirisi. E kin ə j-isi ji nginə kadi NDil Luwə a adi-je me tōge ti. ⁶ Re dəw madi ində rone naa ti ki Jəju Kirisi, ə ijə mətine, ə se ijə mətine al ka, e ne ki ndae goto. Ne ki bo ngay e ta kadi dəwe kin adi mene, ningə kadi kadi-me kin aw sie adi ndigi dije. ⁷ Lo kilə ngire ti, irai kilə maji ki dum, ningə ki bəsi-ne kin, dəw madi ilə kagi nōsi ti, ɔgi səsi kadi itəli rōsi go ta ki rojeti ka kin ngata. ⁸ Dəw ki ɔgi səsi rəbi kin e dəw ki Luwə ki bər səsi ile al. ⁹ Dije əli əi nə: «NGon əm ki ndəy be ra nduji ki ləy ba pəti adi i.» ¹⁰ Ki rəm ti, m-taa mesi me kində rō naa ti ki Bəbe. Ningə m-gər maji kadi səi ka iməri ta tə mi be tō. Nə dəw ki yəti dōsi kin, re dəwe e-n nə nə ka Luwə a gangi ta dōe ti. ¹¹ NGakom je, ki səbi dəm, re m-isi m-ilə mbə kadi, gər, dəw ijə mətine bəy taa Luwə ər ta dōe ti ningə, *Jipi je a indəi kəmm ndoo al ngata. A indəi kəmm ndoo al, taa re koy lə Kirisi dō kagi-dəsi ti a e ne kəbi mbata ti lə dəw al tō. ¹² Ki rō njə yəti dəsi ti, səbi kadi re a əri gəmde wa par.

Kilə lə darə ki kilə lə NDil Luwə

¹³ Səi ngakom je, Luwə bər səsi mba kadi səi ki taa kiyə taa. Ke ə, kadi taa ki Luwə taa səsi iyə səsi taa kin, uni girə dō ti irai ne lə darə təki mesi ndigi al. Nə kadi irai kilə bəə adi-naa ki yo ki ne ki ndigi-naa. ¹⁴ MBata ndu-kun je nōsi ɔsi dōde naa ti me ndu-kun ti ki kare ki ə nə: «A indigi dəw madi tə darəi j wa be» kin*. ¹⁵ Re idōi-naa je, iribəi-naa je tə da je ki wale be ə, igōi rōsi maji, ta təl tae ə a tuji-naa. ¹⁶ E be ə, m-əl səsi m-ə nə: İyəi NDil Luwə adi ər nōsi ningə a

* 4:22 Kilə ngirə ne je 16.15; 21.2 * 4:23 Kilə ngirə ne je 17.16; Rm 9:7-9 * 4:27 Ejay 54.1 * 4:30 29-30: Kilə ngirə ne je 21.9-10 * 5:14 Ləbatiki 19.18

rai ndigi læ daro al. ¹⁷ NDigi ra je læ daro ka kin isi roi ki NDil Luwə, ningə NDil Luwə isi ro ki ndigi ra je læ daro to. Təgi je ki joo kin isi roi-naa dande ti, adi lo kadi irai ne ki mesi ndigi goto. ¹⁸ Nə re NDil Luwə or səsi ta rəbi 6a, ndu-kun aw ki təgi dəsi ti al. ¹⁹ Kilə ra je ki majal læ daro toi taga wangi: Adi e sangi-naa ki go rəbe ti al, ki ne ki to nje, ki sangi-naa ki lo kaya ti, ²⁰ ki kəsi makəsi nangi no yo je ti, ki ra mbali, ki kuwə-naa me ti, ki koo ta-naa al, ki jangi, ki wongi, ki ni, ki gangi-naa, ki kor kəm-naa, ²¹ ki kəm-nda, ki go kəsi, ki kuso ne kədi, ki ndəgi koo kilə ra je ki be kin. M-ndəji səsi təkə m-əl-n kəte: njə ra ne je ki be kin a ooi kəbe læ Luwə al.

²² Ningə, kilə ra læ NDil Luwə e: ndigi-naa, ki rənəl, ki kisi-maje, ki kisi do ti ki naa, ki me-maji, ki ra maji, ki ka dana, ²³ ki səl lom lom, ki kulə daro gin təgi ti. *NDu-kun əsi ta kilə ra je kin al. ²⁴ Dije pəti ki əi yə Kirisi, tətə ro daro ki ndigi ra je lie pəti do kagi-dəsi ti. ²⁵ E NDil Luwə ə adi-je kisi ki do taa, ə maji kadi j-adi NDil or-je ta rəbi. ²⁶ Maji kadi j-əi njə kun do taa al. Səbi kadi j-adi-naa wongi al, taa kadi jangi ra-je do-naa ti al to.

6

Kira ki naa yo ki ne

¹ NGakom je, re uwəi dəw madi do ne ra ti ki go ti al, maji kadi səi ki awi ki NDil Luwə mesi ti, irai sie kadi təl re do rəbi ti ki maji. Nə ke ə kadi əji-e ki mīndi ki səl lom taa. Ningə kadi dəw ki ra dansi ti oo rone maji, kadi osi me ko ne na ti kin al. ² Irai kadi itaai ne ki koy do-naa ti. Re irai be ningə, a səi njə təl ro go ta ti læ Kirisi. ³ Re dəw madi ki ndae goto, oo rone kadi ne dəw ki nga ningə, dəwe kin isi ədi rone. ⁴ Kadi nə nə ka ində maji kilə rane oo. Re ingə ne madi ki maji me ti ningə, kadi ra rənəl do kilə ti ki e wa ra ki kanji kadi un rone ində kadi ndəgi dije ti. ⁵ Tado nə nə ka a ta kilə je læne ki ra.

⁶ Səbi kadi dəw ki nje taa ne ndo ki j ro Luwə ti, kay ne kingə je læne pəti ki dəw ki nje ndo-e ne. ⁷ Dəw a mbə ki Luwə al, ə ədi rəsi al. Ne ki dəw dibi a tətə kande. ⁸ Kin ə re dəw dibi ne ki go NDil Luwə ti to ningə, kande ki a tətə e kaji ki to ratata ki no ti. ⁹ Lo kin ti, maji kadi ne madi or təgije ta ra maji ti al. Loki j-uwəi roje ba ta ra-e ti ningə, j-a ji tətə kandi ki maji dokagiloe ti. ¹⁰ E be ə, loki j-ingə dokagilo ra maji ningə, maji kadi ji rai maji ki dije pəti. Ki bo ngay e njə ki adi mede Jəju Kirisi.

Ta ki dəbəy ti ki kuwə ji-naa

¹¹ Oi ne ki m-ndangi m-adi səsi kin. E mi wa ə m-ndangi boy guri guri ki jim. ¹² Əi *Jipi je ki ndigi kadi n-nəli ndəge je ə yə isi indəi gu dəsi ti kadi ijəi mətisi. Rai be mba kadi dije adi-de ko mbata ta koy læ Kirisi do kagi-dəsi ti al. ¹³ Əi je wa ki njə kijə mətide kin, uni go ndu-kun je læ Jipi je ba pəti al. NDigi kadi səi je ə ijəi mətisi kadi kijə mətə ləsi e ne kində gu lade. ¹⁴ Ningə mi, m-ində gum ki kagi-dəsi læ Bəbe ləje Jəju Kirisi, bi m-ində gum ki ne ki rangi al. MBata ki takul koy læ Jəju Kirisi do kagi-dəsi ti, ne je ki dənangi ti ne təli ne ki koy ki rom ti, ə mi m-təl ne ki koy ki ro ne je ti ki dənangi ti ne to. ¹⁵ Ningə re dəw ijə mətine, ə se ijə mətine al ka, e ne ki ndae goto. Ne ki bo ngay e ta kadi dəw təl ne kində ki sigi. ¹⁶ Kadi kisi-maje ki me-maji læ Luwə e do dije ti pəti ki uni go rəbi ki sigi, ki dije pəti ki əi dije læ Luwə.

¹⁷ Kaw ki kate noo kin, kadi dəw ra səm ne ki ko al ngata. Tado m-aw ki ndunə do je ki əji go ko læ Jəju rom ti. ¹⁸ NGakom je, kadi me-maji læ Bəbe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi. *Amen.

Makitibi ki Pol ndangi adi Epaji je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Epaji je

Asi bal kuti mi go koji Kirisi ti, kalangi ba, njé kaw-naa je indai ngirade ki lo lo donangi Aji ti ki du (bone bari-e Turki ki Aji ti). Njé kaw-naa je ki dangi dangi kin, kulá noji to dande ti ki yo je ki ne je. Ninga njé ki Epaji ti, ji kiside to soti ita madide je. Loki Pol aw mba lane ki ko mita mba kilá mbé Poy Ta ki Maji, tee rade ti, ba ra bal ki asi mita me be bo ti ki Epaji ti (Knjk 19.1-20.1). Kin a ji tidá Ep 3.1 ai ki 4.1 ba, j-a j-o kadi Pol to dangay ti a ndangi makitibi kin. Ninga e mbata kin a bari-e-n «makitibi ki ndange e dangay ti», orá kadi e ki Pol ndangi adi Pilipi je nim, Pilamo nim, Kolosi je nim to.

Ne ndo ki me makitibi ti ki Pol ndangi adi Epaji je kin toji kadi e makitibi ki un dije ki ta tate ba, bi e makitibi ki sobi do njé kaw-naa je gin kare par al. Ko ta ki boy ki to me ti, e ta la koji ra la Luwa ki kadi kaw dije pæti ki dorá ti nim, donangi ti ne nim gin togi ti la NGar kare ba be ki e Jaju Kirisi (1.10).

Kadi j-inda manji makitibi ki Pol ndangi kin maji ba, j-inga kadi ngon ta ki ila-n ngirá ta e nday be nim (1.1-2), ta ki tol-n tae e nday be nim to (6.21-24). Ba daro ngadan ta wa daw a kaki gin joo:

Me kay kame ti ki dosay (1.3-3.21), Pol al ta ki do ne ti ki ati bal ki Luwa ra adije ki rabi la Kirisi, ba go ti, tal al ta ki do kindá ro naa ti adi goe ngal. Ninga ki oji do kindá ro naa ti, Pol toji ne ki Luwa ra taa kadi Jipi je ki dije ki ai Jipi je al, talii dije ki kare ba, ta dije lie.

Me kay kame ti ki ko joo (4.1-6.20), Pol daji Epaji je kadi pa njiyade me kindá ro naa ti kin toji taki ai dije ki koji sigi me kindá ro naa ti ki Kirisi. NGA ninga sobi kadi pa njiyá ki maji re ki kilá ra ki maji dande ti, me kay je ti lađe, ki ro njé kaw-naa je ti ki rangi, ki ki ro ndangi dije ti pæti.

Kadi to toji-n kindá ro naa ti la dije la Luwa, Pol un ne asi gin mita al-n ta: un daro, adi e njé kaw-naa je ki Jaju Kirisi e jam dade; un kay ki Jaju Kirisi e mbal ki do kume ti; un dane al ki dingam, adi e njé kaw-naa je ki ai dane la Kirisi. Ne kare, j-o kadi ki kanji kindá ro naa ti ki rojeti ki BaBe, lo kadi kindá ro naa ti ki rojeti la njé kun go Kirisi a to goto. E be a, maji kadi kindá ro naa ti ki rojeti e naa ti ki BaBe Jaju Kirisi ki dokagilo je pæti.

Kuwa ji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilá la Jaju Kirisi ki go ndigi ti la Luwa. M-ndangi makitibi kin m-ila-n madi dije la Luwa ki adi mede Jaju Kirisi, ki isi me be ti ki Epaji ti.

² M-koy kadi Luwa ki Baw je ki BaBe laje Jaju Kirisi adi me maji ki kisi-maje lađe nay sasi.

Ra maji je ki Luwa isi adi-je ki takul Kirisi

³ Piti ki do Luwa ti ki Baw BaBe laje Jaju Kirisi, ki adi-je maji-kur je, adi e ne maji je pæti ki adi-je ki go NDil ti, ki j dorá ti, ki takul kindá ro naa ti laje ki Kirisi.

⁴ Be a, loki Luwa ra dorá ki donangi ki ne je ki me ti al 6ay a, koti je ki takul Kirisi ti ta dije lane mba kadi j-ayi njay ki kanji ta madi dje ti ta kame ti. Ne je kin toji kadi Luwa ndigi je. ⁵ Taki Luwa ndigi-n-je ka kin a, inda-n je kate no dokagilo je ti, mba kadi ji tali ngane je ki takul Jaju Kirisi. Luwa ge kin be ki go me-maji ti lie. ⁶ Adi ji piti Luwa, mbata me-maji lie ki ati bal. Me-maji kin, adi-je kare ki takul NGone, ndigi ngone kin ngay. ⁷ Me Kirisi ti, ki takul mase ki ay do kagi-dasi ti go koye ti, je ki taa kilá taa, ninga majal je laje e ki kiyá go

ko tɔ. Be ə, Luwə ɔji-n je me maji ləne ki ngay. ⁸ Oyo, Luwə ɔji-je me-maji ləne kɔji ki ətɪ bəl. Be ə, adi-n-je tər ki ne ɣər ki ngay. ⁹ Ningə ki go ra maji ti lə Luwə ki ngay, adi j-ingəi kɔji ta ra lie ki to lo bɔyɔ ti. Kɔji ta ra kin, ində dɔe naa ti kəte kadi n-a ra ki takul Kiriisi. ¹⁰ Kɔji ta ra lə Luwə kin, e mba kadi kaw ne je ki dɔrɔ ti ki ne je ki donangi ti ne pəti, gin tɔgi ti lə nje kɔbe ki kare ba ki e Kiriisi. Ne kin, a ra ne dɔkagilo ti ki Luwə wa ɔji.

¹¹ Luwə adi ne je pəti rai ne təkɪ e wa ɔji-n ə se ndigi-n kəte. Be ə, kɔti-n-je kəte ki go kɔji ta ra ti lie, adi ji təlɪ dije lie ki go kində rɔ naa ti ləje ki Kiriisi. Ningə adi-je ne ki un-n mindine mba kadi n-adi-je tɔ. ¹² Luwə ra be mba kadi j-osi pa j-iləl tɔji dɔ kəti bəl ti lie, Je je ki j-indəl me je dɔ kiriisi ti dɔsɔy.

¹³ E me Kiriisi ti tɔ ə, səi ka, oi dɔ ta ki rɔjeti, ki e Poy Ta ki Maji ki aji səi. Ningə go ti, adi mesɪ Kiriisi, bə Luwə ində ndunə ki sɔbi dɔne rɔsi ti. NDunə ka kin e NDil ki ay njay ki un-n mindine adi kəte dɔ ti. ¹⁴ NDil ki ay njay ki Luwə adi-je kin, tɔji kadi ja j-ingəi ndəgi ne maji je pəti ki Luwə a adi-je. Ne maji je kin ja j-ingəi pəti ndɔ ki Luwə a taa-je ilə-je taa ji majal ti ratata. Adi ji pitɪ ndole lə Luwə ki ətɪ bəl.

Pol əl ta ki Luwə ki mbata lə njé kadi-me je ki Epaji ti.

¹⁵ E ki mbata kin ə, mi ka lokɪ m-o poy kadi me ləsi ki adi Bəbe Jəju, ki poy ndigi ləsi ki isi ndigi dije lə Luwə pəti, ¹⁶ ndɔ ki m-o-n ta wa kin nu, m-iyə ta ra oyo Luwə ki mbata ləsi al me kəl ta ti je lam ki m-isi m-əl si-e. M-isi m-bə tɔsi taa taa. ¹⁷ M-dəji kadi Luwə lə Bəbe lə je Jəju Kiriisi, Bawje ki nje tɔji, adi səi ki takul NDil ki ay njay, tər, ki ɣər gin ne ki to lo bɔyɔ ti, mba kadi igəri-e-n ay njay. ¹⁸ M-dəje kadi tɛe angalsi, mba kadi asi ɣər ne kində me dɔ ti ki adi səsi ki aw naa ti ki bər ki bər səsi. Taa a igəri ne je ki maji maji ki Luwə əl ta-e kadi n-a n-adi dije ləne. ¹⁹ Ningə a igəri tɔgi ki ətɪ bəl itə tɔgi je pəti ki Luwə ɔji mbata ləje j-əi ki j-adi-e meje. Ningə tɔgi ka kin, Luwə ɔji ki taga me tɔgi ti ki ətɪ bəl. ²⁰ Tɔgi ki ətɪ bəl kin, Luwə tɔji taga, dɔkagilo ti ki adi Jəju jɪ taa dan je koy je ti, ə ade isi dɔ ji kɔe ti me dɔrɔ ti. ²¹ Loe ti kin, Jəju e ki kində dɔ njé kɔbe je ti ba pəti, dɔ tɔgi kɔbe je ti ba pəti, ə e dɔ tɔgi je ti ba pəti, taa tɔe e dɔ tɔ je ti pəti tɔ. E dɔ ne kində je ti pəti mbata dɔkagilo ki ngɔsine kin par al, nə bitɪ dɔkagilo ti ki a re. ²² Oyo, Luwə ilə ne je pəti gin tɔgi ti lə Kiriisi. Lokɪ inde dɔ ne je ti pəti ningə, kəte ade e ki boy dɔ njé kaw-naa je ti. ²³ *Njé kaw-naa je toi tə ngan rɔe je be. Kasi-naa bərəre lə Kiriisi rosi njé kaw-naa je ki dɔkagilo je pəti. Ningə Kiriisi ka, kasi-naa bərəre lə Luwə rose tɔ.

2

Kaji e ki takul me-maji

¹ Səi ki kəte, səi toi tɔ dije ki koy ki mbata majal je ləsi. ² Majal je ləsi kin ra adi mari go rəbi ne rasi je e go həl ne ra lə dije ki duniya ti, uni go ki bo lə tɔgi je lə ndil je ki majal ki me nəl ti. NDil ki majal kin ə, isi ra kilə ngɔsine me dije ti ki njé kɔsi ta Luwə. ³ J-əi je ka, ndɔ ki mari j-əi mbɔ dije ti kin tɔ. Adi ji njiyəi ki go ndigi ti lə ngur darɔje, j-isi ta ne ra ti ki kadi ji təlɪ kon ndigi ra lə darɔje, ki mər ta je ləje ki majal yo. Be ə ki go jibəl kisije ki dɔje taa ti, ji toi tɔ ndəgi dije kin be, adi wongi lə Luwə e doje je tɔ.

⁴ Nə Luwə e nje koo kəm-to-ndoo ki ətɪ bəl, adi ndigi-je ngay. ⁵ Be ə, j-əi je ki ndɔ ki j-əi dije ki koy ki takul majal je ləje kin, təl-je adi j-əi njé kisi ki doje taa ki Kiriisi. Oyo e ki takul me-maji lə Luwə ə ingəi kaji. ⁶ Ki takul kində rɔ naa ti ləje ki Jəju Kiriisi, Luwə adi j-ɪ taa sie naa ti dan njé koy je ti, ə adi j-ɔi bə naa ti sie me dɔrɔ ti tɔ. ⁷ Luwə ra be kadi ɔji-n kadi dije pəti ɣəri mbata ndɔ je ki a rai, me-maji lie ki dɔbəye goto, ki ɔji ki takul Jəju Kiriisi ki go rəbi ra maji lie ki mbata ləje. ⁸ E takul me-maji ki go rəbi lə kadi-me ə, ingəi kaji bi e ki go tɔgisi

ti al. Nə e Luwə ə adi səsi kaji kin kare. ⁹ Kaji kin e ki takul kilə rasi madi ki maji al. E be al, mba kadi dəw madi ində-n gunə al. ¹⁰ Oyo, j-əi kilə ra ji Luwə. Ində-je ki go kində rə naa ti ləje ki Kirişi mbata kadi ji rai kilə je ki maji me kisi ki dəje taa ti. Ningə kilə je ka kin, e wa ində dəe naa ti kəte mba kadi ji rai-de.

Ke kare me Kirişi ti

¹¹ Adi mesi ole də ti, təkı ndə ki kəte, səi Jipi koji je al, adi *Jipi je ki njé 6a rəde njé kijə mətide, ki e ne ki dije rai ki jide adi awi ki ndune rəde ti, 6ari səsi njé kijə mətide je al. ¹² Kadi mesi ole də ti təkı dəkagiloe ti kin, səi ki gangi-naa ti ki Kirişi. Səi mbə *Isirayəl je ti ki əi dije lə Luwə kin al. Səi gotoi me kilə mindi je ti ki Luwə ilə ki dije ləne kin. İsi me duniya ti ki kanji ne kində me də ti ə se ki kanji Luwə. ¹³ Nə ngəşine, ki takul kində rə naa ti ləşi ki Jəju Kirişi ti, səi ki ndə ki mari səi say, itəli dije ki 6asi ki takul məsi kadi-kare lə Kirişi. ¹⁴ Tadə e Kirişi wa ə re ki kisi ki naa ki lapiya mbə je ti. E ə ra adi Jipi je ki dije ki əi Jipi je al təli dije ki kare ba. Koye də kagi-dəsi ti ər bə ki to dande ti kəte kə. ¹⁵ Jəju Kirişi təl ndu-kun je lə *Moji ki rəbi ra kilə je, ne je ki kare ti. Ningə, un gin dije ki joo kin təl ində-n gin dije ki kare ki sigi ki go rəbi kində rə ləde naa ti sie. Be ə, adi lapiya to-n mbəde ti. ¹⁶ Ki takul koye də kagi-dəsi ti, Jəju ində gin dije ki joo kin naa ti adi təli darə ki kare. Hə-de noji naa ti ki Luwə. Ningə ki takul koye də kagi-dəsi ti, tuji-n ne ki ra adi əi njé bə je lə naa kin kə. ¹⁷ Re ilə mbə Poy Ta ki Maji ki əi də lapiya adi səi ki səi say, ta mbata lə njé je ki əi 6asi tə. ¹⁸ E ki takul Jəju ə j-əi pəti ki j-əi, Jipi je ə se Jipi je al, j-asi kadi ji rəi ta kəm Luwə ti ki takul NDil ki ay njay ki kare ba wa kin.

¹⁹ Be ə, səi ki səi Jipi je al ka, səi mba je al, ə se njé dirə ki njade taa al ngata. Nə ngəşine, səi ngan njé 6e ki mbə dije ti lə Luwə. Səi ngan je ki me kəy ti lə Luwə. ²⁰ Səi toi tə mbal je ki Luwə ində-n kay be. Ningə ngirə kay ka kin e ki kində də njé kaw kilə je ti ki əi njé kəl ta ki ta Luwə ti. 'Ba Kirişi wa ə e mbal ki e təgi kəy. ²¹ E me kində rə naa ti ləje ki Kirişi ti ə, mbal ra kəy je kare kare uwəi-naa maji. Ningə kəy ka kin bo ki ta made ti ki kəte kəte mba kadi təl kəy ki ay njay me 'Ba6e ti. ²² E me kində rə naa ti ki Jəju Kirişi ə, səi ki səi Jipi je al ka, indəi rəsi naa ti ki ndəgi dije lə Luwə kadi təli kəy ki Luwə isi me ti ki takul NDile.

3

Pol nje kilə mbə Poy Ta ki Maji rə dije ti ki əi Jipi je al

¹ E ki mbata kin ə, mi Pol, m-isi m-əl ta ki Luwə. Mi dangay mbata Poy Ta ki Maji lə Jəju Kirişi, mbata lasi səi dije ki səi Jipi je al... ² M-gər maji kadi oi poy kilə 6əə, ki go me-maji ti lə Luwə ilə jim ti, ki mbata maji lasi. ³ Luwə tēē ki də ne je ki to lo 6əyə ti adi-m-gər. E ne je kin ə m-ndangi ndəy m-ilə-n madi səsi. ⁴ Ləki itidəi makitibi ki m-ndangi m-ilə-n madi səsi kin ningə, səi wa a oi ne gər ki əi də Kirişi ki to lo 6əyə ti, ki Luwə tēē ki dəe adi m-gər ay njay kin. ⁵ Təkı rəjeti, ne je ki Luwə tēē ki dəe adi njé kaw kilə je, ki njé kəl ta ki tae ki takul NDil ki ay njay ki ində-də ta dangi tə njé ra kilə ləne, tēē ki dəe be adi kaje je ki kəte al. ⁶ Ningə ne ki to lo 6əyə ti ka kin, ki takul kində rə naa ti ləde ki Jəju Kirişi ə, dije ki əi Jipi je al, a ingəi ne maji je ki Luwə un-n mindine kadi n-a n-adi-de naa ti səje j-əi ki j-əi Jipi je. Taa, əi səje naa ti me darə ti ki kare, ningə kun mindi ki kare wa kin to ki mbata ləde tə me Kirişi ti, ki takul Poy Ta ki Maji.

⁷ M-təl nje ra kilə 6əə lə Poy Ta ki Maji kin. E kin e kadi kare ki Luwə adi-m ki go me-maji lie ki takul kilə ra təge. ⁸ Mi ki ndam goto təi njé kadi mede Kirişi pəti tigə. Ningə re e be ka, Luwə 00 maji ngay kadi mi ə, ilə kilə kilə mbə ne gər ki əti bəl lə Kirişi jim ti mbata dije ki əi Jipi je al. E ne gər lə Kirişi ki bo ki təy ne gər lə dije pəti tigə. ⁹ Ningə m-ingə me-maji ki kadi m-təji-n dije pəti ay njay,

se go ræbi ki ban ə, Luwə a təl-n ta ne ki un ndune dɔ ti, ki to lo ɔɔyɔ ti kin wa. Luwə ki nje ra ne je pæti, ɔɔyɔ dɔ ne kin ki dije ki dɔkagilo ti ki kate. ¹⁰ Ningə ngɔsine ki takul njé-kaw-naa je, njé kɔbe je ki njé tɔgi je ki me nəl ti taa, asi kadi gəri ne gər lə Luwə. Ne gər kin, Luwə tɔji ki ræbi je ki dangi dangi. ¹¹ Ne kin təl tane ki go kɔji ta ti lə Luwə ki to kin nɔne ti. Kɔji ta ra ka kin, təl tae ki takul Bæbe ləje Jəju Kirisi. ¹² Me kində rɔ naa ti ləje ki Kirisi me kadi me ti ə, j-ingəi ta ræbi kadi ji ndɔtii ki rɔ Luwə ti ki me ki tɔ kati. ¹³ E be ə, m-dəji səsi mba kadi tɔgi si ɔr mbata lə kɔ je ki m-isi m-ingə ki mbata ləsi kin al. Nə kadi e gin kɔsi-gon ləsi yo taa.

NDigi ki Kirisi ndigi je

¹⁴ MBata kin ə, m-isi m-ɔsi məkəsim nangi nɔ Bawje ti ki dɔrɔ ti, ¹⁵ ki takule ki karne ba ə, gin kɔji je pæti ki dɔrɔ ti ə se ki dɔnangi ti ne isi ki dɔde taa. ¹⁶ M-dəji Luwə kadi ki go maji-kur ti lie ki to mbar mbar ki go NDil ti ki ay njay, kadi adi səi njé kadi-me je itagi gangi me ndilsɔ ti. ¹⁷ Kadi Kirisi ra lo kisi ləne ngamesi ti ki takul kadi-me. Ne dəji ləm e mba kadi ndigi-naa ra səsi adi ngangɔ, ningə kadi gin si uwə nangi nga me ndigi ti tɔ. ¹⁸ Be ə, a asi kadi igəri ki ndəgi dije lə Luwə pæti, kadi ndigi lə Kirisi e ndigi ki əti bəl, ki dəw asi kadi a mboji ngale je tate je kəbe je ki ngale ki taa je al ratata. ¹⁹ Oyo, a asi kadi igəri ndigi lə Kirisi ki itə ne gər je pæti, ningə kadi Luwə wa rosi səsi ki rosi ki bətate ləne.

²⁰ Luwə aw ki tɔgi ki asi naki. Adi, loki ji dəji-e ne madi ɔa, ra tɔy ne ki ji dəji-e, ə se, e ki j-isi giri tə gir ɔay. ²¹ Kadi tɔji e dɔe ti mbo njé kaw-naa je ti ki takul Jəju Kirisi, mbata dɔkagilo je pæti ki a rəi, ki dɔ bəl je ki dɔ bəl je. *Amen!

4

Ke darɔ ki kare me Kirisi ti

¹ M-ilə dingəm mesi ti, mi ki mi dangay ki mbata lə Bæbe, kadi go ræbi kisi ki dɔ taa ləsi asi ta ɔar ki Luwə ɔar səsi. ² Kadi awi ki səl dɔ, ki hal ki səl ləm ləm, ki kore me, ə kadi isi dɔ ti ki naa me ndigi-naa ti. ³ Uwəi rɔsi ngə kadi ingəmi go kesi kare me NDil ti, ki go ræbi lapiya ki dɔɔ səsi naa ti. ⁴ Darɔ e kare ba, taa NDil ki ay njay ka, e kare ba tɔ. E be ə, Luwə ɔar səsi kadi awi ki ne kində me dɔ ti ki kare ba tɔ. ⁵ Bæbe e kare ba, kadi-me e kare ba, taa batəm ka e kare ba tɔ. ⁶ Luwə e kare ba, ningə ə, e Baw je pæti, taa e dɔ ne je ti pæti, ra kilə ki takul dije pæti, ningə isi me ne je ti pæti tɔ.

⁷ Nə, dəw ki ra ra danje ti, ingə kadi-kare ra kilə ki sɔbi dɔne, ki go kadi ti ki Jəju Kirisi ndingi kadi-n-je. ⁸ E be ə, ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nɔ: «Loki j aw me lo je ti ki taa nu, uwə dangay je, Adi aw sɔde kəmne ti, Ningə adi kadi-kare dije.»

⁹ Ningə kəl kə nɔ: «j aw me lo je ti ki taa», kin, to ay njay kadi kate ɔay taa kadi aw taa, Kirisi ur aw gin nangi ti, me lo je ti ki boo nu tɔ. ¹⁰ Nje kaw nangi wa kin ə, e nje kaw lo je ti ki taa gidi dɔrɔ je ti tɔ. Ne kin ra ne be mba kadi ne je pæti asi-naa bərəre me ti. ¹¹ E ə adi kadi-kare dije, njé ki nɔ je adi əi njé kaw kilə je, njé ki nɔ je kadi əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, njé ki nɔ je kadi əi njé kilə mbe Poy Ta ki Maji, njé nɔ je kadi əi njé kul njé kaw-naa je, ningə kadi njé ki nɔ je əi njé ndo dije tɔ. ¹² Ki go ræbi kin ə, ra adi dije lə Luwə a asi kadi rai kilə lie, mba darɔ Kirisi ki tɔgi ki kate kate. Darɔ Kirisi e njé kaw-naa je. ¹³ Ki ræbi kin ə, j-əi pæti, j-a tɔɔi ke kare me kadi-me ti, ki gər NGon Luwə ti. Ningə j-a tɔli dije ki tɔgi gangi ə j-asi-naa bərəre tə Kirisi be. ¹⁴ Be ə, j-a to tə ngan je ki nəl ne ndo je ki ngom isi aw sɔde ki yo je ki ne je be, tə bato ə pugɔ man ba isi ra e-be al ngata. Ningə dije ki njé kadi dije ki ta je ki ngom je ləde kin, a asi kadi toi-je

pe pe taa ədi-je ki takul ne ndo je lade ki ngom kin al to. ¹⁵ Nə me kəl ta ki rojeti me ndigi-naa ti, j-a tigi me ne je ti pəti, biti kadi ji toi tə Kirisi wa be, e ki e ki boy ki dō njé kaw-naa je ti. ¹⁶ Me Kirisi ti ə darə ba pəti e ki rəti naa ti ki takul tigi lə ngirə ki ra. Loki ngon rō ki ra, ra kilə ləne maji ningə, a ra kadi darə ba pəti a tigi taa taa me ndigi naa ti.

Kisi ki dō taa me Kirisi ti

¹⁷ E be ə, m-əl səsi ta kin, ə m-təl m-re dō ti 6əy me tō Bəbe ti. Oti kadi rəbi ne rasi to tə yə dije ki gəri Luwə al kam be, tadō kilə rade e ki go gir ta je ti lade ki ndae goto. ¹⁸ Loki ndul o 6e dō gir ta ti lade. Əi say kadi kisi ki dō taa ti ki sigi ki Luwə adi. Təki rojeti, gəri al ki mbata me nga lade. ¹⁹ Əi dije ki rai kaya ka, rəde a sol-de dō ti al. Dəgakilo je lade pəti e kadi rai ne je ki majal. Be ə, ne rade ki dangi dangi ki to nje kin, dəwe je kin, nayji ki lo ra ti ki nōde ti kanji kadi mede uwə-dē ki ta dō ti.

²⁰ Nə səi je, e ki go rəbi je ki be kin ə, indoyi kadi igəri Kirisi al. ²¹ Təki rojeti, səi ki səi njé kadi-me je, oi ta ki səbi dəe. Ningə, ndoi səsi ne je ki awi naa ti ki ta ki rojeti ki dəw a ingə rō Jəju ti. ²² Re e be ningə, səbi kadi imbatu ne rasi je ki mari ki go lo kon dəw ti, ki ndigi ra je lie ki majal ki a aw ki dəw tuji ti. ²³ Maji kadi iyəi adi NDil Luwə yəti mər ta ləsi. ²⁴ Səbi kadi itəli dije ki sigi me ji kisisi ti. Dije ki Luwə ində-de ki go ndigi ti ləne, mba kadi kisi ki dō taa ləsi e me ne ra ti ki dana, ki me ne ra ti ki ay njay ki e kandi ta ki rojeti.

²⁵ MBata kin ə, kadi imbatu kəl ta ki ngom, ə kadi dəw ki ra, əl ta ki rojeti madine, tadō j-əi pəti j-əi ngan rō ki kare. ²⁶ Re wongri ra səsi ə, kadi wongri kin aw səsi adi irai majal al. Oti kadi isi me wongri ti ba biti kadi kadi ur dəsi ti. ²⁷ Adi ta rəbi Su kadi na səsi al. ²⁸ Kadi dəw ki e nje 6ogi kəte ə iyə ta 6ogi ləne, ningə kadi ra kilə ki jine mba kadi ingə-n ne ə ra-n ki dəw ki ne to rəe ²⁹ Kadi ta ki majal tē tasi ti al. Nə kadi ta ki maji (ki a ra ki njé kadi-me je ki rangi) ə tē tasi ti. Ta ki a ra maji ə se a ilə dingəm me njé ki rangi ti ki go ne ge je ti lade. Ta ki be kin ə a ra maji ki dije ki njé koo dō ta ləsi. ³⁰ Oti kadi tuji me NDil Luwə ki Luwə adi səsi. NDil ki Luwə adi səsi kin ə a toji kadi ndō madi a re nō ki Luwə a taa səsi ilə səsi taa dō majal ti ratata.

³¹ Őri hal je ki kati bangi pəti mesi ti kō, (fngəmi majal madi mesi ti al), ki kəl-naa, ki wongri, ki taji-naa, ki kəl-naa ki ndu ki taa, ki kuso ndil-naa. Ningə kadi hal ra majal madi goto mesi ti tə goto. ³² Kadi səi irai maji ə indigi-naa ngay ki yo ki ne. Ningə kadi iyəi go majal ki madisi je rai səsi kō təkə Luwə iyə-n go majal je ləsi kō, me Kirisi ti be.

5

Kisi ki dō taa me kunji ti

¹ Səi ngan je ki Luwə ndigi səsi ə, maji kadi indaji-e. ² Maji kadi isi ki dəsi taa me ndigi-naa ti, təkə Kirisi ndigi-je ə adi rəne Luwə koy ti mbata ləje, tə kadi kare ə se ne məsi ki əti Luwə maji be. ³ Səi ngan lə Luwə, be ə, e go ti al, kadi ta kaya ki ra madi ki ne ki to nje ə se kəm-nda e ki kəl tae dansi ti al tə kəl al. ⁴ E go ti al kadi ta je ki to nje ki ta ki to kəl al ki ta mənə ki to nje madi je tē tasi ti. Nə kadi ta ki a tē tasi ti, e ta ra oyo Luwə yo taa. ⁵ Maji kadi igəri ne je kin maji: njé ra kaya je nim, njé ra ne je ki to nje nim, njé ra kəm-nda ne je ki asi-naa ki yo ki ra nim kin, a əi mbō dije ti ki Kirisi əi ki Luwə a oī be dade ti kin al ratata. ⁶ Kadi adi dəw madin əl səsi ta je ki ndade goto adi indəmi ta rəbi al. Tadə e ki takul ne je ki be kin ə, wongri lə Luwə isi re-n dō dije ti ki njé təl rəde go ta ti lie al. ⁷ Indəi rəsi naa ti səde dō ne madi ti al. ⁸ Təkə rojeti, ndō ki mari isi me lo ki ndul ti, nə ngəsi, ki takul kində rō naa ti ləsi ki Bəbe, səi dije ki lo kunji ti ə maji kadi ne rasi e ne ra lə ngan je ki lo kunji ti. ⁹ Tadə kandi lo kunji

e: ne ra je ki maji, ki ne ra je ki dana, ki ne ra je ki rojeti. ¹⁰ Taki sai ngan je ki lo kunji ti, maji kadi indai togi do rasi ti mba kadi ori mbog ne ki nal Babe ki ne ki nal Luwa al naa ti. ¹¹ Kadi ne madi ki ore sasi naa ti do ne ra je ki majal ki lo ndul ti ki ndae goto kin al. Na iteei ki ginde taga ta tee yo taa. ¹² Tado ne je ki ko dije kin isi rai lo boyo ti, e ne je ki to rasal ngay kadi daw al tae. ¹³ Ninga loki e ki kor gin ne je ki isi rai ba, kilā radeje ki majal to taga ay njay njay. ¹⁴ Tado ne je pati ki ginde tee lo kunji ti tali lo kunji. E be a, makitibi la Luwa al a na:

«indal do bi ti, i nje to bi,

I taa dan nje koy je ti,

o Kirisi a adi kunji lane a unji dai ti.»

¹⁵ Kadi indai kam-kadi do rasi ti me ji kisi ki do taa ti lasi. Kadi ne rasi e ne ra la dije ki nje tar je bi ne ra la mbog je al. ¹⁶ Dokagilo ki j-isi ti kin e dokagilo ki majal, a kadi dokagilo je pati ki Luwa adi sasi ba, irai ne je ki maji taa taa bi adi dokagilo kin man kare al. ¹⁷ MBata kin a, kadi itoi ta dije ki ku dade goto be al, na kadi igari ne ki Babe isi ngam rasi ti.

¹⁸ Adi kasi ra sasi al, kay kasi nju ki al do maji a aw ki daw kaya ki ra ti. Na kadi irosi ki NDil ki ay njay yo ta. ¹⁹ Maji kadi ali naa ta me pa je ti, osi pa je la Luwa ki ndagi pa je ki NDil adi sasi. Osi pa je kin ilai toji do Babe ti ki ngamesi ba pati. ²⁰ Maji kadi rai oyo Luwa ki Bawje ki dokagilo je pati, me ne je pati me to Babe ti laje Jaju Kirisi.

Kula noji ki to mbog dane je ti ki dingam je

²¹ Hai dasi gin togi ti la na ki yo ki ne, mbata koji ki kilā do Kirisi ti ki awi. ²² Sai dane je, kadi na na ila done gin togi ti la ngawne taki isi ilai dasi gin togi ti la Babe be. ²³ Tado ngaw e ki boy do dane ti, taki Kirisi e ki boy do nje kaw-naa je ti kin be to. Kirisi e nje kaji nje kaw-naa je ki ai darog je. ²⁴ Be a, taki nje kaw-naa je ilai dade gin togi ti la Kirisi ka kin a, dane je ka, kadi ilai dade gin togi ti la ngawde je me ne je ti pati to.

²⁵ Ninga sai ngaw dane je, maji kadi na na ndigi nene taki Kirisi ndigi-n nje kaw-naa je a adi rone koy ti ki mbata lade kin be. ²⁶ Adi rone koy ti mba kadi tal nje kaw-naa je dije ki asi ta kede dije ti la Luwa, go togi ti ki togi-de ki man nim ki ta lane nim to. ²⁷ Jaju ge kadi n-tee ki nje kaw-naa je ta kamne ti ki kosi-gon ki ati bal, ki kanji yoro nim, kadi ngira rode je tur ju ju al nim, kadi ne madi ki asi-naa al goto rode ti nim to. Ge kadi nje kaw-naa je ayi njay ki kanji ta madi dade ti. ²⁸ Be to a, maji kadi ngaw dane je ndigi nede je taki isi ndigi darode ai je wa be. Daw ki nje ndigi nene, ndigi darone wa. ²⁹ Taki rojeti, daw ki asi rone ta nja kare goto. Na j-ai pati j-uli-de ki ne kuso, a j-indai kam je gode ti ta kindo yo taa. E be a, Kirisi isi ra-n ki nje kaw-naa je, ³⁰ tado j-ai ngan darog je. ³¹ MBata kin a, dingam a iyā-n me kay la bawne ai ki kone, ninga tiyā-naa ki nene, ba ai joo pu tali daro ki kare. ³² Ta ki rojeti ki bo e ki boyo me ta ti kin, na m-al sasi kade e ta ki oji do Kirisi ki nje kaw-naa je. ³³ Na ta kin oji dasi to, kadi ngaw dane ki ra ndigi nene to darone wa be, ba kadi dane ila koji do ngawne ti to.

6

Ta la ngan je ki bawde je

¹ NGan je, ki mbata kesi dije la Babe, maji kadi itali rasi go ta ti la nje koji si je, tado e kilā ra ki maji. ² Osi ngon bawi ai ki koy, tado e kin e ndu-kun ki kate ki Luwa adi ki kun mindi do ti. ³ «Be kadi isi maji me duniya ti ninga ndoi a e ngay to.»

⁴ Ninga sai baw je, kadi adi wongi ngansi je ki takul kilā rasi je al to, na kadi ingami-de me ne ndo ti ki maji, ki me kindo koji ti ki go ta ti la Babe.

Ta la 6aa je ki bade je

⁵ Sai 6aa je, maji kadi itali rasi go ta ti la basi je ki donangi ti ne ki sol do, ki kilu koji do ti ki ngame ki ay njay taki e Kirisi wa a, isi tali rasi go ta ti lie be. ⁶ Oti kadi irai kilu lasi dokagilo ti ki dije indai kamde gosi ti par, taki isi irai kilu mba kadi ingai maji ta kam dije ti yo be. Na maji kadi irai kilu ta 6aa je la Kirisi ki isi rai ndigi la Luwa ki mede ki kare ba be. ⁷ Maji kadi irai kilu ki me ndigi, ta ne ki e kilu la Babe wa a isi rai be, bi e kilu la dije al. ⁸ Tado igari bati taki na na a inga ne kinga go ji lane ro Babe ti ki go maji ti ki ra, re e-n 6aa a se e daw dora ne.

⁹ Sai ba 6aa je, sai ka, kadi irai be to ki 6aa je lasi. Maji kadi iyai ta kind-a-de bal ti ko, a kadi igari taki bade nim, basi nim e kare ba, a isi me dora ti taa nu, ba kar kam dije dana goto rae ti.

Ra do kadi-me ti

¹⁰ Kadi ji tol-n ta ta je, maji kadi itali dije ki nje tugi je ki takul kindo ro naa ti lasi ki Babe me tuge ti ki ngay. ¹¹ Maji kadi oyi ne kati je ki Luwa adi-je ba pati jisi ti, mba kadi ai dingam no kadi-naa je ti la su. ¹² Tado e dije ki awi ki daro ki masi a j-a ji ro sade al, na j-isi ro ki ndil je ki majal ki nje tugi me lo je ti ki taa dora ti, ki nje kobe je, ki tugi kobe je, a se j-isi ro ki nje kobe donangi ti ki e me lo ki ndul ti. ¹³ MBata kin a, maji kadi oyi ne kati je ki Luwa adi-je ba pati jisi ti, mba kadi lo ki ndo je majal rai ninga, ai gora ba. Ninga kadi go ro ti ba, ai taa ba. ¹⁴ Maji kadi ai taa ba! Ninga kadi ta ki rojeti a idoo badisi ti ta nda be, a kadi ne ra ki dana to ta gindi ki kadi idoo gusi ti be. ¹⁵ Maji kadi ki langisi kaw kilu mbe Poy Ta ki Maji ki nje kadi lapiya, to ta sa kilu nja ti lasi be. ¹⁶ Me ne je ti pati, maji kadi uni kadi-me adi to ta da lasi be, e ki takule a a indai ninga je la nje ba ki tae isi tee por ilai ko. ¹⁷ Maji kadi itaai kaji ki Luwa adi-je ilai dasi ti ta jogi ro be, ba kadi uni ta la Luwa ki NDil adi-je ta kiy kasigar be. ¹⁸ Ne je kin pati, idaji Luwa me kal si-e ta ti. Oli si-e ta ki dokagilo je pati ki takul NDil ki ay njay. Irai ki kisi do nja ti, a kadi inayi ki lo ra-e ti par par. Oli ta ki Luwa ki mbata la dije la dije lie pati. ¹⁹ Oli ta ki Luwa ki mbata lam to, mba kadi Luwa wa inda ta tam ti, mbata kadi m-ilan mbe do ne je ti ki kate toi lo boyo ti a Poy Ta ki Maji tee ki doe kin, ki me ki ti kati. ²⁰ E ki mbata Poy Ta ki Maji kin a, m-taa-n to Kirisi m-to-n ki kul gindi jim ti kay dangay ti. Be a, ali ta ki Luwa mba kadi m-al ta ki me ki ti kati, taki sibi kadi m-ali-n.

Kuwa ji-naa ki dabay ti

²¹ M-ndigi kadi igari ne ki sibi dom, ki ne m-isi m-ra. E be a, Tisiki ki e ngokom ki nje ndigi lam, ki nje ra kilu ki rojeti me Babe ti, a al sasi ne je pati ki oyi dom. ²² E mbata kin a, m-ile rasi ti mba kadi igari ji kisi je, ninga kadi ila dingam meso ti to. ²³ Kadi Luwa ki Bawje ki Babe laje Jaju kirisi adi ngakaje je pati, lapiya, ki ndigi-naa, naa ti ki kadi-me. ²⁴ Kadi me-maji la Luwa e naa ti ki dije pati ki nje ndigi Babe laje Jaju Kirisi ki ndigi ki a yati al. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi Pilipi je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Pilipi je

Pilipi e be bo ki dosay ki Eropi ti ki Pol ila mbe Poy Ta ki Maji titi. Pilipi e koki be madi kare ki Rom je isi titi, donangi Masaduwan ti. Ninga e kaw mba ti lie ki ko joo a Pol inda-n gin nje kaw-naa je ki Pilipi ti (Knjk 16.12-40). NGan bal je go ti ba Pol ndangi makitibi ki mindi ki sol lom lom adi-de. Dokagiloe ti kin, Pol e dangay ti. Nje ki na je ai na e dangay ti Epaji ti, a nje ki nungi ai na e Sejare ti a se e Rom ti wa be to (Pilipi 1.7). Pol ra oyo Pilipi je mbata kadi-kare ki ilai Epapiroditi adi-e, dokagilo ti ki ne je to rae. Bay to, ila dingam mede ti kadi ai do njade ti ki ro Kirisi ti, taa kadi iyai rade adi nje ki a njiyai ki ne ndo ki ngom dan nje kaw-naa je kin adi-de al to.

Lo kilā ngira ta ti (1.1-11), Pol toji ronāl ki oyo ki ra lane loki mee ole do nje kun go Kirisi ti ki isi Pilipi ti. Go ti, adi-de ngan poy ta je ki done ti adi-de ooi. Pol gar ta ki done ti ki lo ti ti al, na kindā ki indā rone naa ti ki Kirisi ra adi ti mene kati (1.12-26). Hā dingam me Pilipi je ti kadi ai do njade ti me kadi-me ti, taa kadi sangi rabi lapiya ki ro naa ti, ki rabi do sol, ki kilā ra ki maji ki j ro Jaju Kirisi ti (1.27-2.28). Bay taa kadi ndo madi a Pol ai ki Pilipi je a ooi-naa, Epapiroditi ki ngon nje kilā lā Pilipi je ai ki Timote ki madi-kilā lā Pol a rai kadi kulā noji ki dan Pol ti ki nje kaw-naa je ki Pilipi ti kin to lo tone ti (2.19-30).

Pol ndaji-de ki togine kadi indai kam-kadi do rade ti ki ro dije ti ki nje mbati rabi go Poy ta ki Maji ki rojeti. Daji nje kaw-naa je ki Pilipi ti kadi ndaji pa njiyane, kadi kamde e do njiyā naa ti ki Kirisi, kadi toi ta Kirisi be (3). Pol tol ta makitibi lane ki ta kilā dingam me naa ti je ki dangi dangi, ki oyo ki ra to kuwā ji-naa to (4).

Makitibi ki Pol ndangi adi Pilipi je kin bari-e «makitibi ronāl», tado e ko ta kin a j taa nu ila nangi rafi. Ronāl kin e ta la ka do nja ti ki Kirisi. E Kirisi kin a pa kilā toji do kilā rae ti e me 2.6-11 ti. E ne ki sai je wa a teji do ti lo tidā makitibi ti kin to.

Kuwā ji-naa

¹ E mi Pol, naa ti ki Timote, je ki je baa kilā je lā Jaju Kirisi a ji ndangi makitibi kin j-adi sai dije lā Luwā ki me kindā ro naa ti ki Kirisi, ki isi Pilipi ti^o. Makitibi kin sobi sasi, naa ti ki nje kor nosi je, ki diyakir je. ² Ninga kadi me-maji ki kisi-maje lā Bawje Luwā ai ki Babe lāje Jaju Kirisi e naa ti sasi.

Pol al ta ki Luwā mbata ti lā nje kadi-me je ki Pilipi ti

³ Dokagilo je pēti ki mem ole dōsi ti ba, m-ra oyo Luwā. ⁴ Taa dokagilo je pēti ki kadi m-al-n ta ki Luwā mbata ti lāsi pēti ba, m-al sie ki ronāl to. ⁵ Ronāl lām e ki mbata ra ki irai sām me kilā kilā mbe Poy Ta ki Maji ti, lo kulā ngire ti nu biti bone^o. ⁶ M-gar maji kadi Luwā ki indā ngirā kilā ki maji mesi ti kin, a aw-n biti ta tol tae ti, ndo tōl Jaju Kirisi ti. ⁷ E go rabe ti kadi m-aw ki mār ta ki be kin ki mbata lāsi pēti, tado m-indā sai dan urm ti. Sāi, indāi rōsi naa ti sām do maji ti ki Luwā ra sām. Indāi rōsi naa ti sām pēti me keem dangay ti, ki me ro ti ki m-ro ki togim mbata Poy Ta ki Maji^o. ⁸ Luwā asi kadi ma naji lām tēki, sai pēti m-ndigi sasi ndigi lā Jaju Kirisi, m-or man do ti soti.

⁹ NGA ninga, ne ki m-daji Luwā, e kadi ndigi-naa lāsi j ki do made ti do made ti, naa ti ki ne gar ki rojeti ki me kor kam ne ki maji ki ne ki majal naa ti kadi ay njay. ¹⁰ Lo kin ti, a gari go ne ki maji ki sobi ra. Ba a sai dije ki kay njay, ki ndo

təl Kiriſi ti, dəw asi kadi a aw ki ta madi dəsi ti al. ¹¹ Ningə a səi dije ki ne ra ki dana, ki j rə Kiriſi ti a to mbar mbar rəsi ti, mbata tɔba ki toji lə Luwə.

Poy Ta ki Maji aw ki kate kate

¹² NGakom je, m-ndigi kadi igəri təkɪ ne ki tɛɛ dɔm ti kin ra adi Poy Ta ki Maji aw ki kate tə kaw yo. ¹³ E be ə, dije pəti ki njé ra kilə ki nje kɔbe ki boy, ki ndəgi dije, gəri kadi e mbata kilə lə Kiriſi ə m-to-n dangay ti. ¹⁴ NGA ningə, tom dangay ti, ra adi ngakom je ngay, adi mede Babe, ə ingəi tɔgi dɔ made ti kadi əli ta lə Luwə ki kanji bəl. ¹⁵ E ki rɔjeti kadi dije madi iləi mbe tɔ Kiriſi ki hal ta ki ra, ki angal ni, nə dije ki nə je, iləi mbee ki angal ki maji tɔ. ¹⁶ Dije ki awi ki angal ki maji kin, rai kilə kin ki ndigi-naa. Ningə gəri kadi mi lo kin ti ne, m-isi m-rɔ mbata Poy Ta ki Maji. ¹⁷ Nje ki awi ki hal ta ki ra, isi iləi mbe tɔ Kiriſi ki ndigi ra ki sɔbi dɔde. Ningə ne ki mede ti ki ɔsi-de adi isi iləi mbe tɔ Kiriſi kin e ne ki dana al. Sangi kadi n-adi-mi kɔ dɔ made ti, me dangay ti ki mi ti. ¹⁸ Ningə re e ki me ki maji ə se e ki majal ə isi iləi mbe tɔ Kiriſi ə, e kin dəw aw go ti al. M-gər kadi isi iləi mbe tɔ Kiriſi, ningə m-ra rɔnəl dɔ ti, ə m-nay ki lo ra rɔnəl dɔ ti. ¹⁹ Tado m-gər kadi e ne ki isi ra ne kadi ta tɔl tae ə m-ingə-n kaji. M-ingə-n kaji ki takul kəl ki isi əli ta ki Luwə mbata ti ləm nim, ki takul tɔgi ki NDil Jaju Kiriſi adi-m nim. ²⁰ Ki oji go ne ki m-isi m-ngəm tae pərere, ki m-isi m-ində mem dɔ ti, ne ki rɔm a sɔl-m goto. M-ti mem katɪ kadi re e-n bɔne ə se ndɔ je pəti, m-a m-toji ke ki bo lə Kiriſi kadi dije ooi rɔm ti. Re e-n me ka ki dɔm taa ti ə se me koym ti. ²¹ Ki rɔm ti, kisi-m ki dɔm taa e mbata lə Kiriſi, ə koym e maji ləm tɔ. ²² Ningə, re kisi-m ki dɔm taa bəy, a adi-m ta rəbi kadi m-ra kilə madi ki to soti bə, lo kin ti, m-gər ne ki kadi m-koti al, se e kisi ki dɔ taa ə se e koy wa ka m-gər al. ²³ Ne je joo isi ndəri-mi yəna: m-ndigi kadi m-tusi duniya kin m-iyə, ə m-aw m-isi kadi Kiriſi ti. E kin ə e ne ki to soti ngay. ²⁴ Ningə kisi-m dɔnangi ti ne, ndae to ti ngay mbata ti ləsi. ²⁵ NGA ningə, m-gər maji, tijə-m ti kadi m-a m-isi dɔnangi ti ne bəy, m-a mi kadisi ti ne pəti bəy mbata kaw kate ləsi, mbata rɔnəl ləsi me kadi-me ti. ²⁶ Lo kin ti, loki m-təl m-tɛɛ dansi ti ə, ki ta kulm, a gəri kəm toji ki isi iləi dɔ Kiriſi ti kin ay njay.

²⁷ Nə ke ə, kadi pa njiyəsi e ki go Poy ta ti ki Maji lə Kiriſi, mba kadi re m-re dansi ti, ə se mi sɔy sasi ka, m-o ta ki dəsi ti maji. Kadi m-o poysi təkɪ uwəi tɔgisi ba me ndil ti ki kare, indəi rəsi naa ti, irəi ki me ki kare ki go mesi ti ki adi dɔ Poy ta ti ki Maji. ²⁸ Ningə iyəi ta rəbi adi njé ta je ləsi iləi bəl kare mesi ti al. Loki iyəi ta rəbi adi iləi bəl mesi ti al, a to taga kadi əi dije ki uni rəbi ki kaw tuji ti, ə səi, uni rəbi kaji tɔ. Ningə pəti, e ndigi lə Luwə kadi tə to be. ²⁹ Tado ki oji dɔ Kiriſi, Luwə ra səsi maji adi adi-e mesi par al, nə adi ingəi kɔ mbata ti lie tɔ. ³⁰ Ningə ki basine kin, səi iləi rəsi me rɔ ti ki kate m-isi m-rɔ ka kin tɔ. Rə kin, bɔne je kin ka m-isi ta ti ne m-isi m-rɔ təkɪ igəri*.

2

Kiriſi təl rone bəə kilə ti

¹ Tə ka ki Kiriſi ilə-n dingəm mesi ti, təkɪ ingəi tɔgi me ndigi-naa ti, təkɪ NDil dɔɔ-n səsi naa ti, təkɪ mesi to-n dɔ-naa ti, isi oji maji ləsi ki rɔ naa ti, ² m-dəji səsi kadi adi-mi rɔnəl me kuwə-naa məsi ti ləsi kin. Adi ndigi-naa ki kare wa kin ə uwə mesi, adi mesi e kare, indəi rəsi naa ti. ³ Irai ne madi kare ki hal ni ki ra al, taa hal koji rɔ al tɔ. Nə ki dɔ ki sɔl ləm, kadi dəw ki nungi oo madine təkɪ bo dɔne ti. ⁴ Kadi dəw madi sangi maji lə rone wa par al, nə kadi sangi maji lə ndage je tɔ taa. ⁵ Kadi pa njiyəsi ki rɔ naa ti e pa njiyə dije ki njé kində rɔde naa ti ki Kiriſi.

* 1:30 Knjk 16.19-40

6 Kírisi ki, lo kilá ngire ti nu, re o ne je ki rœe ti pœti ə, e Luwə wa par, nə sangi kadi n-uwə maji rœne ki ji kasi ki n-asi-naa ki Luwə kin al.

7 Ɔr tœba kin dœne ti kœ tœ kœr yo,

Ra rœne bœə kilœ ti,

Tœl rœne tœ dœw ti,

Adi dije gœri-e me ne je ti pœti tœki e dœw.

8 Hœ dœne nangi,

Tœl rœne go ta ti biti oy-n,

Koy ki dœ kagi-dœsi ti.

9 E mbata kin ə, Luwə un-n dœe taa ade a ngaw,

Ade tœ ki e dœ tœje ti pœti.

10 MBa kadi me tœ Jœju ti,

Ne kindœ je pœti ki dœrœ ti,

Dœnangi ti, ki gin dœnangi ti,

Ɔsi mœkœside nangi nœe ti,

11 Ə kadi ta tœe ta dije ti pœti tœki Jœju Kírisi e Bœbe,

Kadi tœ Luwə ki Bawje bœ-n^œ.

Kilœ lœ njœ kadi-me je me duniyœ ti

12 NGakom je ki maji, tœ ka ki irai go ndum ti ki ndœ je ndœ je, dœkagilo ki mi-n dansi ti, kadi irai ki dœkagilo ki oi-mi dansi ti par al, nə dœkagilo ki m-goto-n dansi ti ne wa kin ka, kadi irai kilœ dœ kaji ti lœsi ki bœl Luwə, ki dœ ki sœl. 13 Tado Luwə wa ə indœ ndigi ra mesi ti nim, œsi sœsi adi irai nim, ki go kœji ra ti lie. 14 Irai ne je pœti ki kanji bœ ta, ki kanji kœl, 15 mba kadi dœw aw ki ta madi dœsi ti al, kadi sœi dije ki kay njay, kadi sœi ngan lœ Luwə ki ne ki majal œdi kadisi al, ə isi dan dije ti ki rœjeti al, dije ki kilœ rade majal ki me duniyœ ti ne. Kadi unji tœ por ki unji dœ duniyœ ti^œ, 16 loki a ilœi-de mbœ ta kaji. Lo kin ti, m-a m-un sœsi kadi m-indœ-n gum, ndœ tœl Kírisi ti. MBata m-ay ngœdi ki rœm to-m ki ndangi kare al. 17 Re kadi mœsim œsi nangi dœ kilœ ti ki m-ra, kadi ki m-un-n kadi-me lœsi tœ kadi-kare m-adi Luwə bœ, m-ra rœnœl, ningœ kadi rœnœl lœm kin e rœnœl lœsi pœti.

18 Ningœ sœi ka, kadi irai rœnœl tœ, bœ adi rœnœl lœsi e rœnœl lœm tœ.

Pol sangi kadi Timote œi ki Epapiroditœ awi Pilipi ti

19 M-gœr dœm ti maji kadi me tœ Bœbe Jœju ti, nay ngay al kadi m-a m-ilœ ki Timote rœsi ti nœœ kadi re ki poysi adi-m kadi mi ka m-ingœ-n tœgi tœ. 20 Timote ki karne ba par ə e dœw ki aw ki mœr ta lœm, ta lœsi uwə mee adi isi ga ta dœsi ti. 21 NDœge je pœti, ngœdi ki mbata maji lœ rœde wa par ə uwə mede, 6i ngœdi lœ Jœju Kírisi al. 22 Nœ e, tœji ki taga adi dije gœri-e tœ ngon ki nje njiyœ nja bawne ti. Indœ rœne ta kilœ kilœ mbœ Poy Ta ki Maji ti sœm. 23 M-gœr kadi e ə m-a ilœ ki rœsi ti loki m-a m-o ta ki dœm ti ay njay. 24 Taa m-gœr dœm ti maji, kadi-me tœ Bœbe ti, dœkagilo ngay al ə, darœm mi wa, m-a m-re kadi m-o sœsi.

25 Ningœ ki bœsine kin, m-o maji ngay kadi m-tœl m-ilœ ngokoje Epapiroditœ, ki e madi-kilœm ki madi rœ lœm rœsi ti gogi. E ki ilœi-e kadi re ki ne je ki m-aw ki ndœœ, kadi ra sœm^œ. 26 Epapiroditœ ndigi ngay kadi n-œœ sœsi pœti, ningœ sangi ki rœ tœne, mbata mœy ra-e, adi oi tœe. 27 Mœy ra-e, ki koye e bœsi, nə Luwə œœ kœm-to-ndœœ lie. Ningœ e kœm-to-ndœœ lie par al, nə e kœm-to-ndœœ lœm tœ ə Luwə œœ, mba kadi m-ingœ me-kœ ki rangi dœ made ti bœy al. 28 M-sangi kadi m-ile rœsi ti gogi law, kadi re oi-e bœ, ingœi rœnœl, ə kadi mi ka mem œsi-n ki nangi tœ. 29 Lo kin ti, maji kadi uwœi-e ki rœsi ti ki rœnœl ngay, me tœ Bœbe ti. Ko dije ki tœ e be kin, sœbi kadi œsi gonde. 30 Tado nay ndœy ba kadi ingœ yo mbata kilœ

læ Kirisi. Un rone ilæ kə, kadi re ra səm tosi ti, me ne ti ki sæi je wa asi kadi irai adi-mi al.

3

Rəbi ka dana ki rəjeti nō Luwə ti

¹ Ki basine kin ngakom je, maji kadi irai rənəl me kində rə naa ti ki Bəbe. Ne ki a əgi-m kadi m-təl m-əl səsi ko ta ki kare ki m-əl səsi kəte ngata kin goto. Ningə ki rəsi ti 6a, e ne ki maji səsi tə maji. ² Maji kadi indəi kəm-kadi də rəsi ti ki rə dije ti ki rai rəde tə bisi je be kam, ki rə dije ti ki əi njé ra kilə ki mede ki majal, ki rə dije ti ki njé koo mətə ki kijə tə ne ki ngay. ³ Njé kijə mətə je ki rəjeti e j-əi je, tado j-isi ji rai kilə 6əə læ Luwə ki rəbi læ NDile, roje nəl-je ngay kadi j-ində roje naa ti ki Jəju Kirisi, ningə j-uwə kul roje al tə. ⁴ Nə ki rəjeti, m-aw ki ta ki asi kadi m-uwə-n kul rəm. Kin ə dəw madi oo kadi n-asi kuwə kul rone 6a, mi m-asi kuwə kul rəm m-itə dəwe kin. ⁵ Jəi mətīm ndə ki kə jijoo læ ndə koji-m, mi ngon *Isirayəl, gin koji ti læ Bənjame, mi Ebirə ki me məsi ti, ningə ki əji də ndu-kun, mi me 6uti ti læ *Parisi je. ⁶ Ki əji də tingə bil, mi nje kində kəm njé kaw-naa je ndoo, ki əji də təl rə go ndu-kun ti, ta ki kadi dəw ində dəm ti goto[☆]. ⁷ NGA ningə, ne je kin ki kəte m-o-de tə ne ki ngay, basine m-o-de tə ne ki kə kare mbata ti læ Kirisi. ⁸ M-o-de tə ne ki kə kare, loki m-un-de m-əji kadi ne maji ti ki əti 6əl ki e gər ki m-gər Jəju Kirisi ki Bəbe læm. MBata ti læ Kirisi, m-iyə ne je pəti kə, m-o-de tə ne ki də yibi kare. M-ra be mba kadi mi-n naa ti ki Kirisi, ⁹ kadi mi me jie ti. Ningə kadi e ki takul ka 6a m-a dana me *NDu-kun ti al, nə kadi e ki takul kilə ra Kirisi. Kadi e ki takul tidə ki Luwə tidə-m dəw ti læne ki go rəbi kadi-me Kirisi. ¹⁰ Ne ki uwə mem, e ta kadi m-gər Kirisi, taa kadi m-gər təgi ki ki i lo koy ti. Ningə kadi m-ingə ko kə lie kin, ə kadi m-oy ko koy lie kin tə. ¹¹ Be kadi tə re to ban ə, m-j-n taa lo koy ti, dan njé koy je ti.

Kay ngədi səbi də ne ki j-isi j-ay ngəde

¹² Təki rəjeti, ne ki m-isi m-ay ngədi ki mbae kin, m-ində jim də ti al 6əy, taa mi dəw ki mbuji girim al 6əy tə. M-nay ki lo kay ngədi ti mba kadi m-ində jim də ti, tado mi wa ki dəm, Jəju Kirisi ində jine dəm ti. ¹³ NGakom je, m-gər kadi m-ində jim də ne ti ki m-isi m-ay ngəde ka kin al 6əy, ningə ne kare ki m-ra, mem oy də ne je ti ki gom ti, m-ində təgi də rəm ti kadi jim ədi ne ki e nəm ti kin yo. ¹⁴ M-ay ngədi səbi də ne ki e nəm ti, kadi m-ingə ne baji ki Luwə 6ar-je kadi adi-je dərə ti ki go rəbi læ Kirisi. ¹⁵ J-əi ki ji təgi gangi me NDil ti, səbi kadi mər ta ləje a nangi də lo ki m-əl ta ti kin. NGA ningə, kin ə re ne madi to, ə ndusi asi-naa də ti al 6a, Luwə a tēē kəmsi də ti. ¹⁶ Re e ri ə ra ne ka, adi ji njiyəi naa ti təkə j-ji nu biti ji tēē ne kin. ¹⁷ NGakom je, maji kadi indəji-mi, ə kadi indəi kəmsi go nja dije ti ki isi njiyəi ki go lo njiyəje ti təkə igəri. ¹⁸ Tado ngay je, njiyəde əsi ta koy Kirisi də kagi-dəsi ti. Ningə e ta ki m-əl səsi ki dəkagilo je pəti, nə m-təl m-əl səsi 6one 6əy, ki man nō kəm ti. ¹⁹ Əi dije ki ta təl tade e tuji, tado luwə ləde e kandade, taa tə6a ləde e me ne ti ki to rəsəl ti tə. Ningə ne ki uwə mede, e ne ki dənangi ti ne par. ²⁰ Nə je 6a, je ngan njé 6e je ki dərə ti. Dərə ki e lo ki j-isi ji nginə nje kaji-je, Bəbe ləje Jəju Kirisi kadi a i ti tə re ingə-je. ²¹ Jəju a mbəl darəje ki təge goto, ki a oy kin, kadi təl to tə darəe ki əti 6əl kin be. A ra kilə kin ki təgi ki aw-n kadi uwə-n ne je pəti gin təgine ti.

4

¹ NGakom je ki njé ndigi læm, m-ndigi ngay kadi m-təl m-o səsi. Səi, səi ne rənəl læm, səi jəgi kəsi-gon ki isi dəm ti. Lo kin ti, njé ndigi læm, maji kadi uwəi təgisi ba tə kin be, injiyəi naa ti ki Bəbe.

[☆] 3:6 Knjk 8.3; 22.4; 26.9-11

Ta kɔji mba kisi ki naa ki lapɔya

² M-uwə nja Ebodi əi ki Sətisi, m-dəji-de kadi adi mede e kare me kində rɔ naa ti ki Baʒe. ³ NGA ningə j ki madi-kiləm ki maji, m-dəji kadi ira səde adi ndude osi go-naa ti, tadɔ əi dāne je ki indəi rɔde naa ti səm, rɔi mbata Poy Ta ki Maji. Rəi, naa ti ki Kiləma je ki ndəgi madi-kiləm je ki rangi pəti ki Luwə ində tɔde me makitibi kaji ti.

⁴ İrai rɔnəl ki dəkagilo je pəti me njiyə naa ti ki Baʒe. M-təl m-əl səsi ɓəy, irai rɔnəl! ⁵ Maji kadi dije pəti gəri ra maji ləsi. Baʒe a re basine. ⁶ Ningə, kadi adi mesi a sururu dɔ nɛ madi ti al. Me nɛ je ti pəti ki to rɔsi, maji kadi indəi nɔ Luwə ti, əli sie ta, inɔi dɛe ti, ə irai-e oyo tɔ. ⁷ NGA ningə, lapiya lə Luwə ki itə nɛ gər lə dəw, a ngəm ngəmesi ki taga je ləsi me kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi.

⁸ Ki basine kin ngakom je, maji kadi nɛ je pəti ki e nɛ ki rɔjeti, nɛ ki dije piti, nɛ ki e nɛ ki dana, nɛ ki ay njay, nɛ ki nəl dije, nɛ ki dije əsi-gone, nɛ ki tɔe ɓa, nɛ ki dije ilai toji dɔ ti, ə kadi uwə mesi. ⁹ Nɛ ki m-ndo səsi, nɛ ki ingəi rɔm ti, nɛ ki oi tam ti, ki nɛ ki oi rɔm ti, maji kadi uni irai kilə. Ningə Luwə ki nje kadi lapiya a e naa ti səsi.

Pol ra oyo Pilipi je mbata nɛ ki ilai adi-e

¹⁰ Rɔm nəl-m ngay me kində rɔ naa ti ki Baʒe, loki m-o itoji ki taga ɓone təki mesi to dəm ti. Mesi kin to dəm ti be mari nu, nə ta rəbi ki kadi itoji-mi adi m-gər ə ingəi al. ¹¹ NGA ningə, m-əl ta kin be mbata nɛ ki to rɔm, al jagi. Tadɔ mi dəw ki m-gər lo ra rɔnəl dɔ nɛ ti ki to jim ti. ¹² M-gər kisi me ndoo ti, taa m-gər kisi me nɛ kingə ti tɔ. Me nɛ je ti pəti, ki lo je pəti, m-gər kisi me ndan ti ki me ɓo ti, me nɛ to mbar ti ki me nɛ to rɔ ti. ¹³ M-asi kadi m-dɔɔ urm me nɛ je ti pəti ki takul Kirisi ki nje kadi-m togi. ¹⁴ NGA ningə, e nɛ ki maji ə irai kadi indəi rɔsi naa ti səm dɔ kɔ ti ləm. ¹⁵ Səi Pilipi je, səi wa igəri maji təki, lo kilə ngirə kilə mbe Poy Ta ki Maji ti, loki m-aw kadi m-iyə dɔnangi ki Masəduwan ti[☆], dəw madi ki rangi ki kadi un nɛ adi-m to nɛ ti ki mi m-un m-adi kin goto. Dəw ɓa, e səi je par. ¹⁶ Loki mi Təsaloniki ti, ilai ki nɛ ki m-aw ki ndooe asi nja joo kare, irai səm[☆]. ¹⁷ Ningə e kadi-kare ɓa m-isi m-sangi jisi ti al, nə m-isi m-sangi kadi kər ra maji ləsi aw ki dɔ made ti dɔ made ti. ¹⁸ Ki basine kin, nɛ je ki m-aw ki ndooe ka m-ingə pəti to ngata. M-ingə ki to mbar mbar rɔm ti, nɛ ki du-m goto loki Epapiroditə adi-m nɛ ki adi-e kadi adi-m kin. Nɛ ki adi-mi kin to tə kadi-kare ki baye əti maji, ki Luwə taa, kadi-kare ki nəl-e. ¹⁹ Lo kin ti, Luwə a adi səsi nɛ je pəti ki awi ki ndooe, ki go nɛ kingə ti lie ki əti ɓəl ki go rəbi lə Jəju Kirisi. ²⁰ Ningə kadi kəsi-gon e ki dɔ to Luwə ti ki Bawje ki dəkagilo je ki dəkagilo je. *Amen!

Kuwə ji-naa ki dɔbɔy ti

²¹ Uwəi ji njé kadi-me je pəti me to Jəju ti adi-mi. NGakom je ki əi səm nɛ uwəi jisi. ²² Taa njé kadi-me je pəti uwəi jisi tɔ. Ki bo ngay e njé ki isi rai kilə me kəy ti lə nje kɔɓe ki boy Səjar.

²³ Kadi me-maji lə Baʒe Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi Kolosi je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Kolosi je

Kæte mari nu, Kolosi e 6e bo kare ki dɔnangi Aji ti, ki a asi kulə mətər 200, kaw ki lo kibi kadi ti la 6e ki Epəji ti be. Basine kin ɔari-e Turki ngata. Re ə nə o maji 6a, a e 6e ki Pol ində njane ti nja kare al. E madi-kilə Pol kare ki tɔe nə Eparisasi, ki e dəw ki Kolosi ti wa nɔɔ ə e dəw ki dɔsəy ki aw ki Poy Ta ki Maji me ti (Kol 1.7; 4.12).

Dɔkagiloe ti kin Pol e dangay ti (4.3; 10, 18), dɔmajɪ ə a e Rom ti. Ə Eparisasi re rɔ Pol ti ɔr-e poy njé kaw-naa je ki Kolosi ti təkɪ ne ndo ki go rəbe ti al isi njiyə dande ti nɔɔ ki tɔgine ngay. Əl təkɪ njé ndo nee je ka kin əli kadi dəw gər Luwə ə ingə kaji 6a, sɔbi kadi aw nɔ tɔgi je ti ki go ndil ti nim, kadi ilə dɔne gin ne jibal 6e je ti madi tə kijə mətɪ je, kində kəm go kuji kuso ne je ti ki kuji kəy ne je ti. NGay al go poy ta ti kin 6a, nje kaw kilə Pol ndangi makitibi adi njé kadi-me je ki Kolosi ti, ole mede təkɪ kaji ki Luwə adi-je ki takul Jəju Kirisi kin asi naki ngata. Makitibi kin, dɔmajɪ ə a ilən adi-de ki rəbi lə Tisiki əi ki Onəjim (4.7, 9). J-a j-ingə kəy kəm ta joo me ti:

Go ta kuwə ji-naa ti, ki oyo ki ra Luwə (1.1-14) me kəy kəm ta ti ki dɔsəy, Pol tɔji Kirisi tə nje kisi dɔ ne je ti pəti. Əl təkɪ Kirisi aw ki tɔgi dɔ tɔgi je ki go ndil ti pəti, e ki karne ba ə e NGar dɔ njé kaw-naa je ti (1.15-2.3). Go ti 6a, Pol ndəji Kolosi je dɔ ne ndo ti ki loe al ki dije madi isi njiyə dande ti (2.4-25).

Me kəy kəm ta ti ki dɔbəy ti, Pol ole me Kolosi je dɔ ne ti ki e njiyə me kisi ki dɔ taa ki sigi, naa ti ki Kirisi, dan njé kun go Kirisi je ti wa nim, dan dije ti ki me kəy je ti laje ə se dan dije ti ki me 6e ti ba pəti (3.1-4.6). Nje kaw kilə Pol tɔl ta ta ləne ki ta je ki dɔne ti wa, əl-n ta ndəy be dɔ Tisiki ti nim dɔ Onəjim ti nim, taa ta kuwə ji-naa ki e wa ndangi ki jine kin tɔ (4.7-18).

Nə ndo je ki go rəbi ti al, toi dangi dangi ki dɔkagiloe, dɔkagiloe, nə ne kare ki njé ndo nee je kin pəti isi sangi, e ta kadi njé kun go Kirisi je sɔli me kadi mede Kirisi ti ki e ki karne ba par ə aw ki tɔgi kin. E mbata kin ə, makitibi ki Pol ndangi adi Kolosi je kin, re isi tidə 6a, a o kadi ta ki me ti sɔbi dɔ dɔkagilo ki je ti 6one wa kin tɔ. Makitibi kin a dɔ Kirisi ti, tɔje kadi aw ki tɔgi dɔ tɔgi je ki go ndil ti pəti, kadi taa-n dije ki isi gin tɔgide ti ilə-de taa.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ki go ndigi ti lə Luwə, naa ti ki ngokoje Timote ə ji ndangi makitibi kin, ² j-adi sɔi dije lə Luwə ki isi me 6e ti ki Kolosi, sɔi ngakoje je ki adi mesi Kirisi. Kadi Luwə ki Bawje ra səsi maji ə kadi adi səsi lapiya tɔ.

Pol ra oyo Luwə mbata lə Kolosi je

³ Ji ra oyo Luwə ki Baw Bəbe laje Jəju Kirisi, dɔkagilo je pəti ki j-isi j-əl sie ta ki mbata ləsi. ⁴ Ji ra-e oyo tado j-o poy kadi-me ləsi ki adi Jəju Kirisi, ki ndigi ki indigi dije pəti ki əi dije lə Luwə. ⁵ Kadi-me əi ki ndigi-naa kin, ginde e dɔ ne kində me dɔ ti ləsi ki Luwə isi ngəm me dɔrə ti adi sasi. Igəri ne kində me dɔ ti kin ki takul kilə mbə Poy Ta ki Maji ki e ta ki rɔjeti. ⁶ Poy Ta ki Maji kin aw bitɪ tɔɔ rɔsi ti. Ningə asi dɔnangi ba pəti ki kandine, ə aw ki kəte kate təkɪ to-n dansi ti kin be tɔ, ilə ngire me ndɔ ti wa ki oi poy ta ki oji dɔ me-maji lə Luwə, taa igəri me-maji kin tə ne ki rɔjeti. ⁷ E Eparisasi, ki e madije ki ngay me kilə ti ə ndo səsi ne je kin. E dəw ki dana ki nje ra kilə 6əə lə Kirisi dansi ti. ⁸ Ningə e ə əl-je ta dɔ ndigi-naa ti ki NDil Luwə adi səsi.

Kəl ta ki Luwə mbata ti lə Kolosi je

⁹ Be ə, je ka, ndə ti wa ki j-o-n poy ta ləsi kin, j-iyə ta kəl ta ki Luwə ki mbata ləsi al. Ji dəje kadi adi səsi igəri ndigi lie maji ki takul gosi ki ne gar ki NDile adi səsi. ¹⁰ Lo kin ti, pa njiyəsi a e pa njiyə dije lə Bəbe ki nəl-e me ne je ti pəti, a e pa njiyə ki aw ki kəte kəte me kilə ra ki maji ti, ə a itəgi me gər Luwə ti par par ta. ¹¹ Ji dəji Luwə kadi adi səsi təgi me ne je ti pəti ki takul təge ki əti bəl, mba kadi uwaɪ təgisi ba me ne je ti pəti, ki kisi də ti ki kore me to. ¹² İrai oyo Luwə ki Bawje ki rənəl takı adi səsi asi kingə ne nduwə ki isi ngəm me bəkə ti lie ki ndole, mbata dije ki əi yae je. ¹³ E ə, ər-je gin təgi ti lə til, re səje me bəkə ti lə NGone ki nje ndigi lie. ¹⁴ Ki takul NGone kin ə, je-n ki taa kiyə taa, ningə majal je ləje e ki kiyə go kə to. ¹⁵ NGon kin, e bana kəm Luwə ki dəw asi ko-e al. E NGon dər ne kində je pəti. ¹⁶ Təki rəjeti, e ki takule ə Luwə ra-n ne je pəti ki me dərə ti nim, ki dənangi ti ne nim to. Ne je ki dəw oo-de ki kəmne, ki ne je ki dəw oo-de ki kəmne al, re ən kəbe je, ki təgi je, ə se njə kəbe je ba pəti ka, e ki takule ə Luwə ra-n ne je kin pəti nim, ta e ki mbata lie nim to. ¹⁷ Kırısı e nə ne kində je ti pəti. Ningə e ki takule ə, ne je pəti ki Luwə rade, ai ki dəde taa to. ¹⁸ Kırısı ə wa e ki bo də njə kaw-naa je ti, ki əi darə. E wa ə e kilə ngirə ne, e dəw ki də kəte ki tēē dan njə koy je ti. Be mba kadi-me ne je ti pəti, e ki də kəte. ¹⁹ Tadə Luwə ge kadi ne je pəti ki rone ti asi-naa bərərə rə Kırısı ti. ²⁰ Ningə e ki takul Kırısı ə Luwə ndigi kadi dije pəti ki dənangi ti ne iləi noji naa ti sənə. E ki takul məsi NGone ki ay də kagi-dəsi ti kin ə, Luwə adi lapıya re-n dənangi ti ne ə se dərə ti. ²¹ Ningə səi je ki kəte ərı kəgisi kə ta kəm Luwə ti, səi njə bə je lie ki mbata mər ta je ləsi, ki ne rasi je ki majal. ²² Nə ngəsine Luwə ilə noji naa ti səsi ki takul darə Kırısı ki go rəbi koye, mba kadi ra adi tēē ta kəm Bəbe ti tə dije ki ayi njay nim, ki kanji yoro nim, taa ki kanji ta madi dəsi ti nim to. ²³ Ningə, maji kadi ai də njasi ti me kadi-me ti. Kadi-me kin ə e gin kəy ki nga ki ai də ti, ki kanji kadi ne madi ər səsi aw səsi say ki ne kində me də ti ləsi ki Poy Ta ki Maji adi səsi kin. Poy Ta ki Maji ki e ki kilə mbə kadi dije pəti ki dənangi ti ne kin. Ningə e ə mi Pol mi nje ra kile.

Kə lə Pol mba njə kaw-naa je

²⁴ NGəsine, rəm nəl-m mbata kə je ki m-isi m-ingə mbata ləsi. Təki rəjeti, me rəm ti, ki mbata maji lə njə kaw-naa je ki əi darə Kırısı, m-təl ta kə je ki nay kadi Kırısı ingə. ²⁵ Ki mbata njə kaw-naa je ə m-təl-n nje ra kilə bəə ləde. E Luwə ə ilə kilə kin jim ti mba kadi m-ra-n səsi. Kilə kin e kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lə Luwə kin ba pəti madi səsi. ²⁶ E ne ki to lo bəyo ti ki rə gin dije ti pəti ki dəkagilo je pəti, nə ngəsine tēē ki dəe adi dije ləne gəri. ²⁷ Tadə Luwə ndigi kadi gəri ne ki oji kadi ra ə e ne ki maji ki əti bəl kin. E ne ki kində dəe dana mbata maji lə dije pəti. Ne ki to lo bəyo ti ki Luwə tēē ki dəe e Kırısı ki isi mesi ti, ə adi igəri ay njay təkı a səi me təba ti lə Luwə kin. ²⁸ E Kırısı kin ə, j-isi j-ilə mbə Poy Ta ki Maji lie ki rəbi ndər mbi dije pəti, ki rəbi ndo-de ne ki takul kəm-kədi ki Luwə adi-je. Mba kadi əi pəti təlı dije ki təgi gangı me Kırısı ti. ²⁹ MBata kin ə, m-isi m-ra-n kilə nim, m-isi rə-n nim, ki təgi Kırısı ki isi ədi rone rəm ti.

2

¹ Təki rəjeti m-ndigi ngay kadi igəri rə ki nga ngay ki m-isi m-rə mbata ti ləsi, ki mbata lə Lawodise je, taa ki mbata ti lə ndəge je pəti ki ooi mi ki kəmde al kin to*. ² Rə kin, m-rə kadi m-ilə-n dingəm mede ti, ə kadi indəi rəde naa ti kare ba me ndigi-naa ti, taa kadi ingəi ne gər ki a adi-de me ki tı kati, kadi gəri ne lə Luwə ki to lo bəyo ti, ki e Kırısı kin nim to. ³ E rə Kırısı ti kin ə dəw a ingə gosi je

ki ne gər je ti. ⁴ M-əl ta kin be mba kadi dəw madi ədi səsi ki 6al ta ki tane ti al. ⁵ E ki rojeti, kadi darəm e say səsi, nə ndilm e naa ti səsi. Ningə rəm nəl-m ngay kadi m-o səsi, ai do njasi ti, taa uwəl tōgisi nga me kadi-me Kirisi ti to.

Ne je pəti e rə Kirisi ti

⁶ NGA ningə, təkı itaai Jəju Kirisi, ki Bafe mesi ti, maji kadi injiyəi sie naa ti. ⁷ Həi ngirəsi rəe ti, ə adi kisi ki do taa ləsi e kəy ki indəi dəe ti to. Ningə kadi ai do njasi ti me kadi-me ti ki go ne ndo ti ki ingəi, ə kadi irai oyo Luwə ki do-naa ti do-naa ti to. ⁸ Indəi kəm-kədi do rəsi ti, kadi dəw madi ədi səsi ki ne gər ki ngom, ki ndae goto ki e ne gər lə dije ki dənangi ti ne kin al. E ne gər ki ngire e do ne jibəl be ti lə dije ki do tōgi ndil je ti ki majal ki dənangi ti ne, 6i e do Kirisi ti al^o. ⁹ Tado ne je pəti ki rə Luwə ti, tade asi-naa bərare rə Kirisi ti. ¹⁰ NGA ningə səi ingəi ne je pəti asi-naa rə Kirisi ti, ne ki du səsi goto. Kirisi ki e ki bo do tōgi je ti, ki do njə kōbe je ti pəti.

¹¹ E me kində rə naa ti ki Kirisi kin ə itəli dije ki njə kijə mətide. Ningə e kijə mətı ki dəw 6a ijə ki jine al, nə e kijə mətı ki Kirisi wa ə ijə, mba kadi ər-n ngur darə ki isi aw səsi ki majal ti kin kə. ¹² Ki rəbi lə batəm ki irai, dibi səsi naa ti ki Kirisi, ningə uni səsi naa ti sie lo koy ti to tado adi mesi do tōgi ti lə Luwə ki tēe sie dan njə koy je ti. ¹³ Səi ki kəte, səi dije ki koy mbata majal je ləsi, səi dije ki səi *Jipi je al, ijəi mətisi al to, nə 6asine, Luwə təl adi isi kəm ba naa ti Kirisi. Luwə iyə go majal je ləje pəti kə. ¹⁴ Luwə buji ne raje je ki to me makitibi, ki isi səki dəje, taa əsi-je ta ki go rəbi lə ndu-kun je kin kə; Luwə tuji-de kə ki go rəbi 6ə-de do kagi-dəsi ti. ¹⁵ E be ə, Luwə ər-n tōgi ndil je ki majal ki tōgi ki isi oı 6e kə^o, ilə rəsəl dəde ti ta kəm dije ti, adi me njiyə tətı rə ti lə NGone, ki e Kirisi, əi je njiyəi tə dangay je. ¹⁶ Lo kin ti, adi dəw madi gangı ta dəsi ti mbata ne kuso ə se ne kay al, taa oji do ndo kə nay ə se ndo taa kəə lə Jipi je al. ¹⁷ Ne je kin pəti əi ndil ne je ki a rəi, nə ne ki rojeti, e darə Kirisi. ¹⁸ Oti kadi adi dəw madi təl rə ki tətı ləsi kin yane ti. Adi e dije ki njə ra rəde njə do səl ti, isi əsi dəde nangı nō malayka je ti, əi dije ki njə koo ne ki koo me ni ti tə ne ki ngay. Əi dije ki tagade e taga ki a do dəw ti wa par, adi isi indəi gude. ¹⁹ Dijee kin, mbati kuwə ki Kirisi ki e ə e do kin. Nə təkı rojeti, e ki takul Kirisi ki e do kin ə ngan rə je pəti ingəi ne ki kadi a ra səde. E ki takule ə tal je ki singə je isii ta naa ti isi rai kilə. Ningə e Luwə ə e nje ra kadi darə kin tōgi. ²⁰ Səi ki koy naa ti ki Kirisi, adi səi ki taa kiyə taa ji tōgi ndil je ti ki majal ki me duniya ti. NGA ra ban ə, to təkı ji kisisi ki dəsi taa, isi gin tōgi ti lə ne je kin 6əy be ə? MBa ri ə itəli rəsi gin ndu je ti ki ə nə: ²¹ «Un ne kin al! Ɖdi ne kin tai ti al! adi ji ədi ne kin al!» ²² Ne je kin pəti əi ne je ki a tuji kə go kilə ti ki dəw ra-n. Ningə əi ndu-kun je ki ne ndo je ki go ne gər ti lə dije. ²³ Təkı rojeti, kun-ndu je kin, təkı o 6a, e ne ki toji gosi, mbata toji rəbi ra Luwə lə dəw ki ra, rəbi səl do ki rəbi kində tōgi do darə rə ti, nə ke ə e ndu-kun je ki ndade goto, toi mbata təl ngur darə par.

3

Kisi ki do taa ki sigi ki Kirisi

¹ Təkı uni səsi lo koy ti naa ti ki Kirisi, maji kadi isangi ne je ki taa dərə ti, ki e lo ki Kirisi isi ti, do ji kə Luwə ti kin^o. ² İmari ta do ne je ti ki dərə ti, 6i do ne je ti ki dənangi ti ne al. ³ Tado səi dije ki oyi, ningə kaji ləsi e ki 6oyə naa ti ki Kirisi rə Luwə ti. ⁴ Dəkagilo ki Kirisi ki e kisi ki do taa ləsi a tēe ningə, səi je ka a tēeı sie me tōba ti ki taa lo.

Kisi ki do taa ki kəte ki e ki 6one

⁵ Maji kadi idibi ne je pæti ki dɔnangi ti ne, ki to rɔsi ti: adi ə sangi-naa ki lo kaya ti, ki ne ra ki to nje, ki ngur darɔ ki æti bæl, ki ɔo ne je ki majal, ki ra ta ne kingə, ki e yo ki ra. ⁶ E ne je kin ə isi re ki wongi lə Luwə dɔ dije ti ki njé tɔ-ə rɔ. ⁷ E kin ə, e pa njiyəsi je ki kate, loki isi me majal ti bəy. ⁸ Nə ngosine, maji kadi imbati ne je kin pæti, adi e wongi ki ra, ki ne ra ki dɔ gu ti, ki me ndul, ki ne taji, ki ta je ki go ræbe ti al ki isi tee tasi ti. ⁹ Oti kadi əli-naa ta ngom. Tado səi dije ki ɔri kɔki dæw rɔsi ti kɔ, ki kilə rae je ngata. ¹⁰ Ningə ngosine ilai dæw ki sigi rɔsi ti, dæw ki Luwə ki nje kində ne je isi tæl-e ki sigi ti taa taa, kadi titi-naa sie, kadi tee gər-e ti ki rɔjeti. ¹¹ Me kisi ki dɔ ta ti ki sigi kin, kər kəm-naa goto, mbo dije ti ki əi *Jipi je ə se njé je ki əi Jipi je al, mbo njé kijə mətide ki njé kijə mətide al. Kəl kə nə mba ə se dæw ki kəm tee al, goto, kəl kə nə bəə ə se dæw dɔrɔne, goto. E Kirisi par ə e ne je pæti me ne je ti pæti.

¹² Səi dije ki Luwə mbæti səsi, səi dije lie ki ndigi səsi. E mbata kin ə, maji kadi awi ki koo kəm-to-ndoo lənaa rɔsi ti, kadi səi njé ra maji, njé kilə dɔ nangi, kadi səi dije ki səl ləm ləm, dije ki njé kore me. ¹³ Maji kadi isi dɔ ti ki naa. A re dæw madi aw ki ta ki to rɔe dɔ ngokpe ti ə, maji kadi iyəi go kɔ yo ki ne adi-naa, tæki Kirisi iyə-n go majal je ləsi kɔ kin be tɔ. ¹⁴ Ne ki e dɔ ne je ti pæti, e kadi ndigi-naa e kibɔ rɔsi. E ə a ra kadi kində rɔ naa ti ləsi a e ki rɔjeti. ¹⁵ Kadi lapiya lə Kirisi ɔ bə ngamesi ti. E ki mbata lapiya kin ə Luwə bər-n səsi, kadi itali darɔ ki kare. Ningə kadi səi njé ra oyo Luwə. ¹⁶ Maji kadi ta lə Kirisi rɔsi mesi. Ningə kadi indoi-naa ne je, indaji-naa je ki yo ki ne ki gosi ki ngay. NGA ningə, kadi osi pa, ilai tɔji dɔ Luwə ti ki oyo ki ra me Pa je ti ki me makitibi ti lə Luwə, ki me pa kilə dingəm me naa ti, ki me pa je ti ki NDil Luwə adi səsi. ¹⁷ Ne je pæti ki isi irai, ki ta je pæti ki isi əli, maji kadi e me tɔ Bæbe Jəju ti, nga ningə kadi irai oyo Luwə ki takule.

Kisi njé kadi-me je me kəy ti

¹⁸ Səi dæne je ki njé ngaw, maji kadi ilai dɔsi gin tɔgi ti lə ngawsi je tæki sɔbi kadi irai ta kəm Bæbe ti. ¹⁹ Səi ngaw dæne je, maji kadi indigi nesi je. Adi rɔsi ati səsi dɔde ti al. ²⁰ Səi ngan je, maji kadi itali rɔsi go ta ti lə njé kɔjisi je me ne je ti pæti, tado e ne ki nəl Bæbe. ²¹ Ningə səi baw ngan je, oti kadi irai adi wongi ra ngansi je, tado re e be ə, mede a tuji. ²² Səi bəə je, maji kadi itali rɔsi go ta ti lə bəsi je ki dɔnangi ti ne kin. Ningə, oti kadi irai tə kilə kadi kəm-naa taga ne par kadi nəl dæw, nə kadi irai ki me ki kare, ki bəl NDil Bæbe. ²³ Kilə ki to ban ki isi irai bə, kadi irai ki me ki maji tə kilə lə Bæbe ə isi irai, bi tə kilə lə dæw, al. ²⁴ Ningə kadi igəri tæki Bæbe a adi səsi ne maji ki ngəm mbata lə dije ləne kin, tə ne kigə go jisi. Tado Bæbe ki rɔjeti e Jəju Kirisi. ²⁵ Ki rɔjeti, dæw ki ra ne ki go ræbe ti al, a tæti kandi ne ra ki go ti al ləne kin, tado kər dæw dana goto rɔ Luwə ti.

4

¹ Səi ki awi ki bəə je, maji kadi irai-de maji, ki go ræbi ki dana. Ningə kadi səi kə igəri tæki, awi ki Basi dɔrɔ ti nɔɔ tɔ.

Ta kɔji ki dɔ kaw kilə ti

² Maji kadi uwai tɔgisi ba me kəl ta ti ki Luwə, kadi kəl ta ki Luwə ra adi isi dɔgi ti, irai oyo Luwə ki dɔ-naa ti dɔ-naa ti. ³ NGA ningə, əli ta ki Luwə ki mbata ləje tɔ, kadi Luwə tee ta ræbi noje ti kadi j-əl ta lie, kadi j-ilə-n mbəe ne ki to lo bɔyo ti ɔji dɔ Kirisi, ki m-to-n dangay ti kin. ⁴ Əli ta ki Luwə kadi m-əl ta lə Kirisi kin ay njay, tæki sɔbi kadi m-əl-n. ⁵ Maji kadi kəmsi ədi dɔ pa njiyəsi ti ki rɔ dije ti ki adi mede Kirisi, al. Ningə kadi dəkagilo ki Luwə adi səsi kin, irai kilə, bi adi man kɔ kare al. ⁶ Maji kadi ta kəlsi e ta kəl ki maji ki dəkagilo je pæti, ki kadi

dəw ingə nə ki to sie soti me ti. Kadi igəri lo kuji tur ta dije ti ki adi mede Kirisi, al.

⁷NGokom ki nje ndigi ləm, Tisiki a əl səsi ta je pəti ki dəm ti adi oi. Tisiki[☆] e nje kilə bəə ki a də njane ti, taa e madi-kiləm me kilə ti lə Bəbe nim tō. ⁸NGa ningə, m-ilə sie be mba kadi adi səsi poyje adi oi nim, taa ki mba kadi ilə dینگəm mesi ti nim tō. ⁹Onəjim[☆] ki e ngokoje ki dana, ki ji ndige ngay kin, a uwə sie rəbi. Onəjim e dəw rōsi. Əi ki Tisiki a əli səsi nə je pəti ki isi rai nə rəje ti ne adi oi.

Kuwə ji-naa ki dəbəy ti

¹⁰Madi dangay ləm Arisitarki[☆] uwə jisi, taa Marki[☆] ki ngonan Barnabasi[☆], ki ingəi ta kəji je ki oji dəe kin ka uwə jisi tō. Re aw tēe rōsi ti bə, kadi uwəi-e ki rōsi ti maji. ¹¹Jəju, ki isi bəri-e Jusitusi uwə jisi tō. MBo *Jipi je ti ki adi mede Kirisi kin, əi je kin par ə isi rai səm kilə ki oji kəbe lə Luwə ne. Əi je kin ə əi təgim ki ngay. ¹²Epapirasi[☆] ki e dəw ləsi uwə jisi tō. Epapirasi e bəə kilə lə Jəju Kirisi, ki iyə ta rə al ki mbata ləsi, me kəl ta ti ki Luwə. Əl ta ki Luwə mba kadi ai də njasi ti, kadi səi dije ki təgi gangi me NDil ti, taa kadi səi bəsi kadi irai ndigi ra je lə Luwə pəti tō. ¹³M-ma naji lə Epapirasi təkəi adi rəne kə ngay mbata ti ləsi, ki mbata lə njé kaw-naa je ki Lawodise ti nim, taa njé ki Iyerapolisi ti nim tō. ¹⁴Madije ki ngay, Luki, ki e dəkatur əi ki Dəmasi uwəi jisi tō[☆]. ¹⁵Uwəi ji ngakoje je ki Lawodise ti, naa ti ki Nimpa əi ki njé kaw-naa je me kəy ti lie adi-je tō. ¹⁶Loki itidəi makitibi kin ningə, iləi adi njé kaw-naa je ki Lawodise ti ka tidəi tō. NGa ningə e ki njé ki Lawodise ti a iləi adi səsi kin, səi ka itidəi tō. ¹⁷Ningə kadi əli Arsipi[☆] adi ində kəmnə go kilə ti lə Bəbe ki ingə kin, kadi ra kile maji. ¹⁸Ta kuwə ji kin e mi Pol ə wa ə m-ndangi. Kadi mesi oy dəm ti al, təkəi m-to dangay ti ne. Kadi me-maji lə Luwə e naa ti səsi. Amen!

☆ 4:7 Knjk 20.4; Ep 6.21-22 ☆ 4:9 Plm 10-15 ☆ 4:10 Knjk 19.29; 27.2 ☆ 4:10 Knjk 12.12, 25; 13.13; 15.37-39 ☆ 4:10 Knjk 9.27; 11.22, 30 ☆ 4:12 1.7 ☆ 4:14 2Tim 4.10, 11; Plm 24 ☆ 4:17 Plm 2

Makitibi ki dəsəy ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Ta ki də makitibi ti ki dəsəy ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Təsaloniki e 6e ki kəte e 6e bo ki isi də made je ti, go nangi ti ki Masəduwan ki dije ki Rom isi də ti. Masəduwan ki a ki jam də 6e ti ki Girəsi, kaw ki lo kiba kadi ti be.

NGa ningə, e kaw mba ti lə Pol ki kə joo ki aw mba kilə mbə Poy Ta ki Maji kin ə, ətə Pilipti ti aw Təsaloniki, ində gin njé kaw-naa je ki Təsaloniki ti. Nə lo kadi Pol isi Təsaloniki ti ndə ngay goto, tado Jipi je madi ki əsi-e ta. E be ə, ra adi Pol əi ki Silasi, tusi Təsaloniki iyəi, ə ətə law ba awi Bəre ti (Knjk 17.1-10). Dəkagilo ki rangi go ti nga 6a, Timote ki təl re Təsaloniki, aw ingə Pol Korəti ti, ade poy njé kaw-naa je ade oo (1Təsa 1.6). Lo kin ti ə, Pol a ndangi-n makitibi ki dəsəy kin, kaw ki 6al ti ki 51 je be go Jəju Kirisi ti. Njé sangi gin makitibi je əli təkə makitibi ti ki dəsəy ki Pol ndangi adi Təsaloniki je kin e makitibi ki ndange a e nq makitibi je ti ngay ki me Kilə-mindi ti ki Sigi.

Poy njé kaw-naa je ki Pol oo, ade rənəl ngay. Be ə, me makitibi ti ki Pol ndangi adi-de kin, ra oyo Luwə mbata njé kaw-naa je ki Təsaloniki ki tali ne ndaji ki maji mbata lə ndəgi njé kaw-naa je ki dənangi Masəduwan ti. Pol olə mede də kilə ti ki e wa ra dande ti, ningə əl-de təkə n-ndigi ngay kadi n-təl n-oo-de tə (1.1-3.13). Pol ilə dīgəm mede ti kadi uwəi təgide ba nīm, kadi təgi ki kəte me njiyə naa ti ki Kirisi nīm (4.1-12).

Ta ki rangi, Pol əl-de ta ki də ta ti ki isi dəji-naa oji-n də ki lo koy ti lə njé koy je, ki təl ki Kirisi a təl tə re me təba ti (4.13-5.11). Pol təl ta makitibi ləne ki ndu je ki kadi njé kaw-naa je ai də ti tə, ta kuwə ji-naa tə (5.12-28).

Makitibi ki Pol ndangi adi njé kaw-naa je ki Təsaloniki ti kin, re ki me kosi nangi adi dije pəti ki isi dəji rəde ta də dəkagilo ti ki dəbəy ti. Dije ki njé kun go Kirisi ingəi me makitibi ti kin təkə əi dije ki əi me kunjə ti ngata, ningə kilə ləde e ta kadi tji mede kati, mai naji lə Kirisi dəkagilo ti ki əi dənangi ti ne 6əy kin. NGa ningə, ki oji də ndə ki Kirisi a re-n, dəw ki gər goto. Nə ta ləde e kadi indəi mede ti təkə Kirisi a re nqə, ə ndə ki tēpəti 6a, a indəi 6e naa ti sie (4.17).

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol, naa ti ki Silasi əi ki Timote[☆], ə ji ndangi makitibi kin j-adi səi njé kaw-naa je lə Luwə ki Bawje əi ki Bəbe lə Jəju Kirisi, ki isi Təsaloniki ti[☆]. Kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə e naa ti səsi.

Pol ra oyo Luwə mbata kadi-me lə Təsaloniki je

² Ji ra oyo Luwə ki ndə je ndə je mbata ti ləsi pəti, loki j-isi j-əl ta ləsi Luwə taa taa, me kəl ta ti sie. ³ Ta kəm Luwə ti ki Bawje, meje isi ole də kadi-me ti ləsi ki isi kəm, ki ndigi-naa ləsi ti tingə bil, ki kuwə təgi ba me kində me də Bəbe ti ləje Jəju Kirisi[☆]. ⁴ Tado ji gər maji kadi Luwə kəti səsi, səi ngakoje je ki ndigi səsi. ⁵ Təkə rəjeti, Poy Ta ki Maji ki j-ilə mbəe dansi ti, e me ta ki kəl ti par al, nə e ki təgi, ki me ki kare ki NDil Luwə adi-je. Səi, igəri pa njiyəje ki ji njiyə-n dansi ti mbata maji ləsi kin 6əti. ⁶ Ningə səi je, indaji-je nīm, indaji Bəbe nīm, tado itaai ta lə Luwə me kə je ti ki ngay. Itaa ki rənəl ki NDil Luwə adi səsi[☆]. ⁷ Lo kin ti, itəli ne ndaji mbata ti lə njé kadi-me je ki dənangi Masəduwan ti[☆] ki dənangi Akay ti[☆]. ⁸ Ka ta lə Bəbe 6a i rəsi ti, tēpə dənangi Masəduwan ti ki dənangi Akay ti par al, nə poy kadi ki adi mesi Luwə kin sane ki lo je pəti. Sane sane ki j-aw

☆ 1:1 Knjk 15.22; 16.1 ☆ 1:1 Knjk 17.1-9; 1Təsa 2.1-2 ☆ 1:3 1Kor 13.13 ☆ 1:6 Knjk 17.5-9

☆ 1:7 2Kor 1.16 ☆ 1:7 2Kor 1.1

ki ndoo kadi j-əl tae bəy taa al. ⁹ Dije kare kare əli ta ki dəje ti oji-n də kuwə ki uwəi-je ki rəsi ti, ki təl ki itəli gidiisi adi kagi yo je ləsi, ə itui kəmsi də Luwə ti ki rəjeti, ki nje kisi kəm ba, kadi irai bəə lie kin. ¹⁰ Irai bəə lie, inginəi ngone ki j dərə ti, ki un-e dan njé koy je ti taa. NGone Jəju ki nje taa je ta wongı ti ki a re.

2

Kilə ki Pol ra Təsaloniki ti

¹ NGakom je, səi je wa igəri maji kadi e kare ki ndangi ə j-aw-n rəsi ti al. ² Taa igəri maji bəy tə kadi kəte nə kawje ki rəsi ti, dije adi-je kə je taji-je je Pilipi ti, nə be ka Luwə adi-je təgi adi j-ilə-n səsi mbe Poy Ta ki Maji me rə je ti ki ngay[☆]. ³ Təki rəjeti, ta lə Luwə ki j-isi j-ilə səsi mbe, ngire e də ne ki go ti al ti al nım, e də rabi ne ki ay njay al ti al nım, taa ji sangi rəbi kadi ji tə dəw madi al nım tə. ⁴ Ningə, e Luwə ə oo-je kadi j-asi, ə ilə Poy Ta ki Maji jije ti kadi j-ilə mbe. NGA ningə, j-ilə mbe kilə ki kadi ji nəl-n dəw al, nə kadi nəl Luwə ki nje koo ngame dəw kərə kərə. ⁵ Səi je wa igəri maji kadi ndə kare j-əl səsi ta ki ji to-n səsi pe pe al jagi, taa ji tə səsi ki taje kadi j-ingə-n ne madi jisi ti al nım tə. Lo kin ti, Luwə asi kadi ma naji ləje. ⁶ Ji sangi kadi dəw piti je al, ji sangi piti ləsi al nım, ji sangi piti lə dije madi ki rangi al nım tə. ⁷ Ningə ki rəjeti, ke je njé kaw kilə je lə Kirisi kin, asi kadi j-a j-ində-n təgi dəsi ti, nə loki je dansi ti, ji təl ji sol ləm ləm. Ji ra rəje tə kə ngan je ki isi ində kəmne go ngane je ti, isi ngəm-de be. ⁸ Ji ndigi səsi ndigi ki je-n basi kadi j-adi səsi Poy Ta ki Maji lə Luwə par al, nə je basi kadi j-un rəje wa j-adi səsi. Səi, itəli ne ki gate e ngay ki rəje ti.

⁹ M-gər kadi mesi a ole də kə ti ki j-ingə me kilə ki ra ti ki də kə rəgəgə ti ləje. Ji ra kilə kondə je, kada je kadi ji təl ne ki əy də dəw madi ti dansi ti al. Ji ra be ə j-ilə-n səsi mbe Poy Ta ki Maji lə Luwə. ¹⁰ Asi kadi imai naji ləje, taa Luwə ka asi kadi ma naji ləje tə təki, pa njiyəje ki rəsi ti səi ki adi mesi Kirisi, e pa njiyə ki ay njay, e pa njiyə ki dana, ne ki kadi dəw a ində-n ta dəje ti gote. ¹¹ İgəri kadi, kare, kare pəti, ji ra səsi təki baw ngan je a ra-n ngane je be. ¹² J-ilə dıngəm mesi ti, j-adi səsi təgi, taa ji dəji səsi ki nja naa ti ki nja naa ti kadi pa njiyəsi e pa njiyə ki təji kadi səi dije lə Luwə. Luwə ki bər səsi kadi indəi rəsi naa ti səne də kəbe ti ki də təba ti ləne.

Kadi-me ki kə ki ingə dije ki Təsaloniki ti

¹³ Gin ne ki j-isi ji ra-n oyo Luwə ki ndə je ndə je ə to kin: loki j-ilə səsi mbe ta lə Luwə ə osi mbisi ti, itaaı ta kin tə ta lə dəw par kare al, nə itaaı təki e-n ta lə Luwə təki rəjeti. Ningə ta kin isi ra kilə mesi ti səi ki adi mesi Kirisi. ¹⁴ NGakom je, səi uni də nja njé kaw-naa je lə Luwə, ki adi mede Jəju Kirisi, ki isi Jude ti. İngəi kə ji ngakosi je ti ki be kəji-si ti, kə kə ki əi je ingəi ji *Jipi je ti[☆]. ¹⁵ Jipi je ki təli Bəbe Jəju ki njé kal ta je ki ta Luwə ti, taa je ka adi-je kə tə. Kilə rade nal Luwə al, ningə əi njé bə je lə dije pəti[☆]. ¹⁶ J-ilə mbe Poy Ta ki Maji dije ki əi Jipi je al, kadi ingəi kaji, nə əgi-je. Ta təl tae ti, wongı lə Luwə osi dəde ti.

Pol ndigi kadi n-təl n-aw Təsaloniki ti bəy

¹⁷ NGakom je, kə oji dəje, j-iyə səsi dəkagilo ki ndəy be, ningə je say səsi, kəmje ə oo naa al, nə meje e naa ti. Ji sangi ki rətije kadi ji təl j-o səsi, tadə j-aw ki bosi ngay. ¹⁸ E mbata kin ə, ji sangi kadi j-aw rəsi ti, ningə mi Pol wa ki dəm, m-sangi rəbi nja ngay, nə *Satə ilə kagi noje ti. ¹⁹ Ne ki e ne kində me də ti ləje, ne rənəl ləje, jəgi kəsi-gon ki j-a j-ində-n guje nə Bəbe Jəju ti ndə re ti e səi kin. ²⁰ Təki rəjeti, səi ə səi ne təba ləje ki ne rənəl ləje.

☆ 2:2 Knjk 16.19-24; 17.1-9   ☆ 2:14 Knjk 17.5-6   ☆ 2:15 Knjk 9.23-29; 13.45, 50; 14.2, 5, 19; 17.5, 13; 18.12

3

Timote aw kilə Təsaloniki ti

¹ J-asi kadi j-ore meje, ji nginə biti al, adi j-un nduje kadi j-isi ki karje ba Atən ti[✧]. ² ə j-ilə ki ngokoje Timote, ki e madi-kiləje me kilə ti lə Luwə, oji-n dō kilə mbe Poy Ta ki Maji lə Kirişi, kadi adi səsi tōgi, ə ilə dıngam mesi ti me kadi-me ti ləşi. ³ E be mba kadi dəw madi dansi ti iyə rone adi kō ki basine isi ingəi kin dum dōe al. Tado səi je wa igəri maji kadi e ne ki sōbi doje kadi a ra-je. ⁴ Dōkagilo ki ndo ki je-n səsi bəy, j-əl səsi j-ə nə dije a indəi kəmje ndoo, ningə e nee ka kin ə isi ra ne kin, adi e ne ki igəri maji. ⁵ E mbata kin ə, tə ka ki m-asi kadi m-ore mem, m-nginə biti al, m-ilə Timote ki rōsi ti kadi dəji ta dō kadi-me ti ləşi oo. M-bəl kadi su ədi səsi, adi kō ləje təl ne ki kare rəje ti.

⁶ Ningə ki basine kin, Timote təl rōsi ti re tēē rəje ti ne[✧], ə adi-je Poy Ta ki Maji ngay oji dō kadi-me ləşi ki ndigi-naa ki to dansi ti adi j-o. Timote əl-je təkı mesı to doje ti maji ngay ki ndo je pəti, taa əl-je bəy kadi indigi ngay kadi oi-je təkı je ka j-isi sangı ngay kadi j-o-n səsi ka kin be tō. ⁷ Lo kin ti ngakom je, me ndingə rō je ti, ki me kō je ti ləje pəti, j-ingə tōgi rōsi ti ki takul kadi-me ləşi. ⁸ Ki basine kin, ji təl j-ingə tōgi kisi kəm, tado uwəi tōgisi ba me kində rō naa ti ki Bəbe. ⁹ Ji gər ne wa ka kadi ji ra taa kadi ji ra-n oyo Luwə ngay mbata ti ləşi, oji dō rənəl ki adi j-ingə ta kəm Luwə ti kin, al. ¹⁰ Kondo ki kada, j-isi ji dəji Luwə ki rōtije kadi adi-je ta rəbi adi ji təl j-o-n səsi, ə kadi ji təl-n ta ne ki du səsi me kadi-me ti ləşi tō.

¹¹ Kadi Luwə ki Bawje ə wa, əi ki Bəbe ləje Jəju Kirişi, tēēi ta rəbi ki kaw rōsi adi-je. ¹² Ningə kadi Bəbe ra adi ndigi-naa ki to dansi ti, ki ndigi ki isi indigi dije pəti kin aw ki kəte kəte, to tə ndigi ki je j-isi ji ndigi səsi kin be tō. ¹³ Taa kadi Luwə adi səsi tōgi ngəmesi ti, kadi ndo ki Bəbe Jəju a re ki dije ləne 6a, kadi ayi njay, ta goto dōsi ti nōō Luwə ti ki Bawje.

4

Pa njiyə ki nəl Luwə

¹ NGakom je, dō ndəgi ta je ti, ji ndo səsi pa njiyə ki kadi injiyəi kadi nəl Luwə, ningə e pa njiyə ka kin tō ə isi injiyəi, nə ji təl ji dəji səsi bəy, taa j-ilə dıngam mesi ti me tō Bəbe Jəju, kadi irai adi maji ki dō made ti bəy. ² Səi, igəri ne ndo ki j rō Bəbe Jəju ti ki j-adi səsi kin maji. ³ Ne ki Luwə ndigi rōsi ti, e ta kadi ayi rōsi njay, ogi rōsi sangı-naa kaya ti. ⁴ Kadi dəw ki ra dansi ti, gər lo kisi ki dəne ki go rəbi ki ay njay, ki adi kōsi-gon, ⁵ ki kanji kadi ngur daro aw sie adi ra ko ne ki dije ki gəri Luwə al isi rai kin. ⁶ Ki oji dō lo kin, kadi dəw madi ra majal ki ngokone ə se kadi əde al, tado dije ki njə ra ne ki be kin, bəe a uwə-de ki rō Bəbe ti, adi j-əl səsi kəte, ə ji təl j-əl njə ngata. ⁷ Tado Luwə bər-je kadi j-ayi njay, bi bər-je mba kadi ji sangı-naa kaya ti al. ⁸ E be ə, dəw ki osi ne ndo kin ngərəngi, e dəw ə ose ngərəngi al, nə e Luwə ə ose ngərəngi. Luwə wa ki nje kadi səsi NDilne kin.

⁹ Ki oji dō ndigi ki kadi ngakonaa je ndigi-naa, awi ki ndoo kadi ji ndangi makitibi dō ti j-adi səsi al, tado səi je wa, Luwə oji səsi rəbi ndigi-naa dansi ti yo ki ne adi igəri. ¹⁰ Ningə e ka tō ə isi oji ki rō ngakom je ti pəti ki danangi Masəduwan ti ki tae ba kin[✧], nə ngakom je, j-ilə dıngəm mesi ti kadi irai adi maji ki dō made ti wa bəy. ¹¹ Kadi ne ki uwə mesı ngay, e kisi ki naa ki lapiya, kadi dəw ki ra dansi ti ore kəmne dō kilə je ti ləne, ningə kadi irai kilə ki jisi səi je wa ə ingəi ne. ¹² Lo kin ti, dije ki əi njé kadi-me je al, a piti səsi me kilə rasi ti, ningə a awi ki ndoo ne madi ki to rōsi ji dəw madi ti al tō.

Njé koy je ki njé kisi kəm je ndo təl Babe ti

¹³ NGakom je, ji ndigi kadi isi day dɔ ta ti ki dɔ njé koy je ti al. Kadi isi day, indingəi rɔsi tɔ ndəgi dije ki awi ki ne kində me dɔ ti al kin al. ¹⁴ Tə ka ki j-adi-n meje kadi Jəju oy, ə j lo koy ti ka kin ə, j-adi meje kadi njé ki oyi me kində rɔ naa ti ki Jəju, Luwə a un-de lo koy ti ki Jəju. ¹⁵ Ningə ta ki kadi j-əl səsi ə to kin, e ta lə Babe. J-əi ki j-a j-isi kəm ba ndo təl Babe ti, j-a j-aw dərə ti noo njé ki oyi ti al. ¹⁶ Tado loki ndu nje kun dɔ malayka je, ki ndu təbi lə Luwə a 6a 6a, Babe wa a j dərə ti taa re, ningə dije ki adi mede Kirisi ki oyi, a j lo koy ti kəte, ¹⁷ nga ningə go ti 6a, j-əi ki j-isi ki dɔje taa 6əy, Luwə a əy-je naa ti səde me kil ndi ti, kadi j-ingə Babe me nəl ti, ngadan lo ti. Lo kin ti, j-a j-isi naa ti ki Babe ki ndo je ndo je[☆]. ¹⁸ Maji kadi ilai dingəm me-naa ti yo je ki ne je ki ta je kin.

5*Kisi dɔ nja ti ngin-n ndo təl Babe*

¹ NGakom je, ki oji dɔ dɔ kadi ki dɔkagilo ki kadi ne je kin a rai ne, awi ki ndoo kadi ji ndangi makitibi dɔ ti j-adi səsi al. ² Səi je wa igəri maji ngay kadi ndo lə Babe a re tə nje ɓogi ki a re ɓogi ti kondɔ kin be. ³ Loki dije a əli əi nə: «Lapiya to ngata, j-isi maji ngata!» kin 6a, e ə tuji a tɛɛ ibə-de nangi busi, təkɪ ndoo ki a ra-n dənə ki nje səm kin be. Ningə dəw ki a asi kadi tɛɛ ay ta ne ti kin goto. ⁴ Nə səi ki səi ngakom je, isi me til ti 6a ne kin a ibə-n səsi nangi busi tə nje ɓogi ki a re be al. ⁵ Tado pəti, səi ngan je ki me kunjɪ ti, səi ngan je ki kada. J-əi dije lə lo ki kondɔ al nim, j-əi dije lə til al nim tɔ. ⁶ Ə adi ji toi bi tə ndəgi dije be al, adi j-isi kəm, j-adi kəmje aa. ⁷ Njé to bi je, toi bi kondɔ, ə njé kay kasi je, kasi ra-de kondɔ tɔ. ⁸ Nə j-əi ki j-əi dije lə lo ki kada, sɔbi kadi j-əi njé kəm-kaa je. Adi j-uni kadi-me əi ki ndigi-naa tə nda dɔ 6ədi je, ə kində me dɔ kaji ti tə jɔgi taa ne kati dɔje ti tɔ. ⁹ Tado Luwə 6ar-je mba kadi wongi lie ində-je al, nə mba kadi j-ingəi kaji ki go rəbi lə Babe ləje Jəju Kirisi. ¹⁰ Kirisi ki oy mbata ti ləje, mba kadi re j-isi kəm ba, ə se j-oy ka, ji təl j-ində 6e naa ti sie. ¹¹ E mbata kin ə, maji kadi ilai dingəm me-naa ti je, irai ki naa je kadi itɔgi me kadi-me ti ləsi, ki yo je ki ne je, təkɪ isi irai ngata kin be.

Ta kɔji ki dɔbəy ti ki kuwə ji-naa

¹² NGakom je, ji dɔji səsi kadi oi to dije ki isi rai kilə dansi ti, adi e njé ki isi indəi kəmde gosi ti ki go ndu Babe ti, isi ndəji səsi kin. ¹³ Maji kadi itɔji-de ge ki igəi ta ləde ki taga wangi ki ndigi-naa adi-de gəri, mbata kilə ki isi rai. Maji kadi isi ki naa ki lapiya dansi ti.

¹⁴ NGakom je, ji dɔji səsi kadi indəri mbi dije ki isi njiyəi biriri, ilai dingəm me njé ki mede tuji ti, əsi gin njé ki tɔgide goto, ə isi dɔ ti ki dije pəti. ¹⁵ Kadi oi maji, kadi dəw madi igə kirə majal ki made ra sie ki majal al, nə kadi adi kəmsi e go maji ki ra ti ki ndo je pəti. İrai maji ki naa dansi ti səi je wa nim, ki rɔ dije ti pəti nim tɔ.

¹⁶ Adi rɔsi nəl səsi ki ndo je pəti, ¹⁷ əli ta ki Luwə ki kanji kiyə tae, ¹⁸ irai-e oyo me ne je ti pəti. E kin ə e ne ki Luwə ge rɔsi ti, səi ki indəi rɔsi naa ti ki Jəju Kirisi.

¹⁹ Ningə maji kadi, NDil Luwə ki isi mesɪ ti kin, əgi-e al, kadi ɔr səsi ta rəbi, ²⁰ taa ta ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli ka, kadi ikidi al tɔ. ²¹ Nə kadi indəi manji ne je pəti, 6a uni ki maji dan ti. ²² ɔgi rɔsi ra majal je ki dangi dangi.

²³ Maji kadi Luwə wa ki nje kadi dije lapiya, ɔr səsi ki tae ba, ində səsi ta dangi mbata ti lie. Ningə kadi ngəm ndilsi, ki rɔsi, ki darɔsi, kadi ndo təl Babe

Jəju Kirişi ti ə, awi ki ta dəsi ti al. ²⁴ Luwə ki 6ar səsi a də njane ti, adi e e wa 6əy ə a ra ne je kin.

²⁵ NGakom je, əli ta ki Luwə mbata ti ləje. ²⁶ Uwəi ji ngakoje je pəti ki kuwənaa ki rə ti rututu.

²⁷ M-dəji səsi me tə Ba6e Jəju Kirişi ti, kadi itidəi makitibi kin mbi ngakoje je ti pəti.

²⁸ Ningə kadi me-maji lə Ba6e Jəju Kirişi e naa ti səsi pəti tə. Amen!

Makitibi ki koo ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Ta ki do makitibi ti ki koo ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Me makitibi ti ki koo ki Pol ndangi adi njé kaw-naa ki Təsaloniki ti kin, təl re do ta ti kare ki e təl ki Kirisi a təl tə re me tɔba ti ka kin ɔəy. Tado ta kin nay ki lo tilə njé kaw-naa je naa ti ɔəy. Dije madi əli əi nə Kirisi re ngata (2.2), ningə njé ki nungi əli əi nə dɔbəy ndə e basi, adi kawji jide isi be par, mbati ra kilə (3.6-9). E be ə, Pol ndangi makitibi ki koo kin adi-de kadi ɔr-n ne ki go rəbe ti al ki isi njiyə dɔde ti, isi tilə-de naa ti kin, ko.

Nje kaw kilə Pol ilə ngirə makitibi ki ndangi kin ki oyo ki ra Luwə oji-n do kadi-me, ki ndigi-naa lə njé ndole go Kirisi ki to ki taga, taa dəji Luwə kadi adi-de kuwə tɔgi ba me kilə ti ki adi rɔde ki mbae kin to (1.1-12). Go ta ti kin 6a, Pol re do koo ta ti wa ki ndangi-n makitibi ki e təl Kirisi ki a təl re me tɔba ti. Pol əl təkiri Kirisi a təl re kəte nɔ dəw madi ti ki ndoʒi ta ki e «nje majal» kin, al. E ki a ɔy dije kadi ilə-n rɔ dije lə Luwə, taa a ində gune ya Kirisi ai do (2.1-12). Oji-n do rɔ ki a re kin, maji ngay kadi njé kaw-naa lə Kirisi ai do njade ti me kadi-me ti, ningə kadi iyəi ta kəl ta ki Luwə al to (2.13-3.5). Wongi ra Pol do dije ti ki njé daw, ki uni girə do dɔbəy ndə ti ki e basi, mbati ra kilə kin. Pol tɔji-de maji lə kilə ki ra ki a ra kadi dəw təl ne ki kɔy do dəw madine ti al (3.6-15), 6a təl ta makitibi ləne ki njangi do to, ta kuwə ji-naa to (3.16-18).

Ta ki bo ngay ki Pol əl ə nə: «Re dəw madi ge ra kilə al 6a, kadi uso ne al to» kin, ilə jine kəm dije ti ki njé kər nun ne je naa ti al, adi əi nə dɔbəy ndə e basi, ningə mbati ra kilə ki e ne ki Luwə adi dəw kadi ra ki ndə je pəti ki isi-n ki dɔne taa kin.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol, naa ti ki Silasi əi ki Timote, ə ji ndangi makitibi kin j-adi səi njé kaw-naa je lə Luwə ki Bawje, əi ki Baʒe ləje Jəju Kirisi, ki isi Təsaloniki ti[✱]. ² Kadi me-maji ki lapiya lə Luwə ki Bawje əi ki Baʒe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi.

Ta ki gangi ki a re ndə təl Jəju ti

³ NGakom je, səbi kadi ji ra oyo Luwə ki dɔkagilo je pəti ki mbata ləsi. Ningə e go rəbe ti kadi ji ra be mbata kadi-me ləsi aw kəte ki tɔgine ngay, taa səi pəti, ndigi-naa ki dansi ti ka j ki do made ti do made ti to. ⁴ Ningə, e mbata kin ə, j-un səsi j-isi j-ində-n guje ki rɔ ndəgi njé kaw-naa je ti lə Luwə, oji-n do kuwə tɔgi ba ki kadi-me ləsi me kində kəm-ndoo ti ki me koo ti ki tɔe dəsi ti.

⁵ Koo je kin tɔji kadi Luwə e nje gangi ta ki dana, ningə a tɔji kadi səi dije ki asi ta kadi oi bəkoo lə Luwə ki isi ingəi koo kin to. ⁶ Təki rɔjeti, Luwə e dəw ki dana, adi a adi koo dije ki njé kadi səsi koo kin to, ⁷ ningə səi ki adi səsi koo, a ingəi lo kər kəə səje, loki Baʒe Jəju a tɔe dərə hɔy tə re ki malayka je ləne ki njé tɔgi. ⁸ A re me por ti ki o bilingi bilingi mba kadi adi koo dije ki gəri Luwə al, ki dije ki njé mbati Poy Ta ki Maji lie, e ki e Baʒe ləje Jəju. ⁹ Koo ki a ingə-de, e tuji ki dɔbəye goto. A əi say ngay ta kəm Baʒe ti, ki gidɔ tɔgi tɔba ti lie, ¹⁰ loki a re ndəe ti kin kadi dije lie iləi tɔji dɔe ti, kadi dije pəti ki a adi-e mede piti-e. NGa ningə, səi ka a səi dande ti nɔo to, mbata səi itaai naji ki ma ki ji ma dansi ti.

¹¹ E mbata kin ə, j-isi j-əl ta ki Luwə ki ndə je pəti mbata ti ləsi, kadi Luwə oo səsi tə dije ki asi ta kilə ki 6ar səsi ki mbae. Kadi Luwə ra səsi ki tɔgine kadi ndigi ra maji ki to mesɔ ti kin təl tane maji ə kadi kadi-me ləsi isi kəm ba to. ¹² Lo kin

✱ 1:1 1Təsa 1.1

ti, a iləi toji do Babe Jəju ti, ningə e a ilə toji dəsi ti to, ki go me-maji ti lə Luwə ləje əi sie, e Babe Jəju Kirisi.

2

Nə ki a ra nə kəte nə re Babe ti

¹ NGakom je, ki oji do re lə Babe Jəju Kirisi, ki doje ki a əsi-naa rəe ti, nə ki ji dəji səsi ə to kin: ² loki dəw madi a əl səsi ta ə nə e ta ki i ro Luwə ti, ə se a əl səsi ə nə e ta ə se makitibi ki i roje ti ə nə: ndo lə Babe re ngata ə, adi ta kin yəti dəsi al nim, adi ra səsi bəl al nim to. ³ Adi dəw madi adi səsi ki go rəbi madi al. Səbi kadi tə ro Luwə, ki e tə ro ki doəy ti kin doə tē, taa dəw ki nje tə ro Luwə ki e dəw ki tuji səbi doə kin ka, doə tē taga bəy to taa ndo kin a re. ⁴ Dəw ki nje tə ro kin a i kadi ro ki nə je pəti ki to Luwə ba do ti, ə se nə dije isi əsi məkəsəde nangi nəje ti. Dəw kin a aw bitə kadi isi me kəy ti lə Luwə, a ə nə ne wa ə ne Luwə. ⁵ M-gər kadi mesə a ole do ti təkəi ndo ki mi-n səsi naa ti bəy kin, m-əl səsi ta kin ngata. ⁶ NGA ningə, ki basinə kin, igəri nə ki uwə dəw ki nje tə ro Luwə ka kin nangə kadi tə dokəgiloe bəy taa a tē ki dənə taga. ⁷ Tadə togi ki majal ki nje tə ro Luwə isi ra kilə ne lo bəy to, nə nay kadi dəw ki uwə nje tə ro kin nangə iyə rəbi ade bəy taa, ⁸ nje tə ro a tē ki dənə taga. Ningə lo kin ti, Babe Jəju a to kəə ki tane ti tuje-n kə, a təl-e nə ki kə kare ti ki togi ki a re-n. ⁹ Ki oji do nje tə ro Luwə, e a re ki togi lə *Sata, a tē ki togi je ki dangə dangə, a ra nə kəji je, ki nə mbəli je ki ngom. ¹⁰ A ra nə je ki go rəbe ti al ki dangə dangə mba kədi-n kəm dije ki kadi a awi tuji ti. Dije ki kadi a awi tuji ti mbata mbati taa nə ki rojəti, mbati ndigi nə ki rojəti ki kadi a aji-de. ¹¹ E mbata kin ə, Luwə ilə ki togi ki kadi ur sədə wale, kadi adi mede nə ra ki ngom. ¹² Lo kin ti, ta ki gangə a əsi do dije ti pəti ki mbati taa ta ki rojəti, ə ooi maji rəde me nə ra ki dana al ti yo kin.

Kuwə togi ba me kadi-me ti

¹³ NGakom je ki njə ndigi lə Babe, ki oji doje, səbi kadi ji nay ki lo ra oyo Luwə ti ki mbata ləsi, mbata Luwə mbəti səsi lo kilə ngire ti nu mba kadi ingəi kəji ki rəbi lə NDil ki təl-je dije ti lə Luwə nim, ki rəbi lə kadi-me ta ki rojəti nim to. ¹⁴ E mbata nə kin ə Luwə bər-n səsi ki rəbi lə Poy Ta ki Maji ki j-ilə səsi mbeə, kadi ingəi kəsi-gon lə Babe ləje Jəju Kirisi. ¹⁵ E be ə, ngakom je, maji kadi ai do njasi ti, ə kadi ingəm ni nə ndo ki ji ndo səsi ki taje ə se ki makitibi ki ji ndangə j-adi səsi kin dəsi ti maji. ¹⁶ Maji kadi Babe ləje Jəju Kirisi ə wa əi ki Luwə ki Bawje, ki ndigi-je, ə adi-je me-səl ki doəyə goto, ki kində me do ti ki maji, ki go rəbi me-maji lie kin, ¹⁷ səl mesə, ə kadi adi səsi togi kadi irai maji me nə je ti pəti ki isi irai ki me ta je ti pəti ki isi əli.

3

Əli ta ki Luwə mbata ti ləje

¹ NGakom je, ki kadi ji təl-n tae, ji dəji səsi kadi əli ta ki Luwə mbata ti ləje, kadi ta lə Babe sane aw law law ki lo je pəti, ə kadi ingə kəsi-gon təkəi ingə-n rəsi ti kin be to. ² Əli ta ki Luwə bəy to kadi taa-je ilə-je taa ji dije ti ki majal ki njə me ndul. Tadə e dije pəti ba awi ki kadi-me, al. ³ Ningə Babe e dəw ki a do ndune ti, adi a adi səsi togi nim, a ngəm nje majal dəsi ti nim. ⁴ Je ji taa mesə, me to Babe ti kadi isi rai nə ki ji dəji səsi kadi irai, ningə isi ta ti isi irai ki kəte bəy to. ⁵ Maji kadi Babe adi mesə e ki do ndigi Luwə ti nim ki do kuwə togi ba ti ki Kirisi adi səsi kin nim to.

Səbi kadi dəw ki ra ra kilə

⁶ NGakom je, ji dəji səsi me to Babe ti kadi əsi rəsi ngərəngi, kadi ngakoje je ti pəti ki isi njiyəi galala, təl rəde go nə ndo ti ki ji ndo səsi kin, al. ⁷ Səi igəri rəbi

ki kadi indaji-je maji. Ji njiyə dansi ti tə njé dabi je al. ⁸ Dəw madi ki ji dəje kadi adi-je ne kusoje goto. Kondə ki kada, ji ra kilə me kə ti ki me kə rəgəgə ti, kadi je ne ki əy də dəw madi ti dansi ti al. ⁹ Təki rəjeti, e ne ki səbi kadi j-ingə rəsi ti ə wa, 6i səbi 6a səbi dəje al, al. Nə ji ra be mba kadi je ne ndaji ki rəsi ti. ¹⁰ Ji gər kadi loki je dansi ti, j-adi səsi ndu kin, j-ə nə: re dəw madi ge ra kilə al 6a, kadi uso ne al tə. ¹¹ NGA ningə j-o kadi dije madi dansi ti isi njiyəi galala, mbati ra kilə, ə ai ka kində rəde me ne je ti lə madi de je yo. ¹² Ko dijee kin, ji dəji-de, ə j-adi-de ta kəji me tə Bəbe Jəju Kirisi ti kadi ti rəde, rai kilə təki dije isi rai, kadi ingəi ne kuso me ti, usoi. ¹³ Ningə ki əji dəsi, ngakom je, kadi əi al ta ra maji ti. ¹⁴ Re dəw madi mbati təl rəne go ndu je ti ki j-adi səsi me makitibi ti kin 6a, maji kadi oi dəwe kin maji, ə kadi dəw madi tēē kade ti al, adi rəe səl-e. ¹⁵ NGA ningə, kadi oi-e tə nje bə ləsi al, nə kadi indəji-ə tə ngokəsi.

Taje ki dəbəy ti

¹⁶ M-dəji kadi Bəbe ki nje lapiya, e wa adi səsi lapiya ki dəkagilo je pəti, ki go rəbi je ki dangi dangi. Ningə kadi Bəbe e naa ti səsi pəti. ¹⁷ Ta kuwə ji-naa kin, e mi Pol ə wa ə m-dangi ki jim. E be ə m-isi m-ində-n jim gin makitibi je ti ləm pəti; e ne ndangi ləm mi wa. ¹⁸ Kadi me-maji lə Bəbe Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti. Amen!

Makitibi ki dɔsay ki Pol ndangi adi Timote

Ta ki dɔ makitibi ti ki dɔsay ki Pol ndangi adi Timote

Makitibi kin e makitibi ki dɔsay ki Pol ndangi adi Timote, loki Timote e-n dɔ njé kaw-naa je ti ki Epaji. A ndangi makitibi kin go dangay ti ki dɔsay ki ra me 6e ti ki Rom. Timote e ngon ki kɔe e Jipi ə bawe e Giraki tɔ. Kɔ Timote tɔl nje kun go Kirisi, adi Timote ka tɔl nje kun go Kirisi tɔ. NGA ningə, e kaw mba ti lə Pol ki kɔ joo ki aw mba kilə mbe Poy Ta ki Maji lə Kirisi kin ə ingəi-naa ki Timote dɔsay me 6e ti ki Lisitir, dɔnangi Aji ti ki du (bone kin bari-e Turki) (Knjk 16.1-3). Go kingə-naa ti ləde wa ki ingəi-naa kin 6a, Timote tɔl ki kare dan madi-kilə Pol je ti ki njé njiyə sie. Lo je ngay ki Pol aw ti, Timote e sie naa ti naa ti. Ki madi je, Pol iyə ngodi ki oji dɔ njé kaw-naa je ki lo je ti ki dangi dangi jie ti. E be ə, tɔe re-n nja ngay me makitibi ti lə Njé kaw kilə je (17.14-15; 18.5; 19.22) ə se me makitibi je ti ki Pol ndangi (1Kor 4.17; 16.10-11; Plp 2.19-24; 1Təsa 3.2-6). Makitibi je ki joo ki Pol ndangi adi Timote tɔ, e ki ndangi adi Titi tɔ kin, bari-de «makitibi lə 6əə kilə je», mbata əi makitibi je ki oji rəbi ra kilə 6əə lə Luwə, ə se rəbi kər nɔ njé kaw-naa je maji ngay.

Makitibi ki dɔsay kin əl ta dɔ ne je ti mitə:

Nɛ ki dɔsay, me makitibi ti kin, Pol ndɔr mbi njé kaw-naa je dɔ ne ndo ti ki ngom nim, dɔ pole ne ndo lə Jipi je ki yə njé gər Luwə al, naa ti ki ne ndo lə Kirisi.

Nɛ ki kɔ joo, makitibi kin tɔji rəbi ra kaw-naa nim, kində kəm go njé kaw-naa je ti kadi njiyəi maji nim, njiyə lə njé kər nɔ njé kaw-naa je nim tɔ.

Ta tɔl ta ti, Pol adi ta kɔji Timote oji dɔ kilə 6əə ki Luwə ilə jie ti, taa ade gosi ki kadi gər-n lo kində kəmne go buti je ti ki dangi dangi ki toi dan njé kaw-naa je ti. Nɛ ki bo ngay, sɔbi kadi Timote e 6əə kilə ki maji lə Jəju Kirisi (4.6).

Makitibi ki Pol ndangi adi Timote kin, dəji njé kaw-naa je ki njé kər nɔde je kadi rɔi rɔ ki rɔjeti ki ngire e dɔ kilə tɔji ti, ki kɔsi məkəsi nangi nɔ Jəju Kirisi ti ki e nje taa dɔje ji majal ti (2.3-6).

Kuwəji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ki go ndigi ti lə Luwə ki Nje kaji-je, taa ki go ndigi ti lə Jəju Kirisi ki e ne kində me dɔ ti ləje. ² Ə m-ndangi makitibi kin m-ilə-n m-adi j Timote* ki j ngonm ki rɔjeti. I ngonm ki rɔjeti ki go rəbi kadi-me ki adi mei Jəju Kirisi. M-uwə ji, ningə kadi me-maji ki koo kəm-to-ndoo ki kisi-maje lə Bawje Luwə əi ki Babe ləje Jəju Kirisi e səi naa ti.

Ta dɔ ne ndo ti ki ngom

³ Təki ndɔ ki m-əli, loki m-un ta rəbi ki dɔnangi Masəduwan ti*, isi 6e bo Epaji ti nɔɔ*. Isi ti nɔɔ mba kadi indɔr mbi dije madi ki njé ndo ne je ki ngom, kadi tai kəə ta ti. ⁴ Kadi ko dije ka kin tai kəə ta su je ti ki kidə ki kər gin noji* ki gine gangi al, tado lo tɔl ta ne je kin pəti e gaki-naa par. A ra səje maji dɔ kilə ti ki Luwə ilə jije ti, ki go rəbi kadi-me kin al. ⁵ NDɔr mbi kin a re ki ndigi-naa ki ngame ti ki ay njay njay, ki me ki maji ki uwə dəw ki ta al, ki kadi-me ki rɔjeti tɔ. ⁶ Dije madi mbati go rəbi ta kɔji ki maji kin ə tɔli nayi-naa ta ta ki maji ti ki ndae goto. ⁷ Rai rɔde njé ndo dije ndu-kun ti lə Luwə, nə təki rɔjeti, əi je wa ka gəri me ta ki isi əli al nim, taa gəri gin ne ndo ki isi ndoi ki tɔgide kin al nim tɔ.

⁸ Ji gər kadi ndu-kun lə Luwə e ndu-kun ki maji loki dəw gər lo ra-n kilə ki go rəbe ti. ⁹ Maji kadi ji gəri ta kin maji: E dije ki njé ra ne ki dana ə ndu-kun re mbata ləde al, nə re mbata lə njé kadi dije kə, ki njé ta rə je, ki njé mbati Luwə, ki njé ra majal je, ki dije ki njé ra ne ki nəl Luwə al, ki njé ki ooi tə Luwə tə ne ki ay njay al, ki njé təl bawde je ki kəde je. Re mba njé təl dije, ¹⁰ njé ra kaya je, ki dɪngəm je ki njé sangi-naa, ki njé gati ki dije bəə ti, ki njé ngom je, ki dije ki njé tati ta je. Re ki mbata lə dije pəti ki njé ra ne ki əsi ta ne ndo ki rəjeti lə Luwə. ¹¹ Ne ndo kin e ki go poy ta ti ki maji ki Luwə ilə jim ti. E Poy Ta ki Maji ki təji təba lə Luwə ki nje maji.

Me-maji lə Luwə mbata lə Pol

¹² M-ra oyo Bəbe Jəju Kirişi ki adi-m təgi kadi m-ra-n kilə lie. M-ra-e oyo mbata koo ki oo adi masi naki ə ilə kilə kin jim ti. ¹³ Mi ki kəte mi nje kəl ta ki mal də tə Luwə ti, mi nje kadi kə dije lie, ki nje taje. Nə Luwə, oo kəm-to-ndoo ləm, tadə m-ra ne je kin pəti ki go gər-e ti al. M-ra-de tadə m-adi mem al[☆]. ¹⁴ Bəbe ləje, ki go me-maji ti lie ki to mbar mbar ki mbata ləm adi-m kadi-me ki ndigi-naa ki go rəbi kində rə naa ti ki Jəju Kirişi. ¹⁵ Ta kin e ta ki rəjeti ki maji kadi dije pəti taai ki me ki kare ba. Jəju Kirişi re dənangi ti mba kaji njé ra majal je. Njé ra majal je kin, mi majal ləm itə-de pəti. ¹⁶ Nə Luwə oo kəm-to-ndoo ləm. Ra be kadi Jəju Kirişi təji kisi də ti lie səm, mi ki majal ləm itə dije pəti. MBata kadi e ne ndaji lə dije ki a adi-e mede kadi ingəl kaji ki to biti ki no ti.

¹⁷ Kadi təji ki təba e

Lə NGar ki nje kisi ki dəkagilo ki dəkagilo,

Lə Luwə ki nje koy al,

Lə Luwə ki dum koo ki kəm,

Lə Luwə ki e karne ba e Luwə. Amen.*

Pol ilə dɪngəm me Timote ti

¹⁸ Ngonm Timote, ta kəji ki m-adi ə to kin: Ki go ta je ti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli dəi ti kəte, m-ndigi kadi uwə ta je kin səm, irə-n rə ki maji. ¹⁹ Irə rə ki maji, ki kadi-me ki maji ki uwə dəw ki ta al. Dije madi mbati kadi mede uwə-de ki ta, adi kadi-me ləde tuji. ²⁰ Dan dije ti kin, Iməne əi ki Aləgijandir əi ti noq. M-ilə Iməne[☆] əi ki Aləgijandir[☆] ji Satə ti, kadi ndoi kəl ta ki mal də Luwə ti al ngata.

2

Nə ndo ki də kəl ta ti ki Luwə

¹ Kəte no ne je ti pəti, m-ndəji kadi dije kəyi ne Luwə, kadi əli sie ta, kadi noj dəe ti, kadi rai-e oyo ki mbata lə dije pəti. ² Maji kadi əli ta ki Luwə ki mbata lə ngar je, ki njé kəbe je pəti, kadi j-isi maji jəke me be ti, me bəl Luwə ti, ki buki-naa ti. ³ E kin ə e ne ki maji ki nəl Luwə ləje ki Nje kaji-je. ⁴ Tadə Luwə ləje ge kadi dije pəti ingəl kaji ə təgi me gər ta ti ki rəjeti. ⁵ Təki rəjeti Luwə e kare ba, taa Nje ka mbə dije ti ki Luwə e kare ba tə. E dəw ki bari-e Jəju Kirişi. ⁶ E ki re adi rəne koy ti mba kadi gangi-n də dije pəti. E kin ə e naji ki ma ki Jəju ma də gangi lo ti ki Luwə oji. ⁷ E ki mbata kin ə, Luwə ində-m nje kilə mbe ki nje kaw kilə. Ta ki m-əl kin e ta ki rəjeti bi e ta ngom al. Luwə ində-m mba kadi mi nje ndo ta ki oji də kadi-me ki ta ki rəjeti gin dije ki dangi dangi ki əi *Jipi je al.

Ta ki oji də dɪngəm je ki dəne je me kəy kaw-naa ti

☆ 1:13 Knjx 8.3; 9.4-5

* 1:17 Amen e ta Ebirə ki kər me nə e rəjeti, kadi e be!

☆ 1:20 2Tim 2.17

☆ 1:20 2Tim 4.14

⁸ E be ə, m-ndigi kadi dingəm je əli ta ki Luwə ki lo je pəti ki ji ki kəy taa* ki me ki ay njay, ki kanji ra wongi ki kanji gaki.

⁹ Be tə ə, maji kadi dāne je ka kibi kade e ki go rəbi ti ki dana, kadi tuji me dəw al, ki ki ndoji ta al. Ningə kadi də ki ra ki ndoji ta, ər ki gate e ngay, madi ki gate e ngay, ki kibi ki gate e ngay, e ne su rə ləde al. ¹⁰ Nə kadi sui rəde ki kilə ra je ki maji ki toji kadi əi dāne je ki njə ra kilə bəə lə Luwə yo taa. ¹¹ Dəkagilo ne ndo ti lə Luwə, maji kadi dāne isi jəke oo də ne ndo ki kanji kəl ta, ki kilə də gin tōgi ti. ¹² Bəi taa, madi ta rəbi dāne kadi ndo ne dingəm al nim, kadi aw ki tōgi dəe al nim, nə kadi isi jəke ki kanji kəl ta. ¹³ MBata Adam ə Luwə ra-e kəte bəy taa ra Ebi. ¹⁴ E Adam ə su əde al, nə e dāne ə su əde adi al do ndu Luwə*. ¹⁵ Be ka, dāne a aji ki go rəbi lə ngon ki koji, təkə je uwə tōgine ba me kadi-me ti, me ndigi-naa ti, ki me kay njay ti, ki hal ki ndoji ta al.

3

Njé kər nọ njé kaw-naa je

¹ Ta ki m-aw tə m-əl kam e ta ki rəjeti: Re dəw madi sangi kadi n-ər nọ njé kaw-naa je ningə, e kilə ki maji ə ndigi ra. ² Ningə səbi kadi dəw ki nje kər nọ njé kaw-naa je e dəw ki ta goto dəe ti, e ngaw dāne ki kare ba, e dəw ki nje kuwə rone gin tōgine ti, e dəw ki nje gosi ta, e nje ra ne ki go rəbe ti, e dəw ki nje ra mba, ta səbi kadi e dəw ki asi ndo ne dije tə. ³ Səbi kadi e go kasi al nim, e dəw ki nje tō rə al nim, nə e dəw ki səl ləm ləm, dəw ki nje ge kəl al. Taa kadi e nje ra ta la al tə. ⁴ Səbi kadi e dəw ki asi kində kəmne go me kəy ti ləne, ningə kadi ra adi nganne je əi njé təl rəde go ta ti ki njé buki-naa ti. ⁵ Tado re dəw asi kində kəmne go me kəy ti ləne al ə, ra ban ə a ində kəmne maji go njé kaw-naa je ti ə?. ⁶ Səbi kadi e nje kadi-me ki sigi al, nə tə koji rə aw sie adi osi me ta ki gangi ti təkə su osi-n me ti be. ⁷ Səbi kadi dije ki njé kadi-me je al ka, əli ta ki maji dəe ti, mba kadi təl ne kidi al, ta kadi osi me gum ti lə su al tə.

Diyakir je

⁸ *Diyakir je ka, səbi kadi əi dije ki njé ra ne ki rəjeti, səbi kadi əi dije ki njé kəl ta mindide joo al. A əi go kasi je al, taa a əi njé ra ta ne kingə ki go rəbe ti al, al tə. ⁹ Səbi kadi ngəmi ta lə Luwə ki tēe ki dəe me kadi-me ti kin ki ngame ki ay njay kanji kuwə-de ki ta. ¹⁰ Kəte nọ kilə ti, səbi kadi nai-de oi taa. Go na koo ti, re ne ki ilə bəngirə nōde ti goto ningə, asi kadi rai kilə diyakir kare.

¹¹ Dāne je ki njé ra kilə diyakir ka, səbi kadi əi njé ra ne ki rəjeti tə. Səbi kadi əi njé kəl dije ta ndilde ti al, taa kadi əi dije ki asi kuwəi rəde gin tōgide ti tə. A əi dije ki dana me kilə ra je ti pəti.

¹² Səbi kadi diyakir je əi njé dāne ki kare, kadi əi dije ki indəi kəmde go ngande je ti, ki go me kəy ti ləde maji. ¹³ MBata njé ki rai kilə diyakir maji, ingəi kəsi-gon, taa asi kadi əli ta ki tōgide də kadi ti ki, adi mede Jəju Kirisi tə.

Nə ki Luwə tēe ki dəe

¹⁴ M-inda mem də ti kadi me ndə je ti ki ngay al, m-a m-aw m-ingə-i. Nə mndangi makitibi kin m-ilə-n m-adi, ¹⁵ mba kadi re njam nay bəy ka, igər-n rəbi ra kilə ləi me kəy ti lə Luwə. Adi əi njé kaw-naa je lə Luwə ki nje kisi kəm ba. Təkə kagi ngadan kəy əi ki ngirə kəy əi tōgi kəy, be tə ə, njé kaw-naa je əi tōgi ne ndo ki rəjeti lə Luwə.

¹⁶ Nə ki Luwə tēe ki dəe e ne ki bo ngay ki dum maji, Adi e Jəju Kirisi ki j-ade meje. Jji rone tə dəw ki go darə ti,

* 2:8 Tēe ki taga 9.29; 1 Ngar je 8.22   ✧ 2:14 Kilə ngirə ne je 2.7-22; 3.1-6

Ningə, NDil Luwə ɓar-e dəw ki dana,
 Malayka je ooi-e,
 Dije ləi mbɛ ki ɔji dɔe dan gin dije ti ki dangi dangi,
 Dije adi-e mede ki lo je pəti dɔnangi ti.
 Luwə un-e aw sie dɔrɔ ti me kɔsi-gon ti.

4

Ta dɔ njé ndo ne je ti ki ngom

¹ NDil Luwə əl ta ay njay təkɪ dɔkagilo ki dɔbɔy ti, dije madi a iyɔi go kadi-me ləde kɔ, kadi oi ta lə ndil je ki ngom. Taa a taai ngirə ne ndo ki j̄ rɔ ndil je ti ki majal tɔ. ² Njé ndo ne je ki ngom ki njé kədi kəm dije ki ta ki nda tade ne, ki mede uwə-de ki ta dɔ majal ti al, a ədi-de kadi ɓuki-de wale. Njé ndo ne ki ngom ka kɪn əi dije ki mər ta ləde e ki tuji. ³ Ko dijee ka kɪn ɔgi kadi dije taai-naa, ta ɔgi kadi dije usoi ne je madi. Nə Luwə ində ne kuso je pəti mba kadi dije ki adi-e mede ki gəri ta ki rɔjeti, usoi ne je kɪn ki oyo ki ra. ⁴ Ki rɔjeti, ne je pəti ki Luwə rade əi ne je ki maji. Ne ki kadi dəw mbati goto. Ke ə kadi kuso-e e ki oyo ki ra Luwə. ⁵ Tadɔ ta lə Luwə, ki kəl ta ki Luwə təlɪ ne je kɪn pəti ki kay njay ti.

⁶ Loki re ər gin ne je kɪn ki taga adi ngakɔi je ooi ningə, a j̄ nje ra kilə ɓəə ki maji lə Jəju Kirisi. A ɔji kadi j̄ dəw ki ul rɔi ki ta je ki go ndil ti, ki ne ndo ki rɔjeti ki ingə.

Pol ila dingam me Timote ti

⁷ Maji kadi ɔsi su je ki kidə ki kəme goto ngərangi. Əi su je ki ɔsi ta ta lə Luwə. Ində dɔ rɔi ti kadi isi me ɓəl Luwə ti. ⁸ Kɪndə dɔ rɔ ti mbata kingə ne me ti, tə ngodi ki kay je be kɪn maje e nɔɔ, nə ke ə, e ngay al. Ne ra ki go ndu Luwə ti a ra maji ki dəw me ne je ti pəti. Tadɔ a adi-je kajɪ ki dɔnangi ti ne ki e ki dɔrɔ ti. ⁹ Ta kɪn e ta ki rɔjeti ki maji kadi dije pəti taai ki me ki kare. ¹⁰ Rɔje ki j̄-isi j̄-adi kɔ, ki rɔ ki j̄-isi j̄i rɔi, e ki mbata meje ki j̄-ində dɔ Luwə ti ki nje kisi kəm ba. E ə e nje kajɪ dije pəti ki dɔnangi ti ne, ki bo tɔi, e njé ki adi mede Jəju Kirisi.

¹¹ E kɪn ə e ne ki kadi indəji dije ə indo-de tɔ.

Nɛ ndaji mbata njé kadi-me je

¹² Adi dəw madi kidi mba ke ki j̄ basa al. Nə kadi j̄ ne ndaji mbata njé kadi-me je, me ta kəlɪ ti, me pa njiyəi ti, me ndigi-naa ti, me kadi-me ti, ki me kay njay ti.

¹³ Kəte nɔ kadi m-re m-ingə-i ti, m-ndəji kadi ində rɔi ta tidə makitibi ti lə Luwə nɔ kosi je ti, ki ta kɔji ta ti, ki ta ndo dije ndu Luwə ti. ¹⁴ Oti kadi ikidi kadi-kare ki Luwə adi ki go me-maji ti lie kɪn. Adi ki go rəbi lə njé kəl ta je ki tae ti, ki əli ta dɔi ti, ki go rəbi lə ngatɔgi je ki njé kər nɔ njé kaw-naa je, ki indəi jide dɔi ti. ¹⁵ Maji kadi ində rɔi ta kilə ti kɪn ira ki me ki kare ba. Ira be kadi dije ooi kaw ki kəte ləi taga ta kəmdɛ ti. ¹⁶ M-ndəji kadi kəmi ədi dɔ rɔi ti j̄ wa, taa dɔ ne ndo ti ləi nɪm tɔ. Uwə tɔgi ba me ti. Re ira be ningə, a aji rɔi j̄ wa taa a aji dije ki njé koo dɔ ne ndo ləi nɪm tɔ.

5

Kal Timote ki rɔ njé kaw-naa je ti

¹ Oti kadi indangi dəw ki tɔgi ki tɔgi ngay, nə kadi əl-e ta ki ndui ki səl tə bawi ə isi əl sie ta be. Ningə ngan basa je ka, sɔbi kadi ira-de tə ngakɔi je ki me darɔ ti be tɔ. ² Ira ki dənɛ je ki tɔgi tə kɔi je taa ngan mandi je tə konani je be tɔ. Ira ne je kɪn pəti ki mər ta ki ay njay nɔde ti.

Njé ngaw koy je

³ Maji kadi ində kəmi maji go njé ngaw koy je ti ki rəjeti, ki dəw ki nje ra səde goto. ⁴ Re nje ngaw koy aw ki ngane je ə se ngan kane je noo ningə, səbi kadi, ngane je ə se ngan kae je ndoi ne ra ki go rəbi ti lə Luwə do nojide je ti. Səbide kadi ooi go njé koji-de je təkɪ njé koji-de je ooi gode kəte kin be tə. Tado ne ra ki be kin ə nəl Luwə. ⁵ Nje ngaw koy ki rəjeti, e e ki dəw ki nje ra sie goto, ki isi ki karne ba, ində mene do Luwə ti par. Dəkagilo je pəti, kondə ki kada, isi əl ta ki Luwə, dəje kadi ra səne. ⁶ Nə nje ngaw koy ki isi ta koo maji rəne ti me kaya ti ki ra, re a-n ki dəne ta noo ka, e dəw ki koy me ndil ti. ⁷ Indo-de ne je kin be, mba kadi isi ki dode taa ki ta dode ti al. ⁸ Re dəw madi oo go nojine je al, ki bo tɔy, oo go dije ki me kəy ti ləne al, e dəw ki ilə kadi-me ləne kə. Dəw ki gər Luwə al ka e soti ite bəy.

⁹ Onoi ndangi tə nje ngaw koy ki bale asi kuti mehe al nim, taa ki taa ngaw kare ba al nim, mbo njé je ti ki njé kaw-naa je isi ooi gode. ¹⁰ Maji kadi dije gəri-e ɔji go kilə rae ki maji. Maji kadi e dəw ki kəte e nje koti ngan je nim, nje ra mba je nim, nje togi nja dije ki kay njay lə Luwə nim^o, e nje ra ki dije ki ne ki to teɛ dode ti nim. Taa e nje ra kilə je ki maji ki go rəbi je ki dangi dangi nim tə. ¹¹ Onoi kadi indangi tə njé ngaw koy je ki rəde to mbəl bəy me makitibi ti. Indangi tade al tado loki ɔo taa dingəm ra-de ningə, a iyəi kadi rə lade mba kun go Kirisi kə, ə a taai ngaw. ¹² Ra-e ki be kin a re ki ta ki gangi dode ti, tado naji ta kadi-me lade ki kəte kə. ¹³ Ne ki rangi bəy a təli njé dabi je. Ningə kilə rade ki bo ngay e kilə lo mba ki ta kəy lə dije par. Əi njé dabi je par al, nə indəi ta ba go dabi ti, taa əi njé kində gangi do ta ti lə dije tə. Ne ki lagide al ka, iləi tade me ti. Ningə ta kəde ka to biriri tə. ¹⁴ E mbata kilə ra je ki be kin ə, səbi kadi njé ngaw koy je ki rəde to mbəl bəy taai dingəm ki rangi. Kadi oji ngan je ə indəi kənde go me kəy ti lade to mba kadi njé bə ingə rəbi əl-n ta ki mal doje ti al. ¹⁵ M-al ta kin be mbata njé ngaw koy je ngay ki rəde to mbəl bəy iləi kadi-me lade kə ə uni go *Satə. ¹⁶ Re nje kadi-me ki dəne madi aw ki njé ngaw koy je me kəy ti ləne noo ningə, səbi kadi e wa ngəm-de. Loki ra be ningə e ne koti ki ɔy ə un do njé kaw-naa je ti, kadi njé kaw-naa je rai ki njé ngaw koy je ki rəjeti ki dəw ki nje ra səde goto.

Njé kər nɔ njé kaw-naa je

¹⁷ Maji kadi ngatəgi je ki njé ra kilə maji dan njé kaw-naa je ti, ingəi kəsi-gon ki ne kigə go ji ki asi ta kilə lade gidɪ joo. Ki bo tɔy, e njé je ki isi adi rəde kə mba kəji ta, ki ndo dije ta lə Luwə. ¹⁸ Tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Dəw a do ndugidu ta mangi ti al, dəkagilo ti ki a njiyə do ko ti mba kadi kande teɛ.» Taa makitibi lə Luwə əl bəy tə ə nə: «Maji kadi dəw ki nje ra kilə ingə ne kigə go ji ki asi ta kilə ki ra^o.» ¹⁹ Re dəw madi əl ta ki majal do ngatəgi ti, ə dije joo ə se mɪtə mai naje al ningə, oti kadi indigi sie do ti. ²⁰ Njé je ki rai majal, səbi kadi indangi-de ta kəm kosi je ti mba kadi ndəge je balɪ.

²¹ M-ndəji ta kəm Luwə ti ki ta kəm Jəju Kirisi ti, taa ta kəm malayka je ti ki Luwə mbəti-de, kadi itəl rəi go ta je ti ki m-əli. Itəl rəi go ti ki kanji kun ki madi je ə kiyə njé ki nungi, ki kanji kər kəm dije dana. ²² Ne ki səbi kadi igər ə to kin: Oti kadi ində ji do dəw ti kalangi ba mba kadi təl nje ra kilə dan njé kaw-naa je ti. Maji kadi ində rəi-naa ti ki dəw do majal ti lie al. Ningə, j wa ay rəi njay do majal ti.

²³ NGa ningə, maji kadi ay man ki ndul wa kare ba par al, nə kadi ay kasi kandi nju ndəy ndəy mba kadi ra maji ki moy ki mei ti ki ra adi rəi ta kati al ki dəkagilo je pəti kin. ²⁴ Dije madi je gin majal lade to taga kəte bəy taa kadi ta ki gangi re dode ti. Nə njé ki nungi, majal lade to lo bəyɔ ti biti kadi ta ki gangi

taa a ɔr ginde ndo ki gogi ti. ²⁵ Kila ra je ki maji ka to be to. Ya njé ki madi to taga pay pay. Ningə njé ki nungi, re yade to taga pay pay al ka, a toi lo ɔyo to ratata al.

6

Ta do ɔje ti

¹ Dije pəti ki adi mede ki əi ɔje, sɔbi kadi ilai dode gin togi ti la ɔde je. Həi dode gin togi ti la ɔde je mba kadi dəw əl ta ki mal do to Luwə ti al, taa do ne ndo ti ki ji ndo səsi kin al to. ² E go ti al kadi ɔje je ki ɔde je adi mede Luwə, uni girə do ke ngakona me ta ti la Luwə ə mbati kadi ilai dode gin togi ti la ɔde je. Kede ngakona me ta ti la Luwə ka kin ə sɔbi kadi rai kilə adi-de ki kəte noo ɔy, tado e ngakode je ki njé kadi-me je ə isi rai kilə adi-de.

Njé ne ndo je ki ngom ki ra ta ne kingə

³ Ta ki m-aw tə m-əli kam, e ta ki sɔbi kadi indo dije ə indəji-de kadi rai kilə. Re dəw madi ndo dije ne ki rangi, ə iyə go rəbi ta ki rojeti la Baɓe ləje Jəju Kirisi, ki go rəbi ne ndo ki go kadi-me ti ləje kin ningə, ⁴ e dəw ki kun do ta təl-e, taa e dəw ki isi day to. Ne ki gər e ta ki naji ki to rəe ti tə moy. E nje sangi ta me ta ki naji ti do ta je ki ndade goto. Ningə lo kin ə, jangi je, ki gaki-naa je, ki taji-naa je, ki ta ki tati do-naa ti je tɛe ti. ⁵ Ta ki naji ki gine gangi al, mbɔ dije ti ki ku dode goto, ki ngon gir ta ki ndəy ki oji do ta ki rojeti goto dode ti, tɛe lo kin ti noo. Ningə məri kadi, kadi-me Luwə e rəbi kingə ne. ⁶ Təki rojeti, kadi-me Luwə e ne kingə ki bo ngay, re dəw ra rənəl do ne ti ki to me jie ti. ⁷ Təki ji re-n me duniya ti ki jije kare, be to ə j-a ji təl-n ki jije kare. ⁸ E be ə, re j-ingə ne kusoje ki kibi roje ningə, kadi ji ra rənəl do ti. ⁹ Dije ki sangi kadi n-təli njé ne kingə ki ngay ki rəbi je ki dangi dangi, osi me gum ne na ti. Osi me gum ti ki go rəbi ra ta ne ki to mbə, ki ki majal, ki aw ki dije me ne ti ki majal, ki me tuji ti. ¹⁰ Tado ra ta la e ngirə majal je pəti. Njé ki madi uni rəde ba pəti indəi ta sangi la ti, adi ndami say go rəbi kadi-me ti. Ningə əi je wa adi ko ndilde.

Rə ro ki maji

¹¹ Nə j ki j dəw la Luwə, ay gədi ne je ti kin ki rangi, sɔbi kadi isa rəbi ne ra ki dana, ki ɔl Luwə, ki kadi-me, ki ndigi-naa, ki kore me, ki səl ləm. ¹² Irə ro ki maji ki oji do kadi-me, uwə kajji ki to ratata kin sam, tado Luwə ɔari mba kadi igər ta kajji kin, dəkagilo ti ki un ndui taa ima-n naji ki maji do ti no kosi dije ti. ¹³ M-ndəji ta kəm Luwə ti ki nje kində ne je pəti, taa ki no Jəju Kirisi ki un ndune ki taa man naji ki rojeti no Posi *Pilati ti^o, ¹⁴ kadi ingəm go ndu-kun ki ingə kin maji, me kay njay ti ki kanji ta madi doi ti biti kadi Baɓe Jəju Kirisi təl re-n. ¹⁵ Baɓe Jəju Kirisi a re dəkagilo ti ki Luwə oji, Luwə ki nje maji-kur, ki e ki karne ba e ɔa rəne, E NGar lə ngar je ki Baɓe lə ɔa je, ¹⁶ E ki karne ba e nje koy al, Isi me kunji ti ki dəw asi kadi tɛe kadi ti al. Dəw kare ki dənangi ti ne ki oo-e ki kəmne goto. Dəw ki asi koo-e goto. Tɔba ki togi ki to biti ki no ti e yae! Amen!

Ta ki oji do njé ne kingə je

¹⁷ Əl njé ne kingə je ki dənangi ti ne kadi indəi gude al. Əl-de kadi uwəi kul ne kingə je ki a tuji kin al, nə kadi uwəi kul Luwə ki nje kadi-je ne je pəti ki to mbar mbar, jie ɔy al, mba kadi j-isi-n me rənəl ti. ¹⁸ Əl-de kadi rai maji, kadi ne kingəde e kilə ra ki maji. Ningə kadi əi dije ki jide ɔy al, kadi kəki ne kingə je

læde ki dije ki rangi. ¹⁹ Re rai be ningə, isi kawi ne maji je læde indəi lo ngəm ne ti ki maji ki ngə mba ndə ki lo ti ti, kadi ingəi kaji ki rəjeti.

Ta ki dəbəy ti ki kuwəji-naa

²⁰ I Timote, səbi kadi uwə go ndu Luwə kin səm. Ɔsi rəi kə kadi ta je ti ki kəl ki ndae goto, ki Ɔsi ta ta lə Luwə, Ɔsi rəi kə kadi ta je ki naji ti ki go ne gər ti ki ngom ki dənangi ti ne. ²¹ Dije madi uwəi kul ne gər kin, adi ndəmi go rəbi kadi-me læde.

Kadi me-maji lə Luwə e naa ti səsi. Amen!

Makitibi ki kɔ joo ki Pol ndangi adi Timote

Ta ki dɔ makitibi ti ki kɔ joo ki Pol ndangi adi Timote

Makitibi ki kɔ joo ki Pol ndangi adi Timote kin, ndange Rom ti, loki to-n ta kɔ ti me kɔy dangay ti (1.17; 2.9). E dɔkagilo ki madi-kilɔ je lɔ Pol tusi-e iyɔi-e (4.10, 16). Pol e ta tɔl ta kilɔ ti lɔne (4.6), ɔ ndangi makitibi adi madi-kilɔne ki ngay Timote, ade-n ngan ndu je ki dɔbɔy ti (1.2). Makitibi ki kɔ joo ki Pol ndangi adi Timote kin a e dɔbɔy makitibi lɔ Pol ki ndangi.

Kilɔ ngirɔ ta ti, nje kaw kilɔ Pol, ra oyo Luwɔ mbata kadi-me ki ndigi-naa ki to me Timote ti. NGa ningɔ, ɔji-n dɔ kɔ ki a ingɔ bɛɛ kilɔ je lɔ Luwɔ lo ti ti, ki rɔ ki a ingɔ-de me kilɔ kilɔ mbɛ Poy Ta ki Maji ti lɔ Kirisi, Pol ilɔ dingɔm me Timote ti kadi uwɔ tɔgine ba, rɔ tɔ asigar lɔ Jɔju Kirisi ki a dɔ njane ti (1.3-2.13). Dɔje kadi ɔsi rɔne ngɔrɔngi kadi dije ti ki njɛ ge ta ki maji ki ndae goto, ki njɛ tidɔ ta je ki galala ki ɔsi ta Poy Ta ki Maji. Pol ndɔji Timote kadi oo dɔ njane n-e Pol, ningɔ kadi indɔ kɔme go ne ndo ti ki rɔjeti ki n-ade (2.14-4.5). Ta tɔl ta ta ti, Pol ɔl ta ki dɔ rɔne ti ɔji-n dɔ dɔkagilo ki ngɔ ki e me ti, ningɔ iyɔ ta ra oyo Babɛ Luwɔ ki isi indɔ kɔme gone ti me kɔ je ti kin, al (4.6-22).

Nje kaw kilɔ Pol rɔ rɔ ki maji mba ta lɔ Luwɔ, bɛti tɔl tae (4.7). NGa ningɔ, ɔbɛi kadi njɛ kadi mede Kirisi, rɔi ko rɔ lɔ Pol kin, ki kanji bɛl. Kadi rɔi ki kadi-me, ki kore me, ki ndigi-naa, taa ki kuwɔ tɔgi ba tɔ.

Kuwɔ ji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilɔ lɔ Jɔju Kirisi ki go ndigi ti lɔ Luwɔ. Kilɔ ram e mba kadi m-ilɔ mbɛ ta kaji ki Luwɔ un ndune adi dɔ ti ki takul kindɔ rɔ naa ti ki Jɔju Kirisi. ² M-ilɔ ki makitibi kin madi j Timote^ɔ ki j ngon ndigi lɔm. M-uwɔ jii ɔ m-dɔji kadi me-maji ki koo kam-to-ndoo ki kisi-maje lɔ Luwɔ ki Bawje ɔi ki Babɛ lɔje Jɔju Kirisi e ɔsi naa ti.

Pol ra oyo Luwɔ

³ M-ra oyo Luwɔ ki m-isi m-ra kilɔ made ki ngame ki ay njay tɔki kam je^ɔ rai kate be tɔ. Kondo ki kada loki m-isi m-ɔl ta ki Luwɔ ningɔ, mem ole dɔi ti. ⁴ Loki mem ole dɔ nɔ ti lɔi^ɔ, ɔo koo-i ra-m ngay mba kadi rɔnɔl lɔm rosi. ⁵ Mem ole dɔ kadi-me ti lɔi ki rɔjeti. Kadi-me kin j rɔ kai Loyisi ti ki bɛlme bɔy taa to rɔ kɔi Enisi ti tɔ. M-badi al kadi kadi-me kin e ngamei ti tɔ.

Pol dɔji Timote kadi ingɔ kɔ sɔne mbata Poy Ta ki Maji

⁶ MBata kin ɔ, m-ole mei dɔ ta ti kin kadi indɔ kɔmi maji go kadi-kare ti lɔ Luwɔ ki ingɔ ki go me-maji ti lie, loki m-indɔ jim dɔi ti. ⁷ Tɔki rɔjeti, NDil ki kay njay ki Luwɔ adi-je, e NDil bɛl al, nɔ e NDil ki rosi ki tɔgi ki ndigi-naa. Taa e NDil kindɔ dɔ rɔ ti tɔ. ⁸ Adi rɔi sɔli mba ma naji dɔ Babɛ ti lɔje al. Taa adi rɔi sɔli dɔm ti, mi ki mi kɔy dangay ti mbata lie kin al tɔ. Nɔ kadi ingɔ kɔ sɔm mbata Poy Ta ki Maji ki go tɔgi ti ki Luwɔ adi. ⁹ Luwɔ ki aji-je ɔ bɔr-je, mba kadi kisi ki dɔ taa lɔje e kisi ki dɔ taa ki ay njay. Ra ne kin be mba kilɔ raje je al, nɔ e ki go ndigi ti ki go ki me-maji ti lie. Me-maji kin Luwɔ adi-je me Jɔju Kirisi ti kɔte bɔy taa kadi indɔ duniya. ¹⁰ Me-maji ka kin j-oi ki kɔmje ngɔsine ki takul re lɔ Nje kaji-je Jɔju Kirisi. E ɔ tɔl koy ne ki kare ti. Ningɔ ki takul Poy Ta ki Maji, ra adi j j gɔri kaji ki kisi kam ba ay njay njay tɔ. ¹¹ E ki mbata Poy Ta ki Maji kin ɔ Luwɔ indɔ-m tɔ nje kilɔ mbɛ nim, nje kaw kilɔ nim, taa ki nje ndo ne dije nim tɔ. ¹² E kin ɔ, e gin kingɔ kɔ lɔm ki ngɔsine kin. Nɔ rɔm sɔl-m dɔ ti al. Tɔki rɔjeti,

m-gər Luwə ki m-ində mem dəe ti kin bəti. M-gər maji kadi tōgi Luwə asi naki kadi ində kəmne go ne ti ki adi-m bitī dōbəy ndo ti. ¹³ Ne ndo ki ingə rəm ti, un tə ne ndaji me kadi-me ti ki me ndigi-naa ti ki Jəju Kirisi adi-je me kində rō naa ti sie. ¹⁴ Ingəm go ne ndo ki adi-ni ki takul NDil Luwə ki isi meje ti kin maji.

Kuwə rō ba lə Onəsipər

¹⁵ İgər kadi njé ki donangi Aji ti mbati mi. Pijəl əi ki Ermojan əi mbode ti tō. ¹⁶ Ki əji dō Onəsipər, kadi ra maji lə Bəbe e dō me kəy ti lie. Təki rōjeti, ilə dıngəm mem ti taa taa. Taa rōe səl-e dōm ti me keem kəy dangay ti kin al tō. ¹⁷ Dəkagilo ki tēe Rom ti taa ə, sangi-m ki rō ki tı kati kadi ingə-m. ¹⁸ M-kəy Bəbe Jəju kadi adi Bəbe Luwə oō kəm-to-ndoo lə Onəsipər ndo gangi ta ti. Taa j wa ki dōi, igər itə ndəgi dije pəti, kilə je pəti ki Onəsipər ra adi-m donangi Epaji ti.

2

Nje rō lə Kirisi ki maji

¹ İ ngonm Timote, maji kadi uwə tōgi ba me me-maji ti ki j-ingəi ki takul kində rō naa ti ki Kirisi kin. ² Ningə ne ndo ki ingə rəm ti ta kəm kosi dije ti, maji kadi indo dije ki dana ki asi naki kadi əi je ka, uni ndoi dije ki rangi kəte tō. ³ İngə kō səm tə nje rō ki maji lə Jəju Kirisi. ⁴ Nje rō madi dan njé rō je ti ki ge kadi n-nəl ki bo ki dāne ti, ki ində rōne ta ne je ti ki rangi yo goto. ⁵ Nje kəy ngōdi ki a ingə ne kingə go jine re ay ngōdi ki go ndu-kun ti al goto. ⁶ Nje ndər ki nje ra kilə ki tōgine ə a ra ronəl dō kandi ko ti kəte. ⁷ Maji kadi imər ta dō ta ti ki m-əli kin maji ningə, Bəbe a adi tər kadi igər-n ndəgi ne je pəti tigə.

Adi mei ole dō Jəju Kirisi ti

⁸ Adi mei ole dō Jəju Kirisi ti ki e gin ka ti lə *Dabidi, Jəju Kirisi ki j taa dan njé koy je ti ki go Poy Ta ti ki Maji ki m-isi m-ilə mbəe. ⁹ E ki mbata Poy Ta ki Maji wa kin ə, m-isi m-ingə-n kō. Dōoi-mi ki kulə gindi tə dəw ki nje təl dəw be. Nə ta lə Luwə dəw ki asi dō-e goto. ¹⁰ Be ə, m-tigə tam njaki dō ne je ti pəti mbata njé je ki Luwə mbəti-de, mba kadi əi je ka, ingəi kaji ki e me Jəju Kirisi ti, naa ti ki kōsi-gon ki ratata tō. ¹¹ Ta ki m-a m-əl kam e ta ki rōjeti:

Re j-oyi naa ti ki Kirisi ə,
J-a j-isi kəm ba naa ti sie tō.

¹² Re j-uwəi tōgije ba sie ə,
J-a j-ōi be naa ti sie tō.

Re j-ə nə ji gəri-e al ə,
E ka a ə nə n-gər-je al tō.

¹³ Re je j-a dō njaje ti al ə,
E a dō njane ti.

Tadō a naji ta gər rōne al ratata.

Nje ra kilə ki rōe səl-e al

¹⁴ Maji kadi inay ki lo kole mede dō ta je ti kin taa taa. Ki nō Luwə ti, əl-de ki tōgi mba kadi gaki-naa dō ku ta je ti ki ndade goto kin al. E kin a ra ne madi al, nə a tuji dije ki njé ko dōe tə tuji yo. ¹⁵ İndə dō rōi ti kadi itēe nō Luwə ti tə dəw ki asi, nje ra kilə ki rōe səl-e dō kilə ti lie al, ki ilə mbə Poy Ta ki Maji ki rōjeti lə Luwə ki go rəbe ti. ¹⁶ İmbati ta ki naji je ki ndade goto ki əsi ta kadi-me. Təki rōjeti, njé je ki ta je ki be kin nəl-de, ndəde ngal ki Luwə par par. ¹⁷ Ne ndo ləde tō tə dō bay ki aw ki kəte kəte kin be. İmāne[☆] əi ki Piləti əi mbō dije ti kin tō. ¹⁸ Əi say kadi ta ti ki rōjeti. Ningə əli əi nə, njé koy je jı taa lo koy ti ngata. E be ə, tuji ki kadi-me lə njé ki nā je. ¹⁹ Be ka, ngirə kəy ki ngə ki Luwə ində isi

lo kise ti. Luwə ndangi ta je kin do ti ə nə: «Babe gər dije ki əi yəe je bəti, ningə maji kadi dəw ki ra ki ə nə n-e yə Babe, kadi ay say kadi majal ti.» ²⁰ Me kəy ki bo ti, dəw a ingə nē ra kilə je ki ra ki ə se ki ningə kasi par al, nə a ingə njé ki madi je ki rai-de ki kagi ə se wanji tō. Njé je ki nā je, e ki mba ra kilə ndo madi je par. Njé je ki nungi, e ki mba ra kilə ki ndo je pəti tō. ²¹ Re dəw madi ay rone njay do majal je ti kin ə, a tō tə nē ra kilə kəsi-gon, ki kində ta dangi, ki ndae tō ti mbata bae, ki kində do dana mbata kilə je pəti ki maji.

Nje ra kilə lə Babe

²² Maji kadi ər rōi kō me ngur darō ti ki dəkagilo basa ti. Isangi rəbi ra nē ki dana, ki kadi-me, ki ndigi-naa, ki kisi ki naa maje, ki njé je ki isi əli ta ki Babe ki me ki ay njay. ²³ Imbati ta ki naji je ki to mbə ki ndae goto. Ta ki naji je ki be kin a re ki gaki-naa. ²⁴ Təki rōjeti, dəw ki nje ra kilə bəə kadi Babe, e dəw ki a gaki dije al, nə e dəw ki a oji ndigi-naa lane ki rō dije ti pəti nim, dəw ki asi ndo nē dije nim. A e dəw ki a isi do ta ti tō. ²⁵ Ki mindi ki səl ləm ə a tur-n ta dije ki njé kose ta. Dəmajī ə Luwə a ra adi tui kalde mba kadi tēgi me gər ta ki rōjeti ti, ba a təli uni angal ki maji gogi. ²⁶ A tēgi me gum je ti lə su ki uwə-n-de dangay ti, gin tōgine ti mba kadi rai ndigi lie.

3

Nje je ki a rai nē dəbəy ndo je ti

¹ Maji kadi igər təki me ndo je ki dəbəy ti, kagi lo je ki ngə a rəi. ² Dije a təli njé ra ta nē, njé ndigi la. A əi njé kində gude, njé kun dode taa, ki njé kəl ta ki mal do tō Luwə ti. A əi njé təl rode go ta ti lə njé koji-de je al. Ningə, a asi kadi rai oyo Luwə al tō. Taa a iləi koji do nē je ti lə Luwə al tō. ³ Koo to dəw a goto rōde ti, koo kəm-to-ndoo a goto rōde ti, a əli ta ki rōjeti al do-naa ti, pa njiyəde a ale mbə. A əi njé təl nē ki kanji koo kəm-to-ndoo, taa a əi njé kəsi ta nē ra ki maji tō. ⁴ A əi njé kun do-naa, njé ra nē ki do gu ti, kun do taa a təl-de njé kəm tō je ti. A ndigi rənəl ki duniya ti itə Luwə. ⁵ A oji gidi rōde ti təki n-əi njé bəl Luwə, nə təki rōjeti, naji ta gər tōgi kadi-me. Ər rōi kō kadi ko dije ti ki be kin. ⁶ MBō ko dije ti kin, a ingə njé je ki isi uri me kəy ti lə dəne je ki njé tōgi goto, uwəi-de me gum je ti ləde. Əi dəne je ki majal dum dode, adi iyəi rōde adi ngur darō je ki dangi dangi. ⁷ Isi ta ndo nē je ti ki dəkagilo je pəti, nə lo kadi asi tēgi me gər ta ti ki rōjeti goto ratata. ⁸ Təki dəkagilo ti ki kate, Janəsi əi ki Jambirəsi əsi ta *Moji ka kin ə[☆], njé je kin ka əsi ta, ta ki rōjeti tō. Əi dije ki nē gər ləde aw səde me nē ra ki majal ti yo, taa kadi-me ləde ka, ndae goto tō. ⁹ Lo kaw kate ləde ki ngay a goto, tado dije a gəri nē rade je ki majal təki ndo je ti ki kate, dije gərii nē ra je ki majal lə Janəsi əi ki Jambirəsi ka kin be tō.

Pol ndəji Timote kadi ngəm go nē ndo ki ingə rone ti

¹⁰ Nə j, ində kəmi o-m me nē je ti pəti: me nē ndo ti ləm, me pa njiyəm ti, me koji ta ra je ti ləm, me kadi-me ti ləm, me kisi do ti ləm, me ndigi-naa ti ləm, taa me kuwə tōgi ba ti ləm tō. ¹¹ Igər rəbi ki dije indəi kəm-ndoo ki mbata Poy Ta ki Maji, ki ko je ki ngay ki m-ingə me be bo ti ki Atiyosi, ki Ikoniyom, taa me be ti ki Lisitir tō[☆]. Təki rōjeti m-ingə ko ngay wa, nə taa taa, Babe isi ər-m me nē je ti kin kō. ¹² Tə ki rōjeti, dije pəti ki gei njiyə me bəl Luwə ti ki takul kində rō naa ti ləde ki Jəju Kirisi a ingəi kō. ¹³ Nə dije ki njé me ndul, ki njé ndo te je a awi kate kate me majal ki ra ti par par. Me kilə rade je ti, a ədi ndəgi dije təki əi je wa ka dije ki rangi ədi-de be tō. ¹⁴ Nə ki oji do, maji kadi uwə go nē je pəti ki indo ə itaa tə nē je ki rōjeti kin səm. Tado igər dije ki ingə nē ndo kin rōde

☆ 3:8 Tēgi ka taga 7.11, 22 ☆ 3:11 Knjk 13-14

ti 6əti[☆]. ¹⁵ Dəkagilo ki ito ki dui ba 6əy ə igər ta je ki ndangi ki ay njay lə Luwə kin. Ta je kin a asi kadi-ni ne gər ki rəjeti, ki a tēē səi kajı ti ki takul kadi-me Jəju Kirisi. ¹⁶ Tadə makitibi ki ndangi lə Luwə pəti, Luwə to NDİne ki ay njay səm ti. Ningə ndae to ti mba ndo ne dəw, mba kadi oji dəw adi mbati ne ra ki majal, mba kər dəw ta rəbi, taa mba ndo ne dəw mba kadi pa njıye e go ndigi ti lə Luwə tə. ¹⁷ E be mba kadi dəw lə Luwə e ki kasi naa bərəre me ne je ti, mba kadi ra-n kilə je pəti ki majı.

4

Kilə mbe Poy Ta ki Majı

¹ E be ə, ta kəm Luwə ti ki ta kəm Jəju Kirisi ti ki a gangı ta də dije ti ki isi ki dəde taa ə se njé koy je, ki mbata təl re lie ə se kəfe lie, ² m-dəji kadi ilə mbe Poy Ta ki Majı kin par par, dəkagilo ti ki majı ə se ki majal. Ɔr dije ta rəbi, ikəl də hal ti ki majal, ilə dingəm me dije ti ki takul ne ndo ləi, ki kisi də ti ki kanji kiyə tae. ³ Tadə dəkagilo a re nə kadi dije a mbati ne ndo ki rəjeti, ə a rai ne je ki goi me ge je ti ləde. A sangı njé ndo ne je ngay ki a gugi dəde wuki mba kadi ndoi-de ne je ki mbide ndigi koo. ⁴ A uti mbide də ta ti ki rəjeti, ə təli rəde go su ki kidə ti yo. ⁵ Nə j, majı kadi ində də rəi ti me ne je ti pəti. Uwə rəi ba me kə je ti. Majı kadi ira kilə kilə mbe Poy Ta ki Majı ləi kin majı. Ində kəmi go ra kilə 6əə ti lə Luwə majı tə.

Pol təl ta ngədi

⁶ Ki oji dəm, dəkagilo re kadi m-ilə rəm kadi-kare ti m-adi Luwə ngata. Dəkagilo koy ləm re nga. ⁷ M-rə rə ki majı, m-təl ta ngədi ləm, m-ngəm go kadi-me ləm. ⁸ NGəsine, ne kigə go ji njé tətı rə je, adi e ne ra ki dana ki a to ratata isi ngəm-m. Babe ki e nje gangı ta ki dana, a adi-m ndə dangı ta ti. A adi-m mi par al, nə dije pəti ki ndigi təl-e, ə isi ngəmi ndəe kərangı.

Poy ta je ki dəbəy ti

⁹ M-dəji kadi ində də rəi ti, ə re kalangi ingə-m. ¹⁰ Tadə Dəmasi iyə-m kə, ə aw Təsaloniki ti, mbata ne majı je ki dənangı ti, ki dəkagilo ti ki 6one uwə me. Kirəsəsi aw dənangı Galasi ti. Ningə Titi aw Dalmasi ti tə[☆]. ¹¹ Luki ki karne ba par ə e səm ne. Ire ki Marki kəmi ti adi-m tadə a ra səm majı ngay me kilə 6əə ti ki e jim ti[☆]. ¹² M-ilə Tisiki me 6e bo ti ki Epəji[☆]. ¹³ Dəkagilo ki a re ə, un kibi kul ləm ki m-iyə me kəy ti lə Karpusi, me 6e ti ki Tirowasi[☆] kin jii ti ire-n adi-m. Ɔy makitibi je ləm jii ti tə. Ki bo ngay, e makitibi nda je kin. ¹⁴ Aləgijandır[☆] ki kədi ko ne je adi-m kə ngay, nə Babe a ige ki go kilə rae ti. ¹⁵ I ka, majı kadi ində kəm-kadi də rəi ti rəe ti tə, tadə mbati ta je ləje ki təgine ngay. ¹⁶ NDə gangı ta ti ləm ki dəsəy, dəw kare ki re a gom ti goto, dije pəti iyəi mi kə. Ningə kadi Luwə tidə majal kin dəde ti al. ¹⁷ Nə Babe e səm naa ti. E ə adi-m təgi mba kadi m-ilə-n mbe Poy Ta ki Majı lie m-təl tae, mba kadi dije pəti ki əi *Jipi je al ool dəe. Luwə ə ər-m kə ta 6əl ti. ¹⁸ Babe a ər-m kə ta ne je ti ki majal pəti. Ningə a aji-m mbata kəfe lie ki dərə ti tə. Təji e lie ki dəkagilo je ki dəkagilo je! *Amen.

Kuwə ji-naa ki dəbəy ti

¹⁹ Uwə ji Pirisika nim, Akilə nim adi-m. Taa uwə ji dije ki me kəy ti lə Onəsipər tə[☆]. ²⁰ Erasi nay 6e bo Korəti ti. Tiropim e ki moy adi m-iyə Mile ti[☆]. ²¹ Isangi rəbi kadi ire kəte nə nay kul ti. Ebulu, ki Pudəsi, ki Linusi, taa Kilodiya ki ndəgi ngakə je je pəti uwə jii.

☆ 3:14 1.5; 2.2 ☆ 4:10 Kol 4.14; Plm 2.4; 2Kər 8.23; Gal 2.3; Tt 1.4 ☆ 4:11 Knjk 12.12, 25; Kol 4.10

☆ 4:12 Knjk 20.4; Ep 6.21-22; Kol 4.7-8 ☆ 4:13 Knjk 20.6 ☆ 4:14 1Tim 1.20 ☆ 4:19 Knjk 18.2;

2Tim 1.16-17 ☆ 4:20 Knjk 19.22; 20.4; 21.29; Rm 16.23

²² Kadı Babe e səi, ningə kadı me-majı lie nay səsi pəti tə.

Makitibi ki Pol ndangi adi Titi

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Titi

Titi ki Pol ndangi makitibi ade kin e Jipi (Gal 2.1-3). Titi e ki kare dan madi-kilə Pol je ti. E e ə ilə rone nangi ra adi Pol əi ki njé kaw-naa je ki Koreti ti tali iləi noji naa ti (2Kor 7.6-16). Pol ndangi makitibi kin adi Titi loki Titi e do dar ti ki Kirəti. Pol ade kilə kadi ində kəmne go njiyə maji ti lə njé kaw-naa je ki Kirəti ti (1.5).

Lo kilə ngirə ta ti, Pol əl Titi ne ki uwə mee ə ndangi-n makitibi kin ade (1.1-4). Go ti, əl-e ne je ki sobi kadi dəw oo rə njé kor nō njé kaw-naa je ti (1.5-16). Ta ki re go ti, Pol adi Titi ta kōji oji-n do buti dije je ki dangi dangi ki toi dan njé kaw-naa je ti, kadi ində kəmne gode ti. Adi e dingəm je ki tōgi, ki dāne je ki tōgi, ki ngan basa je, ki ngan mandi je ki sobi kadi dāne je ki tōgi a indəi kəmde gode ti, ki bəə je (2.1-15). Go ta kōji ti, Pol oji Titi rəbi kilə lə njé kun go Kirisi ki sobi kadi oji-de adi rai, kadi isi ki naa ki lapiya ki kanji gangi-naa (3.1-11). Pol təl ta ta ləne ki ngan ndu je ki kadi ra ki Titi me kilə ti nim, ki ta kuwə ji-naa nim to (3.12-15).

Ta ki to me makitibi ti ki Pol ndangi adi Titi kin, e ta ki un njé kaw-naa je pəti, 6i e ta ki dəkagilo ti lə Titi par al. Ta do kində-naa do kilə ti ki goe goe do njé kaw-naa je ti, ə se kində kəm go njé kaw-naa je ti kadi njiyəi maji, ki ta ki do pa njiyə njé kor nō njé kaw-naa je ti, ki kilə ki sobi kadi njé kaw-naa je wa rai kin, e ta ki sobi do njé kaw-naa je pəti ki lo je ti ki dangi dangi.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki bəə kilə lə Luwə, mi ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ə m-ndangi makitibi kin. Mi nje kaw kilə mba kadi dije ki Luwə mbəti-de adi mede. Taa kadi m-oji-de kadi gəri ne ki rəjeti ki go ndu Luwə ti to. ² Be mba kadi indəi mede do kaji ti ki biti ki nō ti, ki Luwə ki nje ngom al, un mindine adi-je do ti kəte nō ne je ti pəti. ³ Luwə oji ta lə ne adi dije gəri ki takul kiyə ki iyə jim ti kadi m-ilə mbee dəkagilo ti ki e wa oji. M-ilə mbee ki go ndigi ti lie e ki Nje kaji-je.

⁴ M-ndangi makitibi kin m-adi i Titi* ki i ngonm ki rəjeti. I ngonm ki rəjeti me kadi-me ti, ki je kare ba do ti. Kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə ki Bawje əi ki Jəju Kirisi ki Nje kaji-je e səi naa ti.

Kilə ki kadi Titi ra me be ti ki Kirəti.

⁵ M-iyəi gogi dōnangi ti ki Kirəti mba kadi tə itəl ta kilə je ki nay. Ningə kadi ində ngatōgi je do njé kaw-naa je ti me be bo je ti kare kare pəti. Ində-de ki go kōji ti ki ndo ki m-ojii. ⁶ Ningə sobi kadi dəw ki ngatōgi e dəw ki ta goto dəe ti, e ngaw dāne ki kare ba, kadi e dəw ki ngane je əi njé kadi-me je, ki kadi dəw ində ta dode ti oji do hal ki majal ə se do nga al. ⁷ Sobu kadi nje kor nō njé kaw-naa je e dəw ki ta goto dəe ti, mbata e nje ngəm ne lə Luwə. Kadi e nje tō rə al, e nje wongə al, e go kasi al, e nje rə al, taa kadi e nje ge ne ki go rəbi ti ki dana al, al to. ⁸ Sobu kadi e nje ra mba, kadi e nje ge ne ra ki maji, e nje kəl ta ki go rəbe ti, e dəw ki dana, e dəw ki ay njay, e nje kuwə rone gin tōgine ti. ⁹ Maji kadi uwə rone ngame ta ti ki rəjeti, ki aw naa ti ki ne ndo ki ingə. Lo kin ti, a asi kadi ilə dingəm me ndəgi dije ti ki ne ndo ki rəjeti. Taa a asi kadi oji njé je ki isi ndoi ne je ki rangi kadi gəri təkəi ndami rəbi to.

¹⁰ Dije ngay dan *Jipi je ti əi njé mbati təl rōde go ta ti ki rəjeti, isi tidəi ta je ki biriri, isi ədi dije ki ta ki ndae goto. ¹¹ Adi uti tade do ta je ti ləde. MBata tui do

dije me kəy je ti ngay ki ne ndo ki kadi dəw ndo al. Rai be mba kadi ingəi ne kingə ki go rəbe ti al ji dije ti. ¹² Dəw kare dande ti, adi e nje kəl ta ki tade ti əi je wa ə nə: «Dije ki Kirəti ti əi njé kəl ta ki ngom ki ndo je pəti, əi da je ki mande majal, əi njé ra ta mede, ki njé dabi je.» ¹³ Ningə ta ki əl kin e ta ki rəjeti, ə maji kadi indangi-de ki rə tji, kadi əi njé kadi-me je ki rəjeti. ¹⁴ Bi kadi təli rəde go su je ki kidə ti lə Jipi je ki go ndu-kun ti lə dije ki njé mbati ta ki rəjeti kam al. ¹⁵ Ki rə dije ti ki ayi njay, ne je pəti ayi njay tə, nə ki rə dije ti ki ayi njay al, ki dije ki njé kadi mede al, ne ki ayi njay goto rəde ti. Ne ki ayi njay goto rəde ti, tadə ne gar ləde, ki mede ki kadi uwə-de ki ta tuji. ¹⁶ Dije kin, əli tade ti təkə n-gəri Luwə, nə kilə rade naji ta gər-e. Əi njé ra ne ki to nje, əi njé tə rə je, asi kadi rai ne madi kare ki maji, al.

2

Ta də dije ti ki təgi, ki ngan basa je ki mandije, ki bəə je

¹ Ningə ki səbi dəi, maji kadi indo ne ki aw naa ti ki ne ndo ki rəjeti. ² Əl baw dīgəm je kadi əi dije ki njé kuwə rəde gin təgide ti, dije ki asi ta kəsi-gon, dije ki njé ra ne ki go rəbe ti, dije ki awi ki kadi-me ki təge to, kadi əi dije ki awi ki ndigi-naa mede ti, dije ki njé kore mede.

³ Əl kə dəne je kae ti wa kin be tə. Əl-de kadi pa njiyəde e pa njiyə dije ki ayi njay, kadi əi njé kəl ta ki majal də dije ti al, taa kadi əi go kasi je al tə. Ningə, kadi əi njé ndo ne ki maji. ⁴ Maji kadi ndoi dəne je ki du kadi ndigi ngawde je ki ngande je. ⁵ Kadi əi njé ra ne ki go rəbe ti, əi njé ngəm rəde, əi njé kində kəmdə go me kəy je ti ləde maji, əi dije ki maji, əi njé kilə dəde gin ngawde je ti. Re rai be ningə, dije a əli ta ki mal də ta ti lə Luwə al.

⁶ Əl ngan basa je ki ngan mandije tə, kadi awi ki hal ki maji me ne je ti pəti. ⁷ Ningə j wa ki dəi, səbi kadi j ne ndaji me ne ra je ti ki maji mbata ti ləde. Kadi ne ndo ləi e ne ndo ki təgi gangi ki ndam goto me ti. ⁸ Kadi ta kəli e ta kəl ki ay njay, ki dəw asi kadi a əl yane əsi-n kade al. Re ira be ningə, njé kəsi-je ta a gəri ne ki kadi rai al, kadi awi ki ta ki majal kare kadi əli dəje ti al.

⁹ Əl bəə je kadi iləi dəde gin təgi ti lə bade je me ne je ti pəti. Kadi bade je ingəi maji rəde ti. Kadi naji ta bade je ti al, ¹⁰ taa kadi bəgi-de al tə. Kadi nayi-naa ki lo ka dana ti ki asi-naa bərəre, kadi bade je adi-de mede. Be ə, me ne je ti pəti, a adi-de kəsi-gon də ne ndo ti lə Luwə ki nje kaji-je.

Me-maji lə Luwə

¹¹ Luwə təji me-maji ləne, ki e gin kaji lə dije pəti ki taga wangi. ¹² Me-maji lə Luwə kin ndo-je kadi ji tusi ne ra ki go bəl Luwə ti al, ki ngur ne lə duniya j-iyə kə. J-iyə kə mba kadi j-isi ki dəje taa dəkagilo ti ki bəne kin me njiyə ti ki go rəbi ti ki dana, ki təl rə go ndu Luwə ti. ¹³ Ji rai be taa kadi ji nginəi maji ki j-indəi meje də ti, kadi ji nginəi ndo ki Luwə ləje ki bo, ki nje kaji-je Jəju Kirisi a tēe-n me təba ti ləne. ¹⁴ Kirisi ki un rəne adi ki mbata ləje, mba kadi gangi-n dəje ta ne ra ti ki majal pəti. Gangi dəje kadi ji təli dije lie ki kay njay. Dije ki kay njay, ki tingəi bil me ne ra je ti ki maji. ¹⁵ E kin ə, e ne ki kadi indo dije, kadi ilə-n dīgəm mede ti. Təgi kər nə dije ki aw-n kin, kadi indangi-n-de ki rə ki tji kati. fra adi dəw madi kidi al.

3

Pa njiyə njé kadi-me je

¹ Ole me njé kadi-me je kadi iləi dəde gin təgi ti lə ngar je ki njé kəbe je. Kadi təli rəde go ta ti ləde, ningə kadi əi bəsi ta ra ne je ti ki maji maji pəti. ² Əl-de kadi əli ta ki majal də dəw madi ti al, kadi əi njé ge kəl al, kadi əi njé kilə noji

naa ti, kadi dije p̄ati ḡari s̄al l̄om l̄om l̄ade t̄o. ³ MBata je wa ka, k̄ate d̄oje goto, je n̄j̄e t̄al r̄o go ta ti al, ji nd̄am r̄abi, je gin t̄ogi ti l̄a ngur dar̄o je, ki koo maji r̄o je ki dangi dangi. J-isi ta ra me ndul ti ki ta ndinḡa n̄e ti, dije mbati je, taa je wa ka ji mbati-naa t̄o. ⁴ N̄a loki Luw̄a ki nje kaji-je t̄oji maji ki ndigi l̄ane ki taga mbata ti l̄a dije kin a j-inḡa-n kaji. ⁵ Luw̄a aji-je ki go r̄abi kil̄a raje je ki dana al, n̄a e ki go koo k̄am-to-ndoo lie e wa. Aji-je ki ta r̄abi l̄a man bat̄am koji ki sigi, ki ta r̄abi l̄a ND̄ile ki t̄al-je dije ki sigi ti[☆]. ⁶ Luw̄a buki ND̄il ki kay njay kin d̄oje ti ki tae ba, ki takul J̄aju Kirisi ki nje kaji-je. ⁷ Luw̄a buki ND̄il ki kay njay d̄oje ti ki go me-maji lie, mba kadi ̄or-n ta d̄oje ti. ̄Or ta d̄oje ti kadi ji ngin̄a-n kaji ki to bit̄i ki n̄o ti ki j-ind̄a meje d̄o ti.

⁸ Ta kin a e ta ki r̄ojeti. Ninḡa m-ndigi kadi a d̄o ti nḡa, mba kadi dije p̄ati ki adi mede Luw̄a, ind̄ai r̄ode ta n̄e ra je ti ki maji maji. E kin a e n̄e ki maji ki ndae to ti mbata l̄a dije p̄ati. ⁹ Ninḡa, ta ki naji-naa ti ki to mb̄a, ki k̄or gin noji je, ki gangi-naa, ki k̄al-naa d̄o ndu-kun je ti kin, ai n̄e ki ndade goto, a maji kadi ̄osi roi nḡar̄angi k̄o kadide ti[☆]. ¹⁰ D̄aw ki nje re ki gangi-naa dan n̄j̄e kaw-naa je ti, maji kadi ind̄or mbie nja kare, ind̄or ki k̄o joo, a re oo ta l̄ai al ninḡa, s̄abi kadi ̄ose nḡar̄angi. ¹¹ Iḡar maji kadi d̄aw ki be kin, e d̄aw ki nd̄am r̄abi. ̄O re nay ki lo ra majal ti ninḡa, isi gangi ta d̄o r̄one ti e wa.

Ta je ki d̄ob̄ay ti

¹² ND̄o ki m-a m-il̄a Art̄amasi a se Tisiki[☆] wa, a t̄ēe roi ti ̄a, kadi j kalangi ire inḡam Nikopolisi ti. Tado m-ndigi kadi nay kul ̄osi d̄am ti Nikopolisi. ¹³ Maji kadi ind̄a k̄ami go Janasi ti, ki nje ḡar r̄abi gangi ta je ai ki Apolosi[☆] maji. Ira s̄ade d̄o r̄abi mba ti l̄ade. Ira s̄ade kadi n̄e madi du-de al. ¹⁴ Maji kadi dije ki ai dije l̄aje, ndoi kaw k̄ate me n̄e ra je ti ki maji. Be a, a ḡari lo ra ki dije ki n̄e to r̄ode. Ninḡa, kisi ki d̄o taa l̄ade a e kare ki ndangi al t̄o.

¹⁵ Dije p̄ati ki ai s̄am naa ti ne uw̄ai jii. Uw̄a ji madije je, ki ai n̄j̄e kadi-me je. Kadi me-maji l̄a Luw̄a e naa ti s̄asi p̄ati. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi Pilamq

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Pilamq

Pilamq e daw kare ki tae 6a ki adi mene Jaju Kirisi. Ninga a e ki kare dan nje kaw-naa je ti ki Kolosi. Pilamq e madi Pol (1). Aw ki baa kare ki tae na Onajim, ki tee me kay ti lie ay. Ninga daw gar ne ki ra ne a Onajim ay-n al nim, taa daw gar rabi ki ingai-naa ki Pol ki dokagiloe ti noo kin to dangay ti kin al nim to. Ne kare 6a, j-inga kadi Onajim tal nje kun go Kirisi. Nga ninga, Pol un ndune kadi n-ilai ki Onajim ro Pilamq ti gogi. E be a, ndangi-n makitibi kin ade kadi uw a Onajim ki rone ti. Kadi oo-e ta baa al ngata, na kadi oo-e ta ngokqe ki me kadi-me Kirisi ti.

Pol ila ngira makitibi lane ki ta kuwa ji Pilamq nim, kuwa ji nje ki isi me kay ti la Pilamq nim (1-3). Ba go ti, ra oyo Luwa mbata tinga bil la Pilamq (4-7). Go oyo ki ra ti nga 6a Pol inda ne daji lane ki mbata la Onajim ki no Pilamq ti, tado Pol ndigi kadi Onajim tal aw ro bane ti gogi (8-22). Me ta kuwa ji-naa ti ki Pol tal-n ta makitibi lane kin, tida to dije ngay ki tode to me makitibi ti ki ndangi adi Kolosi je (Kol 4.10, 12, 14). Ja j-inga to daw ta Arsi pi ki j-o tae Plm 2 to Kol 4.17 to kin. Domaji a e daro Onajim a wa a aw ki makitibi la Kolosi je to e ki ya Pilamq to.

J-inga me makitibi ti ki Pol ndangi adi Pilamq kin kadi al-e ta ki mindi ki sal lom lom bi inda togi dae ti al nim, taa maji togi ki Pilamq aw-n do Onajim ti al nim to. Ne kare 6a, ole me Pilamq to, me dije pæti ki a tidai makitibi kin to do ndigi-naa ti la Kirisi ki a ra kadi ta ri a to dan dije ti ka, a tali ilai noji naa ti me Kirisi ti.

Kuwa ji-naa

¹ Mi Pol ki mi dangay ti mbata Poy Ta ki Maji la Jaju Kirisi, naa ti ki ngokoje Timote, j-ilai ki makitibi kin j-uw-a-n jii j Pilamq ki j madije ki ngay taa j madi-kila je to*. ² J-uw a ji konanje Apiya, taa Arsi pi ki e madi ro laje ki mbata la Kirisi kin to*. Ninga j-uw a ji nje kaw-naa je ki isi me kay ti lai j Pilamq to. ³ Kadi me-maji ki kisi-maje la Bawje Luwa ai ki BaBe laje Jaju Kirisi e naa ti saasi.

NDigi-naa ki kadi-me la Pilamq

⁴ M-ra oyo Luwa lam mbata dokagilo je pæti ki m-isi m-al sie ta ninga, mem ole dai ti j Pilamq. ⁵ Tado m-o poyi kadi indigi ngan la Luwa pæti. Ki oji do kadi-me ninga, adi mei BaBe Jaju Kirisi to. ⁶ M-daji Luwa kadi kindo ro naa ti lai saje do kadi-me ti tee ki kandi ne ngay. Kadi-me kin a toji kadi dije gari kilai je pæti ki maji ki j-asi ra ki takul kindo ro naa ti laje ki Jaju Kirisi. ⁷ NGokom, m-inga ronol ki me-sol ngay ki mbata ndigi lai, tado ngan la Luwa ingai me-sol ki go rabi ndigi lai kin.

Ne daji la Pol mbata Onajim

⁸ E be a, re m-inga togi ji Kirisi ti mba kadi m-ojii ne ki sobi kadi ira ka, ⁹ m-ge kadi, ki takul ndigi-naa ki to danje ti kin, m-daji ne ta daji yo. Taki o-n, mi Pol mi ngatogi, taa dokagilo ti kin mi me kay dangay ti mbata la Jaju Kirisi, ¹⁰ m-daji ne kare ki mbata ngonm ki me Kirisi ti Onajim. NGosine, m-tal bawe ki go ta ti la Jaju me kay dangay ti ne*. ¹¹ Kæte e daw ki ndae goto ta kamti ti, na ngosine, tal daw ki ndae to ti mbata laje joo pu.

¹² M-təl m-ile ki rɔi ti gogi, e ki e dəw rɔm. ¹³ M-ge ngay kadi m-ngəm-e rɔm ti ne mba kadi ra kilə adi-m toi ti, dɔkagilo ti ki mi-n dangay ti ki mbata Poy Ta ki Maji lə Jəju kin. ¹⁴ Nə m-ndigi ra ne madi ki kanji koo yaɪ, al. Mər ta ləm e ki mba kadi ra maji lai e ki go me ndigi ti lai j wa, 6i e ki tɔgi ti ki kində dɔ ti al.

¹⁵ Dɔmajɪ ə, Onəjim gangi-naa səi dɔkagilo ki ndəy be, mba kadi re inge gogi ningə, isi səi ratata. ¹⁶ A inge gogi tə 6əə al ngata. A o-e tə dəw ki gate e ngay itə 6əə. A e ngokɔi ki nje ndigi lai me Kirisi ti. M-ndige ngay, nə m-gər kadi ndigi ki a indige a itə yəm 6əy, ki go darɔ ti, ə se ki go rəbi ti lə Luwə.

¹⁷ E be ə, re o-m tə madi-kiləi ningə, uwe rɔi ti təkɪ e mi wa ə uwə-m rɔi ti be. ¹⁸ Re ra səi ne madi ki nəl-i al, ə se re aw ki 6angi lai dɔe ti ka, ində dɔm ti. ¹⁹ Mi Pol wa ə m-ndangi ta kin ki jim. M-a m-igə-i 6angi kin. Maji kadi igər təkɪ m-aw ki 6angi doi ti, adi e darɔi j wa. ²⁰ Oyo NGokom, m-dəji mba kadi ira kilə kin adi-m me tɔ Ba6e ti. Ira adi mem səl me tɔ Kirisi ti.

²¹ Məm ole dɔ təl rɔ go ta ti lai dɔkagilo ti ki m-isi m-ndangi-n makitibi kin m-adi. Ningə m-gər kadi a ira təkɪ m-dəji. Dɔmajɪ ə, a ira itə e ki m-dəji kin 6əy.

²² Ningə m-dəji mba kadi ində dɔ kəy madi dana adi-m. Tadɔ m-ində mem dɔ ti kadi, kəl ki isi əli ta ki Luwə ki mbata ləm kin, a ra adi njé kɔ6e je a iyəi mi taa adi səsi.

Kuwə ji-naa ki dɔbəy ti

²³ Epapirasi uwə jisi. E səm naa ti kəy dangay ti ne ki mbata lə Jəju Kirisi✧.

²⁴ Madi kiləm je, Marki✧ əi ki Arisitarki✧, taa Dəmasi✧ əi ki Luki✧ uwəi jisi tɔ.

²⁵ Kadi me-maji lə Ba6e Jəju Kirisi e naa ti səsi.

Makitibi ki ndangi adi Ebirə je

Ta ki dɔ makitibi ti ki ndangi adi Ebirə je

Dəw ki ilə rone səl ləm ə tidə makitibi ki ndangi adi Ebirə je kin 6a, a oo kadi e makitibi ki daw ndangi sobi dɔ dəw ə se dije madi al, nə to tə mbə Poy Ta ki Maji ki kilə kam be par. E ta kuwə ji-naa ki ta tɔl ta ta ti kin par ə ra kadi dəw gər-n təkɪ e makitibi ki ndangi kadi dəw ə se dije madi. NGa ningə, e makitibi ki dəw gər nje ndange al nim, dəw gər dije wa bangi ki dəw ndangi adi-de kin al nim tɔ. Nə kare 6a, to tə nə ki nje ndangi makitibi ka kin isi Itali ti ə ndangi be (13.24). Ningə ndangi adi njé kun go Kirisi ki rɔ je ki dangi dangi isi re dɔde ti. Rɔ je ka kin ra adi dije madi isi sangi kadi iyəi ta kun go Kirisi. E be ə, nje ndangi makitibi, ndangi adi-de, ilə-n dingəm mede ti kadi ai dɔ njade ti, ningə tɔji-de kadi gəri təkɪ Kirisi ki isi uni goe kin e ki bo dɔ dije pəti, ki dɔ nə je ti pəti.

Lo kilə ngirə makitibi ti wa 6əy 6a, nje ndangi makitibi əl təkɪ Luwə oji rone ki taga kadi dije gəri-e ki rəbi lə NGone Jəju Kirisi (1.1-3). To kadi dəw a gangi kəy kəm makitibi kin asi joo kare:

Kəy kəme ki dəsəy (1.4-10.18) ilə kagi dɔ ke ki bo ti lə Kirisi. Kirisi e ki bo dɔ njé kəl ta je ki ta Luwə ti par al (1.1-3), nə e ki bo dɔ malayka je ti nim (1.4-2.18), dɔ Moji əl ki Jojuwe ti nim (3.1-4.13). Kirisi e ki karne ba ə e Nje kijə nə məsi kadi-kare ki bo ngay me kun mindi ti ki sigi. Ningə e ki bo dɔ ki bo je ti lə njé kijə nə məsi kadi-kare je pəti ki me kun mindi ti ki kəke (4.14-7.28). Məse ki ilə nja kare par ə tɔl-n ta nə pəti adi asi-naa kin, itə məsi je pəti ki njé kijə nə məsi kadi-kare je pəti iləi (8.1-10.18).

Kəy kəme ki kɔ joo (10.19-13.19) ilə dingəm me dije ti ki makitibi kin sobi dɔde, kadi uwəi tɔgide ba me njiyə go Kirisi ti (10.19-39). Lo kin ti noo, j-ingə ta lə njé kadi-me je ki me kun mindi ti ki kəke, ki to kadi njé kadi-me je ki ɔne ndaji-de (11). NGa ningə nje ndangi makitibi daji dije ki ndangi makitibi adi-de kadi adi kəmde e dɔ Jəju Kirisi ti, kadi tətɪ rɔ təkɪ Kirisi tətɪ-n be tɔ (12.1-11). Go ngan ta je madi ti, ki ndəji-naa (12.12-13.19), nje ndangi makitibi tɔl ta makitibi ləne ki njangi dɔ nim, ki kuwə ji-naa nim (13.20-25).

Kadi tə dije ki a tidəi makitibi kin ingəi tɔgi me nə je ti ki nga ki a tɛɛ dɔde ti, nje ndangi makitibi kin a dɔ ta je ti ki kadi adi tɔgi par al, nə əl to təkɪ kisi nje ndole go Kirisi dan dije ti ki gəri Kirisi al e nə ki ngə ngay. Nə re e be ka, sobi kadi njé kadi-me je goi Kirisi dɔ kagi-dəsi ti, ə ai dɔ njade ti, mai naji lie mbata kaji ki biti ki nɔ ti ki tɔ isi nginə dije ki njé təl rɔde go ta ti lie kin.

Luwə əl ta dije ki takul NGonne

¹ Dɔkagilo ti ki kate, Luwə əl ta ki kaje je nja bay bay, taa ki rəbi je ki dangi dangi tɔ ki takul njé kəl ta je ki tae ti. ² Ninga ki ngəsiine kin, dɔkagilo ki dɔbəy ti, Luwə əl-je ta ki takul NGonne. E ki takule ə Luwə ra-n dərə ki dɔnangi ki nə je pəti ki me ti, taa ade e 6a nə je pəti tɔ. ³ Kunji ki əti 6əl lə Luwə oji rone ki taga rɔ NGone ti. Ningə titi-naa ki darɔ Bawne wa ay njay njay. Ki takul ta lie ki aw ki tɔgi, ra adi nə je tɔl lo tode ti me dɔnangi ti ne. Lɔki ay dije njay dɔ majal je ti ləde ngata ningə, aw isi dɔ ji kɔ Luwə ti ki nje tɔgi ki əti 6əl, me dərə ti⁴. ⁴ Be ə, NGon Luwə e ki bo itə malayka je sɔy. Taa Luwə ade tɔ ki e dɔde ti pəti tɔ.

NGon Luwə e dɔ malayka je ti

⁵ Malayka madi kare ki Luwə əl-e ta dan made je ti ə nə:

«[ə j] ngonm,
M-təl bawi me ndɔ ti ki ɔne» goto.

✧ 1:3 Pa je 110.1

Taa, ta ki ə nə:

«M-a mi bawe,

Ə e, a e ngonm» kin ka, tēē ta-e ti ki rə malayka ti madi al ratata tə[☆].

⁶ Nə dəkagilo ti ki Luwə aw kadi ilə ngonne ki kare ba me dənangi ti ningə, əl ə nə:

«Kadi malayka je ləm pəti əsi məkəside nangi nōe ti.»

⁷ Luwə əl ta ki əji də malayka je ə nə:

«Malayka je rai kilə adi-mi tə nəl je be,

Taa tə ndon por je be tə[☆].»

⁸ Ningə ki əji də ngonne, Luwə ə nə:

«İ Luwə, a o be ratata.

Nē ra ki dana e gəl kəbe ki a o-n be də dije ti ləi.

⁹ İ nje ndigi nē ra ki dana, ə nje mbati nē ra ki go ti al tə.

Be ə, i ki i Luwə, Luwə ləi, kəti dan ngar madi je ti,

Ur yibi rənəl dəi ti[☆].»

¹⁰ Ningə təl əl bəy tə ə nə:

«E i Babe ə, lo kilə ngirə nē je ti, ira dənangi,

Ningə dərə e nē ra jı tə.

¹¹ Nē je kin pəti a gotoi, nə i, a isi lo kisi ti ratata.

Dərə ki dənangi a ngisi tə kibi be.

¹² A dole-de təkı dəw a dolə-n tuwə kam be,

Oyo, a mbəli-de təkı dəw a mbəl-n kibi kam be.

Nə i, a mbəl al ratata.

Ningə a isi ki dəi taa, ki də bal je, ki də bal je[☆].»

¹³ Malayka madi kare dan malayka je ti lie ki Luwə əl-e ə nə:

«İre isi də jı kəm ti,

Biti kadi m-ilə njé bə je ləi gin təgi ti, goto.»

¹⁴ Ki əji də malayka je, əi ndil je ki njé ra kilə kadi Luwə par. Luwə ilə-de mba kadi rai ki dije ki a aji-de.

2

Adi ji kidi ta ki Luwə əl je al

¹ Be ə, maji kadi nē ndo je ki j-ingəi kin, adi ji rai ji ndami al, re ji rai ji ndami ə, j-a ndəmi rəbi. ² Ji gər kadi ta ki ndo ki malayka je rəi əli kaje je e ta ki rəjeti[☆].

Ningə dije pəti ki njé kal də ndu kin nim, njé təl rəde go ti al nim, Luwə adi-de kində kəji ki səbi kadi ingəi. ³ Təkı rəjeti, j-əi wa ka j-a nali kində kəji lə Luwə kin al, re j-oi ta kəji ki əti bəl be kin tə nē ki kare. Ta kəji kin, Babe Jəju wa ə ilə mbəe dəsəy. Ningə njé je ki ooi ta-e ti, rəi mai naje adi-je, təkı e ta ki rəjeti.

⁴ Luwə wa ki dəne ma naji də ta kəl-de ti kadi e ta ki rəjeti ki takul nē kəji je ki əti bəl nim, nē ra je ki dāw əsi ra al nim, ki mbəli je ki ra ki rəbi je ki dangi dangi nim tə. Taa Luwə təji nē ki rangi bəy, adi njé ma naji je ka kin, kadi-kare je ki dangi dangi ki go NDilə ti, ki go ndigi ti lie.

Jəju oi mbata lə dije ki dənangi ti ne pəti

⁵ J-isi j-əl ta də kisi ki də taa ti ki sigi ki a re. Ningə kisi ki də taa ki sigi ka kin, e malayka je ə, Luwə a adi təgi də ti al. ⁶ Makitibi lə Luwə ə nə:

«İ Luwə, nda dəw e ri ə kadi to rəi ki mbata lie be ə?

Ə se, ngon dəw e ri ə kadi ində kəmi goe ti be ə?

⁷ Ra-e adi malayka je əi dəe ti mbata ngon dəkagilo ki ndəy be,

Ningə ilə jəgi piti ki kəsı-gon dəe ti.

☆ 1:5 Pa je 2:7; 2 Samiyəl 7.14 ☆ 1:7 6-7: Dətarənom 32.43; Pa je 104.4 ☆ 1:9 8-9: Pa je 45.7-8

☆ 1:12 10-12: Pa je 102.26-28 ☆ 2:2 Knjk 7.53

8 Ɔsi gone mba kadi o be do ne kində je ti pəti*.»

Loki Luwə ilə ne je pəti gin tɔgi ti lə dəw, ne madi kare ki iyə taga goto. Ningə ki ngɔsine kin, j-o kadi o be do ne je ti pəti al bəy. 9 Nə j-o Jəju ki kəte, malayka je itəi-e ki mba dəkagilo ndəy, ki mba kadi ki takul me-maji lə Luwə, ki ade oy mbata lə dije pəti. Ningə e ki tado kɔ ki koy ki Jəju ingə kin ə, Luwə ilə-n jɔgi piti ki kɔsi-gon dəe ti.

10 Təki rɔjeti, Luwə e nje ra ne je pəti, taa ne je pəti əi yəe je tɔ. Luwə təl Jəju dəw ki asi naa bərəre ti go rəbi kɔ je ki ingə, mba kadi dije ngay ki təli ngane je, indəi rɔde naa ti sie do piti ti lie tɔ. Tado Jəju e njé kər nɔde kaw səde kaji ti.

11 Ningə Jəju ki nje təl dije ki kasi-naa bərəre ti do majal je ti lade, taa njé je ki təl-de ki kay njay ti ba pəti, Bawde e kare ba, adi e Luwə. Be ə, rɔ Jəju səl-e al kadi ɓar-de ngakone je. 12 Jəju əl Luwə ə nə:

«Ma m-əl ta ki ɔji dɔi ngakom je,
Ta kəm kosi dije ti ləi,
M-a m-osi pa m-ilə-n tɔji dɔi ti*.»

13 Ningə əl bəy:

«M-a m-adi mem Luwə ba pəti,
Bəy taa, m-a ne ki dije pəti ki Luwə adi-m-de,
Ki toi tə nganm je be*.»

14 Təki dije ka kin awi ki darɔ ki məsi ka kin ə, Jəju wa ka, təl rɔne dəw ti ki rɔjeti tə əi be tɔ. Ra be mba kadi ki takul koye, su ki aw ki tɔgi lə koy jine ti, təl ne ki kare. 15 Jəju oy mba kadi taa dije ilə-de taa tɔ. Dije ki dəkagilo kisi ki do taa lade pəti, isi tə bəə je me ɓəl koy ti. 16 Təki rɔjeti, Jəju re mba kadi ra ki malayka je al, nə re ki mba kadi ra ki dije ki gin koji ti lə *Abirakam. 17 E be ə, me ne je ti pəti, kadi tɔ tə ngakone je be, mba kadi təl nje kijə ne məsi kadi-kare lade ki bo ki nje ndigi dije ki əti ɓəl, taa ki nje ka do njane ti njururu do kilə ti ki Luwə ade tɔ. E ə, a bər majal lə dije nim, taa a ilə-de noji naa ti ki Luwə nim tɔ. 18 Oyo, Jəju wa ki dɔne ingə ne na nim, ingə kɔ nim tɔ. Be ə, ngɔsine kin, asi kadi a ra ki njé je ki ne ja je tɛɛi dɔde ti.

3

Jəju e ki bo do Moji ti

1 NGakom je ki njé kadi-me je, səi ki Luwə ɓar səsi, maji kadi uri kəmsi ki do Jəju ti. E ə, Luwə ilə sie adi-je, mba kadi e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo. E ki takule ə, j-adi-n me je, ə j-isi j-əl ta do ti taga ta kəm dije ti. 2 Təki rɔjeti, Luwə kɔti Jəju mba kadi e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo. A do njane ti ki rɔ Luwə ti ki nje mbəte, kadi ra kilə kin, təkɔ ndo ki *Moji a-n do njane ti me kilə je ti pəti ki ra me kəy ti lə Luwə kin be tɔ*. 3 Təki rɔjeti, Jəju asi ta piti ki itə yə Moji say təkɔ ji gəri kadi nje kində kəy aw ki kɔsi-gon itə kəy kin be. 4 Kəy ki aw ki nje kində ne al goto. NGA ningə nje ra ne je pəti e Luwə. 5 Moji a do njane ti me kilə je ti pəti ki ndo ki ra me kəy ti lə Luwə. Nə ke ə e ngon nje kilə kare. Kilə lie e ki mba kadi əl dije ta ɔji do ne je ki Luwə a əl me ndo ti ki lo ti ti. 6 Nə Kirisi a do njane ti tə Ngon lə Luwə, ki Luwə un-e inde do kəy ti ləne. J-əi ə, j-əi kay je lie, re j-uwəi tɔgi je ba, taa ji rai rɔnəl do ne kində me do ti ləje tɔ.

Kər kəə lə dije lə Luwə

7 Maji kadi uri mbisi oi do ta ki NDil Luwə əl kin:

«Dəkagilo ki ɓone kin, re oi ndu Luwə ningə,

8 Oti kadi adi mesi nga təkɔ ndo ki kasi je tɔi-mi rɔ kin be,
Dəkagilo ti ki nai mi me dilə lo ti.

⁹ Oyo e dəkagilo ti ki kasi je indəi kadide səm ə nai mi, Go bal ti ki kuti sə ti ki m-ra ne je m-adi oi ki kəmde kin.

¹⁰ E be ə, wongi ra-m ngay ki gin koji kin, Adi m-əl m-ə nə, mede nay ki lo ndəm ta rəbi ti. Lo kadi gari ne ki m-isi m-ngəm rəde ti goto.

¹¹ Be ə, me wongi ti ləm, m-un-n mindim m-ə nə: A uri me be kər kəə ti ki m-isi m-ra ki mbata ləde kam al ratata*.»

¹² Be ə, ngakom je, maji kadi indəi kəm-kədi də rəsi ti, mba kadi dəw madi kare dansi ti aw ki me ki majal ə se me ngə ki kadi aw sie adi təl gidine adi Luwə ki nje kisi kəm ba al. ¹³ Təki bone Luwə nay ki lo kəl səsi ta ti bəy kin, maji kadi iləi dingəm me na ti ki ndo je kare kare pəti, dəkagilo ti ki isi oi də bar lie bəy kin. İrai be mba kadi majal ədi dəw kare dansi ti adi təl nje me ngə al.

¹⁴ Təki rəjeti, je ki kində rə naa ti ki Jəju Kirisi. Nə ke ə, kadi-me ki ndo ki j-adi-e, ə ji təli nje kadi-me je kin, kadi j-uwəi ba bitə ta təl ta ne je ti. ¹⁵ Makitibi lə Luwə ə nə:

«Dəkagilo ti ki bone kin, re oi ndu Luwə ə, Oti kadi adi mesə ngə təki ndo ki kasi je təi-n rə dilə lo ti kin be.»

¹⁶ Se nə je ə, ooi ndu Luwə ə tali təi rə dilə lo ti wa? Əi nje je ki *Moji ər node ə tee səde me be ti ki Ejipi ti wa kin. ¹⁷ Ə se nje je ki ra tə ə, wongi ra Luwə səde bal kuti sə wa? Wongi ra Luwə ki nje je ki rai majal ə ninde a də-naa ti bisiri dilə lo kin. ¹⁸ Ə se nje ki ra tə ə, Luwə ibi rone kadi a uri be kər kəə ti al ratata wa? E nje ki mbati kadi təli rəde goe ti kin*. ¹⁹ J-o kadi asi kur me be kər kəə ti lə Luwə al, tadə mbati kadi adi-e mede.

4

¹ Be ə, təki dəkagilo kun mindi kur me be kər kəə ti lə Luwə nay bəy kin ba, maji kadi j-indəi kəm-kədi də roje ti mba kadi dəw madi kare njae nay gogi al.

² Tadə je ka, təki iləi mbə Poy Ta ki Maji adi kaje je wa kin tə ə, iləi mbə kin adi je tə. Nə ke ə, Poy Ta ki Maji ki kaje je ooi kin, to tə ne ki kare rəde ti, mbata taai ki kadi-me al. ³ Ningə je ki j-adi me je, j-a j-asi kadi j-ur me be kər kəə ti kin, təki makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Me wongi ti ləm, m-ibi rəm m-ə nə: A uri me be kər kəə ti ləm al ratata*.»

NGa ningə, təki rəjeti, Luwə təl ta kilə ləne mari nu lo kilə ngirə dənangi ti.

⁴ Təki rəjeti, makitibi lə Luwə əl ta oji-n də ndo ki kə siri ə nə: «Luwə ər kəə me ndo ti ki ko siri də kilə je ti pəti ki ra*.» ⁵ Makitibi lə Luwə əl bəy ə nə: «A uri me be kər kəə ti ləm ki m-isi m-ra ki mbata ləde kin al ratata*.»

⁶ Nje je ki iləi mbə Poy Ta ki Maji adi-de kəte, adi mede də ta ti ki Luwə əl-de al. Adi lo kadi a uri me be kər kəə ti lə Luwə kin goto. Re to be ka, ta rəbi to tagira bəy kadi nje ki rangi a uri ti. ⁷ E be ə, Luwə ində də ndo ki rangi dana, bar-e ə nə: «Ndo ki bone.» Luwə əl ta je kin bal ngay kate go ta je ti ki kaje je mbati tae ti. Əl ta je ka kin ki ta *Dabidi, me makitibi pa je ti lie ki ndangi kəte ə nə:

«Bone kin ə, oi ndu Luwə ə, Oti kadi adi mesə ngə,» təki m-əl-n səsi kəte.

⁸ Təki rəjeti, re Jojuwe ər nə *İsırayəl je aw səde me be kər kəə ti lə Luwə ə, Luwə ə əl ta lə ndo kər kəə ki rangi gogi al ngata*. ⁹ Be ə, ndo kər kəə ki rangi lə dije lə Luwə to nno bəy. A e ndo kər kəə ki titi-naa ki ndo ki kə siri ki Luwə ər-n kəə kin be. ¹⁰ Tadə dəw ki ur lo kər kəə ti lə Luwə ə, a ər kəə də kilə ti ləne,

* 3:11 7-11: Pa je 95.7-11 * 3:18 16-18: Kər İsırayəl je 14.1-35; Pa je 95.11 * 4:3 Pa je 95.11

* 4:4 Kilə ngirə ne je 2.2 * 4:5 Pa je 95.7-8 * 4:8 Dətərənəm 31.7; Jojuwe 22.4

tāki Luwā ɔr-n kəə dɔ kilə ti ləne kin be tɔ. ¹¹ Be ə, maji kadi j-indəi tɔgi dɔ rɔje ti mba kadi j-uri me ɓe kɔr kəə ti kin. Adi j-indəi kəm-kədi dɔ rɔjeti mba kadi dɔw madi kare dan je ti təl nje mbatɪ ta ki ta Luwā ti adi osi tāki kajɛ je osi kətɛ kin be al ngata.

¹² Ta lə Luwā e ta ki isi kəm, aw ki tɔgi ngay tɔ. Tae ati itə kiyə kasigar ki ta kate e dam joo. Ta lə Luwā a ur rɔjeti maki maki. A aw ɔdi dan ɓəngirə je nu. Ningə ta rɔje je ki rɔti-naa, ki wuy dɔje je ka aw ɔdi tɔ. Koji ta ra je ləje ki maji, ki ki majal ki mər ta je ki dɔ ɓəngirə je ti ka, ta lə Luwā tɛɛ ki gine. ¹³ Nɛ kare ki mbɔ nɛ kində je ti lə Luwā ki ɓɔyɔ rɔne ta kəme ti goto. Nɛ je pəti naji rɔde ta kəme ti ay njay njay. Ningə e nɔ Luwā ti tɔ ə nɔ nɔ a ɔr gin kilə rane je.

Jəju e nje kijə nɛ məsi kadi-kare ki bo

¹⁴ Adi j-uwəi kadi-me ləje ki j-əli ta dɔ ti nɔ dije ti taga kin ba, tadɔ, tāki rɔjeti, j-awi ki nje kijə nɛ məsi kadi-kare ki bo, ki nje tɔgi ki aw bitɪ tɛɛ lo kisi Luwā ti. Adi e Jəju Kirisi ki NGon lə Luwā. ¹⁵ Nje kijə nɛ məsi kadi-kare ləje ka kin, asi naki kadi ingə kɔ sɔje dɔ tɔgi kasi al je ti ləje. Təki rɔjeti, e wa ka, nai-e me nɛ je ti pəti tɔ je be tɔ. Nə ke ə, e osi me majal ti nja kare al. ¹⁶ Adi j-ɔti ɓasi ki nɔ kimbər kɔbɛ ti lə Luwā ki nje me-maji, ki me ki tɪ kati. Lo kin ti ə, Luwā a iyə-n go majal je ləje kɔ nim, taa me-maji lie ka a nay sɔje nim, mba kadi tɔ ra sɔje dɔkagilo ti ki me je ge.

5

¹ Təki rɔjeti, njɛ kijə nɛ məsi kadi-kare je ki bo, kare kare pəti, Luwā ə mbəti-de dan dije ti. Ningə Luwā ində-de mba kadi rai kilə ləne mbata maji lə dije ka kin. Kilə ləde e mba kadi adi kadi-kare nim, taa ijəi nɛ məsi kadi-kare adi Luwā mbata majal je lə dije ki rai nim tɔ. ² Nje kijə nɛ məsi kadi-kare ki bo wa ki dɔne ka, aw ki kasi al je ləne ngay tɔ. Be tɔ ə, a asi kadi gar ə ra ki dije ki njɛ ra nɛ ki majal ki go me ndigi ti ləde al, adi ndəmi ta rəbi. ³ E mba kasi al je lie ka kin ə, a ilə məsi kadi-kare adi Luwā mbata majal je ləne wa nim, taa ki mbata majal je lə dije nim tɔ*. ⁴ Ra kilə kijə nɛ məsi kadi-kare e kɔsi-gon, nə ke ə dɔw a ində rɔne ki dɔ rɔne mba kingə-n kɔsi-gon kin al. Dɔw a ingə kɔsi-gon kin ki takul ɓar ki Luwā ɓar-e taa. Nɛ kin ə ra, dɔkagilo ti ki ɓari-n *Arɔ.

⁵ E be ə, ya Kirisi ka to be tɔ. E e wa ə adi rɔne tɔɓa mba kadi n-təli-n nje kijə nɛ məsi kadi-kare ki bo ki itə ndəge je al. Nə ingə ji Luwā ti ki əl-e ə nɔ:

«I ə, i ngonm,

flə ngire ɓone, mi m-təl Bawi.»

⁶ Me Makitibi ti lə Luwā, loki rangi ti, Luwā əl ɓəy ə nɔ:

«I nje kijə nɛ məsi kadi-kare ki a isi ratata,

Tə Məlsisədəki be*.»

⁷ Dɔkagilo ti ki Jəju e dɔnangi ti ne ɓəy, əl ta ki Luwā ki rəbi je ki dangi dangi, taa əl sie ta ki go kare ki sɔl dɔ, ki ndune ki bo taa ki man nɔ kəmne ti, Luwā ki asi kadi taa-e ta koy ti*. Ningə Luwā oo dɔ ndue mbata kilə ki ilə dɔne gin tɔge ti. ⁸ Təki rɔjeti, E NGon Luwā wa, nə ki go rəbi kɔ je ti kin pəti, ndo kadi təl rɔne go Luwā ti. ⁹ Loki Jəju tɔl ta kilə je pəti ki ra mba kadi ra ngata ningə, Jəju təl rəbi kaji ki a to ratata mbata dije pəti ki njɛ təl rɔde goe ti. ¹⁰ Təki rɔjeti, Luwā inde nje kijə nɛ məsi kadi-kare ki bo tə Məlsisədəki be.

NDɔr mbi dɔ kiyə go rəbi ki maji ti

¹¹ Nɛ je toi ngay kadi j-əl dɔ ta ti kin, nə ke ə, lo kadi j-ɔr mee kadi ay njay dɔsi ti goto, tadɔ ngə səsi ngay kadi igəri me nɛ je kalangi. ¹² Təki rɔjeti, dɔkagilo ki rai me ta ti lə Luwā kin e ngay nga, adi maji kadi itəli nje ndo dije ndu Luwā

ngata. Næ bitî bone ka, igei kadi dije ki rangi æ ndoi sæsi ne oji dɔ ta læ Luwæ ki indoi lo kilæ ngire ti nu wa kin bəy. Igei mba tæ ngan je ki kasi be bəy bi ne kuso læ ngatogi je ki tɔge to ti al. ¹³ Dæw ki nay ki lo kay mba kone ti e ngon ki kasi. Gær kæl ta dɔ ne ti ki rɔjeti al. ¹⁴ NGata ningæ, ne kuso ki tɔge to ti e ki mbata ngatogi je. Tado ki go kilæ je ti ki isi rai ki nda je kare kare pæti me kisi ki dɔ ta ti lade, asi kadi æri mbo ne ki maji ki ne majal naa ti.

6

¹ E be æ, maji kadi j-ai dɔ ne ndo ti ki oji dɔ ta læ Kirisi ki j-ingæi lo kilæ ngiræ kadi-me ti laje nu kin par par al. Adi j-awi ki kate kate me ne ndo je ti læ dije ki tɔgi gangi me kadi-me ti. Adi ji tæli ji ræi dɔ ne ndo je ti ki lo kilæ ngire ti nu, tæ ra ne je ki majal ki a awi ki dæw koy ti, æ se kiyæ ta kadi-me kɔ kin al. ² taa kadi ji tæli ji ræi dɔ ne ndo je ti ki oji dɔ ra dæw batæm je ki dangi dangi, æ se kindæ ji dɔ dæw ti, æ se kî njé koy je lo koy ti, æ se ta ki gangi ki dɔbæy ti kin al ngata tɔ. ³ J-a ji ndoi-naa ne læ dije ki tɔgi gangi ngata, re Luwæ adi-je ta ræbi.

⁴ Adi j-uni tæ ne ndo, ta læ njé je ki tæli osi me pa njiyæde ti ki kate: kæmde e ki tɛɛ ki takul kunji læ Luwæ. Nai kadi-kare ki dɔræ ti ooi nim, taa ingæi NDil ki ay njay nim tɔ. ⁵ NDigi Poy Ta ki Maji læ Luwæ kadi e ta ki maji ngay, taa gæri ne ki oji dɔ tɔgi je ki a ræi naa ti ki dɔkagilo ki Luwæ a ilæ-n ngiræ kɔbe ki a re nim tɔ. ⁶ Næ re e be ka, tæli osi me pa njiyæde ti ki majal ki kate kin gogi. Ko dije ka kin, lo kadi dæw a tæl re sæde ki nja joo bəy kadi yæti pa njiyæde goto. Tæki rɔjeti, bæi NGon læ Luwæ dɔ kagi-dæsi ti tæki rangi bəy. Ningæ ilæi rɔsæl dæe ti ta kæm dije ti.

⁷ Adi j-uni ne ndo ki dɔ lo ndɔr ti, loki dɔnangi ay man ndi ki isi ædi ki dɔkagilo je pæti, æ tɛɛ ki kandi ki maji adi njé je ki ndɔri ki mbata lade tɔ ningæ, tɔji ki taga kadi Luwæ njangi dɔ lo ndɔr ka kin. ⁸ Næ re dɔnangi ibæ tone je ki kon je yo ningæ, e dɔnangi ki ndæe goto. Luwæ a ndole æ tæl ta dɔnangi kin e kadi ilæi por dæe ti par.

⁹ NGakoje je ki njé ndigi je laje, re j-æl ta kin be mîndi ka, ji gær me je ti maji kadi sæi, sæi dɔ ræbi ki maji ti. Dɔ ræbi ki a tɛɛ sæsi kaji ti. ¹⁰ Tæki rɔjeti, Luwæ e nje ra ne ki dana ki dɔkagilo je pæti. Adi mee a oy dɔ ne ki maji ti ki irai al. Irai ki njé kadi-me madi je, ningæ isi ta ra ti ne bəy. Ne ra je ki maji ki isi rai kin tɔji kadi indigi Luwæ. ¹¹ Næ ndigi laje e mba kadi dæw ki ra dansi ti uwæ tɔgine ba, æ nayi ki lo ra maji ti tæki isi rai kin bitî ndo ki dɔbæy ti. Ningæ a ingæi ne je pæti ki indæi mesi dɔ ti. ¹² Ji ndigi kadi itæli njé dabi je al. Næ kadi indaji pa njiyæ njé je ki adi mede Luwæ æ awi ki kore me. Njé je kin æ, ingæi ne maji je ki Luwæ un-n mindine kadi n-adi-de.

Ne kindæ me dɔ ti ki rɔjeti

¹³ Loki Luwæ un mindine adi *Abirakam, dan go kun mîndi ka kin ki kibi rɔ me tɔne ti wa. Tæki rɔjeti, dæw ki rangi ki ite kadi ibi rɔne ki tɔe goto. ¹⁴ Luwæ æ næ: «M-a m-jangi dæi tæki rɔjeti, æ m-a m-adi gin kai je bayi-naa*» ¹⁵ Abirakam ngæm go kun mîndi læ Luwæ ki kore me. Be æ, ingæ-n ne ki Luwæ un-n mindine ade. ¹⁶ Loki dije ibi rɔde ningæ, ibi rɔde ki tɔ dæw ki boy itæ-de. Kibi rɔ ka kin a tɔji kadi ta je ki n-æli æi ta je ki rɔjeti. Adi a indæ gangi ta je ki tade asi-naa dɔ ti al. ¹⁷ Ningæ Luwæ ge tɔji njé je ki a ingæi ne maji je ki un-n mindine ka kin ki taga ay njay bəy, kadi ndu-kun je læne a yæti al. Be æ, dan go kun mîndi læne ki kibi rɔ bəy. ¹⁸ Kun mîndi æi ki kibi rɔ æi ne je ki joo ki dæw a yæti-de al. Be æ me kun mîndi ti æ se me kibi rɔ je ti læ Luwæ kin, a æi taje ki ngom al ratata, adi ta je kin ilæ dingæm me je ti ngay, j-æi je ki j-iyæi ne je pæti mba kadi j-uwæ ne kindæ me dɔ ti, ki e ki kadi-je kin ba. ¹⁹ Ne kindæ me dɔ ti kin ra adi kisi ki dɔ taa laje to tæ kəy ki kindæ dɔ mbal ti be. E ne ki dæw a badi dɔ ti al nim, taa e ne ki ngæ

* 6:14 Kilæ ngiræ ne je 22.16-17

nim tɔ, ningə ində kibi gangi lo ki me kəy ti lə Luwə ki to dɔrɔ ti gangi, ə ur me lo ti ki ay njay njay itə made je. ²⁰ E lo kin ə, Jaju ur ti kate noje ti tə nje tɛɛ ta rəbi noje ti. Jaju təl nje kijə nɛ məsi kadi-kare ki bo ki ratata tə Məlsisədəki be.

7

Məlsisədəki nje kijə nɛ məsi kadi-kare

¹ Məlsisədəki ka kin e ngar ki ɓe bo Salem ti, taa e nje kijə nɛ məsi kadi-kare lə Luwə ki e dɔ nɛ je ti pəti tɔ. E ə ingə *Abirakam lo ki təl lo təti rɔ ti ki təti ngar je, ə njangi dɔe tɔ. ² E ə, Abirakam ade ki kare me nɛ ki dɔgi ti, me nɛ je ti pəti ki təl-n ta rɔ ti. Ki dɔ kate, kər me tɔ ki nə Məlsisədəki e «ngar ki nje ra nɛ ki dana». Bəy taa, Məlsisədəki e ngar ki ɓe bo Salem ti tɔ, kər me tɔ ka kin nə: «NGar ki nje lapiya».³ ³ Makitibi lə Luwə əl ta lə baw Məlsisədəki ə se ta lə kɔe al, nim taa əl ta lə gin kae je al nim tɔ. Bəy taa, əl ta dɔ koje ti ə se dɔ koye ti al ratata nim tɔ. Titi-naa ki NGon lə Luwə, ningə e nje kijə nɛ məsi kadi-kare ki a isi ki dɔkagilo je pəti.

⁴ Igəri maji kadi Məlsisədəki e dəw ki ndae e ngay. Be ə, kaje Abirakam wa ka, ade ki kare me ki dɔgi ti, me nɛ je ti pəti ki təl-n lo rɔ ti.⁵ ⁵ NGan *Isirayəl je, ki go ndu-kun ti lə *Moji, e gu dɔde ti kadi adi ki kare me ki dɔgi ti me nɛ je ti pəti ki ingəi, dije ki əi gin koji ti lə *Ləbi ki əi njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, ki əi ngakode je wa, tadə əi je ka, əi gin ka ti lə Abirakam tɔ. ⁶ Məlsisədəki e gin koji ti lə Ləbi al, nə Abirakam ade nɛ kare me ki dɔgi ti me nɛ je ti pəti ki ingə. Adi Məlsisədəki njangi dɔ Abirakam ki Luwə un mindine ade. ⁷ Ningə təkɪ rɔjeti, ngatɔgi ə a njangi dɔ ngon ki du. ⁸ Gin ka je lə Ləbi ki njé taa ki kare me ki dɔgi ti, me nɛ maji je ti ji ndəgi Isirayəl je ti, əi dije ki a oyi. Nə ki oji dɔ Məlsisədəki, Makitibi lə Luwə əl kadi e, isi kəm ba. ⁹ Ki dɔbəy ti, ta ki kadi j-əl ən: dɔkagilo ti ki Abirakam adi ki kare me ki dɔgi ti me nɛ kingəne je ti pəti kin, Ləbi ki gin kae je əi njé taa ki kare me ki dɔgi ti me nɛ je ti pəti kin ka, adi tɔ. ¹⁰ Təkɪ rɔjeti, dɔkagilo ti ki Məlsisədəki ingə-n Abirakam kin, oji Ləbi al ɔay, nə ke ə, e məsi kane Abirakam ti ngata.

¹¹ Me ndu-kun ti lə ngan Isirayəl je, e dije ki gin koji ti lə Ləbi ə sɔbi kadi dije kɔti-de tə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je. Əi njé kijə nɛ məsi kadi-kare je tə *Aro be. Nə rəbi ra kilə kijə nɛ məsi kadi-kare lade tɔ asi-naa bərərə al. Re e be al ə, dəw a sangi nje kijə nɛ məsi kadi-kare ki rangi tə Məlsisədəki be ɔay al ngata.

¹² Nga ningə, re rəbi ra kilə lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare ki gin ka ti lə Ləbi yəti ningə, e go ti kadi ndu-kun ka yəti tɔ. ¹³ Ningə Babe ləje ki ta je kin oji dɔe, e gin ka ti lə Ləbi al, nə e gin ka ti ki rangi. Ningə gin ka ti kin, dəw madi ki ra kilə tə nje kijə nɛ məsi kadi-kare dɔ dingiri lo ti goto. ¹⁴ Dije pəti gəri kadi oji Babe ləje gin koji ti lə Juda. Ningə ki oji dɔ gin koji kin, Moji əl ta madi dɔ ti al, loki əl ta ki oji dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je.

Nje kijə nɛ məsi kadi-kare ki rangi ki titi-naa ki Məlsisədəki

¹⁵ NGosine nɛ je toi ay njay nga. Nje kijə nɛ məsi kadi-kare ki rangi ki e gin koji ti lə *Ləbi al, ki tɔ tə Məlsisədəki be re. ¹⁶ E təl nje kijə nɛ məsi kadi-kare ki go rəbi koji ki darɔ ti al, nə ki go tɔgi kisi ki dɔ taa ti ki a tɔ ratata. ¹⁷ Təkɪ rɔjeti, makitibi lə Luwə əl ə nə:

«J nje kijə nɛ məsi kadi-kare ki ratata,
Təkɪ ndɔ ki Məlsisədəki isi-n be.»

¹⁸ Be ə, kun-ndu je ki kate, e ki buji kɔ mbata tɔge goto, taa ndae ka goto tɔ.

¹⁹ *NDu-kun je lə *Moji asi kadi rai adi dije asi-naa bərərə ta kəm Luwə ti al. Nga ningə nɛ kində me dɔ ti ki maji tɔi ndu-kun je lə Moji e ki kadi-je. Ningə

ki takule j-asi kadi ji re ki rɔ Luwə ti. ²⁰ Ne ki rangi ɓəy, ne je kin pəti rai ne ki takul kibi rɔ lə Luwə. Nə ndəge je tɛɛi njé kijə ne məsi kadi-kare ki kanji kun mindi lə Luwə. ²¹ Nə ki ɔji dɔ Jəju, Luwə un mindine, loki əl ə nə:

«Mi ʔabə ma m-yəti ndum al,

M-un mindim m-ə nə:

ɪ nje kijə ne məsi kadi-kare ki ratata.»

²² Be ə, ki rəbi kibi rɔ lə Luwə kin, ji ti meje kati kadi j-ingə kilə mindi ki sigi ki maji itə e ki kəte kin say ki takul Jəju.

²³ Ne ki rangi ɓəy, njé kijə ne məsi kadi-kare ki gin koji ti lə Ləbi bayi-naa. Nə ke ə, yo tɔl-de taa taa adi lo kadi rai kilə kijə ne məsi kadi-kare kin ratata goto.

²⁴ Nə Jəju e nje kisi ratata, ningə kilə kijə ne məsi kadi-kare lie a to ki nɔne ti tɔ. ²⁵ E be ə, Jəju asi kadi kaji ki ratata dije ki njé re ki rɔ Luwə ti ki takule. Təki rɔjeti, e nje koy al adi a əl ta ki Luwə ki dɔkagilo je pəti ki mbata ləde.

²⁶ Jəju e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki sɔbi kadi j-inge. E ay njay nim, ra ne ki majal nja karə al nim, taa Luwə ɔse ngərangi kadi njé ra majal je ti nim tɔ. Ningə, un-e inde adi isi ngərangi dɔrɔ ti nu, dɔ ne je ti pəti. ²⁷ Jəju tɔ tə ndəgi njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo kam al, adi e ne ki ndae goto rɔe ti kadi ijə ne məsi ki ndɔ je kare kare pəti ki mba kadi Luwə iyə-n go majal je ləne wa nim, taa mba kadi iyə-n go majal je lə kosi dije pəti kɔ tɔ. Jəju ijə ne məsi kadi-kare nja karə ba par ə asi naki. Adi e kadi-kare darəe wa ki adi dɔ kagi-dəsi ti kin.

²⁸ Tədɔ ndu-kun lə Moji ində jine dɔ dije ti madi ki kilə rade asi-naa al, tə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo. NGA ningə kun mindi lə Luwə ki re go ndu-kun ti, ində jine dɔ NGone ti tə nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo, e ki asi-naa bərərə ki nɔne ti.

8

Jəju e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo

¹ Ta ki bo ki kadi j-əl dɔ ta ti kin ə to kin: J-aw ki nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo, ki isi me dɔrɔ ti, dɔ ji kɔ lo kisi kɔbe ti lə Luwə, ki tɔge e dɔ tɔgi je ti pəti*.

² Isi ra kilə kijə ne məsi kadi-kare ki bo ləne me kəy ki ay njay ti, adi e me kəy kaw-naa ti ki rɔjeti ki e dɔrɔ ti nu. E kəy ki Luwə wa ə ra bi e dije ə rai ki jide al.

³ *Njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo, kare kare pəti, kilə ləde e mba kadi adi ne je Luwə nim, rai ki kadi-kare məsi je nim tɔ. Be tɔ ə, e go rəbe ti kadi Jəju ka, aw ki ne kadi adi kadi-kare ti tɔ. ⁴ Təki rɔjeti, re Jəju e dɔnangi ti ne ningə, a e nje kijə ne məsi kadi-kare al, tədɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ki isi rai kilə kin ki go ndu-kun ti lə *Moji, isi dɔnangi ti ne ə bəlme ngata. ⁵ Njé kijə ne məsi kadi-kare je ka kin, isi rai kilə me kəy kaw-naa ti. Nə kəy kin e ndil kəy ki rɔjeti ki tɔ dɔrɔ ti. Təki rɔjeti, loki Moji ilə ngirə kadi ra kəy kibi, Luwə əl-e ə nə: «Ur mbi maji o-n dɔ ta ki m-a m-əli kam: maji kadi ira kəy kibi kin təki ndɔ ki m-ɔjii dɔ mbal ti*.» ⁶ Nə ngosine, Jəju aw ki kilə ki ndae e ngay itə kilə lə njé kijə ne məsi kadi-kare je. Adi e ə, e nje ka mbɔ lo ti ki mbata kilə mindi ki maji, ki ngire e ki kində dɔ kun mindi ti ki maji tɔ.

Luwə adi mindi ne mbata kilə mindi ki sigi

⁷ Təki rɔjeti, re ne ki majal goto me kilə mindi ti ki kəte ə*, Luwə a re ki e ki rangi ki kɔ joo al. ⁸ Nə, Luwə kɔl ki dije ləne mbata majal je ki rai, ə nə:

«Oi ndɔ je a rai nɔɔ,

Ki m-a m-ilə mindim kilə ki sigi,

Ki dije ki Isirayəl ti nim,

Ki dije ki Juda ti nim tɔ.

⁹ Kilə-mindi kin, a to tə kilə mindi,

Ki ndo ki m-ilə ki kade je,
 NDə ki m-uwə-n jide,
 MBa kadi m-tɛɛ-n səde dɔnangi Ejipi ti kin al.
 Lo kadi ay dɔ njade ti səm me kilə mindi ti kin goto.
 Be ə, mi Bəbe, m-a m-təl gidim madide tɔ.

¹⁰ Bəbe ə nə:

Kilə-mindi ki m-a m-ilə
 Ki dije ki Isirayal ti go ndo je ti kin ə to kin:
 M-a m-adi-de ne gər
 MBa kadi gəri ndu-kun je ləm,
 M-a m-ndangi ndu-kun je ka kin dɔ bəngirəde ti.
 M-a mi Luwə ləde,
 Ə a əi dije ləm tɔ.

¹¹ Dəw madi kare ki a aw
 NDoo dəw ki me be ti ləne,
 Ə se ngokone kadi gər-m goto,
 Tado dije pəti,
 Hə ngire dɔ dije ki tɔgi ti biti tɛɛ-n dɔ ngan je ki du ti,
 A gəri mi.

¹² M-a m-iyə go ra go ti al je ləde kɔ,
 Mem a oy dɔ majal je ti ləde ratata*.»

¹³ Loki Luwə əl ta dɔ kilə mindi ki sigi ti ningə, e kin oji kadi təl e ki kəte tə ne
 ki kəke ti. Ningə j-əi pəti ji gəri kadi re ne tɔ kəki ningə nay ngay al kadi a goto.

9

Rəbi kəsi məkəsi nangi nɔ Luwə ti ki kəte

¹ Kilə-mindi ki kəte ka, aw ki ndu-kun je ki toji dije go rəbi kəsi məkəsi nangi
 nɔ Luwə ti, ə se aw ki lo kaw-naa ki dɔnangi ti ne tɔ. ² Kəy kibi ki gangi mee joo
 e ki ra. Me kəy ti ki dəsəy, ki bəri-e lo ki ay njay, lo kində lambi ki bajie e siri isi
 me ti. Taa tabilə ki mapa kadi-kare ki dije adi Luwə e dɔ ti, isi ti nɔɔ tɔ. ³ Ningə
 kəy ki kɔ joo ki kibi gangi lo e ta ti, e lo ki bəri-e lo ki ay njay itə ndəgi lo je. ⁴ Lo
 kin ti ə dɔngiri lo ki ra ki ɔr e ti. Ningə dɔ dɔngiri ti ka kin ə, yibi ki baye əti mbi
 e ki kilə por dɔ ti. Me lo ti ki kɔ joo ti ka kin tɔ ə, sanduki kilə mindi ki gide e ki
 ra ki ɔr e ti. Me sanduki ti ka kin ə, ku madi ki man rosi mee e səm ti. Ku ka
 kin gide e ki ra ki ɔr tɔ. Bəy taa, me sanduki ti ka kin ka, kagi təsi lə Arɔ ki ibə
 mbine e me ti tɔ. Bəy taa, me sanduki ti wa ki kare kin ə, mbal je ki ndangi
 ta je ki oji dɔ kilə mindi ti e me ti tɔ. ⁵ Dɔ sanduki ti ka kin ə, tɔli kagi je joo ki
 toi tə *Malayka je ki bəri-de nə serube je, ki awi ki kəsi-gon ngay indəi-de dɔ
 ti. Malayka je ka kin naji bagide dɔ lo kadi-kare məsi ti ki oji go kiyə go majal
 je lə dije kɔ. Nə ke ə, e dəkagilo ki kadi dəw ɔr-n gin ta je kin pəti al bəy.

⁶ Kəy kibi ka kin e ki gangi lo joo. *Njé kijə ne məsi kadi-kare je uri me kəy ti
 ki dəsəy ki ndo je kare kare pəti mba ra kilə ləde*. ⁷ Nə me kəy ti ki kɔ joo, nje
 kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki karne ba par ə, a ur ti nja kare me bal ti kare.
 Lo kin ti ə a re ki məsi da mba kadi adi Luwə kadi-kare ti kadi iyə-n go majal
 je lə nje kijə ne məsi kare ki bo wa kin kɔ nim, taa ya ndəgi kosi dije ki rai ki
 go me ndigi ti ləde al nim tɔ*. ⁸ NDil ki ay njay ndo-je ki takul ne je kin kadi
 dəkagilo je pəti ki me kəy ki dəsəy kin to ningə, ta rəbi kur me lo ti ki ay njay
 njay itə made je kin e ki tɛɛ al bəy. ⁹ Ne kəji je kin əi ndil ne je ki dəkagilo ti ki
 bone. Kər me nə: kadi-kare je ki ne məsi je ki j-isi j-adi Luwə kin asi kadi rai
 adi me dəw ki nje ra kilə kadi Luwə kin asi-naa bərərə al. ¹⁰ Təki rojeti, ne je

kin æi ndu-kun je ki oji dɔ ne kuso æ se ne kay ki kuji ne ra je ki oji dɔ kay rɔ ki man par. Ne je kin æi kuji ne ra lɔ dije ki dɔnangi ti ne. NDade to ki mbata dɔkagilo ki ndɔy be par, biti dɔkagilo ti ki Luwæ a indæ-n gin ndu-kun je ki sigi.

Kirisi adi rone kadi-kare ti

¹¹ Næ Kirisi re tæ nje kijæ ne mæsi kadi-kare ki bo mba kadi adi-je ne maji je ki toi ne ngata. Kirisi ur me kɔy kibi ti ki bo ngay nim, asi-naa bærere nim tɔ. E kɔy kibi ki dije æ rai ki jide al nim, taa e kɔy ki goto dɔnangi ti ne nim tɔ. ¹² Kirisi ur me kɔy ti ki ay njay njay itæ made je ka kin nja kare ba par. Ur me kɔy ti ka kin ki mæsi bal biyæ æ se ki mæsi ngan mangi je al, nɔ ki mæsine wa. E ki ræbi kin æ, Kirisi gangi-n doje nja kare ba par ratata dɔ majal je ti. ¹³ Tæki rɔjeti, ki go ne jibæl 6e ti, dije a tæli bal biyæ je ki ngan mangi je, æ a sikæi mæside je ki bu ngon kɔ mangi ki kilæ por dɔ ti dɔ dije ti ki rai majal⁴. Rai ne je kin be mba kadi dije ka kin tæli ki kay njay gogi ki go ne jibæl 6e ti. ¹⁴ Re ne kin e ki rɔjeti kadi mæsi da je awi ki togi ningæ, mæsi Kirisi, toge a itæ mæsi da je say ngay bœy. Næ Kirisi wa un rone adi Luwæ tæ ki kadi-kare ki ay njay ki togi læ NDil ki nje kisi ratata. Mæse ka kin a togi ngameje adi ay njay mba kadi ji ra ne je ki majal ki a aw sɔje koy ti al. NGata ningæ, j-a j-asi kadi j-a ra kilæ j-adi Luwæ ki nje kisi kæm ba.

Kilæ-mindi ki sigi me mæsi ti

¹⁵ Be æ, Kirisi e nje ka mbo dije ti ki Luwæ ki ræbi kilæ mindi ki sigi. Mba kadi nje je ki Luwæ bar-de ingæi ne nduwæ ki a to ratata ki Luwæ un-n mindine adide. Ne kin a ra ne, tado Kirisi oy ningæ mæse taa dije ilæ-de taa ta ne je ti ki majal ki isi rai ne dɔkagilo ti ki æl gin togi ti læ kilæ mindi ki kæte.

¹⁶ J-ingæ kadi re dæw ra makitibi kilæ mindi ki oji dɔ læbi ne nduwæ tone ti ningæ, maji kadi dæwe ka kin a oy bœy taa, noje je a labi-naa ne nduwæ. ¹⁷ Tæki rɔjeti, re dæw e ki dɔ ne taa bœy ba, nda makitibi kilæ mindi ki oji dɔ ne nduwæ goto. Loki dæwe ka kin oy ngata ningæ ndae te. ¹⁸ Be tɔ æ, kilæ mindi ki kæte ka, lo kadi aw ki togi ra kilæ kæte goto nɔ mæsi ti ki ay. ¹⁹ Lok **Moji* ær me ndu-kun je pæti tæki ndangi-n me makitibi je ti ki mi nɔ kosi **Isirayal* je ti pæti ningæ, un mæsi ngan mangi je ki mæsi bal bati je ki pote-de ki man jine ti. Ningæ un baji kagi madi ki ul njuki ki æti maji ngay ki bari-e næ ijopi. Baji kagi ka kin e ki bær gine ki kibi ki rai ki bæl bati je adi sɔl lɔm lɔm æ kær njir njir tɔ. Ningæ kagi ka kin æ, ilæ me mæsi ti ba sikæ dɔ makitibi je ti ki ndangi ndu-kun je me ti nim taa dɔ kosi dije ti nim tɔ. ²⁰ Dɔkagilo sikæ mæsi ti, Moji æ næ: «E kin e mæsi kilæ mindi ki Luwæ un ndune dɔ ti adi sæsi, kadi itæli ræsi go ti⁵.» ²¹ Be tɔ æ, sikæ-n mæsi ka kin dɔ kɔy kibi ti ki dɔ ne ra kilæ je ti pæti ki me ti tɔ. ²² Tæki rɔjeti, ki go ndu-kun ti, ne je ngay a tæli ki kay njay ki takul mæsi par. Ningæ ki kanji mæsi ki sikæ, kiyæ go majal je a goto tɔ.

Kun rɔ kadi læ Kirisi ær majal je kɔ

²³ Ne je ki titi-naa ki ne je ki rɔjeti ki dɔrɔ ti pæti sɔbi kadi e ki tæl-de ki kay njay ti ki ræbi kin. Ningæ ki oji dɔ ne je ki rɔjeti ki me dɔrɔ ti wa ka, gei ne kadi-kare mæsi ki maji itæ mæsi da je say. ²⁴ Tæki rɔjeti, Kirisi ur me kɔy kibi ti ki dije rai ki jide ki e ndil e ki rɔjeti ki me dɔrɔ ti kin al. Næ e aw me dɔrɔ ti, oji rone ta kæm Luwæ ti, isi æl sie ta ki mbata læje. ²⁵ Jæju aw me dɔrɔ ti mba kadi adi rone kadi-kare ti Luwæ nja bay bay al. Næ nje kijæ ne mæsi kadi-kare ki bo ur me kɔy ti ki ay njay itæ made je ka kin ki bal je kare kare pæti, ki mæsi da je. ²⁶ Re e be al æ, Kirisi a ingæ kɔ nja bay bay lo kilæ ngiræ dɔrɔ ki dɔnangi ti nu. Næ tæki rɔjeti, Kirisi re nja kare ba dɔkagilo ki dæbœy ti, mba kadi bær majal kɔ, ki takul daræ ki un adi Luwæ ne mæsi ti. ²⁷ Ningæ e ki kindæ dɔ dana kæte, kadi dæw ki ra ra a oy nja kare par, ningæ go koye ti, Luwæ a gangi ta dœe ti. ²⁸ Be tɔ æ, Kirisi adi

☆ 9:13 Læbatiki 16.14-16; Kor Isirayal je 19.9-17 ☆ 9:20 19-20: Tæe ki taga 24.3-8

rɔne nja kare ba par, mba kadi bɔr majal lɔ kosi dije. Ningə a ɔji rɔne ki kɔ joo ɓɔy, nɔ ke ə, e ki mba bɔr majal al ngata, nɔ ki mba kadi aji njé je ki isi nginai ndɔ tɔl-e.

10

Kirisi adi rɔne kadi-kare ti nja kare ba par

1 *NDU-kun je lɔ *Mojɔ ai ndil ne je ki rɔjeti ki a rai, ɓi ai darɔ ne je wa al. Be ə, lo kadi ayi dije ki isi rai rɔ Luwə ti njay goto. Re ijai ne məsi kadi-kare ki ɓal je kare kare pəti ka loe goto. 2 Re e be al ə, njé je ki isi ijai ne məsi kadi-kare adi Luwə kin, Luwə a iyə go majal je lade kɔ pəti nja kare ba par. Lo kadi mede a ole dɔ majal je ti lade gogi ɓɔy a goto. Ningə gin kijə ne məsi kadi-kare ka, a gangi tɔ. 3 Nə təkɔ rɔjeti, ki rəbi kijə ne məsi wa kin ə, me dije ole-n dɔ majal je ti lade ɓal je kare kare pəti. 4 Tado məsi ngan mangi je ki məsi bal biyə je asi kadi bɔr majal je kɔ al.

5 E be ə, loki Kirisi isi re me dɔnangi ti, əl Luwə ə nɔ:

«tge ne məsi al nim, kadi-kare al nim tɔ,
Nə ibə darɔm.

6 İra rɔnəl dɔ da je ti ki kilə por dɔ ti dɔ dingiri ti al nim,
Taa ne məsi mbata bɔr majal je ka nəl-i al nim tɔ.

7 Ningə m-əli m-ə nɔ:

Mi ne, m-re dɔnangi ti kadi m-ra ndigi lai,
Təkɔ ndangi me makitibi ti ki kay njay ɔji-n dɔm*.

8 Ta ki dɔsɔy ki Kirisi əl ə to kin: «tge ne məsi al nim, kadi-kare al nim, da je ki kilə por dɔ ti dɔ dingiri lo ti al nim, taa ne məsi mbata bɔr majal je al nim tɔ». NGA ke ə, ne məsi je kin pəti, e ki rade ki gɔ ta je ti ki e ki ndangi ki go ndu-kun ti. 9 Kirisi təl əl ɓɔy ə nɔ: «O, m-re dɔnangi ti mba kadi m-ra go ndigi lai». Kirisi buji ne məsi je ki kəte, ə un rone tɔ ne məsi ki sigi ində to ti. 10 Jəju Kirisi ra ne ki Luwə ndigi. Be ə, adi rɔne kadi-karə ti, nja kare ba par, mba kadi taa-je ilə-je taa dɔ majal ti.

11 Ningə njé kijə ne məsi kadi-kare je kare kare pəti, awi ki njade taa, ndɔ je kare kare pəti mba ra kilə lade nɔ Luwə ti. Adi kadi-kare ne məsi ki kare wa kin ki dɔkagilo je pəti. Nə ne məsi kin asi bɔr majal je lɔ dije al ratata*. 12 Nə Kirisi, adi rɔne kadi-kare ti nja kare ba par mbata bɔr majal je, ə aw isi dɔ ji kɔ Luwə ti ki nɔne ti. 13 NGA sine ki isi dɔ ji kɔ Luwə ti, isi ngam kadi Luwə ilə njé ɓa je lie gin njae ti tɔ kimbər kində nja be. 14 Be ə, ki kul ne məsi ki kare wa kin, tɔli-n dije ki ay-de dɔ majal ti ki kasi-naa bərərə ti ratata.

15 NDil ki ay njay ka ma naje ay njay tɔ, ningə ta ki dɔsɔy ki əl ə to kin:

16 «Babe ə nɔ:

Kilə-mindi ki ma m-ilə sɔde,

Go ndɔ je ti kin ə to kin:

M-a m-ində ndu-kun je ləm dɔ ɓəngirəde ti,

M-a m-ndangi-de mede ti, me mər ta je ti lade.»

17 Ningə təl əl ɓɔy ə nɔ:

«M-a m-adi mem ole dɔ majal je ti lade al nim, taa dɔ kilə rade je ti ki go rəbe ti al al nim tɔ*.» 18 NGA ningə loki majal je e ki kiyə go kɔ, nda ne məsi ki kadi dɔw a ra ɓɔy taa a bɔr-n majal goto.

Ji rai basi ki rɔ Luwə ti

19 Be ə, ngakom je, ji gər kadi ta rəbi e ki tɛɛ noje ti kadi j-ur lo ki ay njay njay itə made je ki takul məsi Jəju Kirisi ki ay. 20 Tɛɛ ta rəbi ki sigi ki a to ratata ki

takul kibi gangi lo ki ində gangi, adi e darəe wa ki adi ne məsi ti də kagi-dəsi ti. ²¹ J-aw ki nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki e ki kinde də kəy ti lə Luwə. ²² Adi ji rai basi ki rə Luwə ti ki me ki rəjeti, ki kadi-me, ki badi al, ki me ki ay ki uwə-je ki ta al, ki rə ki togi ki man ki ay njay. ²³ Adi j-ai də ne kində me də ti ki j-isi j-iləi mbə kin nga, tado ne je ki Luwə un mindine kadi n-a ra n-adi-je, a ra təkə rəjeti. ²⁴ Adi j-indəi kam je go-naa ti yo je ki ne je, ki go rəbi kilə dingəm me naa ti mba kadi ji ndigi-naa nim, ji rai ne je ki maji nim tə. ²⁵ Adi j-iyəi ta re lo kaw-naa je ti laje takı njé ki na je isi rai be kin al. Nə adi j-iləi dingəm me naa ti yo je ki ne je, tado təkı oy, ndə re lə Bəbe e basi.

²⁶ Ji gər ta ki rəjeti ə bəlme. Ningə, go gər ta ki rəjeti kin ə, ji ra majal ki go me ndigi ti laje ə, kadi-kare məsi ki rangi ki a bər majal je laje goto ngata. ²⁷ Ne kare ba ki nay ki mbata laje, e ngəm ki rə dadi par par ta ki gangi lə Luwə ki por ki əti bəl ki a o njé mbate je. ²⁸ Re dəw madi mbati kadi təl rəne go ndu-kun je ti ki *Moji ndangi ə, a ingə yo ki kanji koo kəm-to-ndoo, re dije joo ə se mitə mai naji də mbati təl rə go ndu-kun je ti lie kin. ²⁹ Təkı rəjeti, dəw ki kidi NGon lə Luwə ə, a ingə kində kəji ki nga ngay bəy. Ne ki ra kin əji kadi ilə kəji də məsi kilə mindi ki taa-e ile taa də majal ti kin al. Təji NDil ki ay njay ki ra-je adi ji gər me-maji lə Luwə. ³⁰ Təkı rəjeti, ji gər Luwə ki ə nə:

«Mi ə, mi nje dal bə nim, taa nje kadi ne dəw ki ra ra ki go kilə rae ti nim tə!

«Taa ilə də ti bəy ə nə:

Bəbe a gangi ta də dije ti ləne*»

³¹ E ne ki əti bəl ngay kadi dəw osi me ta ki gangi ti ki nga lə Luwə ki nje koy al.

³² Adi mesi ole də ne ti ki ra ne kəte, dəkagilo ti ki ingəi lo kunjı lə Luwə. Kalangi ba go ti par ə, ingəi kə ngay, nə ke ə uwəi təgisi ba ta rə ti ki bo kin.

³³ Njé ki nā je dansi ti, dije taji-de je adi-de kə je ta kəm kosi dije ti. Ningə njé ki nungi əi basi mba kadi əsi gin njé je ki isi ingəi ko kə je kin. ³⁴ Təkı rəjeti, ingəi kə ki njé je ki əi kəy dangay ti. Taa ndigi ki rənəl mba kadi dije taai ne maji je ləsi də gu ti, tado igəri kadi awi ki ne je ki Luwə un mindine kadi n-a n-adi səsi, ki ne je ki ndade itə ne maji je ləsi, taa a toi ratata tə. ³⁵ Oti kadi iyəi ta kadi-me ləsi, tado ki go rəbi kadi-me kin, a ingəi ne kigə go ji ki bo ngay. ³⁶ Maji kadi inayi ki lo kuwə təgi ba ti, mba kadi irai ne ki Luwə ndigi ə ingəi ne ki un-n mindine mba kadi n-a ra.

³⁷ Təkı rəjeti, makitibi lə Luwə əl ə nə:

«Me dəkagilo ki gəji ngay ti, nay ngay al nga, Nje re a re təkı rəjeti, a rə ndə aw-n kəte al.

³⁸ Ningə, Luwə ə nə, dəw ki nje ra ne ki dana ta kəmne ti,

A isi ki dəne taa ki takul kadi-me.

Nə re təl gogi me majal ti ə, rəm a nəl-m sie al*»

³⁹ Nə je, je dan dije ti ki njé təl gogi ki mba ti ta rəde al. Nə je mbə njé je ti ki adi mede, ə əi də rəbi kaji ti kin.

11

Ta də kadi-me ti lə kaje Isirayəl je

¹ Tado kadi-me Luwə, e kaw ki badi al də ne kində me də ti, taa e tii me kati də ne ki rəjeti ki dəw oo ki kəmne al tə. ² E ki takul kadi-me ləde ə, ngatəgi je ki kəte, me Luwə nəl-e dəde ti.

³ Ki takul kadi-me ə, ji gər-n kadi dərə ki dənangi ki ne je ki me ti, Luwə rade ki ta ki tane ti. Be ə, Luwə ra ne je ki j-o-de, ki takul ne je ki j-o-de al. ⁴ Ki takul kadi-me ə, Abəl adi-n kadi-kare Luwə. Kadi kare lie maji itə yə Kay. Ki takul

kadi-me lə Abəl ə, Luwə ndigi-n kadi-kare je lie, ə ma naji lie kadi e dəw ki nje ra ne ki dana. Təki rəjeti Abəl oy wa, nə ki takul kadi-me lie, ne je ki ra isi əli-je ta biti bone*.

⁵ Ki takul kadi-me ə Luwə un-n Enoki ki rone ti ki kanji kadi oy. Lo kadi dəw inge goto, tado Luwə un-e aw sie rone ti dora ti nu. Makitibi lə Luwə ə na: «Kate bəy taa kadi Luwə un-e aw sie dora ti, Enoki nəl Luwə*.» ⁶ Dəw ki a nəl Luwə ki kanji kadi-me goto. Ningə dəw ki isi re bəsi ki rə Luwə ti, kadi gar mene ti maji təkı Luwə isi nə təkı rəjeti nim, taa isi igə go ji njé je ki isi sangi-e nim to.

⁷ Ki takul kadi-me lə Nuwe ə, Luwə ndor-n mbie də ne je ti ki a rai ne, ki dije ooi ki kənde al bəy. Nuwe mbati ta kəji lə Luwə al, adi ra bato mba kadi aji-n rone nim, aji-n gin dije ki me kəy ti ləne nim. Ki go rəbi təl rə go ta ti lə Nuwe kin ə, ndəl re-n də dije ti ki dənangi ti. Ningə ki takul kadi-me lie ə, Luwə tide-n dəw ti ki nje ra ne ki dana*.

⁸ Ki takul kadi-me lə *Abirakam ə, loki Luwə bar-e ningə, ndigi tae ti. Abirakam ndigi ta bar ti lə Luwə ə j taa osi də rəbi ti ə aw me be ti ki gər nja kare al, ki un ndune kadi n-a n-ade ne nduwə ti. ⁹ Ki takul kadi-me ə, j aw isi-n tə be dənangi ti ki Luwə un ndune kadi n-a n-ade. Abirakam aw isi gin kəy kibi ti naa ti ki *Isaki əi ki *Jakobi. Əi je ka, əi njé kingə ne nduwə wa ki kare ki Luwə un-n ndune adi Abirakam kin to*. ¹⁰ Abirakam ngəm kadi n-isi me be bo ti ki ngire ngə maji, ki Luwə wa mər ta də rəbi ra-e ti kate bəy taa, ində be bo ka kin ki darone wa to.

¹¹ Ki takul kadi-me lə Sara ki e kuji dāne to ə, dəkagilo ti ki bigə yipi ə bəlme ka, Luwə ade təgi ade oji ngon, tado badi al kadi Luwə a ra ne ki un-n mindine kadi na ra. ¹² E be ə, ki takul dəw ki kare wa ki bigə yipi adi ndəe nay ngay al dənangi ti wa kin ə, gin koji ki bayi-naa tə mee je ki dora ti ə se yangira ki ta ba ti ki dum tidə korde, tēgi ti.

¹³ Dije pəti ki adi mede Luwə ka kin oyi ki kanji kadi ingəi ne maji je ki Luwə un-n ndune kadi n-a n-adi-de ka kin. Nə ke ə, ooi ne je ki ndə ki a rai ne nim, rai ronəl də ti ngay nim to. Ningə gəri maji kadi n-əi mba je ki njé njiyə mba dənangi ti ne. ¹⁴ Njé bar rəde mba je ki njé njiyə mba je dənangi ti kin, oji ki taga ay njay kadi isi sangi be ki səbi dəde təkı rəjeti. ¹⁵ Giri ta də be ti ki tēgi me ti kin al, tado re giri də ti ə, ne ki a əgi-de kadi təli awi me ti gogı goto. ¹⁶ Təkı rəjeti, isi sangi be ki səbi dəde ki maji itə be ki tēgi me ti, adi e be ki dora ti. E be ə, rə Luwə səl-e al kadi bari-e Luwə ləde, be ə, ində də be bo madi dana ki mbata ləde.

¹⁷ Ki takul kadi-me lə Abirakam ə, Luwə ge kadi n-a n-oo ne ki Abirakam a ra, adi dəje kadi adi Isaki ne masi ti. Be ə, Abirakam e bəsi kadi adi ngonne ki kare ba wa kin. Ne je kin rai ne go kun ti ki Luwə un-n mindine ade-n kin*.

¹⁸ Təkı rəjeti Luwə əl-e ə nə:

«E ki takul Isaki ə, a ingə-n gin koji ləi ki m-un mindim madi*.»

¹⁹ Abirakam əl təkı Luwə asi naki kadi a ndəl Isaki lo koy ti. E be ə, Luwə təl ki ngone ade, tə ne ki Isaki oy ə ndəl lo koy ti be.

²⁰ Ki takul kadi-me ə, Isaki tori-n ndune də Jakobi ti əi ki Esuwa oji də ji kiside ki lo ti ti. ²¹ Ki takul kadi-me ə, Jakobi, loki e bəsi kadi oy, tər ndune də ngan je ti lə Jisəpi kare kare pəti. Ində təgine də kagi təsi ti ləne, əsi-n məkəsine nangı nə Luwə ti. ²² Ki takul kadi-me ə, loki Jisəpi e bəsi kadi oy, əl ta də tēgi ti ki ngan *Isirayəl je a tēgi dənangi Ejipi ti kə. Ningə adi ngan Isirayəl je ndu je ki oji də singə ninne*.

* 11:4 Kila ngirə ne je 4.3-10   * 11:5 Kila ngirə ne je 5.24   * 11:7 Kila ngirə ne je 6.13-22   * 11:9 8-9: Kila ngirə ne je 12.1-5; 23.4; 35.12, 27   * 11:17 Kila ngirə ne je 22.1-14   * 11:18 Kila ngirə ne je 21.12   * 11:22 Kila ngirə ne je 50.24-25; Tēgi ki taga 13.19

²³ Ki takul kadi-me lə nje koji *Moji je ə, ɔɔyɔi-e-n nay mɪtə go ndə koje ti. Nje koje je ooi kadi ngon ka kin kurə ngay. Be ə, ɔɔli mbati ra go ndu-kun ti lə ngar al. ²⁴ Ki takul kadi-me lə Moji ə, loki tɔgi gangi nga ningə, mbati kadi dije gəri-e tə ngon koji Parawo ki dāne. ²⁵ Moji oo maji ngay ta kəmne ti kadi n-ingə kɔ naa ti ki dije lə Luwə, itə kadi n-isi me-maji ti dan majal ki ra ti, mbata ngon dəkagilo ki ndəy be. ²⁶ Moji oo kadi dije kidi-e tə Kirisi be, e ne ki ndae to ti ngay itə ne maji je ki Ejipi ti, tado ur kəmne də ne kigə go ji je ti ki a ingə me ndə je ti ki a re. ²⁷ Ki takul kadi-me ə, Moji ɔti-n me be ti ki Ejipi ti kə, ki kanji kadi ɔal wongi lə ngar. Ningə kəme e kəte də rəbi ti ləne tə ne ki oo Luwə ki dum koo ki kəm kin, ki kəmne be. ²⁸ Ki takul kadi-me Luwə ə, Moji ində-n ndə ki a ɔari-e nə Paki, ə adi Isirayəl je sikəl məsi ta kəy je ti lade, mba kadi malayka ki nje tuji ngan dər je ki Ejipi ti, tuji ngan dər je lə Isirayəl je al.

²⁹ Ki takul kadi-me lə Isirayəl je ə, gangi ba kasi tə dənangi ki tuti kurim be. Ba, loki dije ki Ejipi ti nai kadi n-irai tə Isirayəl je be ningə, man ba ka kin, tibi dəde pinim. ³⁰ Ki takul kadi-me lə Isirayəl je ə, loki njiyɔi gugi də ndogi ɔər ki də be ɔo Jəriko ti ndə siri ningə, ndogi ɔər ka kin budi nangi mur mur. ³¹ Ki takul kadi-me ə, Rakabi ki e kaya dāne ingə yo təkɪ njé kɔsi ta Luwə ingəi kin, al, tado uwə njé kində manji be je ki rone ti maje.

³² Ningə ta ki kadi m-əl nay ngay ɔəy, nə dəkagilo asi-m al kadi m-əl kidi ta je ki ɔji də Jədiyo je, ki Baraki je, ki Jəpite je, ki *Dabidi je, ki Samiyəl je, ki njé kəl ta ki ta Luwə ti je. ³³ Ki takul kadi ki dije kin adi mede Luwə ə, tati rə gin dije ki rangi je, gangi ta ki dana je, ingəi ne je ki Luwə un-n mindine adi-de je, taa adi ɔal je təlɪ da je ki tɔgide goto ti nim tə. ³⁴ Təlɪ por je ki kɔde ɔti ɔal adi oyi ɔəm bəm nim, tɛɛi ta koy ti lə kiyə kasigar ki dije gei tɔlii-de nim tə. Taa me tɔgi goto ti je ləde ki ngay, ingəi tɔgi ki al də maji. Dəkagilo rə je ti, təlɪ gɔ rə je ki ɔti ɔal, adi indəl ngodi nja njé rə je ti ki mba. ³⁵ Ki takul kadi ki dāne je madi adi mede Luwə kin ə, ingəi dije je ləde ki oyi ə ndəlɪ.

Ningə njé ki nə je mbati kiyə tae, adi dije adi-de kɔ biti tɛɛ-n koy dəde ti. Rai be mba kadi ingəi tɛɛ lo koy ti ki dɔɔy ti ki maji itə e ki taji-naa ti ne kin. ³⁶ Njé ki madi je təlɪ ne kogi je, tindəlɪ-de ki ndəy je. Təi njé ki nungi ki kulə gindi, ə ɔuki-de kəy dangay ti. ³⁷ Tɪlɪ-de ki gaji mbal je tɔli-de je, tijəi-de ki si gangi-de dana joo je, tɔli-de ki kiyə kasigar je. Njé ki nə je ɪlɪ lo ta gəngi gəngi, ningə kibi kɔde je e ngirə biyə je ə se ngirə bati je. Ne je pəti nal-de. Adi-de kɔ ngay nim, taa rai-de majal ki ɔti ɔal nim tə. ³⁸ Dije ka kin əi dije ki maji ngay, nə ke ə dije ki dənangi ti ne ooi-de tə dije ki ndade goto be. Adi toi tə dije ki rə tuwə-de ɔe lade be adi njiyɔi ki dilə lo je, ki də mbal je, awi ki bole mbal ti je, ki bole ɔe ti je.

³⁹ Əi je pəti Luwə ma naji lade maji ki takul kadi-me lade, nə ke ə, ingəi ne je ki Luwə un-n mindine adi-de kin al ɔəy. ⁴⁰ Təkɪ rɔjeti, Luwə ində də ne madi ki maji tɔi dana ki mbata ləje. E be ə, lo kadi Luwə təl-de ki kasi-naa ɔərərə ti ki kanji je kəte goto.

12

Kuwə tɔgi ba me ngodi ti

¹ J-əi je ka, təkɪ njé ma naji də kadi-me ti ləje gəi gidije wuki ka kin ə, adi ji mbati ne je pəti ki a ɔgi-je kɔti kəte. Ki bo tɔi adi ji mbati majal ki isi ɔindi je ɔindi ɔindi kin. Adi j-ayɪ-naa ngodi ki kuwə tɔgi ba me na-naa kəy ngodi ti ki to nɔ je ti kin. ² Adi j-uri kəmje də Jəju ti, ki e nje kində gin kadi-me ləje, taa e nje ra-e kadi asi-naa ɔərərə tə kin. NDigi kadi oy də kagi-dəsi ti ki kanji kadi tur go rɔsəl ki ko koy je ki be kin a re-n. Təkɪ rɔjeti, oo rənəl ki a ingə kəte. Be ə, ngosine kin isi də ji kɔ Luwə ti ki isi də kimbər ngar ti ləne.

³ Oyo, adi mesi ole dɔ Jaju ti, ki dije ki njé ra majal je adi-e kɔ ki ɛti bɛl, nɛ oo tɛ ne ki kare. Jaju ra be mba kadi iyɛi rɔsi adi me tuji je taai tɔgisi al. ⁴ Me rɔ ti lɛsi ki isi rai ki majal ki ra, uwai tɔgisi ba me rɔ ti biti adi tɛɛ koy dɔsi ti al bɛy. ⁵ Mesi oi dɔ ta kɔji ti ki Luwɛ adi sasi ki to me makitibi je ti ki ay njay, tɛ ta kɔji ki baw ngon adi ngonne ki ɛ nɛ:

«NGonm, oti kadi ikidi kindɔ kɔji ki Luwɛ isi indɛ-i ɔji,
Ningɛ, loki kɔl sɛi ɛ, adi ɔr tɔgi al.

⁶ Dɛw ki Luwɛ ndige, a ɔje ne je ki ra majal ade oo ki kindɔ kɔji,
Ningɛ dije pɛti ki Luwɛ gɛr-de tɛ ngane je,
Indɛ-de ki ndɔy tɔ^ɛ.»

⁷ E ki mba kadi kamsi tɛɛ dɔ ne ra je ti ki majal ki isi rai, ɛ isi ingai kɔ. Luwɛ ra sasi tɛ ngane je be. Tadɔ e ne ki go rɛbe ti kadi baw ngon ɔji ngonne ne je ki majal ki isi ra. ⁸ Luwɛ isi indɛ nganne je pɛti ɔji-de, re indɛ sasi ɔji sasi al ningɛ, ɔji kadi sɛi nganne je ki rɔjeti al, nɛ sɛi ngan lɛ dɛw ki rangi yo. ⁹ Adi meje ole dɔ bawje je ki go darɔ ti ki dɔnangi ti ne, ki indai-je ɔji-je, ɛ j-isi tɛli rɔje go ta ti je lɛde mbata kindɔ ki indai-je ɔji-je. Be ɛ, maji kadi ji tɛli rɔje go Bawje ki dɔra ti ki itɛ bawje je ki dɔnangi ti bɛy, mba kadi j-ingai kaji. ¹⁰ Bawje je indai-je ɔji-je ki mbata ngon dɔkagilo ki ndikiri ba par, ki go koo ti ki oi maji ta kɛmde ti. Nɛ Luwɛ indɛ-je ɔji-je ki mbata maji lɛje ki rɔjeti. Ge kadi ji tɛli dije ki ayi njay tɛ e be tɔ. ¹¹ Tɛki rɔjeti, taji-naa ti ne, kindɔ kɔji a adi dɛw rɔnɛl al, a re ki me tuji yo. Nɛ me ndɔ je ki rangi ti, njé je ki njé tɛl rɔde go ti, a tɛli dije ki nje ra ne ne ki dana nim, dije ki nje kisi ki lapiya nim tɔ.

¹² E be ɛ, maji kadi imbati kadi sɛi dije ki njé tɔgi goto je, ɛ kadi tɛli dije ki nje tɔgi je. ¹³ Maji kadi uni go rabi ki a njururu, mba kadi njé mɛti je tɔi dɔ rabi ti al, nɛ kadi ingai rɔ nga.

Kisi ki dɔ ta ki maji lɛ nje kadi-me

¹⁴ Maji kadi indai tɔgi dɔ rɔsi ti mba kadi isi ki lapiya ki dije pɛti. Ningɛ kadi kisi ki dɔ ta lɛsi e me ne ra ti ki ay njay. Re injiyai me ne ra ti ki ay njay al ɛ, dɛw madi ki a oo Luwɛ goto. ¹⁵ Indai kɛm-kadi dɔ rɔsi ti, kadi dɛw madi dansi ti tu gidine adi me-maji lɛ Luwɛ kin al. Kadi dɛw madi kare dansi ti tɛl to tɛ kagi ki ati ki mane majal, ki a tɔgi ningɛ, a tuji dije ngay ki manne ki majal kin be al. ¹⁶ Kadi dɛw madi kare dansi ti e nje ra kaya al. Taa kadi dɛw madi kare dansi ti e nje kidi ne je ki kɔr kindɔ ta dangi mbata Luwɛ al. Oti kadi irai tɛ Esuwa ki, un ke ngon ki ngatɔgi lɛne ndogi-n ne kuso ki nja kare par kin al. ¹⁷ Igari bati kadi-me ndɔ je ti ki rangi go ne ti ki ra kin, ge kadi n-inga njangi dɔ ji bawne ti, nɛ loe goto. Esuwa sa rabi ki man nɔ kɛmne ti mba kadi n-aw ki bawne kadi yɛti kɔji ta ra lɛne, nɛ loe goto.

¹⁸ Irɛi basi kadi ne madi ti ki dɛw asi kodi, tɛ mbal Sinay ki tinge to tɛ por ki o bilim bilim, ɛ se kil ndi ki ndul kururu, ɛ se lo ki ndul, ɛ se nal ki ila ki tɔgine, ¹⁹ ɛ se ndu tɛbi, ɛ se ndu ta madi, al. Loki *Isirayɛl je ooi dɔ ndu kin ningɛ, daji kadi n-ooi ta ki rangi kare dɔ made ti gogi al ngata. ²⁰ Tɛki rɔjeti, tɔgi Isirayɛl je asi kadi rai go ndu-kun ti ki Luwɛ adi-de ɛ nɛ: «Dɛw ki ra ra, dɛw ɛ se da, ki ɔdi mbal ɛ, a tilɛ-e ki gaji mbal tɛli-e^ɛ,» kin al. ²¹ Ne ki oi ɛti bɛl ngay adi *Moji ɛ nɛ: «Bɛl ra-m ngay adi m-dadi^ɛ.»

²² Nɛ sɛi irɛi ba, irɛi basi ki rɔ mbal *Siyo ti, taa ki rɔ be bo ti lɛ Luwɛ ki nje kisi kɛm ba ti. E Jorijalɛm ki dɔra ti, loki malayka je dibi bay bay isi rai rɔnɛl ti. ²³ Sɛi irɛi basi ki lo kaw-naa ti lɛ njé je ki toi tɛ ngan je ki ngatɔgi je lɛ Luwɛ, ki tɔde e ki ndangi me dɔra ti. Sɛi irɛi basi ki rɔ Luwɛ ti ki nje gangi ta dɔ dije ti pɛti. Taa irɛi ki rɔ dije ti ki njé ra ne je ki dana ki ndɔ ki kɛte oyi, ki tɛli asi-naa

bərərə təkı Luwə ge. ²⁴ Səi irəi bəsi ki rə Jəju ti ki buki məsine mba kadi təl-n je ki kay njay ti. E nje ka mbo dije ti ki Luwə ki mbata kilə mindi ki sigi ki Luwə ilə səje. Ningə məse ki buki ka kin əl ta ki tögine itə yə Abəl.

²⁵ İndəi kəm-kədi də rəsi ti, Oti kadi imbati koo də ta lə nje kəl səsi ta! İsirayəl je ki dəkagilo ti ki kəte, mbati koo də ta lə Moji ki nje kəl-de ta dənangi ti ne, kində kəji nal-de al. Ningə j-əi je, Luwə ki isi me dərə ti nu ə isi əl-je ta. Re ji təli gidije ta ta ti lie ə, kində kəji a ədi-je kədi ki rəjeti! ²⁶ Luwə ki dəkagilo ti ki kəte ndue yəki dənangi ka kin ə, un ndune dəkagilo ti ki bone bəy ə nə: «Nja kare bəy ma yəki dənangi bəy, nə ke ə, a e dənangi par al, dərə ka ma yəke tə*» ²⁷ Ku ta ki ə nə: «Nja kare bəy» kin əji kadi ne je ki Luwə ində-de kin a tuji-de pəti kə mba kadi gotoi. Ningə ne je ki dum tuji par ə a nayi.

²⁸ Ningə j-əi je, kəbe ki j-ingəi e kəbe ki dəw ki a asi tuwə-je me ti goto, ə adi ji rai oyo Luwə, ə ji rai kilə j-adi-e ki go rəbi ti ki nəl-e, ki təji ki kilə dəe ti ki bəl. ²⁹ Təki rəjeti, Luwə ləje e por ki nje ro ne je.

13

Kilə dīngəm me naa ti ki dangi dangi

¹ Maji kadi inayi ki lo ndigi-naa ti ki yo je ki ne je tə ngakonaa je be. ² Adi mesi oy də kuwə mba je ki rəsi ti al. Tado njé ki madi je, lo kuwə mba je ti kin ə, uwaı malayka je ki rəde ti kanji kadi gəri go*. ³ Adi mesi ole də dije ti ki toi kəy dangay ti, tə ne ki səi je wa ka, səi dangay je naa ti səde be tə. Adi mesi ole də njé je ti ki dije adi-de kə, tə ne ki səi je wa ə dije isi rai səsi majal be.

⁴ Maji kadi taa-naa ingə kəji ki kilə də ti rə dije pəti. Ningə kadi njé taa-naa je, dīngəm ki dənə ngəmi rəde mbata lə naa. Tado Luwə a gangi ta də njé ra kaya je ti ki njé kuwə marım ti. ⁵ Me kisi ki də ta ti ləsi, oti kadi irai ta la ki al də maji. İrai rənəl də ne ti ki awi jisi ti. Tado Luwə wa, ə nə: «Jagi, m-a m-iyə-i kə al ratata*»

⁶ E be ə, j-a j-asi kadi j-əli ta ki me ki tı kati j-əi nə: «Bəbe e nje ra səm, Ne ki a ra-m bəl goto, Ne ki dəw a ra səm goto*!»

⁷ Adi mesi ole də njé kər nəsi ti je ki əli səsi ta lə Luwə kəte. İnayi ki lo mər ta də ji kiside ki dəde taa ti bitı koyde ti, ə indaji kadi-me ləde. ⁸ Jəju Kirisi a yəti al ratata, isi lo kisine ti, dəkagilo ti ki kəte ti nu nim, dəkagilo ti ki bone ti nim, taa dəkagilo je ti ki a re nim tə. ⁹ Oti kadi ne ndo je ki mba ki dangi dangi ədi səsi adi itəi də rəbi ti ki maji. Ne ki a maji, e kadi me-maji lə Luwə ə ilə dīngəm mesi ti bi e ndu-kun je ki əji də ne kuso, ki a ilə dīngəm mesi ti al kin al. Tado ndu-kun je kin, njé je ki isi njiyəi go ti, ne ki ra səde maji me ti noq goto.

¹⁰ *Njé kijə ne məsi kadi-kare je ki rai kilə me kəy ti lə Luwə ki rai ki kibi, awi ki təgi kadi usoi ne ki e ki kilə də dīngiri lo kadi-kare ti ləje kin al. ¹¹ Təki rəjeti, ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, re ki məsi da je lo ti ki ay njay itə ndəje je, mba kadi adi kadi-kare kiyə go majal lə dije kə. Nə darə nin da je e ki kilə por də ti gidi be ti. ¹² Be ə, Jəju ka, oy gidi be bo Jorijaləm ti, mba kadi bər-n majal lə dije kə ki məsine*. ¹³ Adi j-awi j-ingəi-e gidi be ti, ə adi ji ndigi kadi dije kidi-je tə e be. ¹⁴ Tado dənangi ti ne j-awi ki be ləje ki kadi j-isi ti ratata al. Be ə, j-isi sangi kadi j-ingə e ki a re lo ti ti. ¹⁵ Ki rəbi lə Jəju Kirisi, adi j-iləi təji də Luwə ti ki dəkagilo je pəti, tə ne məsi be, adi e kadi-kare pa je ki tēi taje ti, ə gəri-e kadi e Bəbe. ¹⁶ Adi mesi ole də ra ne je ki maji ti taa taa, ə maji kadi ikəyi ne maji je ləsi ki madisi je tə. Tado kadi-kare je ki be kin ə, maji ta kəm Luwə ti.

* 12:26 Aje 2.6   * 13:2 Kilə ngirə ne je 18.1-8; 19.1-3   * 13:5 Dətarənom 31.6, 8; Jojuwe 1.5
* 13:6 Pa je 118.6   * 13:12 Ja 19.17, 20

¹⁷ Maji kadi itəli rəsi go nje kər nəsi je ti, ə iləi dəsi gin təgi ti ləde. İsi indəi kəmde gosi ti ki dəkagilo je pəti, tadə Luwə a dəji-de kadi əji-e go kində ki isi indəi kəmde gosi ti kin kade oo. Be ə, re itəli rəsi gode ti ningə, a rai kilə ləde ki rənəl. Re e be al ə, a rai kilə ləde ki 6a ta, adi ne ki a ra səsi maji me ti noo goto.

¹⁸ Əli ta ki Luwə ki mbata ləje. Ji gər ay njay kadi meje uwə-je ki ta də ne madi ti al. Təki rəjeti, ndigi ləje e kadi pa njiyəje maji ki dəkagilo je pəti. ¹⁹ M-dəji səsi ki ngəməm ba pəti kadi əli ta ki Luwə ki mba kadi m-təl m-re dansi ti gogi kalangi ba.

Kuwəji-naa

²⁰ Luwə ki nje kadi lapiya, adi Jəju Kirişi i taa dan nje koy je ti ki go rəbi məsi kilə mindi ki a to ratata. Kirişi ki e Bəbe ləje, e ki e nje kul ba ti je ki bo. ²¹ Kadi Luwə ka kin ra adi asi rai kilə ki maji par par, mba kadi irai ndigi lie. Kadi ində kilə ra ki nəl-e meje ti ki takul Jəju Kirişi. Ningə kadi dije piti-e ki dəkagilo je, ki dəkagilo je! *Amen!

²² NGakom je, m-dəji səsi kadi itaai ta kilə dingəm me naa ti kin ki kisi də ti. Təki rəjeti, makitibi ləm ki m-ndangi m-ilə-n m-adi səsi wa ka, ngal ngay al tə.

²³ M-ge kadi m-əl səsi madi igəri təki ngokə je ki me kadi-me ti Timote tēē kəy dangay ti[☆]. Re re kalangi ingə-m ə, m-a m-aw sie naa ti kadi m-o səsi.

²⁴ İrai lapiya nje kər nəsi je, ki nje kaw-naa je pəti. *Njə kaw-naa je ki dənangi İtəli ti ka uwəi jisi tə.

²⁵ Kadi me-maji lə Luwə e səsi naa ti pəti.

Makitibi ki Jaki ndangi

Ta ki do makitibi ti ki Jaki ndangi

Makitibi ki Jaki ndangi kin, ta je ki osi go-naa go-naa me ti e ta je ki kadi or ta rabi dije la Luwa ki sanai-naa ki lo je pati ki donangi ti ne (1.1). E ta ki toge e ngay, ninga Jaki un ne je ki dije ooi ki kamde ne ki kadi re al-n-de ta a ra kilā rode ti maji kin a ndangi-n makitibi adi njé kun go Kirisi ki sanai-naa ki lo je ki dangi dangi. NDangi makitibi adi-de, ilā-n jine do pa njiyāde ti ki majal ki ro-naa ti ai je wa a se ki ro dije ti ki gari Kirisi al.

Ne ki dosay, Jaki al ta la gosi ki e ne ki i ro Luwa ti a sabi kadi e ki daje ki kadi-me (1.2-8). Go ti, al ta ki do ndoo ti ai ki ne kinga, ta ki do ne ki nga ti ai ki ne na la su, ta ki do njiyā ki rojeti go Luwa ti, ki kadi daw a oo kande me kilā ki ra ti (1.9-27). Go ta je ti kin, Jaki al ta ki togine ngay do gangi-naa ti ki to dan njé kaw-naa je ti (2.1-13), bay taa kadi tal re do ta ti ki ra rone ta ko ta ki me makitibi ti lie kin be, adi e ta la kadi-me ki kadi njiyā naa ti ki ra kile (2.14-26). Go ti, Jaki un ne je ngay toji-n ndonje ki isi ra majal je ki ati bal (3.1-12). Ninga tal re al ta ki do gosi ti ki rojeti (3.13-18). Jaki ndor mbi dije ki njé re ki gangi-naa, dije ki ne ra ki donangi ti ne nal-de ngay, dije ki isi ii do rode ba gangi ta do madide je ti, taa ilā jine kam njé ne kinga ti ki isi rai njé ra kilā je lađe baa ti to (4.1-5.6). Ta tal ta ta ti, Jaki daji dije ki ndangi makitibi adi-de kin kadi ai dije ki njé kore mede, kadi ai njé kuwa togide ba me kal ta ti ki Luwa, kadi ai njé ra ki naa me kilā ti la NDil (5.7-20).

Ta ki makitibi la Jaki al njé kun go Kirisi ne kin, e ta ki ay njay, tado kun go Kirisi e ta kadi daw al a na: «Oyo m-adi mem Poy Ta ki Maji la Jaju» tane ti ne be par al, na kadi toji me pa njiyane ti ki taga adi dije ooi. Re toji ki taga adi dije ooi ninga, e kin e go rabe ti, tado «kadi-me ki kile goto e kadi-me ki koy» (2.26).

Kuwā ji-naa

¹ Mi Jaki, ki nje kilā baa la Luwa ai ki Babe Jaju Kirisi, a m-ndangi makitibi kin madi sai gin ka la *Isirayal ki dogi gide e joo ki isanai-naa donangi ti ki tae ba. Ne ki dosay m-uwā jisi.

Kuwā togi ba me ne na je ti

² NGakom je, loki ne na je ki dangi dangi teji dasi ti ninga, maji kadi irai ronā ngay do ti. ³ Tado sai je wa igari bati, loki kadi-me Luwa la si, toge ita togi ne na je kin ninga, a ra kadi uwai togisi ba. ⁴ Ninga maji kadi kuwā togi ba la si, tal tane maji, mba kadi sai dije ki kasi-naa bərəre, kadi ne ki majal ilā bal rasi ti al, taa kadi ne kare ka du sa si al to.

⁵ Re daw kare dansi ti, kam-kadi du-e ninga, kadi koy Luwa, a Luwa a ade. Tado Luwa e nje kadi dije pati ne kare ki njo, ki me-nda, ki kanji ndor mbi daw. ⁶ Ninga kadi dawē kin koy ki me joo al, na ki kadi-me taa. Tado daw ki nje me joo, to ta pulum man, ki nal un-e, isi aw sie ki yo je ki ne je be. ⁷ Kadi daw ki be kin gar mene ti, taki a inga ne madi kare ro Luwa ti al. ⁸ Tado e nje me joo, gar rabi ne rane al.

Nje ndoo ki nje ne kinga

⁹ Maji kadi i ngokom ki nje kadi-me ki i nje ndoo, ira ronā do kun ti ki Luwa un dai taa. ¹⁰ Be to a, kadi i nje kadi-me ki i nje ne kinga, ira ronā do sol ti ki Luwa sol dai to. Tado nje ne kinga a jore ta puti kam be. ¹¹ Loki kadi o si ki togine

ningə, kam ndole, pute jɔre adi maji lie goto, be tɔ ə nje ne kingə a goto-n ta ne je ti lie ki isi ra^α.

Nə na je

¹² Dəw ki uwə tɔgine ba me ne na ti, e nje rɔnəl. Tado loki dum dɔ ne na je pəti ningə, a ingə jogi kaji ki Luwə un mindine kadi n-adi dije ki ndigi-e. ¹³ Loki ne na teɛ dɔ dəw ti ningə, kadi ə nə: «E Luwə ə na-m al, tado majal asi na Luwə al, taa Luwə wa a na dəw al tɔ.» ¹⁴ Təki ne na teɛ dɔ dəw ti ningə, e kəm-nda lie e wa ə ade, ɔr-e aw sie me ti. ¹⁵ NGata ningə kəm-nda j səm təki dāne j səm be, 6a oji majal, nga ningə loki majal tɔgi gangi 6a teɛ koy. ¹⁶ NGakom je ki njé ndigi ləm, kadi ədi rəsi ki ta je ki ngom, al. ¹⁷ Ne kadi ki maji ki kadi-kare ki asi-naa, j j rɔ Luwə ti ki nje ra kunji je ki dɔra ti. Luwə mbəl rone al, taa kam ndile a yəti rone, təki kəm ndil a yəti-n rone ki go kadi be kin al tɔ. ¹⁸ E ki go me ndigi lie wa, ə oji-n-je koji ki sigi ki ta ki rɔjeti. Oji-je koji ki sigi mba kadi j-əi ne kində je ki dɔsəy dan ne kində je ti lie.

Koo dɔ ta ə ra go ti

¹⁹ NGakom je ki njé ndigi ləm, kadi oi ta ki m-a m-əl səsi kam maji: kadi dəw j langisi oo dɔ ta, nə kadi əl ta kalangi al, taa ra wongi kalangi al tɔ. ²⁰ Tado wongi lə dəw a ra ne ki dana nɔ Luwə ti al. ²¹ Gin ne kin ə, kadi imbati ne ra je ki tɔ nje, ki kilə ra je ki majal al dɔ, ki re ki go me ndul. Ningə itaai ta lə Luwə ki dibi mesiti, ki dɔ ki səl ləm, tado e ta ki asi kaji səsi.

²² Ta lə Luwə kin kadi oy mbisi ti par al, nə kadi oy 6a itəli rəsi go ti taa. Loki isi ta koo dɔ ti tə koo par ningə, e kədi ə isi ədi rəsi səi wa. ²³ Tado re dəw oo dɔ ta, ə ra go ti al ningə, to tə dəw ki gɔ ta kəmne me kotirongi ti be. ²⁴ Loki gɔ rone ə ɔti aw ningə, ta naa ti nɔɔ par ə me oy dɔ rɔe ti ki kəte oo. ²⁵ Nə dəw ki ndrər gin ndu-kun lə Luwə ki asi naa bərərə ki taa-je ilə-je taa, ki isi uwə rone ba me ti, 6i ra rɔnəl dɔ ko dɔe ti par, adi me oy dɔ ti al, nə ra go ti, dəwe kin a ingə maji-kur me kilə ti pəti ki a ra.

²⁶ Loki dəw madi oo rone tə nje kun go Luwə, nə asi kuwə ndonne gin tɔgine ti al ningə, isi ədi rone tə kədi, kun go Luwə lie e ne ki kəme goto. ²⁷ M-əl səsi kadi igəri təki kun go Luwə ki maji ki ki rɔjeti ki Luwə ki Bawje ndigi, e koo go ngan kal je ki njé ngaw koy je me kɔ je ti, ki isi teɛ dade ti, ki kəsi rɔ ngarangi kadi ne je ti ki tɔ nje ki dɔnangi ti ne.

2

Kər kəm naa dana e majal

¹ NGakom je, səi ki adi mesiti Bəbe Jəju Kirisi ki tɔji e lie, sobi kadi kər kəmnaa goto dansi ti, tado e ne ki uwə-naa ki kadi-me al. ² Tə kin ə 6one, dəw ki nje ne kingə kare, ilə kibi ki ndole maji rone ti, ki ningə ki ra ki ɔr jine ti, re lo kaw-naa ti ləsi. Ningə dəw ki nje ndoo, ki ilə ngisi kibi rone ti, re lo kaw-naa ti ka kin tɔ. ³ Loki iləi kəmsi oi nje kilə kibi ki ndole ningə, iɓuki-e ti ə əli-e əi nə: «tɛ, isi nangi lo ki maji ti kin.» Ningə əli nje ndoo əi nə: «I a ki taa nɔɔ» ə se «tsi njam ti nanga ne be.» ⁴ Təki isi rai be ningə, se oi kadi e kər ə isi ɔri kəmnaa dana dansi ti, ə isi təli njé gangi ta dɔ dije ti ki koji ta je ləsi ki majal al wa?

⁵ NGakom je ki njé ndigi ləm, uri mbisi oi ta kin: Se oi kadi Luwə mbəti njé ndoo je ki dɔnangi ti ne mba kadi təli njé ne kingə je, ki go kadi ki adi mede Jəju Kirisi, al wa? MBəti-de kadi ingəi kɔbe ki Luwə un mindine adi dije ki ndigi-e.

⁶ Ningə səi je isi kidi-de. Se njé ne kingə je ka kin ə isi adi səsi kɔ al wa? Taa isi awi səsi nɔ njé gangi ta je ti tɔ al wa? ⁷ E əi je wa kin ə isi əli ta ki majal dɔ tɔ ti ki maji ki Luwə ində dəsi ti kin.

^α 1:11 Teɛ ki taga 40.6-7

⁸ Təki rəjeti, re itəli ta ndu-kun lə Luwə ki itə ndəge je ki ndangi me makitibi ti ə nə: «A indigi dəw madi tə darə i wa be,» kin ningə, irai go rəbe ti. ⁹ Nə re irai ki go kər kəm-naa dana ti ningə, e majal ə isi rai, ndu-kun lə Luwə uwə səsi ki ta tə njé kal də ta je. ¹⁰ MBata re dəw təl rəne go ndu-kun je ti lə Luwə pəti, nə al də ndu-kun ki kare ningə, təl nje kal də ndu-kun je pəti. ¹¹ Tado nje kəl kə nə: «A uwə marim al,» ka kin ə əl ə nə: «A təl dəw al tə.» Ə re uwə marim al, nə itəl dəw ningə itəl nje kal də ta[☆]. ¹² Gine kin ə, kadi ta kəlsi je, ki ne rasi je, toji kadi səi dije ki səbi kadi a gangi ta dəsi ti ki ndu-kun ki nje taa kilə taa. ¹³ Tado dəw ki nje koo kəm-to-ndoo lə dije al, Luwə a oo kəm-to-ndoo lie ndə gangi ta ti al tə. Ningə koo kəm-to-ndoo e ne ki uti də ta ki gangi.

Kadi-me Luwə ki kanji ra kile e ki koy

¹⁴ NGakom je, loki dəw madi ə nə n-e n-aw ki kadi-me, ningə toji kadi-me Luwə ləne, ki kilə ki ra, al, se maje e ri wa? Maje goto. Kadi-me Luwə ki be kin asi kaje al. ¹⁵ Tə kin ə bəne, ngokəje ki dingəm ə se ki dāne awi ki rəde kare, taa asi kingə ne kusode ki ndə je pəti al tə. ¹⁶ Ningə dəw madi dansi ti əl-de ə nə: «Awi ki maje, kadi rəsi tingə rūtutu, ə usoi ne mesi dan.» Ki kanji kadi adi-de ne ki kadi ra səde, se maje e ri wa? ¹⁷ Kadi-me Luwə ka to be tə, re toji rəne me kilə ki ra ti al ningə, e ne ki koy.

¹⁸ Dəw madi ə nə: «I aw ki kadi-me Luwə, ə mi m-aw ki kilə je ki ra tə.» Ba m-a m-əl-e m-ə nə: «Maji kadi oji-m kadi-me Luwə ləi ki kanji kilə je ki ra adi-m m-o, ə mi m-a m-oji kadi-me Luwə ləm ki kilə je ki m-ra m-adi oo tə.» ¹⁹ I adi me i tək i Luwə e kare ba al wa? E ne ki maji, ningə kadi igər tək i ndil je ki majal ka gəri-e be tə. Bəl rade adi dadi nje ti. ²⁰ I dəw ki doi goto, indigi kadi igər se e ki mba ri ə kadi-me ki kile goto a ra ne kare al wa? ²¹ Se oo kaje *Abirakam ki Luwə or ta dəe ti ki takul kilə rae je, mbata ndigi kadi n-təl ngonne *Isaki də dingiri kadi-kare ti lə Luwə, n-ade kadi-kare ti kin al wa? ²² OO, kadi-me Luwə lie awi naa ti ki kilə rae je. Kilə rae je təli ta kadi-me Luwə lie adi asi naa bərəre. ²³ E be ə təl-n ta ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Abirakam adi mene Luwə, loki Luwə oo kadi-me lie ningə tide tə dəw ki dana.» Adi bər-e madine[☆]. ²⁴ Oi ne maji, tək i Luwə or ta də dəw ti ki takul kilə rae je, gi e ki takul kadi-me lie par kare ba al.

²⁵ Adi mesi ole də Rakabi ti ki e kaya dāne kin. Rakabi uwə njé kilə je lə *Isirayəl rəne ti, ningə ra səde adi tēēi uni rəbi ki rangi ayi-naa awi. E ki mbata kilə rae kin ə Luwə or-n ta dəe ti[☆].

²⁶ Be ə, tək i j-o-n kadi darə ki kəə goto ti e ki koy ka kin ə, kadi-me Luwə ki kile goto ka e ki koy tə.

3

Kadi njé ndo ne dije ooi go ndonde

¹ NGakom je, kadi dije ngay dansi ti, buki-naa me ndo ne dije ti al, tado igəri maji kadi Luwə a gangi ta ki ngə ngay dəje ti itə ndəge je, j-əi ki j-əi njé ndo ne dije. ² J-əi pəti j i rai majal ki go rəbi je ki dangi dangi. Re dəw madi ra majal me ta kəlne ti al bit i ningə, e dəw ki tōgi gangi me ta kəlne ti, asi kuwə rəne ba pəti gin tōgine ti. ³ Re j-iləi jam ta sində je ti mba kadi təl rəde go ndigi ti ləje ningə, j-aw i ki tōgi də rəde ti ba pəti tə. ⁴ Oi ne kare to ne ki oji də bato je: re bato bə-n tə ri, ə nəl ki bə ɔse-n ki tōgine tə ri ka, ki ngon ngande ki ndəy wa kin ə nje kuwə ngandi bato, a aw-n ki bato lo ti ki mee ndigi kaw sie ti. ⁵ E be ə, ndon dəw ka to be tə. E ngon rə ki ndəy ba, nə oji rəne kadi n-asi ra ne je ki

☆ 2:11 Tēē ki taga 20.13, 14; Dataranom 5.17, 18

☆ 2:23 Kila ngirə ne je 15.6; Ejay 41.8

☆ 2:25

to bəl. Təki oi, ngon por ki ndəy be par asi kadi o ku ki bo inde nangi rapi be. ⁶E be tə ə, ndon dəw ka to tə por be tə. E ə e lo ki majal isi ti dan ngan rəje je ti, ningə un majal ində-n ngan rəje ba pəti. Isi ində por ki j lo kingə kə tɪ dɔ ndo kisi ki dɔ taa ti lə dəw.

⁷Dəw asi kuwə gin da je ki dangi dangi pəti ki me mu ti, ki gin yəl je, ki gin da je ki njé kagi nangi, ki gin da je ki isi me ba ti, gin təgine ti. ⁸Nə ndon je, dəw kare ki asi kuwe gin təgine ti goto. E ne ki nje tuji lo ki dum kuwe nangi gin təgi ti. NDonje rosi ki kəngi ne ki nje təl dəw bətəte. ⁹Ki ndonje ə j-isi j-ilə-n tɔji dɔ Bəbe ti ki Bawje, ningə ki ndonje ki kare wa ka kin ə ji təl j-isi ji man-n dije ki Luwə ində-de adi titi-naa sie kin tə^o. ¹⁰Taje ki kare wa kin ə isi ilə tɔji dɔ Luwə ti, ningə taje ki kare wa ka kin ə isi man dije tɔ. NGakom je, sɔbi kadi irai be al. ¹¹Se man ki nəl əi ki man ki ati a tɛɛi naa ti ta bole ti ki kare wa? Jagi a tɛɛi ta bole ti ki kare al. ¹²NGakom je, kagi mbay-kote asi kadi andi siyə al, taa kagi mati asi kadi andi mbay-kote al tɔ. Re e be al ningə, e be tə ə ta bole ki man ki kati isi tɛɛi ti, man ki nəl asi kadi a tɛɛi ti al.

Kəm kadi ki dɔnangi ti ki kəm-kadi ki dɔrɔ ti

¹³Dəw ki ə nə ne nje kəm-kadi ki nje ne gər dansi ti ningə, maji kadi tɔji kəm-kadi ki ne gər ləne me pa njiyə ti ki maji, ki dɔ ki səl ləm. ¹⁴Nə kin ə re, ni ki ati bangi ki hal jangi e mesi ti ningə, indəi gusi əi nə səi njé kəm-kadi, kare al, taa kadi əli ta ki ngom əsi ta, ta ki rɔjeti al tɔ. ¹⁵Tadɔ ko kəm-kadi ki be kin, e kəm-kadi ki dɔnangi ti ne, e kəm-kadi lə dəw, e lə su, ɓi e kəm-kadi ki j rɔ Luwə ti al. ¹⁶Ningə loki ni ki jangi əi ti, ne ra ki go rəbe ti al, ki ko ne ra je ki majal pəti əi ti nɔɔ tɔ. ¹⁷Nə dəw ki aw ki kəm-kadi ki j rɔ Luwə ti, dɔ kəte, e dəw ki ay njay, e nje re ki lapiya, e dəw ki səl ləm, e nje kilə dije noji naa ti, e nje koo kəm-to-ndoo, isi tɛɛi ki kandi ki maji maji, gangi-naa goto rəe ti, ta kadi kəm-naa ka goto rəe ti tɔ. ¹⁸Dije ki njé sangi rəbi lapiya, isi rai kile tə ko ne ə isi dibi gəi gidide be, ningə kande ki a təti e ne ra ki dana.

4

Dəw ki ne je ki dɔnangi ti ne uwə me ngay e nje kəsi ta Luwə

¹NGakom je, rɔ-naa je, ki kɔl-naa je ki dansi ti kin tɛɛi ki ra? Loki tɛɛi səm ti, e me ngur darɔ je ti ki rəsi ti, ki isi rɔi-naa. ²Isi rai kəm-nda ne je, nə asi kingəi al, ningə isi tɔli dije, isi ndingəi ne, nə lo kadi ingəi goto, lo kin ti, itəli njé kɔl-naa ki njé rɔ-naa. Ikoyi ne, ə ingəi al, tadɔ igəri kɔy Luwə al. ³Ə re ikoyi ne Luwə ka, adi səi al, tadɔ ne kɔy lasi e ne kɔy ki majal, isi koyi ne Luwə kadi re ingəi ningə, itindəi tɔ ko dɔ koo maji rɔ ti lə darɔ. ⁴Səi njé kuwə marim! Maji kadi igəri təkɪ dəw ki ne je ki dɔnangi ti ne uwə me ngay, e nje kəsi ta Luwə. Re dəw madi, ne je ki dɔnangi ti ne uwə me ngay ningə, isi ra rone nje bə ti lə Luwə. ⁵M-əl kadi igəri təkɪ, ta lə Luwə ki to me makitibi ti e kare ki ndangi al. Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Jangi ra Luwə ngay dɔ NDil ti ki inde meje ti.» ⁶Nə me-maji ki adi-je, e ne ki bo ngay itə ne je pəti. Tadɔ makitibi lə Luwə əl ə nə: «Luwə tɔ rɔ dije ki nje kun dɔde taa, ə adi me-maji ləne e ki dije ki njé səl dɔde tɔ^o.» ⁷E be ə, kadi isɔli dəsi gin təgi ti lə Luwə, itəi rɔ su, ə su a ay kɔ say kadisi ti. ⁸Frəi ngəsi rɔ Luwə ti, ə Luwə a re ngəsi rosi ti tɔ. Səi njé ra majal je, itogi jisi adi ay njay; səi njé me joo, ɔri majal mesi ti kɔ. ⁹Maji kadi igəri təkɪ səi njé kəm-to-ndoo, uwəi ndo rəsi, ə inɔi ki man kəmsi; kadi kogi ləsi təl nɔ, kadi rənəl ləsi təl ndoo ki kuwə. ¹⁰Sɔbi kadi isɔli dəsi no; Luwə ti ə Luwə a un dəsi taa.

Kadi dəw gangi ta dɔ ngokone ti al

¹¹ NGakom je, sɔbi kadi ɛli ta ki majal dɔ-naa ti al, dɔw ki isi ɛl ta ki majal dɔ ngokone ti, ɛ se isi gangi ta dɔe ti ningɔ, e ndu-kun lɔ Luwɛ ɛ isi ɛl ta ki majal dɔ ti nim, isi gangi ta dɔ ti nim. Ningɔ re isi igangi ta dɔ ndu-kun ti lɔ Luwɛ 6a, j nje tɛl rɔi go ndu-kun ti al, nɛ j nje gangi ta dɔ ti yo. ¹² Ji gɛr tɛki Luwɛ ki karne ba par ɛ e nje kadi ndu-kun ki nje gangi ta. E ki karne ba ɛ aw ki tɔgi kadi aji-n dɔw nim tuji-n dɔw nim tɔ. NGA j, j nɛ ɛ kadi igangi ta dɔ ngokɔi ti ɛ?

Kɔji ta ra

¹³ Oi dɔ ta lɛm maji, sɛi ki njɛ kɛl kɛ nɛ: «Bone ɛ se lo ti ɛ j-a j-aw me 6e bo ti ki be, j-a ji ra 6al kare me ti, j-a ji ra gati, j-ingɛn la.» ¹⁴ Ɖli yasi be, ɛ igəri nɛ kare ki a ra nɛ me ndɔ ti ki lo ti ti dɔ kisi ki dɔ taa ti lɛsi al tɔ. Itoi tɔ sa ki su luy luy adi o-e, ningɔ njaba par ɛ goto kin be*. ¹⁵ Ta ki re a ɛli ɛ to kin: «Tɛki re Babe ndigi, ɛ j-isi ki doje taa ɛ, j-a ji ra nɛ ki yo, j-a ji ra nɛ ki nɛ.» ¹⁶ Nɛ ngosine, isi oji rɔsi me ndigi ra ti lɛsi ki dɔsi. Kɔji rɔ ki be kin e kɔji rɔ ki majal. ¹⁷ Re dɔw gɛr rɛbi ra maji 6ɛti, nɛ mbati ra ningɛ, dɔwe kin e nje ra majal.

5

Kɔ ki a re dɔ njɛ nɛ kingɛ je ti

¹ Sɛi ki sɛi njɛ nɛ kingɛ! Maji kadi inɔi ki ndusi ki bo, mbata kɔ je ki a rɛi dɔsi ti. ² Nɛ kingɛ je lɛsi ndumi kɔ, yo je ɔi kibi je lɛsi. ³ Ɖr je ki la je lɛsi nɔi mikiri mikiri, ningɔ nɔde ki mikiri a ma naji ɔsi-n sasi ta. A ɔ darɔsi tɔ por be. Imbɔi nɛ kingɛ je ki naa ti naa ti, dɔkagilo ki je ti, ki e dɔkagilo ki dɔbɔy ti. ⁴ Dije ki njɛ ra kilɛ me ndɔr ti lɛsi, ɔgi-de nɛ kigɛ go ji lɛde, adi nɔi, ndu nɔde aw ratata tɛɛ mbi Luwɛ ti ki Nje tɔgi pɛti. ⁵ Kisisi dɔnangɛ ti ne, isi lo ki ndole ti, isi usoi je ɔyi-naa je me maji ti. Ɖbɔi mbul mbul, itoi tɔ da je ki uli-de adi a ngɛmi ndɔ tɔl-de be. ⁶ Dije ki rai nɛ madi al, igangi ta dɔde ti, itɔli-de, nɛ tɔi sasi rɔ al.

Kore me nginɛ-n kire Babe

⁷ NGakom je, sɔbi kadi orɛi mesi biti, kadi Babe re-n. Oi nje ndɔr, a nginɛ kandi nɛ ki maji ngay ki a tɛɛ dɔnangɛ ti, ki kore me dɔ ti ngɛ. A ore mene biti kadi ndi binɛ ɛdi, ndi ki dɔbɔy ti ɛdi, 6ɔy taa kadi ijɔ ko lɛne. ⁸ Be tɔ ɛ, sɛi je ka, kadi orɛi mesi, uwɛi tɔgisi ba, tadɔ Babe e 6asi.

⁹ NGakom je, i6ai ta dɔ-naa ti al, mba kadi Luwɛ gangi-n ta dɔsi ti al. Nje gangi ta a ta rɛbi ti. ¹⁰ Sɔbi kadi oi go nja njɛ kɛl ta je ki ta Luwɛ ki kɛte nu kin maji. Oi go njade tɛ nɛ ndaji lɛsi, go rɛbi kɔ ti ki go rɛbi kore me ti. ¹¹ J-ɛl ta dɔ njɛ kuwɛ tɔgide ba me kɔ je ti j-ɛ nɛ ɛl njɛ rɔnɛl. Adi mesi ole dɔ kuwɛ tɔgi ba ti lɔ Jobi dan kɔ je ti pɛti ki tɛɛ dɔe ti. Igəri kadi go ti gogi, Luwɛ ade ingɛ maji, tadɔ Luwɛ e nje me-maji ki ngay, ki nje koo kɛm-to-ndoo*.

¹² NGakom je, nɛ ki bo ngay ki kadi igəri ɛ to kin: sɔbi kadi ibi rɔsi al, se e ki ndi, se e goji ki kuso, se e kibi rɔ madi ki rangi. Re e oyo ɛ ɛl nɛ oyo, re e jagi ɛ ɛl nɛ jagi tɔ par, mba kadi osi me ta ki gangi ti lɔ Luwɛ al.

¹³ Re, dɔw madi dansi ti, ingɛ kɔ ɛ, kadi nɔ dɔ Luwɛ ti. A re rɔe nɛl-e ɛ, kadi osi pa ilɛ-n tɔji dɔ Luwɛ ti. ¹⁴ Re, dɔw madi dansi ti, rɔe to-e-ɛ, kadi 6ar ngatɔgi je lɔ njɛ kaw-naa je, kadi nɔi dɔ Luwɛ mbata ti lie ki yibi ki kɔy-n rɔe me tɔ Babe ti. ¹⁵ Kɛl ta ki Luwɛ ki kadi-me a aji dɔw ki nje rɔ to, Babe a un-e taa, ningɛ re ra majal madi ka, Luwɛ a iyɔ go majal je lie kɔ. ¹⁶ Be ɛ, kadi itɔri ndusi dɔ majal je ti lɛsi ki rɔ-naa ti. Ningɛ ɛli ta ki Luwɛ mbata lɛnaa, kadi ingɛ rɔ nga dɔ rɔ to je ti lɛsi. Kɛl ta ki Luwɛ lɛ dɔw ki dana, tɔge e ngay. ¹⁷ Oi Eli ki nje kɛl ta ki ta Luwɛ ti e dɔw tɔ je be tɔ, nɛ kɔy Luwɛ ki rɔ tɔne kadi ndi ɛdi al, ningɛ ndi ɛdi

dɔnangi ti al ɔal mitə ki nay mehe tɔ. ¹⁸Ba, təl kɔy Luwə gogi təkɪ sigi, ə yə Luwə adi ndi təl ədi dɔnangi ti gogi, adi dɔnangi tɛɛ ki kandi ne je[☆].

Dɔbɔy ta

¹⁹NGakom je, təkɪ re dəw madi dansi ti ndəm go rəbi ki rɔjeti, ur wale, ə dəw madi ki rangi ɔr-e təl re sie go rəbi ti ki dana gogi ningə, ²⁰kadi igəri təkɪ dəw ki təl ki nje ra majal dɔ rəbi ti ki ndəm re sie go rəbi ti ki dana kin, a aji nje ra majal ta koy ti. Ningə Luwə a iyə go majal je lə nje ra majal ka kin pəti kɔ tɔ. Amen!

☆ 5:18 1 NGar je 17.1; 18.1; 18.42-45

Makitibi ki dəsəy ki Piyər ndangi

Ta ki də makitibi ti ki dəsəy ki Piyər ndangi

Makitibi ki dəsəy kin Piyər ndangi adi njé kun go Kirisí ki sanəi-naa ki lo je ki dangi dangi dənangi Aji ti ki du (6one bari-e Turki). Njé kaw-naa je ki dije kin əi dande ti, əi njé kaw-naa je ki Pol əi ki madi-kiləne je indəi ginde. Dəməji ə Piyər a isi Rom ti ə ndangi-n makitibi kin. Rom ki Piyər ində təe nə Babilon (5.13). Ta ki Piyər əl əji də dije ki ndangi makitibi adi-de kin təji kadi dije ki əi njé kun go Kirisí al ki gəi gidide, isi kidi-de nim, isi indəi ta je ki majal dəde ti nim, taa isi sangi kadi n-adi kə darəde nim tə. Ningə e mbata kin ə nje kaw kilə Piyər ndangi makitibi, ilə-n dingəm mede ti kadi adi kəmde e də Bəde Jəju Kirisí ti ki isi ingəi kə lie kin.

Me kəl ta ti ki Luwə ki re go ta kuwə ji-naa ti, Piyər ole mede də rəbi ti ki Luwə aji-n-de, taa adi-de nə kində me də ti ki bo ngay ki takul koy Kirisí ki kje lo koy ti tə (1.3-12). Piyər ilə dingəm mede ti nim, kadi isi də njade ti nim, dəji-de kadi pa njiyəde ay njay me kində rə naa ti ki Kirisí nim (1.13-2.10). Dəji-de tə kadi ooi nə je ki tēe də Kirisí ti, ningə əi je kadi təji təkəi əi də njade ti me ta ti lie ki rəbi kilə rade je nim, ki rəbi kuwə təgi ba me nə je ti ki ngə ti a tēe dəde ti nim. Piyər adi-de ta kəji je ngay də kilə je ti ki səbi dəde kadi rai dan dije ti me bə ti ləde, də kulə noji ti ki kadi tə dan bəə je ti ki bəde je, də buki-naa ti ki kadi tə dan ne-naa je ti ki ngaw-naa je, də ji kisi ki naa ti lə kosi njé kaw-naa je, ki də pa njiyəde ti ki rə njé kun go Kirisí al je ti (2.11-4.19). Lo kəye ti ki 5, Piyər adi-de ngan ndu je madi ki əji də ngatəgi je (njé kor nə njé kaw-naa je) nim, basa je ki mandj je nim, taa njé kadi-me je pəti nim tə, kadi pəti, əi də njade ti me kə ti ki isi tēe dəde ti. Piyər təl ta makitibi ləne ki ta kuwə ji-naa.

Kin ə Piyər dəji dije ki ndangi makitibi adi-de kin kadi re e kə ki ban ə tēe dəde ti ka kadi uwəi rəde ba me kadi-me ti bə, e mbata naji ki ma ki səbi kadi mai dənangi ti ne. Səbi kadi ji kiside ki dəde taa, ki pa njiyəde, ki kilə rade pəti ilə mbə kilə je ki əti bəl ki Luwə ra-de (2.9), kadi tə dije ki njé kun go Kirisí al, gəri kilə rade ki maji ngay ki isi rai, ə kadi iləi təji də Luwə ti ndə ti ki a re-n tə (2.12).

Kuwə ji-naa

¹ Mi Piyər ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisí, m-ndangi makitibi kin madi səi je ki Luwə mbəti səsi, ki isanəi-naa, adi isi tə mba je dənangi je ti ki Pə, ki Galasi, ki Kapadosi, ki Aji, ki Bitini. ² Luwə ki Bawje mbəti səsi kəte, ki go ndigi ra ti ləne, kadi səi dije lie ki takul NDile, kadi itəli rəsi go Jəju ti, ə kadi məse təgi səsi adi ayi njay^ə. Kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə to mbar mbar ki dəsi ti.

Ra oyo Luwə tadə kaji ki tēe dəe ki takul Jəju Kirisí

³ Təji ki də Luwə ti ki Baw Bəbe ləje Jəju Kirisí, tadə me-maji lie ki ngay ki oji-n-je kəji ki sigi, ki go rəbi ki Jəju Kirisí dan njé koy je ti. Lo kin ti, j-aw ki nə kində me də ti ki tə ratata, ⁴ tadə j-aw ki nə maji je ki Luwə ngəm dərə ti mbata ləje. E nə ki a ndum al nim, a uwə yoro al nim, taa ndolee a goto al nim tə. ⁵ Nə je kin Luwə ngəm-de dərə ti mbata ləsi səi je ki təge isi ngəm səi ki takul kadi-me, mbata kaji, adi e kaji ki e bəsi kadi dəe a tēe ndə ki dəbəy ti. ⁶ E kin ə isi adi səsi rənəl, lokə nə na je ki dangi dangi ki dəkəgilo ndəy be adi me-kə ra səsi. ⁷ Or ki e nə ki a tuji ka, nai-e me por ti kadi ooi-e. Be tə ə, nə na je ka kin

isi nai kadi-me Luwə ləsi ki gate itə ɔr, kadi ooi se e ki rojeti wa. Re e ki rojeti ningə, a ingəi piti, ki tɔba, ki kəsi-gon loki Jəju Kirisi a tɛɛ hɔy. ⁸ Jəju ki oi-e ki kamsi al, nə indigi-e, oi-e al bəy, nə adi-e mesi. Ningə isi rai ronal, adi e ronal ki bo ngay, dum kəl tae. ⁹ Tado ingəi ne ki adi mesi ki dɔe, adi e kaji rəsi. ¹⁰ Ki oji dɔ kaji kin, njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ndari gine, taa dəji ta dɔ ti ngay tɔ. Adi e njé kəl ta je ki ta Luwə ti dɔ kadi-kare ti ki Luwə ində dɔe dana kəte adi səsi. ¹¹ *Njé kəl ta je ki ta Luwə ti sangi kadi n-gəri se dəkagilo ki ra ə ne je kin a rai ne, ə ne je ki ban ə a rai ne dəkagiloe ti ki NDil Kirisi oji-de wa? Tado NDil Kirisi ki mede ti toji-de dəkagilo kin kəte, loki əl ta dɔ kɔ je ki Kirisi a ingə ki toji ki a re go kɔ ti*. ¹² Luwə adi nje kəl ta ki tae ti gəri təkɪ, mbɛ ki n-ində tade ti kin e ki mba maji ləde əi je wa al, nə e ki mba maji ləsi ə iləi mbɛ kin. NGəsine njé kilə mbɛ Poy Ta ki Maji iləi səsi mbɛ kin ki takul tɔgi lə NDil Luwə ki Luwə ilə sie adi j dɔrə ti re. MBɛ kin, malayka je ki dɔde ka sangi kadi n-gəri gine tɔ.

Kində me dɔ ti ki a ge ne ra ki ay njay

¹³ Tado kin ə, kadi adi tagasi isi kəm, adi kamsi ay njay kadi ɔri mbɔ ne ki maji ki ne ki majal naa ti. Kadi kində me dɔ ti ləsi ba pəti e dɔ kadi-kare ti ki Luwə a adi səsi, loki Jəju Kirisi a tɛɛ hɔy. ¹⁴ Sɔbi kadi səi njé təl rɔ go ta ti la Luwə, bi uni go ngur darɔ ki kəte isi ndər səsi, loki isi day dɔ rəsi ti bəy kin al. ¹⁵ Ningə, təkɪ Luwə ki ɔar səsi e nje Kay Njay ka kin ə, səi je ka, kadi ayi njay me pa njiyəsi je ti pəti tɔ. ¹⁶ MBata makitibi lə Luwə əl ə nə: «A səi dije ki kay njay, tado mi ki Kay Njay*.» ¹⁷ Re me kəl ta je ti ləsi ki Luwə, isi ɔari-e Bawsi, e ki e Luwə ki nje gangi ta dɔ dɔw ti ki ra ki go kilə rae ti bi, ɔr kəm dɔw dana al ningə, maji kadi ne rasi e ki go bəl Luwə ti, dəkagilo ti ki isi tə mba je donangi ti ne kin. ¹⁸ Ningə igəri maji təkɪ e ki la ə se ɔr ki əi ne je ki a tuji kin ə Luwə igə-n dəsi me ne ra je ti ki majal, ki kasi je iyəi adi səsi kin al. ¹⁹ Nə e ki məsi Kirisi ki gate dum ndogi, ə Luwə igə-n dəsi. Kirisi ki e tə ngon bati ki ne madi ra-e al, ta ne ki majal ɔde al tɔ. ²⁰ Luwə mbəte, ində dɔe dana kəte nɔ kilə ngirə duniya ti nɔ ki mbata kadi-kare kin, ningə tɛɛ ki dɔe dəkagilo ti ki dɔbəy ti, mbata maji ləsi. ²¹ E ki takul Kirisi ə, uni mesɪ adi Luwə, ki tɛɛ sie dan njé koy je ti, ə ade tɔba, mba kadi kadi-me, ki kində me dɔ ti ləsi e ki dɔ Luwə ti.

Njyə lə ngan lə Luwə me ndigi-naa ti

²² Təkɪ ayi rəsi njay, ki go rəbi təl rɔ go ta ti ki rojeti, mba kadi indigi ngakosi je ki me Kirisi ti, ki kanji kədi kəm-naa, sɔbi kadi indigi-naa dansi ti, ki yo ki ne, ki me ki kay njay. ²³ Koji ki oji səsi sigi, e ki ta rəbi lə bawsi je ki njé koy kin al, nə e ki takul ne dibi ki a oy al, ki takul ta koy al ki a to ratata. ²⁴ MBata makitibi lə Luwə əl ə nə:

«Dije pəti toi tə mbi kam be,
Ningə majide pəti, to tə puti kam be tɔ.
Kam ndole, pute jɔre,

²⁵ Nə ta lə Bəbe to lo tone ti ratata ki nɔ ti*.» Ta kin e Poy Ta ki Maji ki iləi səsi mbe.

2

MBal koy al ki dije ki kay njay

¹ Sɔbi kadi imbati ne ra je ki majal pəti, ki ta je ki ngom, ki kədi kəm-naa, ki jangi, ki kəl-naa ta ndil-naa ti. ² Adi ɔo ta lə Luwə ra səsi, təkɪ ɔo mba a ra-n ngan je ki kasi be. E mba ki go ndil ti, e mba ki ay njay kadi ra səsi adi itɔgi, itɛɛi kaji ti. ³ Təkɪ makitibi lə Luwə əl-n: «Inai Bəbe ki rəsi adi oi maje ki ngay*.»

⁴Fr̄ai ki r̄o Babe ti ki e mbal ki isi k̄am ba ki dije mbati-e t̄a n̄e ki majal, n̄a Luw̄a mb̄ate tado gate e ngay ki r̄oe ti. ⁵S̄ai je ka, s̄ai mbal je ki isi k̄am ba. Kadi ̄osi r̄osi ki naa ti kadi itali k̄ay l̄a Luw̄a ki go ndil ti, kadi s̄ai buti nj̄e kij̄a m̄asi mba kij̄a n̄e m̄asi kadi-kare ki go ndil ti n̄al Luw̄a ki takul J̄aju Kirisi. ⁶Tado ndangi me makitibi ti l̄a Luw̄a ̄ai n̄a: «Oi m-mb̄ati mbal ki gate e ngay, m-inde 6e bo *Siȳo ti. E mbal ki d̄o kum lo ti. D̄aw ki un mene ade ̄a n̄e ki r̄os̄al e t̄ee d̄oe ti al[☆].» ⁷MBal kin e mbal ki gate e ngay r̄osi ti s̄ai je ki uni mesi adi-e. N̄a ki r̄o dije ti ki uni mede adi-e al, e mbal ki nj̄e ra k̄ay je mbati, ki t̄al mbal ki d̄o kum k̄ay ti. E mbal ki nje tiḡa d̄aw jiḡi ti ki nje kadi d̄aw ̄osi[☆]. ⁸Tiḡai-e jiḡi ti ̄osi tado mbati kun mede kadi ta ki r̄ojeti. Ninḡa e n̄e ki sobi kadi a re d̄ode be[☆]. ⁹N̄a s̄ai je, s̄ai gin dije ki mb̄ati, s̄ai nj̄e kij̄a n̄e m̄asi je l̄a NGar, s̄ai gin dije ki kay njay, s̄ai dije ki Luw̄a ind̄a s̄asi d̄o jine mba kadi il̄ai mb̄e kil̄a je ki ̄oti b̄al ki ra. E ki bar s̄asi lo ki ndul t̄ee s̄asi lo kunji ti l̄ane ki ay njay njay[☆]. ¹⁰S̄ai ki kate s̄ai dije l̄a Luw̄a al, n̄a nḡosine s̄ai dije lie, s̄ai ki kate inḡai koo k̄am-to-ndoo l̄a Luw̄a al, n̄a nḡosine inḡai koo k̄am-to-ndoo lie[☆].

Kisi nje kadi-me dan dije ti ki ḡari Luw̄a al

¹¹NGakom je ki nj̄e ndigi l̄am, t̄aki s̄ai mba je ki isi d̄onangi ti t̄a 6e l̄asi al, m-il̄a dinḡam mesi ti kadi imbati ngur n̄e ra l̄a dar̄o ki to r̄osi ti, isi r̄o ki r̄osi ki me ti. ¹²Sobi kadi awi ki hal ki maji dan dije ti ki uni mede al, mba kadi re isi t̄ati ta d̄osi ti t̄a nj̄e ra majal je ka, ooi kil̄a rasi je ki maji ninḡa il̄ai t̄oji d̄o Luw̄a ti nd̄o ti ki a re. ¹³Ki mbata l̄a Luw̄a, sobi kadi il̄ai d̄osi gin t̄ogi ti l̄a dije p̄ati ki isi d̄o k̄obe ti, adi e ngar ki bo ki isi d̄o k̄obe ti p̄ati, ¹⁴ki nj̄e k̄obe je ki ḡine ti, ki ind̄a-de mba kadi ind̄ai nj̄e ra n̄e je ki majal ̄oji-de, ̄a ̄osi gon nj̄e ra n̄e je ki maji. ¹⁵Tado e ndigi l̄a Luw̄a kadi irai n̄e ki maji uti ta ta ki k̄al ki d̄o day ti l̄a dije ki mb̄a. ¹⁶Kadi kil̄a rasi e kil̄a ra dije ki taa kiȳa taa, ninḡa kadi taa kiȳa taa l̄asi t̄al n̄e kuti d̄o majal al, n̄a kadi kil̄a rasi e kil̄a ra b̄aa kil̄a je l̄a Luw̄a. ¹⁷Kadi ̄osi gon dije p̄ati, indigi ngak̄osi je ki nj̄e kadi-me je, awi ki b̄al Luw̄a mesi ti, ̄osi gon ngar.

B̄aa je ki nj̄e kadi-me

¹⁸S̄ai b̄aa kil̄a je, kadi il̄ai d̄osi gin t̄ogi ti l̄a basi je ki b̄al ki r̄ojeti. Kadi il̄ai d̄osi gin t̄ogi ti l̄a nj̄e ki kalde maji ki s̄oli l̄om l̄om par al, n̄a kadi il̄ai d̄osi gin t̄ogi ti l̄a nj̄e ki kalde nḡa t̄o. ¹⁹Tado e n̄e ki maji kadi, ki takul b̄al Luw̄a, d̄aw uw̄a mene nḡa me k̄o je ti ki inḡa ki kanji kadi ra n̄e madi ki majal. ²⁰Loki ind̄ai s̄asi kind̄a n̄e ra ki majal, ̄a uw̄ai mesi nga ̄a, se t̄oba ri ̄a to ti n̄oo wa? N̄a kin ̄a re e n̄e ra ki maji ki isi rai ̄a re ki k̄o d̄osi ti, ̄a uw̄ai mesi nḡame ti ninḡa, e n̄e ki maji ki ta k̄am Luw̄a ti. ²¹E ki mbata kin ̄a Luw̄a bar-n̄ s̄asi, tado Kirisi e wa ki done inḡa k̄o mbata l̄asi. Ninḡa iȳa n̄e k̄oji kin adi s̄asi mba kadi t̄a uni d̄o nj̄ae. ²²Kirisi ki ra majal al, taa ta ki ngom t̄ee tae ti nja kare al t̄o. ²³Loki dije taji-e, t̄al taji-de gogi al; loki dije adi-e k̄o, t̄al t̄a-de r̄o al. N̄a iȳa r̄one ji Luw̄a ti ki nje gangi ta ki dana. ²⁴Kirisi ki ̄oy majal je laje done ti d̄o kagi-d̄asi ti mba kadi j-oy d̄o majal ti ̄a j-isi ki d̄oje taa mbata n̄e ra ki dana. E ki takul ndun̄a do je lie ̄a inḡai r̄o nga. ²⁵Tado k̄ate itoi t̄a bati je ki nd̄ami r̄abi be[☆], n̄a nḡosine, it̄ali ki r̄o nje kul-si ti ki nje nḡam dar̄osi ti gogi.

3

Ta ki ̄oji d̄o d̄ane je ki ngawde je me k̄ay ti

☆ 2:6 Ejay 34.9 ☆ 2:7 Pa je 118.22 ☆ 2:8 Ejay 8.14 ☆ 2:9 T̄ee ki taga 19.5-6; Ejay 43.20-21; D̄at̄ar̄anom 4.20; 7.6 ☆ 2:10 Oje 1.6, 9; 2.1, 23, 25 ☆ 2:25 Ejay 53.4-6

¹ Be tɔ ə, səi dәне je, sɔbi kadi iləi dəsi gin tɔgi ti lə ngawsi je, mba kadi re njé ki nɔ je dande ti mbati taa ta lə Luwə ka, ingəi-de adi Luwə ki takul pa njyəsi, ki kanji kadi əli-de ta. ² Tado isi ooi ne rasi je ki to ay njay ki buki ki isi buki-de ti. ³ Sɔbi kadi mandɔ ki ra ləsi e ki gidi rɔ ti taga ne al. Adi e dɔ ki kuwə ki ndɔji ta, ki ningə je ki ra ki ɔr, ki kibi je ki gatide e ngay. ⁴ Sɔbi kadi mandɔ ki ra ləsi e ki ngame ti kəy, ki e mandɔ ki a tuji al ki hal ki səl ləm ləm, ki kisi-maje ki e ne ki gate e ngay ta kəm Luwə ti. ⁵ E be ə, dәне je ki kay njay ki kəte nu, ki indəi mede dɔ Luwə ti rai mandɔ, iləi dədə gin tɔgi ti lə ngawde je. ⁶ J-o dәне kare tə Sara ki təl rəne go ta ti lə *Abirakam adi ɔar-e ɔane. NGəsine itəli ngane je, təkɔ re irai ne ra ki maji, ki kanji kadi ne madi kare ra səsi ɔəl. ⁷ Be ə, səi ngaw dәне je ka sɔbi kadi isi ki nesi je, indəi kəmsi gode ti maji, tado əi dije ki tɔgide goto. Ɔsi gonde tado a ingəi kadi-kare kisi ki dɔ taa lə Luwə naa ti səsi. Irαι be mba kadi ne madi kare ogi səsi ta rəbi kəl ta ki Luwə al.

Rəbi ndigi-naa lə ngakonaa je

⁸ Ta təl ta ti, sɔbi kadi səi pəti, mər ta ləsi e kare, ta ki ga ləsi e kare, kadi indigi-naa tə ngakonaa je, kadi səi njé koo kəm-to-ndoo lənaa, ki njé dɔ səl. ⁹ Sɔbi kadi ugəi kɔrə majal ki majal al, ta kɔrə ne taji ki ne taji al tɔ. Sɔbi kadi səi njé njangi dɔ yo taa, tado e kin ə e ne ki Luwə ɔar səsi ki mbae. Luwə ɔar səsi mba kadi ingəi njangi dɔ ki un mindine kadi n-adi səsi.

¹⁰ Ningə ne ki makitibi lə Luwə əl ə to kin:

«Dəw ki ge kadi n-isi ki dәне taa maji,
 Ə n-oo maji ndәне je ki dənangi ti ne ɔa,
 Sɔbi kadi ngəm ndonne dɔ kəl ta ti ki majal,
 Ə ngəm tane dɔ kəl ta ngom ti tɔ.

¹¹ Kadi ɔsi rəne ngərangi kadi majal ti ə ra ne ki maji,
 Kadi sangi kisi-maje ə uwə rəne ba me ti.

¹² Tado kəm Ɔabe e dɔ dije ti ki dana,
 Taa mbie to tagira kadi oo-n dɔ ta ki isi əli sie tɔ,
 Nə isi ɔsi ta njé ra ne je ki majal*.»

Kuwə tɔgi ba me kɔ ti

¹³ Nə ə a ra səsi majal, loki itj rəsi kati me ra maji ti ə? ¹⁴ Re dije adi səsi kɔ mbata ne ra ki dana ki irai ningə, səi njé rənəl, ə kadi iɔəli-de al, ta kadi mər ta ləsi aw ki yo je ne je al. ¹⁵ Nə kadi ɔsi gon Kirisɔ ki e Ɔabe mesi ti. Kadi səi ɔasi ki dəkagilo je pəti kadi dəw ki ra ki dəji səsi gin kində me dɔ ti ləsi ɔa əli-e. ¹⁶ Ningə kadi əli-de ki mindi ki səl ləm, ki buki-naa ti. Kadi awi ki me kuwə ki ta ki ay njay, mba kadi re isi tətɔ ta dəsi ti tə njé ra majal je be ka, njé kəl ta je ki majal dɔ ne ra ti ki maji ki isi rai kin, rɔde səl-de. ¹⁷ Re e kin ə e ndigi lə Luwə ningə, kingə kɔ mbata ne ra ki maji e soti itə ne ra ki majal.

Jəju Kirisɔ ingə kɔ mbata lə dije pəti

¹⁸ Tado Kirisɔ e wa ingə kɔ nja kare ba ki nɔ ti mbata majal je lə dije. E ki e dəw ki dana, nə ingə kɔ mbata lə njé ra ne ki dana al, mba kadi re səsi rɔ Luwə ti. Təli-e me darəe ti, nə NDil ki kay njay təl təse ndəl adi isi ki dәне taa. ¹⁹ E ki tɔgi NDil ka kin ə aw-n biti ilə-n mbə Poy Ta ki Maji ndil dije ki isi dangay ti koo. ²⁰ Adi e ndil dije ki ndɔ ki kəte taj rɔ Luwə, loki isi-n səde dɔ ti dəkagilo ti ki Nuwe isi ra-n bato. Me batoe ti kin, kər dije ndəy ba, adi dije jijoo par ə awi ti ə aji ki takul man ki un-de ki taa*. ²¹ Man kin ɔji dɔ batam ki isi aji səsi ngosine. E mbata kər yoro je ki rɔ dəw ti kɔ al, nə e kun rɔ kadi Luwə ki me kuwə ki ta ki ay njay. Aji səsi ki takul kɔ Jəju Kirisɔ lo koy ti. ²² J lo koy ti aw dərɔ ti, isi dɔ ji

kə Luwə ti, o be də malayka je, ki ndəgi ne kində je ki go ndil ti ki awi ki kəbe, ki təgi.

4

Gangi-naa ki majal

¹ Təki Kirişi ingə-n kə me darəne ti, səi je ka kadi awi ki mər ta kin mesi ti tə ne kati ləsi. Tadə dəw ki ingə kə me darəne ti e dəw ki goto me majal ti ki ra ngata. ² Goto me ti mba kadi ndəgi ndə je ki nay nqə ti, kisi ki də taa lie e ki go ndigi ti lə Luwə bi ki ndigi ti lə darə al. ³ Adi asi be, dəkagilo ngay isi ta ne ra ti ki majal tə dije ki gəri Luwə al be. İrai majal me kəya ti, me ngur darə ti, me kasi ra ti, me kuso ki kəy kədi ti, ki me yo ki ra ti ki to ra al. ⁴ Njé kun mede kadi Luwə al, ooi kadi e ne ki go ti al kadi imbati buki rəsi me ne ra ti ki majal ki al də lo kin səde, ə yə isi taji səsi. ⁵ Nə ə əri gin ne rade ki majal nqə Luwə ti ki e bəsi kadi a gangi ta də njé kisi ki dəde taa ki njé koy je bə pəti. ⁶ E mbata kin ə njé koy je ka iləi-de mbə Poy Ta ki Maji lə Luwə mba kadi go ta ki gangi ti ki Luwə gangi dəde ti tə dije pəti, kadi isi ki dəde taa ki takul NDil təki Luwə wa isi-n ki dəne taa be.

Maji kadi njé kaw-naa je isi kəm

⁷ Dəbəy ne je pəti e bəsi, ə kadi isi ki kəm-kədi ki kəm ki ay njay mba kadi əli ta ki Luwə. ⁸ Ningə kəte nqə ne je ti pəti, kadi indigi-naa ndigi ki tingə bil dansi ti yo ki ne. Tadə ndigi-naa uti də kosi majal je*. ⁹ Səbi kadi uwəi-naa ki rə-naa ti me kəy ti je lənaa ki yo ki ne, ki kanji bə ta. ¹⁰ Təki dəw ki ra dansi ti taa-n kadi-kare ki Luwə ade, səbi kadi uni irai kilə mbata maji lə ndəge je, tə dije ki njé ngəm ne ki maji, adi e njé ngəm kadi-kare je ki dangi dangi lə Luwə. ¹¹ Re dəw isi əl ta ningə, kadi əl ta ki ta Luwə ti, re dəw isi ra kilə bəə ningə, kadi ra ki təgi ki Luwə ade, mba kadi Luwə ingə təbə me ne je ti pəti ki takul Jəju Kirişi ki təbə ki təgi e lie ki dəkagilo je ki dəkagilo je. *Amen. ¹² NGakom je ki njé ndigi lam, re ne na ki ngə ngay tē dəsi ti ka, kadi əti səsi bəl adi oy tə ne ki mba al. ¹³ Nə kadi irai rənəl yo tadə kə ki ingə Kirişi, ə isi ingəi sie, mba kadi tə səi me rənəl ti ki bo ngay, ndə ti ki a re me təbə ti ləne. ¹⁴ Re dije taji səsi mbata lə Kirişi ningə, səi njé rənəl, tadə NDil təbə, ki e NDil Luwə isi dəsi ti. ¹⁵ Səbi kadi dəw madi dansi ti ingə kə ki be kin al, adi e kə təl dəw, ə se kə bəgi, ə se kə ne ra ki majal, ə se kə kində rə ta ti lə dije. ¹⁶ Nə re ingə kə mba kee nje kun go Kirişi ningə, kadi rəe səl-e al, kadi ilə təji də Luwə ti tə kilə mbata tə Kirişi ki bə dəe ti. ¹⁷ Tadə e dəkagilo kadi ta ki gangi ilə ngirəne, ningə a ilə ngirə də dije ti lə Luwə. NGA kin ə re a ilə ngirəne doje ti ningə, dije ki njé mbati təl rəde go Poy ta ti ki Maji lə Luwə kam dəbəyde a to ban ə? ¹⁸ Makitibi lə Luwə ə nə: «Re ngə ki dəw ki dana ngay bəy taa kadi ingə kaji ningə, dəw ki nje me ndul ki nje ra majal, se yəe a to ban wa*?» ¹⁹ Be ə, kadi njé ki isi ingəi kə ki go ndigi ti lə Luwə, iyəi rəde ji Nje kində ne je ti, ki e nje ka dana, ə nayi-naa ki lo me-maji ki ra ti.

5

Kilə lə nje kər nqə njé kaw-naa je

¹ Ki ngəsine kin, m-ilə dingəm me ngatəgi je ti ki isi dansi ti. Mi ki mi ngatəgi madide, ki m-o lo kə je ki ingə Kirişi ki kəm, mi, m-a mi lo təbə ti ki dəe a tē tə. ² Kadi uli njé kaw-naa je tə bati je ki Luwə ilə-de jisi ti. Kadi uli-de ki go kində də ti al, nə ki go me ndigi ti təki Luwə ndigi-n. Uli-de mba kingə-n la al, nə kadi e ki kadi rə ki tingə bil. ³ Kadi irai ngar də njé ti ki Luwə ilə-de gin jisi

ti kin al, nə kadi səi ne ndaji mbata ti ləde yo taa. ⁴ Ningə loki Nje kul batı je ki bo a ində lo tee həy 6a, a ingəi jəgi təba ki ndolee a goto al. ⁵ Be tə ə, səi ngan je, səbi kadi iləi dəsi gin təgi ti lə ngatəgi je. Ningə səi je pəti, kadi də səl to dansi ti ki rə-naa ti. Tadə makitibi lə Luwə əl ə nə: «Luwə tə rə dije ki njé kun dəde taa, ə adi me-maji ləne e ki dije ki njé səl də*» ⁶ Səbi kadi isəli dəsi gin təgi ji Luwə ti ki Nje təgi, kadi tə un dəsi taa dəkagiloe ti ki oji. ⁷ Ori taga je ləsi ibuki də Luwə ti, tadə e ə isə ində kəmmə gosi ti. ⁸ Səbi kadi isə də njasi ti ki kəm ki kay njay, tadə nje bə ləsi, nje majal a njiyə ki lo, nq tə bəl ki a sangi dəw kadi tə n-ribe be. ⁹ Ai də njasi ti ngame kadi-me Luwə ti ləsi, itai-e rə. Tadə igəri bəti, ngakəsi je ki njé kadi-me je pəti ki dənangi ti, isə ingəi ko ko ki isə ingəi kin tə. ¹⁰ A ingəi kə dəkagilo ndəy be, nə Luwə ki me-maji pəti e lie, ki bar səsi ki me təba ti ləne ki dəbəye goto, ki takul Kirisi, a təl ində səsi maji gogi, a adi ngirəsi nga, a adi səsi təgi, ta a adi ai də njasi ti ba tə. ¹¹ Kadi təgi e lie ki dəkagilo je ki dəkagilo je. *Amen!

Dəbəy ta ki kuwə ji-naa

¹² Ngon makitibi ki m-ndangi m-adi səsi kin, nje ra səm kadi m-ndangi e Silbə (Silasi)*, ki m-o-e tə ngokəje ki a dana. M-ndangi m-adi səsi kadi m-ilə-n dīgəm mesi ti, ə m-oji səsi m-adi igəri təkə e me-maji ki rəjeti lə Luwə ə uni rəsi adi ki mbae. ¹³ *Njé kaw-naa je ki *Babilon ti, ki əi njé ki Luwə mbəti-de, uwəi jisi, taa ngonm Marki* ka uwəi jisi tə. ¹⁴ M-dəji səsi kadi uwəi ji-naa kuwə ji ki təji ndigə lə ngakonaa je. Ningə kadi kisi-maje lə Luwə e səsi naa ti, səi pəti ki səi lə Kirisi.

Makitibi ki ko joo ki Piyar ndangi

Ta ki do makitibi ti ki ko joo ki Piyar ndangi

Dije ki Piyar ndangi makitibi kin adi-de, ai nje kun go Kirisi wa ba pæti (1.1). NGa ninga, ne ki bo ngay ki uwæ me Piyar, e ro ki dije ki nje kilæ lo ki ne ndo ki osi ta Poy Ta ki Maji ki rojeti. Dijee kin turi dan nje kaw-naa je ti, ra adi pa njiyæ nje kaw-naa je to biriri. Ne kare ba ki a ra kadi dæw a dum-n-de, e ta kadi dæw gær Luwæ ai ki Jøju Kirisi gær ki rojeti, tæki nje ki ooi Kirisi ki kæmde nim, ooi ne ndo lie ki mbide nim, alii tæe.

Go ta kuwæ ji-naa ti (1.1-2), Piyar a do hal ti ki kadi nje kun go Kirisi aw-n me pa njiyæne ti nim, a do tæl ro go ndu Luwæ ti nim, tæki nje ki ooi Kirisi ki kæmde alii tæe (1.3-21). Ningæ go ti, Piyar æl ta ki togine ngay, or-n gin nje kilæ lo ki ne ndo ki ngom (2.1-22). El ta do ne kare ti ki to ta dangi me ne ndo ti læde lo kaye ti ki 3, oji-n do mbæ ki isi mbæi ki dije ki nje nginæ tæl Kirisi. MBæi sæde ai næ dæw oo Kirisi ki a tæl re al. Ningæ do ta ti læde kin, Piyar æl æ næ kin æ re Kirisi tæl law al ba, oji do kore me læ Luwæ ki iyæ dokagilo adi dije ngay kadi æli ta do røde ti ingæal kaji.

Nje kilæ lo ki ne ndo je ki ngom kin toi ki dokagilo je pæti, adi ta ki Piyar ndangi me makitibi ti læne ki ko joo kin, e ta ki tõe to ki dokagilo je pæti. Piyar ilæ dingam me nje kadi-me je ti kadi awi ki kæte kæte me gær Babe ti, bi kadi iyæi røde adi dæw buki-de wale ki ne ndo je ki kæme goto kin al.

Kuwæ ji-naa

¹ Mi Simo Piyar ki nje ra kilæ bææ, ki nje kaw kilæ læ Jøju Kirisi æ m-ndangi makitibi kin. M-ndangi makitibi kin m-ilæ-n madi sæi nje je ki, ki go ræbi ne ra ki dana læ Luwæ, æ se Nje kaji-je Kirisi, ingæi kadi-me ki maji ngay tæ yaje be.

² Kadi me-maji ki kisi-maje læ Luwæ to mbar mbar ki dæsi ti, ki go ræbi gær ki igeri Luwæ ai ki Babe læje Jøju Kirisi tæki rojeti kin.

Bar ki Luwæ bar-je ki koti ki koti-je

³ Me tõi Luwæ ti kin æ, Babe adi-n-je ne je pæti ki j-awi ki ndooe mbata kisi ki do taa læje me bæ Luwæ ti. Tæki rojeti, ra adi ji gær-e e ki bar-je mba kadi je naa ti sie do kæsi-gon ti lie ki kilæ ræe ki maji. ⁴ E be æ, adi-je ne maji je ki ndolæi ngay taa ki ndade e ngay to ki un-n mindine, mba kadi loki ingæi-de bæ, a asi kadi aji ræsi ta ngur ne je ti ki nje tuji dije ki donangi ti ne. Ningæ a indæi ræsi naa ti ki Luwæ do ji kise ti ki go kee Luwæ ti. ⁵ Ki mbata kin æ, irai ki tægisi ba pæti kadi do kadi-me ti læsi, ilæi pa njiyæ ki maji do ti, ningæ do pa njiyæ ki maji ti, ilæi gær Luwæ ki rojeti do ti. ⁶ Do gær Luwæ ki rojeti, maji kadi ilæi kindæ do ræsi ti do ti, do kindæ do ræsi ti, ilæi kuwæ tõi ba me ne na je ti do ti, ningæ do kuwæ tõi ba me ne na ti, ilæi ne ra ki go lo bæ Luwæ ti do ti. ⁷ Do ne ra ki go bæ Luwæ ti, maji kadi ilæi ndigi ngakoje je do ti, ningæ ilæi ndigi-naa do ndigi dije pæti do ti.

⁸ Re awi ki hal je kin mesi ti ngay, æ re tõi ki kæte kæte ningæ, Luwæ a adi sæsi tõi me kilæ ki ra ti. Ba a asi kadi awi ki kæte kæte me gær Babe ti læje Jøju Kirisi.

⁹ Næ re dæw madi aw ki hal je kin ræne ti al æ, lo kadi a oo lo ay njay goto. Ba a to tæ dæw ki nje kæm to be. Mee oy do ti kadi Luwæ tõi majal je lie ki isi me ti kæte kin k. ¹⁰ E be æ ngakom je, uwæi tægisi ba mba kadi irai adi bar ki Luwæ bar sasi ki koti ki koti sasi kin to tæ ne ndam al. Re irai be ningæ, ne ki a ra ne kadi a osi me majal ti a goto. ¹¹ Be æ, ta ræbi kõe ki a to ratata, a tõe tati pay pay nõi ti, adi e kõe læ Babe læje æ se Nje kaji-je Jøju Kirisi.

¹² MBata kin ə, m-a m-ole mesi də ne je ti kin taa taa. Təki rəjeti igəri-de adi ingangi me ta ki rəjeti ki itaai kin ki bəlme ngata. ¹³ Nə m-o kadi e ne ki go rəbe ti kadi m-ole mesi də ne je ti kin taa taa kadi isi kəm ba ki dəkagilo je pəti, ki mi-n ki dəm taa dənangi ti ne bəy. ¹⁴ M-gər kadi dəkagilo koym nay basi. Bəbe ləje Jəju Kirisi wa ə tēe ki dəe adi-m gər. ¹⁵ M-a m-ində tōgi də rəm ti ki rəbi je ki dangi dangi mba kadi re go koym ti ka, asi kadı olai mesi də ne je ti kin par par.

Ta lə dije ki njé koo təji lə Kirisi

¹⁶ Təki rəjeti, loki j-adi igəri ta lə re me tōgi ti lə Bəbe ləje Jəju Kirisi, j-ində ngiraje də su je ti ki kida ki maji maji lə dije kam ə, j-əl-n səsi ta je kin al. Nə j-o ndole ki əti bəl ki kəm je. ¹⁷ Oyo, Luwə ki Bawje ade kəsi-gon nim, taa ilə təji dəe ti nim to, dəkagilo ti ki Luwə ki aw ki piti kə əti bəl ade oo ndu ta ə nə: «E kam e Ngonm, nje ndigi lam, ki rəm nəl-m dəe ti ngay.» ¹⁸ Ningə je wa j-o də ndu ki j dərə ti kin ki mbije, loki je naa ti ki Jəju də mbal ki ay njay ti[☆].

¹⁹ Bəy taa, j-aw ki ta je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti ki asi kadi j-ində ngirə je də ti ngə. Maji kadi uri mbisi go ta ti kin maji. Təki rəjeti, ta kin to tə por lambi ki unji lo ki ndul kururu ti be. Unji ratata kadi kunji lə kadi re. Ningə kadi kunji lə Kirisi unji ngəmesi, təki me ki ta gin lo ti, adi lo unji-n də dənangi ti kin be.

²⁰ Kəte nō ne je ti pəti, maji kadi igəri ta kin ay njay: dəw madi kare ki asi kadi ər me ta ki e ki ndangi me makitibi ti lə Luwə kin ki ne gər ləne ki sobi dəne goto. ²¹ Təki rəjeti, njé kəl ta je ki Luwə ti ki əli, əli ki go ndigi ti lə dəw al. Nə e NDil ki ay njay ə səsi dije adi əli ta ki ta Luwə ti.

2

Njé ndo ne je ki ngom

¹ Dəkagilo ti ki kəte ka, njé ngom je ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti əi dan ngan *Isirayəl je ti nōq; be tə ə, njé ndo ne je ki ngom a tēe dansi ti tə. A rəi ki ne ndo je ki ngom dan dije ti ki kanji kadi gəri, kadi a bəki-de kə, ningə a mbati Bade ki nje taa dəde ji majal ti. Lo kin ti, a ndəri tuji ki a re ta ji naa ti ne ki dəde ti. ² Dije ngay a uni gode me kaya je ti ləde, ningə kilə rade a ra adi dije a indəi njade də ne ki rəjeti, ibəi nangi. ³ Ki mbata ra ta la ləde ki ngay, a ədi səsi ki taje ki tade ti kadi taai ne maji je ləsi jisi ti. Ningə dəkagilo ti ki mari nu bəy ə, Luwə ində də ta ki gangi ləde naa ti taa tuji a ibə-de nangi busi tə. ⁴ Təki rəjeti, malayka je ki rai majal kəte, Luwə iyə-de kare ki kanji gangi ta dəde ti al, nə bəki-de lo kingə kə ti ki əti bəl. Də-de ki kulə gindi me lo ki ndul kururu ti. Ningə lo kin ti ə, isi ngəm-de ti mba ngəm-n ndə gangi ta. ⁵ Taa Luwə iyə dije ki kəte ki kanji gangi ta dəde ti al tə. Be ə adi man kə ki əti bəl re tuji dije ki majal ki rosi dənangi. Nə ke ə, aji Nuwe ki ilə mbə ne ra ki dana, taa aji dije ki rəngi me ke kay ti lie siri tə[☆]. ⁶ Luwə gangi ta koy də be bo je ti ki Sodom ki Gomər, ningə tuji-de ki por ki ro-de raki raki adi təl bu por. Ne kin to tə ne ndo ki a re də dije ti ki njé bəl Luwə al[☆]. ⁷ Nə aji Loti ki nje ra ne ki dana, ki to rəe ngay ki mbata hal njé sangi-naa kaya ti ki osi də ta ti je ki njé təl dije ki me be bo je ti kin[☆]. ⁸ Dəkagilo ti ki Loti ki nje ra ne ki dana ka kin isi-n dande ti, oo ne je ki isi rai ki ta je ki isi əli, kada je ki kondə je, adi me tuji mbata hal kilə rade ki to lo ra ti al. ⁹ Be ə, Bəbe asi kadi taa dije ki njé bəl-e ilə-de taa dəkagilo kə je ti. Ningə asi kadi ngəm dije ki njé ra ne ki majal mba kadi ində oji-de ndə gangi ta ti tə. ¹⁰ Ki bo ngay, a gangi ta də njé je ti ki njé təl rəde go ngur darəde ti ki go ji kiside ti yo, ə kidi tōgi kəbe ki dana lə Luwə. Əi dije ki njé kuwə kul rəde,

☆ 1:18 17-18: Mt 17.1-5; Mk 9.2-7; Lk 9.28-35 ☆ 2:5 Kilə ngirə ne je 6.1-7.24 ☆ 2:6 Kilə ngirə ne je 19.24 ☆ 2:7 Kilə ngirə ne je 19.1-16

ningə nə ində ta ki nğə tade ti, adi ɓəli al kadi əli ta je ki mal də nə kində je ti lə Luwə ki isi dərə tə nə piti je lie. ¹¹ Nə malayka je wa ki tɔgide itə tɔgi njé ndo nə je ki ngom say kin ka gangi ta dɔde al nim, taa taji-de nɔ Babe ti al nim tɔ. ¹² NGA ningə dije ka kin rai tə da je ki wale, ki ku dɔde goto be, ki oji-de mba kadi e ki kuwə-de ə kaw tɔl-de par. Əli ta ki mal də nə je ti ki gəri-de al. Luwə a tuji-de təkɪ dije isi tɔli da je kam be. ¹³ Kilə rade je ki majal ki isi rai wa kin ə a təl nə kigə go jide. Əi dije ki nəl-de ngay kadi ooi maji rɔde dan kadi nda ti. Kiside ta nə kuso je ti səsi, loki isi ədi səsi ki ngan ta je ki tade ti kin e nə ki to nje, e nə ki to rɔsɔl.

¹⁴ Re ə nə igo kəmde ɓa, 60 sangi-naa kaya ti ə rosi mede. Bo ra majal to mede ti par par, isi ɓuki dije ki tɔgide ki go ndil ti goto, wale. Mər ta je ləde e dɔ rəbi kingə la ti ki go rəbe ti al ki dɔkagilo je pəti. Əi dije ki ndəl lə Luwə e dɔde ti. ¹⁵ Loki tusi rəbi ki rojeti iyəi ka kin ɓa, uri wale, uni rəbi ki go Balam ti ki ngon lə Bewor. Balam ki nəl-e ngay kadi taa la ra-nə majal, ¹⁶ nə Luwə kɔl sie ki mbata majal lie ki ra. Be ə ngon kɔ koro ki e da, əl ta al, nə əl ta gangi-n nje kəl ta ki ta Luwə ti Balam, dɔ kilə ra ti ki mbə lie*. ¹⁷ Dije kin toi tə man ki ji kam be, toi tə kil ndi ki nəl ndr-e aw sie kam be. Luwə ində dɔ lo ki ndul kururu dana mbata ti ləde. ¹⁸ Əli ta je ngay ki kame goto ki dɔ-naa ti. Uni kilə rade je ki go koo ngur darɔ ti, ədii dije ki ta ji naa ti ne ɓəy, tɛɛi pati pati ta kuwə madi ti ki dije ki njé njiyə njiyə ki go rəbe ti al. ¹⁹ Əli-de təkɪ e rəbi kingə dɔ, nga ningə əi je wa əi ɓəə je lə ngur darɔ ki isi tuji-de kɔ yo. Tado dəw ki ra ka e ɓəə lə nə ki uwe gin tɔgine ti. ²⁰ Ki oji dɔ dije ki tɛɛi kɔ gin nə ra je ti ki to nje ki dɔnangi ti ne ki go rəbi gər Babe ləje ki e Nje kaji-je Jəju Kirisi kin, re təlɪ awi iləi dɔde gin nə je ti kin gogi ɓəy, adi oɪ ɓe dɔde ti ɓa, ji kiside ki gogi ne kin a majal ngay itə e ki kəte ɓəy. ²¹ Tado e soti ngay mbata ti ləde kadi gari rəbi nə ra ki rojeti al, kadi gəri ɓəy taa təlɪ tusi ndu-kun ki ay njay ki ingai kin iyəi. ²² Ningə nə ki tɛɛ dɔde ti kin e ta ki rojeti ki to me tər ta ti ki ə nə: «Bisi təl aw ta tɔmɔ ti ləne gogi*,» ə se «Kɔsongi, tɛɛ ki lo ndogi man ti be par ə təl aw rogi ɓər ti gogi.»

3

Babe Jəju Kirisi a tal re

¹ Njé ndigi je ləm ki ngay, e kin e makitibi ki kɔ joo ngata ə m-ndangi m-adi səsi kin. Ningə mə makitibi ti ki joo ki m-ndangi m-adi səsi kin, m-sangi kadi m-ole mesi dɔ mər ta ti ki maji ki nə ndo je. ² M-dəji səsi kadi adi mesi ole dɔ ta je ti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki əi dije ki dana əli kəte kin nim, taa dɔ ndu-kun ti lə Babe ləje, Nje kaji-je, ki njé kaw kilə je adi səsi kin nim tɔ. ³ Nə ki dɔsay, maji kadi indəi dɔsi ti maji təkɪ me ndo je ti ki dɔɓəy ti ə, a oɪ dije ki kilə rade e kilə mbə ki naa par ki a tɛɛi kadi mbəi səsi. A rai nə je ki go ndigi ti lə darode, ⁴ ningə a əli əi nə: «E əl ə əl ə nə n-a n-re a? NGA e ra ban tɔy ə j-o-e al ə? Ka je je oyi mari nu ba, nə nə je pəti toi təkɪ toi lo kilə ngirəde ti nu wa kin ba ə toi kin!» ⁵ Lo kin ti, gəri ɓəti, nə mbati kadi gəri təkɪ e Luwə ə ində dərə əi ki dɔnangi ki ta ki tane ti mari nu ba. Luwə gangi dɔnangi naa ti ki man, ningə adi dɔnangi tɛɛ a dangi dan man ti. ⁶ Ba e be tɔ ə, ndo ki Luwə tuji-n dije ki kəte kɔ ki man kɔ ki bo ngay*. ⁷ NGA ningə ki oji dɔ dərə əi ki dɔnangi ki ɓone kin, ta lə Luwə ki kare wa kin əl təkɪ Luwə ində-de adi isi nginai por ki kadi a o-de. Toi isi nginai ndo gangi ta ki kadi Luwə a tuji-n dije ki njé mbati təl rɔde go ndue ti. ⁸ NGA ningə nə kare ki kadi səi njé ndigi je ləm indəi dɔsi ti maji, e kadi igari təkɪ ki rɔ Babe ti, ndo kare to tə ɓal ki dibi, ə ɓal ki dibi to tə ndo ki kare be tɔ. ⁹ Babe oɪ lo kɔji ndigi ra ti ləne, təkɪ dije madi gai kin al. E kisi ə isi dɔ ti səsi, tado ndigi

kadi dæw madi tuji al, næ kadi dije pæti ingæi dækagilo kadi iyæi ræbi njiyæde je ki majal kɔ. ¹⁰ NDɔ lə Baʔe a re tæki nje ʔogi a re-n kam be. Ningæ ndœe ti kin, dora a goto kɔ ki tɔgi ki to ʔæl ngay. Ne kindæ je ki dora ti por a ro-de kɔ, ningæ dɔnangi ki ne je ki dije rai-de me ti kin, Luwæ a gangi ta dɔde ti tɔ. ¹¹ E be æ, tæki ne je kin pæti a gotoi, sɔbi kadi sæi a sæi dije ki toi ban æ? A sæi dije ki pa njiyæsi e dana, dije ki njé ʔæl Luwæ. ¹² Sɔbi kadi a ingæmi ndɔ lə Luwæ, ningæ kadi isangi ræbi kadi re kalangi. NDœe ti kin, e ndɔ ki por a o dora ro-e raki, ningæ ne kindæ je ki dora ti a lei me por ti jipi tɔ. ¹³ J-æi je ʔa, tæki Luwæ un-n ndune adi-je, j-a ji nginæi ta dora ki sigi æi ki dɔnangi ki sigi[☆] ki kadi ne ra ki rojeti a o ʔe me ti.

¹⁴ E mbata kin æ, njé ndigi je læm, me nginæ ta ndɔ re Baʔe ti kin, maji kadi indæi tɔgi dɔ rɔsi ti kadi sæi dije ki kay njay, dije ki ta goto dɔde ti nɔ Luwæ ti, kadi lapiya e dansi ti sie. ¹⁵ Maji kadi igæri tæki kisi dɔ ti lə Baʔe kin adi sæsi dækagilo kadi ingæi kaji. Ningæ e ko ta wa kin tɔ æ ngokoje, nje ndigi læje Pol ndangi-n makitibi adi sæsi ki gosi ki Luwæ ade. ¹⁶ Ningæ e wa kin tɔ æ e ta ki ndangi me makitibi je ti lie pæti, loki æl ta ki dɔ ta je ti ki m-æl kin. Ta je lie ki madi, lo gær mee nga ngay, adi dije ki isi day, dije ki ai dɔ njade ti me kadi-me ti al, mbiri me ta lie tæki mbirii ndægi ta je ki me makitibi ti lə Luwæ ka kin be tɔ. Ra-e ki be kin a re ki tuji dɔ darɔde ti æl je wa.

Ta kaji ki dæbæy ti

¹⁷ Ki ɔji dæsi, sæi njé ndigi je læm ki ngay, m-ndæji sæsi ngata. Ningæ maji kadi adi kæmsi ædi dɔ rɔsi ti, ʔi adi dije ki njé mbatii tæl rɔde go ndu Luwæ ti, ki uri wale kam, ndæri sæsi gode ti, ki ta ngom je læde, adi iyæi dɔ ræbi ki maji ki ai ti kin kɔ al. ¹⁸ Ne ki kadi irai, e ta kadi awi ki kæte kæte me ne ra ti ki næl Baʔe læje Jæju Kirisi ki e nje kaji-je, ki me gær-e ti. Ningæ kadi dije ilæi tɔji dæe ti, ʔone ki lo ti, ʔiti ki nɔ ti! *Amen!

Makitibi ki dɔsay ki Ja ndangi

Ta ki dɔ makitibi ti ki dɔsay ki Ja ndangi

Dəw ində tɔ Ja dɔ makitibi ti kin al, nə njé ki kəte gəri maji kadi makitibi je miṭə e Ja ə ndangi-de. E ki dɔsay kin əji-je ne madi kare dɔ dije ti ki nje ndangi makitibi ndangi adi-de al. Ne kare ki ɓa, nje ndangi makitibi toji ndaji ne je madi ki rɔ njé kaw-naa je ti ki makitibi kin sɔbi dɔde adi j-o. Njé kaw-naae je kin, njé ki əli əi nə n-əi njé ra kilə lə Luwə, ki ndəmi rəbi kadi-me Kirisi rai-de majal ki ne ndo je ki ngom. Rai-de majal təkɪ j-o-n rɔ njé kaw-naa je ti lə Kirisi ngay go kɔy Kirisi ti. E mbata kin ə, nje ndangi makitibi ilə jine dɔ ne je ti joo me makitibi ti lane:

Kilə dingəm me dije ti ki ndangi makitibi adi-de kadi njiyəi me kində rɔ naa ti ki rɔjeti ki Luwə nim ki NGone Jəju Kirisi nim. Ningə e ne ki sɔbi kadi a toji me ndigi-naa ti dande ti.

Rɔ ki ne ndo ki go rəbe ti al ki ə nə dɔnangi ki je me ti kin e dɔnangi ki rosi ki majal ɓi Kirisi ki e NGon lə Luwə asi kadi a təl rone dəw ti re me ti al. Njé ndo ne je ki ngom kin əli təkɪ Jəju ki dɔnangi ti ne e dangi ki Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte. Əli əi nə Kirisi e dəw ki me ndil ti par ɓi dəw a oo-e al. Taa təli əli ɓəy tɔ təkɪ re dəw gər Luwə ki rəbi ne gər ləne, ɓa ingə kaji par ngata, ɓi e ta kadi go ti ə dije ndigi-naa je, rai ne ki go rəbe ti wa taa al ngata. Ningə əi je kin əi ne ndo je ki go rəbe ti al ki ilə kagi nɔ Poy ta ti ki Maji, ə kadi e ki rɔ sɔde.

Nje ndangi makitibi ilə ngirə ta ləne ki ne ki uwə mee ki e kadi tɔgi njé kadi-me je me kində rɔ naa ti ki sɔbi kadi indəi-naa ti ki Luwə nim ki Jəju Kirisi nim kin, taa me kində rɔ naa ti dande ti nim tɔ (1.1-4). Lo kin ti, sɔbi kadi ai dana me naji ki ma ti ki njé ki ooi Kirisi ki kəmdə nim, ooi ta lie ki mbide nim mai kin. Nje ndangi makitibi dəji njé ki dangi makitibi kin adi-de kadi njiyəi me kunjɪ ti, tadɔ Luwə e kunjɪ. Ningə e mbata kin ə, sɔbi kadi rai kilə ki ndu-kun ki dɔ ndigi-naa ti (1.5-2.17). Go ti, nje ndangi makitibi əl təkɪ njé tɔ rɔ Kirisi ki tɔgide ngay a ii taa, ningə əi njé ngom je ki a naji təkɪ Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte kin al (2.18-29). Ba a nɔɔ ole mede dɔ ti təkɪ njiyə me ne ra je ti ki rɔjeti, me ndigi-naa ti yo je ki ne je, ki me ka dɔ nja ti ki Jəju Kirisi kin ə e ne je ki toji kadi je ngan lə Luwə təkɪ rɔjeti (3.1-24). Go ti, nje ndangi makitibi toji-de rəbi kər kəm ne ki rɔjeti al ki ne ki rɔjeti naa ti, ɓa təl re dɔ kɔ ta ti ki dɔ ndigi-naa ti ka kin ɓəy. Əl-de təkɪ ke dəw lə Luwə e ndigi-naa, tadɔ Luwə e nje ndigi dije (4.7-21). Ja təl ta makitibi ləne ki kilə ji dɔ ne ti ki bari-e kadi-me ki nje tətɪ rɔ, taa təl re dɔ ngongi ta je ti madi tɔ (5.1-21).

Makitibi kin e makitibi ki ilə jine dɔ rəbi njiyə ki Kirisi ti adi ay njay. Adi tɔgi njé kun go Kirisi me mar ta je ti ləde, taa ra sɔde kadi əsi ne ndo ki go rəbe ti al ki a ur ki dəw wale kin ngərangi nim, ilə dingəm mede ti kadi gəri lo dɔɔ rɔde naa ti ki Jəju nim, ki ndigi-naa nim tɔ.

Ta Kaji

¹ Ne ki e lo kilə ngirə ne je ti[☆], ne ki j-o ki mbije, ne ki j-o ki kəmje, ne ki ji go kəri kəri, ne ki jije ɔdi, e ta kaji ki bitɪ ki nɔ ti. ² Kaji kin ɔdi rone adi j-o-e ki kəmje; ji ma naji lie. Ningə e mbata kin ə, j-isi j-ilə səsi mbɛ kaji ki kəte e kadi Bawje Luwə ti, ɓa go ti, e ki tɛɛ ki dɔe kadi-je. ³ Ne ki j-o ki kəmje nim, j-o ki mbije nim, ə səi ka j-ilə səsi mbɛ tɔ. Lo kin ti, a indəi rəsi naa ti səje dɔ me

☆ 1:1 Ja 1.1

kasi-naa ti ki j-aw-n ki Bawje Luwə nim, ki NGone Jəju Kirisi nim kin. ⁴ Ningə ji ndangi makitibi kin j-adi səsi kadi rənəl ləje asi-naa tapi.

Njɣə me kunjɣi ti

⁵ Luwə e kunjɣi, ngon til ki ndəy be ka goto rəe ti, ningə e kin ə e ta kilə mbe ki j-ingə ta Jəju Kirisi ti ə je j-ilə səsi mbee. ⁶ Kin ə re j-əli j-əi nā meje e naa ti ki Luwə, ningə j-ai nqo ji njɣəi me til ti bəy ə, j-əi njé ngom je, ne ki rəjeti goto rəje ti. ⁷ A re ji njɣəi me kunjɣi ti təkɣi Luwə wa e-n me kunjɣi kin be 6a, me je e naa ti ki naa nim, taa məsi Jəju ki NGone togi majal je ləje pəti kə tə.

⁸ Kin ə re j-əli j-əi nə ji rai majal al ə, j-isi j-ədi rəje j-əi je wa, taa ne ki rəjeti goto rəje ti tə. ⁹ Nə re ji tɛtə taje də majal je ti ləje ə, Luwə ki e dəw ki yəti ndune al nim, e dəw ki dana nim kin a iyə go majal je ləje kə, taa a bər ra go ti al je ləje pəti kə tə. ¹⁰ A kin ə re j-əli j-əi nə j-əi njé ra majal je al ə, ji bari Luwə nje ngom, ningə ta lie ka goto meje ti tə.

2

Kirisi, nje ra səje

¹ NGanm je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi mba kadi osi me majal ti al. A kin ə re dəw madi osi me majal ti ə, j-awi ki nje naji ta doje ti ki isi kadi Bawje ti nq, adi e Jəju Kirisi, ki e dəw ki dana. ² Tado e e ə un rəne ilə kə adi koy mbata majal je ləje. Ningə e mbata majal je ləje par al, nə mbata majal je lə dije pəti ki dɔnangi ti ne.

Təl rə go ndu-kun ti ki bo ngay, ki e ndigi-naa

³ Re ji təl rəje go ndu-kun je ti 6a, j-asi kadi j-əli ki me ki tɣi kati təkɣi ji gəri Luwə. ⁴ Dəw ki əl ə nə: «M-gər Luwə», nə təl rəne go ndu-kun je ti lie al, dəwe kin e nje ngom, ta ki rəjeti goto rəe ti. ⁵ Nə re dəw təl rəne go ndu Luwə ti 6a, ndigi Luwə adi asi-naa tapi. Lo kin ti, j-a ji gəri ki me ki tɣi kati kadi meje e naa ti ki Luwə. ⁶ Dəw ki əl ə nə mene e naa ti ki Luwə 6a, səbi kadi dəwe kin njɣə təkɣi ndə ki Jəju njɣə-n kin be.

⁷ Madim je, njé ndigi je lam ki ngay, e ndu-kun ki sigi 6a m-ndangi m-adi səsi al, nə e ndu-kun ki to mari nu, ki ingəi lo kilə ngirə kində ne je ti nu wa kin^o. Ndu kune ki to mari nu kin, e ta wa ki osi mbisi ti kəte nu kin. ⁸ Nə m-təl m-əl bəy tə m-ə nə e ndu-kun ki sigi ə m-ndangi m-adi səsi. Ningə kee ki rəjeti, dəw oo ki rə Kirisi ti nim ki rəsi ti nim, tado til də kə, adi kunjɣi ki rəjeti ngata ə isi unji.

⁹ Dəw ki ə nə n-isi n-njɣə me kunjɣi ti, nə a də ti nqo isi osi ngokone ta 6a, dəwe kin e me til ti wa bəy. ¹⁰ Dəw ki ndigi ngokone, e me kunjɣi ti, ne madi kare ki to rəe ti ki kadi a ra adi osi goto. ¹¹ Nə dəw ki isi osi ta ngokone, e me til ti; isi njɣə me til ti, gər lo ki isi aw ti al, tado til dibi kəme ti.

Kəsi rə ngərəngi ki ne ra je ki dɔnangi ti ne

¹² NGanm je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tado majal je ləsi e ki kiyə go kə ki takul Jəju Kirisi. ¹³ NJé koji-m je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tado igəri dəw ki e kəte lo kilə ngirə ne je ti. NGan basa je ki ngan madi je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tado itəti rə nje majal.

¹⁴ NGanm je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tado igəri dəw ki e Bawje. NJé koji-m je, m-ndangi makitibi m-adi səsi tado igəri dəw ki e kəte lo kilə ngirə ne je ti. NGan basa je ki ngan madi je, m-ndangi makitibi m-adi səsi tado togisi e ngay, ta lə Luwə uwə lo kisi mesi adi itəti rə nje majal. ¹⁵ Adi ne ra je ki majal ki dɔnangi ti ne kin uwə mesial, taa adi mər ta je ki dɔnangi ti ne uwə mesial

nim tō. Kin ə re ne ra je ki dɔnangi ti ne uwə me dəw ə, dəwe kin lo kadi a ndigi Luwə goto. ¹⁶ Tado, ne ra je ki majal ki dɔnangi ki əi: ngur ra ndigi lə darə, ki kəm-nda, ki kində gu ki ne kingə je ki dɔnangi ti ne kin, ne je kin pəti ii rə Bawje Luwə ti al, nə ii dɔnangi ti ne. ¹⁷ NGA ningə dɔnangi ki ngur ne ra je ki majal ki me ti kin pəti a dəi, nə dəw ki nje ra go ndigi ti lə Luwə a isi ki dɔne taa biti ki nɔ ti.

¹⁸ NGA nm je, j-əi dɔbəy ndo ti ngata. Ningə əli adi oi təki nje tə rə Kirisi a re, nga ningə ki basine kin, dije ngay ki njé tə rə Kirisi a njiyəi ne. Lo kin ti, ji gər kadi je dɔbəy ndo ti ngata. ¹⁹ Əi dije ki tɛɛi danje ti ne ə awi, nə ke ə əi dije ləje ki rɔjeti al. Kin ə re əi dije ləje ki rɔjeti ə re a isi səje ne. Nə tusi-je iyəi-je be ə awi, kadi tɔji ki taga təki dəw kare dande ti ki e dəw ləje ki rɔjeti goto.

²⁰ Səi 6a, ingəi NDil Luwə ki Kirisi adi səsi, ə ra adi igəri ne ki rɔjeti. ²¹ NGA ningə, kin ə m-ndangi makitibi m-adi səsi 6a, e mbata gər 6a igəri ne ki rɔjeti al al, nə e mbata gər ki igəri ne ki rɔjeti ka kin ə m-ndangi-n makitibi m-adi səsi. Ningə igəri maji kadi ne ki ngom a tɛɛ me ne ki rɔjeti al tə. ²² Nə ə e nje ngom ə? Nje ngom e dəw ki nje kəl kə nə: «Jəju e Kirisi al» kin. Nje tə rə Kirisi e dəw ki mbati Baw NGon əi ki NGon. ²³ NGA ningə, dəw ki mbati NGon, dəwe kin uwə Baw NGon ki rone ti al jagi tə.

²⁴ Səi je 6a, maji kadi ingəmi ta ki osi mbisi ti lo kilə ngirə ne je ti nu kin maji. Kin ə re ingəmi ta ki osi mbisi ti lo kilə ngirə ne je ti nu kin maji 6a, mesi a e naa ti kare ba ki NGon nim ki Bawe nim. ²⁵ Ningə kun mindi ki Kirisi un adi-je e kaji ki biti ki nɔ ti.

²⁶ Ne ki m-a dɔ ti ngay ə m-ndangi-n makitibi kin m-adi səsi e ta lə dije ki isi sangi kadi n-buki səsi wale kin. ²⁷ NGA ningə səi, NDil Luwə ki Kirisi adi səsi kin isi mesi ti, adi awi ki ndoo kadi dəw ndo səsi ne al. Ki rɔjeti, NDil Luwə ndo səsi ne je pəti, ningə ndo səsi ne ki rɔjeti 6i ndo səsi ngom al. E mbata kin ə, kadi irai ne ki ndo səsi, adi mesi e naa ti ki Kirisi.

²⁸ Oyo, nganm je, adi mesi e naa ti ki Kirisi, mba kadi ji ti meje kati lo ki a tɛɛ hɔy, taa kadi j-ilə dɔje nangi ki rɔsəl nɔe ti, ndo ree ti al tə.

²⁹ Təki igəri kadi Kirisi e dəw ki dana, maji kadi indəi dəsi ti tə təki dəw ki nje ra ne ki dana e ngon lə Luwə.

3

¹ Oi ndigi ki əti 6al ki Bawje Luwə ndigi-je kin! NDigi-je ndigi ki 6ar-n-je ngane je. Ningə j-əi ngane je təki rɔjeti wa ka tə! Kin ə re dije ki gei ne je ki dɔnangi ti ne ngay gəri-je al ə, tɔji kadi gəri Luwə. ² NJé ndigi je ləm ki ngay, ki basine kin j-əi ngan lə Luwə, nə ne ki j-a ji təl lo ti ti, to lo 6ɔyɔ ti 6əy. Ningə ne kare, ji gər kadi ndo ki Kirisi a tɛɛ hɔy 6a, j-a ji tə titi-naa sie, tado j-a j-o darəe wa təki rɔjeti. ³ NGA ningə, dije pəti ki awi ki kində me ki be kin dɔ Kirisi ti 6a, a ɔgi rɔde ra majal təki Kirisi wa tɛɛ kadi majal ti al kin be.

⁴ Dəw ki ra ki ra majal, ɔsi ta ndu-kun lə Luwə, tado majal ki ra e tə rə ndu-kun lə Luwə. ⁵ Igəri maji kadi Kirisi re mba kər majal je ləje, ningə e, dəw oo majal rəe ti al. ⁶ Lo kin ti, dəw ki a dɔ Kirisi ti, e dəw ki a nay ki lo ra majal ti al, nə dəw ki nay ki lo ra majal ti, e dəw ki oo Kirisi al nim, gər-e al nim tə.

⁷ NGA nm je, indəi kəm-kadi dɔ rəsi ti, adi dəw ədi səsi al. Kin ə re dəw ra ne dana 6a, e dəw ki dana təki Kirisi e-n dəw ki dana kin be tə. ⁸ Dəw ki nay ki lo ra majal ti, e dəw lə su, tado su e nje ra majal lo kilə ngirə ne je ti nu. Ningə kire NGon lə Luwə e ki mba kadi tuji kilə rae je.

⁹ Dəw ki təl rone ngon Luwə ti, e dəw ki a iyə ta majal ki ra, tado tɔgi ki j rə Luwə ti e rəe ti. Asi kadi a nay ki lo ra majal ti al, tado Luwə e Bawe. ¹⁰ Rəbi ki kadi dəw a gər-n ngan lə Luwə ay njay dan ngan lə su ti ə to kin: dəw ki mbati ra ne ki dana nim, mbati ndigi ngokone nim e dəw lə Luwə al.

NDigi-naa

¹¹ MBe ta ki osi mbisi ti lo kilā ngirā ne je ti, e ta kadi indigi-naa ki yo je ki ne je[☆]. ¹² Ningā kadi irai tēki Kay ra-n kin al. Kay e dāw lā nje majal ā tōl ngokone. Ningā e mbata ri ā tōl-n ngokone ā? Tōl-e mbata kilā rae e Kay majal, nā kilā ra ngokoe e kilā ra ki dana[☆].

¹³ NGakom je, kin ā re dije ki ne ki dōnangi ti ne nāl-de ngay ōdi ta lāsi al ā, adi āti sasi 6al al. ¹⁴ J-ai, ji gari kadi ji tēei me koy ti j-uri me kaji ti, tado ji ndigi ngakoje je. E be tado dāw ki ndigi ngokone al, e dāw ki isi gin tōgi ti lā koy. ¹⁵ Dāw ki me majal ki ngokoe e dāw ki nje tōl dije. NGa ningā igari maji kadi dāw ki nje tōl dije, kaji ki biti ki nō ti goto rōe ti. ¹⁶ Ne ki kadi ji gār-n ne ki bari-e ndigi-naa ā to kin: Jaju Kirisi un rōne ilā kō mbata lāje, e be ā, je ka maji kadi j-un roje j-ilā kō mbata ti lā ngakoje je tō. ¹⁷ Ne kare, kin ā re dāw aw ki ne kingā je ki dōnangi ti ne, ā oo ngokone me ndoo ti, nā uti kāmne dāe ti ningā, ndigi Luwā to ra be rōe ti ā? ¹⁸ NGakom je, adi ji ndigi-naa ki 6al ta je ki taje ti ne par al, nā adi ji ndigi-naa ki kilā ji kadi-naa, me ne ra ti ki rōjeti. ¹⁹ Lo kin ti, j-a ji gari kadi j-ai dije lā ta ki rōjeti, ngata ningā, ta kām Luwā ti, j-a j-ilāi meje nangi. ²⁰ Tēki rōjeti, re meje uwā-je ki ta ka, ji gār kadi Luwā itā meje taa, gār ne je pāti to. ²¹ Njē ndigi je lām ki ngay, kin ā re meje gangi ta dōje ti al ā, j-a j-āl ta ki Luwā ki me ki tū kati. ²² Ne je pāti ki ji dōje, j-a j-ingā rōe ti, tado ji tōl rōje go ndu-kun je ti lie nim, ji ra ne je ki nāl-e nim.

²³ NGa ningā, ndu ki un adi-je ā to kin: e ta kadi j-ade meje ki tō NGone Jaju Kirisi, taa kadi ji ndigi-naa ki yo je ki ne je tēki Kirisi adi-n-je ndune[☆]. ²⁴ Dāw ki ngām ndu-kun je kin, e dāw ki a dō Luwā ti nim, Luwā isi mee ti nim tō. Ne ki kadi ji gār-n tēki Luwā isi meje ti, e ki takul NDile ki adi-je.

4**Gār NDil Luwā ki ndil ki majal**

¹ Njē ndigi je lām, dije ki isi āli āi nā n-awi ki ndil mede ti kin itaai mede pāti al, nā kadi nai-de oi 6ay taa se NDil ki awi e NDil ki i rō Luwā ti wa. Tado njē ngom je ngay ki njē kāl kō nā n-ai njē kāl ta je ki ta Luwā ti, sanai-naa dōnangi ti ne. ² Dāw ki ra ki gār kadi Jaju Kirisi tōl rōne dāw ti aw ki NDil Luwā mene ti, ningā e kin ā e rābi ki kadi igarii NDil Luwā. ³ Ningā dāw ki mbati kadi gār tēki Jaju Kirisi tōl rōne dāw ti, aw ki NDil Luwā mene ti al, nā e ndil nje bā lā Kirisi yo ā aw-n mene ti. Ōli adi oi ki mbisi tēki nje bā lā Kirisi a re, ningā ki 6asine kin, re e dōnangi ti ne ngata.

⁴ Sai nganm je, sai dije lā Luwā, ningā sai itāti rō dije ki njē kāl kō nā n-ai njē kāl ta ki ta Luwā ti kin, tado NDil ki awi mesi ti itā ndil ki isi me dije ti ki njē kōdi ta lā Luwā al. ⁵ Njē ngom je ki njē kāl kō nā n-ai njē kāl ta ki ta Luwā ti ka kin ai me ne ra ti ki ōsi ta Luwā, taa ta kāl-de ka e ta kāl ki ōsi ta Luwā tō. E mbata kin ā dije ki njē kōdi ta lā Luwā al ooi ta lāde maji ngay. ⁶ NGa ningā, j-ai, j-ai dije lā Luwā adi dāw ki gār Luwā 6a a oo ta lāje, nā dāw ki e dāw lā Luwā al, a oo ta lāje al. Lo kin ti, j-a ji gari NDil ki rōjeti ki ndil ki ngom.

NDigi-naa i rō Luwā ti

⁷ Njē ndigi je lām ki ngay, adi ji ndigi-naa ki yo je ki ne je, tado ndigi-naa i rō Luwā ti. Dāw ki nje ndigi madine e ngon lā Luwā, taa e dāw ki gār Luwā tō. ⁸ Nā dāw ki ndigi madine al, gār Luwā al, tado Luwā e dāw ki nje ndigi dije. ⁹ Oi tōji ki Luwā tōji-je ndigi ki ndigi-je kin: Luwā ilā NGonne ki kare ba be dōnangi ti ne kadi tē ki go rābi lie 6a j-isi-n ki dōje taa. ¹⁰ E je 6a ji ndigi Luwā al, nā e e

ə ndigi-je, ə ilə NGonne ki un rone ile kə kadi-kare ti mbata kigə-n də majal je laje⁹.

¹¹ Njé ndigi je lam ki ngay, kin ə Luwə ndigi-je be ningə, səbi kadi j-əi ka ji ndigi-naa ki yo je ki ne je tə. ¹² Dəw ki oo Luwə ki kəmne goto, nə kin ə ji ndigi-naa ki yo je ki ne je 6a, Luwə isi meje ti, ningə ndigi dije lie təji rone ki taga rəje ti tə.

¹³ Ne ki a ra kadi ji gəri-n tək i j-isi me Luwə ti nim Luwə isi meje ti nim e NDile ki adi-je. ¹⁴ NGA ningə, je j-o ki kəmje nim, ji ma naje nim tək i Bawje Luwə ilə ki NGone kadi aji dije ki dənangi ti ne. ¹⁵ Kin ə re dəw gər kadi Jaju e ngon Luwə ə, Luwə isi mee ti nim, e isi me Luwə ti nim. ¹⁶ Ba j-əi, ji gəri maji nim, j-adi meje nim tək i Luwə ndigi-je. Luwə e nje ndigi dije, adi dəw ki njijə me ndigi-naa ti, Luwə e mee ti nim, e e me Luwə ti nim tə. ¹⁷ Kin ə re ji ndigi-naa j-adi osi rəbə pay 6a, j-a ji ti meje kati ndə gangi ta ti. J-a ji ti meje kati tadə ji kisi ki də taa laje dənangi ti ne to tə ya Kirisi be tə. ¹⁸ Bəl goto me ndigi-naa ti, ndigi-naa ki rəjeti ər bəl kə. Bəl e ne ki təji kində kəji ki kadi a re, ningə dəw ki nje bəl e dəw ki ndigi-naa goto rəe ti.

¹⁹ J-əi 6a, ji ndigi-naa tadə e Luwə ə ndigi-je kəte. ²⁰ Kin ə re dəw madi əl ə nə: «M-ndigi Luwə», ningə təl əsi ta ngokone ə, e dəw ki nje ngom kare. Kin ə re ngokəi ki o-e ki kəmi ne kin indige al ə, Luwə ki o-e ki kəmi al kin əsi kadi a indige al. ²¹ *NDu-kun ki j-ingə rə Luwə ti əl ə nə: «Dəw ki ndigi Luwə 6a, səbi kadi ndigi ngokone tə.»

5

Kadi-me NGon Luwə e ngirə ndigi-naa

¹ Dəw ki adi mene kadi Jəju e *Dəw ki Luwə mbəte e ngon lə Luwə. NGA ningə, dəw ki ndigi baw ngon, ndigi ngone ki oje tə. ² Kin ə re ji ndigi Luwə, ə ji rai kilə ki ndu-kun je lie ningə, lo kin ti ə j-a ji gəri-n tək i ji ndigi ngane je. ³ Tadə ndigi Luwə e ta kadi ji ngami go ndu-kun lie. Ningə ndu-kun je lie əy al tə, ⁴ mbata ngan lə Luwə pəti təti rə ndigi ra ki dənangi ti ne. Ningə ne ki ji təti-n rə ndigi ra ki dənangi ti ne e kadi-me laje. ⁵ Nə ə əsi kadi təti rə ndigi ra ki dənangi ti ne ə? Dəwe 6a e dəw ki adi mene kadi Jəju e ngon Luwə kin par.

Naji ki ma ki də Jəju ti

⁶ E Jəju Kirisi ə re dənangi ti ne ki man batəm ləne nim ki məsi koyne nim. Re ki man par al, nə re ki man əi ki məsi. Ningə NDil ə e nje ma naji, mbata NDil e ta ki rəjeti. ⁷ Ba ki ne kin, njé ma naji je əi mitə, ⁸ adi e NDil Luwə nim, man nim, taa məsi nim tə. Ningə ne je ki mitə kin ndude e naa ti. ⁹ Ji taa naji ki ma lə dije maji, nə naji ki ma lə Luwə təge e ngay wa bəy tə; ningə e naji ki ma ki ma də NGonne ti. ¹⁰ Dəw ki adi mene NGon Luwə aw ki naji ki ma kin mene ti, nə dəw ki taa ta lə Luwə al, ra-e nje ngom ti, tadə taa naji ki ma ki Luwə ma də NGonne ti kin al.

Kaji ki biti ki nə ti

¹¹ Naji ki ma ki kadi ji gəri maji e kaji ki biti ki nə ti ki Luwə adi-je kin. Ningə e kaji ki adi-je ki takul NGone. ¹² Dəw ki e me NGon ti ingə kaji, nə dəw ki e me NGon ti al, kaji lie goto. ¹³ NGA ningə, ki ne kin, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi, səi ki adi mes i NGon Luwə, kadi igəri tək i ingəi kaji ki biti ki nə ti.

Kəl ta ki Luwə mbata lə njé ra majal je

¹⁴ Kin ə re ji dəji Luwə ne ki go ndigi ti lie ə, a oo dō nduje, ningə lo kin ti, j-a ji ti meje kati. ¹⁵ Təki ji gər kadi oo dō nduje, ji ti meje kati kadi j-a j-ingə ne ki ji dəje tō.

¹⁶ Kin ə dəw madi oo ngokone me majal ti ki asi kadi tēē koy ə, maji kadi əl ta ki Luwə ə Luwə a aje. E dije ki majal je ləde a tēē koy al ə ta kin səbi dōde. Ta kare, majal madi e noo a tēē ki koy, ningə e ko majal ki be kin 6a m-dəji səsi kadi əli ta ki Luwə dō ti al. ¹⁷ Ne ra ki go ti al pəti e majal, nə majal pəti 6a tēē koy al. ¹⁸ Ji gər kadi dije ki əi ngan lə Luwə, a nayi-naa ki lo ra majal ti al, tadō NGon lə Luwə ngəm dōde, nje majal asi ra səde ne madi al. ¹⁹ Ji gər kadi je dije lə Luwə, nə dōnangi ba pəti e gin tōgi ti lə nje majal. ²⁰ Ji gər 6əy tō kadi NGon lə Luwə re, adi-je ne gər ki kadi ji gər-n Luwə ki rōjeti. Ningə je, j-ində rōje naa ti ki Luwə ki rōjeti ki takul NGone Jəju Kirisi. E ə e Luwə ki rōjeti, e ə e kaji ki bəti ki nō ti.

²¹ NGanm je, əgi rōsi kun go kagi yo je.

Makitibi ki ko joo ki Ja ndangi

Ta ki do makitibi ti ki ko joo ki Ja ndangi

Nje ndangi makitibi kin ba rone a na n-e «NGatagi». Ninga ta kale toji kadi e daw ki aw ki ngon tugi madi do dije ti ki ndangi makitibi adi-de kin. NDangi ta adi «Dane ki Luwa mbate nim adi ngane je nim». Ninga Dane ai ki ngane je kin, ki rojeti ba, ai nje kaw-naa je ki lo madi ti (1).

Iladingam mede ti kadi njiyai me ta ki rojeti ki me ndigi-naa ti (1-6); taa ndaji-de kadi indai kam-kadi do rode ti ki ro dije ti ki nje ndo ne ki go rabe ti al taki al-n me makitibi ti ki dosay kin be to (7-11). Nje ndangi makitibi tal ta makitibi lane ki ta kaw mba ki ndigi kadi n-a n-aw ki dode ti, taa al-de ta kuwa ji-naa la nje kaw-naa je ki e sade indai tae ti to (12-13).

Taki al-n me makitibi ti ki dosay, daji dije ki ndangi makitibi kin adi-de kadi indai kam-kadi do rode ti nim, kadi uwai togide ba me kadi-me ti ki rojeti nim to.

Kuwa ji-naa

¹ Mi NGatagi la nje kaw-naa je, m-ndangi makitibi kin madi i Dane ki Luwa mbati, taa madi ngani je ki sai sade je, m-ndigi sasi ndigi ki rojeti. Ninga e mi par ba m-ndigi sasi al, na e dije pati ki gari ne ki rojeti a ndigi sasi. ² Ji ndigi sasi mbata ne ki rojeti uwae meje, ninga e ne ki a to meje ti ki ndo je ndo je. ³ Ba ji daji kadi me-maji, ki koo kam-to-ndoo, ki lapiya la Bawje Luwa ai ki NGone Jaju Kirisi e sasi naa kadi isi me ne ra ki rojeti ki me ndigi-naa ti.

Ne ra ki rojeti ai ki ndigi-naa

⁴ Rom nal-m ki dum biti kadi m-o taki ngani je madi isi njiyai do rabi ti ki rojeti, taki Bawje Luwa daji-n-je. ⁵ Ninga ki basine kin, Dane ki nje ndigi lam, ne ki m-daji, e ta kadi ji ndigi-naa ki yo je ki ne je. E ndu-kun ki sigi ba m-adi al, na e ndu-kun ki j-ingai lo kilal ngire ti nu wa kin*. ⁶ NDigi-naa e njiyai go ndu-kun ti la Luwa. Nga ninga, ndu-kun ki osi mbisi ti lo kilal ngire ti nu, e ta kadi injiyai me ndigi-naa ti.

⁷ Nje kadi dije kilal-de ko ngay sanai-naa ki lo pati donangi ti ne, ninga mbati kadi n-ai taki Jaju Kirisi tal daw taki rojeti. Lo kin ti a oi daw ki nje ngom, ki nje ta ro Kirisi. ⁸ Indai kam-kadi do rasi ti sai je wa, mba kadi kandi kilal rasi nay ko kare al, na kadi ingai ne kiga go jisi ki asi loe ti bære. ⁹ Ninga daw ki a do njane ti me ne ndo ti ki oji do Kirisi al, na to a dam kare yo, e daw ki ne madi ki do-e naa ti ki Luwa goto. Daw ki a do njane ti me ne ndo ti ki oji do Kirisi, e daw ki do-e naa naa ti ki Luwa nim ki NGone nim. ¹⁰ Kin a re daw madi re rasi ti ki ne ki rangi bi ki ne ndo kin al ba, uwai-e ki rasi ti al nim, uwai jie al nim. ¹¹ Tadore uwai jie ba, irai madi-naa sie do kilal rae ti ki majal.

Ta ki do bay ti

¹² M-aw ki ne je ngay bay kadi m-al sasi, na m-ndigi kadi m-ndangi ki man ndangi ne me makitibi ti al. Tado m-indai mem ti kadi m-a m-aw rasi ti kadi m-al sasi ta ki tam, kadi ta ronai laje osi taga pay. ¹³ Dije ki dan nje kaw-naa je ti ki ne, ki ai dije ki Luwa mbate uwai jii.

* 1:5 Ja 13.34; 15.12, 17

Makitibi ki kō mitō ki Ja ndangi

Ta ki dō makitibi ti ki kō mitō ki Ja ndangi

Makitibi kin ka e «NGatōgi» ə ndangi tō (3 Ja 1; 2 Ja 1), ningə ndangi adi Gayusi. Ji gər ne madi kare dō Gayusi ti kin al, nə ne kare 6a, nje ndangi makitibi tōje kadi e dāw ki a dō njane ti me ne ki rōjeti. Hale e dangi ki hal Diyotirābi ki e dāw kare ki aw ki hal ki ngā dan njé kaw-naa je ti. Diyotirābi əl ta lə «NGatōgi» majal nim, taa e dāw ki uwə mba je ki rone ti al nim tō.

Nje ndangi makitibi pitī Gayusi maji ngay oji dō ka dō nja ti lie nim oji dō maji ki isi ra ki njé kadi-me je nim tō (1-8). NGatōgi nō rone oji dō hal Diyotirābi (9-10), nə əl ta lə nje kun go Kirisī madi ki tōe nə Dəmetirusī maji ngay, təkī e dāw ki kile rae maji (11-12). Go ti 6a, əl ta kaw mba ki ndigi kadi n-a n-aw ki dode ti, taa əl-de ta kuwə ji-naa lə made je ki indəi tae ti tō (13-15).

Təkī j-o-n me makitibi ti ne, ji gəri kadi ra mba ki kuwə ngakoje je ki rōje ti e ne madi ki toji ndigi-naa nim, toji ka dō nja ti me ne ki rōjeti nim tō.

Kuwə ji-naa

¹ Mi NGatōgi lə njé kaw-naa je, m-ndangi makitibi kin madi j nje ndigi ləm ki ngay Gayusi, ki m-ndigi ndigi ki rōjeti. ² Madim ki ngay, m-ndingə kadi ne je pəti ki rōi ti awi maji ki kəte kəte. M-dəji kadi darōi e ki lapiya təkī ndili e-n ki lapiya kin be tō.

Gayusi e nje ra ne ki maji

³ Təkī rōjeti, rəm nəl-m ngay, tadō ngakoje je ki rəi tēēi ne, mai naji dō ne ki rōjeti ki ooi rōi ti. Əli ta dō njiyə ti ki isi njiyə me ne ki rōjeti. ⁴ Ne ki adi-m rōnəl ngay e ta kadi m-o təkī nganm je isi njiyəi dō rəbi ti ki rōjeti. ⁵ Madim ki ngay, isi toji ka dō nja ti ləi me kində ti ki isi ində kəmi go ngakoje je ti, ki əi mba je wa 6əy. ⁶ NGakoje je kin, mai naji ndigi ki indigi-de kin ki ta kəm njé kaw naa je ti. Kadi inay ki lo ra ti səde ra ki asi ta tō Luwə kadi uni ta mba ləde ki kəte. ⁷ E ki mbata tō Kirisī ə osii dō rəbi ti ki kanji taa ne ji dije ti ki gəri Luwə al. ⁸ J-əi 6a, səbi kadi j-osi gin dije ki be kin, mba kadi j-indəi rōje naa ti səde dō kilə kilə mbə ne ki rōjeti ki isi rai.

Hal Diyotirābi

⁹ M-ndangi ngon makitibi m-adi njé kaw-naa je, nə Diyotirābi ki e dāw ki ge kadi n-e taa n-isi dō dije ti ra kilə ki ta ləm al. ¹⁰ E mbata kin ə, ndō ki m-a m-tēē rōsi ti ə, m-a m-əl kilə rae ki majal kin ki taga, e ki isi ində dōje lo ti ki ta je ki majal. Ningə ne kare ki tō ngay, e wa mbati kuwə ngakoje je ki mba ki rone ti, taa dije ki ndigi kadi n-uwəi-de ki rōde ti ka ogi-de dōe tō. Dije ki uwəi ngakoje je ki rōde ti 6a, e tuwə-de kō dan njé kaw-naa je ti. ¹¹ Nje ndigi ləm ki ngay, indajī majal ki ra al, nə kadi indajī maji ki ra. Dəw ki nje ra maji e dāw lə Luwə, nə dāw ki nje ra majal e dāw ki gər Luwə al.

¹² Re e Dəmetirusī 6a, e dije pəti ə mai naji ki maji dōe ti. Ne ra ki rōjeti ki j rō Luwə ti, ki isi təl rone go ti wa kin ka ma naji lie. Taa je wa ka ji ma naji lie tō. Ningə igər kadi naji ki ma ləje e naji ki ma ki rōjeti.

¹³ M-aw ki ne je ngay kadi tō m-əli, nə m-ndigi kadi m-ndangi ki man ndangi ne ki kagi ndangi ne al. ¹⁴ Tadō m-ində məm ti kadi kagi lo ngay al ə j-a j-o-naa, kadi j-əl-naa ta ki taje. ¹⁵ M-dəji kadi isi ki lapiya. Madije je ki ne uwəi jii. Ningə kadi uwə ji madije je ki nōō kare kare adi-je tō.

Makitibi ki Judi ndangi

Ta ki do makitibi ti ki Judi ndangi

Makitibi la Judi kin, ndangi adi nje kaw-naa je ki lo madi ti gin kare be par al, na ndangi adi dije pati ki nje kun go Kirisi. Ta ki me makitibi ti kin aw naa ti basi ki makitibi ki ko joo ki Piyar ndangi (2Pi. 2). Makitibi la Judi ai ki Makitibi ki ko joo la Piyar joo pu roi ki dije ki nje ndo ne ki majal. Dije kin daw a gar-de ki rabi kaya rade.

Go kilā ngirā ta ti (1-2), nje ndangi makitibi ila jine ki togine kam nje njiya taa ki ne ndo ki ngom ti, ki turi dan nje kaw-naa je ti, ba al-de adi gari taki ta ki gangi ki bo to isi ngam-de noo (3-16). NGa ninga, dam ti la nje kadi-me je ba, Judi daji-de kadi ai do njade ti me kadi-me ti (17-23). Go ti, tol ta makitibi lane ki kilā toji do Luwa ti ki e ki karne ba par a e Luwa. Luwa ki e nje kaji dije ki go rabi la Jaju Kirisi (24-25).

Kin a re makitibi kin tee ki gin togi ta ki ngom ki e ne ki daw a maji al ba, ila jine maji ngay do togi ti ai ki ne kindā me do ti ki nje kun go Kirisi ingai ki ro Luwa ti, me to Jaju Kirisi ti ki rabi la NDil Luwa kin (20-21).

Kuwaji-naa

¹ Mi Judi, ba kilā la Jaju Kirisi, ki mi ngoko Jaki^o, a m-ndangi makitibi kin m-adi sai ki Luwa bar sasi, ki Bawje Luwa ndigi sai, ki Jaju Kirisi ngam sasi ta ne lane kin. ² Ninga kadi koo kam-to-ndoo, ki lapiya, ki ndigi-naa la Luwa to mbar mbar ki dāsi ti.

Nje ndo ne je ki ngom

³ Nje ndigi je lam ki ngay, m-ndinga ngay kate kadi m-ndangi makitibi madi sai oji do kaji ki j-ai kare ba do ti kin. Ninga ki basine kin, e togi madi ki isi dom ti kadi m-ndangi makitibi kin m-adi sasi, m-ila-n dingam mesi ti kadi irai do kadi-me ti ki Luwa adi dije lane nja kare ba par goe gangi kin. ⁴ M-al be mbata dije madi ki ta ki gangi ki dode ti e ki ndangi me makitibi ti la Luwa kate nu kin, turi dansi ti, isi mbiri ta me-maji la Luwa kin, tali-e ta ra kaya ti lae, taa mbati daw ki e karne ba a e Nje kun doje, ki e Babe laje Jaju Kirisi kin to.

⁵ M-gar kadi igari ne je pati maji, na m-ndigi kadi m-ole mesi do ti taki, loki Babe tee ki dije lane be ba ti Ejipti ti, go ti, to ko nje je ki rai rade ta nje me nga je^o. ⁶ Ninga m-ndigi kadi m-ole mesi do ti bay taki, malayka je ki ai do togi ti ki Luwa adi-de kin al, na mbati lo kiside, Luwa uwā-de dangay ti lo ti ki koo, doo-de ki kulā gindi ki kadi a toi biti ki no ti, mbata ta ki gangi ki boy ki a re. ⁷ E be to a, Sodom ki Gomor^o ki be je ki gal gidide, ki uni rade ilai me kaya ki ra ti, kae ti la malayka je wa ka kin to, adi sangi-naa ki lo sangi ti al kin, Luwa uwā-de dangay ti me por ti ki a to biti ki no ti. Ninga e kin e ndaji-naa ki to mbata la dije pati.

⁸ E be a, nje ndo ne je ki ngom ka kin, me do majal ti lae, buri ki rade, kidi togi la Luwa, taji malayka je ki ai ne piti je. ⁹ Ne kare, Misal ki nje kun do malayka je^o, loki isi naji-naa ta ti ki su, isi kolī-naa do nin Moji ti kin ka^o, sangi kadi n-gangi ta madi ta ne taji doe ti al, na ta ki al ba, al a na: «Kadi Babe indai oji^o.» ¹⁰ Na dije ki nje ndo ne ki ngom kin, ne ki gari-e al ka taji-e, nga

^o 1:1 Mt 13.55; Mk 6.3   ^o 1:5 Tee ki taga 12.51; Kor Isirayal je 14.29-30   ^o 1:7 Kilā ngirā ne je 19.1-25   ^o 1:9 1Tasa 4.16; Daniyal 10.13, 21; 12.1; Ntd 12.7   ^o 1:9 Dataranom 34.6   ^o 1:9 14-15

ningə, ne ɣər ki oji-de tə yə da je be par kin 6a, e ne ki kadi tuji-de tə tuji yo. ¹¹ Tuji e dode ti, tado uni rəbi lə Kay[☆]; mbata lə la ə uri wale tə Balam[☆] be; tuji tado taji rə tə Kore[☆] əi ki dije ləne be. ¹² Kicide səsi ta ne kuso ti lə ngakonaa je, ra adi ne kuso ləsi təl ne ki to nje. Usoi je ayi-naa je adi asi-de ki kanji rəsəl, goi ta tide əi je wa. Toi tə kil ndi ki nəl ər-e aw sie adi lo kadi adi goto kin be, toi tə kagi je ki nay kandidate ti ka andi al, adi loki dəw ər-de ki ngirəde ba kə 6a, təli oyi koy ki kə joo kin be. ¹³ Naji kilə rade je ki to rəsəl ki taga tə pungə ba ki buki pulumne ngangə ba ti kin be. Taa toi tə mee je ki ɣəri lo kawde al, ki lo ki ndul kururu to mbata ləde biti ki nə ti kin be.

¹⁴ E əi je ə nje kəl ta ki ta Luwə ti Enoki[☆] ki e kaje ki nje kə siri go Adam ti ndo ndil dode ti ə nə: «Oi, Babe a re ki malayka je dibi kuti bay bay, ¹⁵ kadi gangi ta ki bo də dije ti pəti. A uwə njé ra majal je pəti dangay ti ɔji-n də kilə rade je ki majal pəti ki rai əsii ta Luwə, taa ɔji-n də ta je ki to kəl al pəti ki əli də Luwə ti tə.» ¹⁶ Əi dije ki rənəl ləde goto, isi 6ai ta ki dəkagilo je pəti. Rai ne je ki mede ndigi, ta ki isi tē tade ti e rə ki kəji, ningə re o-de isi toi dəw pe pe kin 6a, e kadi ingəi ne ki to soti ki darəde rə dəwe ti kin.

Ta kəji ki rə njé ndole go Kirisi ti

¹⁷ NGa ningə, ki ɔji dəsi, səi njé ndigi je ləm ki ngay, m-dəji səsi kadi adi mesi ole də ta ti ki njé kaw kilə je lə Babe ləje Jəju Kirisi əli səsi kəte nu kin. ¹⁸ Əli səsi əi nə: «Dəkagilo ki dəbəy ti ə a ingəi dije ki a ibəi səsi kogii nīm, a njiyəi ki go ndigi ra ti ki majal ki mede ti nīm tə.» ¹⁹ Kadi igəri, e əi je ə əi njé re ki gangi-naa. Ningə mər ta je ləde e mər ki go darə ti, 6i e mər ta ki j rə NDil Luwə ti al. ²⁰ Nə səi, njé ndigi je ləm ki ngay, m-dəji səsi kadi adi ngirə kisi ki də taa ləsi e də kadi-me ti ki rəjeti ləsi kin. Əli ta ki Luwə ki təgi NDile. ²¹ Ningə kadi uwəi təgisi ba me ndigi ti ki Luwə ndigi-je. Uwəi təgisi ba ingənəi ta Babe ləje Jəju Kirisi ki me me-maji ti lie, a adi səsi kaji ki biti ki nə ti kin. ²² Njé ki mede isi təsi, maji kadi oi kəm-to-ndoo ləde. ²³ Aji-de ki rəbi nagi ta por ti taa. Njé ki rangi 6əy, maji kadi oi kəm-to-ndoo ləde, nga ningə oi rəsi maji kadi ilati rəsi ki kilə rade je ki majal kin al, nə kadi əsi kilə rade je ki majal ngərangi. Ɔsi ngərangi, biti kadi kibi rəde ki kilə ki go darə ti təl-e ne ki to nje ti kin ka kadi əsi ngərangi 6əy.

Kilə təji də Luwə ti

²⁴⁻²⁵ Kadi kilə təji e ki də Luwə ti ki e ki karne ba ə e Luwə, e ki asi kadi ngəm səsi adi osi me majal ti al, e ki kadi a ra adi iteei rəi me kunje ti ki rənəl ki kanji yoro, e ki aji-je ki rəbi lə Babe ləje Jəju Kirisi kin. Ningə kadi təba, ki kəti 6əl, ki təgi, ki kəbe, e lie, dəkagilo ti ki də, ki dəkagilo ki 6one, ki dəkagilo ki a re biti ki nə ti! *Amen.

Makitibi Ne ki tee ki doe

Ta ki do makitibi Ne ki tee ki doe ti

To ki «Apokalipisi» ki j-inga me makitibi ti e ta Giraki ki kor mee ki ta Nanginda na «Ne ki tee ki doe». Ninga e Ja ki e ki kare dan nje kaw kilu je ti ki daga gide joo a Babe Jaju Kirisi tee ki do ne je ki rojeti ki to lo boyo ti ade ndangi (1.1-2).

Ja ndangi Makitibi kin a e basi ki bal ki bu kare go koji Kirisi ti be. NGa ninga, e dokagilo ti ki nje kobe ko bo ki Rom ti ndigi kadi dije asi makaside nangi none ti ta yo madi be. Nje kun go Kirisi ki mbati kasi makaside nangi noe ti, adi-de kongay. Be a, uwai Ja awi ilai-e dangay ti do dar ti ki Patimosi, mbata la Poy Ta ki Maji ki ila mbee. NDangi makitibi kin adi nje kaw-naa je ki siri ki donangi Aji ti ki bari-e Aji ji du (bone bari-e Turki).

Nje kun go Kirisi ingai ko mbata gar ki gari kadi Babe lae e kare ba a e Jaju Kirisi. E be a, me ko ti kin, Ja ndangi makitibi adi-de, ila-n dingam mede ti kadi ai do njade ti. Me makitibi ti ki Ja ndangi kin, ne ki al tae ngay me ti e ne je ki oo me ndil ti, ki ndaji ne je ki toji ne je ki to ki kame kame. E ndaji ne je ki to me makitibi kun mindi ti ki koke noo. Je dokagilo ti ki toji je ki majal isi adi rade, na Jaju Kirisi ki e Babe a re kadi a budi-de mur mur.

Lo kilu ngira ta ti, Ja al ta ki do rone ti ta nje kaw kilu la Kirisi ki nje ki lo koy ti (1.1-8).

Ne ki dasay, Ja toji ne koo me ndil ti lie ki dasay ki Jaju al-e ta me ti kadi ndangi adi nje kaw-naa je ki siri ki donangi Aji ti ki bari-e Aji ki du (1.9-3.22).

Go ti, Ja al ta la kun ki uni-e awi sie dora ti adi oo ne je ki dangi dangi asi go-naa me ndil ti. OO ne kindu je ki me dora ti ki isi asi kuru Luwa ai ki Jaju Kirisi (4-5); oo makitibi ki ne kuwe je ki siri (6.1-8.1); oo taji je ki siri (8.2-11.19); oo dirago ai ki da je ki joo (12.1-13.18); oo NGon bati ai ki dije ki kiga dade ki dibi bu ki dibi kuti ki dibi so do ti (144.000), taa ta ki gangi ki a re ki malayka al ta do ti to (14.1-20); oo kapi je ki siri ki a rai ki wongi la Luwa (15.1-16.21); oo tuji ki a asi do Babilon ti, ki ro a tati da, ki nje kal ta ngom ka na n-e nje kal ta ki ta Luwa ti, ki ro ki a tati su (17.1-20.10); taa oo dora ki sigi, ki donangi ki sigi, ki Jorijalam ki sigi to (21.1-22.5).

Makitibi Ne ki tee ki doe tol tane ki ndu ki ndaji ki nga ngay ki Kirisi, Nje ki lo koy ti ndaji, ki ndue ki un a na: «M-a m-re basine» (22.6-21). E makitibi ki ra rone ta makitibi ki nga ngay a se to bal wa be. NGa ninga Ja ndangi mba kadi ila-n bal me nje kadi-me je ti al, na ndangi kadi ila-n dingam mede ti dokagilo je ti ki nga. Ne je ki koo me ndil ti kin toji kilu ki Kirisi ra mbata maji la dije lie ki nje ndole goe.

1 Makitibi kin e ne ki to lo boyo ti ki Jaju Kirisi tee ki doe. Ninga e Luwa a ade kadi toji ba kilu je lone, kadi gari ne ki a ra ne basi. E be a, Jaju Kirisi ila ki malayka lone kare adi aw tee ki doe adi ba kilu lie Ja gar. 2 Ja ma naji do ne je ti pati ki oo kin taki e ta la Luwa, taki e ta ki rojeti ki Jaju Kirisi tee ki doe.

3 Maji-kur e do daw ti ki tidu makitibi kin, ki do dije ti ki nje koo do ta je ki tee ta Luwa ti kin, a tali rade go ti. Tadu dokagilo ki ne je kin a rai ne e basi.

Ta ki sabi do nje kaw naa je ki siri ki donangi Aji ti

4 Mi Ja, a m-ndangi makitibi m-adi sai nje kaw naa je ki siri ki isi donangi Aji ti*.

M-daji kadi Luwa ki isi bone, ki isi mari nu, ki e nje re nim, kadi ndil je ki siri ki ai no kimbər ngar ti lie nim, 5 taa kadi Jaju Kirisi ki e nje ma naji ki

rɔjeti, ki e daw ki dosay ki i dan njé koy je ti, ki e NGar læ ngar je ki donangi ti ne kin nim, pæti kadi me-maji læde ki lapiya læde e sæsi naa ti.

Jaju Kirisi ndigi-je, æ taa-je gin tɔgi ti læ majal ki mæsine, ⁶ ɔr-je indæ ta dangi tæ ngar je, tæl-je njé kijæ ne mæsi kadi-kare ti mba kadi ji ra kilæ j-adi Luwæ ki Bawne. M-dæji kadi tɔji ki tɔgi e lie ki dɔ ɔal je ki dɔ ɔal je, *Amen!

⁷ Oi-e, isi re me kil ndi ti,

Dije pæti a ooi-e ki kæmde[☆],

Njé wa ki njé kɔsi kade ki ningæ kin ka a ooi-e ki kæmde,

Gin ka je ki dangi dangi ki donangi ne a nɔi ndoo mbata lie.

Oyo, Amen!

⁸ Baæe Luwæ æ næ: «Mi Alpa ki Omega, nje kisi nɔɔ ɔone, nje kisi mari nu, ki nje re, mi nje kisi dɔ tɔgi je ti pæti.»

Jæ oo Kirisi me ndil ti

⁹ Mi ngokɔsi Jæ, ki mi sæsi naa ti me kɔ ti, mi dansi ti sæi ki Luwæ indæ sæsi tæ ngar je, mi m-uwæ tɔgim ba sæsi me kindæ rɔ-naa ti ki Kirisi. Dije ilæi-mi dangay ti dɔ dær ti ki Patimosi ki mbata ta læ Luwæ ki m-ilæ mbeæ, taa ki mbata naji ki ma ki m-ma dɔ ta ki rɔjeti ki Jaju Kirisi tee ki doe. ¹⁰ NDœe ti kin, e ndɔ læ Baæe, ɔa NDil re ur dæm ti, adi m-o ndu ta madi tee gom ti ki tagine tæ ndu tæbi be, ¹¹ æl-m æ næ: «Næ ki o kin, indangi me makitibi ti, ɔa go ti, ilæ-n adi njé kaw naa je ki siri, adi e Epæji, ki Isimir, ki Pærgam, ki Tiyatir, ki Sardi, ki Piladælpæ, ki Lawodise.»

¹² Lo kin ti, m-yæti ræm kadi m-o daw æ wa ki a æl-m ta kin ɔa, m-o lambi je, ki rai-de ki ɔr æi siri. ¹³ Ningæ dan lambi je ti ka kin, daw madi ki to tæ *NGon daw be isi ti nɔɔ. Hæ kibi ngal ræne ti, ɔa dɔ kadine ki kulæ ki rai ki ɔr. ¹⁴ Dœe je, ki bisi dœe je, ndai bal bal tæ buy, æ se bu wa be. Kæ kæme ndɔy tæ por be. ¹⁵ NJæe je toi tæ andi ki ndole, ki kɔdi o kam be, ɔa ndue ɔa tæ pungæ ba kam be tɔ[☆]. ¹⁶ Uwæ mee je siri ji kone ti, ningæ kiyæ kasigar ki tæe ki taa ati soy soy, taa ta kate e dam joo nim, tee tæe ti. Kæme unji tæ kadi ki dan kada kam be. ¹⁷ Loki m-o-e ɔa, m-osi njæe ti tæ daw ki oy, m-to. Næ indæ ji kone dæm ti æ næ: «tɔæl al, mi ki dosay, æ mi ki dɔbæy ti tɔ[☆], ¹⁸ mi nje kisi kæm ba, m-oy, næ m-tæl m-isi kæm ba, kadi m-isi bitæ ki dɔ ɔal je, dɔ ɔal je. M-aw ki lakæle læ koy ki lo ki koo jim ti. ¹⁹ Ningæ, kadi indangi ne ki o, ne ki isi ra ne ɔasine, ki ne ki a ra ne go ti gogi. ²⁰ NGA ningæ, ki ɔji dɔ mee je ki siri ki o ji kom ti, ki lambi je ki siri ki rai-de ki ɔr, kær mede æ to kin: mee je ki siri, æi malayka je læ njé kaw naa je ki siri, ningæ lambi je ki siri, æi njé kaw naa je ki siri tɔ.»

2

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw-naa je ki Epæji ti

¹ Nje kuwæ mee je ki siri ji kone ti, nje njiyæ dan lambi je ti siri ki rai-de ki ɔr æl-m mi Jæ æ næ: «Indangi makitibi kin adi malayka læ njé kaw naa je ki Epæji ti, æl-e tæki nje kuwæ mee je ki siri ji kone ti, nje njiyæ dan lambi je ti siri ki rai-de ki ɔr æl æ næ: ² M-gær ne ra je læi, m-gær kilæ rai, ki kuwæ tɔgi ba læi. M-gær kadi i ilæ bandi ta naa ti ki njé me majal je al. Dije madi ki isi ɔari rɔde njé kaw kilæ je, næ æi njé kaw kilæ je al kin, i ina-de adi igær-de tæ njé ngom je. ³ I nje kuwæ tɔgi ba, ingæ kɔ mbata læm, næ be ka, iyæ tæe al. ⁴ NGA ningæ, ne kare ki m-aw-n sæi ki ta, e ta læ kiyæ ki iyæ ta ndigi ki indigi-m kæte kin kɔ. ⁵ Æ adi mei ole dɔ lo ki osi ti, iyæ pa njiyæi ki ɔasine kin kɔ, æ itæl ire dɔ njai ti ki kæte gogi. Re iyæ pa njiyæi ki ɔasine kin kɔ al æ, m-a m-re kadi m-ɔr lambi læi lo kise ti kin kɔ. ⁶ Ningæ

☆ **1:7** Daniyal 7.13; Jakari 12.10 ☆ **1:15** 13-15: Daniyal 7.9, 13; 10.5-6 ☆ **1:17** 16-17: Ejay 44.6; 48.12; 49.2; Eb 4.12

ki basine kin, nə kare ki m-o maji, rəi ti, imbati kilə ra Nikolayiti je, təkɪ mi m-mbatɪ-n kilə rade ka kin be tɔ. ⁷NGa ningə, dəw ki aw ki mbine 6a, kadi oo-n dɔ ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!

«Dəw ki nje tətɪ rɔ, m-a m-ade uso kandi kadi koy al ki a me 6e rɔnəl ti lə Luwə*.»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Isimir ti

⁸«Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw naa je ki Isimir ti: Ta ki dəw ki dɔsəy, ki e dəw ki dɔbay ti tɔ, dəw ki oy nə təl isi kəm ba, əl me ti ə tɔ kin: ⁹M-gər kɔ ləi ki ndoo ləi, nə ki rɔjeti, i njé nə kingə. Taa m-gər ta je ki majal ki njé ki 6ari rɔde əi nə n-əi *Jipi je, nə ki rɔjeti, əi Jipi je al, isi əli dɔi ti: əi njé kaw-naa je lə *Satə. ¹⁰A ingə kɔ, nə maji kadi i6əl al. Su a buki dije madi dansi ti dangay ti kadi na-n tɔgisi, a ingəi kɔ əsi ndɔ dɔgi, nə ai dɔ njasi ti biti koy, ə m-a m-adi səsi jɔgi tətɪ rɔ, ki e kaji ki biti ki nɔ ti.

¹¹«Dəw ki aw ki mbine 6a, kadi oo-n dɔ ta ki NDil Luwə əl njé kaw-naa je kin maji!

«Dəw ki nje tətɪ rɔ, koy ki nje kɔ joo a tēj kade ti al.»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Pərgam ti

¹²«Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw naa je ki Pərgam ti: Ta ki dəw ki nje kotɪ kiyə kasigar ki tae ki taa atɪ soy soy, taa ta kate e dam joo nim tɔ, əl me ti ə tɔ kin: ¹³M-gər lo ki isi ti kin; e lo ki *Satə ɔ 6e titi, nə be ka, biti 6one, j uwə rəi rəm ti adi nga, inaji ndui al. Dəkagilo wa ki ndɔ ki tɔli 6əə kilə ləm ki rɔjeti, Atipasi, lo ti wa ki Satə isi ti kin ka, inaji ndui al. ¹⁴Ningə, nə kare ki m-aw səi ki ta dɔ ti, e ta lə dije ləi madi ki uwəi go nə ndɔ ki tɔ tə yə Balam be ngə kin. Balam ki nje kɔji ngar Balaki kadi iyə gum uwə-n ngan *Isirayəl je ki rəbi kuso da ki pəli yo je nim, sangi-naa kaya ti nim*. ¹⁵E be tɔ ə, j ka aw ki dije ki njé kuwə go nə ndo lə Nikolayiti je nɔɔ tɔ. ¹⁶Ə kadi iyə pa njiyəi kɔ. A re e be al ə, m-a m-re basine kadi m-rɔ ki dijeə kin ki kiyə kasigar ki tēj tam ti kin.

¹⁷«Dəw ki aw ki mbine 6a, kadi oo-n dɔ ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!

«Dəw ki nje tətɪ rɔ, m-a m-ade man ki e nə kuso ki 6ɔyɔ ləki, m-a m-ade kosi mbal ki nda, ki e ki ndangi tɔ ti ki sigi* ki e tɔ ki dəw gər al titi. Dəw ki mbal kin ɔdi jie par ə gər tɔ kin.»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Tiyatir ti

¹⁸«Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw naa je ki Tiyatir ti: Ta ki dəw ki kə kəme ndoy tə por be, taa njae je toi tə andi ki ndole, ki kɔdi ɔ kam be, əl me ti ə tɔ kin: ¹⁹M-gər nə rai je, ki ndigi-naa ki tɔ rəi ti, ki kadi-me ləi, ki ra kilə kadi dije, ki kuwə tɔgi ba ləi. Nə rai je ki gogi ne maji al dɔ ki kəte je. ²⁰Nə nə kare ki m-aw səi ki ta dɔ ti, e kiyə ki iyə Jəjabəl, ki ə nə n-e dəne ki nje kəl ta ki ta Luwə ti kin, adi isi buki 6əə kilə je ləm wale: isi əsi-de ki me kaya ki ra ti, ki me kuso da ti ki pəli yo. ²¹M-iyə dəkagilo m-ade kadi iyə-n pa njiyəne kɔ, nə mbati kiyə rəbi kaya ki ra. ²²E be ə, m-a m-ile nangɪ dɔ tirə rɔ kɔ ti, naa ti ki njé sange kaya ti je. A re iyəi ta pa njiyəde je ki majal kin kɔ wa taa, tə m-iyə ta nə ki m-ɔji kadi m-ra səde kin. ²³M-a m-adi ngane je oyi. Ba, lo kin ti, njé kaw naa je patɪ a gari kadi mi dəw ki m-gər mər ta je, ki ndigi ra je lə dije. Dəw ki ra dansi ti, m-a m-ra-e ki go kilə rae ti*. ²⁴NGa ningə, səi ndəgi njé kaw-naa je ki Tiyatir ti, ki uwəi go nə ndo ki ngom kin, al, taa indoi nə ki əi je 6ari-e “nə 6ɔyɔ kaki lə Satə” kin al tɔ, m-əl səsi kadi igəri təkɪ m-a m-ində nə koy madi ki rangi

* 2:7 Kilə ngirə ne je 2.8-9

* 2:14 Kər Isirayəl je 31.16; Kər Isirayəl je 22-24

* 2:17 Tēj ki taga

16.14-15, 33-34; Ejay 65.15

* 2:23 Pa je 7.10; 62.13; Jərəmi 17.10

dosi ti al ngata. ²⁵ NGa ningə, ne kare 6a, maji kadi, ne ki ai do ti kin, uwəi ba, biti kadi m-re.

²⁶ «Dəw ki nje tati rə, dəw ki uwə go kilə je ləm biti dəbəy ti, m-a m-ade tōgi kōbe dō gin dije ti ki dangi dangi. ²⁷ A o-de 6e ki gəl gindi, a tō-n dōde təkī dəw a tō-n ngoo wanji kin be. ²⁸ E be ə, mi wa ka m-ingə-n tōgi ki rə Bai ti. Taa m-a m-ade mee ki nje kibə ta gin lo ti tō*».

²⁹ «Dəw ki aw ki mbine 6a, kadi oo-n dō ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!»

3

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Sardi ti

¹ «Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw naa je ki Sardi ti: Ta ki nje ndil je ki siri lə Luwə ki mee je ki siri əl me ti ə to kin: M-gər kilə rai je: ira rai adi dije ooi-ni tə dəw ki isi kəm, nə ki rōjeti 6a, i daw ki koy. ² Isi kəm dō roi ti, adi tōgi ndəge je ki isi oyi, tādō m-o kilə rai kare ki asi naa ta kəm Luwə ti goto. ³ Adi mei ole dō ne ndo ti ki ingə je, o dōe je kin, ningə kadi a dō njai ti ə iyə pa njiyəi ki majal kō. Kin ə re indəl dō 6i ti əl ə, m-a m-re m-uwə-i nangi busi tə nje 6ogi be ki kanji kadi igər dō kade. ⁴ NGa ningə, dije madi je dani ti Sardi nōq wa, lati ne ki majal kibi je ti ləde al. A ilai kibi ki nda rōde ti kadi dani-mi, tādō əi dije ki asi. ⁵ Dije ki njé tati rə, a ilai kibi ki nda rōde ti, ningə m-a m-buji tōde kō me makitibi kaji ti al. M-a m-gər-de tə dije ləm ta kəm Bai ti ki ta kəm malayka je ti lie. ⁶ Dəw ki aw ki mbine 6a, kadi oo-n dō ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Piladəlpi ti

⁷ «Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw naa je ki Piladəlpi: Ta ki nje kay njay, dəw ki rōjeti, e ki uwə lakələ lə *Dabidi jine ti, e ki uwə tee ə dəw asi kuti al, e ki uwə uti ə dəw asi tee al, əl me ti ə to kin: ⁸ M-gər kile rai; m-gər kadi tōgi e ngay al, nə ingəm ta ləm maji, inaji ndui al. NGa ningə, ki ne kin, m-tee ta kəy nōi ti, ki dəw ki asi kadi uti goto. ⁹ Ningə ne ki m-a m-ra ki dije ki njé kaw-naa ki tō *Sata, ki əi njé ngom je, ki əi nə n-əi *Jipi je, nə əi Jipi je ki rōjeti al ə to kin. M-a m-ində tōgi dōde ti kadi rai əsi dōde nangi nōi ti. Lo kin ti, a gəri kadi m-ndigi. ¹⁰ Təkī ingəm-n ndu ki m-adi kadi uwə-n tōgi ba, mi ka m-a m-ngəm-i dəkagilo kō ti ki a re dō dije ti ki dənangi ti ne pəti kadi na-de kin tō. ¹¹ M-a m-re basi, ə uwə ne ki to ji ti kin ngə, kadi dəw madi taa ne kigə go ji lai al.

¹² «Dəw ki nje tati rə, m-a m-ra-e tə kagi ngadan kəy me kəy ti lə Luwə ləm, ningə a tee taga al ratata. M-a m-ində tō Luwə ləm nim tō 6e bo lie ki e Jorijaləm ki sigi kin nim dōe ti. Jorijaləm ki i dōrə ti rə Luwə ti ləm, re ur nangi. Taa m-a m-ində tōm ki sigi dōe ti tō.

¹³ «Dəw ki aw ki mbine 6a, kadi oo-n dō ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Lawodise ti

¹⁴ «Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw-naa je ki Lawodise: Ta ki dəw ki e *Amen, dəw ki nje ma naji ki a dō ndune ti, dəw ki rōjeti ki e dō ne kində je ti lə Luwə pəti, əl me ti ə to kin: ¹⁵ M-gər kile rai; m-gər kadi isəl al nim, itingə al nim. Kin ə re isəl al 6a, re a tingə! ¹⁶ Nə ki ne kin, isəl al nim, itingə al nim, ilala, adi m-a m-tōm-o-i kō. ¹⁷ I əl ə nə i nje ne kingə, ira gati ingə-n ne ngay, aw ki ndoo ne madi al. NGa ningə, kei nje kəm-to-ndoo, kei dangiti, ne lai goto, a ki rai kare, kəmi oo lo al kin ə, o al. ¹⁸ E be ə, m-adi ta kōji kadi ire indogi səm ər

ki por ndir-e maji kin kadi indu-n, kadi indogı səm kibi ki nda uti-n dɔ ka ki rɔ kare ləi kin kadi rəi səl-i al, ə kadi indogı nə kilə kəm ti ilə kəmi ti kadi kəmi oo lo maji gogi. ¹⁹ Dije pəti ki m-ndigi-de, m-ndangi-de ə m-inde-de m-ɔji-de. Maji kadi itingə bil, ə iyə rəbi njiyəi ki majal kə. ²⁰ O maji, mi m-a ta kəy ti, m-ində ta kəy. Re dəw oo dɔ ndum ə tēg ta kəy ɓa, m-a m-ur kəy goe ti, m-a m-uso sie nim e a uso səm nim.

²¹ «Dəw ki nje təti rɔ, m-a m-ade isi səm dɔ kimbər ngar ti ləm, təkı mi m-təti rɔ ə m-aw m-isi ki Bai dɔ kimbər ngar ti lie kin be tɔ. ²² Dəw ki aw ki mbine ɓa, kadi oo-n dɔ ta ki NDil Luwə əl nje kaw naa je kin!»

4

Kilə tɔji dɔ Luwə ti me dɔrɔ ti

¹ Go nə je ti kin ɓa, m-o nə ki rangı me ndil ti ɓəy: m-o ta rəbi tēg dɔrɔ ti, ningə ndu dəw ki əl-m ta kəte ka kin, təl ɓa tə təbi be əl-m ə nə: «tre taa ne, ə m-a m-tɔji nə ki a ra nə lo ti ti m-adi o.» ² Ta naa ti noo, NDil Luwə tətı-m uwə-m aw səm dɔrɔ ti. Ningə yə, m-o kimbər ngar tēg isi, ɓa dəw madi isi dɔ kimbər ngar ti ka kin. ³ Dəwe ndole tə mbal je ki ɓari-de jasipi ki sarduwan kin be. NGabirəndi ki kunje to tə mbal əmerodi be unji gə kidi kimbər ngar ka kin. ⁴ Ningə kimbər je kuti joo gide sɔ isi gəi gidi kimbər ngar ka kin, ɓa ngatɔgi je kuti joo gide sɔ ki ɔy kibi ki nda isi dɔ kimbər je ti ki kuti joo gide sɔ ka kin, iləi jɔgi kəsi-gon ki rai ki ɔr dɔde ti. ⁵ Kunji je, ki ndu dije, ki ndangi ndi je tēgi kimbər ngar ti. Lambi je siri ɔi ta kəm NGar ti, adi əi ndil je lə Luwə ki siri. ⁶ Nɔ kimbər ngar ti, nə madi ki titi-naa ki man ba ki ay njay njay tə bər be a titi.

Nə je ki njé kisi kəm əi sɔ, kəmde rosi rɔde ki kəte je ki gogi je, isi dana nɔ kimbər ngar ti nim, gəi gide nim. ⁷ Nə ki nje kisi kəm ki dɔsəy titi-naa ki ɓɔl, e ki kɔ joo titi-naa ki ngon baw mangi, e ki kɔ mitə, ta kəme to tə ta kəm dəw be, ningə e ki kɔ sɔ, to tə soro ki isi nal be tɔ. ⁸ Nə je ki njé kisi kəm kin, ki kare aw ki bagine mehe mehe, ɓa kəme rosi lo dɔ bage ti je gin bage ti je. Kondɔ je ki kada je isi ta kəsi pa ti əi nə: Nje kay njay, nje kay njay, nje kay njay e ɓəbe Luwə ki aw ki tɔgi dɔ nə je ti pəti. E ki isi mari nu, isi ɓone, e ki a re. ⁹ Dɔkagilo je pəti ki nə je ki njé kisi kəm ki sɔ ka kin osi pa, iləi tɔji dɔ nje kisi dɔ kimbər ngar ti, nje kisi biti ki nɔ ti, ɔsi kure, rai-e oyo ɓa, ¹⁰ *NGatɔgi je ki kuti joo gide sɔ ɔsi makəsıde nangı nɔ nje kisi dɔ kimbər ngar ti, ɔsi gon nje kisi biti ki nɔ ti, ɓuki jɔgi kəsi-gon je ləde nɔ NGar ti ningə əli-e əi nə: ¹¹ ɓəbe Luwə ləje, j asi kadi dije iləi tɔji dɔi ti, ɔsi kurəi, taa asi kingə tɔgi tɔ, tado j ə ira nə je pəti, nə je ki koo ki kəm kin toi ki go ndigi ti ləi.

5

Makitibi lə Ngon bati

¹ M-o makitibi ki kuu gidi-naa ti to da ji kɔ nje kisi dɔ kimbər ngar ti. E makitibi ki ndangi nə me ti je gidi ti je, ningə uwəi lo siri ki nə kuwə makitibi je. ² M-o malayka ki nje tɔgi kare un ndune ki taa ə nə: «Nə ə asi kadi rəy nə kuwə makitibi je ə tēg makitibi kin ə?» ³ Nə ki me dɔrɔ ti, ki dɔnangi ti ə se gin dɔnangi ti, dəw ki asi kadi tēg makitibi kin, ə se kadi ilə kəmne me ti goto. ⁴ Lo kin ti, m-nɔ ngay, tado dəw asi kingə dəw ki asi kadi tēg makitibi kin ə ilə kəmne me ti al. ⁵ ɓa dəw kare dan ngatɔgi je ti əl-m ə nə: «Ino al, o ɓɔl nda ki gin koji ti lə juda, dəw ki tēg gin *Dabidi ti, ki tətı rɔ, e asi kadi rəy nə kuwə makitibi je ki siri ə tēg makitibi kin.»

⁶ Lo kin ti noo, m-o Ngon bati a taa dana nɔ kimbər ngar ti, ningə nə je ki njé kisi kəm ki sɔ ki ngatɔgi je ki kuti joo gide sɔ gəi gide. Ngon bati ka kin to tə nə je dəw ijə minde be. Gaje je əi siri, taa kəme je əi siri tɔ, tə ndil je ki siri lə

Luwε ki ilε-de ki dεnangi ba pεti. ⁷ NGon bati isi re bεsi ki rε nje kisi dε kimbεr ngar ti kadi taa makitibi jie ti. ⁸ Ta naa ti nεε, nε je ki njε kisi kεm ba ki sε ki ngatεgi je ki kuti joo gide sε osi mεkεside nangi nε NGon bati ti. Dεw ki ra uwε kεnde ki kεpi je ki ral ki εr ki nduji kagi ki εti mεji jine ti. Nε je kin εi ta je ki dije lε Luwε isi εli ki Luwε. ⁹ Njε kisi kεm ba ki sε ki ngatεgi je ki kuti joo gide sε, osi pa ki sigi εli εi nε:

«I asi kadi un makitibi,

ε irεy nε kuwe je.

Tadε dije tεli-ni, i igangi dε gin koji je ki dangi dangi,

NDon ta je ki dangi dangi,

Dije ki dangi dangi,

Gin be je ki dangi dangi ki mεsi, adi Luwε.

¹⁰ Gin dije ki dangi dangi kin,

Indε-de ta dangi tε ngar je,

Ital-de njε kijε nε mεsi kadi-kare ti mbata lε Luwε laje,

Ningε εi je εi be dεnangi ti nε.»

¹¹ Lo kin ti, m-gε lo ba, m-o ndu kosi malayka je ngay, ki εi dibi kutide dibi kutide, gεi gidi kimbεr ngar, ki nε je ki njε kisi kεm ba, ki ngatεgi je. ¹² Ningε uni ndude ki taa εli εi nε:

«NGon bati ki dije tεli-e,

Asi kadi ingε tεgi, ki nε kingε, ki gosi, ki ngangi, ki kosi-gon, ki tεba, ki kilε tεji!»

¹³ Taa m-o ndu nε kindε je pεti ki dεrε ti, ki dεnangi ti, gin dεnangi ti, ki me ba bo ti osi pa εi nε:

«Kilε tεji, ki kosi kura, ki tεba, ki tεgi,

E lε nje kisi dε kimbεr ngar ti εi ki NGon bati biti ki nε ti!»

¹⁴ Lo kin ti nεε be, nε je ki njε kisi kεm ba ki sε εli εi nε: «Amen!» Ba ngatεgi je osi mεkεside nangi nε nje kisi dε kimbεr ngar ti εi ki ngon bati, osi gonde.

6

NGon bati εi ki nε kuwε makitibi je mehe

¹ M-o NGon bati uwε nε kuwε makitibi ki dεsay lε nε kuwε makitibi je ki siri εr, ningε m-o ndu nε ki nje kisi kεm ba ki dεsay dan nε je ki njε kisi kεm ba ti ki sε un ndune ki taa, ndue ba tε ndangi ndi be ε nε: «frel!» ² M-gε lo, ningε m-o sindε kare ki nda. Nje kale uwε kagi kunduru jine ti, adi-e jεgi kosi-gon. E dεw ki tεti rε ngata, nε aw tε tεti rε ki rangi bεy. ³ Loki NGon bati uwε nε kuwε makitibi ki kε joo εr ningε, m-o ndu nε ki nje kisi kεm ba ki kε joo εl ε nε: «frel!»

⁴ Lo kin ti, sindε ki rangi, ki kεr tε por be tεε re. Nje kale aw ki tεgi kadi εr-n lapiya dεnangi ti kε, kadi dije tεli-naa dandε ti. Adi-e kiyε kasigar ki ngal.

⁵ Loki NGon bati uwε nε kuwε makitibi ki kε mitε εr ningε, m-o ndu nε ki nje kisi kεm ba ki kε mitε εl ε nε: «frel!» ε m-gε lo ningε, m-o sindε kare ki ndul. Nje kale uwε nε mbεji nε jine ti. ⁶ Ningε m-o ndu ta madi i ki dan njε kisi kεm ti ki sε ε nε: «Gεme ngon ngo mbεji nε kare be par e lo kilε ti ki ndε kare, ε εrji ngon ngo mbεji nε mitε be par e lo kilε ti ki ndε kare tε; nε kadi ituji yibi εi ki kasi kandi nju al.» ⁷ Loki NGon bati uwε nε kuwε makitibi ki kε sε εr ningε,

m-o ndu nε ki nje isi kεm ba ki kε sε εl ε nε: «frel!» ⁸ ε m-gε lo ningε, m-o sindε kare ki bale tε tε mbi kam be. Nje kale tεε nε «Yo», ba lo ki koo isi njiya goe ti. Adi-de tεgi dε dam dεnangi ti ki kare me ki sε ti kadi tuji dije ki me ti ki rε je, ki bε je, ki moy tε ko dije ki da je ki majal ki dεnangi ti ne. ⁹ Go ti, loki NGon bati uwε nε kuwε makitibi ki kε mi εr ningε ya, m-o ndil dije ki ndε ki tεli-de ε ai gin dingiri kadi-kare ti lε Luwε. εi dije ki tεli-de mbata ta lε Luwε ki ai dε ti,

mai naje. ¹⁰ Dije ka kin uni ndude ki taa, əli ta ki tɔgide əi nə: «Baβe, i ki i nje kay njay, i ki i dəw ki rɔjeti, a ngəm biti dɔkagilo ti ki ra taa a gangi ta dɔ dije ti ki dɔnangi ti, ɔji-n dɔ məsije ki buki kɔ ə?» ¹¹ Ba lo kin ti nɔɔ, adi dəw ki ra kibi ngal ki nda, ningə daji-de kadi orəi mede ndəy ɔəy, biti kadi tə ndəgi ngakode je, ki madi-kilade je, ki nayi-naa nɔɔ, kadi tə a tɔli-de tə əi je be kin, kɔrde re dɔ made ti, tɔl tae ɔəy taa. ¹² Ningə m-o NGon bati uwə ne kuwə makitibi ki kɔ mehe ɔr, ɔa dɔnangi yəki yəki ki əti ɔəl ngay. Kadi təl ndul kururu tə kibi sira be, ə nay ba pu təl to tə məsi be tɔ. ¹³ Mee je i dɔrɔ ti tosi ki nangi tə kandi mbaykote ki mbuji al ɔəy, ə nəl gange ki nangi kin be. ¹⁴ Dɔrɔ a goto kɔ tə tawə ki dəw a kuu gidi-naa ti kin be; ningə mbal je, ki dɔ dər je a ndui rɔde kɔ. ¹⁵ NGar je ki dɔnangi ti ne, ki nje tɔɔa je, ki bo je lə asigar je, ki nje ne kingə je, ki nje tɔgi je, ki ndəgi dije pəti, ɔəə je ki dije ki kare, a ayi-naa kadi ɔɔyɔi rɔde bole lo je ti ki gidi mbal je ti ki tati. ¹⁶ A əli mbal bo je ki mbal je ki tati əi nə: «Tosi dɔje ti, i ɔɔyɔi-je say ta kəm nje kisi dɔ kimbər ngar ti, ki ta wongi ti lə NGon bati». ¹⁷ Tado ndɔ wongi ki bo re ngata, dəw ki asi kadi ə nə mi ə m-a am goto».

7

Dije ki 144.000 ki Luwə ində mbɔ ləne nɔde ti

¹ Go ne je ti kin, m-o malayka je sɔ ai taa dɔ kum dɔnangi ti ki sɔ. *Malayka je ka kin uwəi nəl je ki sɔ ki dɔnangi ti ne kadi tə iləi dɔnangi ti al nim, dɔ ba ti al nim, taa dɔ kagi je ti al nim tɔ. ² M-təl m-o malayka madi ki rangi ɔəy i ki lo kiba kadi ti be, uwə mbɔ lə Luwə ki nje kisi kəm ba jine ti. Ningə un ndune ki taa əl malayka je ki sɔ ki ingəi tɔgi kadi adi kɔ ne kində je ki dɔnangi ti ne ki me ba ti ə nə: ³ «Oti kadi adi kɔ ne kində je ki dɔnangi ti, ə se me ba ti, ə se dɔ kagi je ti, biti kadi j-ində mbɔ nɔ ɔəə kilə je ti lə Luwə ɔəy taa.» ⁴ Adi-mi kər dije ki e ki kində mbɔ lə Luwə nɔde ti əi dije dibi ɔu kare ki dibi kuti sɔ ki dibi sɔ dɔ ti, gin koji je ti lə ngan *Isirayal je pəti. ⁵ Adi e: gin koji ti lə Juda, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Rubə, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Gadi, dije dibi kuti ki dibi joo; ⁶ gin koji ti lə Asər, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Nəpitali, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Manase, dije dibi kuti ki dibi joo; ⁷ gin koji ti lə Siməyɔ, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə *Ləbi, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Isakar, dije dibi kuti ki dibi joo; ⁸ gin koji ti lə Jabilo, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Jisəpi, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Bənjame, dije dibi kuti ki dibi joo.

Gin dije ki dangi dangi

⁹ Go ti, m-go lo ɔa, m-o kosi dije ki əti ɔəl ngay ki dəw asi kadi tidə kɔrde al. Əi dije ki gin be je ti ki dangi dangi, gin koji je ti ki dangi dangi, gin dije ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi. Dije kin ai nɔ kimbər ngar ti, ki nɔ NGon bati ti, ai ki kibi ngal ki nda nda rɔde ti, taa uwəi baji tan je jide ti tɔ. ¹⁰ Ningə uni ndude ki taa əli əi nə: «Kaji i rɔ Luwə ti ləje ki e nje kisi dɔ kimbər ngar ti əi ki NGon bati.» ¹¹ *Malayka je pəti ləi-naa gəi gidi kimbər ngar, ki ngatɔgi je ki ne je ki nje kisi kəm ba je, osi ki ta kəmde nangi nɔ kimbər ngar ti, ɔsi kura Luwə, ¹² əli əi nə: «Amen! Kilə toji, ki tɔɔa, ki gosi, ki oyo ki ra, ki kɔsi-gon, ki tɔgi, ki ngangi e lə Luwə ləje ki dɔkagilo ki dɔkagilo, biti ki nɔ ti! *Amen!» ¹³ Lo kin ti nɔɔ, ki kare dan ngatɔgi je ti un ta əl-m ə nə: «Dije ki əi kibi ngal je ki nda nda kin əi nə je ə? Ə i i ra be ə rəi ə?» ¹⁴ Ə m-ile ti m-ə nə: «Baβe, i gər maji!» Ba əl-m ə nə: «Əi dije ki tεεi me kində kəm-ndoo ti ki bo. Əi togi kibi ngal je lade, togi adi nda me məsi NGon bati ti. ¹⁵ E mbata kin ə, uwəi rɔde ai nɔ kimbər ti lə Luwə, ɔsi kure kondə je kada je me kəy ti lie. Ba nje kisi dɔ kimbər ngar ti a

dɔbi bagine dɔde ti gin kɔy kisine ti. ¹⁶Bo a ra-de al ratata, kindɔ man a ra-de al ratata, taa por kadi ɛ se kunji nɛ madi a ndabi-de al ratata tɔ, ¹⁷tadɔ NGon bati ki nje ka dadan lo ti nɔ kimbɔr ngar ti a e nje kul-de, kadi a aw sɔde lo man ti ki maji kadi ayi-naa. Luwɛ a bɔr man nɔ lay lay kɛmde ti*»

8

Nɛ kuwɛ makitibi ki kɔ siri

¹Loki NGon bati ɔr nɛ kuwɛ makitibi ki kɔ siri, lo ki dɔrɔ ti tɛl to ndingi asi ngan kadi dɔ mitɔ. ²Ningɔ m-o malayka je ki siri ai ta kɛm Luwɛ ti, adi adi-de tɔbi siri.

³Malayka madi kare re ilɔ rɔne a kadi dingiri ti, uwɛ bay por ki nduji kagi ki ɛti maji e me ti jine ti. E bay ki rai-e ki ɔr, ningɔ adi-e nduji kagi je ngay ki ɛti maji, kadi aw-n ki ta je ki dije lɔ Luwɛ isi ɛli ki Luwɛ. Aw-n dɔ dingiri ɔr ti ki a nɔ kimbɔr ngar ti. ⁴Ba sa nduji kagi ki ɛti maji su ji malayka ti ta kɛm Luwɛ ti aw ki taa ki ta je ki dije lɔ Luwɛ isi ɛli ki Luwɛ. ⁵Ningɔ go ti, malayka un bay por ki nduji kagi ki ɛti maji e me ti ka kin, buki por dingiri rosi, ɛa igɔ ilɔ ki dɔnangi ti, par ɛ ta naa ti nɔɔ, ndangi ndi je, ki ndu dije, ki tɛl ndi je tɛɛi, taa dɔnangi yaki tɔ.

Tɔbi je ki sɔ ki dɔsɔy

⁶*Malayka je ki siri ki uwɛi tɔbi je ki siri jide ti indɔi dɔ rɔde dana kadi kɔli-de.

⁷Malayka ki dɔsɔy kɔl tɔbi lɔne ɛa, kɔsi, ki por ki pole-naa ki mɔsi ɛ ɛdi ki dɔnangi ti. Ningɔ lo kin ti nɔɔ be, dam dɔnangi ki kare me ki mitɔ ti ɔ por, kagi kare me ki mitɔ ti ɔ por, taa mbi kam kare me ki mitɔ ti ɔ por tɔ.

⁸Malayka ki kɔ joo kɔl tɔbi lɔne ɛa, nɛ madi ki boy tɔ mbal ki a taa be, ɔ por, ɛingɔ osi me ba ti, adi dam ba ki kare me ki mitɔ ti tɛl mɔsi. ⁹Nɛ kindɔ je ki kare me ki mitɔ ti me ba ti oyi, taa bato kare me ki mitɔ ti tuji tɔ.

¹⁰Malayka ki kɔ mitɔ kɔl tɔbi lɔne ɛa, kɛkirɛ mee kare ki ɔ tɔ por be, j dɔrɔ ti osi nangi dɔ ki kare me ki mitɔ ti lɔ mbo je ki wol man je. ¹¹Tɔ mee ka kin nɔ «nɛ ki ati.» Ki kare me ki mitɔ ti lɔ man je tɔli ati kanana, ningɔ dije ngay ki ayi-naa man je kin oyi tɔ, tadɔ tɛl ki tɔli ati kanana.

¹²Malayka ki kɔ sɔ kɔl tɔbi lɔne ɛa, dam kadi ki kare me ki mitɔ nim, dam nay ki kare me ki mitɔ ti nim, taa mee je ki kare me ki mitɔ ti ingɔi kindɔ adi lo kadi damde ki kare me ki mitɔ ti unji goto. Dam lo ki kada kare me ki mitɔ ti nim, dam lo ki kondɔ kare me ki mitɔ ti nim, kunji goto dɔde ti*.

¹³M-tɛl m-go lo ɛɔy ningɔ, m-o soro kare ki nal taa say dan nɛl ti un ndune taa ki tɔgine ɛ nɔ: «Kɛm-to-ndoo! kɛm-to-ndoo! kɛm-to-ndoo a e dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne, loki ndɛgi malayka je ki nayi-naa mitɔ kin a kɔli tɔbi lɔde.»

9

Tɔbi ki kɔ mi ɛa

¹Malayka ki kɔ mi kɔl tɔbi lɔne ɛa, m-o mee kare j dɔrɔ ti osi dɔnangi ti. Adi mee ka kin lakɛle ta lo ki koo. ²Tɛɛ ta lo ki koo ningɔ, sa por su ti tɛɛ ki taga tɔ sa por ki me pur ti ki boy be. Sa ka kin uti kɛm kadi ɛi ki dɔrɔ. ³Bati je tɛɛi me sa por ti ka kin, sanɛi-naa dɔnangi ti. ɔi bati je ki adi-de tɔgi ki to tɔ ya ni be. ⁴Jgi-de kadi adi kɔ wale je, ki kam je, ki kagi je, nɔ kadi adi kɔ dije ki awi ki mbɔ lɔ Luwɛ nɔde ti al kin par. ⁵Adi-de ta rɔbi kadi tɔli dije kin al, nɔ kadi adi-de kɔ ngay tɔ kadi yo par asi nay mi. ⁶Dɔkagiloe ti kin, dije a sangi koy, nɔ a ingɔi koy al. A ndigi kadi n-oyi, nɔ koy a ay say kɔ kadide ti.

* 7:17 Ejay 25.8; 49.10; Pa je 23.1-2; Ejɛkɛl 34.23 ✦ 8:12 10-12: Ejay 14.12; Jɛrɛmi 9.14; Tɛɛ ki taga 10.21-23

⁷ Bate je kin, toi tɔ sindɔ je ki dɔw dɔɔ nɛ rɔ rɔde ti, adi ɛi basi lo kaw rɔ ti kin be. Nɛ je ki dɔde ti toi tɔ jɔgi kɔsi-gon ki rai ki ɔr be, ningɔ ta kɔmde to tɔ ta kɔm dije be tɔ. ⁸ Bi dɔde to tɔ bi dɔ dɔne je be, ɔa ngangide to tɔ ngangɛ ɔɔl be tɔ. ⁹ Ningɔ toi tɔ nɛ ki dɔw ilɔ nɛ rɔ ki ki gɛndi nɔ gude ti be, ɔa ka bagide ɔa ta ka pusi rɔ je ki sindɔ je bay bay ndɔri-de ki ngɔdi dɔde ɔɔbi lo rɔ kin be^ɔ. ¹⁰ Tɔ mongide ati tɔ ta mongɛ ni be, ningɔ e mongide ti kin ɛ awi ki tɔgi ki kadi adii kɔ dije nay mi titi. ¹¹ Awi ki malayka ki dɔ lo ki koo ti tɔ ngar dɔde ti. Tɔ ngar lɔde ka kin nɔ «Abidɔ» ki ta ebirɔ, ɔ «Apoliyɔ» ki ta girɔki tɔ. Kɔr me tɔ kin nɔ «Nje tuji lo». ¹² Kɔ ki dɔsɔy dɔ ngata, ningɔ nay kɔ je ki rangɛ joo kadi rɔi go ti ɔɔy.

¹³ Malayka ki kɔ mehe kɔl tɔbi lɔne, ningɔ m-o ndu dɔw madi j dingiri ti ki rai ki ɔr ki isi nɔ Luwɔ ti, j dɔ kume je ti ki sɔ re. ¹⁴ Ba ndu ka kin ɔl malayka ki kɔ mehe ki uwɔ tɔbi jine ti ɔ nɔ: «iyɔ malayka je ki sɔ ki dɔɔi-de ki sɔn dɔ ba Epirati ti kin taa.» ¹⁵ Ningɔ iyɔ malayka je ki sɔ ka kin taa. Ɖi malayka je ki isi dɔ njade ti mbata dɔ kadi wa kin, me ndɔ ti wa kin, me nay ti wa kin, ki me ɔal ti wa kin tɔ, kadi tɔ tuji dije ki kare me ki mitɔ ti kɔ, dɔnangɛ ti ba pɔti. ¹⁶ Adi-mi kɔr asigar je lɔde ki awi ki sindɔ ɛi miliyo ɔu joo. ¹⁷ NGA ningɔ ya, m-o sindɔ je ki njɛ kal-de je me ndil ti: awi ki nɛ rɔ kuti dɔ nɔ gude ki kɔr tɔ por be, to tɔ ɔal dɔrɔ be, taa to tɔ ɔal kadi-man sindɔ be tɔ. Dɔ sindɔ je ka kin to tɔ dɔ ɔal be, ningɔ por je, ki sa je, ki nɛ je ki njɛ taa por ki tɔgide je tɛɛ tade ti. ¹⁸ E ki nɛ tuji lo je ki mitɔ, ki ɛi por je, ki sa je, ki nɛ je ki njɛ taa por ki tɔgide je, ki tɛɛi tade ti kin ɔ kɔ dije ki kare me ki mitɔ ti dɔnangɛ ti ba pɔti a tɔ-n. ¹⁹ Tadɔ tɔgi sindɔ je e tade ti nim mongide ti nim tɔ. Mongide to tɔ li be, ningɔ ta mongide to tɔ dɔ nɛ be kadi adii kɔ dije. ²⁰ NGA ningɔ, ki ɔji dɔ ndangɛ dije pɔti ki tɛɛi ta yo ti lɔ nɛ je ki njɛ tuji lo kin ɔa, mbati kadi iyɔi ta kaw nɔ kagi yo je ti ki ɛi nɛ je ki rai-de ki jide. Nayj-naa ki lo kɔsi makaside nangɛ nɔ ndil je ti ki majal, ki nɔ kagi yo je ti ki rai-de ki ɔr je, ki la je, ki ningɔ-kasi je, ki gaji mbal je ɔ se ki kagi je ki asi koo lo al nim, asi koo dɔ ta al nim, taa asi njiyɔ al nim tɔ kin. ²¹ Taa iyɔi ta tɔl dije al nim, ta ra kimɔ al nim, ta kuwɔ marim al nim, ta ɔgi al nim tɔ.

10

Malayka ɛi ki ngon makitibi

¹ Go ti, m-o malayka ki rangɛ kare ki nje tɔgi j dɔrɔ ti risi ki dɔnangɛ ti. Kil ndi tibi dɔe, taa ngabirɔndi isi dɔe ti tɔ jɔgi ngar be, ɔa ta kɔme ɔsi tɔ kadi be tɔ, ningɔ njae je toi tɔ bar por be. ² Uwɔ ngon makitibi jine ti, indɔ nja kone dɔ ba ti, ɔ indɔ nja galne dɔnangɛ ti tɔ. ³ Un ndune ki taa ki tɔgine, nɔ tɔ ɔɔl be, ningɔ go ndue ti, ndangɛ ndi siri ɔa. ⁴ Ɖ loki m-aw kadi m-ndangɛ ndude me makitibi ti ɔa, m-o ndu ta madi ki j dɔrɔ ti ɔl-m ɔ nɔ: «ingɔm ndu ta lɔ ndangɛ ndi je kin me ti, ɔi indangɛ me makitibi ti al.»

⁵ Lo kin ti, malayka ki m-o-e, njae kare e dɔ ba ti, ɔ e ki nungɛ e dɔnangɛ ti ka kin, un ji kone ilɔ ki dɔrɔ ti, ⁶ ningɔ un mindine ki tɔ Luwɔ ki nje kisi biti ki nɔ ti, ki nje kindɔ dɔrɔ, ki dɔnangɛ, ki ba bo, ki nɛ je ki mede ti ɔ nɔ: «Dɔkagilo ki rangɛ kadi dɔw a iyɔ adi man goto ngata. ⁷ NDɔ ki malayka ki kɔ siri a ilɔ ngirɔ kadi kɔl tɔbi lɔne kin ɔa, Luwɔ a tɔl ta ndigi ra lɔne ki tɔ lo ɔɔyɔ ti, tɔki ɔl-n tae ɔɔɔ kilɔ je lɔne ki ɛi njɛ kɔl ta je ki tae ti^ɔ.»

⁸ NDU dɔw ki kɔte m-o j ki dɔrɔ ti ka kin tɔl ɔl-m ta ki rangɛ ɔɔy ɔ nɔ: «Aw itaa ngon makitibi ki tɛɛ meɛ kin ji malayka ti ki indɔ njane kare dɔ ba ti ɔ indɔ ki nungɛ dɔnangɛ ti kin.» ⁹ M-aw basi ki rɔ malayka ti ka kin, m-dɔje kadi adi-m ngon makitibi ningɔ, ilɔ-m ti ɔ nɔ: «ftaa uso, a ati kanana kandai ti, nɔ a nɔl tai

ti ta taji be.» ¹⁰ M-taa ngon makitibi ka kin ji malayka ti m-uso, ningə nəl tam ti ta taji be, nə loki m-tibi mem ti 6a, ati kandam ti kanana. ¹¹ Ningə go ti əli-mi əi nə: «Maji kadi əl ta ki ta Luwə ti ki əl oji-n do ne je ki a ra gin dije ki dangi dangi, ki gin be je ti dangi dangi, ki ndon ta je ti ki dangi dangi, ki ngar je ngay, kin bay.»

11

Njé ma naji je ki joo

¹ Dəw adi-m gakira ki to titi-naa ki kagi mboji ne be, ningə əl-m ə nə: «I taa imbɔji kəy la Luwə nim, dingiri nim, taa itidə dije ki njé kosi məkəsidi nangi nɔ Luwə ti me kəy ti kin to. ² Nə ta mba lo ki taga ne 6a, kadi iyə dam kare, imbɔji al, tado e lo ki e ki kadi dije ki gəri Luwə al, ki a tui ki be bo ki ay njay la Luwə asi nay kuti so gide joo. ³ Ningə mi m-a m-ilə ki njé ma naji je ləm ki joo ki kibi kuwə ndoo rəde ti kadi əli dije ta ki ta Luwə ti ndə dibi ki bu joo ki kuti mehe (1260).»

⁴ Njé ma naji je ki joo əi kagi bini ki joo, ki lambi je ki joo ki ai ta kəm Ba dnanangi ti. ⁵ Kin ə re dəw madi ge kadi n-ra səde ne ki majal ə, por a tee tade ti kadi tui njé ba je ləde kin kə. E be ə, dəw ki ge kadi n-ra səde majal a ingə-n yo oy. ⁶ Njé ma naji je kin awi ki tɔgi kadi uti ta dɔra kadi ndi ədi al, dəkagilo ti ki a əli dije ta ki ta Luwə ti kin. Awi ki tɔgi kadi tali man ki ndul məsi ti, taa kadi adi kɔ je ki dangi dangi dije ki dnanangi ti ne, ki dəkagilo ki ra ki mede ndigi tɔ.

⁷ Nə loki a mai naji ləde gine gangi ningə, da ki a tee koo a ilə-de rɔ, a təti-de rɔ, a təl-de. ⁸ Ninde a a ta mba lo ti, lo ti ki ndə ki bəi Bade kagi-dəsi ti titi, me be bo ti. E be bo ki a bari-e ki tɔ ki ndoi ndil dɔe ti əi nə Sodom ki Ejipi. ⁹ Dije ki dangi dangi, ki gin koji ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi, ki gin be je ki dangi dangi a rai kadi goi ninde ndə mitə ki nusi, ningə a ogi kadi dəw dibi-de. ¹⁰ Rɔ dije ki dnanangi ti ne a nəl-de ngay mbata koy ki oyii kin. A rai rənəl ngay, a mbəli-naa kadi-kare je, tado njé kəl ta ki ta Luwə ti ki joo kin adi-de kɔ ki al do maji.

¹¹ Nə go ndə je ti ki mitə ki nusi kin 6a, kəə ki j rɔ Luwə ti re ur mede ti, adi j i isi taa. Lo kin ti, dije ki kəte a goi-de ka kin, bəl təl-de. ¹² Ningə ooi ndu dəw madi ki 6a ki tɔgine ngay j dɔra ti ə nə: «Irai taa ne!» Ba j i, awi ki dɔra ti me kil ndi ti, ta kəm njé ba je ti ləde ki isi goi gode. ¹³ Taa naa ti nɔo, dnanangi yaki yaki ki əti bəl, adi dam be bo ki kare me ki dɔgi ti budi nangi mur mur. Kɔ dije dibi siri tɔ me ti. NDəgi dije ki isi ki dɔde taa, mede gangi man adi iləi tɔji do Luwə ti ki nje kisi dɔra ti.

¹⁴ Tui ki kɔ joo də, ningə e ki kɔ mitə a re nɔo basi.

Təbi ki kɔ siri

¹⁵ Malayka ki kɔ siri kəl təbi ləne ningə, ndu dije 6a ki tɔgi ngay dɔra ti ə nə: «Kɔbe ki do dnanangi ti e ya Babe laje əi ki Kirisi ki e wa mbəte kin ngata. A o be ki do bal je ki do bal je.» ¹⁶ Ningə ngatɔgi je ki kuti joo gide so ki isi do kimbər ti, osi ki ta kəmde nangi nɔ Luwə ti, iləi tɔji dɔe ti ¹⁷ əi nə:

«Babe Luwə ki nje tɔgi pəti,
I ki isi nɔo bone, j ki isi nɔo mari nu,
J-ilə tɔji dɔi ti mbata un kilə kəti bəl ləi ki jii ti,
Ində-n gin kɔbe ləi.

¹⁸ Gin be je ki dangi dangi j i wongi,
Nə ki basine kin, e wongi ləi ngata ə isi tɔji rəne.
Dəkagilo gangi ta do njé koy je ti re ngata,
Dəkagilo ki kadi igə-n do nja bəə kilə je ləi,
Ki əi njé kəl ta je ki tai ti re ngata,

Dɔkagilo kigə dɔ nja dije lai,
 Ki njé kaw ki ɓal NDili mede ti,
 Ki du je ki ki tɔgi je, re ngata.
 E dɔkagilo ki kadi ituji-n dije ki njé tuji dɔnangi.»

¹⁹ Go ti, me dɔrɔ ti, ta kəy lə Luwə tɛɛ, adi sanduki kun mindi isi ki taga. Lo kin ti, ndi təl je, ndangi nɛ je, ndu dije ɓa ki taa, dɔnangi yəki, taa ndi kɔsi ki ətɪ ɓal adi tɔ.

12

Dəne ai ki da ki bari-e dirago

¹ Nɛ kɔji madi ki ətɪ ɓal tɛɛ dɔrɔ ti. Ningə e dɔne ki kadi uti dɔ rɔɛ tɔ kibi ti, ɓa nay isi gin njae ti. Mee je kuti gidɛ joo ə indai rɔde naa ti tɔ jogi kɔsi-gon isi dɔɛ ti. ² Dɔne ka kin naye ngay al kadi oji ngon, ə loki tɔ ndoo ra-e ɓa, un ndune ki taa nɔ. ³ Nɛ kɔji madi ki rangi ɓay tɛɛ dɔrɔ ti. Ningə e kəkirə da madi ki bari-e dirago, kər tɔ por be ə tɛɛ a. Dɔɛ e sirɪ, ə gaje e dɔgi tɔ, ningə jogi kɔsi-gon isi dɔɛ je ti ka kin kare kare. ⁴ Un mongine ɓa, itə-n me je ki kare me ki mitə ti dɔrɔ ti ɓuki-de ki dɔnangi ti. Re a ta dɔne ti ki aw tɔ oji ngon ka kin kadi tɔ re oji ngon taa ɓa, n-riɓə ngon n-uso-e. ⁵ Dɔne oji ngon ki dingəm ki kadi tɔ a isi dɔ gin ɓe je ti pəti ki dɔnangi ti ne, a ɔ-de ɓe ki kɔɓe lie a ngə tɔ gindi be. E mbata kin ə, loki oji ngon taa par ə, uni ngon ka kin awi sie kadi Luwə ti, kadi kimbər ngar ti lie. ⁶ NGa ningə dɔne taa ay yane aw dilə lo ti ki e lo ki Luwə ində dɔ lo madi dana titi kadi tɔ isi ti adi tɔ ngəmi-e ki nɛ kuso asi ndɔ dibi ki ɓu joo ki kuti mehe (1260).

⁷ Lo kin ti, rɔ j dɔrɔ ti. Misəl ai ki malayka je ləne rɔi ki da ki bari-e dirago ka kin. Dirago ka ai ki malayka je ləne jɪ sɔde ki rɔ tɔ, ⁸ nɔ r tɔte. Lo ləde ai ki malayka je ləne goto dɔrɔ ti ngata. ⁹ Ɔsi kəkirə dirago iləi-e nangi. E ki e ɓigə li ki ɓari-e su je ki *Sata je, e ki e nje kadi dije pəti ki dɔnangi ti ne. Ɔsi-e iləi nangi, naa ti ki malayka je ki goe ti.

¹⁰ Lo kin ti, m-o ndu dɔw madi ɓa ki tɔgine ə nɔ: «Dɔkagilo kaji re ngata, dɔkagilo kadi Luwə oji tɔgine re ngata, dɔkagilo kɔɓe lie re ngata. E dɔkagilo ki tɔgi e ji Kirisi ti ngata. Tado dɔw ki nje kində ta dɔ ngakoje je ti ka ɔsi-e dɔrɔ ti iləi-e dɔnangi ti. E ki nje kində ta dɔde ti kondɔ je ki kada je nɔ Luwə ti ləje.

¹¹ Nə ai je tati-e rɔ ki takul məsi NGon batɪ nim, ki takul ta lə Luwə ki mai naje nim. Ɔali rɔde al, əi ɓasi ngay kadi ndigi koy. ¹² E mbata kin ə,

Maji kadi j dɔrɔ ira rɔnəl,

Ə səi ki isi me dɔrɔ ti ka irai rɔnəl tɔ!

NGa ningə j dɔnangi, səi ki ba bo, tuji e ləsi,

Tado su risi nangi ki rəsi ti nɔɔ,

Wongi tɔl-e,

MBata gər kadi dɔkagilo ləne nay ngay al ngata.»

¹³ Loki dirago oo kadi ɔsi-ne iləi-ne nangi ɓa, ɔr ngodi ki go dɔne ti ki nje kɔji ngon ki dingəm ka kin. ¹⁴ Nə adi dɔne ibə bagine joo tɔ bagɪ kəkirə soro be, kadi jɪ-n aw ɔsi lo ti ki Luwə ində dɔɛ dana ade dilə lo ti, kadi tɔ ngəmi-e ki nɛ kuso asi ɓal mitə ki nusi, say, kadi li ndəti kade al. ¹⁵ Lo kin ti, li ilə man tane tɔ man ba be ki go dɔne ti nɔɔ kadi tɔ tɔgi man ka kin inde aw sie. ¹⁶ Nə dɔnangi re rɔ lə dɔne, tɛɛ tane tibi-n ndəə man ki li tɔmɔ ka kin yiki. ¹⁷ Lo kin ti, wongi tɔl dirago dɔ dɔne ti, adi aw rɔ dɔ gin kɔji ti lie, ki əi njé təl rɔde go ndu Luwə ti, njé ka dana dɔ nɛ ki rɔjeti ki Jəju tɛɛ ki dɔɛ ki taga.

¹⁸ Go ti, aw ilə rɔne a ta ba bo ti.

13

Da je ki joo

¹ M-o da madi kare ki gaje e dɔgi, ɔ dɔe e siri tee me ba bo ti. Jɔgi kɔsi-gon isi ta gaje je ti kare kare, ningɔ tɔ kɔl ta ki mal dɔ Luwɔ ti ɔ isi jam dɔe je ti tɔ. ² Da ki m-o-e ka kin to titi-naa ki kaga be, ningɔ njae je toi tɔ nja da ki ɔari-e ursi kin be, ɔa tae to tɔ ta ɔɔl be tɔ. Dirago tɔl ki tɔgine, ki kimbɔr ngar lɔne, ki tɔgi kɔɔbe ki ɔti ɔɔl ade. ³ Jam dɔe kare to tɔ ne ki ingɔ do ki asi koy be, nɔ ɔasine do ka kin idi ngata. Lo kin ti, dije ki dɔnangɔ ti ne pɔti, kilɔ ra da kin ɔti-de ɔɔl, adi uni goe. ⁴ Ɔsi mɔkɔside nangɔ nɔ dirago ti, tado tɔl ki kɔɔbe adi da ka kin. Ningɔ ɔsi mɔkɔside nangɔ nɔ da ti tɔ ɔl nɔ: «Nɔ ɔ asi kɔji rɔne kadi da ti kin ɔ? Nɔ ɔ asi kadi rɔ sie ɔ?»

⁵ Adi ta rɔbi da kadi tee tane ɔl-n ta je ki ngɔ ngɔ ki ta je ki mal dɔ tɔ Luwɔ ti. Ningɔ ingɔ ta rɔbi kadi ra-n ndigi lɔne nay kuti sɔ gide joo (42). ⁶ Hɔ rɔne ɔl ta je ki mal dɔ Luwɔ ti, taje je, taji lo kise je, taa taji dije pɔti ki isi dɔra ti tɔ. ⁷ Adi-e ta rɔbi kadi rɔ-n ki dije lɔ Luwɔ kadi tɔti-de rɔ, taa adi-e tɔgi dɔ gin kɔji je ti ki dangi dangi, ki gin dije ti ki dangi dangi, kin gin ndon ta je ti ki dangi dangi, ki gin be je ti ki dangi dangi*. ⁸ Dije pɔti ki dɔnangɔ ti ne ɔsi mɔkɔside nangɔ nɔe ti. Adi ɔi dije ki lo kilɔ ngirɔ dɔra ti ki dɔnangɔ ti nu, ɔ tɔde e ki ndangɔ me makitibi kaji ti al. Dɔw ndangɔ tɔde me makitibi kaji ti lɔ NGon bati ki dije tɔli-e kin al.

⁹ «Dɔw ki aw ki mbine ɔa, kadi oo-n dɔ ta ki m-aw tɔ m-ɔl kin maji: ¹⁰ Dɔw ki sɔbi dangay ɔa, a aw dangay ti; dɔw ki sɔbi tuji ki kiyɔ kasigar ɔa, a tuji ki kiyɔ kasigar tɔ. Ningɔ e dɔ kadi ki kadi dije lɔ Luwɔ uwɔi tɔgide ba, ɔ kadi awi ki kadi-me tɔ.»

¹¹ Go ti, m-o da madi ki rangɔ tee nanga. Gaje e joo tɔ gaji ngon bati be, ningɔ ɔl ta tɔ dirago be tɔ. ¹² Da ka kin ra kilɔ ki tɔgi da ki dɔsay pɔti ta kɔme ti. «Ba indɔ tɔgi dɔ dije ti adi ɔsi mɔkɔside nangɔ nɔ da ti ki dɔsay ki ingɔ do ki asi koy, nɔ do ka kin tɔl idi kin. ¹³ Da ki kɔ joo kin ra ne kɔji je ki ɔti ɔɔl. Aw biti ra adi por j dɔra ti, risi dɔnangɔ ti, ta kɔm dije ti pɔti. ¹⁴ Ɔdi dije ki dɔnangɔ ti ne buki-de wale ki ne kɔji je ki adi-e kadi ra ta kɔm da ti ki dɔsay. Ɔsi-de kadi tɔ tɔli kagi yo madi ɔsi gon da ki ingɔ do kiyɔ kasigar ɔ tɔl aji gogi kin. ¹⁵ Da ki kɔ joo ingɔ tɔgi kadi ra adi kagi yo kɔsi-gon da ki dɔsay kin tɔl ne ki isi kɔm, mba kadi tɔ ɔl ta, ɔ adi tɔli dije pɔti ki a mbati kɔsi mɔkɔside nangɔ nɔ kagi yo kɔsi-gon da ki dɔsay ti. ¹⁶ Da ki kɔ joo indɔ tɔgi dɔ dije ti pɔti, ngan je ki dije ki tɔgi, njɛ ne kingɔ je ki njɛ ndoo je, dije ki kare ki bɔɔ je, kadi taai ndaji ji kɔde ti al ɔ ji galde ti. ¹⁷ Kin ɔ re dɔw aw ki ndaji tɔ da kin ɔ se kɔr ne je ki tɔji tɔe al ɔa, a asi kadi ndogi ne al nim, gati-n al nim tɔ.»

¹⁸ E dɔkagilo kɔm-kɔdi. Dɔw ki aw ki ne gɔr, a asi kadi gɔr me kɔr ne ki ɔji dɔ da kin, tado e kɔr ne ki tɔji dɔw madi. Kɔr ne ka kin e kɔr ne ki ɔu mehe ki kuti mehe gide mehe (666).

14

NGon bati ɔi ki dije ki kigɔ dɔde

¹ M-gɔ lo ɔay, ɔa m-o NGon bati a taa dɔ mbal *Siyɔ ti, ningɔ dije dibi ɔu ki dibi kuti sɔ gide sɔ (144.000) ki awi ki tɔe nim, tɔ Bawe Luwɔ nim, ki ndangɔ nati nɔde ti ɔi sie. ² M-o ka ne madi ɔa j ki dɔra ti tɔ ka man ba ki isi lo kam be, ɔa tɔ ka ndi ki ndangɔ ne ki tɔgine ngay kam be. Ka ne ki ɔa ɔ m-o kin, ɔa tɔ ka kundi je ɔ dije a indɔ be. ³ Ningɔ kɔsi dije kin pɔti osi pa ki sigi nɔ kimbɔr ngar ti, ki nɔ ne je ti ki njɛ kisi kɔm ki sɔ, ki nɔ ngatɔgi je ti. Dɔw ki asi kadi ndo pa kin goto. Dɔw ɔa, e dije ki dibi ɔu ki dibi kuti sɔ gide sɔ (144.000), ki ɔi dije ki ɔi ki kigɔ dɔde dɔnangɔ ti kin par. ⁴ Ɔi dije ki lati rɔde ki majal sangi dɔne je al, tado

* 13:7 5-7: Daniyɔl 7.8, 25; 11.36; 7.21

gəri dāne al. Uni go NGon bati lo je pəti ki aw ti. Əi dije ki e ki kigə dəde dan dije ti ki dənangi ti ne tə kandi nε ki dəsəy ki kun kadi Luwə nim kadi NGon bati nim. ⁵ Əi dije ki dəw oo ta ki ngom tade ti al. Ta ki kadi dəw ində dəde ti goto.

Malayka je iləi mbε ta ki gangi ki a re

⁶ Go ti, m-o malayka kare ki nal dan nəl ti taa say ngay. Poy Ta ki Maji ki biti ki nō ti e jie ti kadi ilə mbi dije ti ki isi dənangi ti ne, adi e gin be je ki dangi dangi, ki gin koji je ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi, ki gin dije ki dangi dangi. ⁷ Malayka ka kin un ndune ki taa ə nə: «İləi dəsi gin tōgi ti lə Luwə, ə iləi tōji dεe ti, tado dəkagilo ta ki gangi lie re ngata. Ɔsi məkəsisi nangi nō nje ra dərə ki dənangi ti, nje ra ba bo ki lo je ki dangi dangi ki man isi ibə ti.»

⁸ Malayka ki rangi bəy un go e ki kəte ka kin ningə əl ə nə: «Osi ngata, osi ngata, *Babilon ki e be ki boy. E ki adi gin be je pəti kasi kaya ki ra ləne ki əti bəl adi-de əyi-naa.» ⁹ Malayka ki rangi bəy ki kō mita un gode ningə əl ə nə: «Dəw ki əsi məkəsine nangi nō da ti, ki nō kagi yo ti lie, ə taa ndaji nōne ti, ə se jine ti 6a, ¹⁰ e ka a əy kasi wongi lə Luwə ki kanji kilə man ti ki Luwə a buki me kōpi wongi ti ləne kin tə. Ko dije ki be kin a ingəi kō ta kəm malayka je ti ki kay njay ki ta kəm NGon bati ti. A ingəi kō kin me por ti ki me nε ti ki o por rigi rigi. ¹¹ Sa por ki nje kadi-de kō kin a su taa ki də bal je, də bal je. Ningə kondə ki kada, lo kadi dije ki njε kəsi məkəsidi nangi nō da ti ki nō kagi yo ti lie, ə taai ndaji nōde ti ə se jide ti kin a ərri kəə goto. ¹² E dəkagilo ki kadi dije ki əi yə Luwə, ki njε ngəm ndu-kun lə Luwə, ki njε kadi mede Kirisi, uwəi tōgide ba.»

¹³ Go ti m-o də ndu madi i dərə ti əl-m ə nə: «İndangi ta kin ə nə: Njε maji-kur je ə əi dije ki isi oyi me ndə ti ki bōne me kilə ti lə Bəbe. NDil Luwə əl ə nə: əi njε maji-kur je tado uwəi kə rəde də kō je ti ləde, ningə kilə rade je ki maji ki rai a ndole gode.»

Ta ki gangi ki də dije ti ki dənangi ti ne

¹⁴ M-go lo 6a m-o kil ndi ki nda, ningə dəw ki titi-naa ki *NGon dəw isi də ti. Ɔgi ngar ki ra ki ər isi dεe ti, ningə uwə ngorongi ki tae ati jine ti. ¹⁵ Malayka madi ki rangi tεε me kəy ti lə Luwə, ningə un ndune taa ki tōgine əl nje kisi də kil ndi ti ə nə: «İlə ngorongi ləi ijə-n ko, tado ko ki dənangi ti mbuji asi kijə ngata.» ¹⁶ Ba lo kin ti, nje kisi də kil ndi ti ilə ngorongi ləne ijə-n ko je ki dənangi ti ne.

¹⁷ Go ti, malayka ki rangi bəy tεε me kəy ti lə Luwə, dərə, ti ki ngorongi ki ati ngay jine ti tə.

¹⁸ Go ti, malayka ki rangi bəy ki aw ki tōgi də por ti, tεε ki də dingiri ti, 6a un ndune ki taa ki tōgine ngay əl nje kuwə ngorongi jine ti ə nə: «İlə ngorongi ləi ijə-n də nju je ki dənangi ti kin, tado kande je mbuji ngata.» ¹⁹ Ə malayka ilə ngorongi ləne dənangi ti ijə-n də nju je ki dənangi ti, ningə bi ilə me be mbore kandi nju ti, ki e be ki boy ki wongi lə Luwə e me ti. ²⁰ MBisəi kandi nju ka kin me be mbore kandi nju ti, gidi be bo ti gogi, ningə məsi lo tεε me be mbore kandi ndu ti ka kin ki taga, i biti ədi ta sində je taa, 6a ngale əsi kulə mətər 6u mitə kare.

15

Malayka je ki siri ki nε tuji lo je ki dəbəy ti e jide ti

¹ M-o nε kōji madi ki rangi ki bo, to əti bəl dərə ti. *Malayka je siri uwəi nε tuji lo je siri tə jide ti. Əi dəbəy nε tuji lo je, tado e əi ə wongi lə Luwə a təl-n tane.

² Go ti, m-o man ba ki to tã bær be, pole naa ki por. Ningã dõ man ti ka kin, njé tãti rõ da, ki kagi yo lie, ki kør ne ki tõi tõe, uwai kãnde læ Luwã jide ti. ³ Osi pa læ *Moji ki bæã kilã læ Luwã, ki pa læ NGon bati ai nã:

«Bãbe Luwã ki nje kisi dõ tõi je ti pãti,
Kilã rai je bo ngay, ãti bæã ki dum!
I NGar dõ gin bæ je ti pãti,
Kõji ra je læi e kõji ra ki dana, e ki rõjeti».

⁴ I Bãbe, nã ã asi kadi bæã ndili al ã?

Nã ã a mbati kilã tõi dõ ti ã?

Tadõ j ki kari ba ã j dãw ki ay njay,

Gin bæ je pãti a rã kadi ãsi mækãside nangi noi ti.

Tadõ kilã rai je ki dana toi ki taga ta kãnde ti».

⁵ Go ti, m-o ta kay læ Luwã ki kãy kibi kulã noji læ Luwã e me ti, tee tane dõra ti. ⁶ Malayka je siri ki uwai ne tuji lo je ki siri jide ti tee, me kãy ti læ Luwã ki taga. Ji kibi læ ki nda, nda ki ãti bæã, ningã dõã rõde ki nda ãr. ⁷ Ki kare dan ne je ti ki njé kisi kãm ki sã adi malayka je ki siri kõi je ki rai-de ki ãr siri, tã kõi je ki wongi læ Luwã ki nje kisi biti ki nõ ti, rosi. ⁸ Sa rosi kãy læ Luwã tã ne ki tõi tõãã ki tõi læ Luwã. Dãw asi kadi ur me kãy ti læ Luwã al biti kadi ne tuji lo je ki siri ki malayka je ki siri uwai jide ti kin tõi ta kilã læde bæy taa.

16

Kõi wongi je læ Luwã ki ai siri

¹ M-o ndu ta madi ki tee ki tõi me kãy ti læ Luwã, ãl malayka je ki siri ã nã: «Awi mbãli kõi wongi læ Luwã ki siri dõnangi ti.» ² Malayka ki dõsay aw mbãl kõi læne dõnangi ti. Lo kin ti nõõ, dõ bay ki ãti bæã, ki to ngay osi dõ dije ti ki njé kaw ki ndaji læ da nim, kõi mækãside nangi nõ kagi yo ti lie nim.

³ Malayka ki kõi joo mbãl kõi læne dõ ba ti, adi man tãl to tã mãsi dãw ki oy be. Lo kin ti, ne je pãti ki ãdi rõde ki isi me ba ti oyi.

⁴ Malayka ki kõi mitã mbãl kõi læne dõ man mbo je ti, ki lo je ki dangi dangi ki man isi ibã ti, adi tãli mãsi. ⁵ Ba m-o ndu malayka ki aw ki tõi dõ man je ti ãl ã nã: «I Nje kay njay, j ki isi bõne, j ki isi mari nu. I itõi be tãki j nje gangi ta ki dana. ⁶ Tadõ ãi je buki mãsi dije læi ki mãsi njé kãl ta je ki tai ti kõi, ã adi-de mãsi wa ka to kadi ayi-naa. Asi ta kadi ne kin ra-de be wa.» ⁷ Ningã go ti, m-o ndu ta madi j ki dõ dingiri ti ãl ã nã: «Oyo, Bãbe ki Nje kisi dõ tõi je ti pãti, ta ki gangi læi e ta ki gangi ki rõjeti nim, e ta ki gangi ki dana nim.»

⁸ Malayka ki kõi sã mbãl kõi læne dõ kadi ti, ade tõi kadi buki-n porne dõ dije ti kadi õ-de. ⁹ Ba lo kin ti, kõi kadi ki dum kãl tãe õ dije. Dije kin ãli ta ki mal dõ Luwã ti ki aw ki tõi dõ ne tuji lo je ti kin, ã mbati kiyã pa njiyãde je ki majal kõi ã kulã-n tõi dõ Luwã ti.

¹⁰ Malayka ki kõi mi mbãl kõi læne dõ kimbær ngar ti læ da, adi kõi lie tãl lo ki ndul kururu. Dije ingã kõi, usoi ngangide mur mur. ¹¹ Nã be ka, mbati kiyã rãbi kilã rade je ki majal kõi, ãli ta ki mal dõ Luwã ti ki dõra ti, par par, mbata kõi isi ingã, ki mbata læ dõ bay ki rõde ti.

¹² Malayka ki kõi mehe mbãl kõi læne dõ ba ti ki bari-e Epirati. Ba ka kin ii ã iyã lo kadi ngar ki nje kõi lo kibã kadi ti dã ti. ¹³ Go ti, m-o ndil je ki majal mitã ki toi tã kãã je be, tee ta dirago ti nim, ta da ti nim, ta nje ngom ki nje kãl kã nã n-e nje kãl ta ki ta Luwã ti nim tã. ¹⁴ Õi ndil je læ su ki njé ra ne kõji je. Ningã awi rõ ngar je ti ki dõnangi ti ne pãti, kawide mbata rõ ki a re ndõ ki bo ti læ Luwã ki nje kisi dõ tõi je ti pãti.

¹⁵ Ningə Bəbe əl ə nə: «Oi, m-a m-re tə nje ɓogi be. Nje rənəl ə e dəw ki isi kəm, taa ngəm kibi je ləne maji tə, kadi tə dəw oo-e ki rəe kare ɓa rəe a sɔle-n al.»

¹⁶ NDil je ki majal kawi ngar je ka kin lo ti madi ki ɓari-e ki ta Eɓirə nə Armagədo².

¹⁷ Malayka ki kə siri mbəl kəpi ləne dan nəl ti, ningə ndu dəw ɓa me kəy ti lə Luwə, i ki lo kisi kimbər ngar ti, əl ə nə: «Gin nē je gangi ngata!» ¹⁸ Lo kin ti, nē je ɔdi rəde, adi e təl ndi je, ki ndu dije, ki ndangi ndi je, taa dɔnangi yəki yəki ki əti ɓəl ngay tə. Lo kilə ngirə kisi ki də taa ti lə dije nu kin, dəw oo ko dɔnangi ki yəki be kin nja kare al ɓəy. ¹⁹ Kəkirə ɓe bo gangi rəne dana mitə, ningə ɓe bo je ki me ɓe je ti ki dangi dangi ki dɔnangi ti ne budi ki nangi. Me Luwə ooi də ɓe bo *Babilon ti al, Luwə ade ay kəpi, ki kasi wongi lie ki ngə ngay isi ole me ti. ²⁰ Də dər je pəti ayi-naa, adi dəw oo mbal je al. ²¹ Kəkirə kəsi je ki ɔyi tə mbal bo be ii taa tosi də dije ti. Dije əli ta ki mal də Luwə ti ɔji-n də kəkirə kəsi je ki njé tuji lo, tado tuji lo tuji ki əti ɓəl ngay.

17

Ta ki gangi ki də dāne ti ki nje kaya ki dum

¹ Malayka kare dan malayka je ti ki siri ki uwəi kəpi je ki siri jide ti re əl-m ə nə: «fre, m-a m-təji ta ki gangi ki a re də dāne ti ki nje kaya ki dum, ki isi kadi man ba je ti kin, m-adi o. ² NGar je ki dɔnangi ti ne ɓuki rəde ta sange lo kaya ti, ningə kəsi dije ki dɔnangi ti ne ayi-naa kasi kaya lie adi rade tə².»

³ Be ə, NDil un-m aw səm dilə lo ti. Ningə m-o dāne kare isi də da ti ki kər pɪr pɪr, ki tə je ki əl ta ki mal də Luwə ti rosi rəe. Da ka kin də e siri ə gaje je e dəgi tə.

⁴ Dāne ɔ kibi je ki ndole, ki kər pɪr pɪr, ningə, ningə ɔr je, ki ningə ki gate e ngay je, ki madi-kəsi je, rosi rəe. Uwə kəpi ki rai ki ɔr, ki nē je ki to koo al, ki nē ra kaya je lie ki to nje rosi mee. ⁵ Nē ki isi nati nje ti, e nē ki ndangi əi nə: «Babilon ki boy, kə kaya dāne je, ki ɓa nē ra je ki to koo al ki dɔnangi ti ne.» ⁶ M-o kadi dāne ka kin məsi dije lə Luwə rə-e kasi ti. Adi e məsi dije ki tɔli-de mbata kede njé ma naji lə Kirisi. Loka m-o-e, e nē madi ki əti-m ɓəl. ⁷ Ə malayka əl-m ə nə: «Ra ban ə əti ɓəl ə? M-a m-ɔr-i gin nē ki to lo ɓoyɔ ti ɔji də dāne əi ki da ki də e siri ə gaje je ə dəgi, ki oti dāne gidine ti kin. ⁸ Da ki o-e kin kəte e nɔɔ, nə ɓasine goto ngata. A tēē koo kadi aw tuji ti. NGa ningə, dije ki dɔnangi ti ne ki lo kilə ngirə dɔrə ki dɔnangi ti nu, tade e ki ndangi me makitibi kaji ti al kin, loka ooi da kin ɓa, a əti-de ɓəl, tado kəte e nɔɔ, nə ɓasine goto, ningə a təl tə re gogi.

⁹ «E dəkagilo kəm tēē ki dəkagilo kaw ki gosi. Də da ki siri əi mbal je ki siri ki dāne isi də ti. Taa əi ngar je ki siri tə. ¹⁰ Njé ki mi osi, e ki kə mehe isi də kimbər ngar ti dəkagilo ti ki j-a-n ne kin, ningə e ki kə siri re al ɓəy. NDə ki a re ɓa, a isi də kimbər ngar ti dəkagilo ki ndəy be par. ¹¹ Da ki kəte e nɔɔ, ə ɓasine goto kin, e wa ə e ngar ki kə jijo. E ki kare dan ngar je ti ki siri, ningə isi aw ki tuji ti. ¹² Gaji da ki dəgi ki o, əi ngar je ki dəgi ki isi də kimbər ngar ti al ɓəy, nə a ingəi təgi kadi ɔi ɓe kadi-kare be ki da. ¹³ Mər ta ləde əi ki dəgi kin pəti e kare ba, adi e ta kadi uni təgide ki kəbe ləde rai kilə adi da. ¹⁴ A rəi ki NGon bati, nə NGon bati a təti-de rə, tado e Bəbe lə ɓaɓe je, e NGar lə ngar je. NGa ningə njé ki ɓari-de, njé ki mbəti-de, ki njé ka də njade ti, a təti rə sɔ tə.»

¹⁵ Malayka təl əl-m ɓəy ə nə: «Man je ki o-de lo ki kaya dāne isi ti kin, əi gin dije ki dangi dangi, əi kəsi dije ki dangi dangi, əi gin ɓe je ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi. ¹⁶ Gaji da je ki dəgi ki o-de, ki darə da wa, a ɔsi ta kaya dāne, a rəyi kibi je ki rəe ti kadi a ki rəne kare. A usoi dae taa a adi por ɔ-e tə. ¹⁷ Tado

Luwə ində ndig̃i ra ləne mede ti kadi rai go ti. Tade a e naa ti kare ba kadi uni tōgi kōbe ləde rai kilə adi da, bit̃i kadi ta je ki ta Luwə ti tōli tade.

¹⁸ «NGa ningə, dəne ki o-e, e 6e bo ki boy ki isi dō ngar je ti ki dōnangi ti ne.»

18

Babilon osi

¹ Go ti, m-o malayka madi ki rangi j̃ dōra ti risi ki nangi. Aw ki tōgi ki bo, ningə kunje unji, taa dōnangi pəti. ² Malayka ka kin un ndune ki taa əl ə nə: «Babilon osi, *Babilon osi, Babilon ki boy osi; ningə ki basine kin, təl lo kisi ndil je lə su, ki lo bəyo rə lə ndil je ki majal pəti. E e ə yəl je pəti ki toi nje, ki da je ki njə ra nē ki to koo al, rai tə lo 6e ləde. ³ Tado gin 6e je pəti ayi-naa kasi kaya ki ra lie ki dum kin. NGar je ki dōnangi ti ne sangi-e kaya ti, ningə njə ra gati je ki dōnangi ti ne, ndui ki mand̃i ki ra lie ki dum kal tae kin.»

⁴ Go ti, m-o ndu ta madi ki j̃ dōra ti əl ə nə: «tēgi kə me 6e bo ti kin sai dije ləm, nə tə j̃ indəi rəsi naa ti sie dō majal rae je ti, kadi tə tuji ki a re dœ ti kin ingə səsi sie. ⁵ Tado majal rae je oji-naa, awi bit̃i tēgi rə Luwə ti, adi me Luwə ole də nē rae je ti ki majal. ⁶ Irai sie nē ki ndō ki e ra ki dije kin tō. Irai sie be nja joo. Me kəpi ki buki kasi je ti adi dije ayi-naa kin ə, iʃuki ti nja joo adi-e ay tō.

⁷ Kae ti wa ki rœ nəl-e-n me rə ki tōji ti nim, oo-n maji rone nim ka kin ə, maji kadi adi-e ingə kō je, ndingə ndoo je tō. MBata əl mene ti ə nə: “M-isi dō kimbər ngar ti tə ngar, ningə mi nje ngaw koy al, tado m-a m-uwə ndoo yo al ratata.”

⁸ E mbata kin ə, nē tuji lo je ki toi isi ngəmi-e kin a buki-naa dœ ti pəti ndō kare ba. Adi e koy, ki kuwə ndoo yo, ki 6o bo, ningə por a q-e tō. Tado Ba6e Luwə ki gangi ta dœ ti e NJe tōgi*.»

⁹ Lo kin ti, ngar je ki njə sange kaya ti, ki njə koo maji rōde sie, a nōi je, a uwəi ndoo yoe, loki a ooi sa por ki q-e su ki taa. ¹⁰ A ai say, mbata bəli kō ki isi inge kin, ningə a əli əi nə:

«Kō ri ə to be ə! kō ri ə to be ə!

I Babilon, 6e bo ki boy, ki nje tōgi!

Kadi kadi-kare ba be par ə ta ki gangi osi doi ti be a?»

¹¹ Njə njiyə ra gati dōnangi ti ne, nōi ki mbata lie nim, uwəi ndoo yoe nim tō, tado dəw kare ka ndog̃i səde nē gati je ləde al. ¹² Nē gati je, ki ər je, ki la je, ki mbal ki gate e ngay je, ki madi-kosi je, ki lē je, ki kibi ki kər pir pir je, ki kibi je ki ndoy, ki kagi je ki bəyde əti maji je, ki nē je ki rai-de ki ngangi kədi je, ki kagi je ki gatide e ngay je, ki ningə kasi je, ki gindi je, ki nē je təli mbal je ki ndole, ¹³ ki kadi kagi ndir təy je, ki yibi kagi je ki əti maji, ki nom kagi je ki əti maji, ki nduji kagi je ki əti maji, ki kasi, ki yibi, ki nduji, ki gəme je, ki mangi je, ki bati je, ki sində je, ki pusi rə je, ki bəə je, ki dangay je. ¹⁴ Kandi kagi ki ndili ndig̃i kuso ka ay say kadi ti. Nē kingə je ləi ki nē koo maji rə je ləi təli nē ki tuji kō, ningə dəw a ingə-de gogi al ratata. ¹⁵ Njə ra gati je ki rai gati kəte me 6e ti kin ingəəi nē, əsi rəde ngərangi, tado bəli kō je ki isi inge kin. Nōi, uwəi ndoo yoe, ¹⁶ ningə əli əi nə: «Kō ri ə to be ə! kō ri ə to dō 6e bo ti kin be ə! E ki kəte ə kibi lē, ki kibi ki kər pir pir, ki kər njir njir, ki ər je, ki ningə ki gate e ngay je, ki madi-kosi je, rəsi rœ. ¹⁷ Nə kəm kadi ki kare wa par ə nē kingə je kin pəti gotoi kə!»

Njə kuwə ngandi bato je, ki dije ki me bato ti, ki njə ra kilə dō bato ti, ki njə ra gati dō ba ti, əsi rəde ngərangi, ¹⁸ ningə loki ooi sa pore ki isi su 6a, əli əi nə: «Dəw oo 6e bo ki əti bəl tə 6e bo kin be al 6əy!» ¹⁹ ʃyi ba bur ki dəde ti, ningə nōi, uwəi ndoo yoe, uni ndude ki taa əli əi nə: «Kō ri ə to be ə! kō ri ə to dō 6e

* 18:8 4-8: 4: Ejay 48.20; Jərəmi 50.8; 51.6, 45; 5: Kilə ngirə nē je 18.20-21; 6: Pa je 137.8; Jərəmi 50.29; 7-8: Ejay 47.7-9

bo ti kin be ə! E ne kingə je lie ə dije pəti ki awi ki bato je dɔ ba ti isi ingəi. Nə kəm kadi ki kare wa par ə ne kingə je kin pəti gotoi kɔ!»

²⁰ I dɔrə, ira rɔnəl dɔ tuji ti ki inge kin! Səi dije lə Luwə, ki njé kaw kilə je, ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, irai rɔnəl, tado ta ki Luwə gangi dɔɛ ti kin, e səi je ə Luwə gangi ta adi səsi.

²¹ Lo kin ti nɔɔ, malayka ki nje tɔgi kare un mbal ki to tə kəkirə mbal kusi ko be, ige ile ba, ningə əl ə nə: «E ki ka tɔgi kin ə, a igəi Babilon, 6e bo ki boy kin kadi iləi-e kɔ, kadi dəw a oo-e gogɔ al ratata. ²² Dəw a oo ndu kande je, ki njé kosi pa je, ki njé kəl nal je, ki njé kəl təbi je, 6e ləi gogɔ al ratata. Dəw a ingə kɔdi ra ne madi, ə se a oo ndu mbal kusi ko al ratata. ²³ Dəw a oo por lambi ɔ 6e ləi al, taa dəw a oo ndu njé taa-naa sigi al tɔ, tado njé ra gati je ləi ə əi njé tɔba je ki əti bəl dɔnangi ti ne, taa ki mbəli ki ra ləi ə, ibuki-n gin dije ki dangi dangi ki dɔnangi ti ne kɔ.» ²⁴ E Babilon ti ə məsi njé kəl ta ki ta Luwə ti, ki məsi dije lə Luwə, ki məsi dije pəti ki tijəi mindide dɔnangi ti ne, ay titi.

19

Pa tətɔ rɔ ki 6a me dɔrɔ ti

¹ Go ne je ti kin 6a, m-o dɔ ndu ki 6a tə ndu kosi dije ki ngay be dɔrɔ ti ə nə: «Aleluya! Kaji, ki tɔba, ki tɔgi e yə Luwə ləje. ² Ta ki gangi lie e ta ki gangi ki rɔjeti, e ta ki gangi ki dana, tado gangi ta dɔ kaya dane ti ki tuji lo ki dɔnangi ti ne ki kaya ki ra ləne. Luwə ade igə kɔrə tɔl ki tɔl 6əə kilə je lie.» ³ Ningə tali əli 6əy əi nə: «Aleluya! Tɔji ki dɔ Babe ti! Sa por 6e bo su ki dɔ 6al je, ki dɔ 6al je!» ⁴ *NGatɔgi je ki kuti joo gide sɔ, ki ne je ki njé kisi kəm ki sɔ, əsi məkəsɔde nangi nɔ Luwə ti ki NJe kisi dɔ kimbər ngar ti, əsi kure, ningə əli əi nə: «Amen! Aleluya! Tɔji ki dɔ Babe ti!»

Lo taa-naa lə NGon bati

⁵ Go ti, m-o ndu ta madi i ki dɔ kimbər ngar ti be əl ə nə: «Həi tɔji dɔ Luwə ti ləje, səi pəti ki səi 6əə kilə je lie, səi ki səi njé bəl-e je, səi ngan je ki dije ki tɔgi.» ⁶ Ningə m-o dɔ ndu ki 6a tə ndu kosi dije ki ngay be. NDU ka kin 6a tə ka man ba ki isi lo be, taa 6a tə ka ndangi ndi ki 6a ki tɔgine ngay kam be tɔ, ə nə: «Aleluya! Həi tɔji dɔ Babe ti, tado Luwə ləje ki NJe tɔgi pəti ində ngirə kɔbe ləne. ⁷ Adi ji rai rɔnəl, ji tiləi kole ə j-iləi tɔji dɔɛ ti, tado dɔkagilo taa-naa lə NGon bati re ngata, ningə dāne lie ka isi dɔ njane ti tɔ. ⁸ Adi-e kibi ki ndole ngay ki rai ki kulə lə.» Kibi lə ki əli tae, tɔji kilə ra je ki dana lə dije lə Luwə.

⁹ Malayka kare əl-m ə nə: «Indangi ta ə nə: NJe je ki ɔari-de lo taa-naa ti lə NGon bati əi njé rɔnəl je.» Ningə ilə ti 6əy ə nə: «E kin ə e ta je ki rɔjeti lə Luwə.»

¹⁰ M-osi nangi njae ti kadi m-əsi kure, nə əl-m ə nə: «O rɔi kadi ira ne kin! Mi 6əə kilə tə j je ki ngakɔi je ki ai dɔ njade ti me ne ki rɔjeti ki Kirisi tɛɛ ki dɔɛ, kin be tɔ. E Luwə ə sɔbi kadi əsi kure!» Tado ne ki rɔjeti ki Kirisi tɛɛ ki dɔɛ kin ə, adi dije kosi əli ta ki ta Luwə ti.

Rɔ ki tətɔ lə Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte

¹¹ Go ti, m-o dɔrɔ tɛɛ tane, ningə sində ki nda ə tɛɛ a. Dəw ki nje kale, tɔɛ nə NJe ka dana nɔm, Dəw ki rɔjeti nɔm. E NJe gangi ta, ki NJe rɔ rɔ ki dana. ¹² Ka kəme je tɛɛi por bilim bilim, ningə ne je ki ndole ndole isi dɔɛ ti ngay tə jɔgi kɔsi-gon, taa tɔ ki ndangi dɔɛ ti e tɔ ki e ki karne ba par ə gər tɔ. ¹³ O kibi ngal ki məsi rosi, ningə tɔɛ nə «Ta lə Luwə.» ¹⁴ Asigar je ki dɔrɔ ti uni goe, isi dɔ sində je ti ki nda, ningə əi kibi lə ki nda, ki ne ki majal ɔde al. ¹⁵ Kiyə kasigar ki tae ati soy soy, ki sɔbi dɔ tɔgə-n gin 6e je ki dangi dangi tɛɛ tae ti. O 6e dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne ki tɔgi ki ngə tə gindi be. Njɔyə dɔ nju ti, tal-e mbasi mbasi me 6e

mbore kandi nju ti, ki kasi wongi la Luwa ki Nje tugi pæti e me ti. ¹⁶ NDangi to kare kibi ti lie nim, njæ ti nim æi na: «NGar la ngar je, Babe la baæe je.»

¹⁷ Go ti, m-o malayka kare a taa me kadi ti. Un ndune ki taa ki tagine, æl yal je pæti ki isi nali dan næl ti say æ na: «Iraï, ikawi-naa ki mbata ne kuso ki bo la Luwa! ¹⁸ Iraï usoi da ngar je, ki da ki bo je la asigar je, ki da asigar je wa, ki da sinda je ki njæ kal-de je, da dije pæti, dije ki kare je, ki bææ je, ngan je, ki dije ki tugi je.»

¹⁹ Go ti, m-o da ki m-æl ta lie kæte, ki ngar je ki donangi ti ne, ki asigar je læde, kawinaa mba kadi roi ki nje kisi do sinda ti æi ki asigar je læne. ²⁰ Lo kin ti, uwæi da ka kin dangay ti, naa ti ki nje ngom ki nje kæl kæ na n-e nje kæl ta ki ta Luwa ti. Nje ngom ki nje kæl kæ na n-e nje kæl ta ki ta Luwa ti ki ra ne kaji je læne ta kam da ti, buki-n dije ki njæ kaw ki ndaji la da ræde ti nim, æsi makæside nangi no kagi yo ti lie nim, wale. Uwæi-de, buki-de joo pu kam ba me dilæ por ti, ki e por ne ki nje ko rigi rigi. ²¹ Kiyæ kasigar ki tee ta nje kisi do sinda ti tæl asigar je læde pæti, adi yæl je pæti usoi dade ndani.

20

Bal ki dibi kare

¹ Go ti, m-o malayka kare ki i dora ti risi ki nangi, uwæ lakæle ta wol be ki dæbæye goto nim, sæn ki boy ngay nim jine ti. ² Uwæ dirago, bigæ li, ki e su ki bari-e *Sata, dæ-e ki sæn ka kin kadi to bal dibi kare. ³ Malayka un-e ile wol be ti ki dæbæye goto, uti tæe ki lakæle, or ne tæe ti landangi, kadi tæ ingæ ræbi buki-n dije wale al, biti kadi gin bal ki dibi kare gangi. Go ti ba, sæbi kadi iyæi-e taa ngon dokagilo ki ndæy be.

⁴ Go ti, m-o kimbær ngar je isi, ba adi njæ kisi do ti tugi kadi gangii ta. Ningæ m-o ndil dije ki ndo ki gangi dæde ki kiyæ mbata ma naji la Kirisi, ki ma naji ta la Luwa kin to, taa njæ ki mbati kæsi makæside nangi no da ti nim, no kagi yo ti lie nim, adi æi dije ki taai ndaji la da noæde ti al nim, jide ti al nim kin. Dije kin tæli isi ki dæde taa gogi, ningæ a oï be ki Kirisi bal dibi kare. ⁵ NDægi njæ koy je ba, a tæli isi ki dæde taa gogi al, biti kadi bal ki dibi kare kin gine gangi bæy taa. Lo kin ti, e ki taa ki dæsay la njæ koy je lo koy ti. ⁶ NJæ ke me ki taa ti ki dæsay lo koy ti kin æi njæ maji-kur, æi dije la Luwa. Koy ki nje ko joo aw ki tugi dæde ti al. A æi njæ kijæ mæsi kadi-kare la Luwa æi ki Kirisi, ningæ a oï be naa ti ki Kirisi bal dibi kare.

Ræ tæti Sata

⁷ Loki bal ki dibi kare a asi ba, a ori *Sata kæy dangay ti lie, ⁸ ningæ a aw kadi adi gin be je ki dangi dangi ki do kum donangi ki so, adi e Gogi ki Magogi*. A æsi njæde naa ti kadi aw ræ-n. Bayi-naa tæ yangira ki ta ba bo ti be. ⁹ Uni lo ki donangi ti ki ta tate, ilæi-naa gæi giði lo kisi dije la Luwa ki be bo ki Luwa ndige, næ por a i dora ti kadi osi dæde ti o-de. ¹⁰ NGA ningæ, su ki e nje kædi-de, a uni-e kadi ilæi-e dilæ por ti, me ne ti ki nje ko por rigi rigi, go da ti æi ki nje ngom ki nje kæl kæ na n-e nje kæl ta ki ta Luwa ti. Lo kin ti, a ingæi ko ki dum kæl tæe, kondæ je ki kada je, ki do bal je ki do bal je.

Ta ki gangi ki dæbæy ti

¹¹ Go ti, m-o kimbær ngar ki bo ki nda, ki dæw ki nje kisi do ti. Dora æi ki donangi ayi-naa ko ta kæme ti, ki kadi dæw a oo-de gogi al ratata. ¹² Ba m-o njæ koy je, dije ki tugi ki ngan je ki du, ai taa no kimbær ngar ti ka kin. Lo kin ti, makitibi je æi ki tee. Makitibi madi ki ngan kare e ki tee, ningæ e makitibi kaji. Njæ koy je ingæi ta ki gangi ki go lo kilæ rade je ti ki raï. E ta ki gangi ki go lo ta ti ki ndangii me makitibi ti. ¹³ Ba bo tæl ki njæ koy je ki oyi mee ti adi gogi. Koy

ki lo ki koo tali ki njɛ koy je ki ngɛmi-de adi gogi. Ba dije pɛti ingai ta ki gangi ki go lo kilɛ rade je ti ki rai. ¹⁴Ɔyi koy ai ki lo ki koo buki-de dilɛ por ti. Dilɛ por kin ə e koy ki nje kɔ joo. ¹⁵NGa ningɛ dɔw ki tɔe e ki ndangi me makitibi kaji ti al, a ilɛi-e dilɛ por ti kin tɔ.

21

Dɔrɔ ki sigi ki dɔnangi ki sigi

¹M-o dɔrɔ ki sigi ai ki dɔnangi ki sigi, tɔdɔ dɔrɔ ki kɔke ai ki dɔnangi ki kɔke gotoi kɔ, taa ba bo ka goto tɔ. ²Ningɛ m-o be bo ki ay njay, adi e Jorijalɛm ki sigi ə j dɔrɔ ti rɔ Luwɛ ti, tɔ dɛne ki ra mandi maji isi-n dɔ njane ti isi nginɛ ngawne kam be. ³Ba m-o ndu ta madi i ki dɔ kimbɛr ngar ti, əl ta ki tɔgine ə nɛ: «Oi lo kisi Luwɛ ə re isi dan dije ti kin. Luwɛ a isi dande ti, ningɛ ai je a ai dije lie. A isi dande ti tɔ Luwɛ lɛde. ⁴A bɔr man nɔ lay lay kɛmde ti. Koy a goto, ndingɛ ndoo yo a goto, nɔ kuwɛ ndoo a goto, kɔ a goto, tɔdɔ dɔrɔ ki dɔnangi ki kɔke ki ne je ki me ti gotoi kɔ.»

⁵Lo kin ti noɔ be, nje kisi dɔ kimbɛr ngar ti əl ə nɛ: «Ki basine kin, m-ra ne je pɛti tɔki sigi ngata.» Ningɛ tɔl əl-m ə nɛ: «ɛndangi ne je kin, tɔdɔ ta je lɛm e ta je ki rɔjeti, e ka kɛm ta.» ⁶Ba ilɛ dɔ ti bɔy ə nɛ: «Gin ta gangi ngata! Mi Alpa ki Omega, lo kilɛ ngirɛ ne ki lo tɔl ta ne. Dɔw ki kindɛ ra-e ə, m-a m-ade mɛn ki ngire e dɔ kaji ti kade ay kare. ⁷Ningɛ dɔw ki nje tɔti rɔ, m-a m-ade kadi-kare kin: mi m-a mi Luwɛ lie, ə e a e ngonm tɔ. ⁸NGa ningɛ, njɛ me ndul je, ki njɛ naji ndude, ki njɛ ra ne je ki to ra al, ki njɛ tɔl dije, ki njɛ ra kaya je, ki njɛ ra mbali je, ki njɛ kaw nɔ kagi yo je ti, ki njɛ ngom je, pɛti, lo lɛde e me dilɛ por ti, ki e por ki ɔ rigi rigi. Lo kin ə, e koy ki nje kɔ joo.»

Jorijalɛm ki sigi

⁹Malayka kare dan malayka je ti ki siri ki uwai kɔpi je ki siri ki rosi ki ne tuji lo je ki siri ki dɔbɔy ti jide ti, re əl-m ta ə nɛ: «re, m-a m-tɔji nje nongi lɛ NGon bati, adi e dɛne lie m-adi o-e.»

¹⁰NDil tɛti-m uwɛ-m, ba malayka aw sɛm taa dɔ mbal ti ki boy, ngal, ningɛ tɔji-m be bo ki ay njay, adi e Jorijalɛm ki j dɔrɔ ti rɔ Luwɛ ti, risi nangi. ¹¹Tɔba lɛ Luwɛ unji dɔe ti. Kunje to tɔ kunji mbal ki gate e ngay kin be, ndoy tɔ kunji mbal ki bari-e jasipi kin be, taa dɔw oo lo me ti tɔ bɔr be tɔ. ¹²NDogi bɔr ki gɛ gide ndɛə nim, ngal nim. Ta kɔy kur me ti e dɔgi gide joo. Ningɛ malayka je dɔgi gide joo ngɛmi ta kɔy je ki dɔgi gide joo ka kin. Ba ndangi tɔ gin koji lɛ ngan *Isirayɛl je ki dɔgi gide joo, kare kare, ta kɔy je ti ki dɔgi gide joo. ¹³Kaw ki lo kibɛ kadi ti ta kɔy e mitɔ, lo kur kadi ti ta kɔy e mitɔ, jam dɔ be ti ta kɔy e mitɔ, gin be ti ta kɔy e mitɔ tɔ. ¹⁴NDogi bɔr ki gɛ gidi kɔy, ngire e ki kindɛ dɔ mbal je ti dɔgi gide joo, ki tɔ njɛ kaw kilɛ je ki dɔgi gide joo lɛ NGon bati e ki ndangi titi, kare kare.

¹⁵Malayka ki nje kɛl-m ta ka kin uwɛ ne mbɔji ne jine ti, adi e gakira ki rai-e ki ɔr mba mbɔji-n be bo, ki ta kɔye je, ki ndogi bɔr ki gɛ gide. ¹⁶Be bo kin dame je ki sɔ asi-naa, adi ngale asi-naa ki tate. Malayka mbɔji be bo ka kin ki gakira lɛne, asi kun nja dɔw dibi kuti gide joo (12.000). MBɔji ngale nim, tate nim, kawe ki taa nim, asi-naa. ¹⁷MBɔji ndogi bɔr ki gɛ gidi be bo ka kin ba, ra ngal ji dɔw tɛɛ kosile ti ɔu ki kuti sɔ gide sɔ, tɔ ne mbɔji ne ki dije isi rai kilɛ. ¹⁸Ne je ki indɛai ndogi bɔr ka kin e mbal ki bari-e jasipi, ningɛ be bo wa e ki kinde ki ɔr dɔrɛe, adi ndoy tɔ bɔr be. ¹⁹Gin ndogi bɔr ki gɛ gidi be bo ka kin e ki ra rɔe ki mbal je ki dangi dangi ki gate e ngay, kadi ndole. Gine ki dɔsɔy e ki ra ki mbal ki bari-e jasipi, ki kɔ joo e ki ra ki mbal ki bari-e sapir, ki kɔ mitɛ e ki ra ki mbal ki ndoy, ki bari-e agati, ki kɔ sɔ e ki ra ki mbal ki bari-e emɛrodi, ²⁰ki kɔ mi e ki ra ki mbal ki bari-e onisi, ki kɔ mehe e ki ra ki mbal ki bari-e sarduwan, ki kɔ

siri e ki ra ki mbal ki bari-e kirijoliti, ki ko jijoo e ki ra ki mbal ki bari-e bəril, ki ko jikare e ki ra ki mbal ki bari-e topaji, ki ko dōgi e ki ra ki mbal ki bari-e kirijopiraji, ki ko dōgi gide kare e ki ra ki mbal ki bari-e yaseti, ki ko dōgi gide joo e ki ra ki mbal ki bari-e ametisiti. ²¹ Ta kəy je ki dōgi gide joo lə ndogi bər, e mədi-kəsi je dōgi gide joo tō. Ningə ta ndogi ki ra e ki ra ki mədi-kəsi kare par ki dəne. Ta mbalo ki be bo ti e ki ra ki ər ki dərəe, adi dəw oo lo me ti tə bər be. ²² Dəw oo kəy lə Luwə me be bo ti kin al. Kəy 6a, e Bəbe Luwə wa ki nje tōgi pəti tō, NGon bati tō par. ²³ Be bo ka kin aw ki ndoo kadi ə se nay ki kadi oo-n lo al jagi, tadō kunji Luwə unji doe ti, ningə NGon bati e lambi ki kadi oo-n lo. ²⁴ Gin be je ki dangi dangi njiyəi kunje ti, ə ngar je ki dənangi ti ne rəi ki ne kingə je ləde me ti tō. ²⁵ Ta kəy je ki kur me be bo ti kin a ai tagira ba ki ndō je pəti, dəw a uti-de al, tadō lo a ndul me be ti kin al. ²⁶ NGA ningə, dije a rəi ki ne kingə je ki ne tōfa je lə gin be je ki dangi dangi me ti. ²⁷ Ne madi kare ki to nje a ur me ti al, taa dəw ki nje ra ne je ki to koo al, ki nje ngom a ur me ti al tō. E dije ki tōde e ki ndangi me makitibi kaji ti lə NGon bati par ə a uri me ti[☆].

22

¹ Malayka toji-m man ba kaji, ki ndoy tə bər be ki isi ibə ki tōgine lo kisi Luwə ti əi ki NGon bati. ² NGA ningə, dana ngadan be bo ti, ki dan ba ji man ti ki tō joo, kagi kaji ki tee ki kandine nja dōgi gide joo me bal ti ki kare a noo. Nay kare ə tee ki kandine, nay kare ə tee ki kandine, 6a mbie e ki kaji gin be je ki dangi dangi tō. ³ Ne madi ki kadi tə Luwə a man-e goto.

Kimbər ngar kisi Luwə əi ki NGon bati a e me be bo ti, ningə bəə kilə je lə Luwə a awi nōe ti kadi tə əsi kure. ⁴ A ooi ta kəme, ningə tōe a e ki ndangi nati nōde ti. ⁵ Lo ki ndul a goto, dəw a aw ki ndoo kunji lambi al nim, kunji kadi al nim, tadō Bəbe Luwə a buki kunjine dōde ti, ningə a oī be ki dō bal je ki dō bal je.

Re Jəju Kirisi

⁶ Go ti, malayka əl-m ə nə: «Ta je kin e ta je ki rəjeti, e ka kəm ta. Ningə Bəbe Luwə ki nje kadi gosi njē kəl ta je ki tae ti, ilə ki malayka ləne kadi toji bəə kilə je ləne ne je ki a rai ne bəsi adi-de gəri.»

⁷ Lo kin ti, Jəju əl ə nə: «Oi, m-a m-re bəsi, ningə dəw ki nje ngəm go ta je ki tee ta Luwə ti ki to me makitibi ti kin e nje rənəl.»

⁸ Mi Ja, m-o ne je kin ki kəm nim, ki mbim nim. Ningə go ko-e ti ki m-o ki kəm je, ki mbim je, m-osi nangi nja malayka ti ki toji-m ne je ka kin kadi m-əsi kure. ⁹ Nə e əl-m ə nə: «Onoi kadi ira ne kin. Mi bəə kilə tə i je, tə ngakoi njē kəl ta je ki ta Luwə ti je, ki dije pəti ki njē ngəm go ta je ki me makitibi ti kin maji, be tō. E Luwə ə sobi kadi əsi kure.»

¹⁰ Ningə ilə ti bəy ə nə: «Ta je ki tee ta Luwə ti ki to me makitibi ti kin, onoi kadi i bōyo adi to, tadō dəkagilo ki kadi ne je kin a rai ne e bəsi ngata.» ¹¹ NGA ningə kadi dəw ki nje ra majal, nay ki lo ra majal ti ləne, ə dəw ki nje ra ne je ki to ra al, nay ki lo ra-e ti tō; ningə dəw ki nje ra ne ki maji, nay ki lo ra ne ki maji ti, ə dəw ki ay njay, nay ki lo kay rəne njay ti tō.

¹² Lo kin ti, Jəju əl ə nə: «Oi, m-a m-re bəsi! M-a m-re ki ne kigə go ji kadi m-adi dəw ki ra ki go kilə ti ki ra. ¹³ Mi Alpa ki Omega, mi ki Dəsay ki ki Dəbəy ti, mi Lo kilə ngirə ne ki Lo təl ta ne[☆].»

¹⁴ Njē rənəl je ə əi dije ki njē togi kibi je ləde kadi tə ingəi ta rəbi kuso kandi kagi koy al, ə kadi uri ki ta kəy me be bo ti. ¹⁵ Ningə kadi dije ki njē ra kilə lə bisi je, awi gidi be bo ti, naa ti ki dije ki njē mbəli, ki dije ki njē sangi-naa kaya

☆ **21:27** 23-27: Ejay 60.19-20; 60.3-5; 60.11; 52.1; Ejəkal 44.9 ☆ **22:13** 12-13: Ejay 40.10; 62.11; Pa je 28.4; Jərəmi 17.10

ti, ki dije ki njé tɔl dije, ki dije ki njé kaw nɔ kagi yo je ti, ki dije ki ngom nɔl-de ki njé kɛl ta ki ngom.

¹⁶ «Mi Jɔju, m-ilɔ ki malayka lɛm kadi ma naji nɛ je ki rɔjeti kin ki rɔ njé kaw-naa je ti. Mi dɔw ki gin koji ti lɔ *Dabidi, mi NGawnde ki nje kibi gin lo ti.»

¹⁷ NDil Luwɔ ɛi ki dɛne ki nje ngaw ɛli ɛi nɔ: «!re!»

Ɖ kadi dɔw ki oo dɔ ndu ta je kin ɛ nɔ: «!re!»

Kadi dɔw ki kindɔ man ra-e, re, ɛ kadi dɔw ki ge kay man kaji, ingɔ kare ki kanji ndogi tɔ.

Tɔl ta ta

¹⁸ Mi Ja m-ilɔ ndum dɔ ta je ti ki tɛɛ ta Luwɔ ti ki to me makitibi ti kin be: Dɔw ki ilɔ nɛ madi dɔ ti, Luwɔ a buki tuji je ki e ki kɛl tae me makitibi ti kin dɔ kɔ ti lie. ¹⁹ A re dɔw ɔr nɛ madi me ta je ti ki tɛɛ ta Luwɔ ti ki to me makitibi ti kin tɔba, Luwɔ a ɔr nɛ maji ki sobi dɔe kɔ me kagi koy al ti nim, me ɓe bo ti ki ay njay nim. Adi e kagi koy al ɛi ki ɓe bo ki ay njay ki e ki kɛl ta lɔde me makitibi ti kin[☆]. ²⁰ Ningɔ dɔw ki nje kaw ki ndu dɔ ta je ti kin tɛki e ta je ki rɔjeti ɛl ɛ nɔ: «Oyo, m-a m-re ɓasine.»

Amen! Ire, Baɓe Jɔju! ²¹ Kadi me-maji lɔ Baɓe Jɔju e sɛsi naa ti pɛti.